

VERA
OECUMENICI
CONCILII
TRIDENTINI
HISTORIA

Archiepiscopus Calis.

VERA
OECUMENICI
CONCILII
TRIDENTINI,

CONTRA
EXURGENTES LUTHERI, ALIORUMQUE
HÆRESES NEC NON VARIAS UNIVERSÆ REIPU-
BLICÆ CHRISTIANÆ REVOLUTIONES, PRO MORUM
REFORMATIONE, ET FIDEI DEFENSIONE, SUMMO ROMA-
NO · CATHOLICÆ ECCLESIÆ EMOLUMENTO
PUBLICATI

HISTORIA

CONTRA FALSAM PETRI SUAVIS POLANI NARRA-
TIONEM SCRIPTA, ET EX IPSIS MET ORIGINALIBUS LITERIS,
ACTIS, GESTIS, ET PROTOCOLLIS PLENE ET
FIDELITER ASSERTA

A
P. SFORTIA PALLA VICINO S. J.
POSTEA S. R. E. CARDINALE PRESBYTERO,
PRIMUM ITALICO IDIOMATE IN LUCEM EDITA;
DEINDE AB IPSO AUCTA ET REVISATA, AC LATINE
REDDITA

A
P. JOANNE BAPTISTA GIATTINO,
PANORMITANO, EJUSDEM SOCIETATIS JESU
SACERDOTE.

ACCESSIT NOVÆ HUIC ET EMENDATIORI EDITIONI
PETRI FONTIDONII
SEGOVIENS. DOCTORIS THEOLOGICANONICI SALMANTINI
APOLOGIA
PRO SACRO ET OECUMENICO CONCILIO TRIDENTINO
ADVERSUS

JOANNEM FABRITIUM MONTANUM
AD GERMANOS

PARS PRIMA.

CUM PERMISSU SUPERIORUM.

AUGUSTÆ VINDELICORUM
SUMPTIBUS MATTHÆI RIEGERI, BIBLIOPOLÆ ANNO MDGCLV.

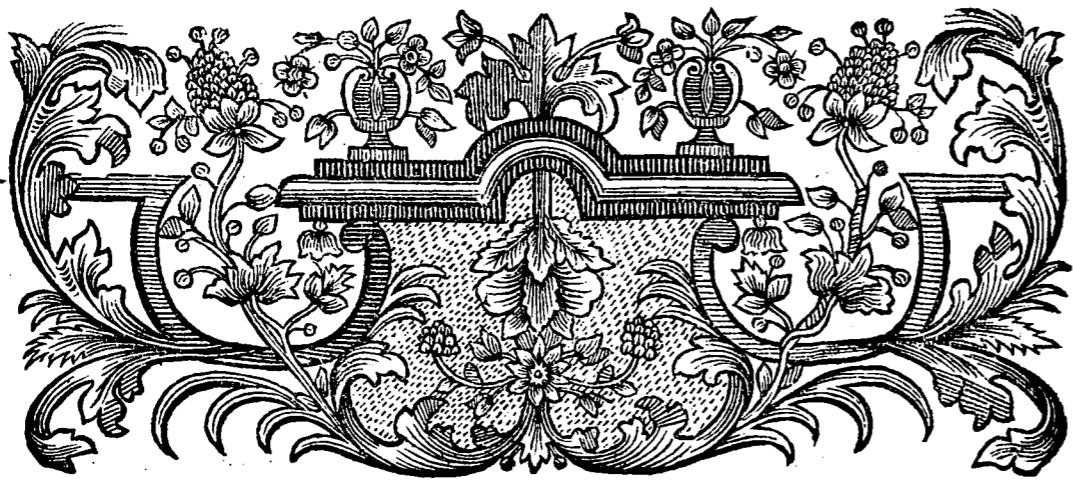
PRÆFATIO,

JOANNES BAPTISTA GIATTINUS

LECTORIS ALUTEM.

Lubet mihi, Amice Lector, causam hic ingenuè fateri, quæ me ad Italicam de Concilio Tridentino Historiam Sfortiæ Cardinalis Pallavicini Latine vertendam compulit; ut consilii mei particeps, & quid mihi perficiendum proposuerim, intelligas, & an id affecturus fuerim, pernoscas. Semper enim ea quæ nos impulit ad agendum causa, opus ipsum ita moderatur ac digerit, ut exactam ad idem aptè dimetiendum cognoscendumque mensuram exhibeat. Hanc itaque Historiam, olim ab Auctore primùm vulgatam, eâ legeram, seu potius hauseram animi voluptate, ut mecum ipsè contenderem, hinc impatiente ac penè præcipiti ejus devorandæ aviditate stimulatus, hinc ejusdem accuratius conspiciendæ, & quasi jucundius ruminandæ voluntate. Et jam tum admiratus singularem illam, ac prorsus incomparabilem sermonis elegantiam & venustatem, sententiarum in omni sapientiæ genere varietatem & excellentiam, doctrinarum subtilitatem & ubertatem, argumentorum perspicuitatem & efficaciam; in indaganda veritate diligentiam ac sagacitatem; in adversarii seu detegendis fraudibus, seu refellendis mendaciis evidentiam & acrimoniam; in explicandis Patrum Doctorumque sensis ac dictis solertiam ac facilitatem; in toto denique Opere, singulisque ejus partibus, Philosophiæ, Theologiæ, Politicæ, Jurisprudentiæ, omniumque planè disciplinarum sublimitatem & copiam. Hanc inquam incredibilem Operis præstantiam, omnibus absolutam numeris, admiratus, angebar animo, quòd nationes omnes Italicam linguam haud callerent; adeoque laboris egregii tam copioso, tam jucundo, tam salutari fructu privarentur. At postea, cum è secundo prælo prodiit eadem Historia, non solum additâ Auctori Purpurâ illustrior, sed novis etiam ab eo adjectis cujusvis generis ornamentis supra veterem præstantiam pulchrior & admirabilior, eaque cœpta est in publica nostra mensa de more rursus audiri; tum enim verò mihi vehementior exarsit dolor, quòd tanta utilissimæ planèque necessariæ veritatis lux, divinâ beneficentiâ ad illustrandam universam Ecclesiam concessa, lateret quasi sub medio sermonis Etrusci, nec adhuc super candelabrum Latini, hoc est, universalis in Europa idiomatis, plurimis ac præcipuis nationibus præfulgeret. Hoc stimulatus dolore, eò tandem deveni, ut Latinam hujus Historiæ versionem, quamquam tanto molimini me imparem agnoscerem, utcumque mihi suscipiendam putarem; non quidem illecebrosâ spe ductus, eam dictionis venustatem, illum sententiarum splendorem, illam in explicandis doctrinis felicitatem, ob quæ Italicam Auctoris eloquentiam admirabilem potius quàm imitabilem existimo, per meam in Latino sermone tenuitatem expressum iri; sed publicæ utilitatis desiderio animatus, ad eam, si non adeò concinnè, certè fideliter dilucidèque repræsentandam. Quare mihi non tam scribendum aliquid, quàm exscribendum proposui: cujus propositi potissima laus est, non adjicere ornamenta de suo, sed obiectum exemplar exactissimè imitari. Ex his mei consilii summam tenes, Benevole Lector; nimirum, hoc mihi enitendum, ut simillimam Historiæ Sfortianæ imaginem per dissimilis elocutionis colores ad vivum expingam. Cum autem diversa linguarum ratio ab illa puerili versione de verbo ad verbum prorsus adhorreat, quantum potui, conatus sum, ut, quod Italus loquitur, Latine redderem. Si hoc enim perfecero, & voto meo, quod jam exposui, abunde satisfaciam, & alienas divitias reddam meas, non certè alieni fur, sed Domino obsequentissimus. Verùm hic te admonitum velim, me Latinarum vocum ac formularum observantissimum quidem futurum; non tamen omninò prætermitturum ea vocabula, quæ licet Latina non sint, aut quasi propria nomina quibusdam rebus indita censentur, aut usurpantur in scholis ad abstrusiores animi conceptus exprimendos. Sed hæc ipsa per eam cautionem adhibebo, ut quædam aliis descripta characteribus appareant. Ceterùm si quid in hoc meo labore tibi sapidum jucundumque placuerit, non condimenti gratiam, sed cibi vim agnoscas, qui vel sub insulso condimento adhuc seipso affatim sapit.

ACCLAMATIONES

HIERONYMI PETRUSII S. J.

Historia Concilii Tridentini ab
Eminentissimo SFORTIA CARDINALI
PALLAVICINO conscripta veritasque
defensa.

SFORTIA, Romani miles pro Sede Parentis,
Fulminea in profugos tela gigantas agit,
Ille Tridentinum Regumque Patrumque Senatum
Jurata fidei narrat in Historia:
Nodis ille dolos, fraudesque revincit abenis:
Agmina que errorum in Tartara præcipitat:
Dulcia Sirenium mendacia nudat: & atram
In Scyllam incautas non finit ive rates.
Palladis aspectu in lapides riguere gigantes;
SFORTIAM ut aspexit Persidia, obrigit.
Centimani Briareus prensatis Sidera? Non est
SFORTIA vicinus Pallas hic est.

ALEXANDRI POLLINI

Ad Eminentissimum SFORTIAM
CARDINALEM PALLAVICINUM de Historia
Concilii Tridentini ab eo scripta.

CLava Ducum soboles, Bellatorumque propago,
Qui veteres forti nomine reddis Avos,
Tu licet abnueris Martem, & meliora secutus
Palladiis jam cælum artibus attigeris;
Arma tamen fato generis te, duræque bella,
Atque triumphato laurus ab hoste manent.
Indomiti vel nunc infracta superbia monstri,
Tôtque dabat Populis qui modò damna furor,
Quem novus Alcides & ferro aggressus & igne
Divini extincti viribus ingeni,
Quas peperit palmas? qua venit adorea? quantus
Inde tulit plausus nomen ad Astra tuum!
Ille quidem edomuit postquam portenta, domari
Postremam victor comperit Invidiam:
Tu major, simul indomitum certamine primo
Et superas hostem, SFORTIA, & invidiam.

STEPHANI GRADII

Ode in Emblema præfixum editioni
Latinæ Historiæ Concilii Tridentini Eminentissimi
CARDINALIS PALLAVICINI.

Montium præpes nemorumque cultor,
Arduum cæli decus, ô minister

Impios certo ferientis ictu

*Fulminis Ales;
Qui viris clarum, titulisque præcis
SFORTIÆ magni genus atque stirpem, &
Missa per longam seriem parentum
Stemmata signas,*

*Perge, ubi pulchræ generosus ardor
Te dapis cadum tenet, atque pugna
Ultimum victor pretium decoris
Addere lauris.*

*Perge, divini radios tuendo
Solis, & rostro lacerare, & ungue,
Si quid invisæ Superis colubri
Resistat inultum.*

*Tuta ut à fædo Pietas vapore
Splendeat castis operata templis;
Teter & puras odor inquinare
Desinat auras.*

*Non vides quantâ tibi mole præsens
Auxil? Cælum faveat? Verendo
Sol tuus latè superis & imis
Nomine fulget.*

*Hoc duce insuetum per iter citatas
Explicat primæ inter operta causæ
Arduus pennas; penetrâsque summe
Limina Veri.*

*Nota jam dudum hic tibi tela, & acres
Sufficit cordi intrepido favillas,
Hostium tergo benè sapè notas
Sufficit iras.*

*Sed quid immites, mea Musa, pugnas,
Sæva quid frustra meditaris arma;
Vicinus: primo ferus hostis olim
Concidit ictu*

*Concidit latè, volucrumque regem
Auxit æterno domitus trophæo:
Et novum asserti radiare fecit
Sidus Olympi.*

*Tale Cyrrbei domitor draconis
Rettulit palma decus, & Gigantum
Impias sævo jaculatus igne
Juppiter arces,*

*Diva cum Terrâ lata matre pubes
Pressit insano Superos duello, &
Sanguine ex tetro tetrior cadentium
Extitit anguis.*

*Talis in Dacos utinam Scythâsque
Italas virtus animaret bastas;*

*Támque felici quatevemus Afra
Oppida marte!
Barbarâ baud ultrâ gement catenâ
Græciæ pingues Astæque campi;
Et Sacris læti fluerent Latinis
Nilus & Ister.*

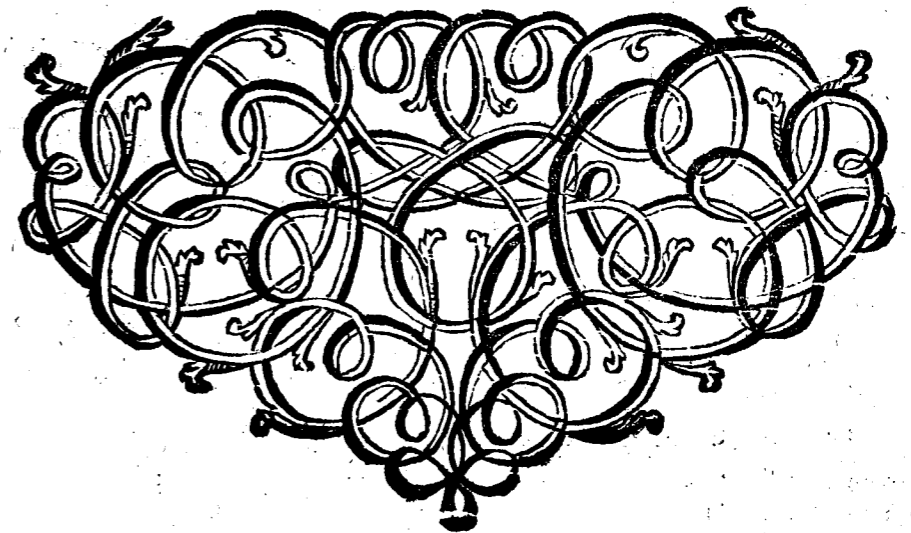
AUGUSTINI FAVORITI.

Site, magne Heros, tellus Argiva tulisset,
Cum vacua adscripsit fortibus Astra viris,
Vidi, et que tuâ confossum cuspidemoustrum,
Sternere quod centum non pot. ère manus:
Quâ Nemees Lernæque feras posuere, trophæum
Herculis, ardeat quæ tibi victa fera est;

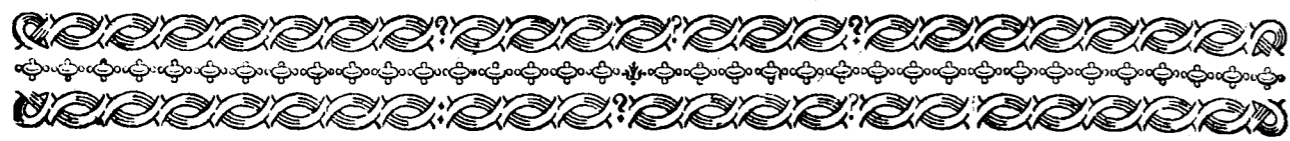
*Quoddamque habet Alcides, tu Cælum invicte teneres,
Creditur hoc bumeris sustinuisse tuis.*

OCTAVII FALCONERII.

CEde loco, falsi Jovis Ales, Græcia mendax,
Quem Astra inter vopto pro Ganymede dedit.
Cede loco: stellis jamque es manûs apta notandas
Fabula: te cælo jam micuisse pudet.
At tu Tartarei domitrix succede Draconis;
Unus & hic posthac impleat Astra labor.
Sic tandem cælo dignis, te vindice Cæli,
Fulgere incipient sidera nominibus.

JOAN-

JOANNES PAULUS OLIVA
S. J. PRÆPOSITUS GENERALIS

Um Historiam sacri Concilii Tridentini, à P. Sfortia Palavino nostræ Societatis, nunc S. R. E. Cardinale, Italico idiomate alias conscriptam, à Patre Joanne Baptista Giattino, ejusdem Societatis Sacerdote, in Latinum translata, aliquot nostri Theologi recognoverint, & in lucem edi posse probaverint, potestatem facimus, ut typis mandetur, si iis ad quos pertinet, ita videbitur. Hujus regi gratia has literas manu nostra subscriptas, sigilloque nostro munitas damus Romæ XVIII. Januarii M. DC. LXV.

Imprimatur.

Joannes Paulus Oliva.

Fr. Hyacinthus Libellius
Sacri Palatii Apostolici Magister.

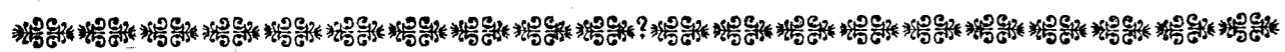

APPROBATIO CENSORIS.

nfrascriptus per præsentis attestor, me legisse tres tomos, in quibus continetur Vera Concilii Tridentini Historia, contra falsam Petri Suavis Polani narrationem, scripta & asserta à P. Sfortia Pallavicino S. J. deinceps S. R. E. Cardinale Presbytero; prius italico idiomate in lucem edita, deinde ab ipso Auctore aucta & recensita, ac Latine reddita à P. Joanne Baptista Giattino Panormitano, ejusdem S. J. Sacerdote: qui quia nihil continent, quod S. Romanæ Ecclesiæ aut bonis moribus adversetur, merito in lucem proferentur. Datum Antverpiæ die VI. Junii M. DC. LXX.

Aubertus van den Eden I. V. L. Pronot.
Apostolicus, Canon. & Archidiac. Antverp. Lib. Censor.

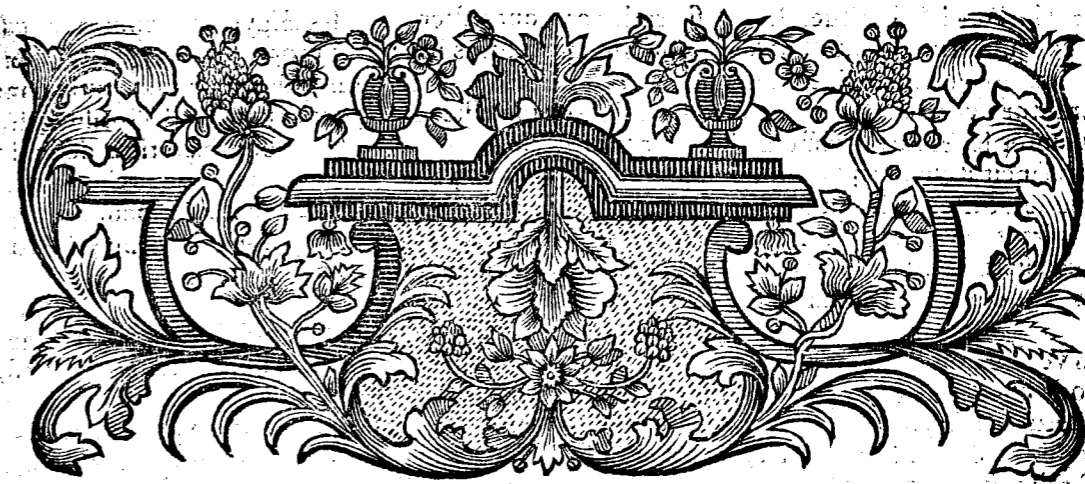
APPROBATIO ORDINARII COLONIENSIS.

eram Concilii Tridentini Historiam contra falsam Petri Suavis Polani Narrationem à diversis diverso idiomate hætenus impressam, Ecclesiæ Romanæ nullatenus adversantem reimprimi posse censeo. Coloniae hac 15. Martii 1717.

JOAN. GEORG. MOLITORIS SS.
Theologiæ Doctor ac Decanus, Perillustri S. Gereonis Canonicus, librorum Censor Ordinarius. mp.

APPA-

APPARATUS

AD

VERAM CONCILII TRIDENTINI
HISTORIAM ET FALSÆ A PETRO SUAVI
CONSCRIPTÆ CONFUTATIONEM.

ARGUMENTUM.

Operis materia proponitur. Aperitur notitia libri Londini editi, præfixo nomine Petri Suavis Polani, de eadem materia. Discutuntur illius Scriptoris conditio; fontes unde sibi deduxit rerum cognitiones; & præsumptiones universales, quas Historia sua substernit, tam generatim ad Oecumenica Ecclesiæ Concilia, quam præcipuè ad Concilium Tridentinum spectantes.

CAPUTI.

Proæmium ad Lectorem, in quo argumentum Operis exponitur; & quam digni videantur Historiæ Religionis eventus, ac potissimum Concilii Tridentini.

ISTORIA, quam aggredior, hæud eò tendit, ut per jucundum præliorum horrorem phantasiam legentium oblectet, communem cuilibet animantium facultatem; sed quo præstantioribus formis utilissimæ veritatis mentem perficiat, quæ solum inest homini, ac sola homo est. Historia, cui pro fine præfigitur non legentis oblectatio, sed eruditio, tunc sanè præcellit argumento, cum res gestæ, quas subjicit, præstabiliore sunt ad notitiam, non cum speciosiores ad picturam.

2. In rebus humanis fastigium obtinet Religio, cujus beneficio cum Calitibus mortales assuescimus, ipsumque Cælum adimus. Proinde narrationes, quibus Religio materiam præbet, eò certè aliùs supra ceteras evehuntur ex argumento, quo cælum supra terram attollitur. Quin, ut in ipsis terrenis effectibus majorem exercet efficaciam cælum quam terra, perinde in ipsa profanarum rerum gubernatione, quocumque profano molimine potentius evadit. Terror ille, quem unus homo, binis instructus brachiis, multis brachiorum millibus in
Histor. Concil. Trid. Pars I.

cutit, larva est, quæ statim evanescit: validam catenam, quæ vincitur hi Briareus, reverentia Divinitatis constat. Uti ex Proceribus quispiam Curia apparitori nequaquam cederet, nisi principis auctoritatem in eo reputaret; ita nec populus uni pareret homini, nisi Divinam in homine illo auctoritatem agnosceret. Religionis dissidia, officinas penè dixerim ad bella maximè implacabilia: constantissimè cum hoste pugnaret, quicumque Numen sibi fœderatum opinatur. Idcirco confictus illi, atque adeo tragicæ rerum conversiones, quæ admiratione luctuosâ postremi temporis historias locupletarunt, aliquid reverà non sunt, nisi malorum colluvies, expressa (ut de pyxide nescio quæ vetus tabula prodidit) ex atramentariis Lutheri atque Calvini. Celsiores porrò mentes non solum magis juvat, sed oblectat causarum cognitio, quam effectorum inspectio; tametsi oculorum aciem jucundius vellicent frondes ac flores arborum, quam radices.

3. Ex alia etiam ratione ad peculiarem Politicæ finem accedit propius Historia narratione decretorum Religionis, quam rerum in bello gestarum. Bellum, ut Aristoteles animadvertit, pacis gratiâ institutum est: hinc ipse eas Respublicas merito reprehendit, quibus curæ fuit decernere quæ prodesse ut in bello vincerent, non quæ facerent, ut in pace quiescerent; tamquam providas utilium ad finem, & ipsius finis negligentes. Itaque fru
(a)

ad lectorem in Politicis instituendum; si rationes explicentur, quibus præscriptæ sint leges, ad vitam in pace perpetuò ducendam idoneæ; quàm si volubiles referantur eventus incertæ bellorum varietatis. Atque inter leges eæ profectò majoris sunt ponderis, quas sancit Religio; ipsa namque non solum omnino moderatur eam Reipublicæ partem, quæ doctrinâ, virtute, dignitate potior est, Ordinem videlicet Ecclesiasticum; sed etiam multa præscribit præcipuis reliquorum Ordinum actionibus.

4. Jam verò si quis Religionis processus meretur ob ejusmodi commoda, ut posterorum memoriæ commendetur, ea sine dubio est habenda Oecumenica Synodus superiore sæculo Tridenti celebrata. Nullum è reliquis Conciliis eâ diuturnius tempore, amplius Fidei dogmatibus ibi sancitis, morum legumque mutatione efficacius, obstaculis interpositis magis arduum, sedulitate in rebus discutiendis accuratius, & quod ferè solet operis magnitudo; nullum magis ab amicis collaudatum, ab inimicis vituperatum. Hujus Concilii in animo est referre causas, principia, progressus, tractationes, eventa. Argumentum, ut ostendi, per se maxime conducibile; sed hujusmodi, ut quemadmodum accidit plerumque negligi bonum, quod necessaria malo medicina non putatur; ita nemo Catholicorum pertractandum susceperit, dum ad confutanda mendacia, vera narrandi necessitas non accessit. Occasio igitur, quæ ad hanc Historiam conscribendam animum compulerit, capite proximo proponetur.

CAPUT II.

Historia Concilii Tridentini edita nomine Petri Suavis Polani, & quam mereatur fidem.

1. Tigenta amplius anni sunt, cum prodit Londini liber, in lucem editus à Marco Antonio de Dominis, Archiepiscopo Spalatensi, Catholica Religionis transfuga, quem ipse Britannicæ Regi Jacobo dicavit, scriptum (ut in proposita dedicatione habetur) ab homine inter Catholicos degente. Huic libro titulus erat, *Historia Concilii Tridentini*, adjecto auctoris nomine *di Pietro Soave Polano*, quod sub Italico anagrammate verum nomen ac patriam scriptoris involvit. Liber hic tantum planè fidei merebatur apud Famæ tribunal, quantum in Judicium concessu integerrimo testimonium hostis, acerbissimum odium profitentis.

Quisquis historiam scribit, solam testis personam agit: narrat, haud probat. Imò neque ut oculatus testis loquitur, sed ex conjecturis; cum ipse non quod suimet sensus evidentia subjectum fuerit exponat, sed quod è multorum narrationibus incertis, ambiguis, sibi que nonnunquam repugnantibus, industriâ judicii sui tandem colligerit. Hinc fit, ut ad elevandam historici fidem opus non sit, perverfam in eo deprehendere libidinem falsa pro veris affirmandi: satis est, animum malè affectum agnoscere, qui ut simile vero amplectitur, quod veri speciem non præfert.

Quæ cum ita sint; hostilis animus hujus scriptoris in Catholicos non modò in fronte Operis sese prodit (quippe Archiepiscopo apostatæ ab eo donati, ab hoc autem Regi hæretico dicati, instar ut ipse jactat, novi Moysis ab æquis subtrahit, qui adversus Vaticanum eas esset relaturus victorias;

quas alter adversus Ægyptum reportavit) sed patientius in Operis progressu sese aperit. Ibi auctor ferè ne periodum quidem claudit, quin hanc suam maledicendi propensionem lectoribus detegat, dum semper acta factionis hæreticæ defendit, Catholicæ damnat; alterius rationes in singulis roborando, alterius fundamenta deridendo, æquâ semper exultatione prægestiens in primæ lucro, quàm in secundæ jactura.

2. Præterea scriptor Historiæ, perinde ac testis, quò sibi fidem conciliet, probitatem præferat necesse est. Hic autem auctor apertâ nequitia sese improbum patefacit, non solum Fidei, sed etiam Naturæ lumini. In vitis equidem in hoc argumentum ingredior. Cuperem etiam è re mea, ut *litteratus ac probus homo* nomina essent individua. Quælibet exceptio hujusce regulæ non modò displicet mihi, sed etiam nocet. Tamen ut charitatis est publicæ, cælesti civis capiti non parcere, quò plurimum bonorum vitæ consulatur; ita charitas erga Rempublicam compellit, ne unius impii famæ parcat, quò multorum piorum existimatio redimatur. Eâ sanè cum Suavi moderatione agam, ut quidquid hac de re dicam, attentius inspicienti clypeus non gladius videatur. Ita jure comparatum est, ut ad tuendam clientis innocentiam contra falsos testes, adducantur in judicium, & probentur ea quæ ipsorum inquinant famam, & quæ alioqui famosum libellum capite plectendum conficerent. Quare, cum apud universitatis humanæ judicium non privati clientis, sed Ecclesiæ Catholicæ defensionem susceperim; prævaricator enormis haberet, nisi opponerem testi eam exceptionem, quæ ipsius jaculis aciem vel obtunderet, vel adimeret.

Ajo itaque, Suavem improbum se prodere cuiusque non solum Fidei, sed Naturæ lumine prædito. Nequam est quicumque eam Religionem colit quam falsam existimat, legitimâ divinitatis veneratione alicui humano commodo posthabita, per sceleratissimam proditionem quam possit hominò moliri; quippe contra summum summeque legitimum Principem. At scriptor, de quo sermo est, non modò Catholicam Religionem professus, ejusque coluit ritus; sed è cathedra eam explicavit, inculcavit è suggestu, & vitam in Ordinis Religiosi disciplina ducens, non suscepit solum, sed exercuit & administravit Ecclesiæ Sacramenta: atque in ipsius Vita; ab ejusdem alumno illi intimo & conjunctissimo scripta; dicitur ejus lingua, in Romana Fide tuenda, tota penitus æstuasse. Vel igitur eam ipse profitebatur ex animò, vel se profiteri simulabat. Si reipsâ existimabat ut veram; quanam sceleratior impietas, quàm librum conscribere ad opprimendam ejusmodi veritatis fidem? Non loquor de perpetua vituperatione, quâ ipse omnes Præsides ac Decreta ad infamiam trahit; sed de impudentia intolerabili, quâ sæpissimè impugnat, planeque deridet præcipua dogmata, quibus distinguimur ab hæreticis; ferè semper argumenta Lutheranorum Teutonum anteferens Tridentinorum Patrum sententiis: adeò ut ille Catholicæ Religionis perduellis donum eo gratius non invenerit, quod offerret Regi Protestanti, qui non minùs stylo quàm sceptrò hæresi favebat.

3. Verùm hac suspitione, quòd scripto fidem Catholicam oppugnaverit, quam animo complectebatur, haud obscure Suavem liberant interceptæ ejus litteræ ad Castrum Gallum, hominem Ugo-

Ugonottum, datæ, vel suâ manu exarata, vel per indicia probationesque efficaces pro suis habitæ agnitæque, & uti Suavis literæ communicatæ Paulo V. P. M. à Roberto Ubaldino, Pontificio Nuntio in Gallia; qui postea in Apostolico Senatu, virtute, literis ac prudentiâ conspicuus diu eluxit. Servantur hujus rei monumenta; manus ejusdem Pontificis scripta, & à nobis etiam inspecta: satis erit hic ex his nonnulla delibare.

Libenter pervoscerem, an Regina Condeo faveat: sicut etiam, an spes affulgeat, Reformatos aliquid acquiruros in causa Religionis: hoc enim supra cetera specto; cum persuasum mihi sit, hoc futurum adjumento, ut in Italiam Evangelium introducat.

Ex liter. 13. April. 1611.

Novus Legatus, isthuc destinatus, cordatus est vir; at Papiæ non quidem per inscientiam, sed ex animo, adeoque magis cavendus. Fratri Paulo mutua cum eo palam intercedunt officia, nulla interius fides. Studebit ille inire consuetudinem cum Casaubono atque Castrino, quibus erit opera pretium cum eo versari, sed cautè. Sullii conservatio mihi placet summopere, ob adjumenta quæ inde capere possunt Reformati.

Ex lit. 16. Martii 1610.

Opus erit, ut habeatur ratio Ugonottorum: ipsi verò bene rem agent, nihil petitionibus parcentes; eò præsertim, quòd quacumque ex ipsorum re fuerint, ex Regis bono atque ex Dei causa erunt.

Ex lit. 21. Decemb. 1610.

Nolo hic ingrati reticere honorem, quo ibi Suavis meum Religiosum Ordinem prosequitur, dum illum pronuntiat adversantem paci, quâ firmiter frui cum Christianissimo Rege exoptabant hæretici; ita profus latinè scribens: *Gaudeo quòd isthuc pax Religionis mansura sit: sed Jesuitis presentibus, tantum bonum difficile obtinebitur, à quo illi magis quàm à morte abhorrent.*

Et quoniam veritas quamdam edit vocem, cui undecumque consonat echo; post primam hujus Operis editionem evulgatæ hic sunt Epistolæ Claudii Serravii Calvinistæ, consiliarii Parisiensis, impressæ Aurantii anno 1654. operâ Isaacii Serravii filii: in quarum una, jam inde ab anno 1639. data ad Ugonem Grotium, celebrem ejusdem sectæ literatorem, laudatur Suavis, vero ipse nomine haud dissimulato. Narrat autem Serravius, inspectas à se quasdam ejus literas ad Philippum Morneum, insignem planè Ugonottum, cum quo Cardinalis Peronus, ante Purpuram, adeò feliciter disputavit; additque: *Sed quanto zelo reparationis Divinæ Domus uterque flagrabat, dum admota manu invocabant Dominum? Perficiat tandem opus suum ὁ Πατριάρχων ἐλέων.* Altera etiam extat Epistola, 29. Julii data anno 1646. ad Claudium Salmasium ejusdem factionis, in literis humanioribus illustrem: in qua, ubi de Primatu Romani Pontificis habetur sermo, ut in invidiam vocetur, hæc de illo pronuntiantur: *Quid si eum novo, sed vero vocabulo, à magno... (hic verò proprio nomine Suavis appellatur) solerter excogitato, Totatum dicamus? ita enim ille in ἰδιοχειροῖς, quas nuper versare mihi contigit, ad Villerium Hotomannum epistolâ, eadem cum illis tabe correptum.*

Novum mihi argumentum confirmandi, vivente ac luculento teste, ea quæ hucusque dixi de prava religione, perverloque animo Petri Suavis, in *Histor. Concil. Tyrid. Pars I.*

cujus fide nititur historia quam impugno, suppeditat notitia quædam, à (*) Marchione de Lionne, præclaro illo Regis Christianissimi Ludovici XIV. ministro, mihi communicata pro singulari ipsius in Catholicam causam studio. Ea verò est. Cum à Batavorum Ordinibus fuisset missus ad Suavis patriam Dominus de Sommerdiick ipsorum Orator, incidissetque ipsi opportunitas cursim illius alloquendi, à Suavi eum fuisse his prope odum verbis interpellatum: *Lator summopere, me eo usque vixisse, dum in patria mea cernerem Legatum illius Reipublicæ, quæ mecum hanc veritatem agnoscit, Romanum Pontificem esse Antichristum.* Hoc narravit laudato Marchioni de Lionne Dominus de Zuilichom, qui tunc erat in comitatu commemorati Oratoris, & postea Principi Aurancio à Secretis fuit; idque postea scripto, quod apud me est, suâ manu exaravit.

(*) *In ejus Epistola 11. April. an. 1665.*

Accedam ad alteram propositi dilemmatis partem. Si Catholicam Religionem pro vera non agnoscebat, quò poterit impietatis infamiam evitare vel apud hæreticos, qui numquam prætermisit eas impertiri absolutiones, quas censebat superstitionis caeremonias; quique fidei sacramento se obstrinxerit, quam habebat pro falsa; atque illi obedientiam devoverit tamquam Christi Vicario, cui tyrannicam hujus nominis usurpationem animo imponebat?

CAPUT III.

An Suavis aliquam excusationis speciem suæ nequitia possit prætexere, saltem apud hæreticos.

1. **M**hi fortasse quispiam respondeat, in ea Suavem opinione fuisse, ut censuerit hominem piè vivere in quacumque secta Christianæ Religionis posse, modò hujus fundamenta retineat: quo pacto quilibet æternam vitam consequi potest, sive S. Thomæ, sive Scoti doctrinis adhæreat. Atque hæc sanè fuit opinio, quam disseminare meditabatur memoratus Archiepiscopus Spalatensis; qui post voluntarium ad Romanam Ecclesiam regressum, simulatamque abjurationem, quâ præteritorum errorum veniam impetrarat, suâ ipsius confessione convictus, quòd in ea esset sententia, simulque moliretur conciliationem quamdam cum hæreticis Britannicæ, quæ illam credendi libertatem cuique concederet, damnatus est, eiusque cadaver combustum, cum ipse prius ex morbo diem obierit in carcere, editis pœnitentiæ validis argumentis.

2. Hæc ergo positâ opinione, contendent existimasse Suavem, licere cuilibet in hisce materiis ad arbitrium alteram sententiam animo retinere, alteram opere prosequi; uti multorum fert opinio, id ipsum permitti in quæstionibus utrimque probabilibus. Verùm ab ea sententia solent etiam hæretici abhorre; qui, si hoc verum existimarent, Catholicos planè pro Idololatriæ damnare non possent, nec Pontificem pro Antichristo; cum & Pontifex, & Populi, illum tamquam Christi Vicarium agnoscentes, haud fidem iis assertionibus abrogent, quas isti solum necessarias ceu fundamenta Fidei arbitrantur; neque potuissent ob discrepantiam opinionum merè probabilium, & quæ ad salutem necessariæ non haberentur, ab imperio legitimum Principum se subducere, eaque de causa tantam Christiani sanguinis eluvionem profunderent. Jam verò ad quem spectabit (eos percontor) secernere hæc necessaria dogmata ab opinabilibus ex arbitratu? Non

ad Pontificem, nec ad Christianam Reipublicam partem illi parentem; quippe quæ veneratur ut necessaria quæcumque in Tridentino Concilio decreta sunt: non ad veterem Ecclesiam; ut quæ pro temporis successione damnata semper, & anathemate percussit eos, qui vel minimum à communi Fidei & Conciliis Oecumenicis dissentirent. Neque sanè quòd Pelagiani, Donatistæ, & Iconomachi, divinam Triadem, Incarnationem, aliaque præcipua dogmata faterentur, idcirco tolerati, atque exempti ab Ecclesiæ anathemate, sanctorumque Patrum execrationibus. An tandem spectabit ad concordem consensum eorum omnium, qui quocumque cultu Christum adorant? At si tam communi consensione opus esset, quòd articulus aliquis Fidei redderetur ad salutem necessarius, huiusmodi non esset Verbi Divinitas, ab Arianis negata; non Spiritus Sancti, quem Macedoniani inficiabantur; non ipsa Divina Trinitas, Sabellianis improbata; non vera unio inter Divinam humanamque naturam, à Nestorianis rejecta. Quocirca Suavis, ubi semel refert opinionem Nestorii, haud rectè sic fuisse exorsus, *Postquam impietas Nestorii*. Quis non animadvertat, hæc larvas esse, vel propemodum Impietatis, humana commoda externo Divinitatis cultui anteferentis; vel Atheismi, qui nihil de Superis credit, sed varias constat species mendaces, quibus vultum obtegat huic *nibilo*, nimis odioso naturæ sensui hominumque consensione? Cùm ergo Suavis in tam aperta de Religione discordia, inter vitam suam & calamum, interque calamum & linguam nequeat notam effugere, quòd ex iis altera cordi repugnet; id satis est ut improbitatis convincatur, cuius veluti reos damnant & oracula Scripturæ & Naturæ principia eos omnes, qui in quamlibet harum partium scelus admittant: atque ex his patet, quânam ratione in singulis materiis, ac præsertim Religionis, veritatem historiæ suæ ipse conciliet.

3. Orator, cuius tamen munus non est suadere rem solum affirmando, sed probatione confirmando, oportet adhuc, ex concordia Rhetorum documento, ut vel homo probus sit, vel certè probus appareat: aliter probatio quævis ab ejus ore, suspecta, adeoque infirma procedit. Quantò magis Historicus, cui fidem abunde faciat necesse est celebratum illud Pythagoricæ auctoritatis prodigium, *Ipse dixit*? Hinc ego in hoc homine clariùs quàm in aliis perspexi, quantum perversæ affectionis vapor acumen sagacitatis obnubet.

4. Ille quidem inter clara nostræ ætatis ingenia locum obtinuit. In vestigatione profanæ Politicæ apprime versatus, desudavit in hoc Opere non æstu quodam celeri, sed tantâ laboris maturitate, ut in hoc vitam ferè totam impenderit; quod ipse testatur. Operi colorando adhibuit exquisita quæque pigmenta, ut ei quod fieri nequit, faciem veritatis appingeret, & quòd incredibile omnino esset, probabilitate fucaret; prout hic liber ostendet. Imperare tamen haud potuit effrænato animo, quin prolaberetur in amentiam tam manifestam, tam efficacem ad abrogandam scriptori fidem, quanta fuit se prodere hostem Pontifici, impium Deo. Sed hoc fortassis è Naturæ providentia manat; quæ cùm ad veri cognitionem procreaverit hominem, characterem quemdam veritati impressit nulla arte imitabilem, quòd à falsitate fecerneretur: quòd certè, ubi necessitas magis urgebat, accuratius perfecit, adeoque patentius; ut apparet in vultibus, in vocum sonis, in scripturis, ceterisque ad hominum commercia pertinentibus. Atque ita videtur ex una parte in Au-

ctoribus eximia sanctitatis, veluti in Augustino, & Aquinate, hæc sanctitatis interlucere per eorum scripta, quamvis planè theoricæ, maximeque contentiosæ; ex altera vero in hæreticis, ac potissimum in hoc homine, argumenta tam pia pertractantibus, nulla usquam deprehendi guttula teneræ pietatis in Deum, nullus sensus æterni boni, nullus ardor charitatis; sed solus ardor ille satyricorum, qui non fovet, sed comburit ac denigrat; nulla denique animi propensio ad ea quorum magister extitit Christus & quæ idcirco Christianam Religionem à contrariis factis discriminat.

CAPUT IV.

Utrum Suavis verum notitiam hauserit ab auctoribus integræ fidei, an suspectæ.

1. Verum omittamus reliquas conjecturas, quæ fidem subtrahunt Suavis narrationi: satis sit auctores exquirere, è quorum seu dictis seu scriptis rerum ille notitiam traxit; idque vel ex ipsius, vel ejus studiosorum, intimeque familiarium testimonio. Laudat ipsemet in prima periodo accuratam diligentiam, quâ Joannes Sleidanus præcedentes Concilii causas congessit; atque indicat se velle in pauca redigere, quæ Sleidanus fusè recenset. Sciendum verò hic est, Sleidanum adeò se profiteri fautorem hæreticorum, Romanæque Sedis inimicum, ut librum suum Augusto Saxonie Duci dicaverit, eò laudibus Ducem extollens, quòd in ejus ditione Lutheri secta primum asylum nata sit, suamque historiam hisce verbis ordiatur: *Leo Pontifex Romanus, pro sua, quam in omnes Christiani nominis Ecclesias, habere se putabat, quadam usurpatione Majorum potestate*. Idem præterea fodinam non dissimulat, à qua æs ad suum Opus conflandum extraxit, cùm ipse testetur, cognitionem rerum ad Germaniam pertinentium se à Jacobo Sturmio, magni nominis inter Calvinistas, desumpsisse. Huiusmodi ergò testi fidem adhibet, qui Suavi adhibet in iis quæ Concilium præcessere, hoc est in hujusce molis fundamentis.

2. Illud etiam exploratum est, Sleidanum non solum Catholico nomini infensum esse, sed etiam obmendacia famosum. Cujus vitii eum ex professo convicerant inter Germanos Surius, inter Gallos Fontanus. Possevinus, præter testimonium contra gravia illius mendacia productum, ex auctoritate Julii Flugii Episcopi Neuburgensis demonstrat locum à Sleidano depravatum, in Historia ab eo latine versa Philippi Cominæ, verbis aliquot prætermisissis Missæ sacrificio faventibus. Spondanus itidem Anno 1519. in Appendice ad Baronium *Loquacissimum mendaciorum* appellat. Enim verò Sleidanus tam perditè affectat inimicitiam in Romanam Ecclesiam, vel pretio infamiæ quòd malignus ac mendax audiat, ut Suavem in hoc longè superet. Proinde videri posset in præsentia à vero discrepare scitum illud, quòd imitatio mali major evadat exemplari; nisi ea species veneni, quòd secus ac regulus solum non videntem lædit, nunc major esset, quando est minor.

3. De iis quæ postea in Concilio evenere, haud explicat particulatim Suavis, unde traxerit ea quæ protulit, nisi interdum de insigni aliqua re gesta: semel tamen refert Camillum Olivum, à Secretis Cardinali Gonzagæ, Legatorum in Concilio Principi, multis postea ærumnis affectum à sacris Fidei Quæstitoribus, quòd vel ab eo gesta, vel à Cardinali Concilii tempore, ulciscerentur: subditque se cum illo

illo egisse, eaque indignum calamitate sibi visum. Porro in Vita Suavis habetur, eum juvenili ætate cum Olivo Mantuæ contraxisse amicitiam, postquam hic à Fidei Tribunali diu fuisset detentus in carcere ex causa jam dicta; (*) (unde liber quidem evaserat, sed numquam in gratiam Aulæ redierat) atque ab eo primas magisque distinctas notiones de Concilii rebus sumpsisse. Hoc profectò si verum est, apud se quisque reputet, quàm sinceram veritatis gratiam de eo coætu illa verba fecerit, cuius nomen ac fortuna tantum inde vulnus acceperant. Quo sensu commovemur, quando eorum locorum audimus nomina, vel ea revivimus, in quibus acerbum aliquod infortunium pertulimus? Inimicitia odio adversamur, licet inimicitia non capacia, quippe sensu carentia. Quantò id vehementius contingit erga eos homines, eorumque conventus, qui malorum nobis auctores fuere? Verum, ne quem ipse immeritò lædam, moneri me sentio ab officio meo, ut fatear me dubitare, Olivum fuisse non calumniatorem, sed calumniam passum. Etenim, ubi (**) Suavis affirmat, illum in Pontificis odium incurrisse, ob minimè impletas spes ab eo factas Cardinalis Gonzagæ nomine, qui eundem ad Pontificem allegaverat, ac proinde digressum à Concilio, Gonzagæ demortuo, diuturnam in carcere detentione vexatum à sacris Quæstitoribus multiplex prætextu fuisse; evidenter compertum habeo, hanc totam narrationem à vero aberrare. Olivus numquam fuit Romam missus à Cardinali; sed Fredericus Pendasius, per eam occasionem quam Suavis commemorat: atque in ea Pontifex tam egregiè functum suo munere Cardinalem putavit, ut religio præcepto illum compulerit, ne, ut optabat, Concilii præfecturam deponeret; ejusque annuo viventi, ac tamquam optimè de se merito fructus nihil Purpuræ donaverit; quem etiam non admodum mature ætatis, patre defuncto, Mantuæ Episcopum sublegit. Nec Olivus post illius mortem abiecit à Concilio, leg apud Legatos scribendis Epistolis præfectus permanit cum menstruo quadraginta leutorum stipendio; quòd Pontifex ratum habuit usque ad Concilii exitum. Huc accedit, quòd idem semper curam gessit sibi fidenter demandatam, ostribuendi occultas eleemosynas egentibus Episcopis, absque syngrapha receptæ pecuniæ. Fuit à Legatis assidue collaudatus, & commendatus per litteras Cardinali Borromæo, sororis Pontificis filio; quibus ille respondens, honorificam de eodem opinionem ostendit. Hoc totum apertissimis certissimisque argumentis in hac historia opportunis locis contabit.

(*) In Vita Suavis edita Leidæ p. 15.

(**) Lib. 6. pag. 502. in impressione Londinensi anno 1619.

4. Duo interim delibemus: Primum ex Epistola, quâ Legatis responderet Cardinalis Borromæus paulò post Mantuani obitum; alterum è consimili Epistola sub Synodi finem. Prima hisce verbis loquitur. (*) *In junctum à vobis munus Camillo Olivo placuit Sanctissimo Domino, sicuti etiam spes per vos facta; cùm verè Pontifici sit in animo ejus labores remunerari, ubi sese offerret occasio*. In secunda hæc habentur: (**) *Notum esse Pontifici, illius labores in distribendis pecuniis, & reliquis pervagenis, mercedem ac præmium merevi*. Nemo pro fecio non videat, quantum momenti conferat causæ meæ, pro certo sumere (ut in Suavis Vita narratur, & in prolato historiæ suæ loco ab illo significatur) arctam inter ip-

sum & Olivum familiaritatem, à quo præcipuam rerum cognitionem acceperit: eò quòd Olivus ante initam, ut diximus, amicitiam cum Suavi, diu fuerat carcere conclusus à sacro Fidei Quæstitorum Tribunali, ac deinde dimissus; non tamen gratiam Pontificum recuperatâ, de quibus optimè se meritum obdiuturnos suos in Concilio labores existimabat. Unde conficitur, exemplum rescriptum ab autographo, cùm religionis tum malevolentia suspecto, omni ex parte indignum fide meritò habendum esse. Jam quòd spectat ad Religionem: equidem acta Mantuana non vidi; sed apud Romanum generale Tribunal Fidei reperio, à (***) duobus testibus Mantuæ Camillum Olivum nominatum: ab altero tamquam conscium hæreticorum Mantuæ degentium, ab altero tamquam hæreticum: ex quibus liquet, in illum obtentu haud accersito fuisse inquisitum, ejusdemque narrationem in hisce rebus auctoritate caruisse. Tamen, ut jam dixi, credibile mihi est, assertam Suavis cum Olivo necessitudinem, assertentis esse mendacium, quòd fidem sibi narranti conciliaret, quippe cum rerum bene consiliis conjunctissimo. Non enim fieri posse videtur, ut post ejusmodi familiaritatem inter eos, post domesticas colloquutiones identidem habitas de rebus in Concilio gestis, Suavis enarrans eventus Olivi, affines eidem Concilio, effuderit tot eorum congeriem, ita gravium, ita patentium, ut supra demonstratum est. Hoc pacto animosus fabulator, qui studens attentam sibi dicenti curiosorum turbam tenere variorum descriptio locorum, pulchritudinem fori ad S. Marcum Venetiis amplificavit à fonte è medio erumpente, palàm fecit eam urbem suis oculis in aspectam.

(*) 24. April 1563.

(**) 18. Nov. an. 1563.

(***) Antonius Cervinus Canonicus Mantuæ.

Vergerii discipulus in Constituto Mantuæ facta Septemb. an. 1567. & Joan. Bapt. sta Rosa, etiam hæreticus formalis, in suo Constituto ibidem facta April. 1572. Quod supra dictum est de missione eorum non Olivi, sed Pendasii, in occasione à Suavi narrata, habetur etiam fusè in literis Archiepiscopi Jadrensis 7. & 11. Maij. 1562. de quo infra.

5. Jam verò qui vellet excusare in Suavis historia ipsius temeritate, quali potius versam tam in credendo quàm in comminiscendo malo, posset facilius arbitrari non fictum, quod in ejusdem Vita pariter narratur de altera cloaca, unde fecem hauserit. Ibi exponitur, Suavem, priusquam ad arcana suæ patriæ admitteretur, quòd ipsi aditum interdixit ad ceterorum Principum Ministros, Legatis Gallie intimum fuisse, ac præcipuè *Fererio, qui Concilio interfuerat, & multa ejus monumenta ac literas retinebat, quæ tutissimum ac solidissimum fundamentum historie sunt*. Par est scire, Fererium unum fuisse ex tribus Oratoribus missis à puero Rege Carolo IX. Tridentum, dum Regium Gallie Concilium magna ex parte regebatur ab hominibus nova tabe Ugonotorum infectis. Hic sanè tale sui speciem ibi dedit, ut præter Commentarios (a) Petri Consalvi de Mendoza, Salmanticensis Episcopi, & literas (b) Mutii Callini, Archiepiscopi Jadrensis, scriptas Tridenti ad Aloysium Cardinalem Cornelium; Nicolaus à Ponte, Venetorum in eodem Concilio Legatus, ac postea Veneti Senatus Dux, in copiosissima enarratione de illo memorabili Conventu ad Senatum conscripta, & quæ adhuc per manus omnium circumfertur, affirmat, fuisse de Fererio su-

spicionem, eum esse Ugonottum, eumque dum Sacro interesset, legere solitum libros Luciani, id est atheni scriptoris. Sed insuper, ut in Opere meo vide- relicebit, speravit ille ingens se lucrum facturum ex mercatura Religionis; atque ad id occultè transigere studuit cum Pontifice per Sebastianum Gualterium. Viterbiensem Episcopum, qui fuerat in Gallia Nuntius, propositâ intermissione Concilii, atque adedò sancientiâ emendationis, quam Romæ invisam putabat, usque in Gallia peculiaris Synodus haberetur Pontificis moderationi subjecta: cui Synodo se adfuturum sperabat Regis nomine: unaque pollicebatur ingentia Pontifice emolumenta, sicut ingentia vicissim à Pontifice sibi pollicebatur; præ se ferens intimam animi persuasionem de Pontificia auctoritate, in articulis etiam à Sorbona impugnat: adeò ut Gualterius, & ex parte etiam Pontifex homini aliquando crediderint, numquam tamen Legati. Postea, cum intelligeret, optare quidem Pontificem, ne sibi injuriâ adversarentur Galliæ Regis Ministri, sed velle ut legitimè ad exemplum virtutis, & Ecclesiæ correctionem res procederet; cœpit animadvertere suarum pollicitationum pretium minui: ac regresso inde Gualterio, cum quo egerat, cupiditatem convertit in rabiem. Quapropter captâ opportunitate, quòd Rex sub conditione mandaverat suis Ministris, ut ibi protestarentur; quòdque Cardinalis Lotharingus Romam discesserat, ac Lanfacus princeps Gallicæ legationis, integer Catholicus, in Galliam redierat, solùm ibi relicto Fererii collega Guidone Fabro, tunc palàm Ugonotto, pro ut ipsum nominat memorata Veneti Oratoris narratio; publicam in Concilio declamationem habuit, & postea typis impressit, quâ non solum Satyrici nomen meretur adversus Patres ac Pontifices, sed audet etiam arrogare Christianissimis Galliæ Regibus (ut Legati Romam scribentes observarunt) eandem ferè auctoritatem in Ecclesia Gallicana, quam schismatici Angliæ Reges sibi arrogaverunt in Anglicana. Ac postea in Synodi Conventibus numquam visus; quippe se intelligens omnibus invisum. Sed haud ita multò post Venetias abiit; unde ad Regem scripsit litteris, quæ itidem impressæ leguntur, quæcumque potuit deterrimè, & politicæ rationis argumenta exquisitissima, quibus tuadebat, ne iterùm se vel alios Oratores ad Concilium mitteret, quod Cardinalis Lotharingus urgebat; neque admitteret Decreta Concilii, quasi à Regiæ potestatis rationibus aliena. Et nummos in his officinis cufos, tamquam sincerum aurum Suavis vendit.

(a) *Dum refert postremam contestationem habitam à Fererio in Concilio.*

(b) *24. May 1562. ubi suo chirographo refert varia publicè gesta à Fererio ac Fabro, quæ suspicionem ipsorum Fidei fundabant.*

C A P U T V.

Cur hujusmodi historia sit aliquam nacta fidem apud multitudinem.

Nihilominus, odium quod profitetur Suavis, aperta ejus improbitas, & cisternarum pravitas unde suas aquas hausit, haud satis fuere, ne hic auctor apud multos fidem aliquam consequeretur: quod mirum sanè accideret iis, qui alteram hominum ingenii conditionem non perpendent, quæ non minùs admirabilis videtur, & ab eodem manat principio; atque idedò ad ipsum investigandum mentem adjuvat. Efficacissima ratio est laudis à pluribus obtinendæ, stylo maledico de pluribus scribe-

re. Ex eo id oritur, quòd libenter quisque audit, speciem universam præstantiâ carere, ne sibi individuo illius inopia probo sit. Gratus etiam aures mulcet vituperatio in eos verbo jacta, quos opere magis attollimus; in eos, inquam, quibus vel circa nos jurisdictionem deferimus, vel obsequium uti dignioribus supra nos; rati, quod illis ex una parte detrahimus, id nobis accedere, ad compensandum excessum observantiæ, quam ex altera eisdem exhibemus. Atque id causæ erat, ut notat Lucianus, quòd vulgus summoperè delectaretur, quando in fabulis Aristophanis & Eupolidis adductum per ridiculum in scenam Socratem spectabat: sicut que comica in eum jacta convitia. Quâ nimirum arte Lucianus ipse popularem sibi plausum excitavit, vertens in ludibrium in suis Dialogis tria cunctis maximè venerabilia, Sapientiam in Philosophis, Potentiam in Principibus, Sanctitatem in Diis. Itaque scriptor satyricus supra ceteros adulatur, quia pluribus adulatur: & quemadmodum facilè quisque verum putat, quod ut verum sit optat; sic tam assentator, quàm satyricus, etiam in rebus supra fidem, fidem nanciscitur.

2. Huic populari gratiæ, quam secum affert suâ naturâ detrectatio, vires addidit, saltem apud hæreticos, auctoris conditio, cum in Operis exordio vulgatum sit, eum natum educatumque sub Romani Pontificis obedientia; eundemque consulò Latinus ejus interpres pronuntiat *Hominem Ecclesiæ Romanæ Sacris addictum*: non dignoscente vulgo, inter testes maximè indignos fide, proditorem jure haberi. Nec minora sibi emolumenta Suavis industria quæsit. Primò quidem cum se pro virili ostentaverit de Principum negotiis peritissimum, in historiis versatum, in doctrinarum scientia firmum, præditum antiquitatis eruditione. Proniùs quippe credimus iis, quos pluris facimus, existimantes eò veraciorem hominem esse, quò habilior est ad vera cognoscenda.

4. Præter hæc, geminâ usus est arte, adhibita ab ingeniosissimis inter mendaces, nempe à Poëtis. Sitæ est altera in ostentanda certa animi firmitate circa id quod affirmatur; dicti siquidem constantia nasci solet à facti stabilitate: idcirco alienæ fidei facile fit dominus, quicumque dominus est frontis suæ. Altera est, res particulatim describere cum iis adjunctis, quibus eum evenire solent; quod quamdam veri speciem ipsis præterdit, quamvis re ipsa similes vero non sint: eam namque dissimilitudinem à vero tot veri similitudines obruunt, quæ in accidentibus ostentantur.

4. His adjumentis, quibus ab initio Suavis fidem sibi comparavit à mediocribus, qui sunt multo maxima pars hominum, aliud à tempore additum est: mora videlicet responsionis, quasi orta, ut aliqui autumant, ex insuperabili difficultate respondendi. Atque in hoc agnoscitur imbecilla multitudinis ratiocinatio. Nam si liber hic præcipuas validasque rationes proferret contra capita Romanæ Fidei, possent forsitan ob silentium argui mentes Catholicorum convictæ: sed cum potissimum contineat meras minimeque probatas narrationes, quidnam levioris fuisset negotii, quàm narrationem alteram oppositam vel pro arbitrio contexere, si Romanæ causæ studiosi iis agerent fraudibus, quas ille pro certis assumit? Deinde talis arguendi ratio deberet fidem tribuere satyris omnibus, famosisque scripturis, quarum confutatio non legeretur.

5. Ac multò magis hæc deneganda fides est maledicis illis scriptoribus, quibus legitima obitat præ-

præsumptio. An verò præsumptio legitima non enixè favebat ejusmodi confessui, ubi collectum fuerat quidquid sapientiâ, auctoritate, ac prudentia excellere per tot annos in præstantissima generis humani parte; qualis ste ex eorumque consensu Christiana Respublica Catholicorum; cui celebrando & absolvendo viros in suis ditionibus præstantissimos destinaverunt Pontifex, Cæsar, potentissimi Reges, sapientissimus Venetorum Senatus, aliique innumerati Principes ac Dynastæ? Jam apud se quisque reputet, quænam esset necessitas respondendi nudo dicto hominis palàm inimici aperteque contemptoris cujusvis Religionis, qui de Patribus amplissimi Conventus ita scribit, ut partim improbitate, quâ semper ille eorum mentes studiaque convellit, partim ludibriis, nunc apertis; nunc per ironiam de rebus ab ipsis gestis, partim despectu eorumdem sententiarum ac fundamentorum, illum ponat ob oculos veluti synagogam coactam è sacrilegis deceptoribus, è sordidis assentatoribus, è garululis, è ridiculis, ex ignavis? Hujusmodi profectò silentium, despectio verius, quàm confessio fuerat existimandum.

6. Verum tamen quia Charitas illi etiam offensionis remedium afferre debet, quam Scholæ *scandalum pusillorum* nominant, quod non provenit ab rei objectæ vi, sed a spectantis imbecillitate; post aliquod tempus Terentius Alciatus, eximius Theologus mei Ordinis, meusque olim magister, hoc multitudinis errore cognito, confutationem Suavis aggressus est, contextens eadem operâ veracem historiarum rerum in Concilio gestarum. Quis verò homo paulò cordatior, hæc non stomachetur calumniam Marci Antonii de Dominis in memorata dicationis Epistola ad Angliæ Regem, nimirum, Pontifices nondum vulgasse Acta Concilii Tridentini, quòd modos & artes, quibus usi sunt eorum antecessores, occulerent? Perinde quasi arti à Suavi jactatæ, ab illo in Actis Concilii certo ponantur contentæ, in quibus meræ seu carimonix, seu disputationes recensentur; de rebus verò politicis ne versus quidem legitur. Quis autem non intelligat, non aliam ob causam abstinuisse Ecclesiam ab Actorum promulgatione, nisi ob immensam eorum prolixitatem, ac ubertatem quâ proponuntur Decreta, unde esset Actorum lectio supervacua? Etenim sicut solius hujusmodi Concilii Decreta æquant propemodum cuncta simul à reliquis Conciliis sancita, tum ex temporis diuturnitate quâ duravit, tum propter rerum multipliciter quæ ibi agitata fuerunt; sic etiam Acta in molem immensam excreverant, æque incommodam ad imprimendum, legendumque, ac supervacaneam ad sciendum. Ceterum quâ paræst curâ in Archivo Pontificio asservantur quidem, non tamen in adytis inaccessis, ut affirmat Archiepiscopus Spalatensis, quin eadem pluribus per varias occasiones & communicata & commodata fuerit. Proculdubio hæc objectatio evadet potius apud viros rerum experientes ac doctos ipsius accusationis everio, cum haud possit ea non esse calumnia, quæ ducit initium à conatu persuadendi per probationes manifestum calumniatorem detegentes. Utinam inter Acta Concilii illi tractatus, eaque arca continerentur, quæ memorata libri dicatione pro certo pouit: satis enim ea essent ad materiam præsentis historiæ suppeditandam; neque accidisset Alciato ea difficultas, de qua dicturi sumus circa veri narrationem, & confutationem Suavis. At verò sicuti hic arrogavit sibi fas esse absque probatione crimen inferre, quod poena *Talionis* puni-

tur à legibus; ille è contrario negare crimen noluit, nisi falli probationem afferret; à quo lex omnis eum absolvet. Hinc evenit, ut plurimos ille annos consumpsit in exquirendis certis mōnūmentis eorum eventuum: ea quidem ingenti labore collegit, sed non pari copiâ; ideoque nec idonea ad explendam ingenii morosissimam severitatem, quæ effecit, ut ille interdum, ne laboretur in absolutæ perfectionis defectum; lapsus fuerit in summum inter defectus, qui est ipsum nihil. Adde algorem ætatis confectæ, naturam perplexam & hæsitantem, stylum quàm accuratum tam lentum, occupationes domesticæ gubernationis, quæ certè causæ satis fuere, ut vitâ cedens, solum vestigium aliquo reliquerit operis per ideam mente concepti. Illud tamen vestigium est ejusmodi, ut possit mihi formam exhibere ad opus extruendum: simulque materia per summam molestiam ab eo parata facilem mihi reddiderit formæ inductionem; cuius formæ auctori tametsi opus integrè adscribitur, non idedò plurima meriti pars eidem debetur. Quin eò plus laudis est Alciato tribuendum, quò devexâ jam ætate majorem laborem suscepit, minori cum spe laudis sibi comparandæ; nemo quippe de Republica amplius mereri videtur, quàm qui ad posterorum non modò felicitatem, sed etiam gloriam desudaverit. Nec in minores plane obices ob monumentorum penuriam, sed magis ob vitæ brevitatem impedit labor alterius docti viri, qui idem onus sponte subierat.

7. Paucis igitur elapsis mensibus à morte Alciati, quæ incidit sub finem anni 1651. Moderatores mei hujusce rei curam mihi demandarunt; ego verò ut eam exequar, apud me statui, sincerè veritatem hæc exponere, atque simul graviora mendacia refellere. Graviora inquam: quia quemadmodum non quæcumque vera sint, tanti sunt ponderis, ut mereantur posterorum memoriæ commendari, ita neque falsa quælibet tanti sunt momenti, ut operæ pretium sit eadem è posterorum fide depellere. Satis est illa non fateri, ne sibi fidem arrogent majorem eâ, quam ipsis facit nuda affirmatio Auctoris ita suspecti, sicut ostensum est, atque ita fallacis, sicut in potioribus materiis ostendemus. Solùm interdum non omittam arguere nonnulla ex ejus levioribus mendaciis, quibus adversario detraham auctoritatem docti ac veridici in gravioribus.

C A P U T VI.

Num Auctoris animus, Ecclesiæ Romanæ addictus, fidem Historiæ præsentis elevare debeat.

Sed fortasse Historiæ meæ idem objicietur, quod à me Historiæ Suavis objectum est, scilicet studium partium in Auctore. Quantum ille Romanæ Sedi adversatur, tantum meus Ordo, meusque animus eidem obsequitur. Ad hoc abundè mihi esset respondere, cum utraque narratio suspicione non careat, neutri fidem tribuendam, sed in ea existimatione Concilium Tridentinum persistat, in qua prius erat quàm de hoc quidquam scriberetur. Opus enim verò non habet ex se Concilium alieno calamo, ad conquiendam sibi pietatis, integritatis, maturitatis, sapientiæ venerationem. Mihi sufficit umbras ab hostis atramento diffusas, ab eo dispelli; quemadmodum Aquilonis flatus lucem Soli non auget, sed solum obductas illi nebulas discutit.

2. Accedit, plurimum interesse inter mei ac Suaviani animi propensionem. Nulla mihi privata similtas aut malevolentia est cum affectis adversantium sectarum: at verò Suavis propensio ab animi averfatione oriebatur. Ille Caput Ecclesiæ Catholicæ alte læferat; & quod proprium est lædentis, odio profequebatur, quòd se illi odiosum putaret; atque ut bonam apud se opinionem sui retineret, libenter eum iudicabat improbum, à quo ipse improbus reputabatur. Resciverat datam fuisse operam, ut ab eo dignitatis gradu depelleretur, quo in patria potiebatur. Eaque de causa, prout ingentibus delictis semper adest pro carnifice timor quasi phreneticus, suspicatus est sæpè insidias vitæ suæ construi. Nec defuit qui eam illi ferro adimere tentaverit; ipse verò auctorem facinoris censuit haud magis affinem vero, sed magis irritatum. Libellus de illius Vita, quem nominavimus, demonstrat, quam altè infederit hæc ejus animo persuasio.

3. Haud dubito, quin viris prudentibus Romanæque Aulæ peritis absurda videri debeat hæc suspicio cum Pontifices numquam soliti sint hisce artibus se ab hostibus liberare; quemadmodum potuissent majori ex causa, minusque severis quam sunt hæc nostra tempora, id moliri contra Lutherum, Calvinum atque alios, supremam Tiaram ex eorum capite divellentis. Idiplum etiam humani commodi respectus declarat. Nimum sanè talis agendi ratio esset noxia illi venerationi, quæ ipsorum imperii fundamentum est. Atque ex altera parte homo cœnobita, qui cum execratione bonorum, cupidorum invidia, offensorum odio, vituperatione cunctorum, tantum studii & auctoritatis in publicis negotiis obtinebat, quique à multis sinistra fama impius habebatur, satis apparet, quam facile potuerit manum irritare sive læsis, sive æmulis, sive etiam piis, sed non prudenti studio æstuantibus; atqui ut amaritiam concipiat animus, verà offensione non indiget, credita sufficit. Num verò Suavis amariore erga Pontificem animo fuerit, licebit cuicumque, vel unicà delibata illius historiæ guttulâ experiri.

4. Alioqui cum privata defunt odia, publicæ inimicitia vim non habent, ut scriptor non vulgaris calumniæ indignitate fœdari se velit. Tam vetera quam recentia exempla id conficiunt. Græcorum victoriæ traxerunt eorum excidium, qui postmodum ad Imperium Romanum statuendum venêre; nec tamen Romanorum minus quam Græcorum literas eas celebratas videmus. Ipsi etiam Romani illius Pyrrhi virtutem famæ commendant, qui eos ad extrema redegerat. Atque inter nostros Italos, Jovius Turcarum Reges suis Operibus gloriâ cumulavit. Ut de ceteris sileam, à meo Ordine Favianus Strada sic bella descripsit inter Catholicum Regem & Belgii hæreticos, ut ejus Historia sæpè Leidense prælum subierit in eorum linguam conversa, & ab eorum præclaris Poëtis collaudata.

5. Altera ratio, quæ meos commentarios à suspitione vindicat, inde petitur, quòd nos Fidem profiteamur, quæ non soli Fidei beatitudinem spondet, nec præceptorum custodiam despicit, perinde quasi ad salutem minimè necessariam, qualis est eorum fides qui Tridenti damnati sunt, & à Suavi defensi. Jam verò inter præcepta, à quorum obligatione ne Deus quidem nos possit eximere, censem esse legem non mentiendi, quam in gravi materia gravem itidem arbitramur. Quare quòd equidem impensè studeam Religioni Catholicæ, non

modò me non compellit ut mentiar, sed potius retrahit à memendacio.

6. Verùm necesse non est ad præsumptiones confugere, ubi suppetit evidens probatio. Ego sanè in his narrationibus nolui eam mihi assumere auctoritatem, quæ Historicis tribui solet; sed me ipsum obstrinxi, ut in margine adnotarem cujusque rei quamvis minimæ testificationem, petitam vel ab impressis scriptoribus Operibus, quorum fides passim recipitur, vel è manuscriptis, quorum auctores extitere Principes, Legati, Oratores, & hujusmodi viri conspicui; hoc est, ab eorum literis, narrationibus, mandatis, actis, ac similibus, quæ vel in bibliothecis, vel tabulariis à me citatis servantur, sive authentica, sive ex iis exemplaribus, à quibus & locorum auctoritate, & vetustate librorum omnis fraudis suspicio longè absit. Quod nimirum est maximum illud, quod fieri possit in humanis casibus enarrandis, & quod scriptor, cui respondeo, penitus omisit. Imò ut lectores quam illi fidem debeant, simul intelligerent, syllabum hîc apposueram innumerabilium ipsius mendaciorum, errorumque de rebus gestis, cum hæc Historia primùm est edita, indicans in Historiæ libris & capitibus, ubi de iis mentio habetur. Nunc verò, quando jam amplius in hac re fama non fallitur, neque fallit, cessat necessitas purgandi lectorum animos pharmaco tam sollicito; idcirco ad finem singularium partium Operis syllabum transferemus, ubi prægustata jam lectio clariorem eum reddit, adeoque cariorum. Hîc autem lectorem admoneo, ne videar agere minus sincerè, quoties à me Suavis historia citatur, atque refellitur, eam esse intelligendam, quam ipse Italico sermone conscripsit, & Londini Spalatensis vulgavit; non eam, quam interpretes latinè vertit, qui non tam interpretis quam correctoris in aliquibus partes agit.

Denique cum usu veniat, ut quemadmodum ficta purpura, ad veræ conspectum appareat decolor, ita veritas & mendacium inter se collata discernantur ab oculo perspicaci atque intento; eos rogo, quibus licuerit utriusque libros legere, ut diligenter observent, in utro illorum sibi videantur inspicere characterem, quo Veritas deberet scribere, si sumpto calamo semetipsam in pagina vellet expingere.

CAPUT VII.

An verum sit, Concilio Tridentino evenisse adversus quam speraverant viri pii de redintegratione Ecclesiæ.

1. Jam prius monui, mihi non esse propositum, lectoribus exhibere molestiam, singulis periodis refellendo quidquid falsi dictum à Suavi mihi videatur. Qui hoc pacto se gerit, vel ab animi perturbatione decipitur, vel eam putat in ceteris dominari, quam in seipso experitur: & ea de causa minutissima quæque ceu grandia proponit; sicuti dormienti guttula pituitæ in faucibus, seu bilis punctiuncula in aliqua parte corporis, induit speciem torrentis hominem suffocantis, & incendii viscera comburentis. Ut plurimum haud morabor scribere, quod alii legere non curarent; solum, ut dixi, id faciam sicubi operæ pretium arbitrabor, numero leviorum quàm mendaciorum quàm erratorum, adversarii auctoritatem graviora peccantis elevare. At in Proœmio se mihi dant obviam nonnullæ ipsius præsumptiones valdè notabiles, qua-

quarum prima profertur à Suavi cum admirabilium antithetorum picturâ, quâ dicto fidem conciliet; nam id pronâ quisque sequitur fide, quod vellet; ac dum audit admirabile, blandè erga illud afficitur, cuperetque verum esse. Affirmat Suavis, Concilii exitum nequaquam respondisse expectationi, tum eorum qui cogendum illud curaverunt, tum eorum qui diutius sunt averfati.

2. Viri pii, ait ille, Concilium celebrandum curarunt, ut Ecclesiâ ad unitatem revocarent; Principes eidem studuere, ut Clerum ad digniorem formam reducerent; & tamen Ecclesiæ divisio reddita est per Concilium irreparabilis; Cleri verò deformatio deterior evalit, quam umquam fuerit, ex quo Christianum nomen exortum est. Episcopi spem conceperant recuperandæ pristinae auctoritatis in Romanum Pontificem, magna ex parte transgressæ: at Concilium eam penitus illis ademittit, majorem in servitutem redactis. Contra verò Aula Romana à concilio adhorrebat, tamquam à causa validissima ad ejus potentiam temperandam: hæc verò Concilii ope ampliores quam umquam firmioresque radices egit, per eam Christiani orbis partem quæ Romanum nomen reveretur.

Paucis hisce lineis ideam adumbrat, quâ Concilium in monstri specie repræsentet. Nostrum erit, ideam illam cursim hîc ruditerque conferre cum eo, quod primo obtutu cunctis apparet in vultu, ut ita loquar, Concilii: nam componere postea per partes effectam à Suavi imaginem cum vero prototypo, totius Operis erit negotium.

3. Fieri profectò potuit, ut viri quidam pii, vi desiderii (quod sæpè spei fallacissimæ parens est) à Concilio sibi pollicerentur redintegrationem Christianæ Reipublicæ: sed nec exempla temporis præteriti (quod verax futuri vates est) neque conditiones præsentis ad eam fiduciam alliciebant.

Non quidem exempla: cum certum sit, si mentis aciem ad antea facta sæcula convertamus, ad primum usque generale Concilium, quod Nicænum fuit, Magnum Concilium nuncupatum; summaque in veneratione apud Ecclesiæ memoriam; ac exinde per cetera generalia Concilia descendamus, habita adversus aliquam prævalidam, ac latè disseminatam hæresim, vix umquam reperietur, eam per definitiones cujusquam ipsorum extinctam fuisse: ita planè, ut S. Gregorius Nazianzenus non fuerit veritus pronuntiare, nullius Synodi successum prosperum à se visum. Reverà post Nicænum Ariana pestis in universum Orbem grassata est. Illi favorunt Imperatores quòd illi obliterint viri sancti, indigna passi sunt: ex Oriente vel in Hispaniam ad Gothos est pervagata: ibi Regem patrem eò impulit, ut in filii sui primo loco geniti caput sæviret; idque multa post sæcula, quippe Magni Gregorii ætate. Quid jam de Wandalica persecutione dicemus? de crudelitate Theodorici, de tot Catholicorum; imò tot Episcoporum laniena, quæ bonam partem occupat Romani Martyrologii, simulque lacrymas nobis elicit ob eorum temporum atrocitatem, & gaudium excitat ab illorum fidelium constantiam? Concilium Constantinopolitanum, cui Ecclesiâ debet absolutionem Symboli, (*) quod ipsa in sacrificio Evangelicæ lectioni adnectit, adesse sibi sensit triginta sex Episcopos Macedonianos, totidemque à se discedere iisdem erroribus inhærentes; variis subinde ortis motibus, qui Ecclesiâ coegerunt, ut rursus con-

Histor. Concil. Trid. Pars I.

firmata dogmata exagitaret. Post Ephesini celebrationem, ejus Legati contumeliis ac verberibus affecti à Nestorianis. Cyrillus & Memnon eadè ausâ de gradu dejecti, ac decepti Principis potentia in carcerem detrusi.

(*) *De Divinitate S. Spiritus.*

Jam verò quodnam ex Conciliis majori celebritate habitum est sexcentorum triginta Episcoporum frequentia? cuiam magis favere Imperatores patrocinio in terris, Deus in cælo miraculis, quam Chalcedonenf? Et tamen Dioscorus ibi cædis & hæresis crimine damnatus, postea in superos relatus, & in Sanctorum honore habitus ab Eutychianis, qui Episcopis religiosissimis trucidatis, nobilissimis Ecclesiis occupatis, Cæsarem impietatem in Catholicos extimulantes, furiam militantem Ecclesiæ facti sunt. Satis sit, ne sim longior, hoc à me demonstratum in quatuor primis Conciliis, quæ sumè semper venerata est Ecclesiâ juxta quatuor Evangelia; & apud Lutheranos ipsos, propter antiquitatem, retinent aliquam reverentiæ possessionem. Idem autem accidit quinque subsecutis Conciliis, ut cuique in Ecclesiasticis historiis vel mediocriter versato manifestum est. Atque hujusce rei ratio in promptu est. Contra nullam sententiam à Conciliis conelamatur tamquam hæreticam, quæ id temporis communi Doctorum opinionem, simul etiam vel cogentibus Scripturæ dictis, vel auctoritati Ecclesiæ non repugnet. Jam verò quisvis inducit animum, ut sentiat ac scribat contra tantæ venerationis compotes adversarios, par est profectò, ut à Concilio damnationem expectet, ad quod propterea conculcandum se comparet; & solum possit aliquando Concilium, quòd moræ beneficium, non decisionis accipiat. Nimum sanè coluntur duo illa idola inter se conjuncta: *Proprium judicium, & honor proprius.* Rarò mensea, quam alii reverenter, patitur à seipsa damnari, præsertim in causa gravissima; multoque minus hanc sui damnationem promulgari patitur, tamquam in foro exteriori. Mutant, haud inficiari, interdum sententiam homines etiam palam: sed vel ex præstantissimo quodam animi candore atque studio veritatis adducti, quæ rara admodum virtus est; vel in rebus levioribus, & quas ignorasse non pudet; vel ii homines, qui sibi non tribuunt ingenium ad docendum, sed solum ad discendum; vel eâ saltem ratione, ut sententiæ mutatio cum pudore præterito præsentem laudem conjugat, videlicet mutando sententiam vi rationis, ab eo qui mutat inventa: cum grava nobis non sit, plus scire quam sciebamus; & intolerabile, plus ceteros scire quam ipsi sciebamus. Hæc verò difficultas incredibiliter augetur ex ipso argumento in Auctoribus novæ religionis, cum lapsus nimis horribilis videatur, ex dignitate vatis divini, in temerarii deceptoris infamiam delabi.

4. Sic igitur de Luthero ejusque lectoribus futurum suadebant exempla communia, ac generales rationes: haud tamen minus peculiare conditiones id suadebant. Cum audacissimo hæresiaracha certamen aderat, qui tam veneranda Legum Canonicarum volumina sacrilegè in foro Wittembergensi concremaret; qui de sanctis Patribus scripserat tamquam de ineptis ingeniis, atque illusionem occupatis; de universo genere Christiano supra mille annos, tamquam non de Christi cultoribus, sed idolorum mancipiis; de Pontifice, de Cæsare, de Rege Angliæ, quasi de hominum facie; qui jam

(b)

deba-

debauchabatur ebrius eâ summâ voluptate, quâ fruitur superbus animus in illis prosperè concubandis, quorum antea sub pedibus succubuerat; qui sibi Principes in propugnatores, Academiâ in discipulos, populos in cultores asciverat; qui jam improbâ spe fortunam & gloriam novi Mahumetis in Occidente revocaverat. Et poterat de hoc nomine pronuntiari, dicto audientem futurum eisdem Sacerdotibus atque Doctoribus, quos toties probis obruerat, & petulanter irriserat? Dimicabatur cum seductis nationibus vel à sensu licentia, vel ab arrogantia illecebra, quâ se in arcanorum cælestium scientia conspicuas existimabant; adeoque eò firmiores in sua sententia, quò major erat impugnationum multitudo. Certabatur cum Principibus, sive illectis ad sacros calices confringendos aviditate conflandæ ex illis pecuniæ, sive intentis ad interponendam Divinitatem, instar machinæ; quæ solveret nodos eorum obligationis erga Petrum in rebus sacris, erga Cæsarem in profanis; & quisquam ab his sperare potuisset obsequia subjectionis erga Concilium? Quid amplius? Num fortè ignorabantur Lutheri, ejusque sectatorum denuntiationes; ut ejusmodi Concilium congregaretur, in quo victores ipsi ante commissum certamen adversus pacificam possessionem Pontificis atque Ecclesiæ pronuntiarentur? Concilium, inquam, in quo potestas Pontifici nulla esset; & ad eò tale, ut si vera docemur à Fide, acephalum foret, minimeque legitimum; in quo non alia proponerentur argumenta, nisi nuda effata sacræ Scripturæ; quæ propter obscuram sublimitatem in rebus quàm plurimis, non est satis ad pertinaces convincendos absque lumine ab ea collato, quam S. Vincentius Lerinensis *Ecclesiastica traditionis lineam* appellavit, Juris verò periti *Interpretationum reginam*, id est, Observationem, seu illam in agendo, seu in credendo servat Ecclesia: quæ observatio oportet ut monumentis antiquitatis, confessione Patrum, definitionibus Pontificum, tamquam certis testibus confirmetur. Quin etiam postulabant, ut ne omnes quidem sacræ Paginæ ab Ecclesia receptæ inter disputandum proferri possent: sed ea tantummodo illarum pars, quæ Luthero visa esset; neque ea secundum editionem translationemque communem, sed secundum Lutheri probatam. Ex hoc ergo habitu rerum animorumque ruinam sperare licuisset, futuram redintegrationem, nisi cui liberet rem idè futuram arguere, quòd bona videretur. Illud autem mirabile: (si mirum tamen esse debet, mendacem sibi repugnare) ipse Suavis profitetur alibi, hanc sibi veritatem esse compertam, dum anno 1545. refert tamquam Pauli III. sententiam sibi probatam; Concilium Germanicæ reconciliationi haud conducibile.

5. Atque hæc ad primum caput, in quo Suavis pronuntiat; ab eventu Concilii delusas fuisse piorum hominum spes de statu Ecclesiæ constituendo. Ad alterum accedamus, in quo idem affirmat, Ecclesiæ discordiam potius redditam à Concilio implacabilem; adeoque Concilium non sefellisse solum emolumenti defectu, sed effectu jacturæ. Si nomine implacabilis intelligamus, ex eo jam patere, concordiam inter nos ac Lutheranos esse nullam potuisse, dum hi suis in erroribus persistenter; hoc non modò piorum spem non fetellit, sed inter Conciliorum beneficia præcipuum est, correptos peste ab integris edicto publico sejungere. Quid enim significat illud *Anathema*, quod ex veterima con-

fuetudine intercalare verbum est Canonum in Synodis, nisi sejunctionem? Quare potissima Tridentini Concilii intentio, fructusque potissimus extitit, obstare, ne multorum Christianorum simplicitas ab hæreticorum astu irretiretur; sed agnosceret eorum doctrinam Fidei repugnare, tamquam eo nomine ab Ecclesia Catholica damnatam, ac propterea æquè ab ea cavendum atque ab angue, non amplius inter herbas latente. Verum, si Suavis præterea eo verbo intelligit, à Concilio difficiliorum hæreticorum conversionem redditam, mendacii revincitur vel ab ipso eventu, qui palam facit quantum illud contulerit confirmationi fidelium, ac restitutioni perditorum. Hæresis progressus tam immanes ante Concilium fuerant, ut perpetuas doloris & commiserationis lacrymas mereantur. Inundaverat hæc eluvies Germaniam Superiorem, aggeres inferioris diffregerat; per Poloniam diffundebatur; Britanniam atque Scotiam obruerat; magno impetu penetraverat in Galliam; quin etiam necesse fuit flammis eos rivos absumere qui irreperant in Hispaniam. At Concilium Iris illa visa est, quæ tanto diluvio finem posuit. Observetur, an hæc nova secta eadem postea incrementa jactare possit; an potius contra impetum geminæ validissimæque potentia, sensus & utilitatis, illi militantium, viri natalibus, doctrinâ, dignitate præstantes quotidie ejus castra deserant? Et quamquam inter jacturas victoriam aliquam interferat; manus, non mentis victoria est, à militibus, non à prædicantibus reportata. Ceterum quemadmodum ante Concilium populi errore occupati capitis famæque periculo ad novæ doctrinæ sectas confluebant; ita nunc innumeris pænè Catholici, per eadem discrimina veterem fidem servant inter hæreticorum Principum minas & supplicia. At præmemoratis Catholicis ne millesimum quemque reperiemus, qui per eadem pericula & incommoda hæresi adhæreat sub Principibus eam insectantibus. Atque uti inter Catholicos ex eo ad hoc tempus tot viri sanctitate doctrinâque spectatissimi floruerunt; ita hæresis ex adverso ne unum quidem è primis numerare habet, nec multos ex alteris: & hi, si qui sunt, lectionis eruditionisque laude magis excellent, quàm scientiæ ingeniique præstantia; præterquam quòd eorum præcipui, in Antiquitatis studio ab evidentia compulsi, in potioribus articulis ab suis hæresarchis discreparunt, ut Hugo Grotius, & Gerardus Vossius, quos non Catholicos veriùs quàm Calvinianos appellaveris.

CAPUT VIII.

Utrum Concilium reformaverit, an deformaverit Ordinem Ecclesiasticum.

At secundo loco Suavis à Tridentino Concilio Principes expectasse, ut Ordo Ecclesiasticus in formam digniorem redigeretur; sed contra ab illo effectum; ut evenerit ejusdem deformatio supra omnem priorem ætatem, ex quo nomen Christianum exortum est. Equidem, quidquid esset in me, alicui libenter dederim, qui tam præcipuam assumptionem, hoc involutam mendacio, veram efficeret. Ea est, ex quo vivit Christianum nomen, numquam in Ecclesiasticis majorem morum deformitatem fuisse, quàm post Concilium; adeoque majorem eâ quam hodie cernimus, & quæ cuicumque nationum ætatumque perito erit quidem dolori, non autem admiratio-

ni,

ni, præterquam ex parvitate. Tunc enim verò detraheretur obtentus hæreticis, quòd antiquam Fidem abjecerint, ejus custodum licentiâ commoti. Tunc evanescerent ea omnia Suavis molimina, quibus conatur ostendere, disinctos Ecclesiasticorum mores, fuisse nitratum pulverem, cujus vi Lutheri scintillæ in subitum incendium crepuere. At perdolet, quoniam illud negare cogar, quod pervellem posse concedere.

Verum quidem est, deformitatem Concilio antecedentem, majorem in ordine Ecclesiastico non fuisse, quàm proportione in profano, ut posterius ostendemus; neque causam præbuisse ad hæresim excitandam, sed colorem & adminiculum ad sustinendam. De reliquo, quicumque aspectum circumverterit ad antea & præsentia, intuebitur & admirabitur immensam morum correctionem à Concilio adhibitam in tam ampla terrarum Orbis parte, quæ Catholicorum universitatem complectitur; ac præcipuè in præclarissimam illius classem, quæ ipsius magis subiacebat legibus, magisque ejus curæ erat commissa, hoc est in Clero. Conferatur utriusque temporis sacrarum functionum dignitas, sacrificiorum frequentia, assiduitas chori, Ecclesiastici ritus observatio, cultus ac celebritas in templis, moderatio in cultu corporis, in agendo, in vivendo licentiæ compressio, parsimonia immunitatum, firmitas in commissis Ecclesiis residendi, ætas, doctrina, in iis requisitæ qui ad hunc Sacrum ordinem adscribuntur, & qui per gradus ascendunt, ac denique pietas quæ inde in reliquum populum est diffusa; & opus erit omnino confiteri, à nullo unquam hominum conventu post Orbem conditum, tantum ad homines probitatis incrementum provenisse. Neque hoc ceu chymicum fuit alexipharmacum, quod initio restituere sanitatem videtur, sed ægrum citò in suo languore destituit: fuit potius ceu vitæ arbor, quæ spiritum in Ecclesia renovavit firmiter in pristinam juventutem. Centum ferè anni sunt ex quo Concilium est absolutum; & tamen ejus vis sanandi roborandique eadem viget, ejusque leges in dies magis salutare utque opportunas experientia demonstrat.

2. Verum si boni mensuram petere volumus ab eo quod præstari par esset (quod infinitæ Divinitati debetur, quodque hinc æternæ beatitatis, inde æternæ miseræ respectus exigeret) & non potius ab eo quod sperari licet in hac Adami fæce, & quod ex eadem per tot annorum millia potuit obtineri: si Rempublicam cogitemus non ex parvo perfectorum numero constatam, sed tot millia hominum complectentem, quot fideles vetus novusque comprehendit Orbis: perdurat proculdubio deformitas immoderata. Sed hæc Concilii dedecus non est: dedecus est nostri nativi nihili, dedecus nostræ naturæ fragilis, bellisque confimilis, dedecus primi parentis, qui eam contaminavit: est etiam immensi Numinis gloria, cujus infinitæ præstantiæ nullum unquam exhiberi potest obsequium sine infinito defectu. Cetera Concilium ab humano genere tantum expressit, ut temerarium fuisset id sperare, nisi spem in Divina potentia collocando. Quare si rerum pretium non æstimatur numero, sed præstantiâ, plurisque fit parum auri, quàm plurimum æris; licebit fortasse credere, Divinam providentiam majora cultus ac probitatis in Republica Christiana incrementa traxisse ex Concilio, hæresis Lutheranæ causâ coactò, per in-

Histor. Concil. Trid. Pars I.

tegram pietatis accessionem parti Catholicæ factam, multò ampliorem quàm quod ab hæresi detractum fuerat, adeptis veræ Fidei tot, tam latis, tamque frequentibus Provinciis. Jactare res præsentis veteribus deteriores, comicorum verba sunt & vulgi querelæ: nec Suavem tam expertem eruditionis arbitror, qui hoc crederet. Quod autem attinet ad præsentia: per omnes orbis plagas currat animus, reperire num queat tantam hominum multitudinem sanctitate, ingenio, doctrinâ excellentium, in quibus tanta morum honestas, tantus Divinitatis cultus, tanta proximos juvandi cura, tanta sensuum coercitio, tantum studium æternitatis emineat, quantum in pluribus centenis millibus Ecclesiasticorum, qui ex utroque sexu peculiarem Romano Pontifici subjectionem profitentur.

CAPUT IX.

Num eventus Concilii spem sefellit Episcoporum, de auctoritate pristina recuperanda.

Veniamus ad Episcoporum spem, qui, ut autumat Suavis, primævam se auctoritatem ope Concilii recuperaturos confidebant, & arctiori quàm unquam servituti se addictos experti sunt. Equidem quod ad primum attinet, nescio quasnam spes & quæ desideria nonnulli Episcoporum animo foverint: illud compertum habeo, in quovis ordine capitum frequenti, quantumvis sacrosancto ac sublimi, interdum se inserere ignorantiam, ac multos variare animorum motus; atque hinc ait moralis Philosophus, *esse etiam vulgus Regum*. Jam verò ignorantia proprium est cum vehementi affectione conjunctæ, quamcumque superiore potestatem aversari, quamquam sapè ad proprium præsidium sponte constitutam ab iis ipsis communi consensu, quam postea peculiari odio singuli prosequuntur. Id autem idè contingit, quòd deliberationes communes intentis multorum millium oculis considerantur; at peculiare singulorum affectiones commoventur interdum ex unico negligentique contuitu. Verum, ut res habuerit, duo sunt in hoc extradubium.

2. Primum est, Episcoporum ordinem numquam extitisse ad eò magnificentum ac potentem, quemadmodum postquam Romanus Pontifex plenam super eum jurisdictionem exercuit. Antiquissima tempestate videbantur quidem Episcopi minùs subiecti quàm in præsentia, si ad Pontificem referuntur; si verò ad cæteros, non ad eam quâ nunc eminent auctoritatem assurgebant. Profectò eruditus quis quisque huic dicto consentiet: mihi verò erit aliàs opportunum pluribus ea de re disputare. Quidnam præposset supra corpora inferiora manus ac pedes hominis, si totidem essent capita, nec ab uno capite vim omnem directionemque susciperent?

3. Alterum æquè certum est; ad omnes prudentiæ leges hanc Episcoporum erga Pontificem obedientiam, ex ortu novæ hæresis nihil imminuendam fuisse. Ne vulgus quidem ignorat Romanos, quamvis ad eò de libertate sollicitos, si quando ab hoste valido premerentur, Dictatorem creasse. Universa Ecclesiasticorum ordo petitum se atque oppugnatum à Lutheri phalangibus sentiebat; & sanum fuisse consilium, à supremo Duce disjungi, ac per varias minorum capitum turmas dispergi? Nusquam nauclero tantum obsequii, quàm in procella.

4. Hæc satis sit differuisse de iis, quæ tunc Episcopi sperare atque optare prudenter debuissent. Sed alteram positionis Suavianæ partem excutiamus; id videlicet quod effectum est. Effectum enim verò est, ut Episcopi, ne minimam quidem subjectionem erga Pontificem sibi adjectam, quæ sanè opus non erat, eam potestatis accessionem eodem assentiente obtinuerint, quâ per motus prudentissimus Hispaniæ Rex Philippus II. dixisse memoratur: *Hi homines Concilium tamquam tot Parochi adire; iidem ceu tot summi Pontifices redire.* Imò ne universa quidem series Conciliorum reperietur simul tot sanxisse Decreta, tam conducentia jurisdictioni Episcoporum cum detrimento Romanæ Curie, uti solum Tridentinum. Sed de hoc fusiùs capite sequenti.

CAPUT X.

An Romani Pontifices depreffionem auctoritatis suæ à Concilio formidarint, & an hæc auctoritas aucta fuerit.

1. Descendamus ad objectum ultimo loco: quòd existimaverit Aula Romana, ne ipsius auctoritas per Concilium decreferet; quam tamen postmodum ab eo ita confirmatam vidit, ut neque tanta neque tam altè fundata umquam extiterit, si nostro Suavi fides.

Verum equidem puto, Romanam Aulam timuisse sibi, & etiam aliquamdiu abhorruisse à convocatione Concilii. Ac primùm quidem, si nomine Aulae multitudinem Aulicorum intelligamus, certum est, fore ut eorum auribus semper molestum obfrepant nomen emendationis, hoc est novæ severitatis, nova vincula, vita minùs commoda minusque jucunda. Hæc autem animi affectio sic naturâ inest homini, ut eam quicumque cœtus, etiam sui despicientiâ & sanctitate conspicuus, experiatur. Illud etiam extradubium est, à Concilio non nisi correctionem expectari potuisse. Neque sanè ea sola correctio expectabatur ab Aulicis, ita moderata, ac circumspècta, quæ postea extitit, & cui Patrum prudentia homines obtemperaturos speravit; sed quædam emendatio imaginaria, quam imperiti quidam boni viri deperibant, qui optima factu ab optimis iustu nihil secernunt; quique multa vituperant, solum uni intenti malo quod inde manat: non verò libratis malis, quæ ex adverso prodirent, quorum postea non raro experientia infelix magistra est. Præterea mos est cujusque multitudinis ad extrema prolabi, vel dimiditatis, vel audaciæ; adeoque mihi novum non esset, multos ex Aulicis timuisse Pontificatus ruinam.

2. Verùm si Aulae nomine Pontifices accipiamus: alius longè respectus eos difficiles ad vocandum Concilium reddebat. Retinebant memoriâ effatum præclarissimi illius Patris (*) Numquam sine periculo atque offensione, Sacerdotum haberi conventus: ubi enim plures adsunt mentes ac plura corda, ibi semper aliqua inest sententiarum appetitionumque discordia. Porrò discordia contentionem parit; contentio verò tam in corporis quàm in animi temperamento corruptionis origo est. Observabantur animo satis recentia Basileæ incommoda: intelligebant, cunctorum esse Principum regulam, generales Ordines absque summa necessitate non esse cogendos. Animadvertebant, conversionem hæreticorum per Concilium fieri non posse: at ex altera parte, in eo Præfulum cœtu, in quo plures interessent regendis populis inexperti, verendum esse, ne

senfa erumperent immoderata, & Ecclesiæ quieti turbulenta, quibus Pontifex sine Reipublicæ detrimento assentiri non posset. Existimo pariter, ut libere loquar, non illis omnibus Pontificibus, quorum ætate de convocando Concilio agitatum est, placuisse, ut nonnulla ipsorum facta in hujusmodi theatrum prodirent, ac præcipuè propensio erga proprium sanguinem, in eorum nonnullis planè immodica. Erat etiam timendum, ne importuna quæstio revivisceret de prærogativa inter Concilium ac Pontificem, quæ ob eorum dissidia eos cogeret ad Concilium dissolvendum cum gravi Ecclesiæ offensione. At de cetero, quòd Concilium auctoritate Pontificiæ detrimentum illaturum fuisset, nequaquam erat à prudentioribus formidandum. Id perinde fuisset, ac vereri, ne perverteretur Ecclesiasticum Christianæ Reipublicæ regimen, & magna etiam ex parte Politicum: ne tot Concilia damnarentur, in quibus ea potestas constituta & confirmata legebatur: ne repelleretur communis Scholasticorum doctrina: ne pronuntiaretur, Ecclesiam per tot sæcula jam errasse: uno verbo, ne cuncta revocarentur in dubium; inireturque cum Lutero concordia. Neque tamen negare asseveranter ausim in illis Pontificibus hujusmodi suspicionem: cum exploratum mihi sit, quemadmodum in pupilla quodcumque pulveris granum dolorem acerbissimum excitat, ita in rebus maximi pretii à quantumvis remoto periculo acerrimum timorem creari.

(*) *Nazianzenus in Epist. 55. ad Procopium, alibi 42.*

3. Alterius quoque partis falsitas satis patet; nimirum Pontificiam potestatem numquam fuisse tantam, nec tam solidè fundatam quàm fuit operâ Concilii Tridentini. In hoc Concilio ne una quidem conspicitur syllaba pro novo Pontificis emolumento. In Florentino, valdè propinquo, ejus Primatus supra totam Ecclesiam fuerat definitus: in ultimo Lateranensi ejusdem prærogativa supra Concilium disertè continetur: in hoc Trident. neque tales neque alii promulgantur articuli ad Pontificem pertinentes. Quin uti ex Historia nostra cognoscitur, ubi actum est de tribuendo Pontifici eo uno quod à Florentino tribuitur, deque ejusdem prorsus verbis adhibendis; cum Patrum pars multo maxima assentiretur, solum habita ratio est paucorum Gallorum, qui ne decima quidem Concilii pars erant: Pontificem Legatosque detinuit, ne ad firmandum Decretum progredirentur. Sic ille concordiam satisfactionemque paucorum suo quamvis iusto commodo antehabuit. E contrario, ubi priùs multæ gratiæ immunitatesque liberè à Romana Sede concedebantur, in hoc Concilio illorum usus usque adeò est coarctatus, ut si Pontifex eas leges transgredi nollet, suæ beneficentiæ fons media ex parte exarescat. Et quamquam ipsi liceat se hisce legibus solvere; tamen Pontifices conscientia atque existimationis gratiâ exigunt plerumque causas ita graves atque ita raras, ut facultates concessæ in rebus à Concilio interdictis haud expleant partem vicesimam prioris in eo genere largitatis. Idem accidit causis, quæ ex prima petitione Romanam in Curiam trahebantur; idem privilegiis, quibus complures privati se ab Episcoporum jurisdictione subducebant (quod certè aliud non erat, nisi plures hominum se proximè subdere Pontificis Tribunali;) idem denique plurimis negotiis, quibus à Concilio datum est Episcopo, ut prælit tamquam à

Sede

Sede Apostolica delegatus; quod sanè, quantum attinet ad potestatis Episcopalis incrementum, perinde se habet ac si proprio nomine præfessent.

4. Hæc sunt potentia lucra ab Aula Romana facta in Tridentino Concilio. Et quoniam Suavis concludit, hoc Concilium nostrorum temporum illiadem vocari posse; ego censeo, hujusmodi nomen aptius ejus narrationi congruere: quippe quæ ex una parte ingeniosâ arte concinnata est, mirisque referta; ex altera, ab eo auctore contexta, qui ex affectione cæcus erat, ex mendaciis Poëta.

CAPUT XI.

Discutiuntur variae assumptiones à Suavi præmissæ de veteribus Conciliis: ac primùm de celebrato ab Apostolis.

1. Priusquam Suavis narrationem suam ordiatur, in pauca redigit originem Conciliorum in Ecclesia. Affirmat ea fuisse maximè opportuna remedia, tam ad conciliandas in doctrina discordias, quàm ad vitia in moribus corrigenda. Ac propterea, viventibus adhuc pluribus Apostolorum, quatuor ex ipsis, unâ cum ceteris fidelibus Hierosolymæ commemorantibus, primùm Concilium habuisse, ut excitatam controversiam componerent, an Christi cultores præceptis legis Mosaicæ tenerentur.

2. Missum faciamus, his paucis verbis propemodum significari, in eo Concilio solum quatuor ex Apostolis, non verò quinque interfuisse; cum tamen, præter Petrum, Paulum, Jacobum, & Barnabam, quos ibi locutus refert sanctus Lucas, Paulus in Epistola ad Galatas suum iter in Hierusalem narrans, de sancto Joanne Apostolo ibi à se reperto mentionem faciat.

3. Pergo ad graviora mendacia, dicentis ad Concilium illud omnes Christianos Hierosolymæ degentes convenisse. Id à Suavi Suavisque antesignanis ideò legentium opinioni insinuat, ut inde colligatur non solas Episcopos, sed omnes Ecclesiasticos & profanos suffragii jus in Concilio obtinere: cujus deductionis mole conati sunt hæretici Tridentinum concutere, quod hujus suffragii usum profanis interdixit. Verùm ne ipsi quidem Centuriatores (a) Magdeburgenses pronuntiare sunt ausi, in Apostolorum Concilium Christianos omnes admissos ad pertractanda Religionis negotia; satis habentes, præter Apostolos ac Presbyteros, introduxisse alios non paucos. Et sanè affirmatio Suavis prorsus incredibilis evadit. Tria circiter hominum millia ipso Pentecostes die (b) fidem susceperant, Petro concionem habente: mox ubi ad ejusdem Apostoli imperium claudus repente convaluit, (c) nova quinque millium accessio facta est; ac sub idem tempus in Actis Apostolorum legimus, (d) notabiles aliquot conversiones adjectas. Quælo, quonam pacto hi omnes potuissent Hierosolymæ ad Concilium convenire, ubi Christiani insectationibus exagitati, neque templum, neque commodum illum hospitium obtinebant, sed solum in ædulas confugiebant, in quibus, ut dicitur à S. Luca, panis frangebatur? Præterquam quòd præclarum enim verò Concilium fuisset, ad quod immensa turba imperitorum, mulierum, puerorum conflueret, ad sententiam de cæli negotiis ferendam: Asserit quidem Divinus Historicus: *Tunc placuit Apostolis, & senioribus cum omni Ecclesia, eligere viros ex eis, & mittere Antiochiam cum Paulo & Barnaba.* Sed quis ignoret, nomen Ecclesiæ, quod originem ducit à convocatione, sæpil-

simè à sacris Literis adhiberi pro quacumque hominum multitudine ad rem aliquam certam congregata? Quin etiam hac de re exempla non desunt vel apud profanos scriptores, non Græcos modo, sed etiam Latinos, præsertim vero apud Plinium Epist. 111.

4. Adfuere ibi sanè cum Apostolis alii etiam Episcopi, ac præterea Sacerdotes, alique pauci fideles, qui cum plausu exceperunt Decretum ad Antiochenos scribendi ex Petri & Jacobi sententia: sed neque illi nisi pars valdè exigua fuerunt è tot Christianorum millibus, neque se immiscuere causæ decisioni. Possunt, ac solent ex laicis nonnulli doctrinâ, dignitate prudentiâque conspicui ad Concilia admitti; sed tamquam Consiliiarii, non tamquam Judices: hic verò semper in Ecclesia mos fuit, ejusque exemplum illustrare cernimus in Chalcedonensi Concilio.

(a) *Centuria 1. lib. 2. c. 9.*

(b) *Act. Apost. c. 2.*

(c) *Act. cap. 4.*

(d) *Cap. 5. & 6.*

CAPUT XII.

Utrum vera sint, quæ asseruntur à Suavi de Concilio Nicæno.

1. Pergit Suavis affirmare, sævientibus adhuc in Ecclesiam persecutionibus, quæ commercia impediebant, controversias una civitate, vel ut maximè unâ provincia non egressas; adeoque ad eas sedandas haud opus fuisse Concilii generalibus usque ad tempora Constantini. Possum equidem his ostendere, ante Constantinum decem planè hæreses in Ecclesia excitatas, quæ non unâ continebantur provinciâ, sed quoquo versus vagabantur, ducto initio ab hæresi Simonis Magi, qui ab Ignatio Martyre primogenitus diaboli nuncupatur, ceteraque subsequentes enumerando Nazarenorum, E-bionis, Carpocratis, Cerdonis, Valentini, Montani, Præsæ, Novati, Manetis; ac inducere in animum haud possum, totum id non occurrisse homini in Ecclesiastica Historia minimè rudi, qualis erat Suavis: unde imitari non placet quod in eo reprehendendi verba singula, seu scripta in Concilio, seu prolata à viris doctis illi operam dantibus. Lex est tam apud Dialecticos quàm Legum Peritos, hominum existimationi propitia, ut quodlibet dictum multiplicis significationis capax, ubi dubium sit, ad eam significationem trahatur, quæ consonat vero. Hinc juvat opinari, Suavem loqui non de hæresi quacumque, sed de illis quæ primâ fronte speciem aliquam præ se ferebant, & quas profitebantur ii, qui simul Christi cultum profitebantur, ac proinde fideiium Conventu ad eas exagitandas opus foret.

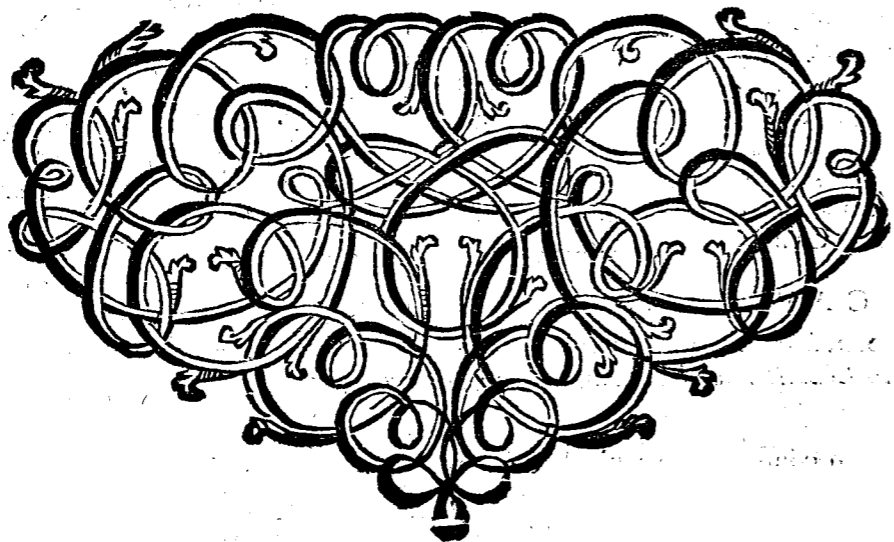
2. Ingrediamur in alteram quæstionem longe ponderosiorum. Subdit, postquam Dei Beneficentiâ pax Ecclesiæ concessa est, felici Constantini ætate erupisse hæresim Arii, quæ Cæsarem compulsi, ut ex universâ ditione sua Concilium Nicææ congregaret, atque illud Concilium à principio *Magnum & Sanctum* fuisse appellatum, non verò *Oecumenicum*, nec *Generale*, sed postea sequenti ætate hisce titulis decoratum: quia sicuti tellus Romanis Principibus subiecta, tametsi non æquaret decimam totius orbis terræ partem, per assentationem universus orbis nominabatur; ita Concilium illud ex Episcopis totius Romani Imperii conflatum, *Concilium generale universi orbis* appellatum est; eodemque modo per succedentia tempora usque ad Imperii divisi-

(b) 3

nem

4. Scio illud etiam verum esse, quædam Concilia, quibus Pontifex interfuit ab universo Christiano orbe non convocatis, ejusdem auctoritate confirmata, ab omnibus recepta fuisse in fidei dogmatis tamquam certa ac pariter indubitata, atque ipsa Oecumenica. Hinc palum fit id quod Suavis nollet, aliorumque vocum umbris obvolvere nititur Pontificis videlicet auctoritatem extra falsi aleam esse in quæstionibus Fidei terminandis: at veritas instar Solis est, ex quo semper sublustrare, quiddam per obductas illi nubes erumpit.

5. Hunc equidem Apparatum præmittendum censui, quò lector firmiori vestigio per narrationum seriem incedat. Placuit Opus in capita partiri, quippe historiâ & apologiâ permixtum, multisque contextum doctrinis, quamvis non ex professo, neque consuetâ illâ Scholasticorum severitate agitatis. Itaque cum varia lectoribus inesse possint cum ingenia tum studia, operæ pretium putavi, in cujusque, ut sic loquar, semitæ aditu proponere, an plana ea sit, an prærupta, & quorsum ducat;

uti liberum cuique sit, ubi ita maluerit, amœnitatem historiam apologeticis digressionibus haud interrumpere, atque in amœnitate jucundiùs immorari, quæstionum asperiorum vepribus evitatis. Neque verò meras quoque narrationes in capita dividere illustrium Auctorum exemplo caret, uti Suetonii ac Flori inter veteres (sive paritio ab ipsis scriptoribus facta sit, sive ab iis qui postea ut opportunam illorum operibus agnovère) & Philippi Cominæ, Joannis Villani, aliorumque inter novos. Sed utcumque res sit, non quòd Homerus sua Poëmata libris non distinxerit, improbatur idcirco mos postea inductus ea distinguendi, præfigendique sua singulis libris argumenta. Quare non esset reprehensione, sed potiùs commendatione dignus inventor claritatis, apud veteres inusitata; quemadmodum apud eosdem in more non fuit, rerum indices libris apponere, quibus recentes tam facilè reddidere literarium iter, quam magneticâ pyxide maritimum.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER PRIMUS.

ARGUMENTUM.

Tatus Reipublicæ Christianæ ineunte sæculo decimo sexto nostræ salutis. Origo & exitus falsi Concilii Pisani. Indulgentiæ à Leone X. promulgatæ: eadem à Luthero impugnatæ, aliæque præterea Fidei dogmata. Dies illi dicta ab Auditore Camera Apostolicæ. Ejus causa Thoma de Vio Cardinali, tunc in Germania Legato, commissi. Hujus cum Luthero congressus. Lutheri provocatio à Cardinali tamquam à suspecto Judice. Legati ac Lutheri studia contraria apud Saxonem: secundi prævalent, & quare. Timor Lutheri, & ejusdem ad futurum Concilium provocatio. Declaratio interim à Pontifice promulgata super Indulgentiarum vi. Mors Maximiliani Cæsaris, & incommoda inde consecuta. Carolus Melitius ad Saxonem allegatur à Pontifice, occasione Aureæ Rosæ ei deferenda; at potissimum Lutheri causa: quomodo is exceptus. Duos annos in ea tractatione versatur diligentius quam prudentius. Ejus cum Luthero colloquia; atque hujus ad Pontificem litteræ. Solemnis disputatio Lipsiæ habita inter Carolo-Stadium ac Lutherum ex una parte, & Joannem Eckium ex altera. Exordia Zwingliana hæresis in Helvetia. Lutheri doctrina in variis Academiis damnata: Leonis in eum Diploma. Lutheri libri nonnullis in locis concremati ob Diplomatis observantiam. Mutua combustio solemniter à Luthero habita Wirtembergæ ejusdem Diplomatis, totius Juris Canonici, aliorumque voluminum. Ad Carolum Cæsarem, novum Imperatorem, Nuntii à Pontifice missi Cavacciolus & Alexander, cui præcipue negotium de Luthero datum. Propensa in Carolo voluntas, atque in Belgio Diplomatis executio. Difficultates ad id exequendum Colonia & in aliis Germaniæ urbibus objectæ, ac superatæ. Generalis Conventus à Carolo Wormatiæ habitus. Varii tum in ejus Consiliariis, tum in diversæ conditionis viris de causa Lutheri sensa. Proponitur Conventui edictum Cæsareum contra Lutheranos. Ferovat ibi tres horas Alexander. Evocatio & accessio Lutheri, fide publicâ acceptâ. Intervogatur, & admonetur in Conventu; ejusque responsa. Timor ab ejusdem fautoribus Conventu incussus. Adhortationes, quibus privatim Principes erga Lutherum usi sunt; ejusque pertinacia. Ejusdem inde dimissio, discessio, ac voluntarius in itinere raptus. Edictum Cæsaris, contra Lutherum, ejusque affectas ac doctrinam promulgatum.

CAPUT PRIMUM.

Rei Christianæ status ante Lutheri hæresim, & Julii Secundi ingenium & mores.

1. **J**UVAT meam inde narrationem inchoare, unde planè Suavis inchoat; ut pari passu gradiens, possim subinde lectorem admonere de iis locis, ubi ille vel per ignorantiam labitur, vel per fraudem lapsus alteri parat. Nostræ salutis sæculo sexto supra decimum perdurabat schisma atque hæresis in Oriente, è cælo multata supplicio æque gravi ac lamentabili Regnis etiam Catholicis: tyrannide scilicet Turcarum, qui paulò ante Constantinopoli expugnata regiâ, opprimebant eodem tempore partem Christianæ gentis noxiam servitute, innoxiam terrore, cum in occidente vera Fides regnaret, vix leviter contaminata; quippe minutis quibusdam labeculis, ac penè visum fugientibus aspersa ignobilium ac despectarum hæresum, apud gregem exiguum rusticorum ac rudium, reliquias nempe vel antiquorum Waldensium vel factiones Joannis Hussi, damnati combustique superiore sæculo in Constantiensi Concilio. Verum ex hisce neglectis reliquiis accidit, quod in contagiis usu venit; in quibus aliquoties incuria sordidi panniculi cremandi efficit, ut post aliquod tempus pestilentia sævior ex improvviso repullulet.

Histor. Concil. Trid. Pars I.

2. Hujusmodi calamitatum aliquem prius metum incusserant contentiones Principum cum Capite Religionis: his tamen feliciter compositis, debiliior villiorque auctor tantam Europæ vastitatem postmodum intulit. Discordiæ inter Julium Secundum, atque Ludovicum Duodecimum Galliarum Regem, ab eo Sacris interdictum, accedente aliquot Cardinalium ambitione, quorum quisque, prout fert hujus vitii natura, sperabat inter schismatis fluctus Petri Navi se potiturum, horribilem antea procurabat in Ecclesia exciverant. Etenim ubi Ludovicus à Julii obedientia secessit, exstimulatus pollicitationibus Maximiliani Cæsaris, Pontificem pariter averfantis, indixit coëgitque (Cardinalibus, quos memoravi, unâ conspirantibus) Concilium Pisis, animo, uti vulgabant, Ecclesiæ reformandæ cum in membris tum in capite, hoc est Pontifice, adeoque ipsius exauthorandi. Sed Pisanum, Florentinæ Reipublicæ, cui parebant, imperio adducti, apertis execrationibus cœtum illum uti sacrilegum excepere: neque se ab ulla significatione contemptus & averfationis abstinere; conclamante per liberam indignationem populo, longè indigentiorum reformationis esse quemlibet coëuntium, quàm ii ad quos reformandos se convenisse jactabant. Clerus non modò recusavit Synodi functionibus interesse, sed non aliter, quàm jussu reipublicæ coactus, usum Eccl.

clesiæ sacrique ornatus concessit. Translatus deinde cœtus ille Mediolanum, magnâ Gallorum Antistitum lætitiâ, qui unâ cum Alibreto Cardinali, dumtaxat metu Regis concurrebant; ideoque opportunitatem quamlibet ejus dissolvendi cupidè conquirebant. Verùm Mediolani cum despectu Regiæ auctoritatis excepti, non ut Cardinales (quæ dignitas in Christiana Republica maximo in honore habita est) sed ut perditæ ac scelesti homines, atque ut cometæ infausti, quocumque pervenissent. Quin etiam, tameris Galli memorabili ad Ravennam Victoriâ potiti, Mediolanum duxissent captivum Joannem Medicum Cardinalem, exercitus Pontificii Legatum, qui postea Creatus Pontifex, Leonis X. nomen sumpsit; haud tamen victores milites cohibere se, quin incredibili frequentia confluerent ad venerandum ut Legatum Christi Vicarii, quem captivum habebat; absolutionem postulantes, quam illis impertiri poterat, quod contra Ecclesiam arma captassent; datâ fide, se id in posterum haud commissuros. Tanta inest Christiano populo Religionis vis, tantoque illi horrore est, obvolutam Religionis pallio sive ambitionem sive ultionem deprehendere. * *Jovius & Guicciardinus in Historia eorum temporum.*

3. Opposuit Julius huic Concilio, quasi quoddam propugnaculum unde quateretur, alterum Concilium ad Lateranum indutum. Adscribitur id concilium ab aliquibus (a) Thomæ de Vio à Cajeta, Magistro Generali Ordinis Prædicatorum, ac Theologo præstantissimo; qui postea à Leone adlectus ad Purpuram; ab aliis (b) Cardinali Antonio à Monte S. Sabini (c) Julii Tertii patruo, ejusque fortunæ auctori; qui Antonius à Julio Purpuram acceperat, præmium sententiæ à se in Romana Rota fortiter dictæ, adversus iteratas atque ardentissimas ejusdem Pontificis commendationes. Consilium autem eò tendebat, ut omnem seditiosam auferret speciem, quod viderentur velle auctoritate Concilii, obtentæ necessitati Ecclesiæ consulere ob Incuriam Pontificis, quando jam ipse Pontifex (cujus erat pro sua summa inter Christianos auctoritate illud indicere) satis superque consulebat per Concilium à se convocatum. Verùm, quia solet ab hominibus respici factio uti deficiens, ubi non queritur ex causa, sed ex colore alienationis; Concilii Pisani fautores negabant, esse amplius in facultate Pontificis Concilium congregare, cum jam ipsi præoccupassent: quin ajebant, debere Pontificem adesse ipsorum Concilio, quod fuerat ab illis citatus. (a) *Flavius in Oratione habita in illius funere, & recensetur in Ann. 1. Bzovii.* (b) *Guicciardinus lib. 10.* (c) *Capellonus in suis dissertationibus.*

4. Quamquam autem Christianum genus torvis oculis tueretur hosce seditiosos ac turbulentos, neque Rex Catholicus suos Hispanos Antistites eò misisset, neque Maximilianus Cæsar, uti promiserat, Germanos, imò permisisset; Conventum Præfulum Germanorum Augustæ habitum ferre suffragium contra Pisanum Concilium, tamquam schismaticum; non tamen post eos turbines coorta serenitas est, nisi ut evenire solet in discordiarum ulceribus inveteratis adversus Principes per electionem creatos, nimirum Julii obitu. Nam Cardinales schismatici, Julio contumaces, Purpurâ ab eo exuti, ideoque à Pontificis Comitibus exclusi, mox ad Leo-

nis, qui Julio successerat, benignitatem confingere, * ac supplices veste non Senatoriâ sed privatâ, in Pontificio Senatu detestati solemniter Pisanum Concilium uti spurium, seque reos fassi, eorum criminum, ob quæ gradu moti fuerant, veniam, ac pristinam dignitatem impetrarunt. Itidem Rex Galliæ cum Ecclesia in gratiam rediit; Concilium verò Lateranense, promotum absolutumque à Leone, pro legitimo acceptatum est. * *Guicciardinus lib. 12.*

5. Diem clausit Julius (uti *Citato lib.* Franciscus Guicciardinus, severissimus ille censor summorum omnium virorum, & inprimis Pontificum, tradit) pari constantiâ ac pietate. Fuit indolis tam præcelsæ, ut si profanum tenuisset dominatum, inter Heroës merito recenseretur. Sed ea est celsitudo virtutis, quam sibi vendicant nomen illud Sanctissimi, & auctoritas Sequestri inter Cælum ac terram, ut maculæ in cæteris hominibus inobservabiles, evadant in ea luce monstruosæ. Præterea tam difficile est explorare simul in alios Principes & partes Parentis in rebus Divinis, & identidem æmuli in humanis, ut interdum à Fama carpantur Pontifices, quasi nimium rei suæ, vel parum alienæ studiosi, quod subjectos sibi populos tueantur seu recuperent, ad quorum patrociniū obligatione mutuâ dominantes ac subditi trahuntur: & tamen, quod ditionem suam defenderent, ferro non pepercerunt vel ii * Pontifices, quorum nomen fidelium pietas erectis Aris veneratur. Erat quidem Julius feroci animo atque iracundo: sed hi animi impetus etsi nonnunquam contra virtutem dimicant, sæpè tamen dimicant pro virtute. Næ ille, si tam ferox non fuisset, numquam Ecclesiæ recuperasset majorem potioreque suæ ditionis partem, quæ peculiari Dei providentiâ attributa Pontifici videtur, cum neque tam modica sit, ut à profanis Principibus violentiam ferre facile cogatur; neque tam magna, ut cultus Christiani observatio humano timori, non studio Regionis possit adscribi. * *S. Leo Nonus.*

6. Quosiam autem contra Julium incipit Suavis dentes suos semper mordaces exercere, placet hic sincerè ac breviter meum judicium de Julio proferre. Indulsi quidem militiæ studiis supra quàm opus fuit, ad recuperandam & conservandam Ecclesiasticam ditionem, & supra quàm tanti Capitis sanctitatem deceret. Sed quis tam perfectè sui compos est in rebus gerendis, præsertim iis quæ circa æstum & impetum fieri nequeunt, qui numquam extra fines artificiosos honesti dilabatur? Inter eos fines ne maximi quidem sapientissimique Sanctorum, etiam in castigando corpusculo, se plerumque continere. Unde S. Bernardus uti nimias & imprudentes damnavit corporis afflictiones, quibus diu fuerat usus in hac vita; in qua (ut Catholica Fides contra Pelagianam arrogantiam nos docet) nulla quidem virtus obtinetur nec ab omni perturbatione secura, nec ab omni labe incontaminata. Pro se quisque perpendat, an majorem mereantur laudem constantia ac vigor Julii quibus jam senior, posthabitis otii commodis, tot tantisque laboribus ac periculis sese objectavit, ut lacerum Petri pallium refarciret, paucos sibi annos gerendam, neque postea consanguineis relinquendum; an majorem vituperationem; quod succensam semel, nec injustè, bilem cohibere nequirit, ne quando in flammam minus moderatam exarserit; sicuti

sicuti peritissimus militum imperator nequit semper exactissimâ disciplinâ suas copias coercere.

7. Verùm his omnis quæ Julio vertuntur vitio, non à Suavi magis quàm ab aliis historicis Suavi acceptissimis, dum Pontifici oblatrant, regrediamur ad Pisanam Pseudo synodum. Neque verum, neque ab alio quoquam auctore traditum est id quod Suavis pronuntiat, hujus cogendi necessitatem inde ortam, quod Julius cum Cardinalibus ac Principibus iusto imperiosius ageret. Quod attinet ad Cardinales, concordant in hoc ejus ætatis * Historici, nihil sanè Pontifici studiosi, discordiarum sollem, ut supra significavimus, fuisse ambitionem Pontificatus, quam singulis suimet ipsorum amor pollicebatur; fallax enim verò dialecticus, dum intentus ad observata in aliis obstacula, exclusis singulis, per necessariam consecutionem seipsum includit, Principibus verò, ejus Concilii auctoribus, non tam in Julio imperiosa agendi ratio displicuit, quàm mansueta, Cameracensi fœdere perdurante, nihil in eo reprehensum, ceu minus sedatum moderatumque quàm communem Parentem deceret: mox innitâ per eum cum Venetis pace, videri cœpit intolerabilis; & qui regredi ad memoratum fœdus recusaverat, alioque arma converterat, ipsum abdicare moliti sunt, tamquam facem Christianæ Republicæ. * *Jovius & Guicciardinus supra citati.*

8. Nulla mihi cum Julio nec publicè nec privatim studia sunt; nihil ille de Tridentino Concilio; nondum Lutherus ejus ætate bellum intulerat Ecclesiæ. Et quantum spectat ad Romani Pontificatus gloriam, qualiscumque tandem fuerit Julius, satis exploratum est, Romanos Pontifices quamplurimos extitisse sanctitate spectabiles, nonnullos verò deteriores quàm Julius, ut Suavis alique confirmant. Sed ingenui scriptoris officium nequaquam est, permittere ut laudis rectè quæsitæ gloria, adulationis potius beneficium quàm virtutis præmium videatur, nec dedecoris ignominia à morsu livoris quàm à vitii pœna profecta; utrumque enim horum vim illam debilitat, quæ Natura in bonæ famæ appetitione ad honesti custodiam esse voluit.

9. Equidem haud procul absum ab ea existimatione, Julium in ea parte excessisse, in qua Suavis eum defecisse reprehendit. Affirmat hic, non magnopere eum Sacerdotali deditum fuisse muneri. At ego ex adverso censeo, utcumque ille fortasse naturæ, vel sæculi, nondum à Concilio Tridentino emendati vitio, aliquid in eo genere defecerit; nullâ tamen re aliâ magis rei Christianæ nocuisse (quamquam recto animo, & quod ita res tulisset) quàm molimine operis summi Sacerdotis, ac summi pariter Principis, adeoque supra vires ærarii sui; novâ, inquam, ædificatione admirabilis Basilicæ Vaticanæ. Hanc religiosâ Constantini potentia prius extractam, dein majori, hoc est temporis potentia dirutam, decrevit ille amplioem in formam magnificentius restituere. Ferebatur Julius suoapte ingenio ad gloriosa facinora: quod sanè studium, cum ita quærit humanam laudem, ut in ea quasi in ultimo fine minimè consistat, ad eamque nititur per bonas artes, honestate non caret ex Patrum doctrina. Venerabatur Julius præcipuâ quâdam pietate Principem Apostolorum, non modò quod ejus muneri successerat, sed quod prius Cardinalis titulum tenuerat ab Æde sacra, ubi vincula

Histor. Concil. Trid. Pars I.

ejusdem Apostoli asservantur, jam tum ab ipso exornata eximiâ porticu, quæ adhuc visitur. Quare beneficio Pontificatus Apostolo obligator, ac viribus auctior, statuit templum ejusdem honori dicatum extruere, Bramantis nobilis Architecti operâ delineatum, omnium post homines natos pulcherrimum. Sed pietas sumptuosa Salomonis tunc planè est cumulatè laudabilis, cum opibus Salomonis innititur: alioqui magnificentiæ studium, etiam pietati servientis, in Principibus Aulæ quàm in privatis cautius oportet esse. Hi de suo sumptum faciunt; illi, de alieno quæsitum pro suo patrimonio subditorum substantiam habentes. Quapropter hæc Vaticani templi structura cæmentaria, magna ex parte ruinam traxit ædificii quod in animis pietas struxit: quod enim tot decies centena aureorum millia colligerentur, quæ operis immensitas absorbebat, necesse fuit Julii successori ea aggredi, unde Lutheri hæresis duxit originem, quæ multo pluribus decies centenis animorum millibus abstumptis depauperavit Ecclesiam.

CAPUT II.

Natura & mores Leonis Decimi Julio successi, & Indulgentiæ ab eo promulgata.

1. Successit Julio ex concordî integerrimæ suffragatione Vaticani Senatus Joannes Medicus supra memoratus, non modò excellenti variâque literaturâ præditus, sed egregiæ probitatis opinione conspicuus, ut Guicciardinus ipse *lib. 12. & 14.* testatur; & qui juventutem egerat intaminatæ innocentæ famâ, ut Jovius in ejus Vita commemorat: quæ res indicio est, Patres per ea suffragia evehendæ virtuti studisse.

2. Opponit Suavis, magis illum in litteris profanis versatum, quàm in sacris & ad Religionem pertinentibus. Haud quidem illi repugno. Leo ingenio capacissimo, ac singulariter studiis adducto donatus à Deo, vix pueritiam egressus, cum se in supremo Senatu Ecclesiæ collocatum cernebat, suo planè officio defuit, neglectâ in litterarum studio parte non solum nobiliore, sed suæ magis congrua dignitati. Gravior apparuit deformitas, quando trigesimo septimo ætatis anno Præses ac Magister Religionis constitutus, non continenti solum studio profanarum litterarum curiositati se totum impendit, sed in Regiam ipsius Religionis majori curâ eos accersivit, quibus essent perspectæ Græcorum fabulæ, Poëtarumque delicia, quàm Ecclesiæ Historia ac Patrum doctrina. Haud sanè omisit idem Theologiam Scholasticam remunerari Purpuræ honestamento in Thoma de Vio, in Ægidio Viterbiensi, in Adriano Florentio ejusdem successore, & munere Magistri sacri Palatii in Silvestro Prierate, quorum lucubrationes sacram disciplinam immortaliter illustrarunt: sed non æque Theologorum ac Poëtarum consuetudine est delectatus, nec juxta sacram eruditionem promovit ac profanam, relicta Ecclesiâ in ea quam reperit penuria virorum, qui post infelicem plurium sæculorum ignorantiam in lucem revocarunt sacram eruditionem, quæ jam fruebatur profana.

3. Certè utriusque noxæ pœnas exolvit. Si namque Theologis assuevisset, cautius profecto in distributione Indulgentiarum eorum consilio se gessisset; & nisi virorum copia in Ecclesiastica erudi-

4. eruditione præstantium ei defuisset, fortassis eorum scriptis primas Lutheri scintillas facile oppressisset. Sed usitata est incuria Principum, subditos in pacis otio ad arma non exercere, minime reputantium, non posse brevi tempore homines imbui disciplinâ militari, cum improvisa ingruit necessitas præliandi; atque ideò multarum cladum pretio, militum deinde peritia comparatur.

4. Addit Suavis, Leoni haud magnæ curæ pietatem fuisse. Primum quidem nosse oportet, in illo usque à pueritia extitisse femina admiranda virtutis, ac præsertim pietatis: unde Angelus Politianus, agens Innocentio octavo gratias, quod eum adolescentem ad Ordinem Purpuratorum evexisset, ita de illo scribit: *Cultum pietatis & religionis penè etiam cum lacte nutritis exsuxit, etiam tum ab incunabilis sacra meditantis Officia, quando nondum editum, eum tamen Ecclesie jam genitor providentissimus destinavit.* Et paulo ante: *Nativa in eo probitas à genuina quoque diligentia parentis ita impensè exculta est, ut ex illius ore non modò non fœdus dicitur verbum, sed ne levius quidem umquam aut licentius exciderit.* Hunc vitæ existimationisque tenorem secutus ille est usque ad Pontificatum, ut vidimus: cum verò Pontifex factus est, affirmare non ausim, tantam in eo curam pietatis eluxisse, quantam celsitudo illa penè divina postulabat. Neque mihi est in animo, Leonis hæc mores universim commendare, vel certè defendere. Nam ut ea præteream, quæ sub famæ suspitione magis quam affirmatione dellescunt (quæ famæ semper amplificandi cupida, ibi libentius exprimit maculas, ubi deformiores apparent) constat venerationes, facetias, pompas adeò frequentes, fuisse in Leone vitia partim sæculi, partim potentie, partim etiam ingenii: non tamen ex qua in eo inter mortales fastigio, cui nulla par esse potest, nisi summa perfectio.

5. Non tamen prætereunda silentio ingens ejus decus & majestas in sacris functionibus obundis, supra cæteros antea Pontifices; simul etiam abstinentiæ rigor, cum bis per hebdomadam jejunaret, & insuper quartâ quaque feriâ colendæ Virginis gratiâ mensam privaret carnibus, sextâ verò, ob memoriam Christi patientis herbâ tantum ac legumine vesceretur. Tam crebra sensus maceratio in Principe juvene, animoque deliciarum appetente; conjuncta cum periculo diminuendæ vitæ, quæ à potentibus ceu numen quoddam plerumque amatur & colitur, diu non potuisset produci, nisi per vim validissimæ pietatis: neque certè, quod non pertigerit quispiam propositam virtutis metam, eò reticendus est gradus ille, ad quem pervenerit; aliter nullum inter improbum & non optimum discrimen erit. Sed ad inceptum redeamus.

6. Leo, post Julium in Romana Sede collocatus; se quidem hebetari passus est ab ea specie, quæ magnificum cum bono confundit, plausumque multitudinis cum Republicæ emolumento: quamobrem illectus quodam magnificentie splendore, quæ instar ignis tantum fulget quantum consumit, eam adhibuit in functionibus, in suppliciliis, in donariis; potissimè verò animum adjecit ad vix inceptum à Julio opus Vaticanæ Basilicæ perficiendum: quo nimirum animi impetu, honestique specie juxta ferebatur, nec animadvertit, cavendum esse, ne in plures rivos

dispipetur fons, à quo ingens lacus est deducendus. Cum ergo immensæ pecuniæ vim opus absumeret, & ærarium esset exhaustum, ad subsidia confugit collationis cujusdam efficacis simul ac suavis, quippe liberæ, & tamen exactæ, quia conferentibus conducibilis. Indulgentias per Christianas regiones promulgavit, simulque facultatem lectis ovorumque comedendi diebus jejuniis sacris, ac etiam deligendi quem sibi quisque vellet ad excipiendam peccatorum confessionem, dummodò voluntariam eleemosynam ad construendum Templum Principis Apostolorum conferret.

7. Profectò à vero dissentit id quod Suavis narrat, hoc subsidium ab exhausta jam prodigientia Leonis inductum. (a) Julius Secundus ante illum ad inopiam pecuniæ redactus, cum ob bellum maximis impendiis confectum pro recuperandis urbibus sibi adeptis, tum ob necessariam maritimarum arcium reparationem contra bellicos Turcarum apparatus, intendit animum ad has fidelium suppetias ultrò conferendas, quibus inchoatam Basilicam promoveret. Eas primò per annum indulsit, quod postea spatium ad suum arbitrium produxit, adjunctâ etiam ad Indulgentias ac privilegia consequenda veneratione templorum, quæ eligeret Hieronymus Tornellus, Vicarius citra Montes Ordinis Minorum, illi negotio à Pontifice cum potestate præfectus in vigintiquinque Provinciis, in quibus Vicarii munereungebatur; atque illi postmodum anno 1508. demortuo substituit 2. Januarii 1510. Franciscum Zenum, eidem in Vicarii munere subrogatum; inde 23. Julii ann. 1512. Zeno etiam vitâ functo suffecit, post alios quosdam minori cum potestate delectos, quos brevitatis gratiâ prætermittimus, Timotheum Lucensem, & Alphonsum Matritensem ejusdem Ordinis, Diplomatis usu ad Helvetios pariter porrecto. Neque sanè tunc sibi defuit aut Christianorum pietas in argento elargiendo ad opes divinas comparandas, aut Julii magnificentia in attollendo augustissimo ædificio. Jam verò tametsi ab eo usque tempore Maximiliano Cæsari (b) libellus oblatu fuerit, exponens decem gravamina Germaniæ per Curiam Romanam illata, quorum octavo novarum Indulgentiarum concessio arguebatur, veteribus aut abrogatis aut suspensis; Cæsaris verò responsio aliquam præ se ferret cæteris in capitibus quærimoniam, de hoc tamen nulum prorsus verbum fecit; utpote qui & in Pontifice auctoritatem agnoscebat, & in re honestatem. Quare non potest jure Leo neque cupiditatis neque inconsiderantiæ condemnari, quippe in ea re exemplum antecessoris secutus, Populorum pietate ac Principum judicio comprobatum.

(a) De indulgentiis concessis à Julio II. ob fabricam S. Petri habetur distincta mentio in Diplomate Leonis in lib. 3. Diplomatum Secret. fol. 9. ubi extenduntur ad aliquas Gallie Provincias eas exoptantes atque in quodam Diplomate die 9. Augusti ann. 1515. ubi confirmatur deputatio facta anno præcedenti Fr. Christophori Forolivensis Vicarii citra Montes Minorum observantium, tamquam Commissarii earundem Indulgentiarum in Polonia fol. 255. Et harum omnium deputationum Fratrum Franciscanorum per hos annos distinctè mentionem facit Fr. Lucas Waddingus Tomo 8. suorum Annalium. (b) Extat in lib. ab hæreticis

cis impresso ann. 1533. cui est Titulus: Fasciculus rerum expetendarum, & fugiendarum.

8. Sunt qui hujusmodi concessiones vituperant tamque lucro inhiantes, perinde quasi cœlestes thesauros pretio venales Pontifex faceret: alii tanquam prodigas carpunt, quod pro tantulo argento immensi pretii privilegia dispergantur. Sed primæ accusationi facile occurritur, si animo recolamus, pecuniam esse necessarium instrumentum ad obtinendum quicquid est in aliorum hominum potestate, sive id opes sint ab illis possessæ, sive illorum labores & opificia. Quocirca, cum fieri non possit, ut Vaticana Basilica extruetur absque substantiis multorum millium hominum, & absque multorum etiam millium sudoribus; perinde erat impertiri Indulgentias & privilegia cuicumque partem aliquam illius Basilicæ ædificanti, atque eadem concedere tribuendi pecuniam idoneam ad cæmentorum partem aliquam comparandam, & aliquibus operis mercedem persolvendam. Caterum quis ignoret, hominem nihil habere, & nihil esse nisi terram? ac propterea ad cœlum emendum nihil posse de suo conferre, nisi terram? Deus autem hac terrâ contentus, pro ea nobis solvit, non quanti ea est, sed quanti à nobis æstimatur: idcirco Regem illum hortatus est Daniel, ut eleemosynis sua peccata redmeret. Sacrilegus quidem est, qui cœli thesauros argento commutat in propria lucra converso, non qui eos spondet uti præmium oblatæ Deo pecuniæ, & ad ejusdem cultum expensæ. Enimverò si opus hujusmodi æternum Divinæ amicitie, claræque Dei visionis incrementum mereri potest; quidni mereri possit condonationem alicujus pœnæ certo tempore post mortem luendæ & alicujus Ecclesiasticæ legis laxationem, modò id ritè & ordine fiat? Qua de re alibi copiosius disputandi erit locus.

9. Alterum quod opponitur, trahit originem ab ignoratione cujusdam principii, quod totius prudentiæ, moralisque ac politicæ scientiæ fundamentum est; Quo statuitur, oportere, ut alicujus rei sanctio bona sit, haud respicere ad ea quæ fert in singulis peculiaribus eventis, sed quæ in eorum omnium collectione conferat: alioquin punire civem capere, quod haud malo consilio sicam gesserit, Magistratum feritas esset. Novimus, sub aliquorum placida dominatione juvencam conficere, haberi pro capitali delicto. Hæc leges justæ sunt ob ingentia incommoda, quæ pateretur res publica, si frequentius ea opera committerentur: quod sanè eveniret, nisi graviter eadem prohiberentur universè. Jam verò quod in pœna contingit, pariter ulu venit in præmio. Actiones quædam modicam de se utilitatem conferunt; sed earum frequentia tantum affert emolumentum; ut ad id obtinendum validissimo præmii illicio eas condire operæ pretium sit. Hinc observare licet, Græcorum Respublicas, ut perpetuo militiæ tyrocinio cives excolerent, prout finitimorum ratio postulabat, victores in luctatione vel cursu, honoribus, ut ait Tullius; Romanum consulatum æquantibus fuisse remuneratos. In quibusdam etiam regionibus, infecundi soli fossoris ars exornatur amplissimis privilegiis, quæ peculiari fossori, ob peculiare commodum navatæ à se operæ, minime concederentur. Hac sanè ratione præstantissimæ illæ Indulgentiæ ac immunitates, quæ Cruce signatis attributæ sunt,

rectè tribui videntur binos denarios conferentibus: nam ex innumerabili multitudine exiguarum collationum Rex Catholicus maxima subsidia suavitè conflat, quibus ingentes classes ad Christianorum tutelam possit instruere.

CAPUT III.

Consideratur, qua ratione Leo pecuniam expendere ex indulgentiis collectam.

1. Nullum Suavis verbum facit, quo indicet concessas fuisse Indulgentias causa colligendæ per eleemosynas pecuniæ ad Vaticanam Basilicam extruendam; quod tamen in Lutheri litteris ad (a) Moguntinum Septemvirum disertè habetur, & in thesibus, quibus primò classicum cecinit contra Religionem Catholicam: adeoque ea silentio prætermitti non poterant ab horum eventuum scriptore, nisi maligno.

(a) In Tom. 1. Operum Lutberi impress. Jena Saxonia an. 1556. & 1557. quæ impressio semper intelligitur citata in Lutbero, cum impofterum citabuntur Tomi omnium ejus Operum generatim.

2. Quod si mentionem de his fecisset, ejus quidem obreftationem excusarem, qua Leonem accusat, quod Magdalenzæ sorori suæ proventum quarumdam Germaniæ partium, nempe Saxoniæ, finitimarumque regionum dono dederit. Hoc non temerè Suavis tradidit: quippe à (b) gravi auctore mutuatus. Quod ipsum, si verum foret, fuisset vituperatione dignum ob speciem quamdam potius fœditatis; non tamen quod ea inesset enormitas reipsa, quam species præ se ferret, ac supponit Suavis, semper adversus gesta Pontificum mordacissimos historicos secutus. Leonis animus nobilis atque excelsus aditum suspitioni præcludit, templum Vaticanum corrala per Indulgentias pecunia ab eo fuisse defraudatum. (c) Scimus in Sacerdotiis conferendis se integerrimum præstitisse, impensequè Puccio Cardinali commendasse, ne sibi auctor esset quædam largiendi, quorum postea pœnitendum pudendumque; in fructa interdum concidisse oblatos ab aliquo ejus Cubiculariis libellos, quibus tale aliquid poscebatur; ac de suo eis elargitum, quod illi ab indecora concessione sibi decerpendum sperassent. Neque minus constat, cum ex ejus vitæ scriptoribus, tum ex ejus Operibus adhuc extractibus, quam ille magnificentie appetens fuerit, & in primis in ædificiis. Equænam angustior digniorque fabricæ moles, quam ea templi structura in Orbe terrarum facile principis? Inter Diplomata Pontificia à Bembo edita, duæ sunt Leonis Epistolæ, ab eodem scriptæ ad Raphaelem Urbinate, quæ miram Pontificis sollicitudinem illius ædificii declarant: in illarum alterâ Raphaëli de mandat, ut idem templi à Bramante descriptam ex ejusdem morientis consilio in opus deducat, atque perficiat; ibique præter amplissimæ latitudinis stipendique stimulos, hæcè verbis utitur: *Nos, quibus nihil est propè antiquius, quam ut Fanum id quam magnificentissimè quamque celebrissimè construatur.* Et mox: *Te verò hortor, ut hujus muneris curam ita suscipias, ut in eo exercendo, cum existimationis tuæ, ac nominis (quorum quidem in juvenili ætate bona fundamenta jacere te oportet) tum spei de te nostræ, paternæque in te benevolentia, demum etiam Fani, quod in toto orbe terrarum longè omnium maximam atque sanctissimam semper fuit, dignitatis & celebritatis, & in ipsum Præ-*

6. *capem Apostolorum debita à vobis pietatis, rationem habuisse videare.* Legitur etiam de Leone, in aula sacris historiis picturata ad Pontificium Sacellum exornandum, eum simul insumpsisse quinquaginta aureorum millia, quæ ad ætatem nostram collata, ducentorum millium summæ respondent. Verum, ut identidem usuenit, Principes in sumptu faciendo parum solertes, cujusmodi erat Leo, convertere in usus minoris momenti pecuniam sive ad bella destinatam, sive ad alia quævis necessaria, quibus sperant se postea subventuros argento aliunde quæsito: ita, si verè affirmetur ea largitio, Leoni contigisset, adniti rependere forori, quidquid familia Cibo, cui nupta fuerat, sibi jam impenderat in privata atque infortunata ipsius conditione.

(b) *Guicciardini.* (c) *Jovius in vita Leonis lib. 4.*

3. Dixi, si verè affirmetur ea largitio: quod rem commentitiam certè comperio ex accurata diligentia in perscrutandis omnibus illius temporis concessionibus decretisque Pontificiis Felicis Contelori, in hisce rebus vel maximè experti, quique Vaticanæ Tabularii diu custos impensissimo studio ea pervestigavit, & incomparabilem eorum cognitionem est adeptus. Hic ergo in O-pella à se conscripta, quæ lucem præfert huic argumento, unde multarum ego rerum ceteros latentium notitiam traxi, fidentissimè affirmat, nusquam reperiri præfatam donationem in ullo eorum librorum, in quibus oportuisset tam ex usu, quam quò cautum esset Apostolicæ Cameræ administris, illam referre. Neque sanè quidquam ab eo nos dimoveat auctoritas Guicciardini. Is enim sæpius in palmares apertosque errores labitur in harum rerum narratione, uti palam à nobis fiet, præsertim pluribus in locis secundi ac tertii libri. De reliquo, convertantur oculi ad inestimabilem illam Basilicam: atque hic obtutus factis erit ad liberandum Leonem, cæterosque Pontifices ab ea opinione, qua quisque temerè suspicetur, distractas ab illis in propria emolumenta (prout Suavis diblaterat) eleemosynas, à Fidelibus eidem ædificandæ Basilicæ oblatas. Tam vasta moles adeo ingentem thesaurum absorbit, ut eleemosynæ illæ ultrò collatæ penè atomus fuerint tanto colosso.

4. Quod autem hic Indulgentiarum proventus peculiaribus quibusdam redemptoribus fuerit dyenditus, turpem quoque speciem præfert; usque adeo, ut ingenuè fatear, fatius fuisse quodcumque incommodum devorari, quam hoc scandalum, ut scholæ loquuntur, vel activum, vel passivum Christianis populis afferri. Verum si res ipsa per se perpendatur, quicumque de hominum commerciis peritus, intelliget vix aliam iniri potuisse rationem. Quis Principum in cunctis vectigalibus, quæ constituit, non cogitur idem exequi? Nam tamen hac viâ modica pars ad Principem perveniat, multò tamen minus perveniret, si per administratos suo nomine eadem exigeret. Et tamen coacta vectigalium exactio eam secum affert ex inflata violentia perturbationem, quæ in collatione voluntaria, qualis provenit ex Indulgentiis, timeri non potuit. Quare in multis quidem peccavit Leo; sed non ita graviter, ut ab iis reprehenditur, qui studio sinceritatis volunt apud populos illum vituperare, à quo quies publica pendet, id est Principem.

5. Verumtamen finge, in eo genere plusquam sacrilegum extitisse Leonem. Admirari satis ne-

queo, quo pacto Suavis hinc ortum hæresis deducat. Lutherus ipse cum suo Sleidano hominem arguunt mendacii: neuter enim rerum novorum hanc causam fuisse commemorat.

6. Est itidem ejusdem calumnia, Indulgentiarum promulgationem fuisse demandatam non Eremitanis S. Augustini, uti mos fuerat, sed Patribus Dominicanæ familiæ, quo quid auctius exprimeretur, nihil verentis infamiam notam inire: Ordini religioso, qui non minus integritate quam doctrinâ Ecclesiam perornavit.

7. Ac primò quidem falsum est, consuevisse hoc munus injungi Eremitanis, cum à Julio Minoribus impositum fuerit, ut supra declaratum est: (a) similiter Minorum Moderatori unâ cum Archi-Episcopo Moguntino commiserat Leo in pluribus (b) Germaniæ locis die ultima Martii anni 1515. Equites etiam Teutonici paulò antè Patres Prædicatores adhibuerant ad promulgandas quasdam similes Indulgentias; ipsis collatas à Pontifice in subsidium adversus Turcam.

(a) *Hæ concessionis Indulgentiarum à Leone factæ pro Fabrica continentur in lib. 3. Diplomatum Leonis fol. 9. & lib. 1. & 2. Diplomatum secretorum Sadoleti.* (b) *Lib. 4. Diplomatum à Sadoletto scriptorum fol. 60.*

Secundò, Suavis in plerisque aliis circumstantiis memorat fuisse promulgatas à Leone Indulgentias per cunctas Catholicorum regiones, (a) cum re vera peculiare concessiones in hac materia contractæ fuerint ad peculiare regiones, ac diverso tenore. Idque ab eo factum anno 1517. quo anno Lutheri hæresis inchoavit. Sed repugnat facti evidentia, cum legantur Apostolicæ litteræ super ea re confectæ anno 1514. & initio anni 1515. & vulgatæ anni 1516. Curam etiam conquirendæ pecuniæ ex promulgatis Indulgentiis in tractu Saxonie, cujus proventus, ut ipse vult, Magdalene fuerat dono datus, commissam fuisse Arcimbolito (b) Episcopo, qui assumptâ Episcopi dignitate, mercatoris Genuensis artem non exuerat; & tamen Arcimbolito neque id temporis erat Episcopus, neque fuit Genuensis, neque mercator, sed Mediolanensis Patrius. Et, quod magis refert, ejus delegatio regiones illas haud pertingebat, sed omnino alias; præcipuè verò tractum Rhenanum, Belgium, & Burgundiæ Comitatum, ut constat ex ejus Diplomate. Liceat hinc delibare quanta fuerit in Suavi seu peritia seu veracitas.

(a) *Ea delegatio fuit 2. Dec. an. 1514. & legitur lib. 2. Diplomatum secretorum Leonis à Sadoletto descript. fol. 65.* (b) *Delegatio Arcimboliti est anno 1514. 2. Dec. & legitur in l. 2. Diplomatum secretorum Leonis, script. à Sadoletto fol. 65.*

8. Ut redeamus ad Fratrum Prædicatorum delegationem; hæc electio nec à Pontifice, nec à degentibus Romæ Administris habita est. Pontifex hoc negotium injunxerat Alberio Archi-Episcopo Septemviro Moguntino, è Brandenburgensi familia, videlicet viro tunc in Germania præstantissimo, ipsis quoque (c) hæreticis fatentibus. Et tamen tantæ dignitatis Principi Lutherus ita non parcat, ut affirmare non dubitet; lucrum illi promissum, ad excitandam Alberti diligentiam; quod tamen ne Lutheri quidem testimonio recenseri potest inter causas, quæ eas turbas excitaverint; siquidem ipsemet fatetur, illud se non recepisse, cum adversus Indulgentias in-

ductus

ductus est. Alioqui tamen Moguntini asperitati totam turbarum culpam assignat. At verò Suavis, quò Pontificem premat, nihil planè hac de re loquitur. Itaque Septemvir delegatus, Indulgentias promulgandas dedit Joanni Tetzelio Dominicanò, qui paulò antè similem delegationem administraverat pro Teutonicis Equitibus; quique tam doctrina, quam munere Quæstoris Fidei, quoungebatur, satis ad hæc idoneus, satis dignus haberi poterat.

(c) *Georgius Sabinus hæreticus apud Serassum in Alberto.*

CAPUT IV.

Lutheri contra indulgentias turba.

1. Hæc delegatio Ordinis Prædicatorum Eremitanos offendit, sive ob dispendium cunctis mendicantibus commune, tam voto paupertatis obstrictis, quam solutis, dum eleemosynæ ex Indulgentiis partim ad Curiam Romanæ commodum, partim ad subsidium stipendiumque Quæstorum reductæ, sustentationi ceterorum pauperum popularium videbantur subtractæ; quod incommodum opinione, ut assolet, exaggeratum, animos commovit multitudinis egenorum, ad ferociter tumultuandum contra ejusmodi concessiones alioquin optabiles: sive ob exortas planè per eos dies contentiones quasdam inter utrumque Religiosum Ordinem, quæ tum in sacra tum in profana militia solent gravi cum damno ac dedecore ardentius inter commitiones quam inter hostes fervere.

2. Degebat inter Eremitanos Martinus Lutherus, in Saxonianatus, tam perveraciter audax, ut ad eum deterrendum opus fuerit cælo * fulmen impendere, quo afflatus, & tantum non fulminatus, relictis laribus profugerit ad Cœnobium. Sed fortasse à summo experimento eam doctrinam didicit, cujus postea ipse auctor evasit; posse quidem à timore hypocritam effici hominem, sed non probum. Acuto vividoque fuit ingenio, propensus ad studia litterarum, & in iis corpore ac mente indefessus. Cum inops litteraturæ non esset, longè ditissimus videbatur; quippe cui in lingua, tanquam in numerato sua omnia in promptu erant; ejusque linguæ dexteritate, laterum etiam robore pollentis, eorum semper plausum sibi conciliabat, qui sensu magis quam mente de disceptante judicium ferunt. Hæc dotes replebant animum mirâ superbâ, & apud vulgus opinionem, quæ illam aleret, provocabant. Ex hoc animi tumore oriebantur despectus spectatissimorum Scriptorum, & arrogantia, quæ suam scientiam jactabat, quasi non ab antiquis Doctoribus hæreditariam eam haberet, sed totam ingenio suo comparaverit. Idcirco ** duo nomina, ad summam in scholis venerationem evecta, Aristotelem in Philosophicis, sanctum Thomam in Theologicis evertendos susceperat: & jam tum hujus facinoris spargebat semina in Wirtembergensi Academia. Igitur ab evulgatis Indulgentiis libenter opportunitatem arripuit; quippe quæ ob causas à nobis traditas viam sternebat ad res novas inducendas absque invidia, imò cum domesticorum favore, non minus ad comparandum difficili, quam necessario, ne novitas prius suffocata quam orta dispereat.

* *Lutherus in Opusculo de Votis monasticis. Floremundus Remundus de Origine hæresum l. 1. cap. 5.*

** *Idem tom. 1. Epistolarum, Epistola 8. 18. 27.*

3. Consilium immanis audaciæ plenum suscipit, persuadendi, humanum genus universum decipi, erroribus, non nisi à se detectis, implicatum. Contendebat, nullius esse emolumentum Indulgentias, quas fideles tam impenso labore ac pietate consequsantur: quo istu amulos quoque vulnerabat, illas promulgantes, & ad cælum evahentes. Cœpit, foventibus ipsius Moderatoribus, eos parvipendere privatis colloquiis, traductâ in amarum derisum Aulâ Romanâ, cui acerrimè insensus erat; fortasse quia quod ambiit adeptus non est, uti aliquis (a) Historicus narrat: quem sanè tam in malevolentia, quam in ejusdem causa, imitatus est Suavis. Unde mirum non est, quòd hic calamo defendat, quem factò secutus fuerat. Illud certum est, Lutherum scripsisse ad Argentoratenses, se initio ad res novas compulsus, non studio erga Deum, sed odio erga Romanam Curiam adductum. Lutheri obreccationes & cum voluptate excipiebantur à populo, semper invidio potentioribus majorique reverentia conspicuis, & à Poëtis in satyrarum oblectamenta trahebantur; qui se ignobiles putant argutiarum jaculatores, nisi sublime quid feriant. Hinc animosior Lutherus, statuit universis in multorum theatro proponere, quæ singulis privatim cum plausu insultraverat. Atque ut posset absque invidia multitudinis, plerumque à turbulentis aversæ, ad alterum extremum excurrere, extremi contrarii adversam partem insimulavit. Ad Septemvirum Moguntinum (b) scripsit, Concionatores quos non auderat, à se quidem non reprehendi; sed per vulgus serpere audacem fiduciam, suadentem, quicumque eleemosynam quæsitam conferret, æternæ gloriæ certum esse, nec aliâ satisfactione indigere, ut culpâ simul & pœnâ solvatur: nihil reperiri posse Sacris Litteris repugnantem eâ persuasionem, cum à S. Petro doceamur, *vix justum esse salvum*, & apud Amos ac Zachariam æquiparentur electi torribus è medio incendio subtractis. Vim aliam Indulgentiis haud inesse, nisi à pœnis Canonicis liberandi, quas imponit Ecclesia. Ipsius Septemviri nomine circumferri libellum, in quo affirmabatur, eleemosynas tribuentibus nihil opus esse peccatorum dolore conteri, neque ad Indulgentias impertiendas defunctis, neque ad absolutionem obtinendam ab eo, quem sibi delegissent ex privilegio ad peccatorum confessionem audiendam. Non posse amplius sibi temperare in tam gravi fidelium errore: proinde se Christi nomine remedium efficacè à Septemviro suppliciter postulare. Ita scripsit Lutherus: at non eam, quam petebat, medicinam optabat; quin etiam fortasse morbo lætabatur, quò speciosius foret venenum, sub medicinæ forma ab eo paratum. Propterea ad epistolæ calcem adjecit: Quo Septemvir pernoctaret quàm dubia hæc de Indulgentiis materia esset, si ipsi liberet, à se positas in pagina ea de re Conclusiones perlegeret, quas illi mittebat. (c) Eodem die, responsis haud expectatis, nonaginta septem theses proposuit, quibus sanè multa vera continebantur; sed vafsum consilium eò solùm spectabat, ut Indulgentiarum religionem elevaret, fidemque adimeret eas promulgantibus, inter quos, & Eremitanos æmulatio ardebat. Atque ad id multa falsa veris immiscuit, excerpta plurimum à quopiam Scholasticorum, sed contraria sententiis magis receptis, magisque consonis Ecclesiæ sententiis: ea quippe suis consiliis conduc-

(a) *Col-*

(a) Colligitur à vitis utriusque impressis, & Vita Suavis, præcipue p. 201. (b) Lutheri Oper. tom. 1. (c) Conclusiones eodem die fuisse propositas, colligitur à die lit. subscripto, qui est ultim. Octobris quo die fuerunt expositæ Conclusiones, ut testatur Spondanus in Auclario an. 1617. & Martinus Crusius in Annalibus Suevicis lib. 10. cap. 6.

4. Hæc porrò erant: (d) Per Indulgentias aliam pœnam non remitti, præter impostam à Sacerdotibus.

(d) Lutheri Oper. tom. 1.

Pontifici nullam inesse potestatem absolvendi, sed solum declarandi aliquem absolutum, & comprobandi quòd in ea re factum foret.

Defunctorum animas, nisi hac in vita summam charitatis attigerint, tolerare in Purgatorio timorem disperationi parum dissimilem: hinc parvo discrimine Purgatorium ab inferno differre.

Posse prædictis animabus charitatem ac meritum augeri: oppositam verò sententiam in Sacris Litteris fundamentum non habere.

Quidquid potest circa eas animas Pontifex, æquè posse intra fines suæ jurisdictionis Episcopum ac Parochum.

Quemcumque ex animo peccatorum pœniteat, plenam consequi pœnæ remissionem, absque Indulgentiarum auxilio.

Salvatoris & Ecclesiæ thesauros ita esse proprios fidelibus, ut iisdem nullum jus ad illos addere Pontifex queat.

Ecclesiæ thesaurum, unde Pontifex Indulgentias extrahit, non constare Christi meritis ac Sanctorum.

5. Hæc erat capitum summa, quibus illæ theses à doctrinis communibus discrepabant. Idcirco prodit se Suavis perperam edoctum in duobus quæ narrat. Alterum est; Martini initio signa sustulisse solum adversus Quæstorum abusus postea verò per occasionem discutendæ materiæ, Indulgentiis generatim se opposuisse. Alterum est; Cum Romani contra Lutherum uterentur argumentis desumptis ab Ecclesiæ doctrina de Purgatorio, Pœnitentia, Remissione peccatorum; fuisse ideò propositam à Luthero disputationem de his articulis. Utrumque convincitur falsitatis, tam ex eo quòd constat, efficaciam ac utilitatem Indulgentiarum reipsà impugnari à Luthero, quàm etiam quòd errores pertinentes ad alia memorata dogmata congerantur in iis ipsis thesibus, quas Lutherus ad Archiepiscopum Moguntinum miserat unà cum primis querimoniis contra Quæstores, quasque solemniter eodem die ipse defenderat.

6. In illis, inter errores supra narratos, multa popularia sophismata serebantur, ad invidiam promulgantium, Indulgentiarumque despiciendum. Ajebat illic Lutherus, ægrè rationem reddi, cur à Pontifice, centum Crassis ditioze, templum illud omnino de suo construi non deberet. Quod argumentum quàm leve est apud homines rerum experientes, satisque conscios angustiarum in omnibus ærariis summorum Principum vicies locupletiorum Romano Pontifice; tam est validum apud vulgus, cui persuasum est, Principes Midæ manus habere, ac potissimè Tyberim à Poëtis Flavum nominari, quòd auro liquefacto fluat.

7. Deberet, addebat ille, Romanus Pontifex, ac vellet (hæc utebatur ironiâ, quasi ad animum Pontificis à vituperatione liberandum; sed reipsà,

ut in ejusdem res gestas licentius inveheretur) deberet, inquam, ac vellet Basilicam S. Petri dividere, quòd subveniret plerisque eorum, à quibus nonnulli Concionatores eleemosinas corrogabant; sineretque potius eam in cinerem redigi, quàm carne & ossibus suarum ovium ædificari. Qua in re nolebat Lutherus discrimen animadvertere inter exactiones coactas, & eleemosynas voluntarias, quæ tunc acceptiores Deo sunt, cum à minis pecuniosis proveniunt; quemadmodum duo illa minuta à vidua in gazophylacio posita. Prætererat quòd tenuitas pecuniæ à singulis oblata levi erat incommodo cuicumque offerentium, & alioquin in summam Dei gloriam redundabat, cum Christiana Religio sui specimen faceret in magnificentia templi cunctorum maximi quæ habet Ecclesia, erecti liberali suorum omnium membrorum pietate. Quod si Lutheri sophisma vim haberet, multò magis oporteret tot alia templa damnare, infirmæ plebeculæ pecuniis ultrò collatis extracta. Quid porrò? num ad Principum ædes, villarumque delicias construendas aliunde auri copia defluxit, quàm à subditorum tributis, non quidem liberis, sed coactis?

8. Vociferatur hinc Lutherus, magis à Concionatoribus amplificari emolumenta Indulgentiarum, quæ reipsà solum à pœna ad tempus nos liberant, quàm operum charitatis, quæ meritum augent æternæ felicitatis. Sed non intelligebat, opera pro acquirendis Indulgentiis injuncta, cum sint opera pietatis, utrumque simul emolumentum conferre, cum à rectæ mentis radice gignuntur.

9. Affirmat, responderi vix posse, cur, si potest Pontifex impertiri defunctis inexhausta Redemptoris merita, Purgatorium universum uno verbo non exhauriat. Objectum enim verò tam validum, quàm quicumque non hebes agnoscat. Quasi verò hoc ipso, quòd Deus instituit Purgatorium, non satis liqueat, nolle Deum illum vacuum; & perinde ac si Romanus Pontifex prædicaretur à Catholicis tamquam dominus, non tamquam administrator divini ærarii; adeoque in largiendis Indulgentiis uti posset liberalitate extra omnem causam rationi consentaneam. Simile id foret ac percontari: Si Princeps pœnas merentibus indulgere potest, cur custodias vincitæ, & triremes compeditis non exhauriat.

10. Quiritatur, si ad æris unius campani sonitum promulgantur Indulgentiæ, centum profectò pulsanda essent, cum recitatur Evangelium, quippe citra omnem comparisonem sanctius. At verò cui non est exploratum, actionum solemnitatem non tam esse demetiendam dignitate rei quæ fit, quàm raritate? Quidquid enim frequentius est, maxime solemne esse nequit sine tædio & incommodo intolerabili. Quis est regnantium, qui sæpè incedens per urbem, tantum sibi concursus pompæque postulet, quantum fieri solet, cum alii minores magistratus procedunt in publicum celebrioribus quibusdam diebus? Ex hoc Lutheri præscripto omnes quidem Principes meritò essent objurgandi, quòd majori solemnitate, quàm prædicetur Evangelium per dies singulos in quovis templo, leges humanæ in regiis conventibus promulgantur.

CAPUT

CAPUT V.

Quid Lutherus egerit post literas & theses ad Sepotemvirum Moguntinum missas.

1. **H**As Conclusiones proposuit ipso Sanctorum omnium pervigilio in templo magnifico, ipsorum nomini dicato in modum propugnaculi in arce Wirtembergensi ab eodem Saxoniz Septemviro. Et quòd pluribus in locis uno tempore suscitaretur incendium, ac difficilium comprimi posset, eas imprimendas, & per omnem Germaniam dispergendas curavit. Sed gnarus, disputationes scholasticas, ut quæ intellectu difficiles, non frequentari à multitudine (quæ tamen potissimum maximeque necessarium ciendis turbis instrumentum est) haud certè desit ad populares artes confugere, hoc est ad conciones. Hinc unam habuit solemnem in templo memorato super eodem argumento; eandemque simul habuit per universam Germaniam typorum facundia.

2. Proponebat Lutherus recensitas sententias, uti mos est nova molientibus, per simulatam moderationem à vero metu profectam. Ajebat, idcirco se nihil affirmate pronuntiare, sed solum dubitantis modo atque omnino Ecclesiæ judicio se submittere. Et sanè credibile est, id quòd ipse scribit in præfatione primi voluminis, eum non concepisse initio spiritus sic elatos, cujusmodi postea ab eventus prosperitate in illo sunt excitati, atque eos turbines casu commotos. Ex quo palàm est, eum cæli interpretem non fuisse, ut Prophetæ ac Divinus Redemptor, qui nos veram legem edocuerit. Hic etenim ab eo Spiritu confirmatà quo mittebatur, electo populo prædixerunt per promissa, quæ id temporis pro eorum statu humanæ ratiocinationi temeraria videbantur, ingentia illa incrementa, quæ postmodum evenere. Neque umquam trepidè verbum locuti: quin Christus asseveranter dixit, Cælum ac terram transitura, numquam verò suorum verborum tenorem.

3. Præterea Lutherus, ubi prius in thesibus quos diximus Concionatores inculabat, quòd àcrius compellerent homines ad diluendam per Indulgentias pœnam finiti temporis, quam ad charitatem augendam per opera præmium merentia; paulò post, esse meritum negavit, illiusque boni operis emolumentum; imò affirmavit, in omni opere lethalem culpam inesse.

4. De Pontifice diserebat ille quidem alicubi cum quadam submissione, quo eum sopiret, ac sibi gratiam conciliaret ostentatione modestiæ: alibi verò cum despectu, quòd illius venerationem minueret, à quo se condemnatum iri prævidebat.

CAPUT VI.

Oppositiones contra Lutheri doctrinam, prius habita à privatis, mox à Casare & Pontifice.

1. **A**dversus Lutheri conclusiones exposuit alias Tetzelius Francofurti, ubi Quæstorem Fidei agebat, quibus probi Theologi partes explevit, cum brevissimè & intra thesum limites Lutheri fallacias detexerit, & Romanum Pontificem atque Concionatores adversà opinionè purgaverit, qualem ipsis constabant vatræ astatæque verborum formulæ, quibus Lutherana scripta texebantur. Verumtamen hæc theses, quòd objectabantur ab æmulo, quodammodo antiperistaltim imitata, *Histor. Concil. Trid. Pars I.*

tæ sunt, ad obfirmandam in sententia Lutheri pertinaciam. Addit Melanchthon, *In Lutheri vita* jussu Tetzeli igni traditas Lutheri theses, uti hæreticas: sed hic in suis literis nullam hujusce rei mentionem facit, seu ob illius combustionis falsitatem, seu ad rei noticiam dissimulandam, quòd pariter ultionem dissimularet; cum parem acceperint contumeliam à flammis Wirtembergæ octingenta exemplaria thesum Tetzeli. Quod tamen meti in foro publicè peractum fuerit ante conquestum totius Universitatis, scribit tamen Lutherus; *Tom. 1. Epist. 42. & 47.* Duce, Magistratibus, ac se incio, imò ægrè ferente, id fuisse patratum. Adeò rarum est citò ad extremum audaciæ devenire, ut non modò superiorem subditus concalcat, sed à se conculcari profiteatur.

2. Scripsit illicò adversus Lutherum brevissimas quasdam notas Joannes Eckius Ingolstadii Procancelarius, & Augustæ Concionator, vir doctrinæ & eloquentiæ præpollens, prout ejus Opera typis edita palàm faciunt. Hunc à se despici simulabat publicè Lutherus, quòd ejus contradictionem auctoritate exarmaret. Ea verò ab Eckio fortasse minis acerba confici potuisset, quòd non tam hosti spiculum inferret, quàm erranti facem præferre videretur. Fortè oppugnatores, dum præposterè hæreticum indigetant, hæreticum faciunt: & fortè è contrario in ipso opere necessitas sese obtulit, obiecti veneni patefaciendi, ad cautelam provisionemque imperatorum, nobis absentibus haud explorata. Constat planè ad hæc Eckii notas atrocissimo animi sensu Lutherum exanduisse, eique per extrema convitia respondisse. Verum in epistola privata *Ep. 44. tom. 1.* satis aperuit, quanti faceret in Eckio virtutum præstantiam, quantumque doleret, tam egregium virum, prius secum amicitia conjunctum, sibi adversarium experiri: quòd certè pleniorè auctoritatem addidit Eckii oppositionibus, quippe à sincero judicio, contra studii propensionem, profectis. Quòd si plures Eckio pares novis Lutheri placitis occurrissent, quòd ille ex parte represit, illi penitus oppressissent.

3. Non adeò in rem fuit scriptum, quo ea Romæ rejecta sunt, ubi primum de Germaniæ turbis rumor pervenit. Ille Sylvester Prieras, sacri Palatii Magister, ac generalis Quæstor Fidei, Theologiæ præsertim Moralis peritissimus, ut ex ejus voluminibus liquet, opusculo Pontifici dicato ea refutavit. Sed quam appositè proponebatur ibi fallacia Lutheri sophismatum, tam jejune rationes afferebantur, ad revincendam falsitatem illius assertionum; cum eæ non semel tanquam hæreticæ ibi damnarentur, non alio ferè argumento, quàm Pontificiæ auctoritatis. Quare scriptum illud & Lutherum exasperavit, quòd se altè petitum cerneret probris æmulorum, quibus humana superbia nunquam se victam fatetur; & planè ipsum edocuit, hanc infamiam evitare non posse, nisi oppugnatà Romani Pontificis potestate; induxitque ut crederet, eam semel expugnatà, nullum aliud superesse vincendum magni roboris obstaculum.

4. Ejusmodi novitas in controversia Religionis à Luthero excitata, majori sollicitudine Germaniam quàm Romam urgebat: quippe homines cordati, qui proprium bonum male eorum quibus invident metiri non solent, satis prævide-

prævidebant, utcumque ea Romæ aliquam auctoritatis detractioem potuisset afferre, Germaniæ quidem allaturam exitium innumerabilium animarum per hæresim, innumerabilium verò corporum per bella civilia. Quapropter cum solemniter tunc iniretur Conventus Augustæ, Maximilianus Cæsar exposuit ibi Septemviris, cæterisque Procerum Ordinibus novas doctrinas, quas Lutherus de Indulgentiis & de auctoritate anathematis disseminabat: circa quod etiam scripto vulgaverat perniciosam concionem à se habitam, quò se suosque audaciâ muniret contra fulmen illud, quod in se vibrandum prævidebat. Illinc etiam per literas certiore fecit Pontificem, Martinum obdurescere in suis hæreticis doctrinis, quas ut tales Magister sacri Palatii notaverat; adjecitque, eum foveri patrocinio quorundam Principum. Proinde Pontificem enixè rogabat, ut auctoritate suâ prospiceret & consuleret: quidquid enim à Sanctitate sua ad quam res pertinebat, fuisset sancitum, effecturum se ut in omnibus Imperii sui locis observaretur.

5. Hæ Maximilianæ literæ, in Operibus ejusdem Lutheri *Tom. 1.* impressæ, à Suavi certè prætermittendæ non erant, si Lectorem de hac causa sincerè voluisset edocere; quippe quæ jactatam vulgò in Leonem accusationem diluissent, quasi nimis properè Lutherum irritasset, plagamque perfricuisset. At situm hoc est in animis mortalium, ut in adversis rebus culpa semper attribuatur ei quod patratum est, magnique existimetur emolumenti id quod prætermittitur: atque hinc est, quòd præterito ac præsentem nunquam satis contenti, maximam in futuro voluptatem speremus, plurimumque commodi fingamus in eo quod non fuit, posito quòd fuisset.

6. In uno fortasse defecit Leo, sed excusabili defectu, quippe summis Principibus consuetum: nimum scilicet credidisse, posse re ipsâ obtineri à se, quòd jure potuisset; illectum tamen ad eam opinionem à prolixis plenisque obsequiis Cæsaris pollicitationibus. Hinc omisit planè rem prius cum Saxone stabilire, à quo ejus effectus pendebat; quandoquidem neque sacra Pontificis auctoritas vim obtinet contra nolentem, neque profana Maximiliani se tam validam ostentabat, quæ posset suo jussu pollentem viribus Septemvirum detertere. Quare Saxo, qui ante susceptam privati hominis tutelam fortasse honori sibi duxisset, duobus hisce summis Principibus spontè gratificari, compulso ad reverentiam Lutheri, dum opportuna erga se officia negligebantur, se paulatim abduci passus est ab ea vi, quam incutit vivida eloquentis hominis vox, & auditorem doctrinâ superantis; adjecto etiam delectamento, quo gaudent Principes, hominem in sua ditione natum supra cæteros externos sapientiâ ac ingenio excellere, & consuetâ propensione putandi, debiliorem à potentiore opprimi.

7. Romæ itaque, ubi lentius quam pro rei magnitudine mora trahebatur (uti mos est in Aulis maximis, in rebus quæ nondum ingentes videntur, ac præsertim procul spectatæ ipsa longinquitate minuuntur) Augusto ineunte, nimirum nono mense post excitationem à Martino turbas, mandato Pontificis expeditæ ad Lutherum literæ ab Apostolicæ Camere Auditore, quibus

in jus ritè vocabatur Romam, ubi intra sexagenum diem præsens causam diceret super iis quæ ipsius doctrinæ opponebantur. Causæ Judex idem Auditor delegatus, qui ex suo munere Pontificias omnes sanctiones exequitur. Sed quò Theologi judicio dirigeretur, collega illi adjunctus sacri Palatii Magister, cujus supra facta est mentio, ad quem causa spectabat, quippe tunc generalem Fidei Quæsitorem: cogitaret interim Lutherus, an illum vellet, ut ipsi fas erat, suspectum denunciare, ob commissam prius inter eos contentionem.

CAPUT VII.

Effecta post diem Lutbero dictam.

1. Hæc in jus vocatio, Lutheri animum summo impetu exagitavit; quippe certum non parere, incertum an impune id posset. Promiserat illi Saxo, se non permitturum ut vi extra Germaniam traheretur: sed idem non ignorabat, Principes etiam non semper posse præstare, quòd cum promiserant, se posse putarent. Neque tum illi erat tantum impudentiæ, ut satis esset ad sustinendam à Pontifice in causa Fidei damnationem citra pudorem. Eapropter iteratas scripsit, *Epist. 41. tom. 1.* atque anxias literas ad Septemvirum, Conventus causâ commemorantem Augustæ, & ad Georgium Spalatinum, illius Aulicum, sibi que fidum. In earum nonnullis eos enixè rogabat, ut Septemviro ac Cæsare intercedentibus, à Romano Pontifice delegarentur suæ causæ Judices intra Germaniam; unde obligatione Pontifici se statuen di solvatur, simulque manebat facultas ad eum post primam sententiam provocandi, & interim patronis & assessoris se muniendi. *Tom. 1. Operum Lutheri.* Curavit etiam, ut idem peteret à Pontifice Wirtembergensis Academia, quæ Leoni testata est, Lutherum contaminatum non esse ulla doctrina repugnante Romanæ Ecclesiæ, cui Academia ipsa, cujus alumnus erat Lutherus, integram consensionem atque obedientiam profitebatur: sed tantummodò propositas ab eo fuisse disceptantis, non affirmantis modò theses aliquot, liberius quàm ejus æmuli ferre potuissent.

2. Veritus tamen Lutherus, ne Pontifex illis postulatis non assentiret; aliis literis *Epist. 56. tom. 1.* à Septemviro postulavit, ut simularet se à Luthero rogatum, ut ipsi liceret per Septemviri ditionem ejus interpositâ fide, iter facere quo Romam peteret; se verò reculasse, adscripta literis die veram diem antecedente: ut Lutheri postulatio mentiretur tempus opportunum (quòd jam defluerat) ad eam rem exequendam prius quàm sexaginta dies præscripti elapsi fuissent. Addebat etiam nescio quæ sophismata, quo factum à mendacio liberaret: nullius tamen testimonio mihi liquet, Saxonem ad eam indignitatem adductum: solum rogavit Saxo Cajetanum Cardinalem, quem supra memoravi, tunc apud Cæsarem legatione fungentem, ut exoraret à Pontifice illius causæ delegationem in Germaniam. Juvat hinc in transitu notare, falsum esse quòd communiter hac de re scribitur, Cajetanum scilicet, utpote insignem Theologum, in Germaniam missum, ut Martini novis conatibus obstitere. Ejus legatio casu, & ex aliis

causis

causis orta est: siquidem eo tempore Italia metu percussa ob Turcæ propinquas victorias, quas in dies reportabat, Romanus Pontifex Christianorum Principum foedus contra communem hostem promovebat: ejusque gratiâ 14. Martii, an. 1518. (*) destinavit in Vaticano Senatu quatuor Legatos, ad Cæsarem, & ad Reges Hispaniæ, Galliæ, & Angliæ. Ad primum designatus fuit Alexander Farnesius Cardinalis, cui Sadoletus, à Secretis Pontifici, mandata præscripserat, in quibus nihil de novis Lutheri coeptis, quippe de re nullius tunc existimationis. Postea, ægrotante Farnesio, suffectus in Senatu Vaticano habito die 26. Aprilis (**) Cajetanus Cardinalis. Cum igitur is in Germania ob aliam causam versaretur, suas interposuit ad Pontificem preces, Septemviro impellente.

(*) *Blasius Casenas in Diar. Leonis X. an. 1518. & Acta Consistorialia die 14. Mar.*

(**) *Idem loc. cit. & Acta Consistor. 26. Apr.*

3. At verò gliscibat Romæ indignatio contra Lutherum, ex nuntiis de gliscantibus in Germania ejus erroribus, (*) Proposuerat ille in Universitate Heydelbergensi, priusquam Romam acciretur, aliquot ab eo nuncupata *Paradoxa*, apposita ad ea confirmanda tractatu.

(*) *Lutheri Operum Tom. 1.*

Affirmabat illic: Humana opera omnia esse peccata lethalia; solumque venialia evadere, si fiat cum metu, ne sint lethalia.

Solam Fidem ad salutem sufficere.

Post peccatum Adami nullas in homine remanere reliquias liberi arbitrii.

Voluntatem nihil operari in bonis actibus, sed solum exercere ministerium causæ *Materialis*, ut dicunt, & *Passiva* in iis excipiendis, non verò eos producere; atque idem ante Adami peccatum evenisse.

Quæ opinioniones ex ipsius Lutheri confessione adeò enormes vitæ sunt, ut risum sæpius in corona excitaverint. Fuit etiam ibi qui diceret, si rustici eas propositiones audirent, haud sanè se à jactu lapidum absterent. Sub idem tempus, per æffrenatam obloquendi licentiam, est debacchatus in ea quæ apud Philosophos maximæ sunt reverentiæ, pluribus positionibus productis tam genericis quàm peculiaribus, in summum Aristotelis ejusque doctrinæ contemptum, Anaxagoræ, Pythagoræ, ac Platonis placitis antepositis.

CAPUT VIII.

Cur Lutherus hujusmodi opiniones docuerit, & præsertim inter eas quædam adeò incredibilia; & tamen assessor nactus sit.

1. Jam verò si hæ opinioniones de Luthero narrantur, non autem in ipsius voluminibus palam essent, eas equidem vel amplificationes, vel malignas interpretationes, ut crebrò assolet, æmulorum putarem. Sed cum eas iterum atque iterum ille pronuntiaret, ac diu sustinuerit, mirum sane videtur, quo pacto ipse non agnovit falsas, & aliis persuaserit pro veris. *Histor. Concil. Trid. Pars 1.*

Verumtamen, si rem intimè perscrutemur, deprehendemus, ubi si primo exilire coepit, aliam nequivisse viam insistere, quæ duceret quòd inhiabat. Me non latet, quandoque Scriptores sibi finge e mysteria & provida consilia, in eo quòd reapse cæci casus fortuitum opus fuit; nec pro certo affirmaverim, non idem mihi eventurum in sequenti conjectura. Quòd si ex una parte debiliū ingeniorum est, sibi suadere, cunctas mortalium actiones altissimum sibi finem præfigere; quemadmodum ferè oculi, si ve ex infirmitate sive ex tenebris, ad obvia quæque, quamvis parva, quasi ad grande quiddam expavescunt: ex altera nos docet Natura, ubi observatur actionum ordo consentaneus operi ab iis effecto, existimandum nobis, earum artificem fuisse consilium. Quapropter si forte aberraverim, non ideo temerè agam in exponenda textura Lutheri, quæ mihi visa est deprehendi in ejus licis, ad telam, quam contextam videmus, conficiendam.

2. Erat ille, uti diximus, appetens non tam veri quàm novi. Coepitque aliud novare in ea materia, quòd motus animi hominem compulit, suorumque domesticorum favor impulit. Conatus itaque Indulgentiarum venerationem abjicere, quamdã reperit opinionem à S. Thoma in 4. *Distinct. 20. Quæst. 1. Art. 3.* confutatam; earum nempe utilitatem in eo solum sitam, quòd Canonicas pœnas remittant. Et quoniam S. Doctor hinc ut absurdum deducit; Si hoc ita foret, Indulgentias damno futuras, quippe quòd pœnæ canonicæ nihil aliud erant, nisi medicamenta; unde ab iis solvere peccatores, perinde esset, ac solvere ægrotos à sufficiens medela: libenter Lutherus hanc sententiam arripuit, quòd eadem consecutionem concederet, ob cujus falsitatem S. Thomas eam refellit; utriusque animis ad opposita è regione spectantibus, cum hic studeret defendere, ille impugnare commodum, quòd fideles sperant ex Indulgentiis sibi decerpendum. Haud tamen audebat faveri ita dèrepentè Indulgentias omnino contemnere: idcirco alteram simul sustinendam sibi suscepit opinionem, asserentem, Indulgentiarum beneficium, quòd spectat ad pœnam Purgatorii, aliud non esse, quàm declarationem illius fructus, quem opus bonum ex se obtinebat ad ejusdem pœnæ remissionem. Atque hæc sententia concordabat cum ea, quam minus consultè dixerat Magister cum aliis Scholasticis nimirum in foro Pœnitentiæ nihil aliud esse Absolutionem, nisi declarationem veniæ à Deo datæ ex vi perfecti doloris, quem pœnitens sibi inesse Sacerdoti confirmat. Propterea Lutherus hanc etiam doctrinam assumpsit: sed quoniam hinc oriebatur, Sacramentâ novæ Legis, cujusmodi est Pœnitentia, verè gratiam non efficere, sed tantummodò significare, ideoque in hoc non excellere supra Legis antiquæ Sacramentâ, hoc ipsum etiam Lutherus libenter admisit.

3. Ad hoc: quia ut Indulgentiæ possent à nobis impertiri defunctis, videbatur opus esse consensu in excipientibus tale donum: ideo Lutherus sedulo perquisivit cunctas opinioniones, quæ probabiles quàm improbabiles, quibus hunc nodum nequius implicaret. Ac primò quidem cum aliquibus consensit, (*) negantibus, eas animas de sua salute certas esse: unde arguebat, easdem

dem non posse dono assentiri, quandoquidem, an illius essent capaces, ignorabant; non animadvertens, dum illæ non experiuntur se Deum odio habere, satis nosse, extra inferos degere, adeoque in tuto versari; nisi fingamus, eam cognitionem, quam in hac vita Fidei beneficio obtinuerant, amisisse. Propterea significavit, se propendere in aliorum sententiam, opinantium, eas animas interdu reculare hujusmodi levamentum, ut in ipsis divina Justitia expleretur: perinde quasi magis in se amarent effecta Justitiæ, quam Misericordiæ ex meritis Redemptoris.

(*) *Dionysius Carthusianus, quem postmodum secutus est Michael Bajus.*

4. Tertiò: quoniam potissima causa, cur fidelium pietas conetur opem ferre illis animis, est impotentia sibi metipsis opitulandi, quippe sitis extra merendi statum: & hoc itidem negavit Lutherus, affirmans ibi charitatem augescere; ac proinde par non esse, ut fideles sibi bonum subtrahant, ut porrigant illi, qui melius posset idem sibi comparare de suo.

5. Jam verò, tamen nonnullas ex dictis opinionibus tenuerit, ut significatum est, nonnemo Scholasticorum; tamen S. Thomas, animadvertens absurdum inde manantibus, eas confutavit, & cum eo communis consensus Doctorum maximi nominis; quorum doctrinæ adhaerent jam Ecclesiæ tum in Conciliis expressè, veluti in efficacia novorum Sacramentorum, ac speciatim Absolutionis in Sacramento Pœnitentiæ; ut Florentinum declaravit: tum in Diplomatis, usuque Pontificum, veluti in eo quod spectat ad Ecclesiæ thesaurum, ac vim Indulgentiarum pro vivis ac defunctis; ut apparet in celebri Constitutione Clementi Sexti. Ea propter Lutherus admissus est non modò S. Thomam, communemque Scholasticorum consensum, sed Pontificis etiam atque Ecclesiæ auctoritatem, ejusque traditiones parvipendere.

6. Intellexit porrò, subtracto hoc fundamento congruere multa nostræ Fidei dogmata, quippe claris verbis à Sacris Literis haud expressa: ipse verò (ut solent qui jam æstuant ardore certaminis) haud retraxit pedem, quin in pejorem novandi exarsit cupidinem; & quæcumque dogmata putavit aliunde probari non posse, impudenter rejecit.

Deducatur ex his, non esse in terris certum Sacræ Scripturæ interpretem, nullique obnoxium errori: unde ne fateretur Fideles temerè atque incertò credere, affirmat; sibi quemque interpretem Dei esse, habentem pro certa suæ fidei regula divinum afflatum, quem in semet experitur.

7. Hujusmodi doctrina secum trahebat, negandam esse Romano Pontifici eam jurisdictionem, quam in Ecclesia universa tamquam Christi Vicarius exercet; tamen nonnullis Principum molestam, existimantibus, tantumdem ipsorum detrahi potestati. Accedebat aviditas in iisdem potiundi amplis illis proventibus, quos vel majorum, vel subditorum suorum pietas Ecclesiæ donaverat, & quorum libera distributio penes Romanum Pontificem erat, tamquam penes Ecclesiæ Caput. Lutherus igitur consentaneo suæ doctrinæ, sui que propositi consilio, cœpit concutere omnem auctori-

tem Legum Canoniarum, & jurisdictionis Ecclesiasticæ, omnesque Sacerdotiorum institutiones, seu merè Ecclesiasticas, seu etiam Religiosas.

8. Sed hæc illicia non erant populis accommodata, quibus usui sunt immunitates illæ, quas secum affert Clericorum status, atque illi reditus, qui cum à Pontifice non possint sibi retineri, inter privatos distribuuntur, ac plerumque inter uniuscujusque Regionis populares. Unde postea experimento compertum est, Provincias ab Ecclesiæ obedientia subtractas, non idcirco pecuniosiores ditioresque quam antea fuerint evasisse. Et alioqui jucundum ac speciosum cuilibet accedebat, eminere in Christiana Republica Aulam universalem, quæ promiscuè fideles omnes complectatur, & absque multo Patriæ nataliumque discrimine supremum Principem eligat, ac tot præterea Senatores regio in honore habitos à tam magna tamque præcipua generis humani parte, præter innumerabiles Antistitum præfecturas, honorum ornamenta, Sacerdotiorumque vestigalia; quæ omnia ibi dispersita recreant quamplures re, omnes spe; quæ forsitan inter mortales magis recreat quam res ipsa, nobis penè exhibens delibanda ea bona, quæ majora videntur ac dulciora animo concepta, quam re experta.

9. Itaque quo populos alliceret, sine quibus Principum cuilibet non plus inest virium quam uni de populo, alià illecebrâ ad eos inescandos opus habuit. Ea verò fuit sensus licentia, abjectio metus gehennæ, & liberatio à moribus conscientia. Ad hoc aliquid verè conferebat indicata jam solutio à legibus Ecclesiasticis; non tamen satis erat, dum naturales ac divinæ persisterent, duriores fortasse catenæ, & absque dubio maximè indissolubiles. Idcirco Lutherus eas etiam perfringere conatus est; cumque in Epistola Pauli ad Romanos animadvertisset, argui ab Apostolo tam Judæos quam Ethnicos, quòd sibi salutem sempiternam pollicerentur merito operum, ad observandam sive scriptam sive naturalem legem exhibitorum, monstratque neutros propriis viribus posse memoratas leges implere, animæ verò justitiam haud esse mercedem operis nostræ vi parati, sed fructum fidei nobis à Redemptore donatæ; hæc verba inconditè accepit, docuitque præceptorum observantiam haud esse possibilem; opera esse ad salutem inutilia; solamque fidem sufficere: quamvis idem Apostolus in secunda memoratæ Epistolæ parte, pluribusque aliis locis bona opera, præceptorumque effectum ardentem inculcat, denuntiatis, eos qui vetita peragunt, cœleste Regnum haud ingressuros. Quoniam autem confidens animal homo est, ac libenter extollitur in temerariam fiduciam, fidemque tribuit facienti spem certam boni, desumpsit quædam ejusdem Apostoli dicta, ubi Christianos cohortatur, ut plurimum spei collocent in ejus Domini ope, qui ipsos fide suâ illuminaverat: omisissique aliis verbis, quibus idem Paulus redigit in memoriam metum, quem quisque de suo statu coram Dei oculis debet concipere, pronuntiavit: Nobis firmitate Fidei credendum esse, divinam gratiam nobis in-

10. Ultra progressus, specie quidem quasi divinæ misericordiæ omnia tribuenda censeret, sed re verà, quòd omni onere curaque humanam ignaviam liberaret; negavit in hominis anima esse vim efficiendi honestos actus, sed merè eos à divina gratia excipiendi, non aliter quam aqua calorem ab igne accipit; detorsitque ad hujusmodi sententiam varias Sacræ Scripturæ & Augustini assertiones, quibus dicitur, nos ex nobis ipsis nihil posse; neque solum quod possimus, sed etiam quod operemur, Dei donum esse: quasi verò eadem locutio oppositum non conficeret. Quandoquidem si nos posse Dei donum est, ergo possumus: quòd si etiam Dei donum est nos operari, ergò reipsa operamur. Ita etiam dici solet, quidquid possumus, & quidquid efficiunt corpora inferiora, cœli beneficium est: non quòd ea non sint effectrices causæ novorum effectuum; sed quòd à cœli affectionibus excipiunt ejusmodi impulsione, vigorem, atque adjumentum, ut absque ipsis nihil efficerent, & nihil possent.

11. Opinionem jam indicatam, quæ tollebat è medio necessitatem operum à Divinis legibus injunctorum, quod nimis incredibilis videbatur, studuit ille quodam mysterio mitigare; affirmavitque, ea opera in manu nostra non esse, propterea quòd Adami noxa liberum arbitrium nobis sustulerat: non quidem ad actiones civiles (quæ ratione humana commercia, leges pœnasque à Principibus profanis illatas illa servabat) sed ad pietatis opera, atque animæ salutis conducentia. Atque ut hanc doctrinam persuaderet, abusus est quibusdam effectibus divi Augustini contra Pelagianos, in *theibus defensis præfidente Lutero à Francisco Guntero Wirtembergæ anno 1517. num. 1. 2. & 3. in tomo 1. Operum Lutheri.* peccatum originale negantes, arrogantisque naturæ viribus perfectam legis observantiam & salutem; statuta ceu suæ ratiocinationis basi adversus id quòd Cajetanus Cardinalis scripserat, hac assertionè: Tribuere exsuperantiam Augustini locutionibus in hæreticis impugnandis, idem esse, quòd infirmare Ecclesiæ fundamenta contra Pelagium, & universè veterum Patrum auctoritatem. Cum ergo S. Augustinus dicat, sublatis per peccatum Adami justitiæ originariæ donis, haud posse nos bene agere, nisi denuò nobis Deus optuletur gratiâ Redemptoris, & quidquid nos ex nobis, non verò ex vi gratiæ agimus, esse peccatum; docuit Lutherus, quodcumque nostrum opus reipsa peccatum esse, sed à DEO pro sua miseratione, culpæ non assignari fidelibus.

12. Sic itaque per ostentationem submissi gratique animi erga Deum, sublata ab homine omni facultate, adeoque omni debito rectè agendi, perfregit molestissimos illos dentes, quibus severa conscientia mortales arrodit; eademque operâ seipsum absolvit ab ea vitæ innocentia, ad quam alioquin ipsam adstringebat ratio personæ quam agendam susceperat in hac scena, divini internuntii: quam certè personam, nisi prius ea opinione inductâ, retinere non potuisset absque sibilis theatri, vitam ducens inter petulantiam ac furorem animi excandescens, interque crapulam ac lasciviam concupiscendis.

13. Quod autem hæc doctrina principiis rectæ Philosophiæ ex præscripto Aristotelis adversabatur, tanti Philosophi existimationem convertere aggressus est, utpote multos errores contra Fidem scribentis: dissimulato discrimine inter ea, quæ protulit in medium Aristoteles tamquam dubitationi obnoxia, & per prolixam obscuramque argumentationem deducta, in quibus humanæ mentis imbecillitate nunquam labitur; & ea, quæ idem statuit tamquam positiones naturæ perspicuas, cujusmodi sunt: Inesse nobis tam agendi libertatem, sine qua neque supplicia neque præmia meremur, quam innatam ad liberè agendum vim, sine qua actiones nec voluntariæ neque vitales esse possent.

Animos præterea addidit ad has doctrinas disseminandas temporis quædam conditio, quæ spem copiosæ messis augebat. Hæc fuit secta, quæ adhuc in propinqua Bohemia vigeat, Hussitarum, plures ex jam dictis erroribus asserentium; cum scilicet vi infinitis partibus majore opus sit ad rem ex nihilo procreandam, quam ex parvo propagandam.

14. Hæc igitur, quantum possumus assequi conjecturâ non vanâ, fuere causæ, cur Lutherus, in ludum fortuito ingressus, eâ in alveo dispositione repertâ, latrunculos in hanc formam promoverit. Et quemadmodum ingens inde, tamen damnosum lucrum provenit, ita longè majus forsitan reportasset, nisi geminum obstaculum offendisset. Alterum ex parte Dominantium, quippe qui animadvertent, idem esse à Romani Pontificis obedientia se subducere, ac subditis exemplum præbere, quo se pariter ab ipsorum Principum obedientia subducerent: tum ex eo quòd cujuscumque Principis auctoritas in profanis haud nititur validioribus firmamentis diuturnæ possessionis, existimationisque communis, quam Romani Pontificis in rebus sacris. Quare dum alteram ipsi concuterent, docuissent alios de altera dubitare; tum quòd eâ persuasionem sublata, quæ Monarchicum regimen à Christo institutum putatur, cum hoc (saltem inter Ecclesiastica) sit perfectissimum, multò sanè fortius Monarchia depellitur à Dominatu profano, in quo eam rationes minùs validæ suffulciunt.

15. Alter obex, qui Lutheri progressus retardavit, fuit ex parte populorum. Diffraçtâ siquidem unitate Fidei, res in unica sectioe contineri non potuit, sed necessariò ferè in infinita distraçta. Et ratio in aperto est: nam sublata regulâ, unica, certa, ac sensibus manifesta credendi, sed constituo pro regula impulsu interno; confestim necesse est, ut pululent tot sectarum genera, quot ii sunt, qui arrogantes sibi aliquam ingenii præstantiam, persuasum habent, penes se esse clavem ad referendas arcanas cœli notas in Sacris Paginis exaratas. Profectò ablata per tam multiplicem partium divisionem cuicumque sectæ unitate, aufertur concordia ac firmitas, adeoque vis & veneratio. At verò Catholica Ecclesia regulam supra memoratam retinendo, atque ita concordiam & firmitatem, semper venerabilis præpotensque perdurat.

CAPUT IX.

Pontifex Lutheri causam Legato committit: & quid inter eos actum sit.

1. HAUD gravatè Pontifex annuit Frederici precibus de committenda Lutheri causa in Germania, quando præsentia ibi Legati oportunitatem suppeditabat; eundem causæ Judicem constituendi; quod videbatur rerum conditionibus mirificè accommodatum. Simul enim Principem obstringebat ad exequendam sententiam Judicis, quam ipse postulaverat: simul etiam negotium collocabat in Theologo ejus ætatis spectatissimo, ac faciliè principe: adeoque decisio non potuisset sperari vel directæ meliùs à doctrina, vel commendata magis à fama: cui famæ oportebat satisfieri & propter dignitatem Pontificis, & quò sententia per venerationem id efficeret, quod per vim extorqueri non poterat.

2. Gravis tamen ea delegatio Luthero accidit; quippe tria illa mirum in modum eminebant in Cardinali, à quibus maximè Lutherus abhorrebat: Non solum esse Judicem Ordinis Dominicani, sed ejusdem supremum fuisse Moderatorem: Ingenium obtinere usque adeo Scholasticis doctrinis refertum, ut in illis planè regnaret: Inhærere tam studiosè Theologiæ à S. Thoma traditæ, ut in ea interpretanda reliquos omnes, adeoque seipsum superaverit. Veruntamen à Frederico confirmatus, plurimisque illius commendationibus communitus, Augustam se contulit; sed noluit Cajetano se sistere, nisi prius à Cæsare fide accepta: neque Cæsar eam interposuit, nisi prius voluntas Legati sibi suboluisse. (*) Hic verò, quò proclivior esset congressus assensus est: noluit tamen assensum suum patefieri, ne hac ratione comprobaret, à profano Principe fidem porrigi reo, in causa Religionis ad Romanum Pontificem jam delata.

(*) *Epistola Card. Cajetani ad Ducem Saxonia, tomo 1. Operum Lutheri.*

3. Mandaverat Leo Cardinali per diploma, cujus exemplar extat in ipsis Lutheri libris, Tom. 1. ut cum sibi liqueret ex fama, aliisque certis indicis, Martinum Lutherum hæreticorum opinionum fontem esse, ubi tamen hic sponte se sisteret, erroresque retractaret cum intimæ penitentia significatione, in Ecclesiæ unitate benignè eum reponere: sin minus accita profanorum Principum opera, eum carceri manciparet. Quod si Lutherum in sua potestate habere non posset, illum ejusque affectas, atque eos omnes, qui hominem defenderent, excepto Cæsare, percelleret anathemate; Sacris etiam interdiceret cunctas regiones ipsum excipientes, & quemcumque locum quousque ibi degeret, ac ternis postea diebus. E diverso concessit Legato, ut cunctis sibi obtemperantibus in ea re, plenam Indulgentiam, aliaque privilegia ac beneficia tribueret.

4. Mentitur hic Suavis, dum narrat injunctum fuisse Cajetano, ut Sacerdotia & præmia Luthero polliceretur, si de illius obedientia spes affulgeret. Hoc haud quaquam legitur inter Pontificis mandata, in ipsis Lutheri voluminibus impressa. Perintle certè id fuisse, ac ab illo licitari simulatam quamdam obedientiam, non eum flectere ad veram. Imò non tam id

præ se tulisset speciem obsequentiæ subditi erga Principem, quam concordia ac pactionis inter duos æquo jure disceptantes. Ne ipse quidem Lutherus quidquam indicat de hujusmodi conditionibus, in proluxa illius congressus narratione. In reliquis pariter Suavis historia de hac re discrepat ab eo quod hinc Lutherus, hinc Joannes Baptistæ Flavius, ibi Legato ab Epistolis, referunt. Quod ostendit, illum haud satis fuisse vel diligentem in rerum notitia perquirenda, vel fidelem in proferenda; & instar Poëtæ potius quam Historici, haud valdè laborasse de veritate.

5. Convénit Martinus Legatum, à quo humanissimè, ut ipsemet fatetur, acceptus est. Si eidem credimus, tria petiit ab eo Cajetanus: Ut propositiones perperam à se edictas improbareret: Ut eas in posterum ne proferret: Ut abstineret à quavis alia doctrina, Romanæ Ecclesiæ auctoritati contraria. Si Luthero, inquam, credimus: nam indicata narratio Joannis Baptistæ Flavii, à Secretis Cardinali, habet, satis Legato fuisse, si Lutherus scripto affirmaret, se subdere doctrinæ quam Ecclesia Roma fideles docuerat, nullà impolitâ expressâ palio diâ. Sed quoniam hoc non consonat aliorum narrationi, assensionem hæc ab re cohibemus; tamen magis idonea ad notam duritatis in Legato delendam, quam illi in hujus rei tractatione hominum rumor inurit.

6. Negavit Lutherus, prolatam à se ad eum usque diem assertionem ullam contrariam dogmatis Ecclesiæ. Tunc duas illi Cardinalis objecit.

Prima dicebat, in Ecclesiæ thesauro merita Christi & Sanctorum non contineri.

Secunda, ad obtinendum fructum Sacramenti, opus esse credere Fidei firmitate, illum obtentum iri.

Adjecit Legatus alteram repugnare Constitutioni Clementis sexti, cujus initium est. UNIGENITUS: alteram, refelli claris Scripturæ dictis, negantis posse quempiam certò scire sibi gratiam inesse.

7. Respondit ad primam Lutherus, perlectam à se fuisse Clementis Constitutionem, & alteram Sixti Quarti, illi concordem: non tamen idcirco se per eas dimoveri; cum antefrenda sint Pontificum sententis Scripturæ oracula, à quibus dissidebant in multis binæ illæ Constitutiones, prout ipse conabatur ostendere. Cetera, Pontificum Romanorum auctoritatem haud esse falsitatis immunem, quin etiam Conciliorum censuræ subjectam esse. Ibi que revocare coepit in medium Gersonis sententiam, recentisque Synodi Basiliensis. Qua in re satis aperuit, verba, quibus itentidem affirmarat se obtemperaturum Pontificis decisioni, omnique planè obsequio Romanæ Ecclesiæ sensis adhæsurum, simulationes fuisse ad tempus aucupandum, & ne plus audaciæ in eo negotio ostentaretur, quam in præsentia opus foret. Si namque, ubi se premi sensit, Clementem & Sixtum erroris damnavit, sedemque Apostolicam universè fallacem pronuntiavit; intelligi satis poterat, idem quoque in Leonem ausurum fuisse, uti res compulisset. Ipsemet discretè memorat, paratum se ad obsequendum exhibuisse ad speciem quamdam urbanitatis, at obfirmato animo se numquam revocandi.

8. Ad

8. Ad secundum objectum varia protulit Lutherus Scripturæ dicta, quæ vel nobis præcipiunt fidentiam in divina misericordia, vel tamquam necessarium cuicumque ad Deum accedenti, ut ipsum credat se quærentes remuneraturum. Atque hoc pacto confundebat nunc fidem cum Spe, nunc universalem judicii firmitatem de remuneratione divina, cum peculiari de præsentia in nobis habitudine, qualem postulant divinæ promissiones remunerandi quærentes Deum ut oportet.

9. Legatus optimè intellexit, neque decorum esse, neque conducibile cum eo disceptare, qui & auctoritatem Romanæ Ecclesiæ repudiabat, & eò venerat non animo subditi quo se submitteret, sed tamquam adversarius ut altercetur, nixusque ingenio, quasi perversæ affectionis patrono, nova semper effugia reperisset. Ex altera verò parte, si Cardinalis, ut accidit in æstu & improvisis ictibus disputationis, rationem aliquam responsionemve minùs firmam adduxisset, Lutherus & ipsius affectas mille turbarum clangoribus per universam Germaniam triumphum cecinissent. Quod sanè Romanæ Sedi dedecus conflasset, causæ verò adversam opinionem apud imperitum vulgus; quod tamen summam obtinet potentia, adeoque si non jure, saltem re summum tribunal existit. Legatus igitur, gravi simul ac benigno vultu subridens, declaravit se nolle cum eo contendere; sed hortari parentis modo, ut revocaret errores, seque Ecclesiæ judicio submitteret. Quo in sermone dulcedinem suadentis, aliqua minitantis acrimonia appositè temperavit; satis gnarus, tunc sanè timorem esse causam efficacissimam interius ad hominem permovendam, cum exterius honestior adest species qua moveatur. Et quoniam videbatur Lutherus his consiliis acquiescere, quippe qui nihil amplius reluctatus discesserat; tunc sanè Cajetanus (ut relique mos est magnam sibi efficaciam in suis suasionibus polliceri) certam concepit spem sibi hominem restituisse.

10. Rediit postridie ad Legatum Lutherus; sed inopinato comitatu, nimirum cum scriba publico, & quatuor Senatoribus: nec ita multo post supervenit Joannes Stupitius, Vicarius Generalis ejus Ordinis in Germania. Contestationem scriba legit, qua denunciabat Lutherus: Nolle se ullo in articulo Romanæ Sedi obistere; quin illi subdere quidquid dixerat, & quidquid seu tunc, seu postea dicturus esset. Addebat, Propositiones à se ad eam usque diem assertas, probas esse, divinisque Literis consentaneas. Denique, se paratum esse id ipsum quavis disputatione defendere; acquieturum verò judicio cuicumque Academiæ ex tribus Cæsareis celeberrimis, hoc est, Basileensis, Friburgensis, & Lovaniensis; nec recusaturum universalem studiorum matrem, nempe Parisensem.

11. At verò Legatus non poterat absque indignitate sui Principis cuicumque tribunalium causam committere. Præterea satis exploratum erat, ea omnia moras esse ac diverticula; non quò sibi satisfieret de Judice, sed quò alius ex alio semper commutaretur, ut nullum tandem habere: quod ex eventu postea compertum est, cum judicium Coloniae ac Lovanii, & paulo post etiam Parisiorum, damnationem Pontificis

comprobantium, Lutherus tam petulanter est aspernatus. Quapropter Cardinalis hinc nugis abruptis, denuò cohortatus est vehementer hominem, ut errata retractaret, ostensa hujus remedii necessitate, ad evitanda pericula quibus premebatur. Sed Lutherus adduci non poterat, ut accepto vulnere tam acerbo sanitati confuleret. Et quo pacto usuvenit litigantibus, qui ubi causa ceciderunt, semper conqueruntur se à Judice inauditos, quia nolissent factum sibi umquam audientia finem, litemque dijudicatam; impenitentem flagitabat, ut causæ suæ momenta scripto consignata expendere, quandoquidem pridie ejus diei secum Legatus satis (*) digladiatus erat.

(*) *Verbum Lutheri.*

12. Ad ea Legatus subjecit: *Fili, nec tecum digladiatus sum, nec digladiabor, aut disputabo. Charitate parentis contendi, ut ad obsequia Pontificis & Ecclesiæ redires; nec abnuo ex commentario cognoscere quæ à te adducuntur, ut omni ex parte tibi fiat satis.*

13. Nimis enim verò arduum accidebat homini arrogantis ingenii, & qui tantum in eo negotio processerat, palinodiam canere. Ex altera parte, dum ille non amplius cogitatione, sed oculis voraginem metiebatur, cujus ad oram se præcipitanter adduxerat, planè exhorruit; dolensque se eousque progressum, cupiebat pedem retrahere, dummodo terga non verteret. Hæc animi perturbatio effecit, ut ea nocte ingenii vires omnes impenderet, quò novam aliquam sibi viam aperiret, qua suam opinionem tueretur, simulque infamiam effugeret despectæ autoritatis Sedis Ecclesiæ Romanæ. Quare Constitutionem UNIGENITUS lægens eo microscopio, quo omnes atomi non solum sub aspectum veniunt, sed migrant in species in rentes, comperit ibi affirmari, Thesaurum Ecclesiæ fuisse à Christo acquisitum. Quare die postero ad Legatum regressus, proluxum obtulit commentarium, plurimis argumentis refertum, pro more litigantis ex animi commotione: at præcipuum, & quo magis intumescere, quasi ea Constitutio sibi faveret, illud erat; quòd cum ea diceret acquisitum fuisse thesaurum Ecclesiæ à Christo propriis meritis, oportebat hunc thesaurum à meritis secerni, uti à causa secernitur effectus.

14. Verum nimis in aperto erat responsionis infirmitas. In primis Constitutio ait, Thesaurum donatum Ecclesiæ, fuisse acquisitum à Christo: non ait, Christum propriis meritis acquisisse. Sed ut hoc illa asseruisset; quis ignoret vocis *merita* duplicem significationem esse, & utramque propriam, atque usitatam? Altera exprimit actum, quo meremur; exempli gratia actum dimicandi pro patria, exercendi Reipublicæ munia, & consimiles. Altera designat jus illud, quod inest in nobis ex vi hujusmodi actionum ad remunerationem excipiendam: atque hoc sensu dicimus, multa uni homini adesse merita ad gradum aliquem obtinendum. Jus illud permanens, est fructus quidam earum actionum, quæ fluxæ sunt; atque hoc pacto verisimè dicitur, à Christo per sua merita, hoc est, per ea quæ passus est, fuisse acquisitum thesaurum suorum meritorum à se Ecclesiæ relictum; illud videlicet jus adeptum esse, quo apud Patrem potis est condonationem pænæ homini debita.

testificationis. Itaque ad Fredericum dedit literas, (a) quibus ipsum de re summam docebat, rationibus prætermittis, quarum vim intelligebat ab eo Principe haud percipi non posse; sed certiorum suo testimonio eundem faciebat, Martinum hæresi pollutum esse, suisque objectis responsa relatu indigna reddidisse: quæ verba spectabant ad ea quæ Lutherus jactaverat de erroribus, in quos Romani Pontifices inciderant in Constitutionibus contra se adductis pro Indulgentiis. Quapropter rogare Saxonem, ut conscientiæ decorique suo consulere, sive reo Romam dimisso, sive à sua ditione depulso, suaque tutela exarmato; eidem se denunciare, pestilentem eam tabem non posse ita persistere, & causam tunc à se dilapsam, mox Romæ agitandam, ac judicio decidendam.

(a) *Epistola omnes, aliaque scripta, quæ hinc successivè citantur hanc rem concernentia, impressa sunt primo Tomo Operum Lutheri.*

2. Sed quemadmodum propinquo igniculo acrius incalcescimus, quam toto sole longinquo; ita majorem intulere vim Frederico præsentia Stupitii ac Spalatini verba ad prosequendam Lutheri defensionem, quam Cardinalis absentis scriptis ad elevandam ipsius fidem. Erat Stupitius ex nobili familia Frederico subjecta, (b) magno ingenio, haud ita magna literatura; sed tamen tanta, quæ apud omnino illiteratum magnam vim haberet. Dignitas Vicarii Generalis auctoritatem addebat: ejusque causæ agnoscebatur ab eo Lutherus quidem ut minister, ipse verò ut auctor præcipuus. Spalatinus, qui Saxoni à Secretis erat, & primarius sacrorum Curator (quod magno erat argumento, fidelem simul ac pium à suo Principe habitum) in eo negotio rem suam agebat, quamvis minus cognitam, ideoque potentior: nimirum non Lutherum tam quam suum de illo prolatum judicium tuebatur, uti non rarò contingit, primum beneficium qua studio qua temerè conferri, cetera verò ad jam collati prudentiam sustinendam.

(b) *Cochleus de actis Lutheri An. 1517. & 1518.*

3. Impetrarunt hi, ut Septemvir legati literas ad Lutherum transmitteret. Nec ille sibi defuit tam difficili tempore. Rescripsit ad Septemvirum, adhibitis cunctis artibus, quas docet homines vera Rhetorica, hoc est ingenita, qua pollebat, & qua negotia promoventur; non illa quæ arte comparatur, cujus expertus erat, & qua plausus excitatur in scholis. Hinc Frederici ingenium mirificè extollere, ipsumque sibi Judicem deposcere: Populares quasdam rationes adducere, qui uti doctioribus contemptui essent, ita rudiorebus inaudita responsione vim faciunt: Recensere colloquia cum Cajetano, sed in rem suam, & quadam moderazione, quæ fidem conciliaret; perinde ac si mentiri voluisset, non esset tam jejunè mentitus: Præferre studium ardentius erga Dei causam, quam erga propriam existimationem; atque eapropter non æquè, difficilem se ostendit ad utramque propositionem revocandam, cum ex altera, nempe de thesauro Ecclesiæ, levis momenti conclusiones deduci posse viderentur; qua, inquit, propositione retractata non idcirco Indulgentiarum natura perverteretur. Circa alteram propositionem, quæ asserit credendum esse, Fidei fir-

mitate gratiam recipi à suscipiente Sacramentum, se jactat inflexibilem, quod conscientia refugiat à sacris literis abnegandis. Simulat præterea, retineri se à reverentia erga Cardinalem, quem hic, ut diximus, *optimum & humanissimum* appellat, ne amplius sui causa arma denudet, ab iis ipsis desumpta, quæ contra se Cardinalis ad Septemvirum scribit; atque optaret, inquit, scriptum illud fuisse ab aliquo Silvestro Prierate. Sed interea per reticentiam congerit in eum quæcumque in animo habebat. Atque ubi Cajetanus memorat, eos errores à Martino fuisse appositos in suis Thesibus haud affirmandi & solum disceptandi gratia, sed ex aliis ejus scriptis palam fieri, eos ab illo pro veris habitos: ibi submissa voce triumphum canit, & argumentatur: *Ego, inquit, Romam non aliarum scripturarum, sed thesauri causa accersitus fui; adeoque si nihil per eas asserui, evanescit delicti titulus, quo reus agor.* In ea porò ratiocinatione fastuosam quamdam comitatem venditat; instar lanistæ, qui intentet aciem pectori imperiti Dynastæ, ac deinde ictui parcat. Quasi verò modus ipse, quo Theses Lutherus confecerat, satis non indicaret, à se veras credi, curarique ut veræ ab aliis crederentur; quamquam, conscius easdem Ecclesiæ Romanæ dogmatis adversari, abstinuerit ex formidine tunc in publico diserte eas confirmare; & perinde ac si hæc præsumptio fulciri non posset in judicio ex aliis ipsius commentariis.

5. Accusat deinde acerbissimè hujuscemodi vim tyrannicam, qua cogitur quispiam ad palinodiam, neque ratione compellente, neque disputatione concessa; sed ex potentioris libidine, seipsam anteponebat cujuscumvis probationis ponderi, & Sacrarum literarum auctoritati.

6. Hæc redargutio semper fuerat Lutheri Achilles; sed Achilles ille suppositivus, de quo canitur, Achilles specie non robore instructum diu certasse. Et idcirco à Cardinali per suas ad Fredericum literas detrahenda paucis fuisset ea larva: quod sanè affatim præstitisset, indicata illi Principi fallacia, eum percontatus: An Judices à Septemviro constituti, qui tandem supermi non erant, eam legem vel ex debito, vel ex usu accepissent, ne quem damnarent reum, nisi prius suæ noxæ verbis eum convicissent, & cum eo tamdiu disceptassent, donec ipse fateretur, nihil sibi quod opponeret superesse?

7. Ad Lutheri literas redeamus. Implorabat ille Ducis clementiam, ne se mitteret suorum hostium victimam ac ludibrium. Concludebat postremò, se libenter inde digressurum, ne quid suboriretur, quod quietem Septemviri, & cum Romano Pontifice concordiam turbaret; ibique eos ciebat studii, benevolentiae, & commiserationis affectus, ut satis introspectiatur in eo fuisse obtentum abeundi desiderium, quod ipsum reputaret firmissimum obicem ne abiret.

8. His erant ejus literæ subfarcinatæ. Simul etiam commendatitiam epistolam ad Saxonem obtinuit ab Academia Wittembergensi: sed ejus commendatio fuit admodum tepida, & cum diserta conditione, qua tepor ille in glaciem demigrabat; videlicet: Modò Lutheri patrocinium non disjungeretur à Romanæ Ecclesiæ magiste-

gisterio, aut Pontificis voluntate; uti in ipso Septemviro, quamvis se non momentibus, sponte statutum esse sciebant. Equidem ex ea quam accepit rei tunc agitatae notitia ita censuerim: Si Romanus Pontifex ex tot Theologorum sententia, suorumque Senatorum suffragio id temporis, uti postea factum est, solemnè anathemate perculisset non modò geminos illos Lutheri errores subtiliores, à Cajetano impugnatos, & quos Leo primùm damnaverat, sed etiam tot impiè & insanè ab eodem scriptis editos, enumeratosque à Diplomate Leonis postmodum promulgato; Septemvir nosdum ad Lutheri defensionem tam vehementer affectus erat, ut ejus causam sibi suscipiendam putasset. Sed fortasse prudenter actum est: nam si non optimum, certè id peractum est, quod homo prudens optimum censuisset pro rei notitia quæ tunc habebatur.

9. Itaque Saxo, ratus Cajetanum, utpote suorum sodalium studiosum, Lutheri depressionem affectare, usum pro ratione potestatis vi, subacerbè rescripsit Legato per epistolam, ut credibile est, à Spalatino, qui à Secretis erat, confectam. Se quidem ajebat promissa præstitisse, misso ad illum Luthero: ex præcedentibus Cardinalis literis spem longè diversam concepisse de iis quæ ibi Lutherus fuisset experturus; nec in animum umquam induxisse, benignæ missionis vice, nisarum ipsum fuisse, antequam rationibus eum convinceret, solo imperio ad palinodiam cogere; nunc verò denunciare causæ curam à se dimissam, & Romæ damnationem minitari. Quamplures pios ac doctos viros, tam ex sua ditione quam ex aliis Academicis testari, doctrinam Lutheri probam esse, quamvis ejusdem eruditio eorum commodo, qui pro re sua illi obstitierant, nequaquam esset accommodata. Idcirco suam Academiam tam erudito viro privandam non esse, donec vel rationibus, vel judicio earum Academiae, quibus suam causam permitterebat Lutherus in sua responsione Cardinali à Saxone communicata, compertum foret ipsum jure esse puniendum.

CAPUT XII.

Provocatio Lutheri ad Concilium. Pontificis Romani declaratio de Indulgentiis. Maximilianii Caesaris obitus.

1. Cardinalis literæ ad Septemvirum incussere Luthero metum suæ damnationis Romæ brevè ferendæ; statuitque eam prævertere per provocationem ab imminente sententia, ne illà post sententiam protractâ, videretur solum ex eo denegasse supremam Pontificis auctoritatem, quod se damnasset. Igitur, cum usque ad id temporis in suis commentariis, actisque judiciorum, plenam subjectionem sui suarumque rerum Pontifici professus esset; tunc scripto publico palam fecit, se inprimis nolle adversari Ecclesiæ, Sedisque Apostolicæ magisterio, ac Pontifici auctoritati: sed adjecit, Romanum Pontificem, tametsi Dei Vicarius in terris esset, tamen obnoxium esse tamquam hominem erroribus; quod in Petro patebat, qui idcirco legitur à Paulo acriter objurgatus. Quapropter sicut paratus erat obtemperare Pontifi-

Hist. Concil. Trid. Pars I.

ci probè edocto; ita ubi hinc suorum æmulo- rum suasu quidquam in se, vel per se vel per suos judices statuisset à jure Sacrisque Literis alienum, prout Legati literæ ad Ducem minabantur, provocare se ad futurum Ecclesiæ universale Concilium, quod Romano Pontifici præest; unde in Pontificum potestate non fuerit hujusmodi provocationes interdiceret. Studet eo scripto Martinus causas diffidentiae rationibus fulcire, queriturque Cardinalem tyrannicè secum egisse, dum palinodiam imperabat, ejus ratione haudquaquam adductâ, simul etiam crudeliter ob minas, nisi pareret; non tamen hinc eas refert contumelias, quibus affirmat Suavis fuisse hominem à Cardinali repulsum.

2. Interea cognito Romæ congressus eventu inter Cajetanum ac Lutherum, antequam hic in secundam provocationem supra expositam prorumperet, scribit Suavis, Legatum ab Aula vituperatum, quod Luthero vel ipsam Purpuram non obtulisset, si conquiesceret: sed hæc vel sunt ad Aulæ invidiam dicta, vel ab aulicis imperitis profecta, qui solum statuarum mobili- um obtinent vicem. Ex altera parte, cum in eorum gestorum monumentis ne scintillula quidem tam exaggeratæ auctoritatis emicet Cardinali concessæ, neminem in Romanæ Aulæ negotiis expertum latere potest, non esse in manu Legatorum ea offerre, quæ penes Pontifices summa sunt inter vel beneficia conferenda, vel præmia; eâ præsertim tempestate, quâ illorum paucitas qui Purpurâ donabantur, ejusdem augebat perinde asimationem ac difficultatem. Verùm, ut fuerit in potestate Legati, quis sanæ mentis fuisset auctor, ut Purpuram fœderet eo capite, quod paulò antè Caesar ac Pontifex manifestarum hæresum cloacam declaraverant? Ubinam umquam hujuscemodi exempla in Ecclesia Catholica memorantur;

3. Variatum quidem Aulæ sententiis, an severè, an leniter contra Lutherum agendum fuerit. Mitiora consilia antehabita, & uti magis ad ingenium Pontificis accommodata, & uti minus erga se periculosa ac turbulenta, ubi cum eo agitur, qui non habetur in potestate, & potest ultionem tentare. Verissimile quidem erat, Lutherum, toties pollicitum & verbis, & literis, & actibus publicis, subjecturum se juxta Leonis arbitrio, ac si foret ipsius Dei, nihil aliud postulasse, nisi Romani Pontificis declarationem super articulis impugnatiss; & tam ipsum quam ejus affectas quieturos fuisse, ubi palam fieret, Pontificiam auctoritatem circa Indulgentias nequaquam, ut ipsi dicebant, amplificationem Fratrum Quæstorum fuisse, sed Ecclesiæ Romanæ doctrinam. Et alioquin hac generali decisione, neminem nominatim proferente, locus relinquebatur Luthero sine pudore pedem retrahendi, quando multi etiam ex Patribus, in Ecclesia doctrinâ ac sanctimonia spectatissimis, sententias habuere, quæ nunc post sancita ab Ecclesia dogmata haberentur hæreticæ, neque idcirco ullam intle maculam eorum nomen contraxit.

4. Itaque novo diplomate (a) Pontifex declaravit, in Ecclesiæ thesauro Christi ac Sanctorum merita contineri, atque etiam jure clavium eo Romanos Pontifices uti posse, Indulgentias elargientes ad emolumentum viventium

ac defunctorum. Missum est hoc diploma ad Legatum Lintzii commorantem, quod est opidum Superioris Austriæ: ab eo verò evulgatum, pluribus per Germaniam exemplaribus transmissis.

(a) *Diploma & alia scriptura infra citanda leguntur impressa in 1. Tomo Lutheri.*

5. Tres in errores hic incidit Suavis. Primus est, dum recitat tenorem Lutheranae provocationis ad Concilium, non solum mutilum & confusum, sed etiam à verò discrepantem. Experimento sit, cum afferit Lutherum ibi dixisse: *Nolle Pontificis auctoritati se opponere, ubi vera doceat*: quæ loquendi forma ridicula planè fuisset, cum certum sit, neminem unquam profiteri, se opponere veritati; ac Lutherus ait; *se non intendere adversari definitionibus Pontificis* (*) bene consulti. In aliis pariter hallucinatur, prout quisque comperiet, cui libuerit ejus narrationem conferre sive cum hac nostra, sive cum ipsa Lutheri scriptura: qua in re haud certè sim longior, ne dum lectoribus Suavem commensuro erga ipsos negligentem & infidelem, eisdem ipse minutus ac morosus evadam.

(*) *Sunt Lutheri verba.*

6. Alter est; dum affirmat, ad eam provocationem impulsam fuisse Lutherum à diplomate per Legatum promulgato. Et tamen promulgatio hujus diplomatis habita fuit Lintzii 13. Decembris; provocatio verò Martini jam præcesserat Wittembergæ 28. Novembris. Quin ex quo idem diploma fuit Romæ subscriptum 9. Novembris, etiam si Pontifex illud eodem die ad Lutherum misisset, cum ferè menstrui itineris spatio Roma distet Wittembergâ, haud planè pervenisset in ejus manus, nisi longè post illum diem, quo die legitur peracta à Luthero provocatio. Et, quod idem conficit, in ipsa provocatione nusquam fit sermo de tali diplomate; à quo Lutherus disertè provocasset, si quam ejus notitiam accepisset.

7. Tertius error in eo situs est, quòd dicitur, Lutheri provocationem rationi consentaneam existimatam, & idè Leonis diplomate incendium non restinctum. Ejus provocationis cum ratione consensus neque credita est, neque credi poterat à cordatis viris. Non est credita; propterea quòd illicò prodierunt censurae adversus Lutherum ex Academiis Coloniensi ac Lovaniensi, decretum Pontificis, ejusque in definiendo auctoritatem comprobantes. Neque poterat credi; quia in hujusmodi causis vel admittitur quoquo modo auctoritas Pontificia, vel omnino negatur. Si prorsus negatur, non est provocatione opus; quemadmodum frustra esset provocare à sententia hominis privati. Sin aliquo modo admittatur, uti disertè ibi admittebat Lutherus, Romanum Pontificem appellans Dei Vicarium in terris, tametsi talis auctoritas tanquam Concilio subjecta admitteretur; non idcirco Pontificiæ sententiæ executio, præsertim contra privatum hominem, suspenderetur provocatione ad futurum Concilium. Alioqui vel oporteret cujusvis litis gratiâ Oecumenicum Concilium cogere, vel quilibet penderet anceps, donec opportunitas incideret Oecumenici Concilii in Ecclesia convocandi. Pari ratione, quamquam sint Principes, qui subjecti sint generalibus Regni Ordini-

nibus; risu tamen exciperetur, qui contenderet, executionem sententiæ, à Principe in privatum lata, ad Ordinum Generalium conventum retardandam. Posito quòd Pontifex errare posset in Fidei dogmatis declarandis, essent quidem soluti fideles obligatione credendi indubitanter quòd ille definit; sed non ex eo solverentur obligatione extrinsecus observandi, quòd in eo genere idem præciperet, dummodò hæc præceptum Scripturæ, seu Legi divinæ evidenter non opponeretur: quæ evidentia nequaquam poterat à Luthero prætendi, ubi tam magna fidelium ac Theologorum pars illius novitati reclamabat.

8. Ex alia igitur causa, quam supra indicavi, hebetata fuit acies diplomatis apud multitudinem; quia videlicet declaratio ab Indulgentiis cœpta est, in quo populi opinabantur, & à Pontifice studiosius agi in rem suam, & à potentia Dominicanorum (quin in eo articulo certamen exciverant cum Eremitanis ac Luthero) declarationem exortam, pro qua sacræ Scripturæ ac Patrum testimonia haud omnino clarebant.

9. Quòd si damnationi fecisset initium aliqua ex tot odiosis sententiis, & jam à Luthero prolatis, propter quas (ut ipse à nobis supra memoratus fatetur) in teatro Heidelbergensi fuerat irrisus; multò pronius ejus existimatio apud homines concidisset. Quare vel fuisset necesse Palinodiam canere cum existimationis jactura; vel si pertinaciter obstitisset, pro hæretico habitus popularem aversionem sibi conflasset.

10. Verùm nihil vim Pontificii diplomatis adeò debilitavit, quàm Maximiliani Cæsaris obitus die 13. Januarii 1519. planè post mensem ab promulgato per Legatum diplomate. Etenim non solum firmum illud Catholicæ Religionis columen cecidit, quòd potissimè contra Lutherum auctoritatem suam, quâ urgendo, quâ offerendo, tam strenuè impenderat; (b) sed Septemviro Saxonie Vicarii munus præ Imperio gerente, in iis Germaniæ locis, ubi præscripta consuetudinesque Saxonie servantur, tam amplam illam regionem, d'jecto quasi agere, Lutheri errores inundant, quorum plerique jam cum ex fama curiosiores, tum ex ipso Quæstorum adversantium interdito avidiores evaserant.

(b) *Literæ Cardinalis Cajetani ad Leonem X. tomo 1. literarum ad Principes 29. Junii 1519.*

CAPUT XIII.

Leo ad Saxonie Septemvirum Lutheri causâ Milititium mittit: & quid initio actum.

1. Satis intelligebatur Romæ, ad subjectum ignem extinguendum, fomicem auramque Septemviri subtrahenda esse; sed opus arduum id ipsum agnoscebatur: eò quippe is palam processerat, ut in damnando Luthero se ipsum unâ damnaturus videretur. Quare cum alia prius tentata incassum cecissent, statuit Leo, ad Saxonem datâ operâ delegare virum aliquem ipsi gratiosum, in regionis illius moribus expertum, & qui titulum præferret Septemviro

temviro acceptum atque honorificum. Mos est Romanis Pontificibus, quarto die Dominico Quadragesimalis jejunii solenni ritu Rosam auream consecrare, eamque intra aliquod tempus uni ex Principibus de Religione benè meritis dono mittere. Inter hos meritò recensendus erat Fredericus, non Majorum modò pietate, sed propriâ, si eum ante Lutheri tabem (*) consideremus.

(*) *Vide Cochleum de actis Lutheri 1517.*

2. Magnificum hic templum extruxerat, ut dictum est, Sanctorum omnium venerationi dicatum in arce sua Wittembergensi, illudque incredibili planè studio insignibus Sanctorum lipsanis ditaverat, copiosis proventibus instruxerat, splendidoque Canonicorum cœtu cohonestarat. Eadem in urbe egregiam fundaverat Academiam, præstantissimis tam sacræ quam profanæ disciplinæ Magistris ab universa Germania eò advocatis; atque utrique operi perhonorifica privilegia à Romano Pontifice obtinuerat. Sed in hoc liquidò compertum est, non æquè in Politica, atque in Natura licere à seminis probitate fructus præstantiam prælagire.

3. Memorata Ædes Sanctorum omnium nomini sacra, servatoque ibi sacrorum cinerum thesauro venerabilis, primum fuit hæresis Lutheranae theatrum, venerationem cunctis Cælitibus abrogantis, ipsorumque cineres flammis ventisque dispersientis. Andreas Carlostadius, in ea Archidiaconi dignitate functus, hoc est præcipuâ post Sacerdotem administratione augustissimæ Eucharistiæ, præcipuus exitit hæresiarcha in Eucharistia conculcanda, illi prorsus abnegatâ Corporis ac Sanguinis Christi præsentia. Martinus Lutherus, qui ordinarium Theologiæ scholasticæ magisterium exercuit in Academia Wittembergensi, in hostem abiit supra cæteros insensissimum scholasticæ Theologiæ. Philippus Melancton, eò conductus humanarum præceptor literarum, divinarum evasit corruptor deterrimus. Adeò verum est, quemadmodum è vipera concisa pharmacum conficitur saluberrimum, ita ex optimi corruptione venenum nocentissimum conflare; nec aliunde in hominum Republicam sæviorem invadere pestilentiam, quàm è duabus rebus planè divinis, è Sacerdotio scilicet atque Doctrina, ubi ea depravari contingat.

4. Sed inceptum prosequamur. Memorata pietatis nomina viam Pontifici sternebant, ad honorem Frederico Rosæ munere citra adulationem ostendationemque deferendum. Carolus Milititium elegit, (c) suum intimum cubicularium, qui eam deportaret, è familia in illis regionibus prænobili, & quem prius Academia Wittembergensis rogaverat, impetraret à Pontifice, ut causa Lutheri Romam citati in Germania digboscetur. Pontificis literas efficacissimi studii plenas secum detulit, non solum ad Ducem, sed etiam ad Spalatinum, aliosque primarios ministros, uti Principem à Lutheri tutela desisterent; unaque harum consimiles literas Julii Cardinalis Medicei, Leonis sanguine conjunctissimi, atque in gradu quâ auctoritate quâ fiducia supremo, qui postea Romano Pontificatu suscepto, dictus est Clemens Septimus, eritque nostræ historiæ haud exiguum argumentum.

(c) *Quæ spectant ad adventum ac tractatus Milititii, pariter impressa sunt in primo tomo Operum Lutheri.*

5. Sciscitatus per viam Milititius, quam esset in æstimatione Lutherus, cum imperitos plerumque percunctaretur, quibus quodcumque novum est ingens, sensit de eo cum admiratione homines loqui. Ubi Ducem adiit, nec benignè nec honorificè exceptus est; adeo ut ne obtinere quidem potuerit, ut suâ manu solennique ritu illi rosam efferret, sed solum ut privatim alteri traderet, qui Ducis nomine acciperet: nimirum ne videretur Saxo donum illum magnipendere, cui gratiam rependere recusabat.

6. Comperio in literis Hieronymi Alexandri, paulò post in Germaniam à Pontifice missi ob easdem Lutheri turbas, ut mox exponemus, sibi suboluisse, Fredericum, hominem alioquin animi haud pravi, adductum ad Lutheri patrocinium, non modò Consultorum suasionibus, sed peculiari, quamvis occultâ indignatione, tam generatim in Clerum, & præsertim in Moguntinum, in quem prima tela conterferat Lutheri lingua, quàm in Romanam Aulam, de cujus dignitate certabatur. In Clerum, inquam, ac Moguntinum, ob quamdam de oppido Erfordiæ controversiam: in Aulam Romanam, quoniam cum filius nothus & occultus Ducis Romæ imperasset, ut Sacerdotii commendati fieret adjutor; in reditu in Germaniam Bononiæ factus est certior de morte Commendatarii; quæ cum incidisset antequam ipse per diploma Adjutoris titulo insigniretur, opus fuit, ut de integro solveret bonam pecuniæ vim, ut sibi Sacerdotium illud obtineret. Novit itaque Alexander, ea re palam à Frederico dissimulatâ, homine taciturno, sui que obtegente, stomachum illi corruptum adversus Romam: quòd enim Ducem singulari læserat incommodo, eundem adduxit, ut crederet universa, quæ de Romana avaritia per immodicam amplificationem ferebantur. Enimverò, ut in omnibus Aulis aviditas ministrorum amori decorique Principis sæpissimè officit; Romanam Aulam longè gravius lædit, ubi Sanctitas Principatus, & ratio Sacri per omnes concessionem permixta, quamcumque avaritiæ labeculam scœdiorem reddit.

7. Haud quidem asserere Saxo, velle se tueri quidquid Lutherus contra Indulgentias protulerat sed negabat velle se esse Judicem, qui hominem damnaret opprimeretque. Eâ verò ratione tantum licentiæ ac securitatis Luthero tribuebat, quantum satis erat, ut in Pontificem, Sedemque Romanam tela ex tuto jacularetur.

8. Idcirco cum animadverteret Milititius, haud posse Lutherum vel ob sequacium numerum despici, vel ob acquisitam potentiam dejici, putavit lenitatis fomento posse moliri. Is ergo (ut mos est novis ministris, ad peragendum negotium susceptis, infeliciter ab aliis administratum) maluit eventus improperi accusare Cajetani duritiam, quàm negotii arduitatem. Quapropter rationem agendi prorsus oppositam inire statuit. Sed cum Cardinalis ex dignitate Sedis Apostolicæ se gessisset, Lutherumque cohibuisset, ne quid in suo conspectu insolentius ageret; Milititius ita se viliter ab-

jecit, ut demissè timideque cum eo collocutus, responsa ignominiosa Pontifici, sibi scripto reddita toleraverit: insigni documento, cuiusque homini rem quampiam gerenti, æquam laudis vituperationisque mensuram non à solo eventus commodo incommodove petendam: sed etiam à majori incommodo per suam solertiam evitato, vel à majori commodo per suam inconsiderantiam haud acquisito.

CAPUT XIV.

Colloquia Milititii cum Luthero, eorumque effecta.

1. Intentus itaque Milititius Luthero sibi conciliando, impegit in arduam ejus alloquendi difficultatem, cum hic audire refugeret, quem exaudire nolebat. Sed congressus tandem Ducis auctoritate impetratus. Colloquio initium fecit per verba præferentia existimationem nominis, plausumque, quem erga Lutheri doctrinam per Germaniam exceperat: usque adeo, ut (si credimus ipsius Martini commentario) illi affirmaverit, ab integro jam sæculo nullum negotium Ecclesiæ contigisse, quod majorem illi sollicitudinem incussisset: quin etiam in itinere pro singulis Romæ faventibus, ternos offendisse Lutheri studiosos. Ad hæc vel profusus lacrymis ipsum oravit, ne tam perniciosam Christiano generi tempestatem ciceret. Præterea, sive placandi hominis gratiâ, sive multandi Tetzeli ejus æmuli noxas, forsitan à Cajetano neglectas, tam acriter Tetzeli objurgavit pro malè gesto Quæstoris munere, ut ille miser ex ægritudine animi extinctus sit, prout refert Lutherus; qui gloriatur insuper, se humaniter illi per literas consolationem exhibuisse. Aditque, si ab initio hujusmodi ratione secum fuisset actum, nequaquam futurum fuisse, ut tam graves turbæ excitarentur: sed primam malitiam Septemviro Moguntino adscribendam, cujus asperitas ipsius animum exulceraverat. Quæ omnia magis magisque declarant, quam falsò Suavis Lutheri irruptionem Pontifici assignet, pecuniam ex Indulgentiis corrosam distrahenti.

2. Summa postea rei transactæ hæc fuit. A Militio quinque rerum capita scripto accepit Lutherus, ut ipse affirmat, (d) harum turbarum fontes: Populum fuisse seductum ad pravas de Indulgentiis opiniones: Ejus seductionis auctorem fuisse Martinum: Eidem datam ad id occasionem à Tetzelio: Ab Archiepiscopo Magdeburgensi (erat is Moguntinus Septemvir) ex lucri cupidine Tetzeli impulsam fuisse: Tetzeli fines injuncti sibi muneris transgressum. Speravit hac ratione Milititius fore ut Lutherus facilius deglutiret amaritiam culpæ in se conjectæ, dum eâ vituperationis dulcedine suis æmulis inusta aspergatur.

(d) Primo tomo Lutheri pag. 222. secundum impressionem citatam.

3. Lutherus vicissim scripto respondit: Culpam esse Pontificis, quippe qui non debuerat vel Moguntinum solvere Ecclesiæ legibus, ad tot Episcopatus gerendos; vel, ob pretiorum pro pallis exactionem, illum inducere ad pe-

cuniam sibi conquirendam per abusus Quæstorum, quibus ipse Indulgentiarum promulgationem imposuerat: simplex verò Pontificis ingenium ab avaritia Florentinorum illi ministrantium circumduci. Tam impudentis sententiæ responsum scripto suscepit is qui personam Pontificis agebat à privato fraterculo; quod sanè responsum reddere per tam apertum contemptum nemo summorum Principum ausus fuisset. Denuò tamen palam fit, ad hanc effrænatam obloquendi licentiam nihil omnino impulsam fuisse Lutherum, ex dictata erogatione illius pecuniæ à Pontifice sorori facta, neque ab iis, quæ in hac re Suavis congerit ad Leonem prægravandum.

4. Cætera, cuique compertum est, an possit Germaniæ Principibus denegari, ne pluribus Ecclesiis admoveantur: quod quamvis postea interdictum fuerit à Concilio, haud tamen in ea regione servari potuit. Tunc primum quidem per legis Ecclesiasticæ solutionem duo ibi Archiepiscopatus Alberto concessi: (*) Datum hoc fuerat non solum generis amplitudini, sed viri etiam præstantiæ, ab ipsis hæreticis, ut meminimus, supra cæteros qui tunc in Germania florebat, celebratæ, & à Trithemio Germano, eorum temporum probato Scriptoris, per plura admirabilis pietatis gesta commendatæ. Hinc porro pro se quisque expendat, quàm extorquendæ pecuniæ occasionem præberit Pontifex Moguntino, dum exigeret ob indulta, uti diximus, beneficia eos legitimos proventus, quibus alimenta supremo Patriarchæ suppeditantur, quatenus citra dominatum profanum consideratur: quos certè proventus quicumque Princeps atque Magistratus exigunt extra omnem vituperationem, ex prærogativis immunitatibusque collatis pro consuetis singularum Regionum statutis.

(*) Vide Ciacconum in Vita Leonis X. ubi agit de Alberto ad Purpuram promoti ab eodem Leone, & Ugbellum in Appendice ad Ciacconum 13. Mar. 1519. in primo tomo Lutheri.

5. Expressit tamen à Luthero Milititius, ut cum aliqua obsequii specie literas ad Pontificem daret. Studuit in his antea dicta à se tamquam necessaria excusare: de integro silentium est pollicitus circa Indulgentias, dummodo adversarii æquè silerent. Scripti præterea vulgationem obtulit, quo populos hortaretur ad purum Ecclesiæ Romanæ cultum, damnaretque suam nimiam acerbiter, & jacta vehementius contra suos æmulos maledicta; contra quos tamen, dum hanc ipsam poenitentiam exprimit, utitur novis atque asperrimis maledictorum aculeis. Hæc etiam verba subdit: *Nunc etiam, Beatissime Pater, coram Deo, & omni creatura sua testor, me neque voluisse, neque bodie vel Ecclesiæ Romanæ, ac Beatitudinis tuæ potestatem ullo modo tangere, aut quacumque versutiâ demoliri; quin plenissime confiteor, hujus Ecclesiæ potestatem esse super omnia, nec ei præferendum quidquam sive in celo, sive in terra, præter unum JESUM CHRISTUM Dominum omnium.*

6. Hæc ille. Sed quod spectat ad oblatum silentium, quod poterat Lutherus tacere, quando per tot ora loquebatur, quot aperiebat inscriptionibus innumeris, ab eo Latinâ linguâ ac Germanicâ disseminatis? Qui autem poterant ejus adver-

adversarii tacere, quando ipsius errores præcipua Fidei dogmata corruperant? Fieri hoc nequisset, nisi simul Theologiæ, adeoque Religionis evulsis linguis.

7. Alia igitur excogitata sunt: conatusque Milititius est Lutherum adducere, ut suam causam in aliquo iudice reponeret; à qua re numquam se alienum professus fuerat. Conveniunt de Archiepiscopo Septemviro Trevirensi, & de Confluentia, loco congressus. Sed cum res arctius urgeretur, Lutherus variis adductis Militio excusationibus per prolixam epistolam resiliit; quarum multæ agnoscebantur arte quæsitæ, vel inani specie obtentæ: Se vitæ suæ insidias formidare; æris inopiam ad iter conficiendum prætereundum; in eadem urbe commorari Legatum quicum agere recusabat, quod eum Christianum haud putaret. Aliæ honestiorem speciem præferbant: Nondum Româ pervenisse consensum, suæque delegationem causæ Trevirensi Septemviro. Et re verâ delegationis hujusmodi tenuis dabatur spes, posteaquam causa à Legato de Latere fuerat abdicata; & Pontifex eò processerat, ut illam delegare haud amplius posset, nisi alicui supremo, sibi que fidissimò è suis ministris. Altera excusatio opportunè contigit Luthero; nempe Disputatio, ad quam ipse ab Eckio Lipsiam vocabatur.

8. Hic sæpius cum Luthero Augustæ verba miscuerat, & partim studio Religionis, partim æmulatione præfervidus, nihil cupiebat ardentius, quàm sui specimen præbere in solemnibus disputationibus cum æmulo. Præstabat Eckius indole, hujusmodi palestræ mirificè accommodatâ, promptus ingenio, memoriâ, facundiâ; vox ac gestus animi vim ardoremque spirabant; atque hæc omnia sedulâ exercitatione pro virili exacerat. Quare huic inhiabat certamini eo animi æstu, quo milites pugnæ avidi prælii signum efflagitant. Videbatur illi Orthodoxæ Fidei ignominia non ferenda, Martinum tam frequenti petulantia quemcumque sibi adversantium provocasse, uti secum in literario pulvere doctrinæ periculum faceret, singulisque indictum certamen subterfugientibus, formidatum quasi Goliath, universo Dei populo insultasse. Itaque auctoritate privatâ Eckius ad hujusmodi certamen Lutherum provocavit; quod alter per varias excusationes declinare studuit, ut qui adversarii robur, suasque opiniones parum acceptas satis intelligebat. Hinc tergiversari, ne discrimen subiret, quo ad eam palinodiam cogeretur, præ cuius horrore ne ipsa quidem tartara exhorrescebat. Sed ab urgente Eckio stimulatus, cum eo tandem convenit, uti Lipsiæ congrederentur, & unde haud longè aberant amborum domicilia, & ubi Dux Georgius à Saxonia Frederici patruelis imperitabat.

9. Huic congressui obstitit Episcopus Merseburgensis, in cujus Diocesi Lipsia sita est. Nec certè sine causa: etenim, ut in locis ubi permissu Principum hæresis grassatur, hæc concertationes incredulis lucem affundunt; ita ubi Catholica Religio sola dominat, sinceros fidei animos importunis nebulis involvunt, atque in controversiam revocant id quod pacificè possidebatur. Nihilominus impetrarunt hi à Duce Georgio fidem publicam, & campum certamini destinatum. Initium illud fuit in Aula

prægrandi, adstante Principe, Senatu, & Academia. Delecti sunt Iudices ad dirimendas, si quæ acciderent de forma disceptandi lites: impressæ utrimque controversiarum theses, & evulgatæ per varia Germaniæ loca, finitimis ad spectaculum invitatis. Convenit prætereà inter eos, uti publici scribæ utrimque dicta aut gesta subinde perscriberent. Verùm difficile planè fuit de arbitro concordare, qui sententiam circa discussas quæstiones postmodum ferret. Lutherus quemcumque pro Iudice postulabat, ne quemquam haberet. Aiebat, ad universos mortales pertinere iudicium, hoc est ad tribunal cuius colligendis calculis nulla urna satis capax. Urgebat Eckius, ut aliquis peculiaris arbiter legeretur; nec ullam Academiam, citra Wittembergensem, aliasque perpaucas; recusabat. Post varias altercationes, nominavit Lutherus Erfordiensis, & Parisiensis: in altera tamquam in altrice sua confidebat; in altera propter quasdam offensiones ab ea nuper Romæ susceptas. (*) In utramque Eckius consensit.

(*) Vide de hac disputatione speciatim Cocchium de actis Lutheri an. 1519. & Brzovium eodem anno num. 22. usque ad 30. atque ejus acta leguntur impressa ab hæreticis unâ cum variis lit. & apologiis.

CAPUT XV.

Summatim narratur disputatio Lipsiæ habita inter Eckium & Carolostadium, priusquam Lutherus congrederetur.

1. Ipsam cum magno comitatu Lutherus se contulit, ac præsertim cum Andrea Bodenstein, qui à patria sua Carolostadia, Franconiæ oppido, Carolostadii sibi nomen fecit; Archidiaconus, ut supra indicatum est, Wittembergæ, & à quo Lauream Doctoris in Theologia Martinus acceperat; hic, quippe doctrinis Lutheri addictissimus, voluit earum propugnationem in se recipere.

2. Cæpta igitur inter illum & Eckium disputatio die 29. Junii: ac prius quidem uterque contestatus est, se haud in animo habere, per ea quæcumque dicturi essent, Ecclesiæ Catholicæ sensis repugnare, sed Ecclesiæ Catholicæ sensis adhærere. Fama hujus literarii conflictus, quæ per ora, quæ per scripta hominum expectatione admodum celebrata, mihi persuadet, ut illius præcipua delibanda lectoribus exponam; quantum tamen in me erit, cum prolixitate, tum austeritate vitata.

3. Primum quod Eckius impugnandum suscepit ex adversarii thesibus, fuit: Nostrum libere arbitrium in actis bonis nihil operari: sed eos in se recipere tamquam potentiam merè patientem. Sex ipsos dies super hoc articulo habita quæstio: ac primum Eckius protulit locum Ecclesiastici, quo dicitur *Deum fecisse hominem, & eum reliquisse in manu consilii sui*; & subdit: *Si volueris mandata servare, conservabunt te. Apposui tibi aquam & ignem; ad quod volueris porrigere manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi.* Quæ verba quidvis aliud profectò sonant, quàm acceptionem quamdam, omnis libertatis omnisque efficien-
tiæ vacuum.

4. Fore speravit Carolostadius, ut hoc telum declinaret, respondendo, Ecclesiasticum loqui de homine in innocentia creato, non verò de eodem, qualis in presentia est post originarium peccatum. Verumtamen repulsa ab Eckio responsio: Tametsi verum sit, Divinum Scriptorem ibi exordiri ab Adami creatione; tamen certum esse, per consequentia verba modò recitata loqui cum hominibus qui nunc sunt, & quales nunc sunt; non autem cum Adamo, qui amplius inter mortales non versatur; neque cum ejus progenie, in eo innocentia statu considerata, in quo fuisset, si Adamus non cecidisset.

5. Præterquam quod, addebat ille, sancti Patres conferunt hominis arbitrium ante lapsum cum eodem post lapsum, tamquam sanum cum infirmo; atque ita S. Ambrosius locutus de arbitrio prout nunc est, appellat *vulneratum*, & S. Augustinus appellat *claudicans*. At vulneratus vivit, claudicans ambulat; quamvis uterque indigeat peculiari auxilio.

6. Processit Eckius ad idem confirmandum ea Evangelii parabola, ubi servus fidelis dixit Domino; acceptis à se talentis fuisse totidem lucratum, & ob eam rem à Domino & laude & præmio affectum. Ergò, arguebat ille, ad summam gratiæ à Deo acceptæ, accessionem aliquam adjicere possumus operosa industria nostræ negotiationis.

7. Carolostadius, ubi se in angustias conjectum vidit, respondit, suam thesim ab Eckio haud fideliter redargui: Non negari ab ea nostro libero arbitrio omnem efficientiam ad actus honestos; negari solum quamdam naturalem efficientiam, eamque distinctam à gratiæ operatione. Verum Eckius ostendit illicò, cum ipse tredecim theses proposuisset, oppugnatas à Carolostadio, per septemdecim ab eodem confectas; in earum decimaquarta illum hisce verbis locutum: *Dominus Joannes haud perspicuus, quo pacto opus bonum ex Deo totum sit, & opus Dei, adhuc legit, & recipit Scripturam per Moysen velamen*. Quibus verbis refellebat septimam Eckii thesim ita asserentem: *Errat, qui negat liberum hominis arbitrium esse dominum actuum hominis; quod ad solum malum habeat se active, & ad bonum tantum passive*. Produxit etiam adversariæ nonnulla ejusdem opera, in quibus dilucidè assereretur, liberum arbitrium recipere tantummodò, non item efficere actum honestum: adjiciebat, tametsi nunc ille admitteret in eo vim ad agendum à gratia ipsi communicatam, satis id sibi fore. Hic verò Carolostadius miseris modis tergiversari; & quandoque pressus argumentis, Aristoteli maledicere, cujus doctrina Theologiam corrupisset. In uno semel rectè Eckium confutavit: nam cum is pro se adduxisset Epistolam ad virginem Demetriadem, S. Hieronymi inscriptam nomine, monuit ille, (quod paulò ante didicerat ab Erasmo, quem Principem Theologorum nominabat) eam verè non esse S. Hieronymi Epistolam, sed aliquis auctoris Pelagiani.

8. Protulit vicissim Carolostadius rationes suas adversus Eckium: sed hæc non nisi in aliquibus Scripturæ & Patrum assertis nitebantur, quibus affirmatur, non esse me qui honestè operor, sed gratiam Dei mecum: Absque divino adjutorio nos nihil posse: Totum opus

honestum, Dei esse. Prima retorfit Eckius, argumentatus: Si gratia mecum operatur, ergo non ipsa sola operatur: Si ego à Deo adjuvor, ergo simul operor pro mea parte; quicumque enim adjuvatur, oportet aliquid de suo conferat. Postremis respondit: Quamquam totum opus Dei sit, non tamen, uti dicunt, *totaliter* à Deo esse; quemadmodum totum pomum efficitur à Sole, sed non à Sole *totaliter*, & sine plantæ efficientia.

9. Mirabile sanè est, discrimen illud, quod interest *efficere totum*, & *efficere totaliter*, cuiusque statim obvium, qui primum ascendit Philosophiæ gradum, & adeo intellectu facile, visum fuisse Carolostadio, ejusque affectis, portentum quoddam sophisticum: ita ut per derisum Eckium fuerit percontatus, ubinam patres eam distinctionem usurpaverint. Ad ea respondit Eckius, Consimili modo Arianos egisse contra S. Athanasium, postulantes ab eo, ut in Scriptura & antiquis patribus reperiret distinctionem inter vocem *ουσιον*, hoc est, *ejusdem substantiæ*, & *ουσιον*, hoc est, *similis substantiæ*; quapropter se juxta responsum ac ille respondit: Opus non eadem reperiri nomina, modò eadem sensa reperiantur.

10. Juvat paucis simul ea contexere, quæ inter hos duos agitata sunt, etsi eorum disceptatio ab altera inter Eckium ac Lutherum, uti dicemus, fuerit interrupta. Itaque disceptatum est postea de duabus aliis thesibus. Altera fuit (*) liberum arbitrium operando quod in se est, non posse auferre impedimenta gratiæ. In quo de nomine ferè certatum: nam Eckius ostendit, se in suis variis commentariis docuisse, nos efficere quod in nobis est, nequaquam idem esse, ac efficere sine Dei auxilio; sed perinde esse, ac assentiri iis inspirationibus, quæ justitiæ infusionem anteveniunt, adeoque obstaculum peccati amovere; non uti Deus efficit condonando, sed per dispositionem præmittendo condonati actus honestos. Nec ab eo videbatur longè dissentire Carolostadius, affirmans, se non fuisse reluctaturum tribuenti hanc agendi virtutem hominis arbitrio, si ea loquendi forma apud sacras literas in usu fuisset. Qua planè ratione reculaturus erat vocabulum *Divinarum Personarum* (**) uti jam Eckius objecerat, quòd non legatur in Sacris literis.

(*) *Errat decima tertia Carolostadii contra Eckium.*

(**) *In fine disputationis de primo articulo.*

11. Postremò disputatum est super Eckii thesi, quæ sic habet: (*) *Quamvis peccata venialia sint quotidiana, tamen negamus justum peccare semper in quolibet opere bono etiam bene moriendo*. Cui positioni ab Carolostadio superbæ, impiæ atque hæreticæ inusta nota, producente dictum illud Ecclesiastici, Cap. 7.: *Non est homo justus in terra, qui faciat bene, & non peccet*. Eckius contra opposuit fallaciam ab *universalitate suppositorum*, uti Scholæ loquuntur, *ad universalitatem temporum*: peccare quidem omnem justum, sed non omni tempore; idque confirmavit multiplici testimonio, ac præsertim S. Hieronymi (**) dicentis: *Qui cautus est ac timidus, potest ad tempus vitare peccata*. Tandem addidit, incredibile videri, S. Laurentium peccasse super craticula, quando Ecclesia ipsi in ea posito accom-

accommodat ea Psalmi verba: *Ignem me examinasti, & non est inventa in me iniquitas*.

(*) *Conclusio secunda*

(**) *Lib. 3. contra Pelagianos.*

CAPUT XVI.

Disputatio inter Eckium & Lutherum.

1. HÆ duæ postremæ theses interruptè, uti narravimus, exagitatae fuere. Nam Lutherus, animadverso minùs prospero Carolostadii certamine, (a) subiit ipse pugnam, confirmata prius pro Romana Ecclesia Eckii contestatione; professus etiam, invitum se trahi ad eam haud necessariam atque invidiosissimam quæstionem. Verùm illa contestatio, vel inter disceptandum à Luthero subinde iterata, facto repugnabat; cum ipse in suis thesibus poneret. (b) *Romanam Ecclesiam esse omnibus aliis superiorum, probatur ex frigidissimis Romanorum Pontificum decretis citra quadringentos annos natis, quibus adversantur historia approbata mille ac centum annorum, textus Scripturæ Divinæ, & Decretum Nicæni Concilii omnium sacratissimi*. Itaque Eckius hanc positionem refellere orsus est, adductis Scripturæ dictis, & veteri communique sanctorum Patrum interpretatione, quæ S. Petro ejusque Successoribus favent. Ad hæc Lutherus respondere non dubitavit; *Si Augustinus etiam, omnesque Patres, per Petram* (à Christo nominatam cap. 16. S. Matthæi) *intellexerint Petrum, ego us solus obstitam cum auctoritate Apostoli*: arrogata sibi uni intelligentia sermonis Apostoli supra Sanctos Patres universos. Opponebat alter, à quocumque hæretico pro se Scripturam produci: ita factum ab Ario, ubi Filii Divinitatem abnegans afferebat ea Christi verba, *Pater major me est*: hoc interfuisse inter Arium & S. Athanasium, quòd ille sensum à vero aberrantem memoratis Evangelii verbis appingebat, hic verò eadem secundum Spiritum sanctum interpretabatur. Quamnam autem sit secundum Spiritum sanctum interpretatio, ex nullo testimonio probatori certius fieri, quam ex concordia veterum sacrorumque Doctorum interpretatione.

(a) *Disputatio inter Eckium & Lutherum, est impressa in primo tomo Operum Lutheri.*

(b) *Decima tertia Lutheri thesis.*

2. Protulit in medium pro se Lutherus Concilium Africanum, allatum distinctione 9. in Canone *Prima*, ubi cautum est, ne primæ Sedis Episcopus appelletur *Summus Sacerdos*, vel *Princeps Sacerdotum*; atque adjicitur, ne etiam Romanus Episcopus dicatur *Episcopus universalis*. In ea Concilii productione utrimque non semel erratum, quòd certè documento esse potest, quantum subeat periculi, qui improvisæ vocalis disceptationis alex magni momenti controversiam committit. Prima pars memorati Canonis inest quidem Africano Concilio: sed in eo, ubi nominatur Episcopus primæ Sedis, sermo est non de Romano Pontifice, qui etiam si, uti Lutherus contendebat, fuisset Occidentis tantummodò Patriarcha, haud sanè potuisset legem accipere ab unius Africanæ nationis Concilio. Sermo igitur ibi est de peculiaribus primatibus Africanis. At verò secunda pars, ubi fit certa mentio Romani Episcopi, pars illius *Histor. Concil. Trid. Pars I.*

Concilii nequiquam est: neque ut talis ea recensetur à Gratiano; sed ab eodem subscribitur Canon jam allato diversis characteribus, veluti summa ab ipso confecta duorum Canonum sequentium; quos ille continuo regerit decerptos ex literis Pelagii II. & Gregorii Magni Pontificum Romanorum. Et nihilominus tam Lutherus quam Eckius in pluribus congressibus egerunt de illa interdictione, tamquam de re Concilio Africano contenta.

3. Verùm adhuc necesse habebat Eckius, ut literis modò indicatis Pelagii & S. Gregorii satisfaceret, quæ pariter à Luthero opponebantur, sed separatim ab eo Concilio, ad eas porò manifesta erat Eckii defensio, recusatum ab illis Pontificibus titulum, quatenus videbatur significare, solum Episcopum & Patriarcham Romanum potiri dignitate ac jurisdictione Episcopali ac Patriarchali. Neque potest in dubium revocari, hunc esse Germanum illorum sensum; cum ratio supra allata hujusmodi interdictioni legatur disertè posita in iisdem literis, unde laudati Canones excepti sunt. Quamvis autem Lutherus contra opponeret, neminem tam stolidæ mentis esse potuisse, cui dubitatio suboriretur, an solus Episcopus Romanus esset Episcopus, adeoque non potuisse ejus tituli interdictionem eo spectare, ut suspicionem hujusmodi significationis averteret: eum tamen Eckius monuit legere quæ scripserunt Alvarus in libro de Planctu Ecclesiæ, Cardinalis à Turrecremata in Summa de Ecclesiâ, Guillelmus Occamus in Dialogo, ibique comperturum, hujusmodi dementiam in quibusdam capitulis exortam; nihil tamen opus esse ad conjecturas confugere, ubi memorati pontifices hanc aperte rationem reddant, cur hujusmodi titulum recusent, ut à nobis demonstratum est.

4. Asserebat insuper (*) Eckius, hoc solum sensu sublato, posse nominatum titulum illis convenire, ideoque eodem usos Sixtum ac Victorem pontifices Romanos; quia etiam eadem S. Gregorii Epistola ut compertum referri, fuisse illum titulum ejus decessoribus oblatum à magno Chalcedonensi Concilio, Patribusque subsecutis.

(*) *De titulo Oecumenici seu Universalis, seu simili, usitato à Pontificibus Romanis, vel erga eosdem, vide Horatium Justinianum postea Cardinalem, in notis, collatione 22. Concilii Florentini num. 9. p. 325.*

5. Tunc Lutherus retorquere probationem contra adversarium admissus est, perinde quasi inde conficeretur, pontificis Romani primatum, quippe à Concilio illi oblatum, esse solum ex humano jure, non item divino. Sed ea rejectio nimis languidè cessit: siquidem hujusmodi appellatio, nec à Concilio nec à Patribus subsecutis oblata fuit Episcopo Romano; quasi tunc primum supra universam Ecclesiam principatum deferrent: quòd fieri nequiverit, si Christus in ea non unius supremi; sed multorum æqualium regimen constituisset; multoque minùs talis principatus offerri potuisset à Patribus subinde secutis, quibus nulla inerat potestas totius Ecclesiæ uni Episcopo subjiçendæ. Fuit igitur ab eo Concilio Romanis pontificibus oblatum hic titulus, imò delatus cum quadam acclamatione publica, uti narrant S. Thomas, & S. Leo IX. adductis in Notis Gratiano additis,

tis, tamquam illis debitus propter summum Imperii fastigium, quod in iisdem supra universam Ecclesiam agnovit: nisi enim id fuisset agnatum, hoc illos insigniri titulo fas non erat.

6. Rursus æquè utrimque peccatum, ab Eckio in proferendo testimonio, ab Luthero in recipiendo. Aiebat Eckius, Gregorium Magnum in recusando Episcopi universalis titulo, neutiquam potuisse in animum inducere, Primatum, ut Lutherus arguebat, sibi non convenire; quando in ejus epistola encyclica à Gratiano relata, in quæstione sexta causæ secundæ, in Canone *Decretum*, pronuntiat, ab Ecclesia Romana ita dispersitam reliquis fuisse suam jurisdictionem, ut illæ quidem admittantur in partem sollicitudinis, non verò in plenitudinem potestatis. Sed enim revera hæc Epistola non est Gregorii Magni, sed Gregorii IV. quod fortasse ea tempestate non erat adeò exploratum, nondum ea diligentia recognitis collatisque locis à Gratiano citatis, qua postea jussu Gregorii XIII. id peractum est. Quare cum ibi Gregorius Papa citaretur, credidit uterque disceptantium, illum esse, qui sic per antonomasiam vocitari solet absque additamento. Jam verò, Gregorium Magnum agnovisse in se hujusmodi principatum, & Eckius, ex historiis probavit, & ex variis Operum Gregorii locis patefieri licebat. Quapropter conclusit Eckius in tituli quæstione, oportere ad tollendam de medio nominis ambiguitatem, appellari Romanum Pontificem, non quidem *Episcopum universalem*, sed *Episcopum Ecclesiæ Catholicæ*, hoc est, *Ecclesiæ universalis*.

7. Ita respondit Eckius præcipuo Lutheri objecto: alterum enim, è quodam Canone Concilii Nicæni deductum, minorem intulit difficultatem: quod cum postea fuerit accuratius discussum à recentioribus, & inter ceteros à Joanne Matthæo Caryophyllo adversus Nilum Tefsalonicensem, atque à Jacobo Sirmondo, nihil attinet de eo differere.

8. Verùm implicatori nexu Eckius Lutherum involvit ex auctoritate Concilii Oecumenici recentis in ipsa Germania celebrati, videlicet Concilii Constantiensis. Damnatur ibi hæc quatuor positiones Joannis Hussi.

Petrus nec est, nec fuit Caput Ecclesiæ sanctæ Catholicæ.

Non est scintilla apparentia, quod oporteat esse unum Caput in spiritualibus, regens Ecclesiam, quod semper in militanti Ecclesia conversetur.

Papalis dignitas à Cæsare inolevit.

Papæ præfectio & institutio, à Cæsare inolevit.

Ex harum positionum damnatione liquido constabat, Pontificis Romani potestatem & ortam in S. Petro, & esse necessariam, nec ab hominum arbitratu pendere, nec inductam auctoritate Cæsarium fuisse, uti Lutherus asseverabat; illecebra supremæ hujus eminentiæ appetentiam Cæsaris, ac Principum, Cæsariumque imperio faventium, ad suam doctrinam pellecturus.

9. Hisce tam urgentibus assertis illius Concilii universalis, cujus summa perdurabat in Germania veneratio, respondit quandoque Lutherus; illius Acta ab aliquo impostore potuisse perverti. At illius memoria in illis Provinciis

adeò vigeat, ut facile fuerit hoc illi profugium occludere. Subjunxit, effata Joannis Hussi interdita, non omnia indiscriminatim hæresis fuisse damnata: sed per disjunctionem, alia aliis censuris affecta, quæ reapse propositioni quamvis veræ possunt appingi. Sed hæc vicicim repulit Eckius; quoniam aliquam certè censuram merentur singulæ ex iis reliquis censuris, per disjunctionem à Concilio inustis, nimirum, vel esse *erroneas*, vel *scandalosus*, vel *temerarias*, & alia hujusmodi. Unde Luthero necesse erat fateri, suam doctrinam aliqua ex nominatis censuris esse dignam secundum Concilii definitionem; seque in ea publicè defendenda violasse solennes Universalis Ecclesiæ leges, & tamquam reum subjici pœnis in contumaces ibi statutis.

10. Lutherus itaque, ubi se coarctari sensit, voluit pedicas prorsus excutere; diserteque pronuntiavit, Concilia quoque falli posse, neque illis concessum, ut nova dogmata adderent Fidei. Nitebatur dicti austeritatem lenire, ita quasi moderando: Errare Concilium posse *in rebus præsertim ad Fidem non spectantibus*: sed vox illa *præsertim*, allataque ab eodem probationes satis ostendebant, eò illum tendere, ut Conciliorum Decreta omni auctoritate falli necia spoliaret.

11. Afferuit postea peculiariter, Constantiæ Concilium errasse, dum aliquot Hussi positiones condemnat apertè Catholicos: & quatuor adduxit:

Prima erat: *Una est sancta Ecclesia Catholica, quæ est prædestinatorum Universitas.*

Secunda est: *Universalis Ecclesia tantum est una, sicut tantum unus est numerus prædestinatorum.* Has ille assertiones esse sancti Augustini, & Magistri Sententiarum contendebat.

Tertia: *Due natura, Divinitas & Humanitas, sunt unus Christus.*

Quarta: *Divisio immediata humanorum operum est, quod sint vel virtuosa, vel vitiosa: quia si homo est vitiosus, & agit quidquam, sic agit vitiosè; & si virtuosus est, & agit quidquam, sic agit virtuosè.*

12. Clamitabat proinde, in eo Concilio Pontificum adulatores præpotuisse: nec posse censei uti necessarium ad æternam salutem, credere eam summam in Pontifice eminentiam, quam mille & quadringentos annos Orientis Ecclesia, viris sanctissimis decorata, minimè crediderat.

13. Sed Eckius contra redarguit: Si Oecumenicæ Synodi erroribus essent obnoxia, & in dubium revocari posset, an reipsa novos illæ articulos adjecissent fidei; omnes fidei articulos, ab Ecclesiæ primordiis ad eam usque horam sancitos, vacillare incertos, neque firmi quidquam in Ecclesia permanere. Nullum ex Conciliis magis esse alienum à suspitione assentionis erga Pontificem, quam Constantiense, à quo ii abdicati fuerant, qui sibi Pontificatum vindicabant; damnataque Hussi effata, quando Pontifex nullus habebatur. Orientis Ecclesiam fuisse eam quidem Sanctorum sæcundam, vel maximè spectabilem; sed ante schisma, & quo tempore tam ipsa quam illi agnoscebant supremum Romani Pontificis principatum, ut per exempla non pauca eruditè comprobavit: sed postquam illa ab Ecclesia Romana descivit, nominaret Lutherus, si posset, eos egregios Doctores, eos præ-

præclaros sanctimonia divos, qui florissent in Oriente.

14. Supererant diluendæ quatuor positiones, quas Lutherus protulerat ut injustè proscriptas à Constantiensi Concilio. Ad primas duas perspicua fuit responsio, cum earum proscriptio supra Hussi sensum ibidem explicatum incidere, qui erat: Ecclesiam non nisi ex prædestinatis constari; cum tamen eam Christus æquiparaverit decem virginibus, quarum quinque fatuæ, & quinque prudentes. Tertiam rectè damnatam affirmavit Eckius; nam Dei conjunctio cum homine non est facta in natura, sed in persona verbi, ac propterea Symbolum S. Athanasii aliter loqui, dicens: *Sicut anima rationalis & caro unus est homo, ita Deus & homo unus est Christus.* Et responsio satis quidem objecto solvendo erat; non tamen ex mente Concilii, quod narratam assertionem improbat secundum absurdissimam intelligentiam auctoris sui Wiclefi, cui Hussus adhæserat. Ea erat, Humanitatem per se solam, uti etiam Divinitatem per se solam esse Christum. Quod pariter de anima à carne separata pronuntiabat; adeoque docebat, quando dicitur Christus fuisse in sepulchro, id non intelligi solum per figuram synedochen, nomen totius parti tribuentem; sed illud quod sepulchro continebatur, propriè & citra figuram fuisse integrum Christum. Enimverò meretur hæc opinio non minùs insanix quam hæresis nomen, & figmentum calumniæ videri posset, nisi Wiclefi verba extarent exposita in Thoma Waldensi Carmelita, qui eadem qua illi hæretici vixit ætate, eorumque opinamenta egregiè confutavit. Sed hoc Hussi erratum vel Eckium latuit, vel in tempore non occurrit.

15. Minus etiam aptè tutatus est Eckius quartæ positionis censuram. Etenim cum alias ipse docuisset, præter actiones honestas, ac præter pravas, esse quasquam indifferentes, libenter admisit, opinionem suam tamquam certam fuisse à Concilio confirmatam. Quod neque factum fuit, neque esse poterat, per notam contrariæ sententiæ, admodum ab Scholasticis receptæ, appositam. Sed apertissima solutio ab ipsa damnata positione petenda erat, asserente: *Quidquid agit justus, esse opus virtuosum; & Quidquid agit malus, esse actum vitiosum.* Utraque autem pars manifestis Scripturæ effectis contradicit.

16. Interim Lutherus atrociter debacchabatur, petitus Eckii aculeis, numquam cessantis in tam celebri corona illum ostentare, uti studiosum Bohemicorum hæreticorum, eoque demersum tabo, cujus vel nomen per Germaniam gravissimè olebat. Itaque quando Eckius ut Bohemorum sectatorem Lutherum insectabatur, is objectione mendacii Eckium interpellabat; nec Latina contentus lingua, Teutonice identidem utebatur, seu quo meliùs ab adstantibus perciperetur, seu quod ira ad nativum sermonem excitare solet. Hinc incredibili anxietate conari accusationis ictum frangere, asserendo modò, se in Bohemis damnare solum schisma, uti Charitati virtutum reginæ contrarium; modò, fatiùs esse, illos ratione convincere, quam contumeliis exasperare. At cum urgebatur ad expromendum quidnam de opinione sentiret, haud licebat inficiari, suam ex earum esse nu-

Histor. Concil. Trid. Pars I.

mero, quas in Joanne Husso, & in Wiclefo Ecclesia improbat. Atque ita fieri non poterat, ut sibi maculam abstergeret, si minùs hæretici, saltem temerarii, simulque contumacis; quippe qui tueretur id quid Oecumenica Synodus damnaverat atque interdixerat. Qua in re juxta violabat legis initio disputationis à Duce Georgio præscriptas, ne in dubitationem revocarentur quæ à Conciliis Oecumenicis fuissent definita.

17. Protinus circa alia capita quæstiones initæ: *An anima in Purgatorio mereatur, ac pro se ipsis satisfaciant, ut volebat Lutherus: An Indulgentiæ sint alicujus emolumenti: An Penitentia possit à timore initium ducere: utrumque enim ex his postremis ille pernegabat.*

18. Sed ea contentio, quæ septemdecim dies absumpsit, multis horis in dies singulos impensis, atque impressa plurimas paginas opplevit, in paucas redigi non potest, nisi pictores imitando, qui in repræsentando duorum exercituum conflictu, nobiliora quædam distinctius, & quasi propius expriment; cetera, procul & confusius adumbrant.

Ad exitum certaminis, uti solet, nulla prodiit decisio. Postea Parisiensis Academia, altera ex iis quarum judicio litem commiserant disputatores, ut narravimus, Lutherum damnavit: sed frustra, cum Judici parum sit jurisdictio, nisi vis adsit ad compellendum. Ab altero judice, qui erat Erfordiensis Academia, ullane prolata fuerit sententia, incertum est. Dux Georgius, & Lipsiæ Gymnasium in antiqua Fide perstitere, facto comprobantes, utra partium, ex ipsorum sententia, validioribus fundamentis inniteretur.

CAPUT XVII.

Libelli de Lipsiensi disputatione vulgati, & nonnulla circa eos expensa.

1. Lutherus, ejusque fautores, varios hujusmodi conflictus commentarios edidit; qui triumphum quidem epinicia præferunt, sed si attentius legantur, infelicis pugne apologiæ agnoscuntur. Conqueritur Melanchthon in quadam ad incertum epistola, & in altera ad Joannem Oecolampadium hæreticum (de quo mox sermo habendus est) Eckium, relicta potissima Lutheri thesi, affirmante, Liberum arbitrium sine gratia nihil nisi ad peccandum valere, declinasse ad eam quæstionem. An arbitrium sit causa efficiens, an solum patiens actus honesti. Aditque, oportuisse de primaria thesi disceptare, quando Scholastici, quorum universè doctrinam Eckius propugnabat, communiter admittunt, posse liberum arbitrium per suas vires meritum congruum obtinere; in quo Scholasticos communiter consensisse affirmat pariter Lutherus in sua hujus disputationis narratione ad Spalatium, excepto Gregorio Ariminensi, quem solum ait cum S. Augustino & cum S. Paulo sentire. Verùm stupore perfunditur mihi animus, tam intrepida Melanchthonis ac Lutheri effata lustranti. Enimverò, num hæc sit communis doctrina Scholasticorum, ut isti pronuntiant, an tantum quorundam peculiaris, est in comperto cuicumque eorum scriptis assueto. Nec difficulter equidem hæc palam id ostenderem,

rem, si per argumentum susceptum liceret in re adeo explorata diutius morari. Nec sane redarguebat Eckius, quidquid Lutherus ab aliquo Scholasticorum dissentiret, cum liceat in pluribus quæstionibus eas sibi invicem adversari: redarguebat id quod sentiebat opponi Ecclesiæ sensis, & unanimo Scholasticorum consensui; uti hoc ipsum solum postea & à Leone & à Tridentino Concilio damnatum est.

2. Derident Melanchton & Carlostadius Eckii responsum, quo aiebat honestam operationem esse totam à Deo, sed non *totaliter*; & autumant hinc se didicisse, quid sit sophistam agere, operam perdere; novasque pro libidine distinctiones comminisci. Impudens profecto mendacium, vel enormis inscitia! Cujus umquam aures, sicuti Eckius in quadam brevi defensione sua loquitur, adeo hebetes advenæ in schola, ut milles non audierint hanc fundamentissimam distinctionem, cum dicimus *totam* generis naturam, exempli gratiâ, animalis esse in quacumque specie, sed non *totaliter*; cum insit etiam in cæteris speciebus: à Beatis videri Deum *totum*, sed non *totaliter*; quia ab iisdem non comprehenditur pro immensitate divinæ essentiae: animam esse *totam* in pede, sed non *totaliter*; quod reliqua corporis membra pariter informet.

3. Ludos etiam facit insulse mordax Lutherus, se non sumptus disputationi Lipsiensi impendisse, ut addisceret, Pontificem Romanum non esse quidem *Episcopum Universalem*, esse *verò Ecclesiæ Universalis Episcopum*. Et tamen satis est literas nosse, ut quis perspiciat eam distinctionem esse omnino ex mente illorum Pontificum, qui titulum *Episcoporum Universalium* recularunt; cum adduxerint pro ratione, posse inde videri, cæteros non esse Episcopos. Idcirco nolebant sibi eam appellationem, quæ præ se ferret, Romanum Pontificem, uti est Romæ, itidem esse cujusvis alterius Ecclesiæ Episcopum: haud contra negarunt, eum fuisse Ecclesiæ Universalis Episcopum; videlicet quatenus ea non consideratur in varias Dioceses partita, sed accipitur ut una, unumque caput adspicibile postulat à quo regatur. Nec hujus in communi sermone discriminis exempla desunt: Metaphysica haud nuncupatur Scientia universalis, sed scientia quædam peculiaris rerum *in universali*: è diverso, Divina cognitio est scientia universalis rerum omnium *in peculiari*.

4. Hinc per ludibrium argutatur Lutherus, ex æquo negari posse, eodem temporis momento de uno eodemque homine, esse Moguntinum Episcopum, simulque concedi, eundem esse Episcopum Moguntiae. Sed quid ille, si in hujusmodi etiam formulis nominandi, titulisque deferendis eluceret sibi constans ea distinctio, quam ipse tanquam ridiculam per exempla traducit? In promptu res est. Duo Patriarchæ Constantinopolitani eliguntur, alter Græcus, alter Latinus. Poterit ergo Latinus dici verè esse unus ex Patriarchis Græcia; non item dici poterit idem esse Græcus Patriarcha. Quin harum rerum exempla affatim suppetunt. Carolus Magnus fuit Germanorum Princeps; & nihilominus non est certum fuisse Principem Germanum. Rex quoque Hispaniæ numeratur esse quidem inter Dynastas Italiæ; sed non

adeo propriè inter Italicos Dynastas. Ad summum, despectus Aristotelis facultatisque scholasticæ effecit, ut homines ingeniosi atque eruditi, quales erant Lutherus & Melanchton, in confutationibus subtile cum sophistico malè confuderint; ideoque tam verbo quàm scripto rationes adhibuerint, populo magis quàm sapientibus accommodatas. Hinc est quod eorum secta haud in magno sit pretio, & inter illius affectas ægrè recenseri possint præstanti admodum intelligentiâ scriptores.

5. De Eckio aliter Lutherus, aliter Melanchton pronuntiant. Ille semper probris infestatur, quasi hominem, cujus lingua dives quædam esset ineptiarum fodina: hic fatetur, in altercatione Lipsiæ ipsorum plerisque fuisse admirationi Eckium, propter varias & insignes ingenii dotes.

6. Verumtamen infructuosus eventus illius disceptationis palam comprobatur non aequitatem modò, sed etiam prudentiam Legati in repellendis Lutheri postulationibus iteratis, hujusmodi doctrinæ suæ experimentum urgeatibus; cum ex dimicatione Lipsiensi compertum fuerit, nihil aliud in Luthero per eam confectum, nisi quò tenaciùs inhæreret contumaciæ, veritus ne per mutata sententiam videretur non obtinuisse Pontifici, sed succubuisse adversariis, atque uti conquereretur de Lipsiæ Universitate, ipsoque Duce Georgio indignis modis, tanquam de iniquis arbitris in præscribendis ratione legibusque certaminis. Porro in ceteris effecit, ut acta hujusmodi conflictus evulgata, pro eo ac variant hominum ingenia, aliquos in dubitationem adducerent circa eos articulos, quos antea pro compertis recipiebant, dum quædam ex argumentationibus vel solutionibus Eckii minùs inexpugnabiles videbantur; cum sibi persuasissent, in ejus lingua coactum in compendium, quidquid esset in Ecclesiæ rationum. Hisce tamen detrimentis aliquid commodi fuit intermixtum: patuit namque, quàm audacter Lutherus in Sedem Romanam perduellem se gesserit, & commune Scholasticorum iudicium irriserit. Cum enim haberetur disputatio, non quidem rationibus, quas cavillationes appellabat, sed merà auctoritate sacræ Paginæ, ac Patrum, in qua se triumphare gloriabatur; ab ea tamen in extremas redactum angustias haud semel manifestò se senserat.

CAPUT XVIII.

Nova Militii studia, quibus Lutherum revocaret; eorumque exitus.

1. **N**ondum tot pressus difficultatibus animum desponderat Militius, quin alias iniret vias ad recuperandum Lutherum, per duos terè annos in ea procuratione consumptos, ne iterum labore defatigatus, nec repulsarum pudore deterritus. Dignus profecto non mediocri laude, nisi eam obscurasset, non solum abjectione sui, parum illi decorâ qui personam Pontificis gerebat, (a) sed factis ac dictis, Aulæ causæque sui Principis officientibus. Etenim oblitus, quas partes ageret, nec ab intemperantia conviviorum abstinuit, nec ab usu immoderato vini, quo tortore varia de Romana Au-

la deprompsit, simulque (uti assolet) moris gerendi gratiâ amplificavit; quæ ibi, tamquam Romæ ipsius confessiones, libenter excepta sunt ex ore Nuntii Pontificii ad confirmandam Lutheranam obrectationem; exprobrata postea, uti inficiationi haud obnoxia, in Wormatiensi Conventu.

(a) *Continetur in secreta instructione Aquensis Episcopo tradita Septemvri ann. 1563. à Paulo III. Nuntio misso in Germaniam, ut Concilium Mantuæ habendum indiceret.*

Jam verò post Lipsiense discrimen, Militius novæ industriæ nihil parcens, ad operam Eremitanorum Patrum Congregationis Teutonicæ confugit, qui tunc ad Generalia Comitæ convenierant; speravitque Lutherum, uti suorum gratiâ pugnam susceperat, suorum itidem gratiâ quieturum. Nec gravatè Lutherus tulit, hujusmodi sibi deprecatores adhiberi, suæ arrogans potentiæ, quod ea planè agnosceretur dinoveri non posse imperantium viribus, sed solum flecti precibus amicorum. Quare novas literas ad Leonem 6. April. 1520. dedit, sed veneno turgentes adversus Romam, eosque quos Pontificis adalatores appellat. In his verò non æqualem modò se gerit, sed superiorem, oblati, quasi per commiserationem, pacis conditionibus. Atque sicuti nihil æquè ad Eckium abominabatur; ita molestissimum quod possit in eum conatur, in invidiam modis omnibus Eckium vocans apud Pontificem, cujus ille causam defendebat, & cujus gratiam unicè cupiebat. Itaque contumeliosis usque scommatis illum carpens, impensè studet in eum regerere, quidquid passa fuerit detrimenti Romana Ecclesiæ auctoritas: quapropter eidem objicit, non solum per importunum ejus accitum ad Lipsiensem pugnam, abstractum se fuisse à concordia, quæ jam fuisset iniâ coram Septemviro Trevirensi; sed argumento capto ex voce, quæ sibi casu exciderat de Pontificis potestate, ad disputandum ex professo fuisse protractum; elevata illius potestatis existimatione in Lipsiensi certamine, ex iis quæ fuerant exagitata tum in ipsa concertatione, tum per ejusdem occasionem.

2. Verum, quod ad primum spectat: quæ fronte id ille scribebat Leoni, cujus Nuntio paulò antè scripserat, non hanc unicam, sed sex septemve præterea causas, quæ ipsum, ne Confluentiam adiret ad Septemvirum Trevirensis, retinuerat? Quod verò ad alterum: perlustratur an verbum unum fortuito jactum fuerit. Hæc est Lutheri thesis ab Eckio oppugnata: *Romanam Ecclesiam esse omnibus aliis superiorem, probatur ex frigidissimis Romanorum Pontificum Decretis, intra quadringentos annos natis; contra quæ sunt Historia approbata centum & mille annorum, textum Scripturæ divinæ, & Decretum Nicæni Concilii omnium sacratissimi.*

Equidem cum oculis usurpo tam aperta Lutheri mendacia, sordidasque contumelias, quibus onerat suos omnes amulos, quàmvis dignitate, probitate, doctrinâ præclaros, stupore planè defigot; quinam fieri potuisse reputans, ut is non modò sibi tractus fuerit sectentiarum sectatores, sed virtutis etiam laudatores.

3. Ad nihilominus in iis literis, tantam exhalantibus infamiam in Romam, tantam despicientiam in Romanum Pontificem, cui simpliciter librum impudentissimum scribere, *De libertate Christiana*, clariùs atque apertius falsum deprehenditur id quod Suavis persuadere laborat, causas heresis Lutheranae à non-facta pia Leonis vita ortum duxisse: sic enim: *Leo Lutherus hic loquitur: Scilicet celebratior & augustior est in omni terrarum orbe tot tantorumque virorum literis cantata opinio, Et vita tua inculpata fama, quàm ut à quovis vel maximi nominis possit quavis arte impelli. Non sum tam stultus, ut eum incessam, quem nullus non laudat. Eum verò nominatè in medium in medio luporum, modò Danielelem in medio luporum. Dein importunam Cajetani Cardinalis tyrannidem Lutherus accusat; quippe qui nullis habitis ad id mandatis, sed ad palinodiam adigere voluisset, eâ violentiâ, trahens etiam Pontificatus ruinam. Quasi perspecta Luthero non fuissent, & ab eo edita in suis voluminibus, præscripta Cardinali mandata illius puniendi, nisi per clara pœnitentiæ indicia resipisceret. Narrat deinceps, quid secum egerit Carolus Militius, commendatque hominis sedulitatem ac postremam industriam in poscenda tandem à suis Eremitanis ope ad ipsum flectendum, quando spes reliqua non erat ad opprimendum. Ceterum ait, Pontificis provoluntatem pedibus sese abjicere, sed geminâ conditione: alterâ, ne secum amplius agatur de sententiis mutandis; alterâ, ne lex ipsi statuat in divino verbo interpretando. Quod perinde sonat ac esse immuniem in dogmatis Fidei Pontifici jurisdictione.*

CAPUT XIX.

Initia heresis Zwingliana.

1. **L**utheri exemplum in Germania effecit, quod in seditionibus fieri solet, ut alia ex alia concitetur, cum homines factiosi haud umquam desunt, qui per speciem revocandi populos in libertatem, sibi ambiunt principatum tum potestatis, tum doctrinæ, animoque ad illum affectandum excitant in iis, qui in aliis exitum prosperum animadvertunt.

Hanc prope passionem animi fovebat Ulrichus Zwinglius, obscurò natus genere in Helvetia, sed ingenio aptissima ad omnes disciplinas ad discendas, adjutus etiam idoneâ corporis habitudine ad exercendas maxime aequalas & ostentandas maxime contemplatrices. Variis se linguis instruxerat, ac eruditione, multiplici, atque ut pollebat gratiâ atque facundiâ, validissimis in populari dominatu illecebris amorem atque commendationem apud suos viros sibi comparaverat. Ferunt illum jam inde à puero in familiaribus sermonibus nihil attentius, nihil celebrius anhelasse, erumpentibus ab intimo votis, quàm aliquam sibi viam apparere ad nominis immortalitatem. Militiæ Ecclesiasticæ nomen dedijt, cui fatale quasi quiddam est, atque iora vulnera à suis accipere. Hic post administratam animarum curam in aliis obscurioribus locis, Parochi munus obtinuit Tiguri, quod oppidum in se primariâ, cui ex Helvetiæ Tribus nomen fecit. Comitatusque novitatis

novitatis Lutheranae tumor hic personarum, à Zwinglio repercussa est Echo; eam laudibus extollente. Lutheri tamen defectionem ita laudabat, ut æmulum se, non discipulum profiteretur. Quare perditè exæstans ambitione attollendi, non subsequendi vexilli, gloriatur se, cum primùm in Ecclesiam investus est, ne ullum quidem rumorem de Luthero inaudivisse; cujus facinoris primordia ejus affecta tribuunt anno 1516. At si non hæresim à Luthero, audaciam certè didicit; ejus namque vox sonum edidit nullum, aut certè surdum, nisi præcinente Luthero. Quin etiam post infustos hæresis Lutheranae natales, narrant an. 1518. die festo S. Michaelis in Eremita templo, ubi ille curabat antequam ad Tigurum gradum faceret, suam prædicationem exoritur cum ea ambiguitate, quæ formidinis idioma est. Patientius eam profitebantur ipsius discipuli, minùs quippe per ætatem cauti, magisque arrogantes. Deridebat illè Indulgentias, vota, dona templis largita, quin & ipsa templa; quippe cum Deus ubique esset, nec peculiarem sibi sedem usquam figeret. Venerationem erga Sanctos improbat, perinde ac honoratio illa detraheretur Deo, quia illis impertiebatur. Asserebat ad ea usque tempora Evangelium nondum fuisse denuntiatum, cunctis sub infidelitatis tenebris vitam ducentibus. Agebat tamen, etiam sub infidelitate posse unumquemque salutem adipisci: & cum Lutherus solam fidem exigeret ad consequendam salutem, Zwinglius contra minimè necessariam existimabat; adeoque non minùs cælestis gloriæ compotes credebatur Ovidium ac Martialem, quàm eos quos uti cælitates veneramus; tametsi hoc ipsum postea nisus est (a) temperare, falsà potiùs quàm hæreticà doctrinà asserens, potuisse eos homines ob Christi merita obtinere cognitionem aliquam Dei, prout est auctor naturæ, quæ laxiori quâdam significatione nomen fidei mereretur, & cui vis inesset eos promovendi ad honestos actus, ipsorumque saluti sufficientes. Quod redigi posset ad quorundam (b) Scholasticorum opinionamenta, nisi depravasset impiæ falsitatis adjunctu. Postremò, discrimen quodcumque inter Romanum Pontificem & Episcopos, inter Episcopum & Sacerdotem, inter Sacerdotem ac laicum, repudiabat.

(a) *In libro inscripto, Declaratio peccati originalis.*

(b) *Vide inter recentiores Jo. Martinum de Ripalda de Ente supernaturali, & contra Michaelem Bajum.*

2. Tigurum postea profectus, ut modò scripsimus, illud hæresis suæ domicilium elegit, quemadmodum elegerat centum ante annos Arnaldus Brixienis; coepitque eam in vulgus edere initio anni 1519. Demandarat (c) Romanus Pontifex Indulgentiarum promulgationem in ditione Helvetiorum Francisco Lichetto Brixienis, Ordinis Minorum Generali Visitatori, celebrique Theologo, à quo susceptus est quidam Samson ejusdem Ordinis. Hic Tiguri exorsus administrationem muneris sui, magno cum pietatis sensu fuit à Tigurinis exceptus: sed illico in illum Zwinglius juxta se gessit ac Lutherus in Terzelium. Hoc etiam in loco labitur Suavis fides, dum Samsonis adventus, adeoque Romanae aviditatis colligendæ pecuniæ, ad

vam Zwinglii hæresim adscribit; quæ reverè orta fuerat priùs quàm Samson eo pervenisset, neque primordia, uti Lutherana, ab argumento Indulgentiarum accepit, sed ab aliis pluribus gravioribus, maximeque diversis dogmatibus. Memorata hæresis corpus Reipubl. Helvetiorum in partes discidit, æquè ac Lutherana corpus Imperii Germanorum. Sed hæc ad se nos revocat, unde primam ac præcipuam traxit originem hujus Historiæ argumentum.

(c) *5. Jan. in lib. 4. Diplomatum secretorum Leonis.*

CAPUT XX.

Leonis X. in Lutherum Diploma.

1. Abscisâ itaque omni spe recuperandi Lutheri, (a) seu per Pontificis mansuetudinem, seu per coërcitionem Septemviri, statuit, studuitque Legatus Leoni suadere, necesse jam esse illius doctrinam tanquam hæreticam proscribere; quò ab ea illi saltem abhorrent, qui etiam tum integri erant, ejusque contagionis puri; cum longè faciliùs amoveatur ab eiu venenatæ dapis, qui eam nondum degustaverit, quàm qui eam jam passus, revomere compelleretur. Augebatur autem necessitas, Martini erroribus in dies gliscentibus. Quemadmodum etiam in linea, initio cum à recta descebat, modicus ejus deflexus haud facillè deprehenditur, sed quo procedit longiùs, eò manifestius obliqua conspicitur; ita usu venit ingenio, ubi à recta principiorum semita, aut philosophando aut credendo deerrare coepit. Lutherus igitur, ubi semel arrogavit, licere sibi auctoritatem consuetudinesque Ecclesiæ asperrari, & ad libidinem divinas Literas interpretari; non solum progressus est ad errores supra recensitos, sed negavit subinde vim inesse Sacramentis ad divinam gratiam infundendam, & Baptismati ad noxam originalem delendam: Mulieribus etiam absolvendi potestatem concessit: Reprehendit negari ab Ecclesia laicis usum Calicis: Scripsit generatim contra Ordines Mendicantium: Affirmavit animas in Purgatorio nova peccata contrahere: eoque devenit, ut Christianos argueret, quòd se tutando Turcis obstitent: De Pontifice, de Vaticano Senatu, de Aula Romana, quâ voce quâ calamo deprimebat quidquid contumeliarum congeri possit ab ingenio, & naturâ facundo & rabie concitato. Hæc omnia Legatus ad Leonem perscripsit. At quoniam literæ verba sunt inanimata & depicta, Romam ipse Eckius se contulit, & linguæ efficacia clariùs exposuit animarum stragem ab ea peste in Germania editam, propterea quòd adhuc denunciata non esset.

(a) *Vide Epistolam Julii Cardin. Medicæ ad Cardin. Bibiana in 1. tomo literarum ad Principes 27. Martii 1519.*

2. Equidem existimo, hanc tantam (*) Eckii sedulitatem, qua multus ac impiger fuit in proscribendis Lutheri sententiis; ac Pontificium diploma eidem concreditum, quod quasi victoria suæ trophæum in Germaniam detulit, quodque ex munere delegati Nuntiique Apostolici ad plerosque Germaniæ Principes, ac præcipuè

ad Saxonem Septemvirum, promulgandum exequendumque pro virili curavit, haud minimam fuisse causam, cur Lutherus illum actum exciperet, non tanquam à securi legitimi lictoris, sed à telo infensissimi hostis, atque ex eo pudorem in furorem vertisse, ac per dexteritatem suæ factioni eum ostentasse, non à Fidei veritate, sed ab odio technisique adversariorum contra se fuisse pugnatum. Satiùs enim verò fuisset, omnem damnationis curam ab eo longiùs remove, qui disputatione certasset; quandoquidem non res ipsæ, sed earum imagines invadunt in animos, & ad judicia cupidinesque compellunt.

(*) *Delegatus 18. Julii an. 1520.*

3. Haud impigrè variæ à Pontifice (b) consultationes Romæ sunt habitæ, accitis Theologiæ ac sacrorum Canonum peritissimis; ac tandem d'gesta diplomatis forma à Petro Cardinali de Accolitis, Anconæ Præsule, unde Anconitatus appellatus. Hic è Tribunali Romanæ Rotæ in Senatu Purpuratorum Patrum à Julio II. cooptatus fuerat. At de eo (c) Sadolethus Cardinalis memoriæ prodidit, tantæ fuisse auctoritatis, ut omnibus publicis Consiliis non interesset solum, verum etiam præesset; & prope solus gubernare Rempublicam, ac eam suis suscipere humeris videretur: illius potissimum monitis ac prudentiâ nitebantur Summi Pontifices, & omnis Italia, Christianumque nomen cunctum consiliis ejus acqiescebat. Diplomatis forma ab Accolito confecta, in frequenti cœtu coram Pontifice expensa; & quamquam de summa rei constant sententiæ, circa minuta quædam à nonnullis Purpuratorum Patrum aliquid objectum, donec in sententiis dicendis ad Laurentium Cardinalem Puccium, tunc Datarium, ventum est: qui ratus id sui esse muneris, formam alteram à se conscriptam sinu fovebat, dolebatque se alteri posthaberi; ideòque in ea quam Anconitanus proposuerat, acerbitate magis æmuli quàm studio Consiliarii, plurima perstrinxerat. Nec Accolitus sibi naviter defendendo desistit. Quare novis continuo mordacibusque argumentis, tam ab ingenio quàm ab æmulatione utriusque suppeditatis, ita certatum, ut cum satis non esset seu contrahendæ seu leniendæ concertationi, Pontifex oris Majestate eam imperii auctoritate compresserit. Inde vocatis ad privatum consilium viris scientiâ clarissimis, diploma Cardinalis Anconitani, aliquot locis reconcinnatum, mox in nova Congregatione perlectum & concorditer comprobatum.

(b) *Continetur in veteri libro monumentorum, quæ Cardinalis Moronus reliquit.*

(c) *Lib. 7. Epistol.*

4. Damnabantur hic una supra quadraginta ex Lutheri positionibus, non quadraginta duæ, uti sapiùs per incuriam inexcusabilem in re tam clare pernoscenda narrat Suavis. Exponitur, eas fuisse accuratè discussas à Patribus Vaticanis, ab Ordinum Religiosorum Præsibus, à Theologis, ac Jurisperitis. Commemoratur, quàm benignè cum Luthero actum sit, quàm clementer Romam vocatus, oblatâ fide ac viatico. Additur, quantumvis liceret nunc in eum, tamquam publicè hæreticum ferre sententiam; tamen, quò mitiùs procederetur, illi ejusque

affectis certum præscribi tempus ad revocandos errores, pestilentesque libellos comburendos; quo elapso, eos omnes damnari hæresis, ac poenas severissimas in hæreticos constitutas iisdem configi: cunctis verò Principibus populisque gravissimas denuntiari censuras, nisi jussis obtemperarent.

CAPUT XXI.

Quæ Suavis opponat Diplomati Pontificio.

1. Congerit hic Suavis ea quæ in diplomate reprehenderint verum intelligentes, quâ appellatione reprehensionem confirmat.

Primum est: Forensi stylo decreta de Fidei dogmatis fuisse confecta. At non intelligit, forensium styli non in damnanda doctrina, sed in denuntiandis interdictionibus, poenisque statuendis contra inobsequentes adhibitum; quod non pertinet ad Theologos, sed ad fori peritos.

2. Secundum est: Periodum quamdam, cujus initium est, *Inbibentes*, perplexam esse, & quæ egrè percipi possit, propterea quòd inter eam vocem, ac verbum præcipuum ad quod illa refertur, quadringenta vocabula sint interjecta. Suavis populo potissimum scribit; adeoque me cogit, ne ea negligam ab illo objecta, de quorum examine, uti supervacaneo, possint mihi viri sapientes succensere, si mea responsio ipsi tantummodò obviam iret. Bonâ igitur horum veniâ pauca hic apponam, quò multitudini fiat satis. Enimverò ea periodus tam est clara, ut cuicumque leviter experto in diplomate legendis nullâ sit opus animadvertione peculiari, quò illam percipiat. Equidem styli diplomatis conscribendis jam in Curiam inductum haud probo: sed aliud est, potuisse ab initio quiddam præstantius elegi; aliud, esse nunc variandum quod in usu est, nullo alio commodo inde deducto, nisi explicatoris concinniorisque sermonis. In quacumque sapientissima Republica retinentur nonnullæ consuetudines, exortæ aliquo sæculo rudiores, quæ si nunc inciperent, meritò risum excitarent. Nihilominus eas servare summa prudentia est, ob rationes ab (*) Aristotele adductas, ne leges veteraque instituta facillè commutentur, etiam cum potioribus, si leve sit emolumentum. Quænam Respublica prudentior quam Romana? Lustretur tamen id quod cum risu Marcus Tullius narrat in Oratione pro Muræna de Jurisconsultorum vocabulis etiam tum usurpatis, atque id, cum illa jam Domina terrarum orbis ejusdem sapientiam complectabatur. Si Adamus alter denuò conderetur à Deo, atque ex improviso spectaret subjectionem, cnera, alterationem, atque jacturam pecuniæ ac temporis, quæ secum adferunt profanæ cæremoniarum, officia inutilia, honorifici tituli ac ritus; crederet profectò cunctos homines despere, dum perpetuò hisce gravissimis, simulque voluntariis, catenis sese sponte revinciunt. Et tamen haud ita res est: hæc namque consuetudines non omnes simul irrepere, neque sine ullo compendio; sed paulatim, ac plerumque cum aliquo præfenti commodo. Nunc verò eas stirpitus evelere, ut alibi dicit Aristoteles in Politicis, idem foret, ac male affectum corpus à cunctis no-

xiis humoribus unâ purgare; quod sanè vitam extingueret.

(*) 2. *Polit. cap. 6. in fine.*

3. Opponit terciò Suavis: Articulus propositos in diplomate, sub incerta quadam verborum clausula fuisse damnatos, quæ erat, *respective vel tamquam hæreticos, vel tamquam scandalosos, vel tamquam piarum aurium offensivos*, vel aliâ censurâ, atque adeò ex diplomate controversum fuisse, quænam esset eorum singulis assignanda censura: aitque, eò magis hinc patuisse Concilii necessitatem.

4. Sed in primis ultima conclusio usque adeò falsâ est, ut potiùs celebre recensque Concilium Constantiæ habitum hanc ipsam damnandi rationem usurpaverit. Nec ea sanè ratio vacat à laude: etenim, ut aliquis articulus tamquam Fidei dogma statuatur, & summa necessitas urgeat oportet, & exactissimâ trutinâ examinetur; cum hujusmodi declaratio imperet hominum mentibus, rem maximè omnium quam Christiana lex habet arduam, id est, ut res obscuras citra omnem dubitationem credamus. Quapropter Ecclesia, quantum licuit, ab eo semper abstinuit. Jam verò quia multæ doctrinæ homines inclinant in hæresim, aliæque insipienti incommoda, par est eas è linguis ac paginis relegare: atque ad id necesse non est, ut illa certò Dei verbis repugnent; satis est, si aut gravia extent indicia hujus repugnantiae, eò quòd adversentur seu communi Scholæ consensui, seu veteribus Ecclesiæ usibus, seu sanctorum Patrum auctoritati; aut deprehendantur ut semina operum quæ officiant Christianæ Reipublicæ; ac proinde mereantur aliquam ex supra memoratis censuris, quæcumque tandem ea sit. Similiter, ut ab aliquo oppido excludatur advena, non semper est opus ut peste correptus, aut perduellis in aperto sit; sufficit pestilentiae aut perduellionis suspicio. Non igitur Pontifex habuit in animo, per hujusmodi diploma dubitationem omnem tollere; (quibus dubitationibus libitum est Deo optatam esse penè omnem hujus vitæ scientiam, ac potissimè Theologiam, quippe cui obscuriora obversantur themata, altiusque nostram intelligentiam supergressa) solum illi consilium fuit, ut certi tantum haberemus, quantum satis erat: nimirum declaravit, eas omnes propositiones perniciosas esse, si tradantur; periculosas, si credantur. Ceterum innumeræ sententiæ sunt, quæ communi consensione à Theologis rejectæ adhuc in incerto sunt, & ignoratur quam speciali notâ sint corrigendæ; cum alii hæreticus existiment, alii erroneas, alii solum temerarias seu improbables.

5. Jam quod spectat ad Concilii necessitatem, quam affirmat Suavis fuisse tunc agnitam, quò dubitationes tollerentur circa proscriptas assertiones; stuporem incutit mihi hominis ita blaterantis enormitas, qui palàm in suo toto volumine, & clam in arcana sua Academia numquam destitit in Concilium Tridentinum oblatrare, quòd eosdem articulos extra necessitatem definiere, adeoque spem omnem reconciliationis præciderit.

6. Obrudit quarto loco Suavis, partam multis admirationem, quinam in diplomate diceretur, inter positiones interdixtas esse Græcorum errores jam damnatos. Profectò nisi mihi com-

perta esset hominis eruditio, pateretque ipsum interdum haud inopiâ doctrinæ, sed odii affluentia prolabi, uterer hic responso vulgari, admirationem ex ignorantia nasci. Num fortè ignotum aliquod arcanum est, duos ex præcipuis articulis, paulò antè contra Græcorum errores à Florentino Concilio definitis, fuisse *Purgatorium* ac *Primum S. Petri, Romanorumque Pontificum*? Nonne pariter in damnatis Lutheri assertis legitur trigessimum septimum, quo negatur Scriptura ulla Canonica *Purgatorium* probari; & vigesimum quintum cum tribus sequentibus, quæ *Primum S. Petri, Successorumque potestatem* rejiciunt?

Enimverò debuerat Suavis in memoriam revocare, quinam viri Romæ tunc degerent, cum diploma digestum est. Aderat Silvester Prieras, aderat Joannes Eckius, aderant Franciscus Ferrariensis, Dominicus Cardinalis Jacovaccius, Ægydius Cardinalis Viterbiensis, omnes sapientia præclari, quorum sacra scientia & eruditio typis edita celebratur; aderat denique unus instar omnium doctissimus Cajetanus, è sua legatione jam redux, qui controversiam illam diu multumque tractaverat, (*) & qui, cum de formanda Constitutione Conventus inniretur, in Senatum, quamvis æger, deportari se iussit, ob summam rei gravitatem. Ibi verò ne una quidem admixta syllaba est accurato examine non expensa; adeoque præter privatos coetus, apud Cardinalem Anconitanum, à vigesimo primo Maji usque ad primum diem Junii quater ad eam causam agendam Pontificus Senatus habitus fuit, & semel præter Patres Vaticanos octo præstantissimi Theologorum eò advocati, singulique circa singulos articulos sententiam disertè dicere iussi sunt. Itaque hi viri tam graves non adeò caligantibus erant oculis, ut post intensissimam considerationem non fuissent animadversuri hallucinationem, quæ tam palmaris tamque manifesta extisset.

(*) *Totum extat in Actis Consistor.*

7. Ultima reprehensio sic habet. Determinasse Pontificem de tot articulis solo Aulicorum consilio, re non communicata cum Episcopis & Academiis Europæ. Omitto quidem dicere, quos hic Aulicos Suavis appellat, tuisse eos viros quos modò nominavi, præterquam plurimos alios Theologos minoris famæ. Sed quomodo eum præterit, intra quatuor versus se sibi contradixisse, dum proximè adjecit, Academiis Lovaniensem & Coloniensem præ gaudio exultasse, quòd ipsarum censuram Pontifex comprobasset, quam censuram idem pauculis supra paginis observarat, (*) pluribus antè mensibus prodixisse, quàm Pontificis diploma? Præter memoratas Academiis, idem quoque ait, Pontificem in eam proscriptionem venisse, quasi coactum sollicitationibus Academiarum Præfulumque Germaniæ. Quinetiam per cuncta Europæ Gymnasia totum ipsum biennium nullus certè sermo frequentior, quàm de tam celebri Lutheri novitate. An fortè consultationes hujuscemodi satis non erant, ne decretum illud inconsideratum conseretur? Quòd si postulabat Suavis, uti de integro diplomatis tenore consulerentur omnes Episcopi, & cunctæ Christiani generis Academiæ, viderentur hæc animi sensa digna potiùs solitario, ideasque rerum

rerum speculante, quam homine in rebus gerendis expertissimo, cujusmodi erat Suavis; quem fugere non poterat, an quisquam Romanorum Pontificum, ac cæterorum principum, in ulla vel gravissima constitutione id egerit Justinianus, cum universi Romani Imperii Leges in summam digessit; an Gregorius IX. cum in unum redactum volumem Jus omne Canonicum Ecclesiæ promulgavit: eoque an id citra infinitam molem, implicationem, confusionem peragi possit. Nonne videmus in quavis Republica benè constituta id moris esse, uti decreta certorum hominum una cœnantium judicio sanciantur, quò ex horum certè conjunctione conflatur unitas Principatus, qua, secundum (**) Philosophi effatum celeberimum, optima rerum gubernatio nititur?

(*) *Vide in 1. tomo Operum Lutberi.*

(**) *12. Metaph. in fine.*

CAPUT XXII.

Quid Diploma Leonis effecerit tam in aliis quàm in Luthero.

1. Pontificis diploma delatum evulgatumque fuit ab Eckio per Germaniam, summaque exceptum lætitia; præsertim ab iis Academicis, quæ Lutheranos errores jam damnaverant, ideoque in alterius improbatione propriæ doctrinæ comprobationem intuebantur. Verùm hæc adversariorum lætitia quam gravi afficiebat tristitia, tam acri inflammabat ardore Martini pestus, & cujusvis etiam eadem animi depravatione corrupti. Wittembergæ hæsit quasi suspensa diplomatis efficacitas. Cum Pontifex illi Academiæ misisset (*) literas, quibus eam hortabatur ut in antiqua pietate persisteret, jubebatque severissimis penis exequi cuncta diplomatis decreta, de his illa Fredericum certior fecit, eo tempore absentem, quò electo nuper Cæsari assisteret. Ad ipsum etiam Fredericum alias literas Pontifex dederat officii plenas, quibus significabat, sola ipsius causa dilatam adeò fuisse Lutheri proscriptionem; simul etiam famam excitatam, perditum illum deceptorum ausum esse ita furere ejus præsidio nixum: proinde quò præcellens ipsius virtus, ac nominis claritudo debitum sibi splendorem apud Deum & homines retinerent, illum hortari, rogare, Deique omnipotentis nomine postulare, uti vel Martinum oblata venia ad bonam frugem adduceret, vel si obduresceret, in eum mandata diplomatis exequenda curaret.

(*) *8. Julii 1520. ut apparet in libro Archiepiscopi Vaticani inscripto, Actu Wormatiæ.*

2. Exceptit Wittembergensè Gymnasium à Frederico ambigua quædam responsa; utpote ab eo, qui nec rem peragi veller, nec à se prohiberi. Lutherus interim anxie inhiabat captandæ electi Cæsaris benevolentiae: is erat Carolus Hispaniæ Rex. Spem illi imprimis faciebat, tam acerrimum patrocinium quod sibi apud Carolum Frederici opera pollicebatur, quàm inestimabile beneficium, quo Fredericus Carolum sibi devinxerat. Etenim, uti ipse Legatus suis (*) literis exponit Pontifici, pridie quam Carolus eligeretur, Septemviri Imperium Saxoni concorditer obtulere. Is verò heroica planè moderatione animi magnificè repudiavit, si-

Histor. Concil. Trid. Pars I.

mulque præcipuus auctor fuit, ut in Rege Hispaniæ collocaretur; in eo quippe Principe, qui posset eam Soli Majestatem tueri à finitima potentissimorum violentia; & tamen tam inde procul regnum possideret, ut nulla possent suspicione corripri Germaniæ Principes. Addebat; eundem populis acceptum fore, & uti in ea regione natum, & uti nepotem Maximiliani, qui militari virtute ac singulari charitate, quibus maximè populi capiuntur, adhuc vivebat percharus, in Germanorum memoria, & in ore famæ, percelebris ob corporis animique dotes planè singulares.

(*) *Tom. 1. literarum ad Principes, 5. Julii an. 1519.*

Verum tam excelsa repudiatio, in tanta mortalium ambitione portentis similis, divini propè consilii humanorum arbitri testificatio visa est, volentis quidem afflictere Germaniam, sed nolentis omnino deserere: quod contigisset, si ad tantæ dominationis fastigium evehctus esset is Princeps, qui Lutheranam hæresim sibi jam quasi filiam adoptaverat. Augebat Luthero spem juvenia Cæsaris annum vigesimum vix ingressi: quæ ætas, præsertim potentiae atque fortunæ opibus affluens, libenter audit nova consilia, spectatque novas excellentis ideas, quæ extra omnem legem superioremque auctoritatem regnantem locent. (a). Propterea summo studio Lutherus per varios libellos exaggerare tyrannidem Romanorum Pontificum in Germaniam; extollere jurisdictionem Cæsaris, nulli obnoxiam; antiquas lites inter Romanos Pontifices ac Cæsares refricare; postremò amplificare meritum simul & gloriam, quam verus Augustus, diffracto jugo, inter Germanos consequeretur. Suberat peculiaris quædam novi Cæsaris erga Pontificem dissidentia; quòd is, ut fama erat, tentasset electionem Caroli præpedire, nolletque eandem comprobare, causatus lege cautum esse, ne in Regni Neapolitani possessionem admitti Romano Imperio potiantur. Sed benevis spes omnis elanguit: Carolus enim noluit oblatum Imperium accipere, nisi prius rogato Pontifice, ut memoratæ legis sibi obstaculum relaxaret.

(a) *Continetur in Epistola Caroli V. ad Clementem VII. in lib. 2. c. 13.*

Is itaque, quippe Austriacorum Principum, Regumque Catholicorum sanguine præcreatus, & pia imbutus disciplina Adriani, viri religiosissimi, qui paucos post menses Pontifex electus est, non aures quidem gerebat quibus audiret, ne dum animum quo promoveret aliam Religionem nisi Romanam. Quare in Belgium regressus è Britannia, ubi Reginam materteram suam inviserat, atque à Ministris Pontificis mature præoccupatus, declaravit, velle se veterem Fidem tutari, jussitque in urbibus Brabantiae, in Academia Lovaniensi, aliisque in locis, ex Pontificio diplomate, Lutheri Opera flammis absumi.

3. Lutherus, ex his incendiis alicubi jam peractis graviter inflammatus, literisque Erasmi sibi studiosi factus certior, Cæsarem ejusque Aulam Romæ favere, in consilium à desperatione propositum, hoc est ad extremum despectum atque hostilis furoris in Romanam Ecclesiam præceps corruit; nactus facinoris socios, Wittembergenses scilicet Academicos opera, Sc-

prem-

ptemvirum verò permisso: cum satis intelligeret, ea ratione simul vilescere auctoritatem quasi aspernabilem Pontificis, ipsum deprimentis; simul tantæ injuriæ societate, Academiam ac Principem obstringi ad implacabilem inimicitiam in læsum.

Idcirco 10. Decembris, erecta extra mœnia Wittembergæ pyra, vocatisque per scripta publica ad spectaculum Academicis, aptoque ad spectandum loco illis destinato, eò se contulit magno cum comitatu, & partim sua, partim suorum magni in ignem conjecit duo volumina Decreti à Gratiano digesti; duo etiam alia, quorum primum continebat quinque libros Epistolarum Decretalium, secundum verò complectebatur librum sexum, Clementinas, aliasque Constitutiones *Extravagantes* appellatus. Combussit itidem diploma Leonis quo ipse Lutherus damnabatur, Eckii commentarios, atque etiam Emferi, quicum similitatem contraxerat, quòd hic haud plenè è re Lutheri Lipsiense certamen descriperat. Dum incendium peragebatur, novus veluti Propheta in ea verba prorupit: *Quia Sanctum Domini conturbasti, conturbet te ignis aternus.* Similis consusli in duobus vel tribus aliis Germaniæ locis confecta à Martini fauoribus; & quod admirationi est, non defuere, qui Lipsiæ coram ipso Duce Georgio tam ex. randum scelus ausi sunt.

4. Studuit (*) Lutherus variis commentariis impium facinus excusare: Compertum sibi esse, obstringi se, quippe Christianam, Theologiæ Magistrum, sacrumque Concionatorem, ut mēderetur pestilentibus malis, quibus concremata volumina opplebantur; cumque animadverteret, contestationes, ceteraque officia Romano Pontifici exhibita cessisse irrita, adactum se planè fuisse ad ea capessenda remedia, quæ Pauli suafu adhibuerant aliqui ab eodem ad Fidem traducti, libros igni tradentes quinque millibus æstimatos; in quo numero decies pro singulis spectat, cum quinquaginta millibus æstimati dicantur.

(*) *In 2. Tomo Lutberi.*

5. Fœdius tamen mentitur in afferenda causa. Nam si Religionis ardore atque debito compulsus fuit; quomodo non prius exarsit, nec se obligatum sensit, quàm suorum voluminum flammis incensus & illuminatus? Cur iis verbis, quæ inter incendium protulit, aliisque mox memorandis, ultionis gratia se id egisse declaravit? Cur, ubi sua volumina combusta rescivit, Spalatio scripsit, se adversariis ostensurum, posse se pari reddere, nisi I gna defuerint?

Sed ejus apologiæ insistamus. Sive quò in summa purulentæ atque injuriæ indignitate aliquam certè apud rudiores reverentiæ speciem erga Pontificem simularet, sive potius quo illum morderet ac deluderet, scripsit, existimare se, eam incensionem haud accidere Leoni molestam, neque ab illo comprobari errores, quibus combusti libri scatebant; quin etiam Leonis injussu suos vicissim incensos fuisse: verum, utcumque res se habuerit, parum id interesse. Syllabum ad hoc descripsit illius prævæ doctrinæ, quam ajebat contineri Jure Canonico; ubi qua sententiam communem pervertit, qua reprehendit justissimas sanctiones, cujusmodi ea est, licere vim vi repellere. Et tamen, quo nihil absurdius, quoddam ex me-

moratis ipsius scriptis clauditur Samsonis effato c. 15. Judicum, quo Martinus contendit, non defensionem modò per vim, sed etiam ultionem sibi licere: cum enim Samson adversum Philisthæos ignem igne vindicasset, verba tunc ab eo dicta Lutherus mutuatur, *sicut fecerunt mihi, ita & feci eis.*

Mirum etiam est quod contigit Wittembergæ. Nam post ignominiosum incendium legum Canoniarum, illæ ipse, uti prius, è Cathedralis expositæ in Gymnasio à Doctoribus stipendio conductis; inter quos erat Justus Jonas, ipse planè Lutheri corculum. Neque hic auctoritatis ac linguæ efficacia valuit hoc annis pluribus impedire: ii namque non ratione sed libidine acti, gestiebant quidem per contumelias odium evomere in Romanam Ecclesiam; nolebant tamen eo se commodo spoliare, quòd illius disciplinæ magistris proveniebat è statuto stipendio, & etiam auditoribus, ex comparata facultate ad eandem postea cum lucro profitendam, & civitati, à frequentia discipulorum per eam opportunitatem ibi degentium.

CAPUT XXIII.

Romanus Pontifex Nuntium ad Cæsarem legat Martinum Caracciolum; cui additur Lutberi causa Hieronymus Alexander. Utriusque ingenium ac mores. Erasmi obices: & quid actum fuerit prius in Belgio, postea Colonia.

1. **E**LECTO Cæsari Leo Nuntium misit, qui de more delatum Imperium gratularetur, unaque de rebus publicis cum eo ageret. Potissima præ ceteris erat, uti Cæsar opprimeret insurgentis hæresis Lutheranae contagia: quod certè necessarium videbatur tam sempiternæ gregis Christiani salutis, quam tranquillitati politicæ gubernationis, tum etiam Apostolici Principatus incolumitati. Contulit igitur hoc Nuntii munus Martino Caracciolo, Protonotario Apostolico, ex ea Caracciolæ familiæ stirpe, quæ nunc ad Avellini Principes deducta est, ob generis claritatem conspicuo, & ob mœnna cum laude obita, etiam in Germania. Interfuerat is haud ira multò antè Cæsareis Comitibus, Augustæ à Maximiliano celebratis, atque ut Orator Ducis Mediolanensis publicam personam gesserat in Synodo Lateranensi ab eodem Leone perfecta: inde temporibus annum de quo scribimus subsequens, functus jam gravissimis ministeriis, & à Cæsare & à Sede Apostolica sibi junctis, Purpuram à Paulo Tertio accepit, simulque Legationem ad Cæsarem, ac inde demum supremam pro eo Insulari Præfecturam administravit.

2. Sed quoniam negotia tunc egregiè peraguntur, cum, ex documento (*) Aristotelis, singula singulis solum committuntur, quòd tunc rei peculiari gerendæ eligere aptissimum licet; id sane Leo in præsentia spectavit: siquidem adjunxit Caracciolo alterum Nuntium Hieronymum Alexandrum, cui tota sollicitudo innitteretur nascentis hæresis evellendæ. Hic verò operæ pretium puto, de hoc viro, qui sæpius per hujus historiæ decursum nobis erit nominandus, quique postmodum Purpura decoratus inter primos Legatos adlectus est ad inchoandum Concilium

cilium destinatos, pauca quædam cognoscenda lectoribus proponere. Is in Carnia natus, jam inde ab adolescentia linguarum petita, eruditione tum sacra tum profana, omnique disciplinarum varietate progressus fecerat planè mirificos. Cum autem Apostolicus Principatus, quippe sacris literis innixus, numquam obtineatur à principe adeò virtutis inope, ut literas aliquo in pretio non habeat; Alexander VI. Aleandrum sub primam adhuc juventam accersivit, ut Duci Valentino à Secretis esset. Dein, mutato consilio, eum Venetiis, ubi morabatur, in Pannoniam ad quoddam negotium transigendum ire iussit, sed infectum ægrotante Aleandro. Postea, vigesimo octavo ætatis anno, à Ludovico XII. ad Parisiensem Academiam vocatus, cum optimo stipendio ad humaniores literas profectus. Illinc Leodium transiit in familiam Erardi à Marca, Episcopi ac Principis Leodiensis; ab eo Romam missus, ad avertendam moram à Rege Galliarum injectam purpuræ, ad quam Erardus aspirabat. Per eam opportunitatem perspecta est Leoni Decimo viri præstantia. Fuit is à Pontifice Romæ detentus, Erardi permisso, mutuoque utriusque emolumento. Nam uti succedentibus annis Alexander è Germania officii suis apud Pontificem pristino Domino viam stravit ad expetitur dignitatis gradum; itidem Aleandri cum Erardo necessitudo eum Principem inflammavit, ut contra Lutheri conatus Romanam sedem propugnaret. Interim Alexander Julio Cardinali Mediceo, Leonis Patrueli à Secretis fuit: mox Acciaiole defuncto, viro in literis præclaro, est in suprema procuratore Bibliothecæ Vaticanæ; quod munus in præsentia uni ex purpuratis imponitur.

(*) *1. Polit. cap. 1. & 2. Polit. cap. 9.*

3. Ex hoc itaque gradu delectus est Caraccioli comes, ac pontificis Nuntius ad Cæsarem, uti rem tanti ponderis agitaret. Ut hic potissimum deligeretur, tria non solum memoratæ doctrinæ decora Leoni suafere, sed tria insuper alia; Integritas vitæ, qua prænoscebatur personam Pontificis dignitate gesturus & inter hostes, & inter adhuc nutantes; Studium flagrantissimum Religionis, quo causam principis habiturus esset pro sua; & Ardor indolis, cujus in primis usus est ad res arduas & indigas celeritatis. (*) Et sanè incredibile est, quanta solertia injunctum negotium fuerit profectus. In Belgio Cæsarem nactus, nihil habuit antiquius, quam impetrare à Carolo, ut in ejus patrimonii ditionibus Lutherani libri ex præscripto diplomatis flammis ultricibus absumerentur. Eo, ut supra narravimus, peracto, obtinuit etiam Edictum Cæsareum ad cuncta sui dominatus Regna, contra Lutheri & cujuscumque libros in fraudem Romani pontificis oblocuti. Illinc in Superiorem Germaniam profectus Carolus, Aquisgrani more majorum coronam suscepit, mox Coloniae Ubiorum substitit, tamquam in urbe finitima Belgio, infulisque Septemviri conspicua. Ibi Alexander omnem iterum movit lapidem, ut in ea celebri Academia, ex Caroli jam Cæsaris auctoritate, ante ora summorum Germaniæ principum par anteactis spectaculum exuberetur.

(*) *Quidquid narratur de Aleandro Nuntio, habetur in suis literis ad Cardinalem Julium Mediceum. Hist. Concil. Trid. Pars 1.*

diceum, postea Clementem VII. servatis in Bibliotheca Vaticana.

4. Aleandri conatibus vehementer obstitit Erasmus Roterodamus, ex oppido Batavorum, unde cognomen sibi traxit. Erat hic eruditione clarus, & amicus Lutheri: vitam egerat novem annos in sacro cœnobio inter Canonicos Regulares; postea impatiens omnis non minùs in scribendo quam in vivendo ligaminis, sive apostatæ licentiæ, sive, quod alii affirmant, pontificis permisso habitum exiit. Quòd autem rerum omnium scientiam affectaret, nullius perfectam obtinuit; in omnibus tamen emineret non eminentibus visus. Ferebatur singulari propensione ad restituendum Latinæ ac Græcæ literaturæ splendorem, captusque adeo est immoderata quadam vetustatis observantia, quæ illius ævi literatos invaserat, ut repudiaret vel propria nomina hominum, familiarum, novorumque Magistratum, substitutis in eorum locum vocibus ante quindecim & amplius sæcula jam usitatis. Qua in re non ignorationem, sed rectæ Philosophiæ præ se tulere, sed eorum etiam, quæ ex rectæ Philosophiæ legibus in eo genere tradiderant (a) Tullius, & (b) Horatius, alique scriptores ab ipsis planè adorati. Ex hac nimietate observantiæ desumpserat sibi Philippus cognomen *Melanchthonis*, tamquam in Græco idiomate consonans proprio cognomini, quod Teutonice *Tellus nigra* sonabat. Similiter cum adoptivo *Erasmi* nomine fuit commutatum proprium *Gberardi*, quod apud Belgas *Desiderium* significat, itidem ac apud Græcos *Erasmus*. Ex eo vocum repudio, quæ nec elegantiam neque criticum sonarent, ortum est, ut ea tempestate literatorum natio infensissimos gereret animos in Scholasticos, adeoque in Dominicanam familiam.

(a) *3. De finibus.*

(b) *In arte Poëtica.*

5. In Scholasticos, ob formulas loquendi barbaras ab illis usurpatis, imò procreatas; præterea, quod humanarum literarum studiosi suas merces extollentes, deprimentes alienas, informationem strenui Theologi eruditioni, non rationationi tribuebant, eaque propter deridentes argumenta secretioris scientiæ, & quidquid Aristoteles ac S. Thomas atculere, rei summam adscribebant notitiæ linguarum Græcæ atque Hebraicæ; ex cujus notitiæ arrogantia, pro suo quisque arbitrato receptam Bibliorum editionem emendabant; eoque deveniebant audaciæ, ut Caroloostadius, cum Erasmi faceret mentionem in disputatione Lipsiensi, ut tractavimus, *Principem Theologorum*, appellaverit, in quorum Republica civis salutari vix meruisset.

6. In Dominicanos verò ut peculiarior, sic cerbior erat inimicitia; propterea quod, cum Fidei Quæstorum illi munus administrarent, non rarò hujusmodi literarum sectatores vetabant sua scripta typis edere, seu quòd in iis nostra Fidei mysteria profanis vocibus antiquæ superstitionis proferebantur, seu quòd novæ sententiæ perperamque fundatæ contra Scholæ consensum inducebantur, etiam si de Religione tractarent. Interdum è contrario contingebat (si quibusdam credimus) aliquem ex Quæstoribus, minus peritum politicorum literarum, generatimque erga hujusmodi scriptores suspiciosum, opponere quædam parum apta illorum lucra-

cubrationibus, quæ, ut assolet apud exlex vulgi iudicium, universo planè Ordini Dominicano & Scholastico existimationem detrahebant; obtendebantque speciosam excusationem querelis ac satyris perfictæ literatorum licentiæ.

7. Eorum igitur cohors ad Lutherum accessit, signum libertatis attollentem, simul impetum in eorum adversarios molientem: omnium verò maximè Erasmus, tamquam magnæ auctoritatis testis apud multitudinem, quæ satis habet oculorum ad collustrandum in aliena sapientia latitudinem, non verò ad subeundam dime-tiendamque altitudinem, Saxonis animum opinionemque de Luthero confirmavit. Hic enim, dum Colonia cum Cæsare versabatur, fluctuans inter hortamenta Aleandri, sedulo commentis (*) non posse cum Luthero conjungi, quin se jungeretur à Christo, interque motus æstuantis animi excitos assiduo flabello ministrorum, illi jugiter suadentium ne Lutherum desereret, percontatus est Erasmus, quidnam revera de Luthero sentiret. Quod fortasse sciscitabatur non tamquam incertus consilii, ut illud, in utrumque promptus, amplexaretur; sed tamquam comprobationis securus, ut injusti patrocini morsus intimos mitigaret. Erasmus verò respondit, nihil habere quod in Lutheri doctrina, sed solum quòd in mordendi licentia reprehenderet. Id causa fuit, quòd Saxo tutelam doctrinæ profecutus, solum licentiæ Martinum commonuerit, quòdque ille in utraque perstiterit. Verùm ubi postea Erasmus animadvertit, quonam opinandi libido amicam præcipitaret, subduxit se cum ab ejus amicitia, tum à sententiis, ac tandem obiit malus quidam Catholicus audiens, sed non Lutheranus.

(*) *Habetur id in Vita Lutheri à Melancthone scripta.*

8. Eo tamen tempore, de quo sermo est, summa cum Luthero necessitudine tenebatur. Ideo non solum à principio divulgavit, ipsius proscriptionem esse falsam, nec profectam à Romano Pontifice, atque hoc quòd rem tantisper protraheret, dum Cæsar re infecta inde discederet; sed redargutus ab Aleandro, ipsius diplomatis autographo coram multis auctoritate præstantibus producto, ad alias technas confugit, sollicitatis per nocturnos congressus ad amici tutelam Aulicis Carolo acceptissimis, ipsique etiam Septemviris. Et quòd vocis efficaciam nervos adderet, clam Commentarium elaboravit, postea editum à Luthero, ubi Cæsarem hortabatur, ne Imperii sui primordia per eum severitatis rigorem malè auspicaretur: Lutherum nec Pontificis voluntate, nec ex debita Christi Vicario clementia damnatum, sed æstu impetue insectantium malevolorum: nulli præter duas Academias damnationem illam probatam; aliarum quoque iudicium præstolandum: audiendum præterea Lutherum, ut efflagitabat, in publica disceptatione: saltem ante tam gravem in eum contumeliam, ipsi Erasmo non denegandum super ea re cum Aleandro colloquium. Verùm hic minùs prudenti sollicitudini existimationis suæ naviter obstitit, quæ publicum quandoque propugnatorem à privato lacessitum ad privatum certamen magno Principis causæque damno propellit. Itaque respondit, ab urgentis rei tractatione haud sibi nuntium concedi ad aliò divertendum; post libro-

rum incendium se illi de congressu facturum satis. De quo, re jam peracta, nulla amplius Erasmo fuit cura.

9. Proposita Erasmi argumenta, decipiendis populis idonea, haud ita summi Principis Aulam commovebant, h. e. unam ex iis officinis, ubi ejusmodi opificia quam exquisitè elaborantur, tam subtiliter agnoscuntur. Quamobrem frustra ibi fuit, clementiæ titulo fucare deformem incuriam, quasi ne flammis pestis fidelium reprimeretur. Commentitium illud, fuisse scilicet absque Pontificis assensu promulgatum diploma, nullam apud Cæsarem suspicionem obtinuit; quippe qui de iis quæ Romæ agebantur indubitatos nuntios à suis ministris ibi curantibus accipiebat. In dies satis etiam liquebat, in Aula Cæsaris postulationem illius moræ, idem esse, ac postulare involutis verbis vel perpetuam operis prætermissionem, vel extremam rei corruptionem; neque quidquam ignem prodesse gangrænarum sanationi, postquam majorem aut nobiliorem partem corporis occuparunt.

10. Erasmus interea, qui voluisset quidem novandi licentiæ patrocinari, nec tamen iram Pontificis provocare, nec infamiam hæretici suscipere, literas obsequentiissimas Leoni dabat, ab eoque benignas vicissim accipiebat; quæ malè Aleandrum torquebant, quasi adversarii existimationem hæ communirent. Sed fortasse prudentis erat consilii, hominis pravitatem dissimulare (quod fuit nomine Pontificis Aleandro significatum) tum quòd ille ab apertiori adeoque nocentiori agendi licentia cohiberetur, tum quòd ad honestum receptum pons illi relinqueretur. Elasis igitur irrifisque ejus artibus, Lutheri Opera Cæsaris jussu Colonia in ignem conjecta, ac deinde in duabus Metropolitanis Septemvirorum Sedibus, Moguntia ac Trevis; sed utrobique durissimis offensis obstaculis, gravissimisque contradictionibus, Aleandri tamen ardore ac dexteritate superatis. Id exemplum subsecuta sunt Halberstadtum, Misna & Musenburgum; quod Lutheri literis deploratur.

11. Neque tamen complures deerant, qui non quasi adversarii, sed quasi concordia studiosi se interponentes, enixè dissuadebant hujusmodi tam acerba facinora, quippe apta refricando vulnere, non curando; neque parcebant in ea re cuicumque specioso argumento, non solum apud Cæsaris Ministros, verùm etiam apud Pontificis Nuntios: Doctrinam Lutheri nequaquam in iis pauculis exemplaribus in cines redigi, jam impressam in paginis, altiusque insculptam in mentibus universæ ferè Germania: Rem eò progressam, ut in vi spes nulla superesset; aut si qua, in vi tantummodò innumerabilium gladiatorum qui infinitum populum trucidarent, non paucorum lignorum quæ pauculas chartas comburerent: Decedere Pontificis Cæsarisque dignitatem hebes illud ludicrumque armorum genus, quæ maculam vestibus inferant, non pectori plagam insigant, conjunctamque cum conatu imbecillitatem ostendant.

12. Verumtamen adversæ his rationes majus momentum præ se tulere: fuitque in primis observatum, hujusce sententiæ auctores omnes ad unum fuisse Lutheri partium, ejusque opinionibus contaminatos; adeoque, tamen quæ-

stio

stio in ancipiti fuisset, nullius prudentiæ videbatur, consilium capere ab inimicis. Sed eadem rationes, sua etiam sponte suoque pondere examinata, leviores deprehensa. Etenim ea incendia non erant vana spectacula, ut hi clamabant, sed grandiores veluti characteres, atque omnibus aspectabiles, quamquam obtusis rudium etiam & absentium obtutibus: in hisce verò characteribus legebatur iudicium à duobus in Christiana Republica supremæ auctoritatis arbitris concorditer exaratum; quod non æquè conficere potuissent scripturæ; utpote à pluribus non visæ, à plerisque non intellectæ.

13. Nec sanè libros concremari, eorum etiam qui nec in potestate haberi, ne affectis spoliari possunt, inositatum est apud summos Principes, tam Ecclesiasticos quam profanos. Quòd si hoc ipsum doctrinam non evertit funditus, certè debilitat. Quæ pariter ratione quicumque Principum facinorosos, si è toto terrarum Orbe nequeat exturbare, nec bonis omnibus interdiceret, non idcirco desinit in exilium pellere è sua ditione, ac bonis exuere quibus inibi fruebantur.

14. Quod autem lenitate potius quam asperitate fuisset opus, mendosum sophisma erat. Conducit profectò lenitas, ut placetur quispiam, reconcilierur, eaque tribuat beneficia, quæ sibi magno detrimento futura non sint: at verò nihil confert, ut quis extremo suo malo contentiat, quale est infamia. Ad hæc mala ferè nemo nisi per vim adducitur; adeoque omnes eos adducendi spes in vi est reponenda. Jam res Lutheri eò devenerat, ubi auctoritas Pontificia, Fidesque Catholica salva esse non posset, nisi Lutherus à suis veneratoribus agnosceretur & hæreticus, & deceptor, & sacrilegus. At sanè id quod illi contingebat, iis pro portione contigisset, qui lingua seu calamo ipsum publice defendissent. Quamquam autem eam ignominiam apud mortales tolerare, fuisset iisdem verè conducibile ad æternam beatitatem consequendam; jam tamen in comperto erat, hominibus adeò perditis non esse oculos, quibus quidquam supra terram aspicerent. Quare, si remedia mordacia pro dubiis habebantur, lenientia sine dubio inutilia prænoscebantur.

CAPUT XXIV.

Instat Aleander, ut Edictum Casareum contra Lutherum promulgetur: & quæ in Aula, populisque Germaniæ, animi fuerit affectio.

1. **H**I tamen ignes usui quidem erant; sed non satis ad expurgandum aërem Germaniæ jam tabificum. Paucis in urbibus accendebantur, ibique etiam ut satis essent ad simpliciores commovendos, ad corrigendos improbos non valebant. Et si benè cesserant ad Bibliopolas deterrendos, ne tam execranda volumina ipsi haberent, aliisque divenderent; parum tamen obtinebant virium, ad eadem extrahenda à domibus potentiorum ac nobilium, quorum alii factionis gratiâ, curiositatis alii apud se retinebant. Nullum potentius occurrebat medicamentum, quam Cæsaris Edictum in caput &

in scripta Lutheri. Hoc enim efficit in Germania, sicuti apud veteres fulmen, ut quicumque eo tactus, horrori sit omnibus. Sed initio illud impetrari non poterat, nondum Coronâ de more Aquisgrani Cæsari imposita; cum ante solemnem illius susceptionem, nulli Cæsarium sit in more hujusmodi Decreta edere. Postea verò itinera, comitatus officia, & moles curarum, in eo rerum æstu magis urgentium, nullum huic tractationi aditum laxarunt. Substitit postremò Carolus Wormaliæ, quo Generalem Ordinum Conventum indixit. Ibi verò cœpit Aleander rem promovere.

2. Is tam benè affectum Cæsarem nactus est, ut ad Medicum Cardinalem scripserit, à mille planè annis sincerioris rectorisque mentis eo neminem extitisse. Dum autem obices refert, in quos ipse Aleander incurrebat, & de quibus postea dicemus, noto Juvenalis carmine leviter in rem suam immutato, ait:

Et spes & ratio vincendi in Casare tantum.

Nihilominus certum erat, haud eventurum fuisse, ut Carolus, negotiis adeoque Imperio novus, impelleretur ad telum illud vibrandum (quò venerabilis, eò parcius educendum) in factionem immensam, tutelisque ample munitam, absque Consultorum iudicio, Principumque consensu. Amborum igitur mentem Aleander exploravit.

3. Summa erant apud Carolum auctoritate, in rebus ad pietatem pertinentibus, Joannes Glapion, ex Ordine Franciscano; in rebus ad Politicam gubernationem spectantibus, Carolus Guillelmus, nobilis Belga, ab oppido suæ ditionis Ceurius dictus. Alter illi aderat à Confessionibus; adeoque ex consueta Hispaniæ pietate, in qua fuerat Carolus educatus, plurimum apud ipsum valebat in deliberationibus illius fori: alter, eundem à puero instruxerat; unde potius à Carolo observabatur ut pater, quam adhibeatur ut minister. Conspirabat cum Ceurio Mercurinus Gattinara, summus Cancellarius, cui Cæsar postea Vaticanam Purpuram obtinuit.

4. Glapion itaque tamen aliàs animum non usquequaque Romanæ Curia additum præ se gessisset, id tamen temporis aliter se affectum ostendebat, benignis officiis recens à Pontifice declinatus. Et sane in eo toto negotio singulare probitatis ardorisque specimen dedit. Cum præcipuis hæresis fautoribus privatos magno cum fructu congressus habuit: Cæsaris Consiliarios quæ tepentes inflammavit, quæ perplexè cunctantes extimulavit. Neque id effecit, ut nonnunquam ufuvenit, ostentato quodam Religionis studio, quòd magis præferat potentiæ speciem, quàm conscientia sanctitatem: imò in ejusdem severa instituti sui custodia, cum obsequentiissima subiectione Pontifici, eluxit pietas demissionis tenax, siveque Ordinis agnomini consentanea.

5. Ceurius veterem Religionem in animo quidem constantissimè tuebatur; sed uti politici negotiis intentus, studebat aliquid in iis emolumenti eadem opera conquirere. Quapropter, quasi ex ore sibi excidisset, auditus quandoque dicere, Cæsarem ita se gesturum erga Pontificem, uti se Pontifex erga Cæsarem

rem gereret, nec ipsius æmulis opem ferret: quibus verbis Rex Galliarum haud ambiguit signabatur.

6. Hæc à Ceurio per conditionem oblata supra modum Aleandri animum angebant offendebantque, quod in dubium vocarent eventum, cujus desiderio conflagraret, suspitionemque injicerent, deliberationes ad Fidei patrocinium attinentes, humani commodi trutina expensum iri. Sed ea mustabat Ceurius, quod rem Cæsaris promoveret; satis alioqui gnarus, etiam si Pontifex Cæsarem deseruisset, non idcirco deserendam illi Religionem, quam tueri par est ipsius Dei, non ejus Vicarii tunc gubernantis gratia; & cujus desertio, vel ex humana ratione, futura esset quoddam ultionis genus, ipsi ultiori maxime perniciosum. Lentius etiam agebat Ceurius, opportunitatem opperens, qua rem prosequeretur, quando simul resideret omnis gravior Germanorum offensio; ne sub Imperii suscepti primordia à Cæsare abalienati, frigerent in suppeditando subsidio, quod illi pollicebantur; tam ad bella quam ad Romanum iter ut Coronam capesseret.

7. Optimates Hispani, non Ecclesiastici modo, sed etiam profani, ad excidium novæ hæresis flagrantissime ferebantur; eorumque Princeps Fredericus Albæ Dux, quoties his de rebus sermo incidebat, videbatur aliquando furentibus modis agitari, & extra se impetu pietatis exillire. At contrarius animi habitus apparebat in mercatoribus Hispanis, aliisque Maurorum stirpe prognatis. Hi namque palam pro Luthero loquebantur, cujus Opera Hispanicè reddita Antwerpiae jam fuerant impressa. Hujus rei causa, sed latens, ea erat, quod Lutherus negabat, fas esse quemquam capite plecti nomine Religionis; atque ita injustas declarabat eas flammæ, quibus Hispanum Tribunal Fidei Quæstorum sapius illorum profapiae homines punierat.

8. Hispaniæ Senatus, & Joannes Lusitanæ Rex, sanguine & amicitia conjunctus Carolo, per Nuntios ad id destinatos vehementer illum concitavit ad hæresis everisionem: tamen Minister Lusitanus post aliquot menses primùm advenit.

9. Sed rei summa in Germanis erat, in quorum regione consilia & ineunda, & ad exitum perducenda erant: inter quos non solum Purpurati Patres, qui erant, Moguntinus Septemvir, Guillelmus Jacobus Croius Episcopus Cameracensis, idemque Archiepiscopus Toletanus, Ceuri fratris filius, qui in ipso ætatis flore præpostera morte illic obiit, Matthæus Langius Gurgensis, Archiepiscopus Salisburgensis, & Matthæus Schineius, Episcopus Sedunensis, sed etiam Archiepiscopi Septemviri, alique Antistites in primis conspicui, causæ Catholicæ apertè studebant, & cum iis Joachimus Septemvir Brandenburgicus, Moguntini frater, & alii Principes ac Dynastæ. Contrà, Lutheri partes tuebantur non solum Saxoniarum Septemvir, sed etiam Ludovicus Septemvir Palatinus, Romano Pontifici graviter indignatus, quod Romæ certa quædam immunitas tributa fuerat laicis Ratisbonensibus, à jurisdictione Joannis Episcopi illius urbis, ac Septemviri fratris.

10. Ita factiones dissidebant. Adeoque præpollebat in Optimatibus, atque in Consiliariis propensio ad hæresim divellendam: omnes tamen metus inceserat ex plausu, quem sibi Lutherus excitaverat apud multitudinem, quæ infimis atque mediocribus constat in quacumque classe mortalium: nam maxima tandem multitudini est in terris potentia. Apud turbam pauperum nobilium summam ille gratiam obtinebat, præsertim operâ Ulrici Hutteni, claro genere nati, qui variâ literaturâ, facundiâ, efficaciam, populique benevolentiam præpotens, postremo illectus splendore illarum inauratarum vocum *Libertatis, ac morum emendationis*, supra Lutherum ipsum Lutheranus evaserat. Atque uti nobilitas inops, honore simul ac indigentia universè compulsâ, prior est ad seditionem ciendam adversum ditiores; inhiabant hi nobiles illis divitiis, quas majorum pietas Ecclesiæ tradiderat, & sibi quisque, ut accidit, opimam inde manubiarum partem pollicebatur. Ad eos plebeculæ vulgus accedebat iisdem ferè de causis, & quod hujus volubilitati semper perplacent nova consilia, ac potentiorum depressio.

11. Grammatici, & humanis literis dedit, quibus abundabat Germania, Luthero militabant sub Erasmi vexillo, ob rationes capite superiori relatas. Eodem consuebant infimæ notæ causidici, ac leguleji; seu quod ejus doctrinæ quam profitebantur ignari, Doctorumque titulo ad obeunda in suis patriis munia contenti, gaudebant à Lutheri flammis absumi magna ex parte illa volumina, quorum intelligentiam, quæ verè carebant, sibi comparare debuissent; seu potius ea disciplina leviter tincti, valebant quidem ad capiendas difficultates à Luthero populariter objectas legibus Pontificiis, non verò ad easdem dissolvendas, quibus propterea irretiti succumbebant. In Clero consimilis inerat discordia inter summos & infimos. Ecclesiarum rectores Lutherum impugnabant: at inferiores Ecclesiastici sustinebant; quippe qui indocti juxta ac moribus corrupti, auebant falsitatis insimulari eam doctrinam quam ignorabant, atque irritas rejici eas Ecclesiæ leges, quas ipsi violabant.

12. Tandem aufercebat Lutheranorum factio multorum Regularium utriusque sexus accessione. Aliis odio erat Dominicanorum potentia, quibuscum simultatem exercebat Lutherus: sed pars multò maxima libertatis libidine ducebatur; quemadmodum compediti remiges facile cum eo conspirant, qui quocumque conflato tumultu illos à transtris exolvit. Hæc omnes hominum conditiones petulanter arroganterque grassantium, ut in vulgi seditionibus contingit, metum cuilibet incutiebant. Quapropter non Aleander modò sensit identidem se capitis periclitari, & cum Cæsar iter faciens, neminem nactus qui auderet ipsum excipere, ad villia sordidaque hospitia ægrè divertit: sed de ipso Cæsare inermi, atque inter Germanorum manus agente, quandoque dubitatum est, ne ab Hutteno ejusque affectis opprimeretur. Adeò se debilem prodit, cum res urget, ea Regum potentia, quæ vulgo tamquam omnipotens deprædicatur.

CAPUT XXV.

Aleandri sedulitas, quò Cæsareum Edictum obtineat. Ad id obstacula. Ejus concio trium horarum de hac re ad Generalem Conventum.

1. **T**ribus potissimum rebus viam sibi parare aggressus est Aleander. Prima fuit, diploma Romæ deposcere (quod postea tertia Januarii datum fuit) ubi Lutherus non sub conditione, si contumax perstitisset, ut prius in altero, sed absolute, quando dies jam dicta præterierat, pronuntiaretur hæreticus; non tamen ibi nominaretur Huttenus, aliive illius factionis. Hujusmodi enim diploma simul eripiebat è manibus faventium Luthero clypeum illum erga rudiores, quod is nondum ad eam diem ab Ecclesia fuisset absolutè damnatus; simul parcens nominibus ejusdem affectarum, nec ipsos poterat stimulare, nec eisdem obtendere titulum ad ulciscendam ignominiam contra Pontificios ministros, qui diploma vulgassent; cum Huttenus non fuerit veritus ad Moguntinum Septemvirum scribere, si is ipsius libros combussisset, se vicissim ipsius oppida combusturum.

2. Secundò, curavit enixe, ut omnibus fieret exploratum, litem cum Luthero non esse de sola jurisdictione moribusque Curie Romanæ, de quibus Germaniæ populi pessimè sentiebant; unde conceperant opinionem de illorum oppugnatore, quasi de altero Germanorum Moyse, qui ipsos ab Ægypti tyrannide subduceret: sed de Sacramentis, aliisque sanctissimis Fidei dogmatis, ab omni Pontificis utilitate semotis, quæ tot sæcula majores ipsorum professi fuerant, ac postremo Constantiense Concilium comprobavit adversus Wiclefem & Joannem Hussum, nomina Germanis nefasta. Porro ad hoc secundum caput explicandum multum sanè contulit (*) censura, paulò ante Lutheri adventum ab Academia Parisiensi edita in illius sententias, coarctata planè ad articulos omnino sejunctos ab auctoritate Pontificis: quod hujus rei gratia à se affectum ii Doctores asseruerunt; sed à plerisque creditum est id ab ea opinione profectum, quæ ibi dominabatur de Concilio supra Romanum Pontificem potestate. Quæcumque fuerit causa, effectum certè conducibilem peperit.

(*) 15. Augusti apud Bzovium an. 1522. num. 21.

3. Tertiò, dedit operam Aleander, ut Romæ perspecta fieret operis gravitas ac difficultas, atque inde sibi traheret opportuna subsidia. Etenim, cum ad primos Aleandri cum Cæsare congressus in Belgio impetratum fuisset voluminum Lutheranorum incendium in iis Provinciis, edictumque ut per universam Caroli ditionem ea proscriberentur, negligens quædam securitas Romam pervaserat, perinde quasi turbamenta illa jam consedissent; cum homines distanti negotiis, adeoque Principes, libenter inducant in animum id quod ipsos & curarum molestiam, & demissione precandi liberat. Quocirca ne Aleandro mandata deferebantur necessaria exercendæ auctoritati, ut interdum oportebat, per sanctiones interdictionesque nomine

Pontificis in ea causa, nec pecunia ad varios pro eadem sumptus, nec literæ Pontificiæ, ad potentiorum tutelam precum actarumque gratiarum pretio coemendam. Ab his verò alioqui Pontifex averfus erat, ne ad hujusmodi se inclinans officia, suam imbecillitatem indigentiamque Cæsarei præsidii fateretur; adeoque sineret sibi in aliis Italiæ negotiis à Cæsare, tamquam à potentiore, injici frænum. Sed hoc ipsum erat in causa, quod animi res Cæsaris administrantium refrigererent; cum prima compensatio, quam exigit humana superbia ab affecto beneficiis, sit indigentia opisque acceptæ confessio. Quamobrem tepidè se gerebant; non quo Lutherus prævaleret, sed quo Pontifex ab ingravescente malo disceret plus illi favere, qui possent malo mederi. Posuit igitur Aleander ob oculos Mediceo Cardinali accrescentem in dies Martini factionem, alienationem Germaniæ populi ab Aula Romana; arduitate incredibiliter majorem executionis à Cæsare obtinendæ imposterum in Imperii locis, quam prius in sui patrimonii ditione; torporem in potentioribus, quamquam benè affectis, in re Pontificis fovenda, ob Pontificis erga ipsos languorem; periculum denique amittendæ Germaniæ, ex parsimonia monietæ cujusdam, cujus ærarium inexhaustum in calamo Principes habent.

4. Hæc literæ, periculi sollicitudine, ad ipsum periculum propulsandum Romæ animos excitaverunt. Unde mox Aleandro transmissa mandata, pecuniæ, ac diplomata efficacissima ad quoscumque hujusce rei deliberatio præcipue spectabat. Triplici hac industriâ tunc Aleander ad se animos flexit Septemviralium Conventus, sine cujus consensione visum est Cæsaris Consilio nihil esse deliberandum, quippe non nisi eorumdem manibus postea perficiendum.

5. Interea Lutherani cuncta pro se quisque innumeris artibus moliebantur, uti solet numerosa hominum natio, variisque locis diffusa, ubi communis utilitas vel cujusque propria revera est, vel propria sit ex affectu. Quod si pariter in exercitu singuli milites causam haberent pro sua non minus ac Princeps, is evaderet insuperabilis. Per idoneos homines, ad id arte conductos, cuncta Romæ quoque Lutherani explorabant: ita quidquid ibi actum, quidquid imperatum esset ipsis liquebat. Diu confirmatam erga Romanum Pontificem reverentiam evertere nitentur, eam in argumentum irrisionis traducunt, qua scripturis vincto solutoque sermone, quæ picturis; quarum una, uti fama est, visebatur in ædibus Frederici, indignum sanè eo Principe spectrum: exprimebantur in ea Huttenus antecedens, ac Lutherus subsequens, arcem gestantes, supra quam duo calices extabant cum inscriptione, *Arcæ vera Dei*. Arcam Erasmus præcedebat cum cythara, quasi novus David; eam sequebatur Joannes Hussus: in angulo Pontifex cum Cardinalibus cernebatur septus armatis corporis custodibus. Circumlata quoque per Germaniam effigies Aleandri pedibus suspensi, subscriptis Teutonicis versibus contumeliæ plenis; atque in eundem scribebant quidquid ignominiosum vel exprimi vel concipi posset. Epistolas ad Cæsarem ac Septemviros dabant, partim Hutteni, partim nullo subscripto nomine, vindictam

ctam, bellum, mortem minitantes. Inter ceteras verò quendam foro præfixerunt, cum instaret damnatio Lutheri, qui ad Conventum, ut dicemus, advenerat; eaque deterritus elanguit Moguntinus, Comitiorum Princeps: affirmabatur ibi, quadringentos nobiles viros inisse foedus inter se ad eam injuriam ulciscendam. Quamquam Carolus, Cæsaris non solum nomen sed animum præ se gerens, timorem Moguntini reprehenderit, & animo ingeniosè præfenti Aleandro dixerit, Quadringentos illos perinde futuros, ac olim ij trecenti à Mutio jactati, hoc est unicus.

6. Sed supra cetera Pontificiis erat obstaculo Fredericus Septemvir, qui summa in Conventu auctoritate præcallebat, atque ea de re auditus est usque à conclavibus extra conventus aulam tam ardentè altercari cum Septemviro Brandenburgico, ut linguarum contentio ad manus conferendas eruptura videretur. Insolens profectò res, quæ numquam ibi contigerat; quippe nimis absona summæ reverentiæ, qua se mutuo colere solent Principes, præsertim in celeberrimis hisce Conventibus. Hinc igitur aqua manabat, quæ succensæ pietatis æstum restringebat, variis pro Luthero defensionibus adductis, quæ per se imbecillæ, vim trahebant ab ore tam præpotentis patris.

7. Quapropter, cum pervellet Cæsar, uti cœtus plenius edoceret de tota causa à viro præstante, qui simul deberet ex munere, simul ex ingenio posset ardentè & efficaciter rem agere, Aleandrum aliquoties eò introduxit, præsertim verò quadam die, qui dies Cinerum fuit, prius tam à Cœurio quàm ab ipso Cæsare admonitus, ut liberè peroraret, nec quæpiam pertimesceret. Eo die Saxo, morbum simulatè causatus, à Conventu se abstulit; aliquos tamen legavit, qui quæ diceret Aleander scripto summam notarent. At primo quidem optimè factu duxit Aleander, tam multas hæreses à Luthero disseminatas ante omnium oculos palam ponere. Allatis igitur al quot libris ab illo jam impressis, opportuna quædam in eis prius observata videnda obtulit subinde, prout in dicendo ferebat occasio, auditoribus sibi magis propinquis, quibus loco testium luculentissimorum uteretur. Hoc instructus apparatus, tres ille horas peroravit, summam concionis attentione: Quoniam verò argumenta validissima sunt ab eo hic producta, quæ spectatis sive conscientia sive politiciis rationibus, Reges & Regna Christiana permoverent ad insectandam hæresim, servandamque Romano Pontifici obsequentiam; par esse censo, quo melius ea lectoribus innotescant, illius Orationis summam hic referre, quæ quantum colligo ex ejus literis, geminoque mandatorum libello, altero ab eo Romam delato, (a) altero quibusdam Cæsaris Oratoribus tradito, quo Saxonem adduceret ad resistendum Luthero, habita est in sententiam hic mox apponendam. Nec reprehendar, opinor, à lectoribus, quasi veritatis non servantissimus, si, quo ipsi orationem adeò memorabilem exponam, non veluti in statua quadam inanima, sed in forma quodammodo spiranti, eam in ejusdem Aleandri lingua repræsentavero. A quo tamen abstinere mihi est in animo in Historiæ progressu; tamen per exempla, perque (*) auctoritatem plurimorum

id licere satis liqueat, cum fidei magis laudem quàm eloquentiæ quæram.

(a) Sunt in libro Archivi Vaticani inscripti, Acta Wormatiæ fol. 66. & 99.

(*) Vide post alios Mascardum lib. 3. de Arte Historica cap. 4.

8. Nemini umquam accidit, Augustissime Cæsar, Potentissimi Principes, & Præstantissimi Delegati, ut in ullo publico Cœtu verba faceret minori cum periculo ne fallerentur auditores, quàm mihi hodie in præfenti Conventu. Solent Oratores decipere, boni studium simulantes eorum quos alloquuntur, à dicentis commodo, animique affectione usquequaque se junctum. Hinc est quod aliquando amoris opinione magis quàm rationis pondere persuadeant. At equidem fateor me causam agere, cujus bono studiosissimè consulo, cujus amore vehementissimè conflagro. Agitur hic de retinenda in mei Principis vertice adorata cunctis Tiara: agitur id, cujus gratia vel ex privato animi mei sensu libenter me vivum flammis devoverem, dummodo mecum unà monstrum nascentis hæresis arderet. Idcirco vos omnes præmonitos volo, ne ullam mihi fidem porrigatis, nisi quantum meæ probationis robur exquisitissimè à vobis expensa judicicia vestra pertraxerit. Accuratum hoc examen non solum non formidatur à me, quin potius exoptatur. Quas enim adducturus sum rationes, uti fert veri natura, tunc certiores deprehendentur, cum intentiori simul ac perspicaciori oculo dispiciantur. Deliberatur in præsentia, an in Lutheranam sectam Edictum Imperatorium sit intorquendum, id est telum, omnium quæ Cæsaris auctoritas obtinet, maximè formidabile. Ad hoc judicandum, tria præcipuè considerentur oportet. Primum, Num hæc secta omnino sit abolenda: Secundum, An id per mitiora quædam, minusque turbulenta confici possit: Tertium, Utrùm ex hoc decreto majora impendeant pericula, quàm ex lenta conniventia atque permisso.

9. Ordiam à primo; quod, si rectè perpensum intellectumque sit, totam causam proficiat. Ad id autem opus est, falsam opinionem prorsus evellere, antehac multorum animis insidentem: hoc est: omnem inter Lutherum Romamque discordiam in quibusdam capitibus sitam esse, quæ conferunt in rem Pontificis, & à Luthero negantur. Tantum id abhorret à vero, ut inter quadraginta & unum articulos, à Romano Pontifice per suum diploma damnatos, qui ad Pontificiam auctoritatem attinent, exigam teneant hujus numeri partem. Ne fortè existimetis, reliqua impietatis effata illi per calumniam obtrudi; huc mecum detuli Martini libros, ab ipso Latine scriptos ac Teutonicè, & ab eodem impressos atque vulgatos. Satis est oculos in fronte gerere, ut ea clarè intueamini confirmata ac sæpius iterata. An fortè in levioribus argumentis? Negat ille necessitatem, utilitatemque cujusvis nostri operis ad cœlestem gloriam consequendam: negat libertatem ad Legis naturalis Divinæque observantiam; quin affirmat, qualibet actione nos ex necessitate peccare. Quod ex Orci armamentario validius telum ad hebetandos cunctos conscientiarum morsus, ad fræna pudoris perfringenda, ad honesta-

honestatem aureis spei calcariis exarmandam? Quod nocentius poculum vel in fabulis excogitatum est, ad homines in belluas deformandos; atque in belluas eò quacumque alia bellua nequiores, quòd illi peccare soli possunt, & ratione pro armis iniquitatis abuti? Cur veteres sapientes Epicuri sectam adeò sunt execrati, nisi, quod, quamvis ipse Divinitatem in cœlo fatereptur, negabat ab ea nobis vel pœnas infligi propter delicta; vel præmia rependi propter operum honestatem? Cur ajebat vir ille cordatus, posse civitatem potius sine igne & aqua, quàm sine Religione servari; nisi quòd ad obtemperandum legibus, ad coercendas rebelles appetitiones homo, qui sibimet ipsi numen est, numquam adduceretur nisi allectus præmio, supplicioque deterritus, quæ ipse à quadam omnipotenti Justitia præstolatur? Parum profectò est ad nostram cupiditatem eò redigendam, ut arceat à sese oblectamenta sensibus jucunda vehementius instantia; parum, inquam, est respectus remunerationis ac pœnæ, quæ à terrenis Magistratibus adhibentur. Hi quandoque falluntur, quandoque corrumpuntur: modò fugantur, modò vi repelluntur: humanum supplicium numquam denique majus est malum eo quod cuicumque hominum inevitabile natura præscribit, videlicet morte. Præmium verò quod accipitur ab hominibus, non exiguum modò, sed rarum est. Hinc sempiterna felicitas, hinc sempiterna calamitas, à Judice potentissimoque rependenda, si mentis oculis obversentur, fulcimenta sunt humanæ virtutis, adeoque civilis quietis.

10. Num fortè spectat hæc dogmatis doctrina ad Romani Pontificis emolumenta? Spectatne ejusdem commoda, vis illa Sacramentis à Luthero detracta gratiæ affundendæ: qua persuasionem in animis credentium omnis extinguitur fiducia, nixa divinis illis pharmacis, quæ nostræ salutis causa JESUS CHRISTUS suo sanguine in Cruce conflavit? Quid jam dicemus de potestate inaudita prorsus, Ecclesiæ fontes absolvendæ non solum laicis, sed planè feminis ab eo tributa; præcipua veneratione ab Ordine Sacerdotali sublata, & Sacramenti Pœnitentiæ corrupta efficacitate cohibendæ à peccatis, tam ex verecundia in iis aperiendis viro sacra dignitate venerabili, quàm ex ejusdem monitis ad emendatorem vitam sedulo deducendis?

11. Sed progrediamur. Quænam impietas vel sacrilegio foedior, vel perturbatione Christianæ Reipublicæ perniciosior, quàm vota religiosa delere, quàm sacrosancta illa vincula dissolvere, quæ sexus utriusque Regulares intra sacra septa indissolubili nexu devinciunt? Hujusmodi doctrina profectò abundè, quid sit Lutherus, ostendit. Neminem latet, astum, quo utuntur initio deceptores, grassatorum duces, perduellionis auctores, in eo situm esse; ut omnis indicatur licentia, quasi stipendium ad numerosam asseclarum manum conscribendam, sumptu communis ruinæ. Quænam erit rerum perversio, quæ populorum offensio, quæ in cunctis urbibus oppidisque discordia, spectare, quàm turpiter ii qui prædicatione & exemplo Fidei fermentum erant in populis, nunc irrimento doctrinæ sensibus illecebrosæ corrupti, vestes illas objiciant adeò venerandas, templa deserant prius ob eorum Psalmidiam adeò fre-

Histor. Concil. Trid. Pars I.

quentata, enormibus incestisque stupris sese contaminent? Concitabuntur enim verò fratrum patrumque pugiones in sororum filiarumque projecta libidini corpora. Efflagrabunt effrænati apostatæ à suis quisque consanguineis patrimonia, tamquam non ritè abdicata: brevi par cunctas familias dedecus, infama in re familiari dissipatio, similtas in animis dominabitur.

12. Prætermitto brutalem eam insaniam, qua docet Lutherus, nefas esse Turcarum aggressionibus obistere; quippe qui divinam in nos ultionem Dei vindices exercent. Quod æquè conficeret: nefas esse morbos curare, ne Deo, valetudinem ad noxarum vindictam infligenti, impiè resistatur. An demens non intelligit, hanc ipsam necessitatem obistendi, bellandique per tot incommoda, per tot metus, esse grave supplicium, & illud planè, quo sperandum nobis est, in suis fidelibus Divinam clementiam esse contentam? Non intelligit, utcumque res habeat, dubitari non posse, ne fortè Divinam voluntatem nos latentem frustremur, si Deo liberet gravius nos punire; cum certum sit, nostram omnem repugnantiam, ex araneorum telis clypeum ad ictus Divini gladii nobis evasuram? Sed hæc Lutheri dementia, quo certè major, eò minus perniciofa est, cum fieri nequeat, ut ea in animum inducatur? solum ostendit, quodnam lumen Divinum hujusmodi prophetæ mentem irradiet, quænam sit charitas istius vindicis libertatis vestræ, qui mallet intueri Germaniam à Byzantiis canibus devorantam, quàm à Romanis Pastoribus custoditam.

13. Et quoniam incidit mentio reverentiæ quæ Romæ debetur, simulque animadverto, popularem acclamationem plausumque Luthero excitatum, esse præmium hujusce tam expeditæ libertatis à Romana tyrannide, quàm ille jactat; perpendamus, si placet, quàm is benè de Republica hoc tam salutari nomine mereatur. Quæ in re lætor equidem, me verba facere in eorum confesso, in quibus mens non caligat vulgi opinionibus mancipata, quarum falsitas quibuscumque rationum luminibus conspicua reddi non potest intelligentiæ populari; sed viget maximè perspicax, vel ad eam penitissimam veritatem collustrandam, cujus noticia nationum regnorumque fræna moderantibus opus est. Ac primùm quidem præmitto, nolle me hic disputare de iis omnibus, quæ Romæ sunt in usu Tribunalibus curiæque ministris. Quemadmodum Regia quoque conclavia suo pulvere sordescunt, quo identidem mumentur oportet; ita in principum Curias quidam etiam abusus irrepunt, qui sanè opus est ut interdum correctione purgentur. Nec tam exigua vel prudentia Cæsaris est, clarissimique hujus Conventus in dignoscenda indigentia Germaniæ, vel auctoritas apud Romanum Pontificem, ut sine tragicis exclamationibus unius transfugæ exaugurati rabulæ, rerum peritiam nihil illuminati, ac furore penitus occæcati, nesciant ipsi per se Christi Vicario rem efficaciter proponere, atque ille justis postulationibus satisfactorius non sit. At quod nititur Lutherus evertere, Pontificia in universum potestas est, quæ toti præest Ecclesiæ in Divinis Oraculis exponendis, rebusque Ecclesiasticis moderandis. Præcipuum illius argumentum, & populis maximè accom-

F

moda-

modatum, ad hanc sanctissimam auctoritatem elevandam, in eo versatur, quod affirmet, Romæ aliud manu perfici, aliud lingua præscribi; adeoque mortales non ex veritate, sed per fraudem doceri. Missum facio, posse cuicumque liberit, mores Romanos oculata luminum fide perspicere, non maligna alienæ narrationis calumnia noscitare, eosque oculo purgato, humanaque censura, non idearum mensura perquirere; ac facile compertum iri, tantum temporis, tantum auri pondus continenter Divino impensum obsequio, tantam eleemosynarum largitionem, tantam abstinentiam ab iis quæ sensus appetit, quæque in aliis locis effrenatè arripiuntur, tantam vitæ integritatem in plerisque ex Apostolico Senatu, ceterisque Ordinibus magis ibi conspicuis, ut fateamini necesse sit, in eo quiddam maximè singulare, supraque vires hominum promicare: prætereo, fuisse Christi monitum, eorum nobis documenta non exempla sequenda, qui prima in Cathedra præfident. Sed ajo, in argumentatione Lutheri, ex ejus supposita sumptione consecutionem legitimam potius contrariam esse debere; atque affirmo disertè, luculenta esse indicia falsæ religionis, ubi custodes ordinarii, quantumvis aucti numero, & per quamcumque temporis diurnitatem id exequi planè soleant quod præcipiunt. Hujusmodi erat veterum Romanorum religio, qui, utpote ambitione ferventes, non aliam monstrabant viam ad divinitatem sibi conquirendam, nisi qua per humani generis stragem potentia atque gloria comparantur. Talis est Mahumetis religio, quæ omnem sensibus petulantiam indulget, fordesque voluptatis inquinatissimæ in omni æternitate pollicetur. Talis est, ne longius digrediamur, ipsius Lutheri religio, qui in ignavæ impuræque libidinis suæ gratiam, negat sempiternæ salutis honesti operis necessitatem, & inhonesti detrimentum. At non ita Religio quam Romani Pontifices nos edocent. Eam ipsi talem semper professi sunt, quæ eos omnes damnat tamquam deficientes, multos ut quadantenus reos, nonnullos (dicam ingenuè) ut scelestos; quæ ipsos adigit ad quamdam subjectionem, suarum appetitionum carnificem; quæ plurima illorum gesta extra hanc religionem nihil improbatâ subdit, tamquam noxia linguarum vituperationi dum vivunt, historiarum infamiae post mortem; quæ per perennem gloriam, vel hic inter mortales, antehabet exalceatum fraterculum coronato Pontifici. Quam oblectationem; quam utilitatem suspicari possumus hujus doctrinæ fuisse inventrices? Quo pacto Romani Pontifices, et si vitiiis quâdoque affecti, atque in aliis opinacionibus nimium inter se discrepantes, adeo constanter omnes ad unum consensissent in eadem doctrina confirmanda, nisi fuisset iisdem à veritate dictata, & afflata divinitus? Delabi Romæ quosdam ex antistitum ordine in noxas admodum etiam graves, haud ibi superbè negatur, sed verecundè conceditur. Roma ea est, quæ non multis antè sæculis aras cultumque decrevit Bernardo, illi scilicet viro, qui suis paginis Romam tam acerbè castigat.

14. Vociferatur Lutherus, Romam esse simulationis domicilium. In primis hæc est consueti vitii effrenati calumnia, contra invisam reverentiam virtutis exemplo prælucentis, Ve-

rùm, sit Romæ in quibusdam hypocritis: quisnam sapiens nesciat, hypocritam non nisi in patria sinceræ probitatis versari? Nemo certè defudaret adulterando auro iis in locis, ubi magno in pretio aurum non esset: nemo pariter laboriosissimæ simulationis impendio studebit virtutis speciem præferre in ea Republica, ubi animadvertat, virtutem nec affici præmio, nec reverentia coli.

15. Atque hæc de Doctrina: jam de Jurisdictione. Queritur Lutherus, supremum in Ecclesia Principatum à Romano Pontifice injuria occupatum. Quinam hoc? Num fortè Alexandri phalangibus, Cæsarisve legionibus? Homines natura imperii appetentes, ac subjectionis inimici, ex tot Orbis terrarum regionibus, & cum propensionibus studiisque politicis ita diversis, potuissentne umquam unanimes adduci, ad venerandum uti Christi Vicarium, Romæ Episcopum inermem, modicique terreni dominatus? illi se subjecissent ceteri Præsules? stravissent se ad ejus pedes tot diademata inter se dissidentia, nisi veteris doctrinæ traditio iis omnibus persuasisset, id esse Christi mandatum ac testamentum? Sed penitius rem introspeciamus. Comminiscamur, paratum esse Christum ad Ecclesiam suam nostro arbitratu permutandam, & hujusce sapientis confessus auctoritati permittat, Romanum Pontificem à possessi Principatus fastigio deturbare: an id bono publico expediat, expendamus. Quod si non expedire deprehendamus, satis nobis perspicuum fiet, à Christo Ecclesiam ea ratione fuisse constitutam, quæ maximè congrua est felicitati fidelium, etiam humanæ. Vos ad rem tanti ponderis attentiores depono. Romani Pontificatus fastigio dejecto, quodnam erit Ecclesiæ regimen? Quilibet Episcoporum supremumne in propria Diocesi culmen imperii tenebit? Clamabimus, unam nos tyrannidem extinxisse, innumerabiles peperisse. Sperare quidem licet, unum tandem Pontificem ferè semper talem electum iri, qui prudentia, probitate, rerum experientia, atque ut hæc omnia desint, ministrorum auxilio, humanæque laudis cupidine, regat vel probè vel certè tolerabiliter Christi gregem. Sed cuiam cadet in animum, hoc posse sperari in immensa minorum Episcoporum multitudinem, qui non è Senatu Cardinalium, neque ab eorumdem Senatu eligantur; sed ex iis, qui parvo contenti ceusu, & angustiis regiunculæ finibus, à popularibus Presbyteris ejusdem regiunculæ deliguntur? Erimverò in tot Antistites nulli subiectos dividere Hierarchiam Ecclesiasticam, perinde foret, ac minores dominos in suo quemque oppidulo supremum profani dominatus caput constituere.

16. At enim, inquit, Episcopi Concilio parebunt. Quæro: semperne istud Concilium coactum persistet? videlicet, an semper Episcopi à suis Ecclesiis absentes una persistent? Jam ut non ita persistent; quodnam erit adeundum tribunal, si quid gravius acciderit quo tempore non habetur Concilium? Atque hujusmodi Concilium, cujus erit judicio cogendum, quando, quomodo, quo præside? Nonne intelligitis angustiis hisce interrogatiunculis, id si fieret, quantum perturbationis, discordiæ, contentionis exagitaret ac deformaret Ecclesiam? Scio non defuturum, qui audacter respondeat: Pene Cæsarem esse debere potestatem Concilio præsi-

præsidentis. Sed mihi certum est, Augustissimi Principis, qui me nunc audit, prudentiam ad hujusmodi opinamenta non flecti, non magis possibilis, tametsi forent legitima, quam à Cæsare terrarum Orbem, à Deceptoribus suis possessum, recuperari. Quicumque non cæcutit, satis conspiciat, an potentia adeo coarctata, adeoque ab aliis Principibus in profana dominatione oppugnata, obtentura sit umquam per eosdem supremum sacræ Dominationis fastigium, adeo cum profana confusæ. Communis sententia est, inter formas regendi Monarchiam excellere: sed ut Polyarchia præferatur, nemo sanè sic eam præoptabit, quin perpetuo summum Tribunal extet, & certo in loco, & quod in horas singulas cogi possit: quod sine dubio in Ecclesia non haberetur, si uno capite destituta à disjuncta omnia Episcoporum multitudine penderet. Præterea, quæ Legum, Rituum, ac tandem Fidei discrepantia inter fideles oriretur, cum singuli populi illud crederent, quod suus cuique Episcopus, alioquin errori obnoxius, tanquam Divinæ Scripturæ sententiam proposuisset? Reipsa non amplius mereretur Ecclesia nomen *Ecclesiæ*, hoc est *Congregationis*, ubi jam in tot membra segregata, unitate careret illius animæ, quæ ipsam informat ac regit. Quin etiam brevi hujusmodi Polyarchiæ regimen arrogarent sibi Rectores privati adversus ipsorum Episcopos; adversus Rectores, minores Presbyteri; ac tandem illa verè Babylon conficeretur, quam Romæ Lutherus sacrilegè comminiscitur.

17. Sentio mihi à vulgo populariter opponi: Quonam pacto primævis sæculis Ecclesia regeretur, quando certum est, tantam potestatem à Pontifice nequaquam fuisse exercitam? Verùm hac eadem ratione arguendi redigi possent homines, ut rursum glandibus vescantur; Principes, ut sine custodibus, sine aula frequentia, sine aulicorum comitatu vitam ducant; Regum filii, purgandis linteis operam navent, quod eam legimus antiquitus usurpatam vivendi rationem. Quemadmodum humanis in corporibus hominum habitudo indigentiaque pro ætate mutantur, nec juvenis ad victum, quo idem usus est infans, regredi posset; non aliter Reipublicæ corpori contingit. Metiamur id quod effici liceat ex eo quem cernimus rei Christianæ statu, non ex eo quod Pontifices quandoque fecerit, qua insecrationibus coacti, qua paucis probatissimæ sanctissimæ Episcopis confisi, qua præpediti potentia Cæsaris ubi que gentium imperantis, qua etiam ob commercia nationum longè minus quam ætate nostra usurpata; unde fiebat, ut nec facile nec frequenter Romanus Pontifex adiri posset. Ceterum etiam Cæsari erga multos inest jus supremum, quibuscum, ob eorumdem potentiam vel distantiam, ille nunc ea universa auctoritate non utitur quam jure obtinet, & quæ alioqui foret interdum opportuna Imperii unitati, rectæque gubernationi populorum. Atqui satis constat, Romanum Pontificem quovis tempore fuisse habitum uti reliquis Episcopis superiorem, eamque potestatem, quam ille à tot sæculis hucusque adhibet, nequaquam armorum violentia sibi comparasse; eandemque esse in præsentia, ut demonstravi, ad bonum Ecclesiæ regimen necessariam. Constat pariter, per illa tempora, quorum exem-

Hist. Concil. Trid. Pars I.

plar mihi objicitur, non extitisse in Ecclesiastica Hierarchia eum concentum, eam propensionem, eum ordinem, eam firmitatem æquabilitatemque Legum ac Rituum, quibus nunc fruuntur. Quin multi Episcoporum præcipui atque sanctissimi, definitiones, sanctionesque magni momenti, editas ab Ecclesia circa mores ac Religionem, ignorabant; & in sacris cæremoniis ea varietas inducebatur, quæ in longinquiorebus Provinciis adhuc perdurat. Paulatim etiam potentiores infusæ ac remotiores, in Petri Tiarâ insurgere non verebantur, ea schismata concitantes, quæ mysticum Christi Corpus dilacerarunt, & magna ex parte Orientalem Ecclesiam ab Occidentali sejunxerunt. Ex quibus incommodis nullum patimur, postquam Romanus Pontifex in Episcopos inferiores plena jurisdictione perfungitur.

18. Cum autem ostensum sit, ob unitatem, gubernationem, majestatem, unum esse constitutum supremum Caput, supremumque Rectorem Ecclesiæ; oportet eundem, quod parens communis, neminique suspectus habeatur, in ditione cujuscumque ex aliis Principibus haud sedem figere, sed propriam ditionem obtinere, propriam aulam, proprios ministros, & qui suæ administrationis amplitudini debeantur. Atque ad hæc omnia undenam necessarij sumptus suppeditabuntur? Quodlibet oppidum eos suo Parocho suppeditat, quælibet Diocesis suo Præsuli, quælibet ditio suo Principi, multaque simul ditiones ac regna suo Monarchæ. Neque subditorum detrimentum existimatur, si unius regionis pecunia deportetur in aliam; modò illi pecuniæ ea merces rependatur omnium maximè necessaria, maximoque in pretio habita, quæ scilicet est ipsa Lex & Justitiæ conservatio. Cur igitur exortum nequiter dicendum est id, quod è Christianæ gentis collationibus conflatur ad alendum Ecclesiasticæ Regiæ Principatum?

19. Dicent, ea esse quidem, sed rebus necessariis suppeditanda, non in luxus deliciasque dissipanda, nascenti Ecclesiæ ignoratas, & Evangelio repugnantes. In hac populari querela gravissimo itidem sophismate peccatur. Si de splendore loquuntur, ad magnificentiam ornatumque templorum, ad sacra vasa, ad sacerdotalem suppellectilem spectante; hic sanè in Ecclesia primæva parcior fuit, ac sæculi pravitate, non Præsulum voluntate. Videamus cujusmodi splendorem in Hierosolymæ templo Deus præceperit; qualem adhibuerit Constantinus statim ac Fidem susceperat, & quas inde laudes tulerit Sanctorum omnium calamis concelebratus? Novit id vel Ethnica superstitione, asseruitque, aurum nusquam melius quam in templo fulgere. Quod si quis mordacior sarcyristes hunc morem carpsit, scomma retorfit egregiè S. Bernardus, severissimus ille paupertatis & austeritatis cultor, dum ait: *Non quid in Sancto, sed quid in frano aurum faciat, inquirendum.* Qua ratione Deus, ut ita loquar, cælum inauravit luce, quod mortalium animum excitaret; eadem optimum est, auro templum illuminari, quo populus alliciatur, eoque confluat, sensu cum ratione, voluptate cum pietate conspirantibus. Neque hæc magnifica sanctitas Romæ peculiaris est. Quis vestrum est, Principes ac Dynastæ, qui eam suis in ditionibus pia liberalitate non imitentur? Flagitat populus

pulus theatra: hinc est non solum pietati, sed etiam politica congruum id agere, ut splendiora & jucundiora theatra sint, in quibus vitium non alicur, sed curatur.

20. Jam vero, si sermo sit de luxu privato, par est ut in Ecclesiastico, sicut in quolibet alio Principatu, desiderium a spe discernamus. Paupertas voluntaria Romæ laudatur; illius auctores adorantur, vituperatores damnantur: non tamen virtus tam excelsa postulanda universe in omnibus, aut speranda. Leges tunc plane sunt pessimæ, cum exigunt optimum, h. e. supra quam sperari queat perfectum: neque vult Deus vel innatas animis propensiones evellere, vel eisdem heroicam sanctimoniam generatim infundere. Unde humana incommoda in cultu divino humanis vicissim commodis compensentur oportet: idcirco pacem, non persecutionem exoptamus Ecclesiæ. Etenim si hæc per victoriam ardui quosdam excitat ad sanctitatem; illa facilis ope plurimos evehit ad salutem. Nec sanè humani alicujus illiciti adminiculum diminuit operis honestatem Dei causa suscipi, prout liquet ex multis præmiis terrenis, ab eo in veteri Lege promissis. Si itaque velimus, ut infra Christianæ Reipublicæ Regia re ipsa frequentetur à viris ingenio, literis, virtute, nobilitate præclaris, qui deserta patria, præcisâ connubii prolisque non indecoris, cetera subeant onera Ecclesiasticæ disciplinæ; necesse est honorum ac proventuum spe eorum animi releventur. Quantum splendoris, quantum firmitudinis nostræ Fidei confert, spectari Principum ac Dynastiarum filios sacerdotio devinctos, & obsequio summi Sacerdotis addictos? Id vero neat quam contingeret, nisi pietas Christiani populi eidem summo Sacerdoti copiam remunerandi impeditaret.

21. Vereor ne mihi à multis hic exprobetur, hæc Christiani Orbis collationes posse tandem tolerari, si præmia iis conflata, ex merito, non ex affectu Romæ dispertirentur. Paulisper sistamus. Hac ratione de medio tollenda esset cuique Reipublicæ facultas remunerandi. Nulli enim Reipublicæ Deus tradidit perpetuo veluti fideicommissum, iustitiam ac sapientiam in distributoribus præmiorum. Quidquid humano iudicio committitur, cuidam regulæ committitur, sæpè ab effectu, sæpè ab ignorantia distortæ. Adde, acutiùs ab egregio scriptore fuisse observatum, huiusmodi errores esse necessarios ad quietem Reipublicæ conservandam; cum certum sit, si majus præmium, majoris etiam meriti certissimum esset argumentum, neminem æquo animo passurum, se aliis per tam apertum dedecus posthaberi. Gratissimum cuique levamen est, posse fortunam ut inimicam virtutis inculcare. Ceterum, quæ ab huiusmodi sacræ politix rudiori examine proveniunt, expendamus, uti factum opus est in cunctis legibus moribusque ponderandis. Liquet profecto, ex tot tamque amplis remunerationibus à Pontifice distributis, oriri nostræ Religionis splendorem illum incomparabilem à me laudatum, propterea quod in Christianis nationibus flos nobilitatis, doctrinæ, virtutis, Christi Aris devotetur; quod certè, humanæ imbecillitatis vitio, in Ecclesiæ inopia non eveniret.

22. Neque hoc est, (ut oblatrant adversarii) sanguinem Christianæ gentis exsugere, quo Ro-

ma pinguescat. Nam si Sacerdotia consideremus; ea quocumque in loco, ejusdem loci populares plerumque obtinent: & quibus hoc non contingit, alia alias in alicum patria, per quamdam compensationem vicissim impertuntur. Sin pecuniam consideremus, quam sibi Pontifex è diplomatum, aliarumque facultatum traditione desumit; ea sanè veritatis calculo computata, tanta non est, quanta mediocri Principi sustentando sufficiat; cum videamus multos Principes non maximos nihilo minorem quam Pontifex in alenda familia sumptum impendere. Et tamen ii proventus solum conficiunt partem illius summæ, quam Pontifex ad id intulit; cum pars altera, nec tenuis, ab ejusdem profana ditione illi suppeditetur. Rationem subducite, quam particulam eorum singula verè conferant. Præterea illa ipsa particula quinam, rogo, perficiuntur? Romana Aula, non est Aula ibi à stirpe nascentium: Aula est Ecclesiasticorum, ex variis Orbis Christiani Provinciis eò confluentium: ac propterea decora, divitiæ, commoda illius Aulæ ad cunctas etiam Orbis Christiani Provincias pertinent. Quis verò, nisi vecors aut improbus, inficiabitur, conferre plurimum ad incitamentum virtutis, communem quamdam Christianis omnibus Aulam esse, in qua possit pro se quisque coniti per meritorum gressus ad summam & dignitatis, & opulentix, & dominationis fastigia?

23. Dimetiamur denique huius principatus utilitatem norma magis aperta, sensibus & vulgo etiam exposita, id est effectis. Nulla perinde Respublica ut Christiana tam numerosè, tam splendide tuetur ac fovet nobilitatem, nimirum decori, honestatis, virtutis, ingeniorum altricem, & quæ merito apud inclytam Germanorum nationem tanti æstimatur. Id autem ex eo provenit, quod cum in Christiana Religione, dignitatibus redditibusque nobiles allicantur ad vitam cælibem, qua inter Militares, qua inter Clericalem ordinem profitemdam, efficitur, ut patrimonialia familiarium ab iis facile integra retineantur, ubi alioqui majorum natu jura minoribus fratribus evaderent intolerabilia. Nulla alia hominum natio adeo vel maximè abundat literis. Quid ita? Quia supremum obtinet Principatum, atque in eo tam sublimes gradus, quibus tanquam præmiis propositis, ad Palladis studia, non Martis aspirant. Si (ut paucis multa complectatur) universum terrarum Orbem circumspicemus, nulla nobis occurret Respublica aut felicior, aut excelsior, aut ornatiores iis dotibus, quæ supra belluas hominem evehant, ipsisque Angelis admovent, quam Christiana Communitas obtemperans Romano Pontifici. Neque id Naturæ climatisque beneficio tribuatur. Aliis tempestatibus longè felicior, excelsior, & in politicis præstantior extitit Oriens, quam Septentrio. Id igitur quoddam bonum est, quod oritur ex ipsa ratione Principatus a Christo constituti, quo suum populum manifesta prærogativa insigniret in terris; cujus Principatus, ut intelligitis, basis, nexus, nexus, ac movens tanquam intelligentia, Romani Pontificis auctoritas est.

24. Quare primum ac præcipuum ex capitibus à me propositis ita concludo: Si Lutheri

pertinacia, uti jam vobis exploratum est, id enicitur, ut Christianæ Religionis cardines divellat, sublato mortalium operibus respectu supplicii præmiique cælestis, Sacramentis veneratione, votis solennibus custodiâ, fidei sacroque Christianorum Principatu unitate; atque id expellendo funditus ex animis pietatem, atque à cœtu mortalium felicitatem, ubicumque illius doctrinæ lues afflatur; quæ lues adipi sensuive infusa, adeo tenaciter, ut in dies experimur, populos corripit, adeo longè lateque per eos grassatur: liquidò apparet, opus esse remediis præsentissimis, ut opprimatur. Animadvertit id perspicaciâ singulari Maximilianus Cæsar, suisque literis Romanum Pontificem stimulat, ut proserpenti hæresi suarum definitionum auctoritata obviam iret, pollicitus se per universum Imperium eas pro virili promoturum. Hac permotus fiducia Leo Decimus, non dubitavit sacrosancta sua tela ad pugnam educere, & Apostolico studio suas omnes partes explere. Nolet enim verò Carolus, despectâ sententiâ, violatâque promissione Decessoris & Avi, Pontificem impiorum ludibrium deserre, ingensque illud incendium sibi præsens negligere, cujus vel primæ scintillæ tantum Maximiliano sollicitudinis ardorem intulere.

25. Hoc ita stabilito, de reliquis duabus partibus pauca supersunt dicenda. Secunda pars est, an sit reliqua spes illa curationis per remedia minus acria, minusque mordacia, quam sit Edictum Cæsareum. Sed quod, oro, huiusmodi remedium non est adhibitum? Pontifex, exclamare ausim, per suum dedecus (si unquam Christi Vicario dedecori vertenda sit charitas) Pontifex, inquam, perinde cum Lutero egi, ac si cum magno Principe agendum, non cum perveraci encullato. Illum accivit Romanus; eoque recitante, causam Romano Tribunali novo exemplo subtractam, in Germania Cardinali Legato, clarissimo ætatis nostræ Theologo, demandavit. Legatus passus est, uti sese Lutherus adiret Cæsareâ fide munitus: quod idem erat, ac revinctis Legati brachiis, & linguâ solum solutâ. Audivit hominem sæpè quâ voce quâ scripto loquentem: integram obtulit ventam scelis, omnium quæ à Christi cultore admitti possunt scedissimi, modò ipse scelus agnosceret. Amicorum cohortationes adhibuit: tulit postea se ab eodem indecorè deferri, non modò non impetrata, sed ne significata quidem abeundi facultate, atque uti suspectæ fidei iudicem repudiari, abstulitque ab ea legitima consuetaque multa, quæ est, reum damnare. Deinde, Lutero exhibente plenam animi confessionem cum voce Pontificis, ac si DEI vox foret, Pontifex articulos definivit in genere, prætermisso Lutheri nomine in diplomate, ut ab eâ ignominia intactum relinqueret. Ille interea in Romanam Sedem, summis Regibus adoratam, tanquam in sceleratorum colluviem ore & calamo debacchari, ipsius auctoritatem abnegare, & ad Concilium provocare, quod neque tunc coactum erat, neque erat in promptu ut cogeretur, arrogata sibi licentia, vel agendi vitam immunem ab omni Ecclesiastica potestate, vel compellendi Ecclesiam, ut ipsius sola gratia Generale Concilium congregaret. Post hæc omnia, Carolus Miltitius, vir in his regionibus satis clarus, Legatus à Roma-

no Pontifice ad præclarissimum Septemvirum Saxonix, sæpius impendit reconciliando Lutero, nedum lenitatis, sed demissionis officia lacrymasque; neque quidquam ab eo impetravit, nisi literas ad Pontificem eâ putidas ignominia, ut longè urbaniores illi scriberet Turcarum Princeps. Obtulit tam sæpè Lutherus causam suam subicere iudicio, inter ceteras, Academia Lovaniensis: ea doctrinam illius damnavit; sed obsequii loco contumelias retulit. Adhuc Pontifex, ut suæ vocis humanitate orisque majestate hominem recuperaret, & quo etiam ipsemet adspiceret quantum interesset inter veram Romam, & eam quam idem obtrectationum suarum carbone delineaverat, flexit animum ad eum Romam invitandum, simulque fidem publicam ac viaticum offerendum: neque destitit, tamquam cum filio fugitivo cum eo agere, qui secum atroces inimicitias profitebatur. Postremum, sollicitatus Academicarum Præsulumque Germaniæ postulationibus, ut in hunc animum deceptorem damnationis fulmen jacularetur, ipsum de ictu imminente præmonitum voluit, eique simul indulgit novum spatium fulminis evitandi. At quis jam ex tam constanti clementia, tum patienti ac tanta curatione tandem extitit fructus? Durior ejus contumacia effecta est, ejus despicientia petulterior, supra modum impiæ ejus blasphemix, dum ipse interea nos in dies affeclas sibi adjungeret, seu loquacitate deceptos, seu licentiâ fascinosos. Atque hoc denique levamentum est, quod infamix illius perditæ capitis mitiora remedia contulere.

26. Cæsar ex altera parte purgantia, sed minus acria expertus est. Primum enim sacrilega volumina interdixit, sed auctorum nominibus pepercit; & ea tamen volumina auctiore semper numero ac scediore contumaciâ pullularunt. Eadem comburi iussit, Academicarum magni nominis iudicio, unaque Archiepiscopis Septemviris auctoritate ac exemplo rem comprobantibus. Lutherus contra ausus est alios flammis ea volumina absumere, quæ maximè, secundum sacras Literas, venerationi sunt Christianæ Reipublicæ, quippe certa regula rectè credendi atque vivendi. Augentur in dies concionum impietas, libellorum petulantia satyrorum aculei, conventiculorum seditio, querimoniarum etiam insolentissima confidentia. Quoniam ergo quodcumque aliud telum draconis huiusmodi squamis redundat atque hebetatur, quid jam reliqui sit, nisi Edicti Cæsarei tormentum explodere?

27. Verum, ne quis objiciat, ex hoc ipso incrementum mali pertimescendum, si fortè Lutherani, ex desperatione ferocios, potentioresque ex multitudine, in apertam adeoque insuperabilem perduellionem erumpant; oportet ad ultimum caput ex tribus allatis accedam, expendamque breviter, utrum ex duobus consiliis majus nobis detrimentum miniteretur. Edicto superseadeat Cæsar. Quid, nonne Cæsarem pro inimico Lutherani jam habent? Nonne Cæsar ex universa ditione sua illorum doctrinam profligavit? Nonne per incendia eidem simul cum auctoribus suis infamix notam inussit? Nonne hoc ipsum etiam tres à me laudati Septemviri perfecerunt? Quam sibi pacem ab his Principibus sperandam putent, post tam acerbam

nequitia suæ declarationem? Et post offensionem adeo gravem, quam ab illis ultionis effrata vicem hi Principes expectare non debeant? Ubi inimicitia jam capitalis est & in aperto, tergiversatio hoc unum facit, ut opportunitas detur hosti se muniendi, & ictum præoccupandi. At verò, etiam si animi jam exulcerati non essent offensionum acerbitate, satis adhuc forent damna tam funesta, de quibus jam disserui, ab hac secta imminenti sinceritati Religionis, populorumque tranquillitati, ut quodcumque minus periculum præ illis leve reputaretur.

28. At undenam umquam, per vestram fidem, hæc pericula formidamus? Nonne in hoc amplissimo Senatu tota Germaniæ potentia coalescit? An ignoramus infinitam in hac natione populorum erga Principes reverentiam? Enimverò quibuscum tandem contenditur? cum turba, quæ uti formidabilem ante certamen ob temeritatem sese ostentat, ita in conflictu contemnendam se prodit propter timiditatem. Plurimi sunt, non inficior; non tamen innumerabiles, ut videntur quod voce turbulenter obstrepant: qui autem impendit totum spiritum ut obstrepat voce, nihil sibi retinet, quo manu rem gerat. Quanto ex Dei beneficentia numerosior est factio Catholicorum? neque solum numerosior, sed instructior, atque validior cunctis illis dotibus, quæ in certaminibus numero potiores sunt? At sapientiæ existimationem exposcitis? Academiæ celeberrimæ Lutherum damnarunt. Gradus venerationem requiritis? omnes Germaniæ Episcopi, Præsides, Rectores Ecclesiarum maximè conspicui Lutherum execrantur. Vultu dominationes potentiam? Cæsar in sui patrimonii ditione Lutheri Opera publicè concremavit, potiorque pars Germaniæ Principum, ac Dynastiarum Lutheri novitatem abominatur. An fortè Principum exterorum tutelam extimescitis? Gallorum Rex Lutheri doctrinæ suæ in Regna ingressum prohibet; certis conjecturis habetur, consensu Regis à Parisiensi ejusdem Academia censuram in Lutherum excudi ac fabricari, quam hic brevè spectabitis. Rex Britannia, ut perlatum est, vulnus Luthero intentat, suâ manu infigendum, dum in illius errores librum elaborat. Quid Pannonia, quid Italia, quid Hispania sentiant, satis liquet, Nemo ex finitimis, tametsi vos odisset, hoc vobis malum optaret. In hostili domo, si opè sit, exoptatur quidem febris, non tamen pestis. Quid tandem sunt Lutherani, nisi farrago ex arrogantibus grammaticis, ex inquinatis clericis, è discinctis regularibus, ex illiteratis caudicibus, ex nobilibus delapsis, è seductis plebejis? Concors decretum hujus præstantissimi Confessus simplices animos illuminabit, monebit incautos, nutantes pertrahet, pavidos confirmabit. Quod si quis ex Primoribus huic sectæ hucusque patrocinatus est, nolet in Luthero importune defendendo invictissimi Cæsaris, & Augustissimi hujusce Senatus Majestatem offendere; quippe se suo inobsequens capiti, suo discors corpori membrum ostensurus.

29. Verumtamen, utcumque hominum improbitas, temporumque calamitas efficerent, ut ad tam gravem ictum ne facta hæc planta adhuc viva peristeret; vivet adeo debilitata,

ut sperare jam liceat, non solum ejus germina in præfens reprimenda, sed ipsam sæculo feliciorè casuram. Ad verò absque hujusce securis ictu illam videre mihi videor occupantem suis ramis ingentem hanc Christi vineam, eamque in horridum nemus, in omnium bestiarum lustra miserrimè deformantem: unde contingat Germaniæ, ob effrenatam Lutheri hæresim, id quod Asia contigit ob fœdam Mahometanam superstitionem.

CAPUT XXVI.

Lutherus accitus ad Convantum, datâ Cæsaris fide; adest: interrogatur: quid respondeat.

1. Cœtus ille vehementer commotus est Aleandri rationibus, eâ eloquentiâ adductis, qua ipsas intenderet nervis, non effeminaret pigmentis. Quapropter eum eodem antea propenderet, rebus pluribus, de quibus ambigebatur, evanescentibus, à plerisque in eam sententiam itum est, Lutheranam hæresim esse funditus evellendam. Carolus verò eam adeo averfabatur, ut oblatas à Luthero literas, quibus ad excutiendam Pontificiæ auctoritatis jugum à Germaniæ cervicibus illicebat, legere recusaverit; quin eas repente considerit, inque concisas tradiderit Aleandro, cui ad Leonem mitteret. Non tamen cessabat factio Lutherana saltem moras incedere, satis grata, tempus commutationum omnium parentem esse. Studuit idcirco ad emulationem distrahere Aleandrum disputationis invitamento, quam ille sapienter repudiavit, quemadmodum Colonia prius egerat; merito Romæ ob eam rem collaudatus, mandato etiam injuncto, ut in eadem reperta usque peristeret.

2. Operam etiam dedere, ut idem læcessus injuriis incandesceret, si fortè ad privatam ultionem conversus à sollicitatione causæ publicæ dimoveretur: eoque deventum est, ut homo vilis, Consilii Cæsarei janitor, animo Lutheranus, Aleandrum pugnis ejus pectori admotis repulerit. Ille verò excelsi animi moderatione injuriam toleravit; cum satis intelligeret, perperam ab eo pugnari, qui à configendo hostium Imperatore se flectat, quò acceptum à lixa vulnus ulciscatur: ostenditque se probè callere discrimen inter verum honorem, cujus mensura bonum publicum esse debet, ac popularem, qui idolum quoddam est, ab ingenuis stolidè ferocientibus fabricatum.

3. Non tamen evitare licuit obstaculum planè molestem à Saxone propositum, ajente, dubitari posse, an multa ex impiis Operibus, quæ Lutheri nomen præ se gerent, eum reverè auctorem haberent; ideoque non æquum videri, hominem non vocatum & inauditum damnari. Timuit Aleander, ne hic hominis accitus eò tenderet, ut in solemnè disputatione Lutherus audiretur, cui ille inhiabat avidè, fretus linguæ suæ volubilitate, animi sui audaciâ, & communi auditorum insitiâ. Quamobrem sedulo contestatus est apud Cæsaris ministros, non esse in controversiam adducendum id quod à Romano Pontifice, supremo Juce in rebus Religionis, sancitum fuerat; præterquam quòd non esset in potestate illius Convantum, utpo-

te profana, hujusmodi causis præesse: Lutherum denique Coloniam palam edixisse, reculari à se philosophos, Canonum peritos, & universum Ordinem Ecclesiasticum; proinde solum esse reliquum, uti Tribunal ab illo admissum ex meris Grammaticis ac Poëtis constitueretur.

4. Sed statim factus est certio, vocari Lutherum; non quò proscriptos à Pontifice Romano articulos in concertationem adduceret, sed quò declararet, an eos tamquam suam doctrinam agnosceret. Nihilominus, tametsi illius rei causa is acciretur, nec mora, nec periculum vitabatur; quoniam homo factiosus, ac lingua promptus, ardore vultus, & oris spiritu ad concitandam seditionem plurimum valuisse. Cum etiam haud lateret, à quibusdam veluti sanctum illum coli, ejusque imaginem excusam fuisse, appicto supra verticem diademate more Sanctorum.

5. Urgebat Aleander, hæreticum manifestarium, à Romano Pontifice jam damnatum, ne tiquam audiret. Quòd si adhuc citandus esset, ut novæ damnationis forma servaretur, haud certè fidem publicam illi præbendam, quæ concedi non debet pro eo crimine, cujus nomine reus citatur. Sed in causa magnis utrimque patrocinis fulta, media plerumque consilia prevalent: præsertim verò Germaniæ libertatis mos est, in re dubia mitiorem sequi rationem damandi. Missus igitur Facialis minister Cæsaris, qui fidem publicam Luthero deferret. Hic Lutherus, quamquam multis dehortantibus, statuit eò se conferre; coactusque suæ lingue viribus, quæ etiam universos Imperii Ordines sollicitudinem incusserat, speravit ad sua signa universos Imperii Ordines eadem se pertracturum.

6. Efecta hujus adventus (quæ probrosissima fuerunt ignominia, supra quam Lutherana unquam hæresis passa sit) describuntur à Suaviae artis industria, ut non per plurimum falsitatis, sed per plurimam veritatis silentium, rem tamquam illi sectæ admodum honorificam repræsentet; sculptores imitatus, qui è rudi saxo pulchrum simulacrum conformant, non addendo, sed demendo. Nos itaque, quò Lectorem edocemus, rem distinctè pleneque proponemus, existimantes longitudinem brevitateque narrationem ob eorum voluptate commodoque metiendam, quibus illæ scribuntur.

7. Venit ad Convantum Lutherus, centum equitibus, quos nobiles ejusdem partium instruxerant, comitantibus. Iter faciendi occurrebat populi, nonnulli studio, cuncti curiositate commoti. Cum octo solum equitibus Wormatium ingressus, ad hospitium prope Saxonem divergit, atque è curru desiliens exclamavit: *Deus pro me stabit.* Eodem die tota civitas sollicitè confluxit, quò monstrum spectaret seu sapientie seu nequitie. Conspectus tamen minuit existimationem apud multos doctrinæ, apud plurimos probitatis. Defecerat opinio doctrinæ, quòd ejus argumenta, uti est natura sophismatum, amiserant fulgorem illum improvisò, quo aciem perstringebant; atque adversus eam jam cognita in ipsius commentariis, exactaque sapientium virorum trutinâ perpensa, satis se quique monuerat: ac propterea ipse potius ad objectionum novitatem inermis evaserat. Ex

altera parte adversantem sibi experiebatur favorem ac studium ipsius famæ. Sicut enim illa suis exaggerationibus hominis ingentem quasi supra conditionem humanam extulerat; ita quidquid in eo infra hanc mensuram apparebat, despiciatui ducebatur. Quòd verò ad probitatem attinet: rudiores haud deerant, qui sub ea loquendi agendique ratione per lymphaticam auctoritatem, nescio quid divinum suspicabantur; uti ex odverso alii, ob eandem causam malo demone obsessum existimabant. At magis cordati, illius animum metientes tam eo quòd per os ejus intrabat, quàm eo quòd exibat, planè agnoscebant in ipso multum intemperantiæ, superbiæ plurimum, plurimum iracundiæ, uno verbo, summam perversionem inferiorum appetentiarum, quibus edomandis studuit Evangelium. Quare haud illis verisimile videbatur, eum à cœlo fuisse destinatum, tamquam ipsius nuntium & interpretem singularem. Atque in primo ad Cæsarem aditu tantum modestiæ in verbo ac gestu ne tantisper quidem valuit sibi mutuari ab arte ac reverentia, ut qualis esset reapse dissimularet: unde lepidè Cæsar dixit: *Hic certè nunquam efficeret ut hæreticus evaderem.*

8. Postridiè quàm advenerat, Cæsarem adiit coram Comitibus die 17. Aprilis. Statimque ex Convantum mandato interrogatus fuit ab altero Joanne Eckio (quod nomen Lutheri damnationibus fatale) Trevirensis Archiepiscopi Vicario, viro docto, Catholico, & Aleandri necessario. Prima interrogatio fuit, an Martinus tamquam suos agnosceret libros ibi productos, aliosque suo nomine jam divulgatos. Aderant ibi viginti quinque circiter ex Operibus in lucem editis à Luthero, & Aleandri collectis industria. Simul etiam quaesitum, an vellet res in illis contentas sustinere. Ad priorem partem respondit, eos libros reverè suos esse: ad posteriorem, tempus ad deliberandum postulavit in tam arduo negotio, quòd ad Dei verbum, animarumque salutem pertineret. His auditis, Cæsar cum suis Consultoribus alio secessit, alio Septemviri cum cæteris principibus, alio etiam liberarum Civitatum Delegati. Dein cunctis in unum convenientibus, idem Eckius, Cæsaris ac Imperii nomine dixit: Absurdum videri, spatium ab eo ad considerandum deposci, cum ad dicendam super eo argumento causam diserte in jus vocatus, debuisset in promptu responsionem habere. In causa Fidei prolationem minimè concedi, propterea quòd cum periculo atque offensione fidelium id contingit: nihilominus, ex summa Cæsaris Clementia, usque ad proximum diem tempus indulgeri. Postea illum admonuit, fuisse ab eo theses conscriptas contra Romanum Pontificem sedemque Apostolicam, ac multas hæreses disseminatas, quibus nisi confessum fuisset occursum, nec ipsius retractationem postea, neque vlin Cæsaris ad incendium extinguendum profutura. Sed hæc postrema verba in rem fortasse non erant, eum illi ceu periculum obijcerent id ipsum, quòd idem ceu prosperum quid appetebat. Verumtamen visus est Lutherus egredi minori eum confidentia quàm fuerat ingressus; quippe intelligebat eò se adactum, ut vel partem sibi nomen exueret palinodiâ, vel Imperii totius indignationem subiret pervicacia.

CAPUT XXVII.

Alter Lutheri accessus ad Conventum; & quæ ibi acciderint.

1. Post hujusmodi colloquium injunxit Cæsar suo Confessario, ac Vicario Trevirensi, ut postridie manè unà cum Aleandro convenirent de iis, quæ cum Luthero postero die essent agenda. (a) At Aleander solitudine haud prorsus vacabat, gnarus multos, nomini Romano infensos, auctores esse Luthero, ut ea solum retineret quæ contra Romanum Pontificem ejusque Aulam oblocutus fuerat, ceteris erroribus revocatis. Quod si accidisset, minimè sperandum videbatur, ut Conventus conflatus ex tot profanis hominibus, ac sinistra opinione corruptis, in sententiam damnationis abiret. Ad vafri callidique homines, cujusmodi erat Lutherus, student impensius nihil sibi nocere, quàm nocere inimico. Idcirco consilium ab eo rejectum; utpote quod omnem fidem suæ doctrinæ ademisset, si ore suo palàm omnibus fateretur, se ad eam usque horam hæresarcham fuisse, soloque pœna metu coercitum à Christianis seducendis.

(a) *Quæ Wormatiæ gesta, in causa Lutheri narrantur in Volumine Archivii Vaticani, inscripto, Acta Wormatiæ: præter citatas Aleandri literas.*

2. Iaque sequenti die regressus ad Conventum Lutherus dixit: Libros suos tripartito dividisse: aliis religionis argumenta contineri, & ex iis multa ne ab adversariis quidem damnari: se non posse, nisi conscientiam lædat, ab eorum doctrina recedere. In aliis, Romani Pontificis Decreta, ac Pontificiorum sententias impugnari: atque illorum revocationem nihil aliud esse, nisi eam humani generis carnificinam communiri. Hic verò contumeliosis objurgationibus debacchari cœpit; quæ tamen illic Cæsaris auctoritate in illius ore suffocata sunt. Quare ad tertiam classem progressus, in ea dixit varios aculeos inesse ac probra in suos æmulos, Romæ assentatores & mancipia; ac sanè ingenuè fateri, se in pungendo mordendoque fines honesti transgressum; sed hoc ipsum in illos rejiciendum, qui se provocassent; nolle tamen eos libros retractare, ut is qui non sanctitatem sed doctrinam profitebatur. Satis se quidem hominem noscere, adeoque erroribus obnoxium: propterea se paratum esse de suis opinionibus cum quocumque mortalium disceptare; atque ubi sacra Scripturæ testimoniis convinceretur, suas offerre manus, quibus suamet Opera in flammis conjiceret. Interea in ipsis contradictionibus agnoscere se Evangelicæ doctrinæ lineamenta, dicente Christo, *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Dignum esse tantis Principibus, supplicem & innocentem ab impetu inimicorum tueri: Agi in eo negotio de communis Patriæ salute. Consulere proinde Cæsaris juventæ, neque recentis Imperii natalem infaustum redderent ea imprudenti damnatione, inextricabilibus turbis Germaniam implicatura: neque fas, neque congruum esse, humanæ utilitati res Divinas accommodare.

3. Cùmque pergeret fufius sacrarum Literarum exemplis ea confirmare, interpellavit Trevi-

rensis Vicarius; Si novæ ab eo sententiæ proferrentur, fortasse cum Pontifice acturum fuisse Cæsarem, uti doctis integrisque viris examinandæ committerentur. Verùm, hos errores fuisse jam ab Ecclesia proscriptos in hæreticis Waldensibus, Piccardis, Adamitis, in Wiclefo, Joanne Hussio, & Pauperibus Lugdunensibus. Eum deinde percontatus est, vellétne Concilium Constantiense recipere; quod adeò Germania venerabatur, quodque fuerat recens collectum ex universis Christiani Orbis nationibus. Negavit disertè, propterea quòd Concilia quandoque aberraverant, atque inter se discrepabant. Demonstrandum hinc suscepit Vicarius, non posse in rebus Fidei Oecumenica Concilia aberrare, nec discrepare. Sed Cæsar ad postremum Lutheri effatum horrore percussus, colloquio interciso illum à Conventu dimisit. Remigravit ad hospitium Lutherus multis ex Frederici familiaribus deductus, populique infinita multitudo, semper avidi exaturandi lumina iis spectaculis, quorum rumor quocumque tandem nomine percubuerit.

4. Cæsar postridie manè, Septemviris aliisque Principibus magna frequentia convocatis, eorum sententias de Lutheri causa rogavit: petitoque ab illis ad respondendum spatio, subdidit Cæsar, velle se prius exponere quid ipse sentiret; jussitque recitari scriptum haud breve sua manu exaratum, quod confestim cum Pontifice per suum Romæ Legatum communicavit. Pontifex verò & in Senatu Vaticano id perlegendum curavit, & Cæsari gratias egit literis studiis, quibus per insolitam Pontificibus amoris significationem in eo literarum genere, suo chirographo aliquot versiculos adscripsit. Scripturæ sententia hæc erat: Comperit esse Conventui, se ortum ducere ab Imperatoribus Christianissimis, à Catholicis Hispaniæ Regibus, ab Archiducibus Austriæ, ac Burgundiæ Ducibus, qui omnes cultu ac propagatione Romanæ Fidei, veterumque Catholicorum Rituum illustres extiterant: proinde studere se, uti venerabatur memoriam, ita Majorum suorum exempla prosequi, cùm Religionem pristinam tuendo, tum ea potissimè quæ ab iisdem in Oecumenico Constantiensi Concilio recepta fuerant. Adversari tunc huic Religioni cœnositam malè deceptum, qui non solum universum fidelium classem tunc existentem damnabat, sed universam etiam à decem sæculis jam præteritam. Ideò apud se statuisse, regna, thesauros, amicos, corpus, sanguinem, vitam spiritumque profundere, ne tantum malum amplius progredi sineret, cum tam gravi sua ipsorumque ignominia. Cùm ad ea usque tempora Germanorum natio inter alias præluxisset Justitiæ Fideique cultu, non posse absque summo apud æquales ac posteros dedecore, in præsentia pullulantem illic, nedum hæresim, sed qualemcumque illius tenuem suspicionem à se permitti. Quoniam igitur pridie illius diei pertinax Martinum responsum omnes audierant, placere tunc sibi quid haberet in animo Conventui palàm facere; id autem esse, valdè se poenitere, tamdiu moram traxisse ad eam hæresim propulsandam. Quapropter nolle amplius Lutherum audire, sed ipsum dimittere, severè admonitum, ut per viam conditiones in concessa fide appositæ exactè observaret, neque

neque conciones habendo, neque populos seu publicis seu privatis sermonibus ad res novas motusve concitando, neque ullo pacto suo um errorum tabe inticando: dein penè statutum apud se esse, hominem persequi uti manifestum hæreticum; atque ab ipsis omnibus postulare, ut in ea causa se gererent prout probos Christi cultores deceret.

5. Univerfus Confessus ivit in sententiam Cæsaris, idque agebatur, ut postero die Martinus dimitteretur. Sed eadem nocte Lutherani præfixerunt in foro, ut jam insinuavimus, denuntiationem minarum, qua quadringenti nobiles conjurati minabantur, primò quidem Moguntino tamquam Conventus Principi, deinde verò ceteris generatim Ordinum capitibus. Hæc denuntiatio, sumptis viribus à propinquitate nobilis cujusdam Dynastæ, militari virtute formidati, ac Luthero studiosissimi, Moguntinum perpulit (qui pio magis animo erat, quàm forti) ad Cæsarem communi nomine rogandum, uti per ipsum liceret denuò Lutherum interrogare, atque ad saniora consilia cohortari. Quamquam autem intrepidè Cæsar id pernegasset; tamen Saxo dedit operam, ut rursus universorum precibus id à Cæsare deposceretur, adducta ratione, ubi nihilominus pervicaciter Martinus obdurefceret, titulum inde cunctis honestiorem futurum ad hominem depellendum. Ad hæc tandem respondit Cæsar, nolle se ab eo quod statuerat recedere, neque cuiquam injungere, ut nomine publico Lutherum adiret; sed quò postulanti Conventui gratificaretur, indulgere novum spatium trium dierum: quibus privatim exhortari hominem possent: atque ubi is respiceret, curaturum se ut à Romano Pontifice venia impetraretur.

6. Negotium permovendi Lutheri suscepit Archiepiscopus Trevirensis. Erat hic Richardus Greiffelau, Frederico intimè familiaris, sed probus Catholicus, adeoque cupientissimus rei ita componendæ; ut simul amico Principi satisfaceret, simul Religioni nihil officeret. Mos est hominibus, ut si fortè cùm argumenta ad persuadendum idonea se habere arbitrentur, unusquisque antecedentem pervicaciam adscribat non tam vervicacis animi duritiæ, quàm prius hortantium infantia, confidatque id se perfecturum, quod aliinequiverint. Conveniunt apud Trevirenses multi Septemviri ac Principes, tam Ecclesiastici quam profani, omnesque Luthero suadebant, ne contra communem sententiam animum obfirmaret, objectis præsentissimis periculis, in quæ sua ipsum pertinacia præcipitem ageret: sed omnia incassum. Verumtamen Trevirensis speravit rem sibi meliùs processuram in privato quam in publico congressu, atque suum intra cubiculum secum duxit Lutherum cum duobus Doctoribus, sine quibus hic de causa quidquam agere renuebat; adduxit quoque memoratum Eckium Vicarium suum, & Joannem Cochleum Decanum Francofordientem, spectatæ pietatis ac doctrinæ virum, qui ex privato Religionis studio Wormatiæ per eam occasionem se contulerat, quò causæ Catholicæ opitularetur; ideoque semper postea Lutherana loquacitatis moribus dilaceratus est. Hic denuò plurimis rationibus Martinum Eckius hortatus est ad recipiendam Generalium Conciliorum doctrinam. At ille con-

Histor. Concil. Trid. Pars I.

stanter affirmavit, ea interdum falli; præcipuè verò errasse Constantiense in damnanda positione Joannis Hussi, affirmante, *solis prædestinatis Ecclesiarum constare.* Pro qua quidem positione idcirco Lutherus adeò laborabat, quia cùm promissam Ecclesiæ assistentis Dei tutelam negare non auderet, nolebat Ecclesiam concedere visibilem ac manifestam, cujus judicio damnari posset; sed quamdam Ecclesiam, ad quam discernendam necesse sit impenetrabilia divinæ destinationis decreta dignoscere; quò hac ratione cuicumque humano judici se subduceret, atque universa ad interiorem Dei afflatum referret, hoc est, ad suammet assertionem atque sententiam.

7. Rei eventu ad Principum Congregationem, deinde ad Cæsarem delato, significavit Carolus, videri sibi rei expediendæ tempus instare. Sed conceptæ spei tenax Trevirensis, petiit impetravitque, deprecante Conventu, adhuc bidui dilationem. Itaque 25. Aprilis Luthero accito, quietis appetentior Archiepiscopus quatuor obtulit, quæ tamen Romano Pontifici nec accepta fuissent, neque decora. Primum erat, uti Lutherus Pontificis simul & Cæsaris judicio se permetteret: alterum, ut unius Cæsaris judicio; quem pro certo habebat Septemvir, omnia ex Pontificis sententia peracturum: tertium, ut in Cæsaris Ordinumque Imperii judicio se reponeret: quartum, ut enormiora quædam pronuntiata in præsentia revocaret, cetera futuro Concilio committeret. At sanè media consilia sæpè utramque partem offendunt, cùm etiam mediarum qualitarum sit extremas corrumpere. Hæc oblata ex una parte Romani Pontificis in rebus Fidei auctoritatem violabant; adeoque de iis Aleander acerrimè conquestus est: aquo quem se purgabat Septemvir, sibi fuisse in animo non alia ratione ea proponere, nisi quatenus postmodum auctoritate Apostolica comprobarentur. Ex altera parte decisionem delegabat iudicibus hujusmodi, quorum iudicium sibi adversum futurum prænoscebat Lutherus: & propterea repulsam ab eo retulere. Jactabat ille, Romanum Pontificem sibi esse inimicum, Cæsarem suum peccatum, seque ab Oraculo divino edoceri: *Maledictus homo qui confidit in hominibus.* *Nolite confidere in Principibus, aut in filiis hominum, in quibus non est salus.* Neque minùs suspectos sibi esse Ordines Imperii, eosque omnes adversos in se animos variis argumentis satis patefecisse. Iudicium futuri Concilii amplexurum se fuisse, dummodò ibi res verè perpenderentur solis Scripturarum effatis, non simul intermixtis seu majorum traditionibus, seu superiorum Conciliorum scitis, seu Patrum interpretationibus, seu viribus rationum. Quod planè idem fuisset, ac debili oculo (qualis est hominis mens ad Divina mysteria) paginam legendam proponere minutissimis characteribus exaratam; simulque conspiciolorum omnium usum negare. Adhuc tamen propendebat ad ea Septemvir, modò Lutherus; ut aliis significaverat, silere sustineret; quòd ita speraret hæresim lenta tabe interituram. Sed hoc etiam ille pervicax recusavit, cùm articuli futuro Concilio committendi ex iis forent, quos Constantiense proscripterat; certus apud se nequaquam in dubium revocandi

di quidquid Hussus & Wiclefus contra universam Ecclesiasticam Hierarchiam effutierant.

8. Postremo, Archiepiscopus Luthero proponendum curavit, ut quando propositas ab aliis condiciones repudiabat, aliquid ipse depromeret quieti publicæ conducibile. Tum vero Lutherus, ex multiplicatione precum, qua totum Imperium ad se conversum spectabat, suarum virium fiduciam exaugebat; adeoque preces illæ solum valebant ad pertinaciam ex audacia cumulandam. Respondit itaque, nihil sibi opportunius occurrere, quam id quod ore Gamalielis Scriptura pronuntiat: *Si est ex hominibus consilium hoc, opus dissolvetur: sin ex Deo est, non poteritis dissolvere illud.* Qua nempe ratione conficeretur, Mahometis etiam speritionem, atque idolorum cultum, esse à Deo, cum per tot sæcula nondum dissolvi potuerint: à Deo pariter esse Calvinismum, qui revera est quasi quædam hæresis hæreseos Lutheranae, eamque, multis ipsi ablatis Provinciis, potentia & asseclis superavit. Et etiam verum est, has omnes consecutiones magistro Luthero facile concedendas esse, cum ille vel ipsa scelera, Dei opera affirmare non dubitet.

CAPUT XXVIII.

Discessus Lutheri: Voluntarius ejusdem iter factus raptus: Edictum Cæsareum in eum promulgatum.

1. **T**revirensis, deservescente jam spei calore pacificandæ Germaniæ, adeoque sedatione animo rem pervolvens, enimvero sensit, cuinam periculo, oblatis hujusmodi conditionibus, sese objecerat. Quapropter ex accepta repulsa lætus, cupidusque se ab illis tricis prorsus expediendi, quidquid actum fuerat Cæsari detulit. Nec destitit Pontificii ad ministri stimulos addere ad rem maturandam. Tunc Cæsar jussit per Curia ministros Luthero ita discessum indici, ut intra viginti dies ab universa Caroli ditione decederet, seque per viam à concionibus habendis, concitandisque populis abstineret. De ea denuntiatione per eodem ille gratias egit Cæsari, addiditque se in omnibus obtemperaturum; sed, ut ait Apostolus, *Verbum Dei non est alligatum*: quo dicto suam obfirmatam contumaciam exprimebat adversus præceptum de concionibus non habendis.

2. Profectus est igitur postero die, qui fuit 26. Aprilis, ipsum deducente eodem Cæsareo Feciali, extra portam Wormatiæ à 20. equitibus suæ factionis exceptus. Post triduum Friburgum pervenit: ibi Fecialem dimisit, cum literis ad Cæsarem animi sui firmitatem purgantibus; reddidit etiam eidem ministro publicæ fidei chirographum, subdens eo sibi amplius haud opus esse. Creditum est, factu quodam id à Martino peractum, quasi semetipso satis esset armatus: sed revera id egit, ne per concinnatum ab eo facinus, de quo dicemus, necesse foret custodiam Cæsaream violare; & quo magis fieret verisimile; sibi eo munimine spoliato à suis æmulis vim factam.

3. Thuringiam ingressus, Saxonis ditionem, post habitam Eysenachi publicè concionem, excusasse ibi præmemortas literas ad Carolum ab eo missas, quibus res omnibus innotesceret,

die 3. Maji Wittembergam versus profecit. Silvam ingressurus multos ex equitibus dimittit, qui ad eum præsidii causa convenerant. Alios è comitibus præmittit, specie hospitii opportunè parandi: ita quam maximè potuit incomitatus arripit iter per silvam. Illic duo nobiles viri, Frederico fidissimi, hominem invadunt ore personato; curruque cohibito, dejectoque, ut imitarentur hostes, in solum auriga & verberato, per vim simulatam abripiunt Lutherum, & equo impositum, ac militari chlamyde occultatum, per noctis tenebras clam in Westbergam arcem Saxonis, in monte à commercio semoto sitam, adducunt. Perstitit ibi novem menses, lautè quidem pastus, sed ita clausus, ut ab uno solum juvene nobili videri posset, cibos quotidie deferente. Quin hoc totum usque adeo delituit, ut ne ipse quidem Fredericus (sicut (*) narratur) sciverit in quam è suis arcibus Martinus degeret; cum idem tamen prius rei peragendæ generatim dedisset mandata, peculiaris loci notitia sibi interdicta; quò fas esset in jurejurando, uti fecit, verè Cæsari affirmare, quòd ubinam Lutherus moraretur ignoraret.

(*) *Hzovius.*

4. Confestim raptus Nuntii Wormatiæ pervenere. Plerique (ut Aleander Romano Pontifici significavit (a) ac in primis Cæsar, id quod erat suspicati sunt; eum videlicet ab adversariis nequaquam captum, sed ab amicis subductum, ne in primo æstu Edicti jam imminentis gravius aliquid pateretur. Non tamen deerant, tam ex ipsius asseclis quam ex aliis inficioribus, qui cultores Romani Pontificis ob eam rem laecerant, perinde quasi violata fide publica hominem in vinculis detinerent. Et sanè (prout semper in promptu est aliis temerarius blatero, qui, quò rerum admirabilium spectatorem se venditet, suorum etiam oculorum testimonium pro mendacio adducit) fuit qui testatus sit, visum à se Lutheri cadaver transfossum, repertumque in argenti fodina sepultum: quæ res præferocem levitatem illi faventium tam vehementer concitavit, ut ambo Pontificis Nuntii in magnum vitæ discrimen adducti centerentur. Atque hic mihi veri dissimillimum sonat id quod narrat Suavis, antequam hoc accideret, proposuisse nonnullos in Conventu, Lutherum esse interficiendum, nulla fidei publicæ habita ratione, & per unicam fidelitatis jacturam parata Christianæ Reipublicæ tranquillitate. Profectò hujusce rei propositæ aliquid suboluisse investigationi intentissimæ, qua semper in eo negotio usus est Aleander; nec illam sanè reticuisissent ipsius literæ, quibus suum Principem de rebus omnibus exactissimè certiore redderat: in iis tamen nulla prorsus de hoc mentio habetur.

(a) *Epistola 31. Aleandri.*

5. Interea curavit Cæsar, uti publicæ res in Conventu statuerentur, inter quas obtinuit Legationem ad Galliæ Regem Imperii nomine, suadentis ut abstineret ab inferenda Cæsari molestia: quod si Rex recusaret, decretum obtinuit de conscribendis communi sumptu viginti millibus peditum, equitum verò quatuor millibus, ad Cæsaris præsidium. In quo haud ita facile consensissent, si quidquam prius ille vehementius patrasset. Favor siquidem amorque in no-

vum

vum Principem tantisper vigent, dum re ipsa dominari non incipit, hoc est, potestatem plerisque gravem exercere. Inter hæc Aleandro mandavit, ut Edicti formam conscriberet; quod ille perfecit. Fuit etiam deinde recognita ac reconciliata in pluribus Cæsareis Conciliis, ac præcipuè in Austriaco, ubi Lutheranorum animi multi gerebant, etsi levior quam timebatur emendatio fuerit. Verumtamen exequendæ rei mora, cujus arcanum vel ipsum summum Cancellarium latuit, Pontificios Ministros vehementer angebat, cum soluto Conventu ea se palma frustratos cernerent, quam suis jam manibus antea consringere sibi videbantur. At Principes, si velint prudenter rem suam gerere, sæpè imprudentiæ notam patientiam oportet, eas causas obtegentes, quæ, instar radicum, fructuosæ non sunt nisi sepultæ.

6. Perfecit igitur civilibus negotiis, Cæsar cum actione gratiarum Ordines dimisit. Jussit tamen ad componendæ minores controversias adhuc quattiduum Wormatiæ unumquemque persistere. Postea è domo ubi Conventus habebatur, proprias in ædes concessit, quatuor Septemviris comitantibus, cum Saxo ante biduum fuisset digressus, & Palatinus Heidelbergam prævenisset, ejusdem illic excipiendi gratia; relicta tamen ab utroque Vicariis. Aderant etiam multi Principes, & magna vis nobilium ex Italia atque Hispania. Ibidem pariter jussu Cæsaris eum præsolabantur Caraccioius & Aleander, à quo tunc primùm voluit, ut sibi redderetur postremum Diploma planè studiosissimum, quo & agebantur Cæsari gratiæ ob rem inceptam; & idem, ut inchoata perficeret rogabatur. Acceperat jam ille multò antea ejus interpretationem gallicè ab Aleandro, eam verò tam aptè concioneque contextam, ut ter legit cum voluptate Cæsar. Quòd sanè declararat, quantum conferat negotiis exquisita vel illarum literarum scriptio, quæ mera sunt urbanitatis; quantum etiam vel erga maximos, vel in rebus maximis quæcumque res minima curam solertiamque deposcat. Hoc ergo Diploma solenniter exceptum, à magno Cancellario alta voce recitatum, concitisque plaudentibus auditum. Post hæc, uti prius mandaverat Cæsar, delata sunt alia Diplomata ab iisdem Pontificiis Ministris, singula singulis Septemviris: ceteris privatis tradita, ad evitandam temporis prerogativa æmulationem, adeoque offensionem.

7. Deinde Cæsar Septemviris ac Principibus exposuit, velle se adversus Lutherum, juxta ac in Conventu sancitum fuerat, Edictum promulgare. Perlectaque ibi ejus formula, Brandeburgicus Septemvir respondit communi nomine, eam cunctis placere, atque hujusmodi fuisse concordem totius Conventus sententiam. Quæ omnia in publicas tabulas referenda curavit Aleander. Postridie maè 26. Maji (quamvis subscriptio, ut interdum usu venit, ad diem octavum revocata fuerit) qui eo anno dies erat Dominicus Divinæ Triadi nominatim facer, cum Cæsar in templo adesset nobilium frequenti corona cinctus, innumeraque populi multitudine stipatus, processit illi obviam Aleander, duoque Edicti exemplaria latinè alterum, alterum teutonice scriptum obtulit, obsecravique ut Cæsarea subscriptione utrumque firmaret: quod

Histor. Concil. Trid. Pars I,

ille festivissimo vultu peregit, adstantibus Cardinalibus Moguntino, qui uti Princeps Conventus jam illud signaverat, & Sedunensi; ac statim utraque exemplaria consuetis typis edita, & undique pervulgata. Placet hic Edicti tenorem apponere.

8. *Ad veri Romanorum Imperatoris officium pertinere, non modò fines sacri Imperii, ad Orthodoxam viam adductis vel expulsis infidelibus, propagare; verum etiam ne qua hæreseos labe aut suspicio in jam sibi subditis nationibus sacrosanctam Religionem commaculet, summo studio providere: ac si qua jam oriri cæperit, eam omni ope, omnique cura, juxta normam à sancta Romana Ecclesia hæcenus observatam, delere penitus & extinguere. Quemdam fratrem Martinum Lutherum, Ordinis sancti Augustini, erroribus & hæresibus, ab Orthodoxa Fide longè alienis, Religionem Christianam, in inclita præsertim Germanica natione inficere conatum. A sanctissimo in Christo Patre Leone X. sacrosanctæ Romanæ & universalis Ecclesiæ summo Pontifice, ad quem Fidem Catholicam, & Ecclesiæ Sacramenta curare spectat, prædictum Martinum à principio clementer & pater è monitum esse, ut à nefandis hujusmodi inceptis desisteret, & jam sparsos errores revocaret. Quod cum ille neglexisset, & pejora semper prioribus adderet, convocatis sæpius Reverendissimis sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalibus, Episcopis, & aliis Prælatibus; nec non Regularium Ordinum Prioribus seu Ministris Generalibus; accersitisque pluribus scientia & probitate præstantibus viris, & in omni doctrinam & linguarum genere eruditis, ac diversarum Christianarum nationum Doctoribus & Magistris (non paucis illis quibusdam Aulicis, ut Polanus, alibi à nobis memoratus mentitur) prædicto tamen Martino prius vocato ac citato, ac in consummatione persistente, ipsius scripta, ut pernicioisa & Fidei, unitatiq; Ecclesiæ contraria, auctoritate sua Apostolica, præfatorumque ad hoc accedente Cardinalium consilio & assensu, ac Episcoporum & Prælatorum, Doctorum & Magistrorum maturâ deliberatione, damnasse. Lutherum, perinde ac in manifestam Ecclesiæ perversionem furent rueret, complures acervatim libros, non modò novarum, sed etiam à sacris Conciliis olim condemnatarum hæresum plenos divulgare: Extremam Unionem cum Wiclefo, fictionem dicere: Liberum arbitrium provis nullum esse, sed omnia certa lege stare, ex Manichæi quidem, & ex Wiclefi penu depromere, & tanquam irrefragabili argumento Doctorum carminibus confirmare: De purgatorio, & animarum quæ in eo expiantur statu, deque divini Sacrificii & veniarum suffragiis, quæ à nobis fideles æsancti expectant, cum Waldensibus & Wiclefistis contra Ecclesiam sentire; De Ecclesia verò ipsa militante, cum Pelagianis & Hussitis, sacrosanctis Conciliis palam contradicere, & pro suo arbitratu detrabere: Concilium Constantiense synagogam Satanæ, quique in eo convenerant, & Joannem Hussum Hæresiarum comburi jussurunt, Sigismundum utique felicis recordationis Imperatorem, & sacri Imperii Principes, Antichristum & suos Apostolos, homicidasque & Phariseos vocare. Et ne omnia, quæ innumera sunt Lutheri errata, singulatim percenseantur, tanquam si hic unus non homo, sed*

G 2

diabo-

diabolus ipse sub hominis specie, ad perniciem humani generis assumpta Monachi cuculla, quam plurimorum hæreticorum damnatissimas hæreses jam diu sepultas in unam sentinam congesse- rit, & aliquas etiam novissime de suo excogitaverit; sub simulata prædicatione Fidei, quam ad prætexendos suos dolos tam sæpè tantoque opere objicit, Fidem veram prorsus destruere: sub libertatis, quam promittit, specie, diaboli jugum & servitutem inducere; & sub Evangelicæ professionis nomine, omnem Evangelicam pacem & charitatem, omnemque rerum ordinem, & pulcherrimam denique totius Ecclesiæ faciem invertere, labefactare, & penitus pessumdare moliri.

Dein commemorat Cæsaris clementiam: Eum in Conventum accersitum fuisse fide publica data: concessum sapiens ad respiscendum spatium, crebris doctorum hominum, ac Principum hortationibus monitisque adhibitis; oblata noxarum venia, tum suo nomine, tum à Pontifice impetranda: sed eum semper contumacius fuisse insolentem, spreto, & læsa Pontificis, Ecclesiæ, Oecumenicorumque Conciliorum auctoritate. Ubi advertere licet, hic haud connumerari condiciones Trevirensi propositas; quippe non publico, sed privato nomine oblatas.

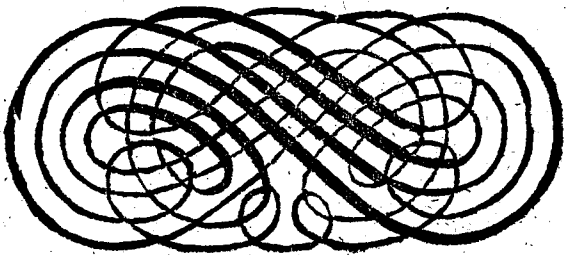
Mox ait: Se tandem ad reliquas opportunas medelas, huic pestilentissimo morbo necessarias, Romanoque Pontifici & sanctæ Sedi Apostolicæ debitam reverentiam, ex Imperiali & Regia auctoritate, nec non consilio & assensu Electorum, & omnium sacri imperii Principum, Ordinum, & Statuum, Martinum Lutherum, ut membrum ab Ecclesia Dei abalienatum, ut obstatum schismaticum, & notorium hæreticum habendum decernit: denuntiatisque gravissimis penis mandat, ne quis præfatum Martinum Lutherum receptare, defendere, sustentare, fovere dicto, facto, aut scripto præsumat. Quinimò, post elapsam viginti dierum terminum, contra eum, ubicumque deprehensus fuerit, procedant: ejusdem Martini complices, fautores & sectatores, nec non eorum omnia & singula bona, mobilia & immobilia capiant, & in usus suos

optimo & pleno jure convertant. Mandat insuper: Ne quis Martini Lutheri scripta, à summo Pontifice auctoritate sua Apostolica damnata, aut aliâ quacumque, tam latino, quam alemanico, seu alio quovis idiomate ab eo hætenus composita, vel in posterum componenda, utpote mala, suspecta, & à notorio & pernicacissimo hæretico provenientia, emere, vendere, tenere, legere, describere, imprimere, aut describi, vel imprimi facere, asserere, sustentare, prædicare, defendere præsumat.

Præterea præcepit: Ne quis famosos libros, seu quascumque alias schedas, scripturas, imagines, contra Orthodoxam Fidem, bonos mores, & id quod sancta Romana Ecclesia hætenus observavit: atque etiam invectivas, criminationes, & ignominias contra summum Pontificem, Sedem Apostolicam, Prælatos, Principes, Universitates studiorum, & eorum facultates, honestasque personas, componere, scribere, imprimere, depingere, vendere, emere, tenere, habere audeat: Jubenturque omnes cuncta hæc igni comburere.

Demum lex promulgatur: Nequis calographus, & librorum impressor, aut alius quisvis, libros ullos, seu aliam quancumque scripturam, in quibus de sacris Literis aut Fide Catholica aliquid vel minimum tractatur, non habito prius consensu & voluntate Ordinarii loci, aut ejus ad hoc Substituti & Deputati, cum auctoritate etiam Facultatis Theologicæ alicujus propinqua Universitatis imprimat.

Hujuscemodi fuit judicium ab universa Nobilitate Senatuque Germaniæ solemniter pronuntiatum de Luthero, ejusque doctrina atque scriptis; de auctoritate Pontificis, Sedisque Romanæ; de ipsius definitionum firmitate; de iis quæ Leo X. egit in illa causa; de diplomate, quo illam decernit; de pondere & æquitate ejusdem diplomatis. Quod speciem tam diversam præfert ab iis quæ Suavis id temporis Germaniæ sensis appingit, quam diversa planè est vera Pontificum Romanorum facies, ab ea quam hæretici quandoque confinxere.

HISTO-

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER SECUNDUS.

ARGUMENTUM.

Fœdus Leonis X. cum Carolo V. ejusque effecta. Reditus Caroli in Hispaniam, & Germanorum languor in exequendo Edicto Wormatiensi. Obitus Romani Pontificis, & Adriani Sexti creatio. Ejus consilia & solertia ad Aulam reformandam, & inopinata difficultates objecta. De Indulgentiis earumque vi disputatio. Norimbergensis Conventus, quò delegatur Nuntius Franciscus Cerevatus; eique mandata. Responsum, exitusque Conventus. Lutheri Wittenbergam regressus. Obitus Adriani; cui sufficitur Clemens Septimus. Legatio Campegii Cardinalis ad alterum Norimbergensem Conventum. Quid ibi statutum. Ecclesiasticorum emendatio à Legato habita. Varietas pullulantium hæresum. Dissensio inter Clementem & Cæsarem. Provocatio Cæsaris ad futurum Concilium. Spiræ Conventus, & orta in eo discordia. Bella, Clementis caprivitas, ac liberatio. Divortium à Britannia Rege tentatum. Nova Legatio Campegii Cardinalis. Avocatio causæ ad Pontificem. Interventum & Cæsarem conjunctio. Novus Spiræ Conventus: ipsius Decretum. Contestatio sex Principum & quatuordecim Civitatum adversus illud Decretum. Cæsaris indignatio. Fœdus Smalculdicum, & Protestantium origo.

CAPUT I.

Vavia per Italiam ac Germaniam effecta Edicti Cæsarei in Lutherum promulgati.

I. ROMANUS Pontifex, cum intelligeret, ea quæ in Lutherum egerat, majori fidelibus venerationi, majorique innovantibus terrori futura, publico Imperii accedente consensu, duas Romæ Lutheri imagines comburi jussit; (a) alteram vultus in ejus statua, alteram animi in ejus libris. Ac adeò uberem conceperat animo voluptatem, (b) tum ex Edicto Wormatiensi edito, tum à Caroli studio in Romanam Sedem adversus quorundam politicorum suasionem, ut hujus præsertim rei gratia statuerit apud se in rebus Italiæ ipsi favere. Ac primò quidem, (c) ex Patrum Purpuratorum sententia indulgit, ut Imperium simul ac Regnum Neapolitanum Carolus obtineret, solutus lege pactionis ab eo jurejurando firmatæ, cum in illius possessionem missus est; eodem vicissim assentiente, auctorum se censum annum septem millium scutorum; frumentum, si annonæ caritas acciderit, suppeditaturum; ac tercentos etiam hastatos, ad rebelles; si opus fuerit, coercendos: fuitque disertè expositum, eam concessionem diutius retardatam propter objecta à Rege Galliæ, qui legitimum illius Regni jus sibi tribuebat; sed tunc ad ea devenit esse, & ob offensiones ab altero Sedi Apostolicæ illatas, & ob alterius merita in Lutherana hæresi deprimenda. Præterea Pontifex res Cæsaris apud Insulres maximè promovit. In quo sibi visus

est præter Italici Principis, simul Christi Vicarii munus implere: propterea quòd, quæ se cum Cæsare conjungebat, Insulriæ ditionem Italico Duci recuperabat, cujus gratia tamquam ex supremo sibi jure subjecti Cæsar bellum gerebat (erat hic Franciscus Sfortia) eadem contra Gallo subtrahebatur, cujus ingens ac vicina potentia adjecta illa ditione, quasi turgidus torrens intumuisset, nullo alio coërcitus aggere, nisi moderatione voluntaria, ne universam Italiam occuparet: quæ verò magnitudo Caroli ex eo augebatur, accessio fiebat in eo Principe, qui se Petri clavium defensorum, non æmulum exhibebat. At cum è diverso Regis Galliæ Ministri rem Mediolani curarent, (d) bellicosi magis quàm pii, Sacerdotia indignis impertiebant, aditumque ad Romanam Curiam prohibebant, non mediocri Clericorum disciplinæ, summique Pontificatus detrimento. Et quamquam id injussu Regis eveniret, qui semper meritis favit, pietatique consuluit; ejus tamen longinquitas, & administrantium arrogantia ea damna Ecclesiæ intulere, quæ ceteroqui, ut verisimile erat, neque tentata, neque per vim tolerata fuissent, si ad veterum suorum Ducum potestatem Insulria reverteretur.

(a) Extat inter monumenta Felicis Contelori.

(b) Jovius lib. 4. in Vita Leonis, & Guicciardinus lib. 13.

(c) In Actis Consistorialibus die 28. Jun. 1521. & in Diario in scripturis apud Ludovicos.

(d) Jovius & Guicciardinus ubi supra.

2. Quapropter inter Pontificem ac Cæsarem inuito foedere, tametsi primi conatus non admodum prosperè cessere, celeriter tamen Florentiâ in Insuliam missus Mediceus Cardinalis cum amplissima potestate, atque ingenti pecunia, qui, reconciliatis copiarum Ducibus antea dissidentibus, succensisque præsentia & auro militum animis, peperit insignem illam victoriam, in qua Lautrechius, Gallici exercitus imperator, prius se sensit Mediolano pulsus, quam armis petitus. Quod contigit cum accessione ditionis facta Pontifici, recuperatis per illud foedus Placentia & Parma.

3. Cum hæc in Italia gererentur, varii in Germania ex Edicto Cæsareo motus oriebantur. Necessè fuerat Cæsari confestim inde in Hispaniam regredi, ad componendas eorum Regnorum turbas, ubi Ceurii, Belgarumque ministrorum avaritia, postremis mensibus, cum ibi Carolus moraretur, spiritus exciverant haud minus turbulentos, quam eos quos postea Hispanorum Burgundorumque administratio excitavit in Belgio, cum Philippus Rex, Caroli filius, inde secessit. Eventu tamen valdè dispari. Sicut enim Belgæ, Nobilitatis Principes seditionis suæ principes nacti sunt, quibus invicti perfitere; ita è contrario Hispani quosdam ex popularibus iudices constituerunt, qui primores abjicere contendebant; unde hi ab eorum factione recedentes, conjunctique cum Castellæ Comestabili, Castellani que classi Imperante, qui rem bellicam pro Rege administrabant, vilem illum rebellantium gregem prostrigarunt, ipsorum ducibus laqueo suspensis. Adhuc tamen adeò malè affecti animi agitabantur, ut opus planè fuerit præsentia Caroli, qua sanguis exæstuans tepesceret; & auctoritate, qua tabidus educeretur.

4. Itaque à Superiore Germania (*) profectus Cæsar, per Belgium regreditur, iisdem Pontificiis Nuntiis comitantibus; ibique & illius vigire, & horum diligentia, ex Diplomatis Edictique præscripto quamplurima Lutheri voluminum exemplaria manu carnificis solemniter flammis tradita sunt, quæ Magistratum industria conquistata, quæ ab iis apud quos erant sponte delata. Idem actum Antverpiæ, Bruxellis, ac præcipuè Gandavi, adstantibus quinquaginta propemodum millibus hominum, atque ipso Cæsare, qui dum illac transfret, ore subridenti spectaculo plausit. Idem in Superiori Germania contigisset, si Cæsar ibi fuisset commoratus: id enim apud se firmissimè statutum ostendit paulò antè quam Edictum vulgaretur, ita suum Confessarium allocutus dum fenestram inniteretur: *Sanctè juro* (dextera pectori admota) *quicumque se primo Lutherianum prodet post evulgatum Edictum, eum ex hac fenestra meo jussu suspensum iri.* Sed leges æquè ac machinæ quò validiores sunt, eò potentiore opus habent vi qua pertractentur, priusquam, ut sic loquar, fuerint ab usu dedolata.

(*) *Totum extat in citato Syllabo Aleandri ad Cardinalem Fulvium Mediceum.*

5. Cæsareum igitur Edictum, post abitum Cæsaris plus retinuit fragoris quam ponderis. Nonnulli ipsum exequi non audebant, alii non curabant, alii planè nolebant. Præcipuè verò accidit importunè, ut penes duos Septemviroso Lutherò benevolos. Saxonem scilicet ac

Palatinum, esset absente Cæsare legitima Germaniæ administratio, in duos Vicariatus partita. Tales autem solent effectus procedere, qualis est causarum conditio, non tam superiorum, quam propiorum. Accedebat vulgi favor, ad licentiam, ad novitates, ad prædas propensus, atque insuper deceptus populari quadam ratione, quòd Luthero disputationis experimentum, prout ipse flagitaverat, negatum fuisset. Imperiti siquidem, uti sibi persuadent, quicumque ratione præpollent, ideoque monomachiam furere induxerant; ita inducunt in animum, inesse veritati vim quamdam magicam ad occludendum os adversario in congressibus literariis; neque intelligunt, in ipsis fortius obstrepere non eum qui causâ, sed qui lateribus præstat.

6. Vix ergo Cæsar extra Imperium pedem extulerat, cum Lutherani voce, scripto, ac re ipsa denuò tumultuati sunt. Id ubi Romæ re-scitum, elanguit lætitia, quæ ibi concepra erat ex Edicti promulgatione, perinde quasi ejus pondere oppressa planeque conspulta hæresis jacuisset. Quare Mediceus Cardinalis Alean-dro injunxit, ut ea de re cum Cæsare in Belgio commorante vehementer conquereretur, eique ob oculos poneret: Si nondum exsiccatum ejus subscriptionis atramento, ipsoque penè spectante, Lutherani ausi fuerant Edictum parvipendere, quidnam expectandum, ubi primus vigor deflueret, & ubi Cæsar in Regnis adeò remotis versaretur? Ex tam celebri Caroli V. totiusque Imperii conspirantis studio, nullum aliud emolumentum extitutum, nisi deridiculo futuram petulantia turbæ geminam Christiani Orbis supremam Majestatem, Romanum Pontificem atque Cæsarem. Sed frustra de morbo cum eo querimus, in cujus potestate remedium non est.

7. Inter hosce molestiarum aculeos, quos antecedens oppositæ spei jucunditas acerbiores reddebat, non nihil lætitiæ spernit Pontifici singulare munus Henrici VIII. Britanniarum Regis. Hic non modò Lutherianæ hæresi aditum in sua Regna severissimis denuntiationibus interdixerat; sed etiam, uti junior disciplinis operam dederat ad vitam Ecclesiasticam exercendam, dum frater natu major adhuc viveret; ita studuit conquistata sibi literarum decora in causa tam celebri palàm facere. Doctum ergo volumen in aliquot Martini errata lucubravit, voluitque ut à suo Romæ Legato in Senatu Vaticano Pontifici offerretur VI. Non. Octobris, binis hisce versibus, qualescumque illi sint, adjectis:

Anglorum Rex Henricus, Leo Decime mittit

Hoc opus, & fidei testem & amicitia. Bzovius.

Magno hinc gaudio affectus est Leo, re non tam per se ipsam æstimata, quam ob faustum auspiciis optati negotii, quod ipse cum Henrico agitabat. Animadvertetbat Pontifex hæresim, studio multitudinis, ac patrocinio quorundam Principum communitam, affligi non posse, nisi sacra potentia prævalida præsidia contraheret à profana. Idcirco in Helvetia, ubi minus certamen futurum centuerat, Duci Sabaudiarum

audiarum negotium dederat illius feminis evellendi: pro sumptu ad id necessario tribuerat illi aureorum tria millia & sexcenta ex annuis censibus, ceterisque proventibus Ecclesiasticis ipsius ditionis. At pro Germania, ubi multò validius robar obstiturum prævidebat, negotium instituerat faciendi foederis inter Cæsarem & Britanniarum Regem, ejus cognatum atque amicum, adversus eos omnes qui Pontificio Diplomati, Edictoque Cæsareo armis obistere ausi fuissent; delegato ad eum Regem hujusce rei causa Nuntio Hieronymo Chinuccio Senensi, Episcopo Asculano, & Auditore Cameræ (fuit hic postea Purpura exornatus à Paulo) qui ab initio diem Luthero dixerat, ab eoque repudiatus fuerat, tamquam iudex ineptus ad ferendam de Theologicis doctrinis sententiam; quique adeò peculiari quodam sensu erga eam causam affectus, putabatur efficacius mandata sui Principis impulsu privati studii promoturus. Exceptus ibi est honorificè à Rege, evehctusque etiam ad nobilem in eo Regno Episcopi Sedem. Sed inceptum negotium intercitum unâ cum vita Pontificis, qui, ut dicemus, paulò post decessit.

8. Interim Leo, gratis amplissimè Regi actis, Indulgentiam impertit quicumque ejus librum lecturo; (e) ipsi verò auctori exoptatum ab eo titulum, Fidei Defensoris: quem ne quis fortè per levitatem concessum existimet, & quasi parvi pretii donum, quippe tantummòdò auræ sonoque conflatum, haud equidem reticebo, Romæ diu & accuratè super eo consultum, (f) Etenim Thomas Cardinalis Volseus, Eboracensis Archiepiscopus, qui tunc non modò Regi fidissimus, sed penè arbiter ejus sensa moderabatur, à Leone petierat, ut illum Principem specioso aliquo titulo decoraret, prout ab Apostolica Sede duo maximi Christiani Orbis Reges. (*) In consensu Purpuratorum, ea petitione proposita, variatum sententiis. Alii censebant, nullam causam adesse novi nominis conferendi: alii dixere, à Julio Secundo Regem Galliæ titulo Christianissimi spoliatum, donatumque Britanniarum Regem, uti de Romana Ecclesia benemeritum; unde tunc etiam videri, Regis illius studio in proscribendo Luthero parem aliquam remunerationem rependendam. Varii tunc tituli excogitati, ceu Apostolici, qui minimè placuit; quippe qui, quamquam alicui prius Regi concessus, proprius Pontificis videbatur; Protectoris Fidei, Orthodoxi, vel Fidelis vel Angelici, alludendo ad nomen *Anglici*; quod tamen plus joci quam decoris pro se gerebat. Consideravit Pontifex, ejusmodi titulum sellegendum esse, qui ceteris Regibus offensionem non foret: atque ad eam rem commemoravit Ægidius Cardinalis Viterbiensis, conquestum Maximilianum Cæsarem ob insignem Christianissimi titulum Regi Galliæ datum; propterea quòd Cæsares in publicis Ecclesiæ precibus eodem appellabantur. Nihil tamen aliud tunc decretum, nisi ut Pontifex varios notaret Titulos, scriptosque ad singulos Cardinales mitteret, quò impendentes quantum par erat operæ, tandem statuerent an ex iis aliqui comprobandi; quibus cum Volseo communicatis, Rex quem præ ceteris mallet, eligeret. Cum verò quarto post mense (**) offerretur Regis nomine ab ejus Oratore laudatus Hen-

rici liber in Senatu Purpuratorum, emicaretque in Patribus singularis voluptas ex ea Regiæ pietatis in Fide tuenda significatione; Pontifex opportunum duxit, de integro ibi proponere titulum pluribus conflatum vocibus, cujusmodi erat Defensor Fidei, eumque maluissent qui unica voce proferretur, ceu aliorum Regum tituli; unde tres hujus formæ positi & comprobati: Orthodoxus, Fidelissimus, Gloriosus. Verumtamen quæ majoris benevolentia declaracione Patres Regi responderent, sancitus est titulus Fidei Defensor, si nominatim expetere-tur à Rege. Illum autem Rege petente, diploma fuit editum, unaque literæ Pontificiæ conscriptæ, & utraque in alio Senatu recitata, (***) & comprobata. Adeò Rex cognomen illud expetiit, quo aliquot annis cohonestatus, perennem impietatis infamiam sibi cumulavit eodem turpius violato.

(e) *Bzovius an. 1521.*

(f) *Totum id recensetur in Actis Consistorii*

(*) *10. Junii 1521.*

(**) *20. Octob. 1521.*

(***) *26. Octob. 1521.*

9. Hunc Emulum tam excelsum aliquamdiu reverenter, quamvis invitus, toleravit Lutherus; sed post aliquod annos illi Principi contumeliosè respondit, eodem planè contemptu, quo in privatos adversarios utebatur: quæ insolens petulantia favorem illi existimationemque apud vulgus conciliabat; quasi infra Reges non sit, qui Reges non veretur.

CAPUT II.

Leonis obitus, & Adriani electio.

1. PAUCOS post dies obiit Pontifex. Quare Mediceus Cardinalis è militari Legatione celeriter Urbem repetiit, humanæque indulgens ambitioni, studuit ad defuncti Patruelis Principatum assurgere. Ad id spem fovebat & existimatio suarum dotium haud vulgariarum, & favor juniorum Cardinalium; quippe post nec æmulos dignitatis, & acceptæ Purpuræ beneficio sibi obligatos habebat. Et quamquam seniores numero præstarent; tamen cum ad se quisque rem traheret, non ita omnes coalescebant, ut factioni juvenum possent obistere, ad unius electionem conspirantium. Nec inter seniores erubuit Caravajalis Cardinalis pristinum Pontificatus ambitum palàm excitare, unde idem paucos ante annos flabellum seditionis evaserat, nomenque Ecclesiæ nefastum. Verum, tametsi veterani in promovendo uno sene minimè concordabant, conspirabant tamen in excludendo quocumque juniore. Quapropter post multos dies, cum esset in comperto, nec absque factione Medicei Cardinalis, nec ab ea sola Pontificem creari posse; petierunt ab eo seniores, per Cardinales à Monte & Cajetanum, ut æquo animo cum ipsis conveniret in eligendo Pontifice, ne quid Ecclesiæ sine Capite detrimenti pateretur tam difficili tempore; virumque designaret, ætate meritisque cunctis acceptum. Is verò per summam animi moderationem respondit: *Quamquam esset exploratum*

tum ex amicorum studio, quam firmo sua spes fundamento niteretur, eam tamen bono publico, eorumque voluntati se libenter immolare, idque proximam suffragatione satis ostensurum, Ubi hoc promisso generatim se obstrinxit, voluit in seligendo Capite divinis simul humanisque rationibus satisfacere. Conscientiæ monitu sollicitabatur, ut eum proveheret, qui probitate, doctrinâ, studioque pietatis futurus esset idoneus ad recentem Christiani populi contagionem operâ exemploque curandam. Ab humana utilitate admonebatur, uti faveret alicui non dubiæ erga Cæsarem voluntatis, qui proinde ipsum metu solveret, ne quid sibi fraudi essent offensiones postremo Gallis illatae. Quapropter benevolos suos rogavit, ut postridi mane Adriano Cardinali suffragarentur.

2. Hic sanè arbitror non abs re fore, nec quasi vanum diverticulum, aliquid breviter exponere de hominis moribus, gradibusque quibus ille ascendit, seu verius evectus est ad supremum Ecclesiæ fastigium. Etenim si hoc fortasse ad mei operis argumentum non adeo facit, multum tamen ad finem conducit; qui finis est in cunctis actionibus opportuni mensura: cum per hujusmodi narrationem innotescat, quænam dotes illi etiam temporibus minus severis allicerent. Vaticanæ Senatores ad constituendum sibi Caput ad Principem: & an hinc fiat, quod hujus Principatus fundamenta supra virtutum studiumque Religionis jactantur, an supra fraudem, rerumque fluxarum utilitatem: in quo magna ex parte controversia inter me & Suavem agitur. Atque id etiam generatim proderit, ad ea quæ in progressu Operis à me proferentur, apertius confirmanda. (*) Natus est Adrianus Trajecti, quæ urbs uni ex Belgarum Provinciis nomen facit, ex genere adeo humili, ut cum cognomine careret, illius loco proprium patris nomen, nimirum *Florentii*, assumpserit. Par fuit generi fortuna natalium. Quare Lovanium adolescens profectus studiorum causa, necesse habuit, in uno ex iis Collegiis quæ gratuito studiosos inopes alunt, sibi locum conquirere. Ac brevè quidem miracè profecit; sed in severioribus magis quam amoenioribus disciplinis: atque in ætate magis lubrica & rudi, æquè doctrinæ præstantia ac innocentia laude præluxit. Quo factum est, ut cum vice Maximiliani Cæsaris Margarita ejus filia Belgio præesset, accidissetque Paræciæ cujusdam apud Batavos vacatio, de dignioribus facta certior, ad eam Adrianum promoverit, tanquam famæ judicio ceteris antehabitu. Quæ certè electio non minus illi accidit ex improvise, quam postea in Hispania degenti suprema contigerit. Deinde munus Vicecancelarii illius celebris Academiæ illi delatum est; & jam tum cœpit novum ibi Collegium moliri, in quo pauperes studiosi eodem quo prius ipse beneficio fruerebantur. Quod opus adeo supra hominis vires visum est, ut nonnemo inceptum illud animo non tam generoso, quam audentiori tribuerit: is tamen copiosis parsimoniam proventibus Collegium in privata fortuna perfecit, si non cum invidia, certè cum admiratione potentiorum. Porro cum in Belgio, ubi natus fuerat, educaretur Carolus Austriae, Philippi Primi Castellæ Regis filius, ac patre defuncto Cæsaris Avi curæ relictus esset;

cumque ageretur de magistro deligendo, qui illum pueritiam jam ingressum literis ac pietate simul imbueret, Adrianus, quippe utriusque laude spectabilis, à Cæsare ceteris prælatus.

(*) *Jovius in Vita Adriani.*

3. At Ceurius pueri moderator, studens integrum sibi Carolum habere, ac nihil alteri concedere, quantum potuit admissus est, à literarum severitate ad equestria oblectamenta illum abducere; quod illi ex voto facile evenit, conspirante puerili propensione. Neque id satis habuit Ceurius; sed animadvertens, à Carolo si non studium, certè magistrum amari, auctor fuit ut Adrianus inde specioso nomine amoveretur, videlicet Oratoris in Hispaniam ad Ferdinandum Catholicum, cui, quippe nepos ex filia, Carolus successurus erat in Regna.

Hujus Legationis occasio fuere turbulentissimæ dissidentia inter Ferdinandum ac Philippum generum subortæ, ac post obitum Philippi, in Carolum ejus filium transgressæ. Ceterum suavis atque ingenua Adriani dexteritas animum senioris Regis nepoti facile conciliavit; quod fieri nequirit nisi eodem sibi etiam conciliato; adeoque à Rege Dertusensis Episcopus destinatur.

4. Jam verò Superis hunc hominem provehentibus per inopinas rerum vices, Leo Decimus, detectâ multorum Cardinalium contra se conjuratione, constituit amplissimo præcellentium virorum delectu se committere. Cum itaque Adrianus summis laudibus sibi commendaretur à Cæsare, & voce Guillelmi Enckensforti, Belgæ, magnæ apud Aulam Romanam auctoritatis, egregiæ ejusdem conditiones comprobarentur, illum Pontifex Purpurâ cohonestavit. Post hæc transgresso in Hispaniam Carolo, in cujus Regna extincto Ferdinando successerat, ibique ad Cæsaream Coronam mox adlectus, ideoque in Germaniam regredi coactus, Ceurius oblatam rursus occasionem captavit Adriani à Carolo sejungendi; cui semper æmulus, opposito quamvis consilio, ad supremum dignitatis culmen gradus extruxit. Itaque Regi persuasit, neminem apertius quam Adrianum, cum ob contractam apud populos reverentiam, tum ob probatam erga Regem fidem, iis Regnis administrandis præfici posse. Restitit primò Cardinalis, & ex amore quietioris vitæ, quo ferebatur ingenio, & ex perturbatione, quam in animis Hispanorum animadvertibat: sed impensius urgenti Carolo tandem cessit. Hispanorum postea tumultus exorti, quos supra significavimus; sed duce virtute, ac Principis felicitate compressi.

5. Sub idem tempus Galli absentiam Hispani Regis, & intestinam populorum discordiam, in spem erecti illius Regni non frustra invadendi, ad recuperandam Navarram arma intulere. At Hispaniæ populi jam sedati, quò recentem noxæ ignominiam delerent, tanto animorum ardore pro tuenda Principis ditione pugnarunt, ut hostes affectos clade depulerint. Ac per ea præclare gesta, ut magna pars gloriæ ad Adrianum ex successu prosperitate, ita nihil invidiæ ex consiliorum asperitate rediit: ejus autem in agendo moderatio ac celsitudo virtutis, non modò immunem ab communi in populares suos

Belgas

Belgas odio reddebant, sed venerationem Capitis illi conciliabant, sollicitudini Capitis haud obnoxio, & citra sudorem ac sanguinem martiales coronæ deferebantur; quæ literariis additæ, quas obtinebat, Pontificias peperere. Cum enim tunc ille tam eximia scientiæ virtutisque laude floreret, potuit honestâ fronte Mediceus Cardinalis eum proponere, ut Pontifex eligeretur eâ tempestate, quæ ambas hæc dotes in eo postulabat, ad binas in Romanam Sedem seditiones opprimendas; alteram literis, à Luthero excitatam, alteram armis, à variis Potentiorum familiis, quæ ob interregni debilitatem eas ditiones invaserant, unde fuerant à Leone depulsæ. Præterquam quòd Placentia ac Parma nuper recuperatis, & ægrè vacuâ Pontificis Sede retentis, Gallorum arma ferociter minabantur.

6. Faventibus igitur Mediceo Cardinali ejusque studiosis per sua suffragia Adriano, paratque Cajetani auctoritate alterius partis calculus in accessu, fuit is ad Pontificatum evectus. Inauderat Cajetanum Adriani virtutes fummpere per Germaniam celebratas, cui laudis accessionem apud Belgas faciebat popularis in Ceurium invidia; atque, ut assolet, ad eas Provincias administrandas ex eo etiam aptissimus habebatur, quòd æmulus ab earum administratione illum arcuerat. Evolverat præterea Cajetanus ejusdem libros Theologicos jam typis editos: ac prout suam quisque artem pluri aestimat, maxime in rem fore videbatur, eo præsertim tempore, si in Cathedra Divinæ veritatis magistra tam præclarus Theologus collocaretur. Accedebat, esse compertum, Doctores Lovanienses, antequam Lutheri doctrinam proscriberent, (*) petisse & accepisse consilium à tam conspicuo illius Academiæ alumno, quamquam absente. Quare haud dubium erat, quin collaturus esset omnem novæ dignitatis potentiam ad eam pestem opprimendam, quam adeo Cajetanus execrabatur. His permotus rationibus tam efficaciter ac magnificè de Adriano disseruit, ut omnium suffragia in eum transferent; uno excepto, qui negavit velle se in rem tam gravi decernenda soli aurium fallaci testimonio credere.

(*) *Sleidanus lib. 2.*

7. Novi aliter à Guicciardino *Lib. 14.* hujus rei seriem referri, quasi prima suffragia in Adrianum fuissent collata, non quòd quispiam ejus electionem intendisset, sed quò irrita suffragatione diem illum transigerent, Verumtamen major quam Guicciardino, id temporis Parmæ gubernatori, fides debetur Jovio, tunc Romæ agentis, & Historici Pontificis munus exercenti à Leone demandatum; qui præter intimam cum Mediceo Cardinali familiaritatem, certas hausit rerum notitias à Cardinali Enckensfortio, (a) Adriani negotia Romæ gerente ejus electionis tempore, uti narrabimus, ac primario deinde illius Pontificis ministro, & cui Vitam Adriani Jovius dicat, ubi distinctè illius assumptionem describit. Adde, satis ex eo patere rem seriò agitatum, quòd in *scrutinio*, uti vocant, suffragiorum media ferè, pars pro Adriano concordabat. Id etiam confirmant duæ epistolæ à me perlectæ, altera (b) Oratoris Hispani Romæ scripta ad Pontificem absentem; (c) altera Pontificis absentis ad Archiepiscopum Cosentinum.

Histor. Concil. Trid. Pars I.

Neque narrationis Guicciardini fidem augebit apud peritos rerum homines aliquis illi concors Commentarius de iis Comitibus, qui tunc prodit; cum satis constet, hujusmodi monumenta non raro conscribi ab Aulicis tenuioribus, quorum cognitio sistit in cortice, quique semper student, in novi Pontificis electione elevare quidquid in eam contulit Cardinalis ille, qui favore præstitit in Pontificatu præterito; quia in illum invidia & magis fervere, & incipit obloqui, timoris repagulis ab ore discussis.

(a) *Litteræ Cardin. Viterbiensis.*

(b) *18. Januarii 1522.*

(c) *5. Maji 1522. inter Scripturas Barberinorum.*

8. Sed adhuc Guicciardinus bis gravius labitur in præcipuo nostræ narrationis argumento. Semel, cum asserit, Saxonem Septemvirum à Leone literis graves pœnas minantibus percussum, adeoque non mediocriter irritatum: quod planè sanium est, refertissimis rerum tunc gestarum monumentis omnino contrarium. Iterum, cum ait, Lutherum ab Edicto Cæsareo adeo deterritum, ut nisi à Cajetano Cardinali contumeliosis ac minacibus verbis ad desperationem ultimam fuisset adductus, sed honesta aliqua vivendi ratio fuisset illi proposita, facile à suis erroribus destitutus fuisset. Et tamen certum est, Cajetanum neque tunc, neque postea, neque satis longo prius tempore cum Lutero sermonem habuisse; (d) quippe vigesimo ante propositum Edictum mense Romam regressum. Et quando cum Lutero egit, veniam ei benignè obtulit; ut ipsemet Lutherus narrat. Idemque constat postea illi sæpius oblatum in Wormatiensi Conventu; sicut Cæsar in Edicto suo, cujus summam retulimus, testatus est. Ex quibus intelligo, hunc scriptorem in iis quæ non spectabant ad præcipuum ipsius argumentum, notitiâ usum valde confusâ: pronum etiam semper fuisse ad deteriora quæque credenda: idque crebra ejus in omnes obtrectatio patet, qua apud vulgarem improbitatem veridici existimationem in primis sibi comparavit. Major quoque adversus Romanos Pontifices fuit ejus acerbitas, cum ex consuetudine ministrorum averfatione, quam post obsequia diuturna concipiunt erga dominos, infra spem remuneratum quòd fortasse ademptam ab illis patriæ suæ libertatem doleret.

(d) *5. Sept. 1519. ut in Actis Consistor.*

CAPUT III.

Novi Pontificis Romam adventus; & obstaculum in quæ impedit in Aula regis componenda.

I. HÆc electio magno mœrori populo fuit: a liquidibus, quòd electus ipse esset ignotus, ac ipsi electo; adeoque eâ carentibus dulcedine, quâ Principis novitas alit spem, eo tam nobis propenso fruendi, quam privatum experti sumus: aliis, quòd ex nationis ingenio, nimirum ab Italis diverso, conjectabant, animos parum concordem murò futuros: aliis, quòd immodicas morum correctiones sibi metuerent; unde fit, ut virtutem severiorem semper quidem

dem multitudo veneretur, raro ad Imperium sustinetur: aliis, vel Gallo vel nulli Principum additis, opinio de homine nimis in Cæsarem propenso displicebat. Animos denique mortaliū communis suspicio cruciabat, eum senii genique suāsu, ac precibus Caroli, sibi in educatione filii, in fortuna parentis, in illius Regnis sedem locaturum; unde Roma simul ac Pontificatus ea incommoda essent ab Hispania passura, quæ duobus antè sæculis à Gallia toleraverant.

2. Verum ab hac postrema sollicitudine Aulam confestim Adrianus liberavit. Nam electionis suæ certior factus, præ se tulit quidam quamdam animi æquabilitatem, quæ inter hebes & heroicum non discernentibus stupor videbatur: omni tamen abrupta mora, posthabitoque congressu cum Cæsare jam adventante, enixeque id rogante, in Italiam trajecit. Secutus Joannis Emmanuelis, Cæsarei Romæ Oratoris consilium, proprii nominis retinendi, quippe fausti ob egregios cognomines Pontifices, Adrianus VI. appellari voluit. Alterum verò ejusdem consilium non admisit; ut nimirum per Belgium iter faceret, atque ita aspectus Majestatis Germaniæ populos ad sui venerationem alliceret; sed Barcinone Genuam navigavit, ac summa usus celeritate Romam (*) pervenit.

(*) 20. Augusti an. 1522. ut in Actis Consistorial.

3. Res hæc eò adductas offendit, ut non modò ad jam à se conceptam formam eas revocare nequiverit, sed necesse habuerit modicæ malorum parti mederi, propriæ existimationis jactura. Ac primò quidem, cum in Principe nulla virtus magis plausum conciliet, seu verius mereatur, quàm liberalitas, eamque ipse miris modis exercuisset in minori fortuna, ut diximus; impedit tunc in Principatum non solum exhaustum, sed oppignorum aded, ut coactus fuerit à multis pro potestate repetere reditus à Leone seu concessos, seu perperam venditos, uti rebatur, quippe in fraudem Successoris. Prodigentiæ siquidem est, hominem tandem adigere ad duriores conquirendi pecuniæ artes, quàm avaritia unquam adegisset. Accedebat necessitas inusitati sumptus ad recuperandas urbes, quas Capite destitutas, cujus præsidio defendi possent, plerique occuparant; ad continuandum foedus cum Cæsare, quod unà Franciscum Sfortiam, & Parmam ac Placentiam tueretur; ad opem ferendam Ludovico Hungariæ Regi adversus Turcarum impetum; ad auxilia mittenda Hierosolymitanis Equitibus, in insula Rhodo à Solymanno obsessis. Tot difficultatum tam urgentium moli nequaquam imparem se Adrianus ostendit, seu studio publici boni, seu animi præsentia. Nam receptis in fidem Ferrariæ Urbisque Ducibus, ipsorum ope recuperavit Ariminum, propter Pontificis absentiam subreptum à Malatestis, ubi aliàs imperitaverant. Foedus cum Cæsare sustinuit, sed unà paternum animum Regi Galliæ patefecit, pacis magis quàm victoriæ cupidus. Cajetanum Cardinalem legavit ad Hungariæ Regem, cum ob earum Regionum experientiam, tum ob præsidium quod ab exemplo & studio Religionis collaturus esset, ad rem Christianam stre-

nuè propugnandam; adjecitque quinquaginta scutorum millia, subsidio futura, si quid egregium pro re tentaretur. Eodemque tempore Franciscum Cheregatum in Germaniam ad Norimbergensem Conventum misit, quò ab eorum Principum potentia validis illi Regi supplicia impetraret. Sed nec supplicia pares indigentia fuere, & adventum Legati gravissima clades Hungarorum intempestivè pugnantium prævertit. Fines Dalmatiæ & Croatiæ frumento armisque communivit, imminente ipsis periculo à copiis Ottomannicis. Quò Rhodo subveniret, excelsas naves Genuæ fabricandas curavit; sed insolens ventorum adversitas navigationi semper obstitit. Tam immensis sumptibus nec parsimonia erga se adhibita, nec plenissima carnis ac sanguinis oblivio suffecere. Eoque necesse illi fuit, superioribus modis, ut memoravi, pecuniam parare: quæ res apud populum, ad ea solum quæ magis patent oculatum, avaritiæ illi opinionem atque invidiam peperit.

4. Ad hæc, cum sit proprium hominum acutiorum, quales plerumque sunt in Italia Aulici, artibus quibusdam uti; indolis verò ingenuæ, qualis inerat Adriano, ab omni artificio abhorere, atque in eo fraudem suspicari; brevè cepit Italiam universè diffidere, in eodem plerisque candorem illum Germanicum, in quo educatus fuerat, haud quaquam nactus: cumque ea careret peritia, qua simulatum à vero discerneret, non solum cunctos offendeat, doli suspicionem adversus unumquemque promiscuè præferendo; sed in rerum administratione solis Belgis fidem habendo, quàm sinceris tam inexpertis, multò majorem fraudem ex communi eorum imperitia passus est, quàm ex ulla Italorum calliditate passurus fuisset. Accidit etiam subortæ pestilentia calamitas, quæ coepta adversus Principem odia, si non uti fontem, certè ut infaustum vehementer auxit.

5. Hæc omnia adversa obstitere, ne pro eo ac optaverat, in Romana Tribunalia Aulæque mores eam formam induceret, quam unicum hæresis remedium futurum existimabat, quamque (*) triduo post suum in Urbem adventum, hoc est postridie sumptæ soleanniter Tiaræ, in Senatu proposuerat, ad eamdem Patres magnoperè cohortatus. Etenim summa Ærarii inopia, ac summæ Principatus necessitates eam emendationis partem arcebat, quæ ad Principis utilitatem conduceret: populi pariter malevolentia, cum imperitia ministrorum, alteri officiebat parti, quæ ad mores pertinet subditorum; cum populus omni tandem lege prævaleat, adeoque magnâ dexteritate opus sit, nec minore venerationis amorisque adjumento, quò sibi frænum injici patiat.

(*) 1. Sept. 1522. prout in Act. Consistor.

CAPUT IV.

Opera à Pontifice impensa ad Cuviam reformatandam: ac præcipuè differitur de Indulgentiarum argumento: varique Suavis dicta ponderantur.

1. **A**drianus ad morum reparationem instituendam duos accersivit, qui probitate, probitatisque studio præcellere videbantur. Alter fuit Joannes Petrus Caraffa, Episcopus Thea-

Theatinus, jam antè à Leone in Hispaniam & Angliam Nuntius allegatus ad foedus contra Turcas ineundum; qui postea unus ex Institutibus illius præclari Ordinis fuit, qui ab ejus Episcopali Sede vulgò *Theatinorum* dicitur; ac longè post hæc tempora Petri Cathedram ascendit. Alter, Marcellus Cajetanus: (*) non quidem Cajetanus Thienæus, unus ex primis etiam hujus laudati Ordinis Institutibus: in quo labitur Spondanus, accuratus ac pius Historicus, quamquam sæpè Romanis de rebus minoribus, quàm par esset, edoctus.

(*) Fuit hic Thomas Gazelius Cajetan. primò Regentis munere functus Neapoli; inde primarius in Hispania Minister, ibique Pauli IV. amicus. Longam de eo mentionem facit auctor Vitæ Pauli manu scrip. l. 1. cap. 9. & 10. quæ est apud Barberinos. Fortasse duplici nomine appellabatur etiam Martinus, ideoque sic à Jo-vio nominatus.

2. Ac primò quidem adjecit animum Adrianus ad abusus amolios in eo negotio, unde primæ incendii scintilla prorupere, nimirum in promulgatione Indulgentiarum. Quod etiam Purpuratorum Patrum sensis consonabat: comperio siquidem in iis capitibus, quæ inter Vaticanam Comitiam constitui solent pro rerum opportunitate, & quorum observationem jurejurando singuli, si Pontificatum adepti fuerint, pollicentur, hoc etiam tunc insertum; Revocandas esse facultates omnes, Fratibus Minoribus concessas, promulgandi Indulgentias pro Vaticanæ templi molitione.

3. Hic aggreditur Suavis describere quidquid planè Adrianus cum plerisque Cardinalium egerit de jam concepta morum correctione, simulque minutatim referre cujusque sententias ac rationes, usus testimonio diurni Commentarii Episcopi Fabrianensis: quo suam negligentiam palam facit in rerum inquisitione. Etenim Fabrianum, cum jura Civitatis non obtineat, Episcopi Sedem non habet: & Franciscus Cheregatus, cui sæpè hunc titulum apponit, Teramenis Episcopus apud Samnites erat, (***) primusque ab Adriano creatus Episcopus. De hoc ergo Diario, cum ubi locorum asservetur nihil ille significet, neque inter Cheregati scripturas à me repertas extet, nihil aliud dicendum superest, nisi nullam apud me fidem esse debere adversario testem producenti, cujus testimonium non modò repeti non licet, sed ne prolatum quidem legitime judicari. At contra ego nullas adducam tabulas, quæ vel in manu mihi non sint & in promptu, si opus ostensis fuerit, vel à me indicari non possint apud quem asserventur.

(***) 7. Sept. 1522. ut in Actis Consistor.

4. Sed quaecumque tandem sit hoc Diarium, duo assero: Primum, multa hinc à Suavi decerpta, falsa esse: Secundum, ut etiam id integrum plusquam verum sit, sicuti vera est aliqua illius pars; in re tamen præsentia illud ipsum Pontificum Sedisque Apostolicæ causam strenuè tueri. Jam quod spectat ad falsitatem: narrat Suavis, Adrianum propenso fuisse animo, uti eam doctrinam, quam privatus auctor tradiderat, Pontificia auctoritate firmaret: nimirum, Indulgentiarum fructum percepi pro ea mentione pietatis, qua injunctum opus perficitur. In quo, ait ipse, facile solvebatur quod

Histor. Concil. Trid. Pars I.

opposuerat Lutherus; quinam fiat, ut uno oblato obolo tam ampla Indulgentia concedatur, cum quodcumque opus honestum possit ab ea interioris charitatis copia proficisci, ut eam remissionis amplitudinem mereatur. Sed addit; Pontificem à Cajetano deterritum, dicente, sibi quoque eam opinionem animo insedisse: *Sed suis in voluminibus ita temperasse, ut non nisi homines in literis exercitatissimi, germanum è verbis suis sensum possent elicere. Quod sic hæc doctrina auctoritate publica semel fuisset divulgata, tum futurum fuisse periculum, ne literati etiam ex ea colligerent, Romani Pontificis concessionem nihil juvare; sed quidquid ejus sit, qualitati operis imputandum. Quæ res absque dubio fervorem hominum in acquirendis Indulgentiis valdè frige factura esset, & opinionem, de auctoritate Pontificia conceptam, mirum in modum labefactura.*

5. Verum hæc narratio ab horum Scriptorum sententia, quam libris tradidere, valdè discrepat. Nam Adrianus in 4. Sententiarum, ubi agens de quarto Sacramento, disputat de Ecclesiæ potestate in Paragrapho, *ex his omnibus*, opinatur quidem, Indulgentiæ fructum non aliter metiendum, quam pro mensura rationis, cujus gratia hujusmodi operi conceditur Indulgentia: sed nec ille, nec alius quisque è Scholasticis unquam putavit, hoc rationis momentum cogitari ad tantum fructum, & non amplius, quantum consequeretur à Deo illud opus per seipsum, & absque Indulgentiæ dono. Quæ sola assertio tamquam inutiliter ostenderet Pontificis concessionem, traheretque secum omnes consecutiones à Suavi recitatas. Sicut etiam certum est, relaxationem votorum ratam non esse, nisi alicui legitimæ causæ innitatur: non tamen idcirco inde deducitur, hujusmodi relaxationem utilitate carere; siquidem ut ea rata sit, nequaquam necesse erit talis causa, quæ per se ipsa satis esset voto abrogando. Ita pariter, ut rem suam licitè dominus, vel ejus procurator rem domini legitime donet, justa quidem causa opus est: sed non inde conficitur, ejusmodi donationem esse infructuosam; quippe quod non tantum causæ pondus adesse debet, quantum sufficeret, ut is, cui res donatur, in eam jus obtineret absque libero donatoris consensu. Aliter liberalitas cum justitia confundetur; cum omnino liqueat, nec liberalitatem, uti nec ullam aliam virtutem exerceri posse, nisi idonea accedat causa.

6. Subtilior in hac re sententia ab Adriano excogitata, qua tum omnium Indulgentiarum largitio, ut rationi consentanea defenditur, tum stimulantur fideles ad opera per eas injuncta peculiari pietate præstanda, in eo versatur, quòd quodcumque opus honestum oriri potest ab actu charitatis magis magisque ferventi. Unde si operatio illa exterius consideretur, prout constat unum atque idem meritum conjuncta cum voluntate interiori à qua procedit, ejusmodi semper esse potest, ut jure optimo Pontifex ejus gratia Indulgentiam quantumvis amplam impertiatur. Quapropter Pontifex nunquam elargitur nec ex irrito, neque prodigè, concedendo quamcumque vel maximam Indulgentiam ex quocumque vel minimo opere; cum habeat in animo eam concedere, quatenus peragatur opus ex tanta charitate, quanta satis sit

ad causam constituendam hujusmodi concessio-
ni congruentem. Cum verò charitas hunc in-
fra gradum adest, ex mente Pontificis concedi-
tur tanta pars indulgentiæ, quanta congruè
concedi possit illius operis gratia, eo modo per-
acti. Quare ex una parte fideles certò sciunt,
sibi aliquid emolumenti ex Indulgentia proven-
turum, ubi Divinæ gratiæ compotes præscri-
ptum sibi opus compleant: ex altera, stimu-
lantur ad illud quam exactissimè possunt exer-
cendum, quo uberiorem fructum inde decer-
pant. Præterea, cum illis numquam in com-
petito sit, opus eo pietatis adore à se perfectum
fuisse, qui satis fuerit ad plenam Indulgentiam
consequendam; compelluntur, ne nova um-
quam opera piacularia prætermittant, quo per-
petuò ex aliis atque aliis Indulgentiis subsidia sibi
comparent.

7. Hanc autem opinionem, non minùs inge-
niosam quàm rationi concordem, validè confir-
mavit Adrianus Bonifacii VIII. Constitutione, in
promulgando seu in instituendo Jubileo; ubi
hortatur Pontifex fideles ad exequenda opera
sibi statuta quam maxima possint pietate, quò
plenius efficaciusque Indulgentiæ beneficio per-
fruantur. Igitur (colligit ille) hoc beneficium
magis minùsve plenè consequi possumus; qui-
que impositum opus meliùs perficit, plenius be-
neficium consequitur.

8. Jam verò apud se quisque perpendat, an
ex hac sententia, non inquam literatis (quem-
admodum narrat Suavis à Cajetano affirmatum)
sed ne ipsis quidem, qui vix literis suat aspersi,
liceat arguere, *Romani Pontificis concessionem
nihil juvare; sed quidquid ejus sit, qualitati ope-
ris imputandum*: & præterea, an hæc res abs-
que dubio fervorem hominum in acquirendis In-
dulgentiis valdè frigidat, & opinionem
de auctoritate Pontificis conceptam mirum in mo-
dum labefacturam. Extingueretur potius hic
fervor, ubi fideles opinioni contrariæ firmiter
adhærent, hoc est, obtinendi plenitudinem
Indulgentiæ, quocumque tandem modo injun-
ctum opus perfecerint. Tantum enim industriæ
nequaquam impenderent ad novas iterum Indul-
gentias acquirendas; neque quò lucra ex iis
caperet, qui sacram iconculam obtineret am-
plissimis Indulgentiis præditam, longas peregre-
nationes susciperet, aliaque opera magni labo-
ris. Quomodo etiam opinionem de auctoritate
Pontificis conceptam labefacturam esset hæc asser-
tio, posse quidem cum causa sacros Ecclesiæ
thesauros à Pontifice donari, sine causa tamen
profundi non posse? Num labefacturam consimili
doctrina opinio de Pontificis auctoritate in rela-
xatione votorum? Labefacturam in profanis bo-
nis dispersendis? Labefacturam quidquid habent
auctoritatis seu ministri omnes, etiam supremi,
in re dominorum distribuenda; seu Præfules Or-
dinum Religiosorum, in regulis relaxandis?

9. Præterea, quodnam tandem Cereris arca-
num illud erat, quod debuisset, ac potuisset ho-
mines latere? Nonne illud pronuntiaverant in-
ter Scholasticos S. Bonaventura, Richardus,
Gabriel, Major & Joannes Gerson? inter Ca-
nonum Consultos, Innocentius Pontifex, &
Felinus? Nonne paucos ante annos in duobus
Tractatibus illud typis impresserat ipsemet Ca-
jetanus? Quis illiteratus, Confessarium vel
mediocriter doctum percontatus, idem non

audivisset? Nec satis fuerit respondere, Con-
fessarios illud tamquam opinionem disputationi
obnoxiam, non tamquam veritatem firmatam
dicturos fuisse: nam ad elevandam in populo
fiduciam æstimationemque Indulgentiarum, pri-
mum abundè fuisset.

10. Non igitur ex tam inepta ratione, quam
acutissimo Cajetano Suavis imposuit, sed ex alia
causa id statuere non oportebat. Ea verò fuit,
quòd Ecclesia minimè soleat sententias damna-
re, pluribus præcipuisque Theologis innixas,
qualis erat contraria sententia. Et quò refelle-
retur memorata Lutheri oppositio; modica ver-
borum impensa satis erat per hoc breve respon-
sum: Si ipsi minùs congrua videbatur opinio li-
beralior de Indulgentiarum vi, strictiori adhæ-
reret; nec comunem Ecclesiæ doctrinam im-
proharet, cujusdam rationis objectu, quæ illi
doctrinæ vim universè non incutit, sed uni so-
lùm peculiari modo, quo eam amplificat non-
nulli Scriptores.

11. Ad alteram partem accedamus, ubi re-
fert Suavis, Cajetanum eam sententiam profes-
sum, sed scribendo ita rem temperasse, ut non-
nisi homines exercitissimi germanum è verbis
suis sensum possent elicere. Vereor equidem,
ne hic homo, cujus ingenium ab ingenio Caje-
tani ex opposito diffidebat (hoc nimium, illud ni-
hil planè metaphysicum) impatienter duos illos
Commentariolos legerit, offensamque in qua-
dam peculiari questione, de qua mox dicemus,
obscuritatem, sibi persuaserit per eos totos li-
belios esse transfusam, finxeritque ab illorum
auctore, in consiliis cum Pontifice habitis affir-
matam.

12. Cajetanus in primo Opusculorum Tomo,
tractatu nono de Causis Indulgentiæ, & in deci-
moquinto, qui Julio Cardinali Mediceo dica-
tus est, cap. 8. docet, Indulgentias non valere,
nisi quantum rationi congruat ut concedantur il-
lis piis operibus, quæ in concessione præscri-
buntur. Id verò affirmat verbis adeò claris ac
iteratis, ut magis diserta in nullis vocabulariis
reperiri possint. Addit exemplum supra à no-
bis allatum relaxationis votorum, adducitque
comparationem cum fluxis bonis ad hanc vitam
spectantibus, quibus multò sunt pretiosiora quæ
ad æternam attinent: unde verisimile non est
(ait Cajetanus) arctius illa quam hæc fuisse com-
missa Pontificum administrationi: si ergo prio-
ra ipsi non licet prodigè profundere, nec lice-
bit posteriora.

13. Quomobrem tres distribuendi modos di-
stinguit. Prius versatur circa ministeria Ec-
clesiastica; ac de iis asserit: (*) *Quamquam ul-
tra Pontificis imperium exigunt rectam regulam
voluntatis impeyantis; si tamen absque recta re-
gula solo Pontificis imperio fiant, valida sunt.*
Non enim potest idcirco vis concessionis in du-
bium vocari; quippe quæ citra omnem dubita-
tionem sit oportet, ne fidelium conscientia &
Ecclesiæ tranquillitas fluctent.

(*) In prædicto tract. 9. q. 1.

14. Alter respicit profana Sedis Apostolicæ
bona, quæ, dicit Cajetanus, si Pontifex pro
suo libitu donaret, donatio esset invalida; quia
ipse non est dominus bonorum Ecclesiæ: & si fa-
cto & Bullis poneret eos quibus donavit in pos-
sessione, non propterea transferret dominium il-
larum

larum rerum in illos; adeoque possessor non
evaderet verus dominus earum.

15. Postremus modus complectitur relaxa-
tiones votorum & Indulgentias; quas res, quip-
pe incorporeas, non potest Pontifex exteriori
operatione tractare, sicuti bona temporalia; ac
proinde hujusmodi concessionem citra rationem,
& re & jure sunt inefficaces. Addit: *Si quis
putaret, Romanum Pontificem non posse errare
in istis particularibus actionibus, putaret quoque
ipsum non esse hominem.* Imò ait, *Pontificem
non solum posse errare in hujusmodi, sed etiam
facile posse errare.* Numquam tamen id circa
peculiariora præsumendum; cum præsumptio
actui ejusque auctori faveat, si utatur legitima
potestate.

16. Hic sanè scire pervelim, an ea Cajetani
locutio sit ænigmatis involutum arcanum, non
nisi ab eruditissimis viris evolendum. Age jam,
videamus an ille indicium aliquod præbat, mal-
le se opinionem suæ involucri præterere, an di-
lucidè fideles docere. Caput octavum Opu-
sculi 15. his verbis orditur: *Ad difficillimam au-
tem questionem, de causa Indulgentiæ proposi-
tam, respondere quamvis temerarium fortasse
censebitur, dicendum tamen est ratione duce, quid
sentendum est de illa: oportet enim & Ecclesiæ
predicationem ut vera est, & fideles pascere pa-
ne intellectu.*

17. In alia verò parte inest obscuritas Caje-
tani; sed in qua vis Indulgentiarum non depri-
mitur, sed sustentatur. Subjungit ergo, hanc
rationabilem causam haud esse intelligendam,
tanquam *rationabilem causam percipiendam remis-
sionis, sed ejusdem concedendæ*; quæ scribendi
ratio lectore docto opus habet, & id planè signi-
ficat quod paulò antè fuscè declaravimus; vide-
licet, quò ritè concedatur Indulgentia, non
exigi in opere tantum meriti, quantum per se
satis foret ad impetrandam à Deo talem poenæ
remissionem; sed quantum sufficit, ut ea Pon-
tificis largitio non sit imprudens prodigalitas.
Atque ita causa, quam postulat Indulgentiæ
efficacitas, non est causa per se proximè suffi-
ciens ad fructum illum capiendum; sed est cau-
sa per se sufficiens, ad obtinendam à liberalita-
te prudentis dispensatoris concessionem illius
fructus. Hoc enim inter se discrepant Justitia
& Liberalitas, quòd ratio qua compellimur ad
dandum ex Justitia (exempli gratia, emptio ad
dandum pretium, opus ad dandum mercedem)
est ratio per se efficax, ut id pro quo solvimus,
obtinemus, cum ea non pendeat in effectu
præstando ab alterius gratia. At contra, ratio
qua movemur ad dandum ex liberalitate, cujus-
modi esset virtus vel indigentia illius cui aliquid
donamus, non habet ipsa per se efficaciam pro-
ximam ad illius donationis effectum; sed solum
efficax est ad excitandam in ipso domino libera-
li eam voluntatem, cujus gratia qui virtute pol-
let, vel indigens est, rem dono accipit. Hæc
inquam, doctrina, quæ ad retinendam Indul-
gentiarum æstimationem ac pretium omnibus
patefacienda fuisset, ea demum est, quam Ca-
jetanus paucis scabrisque verbis involvit.

18. Aliam quoque sententiam ibidem tradit,
explicatori sermone exemplisque illustratam,
quæ pariter auget in Christianis fiduciam erga
Indulgentiarum vim in peculiaribus eventis;
nec valdè differt ab eo quo differimus in libro

primo. Ea autem est: Causæ convenientiam
esse metiendam, non quidem ab operis per se
ipsum magnitudine; sed ab ejus vi comparatè
ad illum finem, eamque peculiarem utilitatem
Ecclesiæ, quæ Pontifex intendit cum Indulgen-
tiam largitur.

Assert exempla Cajetanus. Idem planè opus
est atque idem labor, Romanas Basilicas invise-
re quocumque anno, atque anno universalis
Jubilæi; adesse in foro S. Petri quocumque die,
ac die Paschatis, vel alterius celebritatis, quo
soleat Pontifex populo ibi congregato solenniter
benedicere. Nihilominus congruentior adest
ratio concedendi plenam Indulgentiam, ob il-
lud opus certo peculiari anno, certoque pecu-
liari die, quibus ea exercitatio operum hujus-
modi sit universalis quædam professio, à fide-
libus exhibita circa unitatem Ecclesiæ, & circa
cultum quo Romanum Pontificem uti Christi
Vicarium venerantur. Quare, cum lateat nos
in singulis casibus quisnam sit finis bonumque
Ecclesiæ peculiare, in quod destinat Pontifex
opera præscripta ut Indulgentia obtineatur; te-
merè profectò arguemus ex operum tenuitate
inanem irritamque concessionem.

Perpendat jam unusquisque, an hujusmodi
forent hæc doctrinæ, quæ evulgatæ periculum
crearent, ne literati etiam ex iis colligerent,
Pontificis concessionem nihil juvare, & fervorem
hominum in acquirendis Indulgentiis valdè frige-
factum iri, opinionemque de auctoritate Pontifi-
cis labefacturam.

CAPUT V.

*An verò consonet, quod narrat Suavis de origi-
ne progressuque Indulgen-
tiarum.*

1. VERUM adhuc magis impium magisque fal-
sum est, quod disseruit Suavis de Indul-
gentiis, dum principia hæresis Lutheranae re-
ferret: quod consultò hunc in locum adduxi-
mus, ut conjunctim confutarem.

Narrat ipse: *Rei nummaria per Indulgentias
sublevanda rationem captam esse adhiberi sub an-
num centesimum super millesimum. Siquidem
Urbanus Pontifex, id nominis Secundus, Indul-
gentias plena manu cum expiatione omnium delictor-
um concedens iis qui in Militiam proficisci vel-
lent, ad Terram sanctam recuperandam, &
Christi Sepulchrum vindicandum, Successoribus
suis exemplo prævit; eorum nonnullis ut est fa-
cile inventis addere eadem Indulgentiarum ple-
nitudine prosequentibus eos, qui cum ipsi non pos-
sent, aut certè nollent sacro bello interesse, alium
suis sumptibus alerent militem.*

Equidem haud intelligo, quænam parandæ
pecuniæ ars tandem sit, bellum gerere adeò
pium, per sumptus, per labores, per discrimi-
na tum Pontificis, tum ceterorum Christiani
nominis Principum, atque impertiri Indulgen-
tias cuiuscumque vel per se, vel per alium opem
ferenti, quò nostri Redemptoris Nomen, Pa-
tria ac Sepulchrum honorificentius habeantur.

2. Subjungit, *hac ipsa veniarum largitate do-
natos eos, qui bello lacerarent quosvis Ecclesiæ
Romanæ Edictis minùs obsequentes, etiamsi Chri-
stianos.* Hic pariter nihil perperam actum ap-
paret. Si namque honestum est, ac præmio
dignum,

dignum, pro justitia pugnare, legitimoque Principi adversus ipsius perduelles ferre suppetias; cur laude ac præmio dignum non cenfebatur, opem ferre Pontifici ad eum gregem recuperandum, cujus Pastor à Jesu Christo fuit constitutus, quique ab illius baculi moderatione se netariè subduxit? Si ergo fas est, flagellationum, jejuniorum, & hujusmodi operum gratia Indulgentias concedere; multo magis concedendæ illæ sunt propter opus majoris virtutis, uberioris fructus, difficilioris laboris. Præterea tacet Suavis, memoratas Indulgentias fuisse concessas ad debellandos eos, qui non solum erant Pontifici refractarii, sed hæretici, sacrosanctæ Fidei dogmata oppugnantes, veneranda Religionis nostræ mysteria palam conculcantes, & Rempublicam Christianam pestifera tabe corrumpentes; quales fuerunt Albigenfes, Waldenses, & alii.

3. Pergit affirmare, *Pecuniam, quam ad hæc opera fideles conferebant, vel totam, vel maxima ex parte alios in usus averfam.* Prætermitto, nullum ab eo tam enormis fraudationis argumentum adduci; populum verò, qui semper pronior est ad nimiam suspensionem, quam ad nimiam fiduciam erga sibi imperantes, si quod hujus indicium comperisset, seu nihil collaturum fuisse, seu manu sua stipendia militibus soluturum, nulla alterius arbitrio commissa pecunia. Sed interrogo: Gerebantur hæc bella, nec ne? & Gerebantur eis sumptibus, qui hanc exiguam collationem voluntariam excederent? Id qui negaret, aut illius ætatis historias numquam lustrasset, aut ignoraret quantum auri deglutiat prodigiosus stomachus, ut ita dicam, ingentis exercitus, longo tempore stipendia merentis. Hoc posito, quod extra dubitationem est, adhuc quæro: Quidnam illa significant, *majorem illius pecuniæ partem in alios usus averfam?* Num fortè significat, non fuisse bello impensam eam ipsam planè monetam, quæ *Cruciatæ* nomine oblata fuerat? Haud ita sanè: non enim fugere poterat Suavem tritum illud Jurisperitorum; Pecuniam, prout pecuniam non considerari in humano commercio, qua hæc número est, ut Scholastici loquuntur: adeoque is, qui ab altero, exempli causa, unum aureum accipit, quem in aliquem quemcumque usum impendat, nullo jure compellitur, ut illum ipsum in specie aureum tali usui destinet; cum fas eidem sit, acceptum aureum nummum, uti libet, expendere, suffecto altero ad eum usum, ad quem ipsum acceperat.

4. Post hæc recenset Suavis varias Scholasticorum opiniones de Indulgentiarum natura; sed ea arte illas exponit, perinde quasi auctores illi temerè pedem protulerint, variasque perviam nacti scrobes, institutum iter quacumque possent semita sæpius flectere cogentur, semper tamen prætentando potiùs quam gradiendo. Mihi verò, utpote historiam non Theologicas quæstiones scribenti, non est animus, fufius hic vel defendere, vel exponere vim Indulgentiarum, opus sanè confectum à pluribus celebratis scriptoribus: non tamen licet prætermittere quasdam animadversiones, quibus mordaces adversarii dentes hebetentur.

5. In primis, nequaquam illi silentio prætereundum erat, hunc Indulgentiarum usum haud incepisse, secundum longè maximè communem

sententiam, seu ab expeditionibus Cruce signatorum, per Urbanum II. uti dictum est, institutus, seu cum onere conferendæ pecuniæ: adeoque si res ita se non habet, existimari non potest ceu avaritiæ inventum. Etenim, quæ de hoc ab antiquissimis Patribus attinguntur, habemus ex monumentis fide dignissimis, à S. Gregorio mille ante nos annis concessas Indulgentias iis qui destinata quædam Urbis templa adiissent, prout S. Thomas (a) testatur, & ante ipsum Guillelmus (b) Episcopus Antisiodorensis; à Leone etiam III. octingentis abhinc annis plura Germaniæ templa iisdem nobilitata muneribus, uti refert S. Lugdonus in quadam Epistola, quam Surius habet post Vitam S. Guillelmi, à S. Marcellino conscriptam. Eorum quoque vetustatem indicat lapis inscriptus Sergio Pontifice, circa annum 844, qui lapis Romæ vilitur in templo S. Martini de Montibus; ubi largitur Pontifex Indulgentiam templum illud adeuntibus eo die, qui S. Martino sacer est.

(a) 4. dist. 20. q. 1. art. 3. quæstiuncula 3.

(b) Lib. 4. Sum. Tr. 6. cap. 9.

6. At verò, cum de veritate memoratæ probationis recentior aliquis (c) eruditus ambigere visus sit, nolo de re disceptare, neque sententiæ magis probabili, sed certæ inniti. Enimvero, nisi usque ab Apostolis hic mos aliquo modo in posteros dimanasset, quo pacto cuiquam Pontificum licuisset, rem adeo novam ex improviso in Christianum genus inducere, à cunctis exceptam, ac nullius calamo reprehensam eo tempore, quo tam liberè rebus Pontificum in paginis obrectabatur?

(c) *Morin, de Penit. lib. 10. cap. 20.*

7. Insuper novimus, Indulgentiam ab Urbano II. Cruce signatis impertitam, fuisse in Concilio Generali Claramontano promulgatam. Et alias etiam hujusmodi Indulgentias, quas pro Palestinæ bello Eugenius Tertius indulgit, per conciones promulgavit S. Bernardus; ut in ejus Vita legitur, & sub initium libri secundi ab eo conscripti *de Consideratione*: vir scilicet inter maximè conspicuos doctrinæ sanctimonia animique candore, quos unquam tulerit Ecclesia, proculdubio commemorandus. Alia non absillis Indulgentia tradita in proximis Conciliis Generalibus Lateranensibus, in quibus nationis Christianæ flos planè convenit.

8. Tertiò, tametsi hac in re juxta ac in aliis veterum Scholasticorum sententiæ variarent, adhuc tamen Thomas, ac Bonaventura, sanctissimi sapientissimique Doctores, & alioqui sententiis plerumque discordes, conveniunt in ea propugnanda, quam tradiderant duo prima utriusque illorum Ordinis & Scholasticæ Theologiæ lumina (d) Albertus, & (e) Alexander: quæ sententia, tamquam caput perenne, Indulgentiarum agnoscit thesaurum, quem sub administratione Pontificum Ecclesia possidet, ex Christi Sanctorumque redundanti satisfactione conflatum. Quare nimis audacter Suavis affirmat, hæc incerta fuisse, nec validiori nixa fundamento, quam Clementis VI. Constitutioni; cum liquidò constet, duo hæc præstantissima Capita nobilium Classium consensisse cum prioribus magistris, qui hujusmodi sententiam tradiderant annis centum ante editam eam Constitutionem. Proinde per se quisque perpendat,

an

an simile vero sit, illos absque ullo fundamento in eandem sententiam convenisse.

(d) *In 4. dist. 20. art. 16.*

(e) *In 4. parte Summa q. 23.*

9. Verum quidem est, Franciscum Mayronem, ac Durandum, qui ut aliorum sequi placita recusarunt, ita nec alios suorum affectas habuerunt, ab ea communi doctrina discrepasse. Ac prior in 4. Sententiarum distinct. 1. quæst. 2. opinatus est, Operibus Christi ac Sanctorum à Deo satis abundè repensum esse, remuneratione gloriæ seu primariæ seu secundariæ. Hinc censuit, memoratam Pontificis auctoritatem Indulgentias largiendi, pendere ab eo quod S. Petro dictum est; *Quodcumque solveris, &c.* quorum verborum vi, quemadmodum potest Ecclesia æternum supplicium in temporarium convertere per absolutionem ex Sacramento; ita etiam posse temporariam pœnam alterius vitæ, in temporariam quamdam minorem hujus vitæ per Indulgentias commutare. Alter, in 4. Sentent. distinct. 30. quæst. 3. negavit, in hoc thesauro includi redundantem Sanctorum satisfactionem; arbitratus, satis firmum esse in illis argumentum Mayronis, quippe qui visionem beatam pro præmio obtinere; at ab ipso Christo, cui ea debebatur ex natura, & data fuerat in primo ejusdem conceptu, non aliam fuisse acceptam mercedem in se ipso, quam gloriam corporis, quæ infra ipsius merita est, adeoque per ea potuisset humanum genus redimere. Ita hi duo philosophati sunt. Verumtamen iidem viginti circiter ante annos docuerant, opinionem duorum Sanctorum, quos memoravimus, fuisse ab Romana Ecclesia receptam, cujus magisterio Durandus suam omnem doctrinam se subijcere profiteretur. Reliqui verò omnes Scholastici cum duobus illis sanctissimis Doctoribus consenserunt.

10. Denique, hujus rei ratio in promptu est. Scimus satisfactionem Christi ex crescere absque mensura supra debitum supplicii à peccatoribus contractum; ut proinde semper ipse persistat creditor Divinæ Justitiæ, ad alias atque alias pœnarum remissiones suo nomine obtinendas. Tantam autem crediti vim nulla ratio postulat otiosam torpere. Ex altera parte, haud par erat, illam conferri peccatoribus, nihil satisfactionis ipsis de suo deponentibus, ut contendunt hæretici, qui per speciem amplificandæ divinæ misericordiæ, humanam socordiam alunt ac fovent. Quapropter rationi consentaneum fuerat, uti Redemptor illius hæredem; eo pacto institueret Ecclesiam, ut fieret non quidem ejus dominus, sed dispensator ipsius Ecclesiæ Rector, Christi nimirum Vicarius, qui cælestem haberet thesaurum, suis subditis opportuna liberalitate dispertiendum; uti quæcumque terrena Respublica suo etiam Principi Ærarium tribuit, unde dona præmiaque, ubi usus fuerit, depromat.

11. Constat præterea, Sanctorum plerosque laboribus fuisse perfunctos, pœnarum remissione dignis supra debitum suarum noxarum: ut liquet non solum in sanctissima Virgine, quæ nullius culpæ rea tam graves toleravit ærumnas; sed etiam in Joanne Baptista, qui vitam laboriosissimam simul & innocentissimam traduxit;

atque in tot Martyrum milibus, qui cum potuissent universum pœnæ debitum sola morte delere, diuturnis præterea atrocibusque tormentis vexati sunt atque concisi. Neque his omnibus satis repensum est cœlesti præmio, uti Durandus & Mayronis existimabant; propterea quod hujusmodi præmium respondet merito, etiamsi dolor omnis ab eo sejungatur; cujusmodi planè fuisset meritum Adami in sua innocentia, & reipsa fuit meritum Angelorum. Ceterum, ut pluribus in locis præclare S. Thomas ratiocinatur, divinæ amicitiae divinæque visionis præmium debetur charitati, non operis difficultati. Quare arduitas non auget per se meritum, sed solum auctius indicat, quatenus majore charitatis ardore necesse fuit ad ipsam difficultatem superandam. Unde fieri potest, ut opus facillimum, per charitatis fervorem paratum, majori præmio dignum sit quam aliud difficillimum, à charitate minùs ardente profectum. Sed non ita supplicii satisfactio, quæ suam dimensionem petit à gravitate molestiæ propter Deum toleratæ. His præmissis, animadvertendum est, in laboriosa Sanctorum actione præmio digna duplex inesse jus, alterum ab altero separabile. Unum, prout solum meritum obtinet; & hujus ampla remuneratio est gloria cælestis: alterum, prout actio laboriosa est; & hujus compensatio est remissio pœnæ aliunde debitæ. Quapropter quicumque ex Sanctis plus pœnæ passi sunt quam meruissent, adhuc eo nomine creditores existunt: cum autem unus sit ex articulis Symboli, *Sanctorum Communio*, patet hanc satisfactionis exuperantiam nequaquam projici, sed ad subsidia indigentium servari in communi Ecclesiæ ærario, pro prudenti arbitratu supremi ejusdem Administratoris, qui est Summus Pontifex.

12. Nec officit, quod Suavis per consuetam confidentiam objicit doctrinæ Catholicæ: Si Christi satisfactio infiniti fuit pretii, frustra fit accessio ex satisfactionibus Sanctorum. Mirum quòd non intelligat, idem posse confici de Divina potentia; cui, cum infinita sit, frustra vis causæ creatæ adjungeretur. Si pariter Dei misericordia est infinita, fides, merita, preces, & quidquid nos conamur, incassum caderent. Aliud est, vim quamdam esse infinitam ex se; aliud, infinito modo sese impendere effectui. Sic Atlas quidam posset una cum puerulo arundinem gestare, dummodò illi ponderi gestando tantum impenderet virium, quantum de se non sufficeret, sed ad opus peragendum vires etiam pueruli postulare. Itaque quod Deus facit in donis naturæ, dum ad ea progignenda vim etiam creatam sibi sociam adsciscit; itidem in donis gratiæ facere solet, dum vult Angelos alterum ab altero illustrari, eosdemque hominibus custodes adesse; inter homines verò, Sacerdotes, & adhortationes ac preces, alterius alteri prodesse. Consimili tandem ratione vult, ad Sanctorum gloriam, arctiusque charitatis vinculum inter Christianos, veniam à peccatoribus impetratam solvi ex peculio redundante Sanctorum; quod non solum ipsis abundat, sed cunctis etiam illorum fratribus in Christo renatis.

CAPUT VI.

Examinantur reliqua, quæ de Indulgentiis à Cajetano Pontifici exposita Suavis narrat.

1. **P**ergit Suavis narrare, Cajetanum suavis Pontifici, ad sustinendum Indulgentiarum pretium, ut veterem severitatem Ecclesiasticæ disciplinæ circa *Sacramentales penitentias* revocaret; affirmantem, tametsi minimè dubitandum sit, inesse Pontifici potestatem à quocumque genere pœnæ absolvendi fideles; tamen exploratum esse morem veteris Ecclesiæ fuisse, eam solum pœnam per Indulgentias condonari, quæ fuisset à Confessoribus injuncta. Proinde, si ab his antiquis pœnitentiæ rigor adhiberetur ex præscripto Canonum ad id spectantium, futurum fuisse, ut reserveret languescens Christianorum fervor, & auctoritas Sacerdotum resurgeret, & Indulgentiarum existimatio mirificè refloresceret. Subdit, placuisse Pontificis animo consilium: sed cum Congregationi Pœnitentiariæ expendendam proposuisset, rem gravissimam adeò plenam difficultatibus visam esse, ut communi Consultorum nomine Cardinalis Puccius, summus Pœnitentiarius, fuerit Pontificem dehortatus proposito periculo, ne Christiani populi novum illum rigorem passuri non essent: adeoque ex hujusmodi consilio, recuperandæ Germaniæ loco, obsequentes Pontifici Provincias perditum iri.

2. At hæc narratio veri speciem haud præfert. Etenim vel Cajetani mens erat, ut post renovationem graviorum pœnarum sacramentalium Indulgentiæ concederentur ad relaxandam *Purgatorii* pœnam, hujusmodi afflictationibus respondentem, quæ Indulgentiarum vi fuisset deleta; & hoc pacto perdurabat integra difficultas, quam narrat Suavis fuisse prius ab eodem Cajetano propositam. Vel intendebat, Indulgentiis remitti solum debitum injunctæ à Confessario pœnæ, perseverante debito cum ipso Deo per peccata contracto, & quod vi pœnæ à Confessario impositæ delendum esset. At hoc pacto revalescebat argumentum Lutheri, damnantis, ex eo Indulgentias, uti noxias; quòd unicus earum effectus esset ægrotum liberare ab obligatione medicinæ salutaris adhibendæ. Quo argumento S. Thomas redarguebat eos Doctores, qui efficaciam Indulgentiis tribuebant solum à pœnis Canonicis liberandi; (f) præterquam quòd verba in earum concessionibus usurpata ab Urbano II. à Concilio Claramontano, à Gelasio II. ab Honorio III. aliisque, palam faciunt, eos voluisse ab ea pœna fideles absolvere, quæ responderet in *Purgatorio* illi Canonicæ pœnæ, à qua Indulgentiæ opera exolvebantur. Non potuit igitur Cajetanus, tam egregius & Theologus & Aquinatis sectator, hujusmodi consilii auctor esse.

(f) Vide *Morinum de pœnis lib. 10. cap. 22.*

Verum quidem est, quod subjungit Suavis, cum tentaret Pontifex moderari eos proventus, qui ob concessas à Pontifice facultates dati *Datariæ* nomen fecere, in eas difficultates atque incommoda incidisse quas animo non præviderat. Enimverò pro aliquibus legum relaxationibus sumptus remittere, perinde erat ac disci-

plinam remittere. Nam sicuti pecunia vi quædam omnia est; ita pecuniaria pœna pluris æstimatur quavis alia, quæ ab Ecclesiastico foro possit infligi: cui cum haud liceat, ut licet profano, Legum dissolutioni frænum injicere ex ferro, opus est ut injiciat ex argento. Præterea fideles levare ea pecuniæ solutione, quæ fit Pontifici ob diplomatum & facultatum concessionem, juxta id erat, ac ærarium exinanire satis jam per se exhaustum, & quidem tempore summæ indigentia; simulque evertere tot honestorum hominum fortunas, qui bona fide cœmerant munera hisce proventibus in-nixa.

3. Nec satis erat antecedentium Pontificum culpæ rem vertere. Etenim, ut hoc ita sit, non idcirco iis qui succedunt, licet facta infecta reddere; sed par est medicum imitari, qui nactus corpora præcedenti intemperantia debilitata, non perinde illis consulit ac si essent valida; sed posito ex intemperantia damno, quam saluberrima possit pro rei conditione medicamenta præscribit. At insuper verum est, hanc morbi speciem, ut in aliis compluribus usuvenit, non tam Principis vitium esse, quam Principatus, imò & hominum universè. Et primò quidem expendamus aliorum ditiones, & observemus, an ferè omnes ad statum deteriorum redactæ sint quàm Pontificia; seu de profana sermo sit, quæ ad subiectos illi populos coarctatur; seu de sacra, quæ universum Clerum Catholicum complectitur. Profana Imperia, qua natura, qua consuetudine per successionem continuantur; ac proinde illorum Principes possunt ad plurimas ætates sua consilia extendere, iisdem profutura. At verò Pontifices ferè senes eliguntur, ac planè certi, post brevem eorum vitam successurum Pontificem sibi non prævisum, atque in pluribus à decessore discrepantem: quod uti alioqui plurima maximaque confert commoda, ita hoc parit incommodum, ut nequeat hic Princeps longè prospectum capere ad ea rebus publicis admovenda remedia, quæ diuturnam postulant curationem.

4. Et tamen ærarii angustia communia cunctis magnis Principatibus sunt incommoda, tametsi ab hoc peculiari incommodo immunibus. Cujus rei evidens est ratio. Quicumque Princeps, quò avaritiæ notam evitet, perinde quasi citra indigentiam vectigalia à subditis exigat, oportet ut quidquid à sua ditione collegerit, totum expendat, satis modico contentus ærario. Cum autem superveniat interdum nova pecuniæ difficultas ad sumptus extraordinarios, necesse tunc est aliunde argentum conquirere, adeoque alia onera populis imponere. Ex his verò minima pars ad Principem confluit, maxima per aqueductus disperditur, antequam in fontis alveum influat. Ut leviora sint hujusmodi onera, minusque intolerabilia, imponuntur vel perpetua, vel diuturno tempore duratura; ex quibus fundus constituitur, cujus in fructibus, pro ipsorum perpetuitate seu diuturnitate moderatis, nititur securitas proventus ingentis pecuniæ, quam præsentem ac totam simul à mercatoribus Princeps accipit, quæ urgenti necessitati satisfaciat. Cessante ea extraordinaria necessitate, exempli gratia, belli gerendi, emunctum remanet ærarium, & ordinarii

narii reditus diminuti ob accepta à militibus detrimenta: adeò ut vix liceat à novis populorum oneribus temperare, nedum relevare jam imposita; quandoquidem ipsa splendoris atque Auriæ Principis diminutio, spectaculum evaderet nimis deforme, nimisque ingratum vel ipsis subditis, in quorum levamentum induceretur. Ita paulatim augentur variorum generum tributa, jam illis oppignorata, qui tributis tamquam vadibus acceptis, præsentem pecuniam dedere: ac proinde, si eorum postmodum fieret revocatio, fides publica violaretur, & omnis præcluderetur aditus Principis ad comparanda subsidia in hujusmodi angustiis deprehensio.

5. Neque tamen ob ea incommoda humana Respublica evertitur, ut experientia liquet; non solum quia fortuiti casus, rerumque humanarum vicissitudines citra Principis fraudem è medio tollunt proventus qui ex oppignoratis fundis hauriebantur, unde iisdem spoliantur emptores; quemadmodum planè contingit emptori census, ubi fluvius ejus fundum absorbeat: sed etiam, quia reipsa, quocumque tandem imposito vectigali, semper penes subditos Principis pecunia persistit; adeoque dum emunguntur alii, alii pinguescunt, & universa Communitas, quæ totum quiddam est, eundem jugiter obtinet rerum statum.

6. Quamquam autem, quod spectat ad Pontificem, hæc tributa, ab omni Christianorum genere collata, videantur confluere ad ditandos tantummodò Pontificiæ ditionis populos; reverà tamen haud ita se res habet. Etenim satis constat, hos non esse locupletiores præ aliis, nisi quantum fert moderatius eorum regimen, statusque pacatior supra quàm usuvenit profanorum Principum ditionibus. Hujusce rei ratio ex eo petitur, quòd Romana Aula, quæ his collationibus totius Christiani Orbis fruitur, conflatur itidem ex totius Christiani Orbis hominibus: & quamvis plures in ea Itali numerentur, quàm Transmontani, pluresque ex Provinciis subiectis Ecclesiæ, quàm ex aliorum Principum ditionibus; non tamen discrimen inde ortum discernitur paupertatis aut opulentia, si totius Catholici populi amplitudo spectetur. Quapropter, qui se à Pontificis obedientia subduxere (prout alibi consideravimus) pecuniosiores certè non sunt vel aliis qui Pontifici nunc obtemperant, vel ipsis quo tempore illi obtemperabant.

7. Hæc igitur ratiocinatio, sapientissimo experientia magisterio deducta, satis poterat novum Pontificem admonere, ejus animi ferventiora consilia, esse formas quasdam abstractas, speculanti quidem speciosas, sed subiectæ materiæ conditionibus minimè accommodatas: adeoque earum plurimas, à quibus ille antè tamquam à quibusdam monstris abhorrebat, jam esse minimum malorum inter ea quæ fieri possent; quod sanè penes prudentes rationem induit boni, & laudem, & honestatem.

8. Est pariter veritati consentanea ea ratio, quam Suavis asserit à Soderino Cardinali propositam Pontifici; Emendationem *Datariæ*, aliorumque Ecclesiasticorum Romæ Magistratum, hæreticorum conversioni parum esse conducibilem. Cum enim illi honesti gratia nequam moverentur, hujusque Principatus non

Histor. Concil. Trid. Pars I.

restitutionem, sed dissolutionem percuperent; numquam eorum libidini satisfactum iri, nisi Romanus Pontifex in ordinem cum ceteris Episcopis redigeretur. Quin ex eo quod ipsorum causâ emendatum fuisset, plausum auctoritatemque apud populos sibi comparaturos fuisse; gliscente in dies ipsorum audaciâ ad efflagitandas res, vulgò quidem speciosas, sed reverà contra jus fasque, & quæ peragi planè nequirent; atque ita experimento comperitum esse, moderatis concessionibus iratum quidem populum quandoque placari posse, perduellem non posse: adeoque perduellionis incendium non nisi vel terroris gelu, vel sanguinis pluvia restringui. Verumtamen non idcirco emendationes congruas esse omittendas, quæ plurimum valent ad bonitatem propriæ causæ in conspectu generis humani comprobendam, & ne ad rebellantium signa etiam malè affecti transfugiant; sed oportere cuncta peragi per quamdam voluntariam moderationem, quæ patet, sponte consuli subditorum consequentium levamento, non vi compelli ad contumacibus satisfaciendum. Quod quidem abundè præstitit Romana Ecclesia, abusus plurimes recedendo, moresque ac disciplinam reparando, quando hæreticorum factio tam apertè implacabilis grassabatur, ut nemo proorsus novas leges utilitati potius recuperandi perditos, quàm studio perficiendi probos, posset adscribere.

9. Tunc itaque Pontifex à re præsentis sibi statuit ordiendum; temporis consilio relictis Constitutionibus, in posterum profuturis. Quapropter & Indulgentias perparcè concessit, & quæstuosæ in facultatibus indulgentis liberalitatis modum adhibuit. Simul etiam Nuntium in Germaniam ad Conventum, absente Cesare Norimbergæ coactum, destinavit Franciscum Cheregatum, Vicentinum, cujus supra facta est mentio, (*) & cujus operâ antè Cardinalis Sedunensis, postea verò Adrianus Cardinalis Cornetanus, usi fuerant in gravibus negotiis peragendis, variisque legationibus apud multos Europæ Principes obeundis; quemque dein etiam Leo Decimus prius ad Regem Angliæ miserat, inde duobus ante obitum annis ad Carolum Hispaniæ Regem, ut cum eo de controversia transigeret, quam Ursini Leonis cognati agitabant super quibusdam oppidis Carolo subiectis. Per eam ille occasionem egerat in Hispania cum Adriano, in cujus Pontificatu ea fruebatur prærogativa, qua pollet apud novum Principem, quisquis ab eo inter plures ignotos idoneus agnoscitur.

(*) Hoc totum apparet ex lit. diplomatis, aliisque scripturis communicatis Auctori à Cheregatorum familia.

CAPUT VII.

Mandata Nuntio Cheregato præscripta.

1. **D**uo (a) potissimum Cheregato injuncta: (b) Hungariæ à Turcarum aggressionibus defensio, & Germaniæ à Lutherana contagione curatio. Nos de postremo loquemur, quippe ad nostrum argumentum spectante.

2. Scripsit Pontifex ad Conventum universæ diplomata, quo querebatur, non modò vulgus, sed plerosque nobilium, Cæsareo Edicto neglecto, Lutherana impietati favere; adeoque Sacerdotum bona diripi (quod fortasse, ajebat ille, hisce tumultibus præcipuum fomitem præbuerat) cunctisque legibus Ecclesiasticis simul ac profanis obedientiam abrogari. Præmonebat, incassum eos auri sanguinisque profusione victoriam ab externis hostibus reportaturos, dum tabificum schismatis hæresisque venenum intra ipsorum viscera nutrireretur. A se quidem, cum in Hispania degeret, & Cardinalis esset, magno doloris sensu audita fuisse tam gravia Germaniæ suæ mala; sed spem etiam conceptam, futurum fuisse, ut brevi tum ipsa errorum stoliditate, tum hæreditaria nationis pietate profus exstinguerentur. At verò, cum cerneret illius pestiferæ plantæ ramos tam late diffusos, se ob oculos ipsis ponere, quantâ Germanici nominis ignominiam sinerent sibi fucum indignè fieri à fraterculo apostata, qui desertâ semitâ, tot præclarissimorum Sanctorum vestigiis tritâ, & innumerabilium Martyrum sanguine strata, gloriabatur, uti impius olim Montanus, sibi uni Spiritum sanctum affusum; Ecclesiam verò universam jactabat ad eam usque ætatem in tenebris jacuisse obvolutam. Proinde eos adhortari, ut omnem operam industriamque conferrent, ad Lutherum ejusque affectas ad veritatem Catholicam revocandos. Ubi verò obdurati persisterent, refecandos, uti membra jam putrida, à sano corpore. Ita duos fratres sediciosos Dathan & Abiron à tellure vivos absorptos ob indignationem divinam; Deique jussu capitali pœna puniri hominem, Sacerdotis imperio detractantem: ita Apostolorum Principis imperio Ananiam ac Saphiram, sibi contra Deum metientes, subita morte correptos: ita veterum Imperatorum vindice pietate Priscillianum ac Jovinianum hæreticos ferro sublato: ita hæretico Vigilantio mortem corporis, ne periret animus, à S. Hieronymo exoptatam: atque ita nuper ab ipsorum majoribus Joannem Hussum & Hieronymum Pragensem flammis traditos; qui nunc redivivi quodammodò respirabant in Luthero, ipsorum nomina summa veneratione prosequente. Postremò suam omnem opem, vitamque ipsam offerre, quò illius adversus infidelium tutaretur impetum. Cetera ex iis intelligerent, quæ suo nomine Episcopus Aprutinus exponeret, jam à mense Septembri, ut ibi patet, Nuntius à se nominatus. Unde falsò eum Suavis appellat (quod supra observatum est) Episcopum Fabrianensem, narratque eundem initio Novembris Nuntium fuisse designatum.

(a) *Script. hic citata leguntur in libro, cuius titulus est, Fascicul. rerum expetendarum & fugiendarum, impresso an. 1533. & in 1. tom. Const. Cæsarearum à Goldasto hæretico.*

(b) *Diploma est 9. Septemb. 1522.*

3. Præter hoc commune diploma, data sunt etiam ipsi Cheregato mandata, de iis omnibus quæ Pontificis nomine ad Conventum deferret. Hæc mandata (sive id ex Adriani nimis ingenui voluntate fieret, sive ex indole apertissima Cheregati, ideoque Pontifici accepta) scripto sunt ab illo Conventui communicata: unde postea

typis impressa, simul adjectis ad eadem responsionibus. Utraque à Suavi narratur, sed per dicendi formulas quàm maximè Romanæ Sedi obtractantes.

4. Hæc erat mandatorum summa. Primò, rationes afferret, præter contentas diplomate, quibus impellerentur ii Principes ad opprimendam nervis omnibus subortam hæresim, suorum majorum exemplis insistentes, ex quibus nonnulli suis manibus Joannem Hussum in flammis conjecerant. Rationum hæc erant capita; Injuria, qua hæresis afficiebat in primis Divinam Majestatem; deinde suorum majorum memoriam, quos ut expertes veræ Fidei orco damnabat: Clades, quas illa inferebat Germaniæ per tot latrocinia, direptiones ac cædes: Perduellio, quam in Principes legitimos moliebatur; nam quo pacto legibus profanis parceret, qui sacras proculcabat? sineretne intactos laicos, qui violabat Sacerdotes? Denique hæc sectam artibus usam esse similibus Mahumetis artium in effrænata licentia, adeoque similem animi propensionem præferre, ac eventum similem minitari.

5. Addebatur; Frustra obtendi, Lutherum inauditum à Pontifice fuisse damnatum; eam quippe defensionem adduci posse, quatenus puniretur ut reus ob prædicationem, evulgationemque perversæ doctrinæ, ubi facti agitur controversia; non quatenus spectatur veritas aut falsitas sententiarum, ubi res procedit ex auctoritate Ecclesiæ atque Sanctorum, credendo, non probando, ut Ambrosius loquitur. Præsertim verò cum eadem sententia ab Occumenicis Conciliis damnata fuerint; quorum definitiones si tunc in dubitationem redirent, jam nihil firmi, nihil inconcussi in Fide persistere.

6. Mandaverat præterea Cheregato, ut ipse liberè fateretur, cognoscere Pontificem, eam rerum perturbationem nihil aliud esse, quàm supplicium inflatum à Deo noxis præcipue Sacerdotum & Præfulum; ac proinde (ut observavit Chrysostomus in eo quod egit Christus in Urbe Hierosolyma) flagellum à templo incipisse, cum prius capiti quàm ceteris infirmi corporis membris mederi par esset. In eam Sedem aliquot jam annos quædam vitia irrepressisse, abusus in rebus sacris, in legibus violationes, in cunctis denique perversiorem. Mirum non esse, si morbus à Capite reliquis in partes defluerit; nimirum à Summis Pontificibus ad minores Antistites: eos omnes peccasse, ac proinde oportere submittere animos, & dare gloriam Deo, atque unumquemque semetipsum judicare, ne à virga Divini furoris judicaretur. Quod ad se spectaret, statutum sibi esse Curiam reformare, ut inde sanitas initium duceret, unde morbus inceperat; ad quam reformandam eò se strictius obligari putabat, quò ardentius à cunctis id expeti intelligebat. Se, ut aliàs indicasse Cheregato sibi videbatur, nunquam eam dignitatem ambivisse, multoque libentius in vita privata, ac secura quiete Deo ac sibi fuisse vacaturum. Quin præterea Pontificiam Tiaram ultrò repudiaturum fuisse, nisi ad eam suscipiendam Dei timore coactus esset, sincera electionis suæ forma, & periculo schismatis ubi se subtraxisset. (Et reverà in ejus Vita narratur, cum ad Vesperum nuntium suæ electionis

electionis accepisset, eam noctem integram fluctuasse ancipitem, assensurusne esset an dissensurus.) Prosequitur, se cervices submittere celsissimæ dignitati, non dominandi cupiditate, neque propinquos locupletandi; sed quo Divinæ voluntati obsequeretur, quò deformatam ejus sponsam reformaret, quò subveniret oppressis, doctos ac probos viros, qui diu jacuerant, erigeret ac exornaret; omnes denique boni Pontificis partes exleret. Neminem tamen mirari debere, si tam citò perfectam emendationem haud cerneret: cum enim inveterato morbo, variisque malis conflato mederi opus esset, lente ac pedetentim agendum; priusquam occurrerent gravioribus malis, ac periculo proximis, ne festinatio ipsa cuncta simul reformandi, cuncta potius perturbaret. Doceri nos à Philosopho, subitas omnes mutationes esse periculosas, & verissimum esse sacrum proverbium: *Elicere sanguinem, qui nimium emungit.*

7. Quoniam autem Cheregatus monuerat, graviter fuisse conquestos Germaniæ Principes, quòd Sedes Apostolica identidem violasset quæ cum ipsis jam concordaverat; jussit illum Pontifex respondere: Eas violationes sibi pariter displicuisse, dum privatus esset; adeoque fixum sibi esse in animo, vel ipsis non petentibus, ab ea re semper abstinere; tum ut suum cuique jus servaretur, tum quia ipsa humanitas exposcebat, ut non modò non læderet, sed promoveret suam inclytam Germanicam nationem.

8. Mandabat etiam, ut se faceret certiorum de viris doctis ac probis inopia laborantibus, quò eorum egestatem levaret, Sacerdotio in eos potius sponte conferendo, quàm in homines indignos, ut aliàs factum esset. Jussit etiam eum sedulo curare, ut Principes in responsis ad sua diplomata singulis data, perscriberent, quibus potissimum modis & artibus extinguarent huic pestilenti sectæ posse obviam ire.

9. Hujusmodi mandata, sicut apertè declarant Adriani probitatem, ejus vitæ æquabili tenore comprobata, vel ex ipsius Suavis testificatione; ita apud plerosque majorem in eo prudentiam circumspectionemque desiderabant. Visus est inprimis nimium credulus Adrianus satyricis Aulicorum assentationibus, qui per vituperationem Principis recenter defuncti, apud successorem profundunt odia in eum, qui cupiditates ipsorum minùs explevit; simulque tamquam Reipublicæ restitutorem eum palpant, cui illas explere jam licet. Ceterum quinam poterat verè dici, Virtutem atque doctrinam vivo Leone Pontifice jacuisse, cui mille planè calamis opposita laus amplè tribuitur? Quòd si ejus ætate nec omnes digni præmiis ornati sunt, nec omnes indigni præteriti; quis, quæso, Princeps latæ dominationis se jactitet, certam distinctamque singulorum hominum notitiam ita affectum, ut hoc incommodum vitare potuerit? Profectò cum ea optima voluntate Adrianus in hoc genere Leonis gloriam non æquavit.

10. Ea quoque tam acerba proximè antecedentium Pontificum reprehensio, plerisque ardor visus est justo vehementior. Non quòd in quibusdam illi offendissent, idcirco ingentibus

Histor. Concil. Trid. Pars 1.

virtutibus caruere, ut suis in locis ostendimus. Pietate quidem impares Adriano fuere; sed aliis dotibus præstitere, minùs quidem possessori proficientibus, sed publicæ salutis fortasse utilioribus. Experientia compertum est, non modò Romanum Pontificatum, sacra profanaque dominatione permixtum, & multis gravibusque de causis civili prudentia summè indigentem; sed regimen modici Ordinis Religiosi, quantumvis simplicis ac formæ severioris, melius regi à quodam prædico mediocri probitate cum eximia prudentia conjuncta, quàm à sanctimonia modicæ prudentiæ compote. Quapropter, ut ipsa sanctitas in subditis conservetur, non tantum in sanctitate, quàm in prudentia momenti est. Optimum enim verò esset, Præsulem utraque præcellere; sed necesse est is eligatur, non inter Platonis ideas, sed inter homines in terris degentes, ipsisque electoribus notos, & tum ex lege, tum ex consuetudine regiminis capaces.

11. Insuper, etiam si Pontifex ea sensa in animo haberet; liberioris tamen quæ par erat sinceritatis fuisse visum est, ea Conventui patefacere, & vel ab ipso, vel ab ejus Nuntio scripto proponi. Satis noverat, in eo cœtu, multoque magis in universa Germania, cui mandata Nuntio injuncta divulganda erant, complures adesse Romanæ Fidei adversarios, qui libenter accepturi essent eam confessionem dimidiatam, ut contigit, hoc est, qua Romanos Pontifices accusabat, non qua Lutherum damnabat. Quare satius erat, vitium factò tantummodò redarguere, adhibito per Pontificem quantum fieri poterat remedio; de suis verò Decessoribus solum dicere: Cum se laterent certæ temporum rerumque conditiones, quibus ea peracta fuerant, & è contrario minimè lateret, adversus Principes recens extinctos mortalium nequitiam perperam oblatrare; nullam sibi aut obligationem esse ad eos defendendos, aut probationem ad damnandos: comperisse quidem, multos abusus inductos, fortasse tum temporum necessitate, tum improbitate ministrorum; quibus abolendis operam impensurus esset. Hoc pacto priorum Pontificum existimationi naviter ille consulisset, Germanorum querelis satisfecisset, & unà cum charitate ac prudentia veracitatem copulasset. Qui loquitur adversus quàm animo sentit, humanæ societatis commercium labefactat, perditque præcipuum instrumentum negotia provehendi, quod est fides: qui cuncta cordis arcana patefacit, donum prodigit sibi traditum à Natura, quòd impervium illud effecerit, & arma quibus munitur, cum hoste communicat.

12. Postremò, ut multi rebantur, aberravit nonnihil Adrianus ab officio perfectæ prudentiæ, in exquirendo consilio ab singulis ad quos scriberat. Satis erat, si Nuntius per se audita singulorum consilia Pontifici significaret, nulla illi injecta palam necessitate ea per se ipsum excipiendi. Cunctis permittere, ut sua promant consilia, perinde Principi est, ac suas aures exponere audiendis oblocutionibus sibi indecoris. Quòd si nimis excellat auctoritas Consiliarii, consilium quodammodò in necessitatem migrat. Præstat igitur edoceri quidem de iis quæ singuli proferunt, sed paucos consulere exploratæ fidei, sinceritatis ac prudentiæ; horum verò

consilia seu admittantur, seu respuantur, grata sibi acceptaque semper habere.

13. Sed magis adhuc ille reprehensus, quod mandata Conventui communicaverit, ac proinde omnium simul sententias exquisierit; tum quod illius cœtus potentia, & ea species publice dandi consilii Pontificem urgebat ne illud omitteret, Principes vero, ne omitti sinerent; tum quod, cum illi interessent Conventui varia hominum genera diversis inter se studiis variantium, eam quisque prænoscebatur comprobaturus fuisse malo publico medicinam, quæ suo privato bono prodesset, atque alterius alter petitionibus assensurus fuisse, quò suis alter invicem assentiretur.

14. Huic postremo malo ex parte obstitit, non solum varietas, sed oppositio studiorum in his qui convenerant ad Comitata; promoventibus aliis Ordinis profani commoda, aliis Ecclesiastici, in quo ipsi recensentur. Atque hinc effectum est, ut communis responsio, sicuti narrabitur, admodum moderata prodierit: per eam tamen rogabatur Pontifex, ut postulacionibus profanorum Principum satisfaceret, separato libello proponendis; qui post Nuntii discessum conscriptus, & ad Pontificem missus titulum habuit, *Centum Gravamina*, propterea quòd centenis rerum capitibus querebantur, ab Roma Germaniam, & laicos ab Ecclesiasticis gravari. Quibus omnibus postulatis si Pontifex indulgisset, ejus auctoritas deserta jacuisset; & dum recuperandis laicis, & reconciliandis hæreticis studeret, obsequentium sibi Germanorum Antistitum, jaçturam fecisset.

CAPUT VIII.

Conventus responsio; & quid contra responderit Oberegatus. Ejus abitus: ad eundem literæ Saxonis. Et Lutheri Witembergam reditus.

1. Pontificis diplomati, ac mandatorum summæ respondit Conventus libello quem diximus. In eo Ferdinandus Archidux, frater Cæsaris, ejusque locum tenens, & cum ipso cuncti Ordines, post officia gratulationis ac reverentiæ erga Pontificem, affirmabant (quod Suavis de industria oblitus est) se non minus quam Pontificem dolere ex animo, atque adversari impietatem, turbamenta, pericula Christianæ Religionis, à Lutherana ceterisque sectis profecta: quidquid remedii à sua ipsorum moderatione conferri posset, libenter id præstituros, Pontifici & Cæsari omnem obedientiam profitentes.

2. Addebant, fuisse se retardatos, ne diploma Pontificium, Edictumque Cæsareum exequerentur, à validissimis causis, quo majora evitarent incommoda. Etenim cum longè prius persuasum, & tunc etiam à Lutheri libris impressum fuisset animis innumeræ multitudinis, Germaniam plurimis Romanæ Curia abusus graviter oppressam esse; si ad eorum observantiam populi cogentur, tumultuatos fuisse adversus eadem, quasi confecta ad veritatem Evangelicam convellendam; memoratosque abusus confirmandos; ut ipsis Principibus variis ex argumentis liquebat. Adhibenda ergo esse opportuniora remedia. Hic verò confessionem, promissionemque Pontificis, inter man-

data contentas, paucis modestisque verbis memorabant: unaque adjiciebant; cum Pontifex præferret animum adeò firmum, observandi favendique pro sua virili parte *Concordata Germaniæ*, non posse ipsos quoque non vehementer incendi veræ pietatis ardore, & erga parentem optimum charitate, præsertim reipsa jam opus aggressum. Pergebant; à Pontifice enixè se petere ut articulis satisfaceret (quod jam significavimus) quos profani Principes proposuissent.

3. Deinde agebant de *Annatis*, hoc est de annuo proventu, quem post obitum cujusque Episcopi Romanus Pontifex solet exigere, dum novum illi Ecclesiæ sufficit: assentes à Germanis Principibus fuisse in eo consensum per aliquod tempus sub conditione, dummodò in bella contra Turcas pecunia impenderetur; quod neutiquam præstitum fuerat: ac proinde satius esse, ut imposterum eadem à Cæsareo fisco exigetur. Quæ postulatio reipsa conficiebat, ut legitimus ille fructus, ad id temporis Pontifici persolutus, non in sola Germania, sed in ceteris Christianorum Regnis pro Decimis Sacerdotiorum, à Pontifice ad Cæsarem traduceretur; quo pacto an tutius in opportunos usus convertendus foret, pro se quisque pernoctat. Et quod spectat ad bella contra Turcas; ubi hoc etiam verum esse concedatur, eo scilicet nomine fuisse inductas Germaniæ *Annatas*; tametsi hujusmodi bella singulis annis non gerantur, nihilominus quotiescumque ea gesta fuerant, nunquam omiserant Pontifices valida Germanis auxilia suppeditare, idemque cum aliis Christianis Principibus gessere. Unde certum est, si multi simul anni connumerentur, Pontificis sumptus in hisce bellis, *Annatarum* proventum longe transgressos.

4. Verum, quod potissimum pro certo ponitur, prorsus vanum est. Nam memoratos proventus nec ex ea nec ex alia conditione Pontifex accipit, neque ex consensu profanorum Germaniæ Principum; quin illi ex Sacerdotiis totius Christiani Orbis tanquam Decimæ exiguntur, quibus summus Sacerdos, aliique minores Ecclesiastici sustententur, ut jam disse-ruimus. Cui certè opus est; pro Christianæ Gentis communi bono, non modò Pontificiam Aulam instruere plurimis eximiis ac nobilibus ministris; sed suorum Senatorum indigentia subvenire; tot Nuntii sumptus præbere; tot miserorum fortunas erigere, totque de Republica benemeritis præmia opportunè largiri. Hoc autem jus ab eo trahit originem, quod Deus ipse statuerat in veteri Testamento. Præterquam quòd, cum Pontifex Romanus hæc emolumenta solum colligat ex Occidentis Sacerdotiis, vel solo nomine Patriarchatus Occidentis ea jure colligit, ad quem ex Canone sexto Nicænæ Synodi contendebat Lutherus Pontificem coarctare. Quanto autem hujusmodi exactio minor sit quam Decimæ, quæ in annos singulos penderentur, nemo est quem lateat; non solum quia novæ Sacerdotiorum traditiones rariùs fiant quam quinto quoque anno (prout opus foret, quò dimidium fructus annui, unius anni partem decimam exquaret) sed quia nihil exigitur ex plurimis Sacerdotiis, *delapsis*, ut ajunt, *ad manus mortuas*; neque ex iis, quæ ex veteri taxatione *vigintiquatuor ducatus Camera*, ut

vocant,

vocant, non excedunt, quamvis revera multò majoris emolumentum sint; tum denique quia ex aliis exiguntur secundum veterem æstimationem, longè inferiorem vero proventu.

5. In *Germaniæ Concordatis* inter Nicolaum V. & Fredericum III. aliosque Principes Imperii, tam sacri quam profani Ordinis, continetur *Annatarum* exactio absque conditione memorata; quemadmodum pariter absque hujusmodi conditione eas persolvunt reliquæ nationes Christianorum. Quòd si fortè Germani Principes profani aliquid in eo genere inter se statuissent, non proinde Pontifex obstringeretur, qui nec eorum Decretis consenserat, nec ipsorum consensum quæsierat, in re ab eorundem arbitrato minimè pendente, nec ab ipsis pendenda. Verum post primam hujusce mei Operis editionem, in lucem publicam prodire doctæ Prosperi Fagnani Lucubrationes *super Decretalibus*, ubi disputatur generatim de Jure Pontificis in his *Annatis* exigendis, (*) per rationes adeò & factò & jure firmatas, ut quicumque ausit imposterum dentes exercere quibus mordeat, simul oporteat carere sensu quo percipiat.

(*) *In repetitione cit. præterea tit. Ne prælati vices suas. n. 6. usque in finem.*

6. Pergebant: Cum Pontifex ipsorum consilia exposceret, quibus iretur obviam Lutheri erratis; cumque ipsi animadverterent, non mediocrem morum depravationem, tum Lutherana doctrina, tum aliunde pariter inductam, atque ingentia imminerent pericula à Turcarum tyrannide; saluberrimum existimabant consilium, si Pontifex cum Cæsaris consensu intra annum, ubi fieri possit, Concilium congregaret in aliqua Germaniæ Urbe veluti Moguntia, Colonia, Argentorati, Metis, vel alio opportuno in loco: in quo Concilio quicumque interesset vel ex Ecclesiasticis, vel ex laicis, posset ac deberet, amoto quovis obice obligationis jurisjurandi, liberè promere quidquid è Christiana Republica judicaret, non dulcisa sed vera proponendo. Interim, ne quid turbaretur, daturus se operam, ut Saxoniam Septemvir, in cujus ditionem Lutherus ejusque nonnulli asseclæ se receperant, eos vetaret quidquam vel typis edere, vel scribere. Comitiorum quoque Principes curaturos, ut eo tempore in Concionibus piè placideque purum Evangelium prædicaretur, ac sacra Scriptura secundum interpretationem ab Ecclesia receptam & comprobata, subtilioribus quibuscumque prætermisissis, populorum captui minimè congruentibus. Si quid verò à Concionantibus fuisset erratum, id leniter corrigendum; ne daretur occasio suspicandi, veritatem Evangelicam de industria præpediri.

7. Exposulaverat itidem Nuntius apud Conventum, complures Sacerdotes aulos uxores ducere, & complures Religiosos sacrum habitum deponere. Respondent: Hæc delicta nulla civili lege mulctari; proinde satis esse, si ab Episcopis anathemate, aliisque pœnis Canonicis punirentur: quòd si iidem postea in ipsorum ditionibus aliis in rebus deliquissent, adhibendam à Principibus curam ne abirent impunes.

8. Postremò Archidux & Conventus Pontificem obsecrabant, uti res supra recensitas exciperet, tanquam ab animo Christiano, pio, sin-

ceroque profectas; cum in ipsis præcipuum votorum esset felicitas & incolumitas Ecclesiæ Catholicæ Romanæ, ac supremi Pontificis, cui se obedientes obsequentesque filios profitebantur.

9. Nuntius, qui (ut aliquibus videbatur) ambiguas quasdam voces nihil deducentes ad opus, debuisset in sensum saniorum, magisque sibi propitium trahere, atque interea nervos omnes intendere quo Lutherus opprimeretur, cœpit subtiliùs expendere verba responsionis, perinde ac si ea sibi licuisset pro libitu præscribere. Exposuit ergo, ea responsione parum sibi, & minus Pontifici satisfactum iri; ac proinde velle se Conventui significare ea quibus Pontifex assentiri non posset, nisi corrigentur, explicarentur, atque auferentur.

Primum: nec à Pontifice, nec à Cæsare, nec ab ullo Christianorum potuisse umquam putari, hujusmodi causam obtentum iri, ne Diplomati atque Edicto in Lutheranos obtemperaretur, cum fuerit reipsa compertum, eorum scelera postea in dies semper auferere; unde augendæ potius pœnæ quam relaxandæ fuissent. Mala minimè toleranda, quò eveniant bona. Atque ut etiam memorata *Gravamina* verè à Romana Curia fuissent illata, non propterea satis excusari hæreticos; cum potius quæcumque damna perpeti debeat Christi cultor, quam à Fidei communionem secedere.

10. Hæc exposulatio multis haud sanè probata, cum falso dicatur universè, Malum aliquod tolerandum non esse, ne in majus malum incurratur; uti patet ex permissione meretricum. Satiùs fuisset, ajebant, ostendere, majus malum ex indulgentia provenire, quam ex rigore severitatis imminere. Nec appositè dictum, quamquam verissimè videbatur, debere populos gravissima quæque potius tolerare, quam se à Fidei communionem sejungere: sed consultius dictum fuisset; Tametsi voluissent detrectare incommoda, quæ sibi per Romanam Ecclesiam causabantur illata, potuisse id aliter consequi, quam vera & antiqua dogmata deserentes, seque ab Ecclesia sejungentes.

11. Deinde satis opportunis atque appositis verbis reliqua capita profectus, ad propositam Concilii celebrationem respondit: Opinari se, haud eam Pontifici displicituram, modò illa refecarentur, quibus potuisset suspicio injici, auctoritatis suæ coarctationem spectari; cujusmodi erat, ut cum Cæsaris consensu celebraretur in una ex Urbibus nominatis: ut esset liberum: atque ut iis, qui interessent, vincula jurisjurandi, & quævis obligatio adimerentur. Quod spectabat ad primum: dixerunt aliqui, potuisse Nuntium acquiescere diversis modis quibus de Pontifice ac de Cæsare loquebatur Conventus; cum potuerit Concilium à Pontifice convocari, solamque Cæsaris consensionem postularet: sine qua quis dubitaret unquam Pontificem coacturum illud fuisse, præsertim in Germania, & Germaniæ causa?

12. De libertate; quis negabat, Concilium oportere esse liberum? Aliud est liberum, atque aliud effrænatum, & à tuo capite minimè pendens. Nec petebatur à Conventu, ut omnia omnino vincula solverentur; sed solum ut ea liceret cuique proponere, quæ in rem Ecclesiæ sentiret: quòd, modò fiat opportunis conditionibus, nullo jurisjurandi nexu prohiberi potest.

Præterquam quod tam per hæc, quam per reliquas condiciones, quippe quæ à Principibus proponebantur, tanquam de iis à Pontifice sententiam rogatis, & præterea profitentibus, & sub initium & sub finem responsionis, debitam Pontifici obedientiam, nihil ejus auctoritati detractum se velle significabant.

13. In Concionatoribus merito Nuntius aliquem arctiorem nexum, & aliquid etiam plus subjectionis Ordinariis postulavit. Erga Typographos petiit, uti ex Decreto postremi Lateranensis Concilii ageretur; de quo Aleander scripserat, in Edicto Cæsareo nullam factam mentionem consultò, ne novæ lites cicerentur, Germanis supra cetera frænum interdicti Cæsarei reverentibus.

14. De Religiosorum Ordinum transfugis, conjugatisque Sacerdotibus, fuit aliquorum judicium, potuisse Nuntium interpretari responsa ex petitionis sententia; videlicet, profanas Principum vires Ecclesiæ præstò futuras: ille verò progressus est ad exposcendam responsi declarationem: Cum enim (subjicit) ii characterem retinerent, quamquam in scelere prolapsi, soli Antistitum jurisdictioni subdebantur.

15. Illud ergo Nuntii scriptum ea rerum capita perstringebat, quæ multis haud opportuna visa sunt ut in deliberationem vocarentur minime congruentem; cum ita significaretur, jam animadverti ea apud Principes in litem vocari. Non tamen ausim de illius facto sententiam ferre. Etenim rerum condiciones, interdum illi solum qui adest compertæ, tamquam necessaria persuadent ea quæ absentibus importuna videntur. Quandoque etiam, cum ea sublequantur, quæ dum res geritur, providere non licet, in causa sunt, ut à posteris tanquam imprudentia vituperentur, quod eo tempore proximia sapientia merito habendum erat. Ceterum, tunc Conventui visum est nihil denuò respondere; sed, quod Suavis prætermittit, Edicto, (*) nomine Cæsaris de more quamquam absentis vulgato, in recessu Conventus die sexta Martii quædam loquendi formulæ sunt appositæ; quæ nullum quidem datæ responsionis caput revocarent, sed tacite in rem Pontificis declararent aliquos ex articulis, qui ut ambigui Cheregatum commoverant: ac proinde omifere relaxationem à jurejurando, & obligationibus corum, qui essent Concilio interfuturi; quasi per tale silentium post Nuntii oppositionem, ostenderent eam Pontifici à se proponi, sed non absolutè postulari. De pœnis verò in conjugatos Sacerdotes, ac Regulâres apostatas, ita locuti sunt, ut significarent nihil aliud à se intendi, nisi profanos Principes Ecclesiasticis Magistratibus dexterâ vindicatos.

(*) *Habetur de verbo ad verbum apud Bzovium an. 1523. num. 3.*

16. Discessit Nuntius: & quidquid operæ ibi fuerat impensum, parum valuit ad deprimentam audaciam prædicantium. Hujus rei causa ea certè non fuit, quam affert Suavis, hoc est, utramque partium fuisse pro re sua interpretatam decretum ambiguum, prædicandæ puræ veritatis secundum expositionem ab Ecclesia comprobata. Quin Lutherus (*) ad Saxonem scripsit, aliud de sua causa Norimbergæ, aliud in cœlo decretum; tamen in aliis ejus literis encyclicis, (***) Decretum sibi favere

jacitavit. Quinam autem ejus significatio anceps esset, cum Conventus profiteretur obedientiæ debitum erga Romanam Ecclesiam ac Pontificem, Lutheri verò doctrinam impietatem appellaret? Causa igitur fuit idem tepor in animis executorum; qui sicuti antea vividum illum Edicti Wormatiensis longè validioris ardorem extinxerat; ita faciliùs effecit, ut parum illud caloris, indebili Decreto Norimbergenfî consumptum, brevi languesceret.

(*) *In 2. t. Lutheri.*

(*) *Sleidanus lib. 4.*

17. Interim Lutherus è sua latebra post novem menses prodierat, Wittembergam regressus. Hoc ipsum à Saxone ille petierat: sed durius accepit responsum ob imminetia utriusque pericula. At Lutherus satis expertus, se jam Saxonis animo potitum, rescripsit, Dei negotia rationibus humanis expendenda non esse: se compulsam ab eo Domino, qui non tantummodò, uti Fredericus, in corpus, sed in animum quoque dominabatur: ipsum Fredericum ita sentire, quòd adhuc esset imbecillis in Fide: à maligno dæmone jacta fuisse Wittembergæ quædam semina noxia, quibus se præsentem erat opus. Atque ita eò contendit, nondum novo responso expectato. Studuit deinde Septemvirum lenire literis submissioribus, memoratam necessitatem distinctiùs explicantibus, (*) quæ post Conventum scriptæ videntur.

(*) *In 2. to. Lutheri.*

18. Noxia semina à Luthero memorata spectabant ad Augustinianos Wittembergenses; apud quos, quamquam absente latore, mala leges excreverat: adeoque decretum ab iis fuerat Missæ sacrificium de medio tollere. Facinus absurdum nimis visum est Duci; deditque negotium expendendæ rei quinque ex suis literatoribus, Caroloftadio, Melanchthoni, Jonæ, aliisque horum similibus, qui omnes factum comprobant. Non tamen omnino acquievit Septemvir; susceptoque medio consilio in Fidei negotio, quæ, uti ceteræ Theologicæ virtutes, medium numquam habet, decretum quidem permisit, sed in supremo Urbis templo, quod ipse condiderat, jussit rem sacram more veteri celebrari: idque postea biennium perseveravit, donec Lutheri virtus totum corpus pervasit, adeoque in illud Wittembergæ cor, ut ita loquar, penetravit.

19. Excitaverat Caroloftadius, præter jam dictos errores, antiquam hæresim in sacras imagines. Hæc neque volebat Lutherus improbare, quod sua etiam essent opinamenta; neque comprobare, quòd non essent à se tradita, cum sibi gloriam integram ambiret Christiani Orbis à se reformati. Eapropter qua solebat ingenii impotentia, moras omnes sui Wittembergam reditus præcipitavit: ubi non sententiam increpuit, sed modum turbulentum & importunum illius exequendæ. Itaque, dum arbitrum agit, alienos sibi foetus adoptat.

20. Pontifex de hisce rebus edoctus, enixè studuerat ei parti mederi, ubi morbus sedem præcipuam fixerat, & unde ceteris partibus suam tabem afflabat, hoc est Saxoniam. Idcirco prolixas fervidasque literas ad Saxonem scripsit, quibus per graves, paternas, studioque flagrantibus formulas ponebat ob oculos ipsius errorum deformitatem, cum tam gravi Divini Nu-

Numinis ac Germaniæ offensione, cum jactura illius gloriæ, quam Carolus Magnus Imperator Adriano Primo Summo Pontifice comparaverat ex redacta ad Fidem Orthodoxam Saxonia, & cum turpi nota ingrati animi erga Romanam sedem, à qua Gregorii V. ætate Majores sui ob ipsorum pietatem Septemvirali dignitate fuerant exornati. Hinc illum hortabatur, ut alterius Caroli Cæsaris ætate, atque alterius Adriani Pontificis, Saxonia pristina gloriæ restitueretur. Secundus etiam adjecit literas exquisitiùs conscriptas, ab ipso Nuntio illi reddendas. Sed cum Saxo Norimbergam non advenisset, ad illum unà cum suis eas misit Cheregatus. Per hoc secundum diploma querebatur Adrianus, amanter quidem, sed liberè, ab illo in Lutheri tutela minimè observata, quæ Cajetano Cardinali pollicitus fuerat; videlicet hominem à se punitum iri, ubi fuisset à Pontifice proscriptus, cum constaret ab ipso in suis ditionibus Lutherum detineri ac foveri, non solum post damnationem Pontificiam, sed post Edictum Cæsareum.

21. Jam verò Dux, ad diluenda objecta, Joannem Umet Plucerinzium Aulicum Norimbergam legavit, cum epistola fidei effectrice ad Nuntium 15. Februarii, misitque cum eodem responsa generatim scripta ad Pontificem, aliaque Nuntio voce exponenda. (a) Sed digressio Nuntio, antequam Plucerinzius eò pervenisset, quæ acceperat in mandatis à Saxone, per literas datas 24. eidem significavit. In his ad querelas violatæ promissionis respondebat: Si Cajetanus Cardinalis benè meminisset, nihil aliud ei pollicitum fuisse Septemvirum, nisi effecturum se, ut illum Augustam adiret Lutherus ad rem componendam. Post reditum Lutheri Augusta, habuisse quidem se in animo eum è sua ditione depellere, sed à Militio, quem Leo Decinus miserat, rogatum ut hominem retineret, ne tabem in alias regiones diffunderet. Fuisse ab eodem Militio significatum, eam causam à Pontifice demandatam Richardo Archiepiscopo Trevirensi, cujus judicio semet subdere Lutherus paratus. Ducem numquam Luthero fuisse patrocinarum, eique ne tum quidem patrocinari, ut jam declaraverat per literas ad Cardinalem S. Georgii scriptas (erat is Raphaël Riarius, Sixti Quarti Conanguineus, & à quo Purpuram acceperat, Germaniæ notus ob legationem obitam in Hungaria) & coram significaverat Colonia Caracciolo & Aleandro. Indicabat autem hic ea responsa, quæ illis dederat, conantibus ad meliorem partem ipsum adducere, quæ impressa extant in II. Lutheri volumine, in quibus pariter continentur quæ cum Militio acta, & reliqua. Præterquam, quòd tunc æstimaverat Septemvir, nondum usque ad id temporis se certum fuisse reditum à Cæsare, an scripta Lutheri flammis addicenda essent: quod in præsentia dicere nequaquam licebat, Edicto Wormatiensi jam promulgato. Apposuit Plucerinzius, post Edictum Cæsareum abfuisse Lutherum Wittembergam integrum annum; eò autem remigrasse inscio Duce, ac tunc etiam professum esse, se ad dicendam causam paratum. Proinde Saxonem se gessisse, uti probum & obsequentem Ecclesiæ Catholicæ filium decebat: quòd si quis rem, ut ipse testabatur gestam, inficiaretur, se quacum-

que opus esset ratione repugnaturum. Hinc rogare Nuntium, ut Pontificem de re tota edoceret, simulque precaretur, ne adversis narrationibus aures porrigeret. Hæ literæ palam faciunt, ad ea usque tempora Saxonem abstinuisse à publica Lutheranæ hæresis professione, cum adhuc varia contumaciæ suæ tegumenta conquireret. Solent quippe magnæ mutationes ita in animis ut in corporibus paulatim crescere, ac demum ipsa impietas longè priùs corde quam vultu potiri.

(a) *Exemplar hujus totius extat in scripturis Cheregatorum.*

CAPUT IX.

Adrianus VI. moritur, eique sufficitur Clemens VII.

1. **M**aturè admodum Adrianus decessit, nimirum (*) 24. Septembris, vix anno peracto postquam Romæ sedit. Fuit sanè optimus Sacerdos; sed Pontifex revera mediocris: apud populum verò, res ex eventu metientem, infra mediocrem, ob temporum iniquitatem: à Vaticanis Senatoribus supra meritum æquè æstimatus, cum evexerunt ad Solium; ac supra noxam Aulæ invisus, cum in eo regnavit; ac supra verum incusatus, cum inde moriens descendit. Parsimonia ad Reipublicæ commodum adhibita infamiam illi peperit, tanquam aurum avarè cumulanti: sed ab ea infamia eundem liberavit in ejus obitu ipsa quæstorum manus, quæ ne tria quidem scutorum millia ex ipsius arca numeravit.

(*) *Non. 13. ut narrat Suavis.*

2. Adriani regimen viam stravit Julio Mediceo ad Principatum obtinendum. (b) Etenim, uti post mortem Leonis obstaculo illi erat invidia recentis potentis, & præsumpta nimis opinio eum in sensa decessoris iturum, qui ejusdem consilio ductus credebatur, ita nunc invidia in commiserationem migraverat; & ipsa præfagitio Pontificatus futuri consimilis illi quem ejus Patruelis gesserat, adeò ipsi non oberat, ut etiam suffragaretur. Quòd id percipiatur, scire oportet, fuisse initio datam operam, ut apud absentem Pontificem in suspicionem traheretur memoratus Julius, (*) tanquam ad Gallorum partes conversus. Postea Romam ingressus Adrianus, nactusque minus quam nihil, hoc est, obæratum simul ærarium, & ære vacuum, faciles aures præbuit suspicionibus à Soderino Cardinali Mediceorum inimico blandè injectis; nempe à Julio derivatos ad se fuisse thesauros Leonis tempore expeasos. Hinc Julius Florentiam se receperat Pontifici minimè gratiosus; sed arrisit illi fortuna. Intercepta siquidem sunt Soderini literæ, adulterinis illæ quidem, sed facilis interpretationis notis exarata, quibus cum Gallorum Rege, de rebus Cæsari ac Pontifici haud parum officientibus agebat. Hæ literæ ad Julium delata, & ab eo per Legatum Cæsareum ad Pontificem transmissæ, effecerunt, ut coniecto in carcerem Soderino, ac tanquam deceptore deprehenso, maledicis ejus relationibus fidem abrogarit. Quamobrem revocatus Mediceus Cardinalis, extincta jam invidia, auctaque ex invisio regimine hominis existimatione, per summa populi studia fuit acceptus,

ceptus, obviam illi procedentibus Urbini Duce, aliisque primoribus, quamquam malè habitis à Leone. Cùm autem subditorum sit, futurum regimen exoptare præfenti contrarium, quòd existiment, majus malum id quod experiuntur, quàm quod vel experti sunt, vel experiri possunt, omnium vota adspirabant ad Leonis humanitatem, splendorem, peritiam atque clementiam: præter quas dotes eos alliciebat in Julio major consiliorum gravitas, & minor erga genium indulgentia. Viridis ætas, quæ illi offecerat Comitibus antecedentibus, nunc favebat apud Senatores, jam expertos damna & incommoda tam brevis Pontificatus.

(b) *Vide Jovium & Comitibus illius electionis.*

(*) *Litteræ Adriani VI. ad Archiep. Cosen-tinum 15. Maji 1522. inter Barberinorum Commentarios.*

3. Quòd si verum est, quod in quibusdam monumentis manuscriptis reperio de illis eventis; nihil adeò ad illum extollendum valuit, quam adhibita semel ab eo moderatio, sibi, ne ascenderet, temperandi. Res ita se habuit. Pompejus Columna, inter Purpuratos Julii æmulos antesignanus, nequiverat impetrare à senioribus, ferè cunctis Gallicarum partium, uti Jacobatum promoverent, causantibus eum esse Cæsaris studiosum. Qua re indignatus exclamavit: *Ergo partium ductor, non Christi Vicarius creandus est?* Mox Julium nactus petiit, ut aliquem ex juvenibus suarum partium proponeret. Statim ille duos vel tres proposuit, nulla sui habita mentione. Tum Columna, cur, inquit, *temetipsum præteris?* Cui alter respondit, nolle se pluribus invitis suam rem promoveri. Qua Julii moderatione adeò captus est Pompeji animus, ut confestim quantum satis esset suffragiorum, ad ejus electionem converterit. Sic interdum usu venit, facilius obtineri dignitatem, dum eam per quietem expectamus, quam dum per curriculum persequimur. Is verò, quòd præ se ferret clementiam qua cum suis æmulis erat ufurus, Clementis VII. nomen accepit.

CAPUT X.

Sensa novi Pontificis de convocando Concilio; & legatio Laurentii Cardinalis Campeggii ad alium Norimbergensem Conventum.

I. Communis est fama, Clementi non fuisse in animo Concilium cogere, uti ad componendos Religionis tumultus in Germania Norimbergensis Conventus postulaverat. Suavis, qui opiniones Pontificibus magis adversantes amplectitur, duas profert causas hujusmodi Pontificiæ voluntatis propria ipsius commoda spectantes, tertiam verò utilitati Pontificatus generatim consulentem. Altera ex peculiaribus est, exploratum fuisse Clementi, natales suos revera non esse legitimos; qui tamen legitimi in judicio Leone regnante probati fuerant, quò ad Purpuram eveheretur: proinde vereri, ne id in Concilio sibi opponeretur, hoc est, ne legitime creatus Pontifex videri posset. Contestatus equidem sum (*) alias, cùm animum Clementis ceterorumque Pontificum præfens non introspeexim, ubi se alienos à convocazione

Concilii prodidere, non posse pro certo affirmare, quidnam eos ad id permoverit; præterea me non ignorare, in rebus gravissimis qualemcumque umbram quandoque in gigantis speciem grandescere. Quamobrem hic expendam commemorata à Suavi pericula ex vero illorum momento, non ex imaginario, quod illis potuisset appingere phrenetica quædam anxietudo, (*) *In apparatu.*

2. Atque ut ordiar à primo periculo paulò antè memorato; ajo illius formidinem suboriri non potuisse nisi in animo, qui jaculis etiam pictis terreretur. Prætermitto, legitimum Clementis ortum comprobatum fuisse nomine matrimonii clandestini, quod inter Julianum & Florettam ejus parentes intercesserat; ac difficulter potuisse unquam valdis argumentis rei falsitatem convinci, jam confirmatæ, ac Pontifici à sententia roboratæ. Sed ut Suavis ipse fateatur, ortus legitimus nulla lege necessarius habetur ad ratam Pontificis Electionem. Quæ propter, nullus aderat titulus suspicandi, potuisse à Concilio, non vulgaris, sed exquisitæ doctrinæ hominibus constato, tam invalidam ac labantem quæstionem intentari Pontifici.

3. Specialis altera causa, quam Suavis adducit, in eo sita est, quòd Clemens per *Simoniam* Romanam Sedem invaserit, quodque id palam fieri potuerit à Pompejo Columna: ac proinde, cum Julii II. Constitutio vim omnem abroget hujusmodi electionibus, tamen assensu consequenti comprobatis, veritum Pontificem, ne in Concilio ejus creatio irrita proclamaretur.

4. Fierinè potest, ut cùm nemo rationis compos quemquam terencio mulctaret sine legitima noxæ probatione, tam leviter tamen inducantur nonnulli, ad Pontificem honesta fama spoliandum enormissimi criminis nota, absque alia probatione, quam popularis confusique rumoris? Id semel si liceat, nullo cuiquam erit in pretio bona existimatio, cujus jactura ex cujusvis linguæ temeritate dependeat. Ad hæc, in re nostra non solum accusatio non probatur ut vera, sed falsa penè convincitur. Si Clemens hujusce rei sibi fuerat conscius, ausumnè unquam fuisset timidum ipsius ingenium per offensas gravissimas (ut mox fusè dicemus) Pompejum Columnam incendere ad rem patefaciendam? Is verò si potuisset hoc manifestum facere, quis inducat in animum; eundem non fuisset cohonestaturum hujusmodi nomine contumaciam suam post Clementis admonitionem, bellumque in Pontificem illatum, contemptum sententiæ qua Purpura exutus est, expugnationem Urbis, & captivitatem Pontificis, Pompeji causa peractam? Nonne telum adeò robustum communicasset cum Cæsare, quando is non factis minùs quam literis Clementis laceffitus, tanta indignatione ac tam minaciter illi respondit, ut paulò post enarrabitur? Atqui in tam infensorum animorum æstu nemo unquam, nisi fortè per aliquam privatam obtreccionem, nomen auctoritatemque veri Pontificis ei denegavit. Et tamen ad id negandum opus non erat, ut per Concilium Clemens abrogaretur, si alioquin in eo valuisset Julii II. Constitutio: hæc enim *Simoniacum* non damnat quasi per legitimam sententiam è gradu Pontificio deiciendum, quod nulla humana lege fieri potest, numquam supremum

num Principem suam vi obligante; sed electionem ipsam irritam facit, impeditque, ne qui eligitur, verus Pontifex evadat, ac simul ad novam electionem indicit Comitibus, nulla prius lata sententia, qua *Simoniam* reus legitime denunciatur.

5. Reperio quidem, Principum aliquem conarum insinuare Clementis animo pericula ipsi à Concilio impendentia, (c) quò sibi devinctum detineret injecto metu, ne ipsi Principes, publica necessitatis colore urgentes Pontificem, adigerent ad Concilium celebrandum: sed comperit, responsa ejus jussu tradita eam præferre animi securitatem, quæ sanè ab innocentia progigni solet.

6. Subnectit Suavis, præter duas hæc peculiare causas, Clementem prius etiam quam esset Pontifex, abhorruisse à Concilio ea tempestate, tanquam Romanæ Sedi periculoso: cùm diceret, Concilia ex quavis alia occasione celebrata prodesse, præterquam ubi agitur de Pontifici potestate. Sed qui poterat universè id affirmari, illiusque conroversiæ gratia, quæ de Pontifici auctoritate tunc agitabatur, hoc est, quæ cum Luthero tunc erat, quando tria postrema Concilia, Constantiense, Florentinum, & Lateranense eam adeò confirmaverant, ut ipsorum primum editis definitionibus, dum adhuc nullus existeret Pontifex, evaserit Catholicorum machina Lutheranis prorsus inexpugnabilis?

(c) *In fine Epistolæ Gilberti ad Langum Nuntium in Angliam, in 2. Tom. Lit. Principum.*

7. Verum quidem est, visam in Clemente variis temporibus aliquam dubitationem, ne aperto semel, quamquam alterius rei causa, Concilio, inquietata quædam ingenia importunam quæstionem de prærogativa inter Concilium ac Pontificem suscitarent, adeoque cum periculo, ne dum schisma vetus compescerent, novam inducerent: sed occurrere studuit huic periculo, selectis prius unà cum Cæsare articulis, de quibus in Concilio agendum erat.

8. Causæ igitur, quibus movebatur Clemens ad declinandum Concilium, erant in primis, respectus illi atque metus, quos decimo Apparatus capite significavimus. Secundò, bellum exortum inter summos Orbis Christiani Reges: adeoque perspectum erat, non posse cogi Concilium ex Præsulibus ab illorum Provinciis conventuris. Postremò, quòd animadverteret, petiti Concilium iis conditionibus, quibus Luthero satisfaceret: quod idem erat atque Concilium, in cujus conspectu Pontifex desineret esse Pontifex, evaderetque privatus Episcopus, neglecta institutione Christi, & cum Ecclesiæ labe.

9. Quapropter Nuntium destinavit ad alterum Conventum, tertio decimo post superiorem mense Norimbergæ celebratum. (d) Sed quò maturius animos compararet, Hieronymum Rorarium sibi à Cubiculis eò præmisit, cum diplomate illi fidem asserente ad Saxonem perferendo: quod diploma ex errore sub Adriani nomine (*) II. Lutheri volumine habetur; in quo etiam Sleidanus decipitur. Ajebat in eo Clemens, Latari se, quòd audiret Saxonem illis Comitibus interfuturum: in ejus pietate pluri-

Histor. Concil. Trid. Pars I.

mum se spei locare; simul etiam de adfuturo Nuntio certiore faciebat; in reliquum iis fidem haberet quæ Rorarius exponeret. Postea mutato consilio, existimavit ad rem tanti ponderis opus esse auctoritate Legati: (***) de qua mutatione per alteras literas Fredericum admonuit. Ad eam legationem delegit Laurentium Campeggium, qui prius Romanæ Rotæ Duodecimvir, dein Leonis Decimi Nuntius apud Maximilianum Cæsarem, an postea in Purpuratorum ordinem adlectus ab eodem Pontifice, missusque in Angliam Legatus, ac tandem Episcopali Tiara Bononiæ patrio ejus solo à Clemente fuerat ornatus. Unde idoneum ad id muneris putavit, cùm doctrina negotiorumque experientia, tum peritia rerum ingeniorumque Germaniæ. Hæc, quantum video, in mandatis accepit. Cùm libellus *Centum gravaminum* redditus Nuntio non fuisset, ut dictum est, sed post illius abcessum ad Pontificem missus, qui paulò antè decesserat, dissimularet eum Principum nomine acceptum fuisse, quòd ipsi pateret aditus facilius recedendi à postulationibus importunis. Etenim agebatur in eo per verba contumeliosa tum de Ecclesiasticis generatim, tum de Romana Curia nominatim; simulque quòd sibi laudaret; ea deposcebantur, quæ ordinis Ecclesiastici omnem libertatem everterent, a Deo & ab Ecclesia constitutam, piisque tot Principum legibus confirmatam; cùm ibi adigerentur Clerici; ut iisdem quibus laici criminum poenis essent obnoxii: & tamen inter ipsos laicos graduum varietas privilegiorum varietatem obtinet, seu immunitas seu panisio spectetur. Proinde ab omni discrepat ratione, Christi Militiam privilegiis spoliari, planeque in vulgus referri. Efflagitabat præterea, uti præceptum ciborum discrimen diebus poenitentiae destinatis aboleretur; quasi, dum eorum usus discriminatur, concessa a Deo liberè illis utendi facultati repugnetur. Quod pro se quisque perspicit, quantum Apostolicis traditionibus Sanctorumque documentis adver-

(d) *Mense Decemb. 1523. in diplomate MS. Clementis VII.*

(*) *In 2. Tom. Lutheri, in fine.*

(***) *17. Jan. 1524. ut in Brevibus MS. in Contiliori relatione.*

10. At quoniam hic libellus typis vulgatus per ignorantiam dissimulari non poterat, Legato demandatum fuit, ut de illo tanquam de re privatim Pontifici cogita loqueretur, patefacta postulatorum iniquitate. Cetera se paratum exhiberet ad ea in Clericis corrigenda, quæ populos offenderent, sanosque inducerent ad absorbenda veris obtreccionibus permixta falsa Lutheri deliramenta. Demum navaret omnem operam, ut Edictum Cæsareum ferretur.

11. Verum aliò Legatus, aliò magna pars Conventus spectabat: unde consilia convenire non poterant. Cùm enim alter totus esset in tuenda Religionis unitate, sive Capitibus excellentia; altera plerumque conabatur, per quamdam *Simoniam* speciem, vendere Pontifici animorum recuperationem pretio proventuum ac jurisdictionis, quibus Ecclesia spoliabatur: ac proinde vim omnem intendebat, ut *Centum*

K

grava.

gravaminibus satisfaceret; rata jam tempus adesse, quo liceret eò Pontificem adigere, si mallet Germaniam non amittere, eosque à perdita libertate coercere, ad quam Lutherus alliciebat.

12. Legatus, præter publicam Concionem, insinuare per privata colloquia nunquam destitit, postulata suapte natura iniqua videri; quatenus verò Pontificis assensum requirebant, ob rationes tam Divinas quàm humanas, prorsus desperanda. Eorum iniquitatem ex eo patere, quòd vellent rerum statum permutare, tot sæculis pacificè in Germania permanentem, atque in ceteris omnibus Catholicorum regionibus conservatum: præsertim cum ipsi poscerent non levare tantummodò aliquo onere, vel immodico, vel fortuito; sed aboleri emolumenta præcipua, quibus Pontifex & Antistites potiebantur; quæ ex antiquissimis legibus, quæ ex donatione ac liberalitate suorum majorum. Quapropter, si tanquam publicæ pacis perturbator odiosè malè audit quicumque bellum ciet contra veteres ac pacificos alicujus ditionis possessores; longè odiosius auditorus, qui Præules Ecclesiasticos ab eorum possessione deturbat; quippe qui non armis, nec vi ea sibi extorserit, sed consensu populorum, titulisque sanctissimis obtinere.

13. Hæc de postulatorum iniquitate. Sed quia etiam postulatur nonnunquam iniqua, cum ea sperantur; monstrabat, eam impetrationem sperari non posse, tum ex utilitatis, tum ex charitatis norma, etiam si Pontifex se ad alterutrum redactum cerneret, vel ut omnino magnam partem Germaniæ amitteret, vel ut ibidem hæc postulatis de suo jure decederet. Non quidem utilitate spectata: nam ex hujusmodi concessione proculdubio confici, coactum iri Pontificem, ut idem reliquis Catholicorum Regnis indulgeret; ac proinde longè majorem facturum fuisse jacturam, si sponte consentiret se tanta bonorum parte in iis regionibus privari, quàm si in iisdem per vim emolumentis omnibus privaretur. Neque pariter charitatis gratia posse Pontificem ad hoc adduci, salutem illius gregis quolibet pretio, quantumvis iniquo, redimentem: ea siquidem ratione animorum lucra facturum, jacturam copiosiorum fecisset. Satis id patere: quoniam hinc quidem parum esset sperandum in eorum ope, qui ne à Christo desciscerent, violenter pervellent sibi fieri satis lucro tam fordido, ac tam iniquo. Qui ad hanc Religionis mercaturam inducit animum, semper, quidquid agat, in rem suam inhiat; adeoque ex hoc ipso, quòd iidem iniquas aliquas condiciones obtinuerint, ad novas iterum postulandas promptiorem animum habituros fuisse. Hinc verò hujusmodi concessionibus fractum vigorem, & enervata studia totius Ecclesiastici ordinis funditus collapsura fuisse; in quo tamen conservandæ in Germania Religionis præsidium unicum nitebatur. Ostendebat præterea Legatus, existimari falso, Pontificem ceterosque Antistites, dum suas prærogativas tuebantur, duci non studio Religionis, sed utilitatis. Potius utilitatis studium esse putandum, cum quis jura Magistratus quem obtinet, cum fraude successorum negligit, quo vel suam vel suæ familiæ rem augeat, potentiorum gratiam aucupando: quod Pontifex & Episcopi tunc

patrassent, si cum profanis Principibus consentientes, dignitatem, quam tuebantur, turpiter prodidissent. Quivis civium, ajebat ille, commendatur, quod suæ patriæ jura defendat: quilibet Senator, quod Reipublicæ statuta studiosè custodiat: quicumque publicam personam gerens, quod suum munus illibatum præstet: & tamen & Civitatis & Reipublicæ bona quadamtenus ad hæredes quoque perveniunt, atque ii omnes tuentur dignitatis gradus ab hominibus constitutos. Et objurgandus erit, quasi nimium sui commodi tenax seu Pontifex seu quilibet sacræ notæ, si momentis humanarum rationum abjectis, summa fide tuetur illius prærogativæ & eminentiæ possessionem, quam cum suscepto munere unà suscepit? Quod munus non propagatur ad hæredes, & fuit à DEO constitutum, cum ad humani generis salutem in terras descendit. Nec recusat Legatus easdem ipsas rationes, quas libro superiore protulimus, quibus Aleander Wormatiæ patefecit, quantum Pontificius Principatus ea forma quam nunc obtinet, tam ad unitatem Religionis, quàm ad civilem felicitatem Christianorum prodesset.

14. Sed mos est hominum bonis instantibus inhiantium, damna procul imminencia parvipendere. Idcirco complures Principum Germanorum nihil considerarunt, se ob modicum lucrum, quod ex Ecclesiasticorum decimento fecissent ad Lutherum accedentes, enunciaturos è Germania fuisse præstantiorem succum ad bella civilia, inductis reverà in communem Patriam iis calamitatibus, quas tam magnificè clamitabant è prærogativis Ecclesiæ provenire. Quamquam autem alii ad Catholicam Fidem retinendam, opprimendamque Lutheri sectam prompto animo propenderent; (e) ineluctabili tamen pertinacia Saxo, liberæque civitates obsidebant, blando licentiæ veneno jam ebræ: adeoque horum artes, & aversi à rectis consiliis animi, salutaria reliquorum consilia deprimebant. Quapropter illis opportunis legibus repudiatis, quas Legatus proposuerat ad emendandum Clerum, levandamque communem plebem ab oneribus immoderatis ad Ecclesiam spectantibus, Decretum condidit 18. Aprilis anno 1524. a Suavi, suoque (*) Sleidano relatum satis mutilum in iis rebus, quæ favent Catholicæ Fidei, ac Pontificis causam vindicant.

(e) *Gilberti lit. ad Oratores Florentinos in Hispania 22. Decemb. 1524. in 2. tom. Later. Princip.*

(*) *Sleidanus lib. 4.*

15. Ibi exponitur primo: Cum Cæsar absens ad Conventum delegasset Oratorem suum Joannem Hannare, haberi in ejus mandatis, se confisum, Imperii Ordines re perfecturos fuisse quæ Wormatiensibus Edicto ex ipsorum consensione promulgata præcepta essent. Quare ubi postea rescitum est, rem ab illis neglectam, non mediocriter Cæsarem doluisse, cum universali erga Christianum nomen studio, tum peculiari erga Germaniam. Proinde illius observantiam ab ipsis de integro se postulare; inter eos verò jam convenisse Cæsari obtemperare (prout se obstringi sentiebant) omni studio atque efficacia interdicens imposterum Typographis libellos famosos imaginesque contumeliosas im-

primere.

primere. Ex quo liquet, universalem Germanorum Principum voluntatem eousque persistisse in execranda hæresi Lutherana, & Apostolica Sede colenda, quibus sensus Edictum illud abundat.

16. Secundò: Ajebat Conventus, ad malorum remedium deponci, ut Pontifex quàm citissimè posset Concilium liberum in Germania indiceret, uti affirmabant ipsis cum Legato convenisse.

17. Tertio: Alius Conventus Spiræ indicetur 11. Novembris, ubi discuterentur à prudentibus Consiliariis *Centum gravamina*, quo decerneretur ad quam denique tolerabilem moderationem redigi possent. Unde palam fit, Corpus Imperii, post cognitatas Legati rationes, anceps atque incertum animi adhuc hæsisse de iis postulatis, adeoque ad exquisitiorem exactioremque trutinam ea revocasse.

18. Quarto: Decretum est, ut interea singuli Principes doctis viris negotium darent, ad novos de Religione Articulos, adductos in controversiam, diligenti studio perpendendos, quò postea in Conventu Lutheri volumina examinarentur, secretaque integra à corrupta doctrina, statueretur quid tantisper scribendum ac prædicandum esset, dum Oecumenicum Concilium convocaretur: qui labor etiam conferret ad ea preparanda, quæ per Concilium essent postea facienda.

19. Legatus, (f) cui hæc rerum capita, antequam vulgarentur, scripto fuerant exhibita, suo quoque scripto respondit: Probari sibi primum articulum de Edicto Wormatiensibus promovendo. Quod ad secundum spectabat de Concilio; tam celeriter cogi non posse, ut præsens malo remedium esse possit, cum opus foret concordia & consensu Christianorum Principum. Ubi tamen Concilium conferretur opportunum, ipsum in se suscepturum, ut à Pontifice cogendum curaret; ac pro certo se habere, contententibus ad id Cæsare aliisque Principibus, intra tempus idoneum à Pontifice coactum iri.

(f) *Quæ hic narrantur, extant in libro Archivii Vaticani, cui tit. est, Acta Wormatiæ.*

20. Quòd attinebat ad quartum: Ostendit fufius, quàm alienum esset examen Spirense de rebus Religionis; tum quòd per illud revocarentur in controversiam dogmata jam ab Ecclesia stabilita, tum quòd maximum adretur periculum, si ea committerentur iudicio hominum, magna ex parte Ecclesiasticæ doctrinæ expertium, pronisque in hæresim animis: qui si forte prævaluissent, haud postea ne magna quidem sudoris copia deleri potuisset id quòd semel ab illius auctoritate vim existimationemque traxisset. Præterea, vel ad sententiam dicendam promiscue homines etiam è plebe admitterentur (sed quæ hæc rei indignitas atque confusio?) vel cum delectu: sed nimis arduum id accidisset; quippe quòd jam ii contemnentis Pontificias ac Cæsareas Constitutiones, quicumque excluderentur, factum irritum atque injustum esse exclamarent. Postremo; quòd reliquæ nationes recusarent credendi leges accipere ab uno solius Germaniæ cœtu citra Pontificis consensum habituro; adeoque exoptata Ecclesiæ unitatem

Hist. Concil. Trid. Pars I.

tas nequaquam obtineretur. Quòd si quis putaret, in eo confessu, ommissis Religionis articulis, agendum esse tantummodò de Genti Ecclesiasticæ correctione; illi certè non opus fore ulla novitate legum, sed veterum observantia. Inesse Legato ad id satis auctoritatis: proinde si ab ipsis compellaretur, se omnia compositurum.

21. *Circa centum gravamina* significavit, Opportunius sibi videri, si Ordines Imperii per suos Oratores de iis cum Pontifice transigerent, plurà quàm sperarent ab illo impetraturi. Sin autem ipsis liberet secum agere; designarent viros spectatæ prudentiæ, moderationis ac pietatis, se paratum esse ex honesti ac decori præscripto corrigere, immutare, minuire, restaurare, quidquid prudentia postulasset.

22. Verumtamen plerisque ea quæ Legatus obtulerat non admittentibus, Decretum evulgatum est, formâ quam retulimus nihil mutata. Legatus verò, ne à Decreti verbis ejusque præsentia aliquis ipsius consensus argueretur, legitimè contestatus est, se, quòd spectabat ad Concilium Congregationemque Spiræ habendam, nihil spondisse, nihil probasse aliter quàm in suo scripto continebatur.

23. Significavit postmodum Comitiorum gesta Pontifici; & quia moraturus erat in Germania cœtu dimisso, acturusque privatim cum Principibus de rebus in eo statutis, peculiaria ad id mandata poposcit. At Pontifex ea scita Principum Germanorum ægerrimè tulit, intelligens novum de Religione tribunal eo pacto excitari citra ipsius auctoritatem. Idcirco cœtum Romæ collegit, qui varia hujusce negotii capita ritè perpenderet.

24. Primum: Quæ ratio esset ineunda, ut Edicto Wormatiensibus obtemperaretur. Opportunum ad id visum est, à Cæsare, cujus decus & auctoritas in ea re agitur, enixè petendum, simulque à Pontifice sedulo curandum, uti Reges Angliæ & Lusitanæ ad id compellerent Principes ac Civitates Germaniæ, adjectis etiam minis denegandi commercia suis in Regnis mercatoribus contumacium regionum, tamquam hæresi contaminatis. Fuit id ipsius Pontificis consilium: nam præter egrègiorum illorum Regum studium Religionis, peculiaremque in ipsum Pontificem benevolentiam ac necessitudinem, eorum officia minimè suspecta Germanis futura erant. Reges id naviter præstitere, ommissis tamen amovendi commercii minis; quæ sanè adversus humorum malignitatem potentior amarities fuisset.

25. Secundum: (g) Quâ ratione cavendum esset, ne in Spirense Conventu Religionis articuli ex Decreti forma discuterentur. Commodum ad id visum, ut Legatus omni cura ac sollicitudine suaderet iis, qui Catholicorum essent partium, præsertim Ecclesiasticis, ut obfirmati resisterent, eosdemque cohortaretur, ut quò minus ipsi præsentibus obstare possent, per absentiam quidem impedirent, vel certè auctoritatem detraherent: præterea solemnè clausula caverent, ne quid jura Pontificis læderentur. Præ cunctis verò curaret, uti Cæsar rem totam prohiberet; vel saltem, si aliter fieri non posset,

K 2

Conven

Conventum retardaret, se dictitans interfuturum.

(g) *Diligentiæ in hoc adhibita à Pontifice, continentur in literis Gilberti ad Langum Angliæ Nuntium in tom. 2. Lit. Principum & reperitur de hoc Diploma ad Angliæ Regem 16. Maji 1524. inter Diplomata ligata Clementis.*

26. Tertium: Quidnam respondendum circa petitionem Concilii, & circa *Centum gravamina*. Consensere, ut quod ad primum spectaret, suapte quasi sponte Legatus diceret, multò magis exoptari Concilium à Pontifice, quò jurisdictionis Ecclesiastica, tot in locis totque nominibus labefactata restitueretur: nihilominus oportere, uti pax Christianarum gentium, Principumque consensus in cunctis conditionibus, Concilio viam sternerent: sed ea de re cum Pontifice agendum. Ad alterum verò responderet, præcipua quibus gravabantur onera, sublata jam fuisse per leges Concilii Lateranensis, qualem observantiam Pontifex statim ac fuit creatus jam indixerat; si quædam alia minuenda adhuc censerentur, id ipsum etiam ante Concilium curaturum Pontificem, cum ad deliberandum de hisce rebus peculiaris Congregatio fuerit statuta.

27. Quartum fuit: An amplius cum Duce Saxonie Pontifici agendum esset. Comperio ab Aleandro, in prolixo Commentario de hujusmodi rebus, Pontificis jussu ab eo conscripto ante Campeggii discessum, hoc datum consilium: Quando irritæ cederent admonitiones omnes, mitiora prætermittenda, infligendasque severiores Ecclesie pœnas, eumque Septemviratu privandum: sed hæc peracta non sunt, & Saxo paucos post menses occubuit.

28. Cetera quoque enarrata capita quæ diximus, (h) Pontifex summa industria promovit. Animadvertibat, Principes profanos existimare, scopum unicum Lutheranorum furoris Pontificem esse; eoque magis in illis retundendis ipsos tepescere, quòd cuperent Pontificem sese agnoscere ipsorum opis indigentem. Quare quibuscumque eos officiis sollicitaret, semper profitebatur, se primum ac præ ceteris fervere in obluendo procellæ, non quòd sibi soli & non aliis vectoribus naufragium immineret, si quid navigium periclitaretur; sed quod ipse regeret gubernaculum. De reliquo, seditionem primum impetum facere contra sacram auctoritatem tanquam magis inermem, ac facilius expugnabilem; sed ultimum vertere contra profanam, eamque quò validiorem, eò graviorem effrænatis animis perduellium. Addebat (præfagiendo id quod postea confirmavit eventus) si quo in Regno hæresi invalescente Roma jurisdictionis Ecclesiasticæ damnum faceret, multò majorem jacturam ex humani commodi mensione passurum fuisse proprium illius Principem, è profana etiam potestate brevè deiciendum. Superos hominesque contestabatur, se nec defuisse, nec defuturum suo muneri: sed ubi negligerent alii suas secum opes conferre; se quidem supra ceteros animo discruciatum iri ex clade tanti gregis, sibi à Redemptore commissi; sed eos qui neglexissent, multo maximam perniciem toleraturos.

(h) *In citatis Gilberti literis ad Langum, & fusiùs in Instructione rerum ad Casarem vendarum contra recessum Norimbergensem, & Conciliabulum Spiram indictum, in libro cui titulus est, Acta Wormatiæ.*

29. Præcipua Pontificis cura eo tendebat, ut indictum illicitè Conciliabulum impediret: nec sanè absque fructu. Nam Cæsar etiam injuriæ sibi vetterat, eos Principes in primo Norimbergensi Conventu Edicti Cæsarei tormentum quasi clavo occæcasse. Ac de eo jam tum conquestus erat cum quibusdam Germanorum Legatis ad se in Hispaniam missis: adeoque cum animadverteret, hunc se absente arrogasse sibi tantarum rerum examen; scripsit Burgis literas indignationis plenas ad fratrem suum locum in Germania tenentem, ceterosque Imperii Ordines, quibus eos increpabat, quòd Edictum oscitanter promovissent; quòd universalem proscriptionem Lutheranorum voluminum, ad famulos libellos tantummodo, & contumeliosa scripta rede-gissent: quòd Generale Concilium convocandum decrevissent, cujus convocatio ad Pontificem, propositio vero ad se spectabat: at longè gravius, quòd Conventum, quin potius profanum Conciliabulum Spiræ indixissent, ubi Religionis argumenta, per magnam Apostolicæ Sedis injuriam expeuderentur. Semper autem in iis literis præ se tulit sensa veteris Fidei studiosissima, horrendis execrationibus in Lutheri personam atque doctrinam investus. Postmodum vero spondit, quo illis, quantum æquitas ferret, gratificaretur, acturum se cum Pontifice, ut Concilium pro eo ac par esset Tridentini cogeretur, ubi primum sibi licuisset illi interesse, ut in animo habebat: interim eos jubebat, denunciatis Edicti Wormatiensis pœnis, Edictum ipsum obsequenter exequi, & ab illicito Spirensi Conciliabulo abstinere.

30. Hæc literas Cæsar ad fratrem misit, cum arcanis mandatis, ut eas Principibus redderet (*) ubi obtemperaturos prænosceret; quòd si eas contempturos putaret, apud se retineret, perscripta ad Pontificem suscepti consilii necessitate. Ferdinandus literas reddere satius duxit. Verum uti facilius est impedire, quàm agere; ita solum in eo Cæsari obtemperatum est, quòd secundo loco de omitendo Spirensi Concilio injungebatur; adducta à Germanis ad observandum Edictum Wormatiense insuperabili difficultate.

(*) 18. Julii anno 1524.

CAPUT XI.

Ecclesiastici Ordinis in Germania emendatio, habita à Legato Ratisbonæ, complurium Principum consensu.

1. Legatus interea, quo suas partes quantum posset expleret, emendaretque si minùs universam Germaniam, eorum certè Principum ditiones, qui nec hæresi corrupti, nec politici commodi illecebris irretiti, ad vera Religionis incrementa conspirabant: quòd etiam palam faceret, bonam Germaniæ partem adhærere Pontifici, ejusque mandata tamquam rationi publicæque salutis consentanea satis agnoscere, Comitiorum

mitiorum Principes, qui secum consenserant, Ratisbonæ collegit. Hi fuere Ferdinandus Cæsaris frater, ejus loco apud Germanos imperitans, Cardinalis Archiepiscopus Salisburgensis, Guillelmus & Ludovicus utriusque Bavarie Duces, Episcopus Tridentinus Administrator Ecclesie Ratisbonensis, & Procuratores Episcoporum, Bambergensis, Spirensis, Argentoratensis, Augustani, Constantiensis, Basileensis, Frisingensis, Brixinensis, & administratores Pafaviensis.

2. Hi die 6. Julii Edictum evulgarunt, quo narrantes, ab utroque Norimbergensi Conventu fuisse indictum, ut quoad ejus fieri posset Edicto Cæsarei Wormatiensi adversum Lutheranos omnes parerent, jussurunt in suis ditionibus omnino illud observari, cunctique vetiti antiquæ Religionis ritus invertere.

3. Postero die Legatus ex ipsorum consilio & consensu emendationem Cleri promulgavit, ejusque observantiam cunctis Germaniæ Ecclesiasticis præcepit. In hujus scripturæ proœmio habetur, magnam hæresis causam fuisse abusum & corruptos Ecclesiasticorum mores: proinde se perepere ad eum vitæ decorem illos deduci, quem Apostolus in ipsis exposcit. Mox triginta quinque, non verò, ut ait Suavis, triginta septem emendationis capita statuuntur. Inter quæ multa conducunt ad relevandos laicos oneribus tribuendæ pecuniæ: hujusmodi est Quintum, Parochis interdicens, ne quædam consueta subsidia à populis exigent: Sextum, sepulturæ sumptus imminuens: Septimum, præscribens, ut Ordinarii intra sex menses ex Principum profanorum consensione controversias omnes componant, de pecuniarum solutionibus inter Pastores Ecclesiasticos, ac subditos exortas: Nonum, quo vetitum est, ne pecunia reciperetur pro absolvendis noxis superiori foro reservatis: Decimum sextum, removens abusus ab Indulgentiarum quæstoribus inductos: Decimum octavum, quo præscribitur fidelis expensio atque custodia pecuniæ à fidelibus collatæ ad templorum constructionem: Decimum nonum, quo prohibentur impensæ quæ Vicarii exigebant pro Templorum atque Altarium consecratione: Vigésimum tertium, quo vetantur Episcopi adire, uti mos erat, tamquam hæredes patrimonium, seu bona ex industria parta Clericorum obeuntium intestato: Vigésimum quartum, negans iisdem Episcopis dimidium proventus annui, cum ea conferunt Sacerdotia, quæ vix hominis alimento sufficiunt, & ex quibus hujusmodi dimidium Roma non exigit.

4. Nullum ex his capitibus narrat Suavis, quippe semper intentus ad inexhaustam æris cupiditatem in legibus Ecclesiasticis ostentandam. Narrat tamen, fuisse creditum, eam morum correctionem, instar levium medicamentorum, aucturam morbum, majorumque Præfulum tyrannidi vires addituram.

5. Sed quòd spectat ad primum: quam medicorum lege ille didicerat, curationem corporis malè affecti à validiore ac magis purgantiore pharmaco esse inchoandam? quis ignorat ipsorum effatum, prius esse leniendum, deinde solvendum? Præterquam quòd ea reverà erant capita correctionis indigentia, ad

levamentum confirmationemque populorum, & satisfaciendum potiori parti postulorum in libello *Centum gravaminum*; cum reliqua ad Principum potentiorumque utilitatem referrentur.

6. Quantum verò spectat ad alterum: si nomine *Tyrannidis* intelligit consuetam atque canonicam jurisdictionem Antistitum, verum quidem dicit, sed falsis vocibus utitur: ea namque disciplinæ restauratio, ad satisfaciendum populis plurimum conferebat, adeoque eosdem in Religione Præfulumque obtemperantione confirmabat. Quòd si nomine *Tyrannidis* intellexerit id quòd verè vox illa significat, hoc est, subditorum vexationem ex libidine atque utilitate dominantium; expositus jam tenor earum legum per se satis accusationi respondet.

7. Ait præterea, reliquos indignè passos, Legatum, ac paucos quosdam, sibi arrogasse ad ejusmodi disciplinæ leges contra Collegarum sententiam progredi. Verum si Suavis, omnium ratione subducta qui Conventui interfuere, eos demat, qui Luthero apertè favabant, comperiet eorum partem, qui Ratisbonæ cum Legato convenerant, ad totum relatum, haud modicam certè fuisse, utpote quæ conflabatur Principibus amplissimi Dominatus, & Episcopis magnarum Diocesium, qui omnes per animi levitatem aut arrogantiam nihil umquam decrevissent.

8. Sed postrema Suavianæ narrationis calumnia auctior est. Dicit, tam Legatum quam reliquos nihil curasse, quidnam suscepta consilia paritura essent; sed solum quo pacto Pontifici satisfieret. An fortè hujusmodi viri, videbantur Suavi parasi qui iam seu Meradiculi, qui tam sordidæ adulationi fervirent? Satis est nominasse primò, Ferdinandum Archiducem, amplissimis ditionibus imperitantem, locumque Cæsaris in Germania obtinentem; deinde Bavarie Duces, ac tot Principes Ecclesiasticos, qui suam auctoritatem impenderunt: sed eventa nos docent, utra duarum factionum studiosius bono publico consulebat, an hæc adhaerendo Pontifici, an altera se à Pontifice sejungendo, simulque efficiendo, ut per divisionem Religionis Germania in suamet viscera ferrum converteret.

CAPUT XII.

Hæresum in Germania divisiones, earumque progressus. Cura Pontificis ad eas comprimendas.

1. Quemadmodum recta linea unica est, obliquæ verò supra numerum; ita hæresis, quæ ab Orthodoxa veritate deflexit, longius progredi una non potuit, sed in contrarias factas resiliit, quæ cuicumque oculo incorrupto ipsam hæresim non diffensionis modò, sed Atheismi veluti parentem prodidere. Inter Lutherum ac Zwinglium de Sacramento Eucharistiæ neutiquam convenire potuit. Etenim cum Lutherus doceret, eo tempore quò sumitur Eucharistia, verè ibi Corpus Christi præsens adesse, sed cum substantia panis conjunctum; quòd extra illud tempus adesse negabat, indulgens, uti fertur, inventu Buceri apostatæ Dominicanici,

nicani, quo facilius ad suas partes hominem traheret, assentis verbum *est* in consecratione prolatum, idem ac *erit* significare. Zwinglius hujusmodi præsentiam omnino negabat; & quando jam concordabant eorum voces significationem propriam retinenda & non esse, volebat sentum merè allegoricum illis tribuere. Eadem etiam tempestate Carolostadius acutius quiddam à se admirabiliter excogitatum credit. Aiebat enim, Christum, quando affirmavit illud esse suum Corpus, intellexisse de suo Corpore secundum præsentiam ibi Apostolis adspectabilem, quibuscum cœnabat; non verò secundum præsentiam sub accidentibus panis oculos latentem. Perinde quasi posset id accommodari similibus verbis, quæ proximè proinde protulit super calicem, dicens illum esse calicem sui sanguinis; & quasi in aliis Evangelii locis non satis ipse declaret, suam carnem esse verè cibum, & suum sanguinem esse verè potum. Sed cum grandia facinora quamvis mala, grandium etiam bonorum præsidio indigeant, Carolostadius, cui nihil inerat nisi mediocre, non habuit satis virium, ut prosperæ perduellionis ducem ageret: quin à Saxone perturbatoris nota in exilium actus est, & à Luthero ac Melanchthone non fuit solum exagitatus, sed etiam conculcatus.

2. Celebris exitit in Germania Anabaptistarum secta; quæ plurimis in rebus & à Luthero & ab Ecclesia Catholica discrepabat; præcipuè verò in præcipiendo, ut ii qui Baptismum susciperent ante usum rationis, adeoque ante voluntariam noxam, Fideique liberum exercitium, iterum baptizarentur, unde & nomen traxere. Illorum auctor incertus est; sed præcipuus ductor fuit quidam Thomas Münzerus, miraculorum confictione præstigiator: haud tamen constat an ipse hunc de Baptismo errorem hauserit, quem plures alii hujusce factionis hauserunt. Is quoque in Saxonia primum soboli suæ nidum construxit: verum cum ii negarent esse Magistratibus obtemperandum, rusticorumque seditionem commoverent, publica in se arma concitarunt, quibus in prælio profligati: Münzerus verò, alique complures flammis consumpti sunt. Hæ sectarum divisiones in dies magis pullulantes eò Religionem adduxerunt, ut magna Germaniæ pars, non tam assentiret falso, quam dissentiret à vero, nullam firmam stabilitemque sententiam complexa.

3. In Spirensi Conventu, indicto à Norimbergensi, ut narravimus, prætermissa profano Concilio à Cæsare jam interdicto, post varias altercationes consilium captum est, quo nihil confectum, ut eventu conficit; nimirum usque ad convocationem Concilii quilibet Principum ita se gereret, ut sui rationem reddere rectè posset: sed cum seditio mota in Pontificem subditos docuisset, contemni posse quem hætenus venerati fuerant; rustici, ut jam significavi, defectione in Dominos ac Magistratus concitata, Germaniam annum integrum tumultibus concussere.

4. Lutherus, ubi perspexit populos erga se benè animatos, ad ea animi sui sensa aperienda progressus est, quæ si ad ejus hæresis exortum illi fuissent attributa, ipsius studiosis enormes calumniæ visæ fuissent. Jam obtinuerat, ut Wittembergæ usus Missæ sacrificii, cultusque

lacrarum Imaginum aboleretur: abjectoque habitu Religioso, non satis habuit uxorem ducere, nisi Christo ereptam. Nec minores progressus vel impietate vel affectis in Helvetia faciebat Zwinglius, cujus hæresim multæ illius Gentis tribus susceperant, sed plures repulerant. In primis verò virili Religionis studio, præstantique doctrina illi obstitit Joannes Faber, Constantiensis Vicarius, qui postea Viennensis Episcopus fuit, præter alios privatos propugnatores, qui Catholicorum causam solemnibus disputationibus egregiè sustinuerunt; ac potissimum Eckius, qui hujusmodi luctationibus deditus, cum Zwinglio & cum Oecolampadio, doctiore illo quidem, adeoque scelestiore, in certamen descendit. Galliæ salubri ac præsentis fuit remedio Provinciale Concilium Senonense, (a) apud Catholicos illustre, celebratum auctoritate Antonii Cardinalis à Prato, illius Metropolis Archiepiscopi, Primatis, Magni Cancellarii, & tunc in Regno Legati. Ibi ex sententia summorum Antistitum, virorumque maximè spectabilium, damnata fuere falsa recentium sectarum opinamenta, eaque planè stabilita doctrina, quæ in Concilio Tridentino postea confirmata perdurat: sed hæc ann. 1528. gesta sunt.

(a) *Bizovius an. 1528. num. 41.*

5. Nec à Pontifice solliciti Pastoris officia prætermittenda. Plurima Campeggius Legatus ad integritatem Bohemiæ & Pannoniæ molitus est, impetratis à Ludovico Rege severis edictis in ea sacrilega inventa. Ad Helvetios in Fide retinendos præservida diplomata scripserat Adrianus; quibus modò laudibus & cohortationibus Basileenses (*) Canonicos inflammabat, ut veterem Religionem tuerentur; modò deterrendo, puniendoque Theobaldum quemdam Eremitanæ Ecclesiæ administratorem, mala semina ibi jacentem. Eademque officia postmodum à Clemente continuata, missis (**) literis perhonorificis, summæque benevolentia plenis, tam ad Helvetiorum Rempublicam universè, quam ad eos seu Ecclesiasticos seu laicos peculiariter, qui in Fide Catholica sustinenda sui specimen illustrius dederant. Dum etiam interea strenuè defudaret, per utriusque Pontificatus tempora, Ennius Filonardus, ibidem Nuntius, (quem postea Paulus Tertius. Vaticana Purpura remuneratus est) ut quam posset majorem corporis Helvetici partem fœdæ contagioni subduceret. Sollicitavit quoque Pontifex efficacibus literis, ad Edicta salutaria conficienda pronum in hæc Angliæ Regis animum. Nec minùs opportuna remedia, qua epistolis qua Nuntiis, apud Reges Academiisque consecutus est Clemens in Gallia atque Polonia; præter adhibitam diligenter operam, nequa lues afflaretur Italiæ à corruptis militum copiis, & Hispaniæ à mercatoribus tabe correptis. Neque quòd incendium immane aliquam partem domus ac suppellestilis absumperit, eò sua laude fraudanda sunt labor atque sedulitas Patrisfamilias, quia aquæ copia opportunè injecta, magnam illorum partem à flammis illæsam servaverit.

(*) *15. Augusti anno 1523.*

(**) *18. April. an. 1524.*

CAPUT XIII.

Inter Pontificem ac Cæsarem gravissimæ offensiones.

1. Interea acerbæ diffidentia Pontificis ac Cæsaris animos incessere, quibus Concilium est præpeditum; dum alter illud poscere videbatur ad alterum deprimentum, ad quem ipsius convocatio pertinebat. Hæ muræ suspiciones, quæ plurima scitu digna ad nostrum argumentum spectantia peperere, ortæ sunt ex ea causa, quam paucis perstringemus, adjicientes postea per compendiarium narrationem, subnatos inde effectus maximè lamentabiles, de quibus compertum nobis fuit non solum è scriptoribus ejus ævi, sed multò penitius è legitimis tabulis, & ex prolixo mandatorum Commentario, quem Clemens tradidit Alexandro Cardinali Farnesio, suo postea successori, cum ipsum Legatum ad Cæsarem destinabat ad suam captivitatem liberandam. (a) Cum autem hic Commentarius scriptus sit à Principe rerum gestarum optimè conscio, ut ea quæ continebat referrentur ad Principem de iisdem à suis accuratissimè edoctum, simulque victorem, cujus administris in manus devenerant per occasionem directæ Urbis scripta Pontificis; dubitari non licet ne vel erret, vel comminiscatur.

(a) *Extat hoc in Commentariis Burgbesiorum.*

2. Clemens conjunctus semper cum Carolo perstitit, dum existimavit illius arma Italiæ libertati favere: sed geminus metus alteri oppositus eum occupavit, & uterque ad contrariæ factionis fœdus traxit. Ortus est prior metus ex Cæsarianarum virium imbecillitate. Dum enim hic, posthabito Pontificis consilio, Galliam infeliciter aggrediretur suavis Caroli Ducis Borbonii, qui à Rege Francisco desciverat; idem Rex ingenti exercitu Mediolanensem regionem, nullis penè præsidiiis munitam adortus, Mediolanum occupavit. (b) Hinc Pontifex, desperatus illius ditionis rebus, sibi que pertimescens, suas copias retraxit, & in ancipiti perstitit nullarum partium; ususque Nuntiorum opera tam apud Neapolitanum Proregem, quam apud ipsam Cæsarem, seu pacem seu inducias inter utrumque Principem moliri cœpit. At Prorex elatius loqui visus, & contestari: *Qui non est mecum, contra me est.* Quare Pontifex intelligens, dum neutri inclinaret, alteram partem offendi, nec alteram conciliari, illectusque tandem invitamentis ac præsentis Gallorum felicitate, occultè cum iis fœdus pepigit, eo planè tempore, quo postremum diem agebat illorum prosperitas. Et quamquam arctaretur fœdus ad res Insulariæ: adactus tamen est, ut Albanæ Duci per Pontificiam ditionem in Regnum Neapolitanum aditum concederet. Verumtamen visus est per vim adduci; siquidem nec magni momenti suppetias Gallo contulit, nec obstitit quò minùs Cæsariani varia è suis ditionibus emolumenta decerpserint. Inopinata deinde victoria ad Ticinum à Cæsare reportata, captoque Francisco Rege, Ministri Cæsarei clandestinum cum Gallo Clementis fœdus primò dissimularunt; quin etiam (*) illic Hieronymum Aleandrum, Brundisium tunc Archiepiscopum, atque ad Regem Galliæ Nuntium (qui

incognitus à victoribus captus fuerat) liberum dimiserunt; & ipse Prorex de victoria certior fecit Pontificem, tamquam de successu æquè utrisque fausto ac jucundo. Sed à verbis facta discreparunt: etenim iidem Cæsariani, partim indignati se in summo discrimine à Clemente destitutos, partim necessitate compulsi exercitus alendi ac fovendi, copias suas intra Pontificis ditionem deduxerunt, minasque acerbissimas Clementi ferociter intenterunt; donec ad novum fœdus faciendum adductus est cum Prorege, & Bartholomæo Gattinara, magni Cancellarii fratris filio, cui à Cæsare potestas ad id amplè tradita; in Italia quidem adversus quemlibet utriusque hostem, sed extra Italiam solum adversus Turcas; quod verò spectabat ad ceteros hostes Caroli, se Pontifex solum obstringebat, ne illis opitularetur.

(b) *Totum id habetur ex variis literis contentis in 1. tom. Literarum ad Principes.*

(*) *Guicciardinus lib. 15. & Appendix ibi Porcaccii.*

3. Nono fœderis capite asserebatur: cum sacra magis quam profana Pontifici cordi essent, complures autem eò devenissent, ut malè de Fide sentirent, ac Pontificem maledictis discernerent; Cæsarem, Regem Angliæ, & Archiducem Ferdinandum polliceri, se arma capturos omni potentia suæ conatu contra Catholicæ Religionis turbatores, injuriososque Pontifici, atque omnes illius injurias tamquam proprias vindicatos.

Præterea Clemens, numeratis præsentis pecunia centum scutorum millibus, assensus est aliis pactis Cæsari faventibus, cum quibusdam vicissim emolumentis spectantibus Ecclesiasticam Jurisdictionem, Rhægii recuperationem, obligationemque Mediolanensem salis è Pontificia ditione cœmendi. Verum has postremas condiciones Cæsar postea, cum fœdus ratum habuit, arctius contraxit.

4. Ex his novus timor Pontificem invasit, priori contrarius, hoc est, ex nimia Cæsaris potentia, non parum auctus ab imperiosa agendi ratione, qua utebatur Antonius Leva cum Francisco Sfortia, Mediolanensi Duce, quasi illum vellet specie solum ac nomine ibi Ducem agere. Hinc Sfortia liberioris dominationis desiderio conflagravit, cui Marchio Pescaræ fomitem addidit. Hic enim præcipuus partæ victoriæ auctor, agrè ferebat, anteferri sibi à Cæsare, tam gloria spectata quam gratia, Carolum Lanoiam, Proregem Neapolitanum, cum hic ignaro Pescario, Galliæ Regem suæ quasi virtutis trophæum in Hispaniam adduxisset. Proinde Pescarius se verè seu per simulationem similem vero, initio aures arrexerat conjurationi, qua sibi Regnum Neapolitanum deferebatur. Ad rem peragendam opus erat Pontificis consensu; non solum quò illius viribus Pescarius se muniret, sed quò honestum colorem obtenderet armis contra proprium Principem, Carolum videlicet, Neapolitano Regno imperantem inferendis, cum hinc præstò sibi esset defensio, quasi id ageret Imperio supremi Dominantis, hoc est Pontificis, in eo regno primum supremumque jus obtinentis. Sed Pescarius, vel poenitentia ductus, vel prioris simulationis consilia perfecturus, paulo post de inita conspira-

spiratione Cæsarem edocuit; Pontifex verò eam re ipsa profectus, tantummodò per Nuntium significavit Carolo, curaret Cæsar, ut suarum copiarum in Italia Duces hilarem haberent animum, ac defæctum. Verùm, ut usuenit artibus nimis subtiliter negotia molientibus nec rem in præsentia promovere, & in posterum eas aures adhibentibus fidem abrogare; ita illa Pontificis monita Cæsari data, calliditatis technæ habita sunt, studentis rem non detegere, ne intercuretur; simulque incertæ alæ se subducere, quasi rem indicaverit, si improspere succederet.

5. Re patefacta, Sfortia perduellionis nomine Mediolano exutus, & in arce Mediolanensi circumfessus est; nec officia Pontificis, ad impetrandam illi veniam à Cæsare, quidquam valere. Ad hæc officia non sanè privato in Sfortiam studio Clemens ferebatur; sed quòd per nosceret, quicumque alius Sfortiæ succederet, mutatum quidem bellum, sed non extinctum iri; tum quia multas ac præcipuas urbes illius ditionis adhuc is retinebat, unaque inveteratam populorum fidem ac benevolentiam, finitiorumque parata subsidia; tum quia quicumque alius ibi constitutus Princeps in graves ostendisset difficultates suspicionum offensionumque Italicæ nationis. (c) Hæ rationes suspicionum tunc umbris obductæ nihil Cæsari persuasere, quòd tamen præstitere post aliquot annos, cum ab illo in meliori luce perspectæ sunt. Quin Cæsar intelligens, se gravius ab infidis amicis offensum, quam ab hoste manifesto, maluit Gallo quam Italicis Principibus reconciliari. In Regis liberatione convenerunt, ut Mediolanensi ditioni Dux Borbonius imperaret, Regis in gratiam recipiendus: atque idem Borbonius fuerat alias à Pontifice Cæsari ad id nominatus, si Sfortia ex morbo, quo tunc laborabat, occubuisset, unde stirps eorum extingueretur, qui ad eam ditionem beneficiario jure obtinendam destinabantur.

(c) *Litteræ Langæ nomine Pontificis ad Nuntium Hispanicum, 27. Aug. 1529. in 2. lib. Litterar. ad Principes.*

6. At verò hæc pacis conditio inter Cæsarem ac Regem inita, multoque magis aliæ Carolo maximè conducibiles, tam turbidis suspicionibus Clementis animum opplevire, ut eas ratus Christiani generis tranquillitati periculosas æquè ac injustas, quippe à Rege captivo per vim extortas, illum à sacramento pactionis exsolverit, ab ea servanda dehortatus. Varia postea, quæ Pontifici cum Cæsare convenirent, sed incassum agitata; nonnulla tandem proposita, quorum comprobatio ab Hugone Moncada erat ex Hispania deferenda. Sed cum is diutius per viam moram traheret, est veritus Pontifex, ne interim cum Rege Galliarum & obsessio Sfortia idem Hugo concordaret. Proinde ne desertus hostium ictibus absque munimine objiceretur, festinavit fœdus statuere adversus Cæsarem cum Regibus Galliarum atque Angliarum, cum Venetis, cum Helvetiis, & cum Florentinis, ad liberandum redintegrandumque Sfortiam, allaque perficienda communi utilitati atque indemnitati opportuna; aditu etiam ad societatem fœderis Cæsari relicto, si eisdem conditionibus assentiri vellet. Et quamquam paulò post Moncada Romam pervenerit, oblatis omnibus quæ

Clemens postulaverat, aliisque pluribus, tamen irrita cuncta cessere, sanciti jam fœderis causa.

7. Pontifex, ne quid indecorum videretur egisse, scripsit ad Cæsarem diploma 23. Junii an. 1526. (d) in quo commemorabat quæcumque Cæsaris gratia quovis tempore perfecisset, expendebatque quam malè fuisset sibi repensum, recusatis ab eo conditionibus, quæ sibi eum ejusdem Ministris convenerant post captum Galliarum Regem, nec reddita centum millium aureorum summa, à se jam perfoluta ad ea quæ statuta fuerant exequenda; repudiatis insuper ipsius postulatis pro Sfortiæ causa ad Italiæ quietem; derogata sibi suoque Legato Cardinali Salviato fide, dum de liberando Francisco agebatur; promulgatis Neapoli atque in Hispania legibus Jurisdictioni Ecclesiasticæ injuriosis; dominatione avidius amplificata per aliquorum damna, & omnium anxietatem. Quæ cuncta scribebat Pontifex, fortasse evenisse improborum admistrorum suavis. Declarabat deinde necessitatem, primò se à fœdere subtrahendi, dum languentibus Cæsaris viribus sibi opus erat ditionem suam commanire; postea conversa fortuna, porrigendi aures oblatis Pesearii conditionibus, quòd sibi præsidium aliquod adesset; si desuisset Cæsar, prout re ipsa defuerat: cum tamen interim ipse numquam desisteret per opportuniora consilia Cæsarem admonere, ut illius conspirationis successus impediretur, ac tunc denique inveniendi fœderis cum iis qui non nisi æqua postulabant, ejusque opem tamquam Parentis Pastorisque communis implorabant. Proinde si Cæsar cum honestis tot Principum votis consensisset, Pontificem quoque veterem in eum benevolentiam præstiturum: si autem in priore proposito persistendum existimaret, suo se munere obstringi, ut quòd par esset pro re sua conaretur.

(d) *Hoc diploma ac responsa habentur in variis Commentariis jam impressis: secundum Diploma refertur à Guicciardini signatum sequenti post primum diem, sed à Contiloro duobus post diebus.*

8. Alterum postea diploma Cæsari conscripsit Clemens 25. Junii, quasi eum prioris poeniteret; ommissaque illius mentione, in eo se abstinens ab omni accusatione, exprobratione atque minis, per Christi charitatem, & Christianæ Reipublicæ quietem obsecrabat, ut cum Principibus ab eo dissidentibus pacem componeret.

9. Balthasar Castilioneus, ea ætate studiis literarum insignis, & tunc Pontificis Nuntius apud Carolum, primum diploma Cæsari reddidit, deinde verò secundum, testatus, unà cum eo accepisse mandata, ut nisi primum Cæsari jam reddidisset, apud se retineret. Sed hoc non sine artificio ab eo factum esse creditum est, quasi Pontifex scriptum id à se vellet, sed responsum à Cæsare nollet acciperere. Cæsar verò decrevit utriusque respondere duabus epistolis; altera quidem priori diplomati 17. Septembris supra octoginta paginas complexa, quæ interventu legitimo scribæ publici Nuntio in manus à Cancellario Gattinara tradita est, ac postea 12. Decembris in Senatu Vaticano solemniter Pontifici reddita à Cæsaris Oratore.

10. Ibi Cæsar, confessus vera beneficia à Clemente tam ante quam post Pontificatum accepta, ostendebat mutuis officiis à se cumulatè responsum, tam privatis ejus commodis, quam publicis Apostolicæ Sedis emolumentis; non solum profanis, in recuperandis Parma & Placentia, sed etiam sacris, in insectandis hæreticis. Quidquid egisset, moderatè à se actum ostendebat, omnemque in se notam ambitionis dominandique libidinis detergebat; conquestus se immeritò à Clemente incasari. Agitatum Pontificis consilio conjurationem execrabatur; offerebatque se amorem & obsequium filii præstiturum, modò ille patris personam non deponeret: sed ubi præceps personam hostis assumeret, tamquam judicem tunc suspectum denuntiabat. Postremum obtestabatur, ut Concilium cogeret; ad quòd de cunctis injuriis provocabat.

11. In secundo responso, postredie dato, dicebat: Latatum se fuisse altero Pontificis diplomate, ex quo deduxerat, illam consiliorum acerbitatem in eo jam fuisse mutatam, quando quidem mitioribus modis ipsum hortabatur ad pacem; quam ex animo quidem à se expeti confirmabat: sed eam conficere uni sibi non esse integrum. Proinde Pontificem precabatur, ut illam per meliora consilia promoveret, quam quæ priori diplomate continerentur.

12. Jam verò, ubi Cæsar animadvertit, Clementem persistere in fœdere, adeoque in prioris diplomatis sententia, dedit literas 6. Octobris ad Patres Vaticani Senatus, exostulans de iis quæ sibi Pontifex imposuerat. Atque ut illos ad aliquam erga Pontificem indignationem obliquè concitaret, tamquam ab eo neglectos, adjecit, se non potuisse in animum inducere, Pontificem ad incepta tam gravia progressum ipsis in consultis; ideoque suæ responsionis exemplar se ad eos mittere: subdebatque, se pro via in sanctam Sedem reverentia occlusisse aures importunis postulationibus Germaniarum, Imperiique universi, de injectis sibi, uti querebantur, *Gravaminibus* à Romana Curia. Cum autem magis magisque indies glisceret Lutheri vecordia, publicè queritantis, ab iis commemoratis *Gravaminibus* opprimi, quorum causa Norimbergensis cœtus Generale Concilium efflagitaverat, & interim Spirense Conciliabulum destinaret; se, qui satis intelligebat, eo Germaniam ab obsequio erga Romanum Pontificem subductum iri, severè ipsum interdixisse; Concilium verè Universale Germanis fuisse pollicitum, curaturum se à Pontifice quam maturissimè posset cogendum. Ad Clementem, gratiis actis quòd alterum prohibuisset, rogasse, ut ad alterum celebrandum tempus opportunius præstolaretur. Unde pro veteri in sacrosanctam Sedem observantia, maluisse se Pontificis voluntati obsequi, quam Germaniarum precibus indulgere: in præsentia tamen se à Pontifice (ex eorum consilio, si credere fas erat) tot insimulationibus argui, perinde ac si ad eam usque horam Romanæ Ecclesiæ adversarium se gessisset.

13. Inde suum pacis studium numquam intermissum demonstrabat, & quantum Pontifex suo deesset muneri, dum in Ecclesiæ Patronum adeò fidelem Christianos Principes concitaret, non alio nomine, quam ut obflaret, ne ipse hominem sibi subditum, gravissimis criminibus reum, *Histor. Concil. Trid. Pars I.*

legitimè plecteret. Proinde eos rogare, ut à consilio tam impio Pontificem abducerent, eisdem suadentes, ut ad quietem Reipublicæ Christianæ Concilium indiceret. Quòd si recusasset, vel ultra quam par erat protraxisset, eos orare, hortari, & commonere, ut vice Pontificis ipsimet indicerent. Si denique ipsi quoque renuisent id agere; contestari se pro ea quam Deo debebat pietate, pro dignitate Coronæ suæ, pro Christiani generis utilitate, quòd cumque opportunum & efficax remedium se adhibiturum.

14. In hisce literis opiparæ elcæ præbentur Suavis odio in Apostolicam Sedem; easque ita refert, ut omnino quantum potest prætereat ibi, Cæsarem inter indignationis impetum non desuisse Lutheri perfidiam toties execrari, debitamque Pontifici obedientiam & obsequium profiteri, ejusque auctoritati tribuere convocationem Concilii. Quæ certè sensa in eo rerum statu, nec ex cæca animi affectione, nec ex adulatione suis commodis inhiante enasci poterant. At deinde progressus, uti homini mos est; à narratione ad commenta, pronuntiat, eos qui vivendi agendique rationem ad aliorum exempla, & præsertim potentiorum dirigunt, quippe è Cæsaris gestis in Germania & alibi, arbitrabantur eum conscientie impulsu favere Pontificatui, offensionis plenos hæsisse ad eam repentinam mutationem; præcipuè verò ad ea quæ scripserat, *se occlusisse aures honestis Germaniarum precibus, ut Pontificis gratiam demereretur. Homines verò sagaciores judicave, Cæsarem non satis consideratè tantum arcanum divulgasse; quòd inde occasionem plerisque dederit existimandi, cultum & observantiam quam Pontifici detulerat, fuisse quamdam artem regendi, pallio Religionis obtectam.*

15. Animi perturbatio sic hominem exagitat, ut non mentis modò, sed oculorum etiam aciem pervertat. Ubinam in hisce literis Cæsaris reperire licet, hujusmodi vocem, *honestis*, adjunctam precibus Germaniarum, quibus aures occlusisse se dicat? Ubinam vocem aliam, *neceffarias*, quam vocem paulò antè refert Suavis, ut epithetum in iisdem literis à Carolo datum precibus Germaniarum in Spirense Concilio? Reperitur quidem semel epithetum *importunas*, ut memoravimus; quòd prorsus oppositum sonat. Ubinam umquam asserit Cæsar, se quidquam egisse, *ut Pontificis gratiam demereretur?* Affirmat ipse, prorogationi Concilii se consensisse *ex observantia in sacrosanctam Sedem.* Spirense Concilium ab eo interdictum, appellatur *ibi demum Conciliabulum: Lutherum ut impium & insanum* abominatur. Ubinam demum est hoc evulgatum arcanum, *quo plerisque data est occasio existimandi, cultum ac reverentiam eoque Pontifici exhibitam, fuisse quamdam artem regendi, pallio Religionis obtectam?* Quin Carolus in ipso simultatis æstu, quo agitatus tamquam à suspecto iudice à Pontifice ad Concilium provocavit, in dubium haud vocavit ejus falli neciam auctoritatem in controversiis Religionis morumve; sed solum in quadam facti quæstione; ad res profanas spectante, inter Cæsarem ejusque adversarios; in qua Pontifex erroris erat obnoxius: quamquam revera inde non conficiatur, eum in hoc decisioni Concilii subijci, eum etiam Concilium in controversiis facti, negotiique politici æquè possit errare. Multoque minus

minus inde sequitur, Cardinalium esse munus cogendi Concilii, si Pontifex abnuat: quippe cum hi auctoritatem indubitanter obtineant à Pontifice, non à Christo, deficit in iis quæcumque tituli species, quò valeat eorum Senatus quantulacumque in re præesse Pontifici. Tamen ergo Cæsaris in eo petitio nullo fundamento esset, & proposita vel ad deterrendum Clementem, vel more indignantium, qui per impetum iracundiæ de re qualibet adversario litem intentant; tamen ne minimam quidem labeculam simulatæ Religionis, animique politici magis quam Catholici præ se tulit.

CAPUT XIV.

Belli inter Pontificem & Cæsareos. Pacta inter eos inita, ac soluta; quo tempore Roma bis expugnata & direpta, & Pontifex captus.

1. Pontifex cum Cæsaris ministris concordiam composuerat. Præ ceteris eam promoverat Pompejus Cardinalis Columna; qui stipulationis die Sacris operatus in Templo SS. Apostolorum, suis in ædibus, templo contiguus, solemniter excepit convivio Pontificem, Cardinales, ac Principum Oratores.

2. Sed cum ea pacta rata non fuissent à Cæsare habita, nisi cum quibusdam exceptionibus à Pontifice repudiatis, hic verò cum adversariis iniisset foedus; Pompejus, post aliquam tergiversationem maluit suæ familiæ, quam suæ Purpuræ partes sequi, cœpitque suis in oppidis pro Cæsare militem comparare. Pontifex, cui satis erat Sfortiam in Principatu reponere, & cui uti erat sumptus gravis, ita bellum odiosum quod auro magis quam ferro conficitur, neglexit, ut id temporis poterat, Columnios opprimere, & contra Gilberti primarii Consultoris sententiam cum iis convenit, ut Pompejus, ac reliqui illius familiæ desisterent à delectu militum intra Pontificis ditionem: quod si Cæsari deservire luberet, in Regnum Neapolitanum abirent. Verum seu ex ambitione Pompeji, sperantis se defuncto Pontifice per suæ factionis studia Vaticani Solium ascensurum; seu ex arte Hugonis Moncadæ, Cæsareorum militum ductoris, cui datum fuerat negotium ita Pontificis implicandi, ut Cæsarianis in Insubria molestiam afferre non posset, à pactione recessum; & ambo clam exercitum Duce Moncada ad Urbis usque mœnia perduxere, à Pontificis nec detecti, nec impediti, quippe languidis ac negligentibus ob stipendiorum difficultatem: adeoque cepere pariter ac diripere Leoninam Urbem, ædesque Pontificias ad Vaticanum, compulso Clemente ad Æliam arcem confugere; qui Moncadam ad se accersivit, duobus è Senatu Purpuratorum datis obsidibus. Hic ingressus, redditisque Clementi diademate, aliisque Pontificis ornamentis è prædatorum manubiis, flexis genibus factum excusavit, sui muneris necessitatem causatus. Inde, invito Pompejo, inducias cum Pontifice his conditionibus iniit: Ut ab Insubria Pontificias copias ille deduceret, & Columniis veniam impertiret. Sed mox Pontifex, revocatis exercitus sui Ducibus quo pacta perficeret, seque armis communitum animadvertens, censuit pa-

tionibus haud se teneri; tum quòd earum aliquæ nec à Cæsarianis servatæ fuerant, tum quòd earum aliquæ nec à Cæsarianis servatæ fuerant, tum quòd Columnii in novum delictum reciderant. (*) Quare iussit fisci procuratorem in Senatu adesse 7. Novembris, ac petere ut contra illos, eorumque asseclas ageretur ex jure, tamquam è pactionibus delapsos, propterea quod præterito Septembri in variis Urbis locis affixerant edita, Ecclesiasticæ libertati adversantia; multas conscripserant literas, quibus Sedis Apostolicæ civitates, populique Romani Magistratus ad perditionem sollicitabant, aliasque præterea literas ad varios Principes, Pontifici contumeliosas. Hic Procuratoris petitionem admisit, iussitque eos legitima commonitione citari: ad quam, ut mox dicemus, Neapoli Pompejus acerbissimè respondit. Unde Pontifex eo magis exacerbatus, 21. Novembris, post elapsum diem jure præscriptum, sententiam protulit in Columnios ut læsæ Majestatis reos; Pompejo Purpuram abrogavit, eorumque pagos direptioni concessit.

(*) *Ex relatione Contilori.*

3. Sed consilium ardentius quidem quam cautius minimè comprobavit eventus. Cardinalis primo commonitionem, dein sententiam despexit, acerbisque Cæsaris literas, ad Clementem ejusque Senatum scriptas, typis evulgandas curavit, publicisque libellis Romæ affixis, ad Concilium provocavit, Spiræ, ut ipse dicebat, celebrandum. Non quòd verè tunc ageretur de convocando ibi concilio, sed quoniam in commemoratis literis, ut expositum est, ajebat Cæsar, se ex observantia in Romanam Sedem prohibuisse Spiræ Conciliabulum, negabatque altera ex parte, ut cogeretur Concilium, seu à Pontifice seu à Senatu Purpuratorum; quod si id neglexissent, ipsum per se remedium adhibiturum. Hinc Pompejus rei fortasse haud plenè conscius, aut minas speciosius obvolvens, per novum Conveniunt Spiræ verè habendum, ad Concilium Spiræ celebrandum provocavit; periinde ac si Cæsar mutato consilio ibi cogere meditaretur: adeoque simul ita ostendebat, se non provocare ad Concilium merè possibile; simul timorem Pontifici incutiebat quadam machina non imaginaria, sed imminente, quæ tamen non alio quam enarrato nitetur fundamento: eaque propter Suavis, qui rem hanc minimè percepit, fatetur à se numquam fuisse compertam, quidam ageretur negotii in convocando Spiræ Concilio.

4. Romam interea rediit, unde à Pontifice missus ad Carolum fuerat, (*) Franciscus Quignonius, qui tunc ab Angelis dicebatur, Minorum Generalis Minister, & cum eo Cæsar Ferramusca: hi literas à Cæsare humanissimas sua manu scriptas deferebant, quibus Pontifici testabatur, sibi esse in animo cum eo reconciliari. Commissa Quignonio mandata hæc fuere: cuncta Pontifici restituenda, tamen pessumdatam Pontificiam ditionem, ubi esset regressus, offenderet: Cæsarem nec sibi nec fratri suo ullam velle accessionem fieri, ne unius quidem ulnæ telluris Italicæ: Sfortiæ causa committeretur judici à Pontifice ac Cæsare ad id destinato; & si probaretur innocens, Principatus illi restitueretur; sin autem reus, Borbonio concederetur: In Italia pax haberetur: Regi Galliarum filii redderentur, persoluto; quod ab ipso offerre-

batur,

batur, libertatis pretio. His conditionibus confestim Pontifex assensus est, ut qui molimina Insubriæ cernebat minus prosperè procedere, ac supra modum à sumptibus periculisque abhorrebat

(*) *Vide de hac re etiam Lucam Waddingum tom. 8. Annalium.*

5. At Cæsaris in Italia Ministri alias pactiones Pontifici gravissimas adjecere: quocirca cum pax componi non posset, Clemens voluntate Cæsaris fretus, sibi per literas significata, inducias suis rebus perincommodas confecit, interventu Lanoia, Proregis Neapolitani: atque quo cautius ageret, voluit & à prædictis Caroli Nuntiis, & à Prorege, & à Borbonio, copiarum Cæsaris in Insubria Duce supremo, reddi certior, satis foret cum Prorege sibi convenire, an opus esset seorsim quoque cum Borbonio pacisci. Et quantum idem asserit inter mandata Farnesio tradita, responsum est ab omnibus tamquam certum, pactionem cum Prorege satis futuram.

6. At verò Cæsareus exercitus apud Insubres elatus victoriis, stipendiorum penuria contumax, insensus Pontifici, quippe magna ex parte Germanis hæreticis conflatus, ductore Georgio Fronspergio, acerrimo Lutherano, atque ipse etiam Borbonius supremus illius imperator, sancitas cum Lanoia inducias recusarunt. Cum autem non avaritiæ modò, sed ne fami quidem satis pabuli suppeteret in Insubria, per ipsos devastata potius quam debellata, spe Romanarum opum alebantur, quæ re ingentes, vulgi tamen (ut affolet) opinione in immensum excreverant. Ita indigentia simul & avaritia stimulati, comitum transitumque præbente Ferrariæ Duce, cui depressio Pontificis satis placebat, supremum sibi jus in Mutinam Rhegiumque tributentis, Romam versus per Ecclesiasticam ditionem magnis itineribus contenderunt.

7. Foederatorum copiarum ad Pontificem tuendum languidissimè processerant, tum quòd in ea virium imbecillitate militum præfecti magis suarum rerum in Insubria satagebant; tum quòd animum Clementis adeò pacis avidum intelligebant, ut Nuntium in horas expectarent compositæ inter illum ac Cæsarem pacis, unde ipsi collati auxilii operam perdidissent.

8. Pontifex in hujusmodi angustiis deprehensus, quo in foederatis ardorem ciceret, novum cum iis foedus stabilivit, quinto vel sexto ante suas ærumnas die; at sine fructu. Nam Cæsariani, nullo per vias obice retardati, Romæ verò modicam nacti propugnatorum vim, minusque consilii, Orbis Christiani Regiam expugnarunt, ac diripuerunt, nihil planè parcetes sanctitati seu vasorum, seu locorum, seu graduum, seu professionum; nihil ætatis vel sexus innocentia; nihil denique factionis amicitia; quando Hispani quoque Cardinales nihilo mitius quam reliqui accepti: tantaque ubique immanitate sævitum est, ut vel in Turcarum diripienda Regia nimis barbara crudelitas illi par haberetur. Verumtamen neque Fronspergius eo spectaculo frui potuit, cujus aviditate captus è Germania descenderat, oppignato etiam patrimonio, quo milites quibus præerat conducere, secum etiam laqueum gerens auro illitum, Pontificis gutturi ab eodem impiè destinatum: neque Borbonius nefastæ victoriae

Histor. Concil. Trid. Pars I.

superstes fuit. Prior enim paralyti correptus, necesse habuit Ferrariam deduci morbo coactus, antequam exercitus Romam perveniret: alter verò in ipso ingressu ictus plumbeo globo minoris tormenti, animam efflavit infelix perduellis in duo suprema Capita, quæ in terris erga ipsum Dei vicem obtinebant. Pontifex cum in arcem confugisset, nec satis virium ad resistendum haberet, Aurantio Principi, qui Borbonii loco exercitui præerat, se dedit; ab eo autem non solum arcem, sed acerbius etiam habitus in custodia.

9. Expectabatur interea quid Cæsar de ipso Pontifice decrevisset. Ille tam gravis & inopinata rei nuntio anceps hæsit. Hinc horror ejus animum occupavit, ob innatam Religionem, offensionemque generis Christiani: hinc consumpta victoriis pecunia, nulla ipsi occurrebat ratio, qua milites, ob merita nec soluta stipendia querulos, in officio contineret, nisi pretio redimendi captivi. Intelligens præterea, libertatis beneficium longè impar offensionis gravitati futurum, timebat à tanto hoste libertati reddito parem injuriæ vindictam. Quapropter facinus quidem execratus, festivam Aulæ speciem ob natum filium in vestes lugubres commutavit; sed copiarum Ducibus injunxit, ut ea ratione Pontificem liberarent, qua stipendia militibus debita persolverentur, sibi que cautum foret, ne quid ex ea indulgentia detrimenti esset passurus.

10. Hæc ambigua Cæsaris mandata, tamen honestiorem ad sensum traxerint pro avita generis magnanimitate Columnii, qui Patriæ cadaver inter palmas deplorabant, simulque angebantur inusta supremo ipsorum Principi tam enormis ignominia nota; inhumaniore tamen subtilitate ea sunt interpretati & executi Duce Cæsariani: adeoque plures menses in custodia Pontificem habuere; nec inde librum dimisere absque ingenti auri vi, multisque arcibus acceptis ab eo, tamquam pacis obsidibus.

11. Verum illi exercitui execrandis frui spoliis non licuit, cum penè totus absumptus pestilentia satis brevi perierit. (*) Moncada verò; præcipuus mali auctor, ac medicinae submotor, paulò post infeliciter clausit diem, in prælio navali undis absorptus. Hoc pacto noluit Deus, ut victi calamitas in victoris prosperitatem abiret.

(*) *Guicciardinus lib. 19.*

12. Nihil diligentia prætermiserat Castilio-neus, Nuntius, in Cæsaris mandatis pro libertate Pontificis sollicitandis: & præter privatim adhibitos apud Carolum deprecatores ex Hispaniæ primoribus, tam Ecclesiasticis quam laicis, (*) curavit etiam ut Episcopi lugubri amictu unâ supplices adirent Cæsarem, enixeque peterent ipsorum Capitis libertatem. Sed hæc officia ex sententia satis progressa ubi Aulæ Cæsareæ comperta, sunt illico interurbata, ceu quædam species ordinis nimis commoti.

13. Postremò, post eas retardationes, quibus Hispanica consilia suos concipiunt foetus antequam pariant, præsertim in summis negotiis, efficacia Cæsaris mandata Romam devenere. Per hæc; opera in primis Pompeji Columnæ, jam à Pontifice in gradum pristinum revocati, in pactionibus cum Cæsareis, & Generali Mini-

L 2

stro

stro (**). 26. Novembris anno 1527. solenni stipulatione composita pacificatio, subscribentibus hinc Pontifice & Patribus Purpuratis; hinc Moncada, jam Neapolis Prorege, & memorato Minorum Præsede Generali (qui acceptâ postea à Clemente Purpurâ, Cardinalis S. Crucis est appellatus) ac Petro Veira, Cæsari à Cubiculis; quem ad hoc miserat Carolus, cum literis etiam ad populum Romanum, sensum doloris præ se ferentibus, simulque consolationem ac promissa præbentibus.

(*) *Literæ Nuntii Burgis ad Clementem 16. Dec. 1527. in 1. tom. liter. ad Principes.*

(**) *Non ult. Oct. ut narrat Guicciardinus.*

14. (*) Summa concordia erat: Cæsarem ægrè tulisse, arma in Pontificem & Urbem illata, ceterasque vexationes, quibus Pontifex varique Cardinales ac Præsules affecti fuerant. Exercitum sine duce, sine lege, propriaque cupiditate compulsam ea omnia perpetrasse, non solum ignaro, sed invito Cæsare; cui semper in animo fuerat, Pontificem tamquam Patrem revereri, ac tamquam Christi Vicarium venerari; adeoque ad primum indigni facinoris nuntium mandasse, ut compressa quantum fieri posset licentia, pristina dignitas Apostolicæ Sedi, non in Sacris modo, sed in profanis etiam redderetur. Cum autem nihil ipse optaret ardentius, quam inter Christianos pacem, communem in Turcas expeditionem, & Ecclesiæ solatium atque concordiam, ad quæ supra cetera conducere videbatur Universale Concilium; idcirco illud in primis statuendum, ut Pontifex sacrumque Collegium omni studio ac fide Christianorum pacem conficiendam curarent; ac præterea, quod refloresceret Ecclesia, Lutherique hæresis extirparetur, Generale Concilium indicendum cum debitis (ut agebat) & legitimis modis, & loco debito, & cum earum verum observatione, quæ jura exposcunt, omnique quæ fieri posse celeritate: Vel certè, ut Pontifex ac Patres pro virili Principes compellerent tam ad pacem conficiendam, quam ad Concilium congregandum.

(*) *In Tabulis Vaticanis, collectis à Contiloro, in libro cui titulus est, Historia pro Concilio Tridentino, pag. 5.*

15. Haud equidem miror, hanc conditionem, à me in tabulis hujus concordia perlectam, ab aliis Historicis prætermittam fuisse, tamquam rem minus spectantem ad præcipuum ipsorum argumentum: at è contrario hoc silentium in Suavi arguit nimis mutilam rerum notitiam; quippe qui dum alia peculiariter recenset, quæ tamquam parerga ab eo inferuntur historiæ; de hac re, quæ solum ad ipsius institutum pertinebat, nihil mutic.

CAPUT XV.

Quid apud Pontificem Rex Angliæ tentaverit, quod matrimonium suum irritum declararetur. Et Campeggii Legatio.

1. Egredius ab arce Pontifex, Urbem Veterem adiit, situ munitissimam, & bidui itinere Româ distantem. Eò ab Henrico Anglorum Rege Legati advenere, summa quæque pollicentes, sed unâ rem gravissimam postulantes.

Henricus, uti diximus, secundo loco natus majorem fratrem habuit Arcturum Principem. Huic pater Henricus Septimus (non Odoardus, uti fallitur Guicciardinus lib. 18.) nuptul dedit Catharinam, Ferdinandi & Isabellæ Regum Catholicorum filiam, & sororem natu minorem Joannæ Caroli V. matris. Sed intra paucos menses extincto Arcturo, Rex Angliæ impetrato Ferdinandi consensu, & à Pontifice Julio Secundo legis Ecclesiasticæ solutione, eandem Catharinam Henrico Secundo filio, ad quem primi jura devenerant, matrimonio junxit: nuptiæ tamen non nisi post mortem patris à sponso peractæ. Multiplex ex his virilis proles suscepta, sed nulla infantiam transgressa; femina solum superstes fuit Maria nomine, quæ alia tempestate, ut narrabimus, Angliæ Regno potita nupsit Philippo Secundo, Caroli V. filio. Hæc ergo Maria, quippe successioni proxima, Princeps Walliæ à parente dicta est; qui titulus eam sonat dignitatem in magna Britannia, quam in Gallia nomen Delphini. In Catharina verò Henrici conjuge cuncta illa prælucebant decora, tam Regiæ quam Christianæ præstantiæ, quæ ad amorem venerationemque sibi conciliandam plurimum valent. Atque is erat Regiæ familiaris status.

2. Apud Regem magistri potius quam ministri partes agebat Thomas Volseus, (*) qui ex humili ortu, ingenii vi, artis subtilioris industria, Regis gratiam, rerumque administrationem aucupatus, ad summos gradus adeo enisus fuerat, ut Henricus magni Cancellarii potestatem, potissimamque in Angliæ Eboracensis Ecclesiæ dignitatem in eo collocarit, tum Vaticanæ Senatus Purpuram, ac demum in universo Regno Legati à Latere auctoritatem eidem obtinuerit.

(*) *Vide Sanderum de Schismate Anglicano, Spondanum, aliosque Historicos illius ætatis.*

3. Hunc hominem, quippe supremum regionum consiliorum arbitrum, Cæsar aliquandiu perhonorificis scribendi formis est profecutus; cujus nimium intererat Anglum sibi conjunctum præstare inter durissima certamina cum Gallia ceterorumque æmulum potentia. Sed diminuto periculis metu, diminuta pariter honoris officia: quod Volsei animus acerbe commovit. Ea de causa (nisi fama malignè obfrepit) ex acuta mentis acie magnum quiddam moliri cœpit, tum quod Henricum à Cæsare extra omnem reconciliationis spem sejungeret, tum quod cum illius hostibus conjungeret, tum etiam quod de suo Rege simul ac natione benè mereretur. Venit itaque illi in mentem, quo tempore Legis Ecclesiasticæ solutio fuit impetrata, ut Henrico nuberet Catharina, dubitatum fuisse prius Alexandri VI. ætate, postea Julii II. an per Summum Pontificem id liceret; cum Divina Lege cautum sit in Levitico, ne frater alterius fratris turpitudinem revelet, & Joannes Baptista Herodem corripuerit, ob junctam sibi sui fratris uxorem.

4. Sed ad hæc perspicuè responsum. Etenim, ut maritalis conjunctio inter Catharinam & Arcturum intercesserit, quod & ipsa pernegabat, & validissimæ conjecturæ refellebant; objurgatio Præcursoris in eum recidebat, qui veram fratris sui viventis adhuc uxorem sibi copulaverat,

rat; & Levitici prohibitio in eam sententiam trahi nequit, cum in Deuteronomio jubeatur frater excitare semen fratris demortui. Præterquam quod, utcumque res esset, hæc secunda Lex, quippe posterior, priorem aboleret, palamque faceret, alteram non esse inter naturæ vetita & immutabilia, sed inter judicialia, quibus ille solum populus, non item Christianus obstringeretur. Quod si hoc naturæ lege interdictum esset, Patriarcha Judas Onæ filio minime præcepisset, ut sibi connubio jungeret Tamarim, viduam ex obitu majoris natu fratris. Nihilominus disputationes tunc habitæ super ea re pro ingeniorum varietate in opinando, ambitioneque non minus implicandi difficultates in enodi negotio, quam in complicato solvendi, opportunitatem obtulere Volseo exfuscandæ controversiæ; in qua sperabat habiturum se tunc Doctores Anglicos tam proclives ad improbandas tamquam irritas eas nuptias, quod Regi morem gererent, ac virilem eidem sobolem, patriæ verò Principem ibi natum conquirerent; quam proclives fuerant ad easdem comprobandas, cum Regi Regnoque erant acceptæ, quod Reginam obtinerent omnibus prærogativis inclytam, adeoque cunctis optabilem. Spem etiam conceperat, per eam opportunitatem Regis animum alliciendum ad novas nuptias cum Francisci Gallia Regis sorore, Alenconii Principis vidua, suaque opera Gallicarum omnino partium evasurum.

5. Idcirco sub specie religionis cum Regis Confessario differuit de irrito matrimonio Regis, & quæ consilii quæ potentia auctoritate hominem adduxit, uti rem secum concorditer Henrico proponeret. Jussu deinde Regis quæstione occultissimè exagitata, non deerat, uti semper accidit, ex Theologis & Jurisconsultis, qui ex ejus voto sentiret. Hinc Volseus persuasit Episcopo Tarbiensi (qui paulò post sacra Purpura ornatus est) tunc à Rege Gallorum in Angliam Legato, ad nuptias Mariæ Henrici filia, cum Aurelianensi Duce, Francisci secundo filio deponendas, ut prius improbato tamquam irrito Catharinæ connubio, novum suggereret cum Alenconii vidua; quod facilius videbatur, essetque accommodatius ad Anglum à Cæsare firmiter abalienandum.

6. Rem Tarbiensis ita perfecit, ut Henricus in Galliam Volseum miserit, vulgò dictum ab Episcopatu *Cardinalem Eboracensem*; (*) publico quidem nomine, ut junctis cum eo Rege viribus, Pontificis liberationem consequeretur, at cum occulto mandato, ut communi nomine Pontificem urgerent, ad declarandum irritum conjugium cum Catharina, utque novæ Regis nuptiæ firmarentur cum Margarita Alenconii Ducis vidua, & Francisci Regis sorore; non autem cum Renata Ludovici XII. filia, ut narrat (**) Guicciardinus.

(*) *Sanderus in libro 1. schismatis Anglicani, & Spondanus an. 1528. n. 8. 9. 10.*

(**) *Lib. 18. citato.*

7. At iter facienti adhuc Volseo supervenere ab Anglo mandata, ut cetera quidem perficeret, sed abstineret à nova conjugis designatione. Hinc ille satis gnarus arcanorum Henrici, atque ingenio acer, id quod erat suspicatus est; sed emissum jam à se telum tempori retinere:

non potuit: quod & Regis & patriæ salutem, & propriam ipsius fortunam lethaliter vulneravit.

8. Henricus, ut erat molli animo & effeminato, adeoque indulgens libidini in se dominantem, ardentem id temporis deperibat quamdam ex Aulæ puellis, Annam nomine, Thomæ Boleni ex equestri ordine filiam. Illa verò, quam solers in adeo præcelso amatore illecebris inescando, tam ambitiosè studens, eum sui corporis idololatram, non dominum detinere, numquam suimet copiam Regi consensit, quam aliis amatoribus sibi placentibus sui fati prodiga largiebatur: sicut fama vulgavit, sumptumque postea de illa tamquam impudica supplicium persuasit.

9. Statuit itaque Rex, (*) Regiæ Coronæ pretio, cum aliter non liceret, eam coemere, inductoque Francisco Rege, uti secum una apud Clementem rem urgeret, ac dissimulato quod collimabat scopo, suis apud Pontificem Oratoribus impensissimè demandavit, ut negotium strenuè promoverent. De Clementis voluntate summa quæque, nec temerè, sibi pollicebatur. Nemo siquidem ex Christianæ Reipublicæ Principibus animum præ se tulerat vel constantiorem, vel benevolentioem in Pontificatum, eumque Pontificem. Ceteros Principes, utpote suamet commoda in Italia spectantes, & priores Pontifices, & Clemens sæpè tamquam hostes, semper tamquam suspectos habuere. At verò Anglus, cupidus ne suorum æmulum opes auferentur, atque ab omni erga Pontificem æmulatione in rebus profanis liber, semper quæ officiis quæ armis eum sustinuerat; adeo ut Clemens in quibusdam (a) Commentariis à me perlectis testatus fuerit, se cum eo Rege tum ex animi benevolentia, tum ex acceptis beneficiis summopere esse conjunctum. Postea verò dum carcere clauderetur, non solum Rex per armatas preces ac denuntiationes (b) ejus liberationem apud Carolum sollicitare studuit; sed per pecuniæ subsidia illum adjuvit. Erat insuper in Clemente cicatrix nondum satis obducta acerbissimi vulneris à Cæsare inflicti, ex quo minus difficilis videbatur ad peragenda quæ Carolo displicuissent. Præterquam quod Henricus, ad abstergendum novæ à Cæsare injuriæ metum, (**) Clementi quatuor millia peditum ad Custodiam obtulit, ære suo conducenda.

(*) *Sanderus lib. citato.*

(a) *In capitulis pacis cum Provege post Ticinense prælium.*

(b) *Gaspar Contarenus, Venetus Legatus, postea Cardinalis, in relatione suæ legationis contenta in lib. 63. Instructionum ad Concil. Trident. in Tabulario Vaticano.*

(*) *Guicciardinus lib. 18. & Sanderus lib. 1.*

10. Per-hanc ergo fiduciam ex Pontificis professione, Rex illi jussit per suos Oratores exponi, se in eo connubio conscientia aculeis pungi, ex iis quæ sibi fuerant explorata per viros doctissimos ac pios suæ ditionis. Et quamquam sibi licuisset, ibidem à Judice ordinario rei declarationem exposcere; tamen ne sententia Christianis nationibus videretur ex timore seu

assentatione potius, quam ex iustitia prolata, Pontificem obsecrare, ut eam causam committeret in Anglia duobus Legatis Pontificiis, Cardinali videlicet Eboracensi, qui aderat ibi Legatus à Latere ac Primas illius Regni, & Cardinali Campeggio, qui sub Leone ibidem pariter legationem obiverat.

11. Hæc Regis petitio (quantum conjectura ducor) Clementi prorsus improvisa non accidit. (*) Etenim aliqua mihi sunt indicia, Cæsarem scilicet, cum sibi suboluisse occulta Regis consilia, injunxisse Ministro Generali Minorum, postulare suo nomine à Pontifice, adhuc in arce detento, ut pro potestate caveret, ne quid de hujusmodi divortio tentaretur; Pontificem verò, ubi primum liber dimissus, dedisse negotium Gambaræ, suo apud Anglum Nuntio, ut quid ea de re ageretur diligenter pervestigaret.

(*) Vide in libro *Literarum ad Principes, Epistolam Sangæ ad Gambaram 19. Februar. 1528.*

12. Clemens, tametsi rem arduam animadverteret, tamen tot pressus angustiis, ausus non est hujusmodi Patronum de se tam benemerentem, præsentis repulsa atrociter vulnerare, sed studiosissimis verbis benignè promisit, quidquid sibi in eo liceret, Regis gratia se perfecturum: simul ad rem discutendam Purpuratos aliquot, aliosque viros doctrina præstantes delegit, qui nec præsentia irriti matrimonii argumenta comprobauerunt, neque causam in Anglia cognoscendam censuerunt.

13. Hoc posterius Oratoribus Anglis durius videbatur, adducentibus omnium causarum exemplis, quas per ordinarios cujusque regionis Judices decidi licet. Nec ob stare in præsentia suspicionem, qua posset commoveri Regina, ne quid injustè pateretur; quippe, ut ajebant, adeò ab humanis affectionibus animi libera, adeòque per precum assiduitatem, sui que afflictionem divinis rebus addicta erat, ut libenter sacrarum Virginum Claustra subitura videretur, ut ibi soli Deo viveret.

14. Cum autem intelligerent Oratores, ob rationes à Cœtu Pontificio adductas nimis arduum esse, Catharinæ nuptias tamquam jure Divino interdictas judicatum iri, propterea quòd in eo iudicio falsum dogma involveretur Divinis Literis repugnans, Juliique II. iudicium redargueretur, aliò confugere; & per fucatas rationes conati sunt, solutionem Legis Ecclesiasticæ à Pontifice impetratam prætereundam tamquam subreptitiam. Et quamvis singulæ leviores viderentur, cum tamen nulla inde confurgeret novitas universalis doctrinæ, Clemens ex novi cœtus Cardinalium ac Theologorum sententia fatius existimavit, rem Legatorum conscientia permittere, sed accedente Catharinæ consensu. Considerabat quippe, si ea consentiret, licere illis fortasse ad publicam Regni adeò benemerenti utilitatem re ipsa agere, ad normam opinionis quamvis minus probabilis, ex theoreticis rationibus.

15. Legatum itaque in Angliam nominavit Campeggium, Regi acceptissimum, qui præter veterem cum eo consuetudinem, ex eo Regno reditus percipiebat Sarisberienfis Ecclesiæ sibi

collata: causam illi unà cum Eboracensi Cardinali demandavit. Quare ad Regem Gallia script, (*) se pro summis beneficiis, quibus Henrico se agnoscebat obnoxium, quæcumque tandem obstacula rei peragendæ removisse, præsertim quòd intelligeret eam uti propriam ab ipso pariter haberi, neque quidquam posse duobus hujusmodi Regibus à se negari: postremò utrumque rogare, ut ipsi vicissim urbes Pontificias, inter calamitates suas à Venetis occupatas, sibi restituendas curarent.

(*) *Viterbio 29. Junii an. 1528. in 2. tom. Liter. ad Princip.*

16. Tria Clemens Campeggio mandavit. (*) Primum, ut omni conatu studeret conjugibus ad pristinam benevolentiam revocandis. Quod satis ostendit, nequiquam optasse Pontificem ulcisci Cæsarem, uti literis tradiderunt quidam ex iis scriptoribus, (**) qui veri arcana ignorant, quod credibilis est venditanti populo, sibi persuadendi, cunctis in hominibus ea inesse sentia, quæ in seipso experitur. Secundum, ubi nulla reconciliatio esset sperabilis, suadere niteretur Reginæ, ut inter Sanctimonialium Claustra se reciperet, ad vitam in tuto collocandam. Quòd si neutrum processisset, tertio imponebat, ut rem protraheret, ea beneficia præstolaturus quæ tempus parere consuevit, nec iudicis unquam personam assumeret pro Tribunali.

(*) *Sanderus l. 1. & Ep. Sangæ à Senatu Pontific. infra citanda.*

(**) *Jovius l. 27.*

17. Novi equidem, Guicciardinum, lib. 19. quem postea complures, ac præsertim Suavis, secuti, referre: Traditum fuisse Campeggio diploma, quo Regium connubium irritum declarabatur, ea gratia, ut Regi latenter ostendatur, benevolentiam erga Pontificem ejus in animo foveret: sed injunctum Legato, ne illo prius uteretur, quam à Pontifice diserte imperatum fuisset; quòd diploma postea an. 1529 jussu Clementis per hominem certum ad Campeggium delatum, combustum Henrico indignante. Verum hæc narratio nec ex auctoritate, nec ex similitudine veri fidem meretur. Non quidem ex auctoritate; quoniam Guicciardinus, qui primus illius auctor extitit, & in quo minus abesset à probabili hujusmodi arcani notitia, se prodit parcissimè conscium hujus rei; ut qui non modò labitur, asserendo novas Henrici nuptias agitari cum Renata Ludovici XII. filia, quo jam observavimus, sed tamquam indubitatum ponit, maritalem Catharinæ cum Arcturo copulam, quæ semper tamen constanter est pernegata; & in literis Pontificiis, facultatem ad nuptias cum Henrico indulgentibus, expressa cum particula *forfitan*, quò magis cautum foret, & omnis dubitatio ratæ facultatis amoveretur. Assumat pariter, ex Catharina & Henrico unicam virilem prolem exortam; cum tamen ea multiplex fuerit. Ex altera parte, Sanderus & Rhistonus, Anglicarum rerum scriptores non minus copiosi, quam edoceri de transacto negotio, ne minimum quidem vestigium rei tam memorandæ suis in paginis reliquerunt. At veri dissimilitudo liquet ex pluribus: Primò; cum Legatorum nomine sententia fuisset pronuntianda, quoniam Pontificem de-

CAPUT XVI.

Nova Pontificis cum Cæsare conjunctio.

cuisset causam per suum diploma decidere? Secundò; quo pacto potuisset hoc diploma pro injusto & irrito non haberi, ante discussam legitimè causæ quæstionem, ante auditas partis alterius rationes confectum; Tertio; nonne idem melius obtinuisset Pontifex, traditis privatim mandatis Campeggio, Regi clam patefaciendis, per quæ ejusmodi sententiam ferret? Quarto; Clementis ingenium in primis cautum, quis umquam non temerè credat citra ullam necessitatem fuisse adductum, ut diploma tanti momenti signaret, mitteret, regique inspectandum mandaret, qui tum arte tum vi potuisset eo potiri, & confestim quod ardentè optaverat adipisci, cum immenso Pontificis pudore atque infamia? Postremum; comperio, post abitum Campeggii ab ea legatione, mutua in rebus aliis literarum ac fiducia officia inter eum & Henricum intercessisse; quòd minimè contigisset, si per eam occasionem offensum illi animum Henricus gessisset.

18. Suavi tamen sua debetur excusatio, quòd intento semper animo ad Pontificem operandum, scriptorum haud vulgarium testimonio adhæserit. Sed major illi debetur laus singularis modestiæ ab Henrico Rege, cujus libido in ejus repudio, propter nuptias tam abjectas, à reliquis omnibus vituperatur, ab eo tantummodo illibata præteritur. Hic auctor maledictorum prodigus, in Pontificem & Catholicos adeò invehitur, ut ne obolus quidem illi superstit, quem hæreticis atque schismaticis impertiat, Alioquin admirationi foret, ab eo inter verisimiles causas, Regem impellentes ad exoptandam primi conjugii solutionem, ne leviter quidem indicari perditos in Bolenam amores. Enimverò quòd Suavis reticeat opinionem, per quam Anna Bolena ejusdem Regis filia habita est, non admodum reprehendam. Nec mihi lubet hic hominem arguere, quòd nihil pariter loquatur de credita inter ipsam ac Regem affinitate in primo gradu, ex præcedente illius commercio cum Annæ sorore; tametsi non modò eam enarraret Sanderus, sed productis testimoniis Cardinalium Poli & Cajetani comprobet, Regem occultè impetrassè à Pontifice, ut eo nuptiarum impedimento abrogaretur. Verum quòd hujusmodi scriptor, qui ex muscarum ingenio semper ad saniam ac putredinem, quamvis pictam, recurrat, silentio obvolverit insolentiam tam enormis libidinis, quæ vel ipsis hæreticis stomachum moverit, heroica profectò scribentis moderatio censenda est; cum certè in Vaticana Bibliotheca perlegantur amatoris Henrici literæ ad amicam, in quibus miserabilis perversio Regis in mancipium apparet. Nec hujusmodi Suavis silentium adscribi potest reverentiæ in Jacobum Angliæ Regem, cui librum inscribendum curavit. Jacobo enim filio Mariæ Stuardæ Reginæ, cui crudeliter caput abscissum fuerat ab Elisabetha, illius thori progenie, ejusdem connubii memoria execrabilis erat. Quocirca illud conficiatur oportet, perduellionem in Pontificiam auctoritatem id consequi apud Suavem, quòd martyrium obtinet apud Deum, cujusvis noxæ, labe deterfa, & poena condonata.

I. Jam vero narrationis seriem repetamus. Nullo pacto Clementis ingenio aptari poterat, videri se tamquam auctorem illius sententiæ, quæ Caroli V. materteram dedecorasset; quippe qui callebat optimè commune documentum, numquam ita simultates exercendas, ut nullus reconciliacioni locus relinqueretur. Et sanè ea tempestate desiderium Cæsaris præ se gerebat contrahendæ rursus amicitia cum Pontifice, qua eam notam aboleret ad huc inhærentem sibi ante Christiani generis conspectum. Nec aversum ab illa animum nactus est apud Clementem, prudentiæ magis fræno coercitum, quam iræ stimulis incitatum. Sed ea est humani iudicii licentia, ut utrumlibet in ea deliberatione consilium capefferet, vel iræ commotioni, vel commodi cupiditati tribuendum fuisset. Maluisset ille quidem (a) neutro propendere; quòd optimè congruere arbitrabatur idonei pacificatoris muneri, quodque visum est initio à Cæsare pariter comprobari. Atque in hanc sententiam respondit hinc Longevallo Urbe Vetere, (b) ipsum ad Gallorum Anglorumque partes acriter stimulantem; hinc Nuntio Neapolitano, (c) Proregis amicitiam ejus nomine suadenti. Duo tamen apud se statuerat Clemens: Alterum, erepta per eos motus Sedi Apostolicæ oppida recuperare: alterum, justam in Italia pacem firmare; adeoque certum habebat in animo cum aliqua ex factionibus se conjungere; ubi ad hæc duo consequenda id opus foret; quòd ille satis utriusque testatur est. Verum Cæsaris ex altera parte 3. Augusti anno 1527. cum ab arce Pontificem dimitti jussit, eum unà secum Barcinonem invitaverat, (d) amplissimè pollicitus, ipsum rerum omnium supremum arbitrum à se constituendum; atque ad primos ejus libertatis nuntios ipsi gratulatus est literis obsequentiis sua manu conscriptis, (e) quibus profitebatur, quantum doloisset ereptam illi citra suam noxam prius libertatem, tantum postea lætatum eadem suo jussu ipsi restituta; offerebatque suas omnes vires ad reparandam & ipsius & Apostolicæ Sedis dignitatem, multò impensius quam ad sua ipsius commoda promovenda; quæ fusiùs erat expositurus vir illi acceptus, quamprimùm à se delegandus: interim verò ipsum orare, ne se abduci pateretur oblocutionibus hominum suis cupiditatibus servientium. Atque ad hæc confirmanda, eadem postea à Ministro Generali Minorum efficacius oblata sunt. At non idem in æmulis Caroli emicabat ardor. Unde Sangæ, Clementi à Secretis, (f) ad Campeggium in Anglia Legatum scripsit; Pontificem, cum animadverteret fœderatos nulla ope curare, ut oppida in Provincia Flaminia à Venetis intercepta, Mutina etiam ac Rhegium à Ferrariæ Duce retenta, Ecclesiæ redderentur, violenter adigi, ne amplius medius & neutrius partis esset, quemadmodum aliquamdiu persisterat, & se perstiturum optasset. Proinde inculcabat, ut per officia Henrici Regis Gallus sollicitaretur, quò ejus ope Ecclesiæ oppida recuperaret, ne eogeretur in patrociniū Cæsaris sese tradere.

(a) *Literæ*

Volseum accusationibus exsaturandam. Glicene igitur indignatione, à magni Cancellarii munere, Vindoviensi Episcopatu, sancti Albani Abbacia Volseus amotus, atque ad vitam solitariam privatamque ducendam relegatus. Postea verò jussu Regis Londinum more captivi revocatus, ut gravissima crimina sibi objecta dilueret, ex corporis animique molestiis in itinere extinctus est.

CAPUT XVIII.

Conventus Spivensis, & Protestantium origo.

1. Non defuere Pontifici novæ ex Germania sollicitudines. Cum per superiora Spiræ Comiticia fuissent habita (quod à nobis relatum est) generalia quædam atque incerta decreta; alius Conventus jussu Cæsaris ibidem coactus mense Februario anno 1529. præside Ferdinando Rege, (*) cum ad comparandas contra Solumannum copias, qui capta Buda, ac præcipua Pannoniæ partes, proximis Regis ditionibus minabatur, tum ad componenda Religionis dissidia, in dies gravius nequiusque grassantia. Misit eo Pontifex Joannem Thomam, Comitem Mirandulanum, simul pollicitus ad bellum quidquid ipsius ditio tot percussa calamitatibus conari posset, simul cohortatus Germanos ad sinceram antiquæ Fidei unitatem. Variæ Anabaptistarum sectæ, utpote odiosæ, & à Principibus Magistratibusque damnatæ, ab eo Conventu procul amotæ: magna tamen confidentia hinc Lutherani, hinc Zvingliani advenere, non minus alteri alteris inter se, quam utrique Catholicis infensi infestique. Ex quo opportunè singulis factionibus fuit compertum, quænam intestina certamina pareret effrænata petulantia, abjectis ritibus communibusque dogmatibus. Id à Suavi narratur, ceu quoddam caliditatis artificium, à Philippo Hassiæ Lantgravio detectum ac delusum; qui ut hæreticos adversus Catholicos conjunctos præstaret, illis ostendit levem esse inter duas novas sectas discrepantiam, eamque componendam in se recepit. At pro se quisque reputet, utri invidiosum calliditatis nomen mereantur, an Catholici, dum ob oculos collocant seductis hæreticorum fautoribus rem planè veram, magnique ad publicam quietem ponderis, hoc est defectionem à veteri Fide, civium dissensiones implacabiles parituram; an Lantgravius, dum alterum affirmat profus falsum, levitatem scilicet discrepantiæ, & alteram, quod fieri non poterat, pollicetur, videlicet inter illos concordiam; sicut exitus palam fecit.

(*) Vide post alios Bzovium, an. 1529. num. 47.

2. Patuit tamen, in eo Conventu malum in præceptis ruere. Et quando vires deerant, quibus ritè curaretur, aliqua certè ejus comprimendi quæsitæ ratio. Hæc itaque in Comitiorum recessu 13. Aprilis anno 1529. sancita; Ut quibus locis Edictum Wormatiense fuerat acceptum, in iis usque ad futurum Concilium impofterum servaretur; ubi verò mutata fuerat veteris Religio, nec posset ejus exercitium revocari absque publica rerum perturbatione, res ita persisteret usque ad Concilium: Ut Sacramentarium secta, quæ nimirum in Eucharistia veram Christi præsentiam negabat, undique pelleretur: magis quoque Anabaptistarum factio,

in quos Edictum severissimum contortum est: Ut Missæ sacrificium ubique esset in usu; neque Catholicis prohiberetur in iis etiam Regionibus, ubi Lutheri error invaluisset: Ut Evangelium exponeretur ex Patrum interpretatione, quos Ecclesia comprobaverat: Ut Ordines Imperii pacem invicem exercerent, nec alius alii Religionis causa molestiam inferret, nec alienis subditis patrocineretur.

3. Pontifex, (*) qui spem suam metiebatur non ex omni eo quod fieri debuisset, sed quod potuisset, rem æqui boni fecit, commendata sui administrata opera, & actis gratis Catholicæ Fidei studiosis, speravitque Cæsaris præsentiam efficacem antidotum futurum.

(*) *Literæ Langi ad Joannem Thomam Mirandul. 3. Maji 1529. in l. 2. Liter. ad Principes.*

4. Haud ita contraria factio sese gessit; quæ ob numerum ac potentiam sibi faventium animosior, cepit larvam obsequii erga Cæsaris at Imperii auctoritatem, ad id usque temporis obtentam, abjicere. Unà coaluere sex Principes, Joannes Saxonæ Septemvir, Frederici successor, (***) cujus erat frater ætate minor, sed aperta hæresis professione major, Georgius Septemvir Brandenburgensis, Ernestus & Franciscus Luneburgi Duces, Philippus Hassiæ Lantgravius, & Wolfgangus Princeps Anhaltinus, & cum his quatuordecim civitates, Argentoratum, Norimberga, Ulma, Constantia, Ruteilinga, Winseanium, Memminga, Lindavia, Campodunum, Hailbrunnium, Innum, Wisseburgum, Nördlinga, & Sangallum; palamque contestati sunt, haud sibi licere illi decreto acquiescere, quippe Evangelicam veritatem violanti; proinde ad futurum Concilium, ad Cæsarem, ad quemcumque Judicem haud suspectum se provocare. Recusarunt sic omnes militaria subsidia suppeditare adversus Turcam nisi plena Religionis suæ licentia potirentur; Legatosque ad Carolum misere, qui Placentiæ illum nacti sunt, dum Bononiam adiret ad Pontificem invensum, Imperiique Coronam ab eo capefendam. (***) *Obiit Fredericus anno 1525. ut narrat Sleidanus lib. 8.*

5. Libet hinc mihi animadvertere, Martini hæresim sub uno Principe ortum duxisse; & quò ipsum pelliceret, per opinamenta unius dominatui maximè conducentia fuisse disseminatam: Zwinglianam contra, è populari regimine procreatam, suorum concionibus ac scriptis fuisse diffusam per alia sensa, libertatem populi promoventia, ac præcipuè, ne cum Principibus exteris per stipendia vincerentur. Ex quo factum cernimus, ut in eo Conventu Principes omnes Luthero adhæserint, plurimæ verò ex liberis civitatibus Zwinglium sint secutæ.

6. Ex jam dicta protestatione in Spirensi Conventu habita, defluxit per Germaniam celebre Protestantium nomen (*) quod per apertiore vocem sibi vult, *Perduelles in Pontificem, ac in Cæsarem.* Illi ergo, accepto responso quod referemus, coeuntes sequenti Novembri, ac postea denuò mense Januario Smalkaldæ, quod oppidum Hassiæ Lantgravio paret, juncto fœdere conspirarunt adversus quemcumque in rebus religionis molestiam sibi exhibentem. Atque hoc pacto famosum illud *Fœdus Smalkaldicum* originem habuit.

(*) Id

(*) *Id totum à Sleidano narratur initio lib. 7. an. 1529.*

7. Cæsar in hanc sententiam Placentiæ responderat Protestantium Legatis (*) 13. Octobris: Sibi permolestam accidisse eorum à Decreto Spirensi discrepantiam, quod ad præcludendum novitatibus aditum, ad arcendas sectarum turbas, ad Imperii concordiam confectum fuerat; adeoque debuisset acquiescere: Cæsarem ac reliquos Principes non minus quàm ipsos percipere Concilium ad Reipublicæ firmamentum; quod tamen Concilium haud necessarium futurum, si Decreta communi consensione sancita, ac in primis Wormatiense, servarentur: Cum igitur & consuetudine & lege receptum sit, ut minor pars obtemperet iis, quibus major ac potior Imperii pars consenserit, jam se per peculiare literas Saxoni sociisque mandasse, ut pro ea fide quæ sibi atque Imperio erant obstricti, Decretum exequerentur; quod nisi præstitissent, se auctoritatis exemplique studio leviter in eos animadversurum: Spem tamen habere, ipsos per observantiam Decreti obsecuturos; quæ sanè id temporis ob Turcarum egressionem erat maximè necessaria, cum hosti tam formidabili obfisti non posset absque mutua consensione animorum, & tamen ab illius depulsione pendere salutem universæ Germaniæ, Fideique Christianæ in extremis calamitatibus deprehensæ: Acturum se propediem cum Pontifice, quò atrox ille hostis propulsetur, & universa Religionis opera in Dei gloriam populorumque tranquillitatem converterentur: Brevi etiam Italiæ se pacem compositurum, ut seipsum suas-

que vires omnes converteret ad Germaniam defendendam.

(*) *Habetur fusè apud Bzovium an. 1529. num. 48.*

8. Hæreticorum Legati ab ea responsione provocarunt. Quamobrem Cæsar, tametsi indignatus, satius habuit eos impunitos dimittere, præter unum nomine Michaëlem Codenum, jussum capitalis pœnæ denuntiatione ibi subsistere, quòd fuisset impudenter ausus Lutheri Catechismum Cæsari offerre; hic tamen inde fugam corripuit.

9. Hujusmodi argumenta propensæ in Ecclesiam Catholicam voluntatis à Carolo edita, Suavi displicent, quamvis à suo Sleidano relata, adeoque sitentio obvolvuntur; cum præsertim ex memorata responsione liquidò constet, Cæsarem sponte, suaque ex sententia, priusquam ageret cum Pontifice, declarasse, Concilium à se minimè necessarium putari. Quod probat, hujusmodi sensum non fuisse Clementis artem suis commodis inhiantem, sed persuasionem rationi consentaneam, non ipsius magis quàm Cæsaris. Intelligebat hic fortassis, esse proprium hominum molientium perduellionem, publicos coetus exposcere; siquidem eloquentiæ technæ valent potissimum ad multitudinem commovendam; ut egregius ille scriptor (*) animadvertit, qui causas corruptæ Eloquentiæ indagavit, & tamquam præcipuam hujusce corruptelæ causam in eo locat, quòd Romanum regimen è Republica deveniret ad unicum Principatum.

(*) *Auctor in Dialogo de causis corruptæ Eloquentiæ.*

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER TERTIUS.

ARGUMENTUM.

IRRITA Lantgravii opera ad Lutherum cum Zwinglio concordiam. Cæsaris Bononiæ inauguratio: & quæ cum Pontifice transfegerit. Conventus Augusta celebratus; & Augustanæ Confessionis origo. Congressus jussu Cæsaris habiti, quò Lutherus cum Catholicis conveniret. Proxima hujusce rei spes, sed fructu vacua. Novæ Cæsaris in hæreticos Edicta. Consilia cum Pontifice habita à Cæsare, Germaniâ stimulantem, de convocando Concilio; & rerum capita, super eo ad Carolum delata à Gambara Nuntio Pontificio. Protestantium tentamenta, ut Gallia & Angliæ Reges ad se pertraherent. Alexander Nuntius missus ad Conventum Spira indictum, atque inde ad Cæsarem; ejusque res gesta. Insignis victoria ab Helvetiorum Catholicis de hæreticis reportata, & Zwinglii cades in prælio. Conventus Ratisbonæ coactus, præsertim propter bellum in Turcas, & quò Ferdinandus Romanorum Rex agnosceretur. Obstacula quæ in Protestantibus Cæsari offendent. Religionis induciæ ab eo confectæ Norimbergæ usque ad novum Concilium, veniente Conventu. Consilium ibi susceptum, dandi operam apud Pontificem, ut intra sesquiannum cogeretur. Subsidia à Pontifice collata Cæsari contra Turcas, & Legatio ad id Hippolyti Cardinalis Medicei. Solimanni à Pannonia recessus. Regum Gallia Angliæque conatus, ut à Cæsare Pontificem abducerent. Dissidentia inter Cæsarem & Pontificem, exorta in altero eorum congressu Bononiæ. Decretum ab iis, ut Concilium tunc indiceretur: ejusque Decreti executio. Ad eam rem mittitur Rangonus ad Germaniam.

mania Principes Nuntius, cui comes additus Cæsaris Legatus; & reddita à Protestantibus responsa. Profectio Massiliam Pontificis, & colloquium ibi cum Francisco Rege. Duplex sententia, variis temporibus lata in causa divortii adversus Angliæ Regem; & ex eo illius Regni schisma. Clementis obitus, & Pauli Tertii successio: ejus studia in Concilio convocando, & ob eam causam Vergerii missio in Germaniam. Colloquia Nuntii cum Principibus Catholicis ac hæreticis, & cum Luthero. Cæsaris post Tunetanam victoriam adventus Romam. Solennis ejus oratio coram Pontifice, Curiaque univèrsa, in Galliæ Regem; & Gallorum Oratorum responsa. In medio firmus Pontificis animus. Indictum Concilium Mantuæ. Anna Bolena capite plexa.

CAPUT I.

Lutheri ac Zwinglii congressus, eorumque discordia.

1. PHILIPPUS Lantgravius, quæ præstandi gratia quod in se susceperat in Conventu, quæ corroborandi concordia vires novam religionem molientium contra Catholicos, impensè studuit inter Lutherum & Zwinglium controversias componere. Ad eam rem congressum utriusque Marpurgi habendum curavit, qui mense Octobri anno 1529. initus est.

2. Aduere hinc (*) Lutherus cum Melancthone, Jona, Osiandro, ac Brentio; hinc Zwinglius cum Oecolampadio, Bucero, & Hedione. Colloquium per dies plures productum. Et quamquam Zwinglius, hujus conjunctionis avidus, minusque quam alter obfirmatus, se adduci sineret, ut in plurimis articulis vel idem quod Lutherus sentiret, vel idem quod Lutherus loqueretur, ne unum quidem ab æmuli superbia potuit impetrare. Potissima dissensio perstitit de Christi præsentia in Eucharistiæ Sacramento, de quo egimus libro superiore. Ferunt Zwinglium vel per lachrymas conatum emollire Lutherum, sed incassum: quin ex ipsa Zwinglii facilitate arrogantiores Lutherani, palmas, & epinicia suo duci decantabant. Unde irritati Zwingliani, idem de suo magistro supra Lutherum jactabant. Quare adversus quam opera Lantgravii partes pepigerant, ut certè imposterum à mutuis aculeis abstinerent, semper infensor & contumeliosior inter eos dissensio exacerbata.

(*) Spondanus an. 1529. num. 11.

3. Dum hæc Suavis narrat, bis graviter errat. Semel, ubi ait Zwinglium ac Lutherum, quorum alter ab altero non pendeat, atque in diversis regionibus morabantur, in omnibus aliis doctrinæ capitibus idem sensisse usque ad annum 1525. tum verò solum in explicando sanctissimo Eucharistiæ Sacramento sententiis discrepasse. Verum sanè est, Lutherum ac Zwinglium in multis articulis consensisse; adeò ut tum ex ea doctrinarum concordia, tum quia Lutherana & prior extitit, & potior factionibus eveniret, non solum in diplomatæ Adriani & Clementis, ad Helvetios aliosque scriptis, sed in mandatis quæ Catholici Helvetii suis Oratoribus tradidere, illius regionibus hæresim generatim fuisse vocitatum Lutheranam: sed verum etiam est, Zwinglium dissensisse à Luthero & ante annum 1525. & in altera præcipua assertione, hoc est, *Originalis peccati*: cum ille affirmaret quidem, ex Adami noxa posteros tamquam hæreditariam habituros fuisse (dico habituros fuisse, per formulam conditionis, propter id quod mox subdam) vitiosam propensionem ad solum proprium bonum, quæ ad

peccandum traheret, nisi eos reparasset meritum Redemptoris; sed non idcirco contrahendam ab ipsis fuisse veram culpam, verumque peccatum, sed solum peccatum quoddam metaphoricum; quatenus ea est hæreditaria propensio ad peccandum, cum qua nasci debuissent ob contagionem parentum, potuisse peccatum nominari ea ratione, qua per metaphoram mors dicitur pallida, quia pallorem efficit. Verumtamen Suavis, quam Catholicis insensum, tam hæreticorum studiosus, maluit fidem habere quibusdam ex iis (*) qui conati sunt ab hujusmodi hæresi Zwinglium liberare; atque ad ea diluenda respondent, illum, ubi negavit peccatum originale, intellexisse nomine peccati actionem pravam à peccatore patrata; qualis absque dubio non fuit Adami delictum ad suos posteros relatum. Enervis enim verò defensio etenim eatenus id intelligit Zwinglium nomine peccati, quatenus affirmat non reperiri verum ullum peccatum, quod non sit opus pravum à peccatore patratum; & inde conficit, appellationem peccati originalis meram esse metaphoram, ut videbimus. Quod si noluisse Suavis fidem habere aliis innumeris scriptoribus, qui hunc errorem retulere, eam certè debuisset tribuere verbis ipsius Zwinglii. Præterea, illum fateri, hanc suam opinionem Theologorum consensio repugnare; quòd ne umbram quidem veritatis præferret, ubi tantummodò hic negasset, culpam originariam esse actionem illius propriam, qui per eam maculatur. Nonne ille extra ambiguitatem pronuntiat: *Quid enim brevius aut clarius dici potuit, quam originale peccatum non esse peccatum, sed morbum, & Christianorum liberos propter morbum istum non ad id aeterno supplicio? Contra verò quid imbecillius dici potuit, & à Canonica Scriptura alienius, quam Baptismi lavacro banc calamitatem levare; penuria verò illius intentari, & non tantum esse morbum, sed etiam reatum?* Nonne statim dein æquiparat cum quorundam populorum innata balbutie aut podagra? Nonne subdit: *Est ergo ista ad peccandum amore sui propensio, peccatum originale; quæ quidem propensio non est propriè peccatum, sed fons quidem, ac genius?* Imò planè, ut significavi, neque etiam hoc peccatum metaphoricum vult ille re ipsa contrahi, sed contrahendum fuisse ab Adami progenie: cum tamquam probabiliorem doctrinam tradat, per Christi merita naturam univèrsam ita fuisse reparatam, ut nemo seu infans, seu adultus, genitoribus vel Christianis vel Ethnicis ortus, pereat, nisi noxam contra legem committat. Præterea hæc ex eo meritis Redemptoris attribuit, quòd collocans ille salutem seu calamitatem æternam in mero Dei arbitrio, nulla ratione habita sive nostrorum meritorum, sive culparum, ait: *Quemadmodum paterfamilias æquè mactat lupum gregis sanguine cruentatum,*

tatum, ac lupi catulum, qui nondum agnos occiderit, sed æqualiter ad eos mactandos ingenium propensum gerit; ita Deum damnaturum fuisse pueros, quamvis haud peccatores, ob hanc nativam propensionem ad peccandum, nisi Christus per sua merita eos liberasset. In reliquum nullum in ipsis meritum, ut puniantur, agnoscit.

(*) Henricus Bulingerus in sermone decimo Decadis 3. Martinus Bucerus in cap. 5. Epist. ad Rom. Rodolphus Gualterus in Apologia pro Zwinglio. In lib. de Baptism. tract. 3. in digressione peccati originalis. In Declaratione peccati originalis ad Urbanum Regium. In eodem libro.

4. Neque vim habet, quod à Zwinglii defensoribus adducitur, eum in solenni cum Luthero colloquio (de quo mox differemus) agnovisse peccatum originale, & mortem omnium ab eo inductam, si Christi sanguine non fuissent redempti. Nam post illud colloquium, cum Lutherani celebrem suam Confessionem protulissent, adeoque cum ad colloquium inter eos & Catholicos ventum esset ut concordia tentaretur, consensit utraque pars in secundo articulo per hæc verba: *Damnamus Pelagianos, & alios, ut Zwinglianos & Anabaptistas, negantes peccatum originale.* Et tamen in comperto ibi fuerat Zwingliana confessio. Unde liquet, exploratam fuisse cunctis partibus dissensionem earum sectarum in eo articulo. Et certè ex opinione Zwinglii à nobis recitata satis detegitur, quoniam ille sensu affirmavit peccatum originale, & damnationem quæ per ipsum subeunda fuisset: qui sensus omnino discrepat & à Catholico dogmate, & ab eo quod Lutherani admittebant. Quare Zwinglius cum Luthero in loquendo, non in credendo consonabat.

5. Secundus Suavis error, qui duos unà continet, situs est in eo quod dicit, discordiam inter Lutherum & Zwinglium de Christi præsentia in Eucharistia, fuisse merè de nomine, adeoque difficillimam ut componeretur. Equidem nunc primùm audio hujusmodi effatum, difficilius componi controversias nominis, in quibus cuicumque parti absque revocata assertiois pudore licet consentire cum altera, & in aliquo tertio loquendi modo convenire: quam quæstiones de rebus, in quibus nequit pax coalescere, nisi alter depræliantium sese dedat, & quasi æmuli trophæum evadat. Verum, ut hoc se habeat; quis umquam inducat in animum, fuisse litem de nomine, inter alterum hinc affirmantem, & alterum hinc negantem, Corpus & Sanguinem Domini esse verè in Hostia? At verò Suavis, eò quòd legisset, Melancthonem ac Lutherum minimè consensisse de Christi præsentia in Sacramento extra usum, sicuti libro præcedente indicavimus, in puerilem errorem videtur delapsus, hoc ipsum intelligens quasi Lutherus ibi negaret veram Christi præsentiam, & quamdam metaphoricam concederet, atque ad modum operationis & gratiæ quam ille summenti impertiarum; quam præsentiam Zwinglius pariter admittebat. Sed rei veritas est, à Luthero fuisse perpetuò propugnatum veram ibi Christi præsentiam, quamquam in usu dumtaxat, id est, perdurante actione Sacramenta-

li, quam ille non mathematica, sed morali duratione metitur; nimirum ab initio Orationis Dominicæ usque ad totum illud tempus, quo fideles sacram Communionem susceperint; quo pacto explicat in suis literis ad Simonem Wolfernum.

6. Quam deinde sincerè se gesserit Lutherus in Religionis doctrina, potest ex eo facile intelligi, (*) quod ille, teste Suavi, semel cuidam amico scripserit, noluisse se in eo Eucharistiæ articulo in Zwinglii sententiam ire, ne gravio-rem populorum invidiam in suos affectas excitaret: in quo palam fecit, à se Fidei mysteria tradi non ex divina veritate, sed ex humana calliditate. Semel verò ad Albertum Brandenburgensem, Teutonicorum Equitum supremum Magistrum, qui à Catholicis ad Lutheranos transfuga nuptias celebraverat, & à Zwinglianis, ut ad ipsorum partes transiret summopere sollicitabatur, scripsit idem Lutherus cum execratione illius sententiæ, quippe sacris Literis, Patribusque, & pervetustæ Ecclesiæ consuetudini repugnantis.

(*) 20. Julii an. 1543. tom. 4. Operum Lutheri.

7. Nec major in Zwinglio sinceritas; qui cum per hæresis suæ primordia hunc errorem haud protulisset, ubi audiit ortum propagatumque in Germania, non solum per Helvetios evulgavit, sed nomen discipuli in eo dedignatus, affirmavit, diutius à se fuisse mente conceptum, tametsi voce non ediderat; servum frugi imitatus, qui domini familiæ tempore suo alimenta suppeditat. Proinde mensura docendi populos Divina mysteria, mortale commodum ambobus fuit.

8. Vera ratio cur ad eam controversiam componendam nullus ipsis patuit aditus, ea fuit, quod illius dissensionis argumentum nimis erat apertum populorum intelligentiæ, nec obscuris vocibus obnubi poterat, perinde ut doctrina de originali peccato: ideoque neuter hæresis auctor alteri cedere voluit, suæque apud suos existimationi plurimum detrahere.

CAPUT II.

Acta inter Clementem & Carolum, ex occasione Cæsareæ inaugurationis Bononiæ celebrandæ.

1. SUAVIS ex hæresiarum congressu ad Principum colloquium progressus, narrat Cæsarem à Pontifice corona redimitum Bononiæ, quòd Clementi videretur indeorū eos Romæ suscipere, qui ante biennium ipsam diriperant; imponens oblique Pontifici minus sinceram indultæ veniæ voluntatem. Id convincitur planè mendax illius inventum: primò, ex opposita quam Pontifex ad Episcopum Valonensem, suum apud Cæsarem Nuntium, scribendam iussit; (*) in qua dicitur, ubi Cæsar haberet in animo pacem Italiæ conficere, pro eo ac Pontifex studebat, gratus sibi futurum, si Romam adire non gravaretur, cum ex veteri moræ Cæsareæ inaugurationis, tum ad parcendum itineris incommodis, sumptibusque Pontificis, ex proxima calamitate morboque, pecunia & viribus exhausti: quod si statueret bellum proficere, malletque sollicitè festinare ad arma in Germa-

nia comparanda; se laborem adeundi Bononiam ejus gratia suscepturum.

(*) *Sunga 27. Aug. 1529. in lib. liter. ad Princip.*

2. Præterea Guicciardinus *Lib. 20. prope initium* tunc ibi degens, commemorat, professionem Pontificis & Caroli Bononia Senam in promptu fuisse, quo arma in Florentinos incalcescerent, atque inde Romam, ad Cæsarem coronandum; cum hic ad excusationem adduxit fratris ac Principum Germanorum recentes preces, se ad quemdam Conventum sollicitantium: fratris quidem, quo ipse Romanorum Rex eligeretur; Principum verò, quo celebratio Concilii urgeretur: adeoque ex improvise properanter coronam Bononiæ suscepisse. Quod enucleatius legitur in diariis ejus temporis commentariis ritè consignatis, (*) in quibus dicitur; plerosque ex Purpuratis & Aulicis Bononiæ Senam profectos, ibi Pontificis ac Cæsaris adventum præstolatos. Jam verò, si Suavis, in re quæ tam facile cognosci poterat, & vel per libros typis editos convinci, adeo vel indiligens fuit vel fallax, apud quem umquam erit illi fides, cum postea narrat de secretioribus inter Pontificem & Cæsarem colloctionibus de Concilio? Quas res ille ita confidenter, ita minutatim describit, ut Poëtæ solent eventa omnia antiqua & abdita particularim ac indubitanter referre, quasi Musarum adnotu ea cognoverint.

(*) *Blasius Casenas in Diariis manuscript. an. 1530.*

3. Hic equidem ad hominis ratiocinationem obtupefactus hæreo. Eam quæso expendamus. Inducit ille in ore Pontificis argumenta verissima, quibus ostendat, potestatis suæ diminutionem à Concilio se minimè formidare, qua ex promissione Christi eam constituentis, qua ex antea actis Conciliis eam semper confirmantibus, qua ex humanis etiam rationibus, quibus conficiebatur, sibi ne tum quidem à Concilio formidandum fuisse, quando etiam fiduciam suam non in Deo, sed tantum in hominibus collocasset; cum in comperto sit, in Concilio Episcopos, penes quos solum suffragii jus est, tametsi à propriis commodis ducerentur, fuisse tamen semper integram servaturos auctoritatem Pontificis, in quo ipsorum auctoritas Præsidium ac patrociniū agnoscebat adversus laicorum æmulationem, ejusque minuendæ licentiam: ipsos etiam Principes eandem sustentaturos, tamquam validissimum frænum ad suarum ditionum Præsules in officio continendos, si quando ex comparata apud populos veneratione, supra quam par est vellent assurgere. Quæ ratiocinatio seu confecta seu conficta, certè verum continet, ac palam facit; Pontificiam supra ceteras auctoritatem fuisse optimè constitutam à Christo, ad ceteras alias tuendas, justeque moderandas. His jactis, addit Suavis, à Pontifice dissuasum Cæsari Concilium: cum enim ea postulatio ad speciem obtenderetur ab hæreticis contumacibus, quippe qui intimo animi sensu nihil aliud expectare poterant ab eo, nisi suorum capitum proscriptionem; ubi ea proscripserat, petulantius perduellionem illos molituros adversum tum Ecclesiasticam tum profanam potestatem. Unde per opportunitatem Concilii, priorem potestatem in

ipsorum patriis extinctum iri, sed in Catholicis Provinciis invaliduram: alteram verò in Germania collapsuram, vel certè vulnus non leve passuram, sine ullo alibi emolumento: saltem certum esse, Concilium, & quamcumque aliam dissidii dirimendi viam in bellum tandem eruptura. Proinde optimum tantum esse remedium, vel uti imperio Lutherani coercerentur, vel ubi id nequam prodesset, vi præoccuparentur, haud liberè permittis habenis populorum licentiæ, potentiorum ambitioni, capitumque hæresis improbitati.

4. His rationum momentis enarratis, quæ si verè tunc à Pontifice prolata fuissent, tamquam prudenter ac piè, & ab eventu comprobata laudanda forent, Suavis concludit; Rationes hæc indignas fuisse, quæ ab ore fratris Julii Medicei proferrentur (id fuerat Pontificis nomen in Rhodia militia) nedum Clementis Septimi; & tamen iis Cæsarem fuisse permotum. Hicce audet fratrem Julium Mediceum, Equitris Militiæ Religiosum vituperare, quod ita disseruerit, dum ipse severioris Ordinis, arctiorisque pietatis obstrictus legibus, non erubescit librum evulgare, cui sola molis crassities nomen adimit famosi libelli perpetuò in Ecclesiam oblatrantis; librum, ajo, palæstram doctrinarum, præ quibus effata Machiavelli pia sanè videri possint, uno verbo, Atheismi seminarium? Meus hic sermo proculdubio contumeliam aut calumniam haud præferet cuicumque legenti sinceris oculis intentisque, non inquam meam totam Historiam, sed (si concessum sit) solum etiam totam Suavis.

5. Jam quod spectat ad narrationis veritatem: dubium non est, potuisse ibi indicari à Pontifice, putare se Concilium bono publico haud profuturum; non tamen patefieri animum ab eo profusus abhorrentem, nec multa largè promitti magno Cancellario ad illud avertendum, quemadmodum Suavis comminiscitur. Ac primo quidem Guicciardinus *Lib. 20. citato*, antè laudatus, cui poterant ea quæ tunc agebantur esse satis explorata, narrat, excusationem Cæsaris ne Romam adiret, in eo sitam, quod Germaniæ Principes suum illuc adventum sollicitabant Concilii urgendi causa. Quinam igitur potuisset ille Pontifici hujusmodi excusationem prætexere, si jam ne illud cogere una convenissent?

6. Præterea in quadam responsione (*) eodem anno à Pontifice data Cæsari Concilium postulanti, tamquam existimatum extirpandæ hæresi remedium opportunum, habentur hæc verba: *Certus sum, à te, pro eo ac conscius es meæ in commune bonum voluntatis, minimè dubitavi, nullam umquam à me prolationem interponendam.* Qua ratione potuisset id à Pontifice ad Cæsarem scribi, si Bononiæ ipsemet à Concilio Carolum pro virili dimovisset, atque ad id Gattinaræ officia abjectè implorasset?

(*) *Ultima Julii an. 1530. in 2. lib. Liter. ad Princip.*

7. Progreditur Suavis. Ubi Cæsar ad Augustana Comitia profectus est, eo animo ut hæreticos adigeret ad obedientiam Ecclesiæ; Pontificem, quò sibi propitium redderet Ferdinandum Regem, indulgisse illi Decimas ad bellum in Turcas, quin etiam sacrarum Aedium argentum & aurum. Quis hominis livorem non perspiciat?

spiciat? An non Pontifices debent, aut solent amplissima subsidia concedere ad repellendos à Christianorum cervicibus tam horribilis hostis acinares? An non Patres, Theologi, Canonum interpretes ea comprobant? Cur igitur in retam pia, tam justa, tam necessaria, tam consueta, appingere Pontifici utilitatis propriæ aviditatem? Ducit quoque Sabaudia, quo se ab incurfionibus hæreticorum Helvetiæ tueretur, Legatus (*) missus est cum facultate eadem subsidia largiendi. Enimverò licentia tam nequiter interpretandi, semel admitta in quacumque mortalium deliberatione, utravis eligatur pars, neutra vituperationem effugiet.

(*) *In Consistor. 15. Dec. in Diario citato Ludovisiorum.*

CAPUT III.

Augustanus Conventus: & producta ab hæreticis suæ Fidei professio.

1. ADit Germaniam Cæsar, Cardinale Campeggio comitante, cui tanti ponderis Legatio fuerat à Pontifice demandata ab hominis peritiam de rebus quæ tunc agebantur. Convenere Augustam ad Comitia frequentes supra morem Ecclesiastici Principes ac profani. Quæ ibi Catholicæ Fidei honorifica contigere, à Suavi pro suo instituto vel reticentur, vel mendaciis obruantur. Nos verò testibus nulli suspitioni obnoxii innitatur; non solum (*) Cochleo qui tunc interfuit utemur, sed ipsis hæreticis scriptoribus, cujusmodi est Sleidanus, ac præsertim Georgius Cælestinus, illius Conventus Acta quatuor voluminibus complexus: quamquam ipse pariter multa prætermittat parti Catholicæ conducentia, quæ vel apud ipsum Sleidanum habentur, vel in legitimis (a) manuscriptis apparent.

(*) *De actis Lutberi anno 1530.*

(a) *Hæc sunt apud auctorem desumpta ex 2. libris Archivii Vaticanæ; altero instructionum, altero cui titulus, Acta Wormatiæ.*

2. Pervenit Augustam Cæsar 15. Junii, pridie illius diei quo Christi Corporis solennia recoluntur. Principum, Legatorum, ac Septemvirorum amplissimo Comitatu deductus Urbem ingressus est ex præscripto prius editæ (b) Oeniponti constitutionis; nimirum Ferdinando fratre, quòd Bohemiæ Rex esset (*nam alioquin, inquit, non id requirerem*) ad dexteram, & Pontificio Legato ad sinistram equitantibus: plurimas hujusce rei causas adducens, tum ex utilitate Germaniæ ob adventum Legati, tum ex prærogativa dignitatis, quæ illi supra reliquos Principes debebatur. Postridie in pompa qua Christi Corpus solenniter circumferebatur, incessit semper nudo capite sub meridiani solis ardoribus, professus per tam molestum tamque periculosum obsequium suam Fidem de illo mysterio, quod tot recentæ hæretici ibidem astantes pernegabant. Dixi *sub meridiani solis ardoribus*; propterea quod non nisi sub illam horam Cæsar omnium Principum comitatum, & Protestantem se interfuturos negassent, rati supersticiosos esse hujusmodi ritus, quod libello vulgato testati sunt, affirmantes agnoscere se quidem

ibi Christi præsentiam, sed improbare consuetudinem deferendi Sacramenti dimidiati, & non sub utraque specie, & per eam pompam deducendi, quasi quodam in teatro atque scena; ac proinde nolle se comitatu suo illius ritus sanctitatem comprobare.

(b) *Legitur apud Goldastum hæreticum in 3. tomo Constit. Cæsarearum.*

3. At Saxo, cujus munus erat gladium Cæsareum ante Cæsarem gestare, adhæsit illi suorum Theologorum parti, quæ sententiam sequebatur tutiorem à temporario incommodo suæ dignitatis; affirmavitque, per hujusmodi ministerium exerceri à se quasi civilem quamdam functionem, non item religiosum opus; (*) idque ex auctoritate Prophetæ Elisæi, qui permiserat Naamano Syro, ut se ante idolum incurvaret, cum Rex ejus brachio iunxerit genua flecteret. Quod tamen reliqui Principes Protestantes amplecti recusarunt, memorato libello affirmantes, per integrum ordinem conditionesque illius pompæ declarari id tamquam opus sacrum, & non merè civile.

(*) *Legitur apud Cælestinum 1. tom. Histor. dictæ, Comitia Augustana.*

4. Hinc arripit opportunitatem Suavis agendi furtim cuniculi, quo serpat quasi pacifica fidelium in mentes doctrina tabifica, *cum debeat*, (illius verba sunt in adducenda Elisæi permissione Naamano habita) *per illud exemplum licere cuique ad conservandam dignitatem seu ditionem suam, seu domini sui gratiam, vel alterius eminentis viri, non recusare cuicumque rei operam impendere, cui tametsi alii assisterent tanquam religiosæ, ipse tamquam civili interesset*

5. Proposita doctrina quamvis in aliquo sensu, & aliquibus restricta conditionibus vera sit, & à Theologis tradita; tamen generatim affirmata, & cum querimonia incommodorum quæ ex ea omnia oriuntur, quo pacto à Suavi asseritur, laxat aditum, vel Helcesitarum hæresi, qui negabant obligari quemquam ad Fidem externis argumentis testandam; vel certe illorum errori, qui fas esse opinabantur, obtemperare legibus Angiorum Regis in adendis hæreticorum templis, eorumque ibi prædicantibus audiendis, adversus quam duplici diplomate sanxit Pontifex Paulus V. (*) Et sanè si Martyres impigissent in Magistrum paria cum Suavi opinantem, forsitan haud passi fuissent se trucidari, ne thuribulum attollerent, genue reflecterent, cum ipsis quoque præterdere licentiam, ea non exhiberi tamquam opera religionis, neque ad ea simulacra colenda, sed tamquam simplices motus, qui suapte natura id non significarent. Quin & Magister usque adeo in ea pacifica doctrina progredi potuisset, ut etiam doceret, absque ulla conscientiæ offensione fas esse illis exprimere voce cunctas blasphemias sibi à tyrannis imperatas, modò intenderent animo meram exercitationem linguæ ac laborum habere, absque voluntate per eam significandi ullum impium animi sensum. Quod ipsum nisi Deo displicuisset, haud profecto laudem tamquam Heroës mererentur, sed vituperationem tamquam inscil. Verum quidem est, quoties quædam actio ex hominum instituto duplicem ad finem, civilem alterum, alterum religiosum referri potest, tunc semota fidelium offensione licere

licere eam adhibere spectato solum civili, religioso minimè comprobato. Hujusmodi planè fuit in Naamano genuum submissio, quo dominum brachio fulciret. At verò cum actio quæpiam vel ex condicito, vel ex usu hominum merè ad ritum religiosum refertur, nec apparet in ea ulla alia utilitas, cujus causa fieret, præterquam profiteri per eam foris Religionem quæ intus animo colitur; tunc certè, si ea Religio falsa est ac superstitiosa, illius actionis exercitatio, quocumque tandem animo fiat, gravis est impietas, & contra Deum perduellio. Ea que propter nefas itidem erat parere legi memoratæ Anglorum Regis; quandoquidem, tamen non sit generatim interdictum honesta de causa templa hæreticorum ingredi, eorumque concionatores audire; tamen id agere ad obtemperandum legi, ea opera tamquam religiosa præcipienti, perinde est ac illa velut talia foris comprobare.

(*) *Vide Suarium in defensione, lib. 6. cap. 8. & 9.*

6. Credi posset, Suavem per eas pauculas voces, quas retulimus, ad se purgandum apologiam perstrinxisse, ubi non esset vero similis, eum non indigere defensionis, ut qui fortasse animum ab omni Religione liberum gerebat, adeoque vitam poterat agere tutam ab omni nota defectionis à sua Religione, ob externam professionem cujuscumque à se quamvis falsæ existimatæ.

7. Inter solennia sacrificii habita fuit Oratio à Vincentio Pimpinello, Archiepiscopo Possanenfi, Pontificis Nuntio, quam sanè, usquequò apud Cælestinum descriptam non perlustravi, fateor me à Suavi deceptum fuisse, illam inaniis plenam, & religione vacuum arbitratum: tanta is confidentia scribit, Nuntium ibi de Religione nihil egisse, nisi cum dixit, si Germani Scipionem Nasicam fuissent imitati, populum Romanum, eorumque majores in Fide Catholica perstituros fuisse; eosdemque stultitiæ insinulasse, quod cum Religionem mutassent, sanctiorem aliquam prudentioremque non elegissent. Sed postquam eam orationem verbatim perlegi, mihi temperare non possum, quin tantisper à narratione desistam, dum huic calumniæ veritatem opponam.

8. Agitabatur potissimum in eo Conventu, qua ratione vires Germaniæ simul coalescerent, quibus furori Turcarum obfisteretur. Et quoniam Protestantes negabant suam opem se collaturos, nisi plurima sectæ suæ commoda præcepissent; Nuntius institit tamquam argumento præcipuo, rei magis in præsentia necessariæ, ac suscipi faciliore, spectatis etiam humanis emolumentis, videlicet Germanorum concordiam ad impetum hostis adeò formidabilis repellendum. Ac per eam opportunitatem ostendit, quantum ad id opus foret, non ea conscientiam licentiam quam Protestantes efflagitabant, sed cunctorum in pristina Fide consensione. Hoc posito, libet hic illius orationis particulas aliquot asserere, quibus liqueat, perversa Suavis narratio non tam exprimi Oratoris sensa, quam tenebris offendi.

9. Non ea, inquit, fuit Senatui populoque Romano, Gentilibus viris, & à vero Dei cultu longe quondam alienis, in servanda eorum reli-

gione segnitias ac perseverendis hostibus patientia: nihil enim melius antiquiusque duxerunt, quam propriis & usitatis caeremoniis eorum Deos fictos placare, & adversariorum injurias qualescumque manu, ferro & igne vindicare. Dein verò: At vos Germani, qui Christiani, ac veri & omnipotentis Dei cultores estis, despectis sanctæ Matris Ecclesiæ ritibus, maximam hostis audaciam, facinusque inauditum, insultum esse patiemini? Romani, Varronem Consulem apud Cannas, ob iratam Junonem ab eo quondam injuria affectam, infeliciter dimicasse cum Carthaginensibus crediderunt. At vos Germani, sublatis veris Sacrificiis, negatis Christi Mysteriis, adempta Sacerdotibus auctoritate, eo invito qui Dominus est exercituum, qui fortis est, & potens in prælio, putatis posse vincere, hostesque profligare? His sententiis confecta oratio probat per argumentum à minori ad majus, quantum deberet Gens, Imperii Romani hæres, suam veram Religionem ex eo tueri, quod ipsorum majores tam præclara gessissent studio suæ falsæ opinionis. An non eos adhortatur ad pugandum ita contra Turcas, ut seipsos prius expugnent, Deumque optimum maximum placent, quem propitium exoptant, Christi que Fidem ita componant, ut altero suæ altero fieri posse commode non sperent? An non eos arguit, quod tunicam illam inconsutilem Christi, multas jam in partes divisam destruant, & ad nihilum reducant? Quod vera & honestissima Christi dogmata; tantorum optimorum Patrum consensu ordinata & à sanctissimo Spiritu confirmata, quadam diabolica persuasione eliminant, & ad scurviliam ac impudicam quæque deducant? Atque hic adjungit eam sententiam, quam Suavis adeò defocinatum affert: Postquam monitum hoc parere volebant, meliorem aliquam salutem prudentioremque ac sanctiorem Fidem induxissent, ut à vera nostrorum Patrum antiquorum semita, qua melior inveniri non unquam poterit, junquidem, & non stolidè defecissent. Significans postremis hinc verbis, se per priora (quæ sunt subsequentiæ lenimento malè proculdubio sonuissent) non postulare ab iis hujusmodi conditionem uti possibilem; sed ex hoc ipso, quod ea effici nequiret, evinci, ipsos citra omnem executionem delinquere, in veteri Religione deserenda. Præterea nonne eosdem admonet eo in bello, non Christianorum sanguinem effundendum, sed hostes Christiani nominis contemendos? Nonne ostendit iis, sublato omni pessimorum interpretum velo, qui nihil afferunt de suo, sed antiquas opiniones, à saevatissimis quondam Conciliis solo aquatas, in eorum pervicacem iterum reponere, ac eorum malitiam per illos Principes optimos depressa, Civitatem sanctam Hierusalem, gloriosissimi Domini nostri Jesu Christi Corporis sepulchrum, ceteraque Redemptoris nostri sanguine inspersa, ex infidelium canum, spurcissimorumque latronum manibus liberanda? Nonne affirmat, ab aliis patriam, parentes, bona propria; ab ipsis vero non modò omnia hæc, sed Christum ipsum eo bello defendendum? Nonne concionem absolvit per ardentissimam implorationem duorum Principum Apostolorum, ac ipsius Redemptoris; precatus, per apposita Scripturæ verba execrationes è cælo in operis tam egregii turbatores, si amplius obduruissent; & in eosdem amplissima calam-

nera,

nera, si ad illum promovendum consentiant? Componatur jam hæc vera Oratoris locutio ejusdem effigie à Suavi delineata: & in eum aptè recidet id quod de pictore vulgari Poëta Martialis cecinit, qui Veneris imaginem nequiter pinxerat, hujusmodi ab eo simulacrum fuisse in gratiam Palladis illius æmulæ conformatum. Quin Oratio Pimpinelli tam apta visa est, tantoque excepta plausu, ut Purpuratorum Patrum Senatus (*) decreverit, Oratorem publico nomine commendandum.

(*) 6. Julii 1530. in Diario citato Ludovisiorum.

10. Poltridie Legatus in Conventu alteram habuit concionem, in cujus laudem abundè sit dicere, eam adeò gravem, adeò piam extitisse, ut Suavis invidentia nihil in ipsa arguendum deprehenderit. Alio die Principes, ac Civitates Protestantis suæ Fidei professionem Cæsari detulerunt. Lutheranam exposuit Melanchthon, ex iis quæ Coburgi acceperat à Luthero; qui Augustam adductus non est, ne tam aperto despiciat Cæsar ostenderetur, eo ante ipsius conspectum obtruso, quem severissimo Edicto Wormatiensi proseripserat. Hæc Confessio scripto edita, tamquam delapsa de novo è cælo doctrina ab illis habita est; adeoque ipsorum Theologi percipiant subscriptionibus suis signatam offerre, tamquam recentiores Prophetæ. Sed quò gravius in eo Conventu pondus obtineret, satius vilium est ipsam auctoritate potentiam quàm scientiam commu-

11. Hæc est celebris illa Confessio Augustana, quæ instar Evangelii perstitit Lutheranis. Dein etiam Zwingliani suam attulerunt, quatuor nobilium Civitatum nomine, Argentorati, Constantiæ, Meringæ, & Lindavii; fuitque artificio exquisito contexta, quo inclusarum hæresum asperitatem leniret, Lutheranaque factionis favorem manifestè oppositione non amitteret. Hinc dissidere ab ea visa est in solo Eucharistiæ articulo, quod modò enarratum. Sed Augustana tantummodò famam nacta est, quippe tot Principes complexa, & postea, ut deinceps dicemus, Germaniæ permessa.

12. Studuit Melanchthon omni ingenii ope invidiam suæ sectæ detrahere, prætermittis in ea, quantum fieri potuit, opinionibus odiosis & improbatas: quo animadverso Cæsar atque Conventus percontati sunt Protestantes, an ulla alia in re à Catholicis dissentirent: illi verò re maturè deliberatâ negarunt. Complectebatur ea Confessio unum supra viginti articulos de ipsorum Fide, septem verò de abusibus, quos Romanæ Ecclesiæ opponebant, quorum tituli erant: De Communione sub utraque specie; De conjugio Sacerdotum; De Missa; De Confessione; De discrimine ciborum; De Votis Monachorum; De potestate Ecclesiastica.

13. Eadem à Cæsare parti Catholice communicatam libello scripto confutarunt Cochleus, Faber, & Eckius: ex quo libello demptum est quidquid vel ostentaret contradictionem in Lutheranorum doctrina variis temporibus tradita, ne per eam exprobrationem ad pertinaciam illos irritaret: vel speciem præferret aculei magis quam probationis, adeoque ad exasperandam potius voluntatem, quam ad conciliandam mentem valeret. Admonuit Legatus, ne hujusmodi confutatio scripto, sed solum voce adversariis exponeretur; aliter prævidebat, nova eos responsa reddituros, absque ullo contentionis exitu, citraque Sedis Apostolicæ dignitatem, dum ex æquo cum suis rebellibus certamen iniret: quin eosdem singulas syllabas cavillaturos; & si quidquam quantumcumque minus solidum offendissent, tra-

Histor. Concil. Trid. Pars I.

ducturos in ludibrium apud vulgus universam Ecclesiæ doctrinam & auctoritatem, perinde ac si libellus ille Oecumenici Concilii scita complecteretur. Haud parum institerunt hæretici, ut cum ipsi doctrinam suam scripto tradidissent, scripto pariter responsionem acciperent: id Cæsar constanter negavit, nisi pollicerentur, se responsionem illam ne mini communicaturos, nisi prius obtentâ ipsius facultate, quæ conditio ab iisdem recusatâ.

CAPUT IV.

Congressus inter Catholicos & hæreticos habiti jussu Cæsaris; & Edictum in Conventus exitu promulgatum.

1. Carolus, ubi coram Protestantibus confutatio lecta est, eos ad veterem communemque doctrinam amplectendam hortatus, septemdecim Catholicos, partim Principes, partim Oratores delegit, quibuscum agerent. Fredericus Palatinus sacundâ oratione concordiam suasit. (a) Illi post bidui consultationem se quatuor rationibus excusant: Prima fuit; (b) Se haud satis auditos à Cæsare, prout indictum fuerat, cum eo accerferentur; secunda; Sibi non fuisse scripto iraditam adversariorum responsionem: tertia; Non posse ab ipsis illam recipi, conscientiam reclamante: quarta; Non fuisse Concilium coactum; quod Spiræ statutum fuerat.

(a) *Ejus summa est apud Sleidanum lib. 7. an.*

1530.

(b) *Vide Cochleum supra citatum.*

2. Ad hæc Palatinus communi nomine respondit; Ad primum; Fuisse humaniter à Cæsare auditos, & coram se, & per libellum, eosque amplius auditum iri, si quid aliud essent allaturi. Ad secundum; Permissum à Cæsare, ut non semel ipsis responsa recitarentur, non tamen ut ex scripto traderentur; satis quippe memoriâ retinebat convicia, quibus eorum concionatores Edictum suum Wormatiense discerperant, per gravem Cæsaris atque Imperii contumeliam: proinde ea scripto illis tradere noluisse, nisi prius datâ ab ipsis fide, ne ulli absque permisso Cæsaris communicarent. Ad tertium; Ut æquè bonique consulerent quod admonebat, eos videlicet debere potius conscientiam stimulis agitari, quod Fidem deservissent, in tot Regnis, per tot sæcula, à tot Patribus Conciliisque comprobata, aliamque suscepissent tam inordinatam, tam incompositam, ut eos pauculis annis in sectas innumerabiles disciderit. Ad quartum dixit; Nondum Cæsari per bella licuisse animum ad Concilium adjicere; at ex altera parte, Lutherum Wormatiæ Conciliorum auctoritatem palam contempnisset, nec potuisse, unquam flecti, ut futuro Concilio se permitteret; postea verò plurima conscripisset contra Conciliorum auctoritatem: proinde immeritò ab ipsis Tribunal illud postulari, quod eorum Princeps tamquam auctoritate vacuum repudiabat.

3. Ad quinque postulata res Protestantium redigebatur. Ea erant: Eucharistiæ perceptio sub utraque specie: Sacerdotum conjugium: Canonis prætermisio in Missæ sacrificio, quod illis videbatur in eo Sanctorum non modò cultus, sed invocatio contineri, ipsi improbatâ: Bonorum Ecclesiasticorum quæ jam occupaverant, retentio: & Concilii celebratio, in quo ceteræ controversiæ expenderentur. His postulatis Campeggio à Cæsare patetactis, & ab illo ad Pontificem perscriptis, atque in Purpuratorum Senatu (*) recitatis, decretum est: Cum ea tam oppositos Religioni articulos suscitarent, &

N

qui

qui tam gravi forent disciplinæ legibusque Ecclesiæ detrimento, admittenda non esse; grates tamen Cæsari agerentur de Religionis studio, quo in revocandis ad Ecclesiam transfugis laborabat.

(*) 6. Julii, in *Diario citato Ludovisorum.*

4. His Roma delatis responsis, quò tamen iniretur concordia, à Cæsare votis omnibus expedita, cum ad Reipublicæ Christianæ bonum, tum ad Germaniam secum conjungendam adversus Turcarum conatus, septem denuò utrimque delecti, qui simul operam studiumque conferrent; & ex quibus bini essent Principes, bini Legisperiti, terni Theologi. Designati sunt pro parte Catholicorum inter Principes Christophorus Episcopus Augustanus, Henricus Dux Brunsvicensis, cui obeunti suffectus Georgius Saxonix Dux; inter legum Consultos, duo Cancellarii, alter Septemviri Colonienfis, alter Marchionis Badensis; inter Theologos, Joannes Eckius, Conradus Vimpina, & Joannes Cochleus: pro Lutherana, ex Principibus Joannes Fredericus, filius Saxonix Septemviri, & Georgius Marchio Brandeburgensis; cujus patris erant Moguntinus & Joachimus Brandeburgensis Catholici Septemviri, at ipse hæreticus, & frater Alberti, supremi Magistri Equitum Teutonicorum, qui pariter, uti diximus, à Catholicis desciverat; ex Legisperitis, Gregorius Pontanus, & D. Hellerus; ex Theologis, Philippus Melanchthon, Joannes Brentius, & Erardus Schnepfius. Cæpit congressus 16. Augusti, & complures dies consumpsit, multa dogmata Catholicis concedente Melanchthone, adversarum partium principe; qui non pravo, sed depravato erat ingenio, ac tam pacis cupidus, quam Lutherus certaminis. Nec vero consonat, quod adducit Suavis ad elevandam partis Catholicæ prærogativam, videlicet concordiam in levibus ac minutis quibusdam constitisse. Fuit enim verò in potissimis articulis, quibus consensit tunc Lutherana pars, adversus quam prius ipsa docuerat, ac postmodum docuit. Melanchthon ipse producat ut testis in ipsius Epistola ad Legatum scripta, quam Cælestinus hæreticus in historia sua recenset. *Dogma*, inquit, *nullum habemus diversum à Romana Ecclesia. Multos etiam repressimus, qui perniciose dogmata serere conati sunt; cujus rei extant publica testimonia. Parati sumus obedire Ecclesiæ Romanæ, modò ut illa pro sua clementia, quæ semper erga omnes homines usa est, parva quædam vel dissimulet, vel relaxet, quæ jam, ne quidem si velimus, mutare queamus. Neque fidem habeat Rma. D. T. malevolis nostris, qui nostrorum scripta sceleratè depravant, & affingunt quidquid videtur ad inflammandam publicam odia quoquo modo facere. Ad hæc Romani Pontificis auctoritatem, & universam politiam Ecclesiasticam reverenter colimus modò non abiciat nos Romanus Pontifex. Cum autem concordia facillè possit constitui, si æquitas vestra paucis in rebus conveniat, & nos bonâ fide obedientiam reddamus; quorsum opus est supplices abjicere? quorsum opus est supplices ferro & igne prosequi? Multis non dubium est, quin R. D. T. nullo modo probatura sit violenta consilia, si causam nostram, & voluntates nostras penitus norit. Nullam aliam ob rem plus odii sustinemus in Germania, quam quia Ecclesiæ Romanæ dogmata summâ constantiâ defendimus. Hanc Fidem Christo & Romanæ Ecclesiæ ad extremum spiritum. Deo volente, præstabimus. Levis quædam dissimilitudo rituum est, quæ videtur obsistere posse concordia. Sed ipsi Canones fatentur, concordiam Ecclesiæ hujusmodi rituum dissimilitudine retineri posse.*

Pro se quisque reputet, num hæc sit oratio Lutherani, parati convenire cum Ecclesiâ Romana tantummodò in levibus ac minutis quibusdam, servatâ in tot gravissimis discrepantiâ, in quibus à Catholicis ea secta dissentit. Sed singulatim, quænam ea sint, inspectemus. Atque iis omissis, in quibus nunc etiam idem quod Lutherani, Catholici sentiunt; admiserunt tunc in quarto articulo: Ne amplius diceretur, nos justos reddi per solam Fidem, quòd hoc effatum in sacris Literis non reperiatur; sed per Fidem, & per Gratiam. In sexto: necesse esse, ut bona opera, quæ Deus præcipit, efficiamus. In septimo: In hac vita contineri ab Ecclesiâ non solum electos ad gloriam, sed præscitos æternum puniendos. In decimo octavo: Inesse homini liberum arbitrium, tametsi nequeat absque divina gratia justiciam assequi. In vigesimo primo: Cælestis pro nobis Deum deprecari, eorumque memoriam statis diebus piè recoli: quamquam ipsorum invocationem neque comprobare neque improbare voluerint. Ad summam, ex viginti & uno capitibus ad Fidem pertinentibus, in quindecim plenè cum Catholicis consensere; in tribus ex parte; tria reliqua rejecerunt ad illa septem, quæ spectant ad abusus, Romanæ Ecclesiæ ab illis adscriptos.

5. Ex his autem septem concessere primum; hoc est, Christum integrum secundum corpus & Sanguinem contineri sub utralibet specie; nec ab illis damnari eos laicos, qui sub una solum Eucharistiam sumerent. In quinto convenere de jejuniis in multis dierum sacrorum pervigiliis, ac de multorum Fessorum celebritate. In septimo, comprobarunt Episcoporum jurisdictionem, eisque debitam obedientiam à Parochis, à Concionatoribus, à Sacerdotibus in causis Ecclesiasticis; & ne inflata ab iisdem anathemata ex sacrarum literarum norma impediuntur. Quâ igitur audaciâ Suavis asserit, *fuisse hæc quædam doctrinæ capita minoris momenti, aliasque res leves, ad ritus quosdam spectantes?* Ad hæc gravia fuere, ut Melanchthon in odia vituperationesque suorum delapsus fuerit; præcipue quòd jurisdictionem Episcoporum comprobasset, quæ videbatur fundamentum illius machinæ, quam Lutherus evertere conabatur. At in Vita Melanchthonis comperio, id ab eo non fuisse peractum inconsulto magistro. Sed fortasse per hujusmodi potestatis declarationem, erat animus aucupandæ gratiæ tot insignium potentiumque capitum, quotquot erant in Germania Præsules, eorumque causâ à Vaticana sejungendæ. Utrumque id evenerit, certum est, dum Melanchthon aquam ad extinguendum incendium propinabat, multò plus sulphuris subdidisse Lutherum suis literis, quæ typis editæ leguntur.

6. Spes adhuc suberat Cæsari, facilius paucos quam multos in concordiam ituros; ita congressum ad ternos utrimq; coarctavit: hinc ad Eckium, duosque Legis peritos; hinc ad Melanchthonem, duosque; pariter Legis consultos. Sed nihil amplius confectum, propterea quòd, ipso Sleidano teste, Melanchthon ultra progredi vetitus fuit. Atque ita Fidei professionem alterius calculus, non propria conscientia metiebatur. Neque in hoc par erat Lutheranorum Catholicorumque conditio. Illi, vel cum plurima jactura vincebant, modò cuncta non deperderent; hi cuncta prorsus deperdebant, uno solum deperdit; quemadmodum deperditur tota civitas, tametsi reliqua mœnia defendantur, modò muri pars decempedalis perfringatur ab hostibus. Nostra Fides unico articulo individuo uni-

versa

versa innititur, qui est auctoritas Ecclesiæ falli necia: quapropter statim ac quamcumque partem defereremus, universa corrueret; cum in comperto sit, individuum vel integrum perstare, vel integrum deficere. Atque hinc ortum duxit recepta S. Thomæ doctrina, non posse uni articulo Fidem abrogari, quin in reliquis omnibus concidat Fides: quippe quòd tunc fortasse reliquis credi posset ex peculiaribus humanisque argumentis, non ex objectâ Dei loquentis auctoritate, omnibus articulis communi, quæ Fidei actum constituit.

7. Denique desperatâ concordia, Cæsar ex sententia plurimorum Principum atque Imperii Ordinum, quæ in recessu statuta erant promulgavit. Ibi commemoratâ Cæsaris curâ ac diligentia in Comitibus ædhibita pro Religionis concordia, eorumque successu, tempus indulgebatur Principibus, Civitatibusque Protestantibus usque ad 15. Aprilis, quo palam faterentur, an vellent usque ad futurum Concilium cum Sede Apostolica, ac reliqua Imperii parte, de Fidei summa convenire. Interim vero ipsis præscribi, ne sinerent suis in ditionibus quidquam typis excudi, vendi, seu innovari in rebus Religionis, neque ipsorum subditos in ea exercenda perturbarent; nec aliorum subditos ad suam religionem pertrahendos curarent. Unâ omnes conspirarent adversum Anabaptistas, & negantes Divinam Eucharistiam; repudiata hoc pacto Confessione quatuor Civitatum, quæ Zvinglio adhæserant. Et quoniam, subdebat, jam dudum Generale Concilium haud fuisset celebratum, fierique poterat, ut variæ corruptelæ pullulassent in Ordine tam laico quam Ecclesiastico; idcirco Cæsarem cum Sede Apostolica, ac deinceps Imperii Ordinibus decrevisse, ut intra sex menses Concilium Christianum liberum Generale in aliquo opportuno loco indiceretur, daturumque operam, ut reliqui Principes Christiani consentirent: Concilium verò ad summum post annum, ex quo indictum fuerit, congregaretur. Sed cum divino humanoque jure interdictum sit, ne suum ulli auferatur, jubebantur interea erepta Ecclesiasticis bona restitui.

8. Verum his conditionibus rejectis à Protestantium primoribus, aliud Edictum edidit, cui reliqua Principum Ordinumque; imperii pars subscripsit: ubi cum ea omnia quæ in priori continebantur, ejusque insuper repullam commemorasset; recensitos errores, quibus Anabaptistæ, Zvingliani, Lutheranique quæ in doctrinis, quæ in ritibus insistebant, singulatim prohibuit; Ecclesiastica bona reddidit jussit; in suam Imperiique Fidem recepit hæreticorum subditos, dummodò in Catholica religione fideliter persistenterent; cunctisque injunxit, ut ad Concilium adeundum essent parati, quod à Pontifice se impetraturum intra prædictum temporis spatium pollicebatur.

CAPUT V.

Agitur Concilii celebratio.

1. Ubi Cæsar ad Comitium pervenit, animadvertent communia Germanorum vota ad Concilii celebrationem propendere. Illud hæretici efflagitabant; leviores quidem egentioresque, melioris fortunæ spe ex ea publici corporis commotione: sagaciores verò potentioresque, cunctationis studio, protrahendæque; minus impudenter contumaciæ; ceterum sperantes, vel se minimè impetraturos, vel certè impetraturos eâ formâ, ut possent aliquid postea prætere ad Concilium recusandum. Alioquin hi Concilium non solum noncu-

Histor. Concil. Trid. Pars I.

piebant, sed formidabant; certi proscriptionis, & veriti Tribunal tantæ auctoritatis ac roboris. Imò cum esset Concilium ex Ecclesiasticis constandum, pertimescebant laici, ne ab illo adigerentur ad reddenda Ecclesiæ sublata bona; adè ut Alexander, (a) in Wormatiensi Conventu Nuntius Pontificius, hæreticis perpetuò Concilium conclamantibus, simulaverit semel, per tabellarium, qui Româ aliâ de causa advenerat, fuisse ad se delatum Decretum de Concilio convocando, confestim verò cuncti cœsto silentio conticuerint.

(a) *In Scriptura ab Alexandro missa ad Campeggium cum Legatus adiit Norimbergensem Conventum.*

2. Catholici pariter postulabant; aliqui ob detectam adversariorum artem; aliqui propterea quòd admotis jam frustra lethali Germaniæ morbo aliis medicaminibus, anceps potius quam nullum malebant; quidam denique, ut omni exculpatione refractarios exarmarent, omni fide apud communem omnium opinionem exuerent. Fixa igitur in animo Cæsaris stetit hujus necessitatis persuasio, eamque ab initio Pontifici significavit; à quo responsum illico. (*) Quæsiisse se super ea re sententiam à peculiari Purpuratorum cœtu; multosque censuisse, Concilium haud profuturum: dualique; potissimum ob causas: Primò, Quòd Oecumenica Concilia cogi consueverunt ad novas opiniones expendendas, non verò jam damnatas à prioribus Conciliis iterum agitandas; quales erant recentium hæreticorum sententiæ. Eas enim tunc in disputationem revocare, perinde videbatur, ac certissimam Ecclesiæ auctoritatem perstringere: nec posse novum Concilium in eo plus auctoritatis obtinere, quam veterum definitiones obtinuerant. Secundò, Bellum Turcicum, quod imminerebat, Christianas nationes aversurum à Concilio prosequendo; quod certè absque gravissima perturbatione dissolvi non posset. Quintiam per eam occasionem in unum coactis tot hominibus turbulenti & contumacis ingenii, timendum esse, ne inter eas Christianæ gentis angustias iidem iniqua minimeque decencia tum à Cæsare, tum à Pontifice violenter exposcerent. In summa, redigendum esse in memoriam, corruptionem optimi, pessimum. Quare quemadmodum ad curandos Ecclesiæ morbos salubrior medicina non suppetit quam Concilium temporis coactum; ita nullum esse pestilentius venenum, quam Concilium celebratum eâ temporis conditione, ex quâ ejusdem perturbatio exoritur. Adjecit tamen Pontifex, cunctis hisce rationibus prævaluisse apud se Cæsaris sententiam, qui summo Religionis studio, summaque prudentiâ præditus, eam Provinciam habebat ob oculos, cui curandæ hujusmodi medela proponebatur: proinde illi concedere, ut si opportunus existimasset, Concilium Pontificis nomine sponderet. Cum autem Cæsar id sub conditione postulasset, dummodò interim hæretici à suis erratis se deducerent, Concilioque obtemperaturos pollicerentur; petebat hic Pontifex, ut omnino propositæ conditiones servarentur, sine quibus ajebat, indignitatem ac detrimentum Ecclesiæ vitari non posse. Atque ab his compulsus, videtur Cæsar per utrumque Edictum in illis conditionibus firmissimè perstitisse. Eundem rogabat Pontifex, ut ea, quæ in Concilio discutienda forent, curaret in eos paucos articulos redigenda, de quibus hæretici potissimum litigabant, quò diuturnæ moræ parceretur, quippe quæ periculo numquam vacat.

(*) *Literæ Chirographo Clementis tom. 2. Liter. ad Princip. 31. Julii 1530.*

N 2

3. De

3. De Concilii loco cum ibi Cæsar adfuturus esset, parum dicebat referre Pontifici, quicumque tandem is esset: sed ubi videretur in Italia cogendum, tamquam in Provincia nulli nationum suspecta, cunctisq; satis accommodata; aptissimam ad id Romanam existimare, Religionis Regiam, ac rebus omnibus affluentem cœtui opportunis: quandoquidem hujusmodi Concilium neque schismatis causâ exorti ex ambiguitate veri Pontificis, advocabatur; neque ob controversiam inter Principes Christianos, in quibus conditionibus ea Urbs suspicioni esse potuisset: sed solum ad evellendam errorum semina, parandamq; expeditionem in Turcas. Sin autem Roma minus placeret, Bononiam à se proponi, Placentiam ac demum Mantuam Cæsaris beneficiariam, & Germaniæ proximam. Quapropter per calumniam Suavis affirmat, à Pontifice non nisi ditionis Ecclesiasticæ urbem propositam, eò quòd prænosceret, Germanos in eo minimè consensuros; ut evenit. Utrumque planè falsum; cum & Pontifex Mantuam obtulerit Concilio, prout videre licet in literis memoratis; & is locus Germanis placuerit, ut constabit. Et quoniam emendatio morum constanter exposcebatur, per eandem literas petiit à Cæsare Pontifex, ut ea quæ corrigenda viderentur, sibi perferberet, pollicitus se suo muneri haud defuturum.

4. Ex hisce literis sincerè perpensis satis liquebit, an Pontifex Concilium per simulationem obtulerit, an etiam, cum illud Cæsar postulavit, sibi offensionem duxerit; nec minus, an putaverit injuriam sibi illatam ex Augustanis de religione congressibus iussu Cæsaris initis, quod Suavis autumat: cum satis constet ex temporum ratione, multò prius quam Pontifex hæcce literas scripsit, à Cæsare datâ fide publicâ hæreticos accitos ad jam paratum congressum; adeoque Pontificem hujus rei conscium, haud prætermisurum fuisse illum ab eo dehortari re adhuc integra, dum eidem per concessionem Concilii gratificabatur. Quin è diverso mihi persuadeo, quamquam Pontifex noluisse se illi negotio intermiscere, ne vel ipsius particeps, vel ipsi consentiens videretur; qua de causa Legatus Pontificis nec interfuit Conventui, quo die Confessio hæreticorum perlecta est, nec voluit confutationem suo nomine proferri, tamen rem illi gratam accidisse; quoniam hinc Cæsar Judicis potestatem in Rebus Religionis sibi neutiquam arrogaverat, sed intactâ semper Sedis Apostolicæ auctoritate, cuncta cum Legato communicavit: hinc Pontifex spem summam locaverat (*) in officiis præsentiaque Caroli, quam in eo spem alebat Dani conversio, quæ sub illius adventum acciderat: proinde non parum profutura existimabat Cæsaris tentamenta, lenitate atque auctoritate permixta. Sic enim vel hæretici reconciliarentur, & tunc Pontifex ingentem victoriam reportasset absque sumptibus, hoc est, absque incommodis periculisque Concilii: vel obfirmati persisterent; tunc verò & in majus odium Imperii Ordinum incidissent, & hi majori studio ad illos novis proscriptionibus percellendos incaluisse; neque Pontifex incusari poterat, quasi mollioribus quieti Germaniæ consiliis obstitisset. Quin etiam compertum mihi est, Legatum semel in opinione fuisse adeptæ propemodum magis quam adipiscendæ concordia: unde in epistola (**) ad Aleandrum, Archiepiscopum Brundisium, Nuntium in Spirensi Conventu scripta, ostendere studens quantum noceat agendi alperitas cum Lutheranis, queritur, Augustæ, cum die postero ea esset stabilienda concordia, impor-

tunè à Fabro editum fuisse librum, inscriptum *Contradictiones Lutheri*, & ab Eckio, *Syllabum hæreticorum*, ubi Melanchthon recensebatur; quibus rebus illius factionis furor, jam quasi extinctus, revixit, Illud porrò, quod Suavis addit tamquam aliam causam offensionum Clementis, nimirum quòd confenserit Cæsar auctoritate sua quibusdam ritibus delendis; haud est historici, narrationem rerum notitiis, sed somniis contextentis, cum constet, hujusmodi consensus in illis actis ne vestigium quidem conspici. Quod si fortè Cæsar (quod equidem ignoro) spem aliquam Lutheranis fecisset, ubi Fidem Catholicam in penitus recepissent, indulgentiam ipsis alicujus Ecclesiastici mandati relaxationem, discrimenque in aliquo leviori ritu ab Romanæ Ecclesiæ usu ut in Concilio Florentino Græcis permissum fuerat; id sanè fecisset ex aliqua arcana concedendæ facultatis sibi facta spe, de qua, sicut ipse postea Ratisponæ significavit Aleandro, (***) censebat sibi aliquid à Pontifice indicatum. Quin ex altera Melanchthonis epistola palàm fit, totum negotium ab auctoritate Legati pependisse.

(*) *Literæ Pontificis chirographo ad Cæsarem, 13. Junii 1530. in 2. lib. Lit. ad Princ.*

(**) *16. Oct. 1531.*

(***) *Lit. Aleand. ad Sangam, 23. Apr. 1531.*

5. Ad Historiam redeamus. Deerat conditio sub qua Cæsar Concilium poposcerat, hoc est, (*) ut interim hæretici obtemperarent. Non tamen idcirco destitit ab eo petendo: sed Pontifex per Legatum, suosque Nuntios, Episcopos Vasonensem, & Dertonensem (erat hic Hubertus Gambara, qui prius in Lusitania, Gallia ac Britannia Nuntium egerat, at postea inter Purpuratos adscitus) exposuit; præter adductas in memoratis literis rationes, pericula ex præsentis Lutheranorum contumacia impendentia: duplici ex causa tunc expeti Concilium, & quo dissidia Religionis componerentur, & quò Christianorum defensio adversus Turcas firmaretur, sed neutrius inde spem affulgere.

(*) *Hæc exstant in l. citato Archiepiscopi Vaticani Instructionum.*

6. Quod spectabat ad primum: Vel admitteretur hæretici ad disceptandum de articulis per priora Concilia jam damnatis, vel non. Alterum nocentissimo futurum exemplo, & in perniciem auctoritatis Ecclesiæ, cum inde posterius docerentur, eam habere præsentis Concilii rationem, quæ in ipso de præteritis fuisset habita. Neque facilius ex eo consensionem securam, cum Lutherani non aliam adhiberent rebus Fidei normam, nisi Bibliorum literam in ea solum parte, quæ ipsis pro legitima habenda videbatur, & ex versione, quæ pro ipsorum libidine fidelis asserebatur, eamque locorum interpretationem sequerentur, quæ ipsorum ingenio magis placuisset; quacumque auctoritate despectâ, quæ in aliis interpretationibus inesset, sive ob diuturnitatem sæculorum eas amplectentium, sive ob interpretum sanctitatem ac sapientiam.

7. Per alteram non modò reconciliationi viam omnem interclusum iri, sed hæreticos ad atrociorerabiem irritandos; quippe conquesturos, se vel ab ipso congressu rejectos. Satis intelligere Lutheranos, scissam Ecclesiam per Concilia resarciri non posse, quorum auctoritas ab ipsorum magistris tam apertè contemnebatur: adeoque non ex alia causa ab illis ea peti, nisi ad fucandam interim ipsorum contumaciam. At ex alio capite formidanda ex hujusmodi Concilio acerbiora dissidia: Vigere adhuc memoriam eorum, quæ in Basileensi Con-

tu per tranquilliora tempora contigerant: magis in præsentia verendum, ne quod turbulentius & ambitione plenius caput, vel, si non alii, ipsi certè fautores hæreticorum ex arte jacerent in medium in primis quæstionem de Principatu inter Concilium & Romanum Pontificem: quæ tunc duo Concilia, duosque Summos Pontifices spectandos dederat in Orbis theatro per universâ Ecclesiæ discrimen atque commotionem, nequidquam obsistente immenso religiosissimi Sigismundi Cæsaris studio, cujus indefessâ operâ eidem Ecclesiæ post diuturnum schisma tranquillitas parta fuerat; multò minus illi Carolum restitutum id temporis, cum domi Lutheranorum conspiratione, foris Turcarum potentiâ infestaretur.

8. In hujus litis decisione, Concilii Patres verè parti ac Pontifici propitiæ adhæssissent, reclamatos illicò Lutheranos, non liberum, quinimò neque Catholicum esse Concilium, utpote quòd repugnaret decretis Constantiensis, quod quantumvis à Luthero in aliis effatis repudiatum, in hoc tamen tamquam oraculum exciperetur; nullâ profus habitâ ratione, quòd tunc in eo lis agitabatur non de uno certo Pontifice, sed de pluribus dubiis, qui non possent alterius subdijudicio, nisi Concilii; perinde, ut accidit in quocumque Principatu, quamvis ad unum absolutè Principem referatur. Sin è contrario plerique in Concilio, quâ ducti ambitione, quâ improbitate, quâ etiam fraude decepti, in opinionem oppositam propenderent, malletentque indiscriminatim admittere Constantiensis sanctionem, cuicumque potestati Cæsareæ ac Pontificiæ Concilium auterentem; inde forsitan eventurum, ut ad oblectandum fortiùs utriq; adversæ potentiæ, opem ac subsidia quærenter à factione Lutherana, ejus erroribus approbatis; eaq; viâ niterentur erigere populare Tribunal in Christiana Republica, cui liceret Regnorum omnium titulos recognoscere, sibi que Coronas omnes subiecere, convulso tum unius Hierarchiæ, tum multiplicis profanæ Monarchiæ statu. Quæ certè damna, tametsi timenda non essent Ecclesiæ, Christi promissis innixæ; non tamen per consilia minus prudentia, suâque sponte periculosa Deum tentandum.

9. Quod ad alterum spectabat, ut videlicet contra Solimannum subsidia compararentur; considerandum esse, nihil ad eam rem Concilium conducturum, cujus initium ad sesquiannum trahebatur, ante quod tempus Solimanni arma imminabant; qui etiam si alioqui moram trahere habuisset in animo, statim ac indictum Conventum audiret ad contrahendas in unum contra se vires Christianæ Reipublicæ, expeditionem maturaret: interim verò, qui mallet parcere sumptui, & illius collationis incommodo, ad excusationem prætenderent, velle se præstolari, quam cuique partem ferendi subsidii Concilium decerneret. Præterea, quænam esset rerum perversio, Synodo simul belloque operam dare? Quantò confidentiùs hæretici, armis instructi, minitantesque se ad hostem transfugituros, ut ab Ecclesia & ab Imperio per vim extorquerent eas facultates, quæ confestim ab aliis populis dein efflagitata, utriusque Principatui excidium inferrent? Quæ fieri posset, ut belli tempore Concilio Cæsar interesset, cujus præsentia unice fretus Pontifex posset & seipsum & Dei causam tutò concedere illi Conventui citra schismatis metum inter tantam nationum, affectionum, ac sententiarum varietatem? Postremum erat, videri Vaticanis Patribus negotia Fidei pertractantibus, Concilium ad neu-

trum ex optatis finibus quidquam conducere; quin gravissima evidentissimaq; pericula utriusque minari: nihilominus Pontificem in Cæsaris Imperiique prudentia se collocare, & malle Consilium solum partes exercere, ubi Judicem agere potuisset: disertè tamen significare, ad id opus esse ceterorum Christianorum Principum consensu, ac præcipuè Gallorum Regis.

10. Transgressus in Belgium Cæsar, Pontificis Ministris exscripto respondit: (a) Allatas Pontificis nomine rationes, gravissimas videri, easque se per literas exposuisse fratri Romanorum Regi (*) electus hic fuerat in Comitibus Septemviralibus Coloniae habitis paulò post Generalem Augustanum Conventum aliorumque Principum Catholicorum consilio; cunctosque in ea persistere persuasione, Concilium superesse unicum ac necessarium his ulceribus medicamentum. Proinde ad obices amovendos, se jam Regi Galliæ proposuisse Concilii convocationem, & matuum utriusque foedus ad tuendam ibi ab omni injuria indemnem Sedem Apostolicam, ac ipsum Pontificem: Gallum verò assensum esse Concilio, de altero nondum post duos menses responsum reddidisse. Verumtamen à se probari quidquid Gallus Pontifici significasset, ad quem noverat ea de re perferuisse. Se ob oculos Pontificis ponere gravissimum ex dilatione periculum: *Ut ipse (inquit) tanquam Christianæ nationis Præses, cujus obsequium & obedientiam deferri ab omnibus par est, illud decernat, prout magis expediat Domini nostri gloria, Religionis Christianæ præsidio, ac sanctæ Matris Ecclesiæ, Sedisque Apostolicæ indemnitati. Ac pro certo habeat, Cæsarem cum Rege fratre, quò res aptè procedat, & præsentia, & suorum ditionum viribus illi adfuturum uti ipse jam spondet. Idemque sperabat, reliquos Christianos Principes præstituros, ubi sanctissimum Pontificis Decretum accepissent.* (b) Cum igitur Clemens ex Senatus Purpuratorum sententia ad Dertonensem Episcopum misisset conditiones cogendi Concilii cum Cæsare faciendas, si constanter censeret illud oportunum fore: Nuntius tunc eas exposuit.

(a) *In libro citato Archiepiscopi Vaticani.*

(*) *Sleidanus in fine lib. 7.*

(b) *In libro Instructionum, in diversis scripturis spectantibus ad Concilium in Archiepiscopo Vaticano.*

11. Prima erat: Uti Synodus indiceretur & haberetur tantummodò ad contrahenda contra Turcas subsidia, ad Lutheranos ad frugem revocandos, ad hæreses extinguendas, ad pertinaces mulcandos. Erat profectò ea conditio rationi consentanea: si enim Concilium indiceretur, ac generatim coiret ad quæcumque agitanda, verendum sanè erat, ne hæretici ex reis callidè actores evaderent, urgentes morum emendationem, legumque mutationem; & ne multi ex eo cœtu, ut assolet in hujusmodi rerum capitumque varietate spe ducti alicujus sanctionis sibi conducibilis, in postremum locum Religionis controversias discutendas rejicerent: ex quo ingens digladiatio ac perturbatio esset oritura ob judiciorum utilitatumque dissidia, nec umquam ad definienda dogmata deveniretur, quibus animorum salus & Ecclesiæ unitas firmarentur; adeoque Concilium nova potius Christianæ Reipublicæ vulnera inflixisset, quàm inflicta curasset. Verum hæc tam valida ratio à Pontifice prolata, languescebat; quippe qui rem suam agere videbatur, quasi formidaret à Concilio ad quæcumque universè facienda coactò, Aulæ Pontificiæ correctionem. Quapropter à Cæsare responsum; Quò præcedentium Concilio-

ciliorum mos servaretur, omnisque præcluderetur aditus contemptui atque calumniis, satius videri absque ulla coactione illud convocare; cum postea in ipsa read Pontificem pertineret, quid in eo proponendum, quid agendum, præscribere. Ex qua responsione scripta tradita satis liquet, à Cæsare Pontificem fuisse agnitum ut moderatorem Concilii, non ut illi subiectum.

12. Altera conditio erat: Ut ipse Cæsar interesset Concilio, eoque abeunte Concilium ceu dimissum haberetur. Ex quo intelligitur, quam discrepet à vero id quod Suavis hac in re comminiscitur de Pontificis animo Cæsari diffidente; cum potius ex adverso Clemens confideret, Cæsarem præsentia majestatis futurum unicum tutamentum inter tot ingeniorum propensionumque discrimina. Ad hoc Cæsar respondit: Ubi statueretur Concilium maturè indicendum, se quibuscumque posthabitis liberè interfuturum, quamdiu ad prosperum rei exitum id opportunum censeretur.

13. Tertia: Ut in Italia Synodus haberetur, in una ex urbibus à Pontifice designatis in epistola supra commemorata. Responsum à Cæsare: Sibi quidem placere urbes omnes à Pontifice propositas; at verò Germanis Mantuam acceptam fore, quæ inter alias proponebatur, vel Mediolanum.

14. Quarta: Ne quisquam Jus suffragii obtineret, nisi cui è sacrorum Canonum præscripto tribueretur. Eâ conditione opus erat, quòd innotuerat hæreticorum sententia, quæ juxta laicis ac Episcopis Jus suffragii concedebat: adeòque nisi hoc præcaveretur, Concilium iniri non poterat cum in contempto sit, antequam iudicium exerceatur, oportere iudicem constitui. Responsum ad id generatim: Formam ac morem superiorum Conciliorum in eo servanda; quòd excludendis laicis erat satis. Hinc patet Suavianæ narrationis falsitas, quæ Cæsarem inducit à Pontifice postulante, ut ex privilegio illis quoque suffragii Jus indulgeret, quibus neque lex neque consuetudo concedebat.

15. Postrema fuit: Ut Lutherani Concilium flagitent, literasque procuratorias legitime mittent: cum enim ipsorum reconciliationis gratia Synodus celebraretur, consentaneum videbatur ut & ipsi eam poscerent, & eidem se obsecuturos pollicerentur. Verum cum hæc conditio haud speranda videretur, ejus abrogationem Nuntio permisit Pontifex, & re ipsa fuit abrogata: nam ut in responsione Cæsar affirmavit; *Omnibus explorata erat hæreticorum pertinacia & petulantia; ac proinde frustra cum illis super ea re certamen suscipi atque utcumque foret, præcipuam convocandi Concilii causam esse, ut contra ipsos gereretur.* Ex qua responsione conficitur, falso affirmasse Suavem (ut Operis hujus initio (a) redarguimus) delusam à Concilio proborum spem de reconciliandis hæreticis.

(a) Cap. 7. Apparatus.

16. His responsis, cum aliis Cæsaris de eadem re literis, à Petro à Cueva (b) Summo Cæsareæ Domus Præfecto Pontifici traditis, & in Vaticano Senatu recitatis, (c) communi Clementis, & singulorum Patrum sententiâ Concilii celebratio decreta. Quæ ad locum, aliasque rerum condiciones spectarent, Pontificis prudentiæ permissa, qui ad deliberandum de his peculiarem cœtum colligeret. Quare omni, quòd in se erat, sublata morâ, prima Decembris ad cunctos Christianos Principes ejusdem tenoris Diploma conscripsit, in quo nullius postulatione commemoratâ, quo auctoritatis suæ vim superam ostenderet, aiebat, se speravisse per Cæ-

faris præsentiam hæreticos ad Ecclesiæ gremium revocatum iri, quòd præter Christianæ Reipublicæ unitatem, magno fuisset emolumento ad se adversus impetum minasque Turcarum communiendos. Sed ubi Cæsaris literis, sui que Legati ad id postea missi perceperat, nullam amplius ex ea opera fructum sperandum, se suumque Senatam existimare nullum fore remedium sive tutius sive promptius eo, quòd per hujusmodi occasiones adhibuerat Ecclesia; videlicet Universali Concilio, ab ipsis Lutheranis postulato, unde perpetuò duratura hujus hæresis curatio præscriberetur, & satis virium ad resistendum Solimanni conatibus compararetur. Proinde se Principes singulos cohortari, ut pro se quisque tam pium opus promoveret, omnesque, si fieri posset, per se Synodo præsto essent, vel certe per suos Oratores: Episcopos etiam suarum ditionum admonerent, ut ad idem parati promptique forent; cum ipse eam brevè esset indicturus in maxime opportuno Italia loco. At tempori quidem supervenere literæ à Gallia Rege, (d) qui Pontificem ad id ipsum hortabatur. Hic bis quam callidè tam frigidè suum evomit virus Suavis: Semel, dum ait, Pontificis ministros ex industria ubique curasse, ut horum Diplomatum rumor spargeretur; quippe qui quamquam à Concilio abhorrent, studebant tamen homines in Aula Romanæ obsequio continere, per opem futuræ propediem morum correctionis: perinde quasi universale Diploma, ad singulos Christiani nominis Principes destinatum, ubi nihil arcani, plurimumque curiositatis inerat, plurimâ egeret industriâ ut vulgaretur. Iterum, dum opponit, fuisse animadvertam Pontificis affectionem ad Concilium, nondum loco statuto invitantis. Quasi verò potuisset locus constitui, nondum consultis super eo Principibus; & ipsum Diploma ad aliud eos invitasset; quam ut ipsi parati essent, promptosque haberent Episcopos ad Concilium adeundum, ubi fuisset indictum: quæ Principum voluntas, opus erat ut prius innotesceret Pontifici, quam Concilium indiceret, ne quid frustra inceptaret. Neque quidquam aliud per ea Diplomata voluit Clemens, nisi omnibus palam facere, à se pariter opportunum existimari Concilium, sibi que esse in animo id celebrare, dummodò alii Principes non obstitissent.

(b) *Augustâ 16. Octobr. 1530. in Diario citato Ludoviciano.*

(c) *28. Novembris 1530. ex eodem Diario citato.*

(d) *Letæ in Senatu 5. Decemb. 1530. ut in Diario citato Ludoviciano.*

CAPUT VI.

Apologetica litera Protestantium ad Gallia & Angliæ Reges: & quid bis impetratum. Aleander Nuntius, ad Conventum Spirensem & ad Cæsarem legatur.

1. Protestantes iterum Smalkaldæ conspirantes, statuerunt Augustano Decreto neutiquam obtemperare, armisque sese tueri, à variis Lutheri libris ad ea inflammati; qui cum prius docuisset, non esse Magistratibus reluctandum, dum verebatur id sibi supra vires esse, eosque irritare periculosum, tunc factâ virium accessione, sententiam mutavit. Hi ergo, ut Pontificis Diplomati aliquam excusationis speciem obtenderent, literas in modum Apologiz ad Gallorum Anglorumque Reges scripsere, suæ causæ rationem reddentes Concilium liberum flagitantes, & utriusque Sceptri opem implorantes. Uterque Regum alienus à Cæsare, cupidusque ad

clientelam suam contumaces illius subditos pertrahere, perhumano responso Concilii petitionem tamquam justam comprobavit, & Anglus imprimis ad eam rem apud Cæsarem operam suam spondit; neuter vero quidquam pensi habuit eorum hæretum incusare: unde Protestantium contumacia in Pontificem ac Cæsarem animosior sese erexit, & Gallus etiam Guillelmum Bellayum Langeum ad eos misit, quòd fœdus cum ipsis iniret, opemque ad ipsos tuendos offerret (non ad Cæsarem offendendum, ut refert Martinus Bellayus Guillelmi frater in sua (*) Historia) quæ res aniam præbuit hæreticis Germanis & Gallis, eas literas, eaque negotia Francisci Regis jactandi, quasi jura quæ sibi arrogaverant promoventis; quamquam ille reverà semper Fidei Catholice tenacissimus extiterit, capitulique supplicio (**) eos omnes multaverit, qui atque sunt per sua Regna verâ Religionem obloqui & adversari. Sed ea quæ tunc eorum animos occupabat perturbatio, utriusque Regi aciem hebetavit, ne gravissima quæ impendebant mala prospicerent, dum incendium in aliena domo fovebant, mox ad proprias irrupturum. Vult præterea (a) Guicciardinus, stimulatam à Francisco Solimannum, ad Germaniam invadendam, quòd (b) à Gallis scriptoribus negatur: at si fortè verum esset, (c) ab eorum sincera pietate meritò vituperatur. Enim verò Turcarum aggressio, quòd mox videbimus, nullum attulit Gallicæ potentia incrementum, sed ingens Ecclesiæ Catholice detrimentum.

(*) *Lib. 4. & Spondanus an. 1531. num. 31.*

(**) *Vide Catharinum Avila l. 1.*

(a) *Lib. 20.*

(b) *A Bellayo & Spondano, locis citatis.*

(c) *A Spondano.*

2. Conspicatus itaque Cæsar, Lutheranos Principes, Decreto Augustano inobsequentes, oblato Concilio haud acquiescere, gnarus etiam se non posse vires suas in eos convertere, cum satis non essent, quæ absque illorum viribus hosti potentiori resisterent; cœpit denuò viam aliquam inire, quâ eos conciliaret, indixitque novum Spiræ Conventum ad rei tum sacrae tum profanae præsidium. Ibi iussit Pontifex, quò cuicumque contra Religionem molimini iretur obviam, interesse Archiepiscopum Aleandrum, Nuntium à se Cæsari destinatum; quippe illius causæ ac Principis satis expertum, eidemque gratum ex insita nobis voluptate cum iis agendi, quibus gratificati sumus. Quòd sanè tunc patuit, cum & illum Cæsar hilariter exceperit, & de iis quæ Wormatiæ acciderant, jucundè meminisset. Sed antequam ad Aulam Cæsaris Aleander adiret, Spiram contendit, ut indicavimus, sed ignoto habitu, ex Legati Consilio, ne quem motum ciceret; postea verò Ferdinandi Regis Permissu palam prodit. Verum ibi Conventus non coaluit, dilatus quòd Cæsar interesset, & sequenti vere Rationis indictus. Inde Bruxellas abiit Aleander, ubi Cæsar unâ cum Legato aderat, eique literas Pontificiâ (*) manu scriptas reddidit, in quibus, cum reliqua in Aleandro reponeret, utpote summâ doctrinâ conspicuo, mentisque Pontificiæ satis gnaro; duo adjiciebat.

(*) *11. Septembris 1531. in libro Archivi Vaticani, inscripto, Acta Conventus Ratisponensis, & alia quædam visu digna.*

3. Primum: si Cæsar, quò graviosem evitaret cladem, opus esse censeret aliqua concedi, quæ, nisi compelleret necessitas, concedenda non forent, curaret, ne indulgentior in iis esset, quæ reliquas

Orbis Christiani Provincias offenderent; pactio- nesque ita sanciret atque firmaret, ne postmodum eo discedente res ad priora incommoda relaberetur. Præterea, ne quæ Germaniæ concederentur, essent hujusmodi, ut reliquas nationes allicerent ad eadem efflagitanda, sicut in quibusdam evenerat. Quòd apertè Suavem falsi redarguit, affirmantem, ut retulimus, indignatum Pontificem, quòd Cæsar Augustæ in spem adduxerit hæreticos, ipsis aliquid indulgendum in ritibus ac præceptis, ubi Catholice Fidei dogmata recepissent.

4. Alterum in eo erat; Quòd Pontifici suboluerat, ab Alphonso Ferrariæ Duce fuisse Cæsari significatum, interceptas à se Clementis literas ad Gallia & Britannia Reges, quibus ipsis amplè se facturum satis pollicebatur, modò Concilii negotium inturbarent. Tulit id ægerrimè Pontifex, enixeque à Cæsare petiit, ut pro sua in ipsum benevolentia efficaciter hæc literas in veritatis lucem ab Alphonso proferendas curaret. Quapropter impensissimè Nuntio injunxit (cui explicaverat in mandatis, id in quo Pontifex satisfacturum se Regibus fatebatur, solium esse cujuscumque sententiæ suspensionem de conjugio inter Catharinam & Angliam legitimo declarando) ut Cæsarem ad eam rem enucleandam urgeret: quòd si responderet Cæsar, se de Pontificis integritate minimè dubitare, haud tamen acquiesceret. (a) Cæsar speciem præferens quasi incomperum quiddam audientis, respondit; etiam si ea Alphonso insinuasset, haud se fidem adhibiturum fuisse, gnarus unde res emanasset, & confestim cuncta Pontifici significaturum fuisse. Nuntius tamen haud destitit, sed ex præscripto Pontificis multa subdidit de infenso Ducis animo in Leonem & Clementem, de iis, quæ contra hunc per literas egerat cum Adriano in Hispania, statim ac Pontificatum inivit, de suppeditatis commodis exercitui ad Romæ cladem properanti; iterumque institit, ut quando exploratum erat, ab Alphonso ea fuisse jactitata, Pontificem Carolus solaretur, curaretque, uti Dux vel mitteret vel ostenderet literas interceptas. At Cæsar, captato ad deliberandum spatio, iterumque Nuntio stimulante, (b) subiecit, incredibile sibi videri, ab Alphonso haud amotæ mentis homine ea fuisse jactata: unde res ultra non processit.

(a) *Literæ Sangæ ad Aleandrum eadem die hoc autem cum reliquis scripturis, spectantibus ad ea quæ gessit Aleander, tam Nuntius quam Legatus, tradita fuerunt Sirlerio Vatic. Bibliot. Custodi ab Alexandro Corvino, aliquot annis post mortem Marcelli II. qui eas habebat.*

(b) *Literæ Aleandr. ad Jacobum Salviatum 14. Novembris 1531. quæ cum sequentibus extant in volumine Bibliot. Vatic.*

5. In eodem congressu Aleander aliud negotium insinuaverat, quòd valdè sollicitum habebat Cæsarem; id erat propositum à Rege Gallia connubium inter Henricum Aurelianensem Ducem, ejus filium secundo loco genitum, & Catharinam Alexandri Ducis sororem, sed justis nuptiis genitam, adeoque neptem Patruelis Clementis. Communicavit hic Bononiæ cum Cæsare hanc Regis petitionem, per speciem consulens: ille verò, sive rem inanem ratus, nolensque per disuasionem se Pontifici obstringere, ut ea illi emolumenta rependeret, quæ tam splendida nuptiæ pollicebantur; sive quòd, statuta apud se Italia pace, perspiceret conductura publicæ utilitati eam Pontificis cum utroque Principe conjunctionem, ad consensum hor-

hortatus est. Deinde Rex, mutato consilio, aliam Henrico filio uxorem à Rege Romanorum poposcerat. Cæsar verò, seu coloratæ seu veræ rationis obtentu, respondendum à fratre curavit; Cùm de altero Henrici conjugio cum Pontifice agitatum fuerit, haud par esse, illud obturbare; quòd fortasse conjiceret ex ea Regis varietate, eò magis ejus animum alienum à filii nuptiis ad privatam sponfam demittendis, eoque propensiosem erga se Clementis animum futurum, dum ad extollendam illius familiam vel per æmuli affinitatem operam dabat; infensiosem verò erga Franciscum Regem, qui Clementem spei umbrâ alexisset, ejusque in credendo levitatem publico risui traduxisset. At verò ubi Rex cœpit rem acrius ac serio urgere, Carolus suis ministris Romæ degentibus significavit, sibi hujusmodi negotii progressum minime probari. Quare per Nuntium Pontifex conquestus, rei seriem Cæsari reservit, ostenditque, prius quidem patefactâ sibi Caroli voluntate, fas futurum fuisse, oblatam spem honestis excusationibus præcidere; nunc verò ab ipso etiam compulsus eò usque progredi, si ex improvisò retrocederet, maximum aditurum discrimen, Regis Gallorum animi altius vulnerandi, qui se & repulsâ despectum, & mutatione delusum existimaret.

6. Tunc igitur Cæsar Oratoribus Pontificiis declaravit, sibi quidem alioqui conjugium illud placere, sed ex eo solùm sollicitudinem injici, quòd à suis ministris audierat, destinatum à Pontifice Parmam ac Placentiam Catharinæ dotem; quod sancto secum scæderi repugnabat, concordique utriusque sententiæ, ne Gallus in Italia pedem figeret: in reliquum optare sese ad Christianæ rei bonum, uti Pontifex communem se parentem gereret, & utrumque tamquam filios amaret, modò ipse prærogativam *Primogeniti* non amitteret. His Nuntius & Legatus respondere; Quod spectabat ad dandam alteri earum Urbium possessionem; si Clementi, quando Florentino bello adeò premebatur, ne in mentem quidem venerat vel oppiduli alienandi, multo minùs potuisse tunc in animum cadere, ut auferret sponse suæ, quòd alienam dotaret, tam optimam ditionis Ecclesiasticæ partem. De *Primogeniti* prærogativa, compertam esse Carolo per tot argumenta Pontificis benevolentiam, ut nihil liceret ambigere præterquam quòd ea illi jure debebatur, tamquam Cæsari & Ecclesiæ Patrono. Placuit mihi rem hanc exponere, quòd palàm fiat, quàm injuriâ Pontifex ille carpatur minùs sinceræ in Cæsarem amicitie, quòd cum ipsius æmulis affinitatem contraxerit.

CAPUT VII.

Iterata Cæsaris postulatio de celebrando Concilio; & Pontificis responsa.

1. Adversos reverà animos in rebus publicis duo Principes Carolus & Franciscus gerebant; adeòque, ut ad diversa spectabant, perinde opposita moliebantur. Quare id quod alteri placebat, ut per quietem Germaniæ imperitaret; alteri eadem de causa displicebat. Hinc oriebatur, Concilii celebrationem à Galliæ Rege minime comprobati; præsertim cum iis rerum agendarum locique conditionibus, quæ in Germanorum gratiam à Cæsare poscebantur. In eam Pontificis animus haud propendebat, parum idoneum arbitratus mali publici conditioni, & ceteroqui sibi incommodum eâ tempestate. Roma pecuniæ inopiâ laborabat ex

præteritis calamitatibus; & tamen oportebat, ut adversus Othomannum subsidia Germaniæ suppeditaret: à quibus desistendum omnino fuisse, si Concilium cogeretur; quippe ubi reipsâ coalesceret, non solùm magnam argenti vim postulabat ad sublevandam indigentium Episcoporum inopiam, plurimisque Legatis & Administris alimenta præbenda: sed evulgatus tantùm Concilii cogendi rumor, per generale Diploma ad (*) Principes, missum, tam acrem suspicionem incusserat de Tribunalibus corrigendis, ut publica Romæ munera, in quorum incertis proventibus fundata, è quorum munerum venditione præsentissimam pecuniam Pontifex contrahebat, jam in vilissimum pretium decidissent. Nihilominus intelligens, magnam invidiam atque infamiam, si Concilium recusasset, in se concitatum iri; malebat vero malo consentire, quam dissentire bono falso, ab hominibus sperato tamquam longè majori: cùm sæpè accidat in deliberationibus Principum, in quorum bonis præcipuum fama est, ut communis opinio, quamvis prolixa ab ipsis habitâ, veri vicem obtineat. Ceterum haud ille Nuntium ad Cæsarem legasset Aleandrum, maximè in Concilium proclivem, quippe & publicæ morum emendationis studiosum, & percupidum impendendi in eam rem quidquid sibi literaturæ comparaverat: adeò ut non semel ipsi purgare se opus fuerit ab inculpationibus, quòd illud ardentius quam cautiùs promoveret. Quin datâ operâ Pontifex in (a) diplomate, quo Nuntium ipsum constituit, disertè Concilii mentionem fecit: quod Cæsari pergratum (b) accidit.

(*) *Literæ Sangæ ad Pimpinellum Nunt. tom. 3. L. ad Princip. f. 5.*

(a) *Datum 15. Aug. an. 1531.*

(b) *Literæ Aleandri ad Sulviatum 19. Novemb. 1531.*

2. Neque Cæsar suamet sponte Concilium cupiebat, ut in fine præcedentis Libri narratum est; sed ad illud Germanorum stimulis adigebatur, qui concordibus quidem studiis, verùm diversis inter se finibus id efflagitabant: quapropter & ipse pariter Pontificem urgebat. Is itaque silentio prætermittis aliis obstaculis, seu minoris habitis, seu minus creditis apud Germanos (*) parem tantummodo consensum Principum depolcebat, sine quo Synodus vel in schisma quasi monstrum, vel in contemptum quasi abortus degenerasset. Quandoquidem de reliquo Cæsar ceteris conditionibus à Pontifice appositis, quæ sua erant in manu, subscripserat, videlicet ut ipsemet Concilio interesset, quemadmodum Constantinus Nicæno, Theodosius Major Constantinopolitano, Marcianus Chalcedonensi, alique Cæsares aliis Conciliis interfuerant; atque ut morum emendatio non ad solos Ecclesiasticos, sed laicos pariter promoveretur. Non poterat eodem pacto Carolus æmulum consensionem polliceri; adeoque conabatur suadere Pontifici, ne ob eorum pervicaciam à Germaniæ curatione desisteret: verisimile videri, ubi Concilium fuisset indictum, eosdem haud passuros publicâ notâ invidiæ se deturpari in re tamquam optima, Christianis omnibus expetita.

(*) *Literæ modo cit.*

3. Pontifex Vaticanis Patribus consultis, eorum sententiam per Legatum Cæsari patefecit, ac de eò suâ manu exaratam epistolam misit; in qua significabat, sibi quoque probari Concilium ut opportunum, ubi id utriusque ipsorum officia Franciscus Regi persuasissent, quòd illi attentiretur eâ formâ, quæ

quæ inter ipsos convenerat. Verùm (sic ille scribit) (*) *si videatur Christianissimus illud vel abnuere, vel retardare, tibi, Cæsar, ingenuè fateor, me vereri, ne si absque ejus consensu convocetur, adversus quàm exoptamus res eveniat, ac Lutheranis, quos ad æquiores conditiones pertrahere fortasse liceret, robor ac favor porrigatur, quòd pervicaciùs obdurescant. Idcirco, ne graveris quæ in rem sint exputare; illud enim optimum factu arbitramur, quod à te proponetur.* Tria hinc deducuntur Suavis narrationibus opposita. Primum est: Totius difficultatis cardinem à Clemente, ut diximus, censei in Galliæ Regis assensu versari: qui sanè assensus, an fuerit conditio rationi ac necessitati consentanea, pro se quisque intelligit. Secundum est: Pontificem, quò se publici Germaniæ boni appetentem probaret, id ipsum in Cæsaris prudentia reposuisse, consilium fortasse, haud illi post maturiora consilia visum iri, Conventum ita mancum ac mutilum vel ipsi Germaniæ profuturum. Tertium: Clementem alienum non fuisse à recuperandis hæreticis quavis non iniquâ conditione; adeoque falsum omnino esse, quidquid narratum de illius in Lutheranos asperitate, atque indignatione in Cæsarem concepta, quòd is Augustæ spem illis ingesserit alicujus indulgentiæ. Verùm ab ea indulgendi facilitate longe aberat Nuntius Aleander, arbitratus (**) nihil inde sanitatis sperandam putrefactâ Lutheranorum conscientia; timendumque potius, ne ceteri Christianorum populi corrumperentur, qui ab hujusmodi exemplo animati, vel in similia, vel in diversa, & magis indecora ac violenta postulata, per summam Ecclesiæ perturbationem deformationemque prorumperent.

(*) *19. Maji 1531. tom. 3. Literæ ad Princip.*

(**) *Habetur in quibusdam Liter. ad Salviat. & Sangam.*

CAPUT VIII.

Victoria Catholicorum in Helvetia, ac Zwinglii mors.

1. Dum Lutherani quotidie per Germaniam invalescebant, hæresis in Helvetia ingentem calamitatem accepit: ubi Catholici cum hæreticis prælio congressi, eos duplici memorabili clade, ac intusper Zwinglii cæde afflixere, cui satis non fuerat ceterorum omnium manibus, quas suâ armaverat lingua, dimicare. Ac post ejus mortem etiam periit ex morbo Oecolampadius, ejus Basileæ minister; qui cùm videretur in vita, eadem quæ Zwinglius informatum animâ, idem etiam in mortis conjunctione visus est. Hunc eventum Suavis callidis interpretationibus de more concinnat. Catholicos, ait, utriusque mortem Divinæ Providentiæ adscriptisse ad excidium illius sectæ: sed uti religiosi animi est, humana eventa Divinæ Providentiæ designare; ita parum ab arrogantia abesse, velle de ipsius consiliis ac finibus divinare. Id autem per eam occasionem fuisse compertum: nam postea compositâ pacè inter Helvetiæ Tribus de Religione discordes, non modò ibi non concidit, sed erecta magis est doctrina recepta à Tribubus, quæ appellatur Evangelica: dilucidum sanè argumentum, ab altiori causa, quàm ab opera Zwinglii eam doctrinam provenisse.

2. Jam verò hic homo fidem primò in narratione, religionem secundò in animadversione violat. Ac de primo; Quâ fronte ausit affirmare, sectam Zwinglii auctoris obitum auctam fuisse, si vel tunc Helvetiorum hæretici & numero & conditione Histor. Concl. Trid. Pars I.

longè incomparabiles præcellerant: adeòque Catholicos ad incitas redegerant, negatâ ipsis annonâ eaque violentiæ asperitate ad mutandam Fidem compellentes, ut in vita Zwinglii ejus asseclæ nitantur ipsum excusare, ceu tantam inhumanitatem perosum? Si, quando signa contulere, triplo fortasse major aderat hæreticorum exercitus? Et tamen octingenti è Catholicis extra aciem primi præcurrentes viginti hostium millia generosius adorti, tria illorum millia trucidarunt, totidemque captivos abduxerunt; & quoniam nox interposita effusum victoriæ cursum inhibuerat, Zwingliani renovato prælio, eos coegerunt, qui ardentes discordiæ flammam supposuerant, ut proprio exemplo ac periculo majus pondus certaminis sustinerent. Quare Zwinglius ceterique apostatæ sacerdotes cum Tigurino Magistratu in primo agmine collocati, confossi ceciderunt, ut ex trecentis senatoribus vix septem evaderent; & tamen tanta hostium clades victoribus Catholicis vix triginta captivum pretio constitit? Si deinde rursus hæretici, reflecto triginta millium millibus exercitu, validisque Germanorum suppitiis aucti, ita ut pugnantium numerus quadruplo Catholicos superaret, secundam tamen cladem priore graviorem passi sunt, seque adeò profligatos senserunt, ut beneficii loco pacem acceperint? Et ubi prius Catholici quinas solùm numerabant tribus, nunc septenas obtineant, & una præterea sit ita permixta, ut Catholicorum pars in ea præstet; adeòque obsequii legationem ad Concilium miserit, ut suo loco dicemus. Non igitur excrevit post has victorias Zwingliana factio, prout Suavis comminiscitur; sed angustis illis finibus conclusa substitit, quin adhuc potius diminuitur. Res gesta videatur seu breviter apud Spondanum, seu fusius in epistola Benedicti Accolti Cardinalis inter literas Sadoleti, (*) cui missa fuerat, & quicum Accoltus magnam familiaritatem exercebat, ut patet in eo volumine (quæ epistola scripta fuit postridiè coacti Purpuratorum Senatus, in quò perlecta fuerat exacta rei narratio, à Nuntio Filonardo ad Pontificem missa) & observabitur oculis miserabilis Catholicorum conditio ante victoriam, & quantæ temeritatis existimata fuisset finita pugna ab eo, qui spem è solo virium humanarum apparatu metiri voluisset. At verum est, nimia quietis appetentiâ, ac spe defecturi anguium cæde veneni, magna ex parte fructum victoriæ corruptum; quòd si Catholici constanter victoriæ cursum profecuti fuissent, Religionis pace hæreticis denegatâ, in splendorem pristinum illustris Helvetiorum natio rediisset; qui piæ strenuitatis merito fuerant prius à Pontificibus nuncupati, *Sedis Apostolicæ defensores.*

(*) *An. 1531. num. 7. & seqq. Lib. 7. 12. Decem. An. 1531.*

3. Hæc de Suavis narrantis falsitate; pejora de ejusdem argumentantis impietate: cùm sanè admirandum sit, quo pacto hic non eruberit, quo esset impius, ignorantem se prodere; dum continuationem illius doctrinæ appellat *dilucidum argumentum, ab altiori causa, quàm ab opera Zwinglii eam provenisse.* Vel intelligit eam provenisse ab altiori causa eo sensu, quo singula rerum eventa, quantumvis nefaria ac scelerata, pendent aliquatenus à Divino consilio: & ad hoc deducendum, opus non fuerat eam doctrinam doctore suo fuisse superstitem; dictum enim illud fuisset æquè certum, etiam si ea brevi evanisset. Vel intelligit, ex eo quòd perstiterit, rectè argui, à Deo, tanquam à peculiari causa

causa cujusvis veræ sententiæ honestique operis provenire. Et si hujusmodi argumentatio quidquam valeret, multò magis veritatem probitatemque comprobaret Mahumeticæ superstitionis, & idolorum cultus, quæ per immensa temporum locorumque spatia perdurarunt. Quodnam magis decantatum adagium, quàm, non sanari vulnus arcu remisso? Num fortè quod fabri morte scamnum non solvitur, nec pereunte pictore imago, nec patre decedente filius perit, idcirco horum operum Deus, non solum ut universalis, sed ut peculiaris auctor est agnoscendus? Per pauca in rerum naturasunt, quæ ut perseverent, persistentem exigant causam, à quo primo producta sunt.

4. Quòd autem ad arrogantiam is accedat, qui ex rerum eventibus Divinæ Providentiæ consilium conjicit, opinaturque, improborum ærumnas adhiberi à Deo ad infringendas improbitatis vires, idem planè est ac in arrogantium hominum album ferè cunctos adscribere sanctos Patres, ac præcipuè Augustinum in cælesti illo volumine *De Civitate Dei*. Certum autem est, passimque compertum, eò quòd observantur effecta naturæ illo conspirare, quò prudens Artifex suum opus dirigeret, inde confici, mundum haud ex atomis fortuito esse conflatum, ut volebat Democritus; sed opus naturæ, esse opus causæ intelligentis, ut primus docuit Anaxagoras. Quapropter Aristotelem quasi divinum admiramur, quòd in libris de Animalibus tam aptè finem investigaverit, cujus gratiâ quodcumque membrum hac vel illâ ratione, in hoc vel illo animali natura elaboraverit: & tamen ejus ratiocinatio quandoque fallitur, ad eòque multis in rebus à Galeno retellitur, præsertim in Opere præstantissimo, quòd ejusdem rei gratiâ conscripsit, inscripsitque, *De usu Partium*. Eadem ratione, quòd animadvertentur eventa Fortunæ ad civilis Communitatis conservationem concurrere, efficiendo ut plerumque probitas in amore atque in honore habeatur; ex eo nobis palàm fit, curari etiam à superis res mortales, quibus tandem naturales deserviunt. Ut propterea Claudianus Poëta ille cecinerit; Rufini poenâ diremptam fuisse apud animum suum litem inter Casum ac Providentiam, hæc an ille regerent Orbem terrarum. Quamobrem, qui melioris causæ prosperitatem cuidam Dei voluntati tribuit, quâ velit eam firmiter pejori præcellere, religiosè, piè, sapienterque probabilia differit; tamen interdum fallatur ex Philosophi sententia; Quandoque probabilis, esse falsum; id namque nisi esset obnoxium falsitati, non probabile, sed certum foret. Quòd si falli posse satis est, ut quicumque, quantumvis dubitanter, de consiliis Divinæ Providentiæ judicet, arrogans jure appelletur; appellabitur arrogans, quicumque quòd inter Christianos DEI beneficio natus sit, ac religiosè vivat, ex eo conjecturam ducat, se fuisse sempiternæ felicitati destinatum; contrarium verò arguat de quovis, qui inter Saracenos ortus impiè vivit: cum in comperto sit, evenire posse ut primus tradatur ad interos, alter ad superos evehatur.

CAPUT IX.

Conventus Ratisponensis, & induciæ Religionis Lutheranis concessæ.

1. Hanc Helvetiorum concordiam cum libertate mutua Religionis averlati sunt primò Germani, at postea imitati. Adiit Cæsar Comitiam, Ratisponæ, ut suprâ diximus, à se indicta, comi-

tantibus Pontificis ministris. Scribit (*) Aleander, se in eo inire nactum Germanorum animos longè diversos ab iis, quos missus ad Wormatiensem Conventum Nuntius, fuerat expertus. Deprehendisse tunc in Lutheranis ingens & hostile odium Romani nominis: nunc in iisdem comitatem æquè ac in Catholicis: Plebeculam in urbibus hæreticorum Principum facti pertætam; quippe quæ re compererat, quòd se à Pontificis obedientia subdlexerat, haud sibi relaxationem libertatis adeptam, sed subjectionem, quasi per tyrannidem, profanæ potestati, & cujusvis asyli remotionem: similiter ægrè se habentes honestiores cives urbium liberarum, quòd se cernerent redactos in ordinem plebis petulantia, nunc proculcare gestientis, quos priùs venerabatur. At è diverso, regionum Catholicarum vulgus concepisse aviditatem delibandi eam legum impunitatem, easque bonorum Ecclesiæ rapinas, quas hæreticis invadebat. Adeò consuetum est homini per opinionem sibi met adversum conditionem suam, quæcumque tandem miseram putat, ad eòque miseram facit.

(*) *In variis Literis ad Salvianum, ac præsertim 14. Martii An. 1532.*

2. Erat Cæsaris animus, in eo cœtu cunctos Imperii Ordines ad duo summi ponderis adducere: ad auxilia contra Turcam conferenda, cujus molimina non solum Pannoniæ, sed simul universa Germaniæ, ac Reipublicæ Christianæ formidini erant; adeoque, tamquam pro communi causa, à Gallorum Anglorumque Regibus suppetias efflagitaverat: tum verò, ut Ferdinandus concordibus suffragiis Romanorum Rex agnosceretur: Septemvir namque Saxoniarum non solum ejus electioni nervis omnibus obstiterat, sed irritam deinde denuntiaverat, & cum eo reliqui Lutherani Principes consentiebant. Hac de re comperio Pontificem, quo tutam Imperii successionem pro viribus assereret in eo Principe Catholicæ Fidei studiosissimo, duo edidisse diplomata: (a) horum altero dignitatem Septemviralem, adeoque jus suffragii ferendi abrogabat Saxoni propter susceptam hæresim, altero, permittebat eidem ferè legitimum suffragium, quamvis hæresis obstaret: utrumque autem ad Cæsarem misisse, quò alterutra uteretur, prout magis ad rem, ac Germaniæ utilitatem expedire censuisset. Carolus verò, ne animos refricaret, maluerat Saxonem cœptis utique adversantem tolerare, quàm iis apertè repugnaturum experiri: & in utroque domi forisque difficultates haud modicas offendit. Quòd ad subsidia spectabat, (b) apertam à Francisco Rege repulsam accepit, affirmante, Germaniam sibi ipsi tuendæ sufficere; & ab Angliæ Rege tacitam, spatium ad deliberandum postulante. Protestantes verò non subsidia solum pernegabant, sed se cum Solimanno conspiraturos minitabantur, si quid ipsis molestiæ in negotio conscientiæ infligeretur. Cumulavit etiam ea de re sollicitudinem Sigismundus Poloniæ Rex. (c) Etenim cum Albertus Brandenburgensis, de quo jam meminimus, Prussiam ceu propriam, Ducisque nomine occupasset, quam priùs ipse, quòd supremus esset Ordinis Teutonici Magister, possidebat, eamque tamquam Sigismundi, cui vetus quoddam in eam jus tribuebatur, beneficiariam agnosceret; non est veritus Polonus Cæsari per suos Oratores denuntiare, si ob eam possessionem Albertus vexaretur, se cum Cæsaris & Imperii hostibus arma sociaturum: quòd sonare videbatur cum Turca, hoc est, cum atrocissimo maximeque implacabili ipsius Poloniæ hoste.

hoste. Adeò vel apud Principes cunctis animi affectionibus, cunctisque malis imminentibus præsens utilitas prædominatur.

(a) *In libro Archivi Vaticani, inscripto, Capitula Clement.*

(b) *Lit. Aleandri ad Sangam ultimo Maij An. 1532.*

(c) *Lit. Aleandri ad Sangam 12. Julij An. 1532.*

3. Ne Ferdinandus Romanorum Rex concorditer agnosceretur, (d) hæreticorum protervitas vires nocentissimas traxit à duobus Principibus apprime Catholicis, & ex ea familia, quæ in ea hæresum colluvione salutis Arcam fabricavit; à Guillelmo inquam ac Ludovico fratribus, Baviaræ Ducibus, tametsi cum Austriacis affinitate conjunctissimis. Quorum minor natu, jus nescio quod in Bohemiam sibi esse opinatus, uterque verò percitus cupidine Cæsareæ dignitatis in suam familiam revocandæ, sibi temperare minimè potuerunt, quin in ferendo suffragio cum hæreticis coirent.

(d) *Duæ Lit. Aleander ad Sangam 4. Martii An. 1532.*

4. Cæsar inter has angustias suadere sibi cœpit, necesse jam esse in leviori malo connivere, quò rem Christianam à graviore subtraheret; misitque clam in Franconiam, ut cum Protestantibus de Religionis induciis usque ad Concilii celebrationem transigerent, Septemviros Moguntinum ac Palatinum, probos Catholicos, sed magis de civili Germanorum consensione, quàm de Religionis unitate sollicitos. Moguntinum verò, sacris licet Infulis ac Purpurâ insignem, ejus frater Joachimus, Septemvir Brandeburgensis, tametsi laicus, pietatis studio longè superabat; adeoque non sine rei Catholicæ detrimento contigit, ut Joachimus nimis serò Ratiponam pervenerit, & post fratris profectionem in Franconiam; cujus uti postea factum improbat, itidem antea consilium amovisset.

5. Quam rem odorati Pontificis ministri, (e) de ea conquesti sunt apud Nicolaum Perenottum, Burgundionem, Granuelæ dominum, qui ab oppido, quòd ejus nominis possidebat, cognomentum more Gallorum obtinebat, & loco Cardinalis Gattinaræ demortui, munere magni Cancellarii fungebatur. (*) Is Catholicæ Fidei studio mirificè flagrabat, quòd studium in ipso validius, quòd erat cum summa doctrina conjunctum. Sed rem ipsi dissimulare opus erat, ne sui Principis arcana vulgaret: at balbutiens aiebat, aliquid per viam à Lutheranis jactatum de Religionis induciis usque ad Concilium faciendis; nondum tamen quidquam firmatum, neque proinde decretum iri, nisi habitâ, quantum res ferre posset, ratione Fidei Catholicæ, ac Pontificiæ dignitatis, & nisi re cum Pontificiis communicatâ. (***) Sed non ita Ferdinandus, qui certè infra suam magnitudinem ratus, iis uti verbis quæ veritatis non patefactio, sed pallium forent, rem ingenuè Pontificiis aperuit: simulque tam ardens Fidei Orthodoxæ, ac Pontificiæ dignitatis studium ostendit, (***) ut non modò illi tuendæ sanguinem se devovere affirmaverit, verum, dum hæc diceret, lacrymas fuderit.

(e) *Lit. Aleandri ad Jacobum Salviat. 14. Martii 1532.*

(*) *Lit. Aleandri ad Sangam 23. April 1532.*

(**) *Lit. Aleandri 24. Martii.*

(***) *Lit. Aleandri ad Sangam 30. Martii & 23. Aprilis 1532.*

Histor. Concil. Trid. Pars I.

6. De his cum Cæsare Pontificis ministri conquesti, quæ Granvelano protulerant, repetiere: His induciis nihil aliud effici, nisi parietem rimis hiantem dealbari, qui oblitis tunc sanè hiatis, mox ruinam molitur: Hæreticis inducias quovis modo laxari, idem esse ac opportunitatem iis largiri suæ potentiæ confirmandæ, quâ magis insuperabiles redderentur: Palàm esse, fraudulenter concordiam usque ad Concilium ab illis accipi, à quibus jam constabat repudiari Concilium iis conditionibus, quas Pontifex & Cæsar proposuerant: Jactatas minas vel se adjungendi, vel non obstandi Othomanno, similes esse clamoribus refractarii filii, minitantis patri, acturum se præcipientem è fenestra, ne suos ille corruptos mores coërceat: Eos Principes nec tam amentes esse, nec tam propriæ utilitatis oblitos, ut mallent abjecto mitissimo Cæsaris Imperio, jugum intolerabile immanissimi Tyranni subire: Quos ratio communis causæ conjungit, eos tutissimos inter socios numerari: alios polliceri sæpè multa, ac postea deesse; hos, ubi necessitas urgeat, eam opem conferre, quam priùs offerre recusaverant.

7. Cæsar molestè tulit sua consilia patuisse, responditque: Neque missos à se Principes quidquam statuisse, neque potestatem habere quidquam statuendi, sed solum audiendi; quòd obesse non poterat; Se consuetum Religionis ac Sedis Apostolicæ studium semper præstiturum, nec quidquam ipsis inconsultis decretum iri. Ea tamen res Pontificis ministros non mediocriter angebat, præsertim increbrescente rumore, Protestantes quidquid optaverant impetrasse, & pecularia quædam satis enormia jactante. Quare Aleander, quò Cæsarem ab eo consilio dimoveret, significavit illi, Galliæ Regem hujus rei famâ se vehementer offensum ostendisse, & apud Nuntium non sine stomacho & admiratione factum improbasse: (*) proinde mirum videri, Cæsarem, qui ad eam usque horam summum supra ceteros Principis Religiosi gloriam obtinuerat, nunc æmulum suorum obtrectationibus aditum patetacere.

(*) *Lit. Aleandri ad Sangam suprâ citata. Aleandri ad Salviatum 23. Mart. & ad Sangam 30. An. 1532.*

Adjecit, eadem jactari ab utroque Baviaræ Duce, dehortantibus Pontificem, ne hujusmodi pacificationi assentiretur: eam, ut Imperio ignominiosam detestari, ac profiteri se illi minimè confensuros. Sed contraria votis suis Aleander per hanc significationem peperit: suspicatus enim est Cæsar, eam in suis æmulis ostentationem fucum esse proprii emolumenti, cupientibus ipsam Protestantium dissidiis implicitum, adeoque contra se imbecilliorum experiri. Hæc porro suspicio ex eo crevit, quòd terebatur, ab Oratore Gallico Lutheranos ad obdurandum animari, suadente, hac ratione votorum compotes mox futuros. Quam ob rem Cæsar graviter indignatus, Oratori ultionis minas intendit, nisi id sui Principis jussu peracto probasset. Existimavit itaque Cæsar hic è re esse quòd vulgò dicitur; Illud optimum esse consilium, quòd inimico maxime displicet: præter occultam propensionem innatæ hominis superbiæ, recusantis eò se flectere, quòd se animadvertit arte simulationis induci, ne quis apud se gloriatur, eum per occasionem suis artibus irretitum. (a) Sed nihil vehementius rem sollicitavit, quàm perlati Venetiis nuntii de formidoloso armorum Solimanni adversus Germaniam apparatu. Quapropter Carolus, missis iterum Norimbergam, biduo Ratisbonâ distantem,

memoratis Principibus, egit cum Protestantibus; & re prope concordiam deductâ, quò staret promissis, cum Legato pactionis capita communicavit. Horum summa erat: Non quidem integram conscientiam libertatem Lutheranis concedi, ut ipsi peterant; ac evulgaverant; sed solum cessationem quamdam ab Augustano Edicto, cunctisque molestiis causâ Religionis inferendis usque ad futurum Concilium, quod Cæsar à Pontifice sex intra menses indicendum, ac deinde post annum celebrandum curaret: quod si id effici nequisset, Convenium alium cogendum, in quo hisce negotiis apte consuleretur.

(a) *Literæ Aleandri ad Sangam ult. Maij an. 1532.*

8. Administri Pontificis acriter obstiterunt: neque destitit Aleander rogare Cæsarem, nollet eâ parum honestâ concessione partem sibi Edicto Wormatiensi gloriam apud Christianam Rempublicam omnesque posteros contaminare. Cæsar eo dicto se perstringi ratus, respondit: Fuisse quidem Edictum illud sanctè prudenterque confectum: quòd si postmodum reliqui Principes suas partes expleverant, se in eas difficultates haud conjectum iri. Pontificios pariter haud culpâ vacare, innuens fortasse Clementis fœdera cum suis æmulis inita, per quæ pecuniâ & viribus emunctis, impar tunc erat Turcarum armis absque Protestantium auxiliis. Quin ad eam exprobrationem propulsandam ajebat, Si post Augustanum Decretum, Concilium tot conditionibus omissis indictum esset, eò discriminis neutiquam deventum fuisse. Quamquam, ut à nobis ostensum, conditio desiderata solum erat Galliarum Regis consensio, sine qua Oecumenica Synodus cum tractu celebrari non poterat: & hanc ipsam conditionem Clemens Caroli iudicio permisit. Itaque coactum se Cæsar putavit ad eam ineundam concordiam; sed studuit ejus speciem minus piam gemino religioso temperamento coherere.

9. Alterum fuit, (*) ut exposuimus, integram libertatem Lutheranis haud indulgeri, sed solum usque ad Concilium intra sesquiannum habendum; eoque non habito, usque ad alium Conventum: adeoque potestatem sibi non ademerat, ubi ex iis angustiis emerisset, illos ad servanda priora Edicta, sopita quidem, sed non extincta, compellendi. Verùm huic concessioni non minus Imperii Ordines adversari quàm Pontificii Administri. Rejecerunt illi sapius propositas inducias cum Lutheranis, reclamantes, sinceræ Germanorum Religioni eas refragari: utcumque forent, non esse absque Romani Pontificis auctoritate statuendas: in illis nec efficaciter nec diu profuturum inesse remedium curandis nationis vulneribus, quin magis ulcerosa magisque insanabilia ea redderentur. Idcirco iteratis reclamationibus efflagitabant, ut Lutherana Confessionis confutatio, Augustæ approbata, in lucem ederetur, omnesque cogerentur ad illius præscriptum Fidem & opera conformare. De hac Ordinum Imperii mente, quæ Pontificiæ auctoritati tantum decoris affundit, quippe totius Germaniæ testimonio confirmatæ, tametsi tunc Pontifici haud benè affectæ, ut paulò post constabit, quæque simul ostendit, illud Cæsaris consilium improbatum fuisse non à solis Romanarum partium studiosis ex utilitate privata, ne verbum quidem Suavis; qui tamen eam ignorare non poterat, cum in Actis illius Conventus disertè haberetur.

(*) *Totum id extat in libro Archivii Vaticani, inscripto, Acta Conventus Ratisbonæ celebrati, & alia quædam visu digna, an. 1532.*

10. Alterum temperamentum fuit de re minus quidem gravi, sed majoris contentions, (b) non hæreticis modò, sed Catholicis, in Conventu; cum is de Cæsare, & acrius de Pontifice, quereretur, quòd nondum Concilium indictum fuisset, ab omnibus, sicuti diximus, expetitur: ut in morbis gravissimis uluvenit, sanitatis vim in ea credi medicina sitam quæ prætermissa. Quapropter Decretum designaverant de cogendo omnino Concilio Oecumenico; & ubi Pontifex tergiverfaretur, uti Cæsar potestate Cæsareâ id convocaret, vel certè peculiaris nationis Germanicæ Synodus haberetur. Hoc postremum ab incorruptæ mentis hominibus noxium censebatur. Siquidem vel in ea nationis Synodo Lutherani fraude malâ præpollerent, & actum foret de Orthodoxa Fide in Germania, ad eam superbiam erectâ eorum pertinaciâ, nullius amplius auctoritate deprimi posset: vel Catholici potiores essent, & hæretici audacter repugnarent, ea planè ratione, quâ Edictis Cæsaris & Imperii Ordinum repugnabant; cum ibi nec auctoritatem, nec vires univerfali Christianæ Reipublicæ sibi infestas, perinde ac in Concilio Oecumenico habituri essent, unde implacabilior discordia illos perverteret. Idcirco Cæsar, eo rejecto consilio, novit Universale Concilium cum detrimento Apostolicæ auctoritatis polliceri; adeoque noluit suam fidem obstringere, à se illud coactum iri si Pontifex renuisset. In tamen solum in se recepit, daturum se operam, ut à Pontifice cogeretur: quod si intra præscriptum à Comitibus tempus ex quacumque causa impetrari non posset, iterum se Comitibus Ordinum Imperii (uti pactæ cum Protestantibus induciæ ferebant) convocaturum, quò aliquo modo laboranti Germaniæ consuleretur. Priorem cunctationem purgabat Cæsar, ostendens nihil à se diligentia, nihil efficacitæ prætermisum, quo publica Germaniæ vota plurimis Comitibus iterata perficeret: sed unâ testabatur, neminem pariter in eo de Pontifice jure conqueri posse. Ubi enim ille cognoverat à Cæsare, Germaniam adhuc post rationes propositas, ab Episcopo Bertonenfi Nuntio Pontificio ad Concilium dissuadendum adductas, in priori sententia ac voluntate persistere, facile, quod in se erat, rem probasse: sed simul Regis Galliarum consensum postulasse, qui satis patebat quàm non solum opportunus, sed necessarius foret: id verò ut obtineretur, officia Legationesque à Cæsare tuisse impensa; sed nihil cum Gallo aut de modo aut de loco Concilii peractum esse. Hanc Cæsaris testificationem callidè silentio Suavis obvolvitur, quandoquidem in eo totus erat, ut culpa retardati Concilii caderet in Clementem; cum opus omnino sit vel unius mendacii auctori, veritates innumeras, illius indices, occultare.

(b) *Literæ Aleand. ad Sangam 22. & 29. Julij an. 1532.*

11. Proponebat Cæsar, ut ipsi Imperii Ordines solemnè legatione cum à Pontifice, tum à reliquis Christianis Principibus Concilium efflagitarent, cupidus, ut hoc pacto Germani re ipsâ experirentur eas difficultates, quibus à se narratis fidem abrogabant, adeoque à communibus querimoniis se subtraheret. At illi renuerunt, causati, ea Comitibus non adeò Principibus ac Delegatis videri frequentia, ut nomine totius Imperii, perinde ac deceret, legatio decerneretur: imò conquesti sunt, velle

Cæ.

Cæsarem eâ se curâ levare, quæ in ipso tamquam in Capite deberet insidere. His Cæsar opposuit. Quando jam ipsi censuerant, satis esse, Caput in Comitibus ad faciendum, ut si Pontifex procraftinaret, Concilium Oecumenicum sine Pontificia auctoritate advocaretur; vel si minus id succederet, peculiaris Germaniæ totius Synodus haberetur, quæ sanctio tam ponderosa, tamque inusitata videbatur; longè facilius posse eodem suffragiorum numero legationem decerni, quæ Concilium celebrandum curaret per consuetam formam, & ab antea actis Conventibus postulatam: se dum ea proponeret, onus non detrectare, sed conjuncta secum eorum officia percipere, quò plurimorum simul conatus vim obstaculorum amoliretur. Illi tamen usque repugnarunt, affirmantes, haud futurum pro Cæsaris dignitate, si Principes ei subjecti rem ad Imperium spectantem suo nomine apud externos Reges egissent. Et Cæsar ex adverso constanter inhæsit promissæ Concilii formæ, quam retulimus: & quamvis ter à Conventu repulsam passus, immobilis persistit; adeoque tandem illi cessere. Hac Ordinum pervaciâ commotus Cæsar spondit, se commissurum, ut intra memoratum temporis spatium Concilium haberetur; quòd spatium, tamen nimis angustum ipsi videretur, ut Cæsar coiret tot difficultatibus obnoxius, & è regionibus adeò locorum intervallo, sed magis adhuc commodorum ratione distantibus; ne tamen animos incenderet, necesse habuit operam suam obstringere illi negotio, quòd ultra suam aliorumque potentiam progredi sentiebat.

12. Concordia cum Lutheranis, à qua reliqui hæretici fuerant exclusi, celebri nomine *Pax Norimbergensis* dicta est, ab ea urbe in qua fuerat inita 13. Julij, & à Cæsare 2. Augusti confirmata. Mox Protestantes validas opes ad bellum Turcicum subministrarunt, electo copiarum imperatore Septemviro Palatino. Præcepit insuper Carolus Ordinibus, ut Ferdinandum omnes Regem Romanorum agnoscerent, colerentque: cui rei nihil ab ullo reclamatum; adeoque id omnes tacitè, non tamen apertè ratum habuere, donec postea Cademæ in Bohemiæ oppido, exeunte Junio anni 1534. confirmata est ab eo *Pax Norimbergensis*. Et Saxo ne tum quidem assensus est; quin deinde contestari non destitit, eam in Ferdinando dignitatem à se neutiquam agnosci. De quibus libro sequenti agetur.

CAPUT X.

Animadversiones in ea quæ Suavis differit de bujusmodi concordia.

1. **S**uavis dum hæc eventa commemorat, culpam omnem pro suo instituto conjicit in Clementem, quòd noluerit cum conditionibus à Lutheranis propositis Concilium celebrare. Inde progreditur ad ea quæ tum Romæ tum foris differebantur; sed tam subdola depingit arte, ut quæ à Pontificis studiosis promuntur, falsa vel invidiosa perstrepant; quæ à contrariis, sonent speciosa sophismata; ac postremò sua sensa pronuntiat.

2. Ea breviter expendamus, ne virus neglectum, ab Lectorum oculis ad corda proferpat. *Romæ*, inquit, *crimini datur Cæsari, quòd in alienam messem falcem immisisset; cum singulorum Principum, ac potissimum Cæsaris partes sint, damnatos à Pontifice extirpare*. Quinam verò erant Romæ, qui tam ineptè ratiocinarentur? Quo pacto ea duo conveniunt, suo munere non perfungi,

Et in alienam messem falcem immittere? Hoc postremum tunc verum foret, si Cæsar arrogasset sibi potestatem, Religionis dogmata faciendi, præcepta Ecclesiæ relaxandi, sacros ritus invertendi, Concilium indicendi. At dum solum ipse cum Lutheranis paciscitur molestiæ cessationem ad certum tempus, poterat fortasse videri otiosa quidem à se falx in campo sibi tradito demissa, non verò in alterius messem immissa. Pergit narrare Suavis: Alios ex adverso laudi vertisse Cæsari, quòd per eam concordiam viribus communierit Christianam Rempublicam, impotentem alioquin Othomanno resistere: *Lutheranos tandem Christianos esse, & solum in aliquo ritu à ceteris discrepantes, per tolerabile discrimen: illud axioma Romæ adeò decantatum, Esse hæreticos magis quàm infideles persequendos, Pontificio quidem dominatui accommodari, at non rei Christianæ emolumento*.

3. Per hæc plures & graves insinuantur errores. Atque ut ordiar à postremo, eo forsitan nocentiore quò aptior est ad fallendum; Suavem percontor, Ecquid ipse intelligat *rei Christianæ* nomine? Num fortè Principatum multitudinem, quibus communis sit Christi cultus, ceterum sint planè soluti, minimeque inter se coherentes in Politico Religiosoque Regimine? Id si intelligit, tanta inerat unitas rei Christianæ in sensu Suaviano, quanta inest inter Turcas ac Persas in colendo Mahumete concordem, tametsi in articulis Religionis, ejusque supremo Antistite, & in quavis alia seu sacra seu civili communione dissentiant. Quare accepto per hanc significationem *rei Christianæ* vocabulo, tam par erit, ut unum è Christianorum Regnis studeat alterius indemnitati ab armis Turcicis, quàm studeat Persa, ne Christiani Regnum aliquod Turcis adimant. Quin etiam ex pari argumento possit animo concipi communis quidam populus Theistarum, hoc est unius Dei cultorum, Saracenos complexus & Christianos, qui in graviore dogmate inter se concordant, quatenus ab idololatriis dissentiant, quàm inter se Christiani hæretici atque Catholici, quatenus discrepant à Saracenis: ac proinde incumbendum erit Christianis, ut Turcæ idolorum cultores subigant; ac vicissim Turcis, ut eosdem subigant Christiani; adeoque ut Hispani Provinciis Indiæ potiuntur. Quam Politicæ rationem quilibet Suavis defensor videat, quantum sibi sit animi, uti populis persuadeat. An non animadvertat ille, nomen illud *Christiana Reipublica*, inanem fore vocem, meramque congefiem rerum, fortuito vel animi arbitrio conjunctarum, nisi à forma, quæ ipsam moderetur ac dirigat, unitatem accipiat? Cujus formæ munus, cum exerceri nequeat à profano Principe, præstetur oportet à supremo quodam sacro Magistratu, qui varios hujus universitatis Principatus contineat in eadem Religione, in eadem legum observantia, tamquam inter destinatos cives cælestis Hierusalem; ac derum in eadem Ecclesia, quæ Congregationem sonat. Itaque posito in articulis Fidei dissidio, & unius partis inimicitia in alterius supremum Antistitem, hæc vox, *Christiana Reipublica*, non est amplius nomen ejusdem corporis, conflati ex membris variis, peculiari quasi fœdere inter se coeuntibus, sed ex pluribus corporibus, non modò prorsus sejunctis, sed mutuo inter se infensis.

4. Hac sanè fraude occultiori detecta, alias apertiores narratæ differtationis prosequar. Nemo nisi rationis experts affirmare potuit, debuisse Cæsarem hæreticos insectari, etiam ob eam rem Christianam

Respublica in Turcarum potestatem redigenda fuisset: sed qui pacem illam improbavit, haud necessariam censuit quâ Turcis obsisteretur; simulque credidit, irreparabile detrimentum Germaniæ vulneribus allaturam. Hoc posterius sanè accidit: de altero, quod affirmare vel inficiari non pendet ab eo quod fuit, sed quod futurum fuisset, unius Dei est certa scientia, hominis conjectura.

5. Quod autem affirmat, dissensionem inter Catholicos & hæreticos versari solum in quorundam rituum discrepantia certè tolerabili, est nimis putidum apertumque mendacium. An discrepantia in Fidei dogmatibus, de libero arbitrio, de numero ac vi Sacramentorum, de votorum efficacia, de bonorum operum necessitate, de Ecclesiæ auctoritate in præscribendis legibus, sancendisve dogmatibus, de Christi præsentia in Eucharistia, etiam extra ipsius usum, ac denique de veritate Librorum, quibus tamquam Divinis effatis veneratio habenda, dissensio est in quibusdam titibus, an in Fidei cardinibus? Si Christi cultus satis est Lutheranis, ut in reliquis tolerabilis discordia sit, frustra defudavere tot Concilia in damnandis hæreticis; frustra Deus peculiaria Fidei mysteria sacris Literis nos edocuit.

6. Age verò: Ubinam umquam audivit illud axioma Romæ decantari; *Esse magis hæreticos quàm infideles persequendos*? Docetur quidem Romæ, hæreticos, non infideles esse puniendos: illi enim sunt Ecclesiæ perduelles, violatâ Fide, quâ se per Baptismi tesseram Christo ejusque Vicario obstrinxerunt; hi verò neque sunt Ecclesiæ subjecti, neque ipsius legibus foreque tenentur. Non tamen hæc doctrina Romæ disseminatur, perniciosiorem esse hæreseos quàm Alcorani propagationem; nec esse ardentius bello petendos hæreticos, quàm Saracenos. Horum alteri cælum non adimunt aliquibus, qui eorum in secta nascuntur; iis videlicet, qui per Baptisum renati, ante rationis usum decedunt, vel cum ea ignoratione, ut nullam contrahant culpam quædam Fidei dogmata non credentes: at alteri proculdubio ab Ecclesia Triumphanti omnes excluduntur, ad cujus incrementum omnia Militantis studia referuntur. Quænam contra hæreticos expeditio tanto umquam studio, tot itineribus, tam magnis sumptibus promotâ est à Romanis Pontificibus, quemadmodum in Mahumetanos? Nulla planè est in Annalibus Ecclesiasticis pagina, quæ id ipsum non testetur. Quonam alio spectant tot militares Religiosorum Ordines, quos auctoritas Pontificia instituit, ac peculiariter moderatur? Quorsum tot indulgentiæ Decimæ, tot Crucesignatorum largitiones cum proventus, tot decies centenorum aureorum millia Catholicis Regibus impertita, nisi ad eam Christianæ Reipublicæ partem tuendam, quæ nunc libertate fruitur, & alias ab immanis draconis faucibus vindicandas?

7. Clemens ipse nonne paulò ante Ferdinando Regi ad hujusmodi expeditionem tam multa concesserat, ut Suavis ea traxerit ad pretiosa illicia, quibus Concilium retardaret? Sed post concordiam à Cæsareis cum Lutheranis pactam, & patefactam de habendo Concilio voluntatem, num fortè præterit Pontifex illi contra Solimannum opem conferre? Ad id misit Hippolytum Cardinalem Medicum, sui Patruelis filium, non cum subsidio in mensem (a) quadraginta scutorum millium, ut narrat (b) Guicciardinus, sed cum decem millibus equitum ex equitatu Pannonico, quibus usque ad belli exitum à Legato stipendia solverentur, præter duodecim

triremes suo ære constructas, Cæsari ad tuendam oram maritimam Italiæ concessas; oblati quoque majoribus subsidiis, ubi necessitas ingrueret, prout exposuit in diplomate benevolentiae pleno per Legatum deferendo. Quamobrem omnium plausu & acclamatione in Germania (c) collaudatus, quæ in tantis angustiis auxilia tam ampla experta est ab eo solo Principe, quem paulò antè Germani milites ejusdem Cæsaris diriperant, expoliaverant, in custodia concluderant. Quid verò, nonne Clementem in eo successores imitati? Ac in primis Paulus III. nonne validis militum copiis, duce suo nepote, Cæsari præstò fuit adversus Turcam bellum terra marique instauranti? Num fortè negligentes aut tenaces habendi sunt Pius IV, in defendenda Melita, & Pius V. in componendo sustinendoque fœdere, quod tantâ percussit clade Imperium Thraciæ? Quid Gregorius XIII. in eodem fœdere quibusvis impensis pro sua virili parte continuando, promovendoque? Postremâ tempestate Clemens VIII. nonne pariter ad tuendam Pannoniam immisit exercitum, illius ductore sui fratris filii marito, qui per eam expeditionem extinctus est? Enimverò numquam desiere Pontifices Christianos Principes stimulare literis, legationibus, oblati argento, milite, sui que corporis præsentia, ad arma in communem hostem convertenda. Haud certè prætermisum ab iisdem, suppetias ferre Catholicis Principibus ad bella etiam in hæreticos suscepta; præsertim ubi gravius periculum majorque indigentia visâ sunt: sed ob tenuitatem virium validiora adminicula reservarunt adversus hostem magis impium, magisque formidolosum. Neque sanè fallum est, Turcarum Imperium adeò non obesse sempiternæ Christianorum salutis, quibus dominatur, cum liberum Fidei Catholicæ usum illis concedat, qui ab hæreticis interdicitur.

(a) 18. Jun. ut in lib. cit. Arch. Vaticani, in scripto, Act. Conventus Ratispon. an. 1532. & alia quædam visu digna.

(b) Guicc. libro. 10.

(c) Epistol. Aleandri ad Sangam, 7. Julii 1532.

8. Pergit in incepto Suavis: *Dicebant alii, inquit, nullâ bobitâ Turcarum ratione, Principatus administrandos non esse ex utilitate Sacerdotum: adeoque cum cuius Principum ex officio sit incumbendum, ut præcepta divina, nec unum altero magis servetur, interdum eorum violationem tolerandam pro eo ac postulat quies publica; neque majorem esse impositam obligationem, hæreticos quàm scortatores puniendi. Et quamquam vix hujusmodi permissionis exempla produci possint per octingentos ad hinc annos; tamen qui ad priora tempora converteret aciem, effectum id ab omnibus comperturum, & quidem cum laude, cum ad id necessitas coegit. Qui hoc pacto philosophabantur, è Stoicorum secta fuerint oportet, cuncta peccata æqualia existimantium, per opinionem adeò absurdam, ut ea satis fuerit Marco Tullio; (*) ad habendum apud populum Romanum ludibrio ipsum Catonem. Atque eodem arguendi modo deduci liceret, quâ facilitate à Catholicis Magistratibus meretrices tolerantur, permittendum esse subditis, ut ad Judæos transfugiant, & Jesum Christum tamquam impium deceptorem detestentur; ut Alcorano dent nomina, Mahumetique delubra construant, ut idololatriam revocent, & Minervæ ac Apollini templa, Sanctorum nostrorum nominibus jam consecrata, restituant; & denique, ut atheismum deprædicent, omnemque*

Divi-

Divinitatem tamquam poetarum fabulam derident: hæc enim omnia nihil aliud tandem sunt, nisi divinorum præceptorum violationes: *Cuicumque verò Principum incumbendum est, ut non magis alterum altero custodiatur.* Observetur in quacumque seu veteri seu nova Republica, an scortatores, gulosi, helluones, & hujusmodi vitiis humanæ imbecillitatis deturpati, per leges publicas puniantur tam acriter, quàm violatores creditæ Religionis, quæcumque tandem ea fuerit. Observentur Patres, & Sacra Oracula, quàm diversis execrationibus invehantur in hæresim, ac in reliqua flagitia. Quidnam indicat antiquissimum illud, horrendumque vocabulum, *Anathema*, ab Ecclesia in hæreticos præcipue contortum, nisi *Sejunctionem*? Cetera delicta solum fructibus ramisque arborem spoliant; at defectio à recta Fide illam radicitus evellit. Cùm in Fide tamquam in Fundamento nitatur omne meritum, & omnis ad æternam salutem præparatio; Fide præditus si labatur in reliqua crimina, suum lapsum agnoscit, habetque in animo, quandocumque sit, respicere; quod certè quoddam semen est operis: fatetur ad hæc se cecidisse; adeoque per exemplum à semetipso damnatum minori alios contagione contaminat. At qui fidem abjecit, respicendi voluntatem non habet, suam fastus turpitudinem: quin se supra ceteros perspicacem in seo jactitat, propriæque mentis auctoritatem auctoritati Divini Verbi, ac legitimi ejus Interpretis audacter opponit; atque ad id comprobandum habemus in Vitis SS. Patrum illum Monachorum Moderatorem, sui despicientiâ insignem, plurimis turpium criminum calumniis oneratum, nihil eorum negasse; at postremò hæresis insinulatum, ab ea se accusatione ardentissimè vindicasse. Præterea, tamen culpa ad æternam vitam relata par omnino foret; quis inficiabitur, relata ad civilem vitam longè imparem esse? Ubinam promiscua castorum inceltorumque, sobriorum helluonumque commercia eos in Republica tumultus excitare solent, quos Religionis dissidia?

(*) Vide Orationem pro Murana, & ejus Commentatores.

9. Quod autem deinde affirmet, hujusmodi permissionem ante octingentos annos fuisse omnibus laudabiliter usitatam, id Suavem arguit tamquam subdolè oblitum tot legum Romanorum Cæsarium in hæreticos, & vicissim tot persecutionum, quibus vel Ethnicis, vel Cæsares Ariani Catholicos afflixere: sed dictum illud coarctatum per postremam exceptionem, *cum ad id necessitas coegit*, adeò verum redditur, ut non ante potius quàm post octingentos annos limitandum sit. Cùm adegit necessitas Christianos, urbem sanctam Hierosolimam, & Christi Sepulchrum Saracenis tradidere: an hinc ergo conficiendum, id consilii per se ipsum, & citra necessitatem ultimam licere; atque ita prudenter ad ea connivendum, ut ad pudicitiae jejuniique violationem connivemus?

10. Subtexit deinde Suavis alios aliorum sermones; nec temperare sibi potest, quin eos quasi voces suas paternâ vel uti charitate complectatur. *Id enim inquit hic agi, utrum unaquaque ex regionibus Christianorum administranda sit prout ipsarum necessitas ac utilitas postulant; an unius tantum civitatis servitio mancipentur, ad cujus commoditates sustentandas, oporteat cetera se ipsas exhauriant atque devastent.* Cuncta seducentium effata idcirco pestilentia sunt, quod specie charitatis oblecta audientibus blandiantur: quemadmodum omnium

hostium deterrimus est proditor, qui pro necis instrumento adhibet amicitiam. Hujusmodi argumentum parem habebit vim ad subditos deterrandos, ne ipsum dominum vitâ fortunisque defendant in bello, affirmando, nolle se, quò unius commoda sustineant, semetipsos perditum ire: deterrabit etiam populares, ne dimicent pro Patriciis, qui Rempublicam per Aristocratiam administrant: atque ita Principatus quilibet evadet vitreus, inermique prædâ injustas invadentis manus alluciet. Hæc planè fuere sensa, quæ memorabilem Romæ seditionem peperere, cum plebs ad sacrum collem secessit, ac pro Senatu bella gerere recusavit: sed deceptam exiit mentem, ubi à Menenio Agrippa celebrem apologum accepit de membris animantium, quæ cum à ventre descivissent, recusarentque ad ingerenda illi nutrimenta amplius laborare, statim eo languente, ipsa pariter languere. Jam verò, si Menenio contigisset pro tuendo Apostolico Principatu causam agere, rationes similitudinesque longè quidem efficaciores adducere potuisset: quandoquidem neque manus neque pes umquam in ventrem migrant, sicuti neque ferè plebejus in Aristocratia ad Patricios transit, neque subditus in Monarchia hæreditaria vocatur ad Sceptum; adeoque semper verum perstat, potissimum utilitatem communium laborum esse bonum alienum, quamquam inde singulis etiam aliquid emolumentum redundet; quemadmodum cibus ventrem præcipue corroboret, sed ex eo necessaria in reliqua membra refectio dimanat.

11. Verùm in Ecclesiæ corpore membrum quodlibet in ventrem converti potest, uti chylus in sanguinem, hic verò in carnem: videlicet in hac Republica plebeo cuicumque licet in Senatorem, cuius subdito in Principem evadere. Roma, prout, Regia Religionis, non est una peculiaris civitas, sicut alibi declaratum est: proinde in frustra concisa corrui muralis illa Suavis machina inexpugnabilis; *agi in hoc, utrum regiones Christianæ unius tantum civitatis servitio mancipentur, ad ejus commoditates sustentandas, oporteat cetera se ipsas exhauriant atque devastent.* Fuit olim privata Civitas ea Roma, quæ per annos septuaginta Pontificum præsentia Avenione degentium destituta jacuit, in cujus commoda nihil à reliquis Christianorum nationibus conferebatur. Atea Roma, quæ Fidei Orthodoxæ, ac Pontificiæ auctoritatis viribus innititur, quædam Regia est ex cunctis Catholicis Provinciis conflata, in qua quisque doctrinâ ac meritis ad summam dignitatem fastigia eniti potest ac reipsâ vel earum supremam obtinere, vel Ecclesiastici regiminis ac patrimonii particeps fieri. Est quædam Regia, quæ instar animæ tot Regna connectit, atque è regionibus sibi obtemperantibus corpus unum civile constituit, deterrorum omnium maxime formidabile, maximeque virtute, literis, felicitate conspicuum. Itaque apud se quisque reputet, ane hujusmodi corporis membris conducat aliquod incommodum tolerare, ne ab hac anima se jungantur, neve deserantur cum solis formis partialibus, ut Scholæ loquantur, quæ cuius membris, quamquam animâ viduato conveniunt. Id igitur non est quædam servitus erga herilem dominationem, cui servituti naturæ propensio reluctatur; sed conjunctio potius vitæ perfectè politicæ, adeò naturæ consentanea, ut Aristoteles Primo Politicorum c. 2. pronuntiaverit: Quemadmodum manus, quæ integro corpori non delervit, è cujus bono statu suum cuique membrorum bonum redundat, dicitur per

amphibologiam *manus*; ita hominem privatum, qui proprium sibi bonum pro fine spectat, non commune à quo privata singula derivantur, per amphibologiam *bovinem* appellari.

12. Verumtamen, sicuti evenire quandoque potest, ut seu pecuniæ inopiã, seu corporis imbecillitate computrescere brachium sinamus, ne vel ceteris membris alimentum desit, vel atrocitate remedii extingamur; ita pariter aliquis Princeps iis poterit interdum angustiis deprehendi, ut cogatur sejunctionem à Romanæ Sedis obsequio permittere aliquibus ex suis subditis, quò potioris partis salutem consulatur. Sed, ut in corpore naturali sit, extrema non nisi evidens cogat necessitas, admittuntur; itidem in civili corpore statuendum. Utrum verò Carolus evidenti hæctenus necessitate premeretur, temerarius esset, qui confidenter affirmaret, eã planè ratione, quã si quis telescopio discerneret merces è longinquo navigio in mare projici, temerarius foret in ferenda certò sententia de tanta periculi magnitudine, quanta jacturam illam prudentem redderet.

13. Errat tamen Suavis, dum ait, subsecuta tempora docuisse, ac perpetuò doctrina esse, in initum à Cæsare Concilium, fuisse cunctis humanis divinisque legibus consentaneum. Posteriora siquidem tempora docere neutiquam potuerunt, an Cæsar ab ineluctabili necessitate vim passus fuerit: sed potuerunt satis docere, libertatem conscientie indulgere, idem esse atque domo excipi Amphisibænam, quæ gemino ore animis æquè ac Principatibus virus afficit, invertatque Religionem in quoddam chaos, in bestiarum mores, in atheismum, obedientiam in contumaciam unius, & optimorum regimen in popularium plurimorum dominatum, quarum rerum exempla funesta Caroli successores experti sunt ab ea concessione profecta.

CAPUT XI.

Solimanni receptus è Pannonia. Cæsaris in Italiam reditus. Inter ipsum ac Pontificem offensiones. Britannia ac Gallia Regum tentamenta.

1. **S**olimanni exercitus, quemadmodum vastæ machinæ, suã magnitudine lentior, in Pannoniam serò pervenit; neque Princeps ille sapientis esse consilii existimavit, suam potentiam fortunæ committere, neque partem sibi gloriam, cum Carolo V. congregando in discrimen vocare; sed agro latè vastato, potiùs latrocinantium Ducis, quàm summi Imperatoris more, suas copias Byzantium reduxit. Cautum illud Concilium in Orientis magno Imperatore imitatus est non minor Occidentis Imperator illius hostis, nullã illatã molestiã ab aggressionem recedenti; ratus insignem impetiti victoriam, dum solo aspectu impetentem deterret, vincitque gladio in vagina recondito. Quin quò celerius hereditaria Hispaniæ Regna repeteret, futurosque ibi hæredes pararet, fratri opem ferre neglexit, eoque militum robore Pannoniæ illi plenam possessionem acquirere, adversum Joannem Scopusium Zapolensem, ab Austriacis *Vayvoda* nuncupatum, (a) qui supremus erat post Regem Magistratus intra ditionis fines, eamque obtinuerat prius quàm per electionem, habitam Anno 1529. quamquam suffragiis deficientem, sibi jus Regni arrogasset, ejusque titulum ac possessionem occupasset; unde Pannoniæ Coronam Ferdinando præripere adnixus, ad sui patrociniolum Solimanni arma potissimum sollicitarat. Præcepit quidem Cæsar, ut ibi

validus ad id Italorum exercitus remaneret: sed illi alterius nationis Ducem supremum sibi præfectum designati, seditione factã secessere; neque ipsius Caroli præsentia ad eos placandos quidquam valuit, quin contemptus ac repulsæ injuriam pateretur. Quare suã sponte raptim in Italiam redeuntes, iter hostilibus incendiis funestantur, dictitantes, quò deformem licentiam splendido aliquo colore honestarent, à se illa patrari, ut similes clades, à Germanis illatas patriis focis, ulciscerentur.

(a) *Vide librum de Republ. & Statu Regni Hungariæ p. 136. 141. & 143. & Broderitum & Sambucum in Appendice ad Bonifinium pag. 757.*

2. Hinc accidit, (b) ut cum Cæsar Italiam versus iter faceret, irã commotus, levem ob causam gravissimo dedecore Clementis Legatum, ejusque patruelis filium affecit; ut fert irascendum impetitus, qui bilis æstuantis igniculis irritati, eam, qualicumque oblata occasione, contra quos possunt violenter effundunt. Designaverat Cæsar ordinem in via stationibus servandum: at Legatus impatienti juvenili Cæsarem præverterat, aderatque cum eo Petrus Maria Roscius, præcipuus auctor creditus narratæ Italorum seditionis. Unde Cæsar jussit non modò Roscium, sed Legatum etiam comprehendere: postea verò facti pœnitens, Cardinalem dimisit, mox verò ad offensionem mitigandam, Roscium etiam paulò post exsolvit; nec prætermisit exultationibus officiosissimæ lenimenta erga Legatum, ipsumque Pontificem adhibere; apud quem illatam injuriam honestã specie suspicionis obtexit, quasi veaeretur, ne Legatus ægrè ferens antehabitu sibi in Florentiæ Principatu Alexandrum Patruelis filium, ad eum depellendum cum suo Comitatu deflecteret. At vero, tamen Pontifex, qui cunctis animi perturbationibus præter timorem mirificè imperitabat, boni publici rationibus justæ iracundiæ frænaret impetus, ad retinendam cum Cæsare necessitudinem; adeò tamen eã tam publicã contumeliã fractus victusque animo est, ut in lacrymas præ dolore proruperit. (c)

(b) *Guicciardus l. 10.*

(c) *Petrus Sorianus, in relatione suæ Legationis ad Senatum Venetum. Guicciardus loco citato.*

3. Quo arctius cum Carolo Pontifex jungebatur, eò fortius duo Reges illius æmuli hunc ab eo delerere conabantur, asperis certè modis, quandoquidem blandis non processerat. Horum alter, gloriæ ac potentiæ avidus, Insubriæ recuperandæ inhababat: alter, exæstiuans libidine, amicæ nuptias anhelabat. Utriusque autem consilium, quippe & utilitati & honori Caroli contrarium, adeòque favore Pontificis indigum, in eorum conjunctionem velut in obicem offendebat. Idcirco, dum Cæsar bello Turcico distinebatur, quod diuturnum & arduum ii Reges fore sperabant, statuerunt in congressu Caleii habito, ut Galliæ Rex Acromontium & Turnonium Cardinales Romam mitteret cum peracerbis mandatis, qui Pontifici denuntiarent, eos Reges se ab ejus obsequio subtracturos, nisi Gallo de Mediolani recuperatione, Anglo de Annæ connubio assentiretur. Sed inopinata celeritas, quã Cæsar hostis tam terribilis aggressionem dissolvit, Gallum ad consilia moderatiora redegit, ne Clementem impelleret, non tam ad amicitiam cum Cæsare quàm ad inimicitiam erga se. Proinde molliora Purpuratis Oratoribus injuncta mandata; quamquam, ut Angli fiduciam foveret, cui amoris cæcitas prudentiæ prospectum ademerat, voluit ali-

aliquam offensionem in Pontificem præferre, imponendo ex propria auctoritate Ecclesiasticis vectigalia quædam. Simulque ad alias efficaces artes, sed minus violentas conversus, studuit suadere Pontifici, Germaniæ Protestantes, quòd Galliæ vires tamquam unicum sibi adversus Cæsarem præsidium spectabant, futurum ut à suo nutu penderent: Angliæ quoque Regem in profequendo conjugio, catenas a furum una cum Pontifice Cæsarem lædere, quatenus Gallorum viribus se tutum agnosceret. Proinde aliam non posse rationem iniri, quã dignitas Apostolicæ Sedis, rei que Christianæ unitas sustineretur, nisi se cum ipso conjungeret: posse id à Clemente perfici servata Cæsaris amicitia, cui haud molestè ferendum erat, quando jam Gallus Pontificem cum solo Cæsare affinitate conjunctum toleraverat, eum nunc pariter cum eorum utroque Principe conjunctum aspicere. Ad ea consilia amplectenda compulsus est vehementius Pontifex, quòd aliorum favore destitutus, minoris à Cæsare æstimari videretur. Cujus rei argumenta varia suppetebant. ac in primis, quòd Cæsar Alphonso Duci Mutinam, Rhegium ac Ferrariam contra Pontificem adjudicarat. Nam de Mutina ac Rhegio, elegerat Cæsar (ut Jurisperiti loquuntur) solùm ex Jure procedere; de Ferraria verò, de qua si hanc viam iniisset, oportebat Ducem perduellionis damnare, amici conciliatoris sibi partes assumpserat: secundo autem, in procrastinandis nuptiis filia jam nubilis cum Alexandro, absque causa conspicua: postremo, dum videbatur Lutheranorum violentiã magis trahi, quàm æquitate Pontificis, in rebus de Religione, & Concilio sancendis; cum satisfacere mallet non magis honesta petenti, meliusque merito, sed planè magis formidabili.

CAPUT XII.

Alterum Cæsaris cum Pontifice colloquium Bononiæ; aliaque apud Christianos Principes officia ad Concilium celebrandum.

1. **R**eversus è Germania Cæsar, atque in Hispaniam trajecturus, voluit iterum Pontificem alloqui duplici de causa: & quòd cum eo confirmaret amicitiam, quã quicquid suæ ditionis per Italiam erat, satis in tuto fore existimabat; & quòd aliquid de Concilio statueretur, (a) sine quo se in Germaniæ negotiis intutum arbitrabatur. Clemens, quantumvis impar ad itineris incommoda, maluit se conferre Bononiam, quàm Cæsari occasionem inde præbere in Italiam penetrandi, ac Neapolim pertingendi, quò destinabat. Ferunt, in eo congressu non æquè utrique satisfactum, ac in priori. Etenim Pontifex, cupiens nulli partium sese addicere, quòd id Patris personam magis deceret, magisque securitati conduceret, ægrè se passus est ad novum foedus pro rebus Italiæ adduci; præsertim tum quia Veneti illud inire recularunt; tum quia, ut ad illud in eundem Ferrariæ Ducem traheret, necesse fuit Clementi, haud sanè libenter ei polliceri, se ipsi ad certum tempus molestiam non illaturum. Ex altera parte cupiebat Carolus, ut Clemens patruelis neptem Francisco Sfortiæ matrimonio jungeret, quò tenaciori affinitatis nexu illum ad Mediolani tutelam pertraheret: cui rei Pontifex assensus non est, ne Regem Galliæ læderet, illius hosti eã desponsata, quæ jam ipso Cæsare comprobante illius filio desponsa fuerat. Rex enim sibi hostem (*) declaraverat Sfortiam eo nomine, quòd in gratiam Cæsaris Mervellium interfecisset, sibi quidem

Histor. Concil. Trid. Pars I.

subditum, sed qui ex Regiis literis Legati prærogativa fruebatur. Cæsar arbitratus illud conjugium quasi per simulationem à Rege oblatum, petiit à Pontifice, ut Regem ad illud perficiendum urgeret; sperans ea ratione comperturum Clementem, adulterinam esse monetam, qua Rex ipsum commercari studebat, adeoque propensionem erga Gallos in indignationem commutaturum. Sed contrà res accidit: Gallus namque explorato æmuli consilio, ut ipsum eluderet, eò statim properavit, quò fortasse magis dubitanter ac pedetentim processisset; ac duobus suis Oratoribus supra memoratis, Bononiæ apud Pontificem degentibus, tradidit quidquid opus esset potestatis ad matrimonium stipulandum. Qua propter quantum Cæsari defuit de colore ac spe illius affinitatis removendæ, tantum curæ ac sollicitudinis accrevit; quæ insuper auctæ sunt, quòd Rex Pontificem rogaverat, ut unã Nicæam in Provincia conveniret, cum sibi aditus in Italiam ulterius non pateret. Nec Pontifex id negandum censebat, quippe jam bis ad colloquium cum ejus æmulo accesserat. Inerat Cæsari suspicio, ne ea res spectaret aliquod foedus pro recuperanda Insabria, Aurelianensi Duci Catharinæ sponso concedenda, cui compertum erat destinari à Rege eam ditionem, quòd lis cum priori natu filio componeretur de Britonum Principatu. Sed in eo Pontifex nisus est animum Cæsaris securum reddere, inita invicem pactione, ne foedus cum aliis Principibus sanciret. Et promissis quidem stetit, adversus quàm Suavis affirmat; uti non solum Guicciardus testatur, sed Petrus Sorianus Venetorum Legatus in sua narratione, qui exquisitissimam ac certam notitiam profertur eorum, quæ inter Clementem & Gallos tunc temporis agitata. De Concilio mirum est à Guicciardino narrari, fuisse tunc à Pontifice idcirco rejectum, quòd neuter è Regibus in id consentiret, simulque omitti quidquid ibi ea de re deliberatum atque statutum. Ex quo liquet, quàm indiligenter vestigaverit quæ ad res extra Italiam gestas pertinebant. Idque etiam patet ex eo, quod pro certo ponit, Ferdinandum electum fuisse Romanorum Regem in Comitibus Augustanis; quodque tam confusè refert negotia de Anglicano divortio; præteritque quod præ ceteris erat animadvertendum, hoc est, postremam Clementis sententiam, Catharinæ connubium ratum pronuntiantis. Quem quidem notitiæ defectum in eo Historico visum mihi est iterum indicare, ne auctoritas scriptoris, alioqui conspicui summi que nominis, lectorum fidem tenacius occupet; præsertim in iis rebus, quas illi negligenti calamo percurrit pictorum more, cum laciniis finesque regionis, quod operis præcipuus scopus est, cursim adumbrant.

(a) *Guicciardus supra citatus.*

(*) *Falcaius l. 20. §. 50.*

2. Habitus est Bononiæ peculiaris cœtus ad deliberandum de Concilio, (b) ubi interfuere Pontifex, Cæsar, Cardinales Farnesius, Campeggius, Cæsius, & Archiepiscopus Aleander ex parte Pontificia; ex Cæsarea verò Gabriel Stephanus Merinus Hispanus, Archiepiscopus Barisensis, & Indiarum Patriarcha, at paulò post in Cæsaris gratiam Purpureo pileo donatus, magnus Cancellarius Granvelanus, Commendarius Covius tunc apud Carolum gratiosus, ac Majus Jurisconsultus Cæsareus, apud Clementem Orator, & Arragoniæ Procancellarius.

P.

(b) *Alia*

(9) *Acta inter Clementem ac Cæsarem de Concilio, fusè continentur in libro Archiv. Vatic. inscripti Instructio ad Concilium Trident. & in altero inscripto, Varia, &c.*

3. Duo ibi constituta: alterum, ut quando conditiones à Pontifice propositæ de Concilio æquæ videbantur, Nuntius ab eo legaretur ad Germaniæ Principes, & Orator à Cæsare, qui Nuntio concors cum illis ea de re transigeret, animosque ad Concilii celebrationem pararet. Compertum erat, in eo solum à Pontifice Cæsarem dissentire, quòd alter agnoscebat quidem conditionum æquitatem, sed utpote cupidus quocumque modo Germanis satisfaciendi, quò Imperio quies esset, flagitabat à Pontifice etiam immoderata, ubi Germani æquioribus non acquiescerent. Contrà verò Pontifex, cui Universalis Ecclesiæ salus curæ erat, cupiebat quidem vim omnem per officia Francisci Regis adhibere, uti Protestantes Concilium exciperent, quò par erat ritu celebrandum; sed ubi reculerent, nolebat insanæ libidini unius partis indulgere, quasi totum illa corpus moderaretur: ac dum Concilium insolito perverboque modo cogeret, fraudi esset Apostolico Principatui, cui non Dominus, sed Cuslos præsidebat, universamque Ecclesiam perturbaret, eum imitatus, qui ut importunam sitim faucium ex febris arescentium expleat, potum illis indulget, unde vitæ calor obruitur, & mors cietur.

4. Alterum ibi itabilitum fuit, ut Pontifex, de Aleandri consilio, jam tum scriberet ad Principes de Concilii celebratione; ne crederetur aut simulacrum aut extinctum ipsius propositum, per encyclicum ad Principes Diploma duos ante annos vulgatum: à quo quidem Archiepiscopus Parisiensis dissentit, ratus, non esse novis se nexibus implicandos usque ad ipsam Concilii convocationem; ceteri verò omnes, ac præsertim Cæsar, consensere.

5. Pontifex, ut hoc ipsum exequeretur, aliud scripsit Diploma 10. Januarii ad Romanorum Regem, ac reliquos Principes Catholicos Imperii, in quo facta præteriti diplomatis mentione, & commemoratâ interjectâ cunctationis necessitate ob Turcicum bellum, agebat, cum illud utriusque fratris virtute feliciter confectum esset, auditusque à se fuisset Cæsaris reditus Italiam versus, neglectâ valetudinis ætatisque imbecillitate, & asperâ tempestatis incommodis, nec labori nec periculo pepercisse, quò Bononiam contenderet, ad agendum cum Cæsare de conciliandis Christianorum nationibus: ipsum autem Cæsarem usque adeò se Concilii studiosum ostendisse, ut, ubi Pontifex ad illud alioquin haud propenderet, exarsurum adhuc fuisset illius cogendi desiderio, quò tanti Principis pietatem imitaretur. Proinde habere se in animo, quantumvis posset illud indicere. Sed quoniam, cum Oecumenicum futurum esset, operæ pretium erat, ut omnes Principes Christiani in id consentirent, ne dum pars altera curabatur, altera discinderetur, quòd & ipse Cæsar optimè adverterat; se minime desitum literis atque Nuntiis reliquos Principes ad illius consensionem sollicitare. Hanc postremam periodum diplomatis ad Regem Romanorum, Cæsareani amputandam curarunt in diplomate ad Ordines Imperii destinato, simul cum aliis quibusdam vocibus, quæ illis esse poterant suspicioni: in reliquo idem planè fuit omnium tenor.

6. Ad eosdem quoque Ordines scripsit Cæsar eodem die, ac ferè in eandem sententiam; adjectâ laude amplissimâ voluntatis ac sollicitudinis in Pontifice, qui, dicebat, animo verè paterno & ar-

dentissimo ad banc publicam causam promovendam adeò incubuit, ut nihil in eo desiderari potuerit in suo munere suisque partibus explendis. Ac speciatim postea testabatur, Pontificem cogendæ Synodo libentissimè consensisse; sed simul optimo jure ac prudenter tamquam necessariam quæsi visse reliquorum Principum consensionem, quò omne schismatis perturbationisque periculum vitaretur: atque in id impendisse idonea officia per literas ac Nuntios; & consentanea responsa eum præstolari, antequam Cæsar ex Italia discederet. Hujus verò Cæsaris de Pontificis voluntate testimonii Suavi haud placuit meminisse, cum ejus memoria sit planè monoceroi contraria, ea nimirum, ut quidquid est veneni a nitidotum à se depellat.

CAPUT XIII.

Pontific. Nuntius, & Cæsareus Legatus in Germaniam pergunt ad componendas Concilii conditiones: & quid principes Protestantes responderint.

1. QUò res maturaretur citius, dum omnium Principum expectabantur responsa, voluit Pontifex alterum quod in consilio statutum erat exequi, de Nuntio destinando. Legavit itaque Hugonem Rangonium, Rhegiensem Episcopum (a) cum diplomate ad Ferdinandum Regem, & Catholicos Principes 20. Februarii Anno 1533. simulque Nuntium misit Ubaldinum de Ubaldinis, sibi à Cubiculo, ad Reges Galliæ ac Britanniæ, cum diplomatibus eodem die datis; (b) qui Nuntii Synodi convocandæ conditiones cum iis Principibus statuendas curarent. Mandata Rangonio tradita, pariter ab Ubaldino servanda, injungebant, ut octo rerum capita, quæ necessaria & æqua videbantur, proponerent.

(a) *Mandata tradita Rangonio, aliisque per eam occasionem missis, extant in Volumine Vaticana Biblioth. in quo, & in alio, sunt multæ Litteræ, Diplomata, & Commentarii Clementis Septimi de Concilio, postea, citandu.*

(b) *Hæc Diplomata extant inter alia Clementis.*

2. *Ut Concilium sit liberum, celebreturque ab Ecclesia usurpato usque ab initio Universalium Conciliorum.*

Ut ii, qui sunt interfuturi Concilio, se illi obtemperaturos polliceantur.

Ut ii, qui legitimâ causâ ne adsint excusantur, legitimos Procuratores mittant.

Ut interea in controversiis Fidei nihil innovetur in Germania.

Ut locus decernatur; secus enim omnia frustra parari: ac proinde proponi à Pontifice Mantuanam, Bononiam, ac Placentiam; quarum singulæ tuta sunt, capaces, fertilesque ac calo salubri, atque Germania propinquiores, quàm ceteris transmontanis nationibus Synodo interfuturis.

Ut si quis Christianorum Principum operi tam Religioso absque justa causâ defuerit, non idcirco omittatur; sed cum reliquis sanioris mentis in spem conspirantibus promoveatur.

Ut si quis Sacrum hujusmodi Cæsum impedire, seu postea ejus Decreta violare tentaverit, reliqui cunctis suis viribus Pontifici pro Concilio tuendo adsint. Pontifex verò sexto mense postquam de ceteris memoratis capitibus propitium responsum acceperit, Concilium indicat, post annum cogendum, quo spatium opus est, tum Urbi destinata rebus opportunis instrueda, tum quòd in præsto sint, qui è tam longinquis regionibus advocantur.

3. Nuntio Rangonio adjunctus est Cæsareus Orator Lambertus Briardus, Belgici Concilii Præses, datumque ipsi negotium, uti prius à Romanorum Rege rei transigendæ rationem acciperet: uti statum Germaniæ observaret, animosque cognosceret, an per Concilium, an aliâ viâ reconciliari possent; ac de iis Pontificem ac Cæsarem certiores redderet; nullam tamen spem faceret Protestantibus de conditionibus Concilii, si quas fortè proposuissent, ne postmodum gloriarentur, ut aliàs evenerat, in proclivi sibi esse, in summis atque gravissimis seu Fidei seu præceptum Ecclesiæ negotiis, consensum ac tolerantiam obtinere.

Si privata Nationis Synodus tentaretur, eam ostenderet inutilem; utpote quidquam sancienti auctoritate carentem, violentam Pontifice non annuente, neque consentientibus reliquis Provinciis Christianorum, ubi tamen res communis ageretur; periculosam denique ob rationes quas supra Capite 9. hujus libri. recensuimus. De iis, quibus se à Romana Curia gravatos Germani querebantur, significaret, jam ex parte à Pontifice adhibita remedia, & omnibus ritè examinatis, aptius reliquis provisorum. Quidnam certius, quid patentius præstare poterat Cæsar ad comprobandum Clementis animi Concilio celebrando paratum, quo tempore nulla suberat suspicio privati in eum studii, dum ex nova cum Gallo affinitate, suborta erat aliqua sibi invicem diffidendi causa?

4. Legati, post accepta à Ferdinando mandata, officio primum defungi statuerunt cum Joanne Frederico, à parentis obitu Saxoniam jam Septemviro, tamquam cum principe Protestantium: & cum eo convenere 2. Junii Wimariam; illius oppido in Thuringia. Is, quæ proponebantur auditis, ad respondeandum spatium postulavit; quòd à Nuntio collaudatum, tamquam prudens ad graviora deliberanda Consilium. Hic Suavis insulsâ malignitate dictum Nuntii condit: Sibi, ait, temperare non potuisse Nuntium, quin per eam laudem conceptæ spei voluntatem patefaceret, interventurâ suo negotio moræ ex voto Pontificis; sed mox accepto responso fuisse delusum. Primò quidem, quidnam usitatus Principibus, ubi quid quantumvis levioris momenti proponitur, quàm se deliberaturos respondere, antequam certum & irrevocabilem assensum præbeant? Adeoque nec improvisum accidere illud poterat, nec insolitam cunctationem præferre. Secundò, quænam Oratori novo magis usitata ratio benevolentiam captandæ ab eo Principe quicum agit, quàm acceptâ undecumque occasione ipsum laudare? Tertio, num fortè non obversabatur Nuntio lætitiæ causa, dum Joannes Fredericus, adeò palam obfirmatus in hæresi, adeò abhorrens à quocumque Concilio ex Catholico ritu celebrando, ipsum non illico repudiabat, sed ancipitem animum præ se gerebat, adeoque nutantem in eo, cui ad eam usque horam firmiter inhæserat? Quarto, si Nuntius moram trahere cupiebat, multò magis ex eadem causa Concilii repudiatio optanda erat, quæ Pontificem ab illius sollicitudine liberaret, simulque palam faceret per ipsum non stetisse, quò minus convocaretur. Quare si verum foret quod per certo ponit Suavis, repulsa confestim accepta debuisset Nuntii gaudium cumulare ob rem certam, non verò extinguiere ob evanescentem spem, ut ille comminiscitur.

At hujus hominis livor adeò frequenter, adeò manifestè se prodit, ut verear, ne quæ in illo animadverto, lectoris oculos juxta ac meum calamum

defatigent. Nominis tamen fama, cum tanta Catholice Fidei fraude ab eo quæsta, postulat ut satius mihi sit fastidium legentibus narrando inferre, quàm in ipso confutando deficientem videri, cum pro victoria, non pro plausu scribam.

5. Ad narrationem itaque regredior. Respondit postea Septemvir, velle se ceterorum Principum Protestantium super ea re sententiam rogare. Quapropter hi cum illo Smalkaldæ convenere, ut de responsione consuleretur, quam ibi decretam, ipse communi nomine reddidit scripto, Julii postremo die. Ejus summa fuit, præter generales querelas de Religione per Romanam Sedem depravata, ritibus ac definitionibus Divinæ Scripturæ adversantibus, se primæ ac secundæ conditioni consentire non posse: in iis enim ex una parte haberi, Concilium liberum futurum; ex altera verò, de posci Pontificiæ auctoritati subjectum; cui ab omnibus esset obtemperandum. Sed mira lanè excusatio: nam in articulis modò recitatis ne nominatur quidem Romanus Pontifex, quin solum dicitur, *Concilium celebrandum more ab Ecclesia usurpato à primis usque Universalibus Conciliis*: quæ postrema verba, quibus æqua & congrua conficitur propositio, à Suavi omittuntur. Neque sermo ibi est de obligatione obtemperandi Pontifici, sed Concilio.

6. Dein respondebant, in Conciliis à multo etiam tempore celebratis aberratum fuisse à recta ratione, inita à primis Ecclesiæ Conciliis, arrogatâ sibi à Pontificibus auctoritate supra quàm par erat, ac subinde inductis abusibus, doctrinisque adversus Dei verbum: adeoque se velle Concilium; in quò Sacræ Literæ prævalerent, quòdque Romanorum Pontificum aut Scholasticorum auctoritati minimè subderetur. Cujus responsionis imbellicitas mirum est quàm latere potuerit Suavem; dum eam tamquam justam recenset. Unum saltem ipsi proferant ex Conciliis Oecumenicis, in quo demonstrant, nullâ usos auctoritate Pontifices; quemadmodum ex adverso Pontifici tot in medium afferre licet, in quibus ne ipsi quidem id ausint in dubium revocare. Ea sunt in primis omnia in Occidente celebrata; non in Laterano inquam, sed in Gallia, in Germania, apud Reges ac Cæsares potentissimos, & convenientibus tot amplissimis ac religiosissimis Episcopis; qui omnes numquam consensissent, occupari ab Romano Episcopo novam & contra jus tyrannicam supra Ecclesiam universam; præsertim cum armorum vi seu formidine ad id minime adigerentur. Fierine potuit, ut ad tam improvisam alienæ potestatis assumptionem, in primis quæ eo pacto habita est Synodus, nemo prorsus reclamaret, nullumque planè vestigium facti tam memorandi in illa historia discerneret? Præterquam quòd hujusmodi auctoritas Romani Pontificis vel in primis Orientis Conciliis, quorum memoria distinctè viget, manifestò liquet; cum exploratum sit, quàm subjectionem professum fuerit Ephesinum Cælestino, & Chalcedonense Leoni. Et satis quidem intelligebatur, Protestantes, dum articulos illius verbis tam appositis conceptum repudiabant, inde deducentes libertatem adimi, ac Pontifici Concilium subijci, se vel nolentes confiteri antiquissimam Ecclesiæ consuetudinem, non à longo hucusque tempore, sed à primis Oecumenicis Conciliis fuisse, ut illis Romanus Pontifex præderet.

7. Præterea, efflagitare ut Sacra Scriptura definitionibus Pontificum, Scholasticorumque doctrinis anteferreretur, æquæ erat, ac pro certo ponere, eam

invicem sibi repugnare. Quod si contingeret, quisnam dubitet illam antehabendam? Si quidquam Pontifex contra Sacras Literas doceret, desineret esse Pontifex; & Scholastici qui hoc ipsum auderent, Scholasticorum nomen amitterent: utriusque verò proferuntur in Conciliis tamquam meri Scripturæ interpretes in obscuris locis; sed ille absque erroris periculo, hi ut erroribus obnoxii. Dixi, *in obscuris locis*: siquidem in iis quæ per se patent, variasque interpretationes minimè patiuntur, non requiritur neque convocatur Concilium; ut ex iis omnibus constat, quæ ab Ecclesiæ primordio, vel per ipsos Apostolos celebrata sunt. At Lutherani per eam speciosam loquendi formam volebant, ut in effatis Divinæ Scripturæ non adeò apertis, explicationes ex ipsorum libidine antehabentur declarationibus Interpretis legitimi, atque à Deo constituti, tum sacrorum Doctorum commentationibus à peculiari ipsorum lumine profectis, qui tandem communem Ecclesiæ sensum enuntiant. Quapropter postulatio Protestantium æquiparanda erat litigatoris petitioni, qui contenderet, in suæ causæ decisione rationem legi ac Jurisperitorum opinacioni præferri. Certissimum quippe est, legem rationi adversantem neutquam valere, multoque minus cujusvis Jurisconsulti opinionem rationi pariter repugnantem. Quare ubi ratio in aperto est, nihil opus lege, nihil Legisperito; sed sufficit lumen, hominum animis à natura induitum. Verum quoniam in rebus moralibus ratio plerumque delitescit, idcirco ejus investigandæ cura, ac declarandæ auctoritas prudentibus Legislatoribus tradita est; & cum aliquando lex ipsa obscura sit, multò plus lucis accipit ab intelligentia Jurisdoctorum, qui diu accurate que in eo se studio exercuerunt, quam à gregariis Judicibus, quibus instrui necesse est innumera ferè Tribunalia. Hinc ergo, ut quam possit tutissimè legi ac rationi adhæreatur, in more positum est, uti Judices in ferenda sententia opinionibus suis insignium Jurisperitorum doctrinas anteferant.

8. Concludebant Protestantes: Ubi Pontifex more consueto Concilium habere vellet, se minimè recusaturos adesse, ubi ita advocarentur, ut cautum publicè ipsis foret (intelligentes per eam conditionem inter alia Concilium in Germania celebrandum) & ubi existimarent id è Dei gloria futurum; sed retentâ libertate accipiendi, repudiandive ejus decreta, prout ea Divinis Oraculis vel consona vel absque arbitrarentur. Quod profectò sonabat, se Concilio interfuturos, ut ipsum impugnarent ac judicarent, non ut ibi promoverent unitatem Ecclesiæ, illud agnoscentes tamquam legitimum excitatarum dissensionum Judicem.

CAPUT XIV.

Pontificis in Galliam adventus. Et quid egerit cum eo Rege, præsertim de causa Protestantium, & Anglicano divortio.

1. Rex Galliarum non destiterat sollicitare congressum cum Pontifice; qui respiciendo à Clemente non poterat, quin immodicam seu existimationem seu benevolentiam præferret in Cæsarem, non solum ut primogenitum, sed velut unigenitum eum habendo; quod vicissim effecisset, ne Rex ipsum uti parentem agnosceret, cum causæ publicæ pernicie. Quoniam vero Sabaudiarum Dux iis Principibus arcem Nicenam concedere recusaverat, necesse habuit Pontifex Massiliam navigare; (*) quo

12. Octobris appulit, eodem postmodum deductus, ut Rex postulaverat, Catharinam sponsam. Hæc inter Florentinorum tumultus propè fuit ut infantula in horas occideretur: inde ætatis favore subtracta, ac fortunam propitiâ non modò ad Galliarum Coronam destinata, ubi demortuo primo filio ipsa cum viro regnavit; sed etiam ad plenum fermè Gallorum imperium, tergemina ipsius sobole ibi regnante.

(*) *Guicciardinus lib. 20.*

2. Suavis hæc nuptias à Pontifice sancitas refert ad postrema offensionum semina in Cæsarem jacta, præsertim ex occasione Concilii; iter verò in Galliam, ad ambitiosam ejusdem matrimonii cupiditatem. Et tamen de altero demonstratum est, quatuor jam ante annos, cum Clemens & Carolus aliàs Bononiam amicissimè convenissent, conubii negotium à Pontifice cum Cæsare communicatum, comprobatumque ab ipso, ac postea rursus idem propositum à Nuntio Aleandro Bruxellis, idemque redditum à Cæsare responsum, biennium prius quam res ad effectum adduceretur, à Ratisponensium Conventionem, ac Pacem Norimbergensem, ante Concilii petitionem, & adjudicatam Duci Ferrariæ causam, ante cetera Cæsareæ diffidentiae irritamenta. Bononiæ denique Pontificem Cæsar extimulavit ut rem perficeret, atque ita ratus inanitatem spei patefactum iri, rei exitum maturavit.

3. Enimverò quando jam Pontifex eam animi libertatem ab omni sanguinis studio non præ se tulerat, quæ sui muneris sanctitati plenè responderet, nullus supererat excusationi locus recuandam eam cum Gallo affinitatem sine gravi offensione illius Regis, cujus benevolentia Religionis rebus id temporis adeò necessaria cernebatur. Quare quicumque sanæ mentis intelligebat, admittam semel eam in consanguineos animi proclivitate, illum vel ex quacumque Religionis severitate retrocedere haud potuisse. Quod si Pontifex ambitione ad id compulsus est, non igitur opus fuerat diffidentiam cum Cæsare; adeoque Suavis, quò duplici vitio simul hunc oneret, sibi simul contradicit, & in utroque fidei suam labefactat. Quod ad iter in Galliam spectat, patet ex narrationibus Scriptorum, rebusque postea gestis, nihil aliud in eo colloquio curæ fuisse Pontifici, nisi Ecclesiæ emolumenta, quæ simul etiam ad Cæsaris emolumenta spectabant: cujusmodi erat, per Francisci Regis officia Germaniarum Protestantes mitigare, Regemque Britanniarum à repudio materteræ ejusdem Caroli revocare. Ceterum, non modò Pontifex nullum cum Rege foedus iniit, quod animosè Suavis affirmat adversus testes incorruptos, quos supra Cap. 2. produximus; sed neque assensus est Cardinali Mediceo, sui patruelis filio, ex muneribus pretiosissimis à Rege oblati quidquam acciperet, præter Leonem jam mansuetum Francisci Regi dono missum ab Hariadeno Oenobarbo.

(*) *Jovius lib. 31. & Spondanus anno 1533. numer. 9.*

Cum Protestantibus egit profectò Rex quam ardentissimis potuit officiis. Sed fallitur quicumque sibi persuadet, rebelles cum externi principis patrocinium implorarunt, suæ contumaciæ illius gratiâ temperaturos. Si enim parati forent suorum motus animorum componere pro alicujus imperantis arbitrio, illi sanè se subjicerent, cui olim obtemperare consueverant; quod humana natura æquius fert, quam denuò exterorum voluntati se subdere. Sic postmodum actum vidimus à Batavis perduellibus,

bus, modò cum Alençonio, modò cum Casimiro Palatino, modò cum Archiduce Matthia.

Diutius, ac meliori cum spe tentatum fuit à Gallo, Henricum Octavum retinere ne se precipitem daret. Qua in re accuratè observandum, si Pontifex mortalibus inhians commodis, ut eum Suavis effingit, fautores Cæsari infensos sibi conquirere voluisset, in ea certè causa tam rectè libertate nequaquam usurum fuisse, adeò ut Suavis ipse (qui prudentiæ nomine appellat politicam calliditatem, non autem justitiam fluxis commodis impetantem) dixerit, in eo negotio Clementem consuetà prudentiâ à Deo fuisse privatum.

4. Scire igitur oportet, Henricum Angliæ Regem, seu morè diuturnioris impatientem, seu diffusum Romanam Curiam sibi propitiâ futuram, jam diu vehementissimè efflagitasse, ut suâ causa Judicibus Britanniarum committeretur, ac cum Pontifice conquestum acerrimè, quòd id pernegasset. (*) Ejus literis in Senatu Vaticano recitatis 22. Decembris Anno 1530. adhuc tamen demandatum Romanæ Rotæ Auditoribus, ut ex Jure procederent ac postea ad Senatum referrent, à quo sententia proferretur. Eadem die in Senatu, Catharinæ Procuratoribus postulantibus, alterum quoque latum Decretum. Cum enim Angliæ Rex Bolenam, nuptias ei pollicitus, ad se pertraxisset, cum ea simul degebat, eidemque se re ipsa nuptiarum ostentabat: quamobrem Carolus ac Ferdinandus ad Pontificem Senatumque Purpuratorum tanto animi ardore scripsere, ut ab eo Confessu Diploma consiciendum impetraverint, quo Regi, simulque Annæ, & cuicumque feminæ prohiberetur, ne matrimonium iniret, vel aliud quidquam auderent in ea causa attentare; & quidquid secus faxint, irritum foret. Hæc Diploma Aleandro ibi Nuntio traditum, injunctumque, ut apud se quamdiu posset id retineret, ne Henricus acrius excandesceret: sed ubi rei necessitas, vel Cæsaris urgentis efficacitas postularet, illud pro æquitate adhiberet.

(*) *Ex Diario cit. Ludovisiorum.*

5. Jam verò Bruxellis, ubi primùm Aleander Cæsarem adiit, (a) flagrantissimè super ea re loquentem audivit: Sibi materteræ lacrymis discerpi præcordia: ac proinde in ea causa Clementis justitiam à se implorari; ad quem (*) literas ardentissimas dederat in Senatu Vaticano lectas 29. Martii Anno 1531. Nuntius aliquamdiu rem protraxit, causatus ea Pontificem uti mora, ne Regis animum in ipsam Reginam inflammaret, facilioremque sineret aditum reconciliationi cum ipsa, ubi æmulæ pertæsum foret; prout ferè solent hujusmodi commotiones animorum, quò impetu citiores, eò satietati propinquiores. Sed tandem comperto Regis cum Anna pervicaci contubernio, ejusque voluntate (b) ad graviora proclivi, necesse fuit Nuntio Diploma proferre; (c) quod ex mente Pontificis actum est. Vehementer querebatur Cæsar, unius hominis, uniusque feminæ libidine, causam hujusmodi contra jus fasque retardari. Unde oportuit interpositam in mittendo Diplomate moram cum illo dissimulare, ob indignationem ex eo ortam, quòd nondum missum suspicaretur.

(a) *Literæ Aleandri ad Salviatum 14. & 15. Novemb. 1531.*

(*) *23. Octobris 1530.*

(b) *Literæ Aleandri ad Jacobum Salviatum 25. Martii ann. 1532.*

(c) *Literæ Salviati ad Aleandrum 14. Aprilis an. 1532.*

(d) Granvellianus pariter, & Covius ob eandem cunctationem ferociter obstrepere, Nuntio significantes, eam futuram in Comitibus potissimam de Pontifice querimoniam: ab Henrico, cum audacter in causa tam pudenda sibi obstitetur, omnem audaciam deponendam: Anglicanum Regnum minimè passurum, vilem illam mulierculam sibi Reginam imponi. Studebat Nuntius Pontificem excusare, ab illo sententiam protrahi affirmans in rem ipsius partis eam efflagitantis. Verum Cæsar ac Ferdinandus, Catharinæ questibus perstricti, Pontificem ad ferendam sententiam acerrimè compellebant, quam validissimum frænium libidini alioquin indomitæ perditæ Regis fore sperabant. Hæc ipsa officia vim summam accepere ab ipsa Cæsaris voce Bononiæ alloquentis Pontificem, qui jam nihil obtendere poterat, seque in angustias redactum sentiebat, inter discrimina vel justitiæ lædendæ, simulque abalienandi à se par fratrum potentissimorum Principum, vel Regem libidinis impotentem unâ cum Regno præcipitem agendi. Sed quantò facilius est omittere quam agere, illudque minus periculosum habetur, cum hoc semper in promptu sit, Clemens rem procrastinavit, nec irrevocabile sententiæ telum umquam intorsit.

(d) *Literæ Aleandri 17. Aprilis 1532.*

6. (a) Contrà, Rex Galliarum spatium flagitavit, quo Henricus suæ causæ patronos Romam legaret; quippe qui arbitraretur se minimè obligari ad se vel præsentem vel per legitimos Procuratores Romæ sistendum. Ac spatium quidem ad id, sed extra judicium illi concessum; adeò ut in Senatu Cardinalium Capifucco, in Romana Rota (b) Judicium, injunctum fuerit in causa progredi: nisi qui ad excusandam Henrici contumaciam adesset, illius ad id mandata proferret. Interim Anna concepit: & Rex, quâ ut eam leniret, sibi momentis singulis exprobrantem inanem Regiæ promissionis fidem, per quam ipsi virginitatem ac famam ademerat, quâ ut futuram prolem, quam virilem sperabat, legitimam declararet, effecit ut conjugium Catharinæ irritum pronuntiaretur à Guilelmo Cranmero, qui Bolenæ familiæ à Sacris fuerat, ideoque ab Henrico in Sedem Archiepiscopi Cantuariensis intrusus; atque hac nixus sententiâ, clandestinum cum Anna conjugium Henricus contraxerat.

(a) *Literæ Salviati ad Aleandrum 8. & 13. Decemb. 1531.*

(b) *10. Decembris 1531. ex Diario citato Ludovisiorum.*

Hujusce rei certiores fecit Franciscum Regem, simulque significavit, se prospici ob eas nuptias imminencia sibi à Pontifice anathemata, & à Cæsare bellum: proinde ipsius opem implorare, enixeque ab eo petere, ut in Massiliensi cum Clemente congressu ob oculos illi poneret, ubi Pontifex latam in Anglia sententiam abrogaret, Regem reipsa Annæ nuptiarum, suumque Regnum ab illius obedientia subduendum. Responsum à Gallo, (*) se in omnibus, quæ Religionis detrimentum non forent, fraterna quæ sanè latere non poterant, Cæsariani Pontificem adorti, ipsum ut sententiam ferret, ineunte Junio felicitabant. Ipse tamen, quam potuit cautissimè, juribus contra Regem agentium sui que Tribunalis auctoritati consuluit. Itaque 11. Julii Anno 1533. in secreto Patrum confesso, Cæsare & Catharina sollicitantibus, super

duobus sententiam tulit; nimirum, Regem in censuras incidisse, ob contumaciam in iis peragendis quæ sibi fuerant per Diploma interdicta, uxore depulsâ, aliâ sibi feminâ adjunctâ. Hujus tamen sententiæ effectum suspendit usque in integrum futurum (***) Septembrem, eâ temporis morâ Regi concessâ, si fortè resipisceret atque pareret. Reginam verò, utpote ab eo injuriâ deturbatam, in pristina conjugii Regiæque dignitatis quasi possessione reponendam. Sed præcipuus litis articulus, an ratum fuerit Catharinæ connubium, de industria nondum decisus, ut aliquid timendum sperandumque Regi superesset.

(*) *Guicciardinus l. 20. Spondanus an. 1533. & Jovius. Blasius Casenas in suis Diariis.*

(**) *Sive Octobrem, ut narrat in Diario citato Blasius Casenas qui sententiam ibi legit, cum esset à Secretis.*

7. At Anglus ad eò non paruit, ut idolo suo obsequendi cupidus, populisque publicè ostentandi hæredem Regni in partu jam proximo, ritu solenni nuptias celebraverit, veteritque Catharinæ nomen suæ conjugis in posterum tribui, sed *Arcturi Principis viduam* nominari. Ad hæc iussit Annam Regiâ Coronâ per insolitam pompam redimiri; Mariam filiam, ceu ex non legitimo connubio natam, titulo *Principis Walliæ* privavit; adjectis ad hoc variis quoque neglectæ Pontificiæ auctoritatis argumentis.

8. Verum tamen cupiens aliquid cum Pontifice componere, (*) oratores suos Massiliam legavit, dum hic unâ cum Rege Galliæ ea in urbe commorabatur. Ibi verò fortuito contigit, ut Rex Galliæ, cujus intimum conclave à Pontificis cubiculo solus paries secernebat, in quo pervia utrique janua patebat, eâ ingressus Anglos Oratores offenderit, à Pontifice ad Concilium urbanis modis provocantes. Hæc re iratus Rex, & ægerimè ferens Pontificem domi suæ ad eò indignè habitum, enuntiavit Pontifici, se minimè offensum iri, si ille in ea causa ex jure ageret. Tum verò Clemens intellexit, se jam necessitate adactum ad educendum potestatis suæ telum, nisi maluisset omnibus patefacere, idoneum sibi non esse brachium ad illud ejaculandum; adeoque compelli se tum ad decretorium anathematis fulmen evibrandum; quando præstituta sententiæ dies jam præterierat; tum ad potissimum articulum decidendum. Res tamen usque ad ejus in Urbem reditum dilata, qui sub anni exitum contigit. Eò igitur regressus Pontifex certis sedatisque verbis propinquam sibi mortem pronuntiabat, ac sepulcralem sui funeris apparatus adornabat: cum interdum in quibusdam magis conspicuis magisque commendandis eventibus indat Deus mortalibus intimam futuri prælagionem, quâ testetur in terra, eam cæli providentiâ regi.

(*) *Guicciardinus l. 20.*

CAPUT XV.

Sententia in Regem Angliæ à Pontifice lata, ejusque Regni scissima.

REveritum Romam Pontificem (a) Cæsariani ad ferendam in Henricum sententiam acriter extimularunt; pro qua exequenda validissimas copias pollicebantur. Cunctatus nihilominus Pontifex est, propterea quòd sese interim Galliæ Rex interposuerat, legaveratque ad Pontificem Joannem Bellayum Parisiensem Antistitem, illustrem doctrinâ ac prudentiâ virum, ac postea Purpurâ decò-

ratum, quò illum leniret, eodemque tempore conatus erat præferendis officiis Henricum ad Pontificis obsequium percellere. Cumque hic spem aliquam faceret Pontificiæ sententiæ obtemperandi, lis protraheretur in plures articulos discissa, quamquam Cæsarei postulationibus iteratis decisionem vehementissimè flagitarent. Postremò per certum tabellarium Bellayus Regi Angliæ enuntiavit, non posse amplius Romæ citra Juris famæque labem sententiam Pontificis protrahi, quâ ille uti contumax damnaretur, nisi per eundem tabellarium redeuntem missis sive literis, sive procuratorio libello, se foro Pontificio subderet. Elapsis omnibus præscripti temporis spatiis, non modò nondum illeraderat, sed vulgatum Romæ fuit, in Angliâ, dum comœdia publica coram Rege haberetur, ab eo iussos in scenam produci ad ludibrium & ignominiam Purpuratos Patres, ipsumque Pontificem, quasi non Ecclesiæ Principes, sed Regis ridiculos.

(a) *8. Januarii anno 1534. ut in Actis Consistorialibus.*

2. Tum sanè habita fuit imbecillitas, mentis quidem, si obedientia speraretur, pectoris verò, si sententia protraheretur. Quare Pontifex, qui absentis Capisucco ad causam cognoscendam suffecerat Jacobum Simonettam, Episcopum Pisauriensem, Romanæ Rotæ Duodecemvirum, & postea honore Purpuræ à successore donatum, (a) auditâ ab eo totius causæ serie, pronuntiavit, matrimonium inter Henricum & Catharinam ratum esse; præcepitque Regi, ut in eo persisteret, & Catharinæ pecuniam in litem expensam persolveret. At fortuna per eventum (qui laudis vituperationisve apud vulgus mensuram obtinet) studuisse visa est admirabili quâdam orbitæ suæ conversione, Clementi notam præcipitis inurere in memoria posterorum, cum per paucos diebus post latam sententiam (b) reddita fuerint Romæ Henrici responsa, qui scenicum Pontificem à vero discernens, animadvertensque sceptri pericula, subditorum turbas, apud Christianum genus infamiam, prolisque labem ac defectum, si ab Ecclesiæ Præsidente supremo prius nuptiæ pro legitimis haberentur, ipse verò denegatâ illi obedientiâ persisteret in secundis, obtulit obtemperatum tam sententiæ de iis quæ ipse attentaverat, modò anathematis fulmen cohiberetur, quàm Purpuratorum Cœtui, quibus causa commissa, modò nonnulli sibi suspecti excluderentur; simulque Cameracum delegarentur homines, quibus meritò fideret, ubi quædam pro sua causa proferre cupiebat, & quò etiam tum procuratores suos præmiserat.

(a) *23. Martii an. 1534. in Actis Consistor. & in Diario cit. Ludovisiorum; non verò 24. ut scribit Suavis.*

(b) *Post duos dies scribit Bellayus l. 20. n. 54. id colligens è Commentariis Guillelmi fratris ipsius Bellaji: quamquam Anglus auct. Vitæ Henrici sex dies interfuisse dicat.*

3. Hic eventus, simul cum obitu Catharinæ, qui non intra decem menses, ut narrat Suavis, (c) sed intra unum & viginti accidit, quique finem controversiæ imposuisset, effecit, ut nimis æstinationis in ferenda sententia Pontifex incularetur ab iis ipsis, qui paulò ante seu imbecillum illius animum, seu callidum in prorogando iudicio damnabant; neque secum reputabant, vel oportuisse perpetuò causâ superfedere, hoc est, nihil umquam agere; vel quandocumque tandem lis dijudicaretur, pot-

tuisse

tuisse statim aliquid contingere, cujus ne suspicio quidem cordato viro prius incidisset. Mox 20. Aprilis (a) Reginâ petente, in Senatu datæ literæ, quibus executio sententiæ mandabatur.

(c) *6. Januar. An. 1536. uti narr. auctores à Spondano citati, & Bartholierus in Indiæ Chronologico 8. ejusdem mensis. uti narrat auctor citatus Vitæ Henrici Octavi.*

(a) *In Actis Consistor.*

4. Henricum auditâ sententiâ (b) ferunt aliquamdiu fluctuasse, hinc religione ac famâ, hinc libidine ac superbiâ eum distrahentibus: sed hæc, quippe geminum appetitum ad delectamenta primum occupantes, rationis imperium detrectarunt. Quapropter quacumque Pontifici obedientiâ per suas ditiones abrogatâ. Caput Anglicanæ Ecclesiæ seipsum constituit, colendumque præbuit. Ordini Ecclesiastico interdixit, capitali supplicio cultum omnem Romanæ Sedis, tametsi verbis titulisque solum exhibitum: expunxit vel è consuetis Ecclesiæ precibus precationem pro incolumitate Romani Pontificis, & illius loco apposuit, à *Tyrannide Romani Pontificis, libera nos Domine.*

(b) *Vide Spondan. An. 1534. num. 5.*

5. De his quæ egerat, ad varios Principes Catholicos & hæreticos scripsit. Hi factum comprobant; sed utriusque causam detestati. Optavissent Protestantes, ut eorum sectam palam amplecteretur: sed ille quamdiu vixit id recusavit. Quin statim atque descendit à Pontifice, multos hæreticos comburi iussit, sive Lutheranis iratus, utpote radicem illam repudiantibus, cujus fructum poscebant; sive illius libri doctrinis inhærens, quem ad eorum scita retellenda conscripserat; sive Regno prospiciens, ne veteri eversa Religione, quies publica pariter everteretur. Quod narrat Suavis fuisse à plerisque collaudatum, tamquam consilium summæ prudentiæ, cum se Romano iugo subtraxerit, ritibus ac Religione minimè perturbatis.

6. At nullo alio exemplo licuisset clariùs perspicere quàm inter se individua sint in quovis Regno veneratio Catholici Capitis, & Catholice Fidei conservatio. Quis Principum, Religione desertâ fuit umquam adactus ad polluendas sibi manus tanto ac tam illustri sanguine, tot capitum nobilitate, virtute, doctrinâ præstantium, ut Henricus solo in Pontificem obsequio ejurato? Enimverò exegit ille postmodum vitam adeo subditorum motibus turbulentam, ad eò funestam ministrorum strage sibi maximè intimorum, & vel etiam duarum conjugum, adeò popularibus exterisque invidiosam, planeque abominatam, ut Caligulæ Neronisque vitam merito invidere potuerit. Exactâ tandem vitâ Regnum tam malè constitutum reliquit, ut non modò confestim eruperit in apertam hæresim, quâ semper gravidum schisma est; sed ex hæresi orta subinde est tam enormis rerum confusio, ut magna Britannia, excellentium olim ingeniorum parens in Orbe Christiano, degenerarit nostrâ ætate ex discordia in Babelem, ex tragicis calamitatibus in Thebas. Quis autem non animadvertat, quàm hæc duo inter se dissideant, hinc Pontificem non agnoscere Religionis Caput, hinc eam Religionem retinere, cujus dogmata simul accepta nihil habent certi ac stabili, à quo proximè pendeant, nisi Pontificis auctoritatem; quâ neglectâ nequit alia Scripturarum intelligentia persistere, quæ sit una sui que tenax, non autem varia pro innumerabili ingeniorum varietate: quin etiam nequit tutum solidumque fundamentum præstare, quo nixi conspiremus

omnes in credendo, hanc vel illam esse veram partem Divinæ Scripturæ. Dum igitur cupiebat Rex, in veteris Fidei unitate suum Regnum perseverare, necesse erat ut vel invitum idem cerneret perleverans in illius Capitis Fide, in quo univèrsa hæc unitas coalescit, hoc est in fide Pontificiæ auctoritatis; adeoque uti cogeretur exhaurire Britanniam optimo sanguine, iis omnibus mortali vitâ ademptâ, qui eam posthaberent immortalis. Sed hujus individua conjunctionis aliud exemplum Suavi proterendum non esset, quàm Suavis ipse, qui concepto prius in Romanos Pontifices odio, postea in Romanum Pontificatum, ab odio ad impugnationem progressus, & in hac à levioribus Ecclesiasticæ jurisdictionis articulis ad solidiora fundamenta Apostolici Principatus transgressus; continenter deinceps per sua scripta in eam doctrinâ impietatem se præcipem egit, ut nihil aliud de ipso certò constiterit, nisi eum non fuisse Catholicum. De reliquo, cuiam sectæ adhæserit, incòmpertum; minusque omnium vero dissimile videtur, nulli adhæsisse. Atque ut hominem in ærumnis Romanæ sedis testiviùs exultantem, ac imprudentiæ in ea sedentis insultem deprimam, ipsum, seu potius ab ejus calamo seductos duplicis hac in re erroris admonebo.

7. Errat primò: quoniam, tametsi gravem quidem passa fuerit Ecclesia jacturam tam piæ florentisque nationis; majorem tamen passa est Britannia ab Ecclesia jam sejuncta. Neque hic loquor de sempiterna cælestis felicitatis jactura, cum hic in eos scribam, qui nullam aliam prudentiæ existimationisque regulam agnoscunt, nisi fluxa terræ commoda; adeoque necesse mihi est uti sermonibus Christiano homine minimè dignis, ut ab iis capiar quibuscum loquor. Componatur ex una parte status ille humanæ felicitatis, quo Catholicus Orbis, ac Roma ejusdem Regiæ, ante Anglicanum dissidium fruebatur, cum eo quo nunc fruitur, spectatis literis, virtutibus, tranquillitate, existimatione, opulentia, gloria; ac leve quoddam detrimentum deprehendatur. Conferatur ex altera parte vetus Angliæ olim Catholica, cum eadem postea schismatica; & deprehendatur in ea vera, non fabulosa metamorphosis, quâ nobiles Regiæ in rabidas canes commutata. Ita profectò contingat necesse est; si nocet corpori unius manus abscissio, multò gravius nocebit manui ipsius à corpore se junctio.

8. Secundus error ad Pontificis imprudentiam spectat. Sed ea sanè nulla fuit: humana siquidem prudentia non ab eventu petenda, sed ab antecedentibus futuri eventus conjuncturis. Ausim prætereà affirmare, etiamsi Pontifex eventa tunc minimè probabilia illius sententiæ divinasset, nimirum, eam neutiquam sustinendam Austriacæ potentie viribus, tam illi additis, si sanguinis, honoris, sollicitationum, promissorumque ratio haberetur: Regem jam annos plurimos ad eò religiosum in eam impietatis voraginem se submersurum, ut inde numquam emergeret; Regnum tam egregium haud oblecturum sacrilegis flagitiis hominis perditâ libidine insanientis; Regis filiam priorem natu ac Religione Catholicam, atque hæredem Regni sine prole obituram, Sceptrumque in manus adulterinæ sobolis delapsurum, quæ legitimum sibi dominium in Angliam sumere nequiret, si Pontificis jurisdictionem in Ecclesia legitimam agnosceret. Ubi, inquam, Pontifex hanc ærumnarum seriem inopinabilem prænovisset; tamen ex prudentiæ lege illud ipsum peragere debuisset. Eâ sententiâ unius quidem Regni obsequium deperditum; sed confir-

mata

mata Pontifici potestas, in qua Christiani Principes, quotiescumque ad Justiciam ac Religionem per inemendabilem contumaciam violandam induxerint animum, Vaticana tela pertimescant, quæ in Regni discrimen Henricum Octavum redegere: & quamquam per eam occasionem, non uti necesse fuerat res evenerint, tamen Regem illum infelicem in se, multoque infeliciorem in posteros reddidere. Certè hujusmodi exemplum Principibus Catholicis animos addere ad impiè agendum absque terrore non poterit: contrà verò, si Pontifex post adeò turpiter conculcatam justitiam contra jus fasque tam inclitæ uxoris, abjectam reverentiam in Ecclesiæ Caput, despectam matrimonii religionem, defes adhuc elanguisset; indicasset profectò, in sacræ potestatis armamentario solùm suppetere tormentarium pulverem ad inanem edendum strepitum, non pilas fulmineas ad vulnerandum: atque ita jacturam fecisset illius auctoritatis, quæ in animis improborum terrore continetur. Nec aliâ sanè lege videmus ceteros uti Principes: fulminantur proscriptiones, promulgantur edicta in perduelles Provinciarum perturbatores, tametsi dubium sit satisne virium sit ad ea exequenda, tametsi quandoque viribus hi postea præpolleant, tametsi denique interdum oporteat immunitatem iisdem concedere, eosdemque in amicitiam revocare. Nihilominus ea priora prudenter peracta, ne iis omissis unusquisque citra metum rebellaret: satiusque semper est, spiritus contumaces timore pœnæ frænare, quam impunitatis spem illis permittere.

CAPUT XVI.

Nova Clementis Consilia de Concilio. Ipsius obitus; eique Paulus III. successus.

1. Jam verò ut historiam ad propositi argumenti seriem redigamus, affirmat Suavis, Cæsarem iis auditis quæ de Concilio Rangonus Nuntius proposuerat, conquestum cum Pontifice, quod actum ab eo fuisset cum Protestantibus aliâ omnino ratione quàm Bononiæ convenerant, adeo ut ille se delusos existimarent; ab eoque enixè quæsisse ut rationem iniret, quâ ipsis fieret satis: hæc verò Cæsaris literas in Vaticano confessu lectas octavâ Junii, ac paulò ante nuntios perlatas, à Landgravio Hassiæ armis Ferdinando adeptam Wirtembergæ ditionem, ac Duci Ulrico hæretico legitimo domino restitutam; unde opus fuerat Ferdinando cum iis pacem componere: Multos ex Purpuratis Patribus dixisse, Lutheranis eâ victoriâ elatis aliquid concedendum; nec utendum amplius callidis artibus, sed verè sincereque Concilium convocandum; verum tamen Pontificem, cum eorum potiori parte animadvertentem, fieri non posse ut ab hæreticis Concilium acciperetur iis conditionibus, quæ Romanæ Aulæ conducerent, sanxisse, Cæsari respondendum: cum in dies novæ subnascentes discordiæ inter ipsum & Galliæ Regem, aliosque Principes Christianos audirentur, opus esse potius illas componi, quò ex Concilio fructus expetiti colligerentur.

2. Mirum certè non est, Suavianas narrationes ab historica veritate aberrare; sed absurdum est, vel è poetica verisimilitudine recedere: altero solùm opus est quò veraces simus, altero quò saltem veraces credamus. Quonam pacto fieri potuisset, ut Cæsar conquereretur, à Nuntio Rangone actum cum Protestantibus adversus quàm inter se ac Pontificem Bononiæ convenerat, si etiam tum mandata concorditer fuerant tradita duobus Ministris, ab

utroque Principe in Germaniam destinatis; si Legatus uterque à Ferdinando rei transigendæ rationem acceperat; si uterque simul adentes rem peregerat, utriusque simul Joannes Fredericus communi Protestantium nomine responsa reddiderat scripto? Sed rem enucleemus. Quinam è sanctis articulis, quæ syllaba fuerat immutata? Ipse planè Suavis ea ne leviter quidem indicat, cum ad ipsa succanda nullus suppetat color. Quid? nonne ipsemet narrat, quod ex legitimis etiam Commentariis constat, tunc fuisse à Protestantibus rejectum Concilium consueto Ecclesiæ more celebrandum? Num fortè Bononiæ concordaverant, habendum esse Concilium contra morem Ecclesiæ? Subdolasne artes Cæcus Patrum nuncupabat, cum ea conditione Concilium propositum? An erant auctores Pontifici, ut alia ratione illud cogeret? Atque ejus narratio tam longè à vero deflectit, ut nunquam in Patrum Senatu Cæsaris seu querimoniæ seu literæ recitata fuerint, quantum ex ejusdem Senatus actis liquet.

3. Scire juvat, notam fuisse Pontifici, simulque molestam, parum sibi decoram, sed communem opinionem, susceptum ab eo illud iter ex privato studio, quò patruelis neptem extolleret: quod equidem ob rationes supra relatas fallum arbitror. Idcirco in primo Patrum Purpuratorum confessu, (a) Romæ post suum regressum habito, publicas causas exposuit itineris à se suscepti: scripturæque (b) postea Romanorum Regi, se percupidum Concilii ex pio Cæsaris fratris voto; eâ ætate temporisque inclementiâ, itineris laboribus, marisque periculis caput objectasse, quò Regem Galliæ ad consensum impelleret, cujus opera ad eam rem tam ingentis tamque perspicui momenti videbatur: ea de causa, quò arctius ejus animum ac voluntatem sibi conjungeret, cum illo affinitatem contraxisset. Se quidem in eo Rege magnum Religionis studium natum; sed ab eodem rem Christianam adeò tunc variis motibus turbatam cerni, ut opportuniora tempora præstolanda existimaret, quibus ex cunctis Christianorum Provinciis Concilium per omnium conspirationem fructuosius coalesceret. Hæc animorum præparationem ipsum utique curaturum polliceri, & consecuturum sperare: dolere se nihilominus, quò unde rem ipsam impetraturum considerat, solam rei spem retulisset; quamquam ceteroqui congressus ille non absque emolumento Reipublicæ Christianæ fuisset: multis quippe malis obviam itum, indicatis per hæc armis, quæ in Cæsarem Rex antea moliebatur.

(a) 12. Decembris 1534. ut in *Actis Consistorial.*

(b) 20. Martii Anno 1534.

4. Et sanè de Concilio fatetur Suavis ipse, Regem urgente Clemente impendisse operam, ut Protestantes aliquam Italiæ urbem comproberent, cum Pontifici satis esset, eos consentire se Concilio interfuturos, uti Rangoni significaverant; tametsi obtemperaturos se neutiquam pollicerentur: hoc enim ab hominibus adeò perditis sperandum non erat; illud verò Pontificem ac Cæsarem apud Catholicos satis commendabat. At illi Regis postulationi non assensere: ac propterea in Commentariis Petri Soriani, Veneti Oratoris apud Clementem VII. & Paulum III. habetur ab Rege ipso ob alienationem animi à Carolo, recusatum Concilium in Germania & ægre etiam Mantuæ acceptum, utpote juris clientelâ, & propinquitate loci Imperii ditionibus nimis conjunctâ.

5. In Vaticano Confessu ter, quantum comperio, ea de re actum post reditum Clementis, & ante illius obitum. Primò 18. Maji, quâ die exposuit Pontifex gravissimorum malorum seriem, quæ à Germaniæ dissidiis oriebantur, Anabaptistarum obsidionem, bellicos Turcarum apparatus ad Tunetum expugnandum. (c) Atque ut hæc duo postrema intelligantur, breviter insinuandum: de primo, Anabaptistas, innumeras sacrilegas ineptias disseminantes, occupato Monasterio præcipuâ Westfalix urbe, Regem ibi creavisse Joannem quemdam Bocoldum Leydentem larcinatorem, qui post ductam uxorem in adulterio deprehensus, ac inde noxam libidinis sanctimonix velo studentis obumbrare, ausus est capitali pœnâ subditos cogere ad polygamiam, ritibus impiis ac ridiculis solenniter profitendam. Hi ergo ab Episcopo, ut legitimo Domino illius urbis, obsidione premebantur; ac postea devicti; vulgo prius ludibrio fuere, deinde verò neci traditi, non ob cruciatum minus, quàm ob ignominiam detestabili. Quod attinet ad secundum: Hadriadenus Oenobarbus, Solimanni classis Præfectus supremus, Neapoli, Romaque prius exterritis, potenti classe oram Italiæ percurrens, direptisque Capreis, Fundis, Prochita, Terracinaque Tunetum verius deinde impetum vertit, ut inde Muleassem expelleret; qui crudeliter ambitiosus, quâ trucidatis qua occæatis, unâ cum Maimone natu majore uno & viginti fratribus, eorumque filiis præter Rossetem fortunatâ elapsam fugâ, sibi Regnum Tunetanum occupaverat, subditis odiosus. Hinc Solimannus, per speciem expellendi tyranni, legitimeque Principis restituendi, tentabat, prout evenit, Regem ejusque ditionem sibi reddere vedigales; majoremque Christianis populis eâ Regni proximi accessione metum incutere. De his itaque in eo Confessu Pontifex rationem reddidit.

(c) Vide *Spondanum Anno 1534. n. 16. & Anno 1535. num. 18.*

6. Secundò, de iisdem rebus apud eosdem locutus est Clemens 8. Junii, uti memorat Suavis; recensuitque denuò damna & discrimina Germaniæ, ex ea dissensione Religionis profecta, ac demum Patribus demandavit, ut re adeo gravi attentius ponderata, in sequenti Senatu de opportunis remediis sententias dicerent. Tertio, post biduum in Senatu Pontifex venit nimirum 10. Junii, lectæque ibi sunt literæ, non Caroli, sed ejus fratris, quibus oppugnatus Wirtembergensis Principatus nuntiabatur: quem Cæsar ante annos plurimos Ulrico abrogatum, Ferdinando contulerat, propterea quòd recusabat Ulricus illum sibi à Carolo, tamquam ab Archiduce ac Domino hæreditario bonæ partis Sueviæ, beneficiario jure dari agnoscere. Postea verò nova illa obsidio acciderat; cum enim fuerit in more positum, decimo quoque anno fœdus quoddam (Circulum Suevicum appellant) aquod Germanos instaurari, à Frederico Cæsare institutum, accitis urbibus Imperio non omnino subiectis, quò per illud communis pax continuaretur; hoc fœdus postremò renovari haud potuerat ob Religionis dissidia. Unde Landgravius occasione arreptâ, aliorumque hæreticorum Principum opibus fretus, illam Ferdinandi ditionem invaserat. Ipse verò Ferdinandus concordiam Norimbergensem, ut notavimus, exeunte Junio confirmavit, adeoque aliquot hebdomadis post enarratum Confessum, in quo Suavis ea de re Pontificem conquestum affirmat.

7. Cardinales concordia sententia decrevere, nullum fore salubrius remedium, tum hæresi, tum reli-

quis Reipublicæ calamitaribus, quam Univerſalem Synodum, pacemque inter maximos Christiani nominis Principes. Proinde, uti Pontifex pro utraque eousque laborem impenderat, ita peculiari sedulitate eidem insisteret. Et quoniam emolumenta per Concilium speranda paci communi debebant inniti, eam primo loco promovendam. Ita libri legitimi de illo Patrum Confessu loquuntur; cetera commentitia.

8. Paulò post evenere quæ de obitu suo Pontifex præſagierat; qui post molestum variumque morbum, unde se aliosque graviore sui tædio affecerat, die 25. Septembris deceſſit. Ejus mors tanto excepta gaudio, quanto ipsius electio; non solùm ob eam latietatem quam parit diuturnitas Imperii per electionem deferendi, sed ob calamitates in illius administrationem ingruentes, quæ Principem plerisque invisum, uti noxium reddunt, cunctis ut infauftum. Iis etiam dotibus verè caruit, quæ populorum studia conciliant, quæque in eo tamquam in Leonis patruæ sperabantur, creditoque illius Pontificatus capite, cujus revera solùm dextra extiterat; beneficentia videlicet & humanitate, quæ in Leone præstiterunt, excessu noxio, sed plausibili; in Clemente defuerunt, defectu minus quidem nocente, sed magis inſulo. In eo timor dominabatur: ea nimirum animi affectio, quæ dum alios pluris æstimat, hominem aliis minoris æstimabilem reddit. Ceterum mens in eo rerum plurimarum capax, magna in agendo solertia, conspicua morum gravitas, plurima linguæ efficacitas: hæc tamen decora, quæ Ministrum egregium prius effecerant, haud quidem satis fuerunt, ut amabilem Principem postea redderent.

9. Postremis diebus aptè rationem inicit deligendi sibi successoris. Nam Mediceo Cardinali, patruelis sui filio, hominem ad id commendavit, non sibi amicitia in primis carum, nec beneficiis maximè devinctum, sed meritis supra ceteros insignem; Alexandrum videlicet Cardinalem Farnesium, Sacri Collegii Decanum: ita hæredem voluit in Principatu, quem in Senatu non creaverat filium. Hunc postremis duobus Comitibus summi Principatus sibi competitorum Clemens expertus fuerat, quod in imbecilliorum animis odium parit, in obicem quasi propriæ celsitatis, at in magnanimis existimationem aget; victi siquidem amplitudo, victoris excellentiæ pretium facit. Hinc ab eo postea gravissimis negotiis consiliisque difficillimis admotus, ac demum Romæ Legatus pro Pontifice constitutus, cum is in Galliam profectus est.

Clementis judicium subsecuti Vaticani Senatores, primo Comitiorum die concordibus suffragiis Alexandrum ad Pontificatum evexere Octobris die 12. At Suavis, ubi primùm Pontifex renuntiatus est, se Honorium Quintum nuncupasse; inde, cum solenniter coronaretur, Pauli III. nomen accepisse. Equidem huic errato libens potius pepercissem, quippe nonnullis (*) Scriptoribus communi, nisi Suavis exquisitam rerum cognitionem sibi gloriosius arrogaret, cum tamen multas potius quàm selectas habuisse videatur. Id igitur mera fabula est, uti constat non modò illorum Comitiorum Commentariis, ab iis qui interfuere conscriptis, atque ex Ephemeride Blasii Cæſenatis, à Pontificiis cæremoniis, ac Petri Pauli Gualterii Aretini, qui pariter adfuere; sed ex legitimo libro, in quo Vaticani Senatus acta continentur.

(*) Videatur *Spondanus Anno 1534. num. 9.*

CAPUT XVII.

Prima Pauli III. cura de Concilio.

1. **P**RAE se tulerat semper Paulus, cum Senator esset, animi propensionem in Concilium, quæ viam stravit supremæ dignitati, compulsiue ad eam ipsi deferendam Cardinales Cæsari addictos; (a) atque eandem ille voluntatem in summo fastigio confirmavit. Sed uti mortales prudentiam à simulatione se jungere haud consueverat, cum tamen hujus usus summa sit imprudentia, quippe qui diffidentiam alienationemque in aliis excitat, quæ duo præcipuè & suasionem retundunt, & rerum, quas apud alios aggredimur, successum intervertunt; ut, inquam, haud solent mortales fecernere duas hæc qualitates, quamvis sibi mutuo repugnantes; ita prudentiæ opinio de Paulo callidiores induxit, ad optati Concilii simulationem illi appingendam: & tamen nihil Pontifex diligentia prætermisit, donec rem ipsam perfecit. Quamquam ipse in eo sedulitas Clementis cunctationem purgaverit, cum ea obstacula palam fecerit, quibus hic se retineri prædicabat; dum non semel Paulus visus est non modo incassum indixisse Concilium, sed eò Legatos miserit, quos post diurnam & otiosam moram opus fuerit revocare, quod ceteri minimè convenirent: neque umquam inchoare illud licuit, nisi eo impetrato, quod decessor uti necessariam conditionem postulaverat, hoc est, inter Cæsarem ac Regem Gallia concordiam.

(a) *Ex relatione Oratoris Soriani.*

2. Gemina in re visus est Paulus Clementem prudentiâ superare. Prima fuit; Noluisset quacumque specie, ne meræ quidem defensionis, cum Principibus Christianis fœdus habere. Satis ille intellegebat, quicumque in aliqua lite cum altera parte confœderatum se gerit, nunquam eundem posse apud alteram partem in quovis alio negotio æqui iudicis fidem obtinere. Altera fuit; Haud malè fuisse animatum de Concilii eventu, uti Clemens solebat, qui diu professus est, se illi assentiri, quò votis potius communibus satisfaceret, quibus observandum erat, quàm quòd sponte sua opportunum illud arbitrareretur. Atque id in causa fuit, ut à plerisque crederetur, voluntas ejus Concilium averfata, ut sæpe usuvenit, iudicium mentis traxisse ad improbandum ceu noxium, quod universè expetebatur, ceu dictamus Ecclesiæ vulneribus salutaris. Eadem ratio novum Pontificem movit, ne tamquam arduam Concilii Congregationem ostenderet, ut Clemens quidem affirmabat, ac re ipsa erat, haud sanè inscius, eum, qui rem aliquam avidius efflagitat, abhorreere tamquam ab adversante voluntati suæ, ab illò qui rei conficiendæ difficultates in medium affert. Paulus itaque satius habuit, ut ab ipsa re obstacula detegerentur, & ipse haberetur ab hominibus potius minùs in prænoscendo sagax, quàm minùs propitius in agendo.

3. Idcirco in primo Senatu (*) 13. Novembris aperuit Patribus eundem de Concilio sensum in se, quem in Purpura præ se tulerat; eosque cohortatus est, ut in seipsis, Curiaque universa, ad morum emendationem exemplo cunctis futuram incumbere; designavitque ad id postea, non quidem tres solum Patres quos (**) Suavis nominat, sed Piccolomineum Cardinalium Decanum, Sanseverinum, Ghinuccium, Simonettam, Cæsum, Christophorum Jacovaccium, tunc *Datarium*, eundemque Episcopum Costanensem, mox Purpuratum, Episcopum Nicosientem & Aqueensem, qui etiam in Romana Rota Duodecimvirum agebat, viros Ca-

nonum peritos, in negotiis expertos, & ingenio moderatos, quales oportet Censores sint, ne postea censura ipse magis noceant quàm corrigant, magisque sint ad contemplandum speciosa, quam ad agendum accommodata. His verò auctoritatem amplissimam in cuncta tribunalia impertit. Ante hanc solemnem Censuram designationem, (***) diu ea de re deliberatum; ac in Diplomate exposita rerum capita, quæ opportuniore ad id censebantur, eaque in Vaticano confessu proposita, singulorum iudicio privatim expendenda: sed postea in alio (Consistor. 9. Jul. confessu) decretum, ne vulgaretur diploma; quippe quod dum reformari mores jubebat, fatebatur in iis, in quibus reformandos curabat, deformationem inesse; adeoque obrektionem hæreticorum apud vulgus confirmasset, ac præterea nihil amplius supra Majorum decreta præstitisset. Proinde opus esse potius dari operam ut ea servarentur, tam in tribunalium emendatione, quàm in morum honestate ad exterorum exemplum: atque ut huiusmodi decretum re perficeretur, potestatem jam invidatam tribuit Pontifex Censuris, quos retulimus. His à Suavi seu ignoratis seu dissimulatis, errabunda destituitur ejus narratio inter falsitatis livorisque larvas & umbras.

(*) *Non 12. ut dicit Suavis, & constat ex Actis Consistor.*

(**) *23. Augusti in libro 1. Diplomatum Secretorum Pauli III. in Secretaria Diplomatum fol. 53.*

(***) *19. April. Anno 1535. ut in Actis Consistor.*

4. Mox etiam legavit Pontifex varios Nuntios, quibus apud Principes Concilium promoveret. Egregios etiam viros in Purpuratorum Senatum (*) adlegit, inter quos Joannes Filcherus, Episcopus Roffensis: is fuit qui à Latina lingua sumpto vocabulo, *Roffensis* dictus est, vir doctrinâ ac sanctitate præclarus, cui nonnulli volumen tribuunt, ab Henrico Rege antea typis editum in Lutherum. Hic habebatur id temporis in custodia ob Regis indignationem, cujus impiis iussionibus subscribere recusabat, quamquam initio, ne impetum oblitendo stimularer, plus æquo indulserit; cujus indulgentiæ, quamdiu postea vixit, frequenter seipsum inculavit. Neque verò eam illi dignitatem Pontifex detulit, quod eandem speraret Regi venerationi futuram; ut pro certo ponit Suavis, quo Paulum derideat, quasi deceptum in eo ac delusum. Quem umquam spes allexisset huiusmodi obsequii ab eo Rege exhibendi, qui conculcandi Pontificis, ejusque Hierarchiæ destrucendæ studium ostentabat? Consilium Pontificis fuit, uti auctor ipse Henrici Vitæ scribit: *Carceris jam annui molestiam solari eâ novæ dignitatis accessione*; ac Roffensi, quocumque tandem modo per hoc quamvis mortale præmium, illos annos rependere, quorum iacturam patiebatur pro summo Pontificatu defendendo: quandoquidem præcellis animis, vel ex regula felicitatis naturalis, inest præsumptio, honorem ipsâ vitâ non malè emi. Eadem etiam cum ceteris dignitate donatus Nicolaus Scombergius, Archiepiscopus Capuanus, natione Suevus, qui præcipuis Magistratibus in Ordine Prædicatorum functus, ad eam Sedem evectus fuerat à Clemente, adhibitusque consiliis gravioribus, æquè ac Gilbertus Episcopus Veronensis, uterque summæ prudentiæ ac pietatis; sed prior in Cæsarem, alter in Gallorum Regem propensior. Hunc

CAPUT XVIII.

Vergerius in Germaniam Nuntius. Ejus colloquia cum Principibus tam Catholicis quàm Protestantibus, & cum ipso Lutero. Et quam responsa reddita.

1. **P**ontifex itaque, quò penitus Germaniæ statum exploraret, Romam accivit Petrum Paulum Vergerium Justinopolitanum, qui apud Regem Romanorum Clementis nomine Nuntium agebat. Ab eo cognovit, unicum exasperatis Germanorum animis mitigandis lenimen fore, si Pontifex promptum omnino proclivemque animum patefaceret ad Concilium celebrandum, absque ulla cujusvis obstaculi mentione; illudque re ipsâ, quocumque tandem modo convocaret. Illi siquidem Nationi, discordiis intestinis defatigatæ, nullam quietis aliunde spem affulgere: adeoque hostis loco eum ducere, qui Concilii convocationem revocaret in dubium; servatoris, qui eam polliceretur. Prætereaque sibi persuadebat, per errorem vulgo frequentissimum, à sola Pontificis voluntate Synodi congregationem re ipsâ pendere. Eam igitur agendi rationem secutus Paulus, Vergerium ipsum in Germaniam legavit, tamquam ingeniorum, quibuscum agendum erat, expertum, & auctorem Concilii à se promovendi. Tradidit eidem Diplomata ad cunctos Principes seu Catholicos seu Protestantibus, charitatis quàm dignitatis studiosior. Injunctis, ut unice locum cogendo Concilio statuendum curaret; quæ conditio minime poterat in incerto relinqui: de reliquis verò conditionibus taceret, quò obices omnes amoliretur; re postea inceptâ, cetera facilius componi posse. Quod consilium ceu periculo proximum improbare licebat, nisi gravissimis pariter malis remedia quoque periculi plena prudenter adhiberentur. Quin deinde monuit Pontificem Nuntius, (*) ut consilium de non agitandis in futuro Concilio priorum definitionibus, vel ipsos Oratores Cæsares ab eo celaretur: secus enim, cum illi ad Cæsarem scriberent (in cujus Consilio Lutherani aderant, suam factionem de singulis admonentes) ad primos ejus rei Nuntios tumultuatos Protestantes, ac proinde Concilii negotium evanesceret; quod ipsum à Cardinali Leodiensi postea significatum, cujus sententia erat, perniciosum quidem, sed tamen necessarium fore Concilium. Pro Sede Concilii Mantua proposita: cui, ut alibi diximus, Cæsar consenserat, annuente Germaniâ, cum de iis ibi Episcopus Dartonenfis egerat; & quæ urbs tum clientelâ, tum propinquitate Germaniæ, ceteris nationibus minùs fortasse opportuna videri poterat.

(*) *Litera Vergerii 12. & 24. Sept. quæ sunt in Volumine Biblioth. Vatic.*

2. Quæ fuerint tradita Vergerio mandata ad ea conficienda, ex ejusdem epistola liquidò constat: (*) sic enim ad Ambrosium Recalcatum, qui erat à Secretis Pontifici, scribit: *Duabus de causis me Pontifex in Germaniam legavit pro Concilii negotio; altera nimirum ut obfisterem, ne quis hoc anno Conventus habeatur, per quem forsitan peculiaris Nationis Synodus celebretur, uti minabantur: altera, ut re ipsa Concilium Oecumenicum convocaretur.* Neque quisquam putet, hæc ab eo scripta timoris impulsu, ne literæ interciperentur: altera enim epistola (**) arcanis notis scripta hæc profert initio: *Mibi planè liquet, Paulum verè integerrimum sanctumque Pontificem eo me animo delegasse, ut non solum motus, qui timebantur, sopirem; sed*

itaque Scombergium Paulus tunc existimavit reconciliandis Germanorum animis idoneum administrum: nec eum impediit vel in remuneranda hominis virtute, vel in credendis negotiis ejusdem fidei, affinitas citra culpam illius contracta cum hoste Sedis Apostolicæ maximè capitali: etenim (si tamen verum asserit Orator Sorianus in suis Commentariis) Scombergii confobrina, quæ jam inter sacras virgines se Deo voverat, postmodum Lutero nupserat.

(*) *21. Maji Anno 1535.*

5. Philosophatur Suavis, Pontificem haud vero Concilii emendationisque studio rem gessisse, propterea quòd confestim inter Vaticani Patres adscivit Alexandrum Farnesium, & Guidonem Ascanium Stortiam, nepotes suos juniores. Verùm, quòd Paulus amore sui sanguinis nimium exalterit, haud inde exemplò conficitur, non fuisse in reliquum Religionis studiosum; prout liquet ex universa serie ejus Principatus. Quemadmodum enim ex unica honesta actione non rectè deducitur virtutum universitas, ita perperam ex unico deformi actu omnis virtus excluditur. Ejus verò in Paulo vitii nota tam est homini consueta, ut pro vitii nota non haberetur in quovis alio Principatu, qui supra conditionem hominis non assurgeret. Adeò ut planè Philosophus 3. Politicorum Cap. 11. asseruerit, à Principibus, cum suam progeniem, quæcumque ea sit, ad Principatum non provehant, *virtutem exerceri supra modum humanæ naturæ.* Proinde qui ob hanc humanæ conditionis labem Pontifices vituperat, inesse Divinum quiddam in Pontificatu fatetur. Ceterum nonnulli in Paulo ex humana imbecillitate lapsus, quos in Principatus illius initio expandit Suavis, ut infamiæ afflatus veluti prodromus animos paret secuturis obrektionibus, quadraginta jam annis præcesserant ipsius electionem, & antequam Purpurâ claresceret, ac per eam temporum licentiam, quorum memoria non sine horrore ac vituperatione repetitur. Postea verò tam decore, tam integrè vitam instituit, ut in omni Pontificatu inter summos habitus fuerit; in tribus Pontificiis Comitibus, inter Solio proximos; in postrema verò electione, sine competitore in eodem Solio collocatus. Quod nonnulli præcella virtus consequi potest: non semper quidem concordie omnium voluntate conscenditur; at sine illa nunquam. Quicumque rerum publicarum notitiam delibavit, satis novit, administrationem Pauli extitisse Pontificiæ prudentiæ præclarum exemplar. Ex iis quos Vaticani Patres creavit, quatuor continenti successione per annos duodeviginti primam Sedem tenuere; & præter eos primaria illius ætatis capita, virtute ac doctrinâ in supremo Senatu ab eo constituta, ut duo jam laudati Roffensis & Scombergius, ut Contarenus, Sadoletus, Polus, Bembus, Aleander, Moronus, Bellayus, Guidicionus, Parisius, Truxius, & Carolus Lotharingus. Enimverò acerbior in Paulum se habuit Suavis, quàm ejus tempestatis hæretici; de quibus Vergerius Nuntius pluribus in literis à me conspectis narrat, in existimatione singulari apud eos fuisse tanti Pontificis probitatem ac merita; ut mox constabit, cum planè opportunitas instet enarrandi hujus Nuntii electionem ac iter.

ut Germanorum animos ad ipsum Concilium sincerè veraciterque pararem.

(*) 17. Miji Anno 1535.

(**) 29. Augusti Anno 1535.

3. Anxius erat, nec temerè, de eo Conventu Paulus. Nam hinc Germaniæ Principes significabant, se nihil certi respondere posse, nisi simul cointerent: hinc cœtus ille in peculiare Concilium abire poterat, ex uno conflatum corpore, cujus magna pars corrupta integræ parti admiscebatur. At verò in Oecumena Synodo, ceteras omnes nationes complexura, parstabida, præ incorrupta, modica sanè fuisset.

4. Optimam de Pontifice opinionem vel in hæreticis nactus est Nuntius, (*) non modò in ea quæ præcesserat illius virtutis fama nixam, sed in gemina illa agendi ratione sub Pontificatus initia, cujus meminimus; hoc est, in Concilio efficaciter procurando, & se in Christianos Principes æquè propenso præstando. De loco, Catholici Principes ferè omnes, excepto Palatino Septemviro, nihil opponebant Italiæ ac Mantuæ; tantummodò consensum Cæsaris postulabant. Hic verò Africano tunc bello distractus, ac de Gallico ac Britannico sollicitus, nondum animi sui sensa patefecerat, ob causam mox exponendam. (***) In Catholicorum de loco sententiam venit paulò post Georgius Brandeburgicus, primarius Lutheranorum fautor, tamen si duos Catholicos Septemviros Patruos, ut alibi vidimus, haberet. Qui (***) non solum Vergerium excepit honorum officiis, cuicumque summo viro consentaneis; sed in responso ad Pontificem, eum *Dominum clementissimum* appellavit, adiecitque alias obsequii formulas, Principibus hæreticis infueta.

(*) In iisdem ac ceteris Literis.

(**) *Literæ Vergerii arcanis notis scriptæ 23.*

Jul. 1535.

(***) *Literæ Vergerii 7. & 19. Augusti.*

5. Interim de Cæsaris in Africa victoria per Germaniam fama percrebuit, Goletta ac Tuneto feliciter expugnatis; quæ summoperè negotium promovit. Etenim antehac indigens Cæsar potentium Germaniæ opum, & conscius occultæ invidentiæ multorum ibi Principum Austriacæ stirpis incrementis, non modò verebatur, ne ab aliis desereretur, sed etiam ne capta externarum expeditionum oportunitate, domi cuniculus ab iisdem ageretur. Hinc adnitebatur illos sibi benevolos præstare, atque ob omni suspicione dimovere, quâ opinarentur, sibi esse in animo ipsos per vim ad veterem Religionem adigere. Proinde supremum Cæsareæ Domus Præfectum, Adrianum Croïum ad eos miserat, qui contraria testaretur. Adeoque ex una parte cupiebat quidem, ut Concilium, à Germanis summoperè expeditum, promitteretur; ex altera verò nolebat ullam ex Italiæ Urbibus ad id probare, nisi satis exploratâ prius illorum voluntate, qui in aliis Conventibus semper efflagitaverant urbem Germaniæ. Quare, dum aliqui ex Germanis Principibus, quamquam alioqui consensurus esset Cæsar, reluctarentur illius celebrationi in quovis Italiæ loco, causati, non licere Cæsari Comitiorum decreta negligere; ceteri verò, tametsi propitii, non aliter consentirent, quàm Cæsare comprobante; atque hic sententiam suam promere non auderet, nisi Germanorum consensus præcessisset; videbatur novus Conventus evitari non posse, quo decreta prioris abrogarentur. Verùm ea victoria Cæsari timorem minuit, Germaniæ auxit. Nihilominus

cum ingeniis adeò de sua libertate sollicitis ita Nuntio agendum erat, ut simul minimè imperiosè rem gereret, simul auctoritatem Pontificis sustineret, quam deprimere conabantur hæretici. Is itaque sic sermonem ea de re cum illis temperabat: (*) Cum liceret Pontifici Concilium ubicumque censuisset indicere; tamen ex paterna benevolentia, ac singulari illius egregiæ nationis existimatione, velle prius eorum consensum depolcere.

(*) *Literæ 16. Augusti.*

6. Incommodè sanè tunc incidit Joachimi Septemviri Brandeburgici mors. Duo enim ab eo liberi relicti ad sectam Lutheranam propendebant matris operâ, quæ Christianni Daniæ Regis soror, illius hæresis virus tam alte hauserat, ut cum illius usus à marito fuisset ipsi interdictus, ab illo ad Saxonem suum consanguineum profugerit. Tentatum igitur, quâ Moguntini eorum patruum auctoritate, quâ Nuntii studiosis officiis, ne in apertam hæresis professionem, adeò Catholicis perniciosam, erumperent. (*) At Nuntius, quò posset cum iis agere Berolini degentibus, coactus est per Saxonis ditionem iter facere. Quapropter necessarium duxit, in aperto haud pernoctare, ne rufficis hæreticis insanè furentibus præda foret, sed in tuto personam quam gerebat collocare. Itaque ab eo petiit, qui Wittembergæ absens tunc Ducis vices obtinebat, ut isthac sibi tuto transire liceret. Hic majori quàm à Catholico sperari potuisset obsequio, Primorum quosdam è suis militiarum duces; vetuitque cautionibus, ne quidquam ab eo pretii caperent. Postea illi processit obviam cum equitatu Nobilium: ex equo eum salutaturus desiliit: in ipsas aedes Principis illum deduxit; voluitque mensæ assidenti ipse met ministrare. Ceterum de Pontifice fidenter atque honorificè cum eo locutus, dixit ab eo Pontifice verè Synodum expeti, à qua decessores refugerant; adeoque eundem in ea procella Iridem salutarem futurum.

(*) *Ex maximè proluxa Vergerii epistola 12. Novembris.*

7. Die postero, cum jentaculum Nuntius manè prægustaret iter facturum, ad obsequium regressus idem Saxonis Vicarius, adduxit unâ Lutherum, & Joannem Bugenagium Pomeranum. Erat hic insignis apud hæreticos; qui ex auctoritate Lutheri, ac Wittembergensis Academiæ, Sacerdotes Sacris initiabat; obtentâ sacrilegii irritique ministerii excusatione, quòd Lutherani adigerentur ad ea, cum Episcopi recusarent eos Sacris admovere.

8. Hoc inter Nuntium ac Lutherum colloquium pluribus sanè mendaciis pervertitur à Suavi, quàm Trojæ bellum ab Homero, cum illud depingat velut indecorum Pontifici, quasi ejus jussu quæsitum, & à Nuntio assentionibus promissisque viliter affusis, & imprudentiâ sensisque parum religiosi deturpatum: ex altera verò parte gloriosum Martino, sententiarum pietate, responsionum sapientiâ, magnanimitate repulsarum. Operæ pretium erit illud hic in summam redigere ex proluxis Vergerii literis, ea de re scriptis Recalcato, qui erat à Secretis Pontifici.

9. Qui Saxonis locum tenebat, duos illos adduxit, dixitque (Vergerii verba transcribo) *absentibus Principe, aliisque literatis viris, Wittembergensi Academiæ interesse solitis, in Thuringiam pestilentia causâ translata, alius sibi non suppetere, qui mecum cognitâ mihi lingua colloquerentur; pròinde inter jentandum illis aures præberem, qui sapientes illic habebantur. Non potui sanè, cum in hujusmodi*

*modi versaver loco, non assentivi: ac Martinum, ejusque socium audivi ad finem usque jentaculum, & dum famuli equos conscenderent. De Luthero deinde tam contemptim loquitur, quàm ex sequenti eorumdem literarum particula palàm fit. Latine, inquit, adeò ineptè loquitur, ut certum mihi videatur, aliquot libros ejus nomine vulgatos, qui nonnihil latinitatis & eloquentiæ redolent, Luthero tribui minimè debere. Et paulò post: Hanc solam urbanitatem exhibuit, quòd capite detecto mecum loquebatur, & quædam protulit in laudem Pontificis: audivisse se, illum prudentem ac probum esse, jam tum cum Romæ aderat, quo tempore (subridens bestia subdidit) multa Missarum sacrificia peregi. Atque uti confessum quid de eo sentiam expromam; ductâ conjecturâ ex vultu, habitu, gestu ac verbis: sive malo demone sit correptus nec ne, certè ipsamet arrogantia, malignitas & imprudentia totus est. Fusiùs deinde descriptis indumentis varietate, vilitate in agendo, morumque licentiâ, subjungit: Primum quod protulit, me taciturnum conspicatus, fuit, an quidquam in Italia de ipso audivissem, eum esse ebriosum Germanum. Multas præterea hominis ineptias enarrat, quem nunquam præ se tulisse quidquam prudentiæ dicit, nisi semel, cum habitâ de Rege Britanniæ mentione, sibi temperavit, ne ea damnaret comprobaretque, quibus Princeps ille immaniter sævierat in viros probos; quamquam à Vergerio interrogationibus super eâ re compellaretur. Tantum quoque abfuit, ut Nuntius illi laudes, ac promissa blandius aut abjectè indulerit (quod utique fingit Suavis) ut è contrario scribat: *Equidem mihi cum cruciatu loquentem audiebam; nec unquam respondere volui præter paucula verba, ne truncus viderer.* Postremum ait, cum de Concilio sermo incidisset, Martinum in rabiem actum dixisse: *Veniam in Concilium: & me capite diminutum volo, nisi meas opiniones defendero adversus universi mundi homines. Non est ira mea, sed ira Dei.**

10. Hæc fuit summa congressus. Neque sanè suspicari licet, ne fortè Nuntius in re ad Pontificem scribenda prorsus à veritate deflexerit: quod sanè effecisset, si Suavis narratio vera foret. Vult siquidem Suavis, à Vergerio ea promissa atque illicia ex præscripto Pontificis adhibita, adeòque non celavisse postea suum Principem, quæ illo præcipiente peregerat; præterquam quòd ii sermones coram pluribus habitis jentante Nuntio, Pontificem aliunde latere minimè potuissent.

11. Supererat Vergerio, Lutheranorum Principum responsum accipere. Ea verò fuit hujusmodi, quæ palàm fecit, haud illis posse per oblatam Concilium satisfieri. Nam Smalcaldæ coacti scriptum omnium nomine Nuntio reddidere, quo non solum Romanos Pontifices, Romanumque Pontificatum proscindebant contumeliosis nominibus tyrannidis in occupata jurisdictione aliena, sacrilegii in depravata Religione, insidiarum in re dolosè proponenda; sed repudiabant inprimis Concilium in Italia. Ut autem repulsam colorarent, ibant obviam iis quæ objecta fuerant de Germania, tanquam intuta ceteris regione, propter sectarum ibi tumultuantium contentiones; asserentes, in eâ potius regione cunctis libertatem præberi, iusto ac moderato Cæsaris Imperio subiecta. Perinde quasi nec notæ nec recentes forent innumerabiles injuriæ, illatæ per eas Provincias Ecclesiasticas, è quibus tandem Concilium erat constandum; adeò ut ne Ferdinandi quidem, qui Cæsaris locum tenebat, nec aliorum Principum auctoritas (*) efficere po-

terit, ut Legatus Campeggius Purpurati habitu Norimbergam Comitiorum gratiâ tutus ingrederetur: quin ægrè prohiberi poterit, ne eidem Augustum transeunti obviam non occurrerent centum pueri tetri demonis specie larvati, raptantes ad ludibrium hominem Purpurati habitu personatum. Causabantur præterea priora exempla Conciliorum (ad Constantiense scilicet alludentes, in quo Joannes Hussus igni traditus) quibus docebantur, ne concessa quidem quacumque fide publicâ, in Italiam irent, in cujus urbibus universis adeò pollebat Pontificia potestas: & tamen Concilii negotia tanti erant ponderis, ut ea per se ipsos, non per procuratores agitari oporteret.

(*) *In mandatis verum quæ erant Cæsari proponenda post Conventum Norimbergensem, in Volumine Archiepiscopi Vaticani, inscripto, Ex Actis Wormatiæ.*

12. Verùm hæc ratio evicisset potius, Concilium in Germania cogendum non esse; cum ibi Constantiense peractum sit, in quo Joannes Hussus per ipsos Germanos Principes flammis additus. Neque licet excogitare Concilium, in quo Pontifex minus possit, quàm in Constantiensi; ubi omnes ii dignitate abdicati, qui sibi jus ad Pontificatum tribuerant, & Hussus sociique damnati, quo tempore Romana Sedes vacabat. Ex altera verò parte, quis tantam Pontifici potestatem in qualibet italiæ urbe tribuisset, quæ præfringendæ fidei publicæ satis esset, contra tam præpotentes tantaque venerationis Principes? Nonne paulò antè vel minores Italiæ reguli eum bello petiferant? Nonne multò plus ditionis ac virium obtinebat in Italia Cæsar, quàm Pontifex? Nonne Mantuæ Dux Cæsaris beneficiarius erat, locique naturâ Germanorum aggressionibus obnoxius?

13. Opponebant secundo loco; Fraudulenter à Pontifice obtegi in proponendo Concilio ea suæ sectæ incommoda, quæ ipsius Decessor per Nuntios ac diplomata professus fuerat apertius: velle nimirum ipsum Concilio præesse, ac nolle in controversiam vocari traditiones definitionesve præcedentium Conciliorum: quorum alterum idem esse, ac se Judicem simul ac partem constituere; alterum, inauditos damnare; utrumque verò adversus omne jus fasque. Deduci eam Pontificis mentem ex ratione propositi à Nuntio Concilii, quâ dicebatur, Pontificis esse Concilium indicere. Nec minùs de iis capitibus præteritos Pontifices sua sensa tam privatim quàm publicè declarasse. Fraudulentum atque iniquum esse quòd à Nuntio proponebatur, re scilicet inceptâ, postea de modo concordandum. Opus esse ante omnia, judicii formam statuere; ac postea, ut consentiant Tribunali, postulare.

14. Per hæc satis omnibus compertum fuit, propositas à Clemente conditiones non obices fuisse Concilio, sed potius notam in eo fraudis absterfisse; quandoquidem ex ea Lutheranorum responsione constitit, non posse de Concilio conveniri, quin simul de forma conveniretur, quâ constituendum fuisset. Quod verò attinet ad hæc conditiones, atque hujusmodi querelarum æquitatem: si Concilium cogere non erat Pontificis, cur adeò agebantur, quòd ab eo non cogeretur? Judicis ac litigatoris simul partes agere, privatis profectò non licet: sed in Republica semper oportet supremam aliquam potestatem esse, cujus sit vel in causa propria ferre judicium: alioquin ea suprema non esset, & in infinitum abiretur, sive hic suprema præditus potestate unus homo sit, ut in Monarchia, sive unus

Senatus, ut in Polyarchia: atque hoc quidem apud omnes in more positum. Num ipsi non intelligebant, æquè se incursum in incommoda ab ipsis adducta, ubi Pontifex aliorum Cœtui se subdidisset? Ille namque Cœtus, Judicis ac litigatoris munus obiret in ferenda sententia super ea quæstione, quæ quæreretur, num ejusdem Cœtus vel corpus integrum, vel membra singula subessent Pontifici; num verò illi præessent, vel certè ab eo non penderent. Hoc posito quamnam ratio postulabat, ut hoc Judicis simul ac partis munus illi potius qui id numquam possederat impertiretur, atque ei eriperetur, qui vel ipsis hæreticis fatentibus ipso functus erat in proximè superioribus Conciliis? Nec magis rationi contra postrema querimonia deprehenderetur quæ quiritabantur, nolle Pontificem Ecclesiasticas traditiones, priorumque Conciliorum definitiones in controversiam adducere. Perinde siquidem erat, eas in controversiam vocare, atque simul fateri, Ecclesiam falli posse: quod si concederetur, quænam esset vera Scriptura divina, quæ verà illius editio, quæ vera interpretatio? Quare ea in dubium vocare, perinde erat, ac velle in aliqua scientia disputare, sed disceptationem incipere ab iis principiis, quibus ipsa tamquam fundamentis innititur, quæque ab eadem non probantur, sed pro certis ponuntur; adeoque si quis quæstionem de iis tamquam de ambiguis haberet, ambigeret pariter de tota scientiâ, ac proinde negaret eam esse veram scientiam. Eadem ratione, cum præcipuum in Fide sit, eam esse certam, ipsam profiteri ut incertam, idem planè erit ac falsam fateri. Hinc deducitur, velle in Concilio de his articulis decernere, nihil aliud iuste, quam eam inferre injuriam Catholicæ Religionis, quam ipsi sectæ suæ vociferabantur illatam; hoc est, eam falsitatis ante omnem disceptationem damnare: cum hoc tamen discrimine, quod altera per tot sæcula, per tot Concilia, tot viris doctissimis conspirantibus possessionem obtinebat; altera paucorum ingeniorum audax inventum erat. Quin ipsa postulatio, ut per controversias agerentur Ecclesiæ traditiones ac definitiones, duo simul contraria postulabat; ut scilicet Judex constitueretur, simulque pro certo haberetur, eum Judicem legitimum non esse. Quodcumque siquidem Concilium simul coactum nihil amplius habuisset auctoritatis, quam ipsa Ecclesia; ergo idem planè fuisset illud cogi, unaque pro certo poni, Ecclesiam falli posse, ac ipsum cogi, simulque pro certo poni, idem quoque Concilium falli posse, adeoque non esse legitimum Judicem Fidei; quæ falli nequeat necesse est.

15. Conspirationi Protestantium confidentiam auxerant Regum Galliæ ac Britanniæ legationes. Hac fungebatur Edoardus Foxius, Ertordienfis Episcopus: illa Joannes Bellayus, cujus oratio typis edita legitur apud (*) Freherum. Anglus quidem quò se adversus Pontificis anathema communiret fœdus illis obtulerat, præsertim in repudiando Concilio Mantuano, & quocumque alio, cui Pontifex præsideret, simulque in propugnando, Romani Pontificis auctoritatem supra Ecclesiam non esse Juris Divini, neque Christianæ Reipublicæ conducibilem. At cum in ceteris dogmatibus nec se fateri discordem vellet, nec in suo Regno turbas cerneret, suumque librum damnare; pollicebatur, se Confessionem Augustanam defensurum accepto *Defensoris* titulo, prout *Fidei Defensor* appellabatur, dummodò de communi sententiâ nonnulli ex reliquis articulis emendarentur: proinde de hoc &

reliquis ad fœdus spectantibus aucturum in Britanniam mitterent cum legitima potestate Legatum. Gallus verò, cupidus in ditione Cæsaris comparandi sibi clientes, inflicta quibusdam supplicia Religionis causâ excusavit, seu alterius sectæ affectis, sui que Regni perturbatoribus. Suam operam obtulit ad eas controversias componendas fœdusque contra quoscumque vim illis eo nomine illaturos. Denique postulavit, ut vel ipsi mitterent in Galliam viros, quibuscum controversiæ capita expenderentur; vel apud se cœtum haberent iuxta sectæ Doctorum, ad quem suos ipse Theologos Galliæ delegaret.

(*) *Tom. 3. Scriptorum de Rebus Germaniæ.*

16. At verò Protestantes, cum animadverterent, utrumque Regem in excludenda è suis ditionibus eorum secta persistere, solùmque studere, ut imbratili quodam patrocinio eos inescerent ad suas contra Cæsarem partes in rebus Politicis; decreverunt umbræ umbram rependere, rebusque oblati uti solùm ad Cæsarem cohibendum, ne vim ipsi inferret. Egerunt itaque gratias Henrico, quòd ille, ut pro certo sumebant, ipsorum doctrinis assentiretur; de cetero ad eum missuros quæ statuisent. Francisci Regis Legato actis gratis responderunt, se quoque contra quoscumque Regem defensuros, excepto Cæsare & Imperio. Quod autem de congressu pro controversiis Religionis habendo proponebatur, rem esse gravissimam, sibi que improvisam accidere; adeoque multorum Principum procuratoribus necessariam ad id facultatem ibi non inesse; se tamen curaturos, ut illi Principes de iis fierent certiores, & communi nomine ad Regem postea responsa reddituros.

17. Et sanè Franciscus Galliæ Rex, literis imbutus ac ingenio curiosus, sollicitabatur ad audiendos in disputatione novæ doctrinæ propugnatores à sorore Margarita, Navarra Regina, quæ ad ingenii plusquam muliebris ostentationem insolitæ doctrinæ novitati tavebat: (*) unde Rex ad Melanchthonem ciendum adductus. Quâ re cognita, Franciscus Cardinalis Turnonius, Archiepiscopus Lugdunensis, librum manu gestans Regem adiit; interrogatusque ab eo de libri auctore, respondit, Auctorem fuisse sapientissimum in Galliâ Episcopum, eundemque virorum Apostolicorum alumnum, Irenæum Polycarpi discipulum; cujus inter præcipua documenta illud erat, Catholicis nulla esse colloquia, nulla commercia cum hæreticis committenda. Quæ de re tam graviter disseruit, ut ab eo noxio consilio Regem deflexerit.

(*) *Vide citatos à Spondano Anno 1535.*

C A P U T XIX.

Cæsaris Romam adventus: & indictum Mantua Concilium.

1. Vergerius, ut ipse suaferat, à Pontifice revocatur, ut voce plenius distinctiusque narret de Germaniæ statu ea, quibus explicandis semper calamus impar est. Statimque à Paulo Neapolim missus ad Cæsarem, eò regressum ex Africa, de iisdem edocendum. Inde Cæsar Romam advenit die 5. Aprilis (*) moratusque ibi est, non quatuor solùm dies, uti Jovius scribit, sed tredecim. Labitur quoque Suavis, dum illum in Confessu Vaticano loquentem inducit die 28. Aprilis, hoc est, decimo post ejus discessum die. In Octobrem anni superioris inciderat mors Francisci Sfortiæ absque liberis: adeoque in Subria in Cæsaris potestatem redierat; quod in Francisco Rege veteris igniculos

fuscitaverat ad jus, quòd inesse sibi in eam ditionem arbitrabatur, eò certè flagrantiores, quòd potentiorum ex eo suum æmulum prospectabat. Quare bellum in Subria adversus Cæsarem gerendum parabat; simul etiam Hariadenum, Africae cladibus irritatum, extimulabat ad Neapolitanum Regnum secum unà vexandum. Quod tamen fœdus nulli Francisco Regi emolumento fuit sed plurimum ejus famæ detraxit vel apud Gallos (**). Historicis, Religioni magis addictos quam Nationi. Etenim Gallus, conversis majoribus virium nervis in Belgium Galliæ finitimum, eidemque olim clientelæ jure obnoxium, eas contra Cæsarem in Italia copias, quas Hariadeno promiserat, neutiquam suppeditavit. Hic proinde neglecta à Rege promissa conquestus, Italiam deseruit, majori terrore quam damno percussam.

(*) *Diarium Petri Pauli Gualterii & Acta Consistorial.*

(**) *Vide Spondanum An. 1537. num. 4. & 5.*

2. Verùm antequam hæc acciderent, Romam Cæsar accesserat, ubi prolixos intimosque cum Pontifice sermones habuit; adeò ut die septimo Aprilis (a) septenas horas unà colloquentes insumpserint. Ac die postremo Pontifex Senatorio Cœtui proposuit (b) convocationem Concilii; cui omnes consentire. Inde viri aliquot rerum experientissimi ibi designati, qui de Concilio habendi ratione consulerent. Ea cura Principi Senatus Piccolomineo Cardinali demandata, unaque Purpuratis Patribus, Campeggio, Ghinuccio, Simonetta, Contarino, Catio & Cæsario, ac præterea Aleandro, ac (*) Vergerio; adeoque septem Purpuratis, uni Episcopo, aliique Præsuli; non autem sex Purpuratis & tribus Episcopis, ut refert Suavis. Existimavit Vergerius, nondum Mantuæ indicendum Concilium, nisi postquam ea urbs diserte à Germanis probaretur, quò in eo sui rationem habitam agnoscentes, rem facilius aggrederentur. Omittendam pariter in diplomate conditionem illam, *secundum formam præcedentium Conciliorum*; cum ea non nisi ad augendas advertariorum querimoniae conferret, neque fuisset apposita, cum indicta fuerant proxima Concilia Constantiæ ac Basileæ. Ex propositis à Vergerio, secundum placuit, non primum; propterea quòd Protestantium consensio in Concilium ullum legitimum speranda non erat; Catholici verò jam implicitè consenserant, cum ipsi Mantuam probaverant. *Si Cæsar assentiretur*, jamque de hujusmodi conditione conitabat. Cæsar enim certus denique, Lutheranorum protervitatem per Conventus mulceri non posse (quòd multò sibi prius innotuisse monstraverat in responsione reddita propositis à Gambara conditionibus, ut supra dictum est) eoque animosior quò minus indigens, unicè animum adjecerat ad explenda Catholicorum vota; qui tandem & numero plures erant, nec minus acriter quam hæretici Synodum efflagitabant, & magis ex animo cupiebant. Hic verò palmarium mendaciorum admirabilem structuram compingit Suavis, quæ Cæsarem æquè ac Pontificem representat, nihil in eo negotio seu Religionis integritati seu Reipublicæ Christianæ quieti studentes, sed utilitati politicæ solùm inhiantes.

(a) *Diarium Petri Pauli Gualterii.*

(b) *Ut in Actis Consistor.*

(*) *Vergerius tunc Episcopus non erat, sed Episcopus primò insignitus, die 5. Maji eodem Anno in Actis Consistor.*

3. Dicit, Cæsarem recenti victoriâ tumidum in spem venisse expellendi Gallum intra biennium ex Italia, ac deinde sibi subjiciendi Germanos, neque illi curæ fuisse, quâ formâ cogere Concilium, cum id duplicis rei gratiâ solùm posceret: altera erat, ut Pontificem coërceret, si pro more decessorum se cum Gallis jungeret, ubi eos debilitatos cerneret; altera, quò Germanos ipsos in suam potestatem redigeret. Potestas enim Pontificia ab eo secundaria censēbatur: ac propterea ipsi Mantuam probari, neque de conditionibus laborare.

4. Sed ordiar à postremo. Si hoc ita se habeat, ergo, Lutherani Mantuam injuria reculabant, quasi Pontificiæ auctoritati nimis obnoxiam, Synodumque in Germania flagitabant, ut haberetur in urbe aliqua *æquo ac moderato Cæsaris Imperio subiecta*. Præterea, si Mantuæ coactum Concilium poterat Pontifici frenum injicere, ergo non alliciebatur Paulus humanis commodis, ut ibidem illud tam enixè postularer. Sed quam in Carolo Cæsare mentem fugit, ut hæc tam frivola cogitaret; Tametsi Mantuæ fieret Synodus, nonne ea è Gallis etiam, è Polonis, ex Italis constanda erat, qui vim à Cæsare pati non poterant, & ad tuorum Principum nutum illinc abissent? Si Pontifex cum Rege Galliæ, aliisque Italiæ Principibus, ad ejus tuendam libertatem sanxisset fœdus adversum formidandam Caroli potentiam, nonne Cæsar animadvertēbat Synodum illicò discessam iri, nec amplius Occumenicam futuram, & quæ possit Pontifici timorem incutere? Jam quòd spectat ad alteram causam, ut videlicet Cæsar sibi redderet obsequentes Germanos; quid poterat prodesse Concilium? Non quidem militaribus copiis, cum id non nisi togatos complecteretur. Solum igitur conducere ad hoc potuisset, dum hæreticos in invidiam adduceret, per universæ Ecclesiæ sensa eorum impietate patefacta; eoque pacto rectæ conscientie viros excitasset ad conferenda Cæsari auxilia in eorum excidium. At hoc ipsum nonne prius Germaniam redegit sub auctoritatem Magisteriumque Romanæ Ecclesiæ, quo palam fiebat, quemcumque illi perduellem, fieri pariter Christo perduellem, unde Protestantes tantæ perduellionis nomine vexarentur? Pontificia igitur potestas non poterat à Cæsare tamquam secundaria censerī; sed tamquam ea, ex qua penderet suæ firmitas potestatis, quotiescunque vellet Lutheranos compellere ad obtemperandum Edictis Cæsaris, quæ Pontificiarum sanctionum legitime reverentiam præscriperant. Enim verò ex tot Caroli decretis significationibusque antea super ea Religionis causa, quidvis aliud apparet potius, quam remissum Religionis studium, & Pontificiæ auctoritatis incuria.

5. Affirmat deinde Suavis, Paulo non displicuisse Concilium eo tempore, quò Rex Gallorum Sabaudia & agro Pedemontano occupatis, opplebat armis Italiam, cum inde decora luppeteret opportunitas armato milite Synodi muniendæ. Nec in mentem incidit sibi, post pauculas paginas esse narrandum, Concilium Mantuæ ex eo non fuisse coactum, quòd Mantuanus ibi stabilia militum præsidia poscebat, Pontifex verò armatum Concilium recusabat. Ad hæc percontor: Erantne militares illæ copię solius Pontificis stipendio conducendæ? Num ipsis satis virium erat ad alendum exercitum, qui reliquis Christianis Principibus timorem incuteret? Minime verò. Quod si is accepturus erat stipendia, maxima ex parte à ceteris Principibus, nonne is terrori potius fuisset Pontifici quam munimini?

6. Narrat denique, Paulum Cæsari bellum Germanicum suasisse, non tam ad Lutheranos opprimendos, quàm ad eum avertendum ab occupanda Insubria, quippe cupidum, ut ea ad Principem Italicum deveniret: adeoque arbitrabatur, se Cæsari suadere posse, ipsum Pontificem, & unà Venetos, quà officiorum quà armorum viribus satis futuros ad eam Provinciam contra Gallos tuendam. At primò quidem; nimis hebes ac imprudens fuisset Paulus, si vel ex humani commodi mensione ardentius præoptavisset eam ditionem Italico subjctam domino, quàm hæresim funditus everfam. De nullo sanè Pontifice ea suspicio umquam incidet: & Paulus quidem ipse, qui contra hæresim validissimas copias Cæsari suppeditavit, pro rebus Insubriæ ne unum quidem militem, unum reruntium subministravit. Age porrò: Si Cæsar bello Germanico distrahebatur, num idcirco Mediolanensis ditio ad Italicum Principem devolvebatur? An Rex Galliarum tam oscitanter languesceret; (*) qui tam acriter, tam ardentem se gesserat, ut obsistentibus illi Caroli V. & Henrici VIII. Angliæ Regis viribus fœderatis, pax aliter confici non potuerit, quàm vel Mediolanensi vel Belgicâ ditione concessâ Carolo Aurelianensi Duci, Francisci filio secundo loco nato, cum jam extincto Delphino, primi filii jura devenissent in Henricum Catharinæ Medicææ matrimonio junctum? Quod sanè præstandum fuerat, nisi propter eum ejus Ducis funus promisso Cæsarem absolvit.

(*) In pace facta 17. Septembris 1544. Vide Jovium in fine suæ Historiæ aliosquæ citatos à Spondano eo Anno 12.

7. Postremò: Quinam poterat Pontifex suas offerre copias contra Gallos impetum in Italiam facturos, cum apud se potissimum statuisset, cunctisque sapius declarasset, velle se inter Christianos Principes medium, & nullarum partium stare; cumque de hoc ipso, quo tempore Cæsar (*) aderat Romæ, sanctiones confecisset? Habebatur in his, bello inter Cæsarem & Gallum imminente, se, quo pacificatoris officio utilius fungeretur; polliceri inter utriusque partes medium perstiturum, neutrius secum fœdere accepto, neutri seu pecuniæ seu militum porrecto auxilio; neutrum etiam sacras ditiones recepturum, neutri denique quidquam opis directè vel obliquè collaturum: præterea quamdiu bellum duraret, se in nullum Christianorum Principum arma moturum; sed solum sua defensurum jura, ubi fortè suæ ditionis homines obedientiam tibi debitam detrectarent: adhæc, se nulli ex Italiæ Principibus impedimento futurum, ne pro se quisque cum alterutra parte fœdus iniret. Sex menses in gratiam Cæsaris censuras & Apostolici fisci jura inhibitorium adversum Camerarium & Urbinatum Duces. Postremum subsidia necessaria Helvetiis Catholicis daturum, ad Religionem ibi fortiter sustinendam. Quod si bellum in Turcas; aliosve Christianorum hostes mari terrave incidisset, pro viribus, expeditionisque conditione, aurum ac militem suppeditaturum.

(*) 24. Aprilis Anno 1536.

8. Cæsar dum Romæ morabatur die 17. Aprilis, secundo Paschatis, & proximo antequam discederet in Aula Pontificia, ubi Senatus haberi solet, coram Pontifice jamjam (*) in Sacello sacris operaturo, Patribus Purpuratis, ac Aulicorum frequentis, horam integram Hispanico sermone concionem habuit, qua post gratias officiosissimè actas Pontifici,

Patrum Senatui; ob Decretum convocandi Concilii, acerbè de Rege Galliarum questus est, ob illata in se arma: ostensaque suæ causæ æquitate, & adversarii iniquitate, affirmavit postremò, futurum opus fuisse, quò semel Christiana Respublica conquiesceret, vel pacem omnino stabilem firmari, vel bello dirimi, solo utriusque illorum discrimine, ut ambo pallio, gladio ac pugione solum armati, in conspectu explicatarum copiarum singulare certamen inirent: in ea re suum animum Pontifici se patefacere, & de Regis animo intra vigesimum diem velle se reddi certiorum.

(*) Hoc totum perscriptum ab homine qui rei inter fuit extatque in Archivio Burgensiorum.

9. Respondit Pontifex, Sperare se fore, ut Divina Clementia ea mala minime permetteret, sed pacem potius inter eos concederet; pro qua conficienda nihil se diligentia curæque prætermitturum. Gallorum Regis Orator; qui Romæ degebat, permissu Pontificis in medium processit, petitque à Cæsare, ut quando ipse Hispanicæ linguæ haud erat probe peritus, prolata ab eo verba sibi scripto traderentur, quæ ad suum Principem mitteret. Cui Carolus subjecit, se non ea locutum, quò ad Regem Galliarum perferberentur, sed quò Pontifici ac Vaticanis Patribus cautè lux rationem redderet. Quòd si Orator expeteret ea cum suo Rege communicaret, sciscitaretur ab Oratore item Gallico, qui apud se erat, Hispanici sermonis satis gnaro, & cui sapius sua sentia explicuerat, quæ hujusmodi erant in summa. Mox Italicis verbis compendio recensuit quæ jam narravimus: adjecitque, reliqua vel se Regi per literas, vel Pontifici ex scripto significaturum. Postero die duo Gallici Oratores Cæsarem jam discessurum rogarunt, ut declararet, an pridie ipsorum Principem ad singulare certamen provocasset. Quibus Cæsar respondit: Si eam habuisset mentem, se tam parum reverenter cum Pontifice utique non acturum, ut coram ipso quemquam ad certamen provocaret; solum pronuntiasse, satius sibi videri, ut singulari ipsorum, quàm communi tot capitum certamine finis bello imponeretur: id Pontifici se iterum confirmare, eumque sollicitare, ut rem totam à Rege pernoscendam curaret. Postea verò die 5. Maji, Christo in cælum Ascendenti sacra, eodem in loco recitata est à Gallico Legato jussu Regis responsio ad Cæsaris concionem, nullo alterutrius partis emolumento, præterquam impotentem animorum perturbationem expromendi.

10. Digresso Cæsare, diploma confectum, quo Mantuæ Concilium indicebatur 23. Maji (*) futuri: quod perlectum & comprobatum fuit 29. Maji in Patrum Senatu; additaque Pontificia sanctio, qua decernebatur, si perseverante Concilio Romana Sedes vacasset, novi Pontificis eligendi potestatem non penes Concilium, sed penes Cardinalium Colloquium futuram. (***) Deinde in proximo Senatu 2. Junii promulgatum diploma. Tria in eo spectari affirmabantur; Hæresim excidium, Christianæ Reipublicæ pacem, & Libertatem fidelium regionum, quæ Turcarum tyrannide premebantur. Ad perficiendas diplomatis jussiones, Legati tres ex Purpuratis in (***) alio Senatu designati; Caracciolus ad Cæsarem, Trivultius ad Regem Galliarum, Quignonius, cui à S. Crucis titulo cognomen erat, ad Regem Romanorum, viri prudentia singulari, & Principibus, ad quos destinabantur, accepti. In eodem hujus electionis Senatu literæ perlectæ, qui-

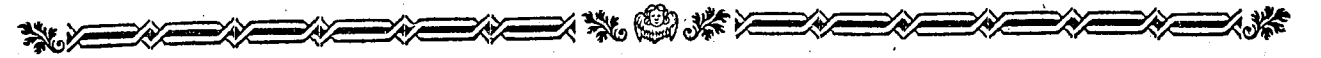
quibus nuntiabatur, ab Anglorum Rege deprehensam in adulterio Bolenam conjugem suam, quin potius concubinam; eaque propter simul cum fratre, aliisque quatuor nobilibus viris criminis fociis capite plexam. Ita sæpè contingit, ut flagi-

tium sub honoris ac diadematis larva infamiam inferat ac securim.

(*) Non 27. ut Suavis asserit.

(**) Extat totum in Actis Consistorialibus.

(***) 9. Junii.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER QUARTUS.

ARGUMENTUM.

Nuntii ad indicendum Concilium per Christianas Nationes delegati. Quæ in Germania Nuntius Vortius egerit; & quæ unà cum Oratore Cæsareo acceperit responsa Smalcaldæ à Protestantibus. Objecta à Duce Mantuano, ne Concilium ibi cogeretur. Ejus prolatio. Pontificis sedulitas pro pace inter Coronas. Ejusdem fœdus cum Cæsare ac Venetis contra Turcam. Et indictum Vicentia Concilium. Profectio Pontificis Nicæam Provinciam, ad duos Reges conciliandos, & Legatorum missio Vicentiam. Censura in Anglorum Regem promulgata. Nova Concilii, petentibus Principibus, dilatio: & Legatio Cardinalis Aleandri in Germaniam, quæ Religionis discordiæ rogatu Cæsaris componerentur. Cæsaris administrati cum Protestantibus Oeniponti conveniunt, non sine Sedis Apostolicæ detrimento. Alibi à Paulo cura, ne ea Cæsar haberet rata. Legatio in Hispaniam Farnesii Cardinalis. Cæsaris iter per Galliam ad Gandaveses in obsequium redigendos. Congressus inter Catholicos & Protestantibus à Carolo constitutus. Nova Legatio in Belgium ad Cæsarem Cervini Cardinalis. Conventus Hanoviæ, & Congressus memorati executio Wormatiæ hic interruptus, & postea solemniter renovatus in Ratisponensi Conventu, cui Cæsar & Contavenus Cardinalis Legatus interfuerunt. Hujus Conventus postulatio de Concilio Oecumenico in Germania habendo; & si hoc fieri nequeat, peculiaris Nationis Synodi. Cæsaris cum Pontifice colloquium Luca. Ejusdem ad Algerium infortunium. Initia dissidii inter ipsum & Galliarum Regem. Auxilia à Pontifice suppeditata fœderi Catholicorum, ac bello in Turcas. Ab eodem proponitur Tridentinum celebrando Concilio; & in Spirensibus Comitibus comprobatur. Diplomatis promulgatio.

CAPUT I.

Varii Nuntii destinantur, Concilium variis in Regnis indicturi.

1. PONTIFEX quæ per Diploma præceperat perfecturus, decrevit in Senatu (a) varios Nuntios destinare, qui Concilium in Christianorum Provinciis indicerent iis Principibus qui erant invitandi, iisque Præsulibus qui convocandi. Petro Vortio (b) Belgæ, Episcopo Aquensi quem supra laudavi, ea cura demandata apud Romanorum Regem ceterosque Catholicos, & hæreticos Germaniæ Principes. Missus in Poloniam Pamphilus Strafoldus, (c) qui aliâ tempestate Epidauri creatus Episcopus. Ad Jacobum Scotiæ Regem perrexit Dionysius Laurerius Beneventanus, Servorum Ordinis Præses Generalis, cujus operâ fuerat usus (d) Clemens in gravibus Pannoniæ negotiis transigendis, vir præclaræ pietatis ac doctrinæ, qui pro virili supremam sui Ordinis dignitatem respuens, meruit postmodum ad Ecclesiæ supremum Ordinem evehi. Lusitaniam adivit ad hoc ipsum Hieronymus Capiteferreus Ricinensis, qui postea splendidiore ad Legationes missus, & ad publicarum rerum administrationem adhibitus, post decem annos Purpuram adeptus est. Pro Cæsare ejusque in Hispaniæ Regni datum negotium Joanni Poggio, ibidem Apostolico Quæstori, qui multos post annos in illius Principis gratiam inter Purpuratos est cooptatus. Regi Galliarum delegatus Rudolphus Pius, Carpenis, Episcopus Faventinus, ibidem tum id temporis Nuntius, cui (*) mox in Senatum Vaticanum

Histor. Concil. Trid. Pars I.

num adlecto Cæsar nobilis suffectus est. Præterea id ipsum indictum Italiæ Episcopis per minoris notæ ministros.

(a) 12. Jul. 1536. ut in Actis Consistorialibus.

(b) Mandata iis Nuntiis tradita sunt in Volum. Biblioth. Vatic.

(c) 30. Januarii 1540. ut in Actis Consistorialibus.

(d) Vide Jovium in Historia Servorum, Garibertum & Ughellium.

(*) 21. Decembris Anno 1536.

2. Facili negotio mandata perfecere Strafoldus, Capiteferreus, Poggius, & Laurerius. Huic postremo fuerat injunctum, ut ubi Parisios adisset, sibi Francisci Regis operâ publicam fidem conquiret ab Henrico Britanniarum Rege, quæ erat trajectory. Sed contigit ut Parisiis Concilium (*) indixerit Scotiæ Regi, quo hic se contulerat, ut Magdalenam Francisci filiam sibi sponsam acciperet; quod conjugium, tamen haud diuturnum ob proximè secutam sponsæ mortem, Angliæ Regi Scotiæ multo suspicionem injecit, eumque à Rege Gallorum abstractum ad Cæsarem inclinavit.

(*) 18. Januarii Anno 1537.

3. Indicti Concilii denuntiationem solenni ritu excepere tam ipse Scotiæ Rex, quàm memorati Principes, eorumque ditionum Antistites, promptæque voluntatis obsequio Pontifici responderunt. Sed arduum supra cetera Vortii negotium erat. Mandata igitur huic peculiariter tradita, præter communia reliquis Nuntiis præscripta, utrorumque hic summam subjiciemus. Fuit illi impostum, ne cui prius per viam Pontificium Diploma traderet,

R

quàm

quàm Romanorum Regi: cùm à Capite initium indicendæ Synodi habendum esset.

Ut rem ageret de consilio Bernardi Cardinalis Clesii, qui à sua Ecclesia *Tridentinus* appellabatur. Erat hic Magnus Cancellarius, ac Præses Regii Consilii, atque in Regis tam gratia quàm existimatione supremus, incomparabili Religionis studio ac prudentiâ vir; qui certè, tametsi eam gloriam non obtinuit, ut dum viveret, ejus urbs compendiarium Ecclesiæ Universitatem exceperit, & alter Sinai Christiani Orbis evaserit; satis tamen meretur laudis, quod eam quasi rem (*) præfagiens, meliorem in formam redegerit, adeoque exornaverit, ut postea tanto operi idonea visa fuerit.

(*) *Præter Ciacconum, & Appendicem, Relatio Nicolai à Ponte, Legati Veneti apud Concilium tempore Pii IV.*

Curaret, ut Rex ac Principes seu testimonio publico faterentur sibi Concilium indictum, seu id ipsum scriberent ad Pontificem. Et quò amplius cautum foret, inter familiares suos aliquem haberet cùm legitima scribæ potestate, aliosque rei arbitros tamquam testes, qui postea certam fidem facerent, tam de indicto Concilio, quam de rebus propositis ac responsis.

Ut singulis Concilium proponeretur iisdem, quantum ad rei summam, verbis.

Ut à Patribus Purpuratis, quippe præcipuis Ecclesiæ Romanæ membris, publica testimonia indicti tibi Concilii non exigeret; sed à cunctis planè reliquis Præsulibus.

Ut acciperet quæcumque scripto ad Pontificem ipsum mutanda traderentur, sive aperta, sive obliquata, ac Romam mitteret: non tamen denuntiationes, seu contestationes legitimas; causatus se Nuntii fungi munere, non scribæ publici nec præconis.

Ut si quis quidquam objiceret de Mantua pro Concilii Sede, responderet, id à Pontifice statutum ex consensu maximæ partis Germaniæ Principum, Regis Romanorum, ac ipsius Cæsaris, qui ob eam rem Pontifici, ac Vaticanis Senatõibus gratias solenniter egerat. Si quid adversus hæc cuiquam occurreret, Pontifici per se proponeret, cùm sui non esset muneris, jam decreta in consilium revocare.

Ut tam ipse, quàm sui caverent, ne cum hæreticis in disputationem venirent; cùm experimento compertum fuerit, per eam inflammari iram, ac pertinaciam obdurecere: sed ipsis responderetur, cùm jam Synodus immineret, posse pro se unumquemque ibi quid sentiret expromere.

4. Præter ea de quæ dicta sunt, cùm paulò post à (*) Pontifice missus esset Joannes Moronus (tunc Mutinensis Antistes, ac postmodum præclarissimus Purpuratus, & inter præcipuos actores quos nostra Historia in theatrum adducet) ut apud Romanorum Regem Pontificius Nuntius moreretur, mandata pariter ad eandem rem spectantia detulit; ac speciatim illi injunctum, ut homines delegaret, qui Episcopis Pannoniæ Concilium indicerent: de qua remeditatè consultum fuerat, quòd illi contumaces in Pontificem essent, eoque intrusi auctoritate Joannis Scepusii Sacris interdicti, & cum Turca fœderati. Nihilominus visum est satius, tam præcipuum nationis Christianæ membrum non omittere. Quòd si Romanorum Rex de eo expostularet, perinde quasi Joannis potestas ita comprobati videretur; daretur responsum, ex duplici causa hujusmodi detrimentum evitari: Primò,

quòd sacri Canones difertè docent, ex eo quòd Pontifex alicui tribuat in suorum diplomatum inscriptione Episcopatus alteriusve dignitatis titulum, non effici, ut eam ille dignitatem adipiscatur, nisi antea legitime eam possederit: Secundo, quòd in diplomatis Nuntio traditis, non propria eorum nomina, sed solum Ecclesiæ tituli apponebantur; ac proinde diplomata singula singulis legitimis Episcopis uniuscujusque Ecclesiæ, quicumque tandem essent, scripta censebantur: Cùm autem postea Concilium adirent, ibi tunc expendenda esse cujusque jura ad singulos dignitatis titulos, adeoque ad ferendum suffragium. Per hanc occasionem haud tacuerim, paulò post compositam fuisse pacem inter Ferdinandum & Joannem, cui ab altero concessa Regis nomen ac possessio illius Pannoniæ partis, quàm tunc Joannes obtinebat; sibi tamen ab Ferdinando successione jure retento, sed cum ea conditione, ut ubi Joanni Regi proles virilis superesset, in eam transiret hereditas Daciæ; & cum pactione multa se adversus Turcam tuendi. Quare Joannes cum Ecclesia in gratiam rediit: verum tamen haud consensit postea Ferdinandus, ut ille pro legitimo Rege haberetur, donec contractæ pacificationis promulgationem præstaret, à se flagrantissime concupitam, & à Joanne diutius retardatam, ex causis quas in Historiæ progressu subjiciemus.

(*) 14. Octobr. Anno 1536.

5. Hoc de Pannonia negotium, ut dictum est, Nuntio apud Ferdinandum degenti datum, non autem Vorstio, ne ab itinere destinato diverteret. Dedit tamen is operam, ut Episcopis Inferioris Germaniæ, unde ortum ducebat, Synodus indiceretur, sed non item Mariæ Reginæ, viduæ relicta à Ludovico Pannonum Rege, sorori Cæsaris, & quæ ipsius loco eas Provincias administrabat: idque ex eo, quòd ipsi Cæsari, earum Provinciarum Domino, Concilium indictum fuerat; adeoque solum oportebat eam rogaret, uti maturè suæ ditionis Episcopos mitteret.

6. Hæc Vorstius mandata pro Catholicis accepit; alia verò pro hæreticis tradita: atque in primis, ut cum Saxonix Septemviro sese gereret præscripto consilio Georgii Ducis, tunc velmaximè Religionis studiosi, geminoque flabello etiam inflammati, duobus scilicet præstantissimis viris quos apud se retinebat, Joanne Flugio, Scombergii Purpurati consanguineo, qui postea insignis Antistes Herbipolensis fuit, & Joanne Cochleio, Lutheri antagonista. Ut eodem pacto consilii Moguntini Cardinalis plurimum deferret in agendo cum Septemviro Brandeburgico, illius fratris filio, qui materno, ut narravimus, impulsu nutare in Religione videbatur.

7. Cum hisce mandatis discessit Vorstius autumno ineunte: & credi vix potest quanto cum plausu Viennæ fuerit exceptus (*) à Ferdinando Rege cunctisque Catholicis Superioris Inferiorisque Germaniæ, qui & Pontificis studium in astra sustulere, & responsis obsequentissimis voce ac scripto se obtulerunt, aditurosque Concilium promiserunt.

(*) *Ex pluribus literis Nuntii ad Pontificem, & ad Ambrosium Ricalcatum, qui à Secretis illi erat.*

Adeò veritati adversatur id quòd scribit Suavis, visam fuisse cuique mediocri ingenii importunam Concilii promulgationem eâ tempestate, quâ novum bellum ardebat inter Carolum V. & Franciscum I. in agro Pedemontano, in Gallia Nar-

bonensi, in Franco-Belgica; ut potius omnes confenserint reipsa conficiendam Synodum, quidquid tandem oblatret, aliter de Germania actum foret. At malitiæ est, quò magis ad spectabilis eò magis cæcæ, ab eodem planè scriptore, qui pluribus in locis & paucas autè paginas narraverat, injustâ excusationis coloratâ notâ, causas quæ Clementem permoverant ut abstineret ab indicendo Concilio usque ad pacificationem inter duos Principes nunc Paulum vituperari, quòd ante pacificationem indixerit: qua in re consilium Pontificis fuit, in conspectu Christianæ Reipublicæ, Sedis Apostolicæ moram purgare. Num ipse per otium ac voluptatem spectabat discordiam, quò vel denuntiatione Concilii foret irrita, vel in promptu esset honesta species dissolvendi prout liberet Concilii, atque interim illud milite muniendi, ut Suavis comminiscitur? Varias equidem literas hic proferrem Trivultii Cardinalis, atque Legati in Gallia, & Guidiccioni in Hispania Nuntii, cui ea cura delata, postquam Caracciolus Legatus à Cæsare ad Insulbræ Præfecturam missus est; ex quibus apparet indefessa solertia ac diligentia jussu Pontificis impensa, ut pacificatio impetraretur, nisi luculentissimæ hujusce rei testificatio cunctorum auribus insonuisset, à Trivultio (*) habita Gallorum Regis impulsu coram Principum Oratoribus, qui hujusmodi Consiliis intererant.

(*) *Extat in scripturis Burghestorum.*

Ad Vorstium revertamur. Præter proclives Catholicorum animos in Concilium, haud iniquè affectum nactus est Georgium Brandeburgicum, qui tamen humana Divinis autehabeat. Unde apud Nuntium Vergerium mutatam à se Religionem excusarat, quò suis populis gratificaretur: sed inter humana ita privatis studebat, ut publica nequaquam negligeret; adeoque impensius præoptabat concordem nationem suam, quàm liberam ab omni suprema potestate factionem suam. Propensorem etiam ad hæc Norimbergensem Senatam comperio: nolebant tamen hi quidquam polliceri, nisi auditâ prius sanctione Cætus Smalcaldici, hoc est, Lutherianorum Areopagi. E diverso tantumdem offendit pervicaciæ in reliquis illarum partium Principibus, nimirum in Septemviro Saxonix, & Hassiæ Landgravio. Ille quidem publicam Nuntio concessit fidem immunitatis per suas ditiones; (a) non tamen secum colloquium, allatâ per (b) literas excusatione; Cùm acturus esset Nuntius, quantum audierat, de rebus ad omnes Smalcaldæ fœderatos spectantibus, haud futurum sibi contentaneum fuisse, certam illis inconsultis responsum ipsi reddere: Proinde eum hortari, ut illuc se conferret, ubi mox omnes ad deliberandum erant adfuturi: Polliceri postremò, nihil se prætermitturum, quâ privatis quâ publicis officiis, quod in Dei & Evangelii gloriam esset futurum. Anceps tunc animo nutavit Nuntius, an eò iturus esset, cùm de hoc mandata Pontificis nihil dicerent, consuluitque Moguntinum; qui haud dubitanter eundem suavit; adjecitque, nisi iret, ipsius nimis severitati vertendum quidquid infra votum accidisset; adeoque minus esse reprehendendum, alicui hæreticorum inurbanitati se exponere, & alicui apud Aulam obtrectationi ex levi dignitatis dispendio, quàm apud omnes Christianos infamiæ, ex præpedita Ecclesiæ concordia ob dignitatis observantiam inflexibilem: præsertim cùm ibi quoque interfuturus esset Matthias Heltius, Cæsaris Procancellarius, ab eo missus cum prævalidis mandatis ad assensum à Luther-

Histor. Concil. Trid. Pars I.

ranis eliciendum. Quòd prosperi successus spem faciebat, à quo semper rei gestæ oritur commendatio; atque utcumque res cederet, commune illi cum Cæsare periculum repulsæ futurum; ac proinde ejus ignominia, quæcumque tandem foret (quippe cum tanto Principe divisa) tum gravitatem tum exprobrationem diminutum iri. Mense igitur Februario anni 1537. perrexit Vorstius Smalcaldam, oppidum modicum quidem, sed munitum, montibusque circumseptum, ad finem celebris Herciniæ sylvæ situm, adeoque parem tot belluarum conventui sedem; cùm eo, præter multos Principes, Protestantiumque Civitatum delegatos, confluxissent tunc illius sectæ antesignati, Lutherus, Melancthon, Pomeranus, Bucerus, Urbanus Regius, aliique complures, tametsi minoris famæ, non minoris quidem impietatis. Nuntius verò, & Cæsaris Orator eodem ibi hospitio suscepti.

(a) *Vorstius ad Ricalcatum 12. Martii 1537.*

(b) *2. Februarii Anno 1537.*

CAPUT II.

Quid Smalcaldæ Vorstius & Heltius egerint; & quid ab illorum Cætu responsum.

1. Solicitè Nuntius dedit operam, ut Saxonem alloqueretur: sed is eodem prætextu, quò antea suis in ditionibus, hic etiam colloquium reculavit: causatus rem, quantum ipse cenabat, communem esse Cætu universo; proinde magis esse consentaneum, ut ad illum junctim referretur. Objecit Vorstius, data sibi esse mandata, nuntiosque peculiare à Pontifice ad Septemvirum, aliosque ex Principibus, non item ad Convantum universum; adeoque ipsis seorsim esse reddendos. Ita demum admittus coram Ducis consilio, duo Pontificis diplomata tradidit; alterum tamquam Septemviro, alterum tamquam Principi Saxonici circuli, futurumque Concilium indixit. Assurgens Saxo, ac subridens accepit diplomata; atque ut erant obliquata, super mensa reposuit, postea cum iisdem Consiliariis fecerit: pauloque post per eosdem se apud Nuntium excusavit, ad consueta urbanitatis officia se non redire, quòd acciretur ad Convantum ob maximi ponderis negotia; significavitque se brevi responso redditurum.

Durius se gessit Landgravius illius Consilii Ulysses, quocumque privato cum Vorstio sermone pertinaciter recusato. Verum hi ambo Principes paucos post annos experimento didicerunt, eos, qui promptiores audentioresque præcurrunt ad invadendam arcem, sub ejus mœnibus mortem oppetere, tametsi postmodum arx capiatur.

2. Interim Heltius, quæ injuncta sibi fuerant, ardentè exposuit: Promissum à Cæsare Concilium ad opus deduci; nec amplius spem ostentari, sed rem ipsam proferri: Indictum jam esse certo ac propinquo tempore, absque ulla rerum agendarum exceptione, absque conditionum laqueis, in urbe penè Germaniæ finitima, à Principe Imperii cliente possessa: Hispaniam, Galliam, Poloniam, Italiam, & ferè omnes Germaniæ Principes illi consentire: à Protestantibus neque prudentiam neque studium Religionis supra ceteros Christiani nominis sibi arroganda: egisse Cæsarem per se cum Pontifice; illudque testari, ne umbram quidem suspicionis exploratâ illius mente deprehendi: Proinde eos hortari, ut & Concilium excipiant, & eidem inter sint pro Christi gloria, cujus mysticum Corpus diffidiis laceratum deplorabatur; pro salute

5. Ad id Romam legavit hominem cognomento (*) Abbatinum, plurimis instructum rationibus, quibus persuadere niteretur postulati præsidii necessitatem. Rei summa erat, ut Pontifex ære suo centum quinquaginta pedites conducere pro urbis custodia contra motus urbanos, & centum equites ad excurrendum agrum quò tuta esset exteris via; sibi quoque liceret de suo militum numerum augere, si visum foret. Sed Pontifex & sacrum Collegium conditionibus dissenserunt, non tam ob sumptus (quod postea in prorogati Concilii diplomate appositum est) quantumvis graves, eâ tempestate supra morem impendiosâ Pontifici, quâ utraque Italiæ ora ipsi erat munienda adversus Turcicam classem; quam ne vel suspicio vel color obtenderetur hæreticis adversus Concilium quasi non liberum, neque tutum, sed vi obnoxium, ac militari terrori.

(*) Qui Romam pervenit 15. April. 1537.

6. Hæc fuit unica inter Pontificem ac Mantuanum dissensio, ut liquet ex citatis utriusque literis, quæ extant inter legitima monumenta, & in mandatis Abbati traditis. Quapropter ignoro, quo pacto Suavis, præter leviores lapsus, quibus ejus contusa de hac re narratio sæpiusculè peccat, tamquam secundum obicem Synodi confinxerit firmam Pontificis voluntatem, quâ præsidium illud militum à sua Synodique auctoritate pendentium postulabat: contra verò, à Mantuano peti milites ipsi obtemperantes, quippe qui jurisdictionem in Ecclesiasticis sibi arrogabat Concilio interfuturos; cui oppositum à Pontifice, non Ecclesiasticos modò, sed vel ipsam Sacerdotis concubinam ex unanimitate Doctorum sententia eximi profano foro. Quod inverecundum dictum, à calamo nescio cujus imprudentis Leguleji profectum, nulli ex Jurisconsultis melioris notæ probatur, nisi fortè explicetur, eam concubinam in foro etiam Ecclesiastico pro delicto suo posse puniri: nec à (*) Romanis Tribunalibus accipitur, quæ neque fori immunitatem omnibus Clericorum famulis generatim concedunt: satis per se quisque intelligit, quantâ verisimilitudine id voci hujusmodi Pontificis attingatur, qui ut exemplar prudentiæ vivit in memoria posterorum. Quo pacto autem poterat Mantuanus eam sibi arripere jurisdictionem in Concilio Ecclesiastico, si eam in suæ ditionis Clericos sibi neutiquam adscribebat? Si nec recentem in re simili sibi arrogavit Dux Ferraria, Florentinorum Respublica, & ipse Mantuanus Marchio, qui eum præcesserat in Concilio Mantuæ, ubi Pius II. aderat, celebrato? At noster Suavis primum illud ac præcipuum mandatum servat; ut aliis faciat quod sibi vult; unde cum ipse identidem incondita & contumeliosa in Ecclesiam sensa depromat, iisdem aliorum ora per eximiam charitatem opplet.

(*) Videatur Fagnanus Cap. Nullus, à num. 25. usque ad 33. de foro compet.

CAPUT IV.

Concilii prorogatio. Legatio Cardinalis Poli. Pacis inter duos Reges agitatio.

1. Pontifex frustratus spe Concilii Mantuæ cogendi, in angustiis hæsit. Hinc ejus celebrationem cupiebat, ne videretur vota Germaniæ verborum inanitate lactasse, eamque ad peculiarem nationis Synodum adigeret, tam sibi infensam, ac periculi plenam: hinc nolebat illud extra Italiam celebrari; in Italia verò ditiones Cæsaris recusabat tamquam Gallis suspectas, tunc præsertim, cum inter duos Principes, si umquam acriter, bellum

atque iræ fervebant. Quare urbes aptæ tutæque Concilio, non nisi vel in Veneta, vel in Pontificia ditione censebantur; sed alteras impetratum se diffidebat, ob summam illius Reipublicæ circumspersionem; altera non modò à Protestantibus repellentur, sed ipsa repulsa honesto quodam velo prætegebatur. Itaque (*) quinto post adventum Abbati die, accitis in arcanum Senatus confessum Principum Oratoribus exposuit, ut confestim ad suos quisque Principes referrent, velle se Concilii convocationem protrahere usque ad initium Novembris futuri, nullo designato nominatim loco, sed generatim aliqua ex Italiæ urbibus. Inde 20. Maji diploma vulgavit, quo rei peractæ ratio reddebatur, rejectâ in Mantuanum culpâ, qui tot menses ne indicium quidem hujusce suæ voluntatis protulisset, quæ consuetudini priorum Conciliorum, & opportunitati præsentis temporis adversabatur: hujusque dilationis notitiam sollicitè perferendam curavit in regiones longinquas, ne Præsules & Oratores frustra iter arripent.

(*) 20. April. 1537. ut in Actis Consistor.

2. Postea per suos Nuntios in Hispania Cæsarem, in Germania Regem Romanorum certiores fecit; Quando nulla jam spes erat reliqua Protestantes adducendi ad Concilium, ut eâ postremâ Smalcaldicâ responsione constabat, solumque cogendum erat, ut Catholici confirmarentur, eisque satisficeret, sublata videri omnem de Italia difficultatem. In ea verò in primis proponi urbes Venetæ dominationis, quippe nemini suspectas, & situs amplitudine, rerum affluentia, cæli temperie, Germaniæ propinquitate opportunas, quales forent Patavium, Verona, Vicentia. Quod si Veneto Senatui, multa cautius de more consulenti, eas concedere non placeret, offerre se eorum prudentiæ considerandas nonnullas in Ecclesiastica ditione nimirum, Bononiam ac Placentiam, ambas ei negotio peragendo commodas, & biduo tantum plus quam Mantua distantes à Germania, nec iis suspectas, qui adventuri sperabantur. Atque ut omnem diffidentiam umbram amoveret, pollicebatur, illis urbis regimen à se abrogatum Concilio se commissurum, quousque perduraret. Duo præterea observarent, Nuntios monuit. Alterum, ut de loco eligendo quasi sponte sua loquerentur; ne Pontifex, dum Principum mentem exquirat, eam postea tamquam legem sequi cogatur. Alterum, si forte iidem Principes Mantuam in deliberationem revocarent, id omnino rejicerent. Etenim Rex Galliarum, cum sui ad id assensus eum pœniteret, quem Pontifex tacitè sagaciterque elicuerat, nunc verò ex revocatione indicti Mantuæ Concilii animadverteret, se pristina libertati redditum, negabat se suos legaturum in urbem adversarii beneficiariam. Quinto verò Episcopo Faventino (*) Gallus affirmabat tempus sibi idoneum non videri ad Concilium Ecclesiæ proficiens convocandum, cum Oecumenicum esse non posset, dum primaria illius Capita bello inter se concertarent; adeoque ipsorum neque consilia neque subditi convenire possent: quam obrem ipsum, quò viam sterneret tam salutari negotio; promptum fuisse ad componendam cum suo incommodo pacem; eam tamen ab adversario repudiatam, ut Pontifici compertum erat.

(*) Litteræ Episcopi Faventini, ex Valentia ad Rhodanum 15. Sept. 1537. ad Cardin. Farnes.

3. Romanorum Rex, laudato ob Concilii prorogationem Pontifice, quòd nec Hispaniæ, neque Galliarum Episcopi præstò essent, percontatus est Nuntium,

tium, in eum fortè sermonem incidens, Quousque pacis negotium, agitatum à Pontifice, progressum esset, quæ sanè facilem Concilio aditum aperiret; & in reliquis (*) deliberandi spatium petiit tantisper dum diploma Pontificium acciperet. Acerbè ille de Paulo conquestus erat, quòd neutro inclinaret, dum, ut aiebat, Rex Galliarum Lutheranos ad Pontificatus perniciem tutabatur, Turcasque ad Christianorum excidium concitabat: at ex diverso Austriaci nervi omnibus contendebant, ut alteros frenarent, alteros opprimerent: & tamen indulgisse postremò Pontificem Regi Galliarum duas Decimas, an ut per Christi patrimonium Hariadeni classis aleretur? Id esse in causa, cur Gallus honestas condiciones sibi à Cæsare oblatas recusarent. At privato sui sanguinis commodo detineri Pontificem, ne palam profiteretur quòd suæ dignitatis celsitudo, commissique gregis utilitas postulabant. Quare per eam occasionem, ubi diploma prorogationis Ferdinandum accepit, dixit, Hinc Germanos veritatis indociles nec Pontifici nec sibi fidem habituros; hinc verò nullum sibi videri locum Concilio celebrando opportunum bello strepente, nisi Pontifex, ut Christi Vicarius illi palam adhæreret parti, quæ Christo militabat: eò enim pacto facilè repertum iri Concilio locum Germanis acceptum in Cæsaris Urbibus, cujusmodi foret Tridentum: nec esse desperandum, eò demum Lutheranos accessuros, ut etiam Bohemi Basileam convenire, ubi coactam ibi Synodum alpekerent. Blandè Nuntius utriusque expositioni respondit. Quòd spectabat ad habitum sanguinis rationem, nemini melius quam Ferdinando innotescere, Pontificem, dum neutri adhærebat, privatis familiæ suæ rationibus obstitisse; cum ipsi magis quam reliquis essent exploratæ condiciones amplissimæ, quas ipsi Cæsar ejus frater obtulerat, ut eum sibi conjugeret: Regem Galliarum modicum adeò Christiani corporis membrum non esse, ut spernendum foret; neque tam perditum, de quo desperandum. Et sanè miserima in hoc Pontificum conditio est, ut quidquid ab ipsis agatur, is Principum, cui id non prodest, adscribat sanguinis commodo, quò illos vel accusationis timore ad se pertrahat, vel infamiæ inultâ notâ ulciscatur.

(*) Litteræ Nuntii ad Recalcatum 9. Aprilis 1537.

4. Reverà Pontifex in Catholicis pacificandis, hæreticisque reconciliandis strenuè desudabat. Idcirco ineunte anno, ad Angliæ motus componendos legaverat Reginaldum Polum, Regio ex matre sanguine ortum, & heroica virtute conspicuum. Hic Henrici schismati consensu constanter negato, Patavium secesserat, privatamque ibi vitam agebat in literarum studiis, pecuniâ ille quidem inops, sed doctrinâ opulentus. Eum deinde Pontifex ex ea umbra paucos ante menses ad Purpuræ splendorem inopinatò eduxerat; & pro temporum conditione ministrum idoneum putavit ad duo quæ peroptabat. Primum, ac præ altero expetitum erat, ut Henrici animum alliceret, cum in eo odia, tum ex veræ, tum ex illegitimæ uxoris causa concepta, utraque jam demortuâ, languerent; & vel ex postremis illius edictis se Lutheranos hostem profiteretur. Secundum, ut ibi priora vota non procederent, illius Regni Catholicos pro virili confirmaret.

5. Additus Polo comes Joannes Matthæus Gibertus, Veronenis Episcopus, alias à nobis memoratus. Erat ille animo Polo simillimus; & hæc inita ab ingenio prius, quam secum ageret, amicitia,

postea fortius coaluit ex consuetudine per eos annos, quibus Patavii & in finitimis urbibus habuit Polus literatum secessum. Conspirabant ad id in Giberto summa politicarum rerum peritia, animique propensio, quam sub antecedente Pontifice semper præ se tulerat, (*) in Galliæ ac Britanniarum Reges, quibuscum agendum tunc erat, & cui tamquam de re sibi perspecta uterque Rex & studiosè gratias egerat, & exima dona obtulerat, quamquam ab eo generosè repudiata.

(*) In Litteræ Giberti ad Recalcatum Ambiano 20. Aprilis Anno 1537.

6. Aderat tunc Rex Galliarum Franciscus in Belgio, victoriis fortunatus. Etenim Gallia infeliciter à Cæsare armis tentatâ, ut accidit plerumque iis bellicis, quibus hostis validus ac subditis carus domi appetitur; Rex plenum impetum formidabilis Gallorum militiæ in Belgium impulerat, & Hældinum, aliasque magni nominis arces occupaverat, cum ibi libentius quam in Italia Gallica nobilitas bellum gereret, propterea quòd in bello Belgico rem ubi suam recuperare videbatur, abscissumque quasi brachium Galliæ rursus adnectere; contra verò spectabant iidem Italiam tamquam exteram regionem, in qua dominium negligebant, quòd ibi domicilium non amabant: adeoque dicere soliti, (*) Se promptius petitorios Belgium ad mortem, quam Italiam ad victoriam. Prospero itaque Marte, accensusque suorum studiis pugnabat Rex contra hostem adverso jam prælio debilitatum, distractumque ad muniendam Italiæ oram, cui formidabilis classis Turcica minabatur. In his Galliæ Rex versabatur, cum illi Polus à Pontifice destinatus esset, acceptis mandatis, ut cum ipso ageret, seduloque studeret eum ad pacem flectere, vel ejus consilia operamque ad res Britannicas ab illo impetrare. (**) Sed quamquam Polus fuisset ad ea designatus Oratore Gallico comprobante, idque è Régis voluntate esse affirmante; quamquam etiam in itinere perhonorifice fuisset in Gallia exceptus, ubi tamen Parisios pervenit, per nobilem internuntium vetitus est Hældinum ad Regem accedere, quin etiam in ipsius terris commorari; tametsi denuntiationis amarities quam dulcissimo verborum lenocinio aspergeretur.

(*) Giberti Litteræ infra citande.

(**) Litteræ Poli ad Carpenjem Cameraco 26. Aprilis 1537.

7. Hujus rei causa fuit, quòd Henricus, post libidinis ardore, irarum, ambitionis & avaritiæ flammis exæstuans, in Sedem Apostolicam contumax, implacabili odio contra Polum fremebat, quâ illius constanti dissensu quasi despectus, quâ tamquam in suspicionem adductus, ne quid ejus operâ Nobilitas Anglicana ad defectionem sollicitaretur. Hinc vehementissimè institerat apud Franciscum Regem, ut Polum comprehensum sibi traderet; arbitratus, quemadmodum ipse ad omne Jus Divinum conculcandum progressus fuerat, ita posse alios ad (*) Jus Gentium violandum adduci. Hanc impudentem petitionem cohonestare nitebatur Henricus eo nomine, quòd Polus ad commovendas sibi seditiones conjurationesque adventaret; quam ob causam ejus matri caput abscindi iussit, quasi proditoris filii participi, & quinquaginta millium aureorum præmium ei proposuit, qui Polum interficeret. Quapropter satius habuit postea Paulus eum Romam revocare, & custodiis communire. Et tamen, ut ipse pertrexi, data Polo mandata usque adeò erant mitia, ut parum abfuerit, quia Ministris Anglis, in Galliam contra se missis,

missis, eorum autographum visendum obtulerit; qui quantum imperio compulsi hominem insectabantur, tantum humanitate commoti ipsius miserabantur. Verum Britannia Rex, inter tres illos Principes infimus, duobus reliquis quasi supremus jus dabat: duo quippe, libratis mutuo utrimque viribus, intelligebant, leve additum alteri lanci momentum posse in libra dominari. Quare Gallus indignationem Henrici vel iniquam pertimescens, satius habuit se his difficultatibus librare, Polo se suisque Regnis amoto.

(*) *Littera citata Giberti 20. Aprilis.*

8. Idem à Gallo imperatum Giberto: sed compertum postea ex quadam epistola Rudolphi Pii Cardinalis Carpenis, nondum ab Aula profecti post acceptum novæ dignitatis Nuntium, non tam id fuisse Regis imperium, quam internuntii interpretamentum; quare (*) Gibertus, non expectatis à Rege responsis, quem per literas ut ab eo exciperetur rogaverat, Hesdinum ad Regem contendit ibique cautus, se nec personam publicam in eo negotio gerere, nec illis Regibus suspectum esse, quin potius se ut eorum studiosum, à rerum tractatione Clementis ætate recessisse, cum is ab eorum conjunctione secesserat, benignè fuit admissus à Rege. Quoniam autem Paulus, pridie quam ille proficisceretur, quædam de pace publica animi sui sensa patefecerat, ea Regi naviter exposuit; conatus ob oculos ipsi ponere, quantum sibi laudis ac benevolentia ab universo Christiano nomine esset consecuturus, si eo tempore, quo viribus præpellebat, consuetà sibi moderatione usus esset, ne totius Christiani orbis bonum seu immortale seu temporarium impediret, præsertim verò ut Christianos à Turcarum oppressionibus liberaret: hoc pacto comprobatum iri, quod aliàs Rex ipse professus erat, hujusce rei gratiã se abstinuisse à Cæsare divezando, cum Viennensi ac Tunetano bello distingeretur; nec minùs id nunc agendum, ne Britanno opportunitas daretur, in sui ipsius infortunio triumphandi, dum gemina illa Ecclesiæ brachia, quæ ipsum coercuissent, inter se decertarent. Ita subtractum iri ejus æmulo eam speciem, quã apud Christianos omnes in invidiam Regem traducebat: nullam ampliùs superfuturam Cæsari excusationem denegandi Gallo beneficiarium jus in Insubriam; quòd nempe perinde id foret, ac ignem alere, non sic expletã, sed irritatã ipsius inexplebili edacitate. Quin compertum fore, Regi tantum inesse animi, ut penè jam sibi quæsitã deponeret, ac paci commodisque publicis immolaret. Quapropter vel Cæsarem, gnarum Regiæ integritatis, certumque in beneficiis eum sibi gratum futurum, quem humanum in injuriis experiebatur, concessurum ei fuisse Mediolanensem Provinciam fiduciario nomine, pro quo tot Regi jura suppetebant; vel ubi eam pernegaret, Pontificem ac Venetos jure optimo curaturos, priùs officiis, deinde si opus foret etiam armis, ut illi redderetur; cum & ipsi & nationes omnes tunc intelligerent, ea arma & æquitati patrocinio, & publicæ tranquillitati adjumento futura. Contrà verò, si Rex ea Turcarum expeditione in Italiam Cæsarem armis urgeret, id ipsi plurimum invidiæ, minimum commodi pariturum: Turcarum siquidem impetus imores famã futuros, majori factã jacturã miseræ plebeculæ, per excursiones repentinis in servitutem abactæ, quàm ditionis stabili Marte occupatæ.

(*) *Littera Giberti ad Recalcatum Ambiano, 20. Aprilis 1537.*

9. Responsum à Rege, quovis tempore à se desiderium pacis exhibitum; ut qui (*) consenserat, Insubriam in Pontificis manu deponi: ex eo suam in Pontificem fiduciam patere. Nunc, quando Deus sua contra injustum æmulum arma sospitabat, nolle se Cæli opem æquitati suæ suppeditatam recusare: Nihil sibi cum classe Turcica esse negotii; sed inde malè erga se animatum Cælarem patehieri, qui mallet se cum reliquo Christianorum genere obicere periculo succumbendi Barbarorum tyrannidi, quàm sororis suæ viro sua reddere, fraternumque amorem impendere. Se, quò animi sui moderationem ostenderet, paratum tunc esse Belgicæ viçtoris cursum sistere, dummodò Pontifici cum Venetis conveniret, ut sibi per officia conferrent operam ad Insubriam obtinendam, & ubi officia minùs valerent, per vim.

(*) *De hoc Consensu in Epist. Giberti ad Recalcatum Lugduno, 24. Martii 1537.*

Reposuit his Gibertus; Si hoc pacto convenissent, perditum iri validissimam rationem Insubriæ sine sanguine, sine sumptu, per summam gloriam recuperandæ: quæ ratio in eo sita erat, quòd tunc liceret iis Principibus inculcare Cæsari, Franciscum Regem non aliò spectantem, quàm ad suam comprobendam animi magnitudinem, ac publicæ quietis studium, & ad ipsum humanitate superandum, sibi temperasse, ne gravius illi vulnus infligeret, dum jugulo instaret: proinde opinione omnium obstringi Cæsarem ad par pari æquali magnanimitate referendum, oblato tamquam dono, quòd ad versarius tamquam spoliū potuisset auferre. Quæ tam honesta nomina si Cæsar negligeret, Italia Principes jure optimo Regi opem collaturos, cum ita non alio duci studio viderentur, nisi officii & æquitatis. Verum hæc Regi speciosius, & exquisitiùs, quàm veriùs ac validiùs dici visa. Quare in proposito perstitit, nisi Pontifex ac Veneti arcano saltem aliquo se obstringerent promisso: atque ita res hæsit.

C A P U T V.

Fædus Pontificis cum Cæsare ac Venetis contra Turcam. Induciã inter duos Reges. Concilium Vicentiæ indictum.

1. EXCURSIONES per Italia litora ex voto non evenerant Hariadeno: proin abductã inde classe, vires in Corcyram Venetorum Insulam convertit. Et jam Pontifex cum illis & cum Cæsare fœdus inierat contra Turcas, ad oppugnandum simul ac propugnandum. Sed hujus fœderis exitus, ut sæpè accidit, spe minor fuit; cum satis habuerit Andreas Auria, Cæsareæ classis ductor, hostium conatus eludere sine pugna, tametsi major adesset victoriæ spes quàm cladis timor. Ille siquidem leve suo Principi emolumentum ex altera sperabat; ex altera verò gravissimum detrimentum formidabat. Quòd Concilium Auria Cæsari apud fœderatos invidiam, apud vulgus infamiam peperit.

2. Interea Pontifex usus opportunitate, à Senatu Veneto impetravit Vicentiã ad Concilium ibi celebrandum. Contigerat quoque ut Cæsaris sorores, Eleonora Francisci Regis conjux, & Maria Ludovici Pannoniæ Regis vidua, quæ Belgium administrabat, breves inducias sancirent, quasi quoddam crepusculum serenioris ac diuturnioris concordia. Unde Paulus 8. Octobris Diploma vulgavit, quo gratis hilariter actis Divinæ beneficentiæ, quòd Italiam à Turcarum aggressionibus liberasset, & pacis spe inter duos Principes significatã, Veneti

Senæ-

Senatus pietatem laudabat, qui quamquam gravissimã Corcyra defensione implicitus, commodam cogendo concilio urbem Vicentiã concesserat. Sed cum id tam serò confectum esset, ut parum suppeteret temporis ad rem promulgandam, quò statuto per præteritam prorogationem die, qui convocandi erant adessent, hoc est Kalendis Novembris, instaretque incommoda itineribus tempestas, rursus illud protrahere ad Kalendas Majas, Philippo ac Jacobo Apostolis solennes.

3. Habendæ simul morum emendationi opera navata, instituto iterum Cœtu quatuor Purpuratorum Patrum, & quinque Præfulum in primis præstantium, Purpurati fuere Contarenus, Sadoletus, Caraffa, postea Summus Pontifex, & Polus à legatione regressus. Præfules omnes postea Purpuram adepti, præter unum, cujus meritis jure obstitit culpa non sua. Fuit hic Gibertus; ejusque ad idem opus collegæ fuerunt Fredericus Fregosius, Archiepiscopus Salernitanus, qui exemplo admirabili Purpuram recusavit, eamque non nisi jussu Pontificis coactus accepit; Archiepiscopus Aleander, Gregorius Cortelius è Familia Divi Benedicti Abbas Venetiis, & Thomas Badia, sacri Palatii Magister, uterque Mutinensis; vitæ probitate ac literis præclarus. Hi plura emendationis capita proposuerunt, quæ præcipuè versabantur in quibusdam ab Romana Curia collatis beneficiis; quæ cuique displicent dum alteri conceduntur, sed eadem postea ab unoquoque importunè sibi flagitantur: atque ipsi Principes, qui reformatam disciplinam requirebant, validiùs præ ceteris admovebant machinas, quibus identidem à Pontificibus eadem extorquerent. Unde Scombergius Cardinalis, vir & Religionis studiosissimus, & Germanicorum ingeniorum peritissimus, persuadere conatus est, ut Suavis fateretur, Quando plerique mortalium cupiditate relaxationis insaniebant, sacrorum Claustrorum repagulis, votorumque ligaminibus petulanter diffractis, opportunam non esse novorum nexuum medicinam: Instare Concilium, cui hujusce rei deliberatio permittenda; quippe confando ex cunctis nationibus, adeoque earum peritiam habituro, quæ nec pondus sibi intoerabile suscepturæ fuissent; & ubi de communi voluntate suscepissent, libentius tolerarent, quàm paucorum impositum auctoritate.

4. Addit Suavis, Hanc opinionem acceptam, tametsi contrã Joannes Petrus Cardinalis Caraffa differuisset. De hoc postremo nihil habeo exploratum: sed, ut ita fuerit, observetur, an is quando postmodum Ecclesiam gubernavit; per eum emendationis ardorem quidquam amplius perfecit, quàm effecerunt alii de iis emendationibus priùs mente conceptis. Dixi, quidquam amplius quàm effecerunt alii: nam quamquam ob rationes antea narratas, & ob eas quæ ante triennium Senatum Purpuratorum impulerat ad hujusmodi Concilium, allatas à nobis Cap. 17. libro superiori, satius habitum fuerit, nihil ad id novo diplomate obstreperere; tamen reipsã pedetentim, sed efficacius ejus decreta inchoata. Ac deinde sub eodem Paulo III. spe Concilii longius protractã, reformandæ disciplinæ cura rursus incaluit Anno 1540. designavitque (*) Pontifex in Senatu quadruplicem Senatorum triadem, qui sanctitas emendationis leges in unoquoque Tribunalium servandas curarent; videlicet *Apostolica Camera*, aliisque peculiaribus Romæ foris consulenter De Cuppis, Ghinucciis, & Polus; *Romana Rotæ*, Cælarinus, Montanus, & Guidicionus; *Cancellariæ*, Grimanus, Aleander, & *Histor. Concil. Trid. Pars I.*

Ridolphus; *Penitentiariæ*, Contarenus, Caraffa, Cervinus. Præterea severis edictis cautum, ne Præfules à suis Ecclesiis abessent, allectique ad id novã concessione, ut non sine Pontificiæ Curia jactura ipsi liceret in sua Sede morantibus, alternis mensibus pro arbitratu distribuere ea Sacerdotia, quæ suis in Ecclesiis vacarent; varia quoque opportunè confecta diplomata. Alteram etiam partem non modicam earum legum quas plerique laudaverant, stabilivit vivente Paulo Concilium ejus industriã coactum: reliquas verò postea, leni quidem, adeoque lentã, sed æquè assiduã curã in eadem Synodo posteriores Pontifices perfecerunt. Atque ad id confirmandum, in promptu mihi est (**) epistola Contareni Cardinalis, dum Legatus Ratisponæ aderat, in qua insignis ille Sacri Collegii Cato, ac nullius dissimulato navi quem in Clero Aulaque observasset, uti & ipsius, & aliorum de ipso scripta testantur, narrat, Ferdinandum Regem secum amicè conquestum sapius fuisse, agitatum Romæ morum emendationem, sed numquam præstitam; se verò fidenter respondisse, licere sibi hujusce rei rationem reddere, quippe deliberationum illarum conscio, non posse tam multiplicem legum novarum observantiam suaviter, adeoque fructuosè, nisi lentè induci: Ut Episcopi in sua Diocesi persistenter, jam provisum; Præstantissimos viros in Senatum adlectos; ita pariter correctam in reliquis Aulam, ut si illius in præsentia mores cum præteritis conferrentur, satis foret ad accusationem eluendam; cum ipsa emendatio non in paginis, sed quod potissimum est, in operibus discerneret: subditque, fallum tunc Regem, ea omnia vera esse. Quoniam autem Suavis ait, dissertationem illam à Cardinalibus censuræ destinatis confectam eo tempore de quo scribimus, meruisse ut suæ historiæ infereretur, nisi ejus prolixitas obstitisset, juvat ipsius dissertationis capita breviter expendere, ac palam facere, designatam in ea morum reitititionem in omnibus ferè ipsius partibus fuisse ad opus deductam sanctissimis præscriptionibus, quæ hodie observantur, quantum sperare licet ex imbecillitate humanæ conditionis ac diligentia.

(*) 17. Aug. Anno 1540. ut in Actis Consistor.

(**) Ad Cardinalem Farnesium, 27. Jun. 1541.

5. Ea capita bitariã dividebantur. Altera ad Ecclesiam Romanam peculiariter spectabant, reliquis Christiani Orbis tamquam exemplar proponendam. In ea verò reprehendebatur minus decorus Vaticanæ Basilicæ cultus, in Divinis laudibus mysteriisque celebrandis. Numquid in iis nunc desiderandum? In Nosocomiis aliisque piis operibus socordia. Quantum hodie in eo studio Roma præcellit? Pompatronalis, quã mulis vectæ, comitante Clericorum familiã deducebantur meretrices. Num ampliùs hoc enorme spectaculum Romam deturpat? Cruenta inter Proceres & aperta dissidia. Quæ nunc urbium Romã pacatior?

6. Altera, in universa Ecclesiæ gubernatione versabantur. Quo in genere cuncta incommoda protecta afferbantur à Pontificum facilitate, in fide habenda quibusdam assentatoribus, qui potestatem in ipsis interminatam exaggerabant, non tamquam administrantium, sed planè dominantium in usu Clavium; adeo ut quòd licet, & quòd libet, in iis minimè distinguatur. Ad singula progrediamur.

Primùm: Inculcabatur, ad sacros Ordines adscribi Clericos ac Sacerdotes illiteratos planè atque indignos. Observetur, an id nunc Romæ contingat;

gat; an validiores ad id leges ab ea expeti possint. Verumtamen præterea opus est hominibus, qui sciant ac velint eas leges ad usum deducere; quod à providentia plusquam humana, non à Romana dependet. Idem ajo de secundo detrimento; nimirum de Sacerdotiis inconsideratè distributis, ac præsertim de Parochorum ac Episcoporum dignitate. Enimverò nullus est principatus, in quo tot munera redditibus modica, curis laboriosa, solitaria, situque molesta, per tot examina, simulque tantà literarum, morum, ætatis natalium habità ratione impertiantur, perinde ac Romæ Parœciarum curæ, & Episcopatus conferuntur. Angelica solertia petatur ab Angelis in cælo regendo, non ab hominibus in terris administrandis. Transitur ad cessiones Sacerdotiorum, retentâ parte proventus priori possessori pendendâ; in quibus pro se quisque experitur (multi verò cum querimoniis) quàm in præsentia difficiles sint Pontifices.

7. Jam verò eorum jurium, quæ ad vacatura Sacerdotia concedebantur, vulgo *Expectativa* appellata, & hinc pariter accusantur cum aliis capitibus quæ adjiciemus, nunc omnino usus abolitus. Multitudo Sacerdotiorum uni collata, generatim evitari non potest, cum singulorum ferè proventus satis non sit alendis Ecclesiasticis, ac præsertim sublimioribus, qui ceu columnæ, columen simul sunt ac decus Ecclesiæ. In iis verò Sacerdotiis quæ possessoris præsentiam exigunt, ac præsertim in Parœciis & Episcopatibus, ipsorum multitudo interdicitur; præterquam in quibusdam Provinciis hæresi contaminatis, ubi conducibile ducitur, si multa alicui Principi Religionis studio conferantur: ceterum ipsis Cardinalibus æquè ac reliquis id prohibitum, nec minus iidem pari cum aliis severitate commissis sibi Ecclesiis abesse vetantur; quod inter præcipuos abusus pariter numerabatur.

8. Præterea, in ea disceptatione acriter inculcatur, ut Purpurati Patres à Catholicorum Principum clientelis amoverentur in Sacerdotiis ab iisdem accipiendis. Nemo non intelligit, quàm id Romano Pontifici arduum foret: nec ea de re plures differam.

Diuturna procul ab Urbe Cardinalium absentia, quæ ibi quoque redarguitur, non nisi aut Ecclesiæ commissæ, aut legationis causâ, aut interdum in Principum gratiam permittitur.

9. Quæ spectant ad Ordines Religiosos; tam acriter cum ipsis actum est, ut plerique de severitate potius conquerantur, quàm indulgentiâ offendantur. Sed hinc etiam experimento docemur, quantò sit difficilior forma in materia imprimere, earum impressioni interdum reluctante, quàm in pagina scribere, quibusvis characteribus excipiendis parata.

Quis nunc leges relaxandi consuetudinem non nisi generatim perraram affirmet? Ut autem Pontifex, ceterique Antistites (quod censes proponerent) nihil inde sibi deciperent, esset quidem sanctissimè optandum; sed oporteret, novam aliquam artem auri conficiendi edocerentur Pontifices, quò satisfieret cunctis Principibus, tam ardentè frequentè subsidia deposcentibus, quando bella adversus infideles incidunt, hoc est ferè semper. Quænam pecuniæ flumina unius sæculi spatio recensere possem, à Romano Pontifice, & ab Ordine Ecclesiastico in hunc usum profusa? Et tamen obstrepunt undique Principum ac populorum indigentium querimoniæ contra Romanam tenacitatem. Itaque perinde planè est, velle Christianos, ut

hi proventus Romæ & Ecclesiasticis imminuantur, ac velle, ut simul idem fons universi generis humani sitim expleat, simul canales, quibus aqua in ipsum defluit, prædicantur. Advertendum hinc est, eâ planè tempestate Pontificem ad sumptus gravissimos urgeri, quibus fœdus maritimum promoveret; Ferdinando Regi in Pannonia Turcicis armis atrociter vexato subveniret; Poloniæ Regi contra Scythas opitularetur: Ab eodem Pontifice tunc efflagitasse subsidia Fredericum Palatinum, ut eas ditiones recuperaret, quas sibi à Christierno Rege Daniæ hæretico occupatas conquerebatur: Simul etiam ejus opem implorasse Catholicos tum illius Regni, tum Norvegiæ ac Sueciæ contra impetum memorati Christierni & Gustavi: & tamen oportere tunc pariter sumptum suppeditare pluribus Legatis, qui de pace agerent, & quæ celebrando Concilio opus essent largè pararent. Si cui verò luberet exactam Pontificis per eos annuos proventus rationem curiosius nosse, eam comperiet in narratione Sorani, Oratoris Veneti, sæpius à nobis memorata, quæ ad ducena scutorum millia non excedebat; è quibus plus dimidio trahebatur ex concessarum facultatum pretio, ac venditione illorum munerum, quorum fundus majori ex parte gratiosi atramenti fructus est.

Opponet quispiam, Pontificios redditus copiosius redundaturos, si accuratius procurarentur. At equidem cedo Principatum parvi amplitudinis, in quo hæc accuratior procuratio exerceatur; quòd si nullus est, hominum conditio, non Pontificum incuriâ incusetur. Opponent alii ea quæ Pontifices consanguineis largiuntur. Hoc in genere heroica præsentis Pontificatus exempla ampliam mihi libertatem loquendi de præteritis largientur: hinc ego, non ex ulla humana ratione, sed ex ipsa solùm æquitate, ne plus iusto mortuis detranam, pro certo affirmo, peccatum quidem in eo, sed multis partibus minus, quàm seu populorum error, seu malevolorum calumnia confinxerit. Ceterum partem huic Principatum proferant, in quo non læpè contingat, à Principibus plura profundi in gratiosos administratos, quin plerumque dissipari in homines, solùm favore non merito vel utilitate domini commendatos, quàm ea, quibus Pontifices consuevere suos remunerari, qui non modicam curarum partem sustinebant, & invidiam Principatus quasi hæreditariam adibant. Quod si nusquam est; sanctè Deum exorent, ut S. Petri spiritus, qui hodie perstat, ejus animet successores: sed interim mentiantur leges hujus Imperii, uti hominibus destinati ex Adami labe protectis.

10. Mihi sanè de legum relaxationibus affirmare licet, Pontifices multis ab hinc annis ita constituisse, ut quidquid pecuniæ inde collectum est, pios in usus converteretur.

Alia quoque corruptelarum genera numerabantur. Concessa scilicet multis post solennia vota Religiosis facultas deponendi habitum, seque ab obedientia subducendi: nunc verò citra summam necessitatem neutiquam conceditur. Permissa potestas matrimonia contrahendi cum consanguineis secundo gradu conjunctis: hæc pariter non sine gravi causâ indulgetur; tamen ubi parcè id fiat, quid offensionis aut incommodi afferat, non apparet. Altaris deportandi usus: & hic per universam Italiam desuevit. Redintegratio titulorum simoniacis possessoribus, quæ itidem arguebatur: sed ea in præsentia non impertitur, cum, ut loquuntur Canonum periti, *Simonia realis præcessit*; ne-

que

que pariter impetrari solet in ceteris ejusdem criminis generibus, nisi interdum in conscientie foro, quando vitium ita latet, ut nec probari possit, nec infamiam parere: satius quippe tunc est, delinquentium animos ad quietem componere, quàm ad salutis desperationem adigere; unde enormia quæque in iis hominibus erumperent, quibus alienæ salutis procuratio demandatur. Ibi demum reprehenditur immutatio supremæ decedentium voluntatis; sed quamquam è re publica sit, ut hujusmodi potestas in quovis supremo Principe insit, quandoquidem mortui reviviscere haud possunt, ut pro variis quæ supervenere conditionibus rerum, diversa statuatur; ac præterea legis beneficium sit, posse dominium exerceri ab homine, adhuc quædamtenus domino earum rerum quas inter vivos reliquit, cum è vivis decessit; tamen conetur quispiam hæc Romæ impetrare, qui ejus ad ea nimiam facilitatem vituperat, & se utique falli animadvertet. Hæc erant quæ ad reformandam seu vitam, seu potestatem Ordinis Ecclesiastici pertinebant. Commendabatur insuper, ut ab Academiis impiæ doctrinæ arcerentur. Qua sanè in re, modò Pontifex liberam admoveat manum, timendum non est, ne Quæsitorem Fidei solerti operâ hujusmodi toxicis Ecclesiæ pascua non perpurgentur.

II. Itaque si dissertationem illam historiæ suæ Suavis interuisset, vindictio Concilii ac Pontificum ab eo fuisset inserta, qui de præcellentium virorum consilio, Ecclesiam Aulamque, quoad fieri potuit, emendarunt. Sed effatum quoddam Philosophi bibi prolatum, nimirum, Legum relaxationem Reipublicæ eadem esse, eo sensu quo prudentes illos censors acceperunt arbitror, verum est; contra verò generatim acceptum, falsissimum. Vero consonat, si sermo sit de relaxationibus, vel adeò crebris, vel adeò facilibus, ut lex in tabulis potius, quàm in moribus viva persistat; tunc enim earum reverentia in contemptum degenerat; sed veritati plurimum dissonaret scitum illud, ubi prohiberet in Republica quæcumque legum laxamenta. Eas quidem nullo pacto laxari fas est, quas Natura, ejusque Auctor animis insculpsere: si reliquarum firmitas adeò necessaria fuisset, earum prætermissio vitio vertenda esset Legislatori supremo, qui hominum imbecillo consilio eas sancendas reliquisset. Disputat Philosophus, (*) an magis conveniat Rempublicam regi legibus universè latis à Fundatoribus, an sanctionibus ad eventa singula editis à Magistratibus. Tria pro priori parte affert emolumenta. Ea sunt: Leges constitui absque animi perturbatione, diuturni consilii maturitate, & ab hominibus selectioris prudentiæ. Pro altera parte adducit, non posse à Legislatoribus prævideri conditiones cunctis postea eventibus adfuturas. Utraque opinio in eo certè conveniet, quòd lex omnibus communis plerumque vim habeat; at per aliquam occasionem liceat ejusdem derogatio. Præterea usque adeò humani est ingenii in vitium ferri, ut semper operæ pretium sit, leges severiores præscribi, quàm Legislator seu optaverit, seu speraverit observandas. Hinc fit, ut earum rigor molliatur, vel connivendo, ubi modicè peccatur; at hoc ipsum legis auctoritatem obtundit, redditque subditos ad peccandum proniores: vel indulgendo decentes ac moderatas earum relaxationes; quod imperantibus subditorum reverentiam ac benevolentiam simul auget, simul in subditis innocentiam fovet. Ut multa in unum congeram, *Histor. Concil. Trid. Pars I.*

justitia gratiæ expers, est misera inferorum conditio.

(*) *Vide præsertim 3. Polit. c. 12. & primum Retbor. c. 1. & 13.*

12. Rifu quidem excipiendum est, quod hinc addit Suavis, veluti à quibusdam sagacioribus animadversum: Exemplum earum legum fuisse transmissum à Pontifice per Scombergium in Germaniam, ut æmulis persuaderetur, Romæ dari operam illi rei, postea verò eo invito typis editum. In variis Pauli III. mandatis, quod primum reperio, est, ne ea de scripto traderentur; mox enim hæreticorum typis impressa ea proditura fuisse; & si quid Aulam Romanam tangeret, illicò exprobratum iri, prout Adriani monitis à Cheregato Norimbergam delatis acciderat: nec Romanæ Aulæ vitia proferenda, ut evitaretur quod obtigerat Melitio, ad Saxonem à Leone missio, cujus narrationes quàm facete, tam inconsultè ab ejus popularibus acceptæ sunt, quasi luculenta testimonia Aulæ Romanæ, atque pro hujusmodi in Wormatiensibus Comitibus exprobratæ. Nec alia de causa semper in Senatu statutum, ea documenta clam habenda, & per opera potius quàm per leges complenda. Et quod spectat ad memoratam Cardinalium disputationem; in manus mihi incidit Alexandri Legati Epistola ad Cochlam, (*) in qua sic loquitur: *Multa haberem scribere de Republica; sed mali custodes estis rerum arcanarum. Consilii Cardinalium promulgatio cum inveciva Sturmii, manibus hominum teritur, antequam vel ab auctoribus edita, vel executioni fuerit commodata:* quod palam facit, eam dissertationem alicui Catholice partis Germano concreditam, ut quid de ea sentiret exponeret, & ab eo non satis cælatam ad adversarios emanasse. At Divinâ providentiâ effectum, ut ea monita prodirent in medium, quò reverà cunctis paterent peiora vulnera regiminis Ecclesiastici per summam diligentiam perquisita, & liberè ac sincerè proposita à censoribus, incomparabili studio Religionis sapientiæque præstantibus, fuisse non dogmatum falsitatem, non sacræ scripturæ depravationem, non legum iniquitatem, non calliditatem politicam sanctioniâ fucatam, non vitiarum impunitatem, quod Lutherani oblatrabant; sed nimiam indulgentiam in delictis persequendis, vel in abrogandis iis mandatis, quæ multò licentius abrogavit Lutherus, cum ea Wittembergæ publicè concremavit, suosque affectas ab eorum observatione profus absolvit. Neque, ut ostendimus, severa illa Præsulum consultatio perinde se habuit, ac Medicorum Chirurgorumque consilium, quod frustra ægroto præscripserit salutaria pharmaca, quæ ac eo postea seu delicate rejecta, seu negligenter omissa. Quidquid tunc emendatione dignum habitum fuit, pro viribus humanæ conditionis emendatum nunc cernitur, imminuto bona ex parte Pontificiarum concessionum usu, adeoque immunità illâ duplici bonorum adeptione, ex qua solum Principatus videtur optabilis, auri videlicet & gratiæ.

(*) *Viennâ 16. Julii Anno 1539.*

CAPUT VI.

Pontificis Nicæam profectio ad duos Reges conciliandos. Legati ab eo Vicentiam missi. Nova protrahendi Concilii necessitas.

I. IN comperto erat, haud satis futuram ad perditos recuperandos, morum integritatem in

Romana Curia, nisi Principum terror accederet. Altera populos simplicitate deceptos allicere potis erat; altero Proceres ambitione tumultuantes coerceri oportebat. Et hujusmodi terror incuti non poterat à duplici quantumvis valida potentia, altera ab altera per mutuam certamen debilitata. Ea propter quam posset maximâ sollicitudine Pontifex adhibebatur duos Reges ad concordiam cohortari. Captâ igitur opportunitate induciarum, quæ quasi quædam nubium explicatio videbantur ad formam Iridis excipiendam, (*) Legatos destinavit, qui de pace atque Concilio agerent, Jacobatum Cardinalem ad Cæsarem, & Pium Cardinalem Carpentem ad Galliarum Regem, apud quem munus Nuntii gesserat; ac per eosdem dies (**) misit Episcopos, Rhegiensem ac Veronensem, qui Veneto Senatui grates agerent, ob concessam Synodo Vicentiam, simulque ibi pararent quæ illi cogendæ opus forent. Interim Romæ consulebatur, an expediret, ut confestim ipse Pontifex Vicentiam se conferret. Videbatur ex una parte id opus esse ad præstandam de Concilio promissam palam exhibitam, confirmandamque Pontificiæ voluntatis efficaciam: ex altera vero ea deesse, quæ ad illud celebrandum necesse erant, nondum pace compositâ. Quod si Pontifex ipse ibi adesset, nec eum vel antecederet, vel subsequeretur Præfulum Oratorumque frequentia, seipsum objecturum fuisse ludibrio, quasi levem in adeundo, & spretum in imperando.

(*) 19. Octobris 1537. ex actis Consistorial.

(**) 5. Octobris in actis Consistorial.

2. Consultius ergo visum, ut præmissis Vicentiam suis Legatis, palam faceret, quantum in se erat; nihil omitti quò minus Consilium inchoaretur; simulque, ne suo labori parcere pro re Christiana videretur, Subalpinam & Insuabriam oram adiret, ubi Franciscus Rex ex occasione proximi belli morabatur, & quæ Cæsar transiturus erat, ut è Germania in Hispaniam trajiceret, ibique utrumque alloqueretur de pace inter se firmanda, & inchoando Concilio: quibus ex voto cedentibus, in de Vicentiam illic peteret. His itaque in Senatu decretis, (*) Legati ad Concilium selecti tres ex Purpuratis, Campegius, earum rerum experientiam in primis præditus, Simonetta, Canonum peritiâ insignis, & Aleander, non minus rerum intelligentiam quam exercitatione præcellens: unde in eodem Senatu, in quo illi commissa legatio, fuere simul cum eo adhibita duæ illæ cærimoniarum, quæ per duos congressus in Purpuratorum inauguratione haberi solent, & imponendi, & abrogandi silentii. Post triduum Pontifex Nicæam profectus, ubi sperabat se duos Reges ad colloquium adducturum. Statim ac Placentiam pervenit, literas accepit à Legatis Vicentiâ, significantibus, nullum ibi Episcoporum conspici: quare ne contemptui exponeretur auctoritas Pontificiæ ac Legatorum, qui intra quinque dies solemnem pompam urbem ingressuri erant, auspiciari Concilium; statuit in Senatu, (a) inaugurationem Synodi intelligendam esse protractam ad diem per se præstituendum, adeoque non posse ante illum diem inchoatam censerî; evulgavitque de ea re diploma, (b) admonitis festinè Legatis, ne quid solenniter (c) agerent.

(*) 20. Martii, ut in actis Consistor.

(a) 25. Aprilis 1538. in actis Consistor.

(b) Quod incipit Romanus Pontifex eadem die.

(c) Hæc mandata pervenerunt Vicentiam 28. April ut constat ex responsione Aleandri ad Cardinalem Ghinuccium, Diplomatum Secretarium.

3. Paulus iter profectus, cum Cæsar 18. Maji prope Saonam; deinde cum Rege extra Nicæam ad colloquium venit; ibique Senatam habuit, (d) in quo ad rem assidue promovendam tres Legatos sacri Collegii nomine constituit, qui ultrò citroque eos Principes, quos è re visum fuisset, adirent. Hi fuere tres Purpurati, Cupis, Senatus Princeps, Ghinuccius, & Cæsarinus. Mensem unum per ea loca versatus est Pontifex, modò cum Cæsare, modò cum Rege sermone habito. Nequid inter eos pacem componere, sed inducias in decem annos firmavit; haud tamen impetrare umquam potuit, ut illi simul congrederentur: quamquam postea regresso Paulo id evenerit prope Aquas mortuas; Gallus enim prius suapte sponte in manus Cæsaris sese tradidit, cymbala vectus ad illius naves. Postea verò Cæsar in Regis manus, ad eum terra progressus, biduumque apud illum commoratus. Id actum est per mutuam amoris significationem, patefactâ à Carolo voluntate gratificandi Francisco Regi, & cum pace sanandi, redditisque pariter a Rege permissis Cæsari optulandi, tam ad hæreticos subigendos, quam ad Turcas propullandos. Qua de re consilia ibi inita à Cardinali Lotharingo & Comestabili Momorantio ex parte Regis, & à Covio & Granvellano ex parte Cæsaris; Conventumque in eo est, ut memorati Administrati & Oratores, utriusque Principis negotium agerent absque solenniori congressu strepituque, & Rex interim denuntiaret transfugis à Fide, se in sinceram cum Cæsare amicitiam rediisse; eosque vehementer hortaretur ad reconciliationem auctoritate Pontificis habendam. Hæc omnia primum ab Aquis mortuis scripsit Carolus, deinde Vallisoletto (e) Ferdinando Regi confirmavit.

(d) 5. Junii 1537. ex actis Consistor.

(e) Mihi exemplum Legatus Aleander Vicentiâ ad Pontificem, 2. Novembris 1538.

4. Verum tam studiosus utrumque congressus ad Pontificem per suos Nuntios impigrè delatus, tamquam ob signata subscriptio amicitia patris ejus monitis contractæ, satis non fuit, ut sagacem illum senem spe lactaret firmæ concordia inter eos Principes perstituræ; (f) qui tum ex physicorum, tum etiam multò validius ex politicorum sententia amicitia impotes (g) censebantur. Et sanè ad colloquium illud Cæsarem adduxerat non tam voluntas quam casus, ejus tremibus tempestate jactatis, postquam à Pontifice digressus Barcinonem petebat, nec alia ex causa tunc facilius ad id se flexit, quam ante protectionem Pontificis, nisi quòd eo pacto res in mutua humanitatis officia erat abitura extra actionis arctioris necessitatem; at è contrario festi tam venerabili præsentia planè cogi videbatur ad pacem iis conditionibus componendam, quas & Gallus postulasset, & Pontifex pro quiete publica suasisset. Nihilominus haud omisit Paulus rem læto animo ad Senatum referre, (a) actisque solenniter Deo gratias edere publicæ gratulationis argumenta: ipsam enim significationem credendi quippiam, vel non credendi, interpretantur homines tamquam ab ejusdem rei desiderio vel averfatione profectam.

(f) Aleander Vicentiâ ad Pontificem 12. Augusti 1538.

(g) Joan. Baptista Adrianus lib. 2. Hist.

(a) 29. Julii Anno 1538. in Actis Consistor. Diarium Blasii Casenatis 5. Augusti 1538.

5. Duo hic in Paulo III. carpit Suavis. Alterum est, quòd ab aliquo scriptorum illius ætatis accepit,

pit, (b) causam suscepti Nicæam itineris fuisse non tam Christiani generis pacem, quam Mediolanensem ditionem familiæ suæ impetrandam, utriusque Coronæ exhibitâ illius Principatus nomine clientelâ. Equidem ut liberè loquar, putaverim, libenter id Pontificem consecuturum fuisse, cum intelligeret, simul in eo coalescere & proprii sanguinis, cujus erat studiosissimus, commoda, & Reipublicæ utilitatem, Italico ibi Principe constituto. Sed fidenter affirmare mihi licet, lectis intimis & arcanissimis illarum rerum monumentis, cujusmodi sunt mandata à Paulo tradita, cum suis Nuntiis Legatisque, tum Farnesio Cardinali nepoti suo, semel ad Carolum missi, & iterum ad utrumque Principem, ac literæ ultrò citroque per eam occasionem per scriptæ perlectis, inquam, iis omnibus, quæ tunc Pontifex in suæ familiæ gratiam agitavit, ne verbum quidem à me compertum, quod ad comparandam suis Mediolanensem ditionem spectaret, etiam in rerum conditionibus magis quam id temporis ad hoc ipsum opportunis; quales erant post connubium Octavii Farnesii cum Margarita Austriaca; adeoque cum ejusmodi concessio collatura fuisset Cæsari & amplitudinem filiæ suæ & suorum posterorum dignitatem. Quin ubique comperio, semper à Pontifice injunctum singulis Ministris, ipsique nepoti, cum pacis necessitas urgeret, quò & Othomanno resisteretur, & hæretici deprimerentur, nec ea, nisi tradita Francisco Regi Insuabriâ perfici posset, Cæsarem rogarent atque obtestarentur, ne gravaretur hac magnanimitatis hostiâ tamquam incolumitati Christianorum, & Religionis emolumento litare. Verum, ut etiam fides iis porrigatur, qui non aliâ notitia, quam ex opinione vulgari semper ad deteriora proclivi, arbitrantur studuisse Paulum suis Mediolanum conquirere; certè inficiari nemo poterit, eum tam altæ cupiditati tam strenuè temperasse, ut accuratius publici quam privati parentis partes expleverit. Satis enim intelligebat, unicam rationem Insuabriæ impetrandæ à Cæsare (pene quem ejus concedendæ potestas erat, ejusdem quippe possessorem ac dominum supremum) futuram fuisse, si à proposito neutri parti adhærendi discederet, de quo adeò querebantur Austriaci. Qui medius inter duos hostes æquè perstat, sperare quidem quietem utrumque potest, eximia beneficia ab alterutro sperare non potest. Quin uti animi perturbatio cognitionem decipit, & tepidus calenti manui frigidus, frigida calidus videtur; ita qui æqualiter in medio pedem figit, utriusque partium suspectus evadit, quasi alterius studiosus. Erat etiam Clementis exemplum, qui partes Cæsaris apertè secutus Florentiam obtinuerat.

(b) Joan. Baptista Adrianus loc. cit. & alii.

Quod si tot legationes, tot sumptus, tot officia, tot itinera, tot res per eas curas confectæ parum valent ad persuadendum in Paulo III. pacis ac Religionis studium, quicumque certè in terris labor frustra suscipitur, quo præclari nominis fama comparetur.

6. Sed hoc in re possum equidem accusationem evertere oculato teste omnem exceptionem superante, cujus dictum latere Suavem haud potuit, adeòque malignæ fraudis eum redarguit. Num fortè non legit narrationem Nicolai Tepoli, qui Orator à Senatu Veneto ad ea negotia peragehda missus, Regum pacificationem de suæ Reipublicæ voluntate omni studio promovit, omniumque arcum conscius fuit? Hic itaque in illa accuratissima narratione (*) non modò nunquam indicat agi-

tatum à Pontifice de Insuabria Farnesii impetrandam, sed refert, eundem per summam efficaciam studuisse Cæsari persuadere, ut illum Aurelianensi Ducem concederet. Insuperabilis quæ obstitit difficultas, in eo erat, quod volebat ex una parte Cæsar, ut ejus concessionis effectio tres annos protraheretur, donec Ferdinandi fratris sui filia ætatem pertingeret, quæ cum Aurelianensi conjungeretur; Insuabriâ interim penes amicum depositâ, acceptisque à Rege supplicis in Turcam, & officiorum ope in Protestantibus. E diverso Rex abnebat, præsentis suarum rerum dispendio, amicorumque jacturâ spem futuræ accessionis emere; hinc verò recufabat Cæsar præsentis Mediolani jacturâ spem Gallici auxilii favorisque mercari. Inter hæc difficultates utrimque ineluctabiles, ait Tepolus, præ se culisse Pontificem tam studiosam boni communis voluntatem, tam liberam parentis, & Christiani animi sinceritatem, ut ab utroque Principe quemcumque vaporem diffidentia prius de se conceptæ planè depulerit, suspicionemque in fiduciam verterit. Affirmat quoque, Pontificem ardenti hujusce pacis desiderio possiduisse cuncta corporis incommoda, senectute morbisque confecti, cunctasque Majestatis offensiones, qui haud par exhibita, præsertim à Sabaudia Duce, reverentia fuerat, ut qui pollicitus illi Nicæam arcem, in qua & ipse diverteret, & in colloquium Reges exciperet, re ipsa postmodum eam denegavit, ob suspicionem ex militia externa inducenda excitatam. Unde Paulo, nolenti alio pacto urbem ingredi, necesse fuit in Cœnobium extra Nicæam se recipere. Quod Pontificis reique agitata incommodum, ut asserit Tepolus, viam stravit induciarum sanctioni, quas prius Carolus diuturnas, Franciscus breves recufabat. Ipsarum siquidem diuturnitati repugnabat antea Cæsar Sabaudi gratia, qui oppidis à Gallo occupatis interim privabatur; at ubi postea sensit, auctoritatem suam tanti apud Ducem non fuisse, ut ab illo tam æquam gratificationem Pontifici impetraret, prout se posse considerat, ac se velle declaraverat, statuit vicissim longas inducias voluntati auctoritatique Pontificis concedere, post habita Sabaudi utilitate.

(*) Apud Barberinos.

7. Alterum quod super hac re in Paulo Suavis arguit, Concilium spectat. Ad hoc ipsum intelligendum scire oportet, cum Pontifex ab utroque horum Principum quæsisset, ut Antistites, qui tunc erant in eorum comitatu, ad Synodum mitterent, mox verò reliquos suarum ditionum, moram ab utriusque postulata, causantibus, nec decere alteros tam arduum opus solos aggredi, nec alteros ad maturè conveniendum præsto esse: proinde rursus à Pontifice Synodum Romæ prorogatam usque ad futurum Pascha, (*) disertè asserente, id fieri tam in gratiam Cæsaris & Ferdinandi fratris, quam Regis Galliarum; cum ita se subtraheret à calumnia vitandæ Concilii quasi Pontificiæ Monarchiæ periculosi. Edixit etiam, non idcirco putandum prius diploma Placentiæ editum per ea abrogari; quibus significabatur, tamen ejus inchoatio usque ad Pascha traheretur, non idcirco ipso Paschatis die ut inchoatum censendum, absque nova denuntiatione Pontificis; quandoquidem fieri poterat, ut ex variis rerum eventis ne tum quidem è Republica foret ejus inchoatio.

(*) Genus 28. Junii 1538. ex Actis Consistor.

8. Hic verò Suavis autumat, Paulum huic duorum Principum petitioni adeò se promptè flexisse, ut non tam alienis votis indulgere, quam proprio

fatisfacere videretur. Sed in hoc pariter eundem mendacii reum arguit Tepoli narratio; in qua non solum nulla ejus rei mentio fit, sed contraria planè habetur, ubi affirmat; Cùm inter pacis conditiones proponeretur, ut Rex Galliarum Concilio consentiret, haud illum id Cæsaris impulsu agere, sed in Pontificis gratiam voluisse. Quod si Paulus non se durius gessit concordia Regum petitioni protrahendi Concilii, nonne Suavis animadvertibat, esse prudentis consilii ad retinendam & auctoritatem & benevolentiam, haud obfirmatè iis repugnare, quæ invito petitorè impedire in potestate nostra non est, cùm spes non suppetit hominem à petitione dimovendi? Quid amplius effecisset Pontifex, si firmus in festina inchoatione Synodi persistisset, nisi palam ostendere, in eo sibi potestatem impotentem inesse, eosque Principes impelli ad id per seipos exequendum, Pontifice apertè repugnante, quod tunc ab ipso tamquam beneficii loco poscebant? An fortè id æquis titulis non petebatur? Rationes audiamus, quas Pontifex attulit inter mandata suis Legatis præscripta.

9. (*) Prima fuit: Ab illis Regibus affirmari, se libenter Synodo interfuturos: sed cùm diu ab sua quisque Regia belli causa abfisset, opus esse domum redire, & aliquamdiu sua negotia ibi componere.

(*) Extat in libro Archivii Vaticanii relicto ab Aleandro, cui titulus, Literæ Italicæ ex Legatione mea tertia Germanica, in quo libro sunt etiam Scripturæ ac Literæ Aleandri infrà citanda.

Secunda: Cùm ad tempus induciæ solum inter eos confectæ fuissent, nondum pax perpetua, quæ uti inter eos convenerat, missis Romam utriusque Oratoribus agitanda erat, ubi Pontifex ejus sequentem ageret, rei eventum præstolandum: etenim stabilitâ pace Concilium proculdubio solemniori frequentia, accuratori solertia, defœcatori securitate, uberiori fructu celebratum iri.

Tertia erat: Cùm immineret prævalidus Turcarum impetus, universæ Pannoniæ minitanti; eorum conatus nervis omnibus reprimendos. Proinde Episcopos tam Germaniæ quàm Pannoniæ, eosque præcipuè, qui profanis pollerent ditionibus, defensionem operam impensuros, adeoque partem adeò nobilem Insularum Concilio defuturam.

Quarta: Ex pluribus acerbisque dissidiis inter Germaniæ Procures gliscentibus, difficilem tunc videri hujusmodi Convantum, & importunum; quapropter satius esse, illorum concordiam expectare, cujus spem non inanem Carolus ac Ferdinandus faciebant.

Postrema: Cùm duos jam menses Legati Vicentiæ consumpsissent, nullum ibi Episcoporum visum, nec proximi illorum adventus indicium haberi; quod non solum utilem, sed necessariam quoque dilationem ostentabat.

Num fortè hæ rationes parum ponderis præsegerunt? Sed eas omnes mittamus. Nonne diu erat, quod tres præcipui Principes in eam petitionem conspirant? Quis ardentius Carolo Concilium exoptaverat? Quâ penè dixerim importunitate ad illud convocandum Pontifices extimulaverat? Cujusnam magis quàm Cæsaris interesse videbatur ea præstare, quæ tot flagrantissimis totius Germaniæ postulationibus sponderat? Cùm igitur idem prolationem deposceret, nullus erat dubitationi locus, quia vel nequiret, vel parum congrueret id temporis Concilium cogi. Enim verò (*) Germaniam prius avidi festinari Concilii, per eam occasio-

nem ne unam quidem linguam gerere visi sunt, quæ de prorogatione mutiret.

(*) *Varia Literæ Aleandri Legati, & Miganelli Nuntii in Germania.*

CAPUT VII.

Censuræ ac mûltæ à Pontifice in Britannia Regem promulgatæ.

1. Egerant ad ea usque tempora Pontifices cum Rege Britanniarum ceu cum corpore tabefacto quidem, at delicato, cui lenia medicamenta essent adhibenda, opem non vim inferentia, & præstolando temporis beneficio accommodata. Sed experientia jam spem consumpserat, adeoque pariter timorem; cùm illi nihil hostilium in mentem cadere videretur, quod in Ecclesiam non exerceret. Duo capita, quæ in maxima fuerant apud Anglos reverentia, præcidi jusserat, Cardinalem Koffensem ac Thomam Morum, ab ipso, cum castus regnaret, ad summos gradus evectos. Majestatis crimen enoluisse hunc Nabuchodonotorem adorare tamquam Christi eo in Regno Vicarium. Patibula perfuderat innocenti cruore integerrimarum Matronarum maxime spectabilium, Cœnobarum virorum in literis summè præstantium. Adversus Polum Cardinalem, qui præter affinitatis cum eo conjunctionem, ceu agnus præ mansuetudine habebatur, eratque omnium virtutum exemplar, tam atrociter insaniit, ut infectionibus, quas memoravimus, nondum satur, cum ille Parisiis Cameracum confugerat, obtulerit Cameracensi Senatui multa militum millia usque ad exitum belli, modò sibi hominem dederent. Et sanè impendebat Pologens vita periculum, nisi Cardinalis Leodiensis illi præstò fuisset tamquam Angelus ad custodiam. Templâ per eum direpta, sacra Cœnobia profanata, Religiosi Ordines ejecti, nomen Romani Pontificis horrendis execrationibus infra ipsum Luciferi nomen prociacatum. Ubi Pontifex Concilium indiceret, illicò Regis diræ in illud concrepabant tamquam in sacrilegum ac tyrannicum. Ubi ex necessitate ipsum protraheret, aliæ rursus diræ perstrepebant, quibus prorogationis consilia ceu fraudes damnabantur. Ad summam, nihil Henrici similis quàm Suavis, in lacerandis Pontificum rebus gestis, in iisdem carbone stygio expingendis, in Christi Vicario odii prosequendo, quantum satanas Christus odit.

2. Postremum eò impietatis præceps abiit, ut vel Ethnicis abominandus videretur, nec ullius excusationis capax; tametsi in æstu furoris & in hostem recentem excandesceret: & tamen rabiem Henricus exercuit animo sedato (si quid umquam sedati ab intestinis furiis ejus animo concessum est) & adversus Divum antiquâ Religione cultum. Id planè egit cùm in cadavera immaniter sæviit: & quoniam S. Thomas Cantuariensis Antistes, pro tuenda Ecclesiastica dignitate contra Henricum Secundum martyrium fortiter toleraverat, hic verò postmodum Martyris ossa veneratus, voluntariâ pœnitentiâ sese abjecerat, veniamque ab illo lacrymabundus flagitaverat; Henricus Octavus illius ossa manu carnificis comburi jussit, cineresque in fluvium projecit, & habitâ in ipsum judiciariâ quæstione, solemnique latâ sententiâ tamquam in perduellem, venerabilem ejus memoriam deturpavit; addictis fisco Regiò tamquam patrimonii bonis, Templi ornamentis, quæ ob illustra Viri miracula ab annis quadringentis fidelium pietas illi sacraverat. Retulit hæc enormia

mia scelera Pontifex ad Purpuratorum Senatum (*) eo die quo ibidem egerat de habenda morum emendatione; destinavitque ad consulendum super ea re viros spectatissimos, Ghinuccium, qui tunc Pontifici ab Epistolis erat, & Campeggium, utrumque rerum Anglicarum peritum, Contarenum, omnibus planè dotibus eximium; instructumque prudentia Patriæ suæ, supremæ in ejus arte magistræ, & Carafam, studio Religionis, integritate vitæ, & Aulæ Regiæ, præsertim Londinensis, experientia probatissimum.

(*) 25. Octobris, ut in Actis Consistor.

3. Jam verò apud se reputet unusquisque, an ulcisci tot crimina, Apostolicæ Sedi, Justitiæ ac Deo injuriosa, post tantam tolerantiam ac lentitudinem, tantumque consultationis, fuerit prudentem patientiam abrumpere, uti Suavis loquitur. Censebant Vaticanæ Senatores, animadvertendum in Henricum gravissimo damnationis rigore aliàs à Romanis Pontificibus adhibito, videlicet censuris, Regiique juris abrogatione, ac præterea Catholicis commercium cum illo ejusque affectis interdicens; atque id ita peractum per diploma die 27. Decembris eodem anno, misso privatim Polo Cardinali ad Cæsarem ac Franciscum Regem, qui eos inflammaret ad abrumpendam quamcumque cum Henrico communionem, edoceretque cetera, quibus Britannia indigeret.

4. Henrici tam impia facinora plausu quidem excipit Suavis, scribitque, molestiorem accidisse Pontifici detractum sancto Thomæ cultum, quàm oppugnatam in se potestatem Synodi convocandæ; siquidem sacris honoribus hominem spoliare à Pontifice inter Cælites jam relatum, idem erat, ac ingens arcanum patelacere. Sed dictum hoc multis erroribus permixtum est, amaro livoris succo dilutis. In primis Rex, qui Pontifici Ecclesiæ supremum Principatum pernegat, ac sibi arrogat, uti Henricus ad eam usque horam præstiterat, proculdubio longè amplius illi detrahit, quàm auctoritatem hominis inter Cælites adscribendi; cùm & eam illi detrahat, & simul reliquam omnem supremam Pontificis potestatem, planeque ipsum redigat ad Antistitis privati conditionem. Secundò, oppugnatio Summi Pontificum Principatus, potestatisque Oecumenicæ Concilia convocandi, ad id usque temporis ab Ecclesia Romana damnabatur tamquam hæresis, Fidei fundamenta convellens; sed non hæresis damnabantur ab eadem Ecclesia auctores, qui affirmarent, posse Pontifices falli in deferendis alicui Cælitum honoribus, quippe quod ad factum merè spectaret: quam opinionem suis in libris in lucem editis Cajetanus paulò antè asseruerat; tametsi damnaretur tamquam temeraria atque impia, quicumque affirmaret, in hoc vel illo inter Sanctos adscribendo erratum re ipsa fuisse. Verumtamen nunc ejusmodi opinio passim refellitur, cùm censeatur pertinere ad ipsam Dei providentiam, qua semper Ecclesiæ suæ præstò fuit, ne illam in re tanti momenti decipi sinat. Tertio loco: Nonne Suavis animadvertibat, damnatâ sancti Thomæ memoriâ eo nomine, quòd supremam Regis potestatem Ecclesiasticam oppugnasset, damnatam pariter iri sancti Ambrosii memoriam, quòd ausus fuisset supra Imperatorem Theodosium exercere potestatem; & S. Joannis Chryostomi, quod in Eudoxiam Augustam suæ quoque auctoritatis nervos intendisset? Ac demum, si Regi liceat veneratione spoliare aliquem è numero Sanctorum, tot sæcula ab Ecclesia concorditer adoratum, idem etiam agere cum quocumque

inter Sanctos habito licitum fore; adeoque neque nefas existimandum, erectas Sanctorum cultui aras everti, eorum sacralipsana conculcari, solumque generatim ac promiscuè colendos tamquam beatos illos Spiritus, quicumque sint qui cælo fruuntur.

5. Præterea videtur sibi Suavis Pauli III. imprudentiæ hac in re ludificari valido quasi argumento, ubi ipse addit, Eventu patuisse, quo in loco susceptum Pontificis consilium apud homines fuerit. Sed illudentis vecordia libro superiore Cap. 25. à nobis demonstrata jam est: perinde quasi majoris fuisset prudentiæ se proculcandum nihil obstitendo permittere, quàm incertâ victoriâ certare. Derideat simili argumentatione Philippum II. qui Aurantium, Britanniarum Rege longè minorem, publicâ sententiâ perduellionis damnavit, & tamen eventus ostendit, quo ea damnatio fuerit in loco habita. Derideat præteritos Galliarum Reges, qui tam sæpè Dynastias sibi beneficiarios ipsorum ditionibus tamquam perduelles spoliarent, postea verò satius habuere, eosdem sibi reconciliare, auctis in eorum commodum conditionibus. Quis adeò desipit, qui Pontifici tribuendam censeat ut Christi auctoritatem, itidem Christi dexteram omnipotentem? Ipsa cæli fulmina non semper scelestos interimunt; semper tamen deterrent, quòd interdum interimunt. At neque fœdera postea cum Henrico à Catholicis Principibus confectâ, despectum illius Pontificiæ sententiæ comprobant, ut Suavis argumentatur; cùm illi numquam causati fuerint irritam Pontificis in Angliæ Regem sententiam, sed necessitatem extremam, quâ se premi arbitrabantur, quando fœdus cum eo sanciebant. Utcumque res cesserit, certum est, hujusmodi Pontificum adversiones, tametsi quandoque plagam non inflixerint, non idcirco contemptas ab ullo Christianorum Principum; quin etiam eorum aliquis Britanno Rege præcellior haud prius potuit firmam capite Coronam attollere, quàm eam Romano Pontifici submisserit.

6. Neque id temporis hanc fiduciam Paulus temerè conceperat; civilibus quippe tumultibus Catholicorum in Regem humanitate profus exutum, accedebat primò Regis utriusque diserta comprobatio, uti (a) Farnesius Granvellano commemoravit. Addebantur secundò promissa Cæsaris, spesque (b) à Francisco Rege, sicuti vel Suavis testatur, facta, nec certè per simulationem; tam post diploma Paulo sponderat, se Legato suo apud Angliæ Regem injuncturum, ut eodem die inde discederet, quo Cæsareus Legatus discessisset; simulque eam insulam se aggressurum justis copiis, ubi Cæsar cum Rege Scotiæ suis etiam viribus adesset, quò adempta bello postea inter se dividerent, vel novum illis Regem imponerent. Quin comperit habeo, noluisse Pontificem, nisi hoc nixum fundamento, sententiam proferre. Cùm enim tres ante annos Ferdinando Regi significasset quæ meditaretur in Henricum, ob injuriam materteræ Cæsaris ac Ferdinandi, unâque primæ Sedi ab eo illatam, (c) responsum accepit, videri quidem consilium æquitati causæ, Regis contumaciæ, & Pontificis Religionis studio consentaneum, seque, quod in se foret, peroptare illi præstò futurum ad rem perficiendam, ut ratio postulabat; non tamen posse fidenter illud comprobare, nondum perspectâ super eo Cæsaris voluntate. Pontifex verò substitit, dum hic bello Germanico & Gallico distinebatur: sed cùm postea ab utroque expeditum cerneret, ipsum-

legationem agebat, Velle suâ se filiâ succensere, ubi melius cum ea quam secum Pontifex agere videretur. Hic novus cum Pauli familia nexus, additus utriusque Austriaci Principis pietati erga Pontificiam dignitatem, eos arctius adstringebat, ut ex animo, ac reipsâ illius auctoritatem gradus sustinere ac fulcire niterentur. At nihil erat conditione temporum iniquius: nam Joannes Vaivoda Rex pacis promulgationi obsistebat, (a) nisi prius præstò essent prævalidæ Ferdinandi copiæ Solimannum repulsuræ, qui eâ pace irritatus contra se facturus impetum videbatur; iis autem parandis copiis, assensu Lutheranæ factionis opus erat. Hanc verò promulgationem (b) adeò cupiebat Ferdinandus, ne per ardentissimas preces diu Pontificem retinuerit, ne Pannoniæ Præsules confirmaret, ut eo acti stimulo Vaivodam ad promulgationem pacis stimularent. (c) At Pontifex aliquamdiu moratus, consulendum tandem putavit saluti illius Christianæ nationis, adeoque non modò Episcopos Pannoniæ confirmavit, (d) sed etiam Joannem (e) adjuvit pecuniâ; tametsi Aleander Legatus adverteretur, (f) qui pro more administratorum ea præ ceteris spectabat, quæ administrationi suæ prodesse vel obesse poterant. Ferdinandus quidem id acerbè tulit; (g) non item Carolus, qui de protrahenda promulgatione cum Joanne convenerat, (h) nec de confirmatis Episcopis quidquam (i) cum Legato Farnesio questus erat.

(a) *Ex Epistola Legati Farnesii ad Pontificem 9. Febr. 1540. quæ cum multis aliis extat in Archiv. Barberinorum.*

(b) *Epistola Card. Farnesii ad Pontificem 19. Junii Tolet. 1539.*

(c) *Varia ejusdem Literæ, præsertim 9. Junii 1539.*

(d) *Varia ejusdem Literæ, præsertim 15. Martii & 20. April. 1539.*

(e) *Epist. Card. Farnesii ad Aleandrum Ostiâ 1. Maji 1539. quæ cum reliquis omnibus ad ipsum scriptis, & hic citata, sunt cum autographis in Archivio Barberinor.*

(f) *30. Maji 1539. in Actis Consistorialibus.*

(g) *Epist. Durantis ad Aleand. nomine Pontificis 9. Junii 1539.*

(h) *Epist. Aleandri ad Card. Farnes. 23. Aprilis 1539.*

(i) *Epist. Aleand. 29. Junii 1539.*

(j) *Epist. Nuntii Poggii ad Cardin. Farnesum 13. December 1538. 16. communicata Aleand.*

(k) *Epist. Farnesii ad Pontificem Jun. 1538. Tolet.*

8. Cùm itaque subsidia expeterentur, quò scèptum Pannoniæ in Austriacorum Principum manibus firmaretur, in prævalida offendebatur obstacula, si Lutheranorum intolerabilibus postulatis obsteretur: (k) eorum quippe factio ad peditum triginta, equitum decem millia satis erat, adeoque per Germaniam diffusa, ut (l) Legatus cùm primò Germaniam adit, nactus ibi fuerit mille & quingenta Sacerdotia, curis animarum addicta, Curionibus vacantia ex Catholicorum Sacerdotum penuria. Serpebat etiam in dies magis ea lues per summæ auctoritatis capita, quorum spiritu Germaniæ populi, quasi vento frondes, agitabantur. Hæc incrementa non parum ex eo provenerant, quò Ferdinandus, ut per seipsum suumque sanguinem sanctissimè Religionem excolebat; severeque tunc interdixerat, (m) ne quis de Fidei controversiis cum filiis sermonem haberet; ita ne Lutheranos à se prorsus abalie-

naret, Magistratus ipsi penè prodigus concesserat: (n) quò sanè impedimento erat, ne illecebræ ad amplectendam hæresim, per quas à sensibus & avaritia trahebantur, objectâ supremi Principis offensione coërcerentur. Postremò, in Principum animis hæresis invaluerat; etenim eo planè tempore bonorum Ecclesiasticorum cupiditas Septemviros Palatinum ac Brandeburgicum compulerat ad edicta novæ sectæ faventia promulganda.

(k) *Epistola Aleandri 28. December 1538.*

(l) *Epist. Legati ad Pontific. 9. Sept. 1538.*

(m) *Epist. Card. Farnesii Aleandro respondentis Romæ 28. Octobris 1538.*

(n) *Epist. Aleandri 29. Junii 1539.*

9. Accedit ad hæc mors Georgii Saxonie Ducis, qui tamquam præcipuus in Catholicæ factionis patrocinio, etiam ab hæretica venerationem obtinebat. Hujus obitus, quem unici filii mors antecesserat, nobilem illum Principatum detulit Henrico fratri Lutherano. Itaque credita virium imbecillitas prævalidis adversariis, animorum imbecillitatem obagebat, eamque prudentiæ nomine colorabat. Proinde quævis opera palàm impendebatur, ut hæretici per concordiam ad officium revocarentur. Ac vitâ sancto Cardinali Tridentino, qui in Regio Concilio ut auctoritate apud Ferdinandum, ita virili studio Religionis ceteris anteibat, ad consilia debiliora aditus liberior patuit.

10. Ad eam concordiam transigendam Legatus fuit à Cæsare Joannes Vessalius (a), Episcopus Londensis, & Constantiæ (ut Canonum peritò loquuntur) Postulatus, qui Romæ duodecim annos exegerat, & fidus Pontifici cenfebatur. Hic ineunte vere Germaniam ingressus, comperit, à Lutheranis indictum ipsorum Conventum Francfurti, (b) ob suspicionem Catholici fœderis, ut dicemus. Sanctum hoc (c) paulò antè fuerat inter Cæsarem, Ferdinandum Regem, duos Bavariæ Duces, Georgium Ducem Saxonie, aliosque Catholicos Principes, in detesta Matthiæ Heldi prius à nobis laudati sedulitate, quò Smalcaldico Lutheranorum opponeretur, animadversâ eorum in Cæsarem arrogantia & contumaciâ. Fuit hoc fœdus instar arcæ Noëtiæ, quâ incolumis perstitit Germaniæ pars in ea miserabili eluvione. Unde solitus erat Cardinalis Tridentinus dicere, *Heldum*, quamvis staturâ brevem, cognomentum illud mereri, quò Germanicè *Heroem* sonat. Dux fœderis constitutus Henricus Brunsvicensis, cujus aliquot literæ ab Hassiæ Landgravo interceptæ, suspicionem armorum contra se Protestantibus incussere. Et quidem Landgravo publicæ rei studium privatâ injuriâ referbuit, cum in iis literis se descriptum legeret quasi proximum infantiæ caput.

(a) *Habetur in sine ultima dissertationis Romam ab Aleandro missæ per suum Secretarium.*

(b) *Epist. Aleandri ad Cardin. Farnesum, 6. Februarii 1539.*

(c) *Ejusdem ad eundem Epist. Augusto 1538.*

11. Adeum igitur Cœtum se contulit Londensis Antistes. Tria Lutheranæ postulaverant, (*) Norimbergicæ pacis continuationem, & securitatem ab omni molestia per mutuam promissionem. Quæ duæ conditiones pro temporum iniquitate Legato tolerandæ videbantur. At verò tertia conditio, supra quam ferri posset perniciofa erat; nimirum ita pacem esse declarandam, ut ipsius vi Cæsareum Tribunal superfederet causarum quæstionibus in raptore Ecclesiasticorum bonorum exercitiis, ut

que ad futurum Concilium. Tam injusto postulato prætendebatur, Cùm ea bona Religionis nomine Deo fuissent donata, dum Religionis veritas adhuc in controversia pendebat, pendere pariter in controversia reliquos articulos cum ea connexos. Quamquam verò id de præterito non plus intulisset damni, quàm jacturam supelletilis, prædiorumque haud magni pretii; trahebat tamen in posterum licentiam occupandi opulentiora Ecclesiasticorum prædia, oppida & urbes, citra Magistratus metum, ac si rebellium patrimonium foret; & ne spes quidem supererat, ex Concilii sententia illa recuperandi, quandoquidem nomine legitimi Concilii nihil aliud animo concipiebant Lutherani, nisi suorum præconum synagogam.

(*) *Literæ Viennæ à Cardin. Aleandro ad Cardin. Farnesium, 24. Januarii 1539.*

12. Huic conditioni, quæ dum sedasset hæreticos, multò gravius Ecclesiasticos Ordines perturbasset, reluctatus est Londensis. Quare Palatini ac Brandeburgici opera, consentientibus Cæsaris ac Ferdinandi Legatis, hujusmodi temperamentum 19. Aprilis initum: Quindecim menses concordia Religionis persisteret, causarumque quæstiones ob inflicta jam damna suspenderentur; ita tamen, ut in posterum cautum esset, ne amplius infligerentur. De reliquo, Londensis eâ ductus ratione, quò acceptior Principi minister evadat, qui pacem ab illo expetitam potius cum incommodo perficiat, quàm abruptam, eas conditiones accepit, quæ Pontifici ac Cæsari, Regique Ferdinando simul officiebant. Ac Pontifici quidem, quia inter alia de articulo quodam convenerant, ut scilicet primo Augusti haberetur Norimbergæ congressus de Religionè, inter senos utrimque Theologos, cum Cæsaris ac Ferdinandi Oratoribus; quo in articulo narrabatur, duos Septemviros enixè operam dedisse, ut esset in Cæsaris arbitratu id significare Pontifici, si fortè vellet ad illum Conventum suos ministros allegare; sed Lutheranos contestatos esse, se illi Christianæ Religionis Principatum minimè deferre, adeoque non assentiri, ut ad ejusmodi Cœtum advocaretur: Cæsari verò in eo officiebatur, quò conventum fuerat (*) (quamquam in articulo seorsim & clanculum, quò melius ejus dignitati consuleretur) ne Cæsari, tametsi quindecim mensibus elapsis, reipsâ agere liceret, neque jure, intra illud tempus adversus Ducem Juliacentem, Saxonis focerum, & cui Londensis erat subditus, de Geldriæ ditione: Ferdinandum denique, ob admissam Saxonis subscriptionem, quò contestabatur, à se Ferdinandum non agnosci Romanorum Regem.

(*) *Habetur in dissertationibus Romam à Legato missis num. 15.*

13. Ea igitur conciliatio cunctis Catholicis displicuit tum Religionis gratiâ, tum ex politicis rationibus; multoque magis, quia postmodum habito Conventu Wormatiæ Catholicorum simul ac Protestantium, quo de auxiliis in Turcam decerneretur, statutum est, ea non prius esse conferenda, quàm controversiæ Religionis componerentur. Quòd palàm fecit, Londensem tam incommodis conditionibus voti compotem in eo negotio minimè fuisse; nimirum, ut exoptatæ suppetiæ comparerentur, quibus & Germanis defensio, & Austriacis Pannoniæ in tuto forent. Verùm præ ceteris (a) in eam pacem exanduit Aleander, spe delusus, quam conceperat, & quam fecerat Romæ. Unde (b) cùm altercati diu fuissent, admittendine an ex-

Hist. Concil. Trid. Pars I.

cludendi essent intereà novi utrimque clientes ac fœderati, ac postremò convenissent, ne mutuo admitterentur sex mensum spatio, intra quod Cæsari liberum esset, hunc aliosque articulos ratos habere ad integrum præfinitum tempus; Aleander ansam arripuit ad eam concordiam evertendam, studuitque omni conatu, quò voce apud Ferdinandum, quò variis dissertationibus apud Pontificem, (c) & efficacius misso ad id hominem qui sibi erat à Secretis, ut Cæsari per eos persuaderetur, ne ipsam ratam haberet, postis ob ejus oculos non modò ignominia Sedis Apostolicæ, cujus ipse advocati ac patroni nomine diu gloriabatur; sed manifesto Religionis periculo in eo congressu, in quo ne minimum quidem spei sublucebat ab hæreticorum factione, quippe hostibus infensissimis; nec fiducia erat habenda ipsis Catholicis, qui colloquio destinarentur, quorum alii hæresim interdum, quam corde prius foverant, evomebant, alii conscientiam utilitati posthabebant: ex Religionis abjectione imminere pariter cladem Imperii, sicuti Orientis exemplum documento erat, & ipsi novæ hæretis motus in Germania comprobaverant; quibus semper aliquid detrimenti vel Cæsaris auctoritas, vel Ferdinandi ditio passæ fuerant. Conabatur Aleander ostendere, Londensem per fraudem egisse, Augustanæ urbis muneribus, Danique promissis corruptum; sibi auctoritatem potentiamque in Pannonia affectare; meditari Ecclesiasticæ vitæ repudium, cui nunquam per sacros Ordines sese obstrinxerat: idcirco supra verum exaggerasse robora & arma impendentia Lutheranorum, ut quasi adactus formidine majoris in suos Principes cladis, passus fuerit iis incommodis assentiri, quæ privati lucris spe condita facile devoraverat; atque id pluribus confirmare Legatus studebat.

(a) *Aleandri Literæ ad Farnesium 28. Maji 1539.*

(b) *Se excusat in ultima dissertatione Romam missa.*

(c) *Extat in Archivio Vaticano, in Aleandri libro, cui titulus, Ex tertia mea legatione Germanica.*

14. Præterea per eundem hominem, qui sibi à Secretis erat, Pontifici significavit, Mariam Regnam, Belgii Præsidentem, pravorum hominum consiliis abductam, à fratrum pietate plurimum recessisse; eam Lutheranis per suam administrationem patrocinari; dehortari Septemvirum Trevirensis, & alios, ne in fœdus Catholicorum coirent, perinde quasi voluntati Cæsaris id repugnaret; curare, ut per suum Oratorem retardaretur Orator, à Francico Rege destinatus ad agendum cum Ferdinando Pontificisque Legato de rebus quæ Religionis prodesse.

15. Ex altera parte, Londensis Romam scriptis maturè literis, (*) rem actam tuebatur tamquam necessariam arcendis majoribus periculis tunc imminentibus: idemque Cæsaris animo imprimere nilus erat, maturato in Hispaniam itinere. Nec præmittendum censeo quòd comperi in literis Contareni Cardinalis, postea, ut à nobis narrabitur, Ratisponam Legati, se ibi Londensis excusationem audisse, quam sibi probabilem videri præ se tulit; tametsi non æquè fuerit probata Pontifici, (**) quæ laudavit quidem humanitatem Londensi à Legato exhibitam, non item fidem: censuitque nullâ hominem excusatione purgari posse, seu quòd in eam concordiam Religionis dissonam ultra Cæsaris mandata fuerat progressus; seu certè, quòd in eam-

CAPUT IX.

Cæsaris consilium de pactionibus Francofurti habitis. Legatio Farnesii Cardinalis in Hispaniam, ejusque res gesta. Concilii prorogatio.

dem pertraxerat Cæsarem à se perperam de rebus edoctum, cum præsertim duas ante hebdomadas Aleandro Cardinali perscripserit rei postea gestæ prorsus adversantia.

(*) *Habetur in mandatis infra citandis.*

(**) *Literæ Cardin. Farnesii ad Cardin. Contavenum 24. Maji 1541. in Commentariis Cervinorum.*

15. Sed ad res ejus temporis redeamus. Credit Pontifex Aleandro; & ex occasione, quâ post regressum ex Hispania Farnesium Cardinalem nepotem suum eò misit Joannem à Monte Politiano, ut ob annonæ caritatem frumentum è Sicilia Romæ impetraret, mandata illi tradidit (*) ex dissertationibus Aleandri propemodum descripta; Dissuaderet Cæsari pactionum confirmationem, inculcâtâ Londensis perfidiâ, apertisque de Maria Belgium administrante suspitionibus. Sed cum esset in comperto necessitas aliquid indulgendi Germaniæ, maiorum è discordia nascentium intoleranti; duo à Pontifice proposita Cæsari. Alterum, quod Matthias Heltius promovebat, ut Generalia Ordinum Comititia indicerentur, quibus interesset Cæsar, adeoque Norimbergensè colloquium evitaretur: Alterum, quod Legatus præoptabat, ut Catholicorum fœdus armis & pecuniâ, aliisque adscitis Principibus roboraretur, eaque ratione Lutheranorum pertinacia coerceretur. Utrumque Pontifex in mandatis proposuit; & quod spectabat ad tœdus, omnem opem large sponndit.

(*) *Habetur id in mandatis Joanni datis 9. Augusti. & in literis Cardin. Farnesii ad Aleandrum 18. Aprilis 1539.*

17. Indicat Suavis, hæc mandata sibi perspecta: sed dum ea refert, bis Pontificem corripit. Primò, & sanè tolerabilius, cum ab eo Paulus inducitur humanarum solum rationum momentis Cæsarem adhortatus, ne pactionibus assentiretur; cum reverà Pontifex tamquam præcipuo validissimoque argumento, studio ipso divinæ gloriæ usus sit; certum apud se habere visus, eam numquam cuicumque humano commodo à Cæsare post habendam. Deinde æstu quodam malignitatis abripitur: nisi quateus morbi visdici maligna non solet, ubi non latet. Cum Rex Angliæ eâ tempestate severum edictum in hæreticos promulgasset, quo jubebat Sacramentorum usum retineri, Missæ sacrificium ritè perfici, Religiosorum Ordinum vota custodiri, ad summum quidquid Fides Catholica præcepit observari, exceptâ erga verum ipsius Caput obedientiâ, de qua nulla in edicto memorato erat mentio; Pontifex Cæsarem cohortatus est, ut ejusmodi edictum imitaretur, quasi ab Henrico editum sua crimina emendaturo; atque ut hæreticos admoneret, illum Regem tantum abesse ab eorum secta fovenda, ut potius paratum præ se ferret animum ad se cum Ecclesia reconciliandum. Hic verò Paulus III. à Suavi tam concinno deluditur epiphonemate: *Sic propria utilitas efficit, ut idem homo laudetur, ac vituperetur.* Quasi verò Constantiensis Concilio Ecclesia non damnaverit Hussi hæresim, affirmantis omnia hominis probi opera esse bona, & improbi mala: & quasi multa ab Ethnicis gesta, commendata non legantur à sanctis Patribus. At profectò in hoc si erratur, hujusmodi erroris arguere Suavem haud mihi liceret, cum ille semper sibi constet & in cunctis Pontificum rebus gestis vituperandis, & in cunctis hæreticorum comprobandis.

1. **B**is modò Suavem ex manifesta fraude peccantem vidimus: nunc sapius atque gravius in eadem narratione hallucinatum videamus. Ait missum Româ ad Cæsarem Episcopum Montis Politiani. In quo adeò aberrat à vero ut nondum quidem Sedes ibi Episcopalis fuerit. Missus verò fuit Joannes Riccius, à Patria *Politianus* vocitatus, ex aulicis Farnesii Cardinalis: hic postmodum ad præcipua progressus munera sub Paulo; ac deinde sub Julio, cui per minorem utriusque fortunam familiaris fuerat; inter Purpuratos adscriptus. Sed cum sæpè dicta, ut somnia, casus comprobat, contigit postea, ut Pio IV. Pontifice auctus Episcopali Cathedrali Mons Politianus Riccium jam Purpuratum sibi Antistitem acceperit. Gravius in aliis labitur. Scribit, post abitum Politiani Concilium prorogatum. Sed ex opposito legitur ejus prorogatio constituta in Senatu 30. Maji, ejusque diploma vulgatum 13. Junii, antequam Farnesius Legatus Toletum perveniret: missio verò Politiani accidit 20. Augusti, post Legati reditum, qui datis die 18. literis certiore facit Aleandrum Cardinalem, eam missionem in promptu esse. Fallitur, dum narrat, à Cæsare animi sui sensa neutiquam aperta, consenserit necne colloquio Norimbergæ destinato. Palmare prorsus erratum, cum reperatur non solum in Pontificio tabulario, sed in pluribus privatorum manibus, Cæsaris ad Politianum responsio, quæ statim postea fuit à Pontifice (*) Aleandro transmissa, & clarissimè loquitur: quare vel in hoc Suavis, ut in aliis pluribus, rerum gestarum notitiâ caruit, essi non abditâ; vel fraude non caret, dum eam lectores celat cum Pontificis existimationi conducit. Præ se tulit quidem ibi Cæsar, acceptam sibi fuisse Londensis operam, commendatque hominem, quod per eam concordiam opposito quasi aggere cohibuerit præcipitis torrentis impetum, & collocatâ in Cæsaris arbitrio illius confirmatione intra sex mensium spatium, manus Protestantium intra idem tempus revinzerit, suoque Principi liberam reliquerit. Ita honorifice Londensem in Germaniam remisit, dissimulante idcirco Pontifice justam animi offensionem: simul etiam ibidem Paulo sponndit, se rata minimè habiturum ea pacta Religionis parum consequentanea, & profano illi congressui repugnaturum; quæ sanè præstitit. Præterea per obsequiosa Pontifici verba in eadem responsione dicebat, cum Pontifex in suo judicio reponeret utriusque rei propositæ optionem, repudiare se generalia Comititia; non solum quia in se non esset suam illis præsentiam polliceri, sine qua cuncti contentiebant, Comititia ingens periculum incurtura ne in *Nationalem*, ut ajunt, Synodum quasi in-abortum degenerarent; sed etiam quia tametsi præfens ipse Comititiis interesset, & sua & Sedis Apostolicæ dignitas plenam discriminis aleam subitura esset. Cœpisse jam Germanos in unum coalescentes reverentiam erga se dediscere; ut in Ratisponensi Conventu fuerat animadversum, in quo adeò violenter sese invito ter planè fuerat decretum: Ubi ex quocumque impedimento Concilium Oecumenicum à Pontifice non cogeretur intra decem & octo menses, illud consertim à Cæsare pro potestate convocandum, vel certè illius loco peculiarem Synodum nationis habendam. Unde postea Generalia hujusmodi

modi Comititia evitata, ne tam perniciofa postulatio reserveretur. Accommodatus itaque sibi videri, ad cohibendum Lutheranorum impetum, ne tam iniquo tempore ob arma Turcarum præcipites agerentur, & ad arcendam à Catholicis desperationem exoptatæ quietis, alium indici congressum, quo utriusque Religionis homines convenirent, unâ cum Delegatis à Pontifice, cum suis Regisque Romanorum Oratoribus, & Regis pariter Gallorum, qui suam quoque operam concordie procurandæ offerebat, ibique per mutæ charitatis officia res amicè ageretur.

(*) *Transmissa fuit Româ 18. Octobris 1539. ut habetur in notis manu Legati.*

2. Oblatas itidem Catholicæ parti suppetias à Pontifice comprobabat Cæsar, eumque hortabatur, ut ad Catholicorum fœdus accederet, missis in Germaniam quinquaginta scutorum millibus, quibus alia centum millia se additurum pollicebatur; quod à Pontifice (a) in tempore præstitum est compositis pactionibus, dispulsisque à Rege Galliæ suspitionum umbris, quas inde contraxerat.

(a) *Literæ Farnesii Cardin. ad Poggium Nuntium, 29. Octobris 1539. & aliæ ad Cardin. à S. Flora ad eundem Farnesium, 8. Maji 1540. & aliæ Cardin. Cervini Bruxellis ad Farnesii. 7. Junii 1540. habetur in Epistola Legati ad Pontificem Toletum, ad finem Junii.*

3. Priusquam hæc agerentur, Augustæ mors contigerat: quam ob causam Pontifex, ut quàm honorificentissimè solatii officia exhiberet, Aleandrum Cardinalem Farnesium nepotem suum ad ea peragenda delegavit, qui 19. Maji profectus. Injunctum illi, ut paucos apud Cæsarem dies moraretur, quâ ne suspicionem induceret, eo officiorum obtentu aliquid profundius delitelcere; quâ ne si fortè Cæsar aliqua difficiliora per Farnesium posceret, repulsa rediret ab urbe ante conspectum Farnesii, unde ejus officii gratia defloresceret. Tria tamen de rebus publicis quæ ageretur, commissa. (b) Primum erat de pace cum Gallo; ad quam perficiendam opus esse videbatur ut illi concederetur Insularia. Qua in re insinuabat Pontifex, quod suo quidem privato bono prodesset tum Ecclesiasticæ conditionis ob Parmam ac Placentiam, tum Farnesianæ familiæ ob contractam nuper affinitatem, placido se oculo spectare Principatum illum in Cæsaris potestate; sed præposse apud se communem Christianarum gentium rationem, quibus absque illa pacificatione frontem erigere non licebat adversus immanem Othomanni potentiam; præsertim ubi Veneti Auris succensentes, ut increbuerat timor, peculiari nomine cum illo inducias componerent, seque communi fœderi subducerent, in quo perstituri non erant, nisi per validam expeditionem aliquid Turcæ fuisset ademptum, cum ampliùs obstringi non possent sterilis defensionis nexibus, cum jacturæ periculo sumptus continuatione, sine lucrispe; & sine Gallici Regis nervis nihil hujusmodi viriliter tentari posse: sed etiam ut cumque induciæ cum Othomanno, prout erat in votis, communes sancirentur, adhuc tamen Galli brachio futurum opus, quò Lutherani deprimerentur, adeoque pax Ecclesiæ stabiliretur: atque læsa Cæsaris auctoritas in Germania restitueretur: proinde à Pontifice proponi vicissim connubia inter Caroli filiam & Aurelianensem Ducem, & inter Francisci filiam & Carolum orbatum conjugem.

(b) *Habetur in mandatis Legato 29. Maji, in Archivio Burgbesiorum, & in duabus Literis To-*

leta scriptis ad Pontificem à Legato, in Archiv. Vatic. alteris 21. Junii 1539. alteris paulò post: atque ex Literis citandis Cardin. Farnesii ad Poggium usque ad Anno 1550. apud Barbarinos.

4. Cæsar propositæ quidem paci proclivem ostendit animum, non item conjugii: haud Gallum propensum fore filiarum nuptum tradendæ id ætatis homini; sibi verò, eâ sobole virili ac muliebri circumsepto, cogitandum potius de nuptiis tot filiorum florentis ætatis, quàm patris consenescentis, Quod sanè re Carolus comprobavit, per ætatis reliquum cælèbs.

5. Alterum quod Legato Paulus imposuit, ad Britanniarum Regem spectabat. Ut Cæsar una cum Rege Galliæ Legatos ad Henricum mitteret, qui denuntiarent, nisi ille in sinum Ecclesiæ regrederetur, utrumque & commercia cum eo abrupturum, & ipsum armis appetiturum. Abnuvit Cæsar, causatus Lutheranos & Anglum eodem tendere, uti scilicet raptis Ecclesiæ bonis crescant, Romanumque jugum excutiant: proinde sicut animis coaluerant, ita manibus coalituros. Jam quatuordecim Germanorum militum millia ad Oceani litus consistere, auxilio Britanniarum trajectura. Henricum pecuniâ, non milite abundare; Lutheranos contra pecuniâ, non milite laborare. Idcirco satius esse Lutheranos antea concutere: Henricum enim, molestiam nondum passum, suâ se pecuniâ minimè privaturum, quò Lutheranis opitularetur: contra verò Lutheranos, allectos à Rege armis appetito libenter cum copiis adfuturos, quocumque liquidem magnete, ad ferrum pertrahendum, longè potentius aurum esse. Urgente autem Legato, Pontificiæ dignitatis interesse; ne absque hujusmodi Legatorum denuntiationibus res planè languescere videretur, responsum est, expectandum quid Polus Cardinalis (qui postquam egerat cum Cæsare, Galliam petierat, & insidiarum metu Carpentorati degebat) cum Rege Galliæ pariter transisset.

6. Postremum erat, ut de Concilio loqueretur; de quo certa mandata discedens Farnesius à Pontifice non acceperat, præstolante sententiam Senatus proximè habendi, quam iter facienti Legato significaturus erat, prout evenit. Diu anceps fuerat Paulus, an illud prorogandum, an omnino aperiendum sibi esset, atque ubi Episcopi non confluiscent penitus dissolvendum; cum jam satis exploratum cunctis esset, se quod suum erat nihil omisisse; sic enim & sincerè se gereret, & famam Christianæ gentis depictis libris minimè deluderet. Ad aperiendum itaque Concilium adeò Pontifex animum induxerat, ut Aleandrum (a) revocaverit, qui tamquam Legatus Concilio præsideret. Etenim Germanorum Theologi, alique Ecclesiastici, divinorum magis rationum studiosi quàm humanarum periti, à Pontifice; (b) ejusque ministris Concilium jugiter efflagitabant, perinde ac si cui auctoritas inerat ad ipsum indicendum; adisset quoque facultas ad congregandum; & quasi literaria ipsorum arma quanto validius se gessissent in doctrinarum certaminibus, tanto potentius armatas pervicacium seditiones oppressura fuissent: à qua persuasione viri illi pii abduci non posse videbantur, adeoque nec animo sincero erga Pontificem affici, nisi experimento fuissent edocti, impotentiam esse, quæ repugnantia credebatur. Sed hic Germanorum error discussus postea (c) rationibus Legati, quem de se Concilii appetentem agnoscebant: atque id mandati quod submiserat Pontifex, postea suspensum. (d) Tandem potior Senatuum pars

cenfuit, quando cuncti Reges improbabant recufabantque jam conuocationem, id excufando Pontifici fatiſſe: qui potiùs aperto illis nolentibus Concilio & hæreticis contemptui fuiſſet, dum ſui ſibi non obſequerentur, & obrectationi Catholicis, dum quòd præuidebatur fieri non poſſe, tentaret. Quin conqueſtus (e) priùs fuerat Aleander apud Regem, cum Germanorum Præſules adeò Concilium percerent, ubi illud Vicentiæ indiſtum eſt, eorum neminem obtemperariſſe. Verùm eos Ferdinandus excuſauit, non ex contumacia ſubſtitiffe, ſed cum re non habendum putarent, noluiſſe fruſtrà viæ laborem ſumptumque profundere. Idem pariter ipſorum Conuentibus evenire, quamvis flagrantiffimè indiſtis, niſi Cæſar adſeſſet. Ceterùm, ſe planè confirmare, eam temporis conditionem (f) non eſſe habendo Concilio accommodatam.

(a) *Litteræ Farnesii Cardin. ad Aleandrum, præſertim Oſtiã 15. Maji. 1539.*

(b) *Litteræ Aleandri ad Farnesium, 22. Febr. 1539.*

(c) *Aleandri Litteræ citatæ.*

(d) *Litteræ Durantis abſente Farnesio Cardin. Hiſpaniæ Legato, ad Aleandrum Cardinalem, 28. Maji 1539.*

(e) *Litteræ Aleandri ad Farnesii Cardinalem, ult. Febr. 1539.*

(f) *Litteræ Aleandri ad Farn. Cardin. 25. Martii 1539.*

7. Duo igitur Pontifici conſilia ſupererant. Alterum, ut protraheret Concilium ad alium certum diem, ſicuti priùs actum fuerat: ſed nihil ſolidi ſuſpetebat, in quo ſibi nix liceret certo temporis ſpatio ſe obſtringere, nullà aſſurgente ſucceſſus propinque ſpe; cum præſertim Gallia Rex Latino Iuuenali dixiſſet, (g) Proteſtantes Synodo in Italia numquam adfuturos; idcirco nihil conſultum iri eorum reconciliationi, ſi Vicentiæ cogereſſet; nec armis, neque diſputationibus eam eſſe ſperandam, ſed ſolum officiis; ſe cum illis amicitiam exercere, adeòque omnem operam ad id impenſurum. Pro ſede Concilii Lugdunum propoſuit, à qua urbe nec hæretici abhorreſſe poſſent, neque adeò Cæſar averti, jam amicitia ſecum conjunctus. Ita ſeu Regi, amor ſui perſuadebat, ſeu ſtudebat ipſe Cæſari ac Pontifici perſuadere, quòd amicitia ſua utilitatem extolleret.

(g) *Extant hæc partim in ſumma Litterarum Iuuenalis; reliqua verò in narratione ſua tractationis, miſſa à Farnesio Cardin. ad Aleand. 15. Maji. 1539.*

8. Alterum erat, Concilii ad incertum tempus prorogatio, cum ſcilicet ejus celebrandi opportunitatem naſtus eſſet. Atque id in Senatu ſtatutum, (*) dato diplomate, in quo commemoratis à Pontifice tam curis impenſis, quam difficultatibus objectis in convocanda Synodo; recenſiſſisque in præſentia Catholicorum Principum poſtulationibus novæ cunctationis, Concilium pro arbitratu prorogabat, omnem conatum ac ſolicitudinem pollicitus ad illud reipſa cogendum. Atque ad id ſuis adminiſtratoribus demandavit, (***) ut hoc ipſum Principibus denuntiarent, eosdem extimulantes ad abruptas moras expoſita Pontificis voluntate, cui ſtatutum erat, nolle diutiùs rem protrahere.

(*) *31. Maji 1539. in Actis Conſiſtor.*

(***) *Litteræ Durantis, nomine Pontificis ad Legatum Aleandrum, 3. Junii 1539.*

9. Ad ea Cæſar Legato reſpondit, res actas in conſultationem non cadere: ſed ubi ſibi videbatur,

non eſſe id temporis idoneum Concilio celebrando; ita ſe pariter oportuniùs exiſtimare, ne quæ malignis hæreticorum calumniis contra Pontificem daretur aditus per incertam prolationem, certo illud tempore, ſicuti priùs, deſtinandum fuiſſe. Oppoſuit Legatus, materiam calumniis magis ſubtrahi incertâ dilatione, per quam liberum erat vel intra breviffimum tempus illud convocari: at verò præſcriptus dilationi dies proculdubio ad eum uſque diem Synodum impediēbat, ſimulque novæ procrastinationis ſuſpicionem ex præteritis exemplis relinquebat, quæ Pontifici paritura fuiſſet infamiam vel minùs ſinceri animi falſa polliciti, vel imprudentis ſibi haud veriſimilia pollicentis: niſi ium decolorari ſidem, quæ potiſſimus eſt Principum theſaurus, ubi videantur re in eo deficere, quòd verbis palam pronuntiaverant.

CAPUT X.

Alteræ Farnesii Cardinalis Legatio ad duos Reges, Pacis ac Religionis gratiã.

1. Romam redierant priùs Farnesius Cardinalis à Hiſpanicâ Legatione, deinde Aleander à Germanica revocatus à Pontifice, quòd (*) ibi ejus opera ſupervacanea, hic verò conducibilis futura eſſet, ut de rebus Religionis coram diſſereret, cum Gandavenſes tumultuati ſunt in Cæſarem, illius urbis dominium ſimul ac filium. Quapropter ipſe & quòd eam ſcintillam extingueret priùsquam in incendium ſe diſſunderet, & quòd moras amputaret adverſus Juliaceſem Ducem, ad Geldria Principatum enitentem, antequam armis auxiliis que ſe magis communiret, ſtatuit in Belgium maturare inermi ac modico comitatu. Cum autem illuc brevior non duceret viam quam per Galliam, ſe Gallo committere non eſt veritus, ac ſimul ab illo tranſitum petere, quem impetravit. Hæc mutuæ benevolentia ſignificatio ſancienda pacis negotium confirmavit, ejuſque tamquam certæ & tantum non vulgata rumor ſparſit, ac novæ pariter inter eos Principes affinitatis. Eorum uterque Pontificem (a) certiore reddidit incepti conſilii, miſſis ad id nobilibus interuentiis. Quare Paulus, cupidus operam ſuam ſteſtinationemque negotio conferre, & admonitus Romanorum Regem adire Belgium ad inviſendum fratrem, alloquendumque de ſtatu Religionis, voluit (b) denuò Farnesium Cardinalem eò allegare, qui adoleſcentiam nondum egreſſus, animum ſupra ætatem præ ſe gerebat. Huic ubi primùm Purpuram Paulus detulerat, Marcellum Cervinum Policianum deſtinaverat, qui à ſecretis ipſi eſſet, eumque conſilio regeret. Hic vic eximia probitatis, literaturæ ac prudentiæ, non modicum hujus hiſtorie argumentum futurus, quippe qui eveſtus ad Senatoriam dignitatem, inter Legatos Pontificis Conſilio præſuit, & cui, quæ ibi acta ſunt, complures annos, magna ex parte debentur: poſteà, ſupremum Eccleſiæ regimen illi commiſſum, quòd poſt paucos dies morte præciſum tantum valuit ut hominis merita comprobaret, non ut expectatum inde fructum Chriſtiana Republica decerperet. Quemadmodum itaque Cervinus Farnesium Cardinalem deduxerat in Hiſpaniam, officioſæ Legationis comes & dux; ita voluit Pontifex, ut eò impenſius illum regeret in hac operoſa legatione Gallia ac Belgii. Et quòd ampliori cum dignitate Cervino liceret & intereſſe & eloqui unã cum Legato in congreſſibus majoris momenti, opportunum duxit, eum decore veſtis redere Farnesio parem. Itaque cum paucis ante menſibus Neocaſtrenſibus Infulis Cervinum ornaſſet

ſet (c) antequam Lutetiam Legatus perveniret, in ſelectiſſima Purpuratorum cooptatione illum (d) connumeravit.

(*) *Litteræ Farnesii ad Aleandrum 28. Octobr. 1539.*

(a) *Litteræ Farnesii ad Poggium Nuntium apud Cæſarem, Romã 24. November 1539.*

(b) *24. Novembris 1539. ut in Diariis Blaſii Cæſenatis.*

(c) *27. Auguſt. 1539. in Actis Conſiſtor.*

(d) *18. Febr. ut in Actis Conſiſtor.*

2. Moras in itinere nexuit ex industria Legatus, (e) ubi Cæſarem eſſe in Gallia novit, ſtatuitque Lutetiam non priùs ingredi, quam ille fuiſſet inde digreſſus. Habebat enim in mandatis, ne ſe per aſſeſtationem intermiſceret; quòd planè tunc eveniſſet, cum Rex Gallia jam profeſſus eſſet, ſe nihil acturum negotii, quamdiu Cæſarem apud ſe haberet. Et ipſe Cæſar importunitatem tranſigendæ concordia vitaret, dum in Franciſci poteſtate degebat, adeòque ſuſpicionem concepiſſet ex Legati conſpectu, quaſi ſeria intempellivè ingerentis interfeſtiva urbanitatis officia. Habebat igitur in animo Farnesius præſtolari abitum Cæſaris in Belgium, & poſteà Regem adire, eique ſignificare, ſe miſſum à Pontifice, ut pacem inter utrumque Principem compoſitam gratularetur, ejuſque promulgationem promoveret: tunc enim abſque ullo ſuſpicionis morlu ex congreſſu Pontificii nepotis cum æmulo, gratum Regi futurum fuiſſet, ut ille ſtimulus ad eam perficiendam Cæſari admoveretur; ſimulque acceptum Carolo, ut Legati apud ſe præſentia argumento cunctis foret, Pontificem Coronæ ſua præſtito eſſe.

(e) *Legitur hoc totum in Epistoſa Farnesii, Cardinalis ad Pontificem Lugduno 18. December 1529. & Epistoſ. tam Cervini quam Farnesii infra citanda, præter peculiareſ Bibliothecas Barberinorum ac Burgheſiorum, ubi ſunt exemplaria: ſerè omnes cum aliis Scripturis ab Aleandro Cervino tradita ſunt Sirlerio Vaticanæ Cuſtodi, & partim ſunt hîc in Archivio Pontificio.*

3. ſed cum ex Regis commodo, qui Cæſari progreſſus obviam, Pariſios eum deducebat, ac lecticâ vehebatur, iter adeò lenè hi Principes haberent, ut abſque affectat. moræ nota nequiret Legatus diutiùs acceſſum protrahere, ſatius duxit, longè à mente Caroli ſuſpicionem arcere, Nuntio Poggio ad eum præmiſſo, qui hæc exponeret: Se Lutetia communi urbanitatis officia neutiquam prætergreſſurum, quòd ipſi Principes inter ſe liberius colloquerentur; in Belgio poſteà, quæ ſibi erant in mandatis pro Chriſtiana Republica, ipſi patefacturum. Inſtitit deinde Rex, ut (a) Farnesius Lutetiam ingrederetur pridie quam eò Cæſar perveniſſet: an tortè ut ſecum de rebus agere Legatus poſſet, quòd præſente Cæſare urbanitas prohibuiſſet? At Legatus ab eo abſtinuit, ut jam ſtatuerat, ac Cæſari ſignificaverat. (b) Itaque exhibitis ibi ampliffimis officiis, benevolentia plenè ac negotio vacuis, ad Sanctum Quintinum Cæſar à Franciſco Rege diſceſſit; Legatus verò dies aliquot cum Rege commoratus: Tunc ei, quòd præcipua mandatorum pars erat, expoſuit: mature videlicet curandum, ut pax perennis inter utrumque Principem ſtabiliſſetur, quæ per tot argumenta mutuæ benevolentia promulgata tandem dici poterat. Simul etiam; ut Rex daret operam, quã & Othomanni furor propulſaretur, & Lutherani Anglique ad Eccleſiæ obſequium adigerentur. Reſponſum à Rege; Certum à ſe redditum Cæſari

rem, nullum ipſi meliorem præ ſe amicum, fratremque amantiorem fore; atque ubi Carolus nollet ad alia tranſigenda progredi, ſed ſolum in meris induciſſe poſſe, iis contentum ſe pariter futurum. Subjungiſſe tamen; Quòd vires ſuas in communem contra Turcam expeditionem, & adverſus hæreticos converteret, opus ſibi futurum, à multis ex amicis ſuis ſe deſungere: neque id recuſaturum, ſi honeſta illi detrectaſſent. Verumtamen hujus rei gratiã opus ſibi eſſe, ut tricis omnibus per integram reconciliationem tandem compoſitis, poſſet ſuis uti viribus à quavis alia remora expeditis. Addiditque; Placere ſibi, ut Legatus Cæſarem in Belgium ſequeretur, remque publicam promoveret per mutui connubii, ſicuti propoſuerat, confectionem. In hanc quoque ſententiam Cervinum Cardinalem Momorantius allocutus, (*) apud Regem gratiã & exiſtimatione facilè princeps; admixtis etiam Pontificis laudibus, cujus paternæ charitati aſſeſſe acceptum referri, quidpud inter eos Principes concordia vel ad id uſque temporis erat, vel in poſterum futurum fuiſſet. Farnesius inde in Belgium Cæſarem convenit, quòd mox etiam Ferdinandus Rex acceſſit.

(a) *Ex Litteris Farnesii ad Pontificem è loco S. Maturini, 29. December 1539.*

(b) *Litteræ Farnesii ad Pontificem, 9. Febr. 1540.*

(*) *Litteræ Farnesii ad Pontificem Ambiano 10. Febr. 1540.*

4. Injunxerat nepoti Pontifex, ut omni conatu ſtipulationem pacis inter eos Principes ſolicitaret, quæ vulgabatur tamquam certa, & à qua pendere videbatur Chriſtiani Orbis incolumitas; præſertim cum per id tempus rumor percrebuiſſet, Venetos cum Turca pacem inuros; quòd eventus probavit. Quamobrem magis urgebat neceſſitas communiendi aliunde foederis, & cujuſvis obicis amovendi à Cæſaris viribus, quibus commune foedus ſullingebatur. Sed gaudia ex fama ſancitæ concordia concepta elanguere ceperunt. (*) Etenim Cæſar à Nuntio acriter ſolicitatus reſpondit, Ejuſmodi rem tunc agi, ob quam ſibi erat in ancipiti animus ſupra quam umquam antea fuiſſet, vel poſteà dum viveret futurus erat. Ictus inopinatâ Cæſaris fluctuatione Legatus, valde timuit, ne inutilem atque ingloriam legationem ſuſcepiſſet, evanelcente fructu ac laude firmatæ concordia. Auxitque angorem ſuſpicio, (***) ne Cæſar haberet in animo Legatum apud ſe retinere, quòd tam conſpici ſequeſtri præſentia ſpem Franciſci Regis lactaret, adeoque per eum annum ab omni bellico apparatu dimoveret; unde ſuboriri poſteà potuiſſet apud Regem opinio, ſe Pontifice conſcio deluſum, ac proinde ab omni in illum fiducia decideret; cui conſervandæ Paulus tam accuratè ſtudebat, ut exoptaverit, quemadmodum indicavimus, aliquam cum Gallo affinitatem contrahere, quòd compenſaretur conjunctio, quã ex Octavii conjugio Carolus cum Farnesioſ neceſſe erat, atque ita magis idoneus pacificator evaderet. Nexus hic Gallum inter & Farnesioſ vincendus (***) etiam Regi Gallia cordi erat, prout per Momorantium Legato ſignificaverat. Idcirco Paulus in collocanda in matrimonium Victoria (a) nepte ſua, Ducis Guſſii filium ceteris anteſerebat, ut per Cervinum Cardinalem Cæſari ſignificandum curavit; cui conſilium haud improbatum, (b) ſeu quòd ille id rationi conſentaneum putaret, ſeu quòd dedignaretur, quaſi Majeltate inclinatâ, poſcere à Farnesioſ, ut in ſua tutela proſus conqueſcerent; præcipue

cipuè cum in eo periculum subeundum esset indecora repulsa. Sed cum Paulo illæ nuptiæ non processissent, accepit, sicuti mox dicemus, in uxorem Horatii nepotis sui tertio loco geniti Dianam Galliæ Regis notham.

(*) *Literæ Farnesii ad Pontificem 4. Mart. Gandavo.*

(**) *Literæ Farnesii ad Pont. 5. April. 1540.*

(***) *Literæ Legati ad Pont. Ambiano, 10. Febr. 1540.*

(a) *Epistola Farnesii Cardinalem Romam ad Cervinum Cardinalem in Belgium, 27. Junii 1540.*

(b) *Epistola Cervini ad Farnesium Romam, 10. August. 1540.*

5. Quo igitur hanc speciem collusionis cum Cæsare Farnesius declinaret, ac ne Regem crederetur deludere, reditus à Pontifice petiit, & impetravit. Fallitur hinc Suavis, dum Legati abitionem adscribit molestiæ sibi à Cæsare inflicte, ob indictum conventum & colloquium de rebus Religionis, sicuti mox exponens: Pontifici namque, Legati auditâ petitione, (c) placuit illum revocare, priusquam sibi de eo colloquio perspectum esset. Quin ex iis quæ narrabimus, palam fiet, ad primos colloquii nuntios necesse habuisse Paulum nova mandata Farnesio imponere, quæ illi jam inde profecto, & per Galliam iter habenti reddita. Porro Legati suspicio, de Cæsaris consiliis in ipso apud se retinendo, vana confestim detecta est. Nam ubi primum à Nuntio (d) reditus Farnesii Carolo propositus est, illum Carolus comprobavit, asserens, æstum jam ingravescere, nec posse pacem perfici, nisi prius Ferdinandus Germaniam repeteret, ubi aliquid de Religione firmaret, ac postea ad se regrederetur, quod ut minimum bimestre spatium postulabat.

(c) *Ex Literis Cervini Melunio ad Farnesium Cardinalem 31. Maji 1540.*

(d) *Ex post scriptis à Farnesio 7. Aprilis 1540. Literis citatis ad Pontificem scriptis die 5.*

6. Sed alia interim gravior suspicio oborta. Sparsum fuerat rumor, (e) componendam esse pacem collatâ ditione Mediolanensi Ferdinandi filio, & Belgicâ Franciscæ Regi; id verò tam arcanè transigi, ut nihil prorsus Legato concrederet. Hinc ille acerrimè vereri, ne duo illi Principes quasi per duumviratum Christianum Orbem inter se partiri vellent, attributâ Cæsari Italiâ Superiorique Germaniâ, ac Regi Galliæ Magnâ Britannîâ ac Germaniâ inferiori: incredibile siquidem videbatur, posse alioqui Cæsarem adduci ad Imperium Austriacum discindendum, revulso tam nobili Principatu absque alio emolumento, quàm ut Insubria fratris filio concederetur. Sed ea pariter Legati suspicio statim evanuit, evanescente confictâ pacificationis rumore. Unde licet addicere, gravioribus subjici erroribus eum qui facile, quàm qui difficulter suspicatur; pleurumque enim suspicio, quamvis veri similis, falsa deprehenditur.

(e) *Literæ Farnesii Cardin. ad Pontificem Gandavo 10. April. 1540.*

7. Ex argumentis verò solidioribus coepit Pontifex ipse Carolo diffidere. Nondum ille à Cæsaris ministris obtinuerat, concessum sibi à Carolo (*) Siciliæ frumentum, quò Romam penuriâ sublevaret. Præterea cum in idem tempus incidisset seditio Perusinorum, hortatu, sicuti credebatur, Florentini Ducis; & Pontifex à Neapolitano Prorege tria peditum millia impetrasset, quò tumultuantes ad obsequium adigeret, adjectâ conditione, ne Prorege liceret eos revocare, nisi ob imminentem ex-

ursionis Turcicæ necessitatem; Prorex tamen eos hoc ipso nomine revocaverat, cum illorum opera maximè usui esset, & ii pro tertia perfoluti stipendii parte nondum militassent, tametsi nullus reverà Turcicæ classis ingruisset timor. Quod sanè Pontificem acerbè pupugit; quâ propter anxietatem, quod aspiceret in Ecclesiastica ditione os tam nobile repente luxatum; quâ ob existimationis jacturam, quasi videretur placere Cæsari, intestinis ipsum molestiis vexari, atque à subditis despici.

(*) *In Literis Guidonis Ascanii Cardinalis Sfortiæ ad Cervin. Cardin. Romæ 15. Maji & 5. Junii 1540. aliisque subsequitis.*

8. At supra cetera Pauli animum confodit acerbum apertumque dissidium inter Octavium nepotem suum ejusque sponfam, operâ Lopezii Hurtadi à Mendoza, (a) viri nobilis è Consilio Regio, ad illam ab Hispania destinati post funus Alexandri, ut eidem adesset. Hoc verò dissidium eousque processerat, ut negaret Margarita (b) se Octavii uxorem esse, propterea quòd consensum minime verbis pronuntiasset cum anulum maritalem accepit, adque mera sponsalia inter eos esse, copulâ nondum habitâ, cujus vi eo tempore, ex præsumptione Canonum, sponsalia in perfectum conjugium transissent. Jam verò quamquam Pontifex & ardentissimis officiis Nuntii, ac Legati, & misso iterum ad Politiano Cæsarem extimulasset, ut concordiam inter conjuges auctoritate suâ componeret, & Lopezium, quem discordiæ sollem rebatur, inde amoveret; frigidæ sterilesque responsiones ad eam usque horam reportaverat. Quapropter (c) sibi videbatur, se suamque familiam tamquam tabulam in scenam adduci, Romæ orbisque terrarum irrisionibus expositam. Verebatur etiam, ne Cæsar haberet in animo, illi frantum injicere timore dedecoris, quòd sibi tam splendidi nexus abruptio intulisset. Sed tandem patuit, (d) sincero animo in iis Cæsarem agere, tametsi nollet filiæ vim inferre, ac ministro, quem sibi fidelem existimabat, notam inaurere. Itaque simul Margaritam cohortatus Octavio reconciliavit, simul revocavit Lopezium, sed per decoram speciem, quaesitumque à Pontifice honorificum hominis digressum. Prorex (e) quoque militem iterum misit, & Perusinorum deditio subsequatur, unde à Pontifice Carolo grates actæ.

(a) *Linus in Vita Cosmi Medicei lib. 2.*

(b) *Literæ Cervini ad Farnesium, 31. Maji 1540.*

(c) *Literæ Farnesii Romam ad Cervinum, 9. Junii 1540.*

(d) *Literæ Cervini ad Farnesium Cardin. 10. Augusti 1540.*

(e) *Literæ Farnesii Cardin. ad Cervinum Romam 27. Junii 1540.*

9. Verum tamen nondum Paulo integrè obducta cicatrix, cum sibi ex indiciis exploratum videretur, Proregem cum Florentino Principe consentire, simulque offensionem duceret responsum Cæsaris, expostulationi suæ de Prorege redditum; illum videlicet prius errasse in militè Cæsaris injussum cedendo, postea verò in eodem revocando. De hoc responso liberè conquestus est cum Cæsare Pontifex, admonuitque, dum fœdus in Turcas & hæreticos adeò utrumque jungeret, debuisset eam Cæsari mentem inesse, ut ejus ministri tamquam propriam ipsius causam ducerent Ecclesiasticæ ditionis incolumitatem, à qua pendebant supplicia, quas posset Pontifex communi causæ submittere, licet de peculiari affinitatis vinculo nulla

ratio

ratio haberetur: proinde absurdissimum sibi vi deri, in gravibus eventis, moræque impatientibus, Carolo haud placere, ut ejus administri ex quadam Cæsareæ voluntatis interpretatione, quæ ad justum Pontificis adjumentum essent exequerentur.

10. Dum itaque in Belgio Farnesius moraretur, hæc semina privatae offensionis jacta, quibus ex causa publica facta est accessio. Nam Cæsar per Granvellanum magnum Cancellarium Legato significavit, (*) videri sibi opus esse, ut Germanis fieret factis; Conventum Spiræ cogendum 23. Maji; hoc est intra mensem, ac deinde post tres hebdomadas Colloquium inter Catholicos & hæreticos, qui designarentur utrumque à Principibus numero pares, in quo Pontificis Ministris præsentibus, per aliquam concordiam Religioni consuleretur.

(*) *Literæ Farnesii Cardin. ad Pontificem 20. Aprilis 1540.*

11. Legato ea denuntiatio haud improvisa, (*) cum aliquod ipsum murmur præoccupasset, id à Cæsare cum Principibus Germaniæ constitutum. Ne tamen juventam suam committeret periculo minus causæ responsionis in re tam gravi, generatim subdidit; Abhorre Pontificem ab hujusmodi congressibus, quippe prævisos non nisi maligni fructus secundos prout cuncta præterita exempla, & per spectâ Lutheranorum studia commonebant: proinde primo mandatorum loco sibi injunxisse, ut hujusmodi congressibus sese opponeret, & Concilium proveheret: nihilominus permitturum se, ut inopinata denuntiationi copiosius Cervinus Cardinalis, vel uterque Nuntius responderent. Granvellanum tunc percontatus est Cervinus, eamne Cæsar ac Ferdinandus Farnesio proponant, ut ejus sententiam exquirent, an ut solum indiceret id quod fuerat sancitum. Hinc verò Granvellanus hæere, ac dissimulata interrogatione, sese convertere ad commonstrandam hujusmodi congressuum necessitatem, ad quos visus erat Pontifex propendere in mandatis Politiano præscriptis anno superiore, ut Norimbergensem congressum amoliretur, unde Pontificii administri arcebantur. Sed hoc facile rejectum, cum satis pateret, fuisse tunc à Pontifice quasi aggerem propositum Generalem Conventum, dummodò celebratio Concilii haberi non posset, quam in præsentia ipsemet offerrebat: necessitatem verò non rectè prætendi; postrema siquidem Comitia Ratisponensia non Colloquium, sed Concilium postulasse. Verum de re quam sponderat Cæsar, frustra disceptabatur. Unde Legatus ne breve quidem spatium ab eo impetravit, quò per celerem tabellarium id Pontificem edoceret, obtenta urgente necessitate, adjectoque, pro certo habuisse utrumque Principem, Pontificiæ mentis adeò conscium esse Legatum, ut ad eam cognoscendam neque mota neque tabellario illi opus foret. Hic tamen opponere Legatum, cum res ageretur opinioni Pontificis inexpectata, ac voluntati contraria; quam rem ad illum usque diem Granvellanus ipse fuerat detestatus tamquam periculi gravidam, gravissimisque incommodis obnoxiam futuram, haud esse Cæsarianis existimandum, se paratum advenisse ad Pontificias partes explendas in tam salebroso negotio. Quæ sanè rationes, quò plus veritatis, eò plus etiam obtinebant ponderis in ea temporis conditione ad vellicandum, quam ad impetrandum.

(*) *Literæ Farnesii ad Pontificem, 22. April. 1540. in quibus & in illis 20. die scriptis & citatis, habetur quidquid hic narratur.*

Histor. Concil. Trid. Pars I.

12. Molestè supra modum tulit quæ proponebantur Legatus; quippe qui per eam legationem intento oculorum obtentu ejusmodi opinionem studiumque conceperat de rebus Religionis, (a) quæ per juvenilem ætatem hebeti aurium usu Romæ concipere non potuerat. Unde à primis usque diebus ea sanè libertate scripserat ad Pontificem (b) de Romanæ Curie & Ecclesiasticorum celerrime emendationis necessitate, ut ea perlegens gravi hæserim admiratione defixus. At ex altera parte, uti juvenum est ad extrema seu spei seu timoris adduci, facile credidit Farnesius (c) Heltio, aliisque veræ Fidei studiosis, qui ab hujusmodi congressibus Religionis excidium prænuntiabant; & acerbò suffundebatur pudore, quòd ea legatio, à qua immensam sibi gloriam promiserat, quasi à Castoris luce rei Christianæ tranquillitatem datura, prius civili statu, dein etiam Religione pacatis, utriusque nunc infauستا cederet, collapsâ pacis spe, in quoque coram se consilio, quod insanabilia vulnera Ecclesiæ minabatur.

(a) *Literæ Farnesii ad Santastoram Cardin. 26. Aprilis 1540.*

(b) *Gandavo 26. & 27. Febr. 1540. quæ cum aliis citatis sunt in Archiv. Burghestorum.*

(c) *Hæc de Legato sunt in variis Literis ad Pontificem Gandavo 20. 22. 24. & 27. April. 1540.*

13. In alio itaque congressu Granvellanum (d) allocutus, acerbissimam indignationem prodidit, ac die post primum colloquium proximo, prævalidum libellum Cæsari tradendum curaverat, per quem incredibili libertate hujusmodi concilium vituperabat, quippe nec Divinis nec Politicis rationibus conlonam.

(d) *Ex ejus Literis ad Pontificem, 22. April. sed detentis usque ad 26.*

14. Non quidem Divinis, cum esset in comperto, Lutheranos superbia elatos, in arenam descenduros non solum ad expendenda tamquam dubia, sed etiam ad impugnanda tamquam facta, sacrosancta dogmata jam sancita, & per tot sæcula unanimi consensu ab Ecclesia confirmata. Quod si de Fidei unitate in reliquis convenirent, exploratum cunctis esse, hoc ipsum sacrilego pretio vendituros; ut mirum ceteri cum ipsis consentirent in deneganda Christi Vicario summa supra reliquos auctoritate, hoc est, in ea radice prorsus evellenda, unde vitam & unitatem omnes hujus plantæ rami sibi trahunt: summam denique spei eò solum progredi posse, uti, concessis sibi Rituum Legumque Ecclesiasticarum laxamentis & immunitatibus, acquiescerent, quod sine Concilii auctoritate, ceterarumque nationum consensione permittendum non erat, ut ipsæ postea eam peculiarem in Germanos indulgentiam pacificè tolerarent, nec ad motum ægræ parti fomentum in reliqua sani corporis membra tabidum humorem diffunderet.

15. Non Politicis rationibus. Nam tota quæ hinc speranda dicebatur utilitas, in pace Germaniæ, in auxiliis Protestantium adversus Turcam in explendis Catholicorum votis, sita erat. Quod spectabat ad Germanorum concordiam; in confesso esse, fracta per summam audaciam ab illis Decreta generalia, prius Wormatiæ, postea Augustæ, deinde pariter Ratisponæ habita, etiam arrogantibus tamquam sibi licita atrociniâ prædasque, per Cæsaris ac Imperii contemptum: unde sperari non posse, eos majori obsequio præstituros id quod per novum congressum statueretur: nec majori fiducia suppetias in Turcam eo anno à Lutheranis expectan-

standas, cum adeo proventa esset anni tempestas, ut post elapsum Colloquii tempus nihil amplius ad id spatii superesset. Postremo; multo melius Catholicis satisfactum iri Oecumenico Concilio, cui Pontifex præsto erat, quodque ipse Pontificio nomine se perfecturum pollicebatur: hanc esse medicinam verè salutarem in hujusmodi turbamenti ab Ecclesia semper usurpatam, tutam ab errore, cunctis nationibus gratam, uno verbo, esse Lydium lapidem, quo citra periculum erroris sincerum aurum ab adulterino læcernitur, tam in doctrinarum integritate quam in rituum sanctitate, legumque præstantia.

Ea omnia prævalidis intrepidisque dicendi formis exprimebantur, tamen per hanc levem clausulam temperata: Caroli ac Ferdinandi prudentiæ cuncta permitti.

16. Hoc scriptum Cæsari bilem movit, multoque gravius, cum subauditum est, agitari ut illud in aliorum manus elaberetur, vel in Purpuratorum Senatu recitaretur; adeoque quasi libellum contra se vulgandum esse. Idcirco Legatus auctor Pontifici fuit, ne id fieret: simulque Paulum admonuit, ipsi opus esse, ut è Germanis clientes sibi compararet Cæsari minime addictos: ad id proponebat, & uti peculiare amicitias cum Principibus Catholicis ejus gentis iniret; utque in Senatum adscriberet ex Germanis non quos Cæsar exposceret, sed quos ipse sponte seligeret.

Curavit autem, ut per Nuntium vivida linguæ efficacitate apud Cæsarem eadem confirmarentur, quæ scripto porreixerat. (*) At Cæsar, affirmans à se perfectum libellum, agnitaque rationum momenta, moram Farnesio non concessam, ut de iis Pontificem prius faceret certiore, excusavit; testatus, ante lectum diem nec à se nec à fratre id consilii coeptum, adeoque & in eo capiendò tarditatem, & ad id exequendum urgentem celeritatem, impedimento fuisse, ne tam decoro erga Pontificem officio fungerentur. De rei summa conatus est necessitatem ostendere, simulque spondit, in eo toto negotio Pontificem primas habiturum. Ita usuenit, ut cum re ipsa duriora, & non ad injuriam exhibentur, tunc verbis mollioribus inspergantur.

(*) *Litera Nuntii Poggii ad Pontificem, 24. Aprilis 1540.*

CAPUT XI.

Reditus Farnesii Cardinalis Romam: & Cervini Legatio. Congressus in Comitibus decretus. Episcopus Feltrensis Nuntius mittitur.

1. Interea vertente Aprili (a) redeundi Romam facultas Legato perlata, prout ipse propositis sibi Comitibus & Colloquio flagitaverat. Itaque profectus per Galliam iter habuit; (b) ibique fuerat demandatum, ut Regi significaret, cum pacis negotium non ita in promotu esset, uti prius speraverat, satius duxisse diu in Belgio non persistere. Ab eo verò Rege non solum humanissimè fuit exceptus, sed saluberrima in Religionis emolumentum edicta impetravit, ut Suavis ipse fatetur.

(a) *Litera Legati Gandave ad Pontificem, ult. Aprilis 1540.*

(b) *Litera Sanctastora Cardin. ad Farnesium, 4. Aprilis 1540.*

2. Dum Cardinalis reditum adornabat, ex ipsius nuntiis rescitum est Romæ Cæsaris consilium, de Comitibus & congressu. Ipse quoque Cæsareus Orator Aguilarius Marchio ea de re Pontificem admonuit, tradito ad ipsam excusandam libello. Illum Paulus per senilem moderationem accepit, ad re-

media potius animo quam ad querelas conversio. Quamquam autem Farnesius suis in Literis prius anceps nutasset, expediretne Legatos Spiram destinari, cum exploratum non haberetur, quanta cum dignitate Sedis Apostolicæ essent excipiendi; tamen ex prudentium amicorumque consilio id satius futurum existimaverat, cum consideraret, Spirensibus Comitibus, sicut dicebatur, Lutheranos minime interfuturos; sed solum colloquio ibi præscribendo, atque ex altera parte, alicujus Legati præsentiam valde profuturam ad salutaria in Cœtu consilia promovenda.

3. Sed angustia temporis haud sinebant (a) ut Romam Legatus mitteretur. Hinc de communi Purpuratorum sententia statutum, ut daretur negotium Cervino Cardinali redeundi ad Cæsarem Legati titulo, eique adhærendi, quò (b) Cæsaris auctoritas Comitiorum functiones, prout par erat, moderaretur: quibus tamen interesse profus recusaret, ad evitandam aleam, ne ibi spectator adesset, si quid minus decorum Ecclesiæ decerneretur; tamen ad majorem facultatis amplitudinem particula Legationis fuerat apposta, (c) quæ Comitibus pariter complectebatur. Ceterum ubi ea dubitatio sublata fuisset, ac de re universa Farnesius eò jam retulisset, designatus ei Legationi fuit Contareus Cardinalis, (d) Cæsari etiam acceptus. Illius missio, solennisque Crucis traditio postea retardata, (e) quod Pontifex in suspitionem venerat, pacem postremo compositam inter Venetos & Othomanum, se simul ac Cæsare invitit, effecturam ne Contareus ob patriam Carolo minus placeret: (f) sed confectum ea suspicio sublata.

(a) *Dua Epistola Sanctastora Cardin. ad Cervinum, 15. Maji 1540. & alia ejusdem eodem die ad Farnesium Cardin.*

(b) *Litera Farnesii Cardin. Romam ad Cervinum, 26. Junii 1540.*

(c) *17. Maji cum Clausula, etiam ad Dietam quatenus opus sit, in Actis Consistorialibus.*

(d) *Litera Farnesii Cardin. Romam ad Cervinum Legatum, 5. Junii 1540.*

(e) *Ejusdem ad eundem Litera 9. Junii 1540.*

(f) *Varia Litera Cervini ad Farnesium, præsertim ex datis Bruxellæ mense Septembri.*

4. Interim Nuntio Morono, (g) qui apud Ferdinandum aderat, eratque Comitibus interfuturus, injunctum, quamquam Regis tam religiosi præsentia timorem omnem abstergebat, ne quid contra reverentiam Romanæ Sedis ibi tentaretur; tamen id si fortè accidisset, Nuntius inde statim discederet, sisteretque in aliqua ex propinquis urbibus, ac de singulis subinde Legatum Cervinum admoneret. Ne in disputationem accederet de Religione quod si quando inter Catholicos ac Lutheranos disputaretur, accuratè perquireret, nulla tamen auctoritate commendaret. Si quid temperamenti proponeretur, de eo per tabellarium celeriter Pontificem certiore faceret, & ab eo responsum præstolaretur. De mittendo illuc Legato promptam Pontificis voluntatem præ se ferret, modò certus esset, ibi pro dignitate adfuturum. Hæc summatim Morono demandata.

(g) *5. Maji, in Archivio Burgbesorum.*

5. Verum peste Spiram invadente, indictus jam conventus Haganonam traductus. Nec ullum officii genus præterminere (a) Cæsarei, ut eò se conferret Legatus; sed frustra: quantum enim eò sua sponte ferebatur, tantum mandato Pontificis co-

hibebatur. Et sanè neque postea Cervinus probavit, (b) ab illis Comitibus Legatum Pontificium abfuisse, quod aiebat à Germanis adscribi contemptui Religionis, quasi ejus negotium Romæ negligere; fuitque auctor, ut Contareus ad congressum omnino mitteretur, ex Comitiorum decreto Wormatiæ, modò Cæsari placeret, celebrandum 28. Octobris, Pontificis ministris Regumque Legatis præsentibus, atque undecim ex Catholicis Doctoribus, totidemque ex hæreticis, Religionis controversias expensuris, non contentionis, sed concordia gratiâ, quo postea cuncta ad nova Comitiorum referrentur, & quod expediret statueretur.

(a) *Litera Cervini Cardin. ad Pontif. 7. Junii 1540.*

(b) *Litera Cervini ad Farnesium Bruxellis.*

6. Rex Gallia, dum Cervinus illac ad Cæsarem Legatus contendebat, (c) singulari benevolentia illum exceperat, allocutus de pacificatione nondum confecta inter se ac Cæsarem moderato animi sensu; narravitque; fuisse postremum Carolo propositum, ut si Belgium mallet, cederet non modò Mediolanensi Principatui, sed cuicumque Italicæ telluris parti, quæ ad ditionem Cisalpinam, ac Salutariorum spectaret: id ab se repudiatum, qui nosset neque hujusmodi concordiam Pontifici placitum. In reliquum præ se tulit animum persistendi in pactionibus induciarum, exercendique cum Cæsare amicitiam, nullâ profus mentione factâ læsæ promissionis (quod confidenter nonnulli scriptores narrant) quasi Carolus, cum ab eo transitum per Galliam impetravit, clam illi Mediolanensem ditionem spocondisset. Profectò nulla veri species suadere potest, opportunitatem coercendi Gandaveses tumultus, empturum fuisse Cæsarem tam ampli, tam egregii Principatus jactura. Sed quis magis adhuc non admiretur Historicos, identidem errantes in iis ipsis quæ suis in regionibus visu palam fuerant usurpata? ut hic Spondano accidit, qui Cervino inferioris Præfulis conditionem tribuit, dum is in Belgio apud Farnesium Cardinalem morabatur, ponitque pro certo, eundem in Aula Caroli abeunte Legato persistisse, acceptâ ibidem postmodum Purpuræ Legationisque dignitate: & tamen Purpurâ donatus fuerat antequam in Belgium pervenisset; neque ibi remansit, sed inde discessit, Lutetiam reversus, cum Legatione fungeretur. Verum excusandus Spondanus ob copiosam rerum Historiam summatim contractam, eorum more, qui cum plurima in angustum congerunt, quandoque in ipsis tractandis deerrant: sed non item in Suavi, qui tantummodò uni insitit hujus argumenti narrationi, notitiamque absolutissimam jactat, est excusandum silentium; hoc est, ignoratio hujusce Legationis.

(c) *Litera Cervini ad Farnesium, 31. Maji 1540.*

7. In ea igitur Legatione, prima Cervini officia Regi Gallia sunt impensa, expositis sui reditus ad Cæsarem causis, commendatoque Religionis patrocinio, inter ea discrimina indictorum Conventuum Rex aversum ab illis Comitibus colloquiisque animum præ se tulit: adjecitque, se rogatum à Cæsare uti suum Oratorem mitteret, eâ certè lege missurum, ut is Nuntii consilii concors eodem cum illo tenderet. Atque uti Rex pollicitus est, (a) ita planè ipsius Orator Franciscus Olivarius re præstitit, habitâ in Comitibus summè Catholicâ prudentique concione. Cum autem hujusmodi Conventus evitari non posset, quò sanè periculosior agnoscebatur, eò gravior impendebat Pontifici vituperatio, *Histor. Concil. Trid. Pars I.*

si durius se gessisset in deneganda Colloquio Pontificiorum præsentia. Ad id duæ potissimum causæ conspirabant. Prima ex Ferdinando Rege, concordia cupientissimo, (b) & ad remissiora hujusmodi consilia Cæsarem stimulante. Et enim animadvertibat, se nondum absque controversia Regem Romanorum agnosci, neque adhuc Joanne Rege prius demortuo Pannoniâ plene potitum, simulque Turcico se furori objectum, & inopia laborantem. Quare non alio propugnaculo suam vel amplitudinem vel salutem muniri posse rebus, quam pace Germaniæ: ipsius etiam Consilarii Lutherani, quibus erat circumseptus, omni studio annitebantur eam necessitatis opinionem in animo Regis altius figere. Proinde si Pontifex, semotis à Colloquio ministris suis, voluntatem ostendisset ab ea pacificatione alienam, visus fuisset Austriacis, eorumque fautoribus, familiam adeo benè de Catholica Religione meritam, ac nationem illam, unaque Christianam Rempublicam tanto bono fraudasse.

(a) *Litera Cervini ad Farnesium Cardin. 20. Augusti 1540. & constat ex ejusdem concione.*

(b) *Ex Literis Moroni Nuntii ad Farnesium Cardin. Wormatiæ 15. December 1540.*

8. Secunda causa erat: Quia Lutherani (c) Haganonæ per summam contentionem obstiterant, ne Pontificii ad Wormatiense colloquium vocarentur, in iisdem pactionibus Francofurti cum Londoniensi compositis obdurati: sed tandem conventum erat, ut liceret Cæsari (d) eos invitare, obstantibus tamen Lutheranis, à se non idcirco Romanum Pontificem tamquam Ecclesiæ Caput agnitum iri. Unde si defuissent, ea ipsa species indicasset Lutheranorum victoriam, illosque non sponte absentes sed exclusos, gravi Pontificiæ auctoritatis & decore.

(c) *Litera Episcopi Feltrensis Wormatiæ ad Farnesium, 25. November 1540.*

(d) *In ultimo Cupitulo Haganonæ recessus.*

9. Indixit itaque Pontifex animum ad indulgendum Caroli ac Ferdinandi precibus, suis etiam Internuntiis ad Wormatiense colloquium missis. Et quoniam (a) Orator Cæsareus exposuerat, optari à Cæsare non Legatum, sed Nuntium notæ inferioris, de Veronensi Episcopo cogitatum fuit: hic tamen à Cæsarianis rejectus uti Gallo propensus. Unde Pontifex Thomam Campeggium Feltrensem Episcopum eò (b) destinavit. Contueverat Paulus in seligendis Ministris ad graviora negotia pertractanda, satis haud acquiescere in quadam eorum quasi specularice notitia, & generalia complectente, absque peculiarium rerum experientia; quò enimaltera iuculentius mentem attollit ad sciendum, eò tutius altera dirigit ad agendum. Et sanè Campeggio parta experimento notitia plurimarum rerum erat, quippe in hujusmodi negotiis exercito per varias Legationes, in quibus fratrem Purpuratum fuerat comitatus, & alioqui magna cum laude prudentiæ atque doctrinæ multis in Romana Curia muneribus perfuncto. Comites illi addidit quatuor Theologos ex Caroli & Ferdinandi consilio: (c) hi fuerunt Thomas Badia, Apostolici Palatii Magister; Gregorius Cortesius, Abbas ex Familia Callinensi, uterque à nobis connumeratus inter emendationis præfectos, Petrus Gerardus, Gallus; doctusque quidam vir natione Scotus, qui Romæ Pontificiæ liberalitatis ope degebat. Plures eò destinasset, sed insigniores Theologi, qui Romæ degebant, erant è Religiosis Ordinibus, sicuti reipsâ solus Cœnobita inter hos quatuor, Wormatiæ in primis excelluit, ex Granvellani Moronique iententia; (d) quorum

nomen & habitus inuisa ibi erant, de quo Pontificem Cæsar admonuit (e) Atque hac planè de causa (f) in eo ordine quem Ignatius Lojola per eos dies condidit, ac post multa diuturna que consilia Paulus comprobavit, instituto potissimè ad pietatem per sacras missiones propagandam & excolendam; habitatio ratio est amovendi ab eo appellationes ac vestes religiosiorum fratrum, tametsi alioqui venerabiles ac sanctiores essent, quippe minùs tunc accommodatas, ex mortalium nequitia, bono quod quærebatur. Scripsit quoque duas epistolas Pontifex, quibus per Nuntium invitaretur Albertus Pighius, vir libris editis clarus; & Antonius Perenottus, Antistes Atrebatensis, magni Cancellarii filius, ingenii perspicaciã literisque præditus, quibus dotibus eximia parentis auctoritas decus addebat: hic postea dum Regii administrati munus obivit, in ejus ætatis historiis plurimum claruit.

(a) *Epistola Farnesii ad Poggium Nuntium, 16. Octobris 1540.*

(b) *Designatus est in Senatu, primo Octobris 1540. ut in Actis Consistor.*

(c) *In instructione mox referenda, data 16. Octobris 1540.*

(d) *Literæ Moroni Wormatia 13. Dec. 1540.*

(e) *In Literis Farnesii citatis.*

(f) *27. Septembris.*

10. Hæc porro Nuntio commissa: (g) Quamquam Pontifex non modò non probaret, sed detestaretur hujusmodi Cœtus, in quibus de Religionè disceptandum esset, animadverteretque pariter, nimium exinde Sedis Apostolicæ dignitatem imminutam iri, absque ejus consensu fuerant indicti; tamen velle se illum imitari, ejus erat immeritus Vicarius, quique Majestatem suam salutis humanæ causâ ad vilissimam quæque demiserat. Cuicumque rationi, suadenti ne suum ibi Ministrum destinaret, præferendam duxisse spem, in Cæsaris id urgentis probitate ac prudentia sitam: hinc sibi potiori nomine ab eo polliceri Sedis Apostolicæ patrocinium, quandoquidem singulari Cæsaris pietati stimuli addebantur, ne alios pœniteret, quod ipsius judicio consili, ejusdemque desiderio cessissent.

(g) *5. Octobris 1540. extat in libro Instructionum spectantium ad Concilium, in Archiv. Vaticano.*

Uti Nuntius, ejusque loci, summam tum voluntatis tum sententiarum concordiam fervarent, nec umquam sinerent ne minimam quidem dissensionis scintillulam erumpere, quæ omnem auctoritatem illius comitatus corruptura fuisset.

Ut reliqui nihil nisi consulto prius Nuntio, atque ex condicito aggredierentur.

Ut promptos ad auscultandum, lentos ad loquendum se gererent: abstinere à disputationibus, ac potius amicis adhortationibus operam darent; per has animam lucro fieri, per illas mentem ad contendendum cieri. Temperarent se quantumvis lacessiti, ne quid seu per contentionem, seu per aculeos reponerent; sed per eam gravitatem, quæ palam fieret, id non ex animorum imbecillitate, causarum diffidentia, sed ex charitatis excellentia, animorumque moderatione proficisci. Si concordia proferretur in medium, quæ neque Religionis candori, neque doctrinæ integritati noxia ipsis videretur, ejus conditiones confestim Pontifici significarent, factâ propitii responsi spe.

Studerent potissimum abraddendis Lutheranorum calumniis ex omnium animis, de legibus ritibusque à Romana Curia depravatis.

Conarentur uti congressus ille, si quidem non prodesset, nihil certè noceret. Verùm quocumque tandem res evaderet, ne putarent se meritum operamque perdidisse re infectâ, quemadmodum nec ipsum Pontificem existimaturum nullius pretii operam impendisse, dum suas ipse partes apud Deum expleffet, etiamsi ex hominum improbitate nullus inde fructus existeret.

CAPUT XII.

Eventa Wormatiensis congressus. Alia Comitiorum destinatio pro Religionis concordia Ratispona.

1. Cœtus 25. Novembris inchoatus Wormatiæ: Cæsar verò cautus (a) eas res nondum compositas, quibus in Belgio detinebatur, pollicitusque adventum suum etiam antequam plene componerentur, eò misit cum potestate Granvellanum, qui Pontificiis clam significavit, Cæsarem Belgio nondum abiisse, quò Legatus à Britannia Rege sibi missus, (b) qui lentius progrediebatur: ad ipsum nisi Wormatiæ perveniret, voto frustraretur: cum Carolus nollet vel ea in urbe, vel nuptiam in Germania cum eo colloqui; gnarus, nihil ab illo prætermisum iri ad fovendam discordiam, cujus spinæ tutissimam Anglo sepem prætexebant: præcipuè verò lapidem omnem ab eodem motum iri ad avertendum quodque emolumentum Pontificis, quem sui veluti furoris metam spectabat.

(a) *In Concione Granvellani infracitanda.*

(b) *Literæ Moroni Farnesio Cardin. 18. Decembris 1540.*

2. Conventus initio concionem habuit Granvellanus, (c) in qua, commemoratâ Cæsaris voluntate erga pacem Germaniæ, & in primis breviter, sed honorificè, Pontifice ejusque in Religionem studio collaudato, luctuosas calamitates recensuit à dissensionibus exortas, conatus auditorum animos desiderio pacis inflammare. Recitatum ibi pariter diploma Cæsaris, eò Granvellanum cum potestate delegantis; in quo dicebatur: Cum innotuisset Cæsari, suam ibi præsentiam à Germanis expeti, à qua publicam consensionem sperabant, adeò se studuisse eorum votis indulgere, ut hujus rei potissimum causa hæreditaria Hispaniæ Regna suosque liberos reliquisset, initis cum Rege Romanorum fratre suo consiliis, quò aperiretur facilior ad id assequendum via: idcirco celebrata fuisse Haganoræ Comitium, & nunc Wormatiensem Cœtum indictum, in quo utriusque partis homines amicis animis, citra omnem obligationis nexum, conferrent inter se de Religionis articulis in controversiam vocatis, ut concordarent. Cuncta postmodum in futuris Comitibus ad se, ad Pontificis Legatos, atque ad Ordines Imperii referenda, ut de iis vel per Oecumenicum Concilium, vel per aliam rationem decerneretur.

(c) *25. Novembris & extat manuscripta in Biblioth. Equitis Christiani Putei, cum Deputatorum Cæsaris de eodem Granvellano, & Oratore Nuntii, infrâ citando.*

3. Nuntius Granvellano comprobante Cœtui primâ die non interfuit, (d) quippe præmittendis de more cæremoniis destinatâ, ad quod paratam sibi sedem esse satis erat.

(d) *Literæ Nuntii ad Farnesium, 25. Novembris 1540.*

Major deinde suborta dubitatio, an oporteret ut ab eo quoque sua concio haberetur, (*) cum timor esset, ne quid Lutheranis insolentius agerent in concione. Et sanè Mutinensis Antistes, qui aderat uti apud

apud Ferdinandum Regem Nuntius, sed non actor primarum partium, existimabat, lucro præponderare periculum; in quo pariter alii tantisper consentire, dum idem sentire visus est Granvellanus, ibidem interesse detrectans: sed ab ea sententia illo prius discedente, adeoque ad novum consilium quasi vadem se dante, discessum à reliquis. Magno siquidem adjumento alioquin erat, quâ ad promovendum exoptatum Cæsarianis exitum, quâ ad conciliandam Pontificiis communem benevolentiam, ea publica testificatio, quâ in Pontifice studium concordie comprobabatur, ejusque administrati ab invidia purgabantur, vel à suspitione, vel à calumnia illis constata, quasi ibi rei perturbatores, non fautores adessent.

(*) *In Literis Moroni, 5. & 13. Decembris.*

4. Breviter itaque Nuntius exposuit, (*) Profusum à Christo sanguinem non solum eorum gratiâ qui tunc in ipsum credebant, sed eorum etiam, qui essent in posterum credituri: similem etiam charitatem reipsâ Ethnicis exhibitam, & ab Apostolo Paulo laudibus celebratam. Quòd si ea virtus in animis Christianorum omnium ubertim affluxisset, funesta Religionis dissidia, quæ Germaniam lacerabant, nequaquam eruptura fuisset. Ad ea sedanda nullam prætermisam industriam à Romanis Pontificibus, ac præcipuè à Paulo III. indicto Vicentiæ libero Concilio, ejusque ibi Legatis diu ceteros Præsules ipsius jussu præstolantibus; sed nullis accedentibus, postremo ad prorogandam Synodum Pontificem fuisse coactum. Cum autem ex eadem causa indixisset Cæsar præsentem confessum, in quo agitarentur ea, quæ postea Comitibus Ratisponæ celebrandis referenda essent, vel ut illic componerentur, vel ut per Oecumenicum Concilium de eis statuerentur, missum se à Pontifice, ut omnem impenderet operam ad rem ex voto conficiendam, ejusdemque nomine polliceretur, quidquid divinæ gloriæ, sinceræque Religionis studium sibi permitterent.

(*) *8. Decembris 1540.*

5. Dum hanc Orationem Suavis commemorat, non modò quidquid inest pietatis, silentio præterit, sed bis etiam labitur. Primò, cum affirmat, Nuntium Pontificis nomine sponduisse Concilium commodiore in urbe quàm Vicentiæ. At Nuntius solum affirmavit, paratum esse Pontificem illi indicendo, quandocumque Cæsari Germaniæque placeret. Iterum labitur, ubi narrat tamquam à Nuntio pronuntiatum, Pontificem permisisse Cæsari hujusmodi colloquium, seu præludium eorum, quæ in Concilio essent decernenda. Quæ narratio duplici etiam ex capite peccat: nec enim significavit umquam nuntius, permissum à Pontifice colloquium, à quo ea quæ Nuntius mandabantur, semper aversum ac refugientem Paulianum declarabant: neque affirmavit, illud ceu Concilii præludium futurum, quod tunc Granvellani concioni repugnasset, quâ expositum fuerat, ineundam postmodum rationem, ut seu per Concilium, seu quoquo modo ea concordia perficeretur. Per eandem disjunctionis formulam, sicut jam diximus, locutus est Nuntius, & solum affirmavit, fuisse colloquium indictum à Cæsare tamquam præludium concordie agitandæ in Ratisponensi conventu.

6. Impetratum quoque fuit, ut dum ea Oratio haberetur, Lutheranis abstinere (*) à consuetis contestationibus: atque ita communi nomine actæ gratiæ Campeggio, ejusque dicta collaudata, nullâ factâ mentione Pontificis.

(*) *Extat in eadem Bibliotheca Equitis Putei.*

7. Hic verò summâ sollicitudine Pontificii laborabant. Ex altera parte, si per colloquium nihil conficeretur, duplici metu infestabantur: Vel ne perpetua pax à Cæsare concederetur Germanicæ nationi; quæ ubi se animadverteret liberam ab omni timore virgæ Cæsareæ, saltum præcipitem in Lutheranam licentiam meditari videbatur; adeoque se totam in eam voraginem immersura fuisset, & alias quoque Provincias in partem ruinæ tractura. Vel ne digressus Cæsar, piâ quidem voluntate retentâ, sed abjectâ operis ac remedii spe, adeoque subtrahatâ manu, rem ferri suo cursu permitteret; unde ipsius leges auctoritate ac viribus exarmatas Germania ex se perfringeret, & in libertatem Religionis prolaberetur.

8. Ex altera verò parte colloquium si rem perfectisset, pejorem eventum minabatur. Etenim undecim utrimque fuerant designati, pro numero Principum Urbiumque præcipuarum inter Protestantibus. Protestantes verò, ut evenit in quacumque nova atque oppugnata hominum conjunctione, arctissimè inter se connectebantur: at hujusmodi nexus inter Catholicos sperandus æquè non erat; nam inprimis (*) tres ex connumeratis Principibus in hac parte hæresi reipsâ favabant. Erant hi Septemviri Palatinus ac Brandenburgicus, & Dux Clivensis: deinde, quòd Doctores Catholicos æmulatio invaserat; cumque inter eos Eckius præcelleret, reliqui tamen etiamsi superiorem faterentur, ipsum tamquam ducem sequi dedignabantur; proinde, ne in sententiis dissiderent metuendum erat.

(*) *Literæ Moroni Nuntii 13. Octobris.*

9. Huic postremo periculo Cæsar occurrit; (*) mandavitque per Granvellanum, ne peculiarium suffragiorum ratio haberetur, sed ut singulæ partes scripto firmarent quidquid ex unaquaque partium plures decrevisset. Atque eâ ratione cautum erat, ne quid perperam à Catholicis proferretur, cum eorum plurimi rectè sentirent.

(*) *Literæ Campeggii 25. Novembris.*

10. Quò verò duobus reliquis periculis occurreretur, scripsit Moronus Farnesio Cardinali, adjumentum efficacius sibi haud suppetere, quàm si daretur opera, ut tantisper in Germania Cæsar detineretur, dum aliquid consilii certioris coeptum fuisset, adeoque gratificandum illi Legati missione, quam Carolus id temporis postulabat. (*) Etenim Granvellanus, apprimè gnarus non posse Lutheranorum impetum à se sustineri, & Pontificiam auctoritatem quoddam esse telum, cui nervosè tractando satis non esset dextera Præsulis quamvis strenui, qualem ipse Campeggium existimabat; doluit fuisse à Cæsare rogatum Pontificem, ut hujusmodi notæ Minister eò mitteretur, coepitque Legatum deposcere ad Ratisponensia Comitium, cum egregio Theologorum comitatu, & potestate ac pecuniâ satis instructum. Ita quæ prius suspecta censebatur nimia Pontificii administrati auctoritas, ne speratam concordiam perturbaret; nunc è contrario necessarium præsidium videbatur vel ad pacem obtinendam, vel ad incrementa hæresis impedienda, quæ non minùs perniciofa Cæsareo quàm Pontificio diademati cernebantur.

(*) *In Literis Moroni citatis, & in aliis 22. Decembris.*

11. Interfuit illi Conventui Galliæ Regis nomine Vergerius Justinopolitanus Episcopus, à nobis prius commemoratus, vir ingenio æquè vivido ac audaci, & ex eorum conditione, qui nec procul negotiis vitam

vitam ducere queunt, nec putant absque se negotium ullum confici posse. Suavis, qui ea narrat quæ ipse comminiscitur, semperque comminiscitur in Pontificibus callida & fraudulenta consilia, scribit fidenter, Pauli operâ ibi Vergerium adfuisse, sed sub Regii administrati persona, quò rem opportuniùs promoveret. Hæc narratio adeò discrepat à verò, ut multò priùs Aleander Cardinalis arcanis literis (*) Pontificem admonuerit, Vergerium parum honorificè de Sede Apostolica loqui, illi fuisse minitatum, & exercere cum Lutheranis amicitiam; quarum rerum testes protulit Moronum, & apud Venetos Nuntium. Atque huic opinioni, conceptæ de homine, in quo jam tum eorum anguium semina translucebant, quos fovebat in animo, & qui postea per scripta, perque res ab eo gestas erupere, contonabant Auræ Romanæ sensa, dum ille degeret in Germania. Unde quò ad repetendam Episcopalem Sedem alliceretur, pensionis quâ gravabatur relaxatio fuit oblata. Hæc omnia per Poggium à Pontifice Carolo renuntiata, (***) ut Cæsaris auctoritas, si fieri posset, ab illis provinciis ac negotiis hominem amoveret.

(*) *Epistola Aleandri Cardin. ad Cervinum, 12. Martii 1539. quam accepisse fatetur Cervinus, in Epist. ad Aleandrum data 28. ejusdem mensis.*

(**) *Epistol. Farnesii Cardin. ad Poggium, ult. Febr. 1541.*

12. Per speciem confusionis ac prolixitatis vitandæ, numerum designatorum ad colloquium minuit Granveilanus. Dies aliquot Eckius & Melanchthon de originaria noxa differuere, donec Cæsar, seu rem minimè perficiendam ratus absque suæ auctoritatis impulsu, seu veritus ne quid absolum se absente oriretur, congressum abruptit, distulitque ad Ratisponensia Comitata, quibus se inter futurum sponndit.

13. Hit itidem Suavis plura mentitur; tribuitque Pontificiorum technis prolutum sine fructu colloquium, Nuntiique Poggii officiis apud Cæsarem idem abruptum. Ex adverso constat, Moronum in omnibus literis jam adductis, quas ad Farnesium Cardinalem Wormatiâ misit, conquestum esse, prolixitatem illam tamquam Lutheranorum actum, quò tergiversarentur usque dum Hispaniam Cæsar repeteret, ac penes se firma persisteret ea Religionis libertas, & injusta possessio bonorum Ecclesiasticorum, quam ad breve tempus extorserant, donec potiora consilia caperentur. Enimverò Poggius nullam potuit navare operam prorogando colloquio, cum ea prorogatio nimis esset molesta Pontifici; quod mox patebit: curabat quidem ut illud profus absunderetur, & uti Cæsar conatum converteret, priùs ad permovendos hæreticos adhortationum auctoritate, disputationum loco; deinde, si hoc non succederet, ad eosdem armorum vi perdomandos. Quæ tamen arma à quovis alio confidentiùs ad ictum cientur, quàm ab eo cujus manu stringuntur; cum alii fulgorem in iis intuentur, ille debilitatem sentit.

CAPUT XIII.

Legatio Contareni Cardinalis ad Ratisponensia Comitata.

1. Priùs indicavimus, Legatum fuisse destinatum ad ea Comitata, si haberentur, Casparem Cardinalem Contarenum, ab ipso Cæsare vel post contractam à Venetis cum Turca pacem ad id comprobatum: sed postea supersedisit Pontificem illius Wormatiâ missione, quòd Cæsar minoris notæ

Præsulem petisset: deinde verò postulatum ab eodem Legatum ad Ratisponæ Couventum, cui abundè esset & potestatis ad componendas dissensiones, & pecuniæ ad animos eo quoque auxilio conciliandos. Verùm potestas non niù valdè circumscripta Legato concessa, ut jam liquebit; & alterum reconciliationis illicium à Pontifice omnino repudiatum, quippe, ut Oratori Cæsareo Paulus ostendit, indecorum simul ac plenum periculi. Ceterùm libenter Legatum (a) expedit, cum ad eum seligendum novò consilio opus non esset. Elucebat in Contareno prudentia & pericia in civilibus negotiis, (b) doctrina tam in profanis quàm in sacris disciplinis, studium Religionis ad Petri causam constanter tuendam, integritas vitæ ad successoris personam cum dignitate ac fructu gerendam. Missus fuerat à Senatu Veneto Legatus ad Cæsarem, ut libertatem Clementis Septimi in arce Romana detenti ab illo impetraret; & usque adeò fuit Carolo acceptus, ut eum postea nominatim ad hæc agenda Legatum flagitarit. Oratoris pariter apud eundem Clementem munus obierat in solenni Cæsaris inauguratione Bononiæ. Ibi verò eam sibi laudem peperit, ut illius jam tum semina in animo Pauli III. jacta tam egregium deinde fructum protulerint, nimirum à Senatoria suæ patriæ Purpura, nullis aliis Ecclesiasticæ militiæ concensis gradibus, ad sacram Vaticani Senatus evedtum esse. Quod Aloysium Mocenigum Senatorem compulit ad amicam querelam, quasi Pontifex per eam electionem non tam Venetum Senatum decorasset, quam deflorasset. Ejus doctrinæ pietatisque præstantia vivit adhuc in ipsius literariis operibus, ubi dum lectores erudit, cum profunditate claritatem, cum elegantia subtilitatem aptè connexit, nec minus dum Pontifices admonet, cum sinceritate reverentiam. In excolenda pietate, S. Ignatii alumnus fuit: (c) atque inter primos pias illas exercitationes, quarum Ignatius auctor & institutor fuerat, & adhibuit sibi, & auctoritate suâ aliis commendavit. Quin etiam Contareno ipse formam Societatis Jesu ab Ignatio digestam ad Pontificem detulit, & ab eodem illius probationem reportavit. Quod fortasse suspectas redderet viri laudes hic adductas, nisi ampliores legerentur à nobilissimis ejus ætatis scriptoribus concelebratæ.

(a) *Designatus fuit in Senatu 10. Januarii 1541. ut in Actis Consistor.*

(b) *Vide ejus Vitam scriptam à Joanne de Casa.*

(c) *Ex Daniele Bartolo lib. 2. Vita S. Ignatii, & confirmatur ex Epistola manu S. Ignatii scripta Petro Contareno.*

2. Arcana Pontifex illi documenta tradidit, jussu nullius ea notitiæ fidere, ac ne id quidem significare, sibi videlicet aliqua fuisse scripto demandata. Suavis in commemorandis iis quæ illi in mandatis tradita fuere, turpiter in primo gradu offendit. Narrat quippe, à Contareno, quò mandata exequeretur, allatam Cæsari excusationem, sibi potestatem à Pontifice minimè traditam ratos habendi Fidei articulos, propterea quòd ea potestas à Christi Vicario se jungi nequit, nec ab eo alteri delegari fas est: sed ubi Lutherani convenissent de Religionis dogmatibus ab Ecclesia Romana sancitis, polliceri in reliquum se planè satisfacturum Germaniæ. Atqui hoc opponitur è regione mandatis Pontificiis, in quibus nullâ mentione habitâ de hujusmodi potestate ad præscribenda dogmata, solum inerat, nullam à Pontifice facultatem illi tribui ad relaxandas leges ritusque ab Ecclesia jam inductos, cum fieri posset;

ut Lutheranorum postulata ad res inopinabiles progredirentur; & quantum divinare licebat, ejusmodi futura, ut ne ipse quidem Pontifex si adesset, posset illis indulgere absque offensione, animarumque periculo, saltem nondum prospecto aliarum nationum sensu.

3. Addebatur: Cùm ad Germaniæ turbas componendas valeret plurimum pacificatio Principum, omni conatu ad eam Cæsarem cohortaretur; quem admodum nec desistebat Pontifex pro virili Regem Christianissimum ad id cohortari.

Non posse Pontificem in animum inducere, Carolo ac Ferdinandi pietati, & Granvellani promissionibus Wormatiæ exhibitis confisum, eos umquam vel indulturos, vel passuros, quod Catholicæ Fidei candorem, potestatemque Romanæ Sedis læsurum esset: quòd si quid hujusmodi ageretur, rei omnino Legatus occurreret, oblato in præsentia Concilio. At illud repudiandum, locum non dari, quasi pace nondum incitâ haberi non posset; ubi enim arderet in Principum animis studium Religioni debitum, usurpari posse quòd aliàs effici solitum, hoc est, fidem publicam Episcopis dandam, quâ liceret per eorum ditionem iter facere: deinde verò Concilii ope sperandam ex præteritis exemplis, non Religionis modò, sed civilem Reipublicæ Christianæ pacem. At sine id quidem satis foret ad iniquas illas concessionès à Conventu removendas, liberè simul ac modestè denuntiaret, neibi quidem persisteret sibi quasi spectatori licere, sed eas nomine Pontificis prohiberet. Quod si jam admixtæ fuissent, irritas declararet, & à loco, ubi concessæ fuerant, secederet; sed non ab Aula nec à Cæsare, absque novis mandatis. Idem exequeretur, quamvis hæc nonnulli ad tempus concedenda essent, quasi eorum arbitrio in futurum Concilium rejecto: vel ubi de Concilio in Germania cogendo decerneretur, quòd & Pontifici ceterisque populis injuriosum erat, & hæresi conducibile; quippe quæ ibi sua tamquam in arce se teneretur. Si necessitas harum prohibitionum ac denuntiationum urgeret, Cæsari significaret, adigi ad ea Pontificem unius Religionis studio, salvâ in reliquis amicitia, quæ semper inter ipsos perstiterat, affinitatis etiam nexibus confirmatâ. Haberet clam apud se legitimum scribam ac testes eadum ageret, quò dicta factave legitime perscriberentur.

4. Angebatur prætereà Pontifex, cum ipse tantum diligentia laborisque impendisset, ut Concilium & concordia inter Principes statuerentur, tantumque diuturnæ patientiæ, quâ dissimularat in Cæsaris conventibus agi de Religionis negotio, nixus spe salutaris remedii in Cæsaris præsentia & auctoritate, eâ se fraudatum fiducia ad illum usque diem animadverteret.

Fama circumferri, Cæsarem confirmaturum prerogaturumque inducias Norimbergenses, quarum vi Protestantes in rem suam detorquebant quidquid ambigui esset in verbis, sibi que omnem licentiam arrogabant; proinde si pariter in hoc intelligeret aliquid Religioni noxium committendum, præscriptâ jam formâ contestaretur.

Impensius verò id ageret, ubi ad convocandam ex sola Germania Synodum animos adjicerent, revocans in memoriam Cæsari, cum ipsum semper, tum maximè Bononiæ eam detestatum uti perniciosam tam Pontificiæ quàm Cæsareæ auctoritati; ac sæpius confirmasse, nihilo posse melius hæresi obviam iri, quàm Oecumenico Concilio.

Quoniam verò quæsierat à Paulo Contareno, quando experientia compertum erat, acerbiora in Lutheranos noxia evasisse, videretur Pontifici leniora adhibenda; responsum est: Hæc sibi minimè displicere, dummodò decorâ quadam agendi dignitate sustinerentur, quæ speciem omnem arceret live timoris in causa, sive appetentiæ eos subornandi.

5. Legatus primus omnium Ratisponam pervenit, (a) deinde aliqui Principum, ac tandem Carolus. Cum eo studuit Contareno agere, uti sibi demandatum fuerat, de pacificatione; (b) captaque occasione à prælato ad rem aliam Cæsaris verbo, eum percontatus est voce quadam amanti, suspirio admixto, quandonam liceret pacem sperare. Subjecitque, non posse à Cæsare communia Christianorum vota cumulatius expleri. Expalluit ad improvissam interrogationem Cæsar: sed ita respondit, ut spem præcideret; affirmans more Principum, haud prætermisisse se æquissimas condiciones pacis offerre; contra verò eas à Francisco Rege postulari non pro fratris æqualitate, sed pro domini potestate.

(a) *Recensetur in prima propositione Cæsaris in Conventu.*

(b) *Literæ Contareni ad Farnesium 5. April. 1541. quæ sunt manu auctoris.*

6. In eo quod potissimè spectabat legatio, visi sunt Contareno quidam ex Principibus Catholicis præ se ferre affectatum Religionis studium, quòd eorum utilitati prætendebatur. Etenim cum ipsorum aliqui perspicerent Landgravium, dum Protestantium ducem ageret, opulentiam amplitudinemque sibi comparasse per subsidia & clientelas populorum; ad hujusmodi sibi commoda pariter aspirabant apud Catholicos; cupientes per astum ab Ecclesiis ad se convertere, quòd Lutherani per vim præripuerant: adeoque bello quàm paci procliviores, colloquio naviter adversabantur, quòd namquam pacis adjumentum formidabant, & rem nomine atque opera Legati cohonestare ac provehere annitebantur. At contraria Legato mens erat; nimiaque fortassis de sua opera, ac præstantia causæ conceptâ spe, nedum quidem satis edoctus experimento, rebatur, medicorum vicio, non humorum pravitate morbum protrahi. Ad hæc, invidiæ atque ignominia vertendum Sedi Apostolicæ existimabat, si vulgo jacteretur, incepta reconciliationis stamina ejus operâ præcisa, præpeditumque congressum dissidentibus, quò simul coalescerent. Itaque Catholici, quos indicavimus, (c) favore capitis destituti, ab incepto destiterant. Quæ Cæsaris nomine Conventui proponenda erant, conscripta, ac Legato communicata. Duo hic adjicienda postulabat: (d) Primum faciliùs impetratum; videlicet, ut ibi declararet Cæsar, à se nihil efficacitæ detraxi Augustanis Decretis Religioni plenè faventibus, adversus quæ Lutherani dum protestarentur, nomen Protestantium, ut suo loco commemoratum est, acceperat. Alterum spectabat auctoritatem ac prerogativam Legati, de quo nulla ibi mentio. Silentium excusavit Granvellanus, propterea quòd agendum illic erat cum brutis ferisque animantibus; adeoque oportere ipsorum infantiæ indulgere, quòd manueferent. At repulit excusationem Contareno, opposuitque, Decere quidem humanitate erga illos uti, non tamen proprias arces deferendas, quò adversario fiat satis. Et animadverso Ministrorum languore Cæsarem allocutus, scriptum reconcinnandum curavit. In utroque additamento formas maximè jejunas Cæsariam ad-

adjecere, ne Lutheranorum palato nauseam moverent.

(c) *Literæ Contareni ad Farnesium 14. April.*

(d) *In Literis Contareni ad Farnesium 5. & 14. Aprilis 1541.*

7. Hæc itaque Cæsaris nomine proponebantur: Cùm Germania Religionis dissidiis afflicta languesceret, ademptâ intestinâ quiete, fractisque viribus adversus hostem externum, visum fuisse Comitibus Imperii, malis unice opportunum Concilium Oecumenicum. Hujus cogendi gratiâ tot itinerum laborem à Cæsare libenter susceptum, quò de illo cum Romanis Pontificibus coram ageret: sed armis illatis terrâ marique ab hæreditario Christiani nominis ac Imperii hoste, se à re perficienda distractum. Hic paucis, sed magnificè, immentam auri vim commemorare, longissimis repetitis itineribus impensam, innumerabiles militum copias consumptas, perpetua incommoda à se numquam defesso tolerata, quò dignitatem Imperii à Turcarum impetu vindicaret. Neesse quoque sibi fuisse, tamquam supremo Domino, magnis sumptibus ac incommodis patrocinari Sabaudo Principi, & clienti Cæsareo adversus exterorum injurias, & ab eorumdem violentia Insubriam tueri, Imperii pariter beneficiariam. Postea verò diuturnis induciis inter se Gallumque Niceæ firmatis, inde navigasse Carolum in Hispaniam, quò hereditarii Regni compositis rebus, per Italiam brevi Germaniam repeteret, ad Concilii negotium perficiendum: verum propter obstaculâ Concilio interjecta aliquanto amplius commoratum. Postremum, Galliæ Regi humaniter impenseque invitanti, ut per suam ditionem iter haberet, libentius indulgisse, quò & fraternæ invicem charitatis argumenta præberet, & fidentiam in eo Principe. Ita in Germaniam Inferiorem devenisse, ubi negotia summi ponderis impedimento sibi fuerant, ne ad Convantum nuper Haganoam se conferret; illi tamen Romanorum Regem fratrem suum adfuisse. Ex tot tantisque sumptibus ac laboribus passim constare, quantæ sibi curæ fuisset Imperii decus, cujus causâ nihil se posterum operæ laborisque prætermisurum. Id verò comprobati adventu suo ad ea Comitibus, quamvis nondum valetudine confirmatâ. Præ ceteris sibi cordi esse Religionis concordiam, ex pravis Divinarum Literarum interpretationibus dissidentis. Ad hoc consequendum, ubi brevior expeditiorque via sibi non monstraretur, apud se statuisse, ut pauci ex honestis ac piis viris, pacis amicis, & Imperii Nationisque studiosis, utrimque designarentur (*salvis tamen Augustanis Decretis*) ad Religionis controversias agitandas, qui facilem aliquam concordiam rationem excogitarent, eamque postea ad Cæsarem Comitibus referrent; quò tandem stabiliri posset, & Pontificio Legato communicari, uti fuerat Haganoæ sancitum. Id consilium libentius à se susceptum, quippe quod & Augustæ & Wormatiæ Imperii Ordinibus maximè conducibile visum fuerat; semper tamen integris rebus paulò antè commemoratis.

8. Profitetur Suavis, moveri se ad accuratius enarranda hujus Cœtus eventa duas ob causas: Alteram, quòd in eo videre est, nihil boni perfici posse, ubicumque administrati Pontificii in partem negotii venirent: Alteram, quòd res ibi actæ Paulum impulere non ad concedendum uti prius, sed ad omni ope promovendum Concilium. Et tamen hæc accurata Suavis narratio, quâ voluntatis nequitia, quâ notitiæ penuriâ, mirum quàm mançâ mutilaque à quocumque deprehendetur, modò eam cum Histo-

ria nostra contulerit. Præterquam quòd ea duo, quæ ille observat, perspicue falsa constabunt.

9. Quod spectat ad primum; num idem in universa narratione quiddam à Contareno gestum commemorat quod rem confirmet? Præterea scribit, Lutheranos in plerisque gravissimorum dogmatum, ut in Eucharistia, in Confessione, in veracitate, Conciliorum falli scelicia, à Catholicis dissensisse. Quo pacto igitur Pontificiorum administratorum vitio in concordiam itum non est? Annè vitio vertitur ex Suaviana sententia, fidem versatilem non habere, cujus vis accomodatâ libidini; perinde ac ab illo genethliaco factum est, cum in amici gratiam natalitium ejus systema composuit, amoto ex angulo quadrati Saturni maligno aspectu, infausa minitantis? Quid porro? Ne illa quidem versatilis ac plenè cerea fides concordiam latis fuisset, cum ipsi quoque Lutherani (a) in eo confesso inter se dissiderent; ut reliquas omittam sectas per Septemtrionem disseminatas: præsertim ibi Joannes Calvinus interfuit, tamenti obscuro nominis eadem pestate, (b) cujus opera ex hæresis Lutheranæ nova religio educenda erat, non minùs Lutheranæ Germanis accepta, nec magis Lutheranæ concors quàm Catholica. Constat verò, Contarenum usque adeò incubuisse pro virili ad concordiam faciendam, ut Suavis ipse fateatur, à plerisque fuisse reprehensum.

(a) *Literæ Contareni ad Farnesium, 13. Maji 1541.*

(b) *Apparet initio libri Calvinii in Alberti Pigbium, de libero arbitrio.*

10. Nec minùs altera pariter animadversio dissonat à vero. Nam etiam ante habitum Ratisponæ convantum, Pontifex per tot Nuntios, tot Legatos, tot preces, tot sumptus, Concilii celebrationem curavit, ut si ea omnia consensus solum dicenda, & non item sedula procuratio, neesse profectò sit vocum significationem pervertere. Præstò mihi sunt literæ arcanissimæ Farnesii in Belgio Legati ad Paulum conscriptæ, in quibus, dum ceteroqui Franciscum Regem collaudat, solum dolet, languidum à se comperit, in Concilii negotio, ad quod noverat quanto Pontifex ardore ferretur. At nulla in re facilius est mentiri, quàm in ea quæ difficilior cognoscitur, hoc est, in alienæ mentis consilio.

CAPUT XIV.

Certi homines Ratisponæ à Cæsare deliguntur ad componendas Religionis discordias. Liber quidam ibi ad examen prolatus. Catholicorum ac Protestantium congressus.

I. AD id negotium peragendum deligendi erant homines triplicis conditionis: Theologi videlicet, qui secum unâ differerent, amoto invidioso disputationis nomine, dedecus inferentis iis qui aliorum postea sententiam amplecterentur, hoc est iis qui concordarent: Præterea qui colloquiis præessent; sui que reverentia animos linguasque moderantes, furorem illum literarium longè arcerent, unde colloquia, ad veritatem indagandam instituta, degenerant in cavillationes, quæ veritatem ipsam ab æmulo adductam fraudulenter falsi specie decolorant: Demum auditores, qui testes simul ac theatrum forent. Horum omnium delectus (a) Cæsari ægrè permissus à Protestantibus; sed ægrius à Catholicis, ut qui majus incommodum timere poterant, cum ipsis minime liceret quiddam dicere, dictumque revocare, seque tot in sectas quot in capita dividere, hæreticorum more, sed unitatem dicto-

dictorumque constantiam profiterentur: nihilo minus prius liberæ Civitates, à proprio emolumento ad pacis studium acrius quàm Principes extimulata, postea hi quoque consentire.

(a) *Literæ Contareni ad Farnesium 14. April. 1541. quæ sunt in volumine Literar. Contareni, infrà citandarum, & quarum exemplar subinde traditum est à Secretariæ status Romæ Aleandro Card. ejusque manu ac notis signatâ.*

2. Cæsar Convantum delectum commisit; (b) Convantum verò, pro eo ac communitas assolet, cui nomen potentiam satis est, & agendi cura molesta, illum rejecit ad Cæsarem. Hic re cum Legato communicatâ, Theologos ex Catholicorum parte nominavit Joannem Eckium & Julium Flugium, à nobis antè laudatos, & Joannem Gropperum, Colonensem Archidiaconum, à quo conscripta prius fuerat Colonensis Synodus Provincialis, non minori excepta plausu à Germania, quàm Senonensis à Gallia.

(b) *Literæ Contareni ad Farnesium 20. April.*

Ex factione Protestantium selecti ceu Theologi Philippus Melancthon, Martinus Bucerus, hæresis partim Lutheranæ partim Zuinglianæ Professor, & Joannes Pistorius. Duo constituti Præsides, alter Cæsaris administrator Granvellanus, alter Fredericus Princeps Palatinus, Septemviri frater. Educatus ille apud Cæsarem, ejusdem sororis ac Daniæ Regis filia nupserat: sed jam tum, (c) cum Aleander legationem obiit in Germania, Pontifici significaverat, hominem nutare in studio erga Fidem ac Cæsarem, quod ipsi postmodum ignominiam ac miseriam intulit. Sed auditores delinanti, Principum perliæque administrari.

(c) *Totum extat in variis Literis Aleandri ad Farnesium Vienna, & præsertim datis 20. Januar. 1539.*

3. Existimavit Cæsar, haud in rem fore, si Augustanum congressum jam ante duodecim annos habitum, hæc prolequerentur, ut quidam auctores erant, perinde quasi eo quòd tunc de pluribus conveniant, minuendus hic esset concordiam labor, diminutis controversiarum capitibus. Una ex rationibus quæ ab eo Cæsarem dimovère, fuit profectò hæreticorum volubilis fides, unde postea discesserant à plurimis quæ prius Augustæ pronuntiaverant: sed altera super eadem re à Contareno prolata, magis ad eum impellendum idonea, nec minùs vera; Protestantes videlicet tam in Augustano Colloquio, quàm per interjectum postea temporis intervallum voluisse obstinatis animis sustinere quiddam ibi dissenserant, atque ad id utrimque mutuis se libellis concitasse; adeoque pacis negotium felicibus auspiciis inchoari non posse.

4. Idcirco Cæsar per Granvellanum, arctissimo silentii obstrictum nexu, ne cui rem excepto Nuntio Morono significaret, librum Legato detulit, confectum, sicut ipse affirmabat, à piis doctisque viris in Belgio, qui, ubi Legatum visum foret, partibus proponeretur, si fortè in ea doctrina utriusque concordarent. Illuc etiam à Granvellano Gropperus deductus fuerat, ut, junctâ cum ipso operâ, Legatus facilius percurreret expenderetque (*) volumin, quod magna ex parte Scripturæ sanctorumque Patrum dictis contextum viginti duo capita complectebatur. Pervolvère librum Legatus ac Nuntius, unaque Gropperus, ac facile duo priores coniecere ex variis argumentis, librum Gropperi Opus esse; de cujus docilitate, nullo suæ opinionis amore corrupta, Romam Legatus perhonorificè

Hist. Concil. Trid. Pars I.

scripsit. Cùm enim Contarenius in loca supra viginti offendisset, quæ correctionis indigere existimabat, Gropperus ea tam prompto animo correxit, ut amor sui ne verbum quidem expresserit vel ad repugnandum, vel ad tuendum. Quod sanè auxit potius homini quàm minuit apud Legatum & Granvellanum eam existimationem, cujus nimium studium solet plerisque in causa esse, ut opinioni de se apud alios detrahant, vel tamquam docilitatis expertibus, vel tamquam pertinaciâ obduratis. Verum tamen noluit Contarenius tanti ponderis responsionem reddere. Dixit itaque Granvellano, sibi ut privatæ personæ videri quidem volumen sic expolitum ab omni labe alienum; posse tamen fortasse fieri, ut alius perspicacior maculas deprehenderet, idcirco sibi tanquam Legato non licere judicium proferre de eo, nisi sibi permitteretur cum pluribus Theologis librum communicare. Permissum itaque illi fuit, super eo consulere duos etiam Theologos colloquio designatos, & Badiam Apostolici Palatii Magistrum, qui solus inter peculiare Legati Theologos doctrinæ fama eminebat. Id egit Legatus; ac subito Eckius in suspensionem venit, auctorem Operis fuisse vicelium sibi infensissimum. Primò librum improbat, postea aliorum manus dedit; semper tamen indicans, alienâ auctoritate se trahi, non opinione suâ duci.

(*) *Extat impressum apud Goldastum hæreticum, in Collectione legum consuetudinumque Cæsarearum, in titulo, Acta Convantum Ratisponensis.*

5. Cùm igitur ex Pontificiorum sententia nihil erratum deprehenderetur in eo libro, jussu Cæsaris designatorum Cœtui fuit propositus. (*) Ac prosperum quidem initium congressus habuit, quippe in articulis de justificatione, de Fide, de Operibus, de Episcopis, de Baptismo utrimque consensum. Eorum tamen comprobationem expectandam à Pontifice Legatus censuit, ad quem subinde singula perscriberebat. Prudenter etiam voluit, ut (**) articulus de Auctoritate Pontificis, postremæ trutinæ relinqueretur. Etenim si contigisset, ut in eam Syrtim negotii concordiamque prosperitas impingeret, visum certè fuisset, in eo solum Protestantium doctrinam Romæ displicere; unde ipsorum proscriptioni auctoritas detraheretur, tamquam utilitatis suæ nimis appetentium: at verò cognita Lutheranorum discordiam in aliis dogmatibus ad speculatricem doctrinam spectantibus cunctos animadversuros fuisse, Romanam censuram ab integerrimo Religionis studio solum profectam. Quod si de ceteris omnibus consensissent, adeoque difficultatem se retractandi perfregissent, & spem pacis prægustassent, facilius inductum iri ad veræ Fidei unitatem, in postremo etiam articulo.

(*) *Literæ Contareni ult. April. & 3. ac 4. Maji. 1541.*

(**) *Literæ Contareni 9. Maji.*

6. Sed prima dissensionis labe Eucharistiæ Mysterium Lutheranis (*) fuit. Duxerunt siquidem contentionis initium à voce *Transsubstantiationis*, quippe ab antiquis Patribus haud usurpata. Nec rema voluit dissimulare Legatus (prout erat quorumdam consilium) quasi vocis controversiam: intelligebat enim vocem rejici, quo res per eam significata negaretur, eâ planè ratione, quâ Ariani secesserant à Catholicis, quòd nollent admittere novam vocem *ὁμοίον*, haud ambigè declarantem substantiæ unitatem in Divina Triade; unde ea postea vox fidelium tessera nuncupata.

(*) *Extat in literis Contareni 9. & 11. Maji.*

7. Oppugnabant itaque Lutherani hujusmodi vocabulum, in magno Concilio Lateranensi sub Innocentio III. usitatum (ubi, ut commemorabat Legatus, Episcopi supra octingentos interfuerunt, atque Constantinopolitanus & Alexandrinus Patriarchæ) quia repudiabant veram substantiæ panis conversionem in Corpus Christi; atque huic alteram hæresim adnectebant, nimirum, Corpus Christi transactio post usum tempore ibi non esse, quod alibi declaravimus; adeoque Eucharistiam postea conservandam adorandamque non esse.

8. Indulgentius quidem se gesserat Legatus in exigendis aliis vocibus, quas adversarii recusabant, (*) cum de ipsa rei veritate convenirent, solumque eas negarent ob significationem diversam à Catholicorum intelligentia; quapropter minus laboraverat, rem admirante Romæ Aleandro Cardinali, quod nollent honestis justorum operibus *meriti* nomen apponere; quippe *meritum* apud illos sonabat titulum ex justitia, perinde ac operarius pactam mercedem meretur; in qua pariter significatione (***) S. Thomas explicavit, idcirco inficiatus, dici posse hominem à Deo mereri, nisi quid adjungatur quod vim hujusce vocis attemperet, cum inter Deum & hominem vera non intercedat justitia, tam ex infinito inter eos discrimine, quam ex eo quod homo nihil obtinet patrimonii distincti: sed quidquid possidet, ex sola Dei liberalitate possidet, qui nobis idcirco debitor numquam est, sed solum sibi ipsi, cui planè deficeret, si suo promisso deficeret.

(*) *Extat hoc planè in Literis Contareni Car. 4. Julii 1541.*

(**) *P. 2. qu. 114. art. 1. in corpore ad tertium.*

9. Neque similiter institit, ut pronuntiarent, tribui nobis æternam felicitatem ut operum præmium; quandoquidem verum est, ante quodcumque opus, cujus illa præmium sit, infundi nobis à DEO habitum gratiæ, qui nos Divinæ naturæ participes reddit; cujus excellenti hæc supra ceteras naturas prærogativa convenit, ut absque operum adjumento debeat ipsi extrema suæ perfectionis absolutio; ut liquet in infantibus sacro Baptismo lustratis, qui solius gratiæ vi, absque honestorum operum auxilio, cælo potiuntur. Propterea, tametsi postmodum operibus cum gratia exhibitis sempiterna gaudia debeantur; tamen quia primus titulus, cui ea debentur, non sunt opera, sed gratia nobis à Deo liberaliter collata, fiebat, ut dum Luthetani rei veritatem fatebantur, eos non premeret acrius Legatus ad ipsam vocem extorquendam. Aiebat etiam, Videri sibi haud illis denegandum, quod Græcis indulgetur, qui æternum Patrem Filii *Causam* appellant, quamquam cautius Latini solum *Principium* dicant. Sed ubi à dogmatis Fidei alienos comperit, simulatæ concordiæ fucum renuit admittere; qualis ea fuit inter Pelagium & Catholicos in Concilio Palæstino composita; gnarus, minus esse perniciosa pestem, si quando immedicabilis est, occulta non sit. Atque id apertè apud Granvellanum ac Cæsarem est contestatus.

10. At Romæ (*) formulæ indultæ *Justificationis* articulo, ob earum ambiguitatem haud probata: quare Pontifex Legatum admonuit, caveret, ne seu publico seu privato nomine assertionem ullam admitteret, nisi cujus non modò sententia sincere Catholica esset, sed etiam voces citra periculum ambiguitatis sonarent. Consideraret pariter, quamvis ipsi nulla definiendi esset potestas, idemque fuisset professus, habendum ita colloquium, ut nihil

in eo certi statueretur, nisi Pontifice comprobante: tamen, ubi licuisset Protestantibus speciosè in medium proferre Pontificii Legati opinionem, suis doctrinis faventem, non mediocrem in offensionem Ecclesiæ, sibi ac Pontifici grave pondus, ipsique veritati umbram noxiam allaturum fuisse. Quapropter, si hujusce rei causâ oportuisset acrius ac disertius cum Cæsare ac aliis loqui, ut in capite de Eucharistia jam egerat, nequaquam parceret verbis, quippe plurimum laudis ex eo à Pontifice consecuturus. Idem præstaret circa duos præcipuos articulos, de *Primatu Romani Pontificis*, & *Conciliarum auctoritate*, ac de utroque clarâ voce differeret: Ex utroque gravissimas consecutiones deduci, & esse quoddam argumenti genus offensionibus obnoxium, præsertim hoc factioso tempore, non solum hæreticis, sed etiam profanæ potestati: proinde Romæ quasdam formulas, quas Legatus excogitavit, rejectas tamquam variis interpretationibus expositas. Fidentius exigendam in his articulis perspicuitatem, simul ob rationum efficaciam, simul ob certa promissa, ab Cæsare ejusque Ministris confirmata, nihil noxium Sedi Apostolicæ permittendum iri: quibus nixus Pontifex, in Cæsaris gratiam ad ea Comitia Purpuratum Patrem allegaverat. Subdidit his Farnesius, in litteris ad Contarenum, non displicuisse cautum consilium seponendi duo illa capita ad colloquii finem, quò potius aliunde, quam ex iis dissolutio congressus oriretur: posse nihilominus in eo ipso fraude malâ hæreticos agere, consentiendo in reliquis, præsertim si quid vocibus inesset ambigui, & hac arte ita aucupantes opinionem amantium concordiam, & auctoritati Pontificis obsecundantium, ut deinde hunc articulum in invidiam traherent tamquam lapidem offensionis. Qua de re fuerat Pontifex admonitus à Baviaræ Ducibus, eademque Legato proponebatur, sed ipsius arbitrio permittenda.

(*) *Literæ Farnesii Card. ad Contarenum 29. May. 1541. apud Cervinos.*

(*) *Literæ Farnesii Card. ad Contarenum 29. May. 1541. apud Cervinos.*

11. Hoc pacto, atque hisce instructus mandatis se gerebat Contarenius. Cæsariani ægerrimè ferebant, (*) rem ad dissidium deduci, unde perquam studiose nitebantur hæreticos lenire. Nec tandem illorum Theologi, quod ad se spectabat, animos inexpugnabiles præ se ferebant, præsertim Melanchthon ac Bucerus, seu propriæ salutis stimulis adducti, seu publicæ calamitatis horrore perstricti. Sed coërcebantur metu, ne videlicet plerique ex Principibus, eorum suavis ad gravia damna Ecclesiæ inferenda antea commoti, & jam auri vinculis compediti, multo validioribus quam ferri ad factionis tutelam, si modò tamquam seducti suis à magistris destituerentur; atque ita abreptis lucris expoliati, & publico expositi dedecori, in furorem & ultionem erumperent. Nec umquam hujusmodi terrorem potuit illis abstergere, ut apertè facti sunt, quæcumque tutelæ pollicitatio, sive Pontificiæ sive Cæsareæ; satis gnaris, plus inesse roboris minori potentiæ ad vitam auferendam, quam majori ad tutandam.

(*) *Literæ Contareni ad Farnesium 13. May. 1541.*

12. Ceterum nemo non obstupescet, illa tot Provinciarum oracula, quibus tamquam ecclii Legatis habebatur veneratio, eò devenisse paupertatis, non quidem voluntariæ, ut olim Apostoli, & nunc Ordines Mendicantium, ut Bucerus abjecerit

rit se ad petendam elemosinæ nomine stipem à Legato; quam hic tamen negavit, cum sibi liqueret, nolle Pontificem ob rationes jam memoratas illicio pecuniæ perditos ad frugem revocare. Ac de ipso Luthero à populis penè adorato in pictis tabulis, scripsit Vergerius, * à se conspectum cum habitu quam vano, tam detrito; quippe qui nihil præter stipendium suæ Cathedræ ad victum habebat. Sed desinet admirari, quicumque animo recolet, ad eos confluisse assecularum genus, non qui vellent sua largiri, sed qui mallent aliena diripere.

* *In literis jam citatis cap. 18. lib. 3.*

Hujus itaque metus rigore contricti Theologi Protestantes haud insecti potuerunt, cum ad examen perventum est illorum capitum, in quibus perspicua & cunctis explorata dissensio fuerat; adeoque nullus dabatur receptui locus per dissimulationem, quasi controversiæ sensus haud satis partibus prius innotuerit, prout ipsi licuerat in subtilioribus doctrinis, magisque communem aciem fugientibus. Quapropter statim atque agitari cœpit, An in Eucharistia remaneret, necne, panis substantia: Num post ejus usum Christi præsentia perduraret: An confiteri peccata necesse esset: An posset errare Concilium: Utrum Pontifex Romanus universæ Ecclesiæ præsideret; in quibus quæstionibus pervius erat unicuique quamvis indocto sensus; illi Theologi non sunt ausi terga vertere, ne in sibi patrocinantium indignationem incurrerent. Quo Cæsarei comperto, cœperunt spem ex colloquio conceptam deponere. * Contarenius verò cautius ab omni austeritate vel impatientia abstinere, ne rei insectæ culpa sibi postea tribueretur.

* *Literæ arcanis notis scriptæ à Contareno ad Farnesium 13. May 1541.*

13. Cœpit igitur & ipse ex his paroxysmis longè alia prælagere, sibi per suavis, ne reconciliatis quidem operâ suâ Theologis, idcirco hæresim evulsam iri, cujus radix non certè doctrina erat, sed libido atque avaritia: statimque Pontifici significavit, nullum sibi consilium aptius * ad illam extirpandam suppetere, quam si Germaniæ consulere per Episcopos, per Concionatores, per Magistros literarum scientiâ idoneos, & vitæ probitate Religionis studiosos, qui Nationem verbo simul ac factò docerent, eamque operam impenderent ad imbuedos veritate populos, quam hæretici ad hæresim imprimendam. Etenim id temporis Germaniæ Antistites adeò negligentem se gerebant, ut ** dum ageretur in congressu de articulo Episcoporum, dixerint Protestantium Theologi, à se quidem Ordinem illum Ecclesiæ universæ commendari, sed non intelligi, quo pacto Germaniæ Præsules reverà essent Episcopi, cum illud nomen ex origine Græca idem valeat quod *Inspector*, quandoquidem nulla per ipsos habebatur inspectio: adeoque probos quidem ac magnos Principes esse, non item Episcopos. Ad hoc tamen acutè respondendum curavit Legatus, interrogatis Protestantibus, censerentne eos Præsules omni suarum Dioceseon inspectione peccare. Ita sanè; cum in eo ipsos reprehenderent: Ergo, conficiebat, jam illos veros Episcopos confitebantur; quippe non alio nomine id illis vitio verti poterat, nisi Magistratus munere non perfundis.

* *Literæ Contareni ad Farnesium, 23. May & 5. Junii 1541.*

** *Literæ modò citata.*

14. Hinc itaque tanta Religionis clades in Germania ortum ac vires traxit: cujus rei conscius ex *Histor. Concil. Trid. Pars I.*

diuturna illius gentis consuetudine, usuque hujusmodi negotiorum, Moronus, cum Contareno & senis & benevolentia conjunctissimus, primus auctor aliâ tempestate fuit, ut Romæ Germanicum Collegium fundaretur, de quo ætate Julii III. sermo redidit, quasi tyrocinium præcellentium Pastorum, quorum custodia à Christi grege luporum impetus arceretur.

Jam verò cum huic malo non nisi temporis diuturnitas mederi posset, convertit animum ad per fugium illud, à quo tamquam à suspecto sub initium adhorrebat, hoc est, ad fœdus Catholicum corroborandum, cui se promptum exhibebat Pontifex, * non modò ad infundendam pecuniam quam deposuerat, sed etiam ad ampliora subsidia conferenda, dummodò ea omnia impenderentur ad bellum, non ad mercaturam Religionis, quam nolbat ab ullo sibi pretio cœmere; quod neque cum Dei gloria, neque cum Ecclesiæ dignitate fieri poterat: unde hæc indecora adjuncta Legato iterum severè interdicta. Præterea jussus est, nullius umquam tolerantia conditioni consentire: id enim effecisset, ut altiores falsitas radices ageret; & cum individua Fides sit, tam in uno quam in omnibus tolerantiam fugiendam. Verum prius quam hæc mandata Contareno deferrentur, cum de fœdere sermonem habuit, ** comperit, suspiciones, quas ipse passus fuerat, jam in Carolum irreplisse, qui pronuntiavit, Nolle se Religionis obtentu à quibusdam Principum implicari bellis civilibus, dum Turcico tam graviter vexabatur. Unicum ac præfens remedium supererat, ipsa scilicet mora Cæsaris *** in Germania, cujus præpotens Majestas validissimè vim habuisset ad incutiendum terrorem, quamvis in vagina reconditi. Sed Hispania tam ingens erat elementum in universitate suæ dominationis, ut negligi minime posset ab intelligentia moderatrice, adeoque re motum à Germania, ut dum hanc curabat, virtutis attractus & operatio eousque protendi nequaquã posset. Unde tandem Carolus consilium iniit acutius quam fortunatius; ut videlicet ipse expeditione in Africam suscipere, quò utrumque semotissimum Principatum tueretur, Othomannumque Algerii adoriretur: atque eadem operâ simul ab infestanda Pannonia illum retraheret, ubi tunc non mediocres progressus habebat; simul Hispaniam ab excursionibus Africanorum piratarum vindicaret. Sed multa consilia nos produunt, dum specie ingentis utilitatis ex eventu prospero comparandæ, viris similitudinem obvelant adversi.

* *Literæ Farnesii ad Contarenum, 9. Junii 1541. in scripturis Cervinorum.*

** *Literæ Contareni ad Farnesium, 15. Junii 1541.*

*** *Literæ Contareni ad Farnesium, 1. May 1541.*

CAPUT XV.

Quæ de Concilio Cæsar cum Legato egerit. Novi belli ad eum delati à Catholicis, ac hæreticis, & à Legato, recessus Cæsareus, & Comitiorum exitus.

1. POSTquam Cæsar profectioem in Africam apud se statuit, cognitâ subsidiorum indigentia, rationem aliam inire cœpit, quâ Germaniam pacatam relinqueret. Idcirco præteritos gratulæ illis populis sermones redorsus est, de Oecumenica Synodo apud illas regiones procuranda: & ubi nequiret id confici, de *Nationali*

Præterea, quò ostentaret fructum aliquem à se decerptum, & concordiam, si minùs perfectam, saltem ex parte auctam, iussurum se per Edictum Cæsaris proposuit, excipi interim in Germania eas doctrinas de quibus partes convenerant. Subtulit id Contareni sagacitati. Hinc Pontifex in tempore ab eo factus de re certior, maturè prævenit Cæsaris consilia, quæ Ecclesiæ rebus & auctoritati noxia, ad Concilium usque observanda erant; ac prior ipse statuit in Senatu (*) nullâ interjecta morâ Concilium Oecumenicum indicere, quod in gratiam Caroli ac Ferdinandi superfederat; ac per certum tabellarium id Legato perscribit. Hic verò accepto nuntio, exposuit Cæsari quæ Pontifex decreverat, nisi quid opportunius ille suggereret. Doluit Cæsar, eâ nec opinatâ Pontificis maturitate sibi quasi frænum injectum: responditque, Satius fuisse, si Pontifex Comitiorum postulata de Concilio expectasset: ubi enim suapte sponte illud indixisset, periculum fore, ne Germani vel in patriis sedibus illud exposcerent, vel suâ tantum Natione conflatum. Reposuit è contrario Legatus, maximæ utilitati fore, si cunctis explorata esset Pontificis in Concilium propensio, animadvertentibus ad illud sponte ferri, absque stimulo petitionis alienæ: hoc etiam pacto reliquas Nationes facilius coituras, existimantes non id fieri ex unius peculiaris gentis voluntate, sed è communis Pastoris electione. Haud sanè licere, ex una tantum Natione Synodum convocari ad sancienda dogmata Ecclesiæ universæ communia: & ne congregaretur Oecumenica in Germania, satis esse rationes ab ipso Cæsare per singularem prudentiam expensas expressasque. Ad hæc verò Carolus: In eadem se persistere sententia, & in se recipere, Principes ab ea mente dimovere, si fortè ea res in Comitibus agitaretur; adeoque opportunum sibi videri, illorum exitum prætolari. Legatus, animadverso moras à Cæsare quæri ne ullis interim vinculis necteretur, institit, affirmans, demandatum sibi fuisse, uti remitteret tabellarium cum responsis intra biduum. (***) Tum verò Cæsar ad consulendum fratrem spatium cepit, eundemque postea cum Legato acturum misit, ac tandem Granvellanum cum libello, in quo Concilii celebratio voluntati Pontificis permittebatur, nullâ loci ac temporis habitâ mentione, sed promissâ quacumque Cæsaris operâ ad rem perficiendam. Secundo loco proponebatur, ut alia interim ad Religionis pacem conducentia excogitarentur.

(*) *Ex Actis Consistor. colligitur fuisse 27. May.*
 (***) *Literæ Contareni Card. ad Farnesium, 17. Junii 1541.*
 3. Primum itaque convenere, cum pax nondum perfecta esset, nullam ex rebus agitatis tamquam ibi compositam ac ratam putandam. Quod prius etiam Cæsari denuntiavit Legatus; (*) Lutheranos siquidem nondum sincerum animum in Ecclesiâ gerentes, corrupturos fuisse pravis interpretationibus sanctitas doctrinas, novisque cavillis Catholicorum sententias oppugnatos: & ex altera parte, huiusmodi sanctiones nihil commodi collaturos Ecclesiæ, tum propter licentiam, quâ utebantur hæretici in suis opinamentis permutandis, tum maxime, quia cum Fides Christiana in individuo sita sit, ubi contumaces illi persisterent, parum proficeret, in multis an paucis articulis à Fide recederent. Deinde petiit à Legato Granvellanus, ut Germaniæ Episcopis exacta morum emendatio præscriberetur, atque ad id quantum in se virium esset, exhibu-

it. Postremò sermones habiti de moderata agendi ratione erga Lutheranos à Pontificiis adhibenda, quantum Religionis candor, ejusque Capitis decus paterentur, ne saltem asperitas deteriores faceret.

(*) *Literæ Contareni ad Pontificem, 14. & 19. Junii 1541.*

3. Paucos post dies Cæsar (*) ad Ordines plenè retulit scripto quidquid in congressibus peractum erat, eorumque sententiam rogavi. Ea fuit, ut liber Legato traderetur, qui expendere, an ibi falsa dogmata continerentur, & num liceret ea certè capita recipi, de quibus Theologi citra omnem obligationem, & ex privata sententia convenerant; atque ut in reliquis capitibus concordia tentaretur. Quòd si à Protestantibus ea obtineri non posset, controversia Concilio Oecumenico committeretur; vel Concilii spe prorùs ademptâ, unius tantum nationis Germanicæ Synodo. Ut id consequeretur Cæsar, librum cum adjectis in congressu notis, totiusque rei peractæ narrationem ordine perscriptam ad Legatum misit. Ad id pariter scripto Contareni respondit: Cum hæretici in quibusdam articulis à communi Ecclesiæ sensu discordarent, in quibus tamen sperabat eos postmodum consensuros, existimare se, nihil in reliquum statuendum, sed rem Pontifici committendam, qui vel per Oecumenicam Synodum maturè celebrandam, vel per alium modum Catholicæ veritati ac Reipublicæ Christianæ, & inclycæ Germanorum Nationi consentaneum, rem temporisque habitâ ratione negotium perficeret.

(*) *Omnes Scripturæ hic à nobis relatæ extant impressæ apud Goldastum hæreticum, prius citatum.*

4. Hæc responsio à Suavi præ obscuritate antiquis oraculis æquiparetur: & tamen quàm perspicua illa sit, pro se quisque satis intelligit. Quòd si eam Cæsari in suam sententiam, ut mox dicitur, placuit detorquere, voces adeò claras humana locutio non obtinet, quæ non possint alium sonum edere auribus, verum excipere recusantibus Advocavit pariter Legatus Antistites, & varias ipsius disciplinæ leges præscripsit, ut Cæsar ipsique Lutherani postulaverant; atque eundem Carolum de his omnibus scripto certiore reddidit.

5. Cæsar, expositis coram Septemviris, iis quæ senserat feceratque Contareni, dixit, Sibi, nec minùs etiam Legato videri memoratos articulos suscipiendos, donec vel Oecumenica Synodus, quam confestim habendam pollicebatur Legatus, cogeretur; vel ubi spes illius omninò deficeret, aut ubi plus æquo protraheretur, cujus tamen Synodi summa necessitas urgeret, eos observandos usque ad futura Ordinum Comitia, per quæ aliâ ratione rebus publicis consuleretur.

Miratus est Legatus, sententiam suam de suscipiendis laudatis articulis referri, tam ab eo discrepantem quod ipse toties cum Cæsare & cum Granvellano disseruerat, atque à temore satis aperto tradidit libelli. Statimque aliud scriptum edidit, in quo Cæsaris omisso nomine, agebat, delatum sibi esse, proponi Septemviris tanquam animi sui sensa illos articulos usque ad Concilium retinendos: proinde palàm se facere, oppositum fuisse sibi probatum, diserteque ipsi Cæsari expositum, uti reverà tunc sentiebat, illos nec recipiendos neque tolerandos, sed omnia in Pontifice reponenda.

6. Communis Septemvirum responsio ita se habuit: Videri sibi admitta doctrinæ capita usque ad Oecumenicam Synodum retinenda, quam dignaretur Cæsar à Pontifice impetrare in opportuno Na-

tioni Germanicæ loco; vel eò non habito, usque ad Nationalem legitime congregandam. Adeoque nec postulabat, ut Nationalis adversus Pontificis voluntatem coiret; quippe cum ipsum ut Ecclesiæ Caput agnoscerent, convocatio Synodi ab eo interdictæ intelligi ab illis non poterat per eam loquendi formulam, legitime congregandam.

7. Peculiarem libellum obrulere Principes Urbesque Catholicorum; ubi suam in Religione veteri constantiam Cæsari significantes, flagitantesque Edictorum illi faventium confirmationem, conspirabant in postulanda à Pontifice Oecumenica Synodo; eaque si deficeret, Nationali: sed non item in recipiendis memoratis dogmatibus, causati ea esse de rebus supervacaneis, & per formulas ambiguas, atque ab usu Ecclesiæ alienas, in quibus nimium hæreticis indultum erat adeoque correctione & explanatione indigere. Addebant postremò, rem illam dedecori Pontifici, ac Cæsari, Imperioque futuram, præcipuis, simulque majoris ponderis capitibus in controversia persistentibus: sed in iis repudiandis solum Principes, Proceres & Antistites convenere. At verò Delegati Catholicarum Urbium, ut quæ aliquam certè concordiam guttulam appetebant, conciliata dogmata suscipienda plerumque maluere.

8. Legatus perspectâ Septemvirum propensione ad peculiarem Nationis suæ Synodum, de qua publice loquendi opportunitas ipsi nunquam prius obvenerat, scriptum Ordinibus detulit, per quod & suo & Pontificio nomine ab iis petebat, ut suis è postulatis particulam illam amoverent, cum Fidei controversiæ ab unica solum Natione dirimi haud quam possent; proinde per huiusmodi Synodum non finiendas controversias; sed augendas.

9. Germani, qui variis in ipsorum Conventibus privatam suæ Nationis Synodum proposuerant, respondere: Pontificis in manu esse, illius necessitatem arcere, Oecumenicam celebrando; nec ab ipsis agnosci, quænam deterior inde controversia timenda esset, quàm ea quæ tunc Germania divexabatur.

10. Protestantes verò variis libellis & præscriptam à Legato disciplinæ restitutionem improbarunt, & edicta Cæsaris in ipsos iterata revocanda postularunt, & se minime consensuros Concilio cui præ esset Pontifex, ejusve clientes, edixerunt; & articulos jam compositos variis circumscriptiombus limitarunt. Refellere pariter conati sunt plurimis argumentis ea, quæ Legatus opposuerat solius Nationis Concilio; in quibus recentendis supervacaneus labor esset, cum ab hæreticæ doctrinæ principiis deducta sint. Sed præter hæc aliud adduxerunt quadamtenus speciosum, quod à Suavi sub efficaci adspectabilique forma profertur, ad offundendas mentibus tenebras semper intento. Nimirum, multos errores per antea facta sæcula damnatos conspici, non ab Oecumenicis, sed à peculiaribus Nationum Conciliis, cujusmodi erant Donati, Pelagii, aliorumque plurimorum hæreticorum errata. Inane penitus argumentum, & mero illitum fuco: etenim animadvertere oportet, doctrinas ab illis Synodis proscriptas, eò solum nomine in Ecclesia hæreticas haberi, quòd vel Pontificum Romanorum auctoritas eorum Cætuum sententias ratas habet, vel Communis Theologorum sensus illas adeò comprobatur, ut iisdem adversari temeraria noxa censeatur. Qui Cætus alioquin erroribus obnoxii esse possunt, & reipsâ non femel deerrantur: idcirco divinum illud organum non sunt, per quod novimus

nullam permeare vocem, nisi Sancto Spiritu afflante. Quare si solius Germanicæ Nationis Synodus fuisset habita, licuisset ceteris Nationibus, quin & ipsis Germanis, illius simul decreta improbare; simul etiam Fidem Catholicam profiteri, adeoque materia discordiis suppeditata fuisset, ut rectè præmoneretur Legatus. Emolumentum peculiarium huiusmodi Conventuum in tractandis Religionis rebus, alterum ex his duobus esse solet: Primum, expendere id quod interdum reipsâ dixerit aut docuerit aliquis, erroris accusatus, ut vel absolvatur, vel puniatur. Et hoc frustra fuisset circa Lutheranos, quorum sententiæ palàm prodierant in libris, & jam proscriptæ legebantur in ipsis Lutheri verbis à Leonis diplomate, (*) adjectis etiam accuratissimis comprobationibus à me suo loco enarratis, adstante Luthero habitis Wormaliæ. Secundum est, Episcopos tanquam iudices non quidem falli necios, sed legitimos, conferre simul sententiam de aliqua doctrina, ut eam suis in diocesisibus aut permittant, aut interdican. At neque huic commodo dabatur ibi locus: nam vel agendum fuisset de positionibus, jam per Oecumenica Concilia antea acta & per Romanorum Pontificum sanctiones damnatis: & hæc suscipienda non erant examini inferioris subfellii: vel de aliis recentioribus, de quibus nulla fuit prolata sententia; & hoc pariter frustra erat, tam quod ad Germaniæ Catholicos, quàm quod ad hæreticos spectabat. Germani siquidem Catholicorum suorum Præsulum opinamenta dubitationis capacia minimè requirebant super nondum certis sancitisque sententiis; sed decretorium, & commune iudicium Ecclesiæ, quò à Lutheranorum molestia liberarentur; ac multò minùs id quærebant Catholici aliarum Regionum, qui recusasset Germanorum tantummodò Episcoporum opinionibus adhærere. Sperandum verò non erat, hæreticos auctoritati huiusmodi Conventus, si non falsitatis immuni, certè in veneratione habitæ, consensuros, quando assentiri volebant auctoritati & Romani Pontificis, & Universalium Conciliorum, Constantiensis, Florentini, Lateranensis sub Innocentio III. Imò abhorrebant à Concilio ex Episcopis Romano Pontifici obtemperantibus conflato; & eò jam progressi fuerant, quemadmodum indicavimus, ut negarent Germaniæ Præsules reverà Episcopos esse. Quem igitur fructum ex Lutheranis huiusmodi Synodis pollicebatur, nisi vel despectum, si eos damnasset; vel inexpugnabilem pertinaciam, si quid fortè ibi erratum fuisset in articulo aliquo postmodum ab Ecclesia repudiando;

(*) *Habita est hæc cautio quæ amoveretur omnis dubitatio, ut in Actis Consistor. 25. May. 1520.*

11. Post commemoratos libellos recessum Cæsar edixit. (***) Satis ipse conscius erat, Germanos acriter conqueri de tam frequenti ejus absentia, quòd ipse hæreditarii sceptri curâ à delati Imperii sollicitudine distraheretur, relicta inestinis discordiis Germaniâ. Et sanè huius futuræ absentie suspicio, post Maximilianum extinctum præcipuo illi fuerat obstaculo ad Imperium obtinendum. Ea propter studebat enixè Carolus, quâ voce, quâ scripto eam à se accusationem depellere apud Germanos; ut facile per se quisque cognosceret, si attentè perlegerit quæ ille ad Comitiorum exitum evulgavit.

(**) 28. Julii 1541.

12. Tunc itaque, cum se iterum cogi videret, Germaniam inter Religionis dissidia gementem relinquare, unde non civilia solum, sed fraterna quoque bella grassabantur; existimavit; hæc desistit

um ex istu tam molesto sequeretur, partem læsam peculiari indulgentiâ leniendam: & quoniam Germanis præsens debitumque ipsis bonum adimebatur, promittenda saltem esse futura commoda, quamvis nec debita, nec parabilia. Hæc ratio Cæsarem perpulit, ut ea consilia, quæcumque tandem essent, à Generalibus Comitibus proposita comprobaret: quare in recessu edixit, ut memorata doctrinæ capita exciperentur usque ad Oecumenicum Concilium in Germania celebrandum, à Legato, ut affirmabat, promissum. Quæ certè conditio in Germania celebrandi Concilii, quamquam semper à Contareno fuisset rejecta, tamen cum idem esset pollicitus generalem Concilium, placuit Carolo illam condire eâ loci gratiâ, quâ plenius gratificaretur populis quos deserebat. Adjecit, Si Concilium illud non cogeretur, persistendum in iisdem doctrinis usque ad peculiarem Synodum Germanicæ Nationis, vel ad nova Comitibus intra sesquiannum celebranda; seque curaturum, ut ad alterutrum illorum Cœtum Legatum cum potestate Pontifex mitteret. Exposuit morum correctionem, quam Contareno se petente statuerat, & quæ ipse, ut ea ferretur, præscriperat. Jussit Augustanum Edictum illibatam manere; sed forensibus quæstionibus ex causa Religionis usque ad prænitium tempus superfedendum, nullamque eo nomine invicem imposturam molestiam inferendam.

13. Verùm nihil ex iis præstitum: nam nec à molestiis cessatum, nec in Germania Oecumenica seu peculiaris Synodus habita, nec ea doctrinæ capita ab ulla partium suscepta. Quin Eckius, qui ex febris postremis à congressibus adfuerat, (a) acre libri confutationem scripsit, affirmans, semper à se rejectum. Duos id collegas impulit (b) ad Apologiam edendam, quam duobus Colloquiis Præsidibus obtulerunt, narrantes quidquid actum à se fuisset, etiam Eckio comprobante. Quare liber ille, qui concordia quasi vinculum contextus fuerat, evasit implicator controversiæ trica.

(a) In variis Contareno Literis ad Farnesium.

(b) Extant impressa apud Goldastum supra citatum.

13. Peractis Comitibus, Cæsar in Italiam contendit, & eum comitatus Contareno. Ubi Tridentum perventum est, petiit à Cæsare, ut per ipsum sibi liceret ad suam Sedem Episcopalem se conferre: (a) quippe amplius nihil cum Cæsare transigendum supererat, & inter se non solum in rebus agendis, sed etiam in jam actis referendis discordes fuissent. Non tamen Carolus hominem abire permisit; eisdemque mox etiam Pontifex, uti Cæsarem comitaretur, imposuit. Hinc illi comes adfuit solenni pompâ Mediolanum ingredienti, non solum ob diffensionem præteritam minimè invisus, sed ob exploratam virtutem in honore singulariter habitus. Verumtamen, ut accidere illi solet, qui prudenti moderatione causam unius communitatis adversus alteram egit, nimirum contrariæ acerbum videri, languidum suæ; ita planè contigit Contareno. Conquesti sunt in suis Commentariis Protestantes, speratum sibi à tanto viro æquius erga verum ac justum actum iri: simul etiam his oppositas obreccationes Romæ perpeffus est. Multi ceu remissum in Lutheranos arguere; perinde quasi animi fervor expers potentia, & inter populos concordiam sitientes, non evadat contempta levitas, & odiosa vehementia. Ab aliis carpebatur, non sine acerrimo illius dolore, quasi in dogmatum summa indulgenti-

set aliquid adversariorum erroribus. Sed dolorem mitigavit epistola Poli Cardinalis, cujus autographum penes me; (b) ubi non solum testatur, obiecta illi Romæ, re ipsa minora famæ rumoribus fuisse, sed constanter affirmat, à nullo Legato multis antè sæculis tanta cum dignitate Sedis Apostolicæ nomen assertum, non modò quoad virtutis opera, & charitatis officia cunctis opulantiâ, sed quod ad doctrinæ soliditatem pertinebat; fræcto in Germaniæ conspectu eo Lutheranorum telo, quod unicum (non autem quidquid calumniarum congerere possent in Aula Romanæ mores) si perstitisset integrum, facile valuisset apud eos tueri inceptam defectionem; à Pontificiis videlicet haud probè percipi præcipuum nostræ Fidei dogma, hoc est, habitam à Christo redemptiorem, cum illud ipse suis libellis explicuisset egregiè. Proinde libentianimo rediret: cum enim illi objecta ortum ducerent ex eo, quod nonnulli ipsius dicta in sensum alienum traherent, ubi præsens adesset, seu beculas absterfurum. Atque ita planè contigit. Compertum est, (c) à Pontifice Lucæ per amantem acceptum, etiam nondum ejus excusationibus auditis, (d) nec ullum proditum ab eo indicium, ut narrat Suavis, Legationis minus idoneæ administratæ. Quin eum illic Bononiensi Legatione remuneratus est Paulus. (e) Lucæ hic Cæsarem in Africam transjecturum præstolabatur, (f) quod cum eo colloqueretur; qua de re per certum tabellarium illum Cæsar rogaverat, (ff) ut de Religionis & Christianæ Reipublicæ negotiis ageret. Sed visum est in terris, perinde ac in cælo, ex maximorum planetarum conjunctione haud semper ingentia illa provenire, quæ per vanam conjecturam ibi Astrologi, hic Politici præfagiunt.

(a) Vide Vitam Contareni à Casa scriptam.

(b) Ex Capranica 22. Augusti 1541.

(c) Totum extat in citata Vita, à Casa conscripta, qui fuit Venetiis Nuntius, & Status Secretarius Pauli. V. ac proinde verisimile est, veras notitias obtinuisse.

(d) Exceptus est in Senatu 7. Septembris, ut in Act. Consistor.

(e) 27. Januarii 1541. ut in Act. Consistor.

(f) Eo venit circiter 28. Augusti. ex Actis Consistorial.

(ff) Joannes Baptista Adrianus lib. 3. Histor.

CAPUT XVI.

Congressus Lucæ Pontificis cum Cæsare. Pacis negotium cum Gallo agitatum. Alia cum Rege Romanorum acta. Et Algeritana Cæsaris calamitas.

1. Supervenit Lucam post adventum Pontificis Cæsar, uti minorem decebat. (a) Paucos dies unâ commorati quater habere sermonem. Neque quidquam diffensionis contigit, ut Ratisponæ res actæ minitari videbantur: cum semper Cæsar suam esse mentem fateretur, per ea quæ in recessu affirmarat, de loco Concilii Oecumenici, seu de peculiari Nationis Germanicæ Synodo, nihil aliud effectum iri, præter quæcumque apud Germanos præsentis tristitiæ levamentum. Quare nullâ de hisce rebus habitâ controversiâ, tria postulavit à Pontifice. (b) Primò de Concilio: pro cujus Sede Vicentiam haud improbat. Pontifex verò 29. Julii, adeoque postridie Ratisponensis recessus ea de re locutus fuerat in Senatu, ac responsa Francisci Regis retulerat, (c) rem comprobantis: sed alia de Urbe cogi-

cogitandum tuit. (d) Nam Veneti agendum in Concilio rati, uti fama tulerat, ac propositum erat, de fœdere à Christianis gentibus contra Turcam in eundo, nolebant Solimannum sibi nuper reconciliatum ad renovandum bellum concitare, concessâ Urbe illi Conventui, qui bellum contra insolentem ejus potentiam moliretur.

(a) Sandovallius lib. 25.

(b) Narratur in tertia petitione Ardingbelli ad Regem Gallia, extatque in Archivio Burgensium.

(c) In Actis Consistor.

(d) Paruta prima parte Historia lib. II.

Secundo petiit, ut in partem Catholici fœderis veniret Pontifex, sicuti Ratisponæ conventum denudò inter Principes fuerat; nimirum, quarta sumptuum pars ab eo subministraretur, & altera quarta pars à Cæsare simul ac Ferdinando Rege.

Tertium postulatum, fuit de Cleri Germanici reparatione, jam præscripta à Legato Contareno.

2. Pontifex tempus ad deliberandum petiit, ob rei gravitatem Senatorum consilium flagitantis, quorum modicum numerum Lucæ secum habebat. Idcirco dixit, ea Romæ in Senatu proponenda.

Actum itidem est de Christianæ gentis pacificatione; cujus rei consilia (a) tunc magis necessaria videbantur, quòd ob novum facinus timor ingruebat ne induciæ solverentur. Querebatur Rex Gallia (b) illatam sibi à Cæsare injuriam: nam Antonius Rinconus, per duellis Hispanus, & Cæsar Fregosus, quos Gallus ad Solimannum miserat, dum induciis sibi iter habebant per terras subalpinas Cæsari subjectas, & Eridano vehebantur, capti fuerant jussu, uti Rex affirmabat, Vastii Marchionis; quod ex fama verum censebatur, ut iis captis tœdus abrumperetur, jam à Rincone prius Constantinopolim misso penè transactum inter Solimannum & Franciscum Regem adversus Carolum: quamquam Cæsar Oratori Regio, & Vastius Galli literis peracerbis respondissent, nihil ipsorum jussu peractum. Ad quod confirmandum adducebat Vastius, re per Magistratum accuratè indagatâ, utriusque cadavera fuisse reperta in agro sepulta; unde arguebatur, eos à grassatoribus interfectos. At Rex arbitratus, postquam Vastius extorserat per tormenta confessionem arcanorum à Regiis Nuntiis, fuisse illos ejusdem imperio necatos, & de industria in agro sepultos, efflagitabat à Cæsare, ut in hominè acerbè animadverteret, ni mallet onus subire ruptoris induciarum. De componenda igitur semel constanti pace consilium Pontifex & Cæsar habuere. Ubi ad conditiones ventum est, ostendit Carolus apud se statuisse, Insubriam nequaquam concedere, sed fatius habere filiam Belgio dotare, quæ cum Duce Autelianensi, Francisci secundo loco genito nuberet, modò interim continuatis induciis securus esset.

(a) Habetur in Literis Ardingbelli, ex Aula Gallorum ad Farnesium Card. 1. Decembris 1541. inter Burgesiorum Commentarios.

(b) Vide Historicos illius ætatis, præsertim Adrianum lib. 3.

3. Ad eam rem Pontifex confestim misit in Galliam Hieronymum Dandinum, sibi tunc à secretis, quem postea Pauli successor Purpurâ decoravit. Ipsum verò Pontificem Romam redeuntem secutus est Granvellanus, tum ut Francisci Regis responsa præstolaretur, urgeretque negotium, tum quòd plura Cæsaris nomine in Hetruria componeret. Responsum retulit à Rege Dandinus, obfirmato ipsum

animo persistere, ut sibi plenè fieret satis pro illata, sicuti rebatur, injuria. Præterea Rex idem Lugduni jussit custodiri Georgium Austriacum, nothum Cæsaris patrum, Valentinum Archiepiscopum, eundemque Leodiensem Episcopum electum, dum per Galliam iter faceret, minitatus par illi redditurum, perinde ac in suos Nuntios Cæsariani sævierant. Ex eo incredibiliter hi commoti: & uti mos est publicis ministris, qui tunc maximè Pontificiam Jurisdictionem extollunt, & in ea violanda sacrilegium detestantur, cum id aptè conducit ad certamen inter Pontificem sui que domini æmulum excitandum; exponebant Paulo, dignitatis suæ munus esse, vel Præfulis liberationem statim obtinere, vel vindictam minitari. Insuper postulabant, ut Rex palàm ediceret, num inducias integras vellet. Edivero Rex petebat, ut ex Nicæna pactio- ne Pontifex de induciarum violatione judicaret, & ubi eas ab adversario violatas arbitraretur, secum, prout sponderat, in illum fœdus sanciret.

4. Pontifex itaque Nuntium super ea re ad Regem nominavit Nicolaum Ardinghellum, tum in amœnioribus ac politioribus literis, tum in forensibus ac civilibus longè præstantem; tunc quidem scribendis arcanis literis præfectum, postea ad Senatoria subsellia promotum. Injunxit, ut enixè curaret pacis confectioem, Antistitis libertatem, & consensum Concilio celebrando: quidquid Lucæ cum Cæsare actum erat, Regi concederet, quòd Pontificis benevolentiam ipsi præferret.

Equidem dum hæc gesta recenseo, tam sæpè Historicos illius ætatis lapsos comperio in iis quæ conclavis arcano commissa sunt, nec fori theatropatuere, ut si eorum hic lapsus referre velim, longior evaderet falsi confutatio, quam veri narratio.

5. Ardinghellus ad Regis colloquium primò admissus, prudenti consilio nihil de Præfule captivo locutus est, ne videretur ejus legatio spectare potius Cæsaris aut Pontificis quam Reipublicæ utilitatem. Proinde solum de pace differuit, ejus inter Christianas gentes necessitate propositâ; de paterna Pontificis sollicitudine; de ipsius Regis emolumento, eam quippe confecturi facta sibi Belgicarum ditiorum accessione, Insubriam longè superantium; de minus honorifica fama, quæ alioqui gloriosissimum Regis nomen inter Christianas Nationes inumbrasset, ubi apud homines sæpè ignorantes, semper ambigentes, quænam jura huic an illi Principum belligerantium debeantur, ea solum vigeret persuasio, seu vera seu certè communis ac speciosa, ob illatas à Francisco Primo molestias Carolo V. tot fuisse ademptas Provincias generi Christiano, in æternæ vitæ negotio ab hæresum propagatione, in hujus vitæ bonis à Turcarum tyrannide. Cæsari non nisi unicum tandem esse virilem prolem; eâ deficiente, tot Regna in possessionem feminæ transitura, quam Carolus Aurelianensi Duci despondebat. Multò longius abfuisse ab ineunda eorumdem Regnorum hereditate ipsius Caroli patrem, ob proprium ac paternum connubium; quæ tamen re ipsa in suas manus illam detulerant. At obijci hæc omnia in memorata spe sita: quid? num bella quidquam porrigere præter incertam spem, certamque rei privatæ ac publicæ perturbationem, ærarii sumptum, militum stragem, regionumque vastitatem?

6. At Mediolani cupiditas alte Regis animo infederat; en ut ibi Dominus suspiceretur, ubi captivus despectus? Ideò respondit, Aliàs à Carolo Belgium sibi oblatum, sed tot conditionibus, quæ rei pretium superabant: esse quidem egregium Prin-

cipatum; posse tamen adhiberi similitudinem, quâ Paulus Æmilius usus fuerat, qui objurgatus ab amicis, quod castam secundamque conjugem repudiasset, detrahitum sibi calcem novum atque concinum amicis ostentans ait, Uni sibi compertum esse, ubinam ille sibi molestiam exhiberet.

7. Cùm iterum Regem adiit Ardinghellus, rediit etiam de pace sermo: ac per eam occasionem adduciarum observantiam delapsus est. Tunc Nuntius per speciem incusantis Cæsarianos, imperiosius efflagitantes, ut Rex suam omnino patefaceret voluntatem eas vel retinendi, vel abrumpendi, oblique Francisci mentem exploravit. Hic verò pronum ad eas rescindendas animum haud præ se tulit: quin ut invidiam à se repelleret, quasi Turcarum emolumentis favisset, asseruit, abstinuisse se ab inferendis Cæsari armis, ne Algeritanam illius expeditionem obturbaret. Instabat tamen, ut sibi pro injuria insigniter satisficeret. Hinc Ardinghellus opportunitate captâ, de Archiepiscopi dimissione sermonem inferre, ac liberè quidem exponere id quod dissimulatum non quidem ideò clam fuisset, sed tamquam odiosa fictio nocuisset: sollicitè rogatum Pontificem à Cæsarianis, ut operam suam pro libertate Præsulis interponeret; sed non propterea Paulum commotum, quippe qui eorum postulata repellere haud verebatur. Ab iisdem omni studio agitata de nuptiis inter Victoriâ Pontificis nepotem, & Ascanium Columnam; sed à Paulo negatas. In Aula Regis Galliarum degere Horatium Farnesium, minorem natu Octavii fratrem, paris benevolentiam testem, quâ Pontifex utrumque Principem tamquam filios complectebatur. At negligere sibi nefas esse Ecclesiasticæ libertatis jura, ad quæ tuenda Pontificio munere cogebatur, præterquam quòd magis id Regiæ gloriæ, quàm Cæsaris commodo conduceret. Quæ in Rinconem ac Fregosum patrata obtrudebantur, esse vulgò incomperta, opinionationibus incerta, ab Hispanis negata: at nec celeri nec dissimulari posse, à Rege Christianissimo in custodia retineri Archiepiscopum, illius facinoris minimè participem, & ex ipsa dignitatis sanctimonia nulli nisi Pontifici subiectum. Per ea igitur Regem non Hispanorum injurias ulcisci, sed publicis inculpationibus illos subducere, suamque famam longè gravioribus onerare. Res tandem eò desitit ut Archiepiscopus multos post menses, nec mihi satis liquet, quonam pacto libertatem receperit.

8. Postremum, in peculiari congressu, de Religionis negotio, ac potissimum de Concilio disputatum est. Ajebat Ardinghellus, Satis patere illius cogendi necessitatem semper à Pontifice cognitam & inculcatam; frustra ea de re verba profundi apud Regem sapientissimum. Superesse de Sede Concilii dubitationem: cùm autem urbes reliquæ alicui Nationum aut incommodæ aut suspectæ essent, post accuratam consultationem, tres à Purpuratis Patribus comprobata; Mantuam, Frederico extincto, facilius ab herede concedendam; Ferrariam, cujus Princeps, quamquam beneficiarius Romano Pontifici, per illustria tamen & recentia exempla constabat, quàm esset suæ dominationis & auctoritatis tenax. Harum utramque & frequentium hospitium capacem esse, & à transmontanis hominibus haud remotam. Sed quoniam Pontifex ex se nulli Urbi aut Provinciæ addictus erat, ubicumque foret alioqui Fidelibus accepta & commoda illius celebratio, nolle quidem locum coarctare Italicis urbibus: hinc tertio loco proponere Cameracum civitatem liberam (nondum ea in Cæsaris potestatem redacta

fuerat, uti post biennium contigit, (*) & credebatur in Gallos potius propensa) amplam, & in finibus inferioris Germaniæ & Galliæ sitam. Significavit præterea quæ Luca postulaverat Cæsar de Clero Germanico reformando, & de statuendo Catholico fœdere, quâ ratione in Ratisponensi recessu conventum erat. Cùm verò Paulus enixe studeret, ab animo Regis excutere quodcumque suspitionis semen de constanti sua voluntate, ne cui partium sese inflecteret, per Nuntium adjecit, conceptam Ratisponæ fœderis formam ex eo quidem placere Pontifici, quòd apertius quàm antea soli defensionis suffragabatur; non tamen conferre posse præscriptam sibi, uti diximus, tam gravem sumptuum portionem.

(*) *Belcarius anno 1543. l. 23. n. 35.*

9. Nihil his obstitit Galliæ Rex: de quibus sub idem tempus agitabat (*) apud Ferdinandum Regem Hieronymus Verallius, Rotæ Romanæ Duodecimvir, ac recenter Casertanus Antistes renunciatus, postea verò inter Pontificios Senatores adscitus. Per eos planè dies à Nuntii munere apud Venetos ad idem munus in Germania gerendum transferat, unde Moronum revocaverat Paulus: quippe cui mos erat, velle identidem coram audire suos peritiores Nuntios, qui proinde eò plenius quàm absentes Principem de negotiis certiores reddunt, quò melius illi homines nos edocent, qui aurem ad audiendum, & mentem ad respondendum obtinent, quàm pagina ad interrogationes excipiendas sùra, & ad novas responsores reddendas muta. Cùmque instaret novus Conventus Spirensis, eò Nuntium destinaret ipsum Moronum, (***) iis mandatis instructum, quæ distinctiora atque uberiora susciperet ab ore Pontificis.

(*) *Litera Verallii ad Farnesii Cardinalem, 2. Decembris 1541.*

(**) *In Senatu 7. Novemb. ut in Actis Confessor.*

10. Quo tempore Verallius Ferdinandum adiit, infauti nuntii pervenerant calamitatis quæ Cæsarem classem oppræsserat: hæc enim ad exitum Novembris ad Algeritanam oram jactata, ac disjecta vi turbulentissimæ procellæ, supra quam umquam per mare defævierit, quâ per integrum Decembrem eam continenter exagitavit. Unde intellexit Cæsar, sapienti consilio sibi Luca improbatam à Paulo eam expeditionem, cùm adeò progressa esset anni tempestas. Studebat Ferdinandus infortunium occultare, ne Caroli existimatio minueretur per eos dies, quibus de stabili subsidio suppeditando à Germanis agitabatur: sed ex adverso usque adeò fama rem exaggeravit, ut Europam rumor pervaserit, non solum ex ea classe ne unum quidem asserem servatum, sed ipsum etiam Cæsarem vel obrutum, vel detritum. Sed brevi rumoris intumescenti æstus deseruit, relique veritas patuit; modicam nimirum fuisse jacturam navium, ac minorem etiam capitum, cùm ferè omnes ad Hispaniæ litora se recepissent: unde Cæsaris hostibus animus non est additus ad ejus fortunam velut afflictam proculcandam. Quin non desuit qui disceret, casum illum favisse gloriæ Caroli, patefactâ in eo singulari quâdam animi virtute, ad eam usque diem oblecta perpetuò felicitatis accessu, qui egregium quidem Principem illum redderet, sed summum Heroem non ostenderet, invicta inquam in adversis constantia. Me certè pudet, humano generi tam parum humanitatis inesse, ut heroici quasi animi magnitudo in eò Principe celebratur, maluisse, ut in penuria navium, quæ prope litus

Africa

Africa aderant ad consensionem paratâ, pretiosi asturcones perirent, quàm strenui milites.

11. In his rerum conditionibus cœpit Verallius agere cum Ferdinando: ac primò quidem consuetas querimonias audivit de Pontifice, quod in utramque partium æquè se haberet: quæ certè æqualitas molestior Cæsareis accidebat, Pontifice sibi propensiore tunc maximè indigentibus. Damna, quæ Galldorum culpâ patiebatur Ecclesiæ, Rex amplificavit: illum hæreticis favere, Turcas extimulare, Episcopos lædere; & tamen novis illum tamquam præmiis à Pontifice beneficiis foveri, idque eousque progressum, ut cùm Austriaci ne unam quidem Purpuram possent à Paulo impetrare, Gallis interrim ea copia impertiretur, ut si Petri Sedes vacasset, periculum aditura fuisset, ne ab homine Gallo, cum ipsius & rei Christianæ pernicie, occuparetur. At contra Verallius differuit: Pontificem numquam à medio se flexisse: id ipsum non modò Parentis communis officio deberi, sed opportuni pacificatoris partibus opus esse; quas ille semper indefessus per summum studium expleverat, præsertim verò per eos menses, missis in Galliam viris præcipuis, Regem efficacibus suasionibus ad concordiam cohortarentur. Sed questus est ex opposito Verallius, editam à Carolo Ratisponensis recessus declarationem, quæ Lutheranis favebat, eorumque fovebat in diripiendis Ecclesiis audaciam; ac Ferdinandum sollicitavit, ut eam revocandam curaret. At is reuit, Germanorum opis supra modum indigus; affirmavitque, se decreta Cæsaris sui fratris ac Domini tamquam sapientissima venerari; adeoque cum ipso Carolo super hisce rebus agendum. Atque ita invisam repulsæ faciem speciosæ reverentiæ modestiæque gratiâ respersit.

12. Percontatus est etiam Nuntius Regem, An in proximo Spirensi conventu religionis negotium agitandum esset. Is verò respondit: Præcipuum quidem argumentum id non futurum; sed insinuari posse per occasionem responsois à Pontifice reddendæ de triplici postulato, videlicet. De Concilii celebratione in Germania; De illius Nationis Ecclesiasticorum reparatione; De collatione subsidii contra Turcas: quæ, vel certè duo priora, ad Religionem pertinebant. Hic de loco Concilii differunt. Rex Germanis gratificandi appetentissimus, ut haberetur in Germania contendeat ardentius; tametsi ex literis Granvellani pernosceret, in eo postulando Cæsarem haud firmiter perstitisse. Affirmabatque, Si Pontifex hoc indulgisset, Lutheranorum calumnias disjectum iri. Oportere ut ægrotus à Medico invisatur, quò rectè curetur; adeoque cùm ad curandum Germaniæ morbum Concilio tamquam Medico foret opus, necesse videri ut Concilium Germaniam inviseret.

13. Ad hæc Nuntius: Lutheranorum rationem haberi non posse, qui toties apertè repudiaverant Concilium, quod vel à Romano Pontifice penderet, vel conflaretur ex Episcopis eidem Pontifici obtemperantibus. Plerosque ex Catholicis Germanis Concilium extra Germaniam haud recusare, Nationes ceteras in alio non suspecto loco deposcere; atque eas omnes suis quoque pariter laborare morbis, eo balneo curandis. Quando Regi placuerat, illâ uti similitudine; ne gravaretur eandem à se tunc expensam, rebusque aptatam audire. Homines quidem, non parietes ac urbium vias ægrotare; hinc fieri, ut Medici eum invisant qui ipsis fidat, eosque morbo præpeditus convenire

Histor. Concil. Trid. Pars I.

nequeat: at ægrotos, Concilium in Germania dumtaxat cogendum efflagitantes, hujusmodi esse, qui tamquam à veneno abhorrerent à medicamentis, quæ Medicus eos aditurus præscriberet, hoc est, à legitima Synodo Oecumenica; simul etiam esse tales, ut dummodò vellent, vis certè illis non deesset eò se conferendi, quò se conferunt ægroti, qui revera ab hoc Medico curationem exposcunt. Nihil aliud futurum Concilium, quàm consilium, in quod Medicorum plurimi confluentes, quales erant Præsules, vim suffragii obtinentes, vel Theologia Canonumque periti Consiliarii, inspecturi ac exploraturi fuissent ægrotum, ac de morbo ad alios relaturi, quibus illarum ægritudinum notitia suppetit, nimis etiam remotioribus innotescendum: sed adjecit, Mox ad futurum Moronum Nuntium, ac certiora de his responsa redditurum: quò simul suæ responsois austeritatem temperaret, cùm per modum dissertationis, non extremæ repulsæ, remageret, simul temerarii notæ, & adversantis invidiæ se subduceret, ubi Pontifex per alium gratiora indulgeret.

CAPUT XVII.

Moronus ad Spirensium Conventum Nuntius mittitur. Quænam illi mandata. Statuitur celebrandum Tridenti Concilium, atque indicitur.

1. Maturavit ad eam Provinciam proficisci Moronus, acceptis à Pontifice (*) mandatis de Germaniæ rebus, sive cum Cæsare Luca transactis, sive postmodum expositis à Nugarolo, Ferdinandi apud Pontificem Oratore. Spectabant igitur ea potissimè reformandæ disciplinæ negotium. Ad id traditum ipsi fuerat earum legum exemplar, quas Ratisponæ Legatus digesserat, adjectumque, Haud illi ob angustias temporis, quo ibi moratus est, licuisse rem perficere: proinde eas Nuntius promoveret apud Germaniæ Præsules; sed ita, ut videretur potius adiutorem se illorum Ecclesiasticorum Principum exhibere, quàm exactorem ab eorumdem socordia debitæ disciplinæ. Erat enim Pontifex probè gnarus, à nobilioribus plantis fructus vix primis digitis quasi spontè porrectos esse legendos, & solum à silvestribus pericâ decutendos, quasi violenter exactos.

(*) *Habuit mandata 9. Januarii 1542. Et exstat in Archivio Vaticano.*

2. Addebat Paulus: Cùm sit naturæ terreæ semper ad ima delabi, oporteatque identidem eam relevarè; suæ mentis esse, ut in Italia pariter ceterisque Christianorum regionibus emendatio morum præscriberetur; secus intolerabilem eam futuram Germaniæ Clero, seu tamquam onus peculiare subituro, seu depravatione peculiari notando.

3. Aliud mandatorum caput agebat de novo fœdere, Ratisponæ decreto, in cujus societatem Pontifex vocabatur. Responderet in primis, Inesse in eo libello Ratisponensi voces quasdam Pontificiæ dignitati adversantes; adeoque minimè decere Pontificem eas comprobare. Hujusmodi voces, quantum conjicio ex documentis, (*) quæ Ferdinandus Rex postea tradidit suis Oratoribus, ad fœdus illud perficiendum Romam missis, erant in Edicto Ratisponensi, per quas nonnulla præscribebantur ad Pontificis curam potestatemque spectantia: sed his prospectum fuit per literas à Carolo & Ferdinando ad Paulum III. datas, quibus testificabantur,

Y

(**)

(**) per renorem illius decreti nihil intellectum, quod supremam Pontificis Romani dignitatem ulla ex parte violaret.

(*) *In Commentariis Burghestorum.*

(**) *In citatis commentariis.*

4. Præterea, æquum non esse, à solo Pontifice tantum pecuniæ fœderi concessi, ut volebant, quantum Cæsari ac Ferdinando solvendum imponerent, qui ditiones ærariumque omni comparatione majora quam ipse possidebant, atque per illud fœdus sua tuebantur: at verò Pontificem eò coire tantummodò tanquam Caput Ecclesiæ. Proinde offerre se non quartam totius pecuniæ portionem, prout ipsi postulabant, sed sextam, hoc est tertia parte minorem præscripta.

5. Porrò de suppetis contra Turcam Germaniæ tribuendis responderet: Non posse Pontificem ultra progredi, quam Granvellano significaverat; nimirum, (*) stipendia soluturum quinque militum millibus, si Cæsar copias duceret; sin verò alius quicumque, binis millibus & quingentis, dummodò classis Turcica seu superam seu interam Italiæ oram haud infestaret, ad quam propulsandam essent cogendæ Pontifici vires omnes. Atque in eo Paulus quæ sponderat reipla superavit. (**) Etenim, tamen copiarum ductor haud Cæsar fuisset, sed Septemvir Brandeburgicus; eo tamen tria peditum millia duce Paulo Vitellio misit, & postea sexcentos equites, ductore Sfortia Pallavicino.

(*) *Belcarus l. 23. num. 4.*

(**) *Belcarus supra citat.*

Cum autem ad hoc ipsum Ferdinandus Paulum rogasset, ut ea lenitas Lutheranis adhiberetur, quæ illecti opem expeditioni suppeditarent; responsum est, Mirari Pontificem, & vix sibi posse in animum inducere, siue Catholicos siue hæreticos illicis indigere ut saluti communi consulere: nihilominus placere sibi, erga Lutheranos voluntatem non hostilem, sed amicam proferri, modò præstaretur integra potestas custodiendi à Christo sibi tradita, neque legum relaxationes indulgerentur instante Concilio, cujus erat eas concedere vel denegare.

6. De Concilio hæc in mandatis data. Duas rationes maximè Germanis accommodatas ut illud extra Germaniam haberi vellent, Nuntio suggestit Pontifex: Prima fuit, habere in animo, se interfuturum Concilio, vel certè velle, ut ubi usui esset interesse posset: in præsentia verò ætati suæ tam devexæ, ac virium habitudini tam imbecillæ, intolerabile futurum vel iter, vel cælum Germanicum. Et quò hæc ratio vim haberet, neque de Camera-co, neque de ullis aliis urbibus ab Italia remotis, etsi extra Germaniam existentibus, mentionem fecit; à quibus ex se non abhorrebat, ut à nobis commemoratum est in Ardinghelli congressibus cum Rege Gallorum.

Secunda fuit; Cum in ea Provincia mutuis dissidiis arderent animi, rem periculo proximam fore, si controversiarum momenta ibidem expenderentur, & quasi follis admoveretur igni; adeoque facilem futurum transitum à linguarum ad gladiorum certamen. Cordi esse Pontifici, ut quantum fieri posset, commodo Nationis illius prospiceretur; Proinde primo sibi loco probari Mantuam, aliàs acceptam Cæsari, quod Germaniæ situ & clientela conjuncta esset. Præter illam, si tortè Mantuani Ducis tutores illius concedendæ auctoritate uti nolent, proponi secundo loco Ferrariam, quæ amplitudine loci, soli fertilitate, magnique fluminis propinquitate maximè opportuna videbatur ex cunctis

urbibus inter Alpes & appenninum positis. Verum cum ea urbs suæ ditionis non esset, nec prius ab Hercule illius Domino ipsam ad id petere voluisset, quam sciret gratam fore Germanis, non aliter sibi licere illam offerre, nisi posita concessuri Principis conditione. Ex suis proferre Placentiam ac Bononiam, alio tempore propositas.

7. Cum his mandatis ad Spirensem Conventum pervenit Moronus, ineunte Februario inchoatum, & 14. die mensis ejusdem (*) ibi verba fecit Gallorum Regis Orator Franciscus Olivarius, Alenconianus Cancellarius. Exposuit sui Principis animum in Germanos, benevolum semper rebus ipsis comprobatum, atque antiquioribus omissis, ad id confirmandum asseruit postremo, increbrescente famâ Solimannum meditari bellum in Pannoniam, missos à suo Rege Nuntios, qui Turcam ab eo consilio dimoverent; sed eosdem captos à Cæsariis, ac fortassis etiam trucidatos: falso postea vulgatum, destinatos à Rege, ut his contraria molirentur; id tamen à suo Principe posse redargui variis libellis, eodemque rerum gerendarum commentario, à Cæsareis unâ cum captis Nuntiis intercepto. Præterea sibi videri consilium, Turcam id temporis suscitare spectatâ ejus potentiâ, rebus à Christianis gentibus infeliciter in illum gestis, & contentionibus; quibus in præsentia dissidebant. Nec Pannonum inconstantiam, qui sæpè Germanos in Turcas, nec rarò Turcas in Germanos sollicitassent, mereri, ut ipsorum gratiâ perturbaretur, ac discrimen subiret univèrsâ Germaniâ à nemine laceffita. Satius videri, impendi operam civilibus discordiis componendis, & opportuniora tempora ad inferenda externis arma præstolari.

(*) *Sleidanus Anno 1542. Belcarus lib. 23. num. 8. & 9. & tam Oratio Galli Oratoris, quam cuncta gesta hujus Conventus, extant in volumine Archivii Vaticanæ.*

Olivarii concio faventibus auribus haud excepta, cum ob auctoris suspicionem, tum ob manifestam consilii indignitatem; cum gravis ignominia Germanici nominis videretur. Turcis disceptandum deserere Christianorum Regnum Germaniæ finitimum, ac legitimo jure possessum ab uno suorum Principum, electo tjam Imperii successore. Unde Orator Gallus ante Conventus exitum inde decessit.

8. At Nuntius in Conventum admissus 23. Martii (*) gratius peroravit. Placuit quippe Germanis subsidium contra Turcas oblatum: ubi verò de Concilio sermonem habuit, causas protulit, quæ Pontificem à Germanicis urbibus avertabant; verum in aliqua alibi eligenda, necesse fuit illas quatuor in mandatis, ut notavimus, à Paulo præscriptas præterite. Per privata enim colloquia compererat, tres urbes, seu beneficiario, seu pleno jure subjectas Pontifici, Conventui suspectas haberi; & Mantuam illis frustra proponi, ratis Tutores Ducis, id quod parens ejus negaverat, haud concessuros: præterquam quòd auctoritas Mantuani Purpurati, addi rebus Pontificis, ut aliàs objectum fuerat, eò tunc majoris ponderis censebatur, quò illam ampliorem reddebat minor imperantis ætas ex fratre nepotis. Quamobrem impetravit à Pontifice Moronus (**) facultatem duas præterea proponendi, alteram Cameracum, de qua aliquid insinuavimus, & in ea Pontifex erat pronior, utpote semotiorem à Germania, ceteris Nationibus haud suspectam, adeoque aptiorem continuationi Concilii, etiam bello inter eas

ex-

excitato, & à timore Martis Othomannici remotiorum. Hæc tamen Pauli propensio dissimulanda ipsi erat, quò narratam à nobis causam sustineret, cur Germanicas urbes excluderet: & insuper Camera-censis civitas neque prorsus commoda Germanis videbatur, neque cui plenè confiderent. Altera Tridentum erat, cui nihil fere deerat ut esset Germanica, nisi nomen, atque in eam exploratum erat Nuntio consensuros Germanos. Proinde connumeratis prius in Conventu quatuor urbibus, quas Pontifex opportunas existimabat, ac præterea Camera-co, postremo Tridentum obtulit celebrando Concilio, in Alpibus situm prope Athesim, urbem Germaniæ conterminam, & Ferdinando beneficiariam.

(*) *Belcarus & Sleidanus jam cit.*

(**) *Literæ Farnesii ad Poggium Nuntium apud Cæsarem, 27. Maji 1542.*

9. Responsum à Conventu, Ubi non liceret sibi in Germania Concilium obtinere, placere ut haberetur Tridenti. At Lutherani seorsim per suas contestationes reclamaverunt tam Concilii loco in Italia, quam auctoritati Pontificiæ illi præfaturæ. Decretum Romæ, ut dies 13. Augusti Concilio destinaretur; sed, postea cum nimis angustum tempore intervallum visum esset, post habitam (*) per tres Senatus de hac re ac de tenore diplomatis deliberationem, tandem 22. Maji statutum diploma atque signatum, promulgatum verò solenni Principis Apostolorum die, cujus supremum Principatum Lutherani oppugnabant; indictumque Concilium sanctorum omnium sacro die inchoandum, quorum pariter Festo die, & in quorum templo ante vigesimum quartum annum primo Lutheri hæresis eruperat, cui extinguendæ sacer ille Cœtus indicebatur.

(*) *Die 5. 12. & 22. Maji ut in Actis Consistor.*

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER QUINTUS.

ARGUMENTUM.

LEGATI Tridentum missi, qui Concilium instruerent; & quæ illis mandata. Suspicionem inter Pontificem ac Cæsarem. Eorum congressus Buxeti. Bellum inter Carolum, & Franciscum Regem. Tridentum adeunt Cæsaris Oratores; & quid ibi egerint. Superfeditur Concilio. Alte a Farnesii Cardinalis Legatio ad duos Principes pro concordia; sed infectâ re. Comitium Spire habitum; eorumque Decreta Religioni perniciose. Epistola Pontificis ad Cæsarem querimoniis plena; & quid effecerit. Pacificatio inter Cæsarem & Gallum. Iterum indictum Concilium, & alii Legati Tridentum missi. Quid injunxerit Neapolitanus Prorex Præsulibus ipsius Regni de Concilio adeundo, & suffragio ibi ferendo. Diploma Pontificium illi oppositum. Iterum Farnesius ad Cæsarem Legatus. Demandatum Legatis, ut Concilium inchoarent tertiâ Maji; cur tamen non inchoatum. Quæ Farnesius transegerit cum Cæsare de Concilio, & bello adversus hæreticos: eadem Romæ quoque agitata. Evænta varia Tridenti. Editum alterius Wormatiensis Conventus. Aurelianensis Ducis obitus; unde Pax in incerto nutat. Dies 13. Decembris aperiendo Concilio præstituta. Difficultates in Gallis Episcopis ibi retinendis. Inchoatio Concilii, & quo ritu. Habita solenniter ibi Oratio à Cornelio Musso, Episcopo Bituntino, ejusque à Suavis calumniis vindicatio.

CAPUT I.

Apologetica Cæsaris ac Regis Galliæ contentio, ex occasione Diplomatis promulgati de Concilio. Auctus Cardinalium numerus. Legati Tridentum præmissi, eisque injuncta mandata.

1. **D**IPLOMA quo Synodus indicebatur, paria honoris & fiduciæ sentia promebat de Cæsaris ac Francisci Regis pietate. At Rex suorum Nuntiorum necem ulturus, bellum Cæsari palam intulerat, & in Subalpinis, & in Belgii atque Hispaniæ finibus; instigato etiam contra Cæsarem Solimanno per Antonium Polinum Constantinopolim allegatum. Novâ ac periculosa injuria Cæsar offensus exarsit; unde hostium quasi loco sui adversarii studiosos habebat. Præsertim verò sibi offensionem duxerat illam animi æqualitatem in utrumque significatam à Pontifice, cui magnam Principes auctoritatem tribuere consuevere, adeoque magnam obligationem illius exercendæ, ubi causa magis quam robore pollere se putant. Quemadmodum in ejusmodi rerum conditionibus mos est cunctis

hominibus, jurisdictionem extollere, ac vim integram postulare in illis Magistratibus, quos, si viribus præpollerent vel uti legitimos non agnoscerent, vel uti violentos vituperarent.

2. Conquestus igitur per literas (*) Cæsar cum Pontifice, de Rege Galliæ sibi æquato, cum ipse more obsequentis filii Parenti Christianæ familiæ serviverit, eam adversus Turcam terrâ marique tutatus infinito planè dispendio, labore, ac vitæ periculo; adhibitoque simul omni conatu ad hæresim in Germania suffocandam: cum interea Franciscus Rex instar filii prodigi, dissipatâ portione sibi advenientis potentiæ, per ambitionem & inhonestas cupiditates exciverit, & vel tunc exciret arma Othomannica ad rem Christianam profligandam; & pecuniâ stimulisque Protestantium pertinaciam promoveret, ac postremo, colore quæsito injuriæ acceptæ in quibusdam ab eo missis non Legatorum sed exploratorum specie, violaret inducias per ipsum Pontificem firmatas, atque in custodia retineret Archiepiscopum, harum rerum minimè conscium.

(*) *Vide Belcarum lib. 23. de hum. 24. usque ad 28. Y 2 3. Hæ*

3. Hæ Cæsaris ad Paulum literæ vulgatæ, ex auctoris voluntate, & per exemplaria ad Regem Galliæ delata, ipsum ad prolixiorum acrioremque apologiam compulere. Ac primò quidem per ironiam agebat, Meritò Carolum obsequentis primo loco geniti laudem sibi arrogare, ut qui parentem in carcerem coniecerat, direptis illius ditionibus, nec eum nisi redemptum ingentii pretio dimiserat. Quid illum per jactata in Turcas bella consecutum, nisi stragem perpetuam ac dedecora Christianæ gentis, quibus læsus ac victor hostis irritaretur ad plura occupanda? At verò Franciscum curasse, Pannoniam filio Joannis Regis, legitimo successoris servandam, quæ postea vel incuria vel fœcundia Austriacorum armorum in Solimanni potestatem devenerat. Suorum officiorum studio JESU CHRISTI sepulchrum, & augustissimæ Hierosolymæ monumenta integra persistere, alioquin Aulæ Turcicæ jussu demolienda, eademque fuisse Franciscanis restituta. Hic verò summam reverentiam erga Pontificem sacrumque Collegium profiteri; purgare carcerariam inclusionem Præfulis, affirmando, cum ipse tunc existimaret suos Nuntios adhuc vivere, speravisse, per eam compensationem inductum iri Cæsarianos, ad eos sibi reddendos. Denique pluribus excusare objecta cum Solimanno fœdera, & subsidia quæ adversus Ferdinandum Regem Joanni collata cum Turcis conjuncto, & per anathema Pontificium à Catholicis sejuncto, submisit. Et quod ad primum spectabat; plurima exempla veteris novique Testamenti producere, quibus ostenderet, fœdera civilia cum infidelibus minimè interdicta: quod verò ad alterum, causam reddere, quod pro Joanne ratio staret. Sed utrumque sapienti libertate refellit à Belcario, satis gnaro, scriptorem in suorum Principum laudes semper profusum eos nunquam laudare, quippe qui fidem verbis suis abroget, adeoque, si res subtilius expendatur, vim ipsam significandi. Nec minùs sapienter se gessit Ludovicus XIII. dum neutiquam postulavit, ut liber, quamvis typis editus in sua ditione sibi subdito, suoque dicatus nomini, semper suorum Majorum causam suis æmulis anteferet: adulterinis liquidem ornari gemmis haud iis placet, qui veris abundant.

4. Pontifex quò resurgentes discordias extingueret, primò preces (*) adhibuit, misso statim ad utrumque Principem Joanne Politiano. Deinde, ut negotii pondus adderet, duos Legatos designavit, quibus nec eloquentia deerat ad persuadendum, nec auctoritas ad promovendum, nec benevolentia ad conciliandum. Itaque destinavit in Galliam Sadoletum, (**) virum non minùs morum quam literarum præstantiâ illustrem, Gallis haud parum addictum, quibuscum illi peculiarem etiam conjunctionem conciliat Episcopalis Carpentorati Sedes & commoratio. Ad Cæsarem verò Contarenum, ipsi charum ex duplici legatione ibi peracta: hic rerum civilium, Geographiæ ac Mathematicæ peritiâ Carolum, qui hujusmodi studiis oblectabatur, mirifice alliciebat, ut secum ageret non tamquam cum hospite Legato, sed cum intimo familiari. At ob importunam Contareni mortem Michaël Cardinalis de Sylva Lusitanus illi suffectus est, qui ab Episcopali Sede vulgò Visæus dicebatur, (***) paulò ante sacrâ Purpurâ insignitus; vir eâ tempestate, ob numanarum literarum, rerumque cognitionem, inter primos habitus.

(*) Adrianus l. 3.

(**) 7. Augusti, ut in Actis Consistor.

(***) 11. Dec. 1541. in Actis Consistor.

5. Hoc in loco Suavis elogium Pontificatus editum fatyram in Pontifices molitur. Scribit, eos Legatos à Paulo missos, *ne communis parentis officio deesset, à suis decessoribus semper ostentato.* Amplissimam sanè Principatus Apostolici commendationem hæc paucula verba complectuntur. Quinam paternarum actionum cursus in Christianæ Reipublicæ utilitatem semper profluxere à Romanis Pontificibus, necesse fuit ut in conspectu non paucorum simplicium, sed universi Christiani generis, & tot sagacissimorum Principum, perpetuò paternum hoc officium ostentaverit. Qui semper clementiam ostentat, tametsi crudelem animum gerat, quoties parcat necesse est? Qui semper liberalitatem ostentat, à quot quantisque sordibus oportet abstergeat? quot sumptibus, quot donis indulgeat opus est, quamquam intus sibi avaritia dominetur? Si ergo Romani Pontificis & mos & institutio est, charitatem communis parentis ostentare, erit pariter ejusdem mos & institutio, inquam mera charitatis benevolentia Christianis, tamquam filiis, elargiri. Quòd si quis Pontifex aversum ab his animum occultat, eum certè promere non audebit, nisi rarò, & ubi speret, perspicacissimis obtutibus innumerabilium lynceorum occultum fore. Unde perspicuè conficitur, plurimum Christianæ Reipublicæ prodesse conservatam apud se Pontificum auctoritatem, cum in iis conservetur; quibus vel invitis necesse sit suam semper operam in commune bonum conferre.

6. Utinam hujusmodi ostentationi, Principum pro se quisque studeret! Tunc enim verò cum hominum genere præclarè ageretur: perinde ac pariter eveniret, si cunctis hominibus consuetudo ac necessitas adforet, vel ut probi essent, vel certè ut probi viderentur. Nec verum narrat, Adrianum secutus, Suavis, dum ait, missum à Pontifice Visæum, tametsi parum Cæsari acceptum agnosceret. Etenim nihil in ipso Visæo Cæsarem offendebar; (*) sed ejus legatio minùs illi probata, quòd Visæus invisus esset Lusitano Regi, qui cum Carolo & sanguine & amicitia arcillimè necebat. Animus autem illius Regis adeò erat à Visæo aversus, ut delatis ad eum quibusdam literis, ex quibus amicitia inter Cardinalem & Episcopum Bergomatem deprehendebatur, Pontifex, qui Episcopum in Lusitaniam miserat, ut prius ibi futurum Concilium indiceret, dein verò Nuntii munere fungeretur, hoc ipsum munus revocaverit, illum ratus hoc solo nomine Regi suspectum. Jam verò quòd hæc una ratio legationem Visæi minimè gratam Carolo reddiderit, Carolus ipse disertè Nuntio patefecit, conquectus, velle Pontificem à se amicorum animos abalienare. Proinde Visæus Romam confestim à legatione revocatus.

(*) Totum apparet ex Literis Farnesii Card. ad Poggium Nuntium in Hispania, 3. Novembris 1542. & omnes hæc Literæ ad Poggium usque ad annum 1580. extant apud Barberinos.

7. Sed ad ea quæ à Paulo gesta sunt, redeamus. Auxerat ipse per eos dies Purpuratorum Collegium (*) viris idoneis promovendo Concilio; inter Vaticanani Patres cooptato Christophoro Madruto, Tridenti Præfule ac Domino, quo & auctoritas & studium adderentur Concilio; ac duobus Theologiæ laude conspicuis, Badia videlicet & Cortellio, & insuper Morono, doctrinæ varietate prædito, eorumque negotiorum experientissimo; Marcello etiam Crescentio, insigni juris consulto, ut ejusdem celebres Decisiones testantur; aliis etiam, sicut

ulari prudentiâ in rebus politicis. Et sanè memoriâ dignum videtur id quod Pontificem retraxerit, (**) ne quemquam tunc evexerit ex Nationibus exteris, & ex Nuntiis apud geminos Principes Rex Galliæ pronuntiaverat, Purpuratos ex suis neutiquam sibi acceptos fore, nisi eorum numerus Cæsareos æquaret; contra verò Cæsar, nisi suorum numerus Regios superasset. Hinc unica ratio, ne alter offenderetur, fuit, neutri quemquam indulgere. Cùm igitur per eas Aulas novi Purpurati suæ Nationis prodire non possent, satius habitum est, ne ullius generis Purpurati novi per easdem conspicerentur, atque idcirco Nuntii tunc exclusi. A causis adeò remotis pendente sæpè, vel in sapienti Principum gubernatione, Ministrorum fortuna & amplissima præmia. E selectis ad Purpuram, Morono præcipuè cum duobus aliis Purpuratis legatio Concilii demandata, quasi inter collegas Principi; illorum alter fuit Parisius, legum notitiâ commendatus; alter Polus, in Theologia naviter versatus, & morum sanctitate, splendore sanguinis, & exilii atque ærumnarum gloriâ, quas pro Romana Sede tuenda tolerabat, cunctis venerabilis.

(*) 2. Junii 1542.

(**) Literæ Farnesii ad Poggium 4. Junii 1542.

De his Legatis tam probè doctum se gerit Suavis, ut eorum Romæ profectionem assignet 26. Augusti, qui tamen ne designati quidem fuerant ante diem 15. Octob. ut in Actis Senatus habetur.

8. Statuit (a) iterum Paulus, quod in altera Concilii promulgatione sex ante annos decreverat: Si nimirum Sedes vacasset, Pontificis electio penes Purpuratos foret, quo schismatis periculis iretur obviam; quæ forsitan creasset seu lis inter ipsos Concilii Patres, ubi res decisa non esset; seu numerositas, tenuisque electorum notitia, si Patribus electionem addidisset. Idcirco etiam adjecit decreto: (b) Tametsi Pontifex alibi quam Romæ moreretur, prout dubitandum erat ex animo Pontificis adeundi Concilii, electio tamen Romæ haberetur, quippe in Urbe ab exterorum violentia supra ceteras tuta.

(a) In Congregatione Consistoriali, ult. Octobris 1542. ut in Actis Consistor.

(b) 29. Maji 1536. ut in Actis Consistor.

In mandatis habuere Legati, (*) statim ac pervenissent, adventus sui rationem Principibus reddere, eosque adhortari, ut suarum ditionum Præfules ad Synodum mitterent: Præfigere Templi maximi valvis schedam, quâ universè Synodus indiceretur iis omnibus qui vel ex jure scripto, vel ex legitima consuetudine illi adesse deberent: Ante inchoatum Concilium nullam cum hæreticis disceptationem admitterent, sed moderatè cum illis agerent; nec tam austerè, ut implacabilis indignationis metus ipsis infligeretur; nec tam leniter, ut iidem confidentiam sibi arrogarent remissæ fœcundia: Non prius aperiendum Concilium, quàm eò convenissent frequentes Patres ex quatuor præcipuis Orbis Christiani regionibus, Italia, Germania, Gallia, Hispania: tum verò Pontifice præmonito, ejusque consensu expectato, inchoandum. Omnino ita sollicitè se gerent, ut mora nunquam ipsorum procrastinationi tribui possent, sed præstantium infrequentia.

(*) Mandata extant in Archivio Vaticano.

CAPUT II.

Pontificis cum Cæsare congressus Buxeti; & belli continuatio.

1. AD irritum cecidit Legatorum labor de pacificatione inter Gallum ac Cæsarem, ut in æstu

iracundiæ solet contingere, prius quàm vel in opus defluat, vel lassitudine langueat. Præcipuè verò Visæus non æquis auribus auditus à Carolo, non modò ex indicta causa, sed, uti Cæsar tunc Nuntio patefecit, ex alieno Caroli animo, ab eo quod per Legatum agebatur, & à Principe qui eum legaverat Par enim in utrumque Pontificis benevolentia, videbatur Cæsari in alterum propensio, causa spectata æquitate, quam à se stare putabat. Et tamen Granvellano Pontifex disertè dixerat, (a) *Romam pane vesci, & in neutram partium propensione*: atque genus insanis sibi videri, expertum se infelicem exitum, eique adnexam vituperationem sacrorum armorum, quæ auctoritas Pontificia in Principem adeò minorem, ex adeò majori causa contorserat in Britannia judicio; velle nunc non modò sibi membrum abscindere, sed corpus medium secare, Galliæ Rege reciso. Et sanè Pontifex omnem movebat (b) lapidem, quò Cæsarem retraheret ab ea voluntate tam obfirmata, ut à Francisco Rege dejungeretur, expendendumque illi proposuit: In primis eam sejunctionem mortalium opinionum haud æquam visum iri, quippe nec Regis confessione, nec manifestis iudiciis compertum erat, Turcam ab eo sollicitatum ad Christianos divexandos. Nulli pariter utilitati eadem Cæsari futuram, cum absque eo paratus adhuc esset Pontifex ad illi suppeditandum quidquid in se virium foret, adversum Othomanni conatus: quo præstito, parum interesse, eadem auxilia hoc vel illo nomine obtinere. Præterea Christianæ rei noxium id futurum; nam ubi Pontifex se Gallo adversarium prodidisset, fiduciam in ipso auctoritatemque sequenti ad pacem componendam illicò collapsuram: detrimentum denique ipsi Cæsari influxum iri; Regem enim obtentu illatæ sibi à Pontifice injuriæ, eam ulturum derivatis ad se Ecclesiasticis bonis, ac tam pingui subsidio fortiùs in Cæsarem arma laturum.

(a) Literæ Farnesii ad S. Georgii Cardin. 24. Decembris 1542. in Archiv. Burgbesor.

(b) Variæ Farnesii Literæ ad Poggium, præsertim 7. Augusti 1542. & ult. Febr. 1543.

2. Sed cum is Italiam peteret, in Germaniam iturus ad contrahendas armorum vires, inde in Belgium, ad ea sui brachii nervis tractanda, Paulus Senatuum consuluit, expediretne, ut adhortationes suas ad pacem ipse per se Carolo impenderet. Et post longam consultationem in Senatu, ibidem 11. Novembris statuit, diploma scribendum iisdem ferè verbis ad utrumque Principem inter se pugnantium; ubi commemoratis conatibus à se constanter adhibitis, quo reconciliarentur, dicebat, Suas fortasse noxas obtulisse, ne quidquam protecerint: ostendebat auctam tunc concordia necessitatem, cum ob bellicos Othomannicæ potentia apparatus, tum ob indicti Concilii celebrationem. Proinde nolle se speculasse Divinæ clementia: unde statuisse in Insuliam se conferre, ut cum utroque colloqueretur, consilium, ipsos si non sui, Christi certè, cujus personam gerebat, reverentia ab eo congressu se minimè subtracturos, propinquum aliquem locum adeuntes, atque interim suspensis armis, tutoque transitu præstito cursoribus, aliisque ministris, quos ipse ad rem transigendam adhibuisset: ad id Pontificalis muneris officio se stimulari; ex quo enim quocumque tandem Divino consilio collocatus in eo fuerat, nunquam partem ullam omiserat seu Patris seu Judicis, quæ sui muneris interesset. Possè utrumque pro sua prudentia ac probitate sibi persuadere, ad iter illud à se susceptum per eos hiemis algores, & ætate decrepita, non nisi à studio communis incolu-

mitatis adduci, quæ ipsorum, quippe potentissimo-
rum Principum, commodis supra ceteros profutura
fuisse, perinde ac communis clades ipsis quoque de-
trimentum maximè esset allatura. Ceterum ex diu-
turna experientia potuisse satis deprehendi parem in
utrumque benevolentia suæ constantiam, à præci-
puo in alterutrum studio semper alienæ. Postre-
mum, ipsos rogare, darent operam, ut Episcopi suo-
rum Regnorum ad Concilium maturarent, prout il-
lorum munus, & iussio Pontificis exigebat.

(*) 12. Novembris, ut in Actis Consistor.

3. Discessit Româ Pontifex (a) 26. Februarii, &
Urbs regimem Rodolpho Pio Cardinali Carpen-
tamquam Legato commisit, viro perquam conspi-
cua. (b) Cumque Bononiam circa Idus Majas per-
venisset, Senatû Purpuratorum seriò commonuit
(c) ut præscriptæ reformatæ disciplinae leges obser-
varent; quarum exemplar in seipsis exprimerent
oportebat, quòd postea Synodus minoribus Eccle-
siasticis, remotisque Nationibus imitandum propo-
neret. Genuam appulit Cæsar Vere abeunte; se-
cumque adduxerat Octavium Farnesium, generum
suum, qui eum obsequii gratiâ in Hispaniam adferat.
Pontifex verò Petrum Aloysium Octavii parentem
officii causâ ad eundem milit, & mox etiam Farnes-
ium Cardinalem cum dignitate Legati, qui omni
studio atque efficacia Carolum ad colloquium se-
cum traheret. At Carolus, quâ ex indignatione in
Galliæ Regem à pacis colloquio alienus, quâ ex fe-
stinatione comparandi in Germania ad bellum co-
pias, omnem averfatus moram, negavit, licere sibi
ad hujusmodi congressum Bononiam usque defle-
ctere; paratum se tamen ad eum esse; ubi Ponti-
fex locum adiret, quâ sibi iter habendum esset.

(a) In Literis Farnesii ad Verallum Nuntium
Spoleto, datis 4. Martii 1543.

(b) Designatus fuit 9. Febr. 1543. in Actis
Consistorialibus.

(c) 19. Martii Bononiæ, ut in Actis Consistor.

4. Narrat Sadoletus, (d) per id temporis à Gal-
lica legatione regressus, Bononiæ, post acceptum
Caroli responsum, fuisse deliberatum in Senatu; an
decret Pontificem aliò Cæsarem convenire, com-
munemque fuisse sententiam, ubi certa spes rei con-
ficiendæ non affulgeret, majori labori exponendam
non esse infirmam Pontificis valetudinem, nec ma-
jori demissioni supremam Majestatem, cum opera
Nuntiorum ad negotia pertractanda satis esset;
iterum autem re ad Senatum relatâ, quòd quid de-
mum agendum statueretur, quinque ex Purpuratis,
qui ante Sadoletum sententiam dixerat, in jam me-
morato consilio persistisse: se verò, repositâ in Pauli
iudicio suarum virium valetudinisque ratione, de
cetero affirmasse, quòd spectaret ad Pontificiam
dignitatem, nullam aliam à se concipi dignitatem in
rebus à summo Pastore gerendis, quam ut illæ sui
gregis utilitati conducant. Proculdubio sperandam
potius pacificationem ab officiis, Pontificii oris ma-
jestate prævalidis, quam in privatorum administro-
rum voce languentibus: certè congressum illum
profuturum ad arcendam opinionem, quam com-
munem, tam noxiam fidelium exemplo, animorum
alienationem inter Pontificem ac Cæsarem obtare
pariter corporum propinquitati. Atque in hanc
sententiam à reliquis itum: quapropter decretam
fuisse (a) congressui Parmam vel alium opportu-
num locum. Placuit ea urbs Cæsari; & Pontifex
eò contendit. Inde suborta controversia, permit-
tendum necne Cæsari, ut eò cum copiis militum in-
grederetur, ut habebat in animo, ex arrogato sibi

Parma supremo jure, quod jam in celebri ac proluxa
responsione declaraverat, à nobis suo loco recensita,
ad literas quibus à Clemente inculabatur. (b) Quo
removerentur obstacula, convenere, ut Buxeti in
oppido Pallavicinorum, prope Padum, pari militum
adductâ utrimque ad custodiam manu, colloque-
rentur. Eâ re in Senatu (c) decretâ, bini simul se-
lecti Legati, Cæsari obviam ituri, Parisius, Tridento
Bononiam (d) à Paulo accersitus ut cum eo dere-
bus Concilii ageret, & Cervinus.

(d) In libro Literarum ad Paulum Sadoletum
in quibusdam 16. Junii 1543.

(a) 8. Junii An. 1543. ut in Actis Consistor.

(b) Jovius lib. 43.

(c) Parmæ 18. Junii, ut in Actis Consistor.

(d) In Congregatione Consistoriali Bononia
15. Maji, ut in Actis Consistor.

5. Buxetum itaque Pontifex adiit, ac die postero
Cæsar iisdem in quibus unâ divertit. Aures hic pa-
cis consiliis haud faciles præbuit, ardens cupiditate
injurias ulciscendi, quas sibi à Francisco Rege quere-
batur illatas (quippe qui ipsum opprimere conate-
tur, non ab hominum, sed à ventorum conficture-
vertentem) parantemque Cliviensis Ducis conta-
maciam frangere, Geldriam occupantis. Unde
Paulus, guarus haud parum à Pontifice confici in
negotiis à se ad communem utilitatem inductis, si
cunctis palam fiat, suas à se partes ad ea conficienda
expletas abundè, petiit, impetravitque à Cæsare, ut
preces & contilia sacri Collegii in Senatu super hisce
rebus audiret. (e) Ibi Marinus Cardinalis Grima-
nus facundâ prudentique oratione Cæsarem ad pa-
cem est cohortatus. E diverso Cæsar gravibus ethi-
cibusque responsis studuit causæ suæ æquitatem
ob oculos ponere, necessitatemque ne ad conditio-
nes adversarii sese flecteret; qui, ajebat ille, post
exclusum secundo loco genitum in Gallia à propria
Britonum ditione, querebat eidem in Imperii Ro-
mani Provinciis Insulari Principatum. Hunc tridui
congressus exitum habuit, Cæsare posthac Germa-
niam versus digresso, & Pontifice Romam, cui non
alius inde fructus extitit, nisi obrectationum de-
pulsio, quasi Paulus labori pepercerit, quem plecti-
que fructuosum fore prædicabant.

(e) 24. Jun. 1543. Buxeti, ut in Actis Consist.

CAPUT III.

*Quam verisimile sit quod narrat Suavis, & cum
alii Scriptores, in privatam Pontificis utilitatem
fuisse quaesitum illum congressum. Et per hujus-
modi occasionem expenditur variorum illius at-
tis Scriptorum auctoritas.*

1. SEd hujus accusationis loco, quam homines,
promptiores ad pollicendum sibi felicem ex
cunctis futuris industriis exitum, parabant, alteram
extruxere temerarii in trahendis deteriore in
partem causis operam præteritorum. Affirmat Sua-
vis, Paulum in illo congressu potissimum eò spectasse,
ut à Cæsare Mediolanum Octavio impetraret,
oblatis vicissim ingenti auri copiâ, plurimis Purpu-
ris, & promisso contra Gallum foedere; cujus rei
nullum ille testem producit. Mihi quidem dissimu-
lare non libet, nonnulla ex his à me comperta apud
Joannem Baptistam Adrianum, scriptorem illorum
temporum haud ignobilem, sed infensum Paulo,
adeoque Suavi acceptum: in Suavis enim atram-
mento veneni natura deprehenditur, in eo planè
sita, quòd humorem nocentem undique trahat,
præter id quòd confert de suo. Nec sanè tempus
insumerem in ea narratione refellenda, nisi alioqui
ni.

nimiam vero dissimilitudinem præ se ferret; cum
operis non sit, culpas Pontificum quantumvis gra-
ves abstergere, præsertim in iis, quæ neque ad Con-
cilium, neque ad Religionem pertinent; neque no-
stri consilii, amorem Pauli proclivior in suos ob-
tegere. Sed verè affirmo, perpensis omnibus ra-
tionum momentis id falsum confici.

2. Ac primò quidem nullius est ponderis Adriani
affirmatio, hujusmodi videlicet hominis, qui nul-
lam habuit seu communicationem, seu notitiam re-
rum arcanarum præter Hetruscas, sapiusque hallu-
cinari visus est in iis, quæ passim in comperto fuere.
Ut exemplum aliquod re nostra indicemus: Narrat
ipse, Protestantes consensisse Concilio, si cogere-
tur à Cæsare uti Tridentinum acciperent: & tamen
per hominum manus ipsorum denuntiationes cir-
cumferebantur, à te non modò quamcumque Syno-
dum à Pontifice administratam repudiari; sed quo-
cumque fieret modo, eam recusari Tridenti, tam-
quam in urbe verè Italica, non Germanica. Scribit,
Lucæ visum Pontifici durius se premi à Cæsare ad
Concilium celebrandum: sed e contrario ex innu-
meris Commentariis à me perlectis ac sup à recita-
tis aperuissimè constat, & ne Suavis quidem inticia-
tur, tunc à Pontifice promotum pro virili Conci-
lium. Præterea mirum non est, ab eo historico, cui
unicus erat labor Principem suum Cosmum extolle-
re, tantumdem fuisse depressum Paulum tertium,
cui Princeps ille summo perè adversabatur, & animo
& utilitate contrarius: prius, ex utriusque æmula-
tione assequendi honorem ac dotem, quas contulif-
sent nuptiæ Margaritæ Austriacæ, Alexandri Medi-
ci viduæ; deinde, ex lite propter memoratam do-
tem circa bona prioris viri, ex veterrimo fidei com-
mitto Mediceæ familiæ à Cæsare filia adjudicata,
Cosmo id ægerrimè ferente. Iræ postea exasperatæ
per mutuam suspicionem, hinc tumultuantibus Pe-
rusinis, hinc Florentinis exulibus novas res molien-
tibus. Postremò odia si umquam antea, tunc maximè
ardebant ob Senensem ditionem, quam pro se uter-
que affectabat; idcirco magnam pecuniæ vim offe-
rebat Cæsari, illius perquam indigenti; simulque
sperabat, haud illum recusaturum sui dominatus
intestina membra communire prælidis, non latis
firmata per jacturam, ut sic loquar, adventitiæ la-
cinia illius novæ se junctæque ditionis.

3. Porrò neque quemquam ex eruditis viris mihi
objecturum putem auctoritatem Prudentii Sando-
vallii, Pampelonensis Antistitis, in Vita Caroli V.
Erroribus enim tam palmaribus scatur, ut commise-
randus potius sit, quam refellendus. Exemplum
afferam: Refert, Cæsarem, expertum haud posse
Pontificem ad suas partes pertrahi per literas à no-
bis indicatas, quibus æquatam sibi Gallum quereba-
tur, studuisse, postulato Concilio, quasi fræno illum
in medio saltem sistere. An oculis non usurpaverat
in literis memoratis tenorem ipsius diplomatis
Concilium indicentis, in Cæsaris gratiam jam pro-
mulgati? Præterea Pontificem arguit quasi non sa-
tis illi fuerit, suos ad Parmæ ac Placentiæ Principa-
tum evexisse; sed insuper ad Mediolanensis accef-
sionem tunc aspirasse. Ridicula planè objurgatio;
etenim Farnesii in earum urbium Jura non nisi multo
post tempore immissi. Profert ille Commentarium
quemdam Didaci Mendozæ, Cæsarei moderantis
apud Senenses, quo suo Principi suadet, ne vel illius
urbis vel Mediolani possessionem deserat. Cujus
Commentarii molliorem à se partem adduci profi-
tetur, a superiore prætermisâ. Et tamen ea mollitu-
do mordacissima urtica est, quæ honorem Cosmi,

Mediceique nominis, & universæ Florentinorum
nationis, ac demum Pontificis, lacerat per contu-
meliosum despectum, viro cordato honesteque nato
planè indecorum. Ad hæc jactitat, facillimum
Cæsari fuisse, qui tamen pecuniâ ac viribus nihii id
temporis affluebat, solâ nominis existimatione de-
bellare Gallos, Turcas, unâque Pontificem; cujus
ditiones ut bello petat, Cæsarem hortatur: jactatio
enim verò magis apta glorioso Plauti militi, quam
Cæsaris Consiliario. Quare Commentarium illum
existimo quasi nothum planè filium, qui in obscurissi-
mis natalium tenebris aliquid sibi lucis quærat, splen-
didum parentem ementitus.

4. At neque majorem hic fidem asseram Jovio;
quamquam is in hoc Mediolanensi negotio, & de re
ipsa pauca quædam afferat, & in adjunctis, ac gene-
ratim satis honorificè Paulo Tertio taveat; testatus
hoc in loco vetus & constans illius studium Synodi
celebrandæ ad rem Christianam constituendam;
tum exactissimam inter duos Principes æqualitatem,
insuperabilem Cæsaris tentamentis, cui spes inerat
ejus defleçendæ per filia connubium, aliaque im-
perita Farnesii emolumenta. Scriptor hic, alio-
quin admirabilis styli præstantiâ, & narrationum
evidentiâ ac venustate, illustrem molem supra cadu-
ca fundamenta construxit; non quidem in sinceri
animi vitio, ut fama biaterat, cum illum compe-
riam satis liberum in quocumque promiscuè vitupe-
rando, ubi vituperatione sibi dignus videatur, ta-
meti ex potentioribus sit, & alibi à te collaudatus;
sed penuriâ Commentariorum probatæ auctorita-
tis in iis quæ spectant ad arcana negotia, & exqui-
sitoris curæ in iis quæ palam gelta sunt perveltig-
gandis. Et ne longiùs progrediar in enumerandis
frequentissimis ejus erratis, quæ Belcarius, alique
accuratè notarunt. adducam aliqua in hisce Cæsa-
ris itineribus. Suo loco memoravi, Cæsarem, cum
anno 1536. Neapoli Romam venit, ex Jovi narra-
tione solum in Urbe quatrimum commoratum, cum
reverà tredecim ipsos dies ibidem expleverit: nec
veracius se gerit in recensendo ejus per Insuliam
itinere, de quo nunc agimus, & cui se interfuisse
commemoravit; affirmatque se compellatum à Cæsa-
re, uti calamum paratum haberet ad ingentes even-
tus percribendos, quos motus illi moliebantur. Ait,
fuisse Bononiæ statutum Buxeti colloquium; & ta-
men nemo ex Pontificio famulatu de oppositio cer-
tus non erat; cum publicus tunc per Aulam rumor
esset, ut liquet ex adducta Sadoleti epistola Bononiæ
data, Parmam fuisse destinatum: idque confirmant
duo Senatus decreta quæ retulimus, Alterum Bo-
noniæ habitum, ut Parmam convenirent, vel in ali-
um commodiorem locum; alterum Parmæ post mul-
tos dies, ubi congressus Buxetum translatus. Omif-
sis ceteris, pro certo assumit hic auctor, gratissi-
mum Regi Gallicæ futurum fuisse, si Farnesii Insu-
bria concederetur: quod ad eò veritati repugnat,
(a) ut cum paulo ante Regi proposuisset Ardinghel-
lus, permetteret Principatum illum virili proli, quæ
ex Aurelianensi Duce & Ferdinandi filia nasceretur,
Franciscus recusaverit; addens, sibi Mediolanum
ereptum, & sibi velle, ut in filii capite in præsentia
restitueretur. Belcarius denique (b) uti parum stu-
diosus in narrantis ita parum sollicitus in perscrutan-
dis Italiæ rebus, quas veluti fimbrias suæ telæ ad-
suebat, narrat quidem, noluisse Paulum Francisco
Regi, relictis communis parentis partibus, adhæ-
rere: de cetero insinuat ipse, pariter negotium de
Mediolano agitatum: sed manifestè à vero aberran-
tem in eo Jovium sequitur, affirmando, fuisse pro
certo

certo habitum à Pontifice Galliarum Regis assensum. Ac ne quid loquar de minoribus ejus mendis in diebus notandis, in gravem etiam Sandovalii erratum labitur, dum ait, Parmam ac Placentiam Petro Aloysio jam à Paulo beneficiario jure concessas, & Cæsaris comprobationem Buxeti quaesitam. Hinc est, quod ego horum Scriptorum testimonio non utar ad ea quæ narro confirmanda, nisi raro & in rebus levioribus, nec in dubium aliunde revocatis in quibus ne ipsa quidem lex testes repudiat quamvis in aliis errati convictos.

(a) *Ex Literis Ardingbelli ad Farnesum ex Gallia, quæ extant apud Burgenses.*

(b) *Lib. 23. num. 30.*

5. Sed nostrum argumentum repetamus. Tamen si Scriptorum, quos nominavi, fides adeo nutet, non tamen ab illis recederem, nisi prævalidas rationes haberem. Initium ducam à minus cogente; quippe quæ solum elevat affirmantium auctoritatem, quæcumque alioquin illa fuerit, sed affirmationis falsitatem in seipsa non ostendit; quo pacto Daniel Susannæ innocentiam defendit, hoc est, adducta testium in affirmatis rei conditionibus repugnantia. Jovius & Belcarius affirmant, de Insubria Octavio concedenda agitatum esse cum Galliarum Regis consensu, eumque hoc pacto pacem initurum. Quod si verum esset, Pauli in ea re postulationem honestaret. Suavis & Adrianus oppositum scribunt; quin volunt, oblatum à Paulo vicissim foedus cum Cæsare adversus Gallum. Sed postea ii ipsi inter se dissentiunt: Adrianus siquidem refert, Pontificem, quamquam in Urbis Arce supra trecenta scutorum millia non asservaret, per opulentioris thesauri ostentationem fuisse Cæsari pollicitum decies centena scutorum millia in pecunia numerata, totidemque in data fide, eidemque in conditionibus permisit retentionem Arcis Mediolanensis & Cremonensis. Contra verò Suavis, rem hujusmodi ratus incredibilem, narrat, idcirco negotium haud ultra progressum, quod Cæsar decies centena scutorum millia, simulque arces postulasset. At Sandovalius imperitius comminiscitur adductam à Pontifice secum pecuniam; atque idcirco cum armatis copiis Cæsarem ab eodem haud admissum, quod ab eo pecuniæ suæ timeret.

6. Animadverso testium dissidio, probationum pondus expendamus. Si Paulus tam anxie cupiebat cum Cæsare colloqui tam ingentis emolumentum gratiæ, cur in Bononiensi Senatu vocabat in dubium, eundem necne ad colloquium sibi esset? Cur passus est in confesso Purpuratorum, qui plene ferè omnes ab eo donati Purpurâ ab ejusdem voluntate pendebant, ne iret, decerni? Adeo ut nisi forte Sadoletus accessisset, qui in secundo congressu argumentis ipsius pietate animatis rationes quinque antecedentium collegarum diluisset, omnino de profectio Pontificis actum fuisset.

7. Præterea, si Pontifex eâ sibi laborabat, non quidem tunc primò Paulum aggressâ, sed multos ante annos in eo succensâ, ut isti autumant; cur tam ardentem Cæsarem urgebat, & per iteratam nepotis, & per Cervini legationem, ut deditâ Francisco Insubriâ Reipublicæ Christianæ tranquillitatem daret, cujus flagrantia in id officia tot jam probatis à me commentariis comprobata? Cur Farnesius in suis literis, vel maximè arcanis ad Pontificem scriptis, adeo dolebat Cæsarem obtulisse? Cur inter tot negotia, & illi & aliis ministris apud eos Principes data ad suam familiam evahendam, atque

inter mandata, quæ penes me sunt depromere paratum legere cupienti, ne nutus quidem uspiam deprehenditur, qui hujusmodi Mediolani concessionem respiciat? Cur verò per Gibertum prius, postea per Ardinghellum Franciscus Regi varias componendæ pacis vias aperuit, quæ huic consilio aditum præcludebant?

8. Ad hæc, cur per ea tempora, quæ Cæsaris Ministri petierant, tam liberè, tam consultò cum eorum ægrimonia repellebat; uti prius Farnesius S. Georgii Cardinali significaverat per epistolam à nobis allatam, atque uti liquet ex acerbis querimoniis Caroli, editisque ultionis argumentis; cum in ipsius benevolentia unicè inniti posset tam eximii spes beneficii?

9. Perge porrò: Observemus, quoniam pacto in reliquis Paulus se gesserit. (*) Volunt isti montes aureos ab eo inde Cæsari exhibitos, eviscerato Ecclesiæ patrimonio. At paulò antè, cum apud se statuisset, in jura Camertium Principatus, Varanis à Fisco erepti, Octavium immittere, Cæsari per Farnesium in Hispania Legatum proposuit, ne illi grave esset, ut si Octavium ex trecentis scutorum millibus, quæ secundum pactiones Campeggii cum Margaritha in fundum Neapolitanæ ditionis impendenda erant, dimidium in eum Principatum insumeret, quo Pontificis ærario satisfaceret; quippe tantumdem pecuniæ suppeditaverat bello contra Varanos & Urbinatum Ducem, ad eam ditionem recuperandam. Cum verò Cæsar ægrè ad id animum induceret, veritus, ne fortè alius Pontifex Octavium ex Principatu spoliaret, qui filiarum vadimonio obstringendus erat; fassus est Paulus, sibi neque per conscientiam legem, neque per famam licere, illius Principatus jura concedere; neque unquam ad id animum induxit, donec post longum tempus variosque conatus Farnesii, iterum ad Cæsarem in Belgio Legati, ac postea Cervini, Caroli consensus in jura propositam conditionem impetratus est.

(*) *Legitur in Literis alibi citatis Farnesii ad Pontificem ex legatione Hispanica, & ab alterius ejusdem, & Cervini Cardinalis, ex Belgica.*

10. Postremò, si Paulus egisset Buxeti cum Cæsare, ejusque ministris, ut Suavis & Adrianus rem colorant, de hujusmodi Principatus accessione Farnesiorum familiarum, semet ut confederatum, non ut pacificatorem pollicitus; quâ fronte potuisset statim postea Cæsarem in Senatum vocare, & per eum vocibus ad pacem cohortari? Quanam confidentiâ fuisset ausus Carolo tam acerbas literas scribere, quas mox proferemus; tam ingenuè jactare, quàm rectè semper se gessisset, si conscientia suggestisset, posse sibi à Cæsare exprobari tam indecoram aviditatem, tam impudentem simulationem? Libeatne rumoris ortum agnoscere? E consuetis vulgi opinamentis erupit, semper proni ad cudentia in Principibus figmenta, & arcana utilitatum molimina, semper Pontifices averfantis post illa Principatus primordia, quæ satis temporis habeant ad excitandam invidiam in plerisque cupidis & ambitionis, inflammandamque communem novitatis appetentiam. Facem ad id præfert laudata Sadoleti epistola, quâ scribit, dum adhuc Pontificis profectio anceps pendebat, & Senatus sententiæ ad eam impediendam inclinabant, communi sermone circumferri, illud iter à Paulo suscipi Suorum utilitatis gratiâ, non publicæ cunctorum quietis. Quare et Scriptorum opinio non à veris rei gestæ narrationibus profecta est, sed ab ipso rumore, rem tanquam futuram vaticinante. Quicumque Principum negotia

gotia quandoque penitus intropexeris, nonnumquam experimento compereris, quædam illis à populo adscribi, sibi quidem manifestò falsa; ita tamen asseveranter communiterque confirmata, ut iis obistere vel pœrida assentatio, vel puerilis inficitia videretur. Ita conditiones hominum inter se compensantur; cui tributariae serviunt manus, re tractariae insultant linguæ.

CAPUT IV.

Legatorum Tridentum adventus; ac Cæsaris Oratorum. Quanam ab his agitata. Oratio Atrebatensis Antistitis, Cæsaris nomine.

1. Jam verò post longam, sed non alienam digressionem, oportet aliquantulum regrediamur, narrationemque argumenti nostri magis propriam resumamus; hoc est eorum, quæ ad Concilium intrinsecus pertinent. Legati, quos supra nominavimus, acceptâ Romæ Cruce, legationis tesserâ, 20. Octobris, cum indicto die nequissent Tridentum attingere, (a) tum ob temporis inclementiam, tum ob necessariam Moroni moram, cui recens in Senatum adscripto multa erat ornanda supellex, (b) eo præmissus est Pontificis nomine Joannes Thomas Sanfelicius, Comensis Episcopus, cui demandatum est, ut unâ cum Tridentino Cardinale adeuntes Præsules exciperet, & quæ opus essent pararet. Supervenerunt postea (c) Legati 22. Novembris; at non nisi pauci Antistites eò convenerant, (d) iique vel ex propinquis Germaniæ locis, vel ex Italia, compulsi à Pontifice. Hic verò quò mordax sit, mendax esse patitur variis in rebus Suavis.

(a) *Epistola Farnesii ad Poggium in Hispania Nuntium, 5. Nov. 1542.*

(b) *Fuit indictus dies 3. Septemb. ut patet ex citata Epistola Farnesii. Sed legantur signata diplomata 22. Octob. & missa fuerunt 8. ut patet ex Epist. Pandini ad Episcopum.*

(c) *Epistola Farn. ad Poggium Nuntium in Hisp. 9. Decemb. 1542.*

(d) *Epistola Farn. ad Poggium 14. Febr. 1543.*

2. Primò affirmat, Impositum Legatis, ne quid sui muneris publicè gererent, donec mandata susceperint, opportuno tempore ad eos deferenda. Nihil à vero discrepantius: nam mandata eis Romæ tradita sunt; tamen continebatur in ipsis, quod ex tenore supra recitato patet, ne Consilium inchoarent absque decenti Præsulum frequentia, & præterea Pontifice prius admonito, ejusque expectatis mandatis: id verò per eam celeritatem conficerent, ut omnem affectatæ procrastinationis suspicionem evitarent; & omnino liqueret, quàm cumque moram ab Episcopis ex adeundi negligentia oriri.

3. Secundò refert, Illuc à Pontifice eos missos, quibus maximè confidebat. Si eorum nomine, quibus maximè confidebat, illos significat, qui Pontifici maximè obtemperabant, verum refert; hos enim solos potuit Pontifex accire. Sin verò significat, hos tantummodò datâ operâ ad id selectos; impudentis mendacii se auctorem prodit. Omnes literæ Farnesii Cardinalis ad Nuntios in Hispania atque Germania (a) iteratis cohortationibus fervent, quibus illarum regionum Antistites sollicitantur, ac ipse Cæsar urgetur, ut Neapolitani Regni, suarumque ditionum Præsules ad festinandum compellat; atque ad idem hortetur Lusitanæ Regem, quicum eâ tempestate novam affinitatem contraxerat, illius filiâ in uxorem acceptâ à Philippo Hispaniæ Principe, cum opulentissima dote, quâ bellorum difficul-

Histor. Concil. Trid. Pars I.

tatibus subventum est. Quin Pontifex æstu sollicitudinis adeo incaluit, ut ad acerbas querimonias cum Cæsare ob cunctationem progressus fuerit, atque ad hoc unum opus in Germaniam Truxesum (b) miserit, de quo paulò post agemus, cum litteris Pontificiis, ad eos Præsules perpellendos: pari etiam (c) ardore Regem Galliarum stimulabat. Præterea cunctis Purpuratis (d) indixit, ut se Romam conferrent; ut Synodo præto essent, binis solum utriusque Principis arbitrio concessis, quos ad suorum Regnorum procuracionem selegissent.

(a) *Præsertim ad Poggium 3. Nov. 14. Febr. & 13. Martij.*

(b) *Epistola Farn. ad Verallum Nuntium in Germ. 26. May. 1543.*

(c) *Habetur in citata Ep. ad Pogg. 14. Febr.*

(d) *Literæ Farn. ad Poggium 3. Nov. 1542.*

4. Tertio scribit, Jussos à Pontifice hos quibus maximè fidebat, eò, sed lentè iter facere. At res ipsa contrarium ostendit; ii enim confestim pervenire, ut jam vidimus. Sed infrequentia causa erat, quòd Itali ac Germani, quippe propinquiores, præstolabantur plerique nuntios, quibus de suscepto à longinquis itinere fierent certiores; post eos enim nuntios satis adhuc supererat temporis, ut eodem cum illis tempore, vel certè post paucos dies convenirent. Gallis verò & Hispanis nondum ab illis Regibus iter indictum. Franciscus Rex (a) à Pontifice ad colloquium secum invitatus, per certum Oratorem, obtentâ necessitate bello insistendi, adventum suum excusaverat; & ne suos Præsules mitteret, itinerum pericula causabatur, adducto exemplo infortunii quod Fregosum & Rinconem oppresserat. Cæsar vicissim (b) suorum moræ præstulerat timorem ipsis injectum ex captivitate Præsulis Valentini, sive causa vera esset, sive ut Paulum inflammaret ad illius libertatem à Gallo acrius reposcendam.

(a) *Literæ Farnesii ad Poggium, 27. Februar. 1543.*

(b) *Ex Ep. Farnesii ad Pogg. 13. Mar. 1543.*

5. Verum tamen Ministros tuos ad Conventum Norimbergæ indictum missurus, quòd nova subsidia bello Pannonico decernerentur, cum ad hoc destinasset Granvellanum, magnum Cancellarium, ejusque filium Episcopum Atrebatensem, illos iussit Tridentum tamque suos Oratores adire; quibus Collegas adjunxit Joannem Ferdinandum Manriqueum, Marchionem Aguilarium, suum apud Pontificem Legatum, & Didacum Mendoza, qui Venetiis eodem munere fungebatur: iisque potestatem tribuit, ut in Concilio seu simul conjuncti, seu per se quisque seorsim partes agerent ad ipsum spectantes, tam uti Cæsarem, quàm uti Dominum suarum ex hereditate ditionum Tridenti (*) adfuerunt duo Granvellani ac Mendoza (Aguilarius quippe à Legatione Romana non abcefferat) 8. Januarii anno 1543. statimque Legatos Pontificis invisere. Cum Polo, quem primum adiit, conquestus est Granvellanus, quòd res Concilii nimis languidas offendisset. Sed auditâ Poli responsione, quâ nihil à Pontifice prætermisum monstrabat quòd Synodus ferveret, sed solum ex languore Principum frigsere, coram duobus aliis Legatis querela obmutuit.

(*) *Epistola Legatorum Tridenti ad Farnesium 9. Januarii 1543 quæ cum aliis vicissim citandis, à Legatis Romanis, & Româ ad Legatos, tradita fuit ab Alexandro Cervino Sirleto, cum aliis scripturis, ut supra.*

6. Ab iisdem præterea interrogati Præsides de duobus. Primò, An reliquæ Nationes se Concilio interfuturas suscepissent. Secundò, Quænam ipsorum ibi partes essent futuræ. Responsum ad primum, Italicos Episcopos partim jam adesse, partim se daturos in viam: oblatos Concilio à Poloniæ ac Romanorum Regibus Oratores suos; & plerosque Germaniæ Præsules vel jam accessisse: vel accessum meditari: de Gallis Episcopis nihil certi haberi; sed ut ipsi Legatis haud præsciis eò convenerant, itidem de illis sperandum in horas: in Lusitania officia, ut par erat, à Nuntio minimè præteriri cum Rege cujus Antistites simul cum Hispanis profecturos putandum: de Hispanis verò ceterisque Catholicarum Cæsaris ditionum, supervacaneum loqui.

Ad alteram interrogationem dixere, Cæsareos Oratores loco Cæsaris interfuturos, cujus munus erat interesse tamquam defensorem ac primum Ecclesiæ sanctæ advocatum: Legatis verò curæ futurum, palàm facere in omnibus, quantum Cæsaris ejusque Ministrorum pietati atque integritati confiderent.

7. Enixè dein postulavit à Legatis Granvellanus, sibi liceret in maximo urbis templo publicè verba facere, ubi Cæsaris absentiam excusaret; ejusque nomine solemniter ibi se sistere, functionemque legitimo testimonio consignare, quò per ea solennia reliqui Principes imitationis ardorem conciperent.

Responsum à Legatis: Cùm ea Synodus tamquam ætatis futuræ magistra celebraretur, nefas esse, à consuetudine præteritarum recedere; in quibus mos fuerat, ut publicæ preces ac jejunia præmitterentur; postea verò, ut singulorum facultates ac jura in Cœtibus perpenderentur, quorum vi ad Concilium accederent. Ceterum, si vellent, publicam fidem, quæ de ipsorum accessu ac procuratoriis literis legitime constaret, se libenter daturus.

8. Suavis rem gestam perperam edoctus, dum falsa quæ comminificitur scribit, vera supprimit; sed profectò ex ignoracione, non ex fraude: si namque rescisset, suam historiam, lectorumque cognitionem haud iis fraudasset, ut qui certe quovis in dissidio inter Catholicos Principes ac Pontificem, interque ipsorum ministros, triumphet. Narrat itaque, petentibus Oratoribus solennem aditum in Ædem maximam negatum à Legatis, ne Synodus per tam modicum Patrum numerum inchoaretur: at Granvellanum contra reposuisse, licere quidem id fieri, ubi à reformandis moribus inchoaretur. Prorsus aliter se res habuit: etenim neque Legati sibi persuaserant, ex eo Concilium apertum iri, quòd à se ibi solenniter Oratores exciperentur, ut in epistola memorata ad Farnesium scripserant; neque vir tantæ prudentiæ Granvellanus proposuisset, ut perpauci Germaniæ atque Italiæ Præsules in se reciperent perdifficillimum supra cetera humano generi opus, humani generis emendationem. Res igitur hoc pacto contigit.

9. Granvellanus ad improvissam repulsam, (*) contractâ fronte, turbatoque animo subiecit; inde tum suam tum Cæsaris dignitatem læsum iri; indignum videri, non modò se, personam publicè gentem Caroli V. Romanum Imperium, ac tam amplam præterea terrarum orbis partum possidentis, sed ceterorum Principum administratos, à publicis Pontificis Legatis, cujusmodi ipsi erant, arceri ne publicè audirentur. Ad minas etiam progressus est, ubi pergerent tam honesta negare, libello ad templi maximi valvas affixo; irritum se Concilium denunciaturum. Legati vero tenaces propositi, per-

benignè tamen responderunt; Se numquam habuisse in animo illos publicè non excipere, sed quo deceret modo ac loco audiendos. Post multa inter ipsos convenit, ut postridie manè in Aula Parisii Cardinalis, inter collegas antiquissimi, publicè mandata suæ legationis exponerent.

(*) *In Epistola Legatorum narratur.*

10. Ibi Latinè peroravit Atrebatensis Antistes magnâ hominum frequentia, quos Oratores adduxerunt. Oratio bili amarissimâ redundavit in Galliarum Regem, in quem tunc Cæsaris æmulatio non solum in iram, sed in acerbum odium degeneraverat. Hujus autem bilis aliqua pariter guttula Pontificiã sperfa est, cujus in utrumque Principem æqualitas, commotis Cæsareorum animis inæqualitas, planeque iniquitas videbatur. Summa Concionis hæc fuit; Revocare in memoriam officia atque itinera suscepta à Cæsare, quibus Concilium à Pontificibus impetraret, tanquam unicum medicamentum ad Ecclesiæ vulnera curanda, toties à sacro Imperio imploratum: ejus fructum quæri potissimum per exactam morum emendationem, à Pontifice sapienter oblatam ac promissam; eâ prætermisâ non modò claudibus præteritis non consuli, sed neque majores impendentes evitari posse, uti ex Germaniæ experientia Morono in præsentia Legato judicare licebat. A Cæsare, ne quid omitteret quod in se erat, eò se destinatos, ut ipsius absentiam excusarent, moramque in suis Episcopis eodem mittendis; atque omnia adjuncta ad Concilii celebrationem ac prosperitatem subministrarent.

11. Multis opus non esse ad purgandam absentiam Cæsaris, tunc planè tam atrociter appetiti tot in locis, modisque tam alienis (ne quid foedius absque necessitate in eo Conventu proferretur) ab omni divino humanoque jure. Credere se, cunctis hominum ordinibus exploratissimum esse, tunc Cæsari bellum illatum, cùm planè Concilium indictum. Quare ab ipsa sui tuendi, hostisque invadentis repellendi necessitate suam causam luculenter agi, cur ipsem Concilio non interesset. Etiam tum illum cogi ad communienda sua Regna adversus armorum conatus, sibi Vere jam proximo minitantium, simul etiam ad cumulandas vires contra communem Christiani nominis hostem. Hanc gravissimam Cæsaris occupationem futuram satis fuisse cuilibet retinendo, ne ipsi molestiam inferret, præter inducit tam solenniter Nicææ firmatas sequestro Pontifice, & præter officia totius Imperii nomine Galliarum Regi adhibita, petentis, ut quando Christianorum populi nervis omnibus conspirabant ad Turcam Pannoniã deturbandum, vel copias mitteret, aliàs ab illo pro suppetiis oblatas, vel certè in Christianorum locis nihil turbaret; cui petitioni prorsus opposita ab eo præstita.

12. Tum Oratorum cunctationem in ipsas injurias belli rejicere, ne tabellariis quidem viam tutam permittentes. Quod si periculosum erat iter terrestre, multò periculosius esse maritimum, etiam à Turcis obsessum. Haud licuisse Legatis indictæ Synodi auctoritati confidere: ut enim cùm fuisset vulgatum, eò Granvellanum destinatum, immixtas obviam à Gallis viginti duas triremes, novemque biremes Turcicas, ut hominem caperent. Unde opus fuisse Oratoribus tardius iter facere, quò se validiore comitatu tuerentur.

Hinc palàm fieri, quem animum in eam Synodum gererent harum rerum auctores. Reverà expectata etiam à Cæsare responsa Pontificis de quibus

busdam rebus, antequam Concilium inciperetur. Sed quamquam nondum fuissent reddita, uti necessarium putabatur, eum tamen noluisse cunctari amplius, quò minus sacrosanctum illud opus per suos Oratores promoveret; qui denuò pollicebantur promissam toties Cæsaris præsentiam, ubi Concilium sic institueretur, ut ab ea posset emolumentum capere ad Ecclesiæ bonum. Paratum esse Cæsarem è suis Regnis eò Præsules mittere, quodcumque ipsi itinera tuta essent: id non accidisse post factas inducias, violatis crudeliter armorum legibus, in ipsos, quos à militari violentia intactos servare jus fasque erat. Denique ab ipsis produci mandata Cæsaris amplissima, quibus jubebantur quascumque illius partes explere, quâ ut Cæsaris, quâ ut Regis Catholici, quâ ex quovis alio jure ac nomine, ut Divino afflante Spiritu tot miseris afflictæ Christianæ rei levamentum daretur.

13. Post hæc mandatorum facultatumque libelli deprompti. Responsum à Legatis summâ tum in Cæsarem reverentiâ, tum in Oratores humanitate. Mox utrique ad disserendum in interius conclave progressi. Cæsariani promissa confirmarunt; seque paratos exhibuerunt, vel ibi persistere, vel in Germaniam pergere ad sollicitandos Episcopos, pro eo ac Legatis factus videretur. Retulere pariter, eâ ipsâ nocte per cursorem delata plenissima mandata à Ferdinando Rege, sui loco Tridentinum Cardinalem ibi renuntiantem. Institerunt, ut à Pontifice talorum Præsulum ac Theologorum missio maturaretur, Gallique pariter stimulantur. Postremò querulis precibus efflagitarunt, iterari per Paulum officia pro Archiepiscopi Valentini libertate: nam neque benevolentiam, neque dignitatem Cæsari permittente, Patrii captivitatem discrimenque negligere; neque bellandi rationem consueta Principum humanitate potentiam æmulantium tractari, sed hostili odio injuriarum acerbitate irritato: proinde nec petendæ gratiæ locum dari absque pudore, neque spem superesse, ut ab æmuli urbanitate ultrò quidquam concederetur.

14. Suavis, dum de his Oratoribus loquitur, prolabitur, ut iis accidit narratoribus, qui Casum duceem sequuntur. Dicit, Appetente anni exitu jussu à Cæsare Granvellanum adire Norimbergensem Conventum, relicto Tridenti Mendoza. Sed revera neuter eò pervenerat, nisi post annum elapsu. (*) Refert, Tridentinum Cœtum à Pontifice solum, antequam Cæsar in Italiam devenisset; eum id tamen evenerit post eorum Buxeti congressum: quod satis constat ex diplomate retardati Concilii, subsignato 6. Julii, & ex Senatu Buxeti habito, ubi Cæsar interfuit 24. Junii, quod ex ejus actis patet.

(*) 8. *Januarii, ut habetur in Commentariis citatis.*

15. At nostræ narrationis feriem prosequamur. (*) Deprehenderant Legati, Granvellanum haud sincero animo in Concilii progressus ferri. Rescivere pariter, eundem in hæc verba prolapsu; Utiliorem sibi videri peculiarem Germanicæ Nationis Synodum. Quod tamen arbitror ex arte prolatum, simulato linguæ lapsu, ut ejus susurrus ad Pontificem serperet, quò is permotus, acceptioribus Cæsari rationibus ejus amicitiam quæreret; cùm ceteroqui peculiaris Nationis Synodus æquè foret periculosa, & æquè invisa utrique Principi.

(*) *Literæ Legatorum ad Farnesium 12. Jan.*

16. Granvellani Norimbergam petiere; Mendoza Tridenti persistit. In Conventu, Germani à Nuntio ad Concilium invitati: illi gratis Pontifici actis *Histor. Concil. Trid. Pars I.*

eum rogarunt, ut inceptis insisteret. Usus quoque Pontifex est, ad indicendum ibi & in Polonia Concilium, opera Cubicularii sui, ex primaria apud Germanos nobilitate, (*) qui proinde gratiorem facilioremque eam functionem redderet. Otho Truxesius is fuit, paulò post ab eo Purpura decoratus, cui vicissim splendore virtutum rerumque gestarum decorem addidit; quod suo tempore dicemus.

(a) *Indictio Concilii à Truxesio habita apud Polonium Cracoviam 15. Octob. 1541. Et in tomo Instructionum ad Concilium Tridentin. in Archiep. Vatic.*

17. Protestantes Concilium seorsim postea repudiaverunt, (*) adductis consuetis obstaculis; nimirum, Præsidere ibi Pontificem Romanum, & ex Episcopis illi obsequentibus esse constandum, ipsorum sectæ suspectis, tum quòd eam damnassent, tum quòd in iis controversiis junctam cum suarum partium utilitate auctoritatem Judicum habituri essent.

(a) *Literæ Veralli Nuntii in German. 4. Martii 1543.*

Hæc responsio à Rege Romanorum Catholicis communicata, sic ab iisdem rejecta: Præter urbes merè Italicas, fuisse ad Concilii celebrationem propositas à Pontifice in Spirensi Conventu Cameraicum, aut Tridentum: hoc postremo à cunctis Imperii Ordinibus tunc electum acceptumque Pontificem ejus rei gratia illud ibi jam indixisse, eoque misisse Legatos, ac Norimbergensem Cœtum ea de re certiore fecisse, à quo & gratias pro rebus gestis, & preces pro gerendis acceperat. Decreta Concilii non à solo Romano Pontifice profectura, sed simul à cujusvis Nationis Episcopis: quòd si omnes hi excludendi essent per exceptionem, ne partis simul ac Judicis munus exercerent, nullum futurum hujusmodi controversiæ Judicem, qui pars etiam aliquo pacto non esset. Præterea Concilio interventuros omnium Principum Oratores, qui nunquam injustis sanctionibus assensuri erant. Proinde par non esse, à veteri Ecclesiæ more recedere, quo factum est ut à Romano Pontifice Synodus Oecumenica convocaretur.

Nihil tamen his omnibus Protestantes commoti, quippe rationibus haud intenti ut recta decernerent, sed solum ut alios deciperent, vel certè ut decepti potiùs quàm iniqui viderentur.

18. Pontifex quod sperare sibi licebat adeptus est; videlicet, ut Germanis Catholicis actionum suarum ratio probaretur. Haud tamen obtinuit, ut res eo tempore conficeretur; sed, quod alibi observavimus, quantum promptus ad celebrandum Concilium animus Pauli sinceritatem ostendebat, tantum experimento cognita, propter bella inter Christianos, insuperabilis in eo difficultas, decessoris prudentiam commendabat, quòd rem ardente bello distulisset, quæ sine pacis commodo expediri non poterat.

19. Mendoza, gnarus Hispanos Episcopos haud accessuros, & animadversa pariter ceterarum Nationum absentia; ne ibi frustra tempus tereret, adversus quàm Legatis sponderat, Tridento confestim relicto, Venetias ad suam legationem regressus est: de quo Pontifex per Nuntium cum Cæsare questus est. (*) Præsules etiam qui advenerant, arbitrati se jam satis officio suo fecisse, nec citra emolumentum universalis Ecclesiæ, esse sibi privata dispensanda, suarumque peculiarium sedium detrimenta toleranda paulatim distuliebant. Quare Pontifex, cùm Bononiam pervenisset, Parisium Legatum, uti dictum est, ad se accersit, ac postea etiam Polum: cum

cum illis in octo Purpuratorum Cœtu ad id conflato (*) consilium habuit; Satiusne foret semen illud Concilii Tridentini factum, ibidem fovere, an illius usum commodiori tempestate reservare. Visum est universè, ad comprobandum Pontificis studium satis superque fuisse quod hucusque factum erat per tot invitamenta, tot Nuntios peculiare, atque etiam per tres præclarissimos Legatos, septem ipsos mensis Tridenti planè otiosos. Diuturniorem exilis illius Cœtus perseverantiam nihil tandem præstituram, nisi ut per eam apertius patefieret turpior Catholicorum contumacia, viliusque ab hæreticis habita auctoritas Pontificia. Minori proinde detrimento esse. Cœtum dimitti promissa redintegratione, ubi Christiana membra ad coalescendum aptiora visa fuerint.

(*) *Epist. Farnesii ad Poggium, 14. Febr. 1543.*

(**) *15. May 1543. ut in Actis Consistor.*

20. Voluit tamen Pontifex coram ac ipsamet exponere commemoratas causas Cæsari: qui tametsi cupientissimus ut Germanorum postulationibus satisficeret, obtentâ saltem aliquâ Concilii umbrâ; perspicuè tamen cognitæ rationum efficacitati nihil habuit quod opponeret.

Regressus itaque Bononiam Pontifex, diploma edidit, in quo seriem recensere suorum conatum, curarum, ac laborum, quos ad cogendum Concilium adhibuerat: ea verò singula pariter & universa uni aspectui admota non solum ad satisfaciendum, sed etiam ad excitandam admirationem cuicumque, quamvis severo lectori, plurimum valent: perinde ac experiri licebit cui ea lustrare libuerit, modò aciem intendat purgatam eâ malevolentia, quæ instar quorundam speculorum pulcherrimas quasque facies in monstra deformat.

Narratur postea, Carolum ac Franciscum affirmare, se prohibitos ne Concilio adessent necessitate ditiones suas defendendi: Variarum Provinciarum Antistites in excusationem adducere, alios bellorum obstacula, alios suspicionem ac discrimen itinerum: quocirca Legatos sextum supra mensum ibi moram inutilem traxisse, non sine quadam Pontificis indignitate. Hinc à se rogatos sententiam non solum binos Legatos Bononiæ accersitos, sed etiam per literas Moronum, qui Tridenti remanserant, atque omnes ferè Præsules qui jam convenerant; atque ab omnibus censeret, cum tot in locis bellum inter maximos omnium Principes arderet, immineretque formidabilis Othomanni impetus tam Pannoniæ quam Infero Italiæ mari, quæ ad sua tuenda singulos vocabant, præsertim verò Pontificem ad Christiani generis Regiam custodiendam, & ad quidquid posset virium opponendum, ut apud se statuerat, adversus tam immanem potentiam, rem ad aptiora tempora differendam. Proinde ex Purpuratorum consensu tertium Legatum à se revocari, Episcopos absolvi lege, tum qui aderant, ibi permanendi; tum qui aberant, eò veniendi; illumque Cœtum dimitti pro suo Sedisque Apostolicæ arbitratu: polliceri denique, se statim ac per temporis opportunitatem liceret, rem instauraturam ac promoturam.

21. Adhuc Paulo apud Insulubres degente, (*) Turcica classis in mare Tyrrenum trajecit, Polino, quem supra nominavimus, Galliæ Regis ministro eam deducente; illatisque maximis cladibus oræ Neapolitanæ, nullâ tamen loci possessione retentâ, Terracinam urbem Pontificiam accessit; inde nocte S. Petri celebritatem præeunte ad ostia Tiberina commensus causâ descensionem fecit, incredibili terrore inflicto, non solum ibi degentibus, sed

etiam Romanis, qui nullo muniti militari præsidio fugam meditabantur. Verùm Legatus Carpenensis vulgandum curavit, Polinum ad Pontificiam ditionem appulsum misisse literas ad Terracinæ Præsidem, quibus universæ ditioni Ecclesiasticæ securitatem spondebat, prædicabatque, suum Regem, cujus nutu ea classis agebatur, non detrimento Sedi Apostolicæ, sed præsidio futurum. Quare Turcæ, comparato ab indigentis per justum pretium comæatu, & loco pretii redditus plurimis captivis in ora Neapolitana captis, post triduum Massiliam versus pacificè vela fecerunt. Ex quo suspicionem Cæsariani præ se tulere, quasi arguentes, eam Turcarum excursionem haud invito Pontifice contigisse. At id quidem poterat suspicionem fucare, speciosam oculis vulgi, non veram in animum injicere Cæsarianorum, qui satis intelligebant, nequaquam posse Pontificem non anxie perturbari quacumque tandem sibi datâ fide, dum sua cerneret inter immanes dentes voracis molossi, qui cupiditatis impotens, vel suis promissis, vel sociorum voluntati obsequi dedignatur.

(*) *Adrianus lib. 4. Belcarus l. 23. n. 43.*

22. Verior suspicionis tinea, quæ studiosos Cæsaris ardebat, erat novum illud argumentum necessitudinis inter Pontificem & Gallum; qui, ut abstergeret aliquid ex ea macula contractæ cum Turca societatis, singulare studium ostendebat & Orthodoxæ Religionis tuendæ, & reverentiæ in Principem exhibendæ. Atque ita planè per id temporis è suis Regnis per Edicta severissima Lutheranam hæresim expulit, curavitque solenniter proferendam à suis Academiis, ut & Suavis enarrare cogitur. Hac ratione studebat Franciscus Rex hominum oculis nocentiorum obtendere Cæsarem, qui solum de profanis ditionibus cum Turca contentebat; sed in Germania usum hæresis dissimulabat, quò Protestantium vires sibi præstò essent: cum ipse contra in senso in illos animo patefacto alienos à se reddere nihil laboraret. Quod si cum Turcis fœdus habebat, id ab eo sine detrimento Catholicæ Religionis agi, sed solum illorum armis adversus suos hostes uti: unde liquet, quamvis nunquam potentia cupiditas Principum adeò mentem seducat, ut ipsa partes agat consilii ipsorum conscientia assentantis; tamen hæc ipsa cura sese decipiendi, & quasi ante proborum conspectum se pariter specioso prætextu obtegendum efficit, ut inter ipsa mala etiam ingentia bona intermiscet: sicut è contrario nihil apud mortales nocentius, quam impudens & effrons nequitia in eo qui Republicam moderatur.

23. Cæsar quoque, quod nemo aliquot ante annos credidisset, fœdus iniit cum Henrico Octavo, qui Cæsaris materteram repudiaverat. Seu id contigerit, quia ut homines, ita injuriæ suam habent juventam ac senectutem; adeoque recentiores, tametsi minores, plus habent virium ad ciendam iram, eamque à veteribus subtrahunt, quamvis majoribus: seu potius, quia timor potentior est animi commotio quam ira; quippe qui ad propriam sui conservationem rectè tendit, unde inter pericula timoris frigore ira congelascit, & qui defensionem studet, negligit ultionem.

24. Henricus varias uxores duxerat, ac rejecerat; ex quarum una, cui Joannæ Semeræ nomen, filius illi relicto fuerat in cunis, Odoardus dictus. Huic ille Coronam destinavit. Cùm autem diem obiisset Jacobus Quintus Scotiæ Rex, Romanæ Religionis fidelissimus propugnator, (a) cui Regni hæres supererat Maria, octo ante obitum dies suscepta ex Ma-

ria Lotharinga, Claudii Principis Guisii filia, nuptiis inter hanc & Odoardum Henricus (b) aspirabat, quibus integra Magnæ Britannia dominatio in sua sobole statueretur. Verùm obstitit ejus votis tum Regina puellæ parens, tum Betonius, à Paulo III. in Jacobi gratiam Purpurâ cohonestatus, tum alii Scotiæ Proceres, additi Francisco Regi, qui optabat eam nuptui dari Delphino, suos inter liberos primo, uti postea evenit; illi quippe infantulæ à fortuna servabatur corona in Gallia, securis in Anglia.

(a) *Belcarus l. 23. n. 27.*

(b) *Vide Bzovium anno 1543. num. 43.*

25. Henricus itaque Gallo indignatus, quæ ob conjunctionem illius cum Scoto sibi æmulo, contractam ex brevi connubio Magdalenæ Francisci filia, sicut alibi significavimus; quæ ob Gallorum auxilia Scoto collata in bellis finium causâ postmodum exortis inter ipsum & Henricum, vehementius exarsit, ob ea officia quibus à Gallo Betonius aliique Scotorum Primarii fovebantur, ut obliterent ne Regnum illud cum Anglicano coalesceret. Quapropter adjecta iræ succensæ aviditate recuperandi Caroli viribus antiquum in Gallia dominatum, cujus solum titulum Reges Britanni retinebant, cum eo fœdus junxit in Galliæ Regem. Honeflabatur à Cæsare hæc armorum societas, quasi ad eam necessariò traheretur, quò se communiret adversus alteram multò perniciosiorem nomini Christiano, ab adversario cum Othomanno contractam. Unde per suum Romæ Oratorem petiit à Pontifice, ut secum contra Gallum arma conjungeret, utriusque potestatis educto gladio; quandoquidem hic per instructam suppetiis suis Mahumetanorum classem dabat operam, ut Nicæa Sabaudæ Principi eriperetur, cum summo rei Christianæ discrimine.

26. Quatuor à Paulo responsa. Primum: illud ipsum à Rege contra Cæsarem postulatum, quippe cum Britanno confœderatum, quo sibi Gallia adimeretur: proinde quod jam alteri denegaverat, alteri concedi non posse.

Secundum: Si vires suas convertisset in Gallos, eas subtracturum se fuisse & ab Italico litore, & à Pannonia, ubi reipsâ Turcicis opponebantur cum Austriacorum emolumento.

Tertium: Perinde hoc esse, ac Sedem Apostolicam in discrimen adduci amittendi Galliæ Regem, uti Britannum miserat.

Postremum: (*) Cùm Pontifex mitem omnem operam parentis sine fructu jam impendisset, velle iudicis partes exercere, planeque dignoscere, cujus vitio pax distineretur, quæ tamquam unica Panacea cunctis Christianorum malis censebatur; & causâ cognitâ in reum centuris animadvertere.

(*) *Totum exstat in Epistola Ducis Albani ad Farnesium, Mediolano 20. Augusti, postea referendæ; & est apud Burgbesios.*

27. Dux Albanus, Mediolani moderator, compertis hæc responsis, longissimam epistolam ad Farnesium Cardinalem conscripsit, ubi post commendatum Pauli III. studium, quo nec auro nec labori pepercerat ad Christi ovile custodiendum, hortabatur, ut tanti Pontificatus gloriam ea postrema fœderis appendice obsignaret; & quatuor objecta Pontificis dissolvere nitetur. Mei non est argumenti, tenorem integrum hic recensere. Duo solum considero. Alterum est, ubi objecta quarto loco diluens, æquitatem Caroli defendit in deneganda Galli Insubria, nullum ab eo proferri indicium Pontificis eam Farnesii affectantis: atqui, si res ita fuisset, haud sanè licuisset au-

lo post unum mensum exprobrare Caroli Oratori, obstinatum Cæsaris animum Mediolani retinendi, esse pabulum incendii, atque ob eam rem sacræ potestatis tela minitari. Alterum est, Albanum, dum utriusque fœderis discrimen ostendit, affirmasse, Cæsareum fœdus cum Britanno solum tendere ad oppugnandos Gallos, adeoque Turcas ipsorum socios; non ad propugnandum hæreticum in Apostolicam Sedem: quin denuntiaturum ab Henrico bellum Francisco Regi hoc ipso nomine, quod Gallus cum Mahumetanis fœdus habuisset, adversum quos ad Regem Ferdinandum quadraginta scutorum millia miserat. Nuper edicto cautum ab eodem, ne suis in Regnis de Pontifice obloqui liceret: ac sanè sperandum, per amicitiam Cæsaris, ejusque religiosa monita, ad eam mentis sanitatem Regem rediturum, ad quam post hujusmodi vesaniam rediit Henricus Secundus Alexandro Tertio sedente. Non tamen protulit defensionem, à Suavi Cæsari adscriptam; videlicet, probari Pontifici, Cæsarem in Pannonia uti suppetiis Protestantium Henrico deteriorum; hic enim obedientiam Ecclesiæ Capiti detrectabat, illi quam plurimis Fidei dogmatibus reluctabantur. Solum hac in re dixit Albanus, Franciscum Regem fœderatum esse cum Turcis, Britanno in Fide deterioribus, ad perniciem Catholicarum regionum. Ceterum, ea ratio à pari, quæ Pontifex carpitur, quasi comprobaret simul improbaretque parem agendi modum pro diversa voluntatis utilitatisque conditione, una est ex iis rationibus, quas frequenter Suavis affert adversus Pontificem querelas in fœdera Christianorum cum infidelibus, tamquam adducta ab incusatis: estque homini in more positum, quæ nequiter comminiscitur, in linguas affingere vel spectabilium virorum, vel integri populi, ne fides abrogetur in sua; quem admodum planè calumniatores, cum literas mittunt ab illarum auctore minimè signatas, totius populi subscriptionem illis affingunt. Sed experto aurifice opus non est ad fucum deprehendendum illius bractæ, quæ Suavis inaurare studet hujusmodi fœderum turpitudinem. Haud prohibent (ecquis negat?) Pontifices in aliquo gravi rei Christianæ periculo Catholicos opem ab hæreticis accipere; sed cum duplici cautione.

28. Prima est; Ne ipsis polliceantur pacificam libertatem exercendam falsæ religionis, quippe Ecclesiæ perduellibus, cui per Baptismum subiecti fuerant: proinde, uti nefas est, fœdus habere cum aliquo Principis perduellibus, promissâ illis adversus legitimum dominum defensione; itidem multoque magis nefarium est, fœdus jungere cum Ecclesiæ, ac Christi Principis vicem gerentis, perduellibus. Quapropter si Pontifices consenserint Cæsari, auxiliis Protestantium adversus Turcas uti; semper tamen dissentere, ut ad ea obtinenda securitas illis, ne temporaria quidem, indulgeretur à molestiis, Religionis nomine infligendis, prout toties narravimus.

29. Altera conditio est; Ne idcirco ipsis optulatur, ut aliquâ Catholicorum regione potiantur: cum impietas, ne dum injustitia sit, Christi Fideles sub illorum tyrannidem adigere, à quibus cogantur aut à vera Fide desciscere, aut saltem à Christi Vicario. Atque ex hujus conditionis defectu Paulus III. fœdus inter Carolum & Henricum detestatus est, quòd vires Regi schismatico suppediret ad occupandas Galliæ Catholicas urbes. Verùm accuratius consideranti eorum eventuum continuatam seriem, licebit agnoscere, quam periculosum

sum sit cum anguibus commercium. Rex Gallia ex ea cum Turca societate nihil aliud sibi lucratus est, præter vituperationem perennem ab ipsis Gallis; & immaturam secundi filii mortem, in quo fortasse, si destinatas ad nuptias pervenisset, antiqua stirps Valesia permanens fuisset, quæ postea in infelici superstitis filii progenie prorsus exaruit. Etenim, uti deinceps nostræ narrationes explicabunt, ex eo Turcicarum virium accitu, præcipitato Cæsare ad fœdus cum Britanno, non modò hi unâ conjuncti Francisci terras depopulati sunt, sed ipsum ad pacificationem cum Cæsare, aliàs ab eo repudiatam, adegerunt. Dum verò ejus fructum se decerpiturum sperabat ex condito conjugio Caroli ipsius filii, Aurelianensis Ducis, cum Caroli seu filia seu nepte, desponsio dotis gratiâ vel Belgio vel Mediolano; bellum Anglorum, quod adhuc fervebat, (*) induxit in Galliam promiscuam colluvionem externæ militiæ, à qua major edita per morbum, quam per ferrum strages, contagiosâ tæbe illic diffusâ, quæ non solum innumerabile vulgus popularium absumpsit, sed neque juventæ, neque Aula Regiæ parcens, memorato Aurelianensi Duci post vigesimum tertium ætatis annum vitam abripuit, Regi verò tot bellorum emolumenta, & firmiorem stirpis propagandæ spem in duplici posterorum germine.

(*) *Adrianus lib. 5.*

30. Ex altera parte, si Carolus satius habuisset Mediolani Principatum Aurelianensi concedere, quam societatem jungere cum adeò sibi infenso suæ materis contemptore; vel ille, vel certè illius successor brevi Principis Italici hausisset spiritus, abjecto Gallia studio ob vicinæ potentia suspicionem, ut accidit Burgundia Ducibus: Cæsar verò Pannoniæ possessionem in sua familia retinisset, perdomitisque Protestantibus solidam Germanici Imperatoris potentiam sibi, suisque posteris asseruisset: ac denique inter se ac Franciscum Regem Britanniam divisisset. Cùm ex adverso contigerit, ut rebelles Batavi, adjuti Britannorum potentia, sibi sectâ situque conjunctâ, Austriacorum abrupto jugo, inexpugnabilem formidabilemque libertatem stabiliverint in tot eximiis Provinciis Inferioris Germaniæ: ac præterea hinc diuturnum minimeque fortunatum bellum ad eas recuperandas, & inde gravissimum ac perarduum, maximeque laboriosum ad Mediolani Principatum tuendum, duâ quali apertæ venæ fuerint in Austriacæ potentia corpore, unde immensum Indiarum aurum, & Hispaniarum generosior sanguis effluxit. Quod si fortè nimis est imbecilla hominum ratio ad dignoscenda eventa remota rerum sub conditione futurarum, certè damna reipsâ subsecuta palam sunt; commoda verò ex opposito proventura vero simillima videntur. Sed ad incepta regrediamur.

CAPUT V.

Farnesius Cardinalis denud Legatus duos Principes adiit ad componendam pacem. Conventus Spirensis; ejusque Decreta de Religione.

1. Existimavit Pontifex pacis negotium minime deferendum, gnarus ei conficiendæ aliquando nihil deesse nisi sequestrum, in cujus gratiam Principes jam bello defessi, simulent gladium sibi à manibus extorqueri. Farnesium itaque ad id peragendum (*) iterum delegavit, ut quanto res conficienda & in pretio & in desiderio esset, patefaceret

eo misso, qui & sibi erat charissimus, & in Collegio supra ceteros eminebat.

(*) 21. Nov. 1543. in *Actis Consistor.*

Vigesima septima Novembris in Senatu Crucem tradidit. (*) Ibi verò Orator Cæsareus adfuit, protulitque exemplar interceptarum literarum ac mandatorum Francisci Regis ad Aurelianensem Ducem ipsius filium, quibus amicitia cum Lantgravio Hassia petebatur, indicatâ propensione animi ad inducendam Lutheri sectam in Luxemburgensem ditionem. Ac per ea nitebatur Orator animum Pontificis in Gallum succedere. Paulus in alium Senatum dilato super ea re consilio, jussit à Parisio Cardinali ad eundem confessum referri constitutam a Carolo sanctionem in Hispania, Ecclesiasticæ libertati noxiâ; seu quò per eam tacitam exprobrationem Cæsareorum retunderet jactantiam, sui Principis obsequium in Ecclesiam cælo extolentium, & tamquam debitam remunerationem exigentium societatem contra Gallum, qui eandem læserat; seu quò saltem Carolus, intentus ad Pontificem, uti postulabat, alienandum à Gallo, sanctionem Ecclesiæ perniciosam facilius expungeret. (**) De Francisci literis, cum earum non autographum, sed exemplar produceretur, statutum est, ut Legatus seu Nuntius juberetur Regem compellere, ejusque defensionem audire. Cæsaris sanctiones per plures Senatus expensæ, decretum est, ut (***) irritæ declararentur. Sed retulit ad Senatores Pontifex, ad se accessisse Cæsareum Oratorem, professum ut irritas à se hujusmodi constitutiones agnosci; proinde spatium postulari, eas per Cæsarem revocandas. Quapropter spatium ad id concessum, dummodò res diu non protraheretur, Tandem in Senatu die 2. Aprilis diploma Pontificium adversus illas decretum est.

(*) *Omnia in Actis Consistor.*

(**) 5. Decembris.

(***) 7. Januarii 1544. ut in *Actis Consistor.*

2. Interea Legatus in Gallia (*) eliceret à Rege, quid tandem pacificationi concederet. Sed in Belgio Cæsarem comperit pacis consilia obstinate rejicientem: unde Pontificem commonuit, nullam pacis spem affulgere. Hic verò, recitatis in Senatu literis 8. Februarii, Purpuratis Patribus demandavit, ut de negotio deliberarent, cùm apud se statuisset Judicis partes assumere, ut indicavimus. Cæsar nervis omnibus bello intentus, fixum habebat in animo, quicumque tandem ratione ad se Germanos universos pertrahere. Ea propter ineunte anno 1544. Comitibus Spiræ habuit supra morem frequentia, coeuntibus Septemviris omnibus, & quam plurimis Principibus ac Delegatis; & quò per minorem contentionem, atque offensionem Pontificiorum, indulgentior esset Lutheranorum factioni, Wormatiæ, priusquam Spiram pervenit, Legatum dimisit. Hic caduceator accessit (**) Francisci Regis nomine, tutumque accessum petiit ejus Oratoribus ab eo destinatis, ut accusationes resellerent in eo Conventu, quibus à Cæsare se oneratum iri prænoscebat. Sed adductus à custodibus caduceator ad Cæsarem & Principes, ac Regiâ epistolâ à Granvellano accepta, quatriduum ille custoditus; ac postea cum iisdem custodibus, reddita prius ipsi epistola sicut antea obsignata, deductus fuit Nanceium, non absque imminente vitæ discrimine; ibique admonitus, nuntiis Francisci, hostis tunc Imperii (quod Cæsar pro certo ponebat) jure gentium nullum accessum patere. Sed Regis Oratores curaverunt ut audirentur, eâ usi lingua quæ custodias & Edicta non timet, nimirum typis editâ Oratione jam paratâ, quæ tota erat in excusatione

ad fœdum cum Othomanno, quod suo Principi adscribatur,

(*) *In Act. Consistor. 8. Octob.*

(**) *Belcarius l. 23. n. 54.*

3. Inter comitia Lutherani tantò se arrogantiores in postulando gerebant, quantò cupidiorum ipsorum conciliationis Cæsarem animadvertent. Quare in decreto Conventus ad diem 10. Junii tandem expugnarunt Augustani Edicti suspensionem usque ad Concilium Oecumenicum, Christianum ac liberum in Germania celebrandum cum interventu Cæsaris, nullâ Romani Pontificis habitâ mentione, vel certè usque ad propriam Synodum Germanicæ Nationis. Quod si hæc haberi non possent, usque ad Novum Conventum autumnum proximo, vel hieme congregandum; in quo viri docti utriusque partis, de Cæsaris auctoritate decernerent quid observandum foret, donec Concilium cogerebatur. Interim verò imponebatur utrique partium æqualis Religionis pax, per quam supersederetur quæstionibus de direptis Ecclesiæ bonis; adjectis etiam multis clausulis, quibus Protestantes reddebantur idonei, ut in judiciis Cæsareæ Camera assiderent, unde prius arcebantur: Catholici verò adigebantur solvere vetera vectigalia Ecclesiis, tametsi per hæreticos occupatis. Permissum quoque, ut tam ex Catholicis quam ex hæreticis eligerentur (*) ludimagistri, & concionatores, quibus stipendia præberentur vel ex bonis Ecclesiasticis, vel ex piis fidelium subsidiis.

(*) *Belcarius lib. 23. n. 47.*

4. Ferdinandum hic Septemvir Saxonie Regem Romanorum agnovit, Cæsar verò pactum dotale inter Saxonem & Clivensem Principem confirmavit, appositum connubio Septemvirum cum Sibilla Clivensis sorore; qua pactio statuebatur, soboli virili Septemvirum deventuram ditionem avunculi, ubi absque maribus filiis hunc obire contingeret. Eleonoram præterea, Ferdinandi filiam, primos Saxonis filio sponndit. Sed utrumque confectum à Carolo sub arcana conditione, quam ipse ac Septemvir Protestantes celaverant, in prius inter Saxonem & Austriacos de Religione conveniret. Quæ de causa matrimonium irritum cessit; & Eleonora postmodum Mantuano Principi nupsit. Obtinuit insuper Carolus, uti Daniæ Rex ab amicitie Regis Gallia recederet; universique Imperii Ordines in Conventu declararent, se contra Gallum stare pro Cæsare.

5. Hoc Spirensis Decretum ingentem molestiam ac timorem probis Catholicis ingessit, intuentibus non impunitatem solum æqualitatemque cunctis in rebus impertitam hæreticis; sed ipsa semina ex quibus oriturum noscebatur monstrum Religionis in Germania, compactæ ex solo Germanorum arbitratu, minimeque pendens à sensu communis Ecclesiæ, ejusque Capituli auctoritate. Supra ceteros verò Pontifex commotus est.

Quapropter ratus, nec in Carolo morbum adeò levem, qui levioribus remediis curari posset, nec ingenii vim adeò labefactatam, quæ acrioribus non posset erigi, liberis reprehensionibus ac severis minis uti constituit. (*) Re igitur ad Senatum delatâ, prius 4. Junii, ac postea 30. Julii, sancitum fuit, ne paterna officia ommitterentur, in utroque Principe ad pacem cohortando; cùm compertum esset, utrumque necessitatibus belli compulsum ad arripendum quodcumque nactus esset telum, quamvis à Religione interdictionem, & Ecclesiæ infestum. Itaque duo novi Legati decreti, periti, facundi, at-

que accepti Principibus quibus destinabantur, Moronus ad Cæsarem, & Grimanus ad Gallia Regem. Præterea perlectum est Diploma ad Cæsarem, postea signatum ac missum à Pontifice 24. Augusti, cujus exemplum libet hic adscribere, quippe religioso Pauli studio & Caroli pietati juxta honorificum studio quidem Pauli, cui tantum animi superesset vel in extrema senectute, erga præcellsum Imperatorem, ac præsertim tantæ in Italia potentia, adeoque sibi magis ac Farnesiorum genti fomidandum, quorum fortuna in affinitate cum summo illo Principe contracta nitebatur: Caroli verò magnanimæ pietati, reverenter excipientis, & obsequenter servantis acerba illa monita à Christi Vicario sibi denunciata. Unde meritò hæretici, (**) ac præsertim Lutherus & Calvinus in furias acti ob tam insignem ac memorabilem Pontificiæ potestatis exemplum, adversus eas literas fellis ac sulturis eluvionem in suis diris evomere. Diplomatis autem sententia hujusmodi fuit.

(*) *In Actis Consistor.*

(**) *Vide Sleidanum anno 1544. n. 7. & 8.*

CAPUT VI.

Diploma Pauli III. ad Carolum V. eum arguentis ob Edictum Spirensis.

1. Charissime Fili, salutem & Apostolicam benedictionem. Ex Edicto Majestatis tuæ acta Conventus tui Spirensis cognovimus; de quibus cùm nostram sententiam dissimulare paternus noster amor erga te non patitur, tum verò officii & muneris à Deo nobis per Christum commendati ratio in cura Universalis Ecclesiæ, ut apertis verbis te admoneam compellit. Nec verò parum nos ad hoc movet grave severitatis Divinæ in Heli Sacerdotem exemplum, in quem liberos indulgentiis tractantem, & ad eorum errata conniventem, extat severa illa Dei in hac verba sententia: Quia indigna noverat agere filios suos, nec corripuit eos, idcirco (*inquit DEUS*) non expietur iniquitas domus ejus victimis & muneribus usque in æternum. Hæc quidem Dei sententia, fuit, quam statim liberorum primùm, deinde ipsius Heli repentina & violenta mors consecuta, hincque posteritatis à Sacerdotio repulsa verbum Domini verum & ratum fecerunt.

2. Nos verò, Fili, cùm à te indigna quædam decreta in Conventu Spirensi ex ipsis actis animadvertimus, indigniora verò designata esse, & talia, quod si propositum exitum, quod Deus avertat, consequantur, non solum te in certissimum animæ salutis periculum adductura, sed Ecclesiæ paci atque unitati, cui super omnia studere debemus, majorem quam quâ hætenus laboravit, perturbationem sint allatura; nolumus sanè prætermittere, quin te, à Deo nobis honore & amore Primogeniti commendatum, his nostris literis de tanto tuo & Ecclesiæ periculo admoneremus. Quamquam quidem te non ut Heli filios admonendum duximus, quos depravata voluntas, & consuetudo peccandi indociles propè ad rectam disciplinam reddiderant: sed ut eum potius, qui multorum annorum cursu non abiit in consilium impiorum; quo majorem in spem venimus, non frustra nos admonitione paternâ esse apud te usuros. Omnia verò, Fili, in eo sunt, si ab unitate Ecclesiæ te abduci non linas, à consuetudine Majorum tuorum, religiosissimorum Principum non recedas, sed eundem, ut debes, morem in omnibus, quæ ad Ecclesiæ disciplinam, ordinem, & instituta pertinent observes, quem multos annos summa cum pietate animi tui significatione edidisti.

Is verò est ejusmodi, ut quoties de his quæ ad Religionem pertinent disceptatur, Ad Sedem Apostolicam judicium referatur, nihil illà inconsultà itatur. Tu verò nunc. Fili, cum vel de Concilio Generali, tamquam de remedio omnium opportunissimo afflictis Ecclesiæ rebus, & ipsius in primis Germaniæ, mentionem facis; vel de Nationali, cujus etiam meministi; vel de futuro ad proximum Autumnum Imperiali Conventu, in quo de Religione, ceterisque rebus, quæ ad illam pertinent, tractare promittis, ita agis; ita statuis, ut supprimas ejus nomen ubique, cui divina & humana Jura, approbante tot sæculorum consensu, supremam cum cogendi Concilia, tum statuendi de his, & ordinandi quæ ad Ecclesiæ unitatem utilitatemque spectant, auctoritatem dederunt.

3. At verò neque hæc sola sunt, in quibus conquerimur, Ecclesiæ & Majorum abs te morem, atque institutiones Divinas minimè servatas fuisse; sed alia præterea, & ea quidem non pauca peracti jam Conventus decreta leguntur, quæ maximè & pietatem lædunt, & omnem legum ordinem confundunt. Nam, quod laicos de rebus spiritualibus judicare vis posse, neque laicos modò, sed nullo discrimine laicos, & damnatarum hæresum assertores; quòd de bonis Ecclesiasticis, & de eorum futuris controversiis statuis; quòd eos, qui extra Ecclesiam sunt, & per Edictum tuum pridem damnati, honoribus pristinis in judiciis ac tribunalibus restituis, atque hoc pro tua & Imperatoria potestate facis, minimè approbantibus ceteris, qui in antiqua & sancta obedientia perseverant: Qui tandem horum cum Divinis institutionibus ac legibus, quibus perpetuò Ecclesia est gubernata, convenit; Quæ omnem potius disciplinam, omnem ordinem, sine quo nullus hominum Cœtus regi potest, ab Ecclesia prorsus tollunt? Hoc verò, quo magis ab omni recta disciplina & consuetudine Majorum sunt aliena, eò minus Nobis persuadere possumus, è tuo ipsius sensu illa umquam emanare potuisse; sed eandem pietatem animo tuo suppressam quidem ad tempus malorum consiliis, qui huic sanctæ Sedi sunt rebelles, putamus. Qui si à te impetrare non potuerunt, ut qua contra eam facere volebant probares, saltem ut ejusmodi Edictis aliquam abalienati animi tui significationem dares, abs te contendisse, facile possumus judicare. Id verò eos impetrasse tantò magis dolemus, quantò id tibi & Ecclesiæ, nisi citò ad te ipsum redeas, majori damno & detrimento fore, nobis maximè est persuasum.

4. Quod non possumus non in dies magis magisque timere, quo attentius consideramus; quibus cum amicitiam inieris, si enim, ut inquit Apostolus, „corrumpunt bonos mores colloquia mala;“ quantò gravius, si quis cum malis conjuncta consilia & fœdera habeat, hoc de eo timendum erit? Quamquam quidem non dubitamus, sub spe pietatis, utilitatis, honoris, ad hæc eos te sollicitasse; sed nullum prorsus est tam malum consilium, quod non specioso aliquo ejusmodi nomine, quasi veste pretiosa se ornent. Tu verò, Fili, „interroga potius Patrem tuum, & annuntiabit tibi; Majores tuos, & dicent tibi:“, hi enim omnes una voce te ad unitatem Ecclesiæ, atque honorem & obedientiam hujus sanctæ Sedis hortantur, atque jam pridem factis ipsis sunt hortati. Si verò sanctissimum quemque, & in divinis Legibus peritissimum consules, gravissimas in eo divinæ iræ vindictas proferent, qui quacumque de causa, quacumque pietatis specie adducti, summi Sacerdotis munera sibi sumere volue-

runt: est verò ea maxima, quam rebelles adducere solent, cum Principes ejus Cathedram ascendunt, atque ut jus & auctoritatem cognoscendi causas Religionis & judicandi sibi assumant, hortantur. Sacerdotum enim negligentia pro stimulo ad impellendum eos utuntur, ut Ecclesia curam in componendis Religionis controversiis, & in ordinandis Ecclesiæ rebus, in se suscipiant. Quis enim hoc factum non dignum summâ laude judicet? Nemo quidem, si factum tantum respiciatur: sed ut ex domo bene instituta, in qua divisa officia & munera non licet unicuique pro suo arbitratu omnia exercere, etiam si singula in suo genere sint præclara: quod qui tentant, quamvis bono id animo faciant, à patre tamen familias meritò reprehenduntur; quippe qui suo intempestivo zelo, quod pulcherrimum est in domo, nempe ipsum ordinem, sine quo nulla domus diutius stare potest, quantum quidem in ipsis est, tollunt, & prudentiæ ejus, qui illum instituit, summam injuriam faciunt. Sic prorsus in Ecclesia Christi, quæ est Domus Dei, in qua omnia munera sunt dispersita, & singula singulis ita distributa, ut inferiores superiorum officiis non fungantur, eò minus licet ordinem perturbare, quo majori prudentiâ est ordinata Ecclesiæ, quam de ulla domo cogitari possit: estque ea semper gravissima in Dei prudentiam ac sapientiam injuria.

5. At non omnes hæc vident. Sed nec te etiam satis adhuc videre arbitramur, Cæsar, quantum injuriæ inferas Divinæ Providentiæ in hac Domo Dei, in qua supremum munus Sacerdotibus est commendatum, cum horum tibi partes & honorem sumis. Nec verò vidit Oza, cum honoris causâ Arcam Dei curru boum vectam prosequens, illis calcitrantibus manu admotâ, dum ruinam timet, sustentare voluit. Quis verò hominum hoc factum improbare ausus esset? Vel quis non potius illud summo opere laudaret, quòd Sacerdotibus absentibus in præsententi periculo ruinæ ipsius Arcæ, quam bos lascivientem, ut inquit Scriptura, jam inclinaverat, manum ut eam sustineret admovevit? Nemo quidem hoc non ut pie factum laudasset, nisi severitate vindictæ minimè id sibi gratum fuisse Deus ostendisset; cujus quidem ultio Ozam statim è vita sustulit, nullam aliam ob causam (Scripturâ testante) nisi quia temerè quod ad Sacerdotum & Levitarum officium pertinebat, supplere ipse ausus esset. Tantum verò peccatum in hoc facto fuisse quis umquam cogitasset? Sed ex hoc exemplo Deus nos admonere voluit, ne in eundem Divinæ iræ laqueum incidamus. De quo nunc, Fili, te admonere volumus, ne fallacibus illorum persuasionibus adductus, qui in ore semper habent reformationem Ecclesiæ, in tanto non boum, sed Sacerdotum quasi lascivientium cœtu, quorum illa humeris sustentatur, tu manus temerè admoveas.

6. Est enim hoc Sacerdotum Dei munus atque officium. In eundem verò laqueum inciderunt Dathan & Abiron, atque Core, qui ægrè ferentes, in sancto populo unum præ ceteris dignitate summi Sacerdotis fulgere, se tam Moyli quam Aaroni opposuere, cum decerent: „Sufficit vobis quòd omnis multitudo Sanctorum est, & in ipsis est Dominus: quid elevamini super populum?“ Licet verò hæc verba contra ambos dictæ videantur, tamen Moyse interprete didicimus, omnis eorum indignationis causam summum Sacerdotum Aaronis fuisse: non enim ubi omnis multitudo est sancta, virum aliquem eminere dignitate æquum esse cense-

bant. Quàm verò graviter hæc res displicuerit Deo, insigne in eos Divini judicii & severitatis exemplum ostendit, quos terra dehiscens unâ cum universa suppellectili & omnibus bonis vivos absorpsit.

Hæc verò vetera nunc recito, quia (ut inquit Apostolus), in figura contingebat illis. „Scripta sunt autem ad correptionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt: ut discant omnes, si in Sacerdotio, quod deserviebat Tabernaculo & umbræ, quodque unâ cum Tabernaculo abolendum Divina Providentia statuerat, tantam curam Deus ostenderit, ut ne minimam quidem in eo mutationem ab humano ingenio inultam permiserit; quantò major reverentia tribuenda sit illis Sacerdotibus, qui non amplius serviunt typo & umbræ abolendis, sed ipsi verò Tabernaculo, quod numquam transfertur? quanto minus de mutatione vel minimæ ordinationis, quæ ad eos pertinet, cogitare debeant? quantò denique gravius, & magis intolerabili superbiâ putabimus eos in Divinam Providentiam peccare, qui vel hanc confundere, ad se transferre postulant, vel alio modo de illa statuere volunt, quàm longa Ecclesiæ consuetudo, fundata in testimoniis Scripturarum, promittit & declarat?

7. Quocumque verò modo, quacumque specie pietatis hæc proposita tententur, radicem quidem mali superbiam, Deo semper odiosam esse non est dubium. Id quod maximè declarat Ozia Regis exemplum, in quo simul & radicem hujus mali, & gravem illius vindictam Scriptura nobis exprimit. Hic autem Rex alias laudatissimus, idque testimonio Scripturæ, in hoc tantum superbiæ arguitur, quod incensum ad Altare Thymiamatis adolere voluerit. Quis verò hanc voluntatem non piam potius, quàm superbam judicasset? Sed Spiritus Dei in Scriptura, cum ad hujus facti narrationem pervenit, „Elevatum, inquit, est cor Ozia. „In quò verò elevatum? nempe quòd alieno ministerio fungi voluit, de quo postquam à Sacerdotibus admonitus, nec illis parvisset, statim à DEO leprâ est percussus. Hæc verò nunc, Charissime Fili, recitemus, ut intelligas, superbum fuit Ozia factum in adolendo incenso super Altare Thymiamatis, quanto superbius sit, hoc tantum adolere incensum super Altare Corporis Christi, ceteraque quæ Religionem ipsam comitantur persequi?

8. Quid autem? an non putas, hoc incensum esse coram Deo, leges de Religione sancire? Est quidem incensum, idque omnium Deo gratissimum (nullum enim odorem tibi persuade Deum gratius suscipere) sed non est tuum munus illud, Imperator: est Sacerdotum Domini, est nostrum in primis, quibus Deus potestatem ligandi & solvendi dedit. Vide verò in quam tu partem templi intres, cum hodie tibi ministerium sumis; non quidem in atrium, aut in Sancta, ut Ozias: non enim tantum Sanctum est hoc factum, sed Sanctissimum. Cum ergo prudentiâ tuâ huc tu penetras, in Domum Domini tu penetras, & in Sancta Sanctorum, atque ipsum Corpus Christi penetras, ejus officium tibi arrogans. Nec te excusat, quòd sanctum sit factum, vel quòd non perpetuas, sed ad tempus, hoc est, usque ad futurum Concilium duraturas leges latum te esse dicas: ut enim id per se pium sit; tamen in eo, cui Deus hoc ministerium non dedit, maximè est impium. Sumis enim tibi eam personam, quæ propria est Dei, cui solum de Sacerdotibus judicium relinquitur, quam ne ad tempus quidem cuiquam sumere licet. Dei enim vox est

Histor. Concil. Trid. Pars I.

ad malos Sacerdotes: „Ego ipse, inquit, super Pastores requiram gregem meum de manu illorum: „quod ut suo tempore penitus facturus est Deus; ita si quis interim quasi de manu ejus præcipere hoc tentaverit, is semper pro tali ausu gravissimas pœnas dedit. Veluti contra nullo umquam sæculo intermisit certis quibusdam signis testari, illos majoribus gratiis tum interiùs tum exteriùs, & omni genere bonorum dignos esse, qui augendo & ornando Sacerdotum genus, Ecclesiæ suæ unitatem, & Principem Sedem auxilio & gratiâ fovissent;

9. Ut in Constantino Magno, in Theodosio, in Carolo Magno accidisse videmus, quibus nulli umquam Christiani Imperatores vel divinis gratiis, vel victoriis illustriores fuere. Contra verò DEUS eos, qui Sacerdotibus resistere, non solum passus est in omne genus turpitudinis labi; sed sæpe & insignibus quibusdam pœnis in testimonium Divinæ iræ suæ castigavit. Nec verò nunc de illis loquimur, qui Ecclesiam nascentem adhuc extinguere sunt conati, Neronibus, Domitianis & ejusdem generis reliquis; sed de iis, qui illam persecuti sunt jam adulta ætate, incipientem in Principes auctoritatem sui minoris exercere, postquam constituta jam & confirmata est Petri Sedes in oculis omnium Principum. Qui verò hujus auctoritati resistere, à Deo sic castigatos constat, ut manifestè appareat quàm grata sit ac semper fuerit Deo hujus Sedis obedientia; contra autem, quàm ingrata & odiosa in eandem obedientia.

10. In primis eum ex Imperatoribus, qui in aperta defectionem & contemptum hujus sanctæ Sedis erupit, legimus fuisse Anastasium Primum; quem à Gelasio Pontifice Romano admonitum, ne Acacii Episcopi Constantinopolitani, à Sede Apostolica damnati, partes foveret, cum nec monitis ejus parvisset, & Hormisdæ ejusdem successoris Legatos, ad eum ea de causa missos, ut à communionem cum hæreticis desisteret, contemptim primum auditos, contumeliosius dimisisset, Divina tandem ira fulmine è vita sustulit. Sequuntur hujus impietatis successores, sed per intervalla, multi alii Imperatores, quales fuere Mauritius, Constantinus Secundus, Justinianus Constantini Pogonati filius, Philippus, Leo. Sed hos numerare longum esset, qui diverso quidem genere mortis, sed omnes aut violento aut ignominioso, spoliati antea Imperio & omni dignitate, perierunt; ut manifestè appareat in eis ultrix inobedienciæ vindicta divina. Quæ series usque ad Henricum illum perducitur, qui cum gravissimè Sedem Apostolicam vexasset, tandem eum à suo filio captum Leodii ultio divina in carcere mori fecit: justissimam quidem inobedienciæ pœnam ab ipso repetens, ut à filio castigaretur, qui eum, quem patris loco Divina ei Providentia in Ecclesiæ constituerat, tot modis vexaverat, ejusque auctoritatem neglexerat.

11. Id quod & de Frederico Secundo dici potest, nisi quòd infeliciori mortis genere est sublatum, qui filio suo, ipso carnificis munere fungente, strangulatus interiit. Tametsi Deus non semper hoc modo rebelles castigare soleat, quandoquidem nonnullos sic desiderii suis frui permittat, ut quod ad externam castigationem attinet, impune peccare, & in magna rerum omnium affluentia quasi felices vivere videantur: id eâ ratione factum à Divina Providentia sancti Patres pie existimant, ne si omnes hi impii castigarentur, nullum alium

aliud tribunal Divinæ Justitiæ reliquum esse homines judicarent. Quosdam ergo hic in aliorum exemplum Deus, ut justus agnoscat, aperte castigat: quosdam vere dum hic castigare dissimulat, Tribunal suum futurum severius judicandos reservat: nullam verò peccatum impunitum dimittit Divina Justitia. Ea autem omnium est gravissima castigatio, cum ii, qui Deum gravissimè offendunt, impunè id se facere existimant: omnes enim tales cæcitate mentis sunt percussi, & in passiones, ignominias, ac in reprobam sententiam traditi, quæ ceu propria impiorum flagella Apostolus numerat. Cum autem hæc omnibus impiis sint communia, tum verò maximè illorum propria, qui suam impietatem in oppugnandæ Principe Sede, & in Ecclesiæ unitate scindenda exercere. Hoc quidem in quibusdam animadvertimus, qui quò pluribus, dum sanctam erga illam obedientiam servarunt, virtutibus splendere sunt visi, eò magis post impiam ab eo defectionem in prodigiosas animi passiones, avaritiæ, libidinis, & crudelitatis fuerunt traditi: id quod Ananias, de quo supra mentionem fecimus, evenisse historiæ narrat. Similibus verò exemplis in hac nostra ætate utinam quidem caremus!

12. Nec verò in singulos tantum homines hæc ultio Divina, castigans eorum inobedientiam erga hanc Principem Sedem, est pervagata; sed in Nationes etiam & Provincias, in quibus videmus, cum gravissimè omnium ii sint castigati, qui Christum Dominum habere recularunt, proximum miseræ locum eos sortitos esse, qui Vicarii Christi auctoritati resistere. Duas verò Nationes à Deo in primis castigatas atque afflictas videmus, quæ olim florentissimæ fuere: quarum una pertinax in negando Christi permansit; altera aliquamdiu cum Vicario ejus præ ceteris omnibus contendit. Illa est Judæorum, quæ nulla majori miseria oppressa est; hæc verò Græcorum, quæ proximè ad miseriam Judæorum accessit, quia proximè ad impietatem accesserat. Quare, si Christus ipse in ceteris Imperatoribus, Regibus, Populis & Nationibus nunquam inultam tulit Vicarii sui spectam auctoritatem, eam interim perpetuam successione conservatam; si tam severis judiciis eorum inobedientiam castigando, odiosos sibi semper fuisse hujusmodi conatus ostendit: quanto in te, Cæsar, si (quod Deus avertat) hanc oppugnare, cum apud Deum tum apud homines hoc odiosus judicaretur, qui ex illis Imperatoribus originem ducis, qui non plus honoris Sedi Apostolicæ detulerunt, quam ipsi ab ea receperint? At neque hæc, charissime Fili, scribimus, quasi ullo modo nobis persuadere possimus, hujusmodi te consilia in animo rata & confirmata habere: sed ut amans pater salutis filii & honoris, ac de utroque sollicitus, simul atque Edictum ipsius Spirensis Conventus vidimus, te admonendum auximus, eò quidem gravius, quò magis exploratum periculum in quo versaris habemus.

13. Denique, si pluribus dissuasimus, ne in disceptatione super his, quæ ad Religionem pertinent, componendis, jus tibi vel auctoritatem lumeres, non ob id scripsimus, quod disceptationes componi non maximè optaremus, qui (teste nostrâ conscientia) ut hoc rite fieret, vitam & sanguinem libenter effunderemus: sed ut exemplis cum ex Divina Scriptura, tum ex Ecclesiasticis historiis citatis te admoneremus, ne, quod ad tuum ministerium non pertinet, iple tibi arrogares, & pro tua & Im-

peratoria Majestate juberet; sed potiùs Constantini Magni, servi Dei, maximi ac felicissimi Imperatoris exemplo te hortaremur: quod tantum facimus, ut eos suo Judici, & suis Judicibus judicandos & corrigendos relinquant. Ille verò, cum rogatus esset ab ipsis Sacerdotibus, ut in eorum disceptationibus se Judicem præberet, prorsus recusat.

14. Cujus verba in hanc sententiam ab historiæ Scriptoris, qui adfuerunt, citantur: „Deus vos constituit Sacerdotes, & potestatem vobis dedit de nobis quoque judicandi; & ideo à vobis rectè judicamur: vos autem non potestis ab hominibus judicari. Propter quod Dei solius inter vos expectate judicium; & vestra jurgia, quæcumque sint, ad illud Divinum reserventur examen. „Hæc ille Magnus non tam Imperio, quod erat maximum, quam pietate & ceteris virtutibus, dixit: cui te, Cæsar, in omnibus persimilem esse cupimus, & optamus. Quod verò præ te ters studium & desiderium, ut componantur controversi in Religionem, & ut aliqua disciplina morum in universa Ecclesia renovetur; te in hoc quidem magnoperè laudamus, & abs te petimus, ut in hoc operam tuam præbeas ei cui Deus curam hujus ministerii commisit. Ut enim te tamquam Caput in rebus hujusmodi tractandis minimè ferendum censemus; ita tamquam brachii accommodatissimi tuam in primis opem desideramus. Hoc verò nostrum desiderium fecit, ut ad minimam quamque spem cogendi Concilii Oecumenici, non solum nos semper promptos præbuerimus ad illud indicendum, sed ubi vel minimæ spei scintilla eluxerit cogi posse, eò statim Legatos miserimus: quemadmodum ultimo loco etiam fecimus, quamquam non cum eo fructu, quem alidè optamus. Sed maluimus sanè omnia tentare, quam vel minimæ occasione deesse, quam à Divina bonitate semper expectamus. Cum autem universalis Ecclesiæ utilitatis causâ Concilium fieri summoperè cupimus, tum verò præcipuè illius inclytæ nationis Germanicæ, quæ jam pridem discordiis in his, quæ ad Religionem pertinent, plurimum vexata dissidet, cujus salutem (ut tua etiam Majestas fatetur) commodissimè per Generale Concilium optulari Nos posse semper speravimus.

15. Horum autem consiliis, qui jam ab hac Sede sunt damnati, te usum esse quòd nunc conquerimur: non ob id quidem conquerimur, quod semper hos remotos à tua amicitia esse cupimus, ac id quæramus, quia semel damnati sint, ut semper damnati maneant. Testis enim Nobis est Deus, quòd nihil magis in votis habeamus, quam ut oves perditas ad Dominicum ovile reducamus; & ut illam nobilem Provinciam universam in Fide & Religione, cum Capite & reliquo corpore in omni amore atque amicitia conjunctam videamus; idque ob eas quas diximus causas. Sed tu nunc, dum in discordiis cum Capite & reliquo corpore manens (de iis qui tales sunt loquimur) dum extra Ecclesiam sunt per Edictum etiam tuum damnati, eorum amicitiam pluris quam par est facis, dum indulgentius eos tractas; cum hæc tua indulgentia, & prætorum Edictorum declarationes separatim à te facta, non solum hæc tenus illis non protulerint ut ad saniores mentem redirent, sed potiùs, quòd respiciendū compertum est, occasionem dederint, ut inolentiores sint facti, & ad occupanda vicinorum bona animosiores, dissidium certè ipsum magis hoc modo fovere, quam tollere videris.

16. Sed hos quia ad meliorem formam non iis quidem viis, alienis ab omni more & consuetudine majorum, atque ab ipso jure Divino, sed per Generale Concilium optimè perducere potuisse semper in Domino speravimus, & nunc etiam speramus; ideo nos plus illius Provincia commodis quam ullius alterius consulentes, ad Germaniæ fores Tridentum usque Legatos nostros miserimus: sed, vocavimus, & non erant qui audiret: venimus, & non erat vir. „Verum nec propterea desistimus, sed adhuc vocamus & clamamus ad te, & ad ceteros Principes. Clamamus verò cum Propheta Davide: „Venite, ploremus coram Domino. *Nec enim aptius Principum Concilii esse poterit. Et cum Daniele: Oro pro peccatis meis & populi: accuso, confiteor, obsecro: Domine, peccavimus, iniquitatem fecimus, & impiè egimus, & recessimus: nobis confusio faciei; Regibus nostris, Principibus & patribus nostris, quia peccavimus: tibi autem Domine misericordia est, & propitiatio. „Ad tale ergo Concilium te vocamus, in quo Angelos ipsos assessores habere speramus: qui si super uno peccatore poenitentiam agente gaudent; quanto magis super universa Ecclesia, cujus ipsi pars sunt, ad poenitentiam congregata gaudebunt?*

17. Huc accedit, quòd salutem Christiani populi ab imminente potentissimo & perpetuo Christiani nominis hoste Turcarum tyranno, quo pacto, nisi per Christianorum conjuncta in Fide & charitate auxilia consuli possit, non videmus. Quare sterne viam, dilecte Fili, ad tale Concilium: hoc enim tui muneris proprium erit. Sternes autem, si vel pacem reddas, quantum in te est, Christiano populo, tantopere ab omnibus expetitam; vel saltem arma cohibeas, dum Ecclesia in Concilio congregari possit, ubi æquius est quam per vim vestras disceptationes decidi. Hoc verò tu, & ceteri Christiani Principes, quos etiam atque etiam de eadem hac re admonebimus, præsertim verò cum quocumque bellum geris, faciatis. Jam Concilium adest: jam pridem enim indictum est; neque verò abruptum est, etsi bellorum causa incommodius tempus dilatatum. Itaque huc charissime Fili, incumbe, & hanc læticiam primùm populo Christiano, qui jam pridem intestinis bellis est attritus, redde: deinde verò Nobis, qui te nihil clarius in terris nos habere judicamus, qui primogeniti apud nos locum in amore tenes; idque specimen divinæ in te virtutis præbe, ut non modò Patrem te piè monentem non averteris, quòd faciunt ii, quos Deus in signum abdicacionis suis desiderii tradit; sed ut eundem ad te tamquam Deo jubente tali tempore missum, qui labantem sustineat, & magno animæ salutis periculo liberet, omni pietate amplexeris, ejus vocem libenter audias, monitis obtemperes. Satis verò obtemperabis, si cum te à semita sancta, ut appellat Propheta, quæ eadem est regia via Majorum tuorum religiosissimorum Principum, humana consilia ut hominem deflectere potuere, huc statim, de ea qualis sit admonitus, Divinam indolem proferens redeas, atque ita in animum inducas, nullum ut in iis, quæ ad Religionem pertinent, tibi jus & auctoritatem vindices: Si Divinam institutionem, & Ecclesiæ consuetudinem sequens, ab ipsis Conventibus Imperialibus, à quibus absunt qui auctoritatem de ejusmodi rebus cognoscendi habent, omnes de Sacerdotibus atque de Religione disceptationes prorsus excludas, & ad eorum proprium tribunal rejicias: Si de bonis Ecclesiasticis, quorum judicium ab ipso Domino, cui sunt conservata, Sacerdotibus relinquatur, & commen-

detur; & ipse nihil statuas; & sepositis armis aut studeas paci, aut si aliter pax conciliari non potest, Concilio Generali judicandi de iis quæ tam perniciose bella in populo Christiano tamdiu alunt, potestatem facias: si denique ea quæ per nimiam indulgentiam rebellibus huic sanctæ Sedi, & contumacibus concessisti, ipse rescindas, ac tollas.

18. Hæc enim, charissime Fili, cum ita sint, quæ tuam ipsius animam in magnum salutis periculum adducant, & Ecclesiæ pacem magis magisque perturbent, facile videre potes, nisi per te quamprimum his malis remedium adhibeatur (quòd te facturum speramus) in quas angustias sis nos compulsum: ut aut officio & muneri nobis à Deo per ejus Filium dato deesse cogamur, cum maximo detrimento; aut iterum severius agere, quam vel consuetudo nostra, vel natura, vel voluntas ferant. Quamquam officio quidem deesse in tanto discrimine non debemus prorsus, nec volumus, quantum per ejus gratiam, cujus vices licet indigni in terris gerimus, de nobis polliceri possimus. Insidet enim in animo, & ob oculos nobis observatur illud idem, de quo Principio diximus, Divinæ se veritatis in Heli Sacerdotem exemplum: quem non ob id quidem damnatum legimus, quòd in filiis corripiendis prorsus abstinerit; corripuisse enim eos satis constat ex Scriptura: sed quòd in corripiendo, ut inquit D. Hieronymus, lenitate patris, non auctoritate Pontificis agebat. Nos lenitate patris integris propè adhuc rebus usi sumus; quibus ex Edicti forma transactis (quòd Deus avertat) in Heli exemplo satis vides, in quam nos necessitatem sis adducturus. Quare tecum considera, Cæsar, quid te magis deceat, quid ad tuum in primis officium erga Deum & Ecclesiam magis pertineat, quid honori & rebus tuis magis expediat: An ut brachium nostræ severitati in iis, quæ ad unitatem Ecclesiæ pertinent, præbeas; an potiùs illis faveas, qui hanc semel ruptam in plures adhuc partes scindere miserabiliter laborant & optant. Deus pacis, pro immensa misericordia sua tuam Majestatem ab iniquorum consiliis liberet, ac pacis consilia in tuo corde confirmet, ut unanimes uno ore honorificemus Deum Patrem per Jesum Christum; cui cum S. Spiritu sit honor per æterna sæcula, Amen. Datum Romæ apud S. Marcum, XXIV. Aug. M. D. XLIV.

19. Quamquam Suavis hujus Diplomatis summam satis fideliter referat; tamen duo hæc ejus errata, quàm plurimis abdita, in aliis argumentis palam faciunt, ab eo sæpè rerum monumenta usurpata fuisse oculis aliorum, qui partim imperitiâ, partim incuriâ identidem hominem decepere. Primus lapsus spectat ad subscriptionis diem, quam 23. Augusti positam ait, cum 24. fuerit. Alter ad narrationem, quæ dicit, conquestum Pontificem fuisse, à Cæsare idiotis per missum Religionis judicium: quòd neque cogitavit Cæsar, neque Pontifex suspicatus est. Questus fuit, ut supra relatum, ab eo non idiotas, sed laicos admissos.

20. Hoc Diploma non nisi maturo consilio, & accurato examine conscriptum. Legi (*) egomet mandata à Purpuratorum Cœtu ei tradita, qui Pontifici ab Epistolis erat, post recitatam in Senatu summam Spirensis Decreti; quibus mandatis continentur singula capita in Diplomate postea exposita; imponiturque, de duobus generatim rationem habendam. Alterum, ut charitas simul ac propensio præ se geratur in expetendo Caroli bono; simul etiam efficacitas, & animorum constantia, in

offensione Dei Sedisque Apostolicæ minimè toleranda. Alterum, ut ea scribendi forma adhiberetur, quæ Cæsarem in responsione cogeret aperire, quid in animo haberet sibi in futuro Conventu gerendum. Quin conscriptum comperio alterum literarum exemplar minacius & acerbius, quod postea prudenti consilio temperatum. Quippe animadversum, ubi Sacerdotes adacti conscientiâ in summum aliquem Principem acrius invehantur, cautionem esse vel maximè religiosam, si sese intra fines solius necessitatis cohibeant; ita ut is deprehendere neutiquam possit vel in immodico ardore iram larvatam pietate, vel in modica reverentia affectatam ostentationem potestatis pro observantia ineluctabilis obligationis. Secus enim ea Sacerdotum increpatio haud reverenter excipitur tamquam religiosa; sed odio habetur tamquam commotio, ac tandem conculcatur tamquam elatio.

(*) *In Bibliotheca Vaticana, in libro, cui titulus, Varia.*

CAPUT VII.

Memoratum Diploma breviter expensum. Pax inter Cæsarem ac Galliarum Regem. Iterumque à Pontifice inductum Concilium.

1. **H**OC Diploma perlatam est ad Cæsarem à Davide Oedatio Brixienti, qui Paulo à Cubiculis. Eidem etiam à Cæsare responsio reddita per gravem simul ac remissam dicendi tormam, negatis generatim accusationibus, sed omisâ molestâ ac lubricâ ipsarum agitatione. Quod non prius nobis compertum, quam per hos postremos menses alterius Davidis ejusdem familiae operâ, qui & Commentarios etiam communicavit. Responso itaque Hispanice scripta hujusmodi fuit: „Cæsarem, habita ratione maximi gravissimique momenti verborum ac rerum, quæ in memorato Diplomate continebantur, tantæque jacturæ periculi, cui auctoritas dignitasque Cæsarea, ac sui nominis existimatio exponeretur, reponere, se ad omnia responsurum in tempore, opportunitate, ac loco, quo tunc declararet, ostenderetque admodum serio, se nec fuisse, nec præbuisse occasionem ullam incommodis quæ contigerant Christianæ Reipublicæ; quin impendisse semper omnem operam, tam in se quam in ceteris, ut illis occurreret, ac mederetur, prout probi Cæsaris munus & auctoritas, ac dignitas Cæsarea postulabat, pariterque ut Catholicum Principem decebat, eaque ratione quæ sibi conveniret in eo quod spectat ad sanctam Sedem. Quod si unusquisque idem pro suo gradu, statu, & conditione perfecisset, haud eventura fuisse illa incommoda, in quibus tunc Respublica Christiana versabatur: idque à Cæsare adeo comprobatum iri, ut culpa in eos recideret, qui id merebantur, ac veritas errorem omnem, insimulationem & calumniam eximeret. Ita Pontificis literis responsum. De reliquo, citra perturbationem animi hoc Diploma Cæsar excepit; quippe qui ante Pontificis literas ea quæ jam ipse Protestantibus indulerat, ex se damnaverat. Illis tamen (a) occultandas curavit; & ægrè tulit, eorum exemplaria circumferri. At Pontifex, qui ad avertendam à Christiana Reipublica indignam existimationem de tam turpi in ejus Capite Conniventia, Diplomatis vulgationem permiserat, respondit, id Cæsari potius gratum esse debere, tamquam excusationem legitimam revocandi promissa, sibi ab aliis extorta, dum ea cerneret à Christi Vicario damnata. Ve-

rum tamen & ejus (b) administri, æquo animo passim, conscriptas fuisse literas de Spirensi decreto, quod solâ necessitate excusabant, conqueri haud postea destitit, eas literas ab Episcopo Cavenensi delatas in Germaniam fuisse ad cunctos Principes Catholicos, quas hæretici cum probrosis commentariis typis impressere; & Cæsar exposulabat, præcipuè de illis vocibus, *vocavimus, & non erat qui audiret; venimus, & non erat vir*: si ceteri Tridentum non accesserant, eò missum à se fuisse Mendozam; neque se, neque Ferdinandum Regem præstolatos vocantem, sed perpetuis postulationibus jam annos plurimos ad hoc opus sacrosanctum extimulasse Pontifices. Ad ea responsum, Præcedentibus postulatis haud effecta postmodum respondisse: Oratorem unum satis non esse celebrando Concilio, sed opus esse Præfulibus, quorum adventus cum à Cæsare ac Ferdinando penderet, appositas voces satis superque veras esse. Ultra querimonias Cæsar haud progressus, nihil Pontifici rescripsit; ne vel defensione reverentiam offenderet, vel errati confessione, emendationisque promissione Protestantium animos haud opportune commoveret. De reliquo nullum edidit argumentum infixi suo animo aculei; quippe quidem decorum sibi non ducebat, reprehendi se ab eo, qui tanto se minor esset ex humanæ potentie mentione, ut obsequium recordiæ verti non posset; tantoque se major ad mensuram divinitus collata potestatis, ut despectus non magnanimitati, sed impietati planè tribueretur.

(*) *Ex duabus Epistolis, altera ab Augustino Cardin. Wormatiâ ad Farnesum, 21. Martii 1545. ubi refertur dissertatio cum Granvellano: altera Farnesii, in responsionem ad illum, 5. Aprilis unaque inf. à citanda.*

(b) *Epistola Fabii Mignanelli; Nuntii apud Ferdinandum Wormatiâ 9. April. 1545. ad Farnesum, in Commentariis Cervinorum.*

2. Hæretici spe primò exultare, præficientes, à Carolo, quò potentiore, eò magis quam ab Henrico in Patoris virgam recalcitrandum; adeoque sibi polliceri ab eo majora contumaciæ initia contra Paulum, quam ab hoc ad primas castigationes contra Clementem. Deinde, ubi cognoverit, Cæsarem non modò in Romanæ Sedis reverentia perstitisse, sed eidem obtemperasse, à profanis decretis Spirensibus recedentem, uti exponemus; illa gestientium exultatio abiit in fremitus: ægerimè tolerantibus erectum illud Pontificiæ auctoritati trophæum, conati sunt ipsum atrocibus execrationibus, ignominiosisque commentariis deturpare. Nec equidem dissimulabo primum, quod Calvinus objecit, veri specie subdolè fucatum, ac mirificè idoneum ad aperiendum sibi aditum in animos etiam Catholicorum; cum alia objecta vel primo aspectu nequitiam vanitatemque palam faciant, vel facile Fidei clypeo retundantur. Quinam Paulus, ait ille, conscientie suæ se adversari censebat, si vitiosam indulgentiam Heli erga liberos imitaretur erga Cæsarem, cum tanta uteretur indulgentiâ in filios à se verè progenitos? Argumentum enim verò quam validum vulgi levitatis, tam inane cordatorum hominum intelligentiæ. Quòd ergò Princeps nimia in aliquem propensione se trahit, ex eo perperam agere, si eadem non utatur in quemlibet, nec libram virgamque Justitiæ abjiciat cum Reipublicæ clade? Quam pessimè cum hominibus ageretur, si quilibet Regum, ut in aliqua

causa,

causa, & cum aliquo ex subditis deficit ab officii mensura, ita in omnibus, & cum omnibus ab eo deficeret? Quicumque Theodosius, evaderet Wenceslaus; quæcumque benè constituta Spartia migraret in effrenatam Babyloniam. Numquid eò quòd David adulterium homicidiumque patraverat, vituperandus esset, nisi cuilibet adulteria homicidiaque permetteret? Præterquam quod quænam collatio esse potest inter hæc duo mala, Nimiùm in suos Farnesios affici; & parum de Religione laborare? eos, ut postea factum est, duabus urbibus ditare; & hanc permittere præcipitem agi per universam Germaniam? suis plus æquo blandiri cum aliquo detrimento venerationis in Pontificiam sanctitatem, & connivere Carolo V. Orbis Catholici potioribus Provinciis imperitanti, prævisâ in illius Samsonis casu servitute dilecti Deo populi sub Philisthæis? Quænam, inquam, collatio erat inter hæc mala, ut imbecillitas alteri succumbendi, horrorem expelleret in alterum præcipitandi? Profectò uti Paulus in altero laudem consecutus non est, ita vel hoc ipsum illius virtutem in altero illustriorem reddit; cum hinc deprehendatur, vehementem in suos amorem ab honesto Reipublicæ ac Religionis studio superatum fuisse. Unde neque unquam timuit quemcumque Principum abalienare à se, acrius resistendo; nec inclinavit animum, eorum ut quempiam in amicitiam trahe-ret, justo effusius indulgendo, ubi cognovit, eorum gesta seu postulata vel pietati Ecclesiæ noxia, vel Christianæ Reipublicæ indemnitati discrepantia. Id verò fateri cogetur, quicumque rerum ab eo gestarum seriem sincerè dispiciat.

3. Si longus ordo priorum Pontificum spectetur, nemo fuit illo solertior in Apostolica Sede tuenda; nemo Aulae mores adeo restauravit; nemo Senatuum Patribus adeo conspicuis auxit; nemo tot sumptibus arma promovit in hostes Fidei; nemo constantius sese abstulit ab iis bellis suscipiendis, in quibus sanguis Catholicus profunderetur, nisi quando contumaces suæ propriæ ditionis ad obsequium cogere necesse habuit: nec tenerrima animi affectio, quæ duos sibi charissimos nepotes complectebatur, effecit in eo, ne, quamvis senio confectus, longè à se alterum diutius variis itineribus objiceret, alterum belli periculis pro Republica ac Religione devoveret. Equidem haud affirmavero, expletam idcirco ab eo mensuram perfecti Pontificis: sed hoc ipsum summa laus est tam Divini Principatus, nimirum Principem constitui debitorem cujusdam adeo præcelsæ virtutis, ut ejus æmulis numquam non superfit accusationi locus etiam in eos Pontifices, de quibus cogantur confiteri ea omnia egregiè gesta quæ recensui, & quæ profanis Principibus gloriam perennem conciliare potuissent eximia probitatis. Sed nos narrationis series revocat.

4. Concessa Dei beneficio Catholicis pax planiorem Concilio viam aperuit. Classis Turcica (a) consumpto Vere, per majora Confoederati incommoda quam emolumenta libenter in Orientem regressa est, Etruscâ & Neapolitanâ orâ vexatâ. Franciscus nonnulla in Belgio adeptus erat, & in Italia Cerasolâ potitus. Inde brevibus induciis initis, tota belli moles citra Alpes perstitit. Cæsar ex altera parte non modò Clivenfi Duci debellato & captivo Geldriam ademerat, eumque adegerat, uti nuptiis partibusque Gallicis renuntiaret; sed etiam ope Regis Henrici Galliam invaserat, & aliquot illius arcibus expugnatis, arma ac trepidationem ad

usque Lutetiæ mœnia circumtuleral. (b) Tunc amborum animi se vicissim ad pacem flexerunt, satis jam utrimque ostentatâ per mutuas aliquas victorias bellicâ virtute ac potentiâ, & ademptâ per experimentum utriusque spe plenæ victoriæ.

(a) *Belcarius in fine lib. 23.*

(b) *Belcarius in Principio lib. 24.*

5. Itaque nullo alio, nisi Eleonorâ sorore Caroli & Francisci conjugis interprete, ambo convenere (c) 17. Septembris Crespini, (d) Uti Rex magna militum vi Cæsari opem ferret in bello Turcico, atque ut concordibus animis in reliquis Religionis negotiis sese gererent: Quæ fuerant occupata, utrimque restituerentur: Ut Aurelianensi Duci desponderet Cæsar vel filiam, Belgio ac Burgundæ Comitatu dotandam, quæ ad Carolum ex aviæ hæreditate devenerant; vel fratris filiam, traditâ per jus beneficiarium Mediolanensi ditione, sed Mediolani Cremonæque arcibus sibi retentis, usque ad virilem ex eo conjugio sobolem; quo tempore Galliarum Rex sibi quoque retineret arces eorum locorum, quæ ab ipso per eandem pacem Duci Sabaudiarum reddendæ erant; & uti paucos intra menses aperiret Cæsar, utrum ex connubiis mallet. Utriusque denique partis amici utrimque in ea pacificatione nominati, ac primo loco Romanus Pontifex.

(c) *Non 24. ut dicit Suavis.*

(d) *In his recensendis Capitulis variant & errant Historici.*

6. Has breves narrationes, quamquam ab argumento meo alienas, interdum infero; cum sic existimem, quemadmodum ut rectè discernantur characteres, rectè quoque discerni ipsam paginam in qua disponuntur oportet; ita non posse luculenter proponi rei sacræ statum in Orbe Christiano, nisi profana pariter exponatur, quasi tabula, in qua pingitur hæc imago. Pontifex acceptis concordie nuntiis, (*) & per omnes Christianas Provincias publicè Deo grates agendas curavit, & ipse Romæ solennibus supplicationibus eas religiosè persolvit. Tum gratulaturus utrique Principum, Nuntios misit, ad Cæsarem quidem Joannem Franciscum Sfondratum, Archiepiscopum Amalphitanum, qui paucos post menses in sacra Purpura eluxit, ac prius in statu conjugali filium genuerat, qui postea in Petri Sede Gregorius XIV. est appellatus; ut qui peculiaris Nuntii nomine proximum Conventum Spirensis adierat, und rerum agendarum apprimè peritus, poterat officio urbanitatis negotium subnectere. Ad Regem verò Galliarum Dandum misit, qui sibi à secretis erat, & paucis ante annis Nuntii munere functus ad illud ipsum persiciendum, quod tunc gratulaturus legabatur.

(*) *Diarium Mignanelli in præludiis Concilii; quod Diarium est apud Burgenses.*

Novo etiam Diplomate die (*) 19. Novembris edito Concilium indixit, inchoandum 15. Martii, quæ dies eo anno in quartam solennis Jejunii Dominicam, diem lætitiæ nuntiam, incidit. Alterum etiam eadem die vulgavit, quo declarabatur, quocumque modo Petri Sedes vacasset, novam Pontificis electionem à Vaticani Senatoribus Romæ habendam, cum alijs quibusdam cautionibus, quas hic referre nihil attinet.

(*) *Non 24. in quo Suavis aberrat.*

7. Mira quidem sunt quæ noster historicus hæc narrat, & quæ comminiscitur de hac Synodi convocatione. Affirmat in primis, duos Principes, cum apud se statuisent veracem Religionem sustinere,

una convenisse de Concilio postulando, *procurandaque Romanæ Curie emendatione, à qua cuncta diffidia dimanant.*

Hujus rei nihil habetur in eorum passionibus, & apud probos historicos ne verbum quidem. Quin certum est, cum uterque Principum haberet in animo, suppetias à Pontifice petere, ut reipsa peterunt, alter in Britannum adhuc multa Galliarum loca occupantem, alter in Turcas ac Protestantes, non potuisse inter eos convenire, id quod Pontifici foret injurium.

8. Addit, Pontificem haud perterritum ob hujusmodi passionem efflagitandi Concilii; quippe certum, in Concilio rem eum exitum habituram, ut ipsius auctoritas amplior fieret. Quem sane terrorem potuisset incutere Pontifici Concilii postulatione? cum ipse illo bis indicto, & urbe ab omnibus comprobata, diu ibi detinisset Legatos suos, ac postea Synodum non sponte retardasset, sed quod Principes suarum ditionum Præsules non misissent; & cum in evulgatis proximè literis, quibus Cæsarem hortabatur, ne Edictum Spirense Ecclesiarum noxium exequeretur, nihil aliud nisi Concilium illi proposuisset?

Pergit affirmare, Animadversas à Paulo temporis angustias à se præstituti, quo Episcopi eo conventuri erant è longinquis locis; sed eidem placuisse Synodum à paucis inchoandam, qui futuri essent Itali, sibi suæque Aulae addicti, & ab eo sollicitati, cum initio agendum esset de modo procedendi, à quo reliqua omnia postea pendebant. An Indis hic homo scripsit historiam, an nobis, qui probè novimus, quatuor ex quinque partibus Præsulum Italicorum degere in ditionibus vel Caroli, vel Principum Cæsarum clientium, ut in Cisalpina ditione, in Florentina, in Senensi, in Lucensi, ceterisque hujusmodi; at verò Pontificis clientes esse paucissimos? Huc adde, multos ex Germanis Episcopis viciniore esse Tridento, qui non minus quam Itali solliciti visi erant in præterita Synodi convocatione. Quid verò? Si Pontifex hac agendi arte uti volebat, cur Legatis primà vice demandavit, ne prius Concilio darent initium, quam Episcopi frequentes adessent? Nonne fuisset satius, hujusce rei gratia certum sibi reddere procedendi modum, à quo reliqua omnia pendebant, & illud inchoare per eos paucos sibi fideles, quos tunc, ut Suavis affirmat, eò festinè compulerat? Quoniam autem consilio Granvellanus (si fides habeatur Suavianæ de eo narrationi) Legatos tunc urgebat, ut pauci illi Pontificis studiosi Concilium auspiciarentur, agitantque rem maximè suspectam ac ponderosam, hoc est morum emendationem? Sed certissimum argumentum delibemus, quod experientia depromit. Cur si Pontificis animus eò spectabat, Legatos iussit in sextum adhuc mentem Concilii primordia differre, nimirum usque ad 13. Decembris, expectatâ Præsulum Transmontanorum concedente frequentia; adeò ut in prima illa Sessione, meris cæremoniis destinata, multoque magis in subspectis, ubi opus inceptum, numerarentur longè plures Episcopi, pluresque Theologi, seu familiaris clientelâ, seu Diocesis loco, protanis Principibus quam Pontifici subjecti?

9. Insuper ait Suavis, molestum accidisse Cæsari, sponte indictum à Paulo Concilium, cum ipse cuperet tam ad sui nominis famam, quam ad facilius excitandos Antistites Germaniarum, uti rem caperent, se potissimum Concilii auctorem agnos-

ci: sed Pontificem prævertisse, propterea quòd ubi ex alterius postulato Synodum convocasset, id coactus agere videri potuerat, cum existimationis suæ detrimento.

Habuisse (*) Cæsarem in votis, ut à Germanis ipse crederetur auctor tam ingentis boni, adeò verum est, ut in Conventu postea Wormatiensi ejus administri jactaverint, illius operâ non modò Pontificem, sed etiam Galliarum Regem ad id adductum: quamquam ab his discrepent, quæ per suum Oratorem Gallus Pontifici significaverat. At in eo consilium Cæsaris erat, captare sibi illius gentis benevolentiam, non obtinere consentium: siquidem nec opus erat industria, ut Germani Catholici Tridenti Synodum amplecterentur, quippe qui jam illi consenserant in penultimo Spirensi Conventu, ac deinde in Norimbergensi; nec spes aderat, hæreticos consenturos Concilio cui Pontifex præderet.

(*) *Epistola Legatorum Tridenti ad Imperatorem, 9. Aprilis 1545.*

10. Sed omittere argumentis eruere fallaciam, animorum arcana calumniantem; atque ea quæ magis sub sensum cadunt in rebus publicè gestis, manu tangamus. Tantum aberrat à verò Suavis narratio, ut satis constet, tam Gallos quam Cæsareos, impatientes moræ, Pontifici patefecisse, ut Concilium cogere: quòd si hoc Suaven latebat, quando opposito pro certo sumpto suas in eo fabulas extruxit, oportebat mentem esse documenti, quod Poëtis tradi solet ad conciliandum sibi fidem, præcipientis, ne quæ recens gesta sunt, sibi desumant suis concinnanda mendaciis; hæc enim in hujusmodi eventis magnum discrimen incidunt, ne aliquo argumento inopinato fabularibus resellantur: contra verò in rebus antiquioribus, modò non repugnetur historiæ, multa superaddi possunt citra periculum ne manifestò redarguantur mendacii.

Itaque cum veritate pugnare Suavis narrationem, patet primò quidem ex Francisci literis, datis 28. Octobris, ad Oratorem suum Romæ degentem, quibus jubebatur Pontificem rogare, & uti secum lædus sanciret in Regem Britanniarum, & uti sua impenderet hortamenta, quibus Cæsarem in eandem societatem traheret. Cumque exploratum esset, rem feliciter gestum iri, potissimè si cunctis reliquis Christianis pax iniretur, ad quam plurimum conducturum ambo Principes existimaverant Concilium, ipsis comprobantibus Tridenti celebrandum; idcirco Pontificem à se orari, in præsentia suspensione sublata ipsum tres intra menses convocaret. Nec eam Regis petitionem celebravit Pontifex, quasi cupidus ostentandi, se illum auctorem minime rogatum haberi: quin eam legendam protulit Senatui 7. Novembris, ut est in Senatus Actis; & post 12. dies suspensionem sustulit. Et usque adeò nullâ usus est arte præscribendi temporis Transmontanis angusti, ac suis dumtaxat accommodi, ut unius mentis moram adjecerit spatio quod Gallus expetierat.

Eadem à Cæsarianis voluntas exposita Pontifici. Et Granvellanus Poggio Nuntio dixerat post adventum Sfondrati, sapienter acturum Pontificem, si novis postulationibus haud expectatis Concilii suspensionem amoveret. Poggius verò id ad Farnesium scripsit 8. Novembris; unde responsum ab eo, post relata in duplicem Senatum utriusque Principis sentia, (a) decretam fuisse eâ die Concilii convocationem.

(a) Li.

(a) *Literæ Farnesii ad Poggium 29. Novembris 1544.*

11. Progreditur Suavis: Nihil à Cæsare prætermisum, unde ipse quidem auctor præcipuus, Pontifex verò adjutor videretur; ac proinde missos ab eodem Oratores, qui cunctos Principes invitarent, perinde ac si opus illud suum exitisset. Quæ iniquior obretractio? Si Carolus se remissius gestisset, affirmasset illicò Suavis, eum offensum anticipatione Pontificis, declinasse Concilium: nunc cum in eo promovendo ardentem videt, id astu factum affirmat, quò se auctorem, Pontificem adjutorem ostenderet. Quemadmodum cibus omnis in ventre serpentis in venenum abit; ita quodcumque opus in maligni hominis animo in vituperationem migrat. Quò quispiam molossorum custodum caveat morsus, satis est furem non esse; sed à rabidorum canum dentibus nulla innocentia tuta. Postremo, si studebat Cæsar (ut proculdubio studuit) se illius operis auctorem ostentare, adeoque sibi fuisse à Pontifice satisfactum per eam promulgationem, quasi à se efflagitatum; quo pacto hic audet Suavis affirmare, Cæsarem ob illius offensionem tribus Hispanis prohibuisse, ne Purpuram susciperent, quam ipso postulante illis Paulus (b) imperteriat? Perinde quasi prohibitionis illius causa latuerit; videlicet ob prætermisum (c) Petrum Paceco, Giennensem Antistitem, à Cæsare impensissimè commendatum. Verùm permisum postea reliquis, uti insignia Purpuratorum susciperent; (d) nec ita multò post collata Paceco Purpura, ac satisfactum Cæsari, prout suo tempore (e) narrabitur. Sicut autem ingentis est audaciæ, calumniantis sui commenta pro veris assumere, ita ingentis est ponderis redarguenti, ea commentitia & veritatis inania demonstrare; cum Lydius aliquis lapis haud nobis suppetat, qui, ut aurum, perinde verum dictum à falso distinguat, quod quasi conditionis humanæ felicitatem declamatores ac Poëtæ nobis augurantur; sed beneficia parens Natura, quæ nobis illud denegavit, & Philosophi naturæ arcanorum conscii, futurum fuisse miseriam arbitrantur.

(b) 20. Decemb. 1544. ut in Actis Consistor.

(c) *Adrianus lib. 5. Et indicatur ab Epistola Augustani Cardinalis ad Farnesium Wormatiâ 21. Martii 1545.*

(d) *Apparet ex variis locis Actor. Consistor.*

(e) 16. Decemb. 1545. ut in Actis Consistor.

CAPUT VIII.

Legatorum electio: eorum accessus Tridentum, & Cæsarei Oratores.

1. **P**AULUS senio morbisque confectus, imparem se tolerando frigori Alpini cœli sentiebat: decrevit ergo Legatos eò destinare, non solum solennia Synodi primordia (uti bis aliàs secum statuerat) auspiciaturos; sed ad Fidei decreta, emendationisque leges progressuros: habens etiam in animo eò ipse tunc demum accedere, si urgenti necessitate cogere. Propterea ternos ex triplici Purpuratorum ordine seligendos putavit, nec suspectos Principibus, & probitate prudentiâque spectabiles. Nominavit ex Episcopis Joannem Mariam Montanum, (a) Antistitem Prænestinum, qui ad Pontificiam, Tiaram credidus est ductu virtutis accedere, donec reipsa non pervenit; Marcellum Cervinum, cui contigit collegam subsequi in Principatu, sed antecedere in existimatione postero-

rum; & Reginaldum Polum, qui in iisdem Comitibus, quibus Montanus Pontifex renuntiatus est, proximè fuit in pluribus suffragationibus, ut ipse renuntiaretur. Unde liquet, delectos à Paulo Concilii Duces quot Legatos, totidem existimatione quidem, sin minus electione, Pontifices.

(a) 6. Februarii in Actis Consistor.

1. Neque hic obliviscitur Suavis, inter varios laudum flores calumniæ vepres implicare. At quippe, Montanum fuisse delectum, quòd exploratum erat, non potiore conscientie rationem, quam fidelitatis erga Dominos eum habiturum. (b) Perinde, quasi ubi Pontifex hujusmodi temperaturæ homines ad hoc muneris quæsisset, duos Montano collegas adjunxisset integritatis tam irreprehensæ, ut ne ipsius quidem Suavis mordacitas eam ausit impetere. Nusquam verò legimus, ita Montanum audiisse, uti per insidiosam fidelitatis commendationem comminiscitur hic egregius laudator. Quin haud reticuerit, hujus Purpurati amplitudinem acceptam referri ejus patruo Antonio Montano, quòd is Domini sui voluntatem concipienti imperio posthabuerit, ut per aliam opportunitatem libro primo insinuavimus; dum vehementissimis Julii II. commendationibus inflexibilis, (c) commendatum litigatorem sententiâ perculit; itaque primum iracundi Principis impetum veritus, Neapolim aufugit; sed Julius animo pacatiore integritatem Judicis admiratus, eum Purpurâ remunerat est. Atque ad tam magnanimi beneficii memoriam Antonii ex fratre nepos, de quo scribimus, ad Pontificatum evectus, Julii nomen sibi adscivit.

(b) *In prima editione Londinensi oppositum dicitur: sed ex contextu apparet, erratum fuisse ab impressore; uti postea correctum est in cunctis reliquis impressionibus.*

(c) *Cappellanus in suis narrationibus.*

3. Missus quoque Tridentum à Pontifice Cavenensis Antistes, internuntii nomine, ut eodem fungere munere, quod in præterita convocatione illi fuerat impositum. Duo Legati eò brevè accessere: Polus (d) aliquantò seriùs, ob insidiarum suspicionem, quas illi per vias Britanni Regis grassatores instruxerant.

(d) *Ex Literis duorum Legat. ad Farnesium, & eò pervenit 4. Maji, ut in Diariis. Quæ autem ad Cervinum spectat, & ad Literas vel ad eum, vel ab eo scriptas, seu seorsim, seu simul cum aliis Legatis & ad alias scripturas per eum manus habitas, exscripta sunt ex Archivio Cervinorum, eorumque beredum, ubi asservantur.*

4. Suas hic interserit commentationes Suavis: Maturatione scilicet Pontificem Legatos mittere, antequam facultatis Diploma ac mandatorum libellum ipsis traderet. Utrumque verum est; sed Diploma missum (e) ante diem inchoationis indictæ, idque satis erat. Quin etiam postmodum actum est (f) de quibusdam ex voto Legatorum reconciliandis; quod tamen factum non est. Missa pariter ad eos alia Diplomata peculiarium facultatum, uti semper accidit. Mandata magna ex parte coram tradita; & quando ex illis nonnulla dilationem patiebatur, majoremque deliberationem petebant, fufius deinde perscripta, & paulò post (a) supervenere. Nec hujusmodi agendi ratio sub olere arcana artem potest, nisi apud homines ignaros, quod necessariis curis occupata, adeoque quot moris inevitabilibus obnoxia sit Aula Romana. Tum verò

Legat.

Legatorum accessus simul cunctis ostendebat rem serio agi, simul Præsules ad festinandum urgebat; cum in omni conventu usu veniat, ut nisi vulgato primorum adventu reliqui stimulentur, omnes ad iter torpescant

(e) *In Epistola Farnesii, 12. Martii 1545.*

(f) *Duæ Literæ Farnesii ad Legatos 14. Martii 1545.*

(a) *Missæ sunt 14. Martii, ut ex Literis Farnesii.*

5. Dein plurima infarcit mendacia. Affirmat, Pontificem aucupandæ Cæsaris gratiæ cupidum, demandasse Nuntio, ut eam captaret opportunis Turcam ac Protestantes pollicitationibus; quod ab illo ex sententia peractum, omnia planè è contrario. Granvellanus Cæsaris intimè conscius, & ab eo in Germaniam missus, (b) cum amplissima, supra quam umquam aliàs Cæsar concesserat, potestate, conquestus est cum Othone Truxesio Augustano Episcopo, (*) nuper Purpuratis adjuncto in gratiam Ferdinandi, parciolem fuisse Paulum in communicandis Cæsari suis consiliis de Synodo, de Conventu, ac de subsidio in Turcas, seque obtulit sequeltrum ad abstergendum omni offensione Cæsaris animum; tantumque effecit, ut idem Otho Pontifici addictus, hominem quo ad secreta utebatur, ad Paulum miserit, qui rem efficaciter transigeret: sicut pariter apud Legatos Tridenti promotus est, Oratoris Mendozæ ac Ferdinandi Regis officii. Paulus verò tam graviter in eo se gessit, ut proponentibus sibi Legatis ac Tridentino Cardinali, rem omnino confectum iri, si unà cum Farnesio literas mitteret, quibus Purpuram sponderet Episcopo Atrebatensi illius cupientissimo, & cujus parens Granvellanus consilia Cæsaris moderabatur, planè abnuerit; ratus indecorum Pontifici, eo pretio quamvis ingentia emolumenta cœmere, quod vilescere videretur, si gratiosi apud Cæsarem ministri cupiditatem sacris honoribus exsaturaret.

(b) *Literæ Legatorum ad Farnesium, 14. Martii 1545.*

(*) *In Epistola Augustani Cardinalis ad Farnesium, & in responsione bujus, communicata Legatis 12. Aprilis 1545.*

6. Ad hæc, alia Suavis subtextit: Voluisse Pontificem in Germania Legatum habere, qui Cæsari sese opponeret, si quid fortè in eum malè effectus ipsi noxium præciperet, seu permetteret in Comitibus; sed veritum, ne quid indignum Legatus Wormatiæ pateretur, satius duxisse ad Cæsarem prius, quam ad Comitiam eum mittere: Cæsar enim haud interfuturum illi Conventui censebatur, ut per eam occasione Wormatiæ Legatus transeundo; Pontificis affectis quæ agenda essent præscriberet, atque è propinquo rebus; ut usus foret, probè confuleret: Interea verò missum ad Regem Romanorum Nuntium Fabium Mignanellum, Antistitem Grossetanum.

Postremum illi erratum condonemus, dum Mignanello id temporis tribuit Episcopi nomen, quod postea obtinuit. Ei, qui toties innumeros dehonestat falsò, non videtur exprobrandum, si semel honorem uni falsò deferat. Solidiora expendamus. Infortunium hujus hominis est, cum enarrat quæ comminiscitur, semper ea comminisci, quæ & rebus gestis repugnant, & scriptis redarguantur.

7. Nihil minus habebat in animo Pontifex, quam Farnesium Cardinalem destinare Legatum; cum decretum fuerit in Senatu 23. Januarii (*) in

quo tres Concilii Legatos constituendos sancitum, ut Legatus ad Cæsarem cum arctissima facultate mitteretur; quæ nepotem Pontificis, & supremum administrum planè dedecibat. Deinde mutatum consilium mittendi cujusvis conditionis Legati; quippe satis esse Pontifici videbantur, ad abstinendum, si quid Wormatiæ nequiter tentaretur, mandata Tridentinis Legatis præscripta. Hæc itaque Legati missio non à Pontifice sponte habita, sed flagrantissimis Granvellani precibus concessa, cujus nomine ab Augustano ad Pontificem data sunt literæ. Quin Paulus initio restitit, responditque, Sufficere ibi Mignanellum Romanorum Regi Nuntium designatum, qui per dispositos equos eò celebrabat, ne munus illud Nuntii à Verallo relictum, ad Cæsarem in Belgium profecto, plus æquo vacaret, uti Tridentini Legati suggererant. (c) Et sane in feligendo eo Nuntio consuetâ prudentiâ usus est Paulus, propterea quod Mignanelus hujusmodi planè ministerium, & ad hujusmodi negotia se exercuerat, dum ibi Aleandri Cardinalis Legatum ageret; ac tam egregiè cum in eo, tum aliis muneribus se gessit, ut meritò à Pauli successore Senatoriam dignitatem acceperit.

(*) *In Actis Consistor.*

(c) *Literæ ad Farnesium 13. Martii.*

8. At postea ejusdem Augustani, suorumque (d) Legatorum suasu, quibus mox innotuit, Truxesio & Granvellanum altiori motione impulsos) Farnesium Legatum ad Cæsarem constituit: (e) cum præsertim ea legatio argumentum suscitaret non posset antiquis fabellis, quasi tenderet ad impetrandam Insubriam: Carolus enim jam evulgaverat, ac Paulo significavit, (f) se, ad servandam pacis conditiones, destinasse Ferdinandi fratris filiam Aurelianensi Duci in matrimonium collocare, traditâ in dotem Insubiâ, quod Pontifex ad Senatuum retulerat. Hæc tamen legatio lividas Suavis interpretationes haud evasit: eam enim paulò post indicat ad duo quasi tendentem, simul ad implicandum Cæsarem per Farnesii adhortationes bello adversus Protestantes, quò eum à Concilii cura distraheret; simul ad obtinendum assensum, ut Paulus Parmam ac Placentiam suis Farnesii jure beneficiario traderet. Hæc commenta non eâ sanè mediocri vituperatione satis puniuntur, quæ falsis per emotæ mentis temeritatem prolatis deberetur. Etenim cum Suavis perlustrasset (ut ipse profiteatur atque ostendit) Montani literas Romam missas, haud certè potuit ibi non legere quæ supra memoravimus de legationis hujus origine, adversantia prorsus duabus illis à se allatis causis. Præterea neque potuit oculis non usurpare, non modo non injunctum Legato, ut Cæsaris animum à progressu Concilio removeret; sed eum certo consilio adiuvesse, ut Concilium inchoaretur, atque ejus continuatio à mente Cæsaris penderet; quem suspicio erat, ægrè ferentibus Pontificiis, non jam amplius eò propendere, ut mox dicemus, & Suavis enarrat, malè cautus mendaciorum textor. Unde Legatus ad Cæsarem eo accessit animo, ut illum reddere certiore de Synodo inchoanda, tamquam de jam decreta.

(d) *Literæ Legatorum ad S. Floræ Cardinalem 26. Aprilis.*

(e) *Literæ Farnesii ad Legatos, 12. Aprilis 1545. & duæ Literæ Legatorum ad ipsum, 13. & 14. Martii.*

(f) *In Actis Consistor.*

9. Historiam prosequar. Cum Legati Tridentum pervenire, (a) præter Cavensem Antistitem, neminem nacti; sed mox accesserunt Thomas Campeggius Feltriensis, & Cornelius Mussus Bituntinus Episcopi. Eò quoque Venetiis regressus est Didacus Mendoza Cæsareus Orator, qui cum de ritibus honorariis res facilè composita. (b) Etenim cum is prius expetiisset legationem in templo solenniter exponere, contentus est postea, ut in Legatorum ædibus publicè audiretur; sicut jam Episcopus Atrebatensis ibidem prius Legatus fuerat auditus. Verba reverenter fecit. Nec difficulter conventum pariter est de loco sedendi in actis publicis; quamquam id postea in controversiam revocatum, quod suo loco narrabimus. Ut enim in elementis, itidem in litibus, ea quæ inanitatis plus habent, difficilior in loco firmantur.

(a) *Literæ Legatorum 13. & 18. Martii.*

(b) *Literæ Legatorum 12. & 16. Martii.*

C A P U T IX.

Plurima Suavis falsò dicta refelluntur.

1. Suavis, ubi commemorat Mendozam, accepto à Legatis responso, contestatum illis verbis, *Quatenus id suo Principi nulli sit detrimento*; amicam de more appendiculam subjicit; aitque: Hinc palàm fieri, quàmnam charitate procederetur ad initia illius sacrosancti Cœtus ponenda. Quàm insulsa accusatio! Quis vel leviter Aulæ conscius ignoret, à Principum ministris affatim usurpari, ad ostentationem seu prudentis animi, sui studiosi, hujusmodi cautiones, tametsi inter virum & uxorem, inter patrem ac filium res agatur?

Operæ pretium hinc est, ut Lectorem admoneam, inspectum quidem à Suavi fuisse (ut ipse profiteatur, & à me alibi memoratur) literarum volumen Montani, Legatorum Principis, in quo continebantur literæ Romam scriptæ, quæ per ejus manus volebantur; non item illæ, quæ aliquoties ab aliquo è suis Collegis datæ sunt, in eo volumine à Montano minime insertæ, multoque minus peculiari nomine ab illis conscriptæ; nec eæ pariter, quod pluris interest, quæ ad Legatos mittebantur vel ab Urbe, vel à Pontificiis ministris apud Principes degentibus. Hinc est, quòd in rebus quæ satis per priores literas innotescunt, sponte solum peccat, quæ iniquis interpretationibus, quæ fraudulentò de iis rebus silentio; quibus omisissis, quòd veri superest deformatur: ut planè contingeret, si dum vultus expingitur, nec oculi nec nares apponerentur. Sed de iis rebus, quæ vel in aliis litteris habentur, vel quò percipiuntur, opus est harum luce ad declarandas priores, & pessimè per inscitiam labitur; quòd propriis in locis demonstrabimus. Exponam hinc aliqua, quæ sub initium hic expendit.

2. Narrat, à Legatis impertitam noxarum Indulgentiam, nondum acceptâ facultate, sed solâ spe Pontificis eam ratam habituri: postea verò Cervinum enixè flagitasse, ut illam Pontifex ratam haberet, & hujusmodi potestatem concederet, atque utrumque impetratum. Mox derisâ illius pietate, tamquam rudis & imperiti hominis, subjicit: *Haud animadversâ difficultate quæ oritur, an is qui obtinet auctoritatem Indulgentias elargiendi, possit validas & efficaces reddere, quas alter absque potestate concesserit.*

Nihil sanè temeritati parcat hic homo, qui nihil supra mediocre in Scholastica Theologia prægressus, sibi arrogavit subtilitatem doctrinæ, igno-

Histor. Concil. Trid. Pars I.

tæ viris præstantissimis, qui tunc & Romæ aderant & Tridenti, ut per ephemeridas liquet, ac de minutissimis quibusque consulebantur. Cujam nosce nodus objecta? Quicumque illius disciplinæ expertus omnino non est, probè callet celebre discrimen inter actiones jurisdictionis humanæ, & eas, quas ponimus uti Christi procuratores in Sacramentis administrandis; illarum videlicet, non harum actionum vim fructumque posse suspendi; unde priores efficaces ac fructuosæ redduntur accedente illius comprobatione, qui earum potestatem obtinebat, & cujus nomine illas exercere habebat in animo eorumdem administrator. Atque id evenit in relaxatione censurarum, & quavis aliâ concessione cujus effectus suspendi possit, & à futura conditione pendere; cujusmodi est Indulgentiarum effectus, nimirum, deleri nobis debitum pœnæ in Purgatorio luendæ: quæ doctrina nititur universal. Jurisperitorum regulæ, pro quolibet actu, quem quispiam nomine alterius exercent nondum suscepto mandato, sed sub concepta spe rati ab eo postmodum habendi. Jam verò, ut hæc doctrina mere probabilis foret, id satis fuisset, ut Legatis liceret absque fraude illam sequi; quin etiam cum laude charitatis, quandoquidem nemini per eam jacturæ periculum, sed lucris spes afferebatur, ac fideles alliciebantur ad opera alioqui salutaria ac Deo grata.

3. Aperit deinde Suavis occultum subdolæ caliditatis delictum; Legatos à Pontifice petiisse arcanas literarum notas, eumque rogasse, ut binas plerumque epistolas scriberet, alteram quæ rerum notitiam Episcopis communicandam contineret, alteram ea complectentem, quæ solum ipsis communicanda. Verùm quis hominum, qui Principum negotiis quandoque manus admovit, in acerbum risum non erumpat adversus insulam vecordis capitis nequitiam? Quasi verò magna molimina celare, putidæ fraudis, non cautæ prudentiæ consilium sit. Aliter quippe Natura, ea quæ cogitamus non in cordis penetralibus, sed in frontis vestibulo collocasset. Numquid apud hominum genus tunc primò illius occultæ scriptiois usus excogitatus? Fierie potest, ut quispiam virtutem, & non potius stultitiam puret, res solerti custodiâ dignas committere tabellariorum periculis, absque inexplugnabili munimento impenetrabilis scriptiois? An ad exploranda disturbandaque Pontificis consilia, sagacissima hæreticorum industria insidias oscitanter parabat? Quòd autem nonnulla Episcoporum notitiæ subducerentur, quàmnam Suavis conscientiæ sinceritate redarguit? Nonne compertum supra ceteros ipsi erat, etiam apud eas Respublicas, in quibus magnum Concilium supremum est rerum arbiter, in more positum esse, non ad ipsum arcana referri, sed prius per peculiare Cœtus, quantum fieri potest, decerni, deinde pleno confessui ea solum communicari, quæ satis sunt ad agnoscendam supremam illius potestatem, & eò usque, ut rei vulgatio plus nocere non possit? *Publicum & arcanum* invicem opponuntur, & quòd multis patet, *publicum* dicitur. At sanè quantò magis necesse erat, de quibusdam celare Cœtum illum, constatum non ex civibus inter se conjunctis ob mutuum ex communi bono utilitatem, ex longa consuetudine invicem notis, sibi que perniciem & infamiam formidantibus ex arcanorum evulgatione; sed ex Episcopis, qui disjunctis in Patriis, ac sæpè discordibus nati, ne de facie quidem se invicem noverant; quique, excepto Religionis respe-

tu, validissimis compelli possent illecebris ad ea quæ agitabantur aperienda, ipsorum notitiam cupienti, ut rerum molitiones suo commodo haud conducentes nondum ortas suffocaret. Errata quæ hucusque recensuimus, maligne ratiocinantis sunt.

4. Sed aliud hinc addit Suavis ex falsa narratione. Afferit, cum Diplomati legationis conditio esset apposita, ut nimirum Legati ex Patrum consensu remgerent, sublatam postea fuisse Legatis petentibus, qui tamquam noxium Pontifici proposuerunt, si a Præfulum arbitrio res ita penderent. Petiere quidem Legati, (a) ut ea conditio deleteretur; ac prius Romæ responsum, esse delendam: sed posterioribus literis (b) oppositum perscriptum; cum observatum fuisset, iis illam conceptam verbis, quibus eorum potestas proponendi dirigendique minimè circumscriberetur, sed solum proferendi sententiam, ac decernendi, quæ proculdubio Episcoporum exigebant consensum.

(a) *Literæ Farnesii 19. Martii.*

(b) *Ejusdem Literæ 24. Martii.*

5. Verum hoc Diploma diversum ab altero, quo generatim illorum legatio itatuebatur, & de quo pariter Suavis differit, haud equidem comperio fuisse ab ipsis productum, ut planè usuenit in hujusmodi facultatibus, quæ ne populi obtrectationibus exponantur, haud produntur in medium nisi ubi cogit necessitas ad potestatem ostendendam, ne alioquin illius effectus impediatur.

6. Indicat præterea, per familiarem sibi vocem *Arcani*, traditum Legatis Diploma cum potestate transferendi aliò Concilii, cum id in rem conducibile censerent. At hinc nihil amplius arcani subest, quam oportuisse, ut cum ibi Pontifex non adesset, penes Legatos foret, si quid improvisò contingeret, rebus prospicere Pontificis vice; atque ita ubi nec opinatum seu bellum, seu contagio, seu quævis alia decedendi necessitas ingrueret, opus erat, uti Legatis liceret inter hujusmodi angustias aliò Concilium deducere. An verò cum reipsa Concilium Bononiam translatum est, efficax ratio eos compulerit, in illud tempus unà cum Suavi expendendum rejicio.

7. Denique postquam minuta quædam enarravit, quorum singula fuisse diligenter discussa comperio in memorato literarum volumine; per contemptum conficit, quanti fierent res tam minimi pretii, & ex quam minimis rivulis originem traxerit lacus ille, qui Europam inundavit. At exciderat è memoria nostro censori, cuncta semina esse minime; & summi Magistri documentum esse, haud negligenda parvula, ex quibus grandia proveniunt. Etenim æstimare quæ jam orta sunt, & incrementum accipere, etiam rudibus commune est: provida sagacitas ea prævertit, curatque prius quam prodeant, ab efficaci tenuitate mintarum causarum: minorum ignoratio & contemptus, occulta Rerum-publicarum caries est. Nulla hominum communitas reperietur adepta felicitatis virtutisque præstantiam, & in ea perseverans, sine exquisitissima illorum cura, quæ negligeret quicumque exquisitissimam perspicaciam non haberet. Ita Natura mundum servat, dum non minùs a tomum quam montem curat; siquidem mons quilibet reverà tandem atomorum congeries est. Quin optimus rerum æstimator Deus hoc ipsum exemplo nos docuit, dum in Lege, quam ipse populo suo scripsit, & in ritibus, quos Sacerdotibus suis præscripsit, adeò tenuia commendavit, ut præ ipsis ea quæ minuta Sua-

vis appellat, colossi videantur. Sed à digressionem ad historiam.

CAPUT X.

Quid Episcopis Regni Neapolitani à Prorege præscriptum: quidque agitatum ad inchoandum Concilium.

1. Advenerant quoque Romanorum Regis Oratores, plurimumque ambigebatur de inaugurando Concilio; quod præcipuus rei cardo erat, cuiusque gratia mandatorum literarum protraherentur. Hinc enim (a) indecorum videbatur, eam iniri solennitatem tam modico Episcoporum numero: hinc ejus inauguratio censebatur certum apud Christianas Nationes classici non ex ludicro signum; adeoque eos commoturum, quorum lentitudo ab incerto fovebatur. Verumtamen hæc ratio haud putabatur satis esse inchoando tam exilibus auspiciis tam ingenti molimini, cum aliquo existimationis detrimento, quæ ad hujusmodi moles sustentandas basis est. Testabatur Mendoza, Hispaniæ Præfules brevè se daturos in viam: quod etiam confirmabatur literis (b) Nuntii Poggii, significantis, delatam Regia mandata iis qui essent adituri: (c) Itali verò efficacissimo Pontificis iussa sollicitabantur, ne iis quidem exceptis, qui munia Romanæ Curie obirent. Non tamen extremus rigor adhibitus, ne forte seorsim singuli offenderentur, qui conjunctim omnes Ecclesiam erant defensuri, & Christianæ Republicæ leges laturi.

(a) *Literæ Legatorum ad Farnes. 30. Martii.*

(b) *Vallisoletto ad Farnesium, & ab eo missus Legatos, 14. Martii.*

(c) *Literæ Farnesii ad Legatos, 12. Martii.*

2. Ut tandem quid agendum statueretur, lucem aliquam de Comitiorum progressu à Mignanello (a) præstolabantur. Sed aliud non illuxit, quam Cæsarem meditari (b) promissionem alterius Ordinum Conventus ad Religionis controversias agitandas, ubi per Concilium minimè componerentur: unde videbatur velle Cæsar tam Pontifici quam ipsi Concilio quasi frænum injicere. In ea rerum caligine in-junctum Legatis, (c) ut majorem in Conventu frequentiam expectarent, nisi tamen certiores fierent, tentari aliquid in Comitibus quod officeret Religionis integritati. Hoc si contingeret, confestim quocumque modo Concilium auspiciarentur, ac Wormatiæ denuntiarent, non licere nisi in Synodo jam incepta, de hujusmodi controversiis decerni.

(a) *Literæ Legatorum ad Farnesium, 2. Aprilis.*

(b) *Literæ Legatorum ad Farnesium, 9. Aprilis.*

(c) *Literæ Farnesii 11. Aprilis.*

3. Verum res quædam accidit, cujus causâ postrema pars mandatorum retardata, per adjectam iisdem literis appendicem. Etenim Petrus Toletanus, Neapolitanus Prorex, ad illius Regni præfules scripsit, exoptare quidem se ad emolumentum Ecclesiæ, ut omnes ad Concilium confluerent: sed animadverso illarum Diocesium detrimento, cunctis Regio nomine imponi, ut literas procuratorias darent quatuor Episcopis à se designandis, qui Regni totius vices in Concilio gererent. Id ipsum prius multis Episcopis aperuerat per Sacelli Regii Primarium Administrum (Cappellanum Majorem vulgò appellant) ad quem Toletani iussa convenerant. At illi unâ voce repugnarunt, habere se in animo præsentem interesse Concilio, ubi verò id consequi nequirent, velle per se destinare Procuratores, prout sibi conscientia suaderet. Quæ oppositio eò magis elatum Proregis animum commovit ad eos perpellendos vi iussionis Regio nomine ipsis indictæ.

4. Hæc

4. Hæc à Prorege gesta, quàm improvisa Pontifici, tam molesta accidere. Id enim egregium erat inventum, quo Principes, plurimorum suffragia in paucorum lingua sibi addictas contraherent, atque ita Synodi moderatores imperiosius evaderent, ademptâ libertate, adeoque veneratione ac fructu, qui à libertate pendebat. Itaque rei novitas repente Pontificem impulit ad imperandam Legatis inchoandæ Synodi moram: postea vero (*) per Diploma gravibus adjectis pœnis prohibuit, ne quis Episcoporum per Procuratorem adiret Concilium, sed per seipsum accederet. Quod quamquam videretur ita generatim reipsa præstari non posse (ac tamen præstitum est) & Pontifex paratum gereret animum, ad eam legem postea plerisque relaxandam, imparandum tamen putavit, & inviolatè servandum, donec Prorex ab incepto desisteret. Adeò ut tamen Moguntinus Septemvir Purpuratus eò Procuratorem miserit, legitimis exculpationibus adductis, quòd sibi necesse foret Comitibus interesse partem Catholicam defensuro, opus fuerit Procuratoris admissionem suspendere, ac eidem significare, potius per peculiare Diploma illum acceptum iri. Quod si verum est quod narrat Suavis, nimis severum Legatis hoc Diploma visum, adeoque prius promulgationem ab ipsis retardatam, tamquam Episcoporum conscientias permolestam conscientias permolestam; verum etiam est quod ille ignorat, cum Romæ responsa non legerit; inde nimirum eos fuisse admonitos, cum Diploma de solis negligentibus loqueretur (quæ voces culpa sonant, & culpam gravem, ubi agitur de pœna gravi) haud sollicitudinem afferri cuicumque per conscientiam probabilem operanti. Idcirco (*) à Pontifice promulgatum Diploma, typisque editum, ut dicemus, Legatis illius consilio acquiescentibus.

(*) *Literæ Card. S. Floræ ad Legatos, 21. & 30. May.*

(**) *Literæ Card. S. Floræ ad Legatos, 16. May.*

5. Interea Legatorum epistola (qui Polo adhuc absente duo solum erant) Pontificem impulit, ut aperiri juberet Concilium die tertia May, Inventæ Crucis memoriæ sacræ. Scripserunt, ea quæ Cæsar Conventui proponebat, ab illo sibi communicata, hujusmodi esse; (*) *Cum emendationis negotium diuturnam deliberationem deposceret, & bellum Turcicum moram non pateretur, opportunius Cæsarem existimare, ubi Synodus inchoata jam esset, super sedendum in præsentia emendationis negotio, interim enim compertum fore, quo pacto Concilium sese haberet, quidve ab eo de morum emendatione sperandum. Si enim illius nulla spes affulgeret ante incepti Conventus exitum, alium indictum iri, in quo tum Religionis, tum reformandæ disciplinæ consilium omnino haberetur.* Hoc posito considerabant Legati, posse Cæsarem ab armis Turcicis in dies singulos adigi ad solvenda ex improviso Comitibus, & facienda illorum decreta, quibus, ubi Concilium nondum esset inceptum, indicerentur futura Comitibus de Religionis negotio, per insanabile ejusdem vulnus; nec Germanos amplius destituros ad oblatam indicti denuò Concilii spem toties irritam. Quòd si aperta jam Synodo, Cæsaris officia bello Turcico intenti Pontificem compellerent ad eam retardandam, nullam futuram fuisse iacturam, quin potius duplex lucrum: alterum, dum sisteretur periculosa nocentium humorum concursio imminentis conventus ad sacras controversias expendendas: alterum, dum omnibus palam fieret, Pontificem, quod in se esset, velle reipsa Concilium.

Histor. Concil. Trid. Pars I.

(*) *Pervenere 4. May, ut in Epistola Legatorum eadem die ad Card. S. Floræ.*

6. Addebant præterea, sibi suboluisse, Cæsarem in sinu Concilium nihil cupere, idque in Mendozæ fronte dignosci: celari tamen à Cæsare hæc animi sentia, quippe famæ suæ consulente, simulque verito, ne rursus à Pontifice ea sibi Scripturæ verba exprobrarentur, per Diploma publicum supra recitatum objecta, *Vocavimus, & non erat qui audiret; venimus & non erat vir*: quibus acriter commotus fuerat, uti (*) Mignanello significaverat Granvella-nus. Proinde gratum ipsi tuturum hoc otium Legatorum, ut in illos culpam regerent eorum omnium, quæ, tamen Ecclesiæ noxia, coactum se putaret indulgere Germaniæ ac Protestantibus, nondum inchoato Concilio; seque eo nomine pariter excusaret, quòd jam Legatis temporari communicasset, quæ Comitibus fuissent à se proposita.

(*) *Literæ Mignaneni ad Cervinum, 9. April. 1545.*

7. Tertio loco adducebant; Mortales passim nolle sibi persuadere, Pontificem ex animo agere de Concilio celebrando: seu illius voluntatem metientes ex eo, quod sibi conducibile arbitrabantur; seu cum discernendo non esset, quid casu, quid ex arte contingat, exillimantes nihil uspiam evenire, nisi Principum consilio; adeoque Pontificis technis vertentes injectas præteritis convocationibus turbas: seu demum per vulgarem credulitatem malevolentium calumniis occupatos. Quapropter fieri quidem poterat, ut Concilium à Pontifice jam inchoatum cernerent; haud ita tamen, ut prius crederent inchoandum: quod Mignanelli quoque literis confirmabatur. Itaque cum esset extimescendum, ne Turcarum impetus rerum sacrarum curas ad armorum tractationem violenter converteret; si diu Concilii primordia protraherentur, vulgus obtrectaturum, quasi tunc aperiretur, cum prævideretur necessitas ejusdem confestim claudendi.

Ponderabant postremo, plerisque præoccupatos eâ persuasionem de averso à Synodo Pontifice, perversè interpretaturos Legati missionem, quasi tendentem ad impetrandam Concilii procrastinationem à Cæsare, qui studuerat per omnem conantem speciem non modò ut ipse crederetur Synodum promovisse, sed propemodum procreasse. Contra verò à Pontifice, ut Apostolicæ Sedis honori consulere, omnem adhibitam operam, quâ palam fieret à se tamquam primo ultroque movente principio rem illam agi, cui principio non stimulis præcedentibus opus esset, sed auxiliis subsequenteribus: ideoque non sibi prius innotuisse duorum Principum consensum, quàm Synodum à se indictam fuisse, Oratoris Vegæ reditu Romam haud expectato, ne Caput Ecclesiæ à dextera motum, non dextera à Capite videretur. Proinde disputabant Legati: Vel post Farnesii legationem reverà Synodus cogeretur; & tunc unì Cæsari cunctos eam acceptam relaturos, quasi ille in procurando publico Ecclesiæ bono invictus obstitisset contrariis precibus eandem regentis: vel non cogeretur; & tunc præstò futuram Cæsari excusationem, quasi manus dederit illius importunitati, qui harum denique rerum curam gererat, atque muneris sui vinculis obstringebatur: ac per eventum utrumque obtrectante famâ diminutam iri reverentiam atque amorem erga Pontificem; quæ duo maximè necessaria sunt ad fovendam in animis hominum Fidem Catholicam, quippe quæ ab omni & quacumque secta

Bb 2

te-

terorum Christianorum non aliter discernitur, quam per conjunctionem cum Pontifice tamquam cum Capite. E converso, si Concilio daretur initium antequam Farnesius Germaniam adiret, ipsum, afflante sibi hac auri secundâ, illius Nationis animos propitios experturum.

CAPUT XI.

Mandata Pontificis ad Legatos de Concilio tertîâ Maji inchoando; non tamen ad opus deducta, & quare. Farnesii Legati transitus Tridento.

1. HÆc Epistola Romam delata Farnesio jam profecto, persuasit (*) Pontifici, ut Legatos juberet statim memoratâ die Concilium inchoare: simulque certiores de iis fecit suos Nuntios apud varios Principes; & jam decreverat solenniter sacris operari cum publicis supplicationibus, ad operis incepti prosperitatem implorandam. Quod certè re perfecisset; haud tamen concorditer cum iis, quæ Tridenti accidebant, nisi Legatorum literæ posttridie manè perlata prius consilium haud iterantes, nec tamen pariter revocantes, tenuem aliquam suspensionem injecissent Pontifici (***) mutatâ illorum sententiæ. Unde solennem illam celebritatem distulit ad certos usque nuntios inchoatî Concilii.

(*) *Literæ Card. S. Floræ ad Legatos, 23. Aprilis 1545.*

(**) *Literæ Card. S. Floræ ad Legatos eadem die 23. April.*

2. Eodem tempore Diploma evulgatum (de quo dictum est) ubi cuncti Episcopi adire Concilium jussi, & negligentibus suæ Ecclesiæ regimine sacrisque interdictum; & ne quis per Procuratores adesset omnino cautum, adeoque hi à Synodo exclusi.

Et quamquam ad hujus Diplomatis aspectum studeret Neapolitanus Prorex partim explicare (*) sua mandata, partim sustinere scriptis literis ad Pontificem, significantibus, ea solùm edita, quò confuleretur Episcopis dumtaxat quâ egestate quâ morbo præpeditis, quibus conducibilis esset Procuratores sufficere certò conventuros, prudentiâ ac probitate satis idoneos, quàm vel prorsus abesse, vel minùs aptos sui vice delegasse. Quamvis, inquam, ita se purgasset initio, precatus Pontificem, ne interpretationibus suum decretum calumniantium fidem haberet; tamen Diploma postmodum ab Arcello Nuntio (***) ad Metropolitanos omnes, & per eos ad singulos Episcopos transmissum, iadictas procuraciones apud Cæsarem effecere, ut ejus jussu Prorex ab incepto (***) removeretur.

(*) *Literæ Hispanicæ Proregis ad Pontificem, 2. Maji 1545.*

(**) *Literæ Arcelli, 9. Maji 1545.*

(***) *Literæ Farnesii Wormatiæ ad Legatos, 22. Maji 1545.*

3. Hujus igitur Diplomatis antitudo præmuniente, Pontifex inchoationem Concilii Legatis indixit. De qua Suavis, commentariorum inops, & audaciâ dives, dum per quam temerariis conjecturis eos supplet, multa falsa permiscet. Unum hic proferram. Ait Pontificium mandatum pervenisse Tridentum, antequam eò Farnesius Legatus accessisset, & ab eo illac transeunte fuisse confirmatum. Unde palàm sit, huic scriptori, uti diximus, non solùm epistolas Romæ ad Legatos missas haud innotuisse, sed neque eas omnes, quas Romam Legati scripserant, ex quarum una (*) mox afferendâ oppositum habe-

tur: hoc totum videlicet Romæ confectum post Farnesii profectioem, & ad Legatos perscriptum à S. Floræ Cardinali, qui Farnesi partes & curas exceperat in Aula Pontificis.

(*) *Cardin. S. Floræ 28. April. 1545.*

4. Intereâ Tridentum Farnesius devenit; (*) & 20. Aprilis, dum iter adornaret, inchoationis jussa ad Legatos Româ delata. Re in consilium adducta, censuere communicanda cum decem Episcopis, qui jam aderant. Mandata solùm de inchoanda Synodo, ubi Legatis ita visum esset, & intra perbreve spatium; non verò de præscripta die: quin potius illis dicendum, in literis Pontificiis haberi, ne inchoaretur, donec rem Cæsari Farnesius significasset; quod paucos intra dies futurum erat. Hujusmodi interpretationem Pontificiæ voluntatis persuaserat Legatis tum ipsa jussionis causa, hoc est ipsorum consilium Paulo propositum; tum opinio ac votum nepotis; tum etiam rationum adverlantium, quæ supervenerant, pondus.

(*) *Omnia extant in Literis Legatorum ad Card. S. Floræ, 28. April.*

5. Erant hæ; primo, Cæsarem summopere gaudere visum legatione Farnesii, versâ quacumque amaritia in dulcorem; qui dulcor contaminandus non erat ablinthio cujusdam quasi aspernantis ostentationis, si eo non admonito tanti momenti solennitas haberetur paucis antè diebus quàm ad ipsum Legatus pervenisset, perinde ac si ex industria id fieret; ut ipsi ac planè reliquis omnibus ostentaretur, Cæsarem in eo opere nec participem, nec in pretio habitum. Potissimè verò, quia Tridentinus ac Mendoza, cui mandatum inchoationis, non item diei fuerat expositum, pro certo posuerant, opus esse, id à Legato prius cum Cæsare communicari, nisi maluisset in gravissimam illius offensionem incidere. Ad hæc accedebat, evanuisse suspensionem illam, quæ Legatos in eam sententiam traxerat tam celeris festinationis. Jam enim comperto erat, Cæsarem antè 14. Maji Comitium non aditurum: proinde nihil timendum, ne quid ibi ante inceptam Synodum Religioni noxium statueretur, etiam post adventum, Legati ejus initio protracto. At quod maximi erat ponderis; Comitium quibus Granvellanus præerat ante Cæsaris interventum, demum ex se ipsa decrevisse Religionis res in Concilio reponendas. Quare potius oportere novos benevolentia nexus texere, ad Cæsarem ac Cæsarianos arctius cum Pontifice colligandos, tamquam illi jam addictos; quàm balistas contentionis instruere, ad eos procul arcendos, tamquam oppugnatores.

6. Prætereâ Legati animadvertabant, cum jam evulgata essent mandata proximæ inchoationis, tamen non affixa diei certo, subtractum esse fundamentum interpretationibus legationis, quasi ad eam interturbandam destinata: Farnesium futurum officio non consulenti Cæsarem ut de re dubia, sed eam illi tamquam decretam communicantis: unde optimè celluram cunctationem; id autem in Cæsarem obsequii vim plurimam habiturum, ut ipsa faveret operi, quod sibi ac Nationibus videretur sui consensu auspiciis inchoatum. De his omnibus per certum & expeditum tabellarium Legati certiores fecere Pontificem. (a) Admonuerunt pariter Moronum Bononiæ Legatum ad Joannem Casam, apud Venetos Nuntium, ne fortè ex acceptis Româ literis contrarium factò ruinorem disseminarent. De Germanis haud laborarunt; quod

in animum induxerant; ob moræ brevitatem non prius de retardato, quàm de aperto Concilio nuntios eò perventuros.

(a) *Literæ ad S. Floræ Card. 8. Aprilis, hora 22.*

7. At Legati, quibus ingenium Pauli probè perspectum, quàm libenter suorum consilia excipientis, tam imperii sui omnino tenacis, angebantur incredibili sollicitudine, ne Pontifex indignaretur, ubi rescivisset, ea quæ disertè mandaverat nondum perfecta. (a) Et quidem Farnesius tam anxio cruciatur animo, ut sibi vix temperare potuerit admonente serio Ferdinando Rege, ne per ditionem Wirtembergensem, qua sibi periculum imminerebat, personam mentitus transfret impatiens longioris itineris, tamen tutioris.

(a) *Literæ Farnesii ex Filengena ad Legatos, 9. Maji.*

Verùm tamen (a) rem Pontifex comprobavit: neque solum Diploma cum facultate suspensionis ad Legatos misit, ut ipsi petierant, (b) quò sibi quocumque tempore cautum foret; sed ipsorum prudentiæ commisit inchoationem Concilii absque novis mandatis, pro eo ac ex Farnesii Legati nuntiis arbitrarentur: egregiè gnarus, præterquam quòd non liceret absenti prænoscere ea omnia, quæ derepente rem urgent. in quibus consilium optimum est ipsa celeritas, administratos soleritius curaturos prosperum rei successum, cum seipos consiliorum auctores agnoscunt.

(a) *Literæ Card. S. Floræ ad Legatos, 4. Maji.*

(b) *Literæ Card. S. Floræ ad Legatos, 21. & 22. Maji.*

CAPUT XII.

Obstacula Cæsaris Farnesio proposita, ne Concilium aperiretur.

1. Legatus comiter quidem à Cæsare acceptus est: (*) sed in primis congressibus animadvertit, Tridentinorum suspensionem in eorum oculis non ad umbra conjectam, sed à re solida, & reapse Concilium haudquaquam appeti. Etenim ubi primum Legatus illud proposuit; Carolus, qui anteauctore tempore Concilii auctorem se ostentaverat, dum Germanis acceptum credidit, tunc aliò vocem deflexit, ratus, inde efferatam Protestantium factionem in extremos furores exarsuram. Respondit itaque: Negotium illud à Pontifice tentatum ac inceptum, ad eundem pariter pertinere: se rerum hujusmodi haud satis peritum, præsertim cum diu nulla Synodus Oecumenica extitisset: proinde nihil sibi superesse quod adderet, nisi in judicio Pontificis rem committere, ejusque egregium animum commendare. Videri sibi quidem opus esse, ut hæresibus hisce aliqua ratione confuleretur; cum ex quantavis brevi cunctatione timendum esset, ne parum superfuturum sit in iis Provinciis & Pontificiæ & Cæsareæ auctoritatis. Ostendit, se non ignorare suos Hispanos Antistites adhuc abesse: sed facilè acquievit Farnesio respondenti, prima hæc initia solam cæremoniarum esse celebritatem, quæ tamen adventum Præsulum sollicitaret, quippe tunc nihil ambigentium, se fructuosè adventuros: inter primordia, primamque Sessionem, multoque magis reliquas posteriores, in quibus graviora perpendenda, haud modicum intercessurum temporis, & quantum satis illis futurum erat. Tum Legatus animadvertens Cæsaris animo nondum certo quid vellet,

seu qua loquendi formâ quod volebat exponeret, quò dubia evitaret responsa, gnarus ambigua semper ex potentiorum sententia explicari, Cæsarem rogavit, ne gravaretur, re prius expensâ, sibi postmodum responderet. Assensus est Carolus, suaque sententia per Granvellanum se illi dixit aperturum. Hic die postero unacum Episcopo Atrabateni & Diaquesio, qui Cæsari à secretis erat, Legatum convenit; eumque percontatus de necessitate Concilii, post eadem quæ pridie Cæsar audierat, à Farnesio hic repetita, respondit: Ea sanè sibi comprobati: sed Protestantes futuræ damnationis jam certos, ad primam Concilii quasi jam portarum apertionem, ad arma conclamatos; non modo ne inermes ipsi deprehenderentur, sed quò Catholicos opprimerent, bellumque inferrent in Italiam, Religionis arcem sibi execratam, & quam sperabant præsidio destitutam se invasuros. Sibi ea omnia liquidò explorata: proinde se posse percipere, quibus esset viribus Pontifex hosce motus compressurus. Afferuit, nihil à Germaniæ Catholicis sibi pollicendum, quibus nervi animique defecissent: Cæsari, tot thesauris in præterita bella profusis, nihil esse reliqui quod offerret, nisi seipsum; adeoque cuncta bello robora à Pontifice suppeditanda.

(*) *Dua Epistola Farnesii ad Legatos, 22. Maji cum exemplari Epistolæ quam ad Pontificem scriberat.*

2. Hæc nimium morosè dicta Farnesio visa; qui hæc reposuit: Pontificem superioribus cunctis periculis animi sui amplitudinem supra potentia suæ angustias præ se tulisse; idemque nunc pro sua virili parte præstiturum; sed suæ ditionis opes rei univertæ molimini satis non esse: Arma sacrosanctæ potestatis sibi à Christo concessa; his usurum intrepidè ad Religionem tuendam: Humanæ potentia tela longè validiora Cæsari aliisque inimicibus tributa, quò illa contorquerent in eos, qui priorum insensibilem aciem negligebant: Efflagitam in variis Germaniæ Comitibus Oecumenicam Synodum, à Pontifice semper exhibitam, indictamque in urbibus, quæ ipsis placuissent; Postremo in Spirensi Conventu Tridentum ab eisdem selectum; ibi postea à Pontifice indictam, persolutis sibi gratiis à Norimbergensibus Comitibus. Idcirco nunc omnino par esse, rem illam exequi, non solùm ne videretur illusum Nationibus Christianis; sed etiam, ut clarissimo Divini Spiritus lumine Catholicæ doctrinæ candor emicaret, hæresisque maculæ detegerentur, atque ut ex communi consilio & consensu corruptelis mederetur, quibus forsitan Ecclesiastica disciplina debilitata languebat. Plura utrimque dicta, & iterati congressus, disserente semper Granvellano quasi ex privata sententia, non Cæsaris nomine; quicum tamen haud dissimulabat eadem verba fecisse. Sed eò tandem lubeat aperire Concilium ac prosequi, suo animo satisfaceret: simul etiam significabat, Cæsarem ab ea cura se subducturum. Nec his dissimilia excepit Farnesius à Rege Romanorum, præsentè Truxesio.

3. Legatus, ad suspicandum naturâ pronus, ut alibi notavimus, veritus est, ne subtiliori artificio Carolus uteretur: velle scilicet, hinc dilato Concilio, exugere à Protestantibus delinitis quàm maxima posset subsidia, ac præcipue pecuniam anno superiore collatam ad bellum Gallicum, quod postea dissolutum, ac majori ex parte in ipsorum manservatam; hinc verò à Pontifice, ad hæreticos ar-

morum robore subigendos inflammato, bonam in præsentia pecuniæ vim extrahere, quæ sibi plurimum conduceret ad id, quod, ut diximus, intendebat; hoc est, ad continendos in obsequio erga se Protestantos, cum per eam ipsis formidabilior, adhiberet hoc pacto efficacissimum alexipharmacum; quod constare solita est timoris acrimonia cum indulgentiæ dulcore permixta. At vero ubi Concilium inchoaretur, timere Cæsarem, ne in Comitibus à Protestantibus per indignationem deferretur, quidquid postulasset denegantibus. Eoque altius ea suspicio Legati animo intigebatur, quod ab ipso Cæsare cognoverat, id temporis nullum à Turcis instare metum; quin Regis Galliæ hortatu hominem Constantinopolim missum, qui de induciis comparandis ageret. Quare non apparebat, cur Cæsar, jam penè liber à periculis ac difficultatibus externi belli, ita sese timidum, ita debilem ostentaret, cum solis Lutheranis decertaturus.

4. Hæc omnia mihi perspecta in literis Farnesii ad Legatos Tridenti, & in exemplo epistolæ ipsis communicatæ de iis, quæ habebat in animo ad Pontificem scribere, egregiæ falsitatis affirmationem Suavianam convincunt; nimirum, Farnesii missionem eo spectasse, uti Carolum bello in Protestantos implicaret, adeoque à petitionibus Concilii distraheret. Neque in hoc deliquit solum, affirmando ut verum quod ignorabat, sed quod non esse verum pernoscebat. Etenim etiam si careret literis Farnesii Legati, Suavi prorsus ignotis, ex responsione à Tridentinis illi reddita, (*) inclusa in volumine literarum, quas lustravit Suavis, & quam mox afferemus oppositum huic calumniæ deprehenditur.

(*) 26. May.

5. Igitur intelligentes Legati, Præsules discessum meditari, ubi Synodi primordia longius protraherentur, fidesque abrogaretur nuntiis præteritis, (*) Pontificem rogarunt, ipsos præsentibus mandatis præmuniret, per quæ sibi esset in promptu rem exequi, statim ac senta Caroli ex Farnesii nuntiis innotuissent. Atque ad eam rem Pontifici proposuere, Responsum uno ex tribus modis à Cæsare concipi posse: aut inceptionem Synodi sibi probari: aut eam à se Pontifici permitti: aut denique sibi non probari. Proinde ipsos ab eo se petere, quid sibi in quovis ex tribus responsis agendum. Rescripsit Paulus: Si Cæsar approbaret, (**) illico Synodum inchoarent: si permitteret Pontifici, idem peragerent, dummodo permissioni non adnecteretur aliqua opposita ratio, maturius expendenda; si enim ita contingeret; aut Cæsar rem improbaret, Romæ, quid agendum expectarent.

(*) *Literæ Legatorum ad Card. S. Floræ*, 22. May.

(**) *Literæ Card. S. Floræ*, 21. May. 1545.

6. Jam vero ubi à Farnesio quæ jam memoravimus acciperet, vehementer commoti, in hanc sententiam rescribere: (*) nec novum, nec præter expectationem esse, Protestantos legitimo Concilio refragaturos; unde mirari se, ob eam causam pristinae suæ voluntati Cæsarem haud insistere. Sed cum hoc evitari non posset, velle se impensè Legatum admonitum, ut in eo negotio tam apertè se gereret, ut cuilibet mortalium perspectum planeque persuasum foret, exoptari Concilium à Pontifice, & quod in eo esset, promoveri, nec rem ab illo prætermitti, nisi invito eo, quod Cæsar non assentiret: Ac sanè tam dilucidâ testificatione eò magis opus esse, quod Cæsar Comitibus publicè fuerat pollicitus (ut enarravimus) se alia Comitibus indicturum super Religionis

controverfiis, ubi Concilium ante Comitiorum, quæ tunc agebantur, exitum nondum esset apertum. Quapropter oportere palam fieri illi Conventui, universæque Christianæ Reipublicæ, Concilium, quantum spectaret ad Pontificem, jam expandi, adeoque nullam inde ansam Cæsari porrigi servandi promissi, auctoritati Pontificiæ indecori; atque hujusmodi planè verba epistolæ apposuisse, cujus exemplar Romam ad S. Floræ Cardinalem transmissum eodem die: *Quod in nobis esset, Pontifici quidem proponeremus, ut mallet suam Sedem deservare, Clavesque Divo Petro restitueret, quam tolerare, ut profana potestas sibi arroget integram auctoritatem in Religionis causis peragendis, eo prætextu colore, quod Ecclesiastico muneri suo defuisset in Concilio celebrando.*

(*) 26. May.

7. Prolixius deinde Pontifici exposuere, (*) sibi undique angustias observari, cum intelligerent ex una parte, haud incepto Concilio communiter homines, qui manum potius quam linguam observant, à calumniis in Pontificem minimè destitutos, quasi per fraudem omnia præterita jam spondidisset, & mero fuce futuras excusationes oblitiret: præterquam quod in eo rerum statu æquè periculosum ac indecens futurum esset, omnino Synodum claudere, ac ita suspensam habere: & verisimile videri, Principes diversa rerum suarum utilitate ductos neutiquam concordaturos. Ex altera parte, si Principibus invitis aperiretur, perinde futurum, ac celebrare Concilium, quantum ad rem ipsam, haud Oecumenicum; cum liqueret, Episcopos in eo adeundo adhærere Principum votis, in quorum ditionibus suas Sedes obtinebant.

(*) *Literæ ad Card. S. Floræ*, 26. May.

8. Hoc postremum eò fortius urgebat, quod suspicabantur, Gallorum Regem eodem erga Concilium languore tepescere. Quare non solum ad eum usque diem neminem è suo Regno illuc miserat; sed Grignanus, ipsius Orator apud Cæsarem dixerat (*) à se laudari, si loco Concilii designarentur ex qualibet Natione docti viri ad disceptandum, agitantamque concordiam cum Lutheranis: simulque adjecerat: Quemadmodum hi Tridentum nunquam conventuri erant, ita posse illis fortasse laudari, ut Metas accederent, quò paratior esset cujusvis Nationis concursus. Quamquam reverà destinarat Rex ante aliquot hebdomadas suos ad Concilium Oratores: (**) sed vel id ignorabant Legati, vel suspicabantur vocem esse ac speciem inanem. In ea perplexa mentis fluctuatione, novæ lucis ab eodem Farnesii Legati reditu expectandum putabant; nec timendum interea, ne quid in Comitibus adversi decerneretur, cum Turcicorum armorum terror jam sopitus, non amplius illorum exitum sollicitaret.

(*) *Totum constat ex Epist. Legat ad Card. S. Floræ*, 12. May, cum exemplari arcanarum *Literarum, quas ipsis miserat Nuntius Mignanellus*, 28. April.

(**) *In fonte Bellæ Aquæ* 30. May 1545. ut in libro *Gallici sermonis, ubi multi exstant Commentarii ad Concil. spectantes; qui sapius citabitur, juxta factas additiones in Parisiensi impressione anno 1654. apud Cramoissum.*

CAPUT XIII.

Farnesii Cardinalis reditus. De bello Protestantibus inferendo negotium. Varia Tridenti eventus.
1. Suspicionem Farnesii de Cæsaris animo eventus diffamavit, quo patuit, quæsitam à sincero Priori cipe

cipe moram illam Concilii, quò validius aperiretur, dum ipse meditabatur cum sacri armamentarii telis, suorum quoque militum in Lutheranos arma conjungere. Verum, uti Cæsariani supra quam verum esset vires Pontificias opinione attollebant, adeoque pro ea mentione parum in subsidiis Pontificem, & languidum in votis existimabant; ita pariter Pontificii apud animum suum potentiam Cæsaris amplificabant, sibi que persuadebant, eum nolle quod posse inficiabatur, cum humani sit ingenii, neminem in aliena domo eas angustias opinari, quas experitur in sua.

2. Neque Concilii retardatio noxia contigit. (*) Ea siquidem Pontificis testificatio per suos in Germania Nuntios elatâ voce vulgata satis fuit, ut cunctis tandem exploratum redderet, nihil ab eo per simulationem agi; animosque Catholicis addidit, uti Spirensis Decreti confirmationi resisterent. Et ex alia parte rei procrastinatio Lutheranos cohibuit, ne acti rabie præcipites ruerent in Catholicos; quod molestissimas turbas excitasset, antequam armorum induciæ cum Othomanno perficerentur, (**) ut Tridentinus Cardinalis ad Farnesium scripserat. Interea quæ ut ignobilis otii species vitaretur, quæ uti Patres jucundâ solertiâ, & auctoritatis exercitatione detinerentur, ne per tædium, prout militibus lentæ obsidioni defixis accidere solet, dilaberentur; auctor erat Tridentinus, ut per dies singulos daretur opera iis parandis, ac disponendis, quæ Concilio usui futura erant. Atque ita peractum: nec deerant quotidie dum nova quibus allicerentur, tum ardua quibus exercerentur. Advenere subinde Præsules ac Theologi magni nominis ex variis Regnis, (a) & inter ceteros quatuor ex Neapolitano à Prorege designati, qui tamen nec Romæ apud Pontificem, nec Tridenti apud Legatos ullam fecere mentionem sibi mandata ab aliis procuratoris. Ferebatur, à Rege Galliæ destinatos aliquot Antistites, ac Doctores in primis spectabiles, qui brevè adfuere. Nonnullis inopiâ laborantibus Pontificia (b) liberalitas præstito fuit.

(*) *Literæ Nuntii Mignanelli*, 30. Maji.

(**) *Literæ Tridentini Card. ad Farnes.* 18. Maji.

(a) *Varia Literæ Legatorum, præsertim ad Farnes.* 7. & 8. Junii.

(b) *Literæ Legat. ad Farnes.* 20. Jun. & 4. Jul.

3. Cum Procuratoribus Moguntini per magnam industriam actum: etenim vix audito rumore Diplomatis de Procuratoribus excludendis, vehementissimè commoti sunt. (a) Unde visum est Legatis eò progredi, ut negarent ad eos excludendos Diploma confectum; eisque per speciem oblectamenti suaserunt Venetias petere tantisper, dum obtinerent à Pontifice potestatem illos admittendi. Nimis dissona Regis Romanorum Oratoribus supervenerunt mandata: (b) Peterent videlicet à Legatis, ut Pontificem extimularent ad maturanda Concilii primordia, dum Rex ille cum fratre suo Carolo ea retardabant. Et quidem contendeant hi Oratores ea quæ sibi mandabantur solenniter exponere, ad solatium Episcoporum, qui tædio affecti ibi detinebantur à Ferdinando. Eos tamen cohortati sunt Legati, uti præstolarentur prius reditum Venetiis Oratoris Cæsarei Mendoza, qui valetudinis gratiâ eò se contulerat; ab illo & clariùs & tutius eos deducendos, ut Regis ac Cæsaris voluntati obsequerentur, Tridentinus verò à Legatis admonitus, persuasit Regi Oratoribus, ut prius ad Ferdinandum rescriberent, quàm exquerentur mandata, ne Le-

gatos compellerent ad se purgandos verò sed acerbò responso.

(a) *Literæ Legat. ad Farnes.* 7. & 12. Junii.

(b) *Literæ Legat. ad Farnes.* 23. & ultimâ Jun.

4. Hæc dum evolverem, non potui non identidem prosequi commiseratione Pontifices, quibus deducenda fuit Petri Navis per sinum scopulis magis quàm aquis opletum, & inter ventorum flatus invicem depræliantes, cunctosque illius cursui adversantes, præter unam Sancti Spiritus auram. Et sanè volutabam animo, Pontificum conditionem hujusmodi esse, ut si quando navigium impingeret in scopulum; vituperationem subirent, quasi ignavi imprudentisque gubernatoris; sin prosperè administratum ferretur, quasi callidi, & suis utilitatibus inhiantis: perinde ac si vel humana solertia Omnipotentis dexteræ vim haberet; vel cupiditas mortalium bonorum non efficacius suaderet, ut navigatione neglectâ ad piscatum incumberent. Certum est, quantumvis Pauli III. laboriosissimum Principatum alia curarum moles haud gravasset, quàm ea quæ paucis à nostra Historia insinuat; hujusmodi tamen onus visurum fuisse decrepitæ illius ætati prorsus intolerabile. Eum tamen tunc magnopere solatus est acceptus à nepote nuntius, velle reverà Cæsarem in hæresim ensẽ educere. Ut autem ab arcano impenetrabili spes eventus animabatur, ita ipsis etiam Legatis initio vix per umbram indicatus in Farnesii epistolis, quibus (a) significabatur, Pontificem ac Cæsarem de Synodi negotio concorditer agere. Eo postea Romam regresso sub initium Julii, minus latenter cum illis actum; (b) simulque significatum, Cæsarem expeditioni Catholici fœderis intentum, cupere ne quid innovaretur de Synodo; proinde Pontificem nolle Caroli voto adversari, etiam si moram illam ægrè ferret, quæ tamen brevis futura.

(a) *Colligitur ex una Legatorum ad Farnes.* 29. Jun.

(b) *Cardin. Farnesii*, 13. Julii.

5. Wormatiæ de bello pressius consultum, & à Paulo opem offerente quam posset, & Carol. quam debuerat haud negante, nec quam Pontifex non poterat flagitante. Curavit Cæsar, ne hujusmodi negotium sub Protestantium aspectum prodiret, ne in rabiem præcipitarentur; sed aliquâ solum illius species elaberetur, ut metu coercerentur. Unde adeò repugnat veritati, quod Suavis comminiscitur, profectum festinanter Legatum Wormatiâ, quò suspicionem Protestantium de se conceptam dilueret; ut potius Orator Mendoza (*) mirificè Pontificem laudaverit apud Legatos, quod pro Cæsare bellicum apparatus instruxisset, postea verò superfedisset, utrumque ex Cæsaris arbitratu: cum re ipsa studeret Carolus palam facere Lutheranis, se prævalido gladio instructum esse; sed eo nolle uti, nisi ipsorum protervitas illum è vagina traxisset. Ad eandem rem Romam legavit Andalottum è sua familia, cui plurimum fidebat, alias ad Margaritam Caroli filiam deducendam eò missum.

(*) *Literæ Legatorum ad Farnesium*, 7. Augusti.

6. Itineris species præ se ferebat officium invitentis Margaritam filiam parentis nomine; sed interior veritas moliebatur Concilii fœderisque negotium apud Pontificem. Neque illi displicebat, ut hæc veritas sublustrum quasi per umbram interluceret; sed ita, ut Protestantes putarent integrum sibi, moderato quodam obsequio rem impedire.

Festinus Farnesii abitus non ex nova causa, sed ex suo pristino consilio à nobis indicato profectus est: ut nempe ante Comitiorum exitum Romam attingeret, communicaturus cum Pontifice ea quæ cognoverat; adeoque posset tempore, ubi rerum conditio postularer, præverti per apertam Synodum pericula sanctionis, quæ cum Ecclesiæ detrimento in recessu Comitiorum ederetur. Quapropter Belcarius, Scriptor quò veracior eò cautior quàm Suavis solum narrat, (*) Farnesium Cardinalem pervenisse Wormatiam 17. Maji, pridie quàm Cæsar adveniret, ibique dies paucos commoratum, nullâ causâ seu adventus seu discessus patefactâ.

(*) Lib. 24. & 25.

7. Enormius mendacium est id quod Suavis pronuntiat de hac legatione, dum falsitatis quam prius confutavimus tenax, missionem scilicet Farnesii eò præcipuè collimasse, ut consensum Cæsaris obtineret pro destinata concessione juris beneficiarii in Parmam ac Placentiam; eum induci tutentem duplici ratione ad Carolum alliciendum, quæ ambæ pro certo sumebant continuationem Mediolanensis ditionis penes eundem Carolum. Altera ex his erat, Urbes illas minori futuræ Cæsari suspitioni ex propinquitate, minorique obstaculo recuperationi, ubi eam tentaret, si forent in potestate peculiaris Principis, quam Romani Pontificis. Ex quo patet, hunc hominem haud narratoris, sed fabulatoris agere partes. Eâ siquidem tempestate tam longè aberat, ut Mediolanum putaretur diu perstiturum in Cæsaris dominatu, quàm certum est, per eos dies Aurelianensem Ducem perrexisse acturum (a) Cæsari gratias de promissis sibi nuptiis cum fratris filia, & Mediolani fiduciaria possessione. Juvenis autem mors, (b) quâ rerum ordo immutatus, incidit postea in subsecutum Septembrem. Et sanè mandatorum capita Farnesio tradita, (c) quæ à me perlecta sunt, duo complectebantur: Ferre nimirum pecuniæ subsidium contra Turcam; & Cæsarem impellere, uti Synodo faveret, eidemque quodcumque Religionis negotium committeret. Inter hæc primæ magnitudinis errata connumerandum non est aliud quod admittit, supinum potius quam magnum; videlicet, tributum à Paulo impositum novo Principi, Parmæ ac Placentiæ beneficiario nomine, fuisse octona annua scutorum millia; tamen nemini ex Aula Romana compertum, non sit, esse novena scutorum millia. Nemo quidem est sapientum, qui quàm plura gesta non ignoret aliis apertissima, sed nemo prudentum, qui se irrisionibus exponat, dum gesta commemorat ignota sibi, & aliis apertissima. At relicto Suavi, ad locum regrediamur illi summopere invisum, hoc est Romam.

(a) *Literæ Legatorum 30. Augusti. ad Beccatellum ipsi à secretis Romani missum.*

(b) *Literæ Legatorum ad Farnesium 20. Sept.*

(c) *Ad Farnesium missa post ipsius profectio. nem. 27. Aprilis.*

C A P U T XIV.

Quæ nomine Cæsaris Andalottus Romæ agitavit: & consilia Pontificis cum Legatis de Concilio, Parma & Placentia Petro Aloysio concessa.

1. Quæ Pontifici Andalottus proposuit, hujusmodi fuere: Per reliquos ejus anni menses (*) bello gerendo opportunos videri Carolo, arma Protestantibus inferri non posse; sed suam operam in annum proximum offerre; eum tamen in eo ipso se

judicio ac voluntati Pontificis submittere. Hæc admissa mora, cupere se interim, ne Synodus inchoaretur, aut ubi ea mora Pontifici non probaretur, duo postulare: Alterum, ut antequam aperiretur. Cæsar commonesceret, quò posset illicò Wormatiâ discedere, & molestis Lutheranorum querimoniis se subducere: alterum, ut abstineret eo tempore Synodus à dogmatum decisione: quæ dum hæreticos lacefferet, ad ultionem extimularet: sed tum generalibus quibusdam atque novis disciplinæ legibus edendis se contineret.

(*) *Literæ Farnesii ad Nuntium Verallum, 19. Julii 1545. communicatæ Legatis.*

2. Posse nihilominus contingere, ut Protestantes, etiamsi ea de illis haberetur ratio ad Concilii initia, furore perciti, in Catholicos debaccharentur: proinde opus esse, præsidium aliquod, si quid accideret, paratum habere. Quò eos lætaret, se à Pontifice poscere, ut per eum sibi fas esset in exitu Comitiorum ipsis colloquium & alium Conveniendum indulgere, per hiemem habendum; in quo spondere se Pontifici, haud quidquam noxium permissurum Orthodoxæ Religionis ac Pontificæ auctoritati. Opem quoque petiit à Pontifice ad percellendum statim Hermannum Archiepiscopum Coloniensem, qui multis ab hinc annis animum contumacem, ac Religionis contemptorem præ se ferebat; & in eo gradu si persisteret, maximum detrimentum allaturus fuisset.

3. Dum hæc refert Suavis, erga hæreticos suavissimum præterit silentio præcipuum Hermannii delictum, hoc est, patefactam propensionem animi in Lutheranam doctrinam, (*) & non modò publicam illius permissionem in sua Diocesi, sed etiam propagationem per varios à se delectos distributosque præcones. Præterea, perinde ille differit de Cæsaris in Hermannum animadversione, ac si Carolus rem gessisset nullâ Pontificis & cujusvis Ecclesiasticæ potestatis habitâ ratione. Postremò subdidit nomine Cæsaris Andalottus, Cum ineunte Vere arma essent movenda, oportere conditiones interim stabilire.

(*) *Vide Belcarium l. 24. n. 26. & Spondanum an. 1545. n. 7.*

4. Respondit Pontifex: Quantum ad se spectaret, belli apparatus præsto esse: sed ubi Cæsar prolationem necessariam duceret, ipsius se iudicio rem committere, quippe tam inclyti prudentisque Imperatoris, quique rei momenta non auditu, sed visu metuebatur: Concilium amplius otiosi non posse sine decore, & Christianorum offensione. Quod si aperiretur, se, prout par erat, curaturum rem ita moderari gerendam, ut inde potius adjumentum, quàm obstaculum Religionis commodo, belloque proposito experiretur. Sed de iis (*) ad Nuntium datæ literæ (quippe res hujusmodi præ Andalotto intelligentem) uti Cæsari aperte demonstraret, haud licere Pontifici à consuetudine præteritarum Synodorum recedere, quæ semper à præcipuo capite initium duxerant, nimirum à se declaratione doctrinæ: eamque planè potissimam esse causam, etiam in Diplomate propositam, hujus Concilii celebrandi. De reliquo, eâ se usurum agendi ratione, quæ voto Cæsaris aptissima videretur.

(*) *In Epistola citata.*

5. Ad Catholicos tutandos adversus Lutheranorum impetum, sibi nullum validius præsidium in mentem venire, quàm Cæsaris in Germania commorationem, in aliqua urbium, quam ex loci propinquitate oportunam simul futuri belli apparatus;

tibus, simul Concilio ac Pontifici arbitraretur. Ubi verò Cæsar existimaret, sibi opus esse in Belgium contendere, Pontifex quod in se foret spondit, se rerum angustijs pro suis viribus haud defuturum.

De colloquio & Comitibus respondit, Sui muneris nihil esse quod probaret, sed solum ut Cæsarem cohortaretur ad ea servanda, quæ religiosissimè promiserat de tuenda illibata veræ Fidei primæque Cathedræ dignitate; quibus integris, ea Cæsar consilia caperet, quæ sibi potissimum expendere censeret.

Apud se quoque statutum ostendit Pontifex, procedere ad expoliandum sacris Insulis Coloniensem, tamquam hæresis manifestum; simulque in animo habere, facultatem interea Cæsari tribuere, ut ipsi liceret auctoritate Pontificiâ in illum animadvertere.

Ad faciendas fœderis condiciones paratum se ostendit: unde ad eas celerius componendas, tabellarius extra ordinem ad Cæsarem missus.

6. Hæc omnia, ut memoravimus, ad Nuntium Verallum perscripta: ac per eam opportunitatem aliud illi consilium communicavit Paulus; Sibi diu fixum in animo, pariterque in animo clausum, tantisper dum spes non affulgeret illius aperiendi simul ac perficiendi citra litem & cum laude.

Videbatur illi, Concilium coactum in Austriaca ditione, ac Germaniæ aditu, nimium patere violentiæ seu illius præpotentis dominationis, seu illius tumultuantis Nationis. Illud ibi concesserat, non quidem uti per se bonum, sed uti minus ex duobus malis. Et altera parte considerabat, ideò prospexisse Deum melioribus Ecclesiæ temporibus, ut ipsius Vicarius ditionem propriam possideret, quò ei largiretur plenam illam agendi libertatem fidentiamque, quâ in alieno frui non liceret. Quapropter, si hæc integra, sui que juris libertas Ecclesiæ Capiti debebatur, non minus eadem opus erat universo Ecclesiæ Corpori simul coalito, ubi oporteret, ut in præsentia, doctrinas legesque sancire, adversus quam Nationes ac Principes propriæ utilitatis gratiâ reclamarent. In eandem quoque sententiam accedebant Legati; (*) quibus videbatur, se degere tamquam specie Præsides, sed reverà subditi: semper enim si non jure, certè reipsâ alteri subest, quisquis in aliena ditione commoratur. Quin verébantur, ne Præsules & Oratores, quâ incommoditate loci compulsi, quâ propensione Austriacorum Principum, ac reliquorum Germanorum atque clientum, intima Germaniæ loca concorditer peterent, quò Legatos etiam rapi ab impetu necesse foret, ac postmodum in plagas incidere.

(*) *Literæ arcanis notis scriptæ à Legatis ad Farnesium, 19. Julii 1545.*

7. Ex altera parte, rerum ac temporis condiciones aliquam illis spem faciebant, posse absque ullius offensione traduci Concilium in urbes Italicas, seu nulli Regum addictas, uti Ferrariam; seu etiam nulli ex propinquis Principibus, cujusmodi erant in Ecclesiastica ditione, in quibus ejusdem omnino est sacra Potestas ac profana. Spes hæc rei, nemine reclamante conficiendæ, nitentur tum iis qui Tridentum convenerant, tum etiam Principibus. Qui convenerant, hoc est Episcopo & Oratores, videbantur eam urbem fastidire, pertæsi angustias domicili, loci asperitatem, cæli inclementiam, soli sterilitatem. Cum autem corporis incommoda diuturniora sunt, ægerrimè tolerantur; quippe vitæ conservationis per se adversantia, multoque magis ab hominibus togatis, adeoque delicatioribus. Videbantur ii libenter in commodiorem se-

Histor. Concil. Trid. Pars I,

dem abituri, præsertim nondum inflammati rerum tractatione, mutuisque altercationibus, quæ interdum homines adigunt, alios pietatis studio, alios æmulationis ardore, alios cupiditatis impetu, ad quamcumque corporis molestiam devorandam.

8. Principes spem abjecerant, hæreticos per hanc Synodum recuperandos. Quod verò spectabat ad Catholicorum ipsis parentium quietem, haud illi diffiduri videbantur urbibus subiectis Pontifici, dum is cum Cæsare conveniret. Regi Galliæ gratius esse non poterat, in urbe Austriaca quàm Pontificia, sive minoris notæ Principi addicta Concilium cernere. Cæsar alienum se à quocumque Concilio id temporis ostendebat, præter unum, quod imitaretur tormentum bellicum semper gravidum pilis, numquam explosum; adeoque quod terrorem incuteret, non vulnus infligeret. Atque in hæc sententia nuper cum Montano collocutus fuerat Orator Mendoza. (a) Ajebat enim: Quæ pertinent ad doctrinam, statim esse librorum, ex quibus quid credendum constaret: quæ ad morum emendationem; ea faciendâ Romæ à Pontifice cum Cæsaris voluntate conjunctio, non Tridenti ab Episcopis. Insinuabat, ubi Concilium aperiretur, clausum iri Cæsari fontem uberrimum ex Crucesignatorum Privilegijs, ex dimidiorum fructuum proventu, aliisque pensionibus, quibus Synodus refragatura esset; utpote ex Ecclesiasticis conflata, damnum ob ea veltigalia patientibus. Quod si per duos menses adhuc superfederet Pontifex, id maximè conducturum Cæsari, quò plurima eliceret à Protestantibus parti Catholicæ opportuna. Hinc transgressus, ajebat; Se Cæsari variis rationibus ostendisse adversa omnia, quæ vel Pontifici, vel sibi contigissent, remissæ inter eos amicitiae imputanda, ex languore mutuae inter se concordiae suborta. Quæ sententiam quantum dissideant ab iis quæ typis edidit Sandovalius in commemorata dissertatione, ab ipso Mendoza attributa, in qua Cæsari suadet, ut acerbe & per contemptum cum Paulo se gerat.

(a) *Literæ Leg. ad Farnesium 7. Augusti.*

9. Cervinus quoque subaudierat, Cæsarem assensurum potius Concilio Romam transferendo, quàm tunc inchoando. (b) Et Antistites meditabantur publicam postulationem, ut vel Synodus inciperetur, vel à Pontifice liberarentur. Hæc omnia Paulum permovere, tum ut Verallum (c) juberet sagaciter odorari, quonam animo Cæsar translationem sibi propositam acciperet; tum ut vellet, à Legatis distinctius explicari suam ipsorum sententiam prius (d) per literas, deinde per ipsam vocem Ludovici Beccatelli, quem & Pontifex illis à Secretis destinarat, & ipsi ad Pontificem ea de causa Romam legarant.

(b) *Hæc omnia extant in citatis Literis Leg. ad Farnesium.*

(c) *In literis citatis Farnesii Cardinalis.*

(d) *Literæ Farnesii ad Legatos, 13. & 30. Julii, & 7. Augusti. 1545.*

10. Literarum (e) ac monitorum summa hæc fuit: In Concilijs celebrandis duo esse spectanda: ut populus consulere, & Christianis Principibus satisfieret. Hæc toties processisse conjuncta cum operis facilitate, & (f) eventum felicitate, quoties in eo Principes aliò non spectarant, quàm ad populorum utilitatem, ac Dei gloriam. Nunc verò in alium statum res delapsas, unde difficultas ac periculum oriebantur. Munus esse Pontificis, saluti magis populorum, quàm Principum cupiditati prospicere. Proinde par non esse, Orbi Christiano fucum facere.

Concilio duntaxat ad spectaculum proposito, in gratiam Potentiorum: è contrario, illis invitis fructuosam Synodum haberi non posse. In hujusmodi fractibus Legati duo consilia proponebant.

(e) *Extant in libro Instructionum spectantium ad Concilium in Archiv. Vatic. 8. Augusti 1545.*

(f) *Data sunt 13. Augusti 1545.*

11. Primum erat: Per novum Diploma exoptatam morum restitutionem perficere, secundum postulata Nationum magis rationi consentanea, & reverà ipsam exequi, ac deinde Concilium dimittere; cum jam cunctis exploratum esset, nihil illi profequendo, quod in se erat, desuisse Pontificem. Alterum erat, sub conditione peragendi Concilii; quã posita dicebant: Vel haberi pro certo Cæsarem Synodo aliò transferendæ consensurum; & tunc illam Tridenti aperiendam, perfectisque unitã Sessione caremoniis, relicto Tridento alibi continuandam, quò adentes Episcopi intelligerent, non ad speciem eò vocari, ut antea otium ipsis ominari videbatur: Aut certum erat, Cæsarem dissenturum; & tunc retinendam inchoandamque Tridenti Synodum, pro eo ac Cæsari Germaniæque promissum fuerat; dummodò Germani abstinere à colloquiis & conventibus de Religionis negotio in conspectu Concilii, ibidem postulanti- bus ipsis coacti, opemque conferrent, ut eò citati Lutherani se sisterent: aliter iniquè succensus Pontifici, si Tridento illud amoveret, ne Synodus adigeretur ad sua dedecora è propinquo spectanda: at nullo per ipsos obice allato continuandam esse Tridenti, & plurimis scientiã prudentiãque præclaris viris muniendam, qui possent iis obistere, quos Principes delegassent, potiùs Advocatorum studio privata commoda promoturos, quàm Judicium æquitate communi bono prospecturos.

12. Quod si de voluntate Cæsaris haud liqueret, censere se, ab iis quæ tunc rerum conditio ferebat, translationem cohonestandam: ea esse, Antifitium querelas, penuriam & caritatem annonæ ex modico messis proventu, & ex negata aliunde obeam causam tritici exportatione; rigorem imminentem Alpinae hiemis: conventus & colloquia, ad res sacras agitandas in Germania proxime destinata, cunctis Patribus execrantibus; hæreticorum pertinaciam in eo Concilio oppugnando, Catholicorum torporem in confirmando; difficultatem faciendæ emendationis tam procul à conspectu Pontificis; discrimina turbaram, quæ suboriri possent ex hujusmodi conventu, nec Pontificis nec Cæsaris præsentiam reverente.

13. Quartam demum fingebant hypothesim: Assensurum Cæsarem, ut in præsentia inchoaretur; sed moram postulare, uti Synodus tantisper saltem supersederet agitandorum dogmatum negotio, dum Antifitium ex Hispania, ceterisque longinquis Provinciis frequentiores confluerent, ac dum ipse quædam apud se statuta in Germania perficeret. Sed hoc ipsum etiam ajebant improbari sibi: quid enim aliud per hæc effici, quàm deludere tandem speciosã scenã Patres ac fideles, quibus promissa fuerat per indictum Concilium Catholicæ doctrinæ confirmatio? Rebantur tamen, posse hoc honestè indulgeri per duplicem conditionem: alteram, Ne cunctatio longius protraheretur; alteram, Ne Cæsar ægrè ferret Synodum Romam transferri, ubi & Pontificis auctoritas posset arbitrato suo Sessionum intervalla producere, & interim Patres exercere cum fructu in expendendis Fidei contro-

versis, morumque legibus deliberandis per cœtus peculiare.

14. Hisce publicis rei Christianæ curis intermiscuit Paulus privatam suæ familiæ utilitatem: quem equidem defendere haud contendam à Suavis incursionibus, quæ ne veritatem lædam, quæ ne fidem abrogem ceteris laudibus, quibus clarissimum aliqui Pontificem extuli: comprobationi siquidem hominis qui nihil improbat, nulla fides. Adjecit ille animum ad suam stirpem augendam dominatione Parmæ ac Placentiæ, nobilium urbium, à reliqua Ecclesiastica ditione junctarum, quas Julius II. acquiserat, & Leo postea recuperaverat, uti jam narravimus. Studuit Pontifex honorificã specie rem obvolvere, perpenis in Senatu (*) & commodis compensationis, quæ inde sibi trahere Ecclesia, & oneribus, quibus id quod donabat premebatur: accepturam esse illius vice Nepam à Petro Aloysio, & Camerinum ab Octavio, urbes in Ecclesiastica ditionis umbilico sitas, & amplioris eâ tempestate proventus, quàm qui ex Parma ac Placentia capiebatur. Qua in re neutiquam mendax; ut non solum constat ex indubitata fide tabellarum Apostolicæ Cameræ, sed confirmatur ex narratione sæpiùs à nobis laudata Oratoris Soriani; ubi in supputatione Pontificiorum reddituum ex Parma & Placentia, deductis consuetis sumptibus, proventus annuus octo millium scutorum, & non amplius, disertè ponitur. Neque id mirabitur, quicumque noverit, ex quatuor urbibus florentissimæ ditionis Avenionensis tantum fructuum non decipi, quantum necessarios illi sumptus excedat; & in præsentia etiam non mediocri redditibus facta sit accessio ex Bononiensi ditione, quæ supra ducenta capitum millia connumerat, demptis impendiis sex millia scutorum obvenire. Compertum ergo fuit per Pontificiæ Cameræ codices, ex hisce duabus urbibus, exæquatã annuorum fructuum varietate, devenisse septem millia aureorum scutorum, & trecenta triginta novem, quæ *Cameralia* nuncupantur: at verò Camerinum ac Nepam decena millia & trecenta octogintaria contulisse. Addebatur tributum, pro clientela imponendum à Pontifice, novem millium annuorum scutorum. Præterea connumeravit pericula, incommoda, sumptus perpetuos, quæ Apostolicæ Sedi affererebat tutela ditionis illius novæ, litigiosæ, junctæ, ac semper invidiis petita; in quas urbes sibi jus arrogabat quicumque in Insubriam arrogabat. Adeo ut sub unico Pauli Pontificatu, tametsi bellis vacuo, repertum fuerit in suspectam illarum custodiam absumpta intra decennium ducenta scutorum millia.

(*) 12. & 19. Augusti ut in Actis Consistor.

15. Hæc omnia Paulus per publicos rationum libros priùs enucleanda euravit apud Cameræ Tribunal; postea in Senatum distinctè referenda per Camerarium. Unde cum ex his, tum ex metu à reverentia profecto, qui cunctos ferè mortales coercent, ne sententiæ, multoque magis voluntati supremi Principis adversarentur, ubi apud conscientiam suæ forum aliqua speciosa ratio rem excuset, major Senatorum pars assensu est; non tamen adeo promptè, ut cum primùm ea relata, spatium ad deliberandum non quæsierit; & cum iterum proposita sunt, post auditas quas diximus rationes, quidam aperte non repugnarent. Comperio inter illius ætatis monumenta, constanter obtituisse Cardinalem de Cupis, Senatorum principem, ac Burgensem Cardinalem Hispanum; Bononiensem Cardinalem Gallum contradixisse per silentium præ-

CAPUT XV.

Decreta Wormatiensis Conventus. Avelianensis obitus. Quæ Dandinus Nuntius, & Marchinus inter se egerint. Susceptum de aperienda Synodo consilium.

bus impetratum; Pisanum, Carpentem, Sadoletum oblocutos quidem, sed tandem Pontificis prudentiæ rem permississe. Trivultium, Caraffam, & Arminiacum à Senatu ea die abfuisse, & hoc pacto se extra noxam arbitratos.

16. Inficiari planè non possumus, in eo Paulum aliquid indulgisse sanguinis illicio, cum pro se quisque satis intelligat, æstimationem Principatus dimittendam non esse proventibus, perinde ac agrorum æstimationem. At verò ex ea Pontificis imbecillitate ingens postea Pontificatui commodum elicit Deus: ea siquidem amplitudinis accessio in Octavii filium, per eos planè dies exortum, postea devoluta, Alexandrum inquam Farnesium, viam ipsi patefecit ad consequendam ætate juvenili supremam Catholicorum armorum administrationem; in quorum felicitate recuperavit confirmavitque sacro Pontificis Domino tantum locorum in Inferiore, quam vocant, Germania, Belgio, & Gallia, ut præ illo penè in nihilum evanescat ea profanæ ditionis jactura. Alioqui verò Divinã providentiã factum est, ut immoderatio illa hominis affectio in Vicario suo, multata conspiceretur acerbis molestiis, in eo planè genere, in quo infra numeris dignitatem animo suo fuerat obsecutus. Et enim concessa Petro Aloysio urbium possessio, causa fuit, ut miserabilem illius cædem Paulus spectaret, ac Placentiam ab exterorum armis occupatam; & insuper tam graves inter ipsum & nepotem Octavium offensiones attulit, ut ad illum Parmã spoliandum adductus fuerit.

17. At libet hinc demum animadvertere, quàm severum exerceat judicium Orbis terrarum in Pontificum Principatum; & ad quale integritatis necessitatem adigat illius possessores, præter frænum conscientiæ, frænum honoris.

Donavit Paulus duas illas urbes, cum Ecclesiæ (haud inficiari) jactura, sed factã illi proventuum accessione sex penè partibus ampliore, (*) si connumerentur tam ordinarii & extraordinarii sumptus levamentum quàm compensatio minimè contempnenda ex acceptis Camerino ac Nepa. At è diverso Carolus V. absque ulla compensatione Imperio Mediolanensem Principatum ademit, qui pretio Regnum exæquat, & tam ingenti auri copiã, tantaque Germanici sanguinis profusione fuerat recuperatus, illumque filio concessit, cujus potentia multis ipsum partibus liberiolem reddidit à Cæsarea clientela, quàm mediocri dominatio Farnesiorum à Pontificia. Et nihilominus quæ adducuntur pro Pontifice, rejiciuntur; quæ pro Cæsare, excipiuntur: ita ut in Pauli gesta ferocior oblatrare fama non desinat; in gesta Cæsaris ne vox quidem submurmuret. Sed huc appositè recidit acuta Divi Augustini argumentatio, qui creaturam à Deo naturarum bonitatem demonstrat eã planè ratione, quã Manichæi malitiam arguebant, hoc est, ex malis quæ in ipsis deprehenduntur: nam qualitibus nomen malarum neutiquam tribueretur, nisi res cui insunt, & cui disconveniunt, bona foret; quantoque ea melior est, tanto cuiusque nævus, qui ipsam contaminet, turpior & videtur & est.

(*) *Reditus Parmæ ac Placentiæ erant septem millia recentia triginta novem scutorum; sumptus pro custodia, erat viginti millia; ex Canone pendebantur novem millia. Fructus Camerini ac Nepæ, decem millia & trecenta octoginta tria: quæ ratione subductã, consiciunt triginta novem millia trecenta octoginta tria.*

Histor. Concil. Trid. Pars I.

1. Cæsar interea ineunte Augusto Comitiorum decreta vulgavit; quo hæreticorum votis haud quidquam concessum, seu in illis subtrahendis à Tridenti Concilii potestate, seu in indulgenda ipsorum dogmatibus perpetua pace, seu in largienda ipsorum dogmatibus perpetua pace, seu in largienda indemnitate, ob erepta Ecclesiæ bona etiam post recessum Ratisponensem; sed solum spondebat, colloquium ac conventum hieme proximã Ratisponæ iterum habenda, de rebus Fidei, ac reformandis moribus. Hoc Decreto Patres Tridentini vehementer commoti, quò amplissimam illam auctoritatem læderet, quæ eorum plerique, rerum humanarum parum experientes, in animum induxerant, se reipsã pro juris mensura fruituros, & uti solet multitudo in unum coacta, grandiora meditabatur. Eoque magis, quòd ipsos lateret, quid auri sub eo Cæsaris consilio lateret, quamvis deformi scoriã illius indulgentiæ contactum. Quod consilium fuisset Patribus patefactum, nisi consuevisset Pontifex literas peculiare haud ceteris communicandas percipere, prout Suavis maluisset. At vel ipsi vespertilionis oculi satis sunt discernendo, an id tanto negotio conduxisset. Legati arcanorum consilii ferventiorum quærimonia comprimebant, animorumque despondentium tristitiam levabant, (a) generatim adnisi, de recta Cæsaris mente securos eos reddere, ac spe felices exitus animare.

(a) *Literæ Legatorum ad Tevallum 7. Sept. 1545.*

2. Romæ Orator Vega Decretum editum à Cæsare apud Pontificem excusarat iisdem rationibus, quas Andalottus jam adduxerat, ut edendum excusaret; sed simul petierat, ut clausum adhuc Concilium sileret per integrum Septembrem; postea verò abstinere à sanctionibus Fidei, solamque disciplinam emendandam curaret. Tum verò opportunatè Pontifex nactus, consilium translationis proposuit. Cum autem negaret Vega, se ad id quidquam in mandatis habere, Nuntium, qui ea de re cum Cæsare ageret, mittendum duxit. Itaque Dandinum elegit, Episcopum Casertanum, qui doloris officia ob extinctum Hispaniæ Principem præ se gereret, sed in sinu hoc de Concilio negotium clauderet. At profectioem Dandini aliquantum morbi causã retardatam, prævertit Marchinus, qui Cæsari à Secretis erat, Romam missus ob Cæsaris rem agendam. Verum Carolus propositum sibi consilium illicò rejecit, (b) veritus Germanorum indignationem; cum, si consentiret, & promissis suis adversaretur, & Comitiorum Decretis. Quare hinc & illinc coarctatus vel ad transferendam, vel ad inchoandam Synodum, gnarusque, si secundum eligeret, satisfactorum se universè Catholicis, tametsi ob quædam sua peculiaria consilia res sibi displiceret, noluit invidiam publicam recusando sustinere: quin per legitimam testificationem à fisci Procuratore scripto editam coram Nuntio (c) assensus est: deditque negotium Oratori suo Mendozæ, ut Venetiis, ubi degebat, Tridentum reverteretur, quò palam fieret, se per suos administratos haud deesse Concilio. Pontifex spe depositã transferendi, ut habebat in votis, Concilii, sed simul solutus obligatione, quam ægrè ferebat, supersedendi, decrevit

ad illius initia adeo à Patribus efflagitata, adeo à fidelibus expedita progredi: neque cum Cæsare diffimulavit, haud sibi licere dogmatum sanctiones protrahere. Quia, ut paulò antè commemoravimus, impulerat prius Verallo Nuntio, ut id apertissimè denuntiaret.

(b) *Litera Veralli & Dandini ad Legatos, 20. & 30. Octobris 1545. in Commentariis Cervinorum.*

(c) *Litera Legatorum ad Farnesium, 19. & 24. Octobris, & Dandini ad Cervinum 20. Octobr.*

3. At Suavis, cujus notitia de his eventis, literarum Montani memoratum volumen non egreditur, cerebrî sui commenta sufficit iis quæ ibi non apponuntur: quod ita confidenter præstat, ac si non tam scripta legerit, quàm gesta viderit. Quare admirabili fiducia percenset varia consilia, quæ Paulus illi animo revolvebat, perinde atque illius genius Socraticus ipse extitisset, qui intus degeret, eumque regeret. Atque in hoc etiam ipsi libet ab Ecclesia discrepare, quæ de latentibus in animo non judicat. Ego verò historici partes prosequar, non arioli.

4. Duorum funera per id tempus contigere, quæ non mediocrem sollicitudinem Pontifici ac Præfulibus incusserunt, ne quid gravius turbaretur. (d) Prius Alberti Cardinalis Moguntini, qui Fidei præcipuum columen in Germania merito habebatur, tum magnitudine dignitatis, quippe septemvirum Princeps, tum Brandeburgicæ familiæ potentiâ, quæ Germanicarum nulli concedit, si demas Austriacam; tum denique sincero Religionis studio, quod ille, tametsi quandoque timidè, semper tamen constanter exercuit. Quin per ætatem postremam, (a) defervescente sanguine, Religionis æstus in eo referbuerat. Casus hic molestiam æquè attulit extanti capitis jactura; ac anxietatem ex incerta successoris electione, de qua non nisi graviter timendum erat, ut quæ ab incerto effrænatoque urnæ arbitrio penderet, & inter Nationem adeo vel in Ecclesiasticis corruptam habenda erat. Quapropter pro mentione ponderis ac periculi impensa opera, ut Canonici eum promoverent, cujus virtus extincti desiderium sedaret.

(d) *Ex Literis Legatorum ad Farnesium, 10. Octobris, 1545.*

(a) *Ex literis Contareni Ratisponæ Legati ad Farnesium.*

5. Graviore turbas minitabatur alterius obitus, (b) Aurelianensis nimirum Ducis; qui dam iter faceret unâ cum parente, & in hospitium diverteret, cujus in quibusdam lectis homines peste correpti decubuerant, noluit, quamvis admonitus, sibi cavere, ne illorum pulvillos per juvenilem lusum cum suis domesticis contrectaret: (c) quod non modò mortem illi attulit, sed propè fuit, ut Regem ipsum ac fratrem natu majorem absumeret, qui sanguinis adducti violentiâ, amantiùs quàm cautiùs cum eo post contractam tabem egere. Haud immeritò verebantur, ne ille mortis ictus cum vita Principis nexum pacis Christianis populis refecaret. Idcirco Pontifex per celerrimum cursorem, qui Episcopum Casertanum adiret prius quàm ille Cæsaris Aulam attingeret, impensissimè ipsi mandavit, curaret, ut nexum ille jam relaxatus, novâ aliquâ inter duos Principes affinitate restringeretur: idemque imposuit Hieronymo à Corregio, ad Regem missio, mœroris sui nuntio. (d) Noluit tamen Synodo moras dare, quin, uti, omnibus pateret se ne momentum quidem temporis morari initia Concilii post solutas sibi manus, statuit in Senatu 6. Novembris, incho-

andum Concilium 13. Decembris, quo die recurrebat tertia Dominica anniversariæ Christi adventus memoriæ. Ea potiùs quam prima selecta, tum quò plus temporis quibusdam Episcopis suppeteret, qui denuntiationi fidem abrogantes, protectionem protraherent; tum quòd ea Dominica ex prima voce, à qua Missæ sacrificium ducit initium, à gaudio nuncupatur; perinde ac ob similem rationem quarta solennis Jejunii Dominica Concilii primordiis destinabatur in Diplomate ipsum indicente, quòd à læticia nominaretur. Ea de re peculiare Diploma confectum, (e) quod Legati postulaverant (f) ut in Actis reponeretur, cum ad rei dignitatem, tum ad testificandum, nec priorem moram ipsis vicio verti posse, nec inchoationem casu tunc fieri. Decretum quoque, ut (g) Episcopis Germaniæ, ne ipsi gregem suum obsidentibus lupis desererent, indulgeretur per Procuratores interesse. At quoniam dispar ratio, quantumvis conspicua, ægrè suadetur iis, qui per eam aliis possidentibus; injunctum Legatis, ut quantum liceret, privilegii violationem protraherent; cum prænosceretur, tene-ros, qui exemplum hujusmodi adducturi fuissent ut cum ipsis pariter ageretur, faciliùs sibi moderatores, ubi jam adessent, quàm coactum iri si adhuc abessent: operi siquidem, sive naturæ sit, sive artis, minus virium infumendum est ut conservetur, quàm ut efficiatur.

(b) *Litera Farnesii ad Legatos, 25. Septemb. 1545.*

(c) *Litera Gallici Nuntii ad Farnesium Ambiano, 18. Septembris, 1545.*

(d) *Litera Farnesii ad Legatos, 7. Sep. 1545.*

(e) *4. Decembris 1545. de quo in Literis Farnesii ad Legatos, 7. Decembris citatis, in aliis lib. signatis.*

(f) *Litera Legatorum ad Farnesium, 29. Novembris, & 2. Decembris 1545.*

(g) *Litera Farnesii ad Legatos, ultimâ Nov.*

CAPUT XVI.

Mandata Legatis tradita ex inchoationis occasione. Difficultas in Gallis retinendis.

1. **P**erscriptum Legatis, brevî (h) novum Senatorum delectum à Pontifice habendum, ut effectum est, cum in Principum gratiam, ac præcipuè Cæsaris, selecto Episcopo Giennensi, Tridenti tunc commorante, de quo priùs posthabito tam acerbè conquestus Carolus, ut memoravimus; (i) tur ad abolendam populorum persuasionem Pontifici auctoritati parum decoram, nimirum, haud licet Pontifici existente Concilio Purpuras impertiri.

(h) *Litera Farnesii, 3. Octobris 1545.*
(i) *Litera Legator. ad Bernardinum Maffejum à Secretis Pontifici, 19. Decembris 1545.*

(k) Detractum est Episcopis, qui Concilio adessent, Decimarum onus, plenusque Ecclesiarum fructus iisdem concessus.

(k) *Litera Farnesii ad Legatos ult. die anni 1545.*

2. Mandata præterea (l) Legatis missa ad ea quæ percontabantur. (m)

(l) *In Citat. jam Litera.*
(m) *Litera ad Farnesium 14. Decembris, præfridie aperti Concilii.*

Religionis articulos ante cetera esse agitando, tametsi alii quicumque oppositum flagitarent.

In illis non auctores, sed sententias damnandas; id autem tum brevitari consuleretur, amputatis

judiciorum ritibus factorumque probationibus; tum quò mitiùs in eo ageretur, relicta singulis adendum ac se purgandi facultate.

Proscribendas non solum magis generales, sed peculiare etiam positiones, quæ per ora tunc & per scripta volitabant, & quibus novæ hæreses nitentur.

De reformandis moribus nec ante dogmata, neque simul cum ipsis agendum, quippe de minùs præcipua & secundaria illius Synodi causa. Id verò per eam circumspersionem curandum, ut nec illa subterfugi viderentur, nec ad finem detrudi: quin præmonerent Legati, manum ipsis disciplinæ legibus admovendam, ubi Concilium in suo potissimo argumento fuisset progressum.

Audienda libenter, quæ objectabantur adversum Aulam Romanam, & Patrum nationumque consilia; non quòd illis à Synodo prospiciendum, sed quò distinctiùs iisdem Pontifici innotescerentibus, aptius quoque consuli ab eo possit, ut apud se statuerat.

Literis, ceterisque commentariis, Concilii nomine conscribendis, præfigendum trium Legatorum tamquam Præsidium nomen, ac Pontificis, quippe cujus ipsi personam gerebant; adeo ut non modò convocati Concilii auctor appareret, sed coacti Caput ac Rector: cuncta verò scripta trigemino Legatorum sigillo, vel saltem primi firmarentur. Ubi contraria non supervenirent mandata, res Concilii celeriter perficiendas, ut suum esset tempori pretium, & arcerentur obreptiones, quibus tarditas impeteretur.

Facultatem ipsi tribui Indulgentias aliquas largiendi, dummodò Synodi nomine haud concederentur, ut ad quam hujusmodi concessio minime pertinebat.

3. Videbitur fortasse cuiquam, in his mandatis interlucere nimia quædam Pontificis politica cura in servanda confirmandaque sua supra Concilium prærogativa. At vulgariùs est, ex ambiguitate vocum in perversam rerum intelligentiam prolabi; unde pleraque sophismatum ortum habent, quod (*) Philosophus adnotat. Hinc fit, ut in hac voce *Politica*, haud satis intelligant, quid intersit inter Politicam sinceram, sapientibusque probatam, quæ moralium virtutum principem locum tenet, cum ipsa bono publico studeat, bonorum omnium præstantissimo; & Politicam adulterinam, sic appellatam sermocinantium abusu, quæ scelestissima est inter vitia, utpote quæ illi bonorum nobilissimo adverteretur: cum ea populorum regimen solâ utilitate peculiaris unius capitis metiatur, eosque miseria premet, quò in ipsum bona redundent; cujusmodi est Turcica dominationis politica.

(*) *In Elenchorum initio.*

4. Hujus detestandæ Politicæ vitio laborarent Pontifices, ubi jura Pontificatus sibi à Christo tradita ad sui gregis utilitatem, ab ipsis negligerentur, quò vel amplitudinem vel quietem suis privatis familiis compararent. Peccarent pariter, ubi ex ambitione majoris exercendæ potestatis, ad se converterent per auctoritatis abusum eam jurisdictionem, quæ peculiaribus Episcopis deberetur, & operæ pretium est, ut in ipsis persistat, ne Christiani cogantur Romam adire cujusvis rei vel mediocris causâ; cum præterea quædam sint; quæ meliùs judicentur ab homine ea inspectante oculis, eadem perpauca solum intentis, quàm ab audiente auribus, in immensam aliarum curarum varietatem distractis. E diverso intrepide vigilanterque tueri supremum Pontifi-

ciæ potestatis fastigium, est enim verò id quod supra cetera commendabile peragi possit à politica præstantissima. Nullius enim populi commune bonum laudabilius promovetur, quàm populi Deo maximè dilecti, Deoque fidelis. Nihil verò magis illi conducit, ut etiam cuiusvis alii populorum, quàm optima inter Christianos Ecclesiasticæ gubernationis forma sit Monarchia, ut alibi à nobis demonstratum; (*) nulla procuratio post Divini cultus propagationem dignior, Religionisque studiosior in Pontifice habenda est, quàm hujus Monarchiæ illæsa conservatio: quæ tandem majorem sibi spinarum segetem ex labore & contentione parit, molestioremque hæreditatem formidabilis malevolentia ipsius consanguineis, quàm voluptatis fructum ex aliqua auctoritatis prærogativa, per angustum senilis ætatis spatium; quo exacto, eadem prærogativa relinquenda est alteri, sæpè sui suorumque minùs benevolens. Proculdubio huic sacro Principatui non aliunde gravius imminet periculum, quàm ab ambitione corrupti Concilii, tamquam ab adversario, in quo armorum tria genera ad ipsius robur coalescerent; Potentia virium ex auctoritate ac multitudine conspirantium; Speciosus juris obtentus, ex colore per quorundam doctorum opinionem inducitur; & Popularis fama, ex ambigua potestatis vocabulo, quam Concilia verè obtinent supra Pontifices in iis eventis, in quibus quicumque supremus Princeps subdatur oportet jurisdictioni plurimorum; ubi videlicet aut dubitatur cuiusnam è multis Principatus jure insit; aut ex gravissimi delicti causa (quod in hoc Principe sola hæresis est) de ipsius abdicatione agitur. Quapropter quemadmodum Pontifices per sanctè agent, si legitimorum Conciliorum consilia legesque custodierint, cum ea Concilia sint supremi illorum Senatus, cujus opera ex Apostolorum institutis uti debent in difficillimis Ecclesiæ causis; ita haud minùs sanctè curam impendent in munienda Cathedra sibi credita tuendaque ab omni injuria ac detrimento, quod arrogantia inconciliati Concilii moliri posset.

(*) *In Concione Aleandri ad Wormatiensem Conventum in lib. 1.*

5. Redeamus in semitam. Dum cujusvis Nationis Antistites perfundebantur gaudio, (a) quòd non remota ampliùs, nec ambigua per solam spem, sed certa ac ferè præsentia oculis ulurparent primordia Concilii, ubi ceu Ecclesiæ arbitri essent confessuri; quidam ex eo hominum genere, qui intus mæ prudentiæ ducunt, semper aliorum dictis argumentisque propositis abrogare fidem, semperque fraudem opinari, constanter putabant, hæc de composito simulata. Ministri Cæsaris rei veritate comperta admirationem potiùs quàm lætitiâ concipiebant: etenim Cæsar, cui apertio Synodi opportuna non erat, idcirco solum tam liberaliter consenserat, quòd speraverat simul publicam invidiam, simul etiam illud incommodum sibi evitandum; quippe qui inducere suum in animum non poterat, Pontificem præterquam violenter adductum iri ad constituendum Tribunal, à quo dumtaxat æmulationem timerè poterat Ecclesiasticæ suæ potestati.

(a) *Dua Legatos Epistolæ ad Farnesium, 16. Novembris & ultimo die.*

6. Sed res accidit, quæ novam sollicitudinem attulit. Antistites Galliæ mandato Regis revocati, cum eorum absentia suis ab Ecclesiis infructuosa videretur, nec Synodus propinqua præ se ferret indicia; se ab otio umbraque proditura. Obstitere Legati pro viribus horum abcessui, ostendentes;

conditionum mutatione non solum ipsis permitti, sed eos compelli ad interpretandam Regis voluntatem in eo pariter commutatam. At nihil valebat apud homines, qui cuncta sibi minus tuta censebant, (b) quam obsequenter parere. Hispani pro adversa utriusque gentis indole, Legatos urgebant, alienis stimulis nequaquam indigos, ut secessioni resisterent: & Granvellanus ubi rem novit, (c) quod eam apud duos Nuntios damnaret, tamquam discordem iis, quæ Franciscus Rex in sanctionibus pacis sponderat, pacificationem ipsam protulit, ubi Cæsarem Rex devinxerat, ut huiusmodi Concilio consentiret: non animadvertens per eum æstum, id ipsum repugnare Cæsaris assertis in Conventu, cum ad id adductum Regem suis officiis professus fuerat.

(b) *Literæ Legat. ad Farnesium 26. Novemb.*

(c) *Literæ utriusque Nuntii Antwerpia, 1. Decembris 1545.*

Post multa solerter à Legatis peracta, minasque intentatas, se ad legitimum interdictum progressuros ex (*) diplomate Pontificio, per arctissimum obedientiæ vinculum eos ibi retinente; postremò ex tribus Gallis Episcopis, qui Tridenti aderant, ipsorum antesignanus Rhemensis inde discessit; Aquensis ibidem perstitit; Agdensis verò Tridento exiit, reditu in Galliam simulato, donec per missum ad id tabellarium de Regis mente fieret certior post compertam aperiendi Concilii veritatem. Rex utriusque consilium haud inde abeundi comprobavit. Hic nuntius, antecedente inchoationis die perlatus, cunctos sinceriori lætitiâ perfudit ad eam celebritatem ineundam, in qua concursus honestissimus nobilis, piæ, ac literatæ Nationis desiderandus non erat. Nimirum videtur quædam naturæ præsumptio, cum initium rei quasi fons totius existat, ex bona seu prava initii conditione futuram operis integri prosperitatem seu infelicitatem, mortales ominari: æque ac fontis ingenio, rivi ingenium respondet.

(*) *Dato 25. Novembris 1545.*

CAPUT XVII.

Apertio Concilii. Et quàm plurima in hac narratione Suavis errata.

1. IN hujus inchoationis historia Suavis eo planè infausto omine, de quo dictum modò, tam sæpè labitur, etiam ubi nullus ipsi ad assequendum propositum ex lapsu fructus, ut in Suavi fateri necesse sit parem notitiæ inopiam, & animositatis affluentiâ, ac summam commentariorum egestatem, dum res sibi latentes enarrat. Adeoque Latinus ejus interpret aliqui ipsius errata correxit, alia mitigavit, nonnulla præterit, maluitque minus esse in interpretatione fidelis, quò auctorem minus patetaceret in narratione infidelem. Quare cum unius contradictionis confutatio sit alterius affirmatio, mihi, ut veram facti narrationem contexam, satis erit, quodammodò recensere ac refellere illius errata.

2. Initium ab eo ducamus quod ordine primum, tametsi pondere minimum. Ait, Mandatum aperiendæ Synodi 13. Decembris, fuisse prius Vaticanis Patribus communicatum, eorumque sententiis stabilitum, ac postea scriptum ad Legatos à Farnesio Cardinali Octobris postremo die. Mihi verò, qui Vaticanis Senatus acta perlegi, & commemoratam ab illo epistolam, testari licet, primò nullum in ea de hac re verbum; solum ibi affirmari, Pontificem

in eo fixum hæere, ut ante festa Natalitia inchoatio celebraretur: secundo, certum illum diem à Purpuratis Patribus decretum ante diem sextum Novembris; fuisse verò ad Legatos scriptum postridie illius diei.

3. Addit: Cum apertionis Diploma pervenisset Tridentum 11. Decembris, postera die indictum populo jejunium, habendum eâ ipsâ die, quæ destinatam solennitatem præcedebat. Cujus fuisset ignaviæ, ad indicendum jejunium eundem diem expectari, quo indictum jejunium agendum erat; nisi fortè divinitus innotuisset, eo die ante promulgationem jejunii neminem comesturum fuisse, neque plus quàm semel, neque cibos jejunio discrepantes? Præscripta igitur jejunio dies 12. promulgata fuit pridie illius diei, hoc est undecimo, quo Diploma delatum: (*) atque insuper adjectæ jejunio publicæ supplicationes ac preces, ad implorandam Divini Spiritus opem.

(*) *Hoc totum quod sequitur, exstat in Diario Massarelli, qui fuit à Secretis Concilio, & in Actis in Ælia arce asservatis.*

4. Narrat, in generali cœtu habito pridie quàm Concilium pateheret, postulavisse Asturiensem Antistitem, ut eo die legationis Diploma recitaretur: at Legatum Cervinum, veritum ne si vulgaretur facultas, restrictionibus subjaceret, respondisse, in Concilio unum corpus ex omnibus constari; proinde si Legatorum potestas erat in medium profertenda, singulorum etiam Episcoporum proferendam potestatem, diploma videlicet, per quod legitimi suæ quisque Ecclesiæ præficitur à Sede Apostolica, eamque rem iniis qui aderant, & qui advenirent, immensum tempus absumpturam. Atque ita postulato satisfactum, legationis dignitate retentâ, quæ in eo sita erat, quòd nullis limitibus finiretur.

Proh quanta errorum colluvies! Qui hoc proposuit, non Asturiensis Antistes, sed Giennensis erat. Haud ille petiit, ut eo die res fieret, sed inchoationis solennia. Postulatio haud omnino rejecta; sed ex parte, ut narrabitur, approbata, designato ad solenniter recitanda Diplomata tam legationis, quàm indictæ Synodi, Episcopo Feltrienti. Res itaque sic peracta. Cum petiisset memoratus Antistes, uti die postero legerentur Diplomata ac literæ Pontificiæ, quò Sinodi ac Legatorum auctoritas firmaretur, ab his responsum, rem plerisque comprobantibus, Satis esse Diploma ibi recitatum, quo Purpuratis illis Patribus imponebatur tamquam Legatis, ut præstituto die Concilium inchoarent: & cum in eam sententiam cœtus jam propenderet, Legati quò supervacaneas altercationes præciderent, subdidere, Id adversus postulatam se dixisse, propterea quòd legationis literæ ac Diplomata Concilium indicentia numero ac prolixitate plus temporis postulabant, quàm per functiones crastinæ solennitatis liceret commodè perlegi: sed quò aliorum voto fieret satis, legendum videri Diploma postremum convocationis Tridentum, & literas legationis. Quod & decretum, & postea peractum.

Quod attinet ad occultandas facultates: profectò tam imperitum quis Suavem existimet, qui ignoraret, opus non esse, huiusmodi thesaurum in unicam quasi gemmam planeque individuam contrahi, sed consuevisse potius in plures partiri nummos, quorum quilibet, ut usus postulat, expendatur, aliis in arca reconditis.

5. Pergit dicere: Eodem solennitatis die decima tertiâ, postquam Antistes Bituntinus eloquentem orationem habuit, lectam fuisse Legatorum iussu

pro-

prolixam cohortationem; postea Pontificis Diplomata, ac mandatum Cæsaris recitata; ac denique cunctis in genua provolutis, à Montano primo Præsidente præcationem ex Ecclesiæ ritu prolata. Cuncta è diverso peracta. Præcatio à Legato non sub finem, sed sub initium functionis recitata ex rituum præscripto, & pro more antecedentium Conciliorum Constantiensis ac Basileensis. Prolixa cohortatio, Patribus Legatorum nomine perlecta, ac deinde typis data, de qua Suavis, ad eum diem non spectat, sed ad septimum subsequenti Januarii, quo prima Sessio celebrata. Altera admonitio eo die habita, non prolixâ, sed brevissima; non ab aliis lecta, sed dicta memoriter à Montano Legato.

Hucusque tamen noster narrator rerum notitiâ destitutus labitur. Aliud jam peccat ratiocinationis vitio, dum narrat, post memoratam cohortationem publicè perlecta Diplomata. Quænam ordinis perversio fuisset, si Purpurati Patres prius Episcopos admonuissent pro Legatorum potestate, postea verò Legatorum potestatem comprobassent?

6. Refert, eo die inchoationis Diploma recitatum. Id eo die minimè peractum, uti statuerant, sed posteriore Sessione. Quod, ni fallor, Legatorum studio effectum, cupientium Romæ in eo Diplomate voces eradi, quibus (*) videbantur aperire ac proficere Synodum ex formula quæ fuerat indictum. Nam eodem Diplomate Procuratores Antistitum haud exclusi, ut postmodum Pontifex per subsecutas literas imperaverat: proinde videbatur ipsis, per eam particulam contentionebus aditum patefieri, quasi prior prohibitio revocata per hæc fuerit, & cuncta in pristinum restituta. Idcirco Montanus; qui in confesso ante inchoationem habito Diploma recitavit, eas voces omisit, quæ non ita facilè potuissent præteriri in lectione solenni, per aliorum oculos ac linguas habenda. At Romæ dubitatio tenuis existimata, nec admissa mutatio. Quare accepto responso, Legati in prima Sessione Diploma per legendum curarunt.

(*) *Literæ Legatorum ad Farnesium, 14. Decembris 1545.*

7. Inde per occasionem narrandi, Oratorem Mendozam Venetiis morbo detentum excusasse absentiam suam, iterumque protulisse mandatum Cæsaris per Alphonsum Sorillam, quo à Secretis utebatur; Suavis ineptum responsum Legatis imponit: nimirum, Accipere se quidem excusationem absentiæ; sed quòd spectaret ad mandatum, se potuisse persistere in redditis, cum primùm exhibitum fuit, à se responsionibus: nihilominus placere sibi, amplioris reverentiæ gratia, iterum illud excipere atque expendere, quò postmodum responsa redderent.

Neque verum id fuit, neque ad rem fuisset. Ac primò quidem, quænam majori reverentiæ verti poterat mandatum iterum expendere, novamque responsionem dare, quàm inhæere jam redditæ, nisi prius irreverenter fuisset responsum? Præterea, si cum aliàs mandatum productum, unicus Tridenti Antistes aderat, ideoque Synodus non existeret; quo pacto Synodus, quam alloquebatur Sorilla, & cuius nomine Præsides respondebant, poterat responsionem comprobare, non modò numquam ab ipsa Synodo redditam, sed reddendam scripto, numquam ab eadem viso? Quamquam autem ex epistola Legatorum ad Farnesium, properanter & per compendium scripta postridie, in qua quòd animo meditantur significabant, potuisset Suavis argumentum ducere ad hoc sibi persuadendum; reverà tamen à Legatis accuratius responsum, ut constat ex

Actis; (*) quæ non semper in margine notabo, ut reliqua monumenta: siquidem hæc semel universè profiteor, ibi à me fuisse comperta, quæ de rebus ad ea spectantibus proferam. A Legatis itaque responsum est: Quòd ad ipsos spectabat, pristinam à se responsionem iterari: quòd verò ad Concilium, expensum iri ex Oratoris postulato mandatum, secuturumque responsum.

(*) *Acta Concilii, ætate Pauli III. Tridenti habiti, de quibus hæc loquimur, alia sunt authentica, servata in Arce S. Angeli prius citata, è quibus trahuntur quàm plurima hujus historiæ; alia privatim scripta ab eodem Massarello, à Secretis Concilio, in quibus multa extant peculiaria, quæ exarare in Cæteribus operæ pretium non fuit, & ut in Actis publicis extarent. Et hæc apud Ludovicos servantur: utraque diligenter ab auctore lustrata, & in eorum auctoritate fundavit, ex qua narrabit de cunctis Actis Synodalibus. Volumen quod est in Arce S. Angeli continet quæ gesta sunt ordine suo usque ad Octavam Sessionem, translationemque Bononiam. Sed præterea hæc eadem copiosius referuntur in duobus aliis voluminibus, etiam authenticis, & in Arce S. Angeli servatis, in quibus sunt dicta Patrum in Congregationibus. Alterum continet, quæ evenere à tempore quo indictum est Mantua, usque ad integram Sessionem quintam Tridenti: alterum, quid quid postea Tridenti actum ante translationem.*

8. Minutè describit Suavis illius celebritatis caeremonias, quò se naviter edoctum vendit: sed adversus quàm affectat, illi contingit, cum in his sæpius hallucinetur, seque perperam edoctum prodit. Exemplum sit. In Evangelii narratione ibi à Diacono decantati, ait desumptam ex S. Matthæo, per ea verba: *Si peccaverit in te frater tuus, corrige inter te & ipsum solum.* Sed vere decantatum est Evangelium S. Lucæ, ubi septuaginta duo Discipuli à Christo eliguntur.

Exputet apud se Lector, an tanta erratorum congeries in tam modica narratione permittat in Suavi, non inquam auctoritatem, sed ne nomen quidem Historici.

Nec ad eam tuendam quidquam prodest, ea errata, quippe quæ nihil conferunt causæ suæ, censenda esse non ex fraude mala compacta, sed à falsis rumoribus profecta: nam Historiæ nomen docent sapientes deduci à voce ἱστορία, quæ apud (*) Græcos significat hominem scientem; scientiæ verò è regione opponitur inscientiæ & error.

(*) *Gerardus Vossius in Etymologico Latino.*

Rejectis Suavianis mendis per contrariam narrationem, parum superest exponendum de ritibus huiusmodi celebritatis. Legati unâ cum Patribus amici prius in Templo Augustissimæ Triadi sacro Pontificalibus vestibus, Hymnoque ibidem decantato ad opem Divini Spiritus implorandam, agmine composito processere. Præbant Regularium Ordines: succedebant Canonici, ac reliqui Ecclesiæ mancipati; post illos Episcopi, ac demum Legati, quos Regis Romanorum Oratores subsequebantur. Hoc ordine ad principem Ædem sancto Vigilio dicatam perrexere. Ibi Sacris solenniter operatus est Legatorum Primus, ac deinde Pontificis nomine singulis adstantibus plenam Indulgentiam elargitus, imperatis de more precibus, quibus pacem atque concordiam Ecclesiæ à Deo poscerent. Tum Latine peroravit Cornelius Mussus; Placentinus, è Franciscana familia, Episcopus Bituntinus; postea Legatus varias preces persolvit ex rituum libello,

& universo Concilio ter bene apprecatus est: dein Cælitum nomina invocata, & cetera quæ memoravimus peracta. Post hæc Patres confedere; ac rogati à primo Præsidente, An ipsis placeret Concilium legitime inchoatum pronuntiar. Ac rursus: An placeret, ut spectatis occupationibus ex proximis Nataliis feriis, prima Sessio postridie Epiphaniæ celebraretur; singuli utrique interrogationi respondere per verbum consueverunt, *Placet*. Tunc Hercules Severolus, Concilii promotor, petiit ut ea publicè tabulis committerentur. Postremò, Hymnus SS. Augustino & Ambrosio adscriptus, ad agendas Deo grates decantatus. Quibus peractis, ornatu Pontificali deposito, resumptisque vestibus consuetis, Legati suas in ædes regressi sunt, cunctis Patribus comitantibus, & Cruce præcedente. Interfuere hisce solemniis, præter tres Legatos, Cardinalis Tridentinus, quatuor Archiepiscopi, viginti Episcopi, quinque Religiosorum Ordinum summi Præsides, Sebastianus Priglimus, Romanæ Rotæ Duodecemvir, & Ferdinandi Regis Oratores.

CAPUT XVIII.

Expenduntur quæ Suavis objicit habitæ à Musso Orattoni.

1. **B**Is paulò ante Suavis de Musso Episcopo Bituntino locutus, affirmat illum quidem Oratorem fuisse suæ ætatis eloquentissimum, & perorasse ad inchoationem Synodi summam eloquentiam: sed post enarratæ functionis solennia subdit, in Germania curiosius expectatum, quid per eam primam celebritatem actum esset; & continuo ex Tridentinis literis ibi simul vulgatas fuisse Legatorum cohortationem, Mussique concionem, quarum ipse summam refert: ac subjicit: *Hæc Christiana, modesta, & digna Cardinalibus habitæ est; sed de Episcopi concione longè diversum fuit boninum iudicium.* Dicit, *A cunctis appositam illi notam vanitatis & affectatæ facundia: collatasque inter se à viris verum peritis, alteram ut sententiam piam, alteram ut impiam; duo inter se repugnantia in Legatorum & Episcopi sermone.* Deinde verò singulatim recenset, quæ objecta fuerint Bituntini concioni: ac tacite quidem; sed apertè ea complectitur tamquam suæ mentis prolem vel à se progenitam, vel adoptatam, certè non legitimam.

2. Instituto meo satis esset laus, quam vel invitatus tribuit Legatorum admonitioni, qui Pontificis nomine Concilio præerant. Nec Bituntini vitium in eos etiam traduci posset, à quibus ad perorandum selectus; cum ille communis famæ suffragio, suæque doctrinæ præstantia abundè commendaretur, tamen tunc haud satis expectationi fecisset. Atqui, cum à Tullio in libro de officiis laudetur, qui pronuntiaverat, ex eo quod homo esset, haud à se alienum putare bonum malumve cuiusvis hominis; quantò magis mihi, & Christiano & Religioso, & literis addicto, putanda est haud à me aliena bona malavè cuiusvis viri Christiani Religiosi ac literati existimatio?

3. Itaque primùm affirmo, mentiri Suavem in hujusmodi hominum opinionibus enarrandis, quas ad primos celebritatis nuntios conceptas comminiscitur. Etenim Legatorum admonitio reipsa post plures hebdomadas habitæ (in quo perperam edoctum Suavem suprâ notavimus) non potuit continè post celebritatem, ut ipse narrat, in curiosorum manus devenire, & ab illis opponi Bituntini homilia. Secundo loco animadvertendum, dum

Suavis memoratam concionem in summam cogit, quæ summam reprehensiones adductæ nituntur, eam tam pravè ejus arte distortam, ut quæcumque ex magnificis nervolisque orationibus sanctorum Gregorii Nazianzeni, & Joannis Chrysostomi, per eam formam exposita, incondita præteritis & clumibus videretur. Præterea eam ipsam corruptis; nec secernit, præ excrucientis animi livore, manifestæ typorum errata à Germanis auctoris verbis; ac demum acriter hominem arguit, ubi non plus inest labis, quam flavi coloris in eo, quod ab oculis multo felle suffusus, ut Suavianus sunt, aspiciatur.

4. Id paucis ostendam, ommissâ disputatione, an minoris pompæ concio majorem sibi laudem meruisset; quod equidem maluissimè: haud tamen cuiquam æquum est proprio sive oris sive mentis palato arrogare optimi saporis arbitrium. Comperit cunctis est, esse qui Petri sanctissimi Ravennatis Episcopi stylum minis exultantem dicit; hic tamen vir ex aurei sermonis præstantia communis placiti consensu *Chrysológus* est appellatus. Neque quòd S. Ambrosii Opera magna ex parte (a) S. Hieronymo haud satis probantur, ex eo definit Ecclesia illum revereri inter quatuor summos tam in doctrina quam in eloquio Magistros. Atque inter profanos iidem Plautini sales urbanissimi Ciceroni (a) vili, Horatio (b) inciviles. Quin eadem argutia à Timeo seu Hægesia (quicumque ille fuerit) prolata in natalem Alexandri diem, quo tempore celeberrimum Ephesinæ Dianæ combustum, eodem lepiddissimè à Tullio accepit, (c) & à Plutarcho (d) adeò frigidæ, ut extinguendis illius incensam flammis satis fuisset. His præmissis, ad falsitate nequitiamque Suavis accedam: sed præcipua quædam percurram; leviora prætermittam, quòd pollicitas ac molestia devitetur.

(a) Vide de Script. Ecclesie sed in Epistola à Eustochiumi laudat libros de Virginit.

(a) In 1. de Officiis.

(b) In Poëtica.

(c) In 2. de Natura Deorum.

(d) In Vita Alexandri.

5. Refert, Mussum, in ostendenda Concilii necessitate, affirmasse, centum jam annos devolutos à Florentini celebratione ad id usque temporis. Non id ille simpliciter dixit; nec dicere potuisse sine gravi seu rerum gestarum ignorantia seu Pontificum injuria, quasi nullum Concilium eo tempore intercessisset: sed adjecit, *excepto postremo Ravennati*: eâ loquendi formula usus propterea, quod ex uno capite Concilium hoc legitimum fuit à Oecumenicum; ex altero, nec formâ nec numero antecedentibus par. Narrat, eundem post recepta ingentia emolumenta in Ecclesiam à Concilio profecta, addidisse, *idcirco Deorum Concilia à Poëtis inducunt; & à Moyse proditum scripto, concilio Concilium agentium fuisse ipsum decretum boninis creandi, ac gigantum linguas confundendi.* Quid insulsius, quid ineptius posset Oratori tribui, quam adductum ab eo fuisse tamquam causam Conciliorum, quæ multis ante sæculis Poëtæ commentati sunt, fructum postea è Sacris Conciliis ab Ecclesia decerptum, atque ab eodem simpliciter pronuntiatum: Verba Dei, unici atque individui, esse verba Concilii? Non ita differuit Bituntinus, sed ex commodis per Concilia præterita Ecclesie collatis deduxit utilitatem Conciliorum generatim; quæ perspecta à solerti Poëtarum ingenio, optima quæque mortalium Diis adscribebantur.

eos compulit, ut vel in Cælo Concilia congregarent. Addidit verò, Moysen in enarranda hominis, qui mundi miraculum est, effectione, tamen Deus individua substantiæ sit (quod ille per prima historiae suæ verba indicavit) usurpasse loquendi rationem, *quasi Concilii*; eademque usum, ubi Deum inducit insanos gigantum conatus retundentem. Inter hos ductus, quibus sua sententia Bituntinus delineavit, & illos, quos ei Suavis appingit, quis eam dissimilitudinem non dignoscat, quæ intercedit inter hominis viventis vultum aptè conformatum, & difformatum cadaveris?

6. Ad alia progreditur. *Laudavit*, inquit, *tres Legatos desumpti ex uniuscujusque ipsorum nomine ac cognomine commendatione.* Parum id referret; sed quò narratoris temeritas agnoscat, ait ille, *Ex uniuscujusque ipsorum nomine; & ego ajo, Ex nullius ipsorum nomine.* Ille dicit: *Ex uniuscujusque ipsorum cognomine; ego verò, ex unius dumtaxat ipsorum cognomine;* Montani videlicet Legatorum primi, de quo ita planè loquitur: *Cujus sursum diriguntur & corda & oculi ad illum montem qui Chribus.* Cervinum verò à patriæ Latino nomine Politianum nominans, ita commendat: *Qui jam dudum graves severi animi sui curas convertit ad emendationem Christianæ Politia, cujus labefacti mores aditum nostris hostibus præbuere.* Polo vetus de Anglis elogium S. Gregorii adscribit, non tam Anglum, quam Angelum appellans.

7. Inducit præterea Bituntinum ita dicentem: *Cum jam Concilium convocatum sit, ad id cunctis, tamquam ad equum Trojanum, esse consuevendum.* Equi, quos in cælum Poëtæ transtulere, tantum sanè ibi occupant spatium, ex Astronomorum testimonio, ut Christianos omnes possent capere; at non ita quidem equus Trojanus, qui paucorum militum delectum excepit. Hoc pacto Bituntinus locutus: *Quisnam recuset in bujus Concilii societatem, vel in equum Trojanum, cum Principibus Imperii ac Religionis includi?* At narrat Suavis; *Ex eo quod contulerit Concilium cum equo Trojano, infidiosam machinam, subiit imprudentiæ notam, & irreverentiæ reprehensionem.* Si arguissent isti hanc collationem tamquam non undique loci sanctimonie accommodatam, equidem eorum censuræ non repugnarem: at si eo nomine infimulent, quo Suavis affirmat, respondeo, Multò magis ipsorum censuram inficitæ redarguendam. Secus enim in arte dicendi esset increpandum, qui lex dicendi meritò fuit appellatus, hoc esset Marcus Tullius, cujus verba sunt; (a) *Ex Isocratis ludo, tamquam ex equo Trojano, innumerati Principes exierunt.* Et alibi (b) suspicatus non est fortè seipsum cum inhonesto militum globo conjungere, dum dixit: *In bujus concilii societatem, tamquam in equum Trojanum, includi cum Principibus non recuso.* Ex quo facilè deprehenditur, non sententiam modò, sed penè ipsam etiam dictionem à Tullio mutuatum Bituntinum. Nemo certè negaverit, equum Trojanum ad insidias exstructum: sed neque inficiabitur, ligneam machinam fuisse: proinde, si hac de causâ æquiparanda illi non sunt nisi machinæ insidiosæ, ex eadem pariter causa conferenda cum ea non sunt nisi machinæ ligneæ. Quis puer primùm Rhetoricæ lac degustavit, qui non didicerit, simile non esse idem, probataque similitudini satis esse, ut una ex parte conveniat, tamen ex aliis discrepet? At enim (c) Erasmus ait (nomen offero gratum hæreticis, adeoque pariter Suavi) equum Trojanum aptari solitum occultis

insidiis. Quis umquam id negat! Leo etiam à S. Petro propter ferociam ac voracitatem malo dæmoni assimilatur; & tamen in veteri Testamento idem ob robur ac generositatem Victori Christo nomen haud indecorum præbuit. Quam nobis usitatum, *Petra* nomine stolidum hominem significare? Num idcirco corporati Verbi sapientia incusanda, quod Vicarium suum *Petram* nuncupaverit? Num vituperandus Gentium Doctor, quod *Petra* nomen ipsi Christo tribuerit? Passim resonant Divini Magistri hortamina, ut imitemur nunc iniqui villici solertiam, nunc serpentis prudentiam, qui ob suam nequitiam in sacris Literis maligni dæmonis imago est. Quemadmodum ergo in productis exemplis habita ratio est optabilis unius conditionis, prout ea seorsim à reliquis noxiis consideratur, quâ similitudo virtutis ac laudis jucundius exprimitur; ita licuit Marco Tullio, ejusque ductu licuit Bituntino spectare in militibus equo Trojano conclusis varias dotes, quales erant, eos robustiores ac generosiores effic, præcipuos bellatores, paratos incommodis ac periculis pro patria subeundis adversus hostes injustos, & Superùm lege memorabili supplicio jam devotos; haud in iisdem spectatâ occultarum insidiarum sceditate: præsertim cum illius ne suspicio quidem cadere posset in Patres, qui tam solenniter in eam Synodum coierant, & adversos in hæresim animos palam profitebantur.

(a) In 2. de Orator.

(b) Philippicâ 2.

(c) In Adagiis.

8. His adnectitur erratum Typographi, quod à Suavi obliquè trahitur ad Oratoris insipientiam, dum ait: *Illum Madruccio fortem suam gratulatum, quòd vagos & palantes Patres in suam urbem congregasset.* At Musso verba sic habent: *O dilecte Deo & hominibus Madruti, in ejus ditione nos, olim vagè desertos, & turbulentis erroribus implicitos, incomparabilis ille Paulus III. divinâ mente & consilio præditus, Ecclesiam memor, sui oblitus, per spiritum Sanctum ad viam veritatis revocavit.* Quosnam significabat Bituntinus eo pronomine *nos*? Non Patres, ut commentatur Suavis, quibus nullâ ratione congruebant ea nomina, *vagè desertos*; sed genus humanum, cujus ipse pars erat, adeoque primæ personæ pronomine usus est, ut seipsum per modestiam inter imbecillos & calamitosos connumeraret. Haud planè dissimulem, ab aliquo Typographo impressam vocem, *Vos*, pro voce, *Nos*, quæ habetur in (*) Actis legitimis. Sed quis tam crassæ Minervæ est, qui mendum non agnoscat? Si per eam periodum Madruccium Orator auferatur, quæ fieri potest, ut apostrophem alteram interserat, quæ se convertat ad Patres? Quod si voluisset eos alloqui, haud sanè etiam tunc dixisset *vos*, sed potius *nos*, ut se quoque Episcopum unâ cum illis connumeret; nec per ullam vel urbanitatis vel Rhetoricæ legem licuisset illi seipsum sejungere ab imbecilla conditione, quam ceteris assignabat, & ab obsequio erga Pontificem, qui ad meliorem statum eos revocabat.

(*) In citato Volumine in Ave S. Angeli.

9. Eidem postea Suavis illudit, quòd invitaverit filios ac nemora Tridentina ad personandum, non totâ modo vicinitate, sed per totum terrarum Orbem, ut cuncti huic se Concilio submittant; idque per verba ex sacris Literis deprompta. Ludibet ergo pariter Davidem Regem, ubi mare percontatur:

cur fugerit; Jordanem, cur abierit retrorsum; montes & colles, cur sicut arietes, & sicut agni ovium exultaverint.

10. Subjungit, Oratorem postea ita dixisse: *Id quod nisi faciant, tum meritò bis exprobandum, Papæ lucem venisse in mundum, homines verò tenebras magis quam lucem dilexisse.* Hic enim verò Suavis triumphat, vociferaturque, blasphemiam existimata fuisse locutionem, quæ lucem Romani Pontificis lucem Fidei appellabat, quæque illi tribuebat ea verba, quæ à sacris Oraculis Dei Filio jam homini tribuuntur.

Enim verò eâ periodo Bituntinus Pontificem ne nominavit quidem; sed usus est admirantis interjectione, *Papæ*, ita planè locutus in eos qui adire Concilium recusabant. *Quis erat tam injustus estimator, qui non dicat: Papæ lux venit in mundum? sed dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem.* Equidem censuerim, per eam ambigui soni vocem voluisse Oratorem ad Pontificem etiam sententiam deflectere: sed aliud est per amphiboliam aliquid alludere, aliud sententiam disertè affirmare. Quod autem Bituntinus usurpaverit vocem illam non ut nomen, sed ut interjectionem (quod liquet ex legitimis Actorum codicibus, ubi voci accentus imponitur) præstò erat Suavi conjectura in ipsa typis edita oratione, in qua (*) post vocem, *Mundum*, visitur interrogantis interpunctio, quæ potius admirantis esse debuerat; atqui neutra fuisset ad rem, si ea vox ibi nominis vim haberet. Verumtamen quò ob Typographorum incuriam, nec accentum impotentium, neque comma, quod appellant virgulam, opponentium; quæ ob rarum hujus interjectionis usum in Latina scriptione, cujus non admodum peritus erat Suavis, sinistram illius interpretationem exculo.

(*) *In aliquibus Concilii Actis, Antwerpia impressis anno 1564. & in Lovaniensi collatione, anno 1567.*

11. Sed tandem discutiamus quod postremum opponit, & nos primo loco insinuavimus. Testatur Suavis, à *viris verum peritis collatum fuisse tamquam pium sanctumque effatum cum impio, ingenia verissimaque Legatorum verba, frustra nimirum Spiritum Sanctum invocari absque sincera commissorum agnitione, cum Episcopi dictis prorsus oppositis, nempe, absque illa cognitione à S. Spiritu eorum ora pariter aperta in i, pravo adhuc spiritu corda replente.* Si Trojanus equus occultas insidias significat, profectò longè aptius hujusmodi symbolum congruit Concilio, Suavis paginis, quam Tridenti mœnibus contento. Hæc simulata de Legatis laus, obiecta intamia est, quasi de prævaricatoribus causæ Catholicæ, & de consentientibus cum hæreticis in eo dogmate, quò à Romana Fide secernuntur; quale est, non esse in terris ad spectabile & falli neficium Fidei Orthodoxæ Tribunal. Si enim expectare non licet afflatum luminis à Divino Spiritu in hominum Concilio, quos intima sanctimonia non opplevit; cum hæc sanctitas in aspecta simul & incerta sit, eorum pariter quæcumque auctoritas atque sanctio in incerto nubit.

12. Gnarus itaque Bituntinus, tabificam hanc doctrinam, quippe rudioribus speciosam, ab hæreticis per summum conatum fuisse disseminatam, prius graviter cohortatus Patres ad exactam emendationem, ostensâ illius necessitate tam ad propriam consequendam salutem, quam ad alienam curandam, adjecit memorata verba; quæ certè non

sinebant, ut ex jacto doctrinæ suæ sincero semine, ob alterius fraudem vel inscitiam, suspitionis zizania pullularent de Concilio tamquam erroribus obnoxio; atque vulgaris exemplis Balaami & Caiphæ, nec minus etiam ratione confirmavit; nam, si quò tandem modo fallerentur Patres, falleretur Ecclesia. Quo pacto igitur, insurgit Suavis, admo- nebant Legati, frustra implorari à Patribus Divinum Spiritum, nisi suas illi noxas lugerent, atque detergerent? Profectò animadvertendum par erat Suavi, quænam esset meta, ad quam per illius cohortationis exordium declarabatur Synodum tendere, nimirum, ad hæreses extirpandas, ad restituendam in integrum disciplinam vitamque Ecclesiasticam, ad externam Ecclesiarum omnium pacem. Hæc planè bona, affirmabat illa adhortatio, nequaquam esse speranda ab Episcoporum opera, quotquot tandem eò confluisissent; sed à Christi patrocinio. Et de hac ipsa bonorum impetratione, addebat postea; Sine antecedente in semetipsos animadversione, frustra Patres mire Concilium, frustra Sancti Spiritus opem implorare: hoc est, frustra eos laborem impendere, frustra à Deo petere Divinam lucem, quæ efficaces modos excogitent ad hæreticos convertendos, ad Ecclesiam reformatam, ad Christianam Rempublicam pacificandam.

13. Duplex argumentum, ad illudendos vulgi oculos non ineptum, adducitur contra hoc Mu- dictum à Suavi, per eam petulantiam, perinde ac tela essent adamantina, quæ tamen non potuit ipsi pro vitreis pugionibus non agnoscere.

Primum est, Alia etiam Concilia, tametsi ex septingentis Episcopis conflata, deerrasse. At ipsum percontor, aliove ipsius loco, An ea Concilia ad Ecclesiæ Capite directâ & comprobata fuerint, an potius acephala extiterint.

Alterum est, Ex Pontificiorum doctrina solum Romanum Pontificem errare non posse, id ipsum autem Concilio tribuit ex Pontificia dumtaxat confirmatione. Ita planè: hæc est vera & communis Pontificiorum doctrina; non est tamen ejusmodi, quin ab aliquo Doctore Catholico revocetur in dubium. (*) At verò si quis definitionibus Concilii Oecumenici, atque à Pontifice Romano comprobati repugnet, nemo est ex Catholicis, qui ab aperto hæresi hominem vendicat. Quamobrem non modo verum, sed etiam certum est illius egregii Cœcionatoris effatum. Si Patres Tridentini, ut quilibet futurum quoque fuisse per consecutionem evidentem, ut Ecclesia pariter aberraret.

(*) *Vide Bellarminum lib. 2. de Concilio cap. 5.*

Hæc sunt labeculæ, quas invida Suavis acies in eâ Concione deprehendit. At verò quanto illa studio ad mores emendandos feratur; quâ pietate ad reconciliandam Ecclesiam; quàm aptè, quàm concinnè opportuna sacrarum Literarum testimonium interferat; quàm modeste libertate Patres admoneat officii sui, & ne sibi desint obtestetur; nihil Suavi placuit delibare. Quæ ornamenta à quocumque cordato viro eam orationem legente, meritò veniam impetraverint alicujus luxus, qui difficulter inter lautitiam uti convivorum, ita Concionum evitatur. Solis nimirum prærogativa est, ejus maculas aliud non esse, nisi coagmentatam lucem,

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER SEXTUS.

ARGUMENTUM.

CONCILII munera delegata. Gallorum postulatio, ut sui expectarentur. Disputatio, an Religiosorum Ordinum Præsides, ac Monachorum Abbates ad jus suffragii admittendi. Certamen sapius iteratum de Concilii titulo. Suavis pronuntiata de unico Ecclesiæ veteris Episcopatu, variisque Conciliorum ritibus. Secunda Sessio. Acerrima quæstio Tridenti ac Romæ, à doctrinane, an à reformatandis moribus initium ducendum. Peculiares Cæus præter generales, & car induciti. Sessio tertia. Evoluta Religionis in Germania. Lutheri mors. Agitata pro comprobatione Canonorum librorum. Observationes de Florentino Concilio. Novi Oratoris Cæsaris adventus, & quæ in Sessionibus eis data sedes. Vergerii Apostasis. Consilia Legatorum ad Pontificem, de morum emendatione. Disceptationes de conficiendo decreto ad sacros Codices ac Traditiones comprobanda, & abusus in bis tollendos. Sessio quarta. Expenduntur quæ Suavis objicit Editioni Vulgatæ ac Traditionibus, Legique, ne sacræ Literæ adversus communem Patrum sententiam explicentur.

CAPUTI.

Concilio munera commissa. Gallorum postulata, ac responsa ipsis reddita: & alia in Cæibus agitata ante primam Sessionem.

NECESSE fuit, ut solennis inchoatio Synodi quasi classici signum præcederet, ad excitandos & Episcoporum plerosque ad iter capeffendum, & Principes ad animum intendendum, & quod admirationi est, aliqua etiam ex parte ipsum Pontificem, ad expedienda mandata? quæ si prius pervenissent, plus efficacitatis minusque contentionis habuissent. At quando res futuræ ex sua natura incertæ sunt, ægrè homines præsentem illarum gratia laborem tum corporis tum mentis subire solent: quam quidem segnitiam apud se quisque & apud alios studet cohonestare prudentiæ obtentu, quasi novus quicumque dies novus adveniat consiliarius ad melius deliberandum.

Necessaria itaque mandata, quæ se ratione Legati gererent in Concilio, non nisi post apertum Concilium (a) acceperunt. Quod planè ostendit, nullum mortalium opus, quamvis diuturnâ prius meditatione digestum, esse opus artis ductibus integrè designatum. Iteratis ergo postulationibus per easdem literas, quibus de aperta Synodo Paulum monerant, mandata efflagitarunt, multis etiam interrogationibus adjectis. Ad quædam rescriptum est, prout proximo libro à nobis (b) exposuimus. Reliqua (c) adhuc pendente, donec responsa redderentur, ipsorum prudentiæ permittitur, ubi res tempus negaret explorandæ per literas Pontificiæ voluntatis.

(a) *Per Literas Farnesii ultimo Decemb.*

(b) *Cap. 16.*

(c) *Literæ Farnesii ad Legatos, postremâ Decemb. 1545.*

2. Inter alia postulabant Legati, uti Romæ designarentur, qui Concilii munera obirent. Siquidem intelligebant, eos à Synodo feligi non posse; quippe iis Patribus conflata, quorum plerique nec no-

Hist. Concil. Trid. Pars I.

mina nec ora cognoscerent, nedum mores & ingenia eorum, qui huic vel illi ministerio essent idonei: ac proinde par esse, ut à Pontifice destinarentur selecti ex Aula Romana, hujusmodi mercibus prædivite emporio. Atque ut ignobiliores omittam, minusque dignos qui posteritati commendentur, petiere Legati Concilii Advocatum, cujus partes essent, jura sustinere tum adversus Lutheranæ sectæ molimina, quantum ad Comitiorum decreta spectaret; tum adversus ea, quæ sibi profana potestas arrogaret, quantum spectaret ad Principes: hic autem Advocatus ex Duodecemviris eligendus erat, qui Romæ honore ac auctoritate præcellunt, & *Advocati Consistoriales*, nuncupantur. Designabatur ad id muneris Antonius Gabriellus, Romanus, cujus nomen memoriæ vivit in suis libris ab eo editis *Variarum opinionum*. At quoniam sæpè contingit, mentes doctrinæ validiores conjungi corporibus habitudine imbecillioribus, & ætate ac labore magis attritis, ausus hic non est inlementiæ Tridentini cæli sese exponere. Suffectus illi, ex familia Cardinalis S. Floræ, Achilles Grassius, Bononiensis, in Duodecemviratum postea Romanæ Rotæ coaptatus, & in suis Decisionibus adhuc superstes.

3. Oportebat adesse pariter Concilio unum ex *Abbreviatoribus Cancellariæ*, uti vocant, quibus curæ est quoddam Apostolicarum Sanctionum genus conscribere. Ad id nominatus à Pontifice Ugo Boncompagnus, pariter Bononiensis, tametsi in hujusmodi muneris exercitatione nondum veteranus; cum tamen alioquin agnosceretur Juris Canonici apprime gnarus, adeoque idoneus Concilio in negotiis ad eam facultatem spectantibus. Legatis hæc electio pergrata fuit, (*) ob eas animi vires etiam tum in Ugone efflorescentes, quæ postea maturiores insignem inter supremos Ecclesiæ Præsides reddiderunt.

(*) *Literæ Legat. ad Farnes. 5. Jan. 1546.*

4. Oportebat quoque aliquem constitui Concilio à Secretis, augustinus illius cœtus amplitudini parem, qui ejus Decreta exararet, literasque communi no-

mine mittendas perscriberet. Quæ in re labitur Suavis, dum narrat, à Pontifice significatum Legatis, hujusmodi literas minimè adhibendas, sed eas satis esse, quæ scriberentur vel à se speciatim, vel à Legatis proprio ipsorum nomine. Quin Pontifex rationes ipsis perscripsit, quæ sibi placebat eas literas inscribendas atque signandas, ut alibi memoravimus.

5. Pontifex itaque Concilio proposuit, ad obediendum hoc munus, Marcum Antonium Flamini-um, inter Latinos illius ætatis scriptorem illustrem, ut ejus carmina testantur. Sed ille onus detrectavit; fortasse quod jam tum animo foveret earum doctrinarum studium, quibus damnandis sibi necesse fuisset sibi stylum exercere: quæquam (*) idem ad extremos vitæ annos, ex Poli Cardinalis consuetudine, Viterbii respuerit, & Catholicè scripserit atque decesserit.

(*) *In Vita Poli Card. à Boccattello scripta.*

6. Nec ea Flamini detrectatio citra commodum fuit. Etenim, uti communitatis est, anxietas sua jura tueri, semperque suspicari, ne potentioris postulatio sit tacita quædam violentia, quæ illis spoliatur; conquesti sunt Patres in cœtu, in quo Legati horum qui fuerant ad munia destinati, proposuerant; à Pontifice potestatem adimi Concilio suos sibi administratos eligendi. Ad hæc respondit primus Legatus: Proponere, idem non esse ac imperare: lucem eâ ratione proferri ad eligendum, eligendi libertatem non auferri. Et quidem constitit, responsionem haud fuisse speciosam vocem ad mitigandas querelas, sub qua, veluti sub reverentia in consilium, lateret obiecta necessitas parendi mandato; quemadmodum videri poterat in aliis à Pontifice nominatis, quos Episcopi rejicere non tentarunt: nam cum electio ad illius munus, recusante Flaminio, integra esset delata, Legati suasere Pontifici, ut eam a tribus permitteret; & impetrarunt (a) Cumque prius ad id fuisset designatus in supplementum Angelus Massarellus, ex Cervini Cardinalis familia, quem supra nominavimus, & mox Marius fuisse electus, qui munus recusavit: (b) Massarellus, postea luculento experientia testimonio commendatus, & præcellente exercitationis magisterio edoctus, id muneris constanter obivit.

(a) *Litteræ Farnesii ad Legatos, 31. Januarii 1546.*

(b) *Litteræ Legat. ad Farnes. 8. Febr. 1546.*

7. Sed alii difficiliore nexus nondum explicati susceperant: de quorum nonnullis denuò Legati Pontificem interrogaverant. (a) Hi erant: Quinam ordo servandus in excipiendis Oratoribus: An suffragia ex Capitulo, an ex Nationum numero recensenda; ita ut, exempli gratiâ, idem valeret centum Italo- rum suffragia, quod decem Hispanorum.

(a) *In lit. ad Farnesium, 14. & 19. Decembris 1545.*

Atque in hoc postremo par est ut detegam Suavis mendacium, qui refert, Legatos, cum certò crederent, priorem interrogationis partem, quippe consuetam magis, eligendam, petiisse à Pontifice, ut eòmitteret quamplures Italicos Episcopos, sibi fideles atque obtemperantes, qui Transmontanis obisterent: significans per hujusmodi nomine, id quod potissimum ejus opus intendit, Romam videlicet optavisse, Tridenti Senatam non ex liberis, sed ex mancipiis coactam, & illius generis Senatoribus, quos Latini *pedarios* appellarunt. Et tamen litteræ, quas ille à se perlectas proficitur, (a) haud

italoquuntur; sed Episcopos petunt *estimationem præditos, animique affectionibus haud servientes*. Quæ dotes nulli ultra interpretationi sunt obnoxia, & è regione opposita Concilio servili & adulatorio constituendo.

(a) *Litteræ citatæ 14. Decemb.*

8. Legati ad ea concoquenda, quæ prima Sessio decretura erat, peculiare Antistitum conventus habuere. In eorum primo, 18. Decembris, varia sunt proposita rerum capita; quæ privati expendere, sequentibus postea cœtibus stabilienda. Nos graviora referemus: nec operæ pretium videtur, dies singulos horum concessuum adnotare; ac curatior enim hujusmodi rerum narratio magis decet exactam ephemeridis diligentiam, quam gravem historiarum dignitatem.

Dissertum primo loco ad Decretum de iis, quæ spectant ad morum integritatem pietatemque, tam in Patribus, quam in ipsorum domesticis. Actum fuit de statuendo ærario, & annona curanda: quod negotium, quippe molestius, in Pontifice, ejusque Ministris à tribus repositum. Deliberatum est de iudice constituendo, eorum lites dirempturo, qui Synodo intererant & proponentibus quibusdam, demandandum id Tridentinae urbis Præfidi, opposuere Legati, Agnoscere se quidem in eo viro integritatem ac doctrinam; sed exerceri ab homine laico jurisdictionem in Ecclesiasticis, fas non esse. Unde insignis, Romana Rotæ Duodecemvir, electus, cui si uli in iuncta cura excipiendi suffragia.

9. Statuendus præterea superaret de more Concilii Custos, quod munus alicui Principum Synodo adstantium committi consueverat. sed cum id temporis nullus Principum adesset, electio Cardinali Tridentino concessa, qui postea Sigismundo Comiti ab Arco mandavit id munus.

Haud ita facile alia quædam proposita fas erat expedire: nimirum, An tunc de dogmatibus dumtaxat agendum esset, an simul etiam de disciplina: de quo Legati nondum Romæ responsum acceperant; neque poterat ante diem Sessionis non decerni. An Religiosorum Ordinum tum Præsides & Abbates, iudicis auctoritatem ibi, an solum consultorum munus obtenturi essent. An suffragia pro Capitulo, an pro Nationum numero vim essent habitura. Propositum pariter fuerat, uti res examinarentur per cœtus privatos, quod postea in publicis Sessionibus extra litem deferrentur; atque ut hujus examinis forma præscriberetur.

Ut scilicet rerum capita in prima Sessione faciendâ.

Ut in ea ac reliquis deinceps concio haberetur; adeoque se labori offerrent, qui concionandi facilitate præcellerant.

10. In hoc primo cœtu duo contigerunt haud reticenda. Alterum, ab Episcopis Gallis universo conventui propositum (*) id quod prius à Legatis, ceterisque privatim petierant: Cum ipsorum Rex jamjam suos Oratores eò missurus esset, & Antistites Galliarum conventuri, usque ad eorum adventum rerum deliberatio prorogaretur; moram siquidem haud illis vitio tribuendam, quando toties indictum Concilium, sed irritò eventu, eos non temerè in suspitionem adduxerat, postremam ejusdem promulgationem eodem evaluram. Atque interrogati, quantum spatii petiitæ moræ statuerent, respondebant, Statui non posse ob incerta obstacula, quibus quandoque longa itinera, eaque hominum ex variis locis confluentium, retardantur.

(*) *Litteræ Legat. ad Farnes. 19. Dec. 1545.*

Huic

Huic postulato antea humanius quam certius responsum datum, tempusque ad deliberandum quaesitum. In altero deinde cœtu, postquam aliquantum sententiæ variarunt, Legati responderant: Patres tam in eo quam in reliquis, Christianissimi Regis ratione habituros, quam maximam Dei ac Synodi honor, rectique ratio ipsis permetteret: se tamen hortari ac rogare Regem, ut Oratorum missionem, & adventum Præsulum maturaret, gnarus, quantum è Republica foret, nihil protrahi celebrationem illius conventus, tantâ fidelium alacritate inchoati.

11. Mirum sanè visum, quo pacto Galli, qui tam ardentè id efflagitaverant, ac postulato insisterant, ut in angustias redegerint Legatos, quippe & agnoscentes incommoda si contentarent, & pertimescentes dissidia si repugnarent, statim in consensu publico acq̄ieverint tum exiguæ inanisque significationis responso. Hoc tamen ex eo ortum, quod cum hinc satis magnificè proposuissent, quanta esset habenda ratio Regis ac Nationis, ex aperta repulsa ignominiam formidabant; hinc verò animadvertent, Concilium Patrum quâ ne petendi similia ceteris Nationibus pateret exemplum, quâ ne Præsules tanto labore collecti, novæque cunctationis impatientes, dilaberentur, ad eam interminatam celsationem adduci non posse: præsertim quod interrogati, An Regia ad id mandata scripto detulissent, missitabant haud allata, subjicientes tamen, de Regis voluntate sibi fidem habendam. Quare æqui bonique consulere eam responsonem, per honorificam quamquam inefficaciam verba redditam, quæ ab incepto persequendo non indecorè liberabantur; non tamen remissa precum contentione, quod reipsâ dilationem impetrarent.

12. Alterum fuit, accessus Hieronymi ab Oleastro, ob egregios in exponendo Pentateucho labores illustris, eò missi à Joanne Lusitanæ Rege. Religiosissimus hic Princeps Oratores suos Concilio destinavit: sed cum illis morâ opus esset, quod pecuniam ac suppellectilem compararent, ad sustinendam in eo Orbis Christiani theatro Regis Nationisque dignitatem; Rex ut paratam promovendo Concilio animum præmonstraret, tres è Dominicana familia cum suis literis eò præmisit, e quibus cum duo variis per vias difficultatibus adhuc dilinerentur, solus tunc Oleastro pervenit, delatisque Regis literis, petiit Oratoris locum. Patres, actis reverenter gratias Regiæ pietati, discussoque literarum tenore, demandatam Oleastro personam ac potestatem Oratoris, ex verbis Regis nequaquam elicere, adeoque nec illius postulato consentire. Nihilominus æquum ipsis visum est, ut quando unicus ex Lusitanis adesset à Rege tam pio missus, & tot virtutis suæ dotibus ornatus, præcipuus aliquis honor illi tribueretur; uti factum est, & infra conabit.

CAPUT II.

Variæ controversiæ: de concedenda aliis præter Episcopos iudicandi facultate; ac præsertim Germanorum Antistitum Procuratoribus: De Concilii titulo; De Legatorum auctoritate: Ac de Episcopis aliisque Concilio operam dantibus, Decimarum oneri subtrahendis.

1. Inter ea quæ difficilius decerni poterant, simulque acrius urgebant ut consensim decernerentur, illud erat, sicuti jam notavimus: Quibusnam tribuenda esse ferendi suffragii auctoritas. Quæ dubitatio primo loco in Religiosorum Ordinum Præ-

sides recidebat. Et quidem Legati, ne Synodus, dum portu solveret, vado hæreret, in illud consilium venerant, à cœtu pariter laudatum, ut ad rem adeò gravem statuendam majorem Patrum frequentiam opperirentur, nullâ tamen à Religiosis per quamcumque functionem factâ sui juris accessione vel jacturâ: arbitrati, eos interea fructuosos possessione quâ diu potiebantur; ipsumque specimen probatæ doctrinæ, qua Synodus juvarent, conciliaturos illis Patrum animos, ut, aliis levius ferentibus, possessionem continuarent. Quod exoptari à se, Legati Pontifici significarunt: præsertim quia reipsâ Theologica doctrina, quâ dogmata definienda erant, in Regularibus residebat; proinde decorum & opportunum videri, ut pluribus inter iudices judicandarum rerum inesset exquisita cognitio.

2. At paulò post interpretati sunt multi ex Episcopis id, quod statutum fuerat, quasi interim jus suffragii nulli præter se competere; conquesti sunt de Legatis, quod contraria meditentur. Eâ commotus admurmuratione Montanus, & ut aperti erat animi, dixit, Tantum sibi probari Patrum libertatem, quantum à se optari, ut Patribus pariter eadem in Legatis probaretur. Quapropter eos admonitos se velle, non esse illud Constantiense, nec Basileense Concilium, ubi cum Romanus Pontifex nullâ ratione præesset, Antistites in alienam jurisdictionem progredi non fuerint veriti. Esse eam Synodum convocatam, & cui Pontifex præerat per suos Legatos, ac si præfens adesset: Legatorum proinde summam rationem habendam; quæ si haberetur, cuncta feliciter præcessura. Quodnam iniquius postulatum, quam pendente adhuc controversiâ, Religiosos viros eò missos ab Apostolica Sede, spoliari possessione veteri, quæ per Jurisconsultos vel in latronibus, nedum in aliis conservanda? Huic concertationi se interposuit Giennensis Cardinalis, affirmans, quantum ipse conicere poterat, haud postulari ab Episcopis, omnes omnino ex Ordinibus Religiosis, etiam eorum summos Præsides à jure suffragii excludi; sed solum Abbates, quorum numerus adeò excreverat. Quod discrimen, tametsi atrum sententiæ non consonabat, cuncti tamen libenter amplexati, tum ne Regularium omnium in se invidiam provocarent, tum quod animadversâ postulacionis iniquitate, ac desperatâ victoriâ, maluerint nec videri litem à se immeritò intentatam, nec meritò adversariis adjudicatam.

3. Sed paulò post referbuit dissensio. Cum enim Montanus podagra figeretur, ipsius vice proposuit Cervinus, ut tres Cassinenses Abbates, eò à Pontifice destinati, admitterentur. In quo valde certatum est; ac deinam decretum, eos admittendos hoc solum nomine, quod viri essent egregii, habereturque Pontificis ratio, cujus iussa advenerant, dummodo nihil ipsis juris accederet, aut demeretur. At verò cum ageretur postea de præscribenda cuique sede ac ratione, qua Concilio interesset, Jacobus Naclantus, ex Ordine Dominicano Episcopus Clodiensis, quaesivit, quam formam interlutori essent Synodo nuper nominati Abbates. Respondit Cervinus, Concessuros eos quidem insulatos, suamque sententiam dicturos; sed ipsorum sententiæ eam rationem habendam quæ Patribus videretur. Sed Clodiensis opposuit, Hoc pacto infringi, quod superiori consensu sancitum fuerat, ne illis auctoritas ulla concederetur, nisi quam statuisset Synodus, ubi Patres frequentiores adessent,

Cum autem repouisset contra Cervinus, Apostolico privilegio mitrae pedique honore ipsos potiri, nec eo reipsa privandos; in querelas alter prorupit: Hujusmodi privilegiis Episcopos prægravari, qui prærogativas suas jam penè omnes Abbatibus communicatas cernerent; Concilium verò celebrari ad restringendas, non ad ampliandas hujusmodi concessiones. Subjecit tunc aliquantò commotior Cervinus: Pontifex in suo Diplomate Abbates advocat, nos verò excludemus? Hinc exorta controversia, de quibus Abbatibus loqueretur Diploma; acriter ea de re altercantibus inter se Thomam Campeggio Episcopo Feltriensi, ac Didaco Abala Episcopo Asturienfi. Montanus morbo jam liber, gnarus in æstu partium tam esse arduum alteram acquiescere, ubi lis integra alteri adjudicatur; quam facile, utramque trahi ad media consilia, quibus vitatur à singulis rubor alterius alteri succumbentis; proposuit, obtinuitque, ut à plerisque Patrum comprobaretur, trium Cassinensium Abbatum concordem sententiam pro uno dumtaxat habendam suffragio, quippe unius integri Ordinis personam gerentium: eà planè ratione, quâ singuli Religiosorum Ordines per suum quisque Generalem Præfectum unius suffragii jure fruebantur. Pontifex collaudavit Præsides, (*) quòd eam judicandi potestatem in Religiosis sustinissent; simul etiam cohortatus est ad eorum causam propugnandam, quippe non modò rerum conditionibus opportunam, sed rationi consentaneam.

(*) *Literæ Farnesii ad Leg. 11. Jan. 1546.*

4. Quamquam enim ea potestas solis Episcopis ordinario jure debeatur; constat tamen, ex privilegio per veterrimum etiam usum Præsulibus vel minoris notæ fuisse concessum. Unde non in tribus postremis solum Conciliis, Constantiensi, Florentino, ac Lateranensi, Generales Ordinum Religiosorum Præfecti atque Abbates eà usi; sed in Viennensi in Gallia, in duobus Lugdunensibus, & in aliis quatuor Lateranensibus juxtà ac Episcopi habiti sunt. Cujus etiam moris vestigium satis apparet in septima Orientali Synodo, ubi in secunda Actione Monachi pariter advocantur ad suam sententiam proferendam: & in Actione quarta Archimandrita; & Hegumeni, hoc est, *Ductores*, unius vel plurium Monasteriorum præfecturam gerentes, unà cum Episcopis sua nomina decretis Fidei subscribunt. Huc accedit, Abbates, cum inaugurantur, obstringere se jurejurando itidem ac Episcopi solent, ut Concilio interfint, ubi à Pontifice advocentur. In Romanæ pariter Ecclesiæ Ritualibus connumerantur Abbates inter eos, qui jus suffragii obtinent in Conciliis; additurque, id postea meritò ad Religiosorum summos Præsides inductum. Ex quibus liquet id quod dicebamus, hujusmodi auctoritatem, ut ad Episcopos ex ordinarii juris potestate eà pertinet, perinde Abbatibus ex privilegio veteris consuetudinis tribuendam.

5. Post hæc à Legatis composita, propè jam erat, ut eadem judicandi facultas impertiretur Dominico Soto Dominicano. Is magnum Theologiæ lumen eà tempestate habebatur inter eos, qui primi post Franciscum Victoriam, Soti Magistrum, gloriam hereditatemque illius scientiæ in Hispanicis Academiis altè fundarunt. Accessit ille tamquam suffectus ab Ordinis sui Generali Vicario, domsticis comitiis a libi detento. Sed Cervinus admonuit, Diploma Pontificis obtinere, quo cavebatur, ne ad suffragium admitteretur quicumque ab alio subrogatus fuisset. Unde Sotus Consiliarii solum munere functus est.

(a) Nec verum fuit, quod à Burgenfi Cardinali vulgatum dicebatur, judicandi potestatem à Pontifice illi concessam.

(a) *Literæ Leg. ad Farnesium, 14. Jan. & Farnesii ad Legatos, 21. Jan. 1546.*

6. Quin, tametsi Legati Diploma Pontificium penes se haberent, (a) quo indulgebatur Episcopis Germaniæ usus suffragii per Procuratorem: eo tamen haud promulgato, satius visum est, ut illius generalis indulgentiæ loco, quæ poterat multos aliarum regionum Antistites ad æmulationem excitare, ipsorum arbitratui committeret Pontifex, ut illud concederent cui peculiare ob causas concedendum putarent. Sed responsum à Pontifice, (b) Haud sibi opportunum videri, eas in salebras ipsos conjicere; sed quòd rein invidiæ obnoxiam exilimaret, uti sunt cuncta inæqualitatis argumenta, adeoque minime consentaneam hujusmodi ministris, quibus communis benevolentia ac fiducia comparanda erat; seu quòd arbitraretur, ærario gratiarum solum Principem idoneum esse custodem, cui plus inest animi ad id præcludendum adversus impetum cujuscumque potentia.

(a) *Literæ Leg. ad Farnes. 14. Dec. 1545.*

(b) *Literæ Farnesii ad Legatos, ultimo Dec. 1545.*

7. Itaque Præsides, (a) haud operæ pretium tunc eam universalem concessionem palam facere, noluerunt suffragii jus impertiri, ne ipsis quidem Augustani Cardinalis Procuratoribus; quorum alter ejusdem Ecclesiæ erat Canonicus, alter, Claudius Justus, ex decem primis Societatis Jesu Patribus, hujusmodi quoque communis legis observantiam, quamquam ægrè, Tridentinum adduxere, quicquid planè spiritu quo Augustanus animabatur, adeoque illius vice poterat assentiri. Pontifex hæc factum comprobavit, & petentibus Legatis, per Farnesium Cardinalem ad eos scribendas curavit literas, (b) Tridentino communicandas, per quas ipsis injungebatur, ut Augustano Cardinali significarent, Pontificem ipsius studio ac benevolentia fretum, putare gratum illi futurum, si ejus exemplo aditus occluderetur reliquis minoribus Episcopis ad hujusmodi postulata.

(a) *Literæ Leg. ad Farnes. 9. Dec. 1545.*

(b) *Farnesii Literæ ad Leg. 31. Dec. 1545.*

8. Secuta est alia contentio; quæ, tametsi nomine orta, diu Synodum turbavit, nec unquam sedata, sed solum identidem consopita, rursusque suscitata, importunas procellas penè usque ad extrema Concilii tempora conflavit: cum sæpe contingat, voces non tamquam mera signa æstimari, sed quandoque tamquam etiam rerum causas. Ad epigraphen decreti (anciendi de vitæ integritate in ipsis qui aderant, proposuit Baccius Marcellus, Episcopus Fesulanus, ut adderentur ad majorem Concilii dignitatem hæc verba, *Universalem Ecclesiam representans*; qui titulus, agebat ille, à Synodis Constantiensi ac Basileensi desumptus, prætermittendus non erat in Tridentina, etsi minoris frequentia, non tamen minoris æstimationis atque auctoritatis. In eam sententiam multorum aura conspiciavit, ex more communitatis, præsertim recens coalescentis, quæ speciosis nominibus oblectatur. At contra differuit Augustinus Bonuccius Aretinus, Ordinis Servorum Generalis Præfectus; illum titulum esse recens inductum, ne antiquis Conciliis usitatum. Addiditque Pighinus, esse pariter supervacaneum, cum ex tenore Diplomatis Pon-

Pontificii, & ex Decreto inchoandi Concilii declararetur ea Synodus Universalis & Oecumenica: quæ nomina pariter erant significationis, sed majoris auctoritatis, & propter consuetudinem, minoris invidiæ. Primus Præsides utraq; sententiâ humaniter laudatâ, ad posteriorem se dixit accedere; illum titulum, telum quippe validissimum ad hæresim Lutheranam configendam, non esset tam citò promendum, ne illorum auribus vulnus infligeret, adeoque in furorem ageret, quos ad respiscendum alliciebant. Exemplum peti non posse à Synodo Basileensi, quæ in schismaticam degeneravit, & in quam ea fastuosa inscriptio Eugenii Quarti odium irritavit. A Synodo Constantiensi eam sibi appellationem ascitam ex peculiari ratione: cum enim diuturno schismate discinderetur Ecclesia, declarandum erat, eam integram à Concilio representari, adeoque vim habere, quâ per sua Decreta rursus ad unitatem ipsam reduceret. Summum potius Pontificem imitarentur, qui cum sibi liceret per titulum sublimitatem cœlum petere, mavult tamen in humili manere, & se abjectiori titulo insignire. *Servi Servorum Dei*. Primi Legati sententiam collegæ laudibus excepere, & cum iis, quod magni apud Episcopos momenti fuit, Cardinalis Tridentinus, eâ epigraphe rejectâ, quippe aptâ inflammantis Lutheranos odiis, adeoque illi temporis neutiquam opportuna.

9. Quievère tunc quidem Episcopi; sed brevè, (*) auctâ frequentia, vehementius exarserunt: ut proinde Legati ægrè impetum sustinere potuerint. Atque illud planè tunc accidebat, quod consiliorum discordias quandoque obdurat; nimirum rationem, quam ore Præsides adducebant, eam non esse quæ ipsorum animos validius commovebat: unde illos argumentis oppugnare, perinde erat ac umbram concurrere, non solidum corpus. Scripserunt ergo ad Pontificem Legati, (a) Se averfatos eam inscriptionem, ob memoriam verborum, quæ Constantiæ ac Basileæ fuerant illi adjecta, hoc est, *Quæ Synodus à Christo immediatè potestatem habet, cui quilibet cujuscumque status vel dignitatis, etiam si Papalis existat, obedire tenetur*. peculiari causâ id Constantiensi tribuendum fuisse, ubi agebatur de ferenda sententia inter plures, de quorum legitimo in Ecclesia Principatu ambigebatur; at Basileensem, quòd hunc titulum extra eam Ecclesiæ ambiguitatem sibi arrogavit, in schisma corruisse. Legatorum sententiæ assensus etiam Pontifex est; (b) illisque percontantibus, An ubi Episcopi in re fervidè postulanda persistenter, ipsis indulgendum; negavit Pontifex: (c) nam superioribus rationibus accedebat, ne longius protraheretur opus, & ne minueretur statutis sanctionibus auctoritas, si facile revocarentur ob importunitatem adversantium. Quin subdidit, omitti potuisse appellationem *Universalis & Oecumenica*; non quòd vera non esset, sed quòd minime oporteret citra necessitatem fovere nonnullorum animos, elatioris ex magnificentia hujusmodi vocabulis. Verum tamen animadvertit postea Paulus, præter usitatum ab aliis Conciliis loquendi modum, etiam ex eo quòd ipse per suum Diploma hujusmodi nomine cohonestaverat Tridentinum, integrum non fuisse Legatis, ab eodem Patres Tridentinos depellere citra speciem conculantium.

(*) *Varia Legat. literæ ad Farnesium, 9. & 14. Jan. 1546.*

(a) *Literæ Farnesii, 5. Jan. 1546.*

(b) *Literæ Farnesii ad Leg. 14. Jan. 1546.*

(c) *Literæ Farnesii 21. Jan. 1546.*

10. At si Pontifex præcellentis in Episcopos dignitatis suæ satagebat; longè acrior Episcopos invaserat sophistica quædam anxietas, suæ potestatis erga Legatos tuendæ. Eò Patres devenerunt, ut conquererentur, recens admissum ab Legatis absque ipsorum consensu delegatum ab Oratore Mendoza, apertasque ejus literas solenni inchoationis die. De quo graviter exposulavit primus Legatus in generali cœtu, vehementer admiratus, in controversiam vocari, an Præsides liceret literas legationesve cujusvis excipere, in Concilio referendas, ac de responsis ex Patrum sententiis deliberare. Cum pariter experimento compertum esset, in ferendis ac postea in enumerandis suffragiis confusius agi: ac propterea cum Legati tribus antiquissimis Episcoporum unâ cum Pighino Romanæ Rotæ Duodecimviro negotium dedissent, ut suffragia colligerent; ne tam tenuis quidem functionis administratio præterit absque tam acri Patrum querimonia, ut satius Legati duxerint eam revocandam.

Levitati proxima visa est paucorum quorundam arrogantia; (a) qui audito Pontificis Diplomate, Decimas condonante Episcopis in Synodo coactis, mussitabant obmurmurantes, satius futurum fuisse, si per se ipsam Synodus eo se onere relevasset. Plerisque verò illud beneficium adeò fastidio non fuit, ut actis Pontifici gratias, petierint insuper Episcopi quidem, ut eadem oneris cessatio suis etiam domesticis indulgeretur, quippe qui laboris participes, pariter quoque levaminis indigebant: summi vero Religiosorum Ordinum Præsides, ut idem concederetur ipsorum familiis, quòd sumptuum consuleretur & sibi necessariò ibi degentibus, & plurimis ipsorum Theologis, qui eò convenerant, & jussu Pontificis adhuc accersebantur. Idem denique petiere quotquot Concilio aderant: quin etiam Legati, super proventibus dispersis inter Purpuratos qui Romæ adsunt, nemini verò absentium, vel in Apostolica legatione detento, concessis. Quam legem, agebant, intelligendam de iis legationibus, quibus ea jactura relevatur per alia pecuniaria emolumenta; non de ipsorum legatione, qui tot sudoribus ad communem Ecclesiæ utilitatem profusus, nihil aliud tandem, nisi spinarum segetem demetebant. Verum Pontifex, (*) gnarus, in omni recta administratione, legum relaxationes angustè coarctari oportere, ne ipsarum copia legem omnino perfringat, Episcoporum postulatis assensus non est. De Religiosis, quorum petitio æquior videbatur, respondit, Indecorum fore levamentum commune tum laborem ac sumptum impendentibus, tum hæc onera minime subeuntibus; at verò de relevandis laborantibus, habiturum se rationem: de ipsis Legatis nihil interim decretum. Nulla quippe validior custodia legem tuetur, quam ipsius aggressorum multitudo, hoc est, plurium relaxationis petitorum: Princeps siquidem prævidet majorem sibi benevolentia jacturam impendere ex paucis, quam è cunctis repulsis, ob humanam corruptionem naturæ, quæ non tantum appetit boni accessionem sibi, quantum se in accessione boni ab aliis non superari.

(a) *Literæ Legat. ad Farnesium 5. Januarii 1546.*

(*) *Literæ Legat. Farnesii ad Legatos. 21. Januarii 1546.*

CAPUT III.

Expenduntur quæ Suavis pro certo sumit, de unico veteris Ecclesiæ Episcopatu; in quo universo, quilibet Episcoporum jurisdictionem obtinuerit.

1. DE rebus variis atque gravissimis æquè falsò ac confidenter plura præmittit Suavis, gnarus, multis probationis loco frontem esse.

Orditur ab eo, quòd primævæ Ecclesiæ fuerit maximæ utilitatis Synodorum usus, à Hierosolymitano Apostolorum Concilio inductus. *Cujus, inquit, exemplo Episcopi subsecuti, existimantes cunctas Christianorum Ecclesias unam esse, Episcopos verò ita pariter in unum coalescere, ut ex eo quilibet unam partem obtineret, non veluti propriam, sed ut omnes totum regerent, singulis tamen magis in ea regenda occupatis peculiariter suæ curæ demandata, sicuti sanctus Cyprianus in aureo libello de Unitate Ecclesiæ demonstrat.* Hic homo si verba faceret apud Sinas, nostrarum rerum ignaros, posset facilè sibi fidem invenire; & fortasse inveniret apud nonnullum, qui alicujus politicæ calliditatis peritus, simulque expers conditionis Ecclesiasticæ, legerit Suavis historiam, impulsus rerum politicarum aviditate; sed ex Ecclesiasticis eas, tamquam indubitatas recipiat, quas ibi cernit enarratas ceu manifestas. Quamquam verius quicumque rerum civilium prudens æstimator numquam putabit, posse reipsâ constitui hujusmodi Rempublicam ex Platonicis formis, ut sic loquar, expictam; & hanc non in unica tantum civitate, uti Plato constituit ipsis individuum dominatum, sed in totius Ecclesiæ amplitudine. De cetero, volebat etiam ille Philosophus, ut peculiare curæ inter varios administratores, possessores ac magistratus partirentur, ut fusiùs explicat in decem suis de Republica libris. Et tamen hujusmodi Respublica perspicuis planè rationibus refellitur ab Aristotele, qui alioquin in politicis disciplinis magistram sæpè laudat, ac sequitur. Multò magis eadem ab experientia refellitur, cum exploratum sit, in tanta gubernationum varietate, sive rectè, sive perperam instituta fuerit, nunquam videri usurpatum id quod à tam insigni Philosopho non modò commendatum legitur, sed planè delineatum. Ad rem accedamus. Quid, quæso, agebatur, cum alicui peculiari Diocesi deerat Episcopalis muneris administrator? Num opus erat extemplo reliquos Episcopos convocare ex cunctis terrarum Orbis Provinciis, qui successorem sufficerent? At hoc perinde fuisset, ac ad itinera perpetua Præsules cogere, desertis sibi commissis Ecclesiis. An id muneris in prius occupantem deveniebat, sive idoneum sive ineptum? At quæ forma regiminis magis deformis magisque fortuita?

2. Perge porrò: Si tota jurisdictio in unoquoque sita erat, unicuique igitur licebat, quocumque mallet pergere, & ovilis alieni Pastorem agere, doctrinas tradere, controversias dijudicare, & moderari subditorum animos pro arbitrato. Animadvertit ex se quisque, designatum in his pauculis verbis turbarum chaos, ad quas evitandas unaquæque Respublica varias causarum rationes distribuit variis Magistratibus, varias oppidorum classes variis moderatoribus, varias militum legiones variis Ducibus, numquam admittit ea potestate singulorum in totum, ut proinde ubi discordia inter illos contingeret, ignorarent subditi, cuinam jure obtemperandum.

3. Charitatis fervorem in Ecclesia primævæ Suavis obtrudet, cuncta dissidia longè removen-

tem. Benè est. Hinc igitur idem concedat, cum DEUS noluerit ad posteriora tempora divinitus deducere hanc excellentiam charitatis consensionis, que, supra modum conditionis humanæ, noluisse pariter eam formam Episcopatus indistincti protrahere: adeoque per consecutionem fateatur, Episcopatum distinctionem esse de jure Divino: cum certè Christus haud præscripserit Ecclesiæ suæ regimen pro eo solum brevi statu, naturæ vim superante; sed pro alio naturæ consentaneo, longè, si numerentur sæcula, diuturniore; si cultores, ampliore. Hæc ad confutationem satis; sed non satis ad veritatem. Eam individuum concordiam, & exquisitam sanctimoniam priorum fidelium liceret quidem Suavi aniculis persuadere, non item Latine lingue tantum scienti, quantum sacris Ordinibus suscipiendis sufficit. S. Pauli Epistolæ clarâ voce invehuntur in enormissima scelera, & inter reliqua, in schismata, seditionesque, per ea Reipublicæ Christianæ primordia. Cujus rei certa testimonia voluit Deus in Scripturis à se dictatis nobis relinquere, ne censores sui temporis, ac veteris laudatores, opinionem insinuent, quâ credatur vera JESU CHRISTI Sponsa non esse Ecclesia membris tam deformatis compacta, quàm ea, quæ in Catholico corpore deprehendimus. Quòd si hæc nascenti Ecclesiæ evenere, quid jam dicendum de subsecuta temporibus usque ad ætatem S. Cypriani, qui de Suavis sententia nos edocet, tanquam etiam tuam perseverantem eam individuum Episcoporum jurisdictionem? Numquid ille non deflet in eodem aureo libello lamentaria eorum dissidia, qui Ecclesiam administrabant? Nonne scitent historiæ Ecclesiasticæ dissensionibus nocentis exempli, vel inter Christi Athletas, qui in dies singulos carnificiana sui corporis in vinculis præstolabantur?

4. Hæ rationes convincenti argumentatione conficiunt, hujusmodi regimen Ecclesiasticum, cujusmodi nobis objectat tamquam pro certo ponendum Suavis, & nititur fusè persuadere Salmasius, illi & arrogantiâ & ignorantia par, monstrum esse ex partibus infociabilibus confictum: sed cum commune sit adagium, Ad evincendam litem plus valere drachmam unam facti, quam multas libras juris, operæ pretium est, probatis etiam testibus ostendere, quod hi affirmant, vanum esse commentum. Hic non vacat pro eo ac fit in judiciorum quæstionibus, plures producere; unus satis mihi sit antiquissimus inter Patres, qui aliquem ex Apostolorum discipulorum novit, sanctus, inquam, Irenæus. (*) Hic eos recitans, qui docebant adversus quàm habetur ex traditione Apostolica, in Ecclesiis, quibus Episcopos primò constituerunt Apostoli, & alii postea illis suffecti, serie haud interruptâ, sic scribit: *Sed quoniam valdè longum est in hoc volumine omnium Ecclesiarum numerare successiones, maxima & antiquissima, & omnibus cognita, à gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romæ fundata & constituta Ecclesiæ, eam quam habet ab Apostolis traditionem, & annunciatam hominibus fidem, per successiones Episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes, confundimus omnes.* Mox refert, à duobus Apostolis fuisse traditam Romæ Ecclesiæ administrationem Lino & Anacleto, vel Cleto ut alii legunt, quos ambos dubium pariter est, an intelligat Irenæus fuisse à Petro & Paulo electos, ut futuros Romani Pontificis successores, ubi Sedes vacasset; an uti functionum curatores, dum ipsi abessent. Postea enumerat Clementem, ac deinceps alium ex alio, ad suam usque ætatem;

atque

atque hujusmodi monumenta dicit servari in aliarum Ecclesiarum tabulariis, nominatim verò in Smirnenfi, ubi Polycarpus sibi notus fuit impositus à S. Joanne.

(*) Lib. 3. cap. 3.

Idem affirmat Tertullianus, non admodum Irenæo posterior in libro (*) de Præscriptionibus. Idem pro certo posuit S. Augustinus Epistola 165. & cap. 40. in Epistolam, *Fundamenti*. Idem cuncti reliqui Patres, quos adversus Salmasium eruditè congescit Dionysius Petavius lib. 1. (**) de Hierarchia Ecclesiastica.

(*) Cap. 32.

(**) Cap. 2.

5. Profert contra Suavis testimonium S. Cypriani in laudato libello, quem ipse meritò *aureum* appellat, de Unitate Ecclesiæ. Equidem miror Suavis confidentiam, audentis ante oculos ponere aurum illud, cui collatum, statim spurium deprehenditur, quidquid constat ipsius fornacula. Libellus ille quantus quantus est, totus est in comprobanda unitate Fidei apud Ecclesiam, arguendisque sceleratis ac perditis eorum animis, qui ab hac unitate secedunt. *Hinc, ait, hæc res & facta sunt frequenter, & fiunt, dum perversa mens non habet pacem, dum perfidia discordans unitatem non tenet.* Et paulò post: *Unitatem simul ac dilectionem magisterio sui docet, Prophetas omnes, & Legem præceptis duobus inclusit. Quam verò veritatem servat, quam dilectionem custodit, aut cogitat, qui discordiæ furore vesanus Ecclesiam scindit, fidem destruit, pacem turbat?*

Panegyrimne, an potiùs diras hæc verba conficiunt in Lutherum, qui planè heros est Suavianæ epopeiæ, hoc est fictæ narrationis?

6. Sed his omissis, accedamus ad id, de quo nunc agitur. Quidnam affirmat ibi S. Cyprianus? Ecclesiam unum existere Episcopatum, & singulis Episcopis esse in solidum partem in toto. Quis hoc inficiatur? Inficiantur hæretici, quippe Sacræ Monarchiæ oppugnatores; non verò Pontifex, qui idcirco consuevit se nuncupare *Episcopum Ecclesiæ Catholicæ*; adeoque universam Ecclesiam tamquam unum Episcopatum agnoscat. Quid hinc Suavis contendit deducere? in hoc universali Episcopatu non inesse plures peculiare Episcopatus? Ridicula planè deductio. Quis umquam, eo quòd exercitus unus sit, & unus omnium Imperator, quodque pro se quisque ex ducibus in solidum partem obtinet in communis boni omniumque victoriæ procuracione, argumentatus est, equitum magistro in pedites esse potestatem, vel in equites pedum præfecto? eodem pacto de eo qui tormentis præest, vel cataphractos ducit? Unum etiam Episcopatum esse in Ecclesia universa alio modo significamus; ratione videlicet Ordinis, quo Episcopus redditur idoneus ad illius gradus ministeria in quas-cumque Orbis partes, & in quemcumque exercenda, si legitimè illis admoveatur. Ita facultas legum Civilium interpretandarum unica pariter est, & cui-cumque illa instructo licet earum magistrum ac interpretem agere in quacumque exedra & Academia; non tamen ita, ut jure sui possit in quavis exedra, vel in quavis Academia docere. Similiter inter Cassinenses Monachos unica est Abbatis dignitas, per quam is aptus evadit, ut in quocumque Monasterio præsit; & ex illius vi huic modò, modò alii præest: hinc tamen haud fit, ne unius Monasterii Abbas distinctam obtineat jurisdictionem ab ea, quam alterius Monasterii Abbas obtinet, eique liceat sese immittere in cujuscumque Monasterii

Histor. Concil. Trid. Pars I,

administrationem, nisi ab ipso Ordine illi peculiariter demandatam.

7. Hic insuper dicit Cyprianus, Cunctos Apostolos accepisse à Christo æqualem potestatem promulgandi Evangelii, postquam redivivus eorum missionem habuit. Sed hoc pariter haud negatur: quin affirmatur communiter à Catholicis scriptoribus, atque ab iisdem censetur uti necessaria conditio Apostolorum muneri, prout illud reliquis inferioribus eminet. Verùm in hoc duo declaranda: Primum est, eam universalem potestatem in solo Petro fuisse ordinariam, ejusque muneri affixam; in reliquis Apostolis nec ordinariam, nec per manus ad successores traducendam, sed delegatam, atque ipsis peculiari nomine attributam. Etenim Apostoli, divinæ gratiæ præsidio in amicitia cum Deo confirmati, & copiosis supra naturam viribus communiti, nulli discordiæ periculo subdebantur: cui cum posteriores Antistites ex humana imbecillitate obnoxii futuri essent, nequaquam expediebat, ut indistincta illa jurisdictio esset in Apostolis ordinaria, adeoque successoribus hereditaria. Exemplo res pateat. Aliud est, in aliqua Reipublica, ex peculiaribus conditionibus, præstantique virtute unius administrari, à Principe potestatem amplissimam extra ordinem illi concedi; aliud est, in eadem Republica stabile munus constitui, in quo ea potestatis amplitudo sit ut ordinaria continuanda. Quare quòd Episcopi Apostolis in ordinaria jurisdictione successerint, non ex eo conficitur, illis etiam successisse in hac indifferenti universalique delegatione; itidem ac nec illis sustecti sunt in auctoritate scribendi libros Canonicos, aliisque prerogativis. Secunda illius S. Cypriani dicti declaratio est, cunctos Apostolos nihilominus fuisse S. Petro subjectos, cui ex ordinario suo Magistratu, & in Successores abituro, cæli Claves concessæ sunt, jurisdictionisque Ecclesiasticæ plenitudo; quamquam cunctorum Apostolorum virtus ac sapientia ea esset, ut nullus penè fuerit Petro locus hujusmodi jurisdictionis exercendæ in viros sanctimoniam ac prudentiam perfectissimos. In reliquum necesse fuit, ut unius potestas ceteris præpolleret, nisi fuisset instituendum in Ecclesiæ Polyarchiæ regimen, ejusdem Ecclesiæ commodis planè adversum, ut alibi ostensum est.

8. Nec quidem juvat respondere: Cum concordia inter Apostolos ex afflatu divino perturbari non posset, in pluribus etiam monarchiam perstituram, quamquam inter se mutuo liberis ac supremis; ut quidam de duobus Apostolis Petro & Paulo recens excogitavit: nam securitas perpetuæ concordia inter omnes collegas, tametsi sufficeret ad evitanda incommoda, quæ suapte naturâ inferret Ecclesiæ Polyarchicum regimen; non tamen satis esset Monarchico statuendo, cujusmodi novimus ex Scripturis ac Patribus constitutum à Christo fuisse, ut hic auctor fatebatur. Fingamus Venetum Senatorem, cui divinitus & datum significatum fuerit, in sententiam suam semper iturum Senatum universum: fingamus insuper, datam illi à Senatu potestatem peragendi, ex auctoritate communi, quidquid ipsi libuerit, nullo prius habito collegarum consensu: non tamen idcirco is evadet Monarcha, nisi obtineat jam regendi absolutum à quocumque consensu dissensu collegarum; quemadmodum nec evaderet Monarcha, supremusque mundi Dominus, quod spectat ad dominium, sive jurisdictionis illud sit, sive proprietatis, is cui à Deo fuisset promissum, quidquid ipse nomine legitime gubernantium, seu jure possidentium

Ee

um

tur ipsius Epistola ad sanctum Leonem, quæ de mittendis Episcopis hoc pacto loquitur: *Et illic facto Concilio & de Catholica confessione, & de his Episcopis, qui sese ante hoc segregaverunt, sicut Fides & Christiana pietas exigit, te auctore decernunt.* Non ergo solum caput præcipuum, cujus causâ coalescerat Conventus, definitioni Concilii committatur, prout Suavis affirmat; sed contumacium Episcoporum damnatio: atque hoc totum à Concilio peragendum erat ex Romani Pontificis auctoritate. Nolo fufius hac de re agere, ad aliud librorum scriptiois genus spectante: necesse tamen mihi fuit, commonere minus peritos lectores, quam tutum sit ipsorum fidei, illius narratoris inniti structuræ, cujus fundamenta non cæmentitia, sed commentitia sunt.

6. Pergit porrò dicere; Nullum fuisse antiquis Synodis discrimen privatorum cœtuum, ac Sessionum publicarum; nullam actionem cæremoniis impensam; omnia per designatos scribas adnotari; omnia esse Concilii Acta, quæ in lucem edebantur, & non sola decreta, ut in Tridentino sancitum est. Cur etiam non dixit, Priscis temporibus in more non fuisse Principibus tot diversa ministrorum munera, seu qui essent ab Epistolis scribendis, seu qui consiliis ac cœtibus interessent; tot cæremonias, tantam titulorum varietatem, eum numerum Oratorum, qui ut ordinariis modò, modò extra ordinem destinantur, quæ negotii quæ officii causâ? At neque tunc per statos tabellarios ex una in aliam Provinciam literæ deferebantur. Cùm igitur hominum sententia ac civile commercium vel magis exposita sint, vel certè mutata, necesse est, ut pro illorum varietate variaverint pariter rationes Ecclesiasticarum rerum agendarum, quæ tractantur per homines, & propter homines, qui nunc vivunt, & cum animorum propensionibus, moribusque qui nunc in illis vigent, non qui per antiquiores ætates viguerunt. Quapropter deridenda meditatio esset, & planè inepta, quæ in opus deduceretur, si quis vellet in præsentia morem servare veteris simplicitatis in Ecclesiasticis conventibus, in quibus & suas partes summi Principes agunt, & agitur de rebus summi momenti, ad felicem Reipublicæ statum. Perinde ac pariter foret, si nostri ævi templi architecturæ legibus extruerentur, quadringentis abhinc annis usurpatæ, similiter illius temporis picturam sacræ Imagines in Altaribus retinerent, & illius temporis harmoniam sacræ psalmodiæ concentus.

7. Addit Suavis: *Contingebat absque dubio aliquid interdum temerarium ex alicujus imbecillitate; sed charitas, quæ fratris noxas excusat, illud obtegebat.* Ita enim verò; sed hac ætate, quæ nomine gignuntur contrariam animorum affectionem gerentes, cujusmodi Suavis est, qui non modò retegunt Antistitum maculas, sed è sepulchris eruunt, sed amplificat, sed procreant; opus est, ut aliis cautionibus utamur, imitantes in hoc eam formam, in peragendis negotiis diversam à veterum more, quæ prudenter in civilibus negotiis adhibetur. Nec mihi quispiam opponat, magis decere sinceritatem Ecclesiasticam, absque his involucris rem agere, à profano artificio petitis: falsissima enim verò positio, quæ sub specie sinceritatis imprudentiam inducit. Nulla consuetudo tantum prodest, quantum ea, quæ pudor ac verecundia custoditur, ne palam peccetur. In Christiana Republica hujus ruboris ut emeretur unciola, præstaret sanè cunctas divendere Phœnicæ purpuras. Sileat seu inciticia, seu nequitia: non propterea Christianum genus fictio-

ne deterius, sed modestiâ melius evasit, si studiosius quam antea honestatis ac decori in functionibus publicis rationem habet: cùm certè argumentum sit haud indomitæ animi impotentia, posse illi, cùm libuerit, frænum injicere.

8. Hæc itaque hujusce mutationis causa est in habendis privatis cœtibus; non ea quam Suavis adducit, hoc est, erogata sibi à Romano Pontifice auctoritas præsidendi, profanis Principibus inde prorfus ejectis, quorum timor Episcopos in publicis Sessionibus intra fines officii continebat. Ac primò quidem satis liquet ex dictis, hanc auctoritatem haud recenter à Romano Pontifice quæsitam.

Secundò, longè major fuit, & absolutius ea exercita in antea Conciliis, præsertim habitis in Occidente, cùm in Occidente nulla validior potentia de supremo regimine rerum Ecclesiasticarum cum Pontifice contendeat; neque Principum intererat, quid in Conciliis definiretur: quamquam fuerit postmodum in Tridentino usurpata, cùm prævalida hæreticæ factionis contentio, variique ad res politicas respectus profanæ potestatis, adigebant Petri Cymbam, ut per fretum angustissimum, ventisque contrariis agitatum navigaret. Postremò, si recentes Synodi, ob excusum Principum metum, effrenatiùs se gesserant, ergo quidquid ipsæ auctoritatis ac prærogativæ in Romano Pontifice agnoverent, haud certè ab illis per metus violentiam extortum, sed per Concilium spontè delatum. Cùm autem hæc necessitas, & hæc consuetudo secretorum confessum, ne in contentiones indecoras prorumperetur in publicis Sessionibus, Suavi teste, in summum excreverit in Tridentino; ergo Concilium hoc servile non fuit, quale toto suo volumine suadere idem conatur, sed omnium, quæ celebratum fuerint, maximè liberum.

9. Præter mendacia jam dicta, spargit etiam Suavis aliquid veri, sed valdè fucatum. Unum adducamus. Scribit, Legatos (*) per literas, ad mandata, quæ memoravimus, deposcenda missas, petiisse inter cetera, an essent suffragia numeranda pro Nationum, an pro capitum ea ferentium numero. Quod planè verum. Sed addit, eosdem præmonuisse, priorem modum rejiciendum, ne cujusque peculiaris Nationis Episcopi unâ inter se coalescerent, adeoque irritus cederet major Italicorum numerus, in Sedem Apostolicam præ ceteris fidelium. Quod totum fimbriæ sunt, in officina Suviana contextæ: Legatorum siquidem literæ nihil habent præter hæc: *Nescimus, an tentatur computare suffragia per Nationes.* Deinde pariter affingit redditum Romæ responsum, consonans Legatorum sententiæ, hac etiam ratione à Pontifice confirmatæ, quòd per hanc computandi suffragii consuetudinem per Nationes, Synodi Constantiensis ac Basileensis induxerant, haud certè imitanda. Illud tamen verum est, in responsionibus (**) Romæ delatis cùm reliquis capitibus satisfaceret, ne unum quidem verbum legi de hac re, quippe hujusmodi, de qua Legati scripserint fieri posse ut ea proponeretur, non verò fuisse propositam, imò ne animo quidem destinatam; adeoque tam testinâ deliberatione minimè indigentem. Quòd si Pontifex responsum super eo reddidisset, haud certè scripsisset, Constantiense Concilium imitandum non esse, relicti potius hujusmodi sensus Lutheri, qui in illud rabidis execrationibus debacchabatur. Neque in eo Concilio sancitum est, per Nationes suffragia computanda esse tamquam ex ordinario ritu, cùm id neque per sacros Canones fuerit comprobatum, neque in more

positum in Ecclesia; sed tamquam extra ordinem usurpatum, ob peculiare rerum conditiones.

(*) *Ad Farnesium, 14. Decembris 1545.*

(**) *Ultimâ Decemb. 1545. & 21. Jan. 1546.*

10. Ex manuscripto fidei haud contemnendæ didici, Venetiis in Bibliotheca S. Marci servari volumen Bessarionis Cardinalis, in quo Constantiensis illius Concilii Acta continentur; ibique narrari, cùm ageretur de componendo dissidio, quisnam legitimus esset Pontifex, dubitationem subortam, ne Antistites Italici, ingenti aucti numero ab intruso Joanne XXIII. ab eoque tum jurejurando, tum minis, tum etiam donis secum obstricti, quorum plerique inopes & pecuniæ & animi, reliquarum omnium Nationum suffragia multitudine obruerent, Synodumque Joannis voluntati manciparent. Ea propter Nationes quatuor, quæ tunc aderant, nimirum Italica, Germanica, Gallica, Britannica, cùm abesset Hispanica, seorsim reipsâ simul coactæ; ac postremæ tres convenere, ut ex Nationibus calculi æstimarentur: nec illis postea Italici obstitere. In Basileensi, peculiaris habita agendi ratio. Etenim quatuor Patrum cœtus destinati, quos *Deputationes* nominarunt, unam de Fide, de Pace alteram, tertiam de Reformandis moribus, quartam de Bono communi; adeò ut negotia in suo quolibet cœtu priùs digesta, postea in reliquis omnibus expendere. Sed consultum fuit, ut singulis cœtibus par ex singulis Nationibus numerus interesset; cautumque, ne quid ad generale conventum referretur extra gravem necessitatem, nisi priùs in proprio cœtu, mox in ceteris omnibus, vel certè in ipsorum tribus comprobatum fuisset. Sed alibi fortasse (*) recurret oportunitas ad hæc ipsa tractanda. Interim pro se quisque reputet, judicandi munus hominumne sit, an regionum; & utrum pauci homines in rebus ritè intelligendis discernendisque antehabendi sint pluribus, eò quòd regio unde proficiscatur, situ sit amplior.

(**) *Præsertim in enarranda legatione Moroni Cardinalis ad Ferdinandum Casarem, Oenipontem Anno 1562.*

CAPUT V.

Quid in secunda Sessione actum.

1. Præstito die 17. Januarii secunda Sessio habita. Solemniter in ea Sacris operatus est Joannes Fonseca Stabiensis Antistes: ac Latine concionatus de corruptis moribus, læsaque Religione, Coriolanus Martiranus, S. Marci Episcopus. Inde per solutis ex more precibus, Angelus Massarellus, qui Cervino Cardinali ab Epistolis erat, & antebiduum à cœtu delectus, uti Synodo à Secretis tantisper esset, dum id muneris alicui firmiter mandaretur, Legatorum nomine illam admonitionem recitavit, quam Suavis primo inchoationis die habitam falsò dicit. Eam à Polo Cardinali confectam comperio in (*) monumentis Scripandi, qui tunc ibi aderat ut supremus Eremitanorum Præles, & quem aliâ tempestate proponet hæc Historia Purpurâ spectabilem, & inter Concilii Præsides confidentem. Admonitionis summa in eo sita erat, ut ad descendas ex animo noxas Patres compelleret, moresque ad optimi exempli formam restituerent; quæ cùm in quibusdam jam tum conspicerentur, sperandum esse dicebat, in eorum animos Spiritum Sanctum illapsam: nec leve pignus Divina miserationis esse illam ipsam inchoationem coacti Concilii ad reparandam Ecclesiam. Repeterent memo-

riâ, quæ peregerint Hebræorum ductores, recensita in libris Esdræ, Nehemiæ, ac Danielis, ut à Deo deposcerent, ac deinde opere perficerent institutionem Urbis Ædisque Hierosolymitanæ: ea proinde imitarentur, si cuperent Dei Ecclesiam feliciter restaurare. Prænantabatur, haud defuturos qui ipsis acerrimè oblucentur: inculcabatur necessitas animi purgandi à pravis appetitionibus, quæ mentis vim aciemque pervertunt. Admonerentur qui Principum causas sustinebant, ne usque adeò illis essent addicti, ut ab omni culpa excusarent: delicta Principum ac subditorum, laicorum ac Sacerdotum, sibi mutuo respondere: Principum utilitatem eâ moderatione defenderent, ut primo loco Dei causam spectarent, nec se Præsules esse obliviscerent: sensa ad pacem lenitatemque prona conciperent, cùm ea potissimum Synodus celebraretur ad extinguendas discordias, quæ Ecclesiam dilacerabant.

(*) *Complectuntur initia Concilii usque ad 5. Februarii Anno 1546. & servantur apud Barberinos. Autographum cujuscumque scripti citandi est Neapoli apud Augustinianos, in Conventu S. Joannis in Carbonario: hoc verò Auctor, Alexandri VII. auctoritate Romam portandum curavit, & inspexit.*

2. Post hæc Episcopus Stabiensis perlegit è suggestu Pontificis Constitutiones, tum de apertionis die, tum de suffragio, Antistitum Procuratoribus interdicto.

Mox à Synodo decretum editum, quod multa pietatis opera, corporisque afflictationes Patribus aliisque præscribebat; atque omnes adhortabatur, præsertim verò literatos, ut rationes quàm possent efficacissimas excogitarent ad hæresim profligandam, moresque corrigendos.

Declaratum est, ex qualicumque sedendi, seu ferendi suffragii forma, nihil cuique juris accessurum, aut detractum iri.

3. Rogati de more Patres, an decretum placeret, fuit communiter comprobatum; sed cum duplici exceptione, quarum alteram Suavis præterit, alteram falsò recenset. Prior fuit, quæ Guillelmus à Prato Claramontanus Episcopus petiit, ut in decreto, quo preces pro Casare, ceterisque Principibus generaliter injungebantur, Rex Galliarum nominatim apponeretur. Fuerat id in antecedente confesso à Gallis propositum; cùmque responsum fuisset, per id excitatum iri æmulationem reliquis Principibus, nisi pariter nominarentur; si verò singuli nominandi, rem in lites molestissimas de nominationis ordine delapsuram; institere tamen Galli, asserentes, Quemadmodum Rex Galliarum dumtaxat præter Casarem in Pontificis literis de Synodo nominabatur, ita ipsum pariter tantummodò in decreto nominandum. Plerisque tamen super sedendum visum est, habitâ potissimum Regis Romanorum ratione. Plurimum autem valuit ad Gallos ab incepto dimovendos (*) communis Ecclesiæ consuetudo, quæ sacrosancto Parasceves die nullius profani Principis præter Casarem in publicis precationibus mentionem facit. Unusquisque enim facile consuetudini acquiescit, seu quòd ipsa altera natura sit, unde quidquid ab ea provenit, quasi naturale quiddam ferimus; seu quòd nimis apud ceteros invidiosa illius causa sit, qui dum à consuetudine secedit, tamquam communitatis perturbator odio habetur.

(*) *Litera Cervini ad Farnesium, 9. Junii 1546.*

4. Secundo loco complures Patrum responderunt, Haud sibi placere, prætermisum in decreto titulum Synodi, *Ecclesiam universalem repræsentantis*. Hæc oppositio Gallis generatim ac dumtaxat adscribitur à Suavi: & tamen in ea conveniunt plures ex Hispanis & Italis, quàm ex Gallis. Ex his unus, Antonius Filiolus, Archiepiscopus Aquensis, consensit; at ex Hispanis Franciscus Navarra Episcopus Pacensis, Joannes Salazarius Episcopus Lancianensis, Joannes Fonseca Stabienensis, & Didacus Alaba Asturiensis; & ex Italis Petrus Tagliavia Archiepiscopus Panormitanus, Baccius Martellus Episcopus Fesulanus, Henricus Loffredus Caputaquensis, Jacobus Jacobellus Bellocastrensis, præter Angelum Pasqualinum Motulanum Antistitem, qui dixit, simplicem inscriptionem, qualis in præsentia apponebatur, sibi pro ea vice tantum probari; & in eadem sententia fuisse memoratum Asturiensem quidam ferunt. Postea rogati iterum Patres: Placeretne alia Pontificis Diplomata, quæ penes Stabiensem erant, ad evitandam inutilem prolixitatem, pro jam lectis haberi: An vellent eos singulos singula ad munia designari: (& hæc eorum nomina recensita, qui in antea cœtu fuerunt comprobati:). Denique, Utrum ipsis videretur futuræ Sessioni destinandus dies quartus Februarii. His omnibus unanimes assenserunt.

5. Labitur adhuc, sed minus graviter, Suavis. Ait, Decem nobiles honorario confesso functioni adfuisse, cum fuerint septemdecim; Theologos vero viginti circiter assistisse, cum fuerint trigintaquinque: Oleastro siquidem, & alteri ex suis collegis, qui jam advenerat, sedendi honor concessus. Sed minutis mendis omissis, duo, quæ livide perpendit, prætereunda non sunt. Alterum est, quadraginta tribus capitibus Oecumenicum Concilium esse constatum, nimirum quatuor Cardinalibus, quatuor Archiepiscopis, vigintiocto Episcopis, quatuor Religiosorum Ordinum supremis Præfectis, & tribus Abbatibus. At non advertibat, consulto per eos primos confessus moram duci cæremoniarum functionibus, rerumque apparatu, ut ad deliberandum de gravioribus alios præstolarentur, qui postea confluxerunt; nec illos ad iter commotos, donec aperta Synodus instar magnetis eorum pedes quasi ferreos attraheret. Hi vero quadraginta tres, virtute doctrinaque conspicui, erant selecti ex variis terrarum Orbis regionibus; unaque cum iis aderat Theologorum præstantium comitatus cujusvis Nationis; inter quos vivunt adhuc illustres in impressis Operibus Sotus, Oleaster, Catharinus, Castrius, Vega, ea certè nomina, quæ integro sæculo cohonestando, nedum conventui, satis forent: præter varios excellentes Canonici juris Consultos. Num insuper ignorabat Suavis, gigantes etiam nasci puellulos, & ex Philosophi documento principium mole quidem quantumvis modicum, vi & efficaciâ plus quàm dimidium esse?

6. Alterum ab eo nequiter expensum, Pontificem petit. Dicit, eò fuisse missos à Paulo, quò suffragia suis addicta Legatis multiplicarentur, binos titulo tenus Episcopos, quorum neuter Ecclesiam suam aspexerat, Olaum Magnum, Archiepiscopum Upsalensem in Suecia, & Robertum Venantium (sic ille affirmat) Scotum, Archiepiscopum Armachanum in Hibernia, quos plures annos de suo Pontifex Romana sustentarat. Enervem enim verò calumniam! quasi Paulo deesset par alterum Episcoporum, longè impensius à se dependentium, vel ex Aula sua, vel à sua ditione, quos eò destinaret. Atqui duos il-

los selegit, ut adessent Concilio omnium Gentium Præsules, tum ad dignitatem, tum ad utilitatem, quippe idoneos ad docendos Patres cujusque Nationis statum atque indigentiam, præter egregias dotes illis peculiarias, ob Fidei constantiam, exilium ac paupertatem tolerantibus; præcipuè verò Olaum Magnum: cui enim illius sæculi notitia adeò jejuna insit, cui ejus viri præstantia in literis ac laboribus Apostolicis explorata non sit? De altero, quem deridet Suavis, satis erit dicere, tam exactè fuisse ab ipso cognitum, ut hominis neque cognomen quidem didicerit, Venantiâ illi familiâ attributâ; cum tamen, uti (*) Spondanus observat, Venantius fuerit alterum ipsius nomen; cognomen verò ac familia *Vaucopia*. At reipsâ luculentum de illo præconium Suavis profert; si namque, ex (***) Favorini sententiâ, tepidus laudator vehementer vituperat, dum in affluentia laudandi, cupiditate argumenti laudabilis, penuriam præ se fert; frigidus pariter obrectator, ex pari quadam ratione per honorificè commendare censendus est. Et hæc quæ frigidior obrectatio exquiri poterat, quam illum traducere, quòd hebeti esset oculorum acies, & cursor expeditus in equitando? At verò convenientius illius Antistitis meritis elogium texuit (***) Spondanus, commemorans eximias illius legationes, Ecclesiæ causâ susceptas apud Cæsarem & Galliarum Regem, & observans, Suavis dictione exculento Sleidani fonte hausta fuisse. At vulgari minusque operosæ virtutis esset indicium, in seiporum rabiem morsusque non incitare.

(*) Anno 1546. num. 3.

(**) Favorinus apud Aulum Gellium.

(***) Loco citato.

CAPUT VI.

Cætus habitus post secundam Sessionem: novumque in eo certamen de Concilii titulo.

1. **N**OVUS post Sessionem congressus, ad decimum tertium Januarii diem dilatus, quò illi Giennensis interesset, nuper inter Vaticanos Senatores adscriptus, qui post collatæ Purpuræ nuntium se à publicis functionibus abstinerat, donec dignitatis insignia suscepisset.

Suavis sui planè impos in proferendis quas ignorabat rerum causas, scribit, hoc accidisse, quòd nondum Româ pervenerat, qui Purpureum capitis insigne deferret. Res aliter se habuit. Pileus Paceco (a) multos ante dies missus fuerat; ipse verò se habere in animo significaverat, illum sacro Epiphaniæ die ritè suscipere, obtentâ illi moræ specie, comparandæ sibi prius Venetiis suppellectilis opportunitate. Sed vera hujus & adhuc longioris cunctationis causa fuit, (b) quòd maluerit prius Giennensis præstolari consensum Cæsaris; qui indignatione ob non impetratam antea illi Purpuram, prohibuerat, ne reliqui in suam gratiam eâ donati ipsam induerent. Nec Patribus decora visa est tanta profani Principis ratio à Paceco habita in sacris ornamentis suscipiendis, ac præsertim à Gallis damnata, ex more utriusque Nationis, in hujusmodi rebus sese invicem & criminantis & imitantis.

(a) *Litera Legat. ad Farnesium, ultimo Decembris 1545.*

(b) *Litera Cervini ad Farnesium, 9. Januarii 1546.*

2. Perlato itaque Caroli consensu, ornatoque Purpurâ Paceco, Generalis congressus repetitus: ubi primus Legatorum questus est, eum in Cœtu diei

diei quintæ statutum fuisset, magnificam illam inscriptionem omittente, *Synodi Universalem Ecclesiam repræsentantis*; quosdam tamen parum decorè in solenni Sessione, illius causâ formæ Decreti propositi contradixisse: ibique denuò rationes plurimæ perpensæ, hujusmodi titulum improbant. Hæc fuerunt, Ritus veterum Conciliorum: ne in Constantiensi quidem, nisi in quibusdam majoris momenti tractationibus usurpatum; ut cum actio intentata in occupantem haud legitime primam Sedem, vel cum auctores novæ hæresis proscripti: tam magnificam appellationem minimè congruere conventui Patribus infrequenti, & ab Oratoribus inopi, ne Lutheranorum obrectationibus exponeretur, vetus proverbium exprobraturis, Pusillum esse, sese in pedes erigere. Et ipse Asturiensis Antistes eam sententiam longâ oratione confirmavit. Sed nihil adeò adversantium animos sedavit, quàm Hieronymi Scripandi, Augustinianæ familiæ summi Præsidis, animadversio.

3. Cùm ille intelligeret, difficultatem in componendo opinionum certamine esse ipsam hominis repugnantiam in concedenda adversario ingenii victoria, disseruit: Haud tunc agi, an esset perpetuò excludenda illa inscriptio, sed an seponenda ad commodiora tempora, ad florentiorem Concilii statum, & ad sanctiones adeo præcellas, ut earum frontam illius epigraphes majestas deceret. Ita obrectâ dilationis vocabulo cessionis veritate, illi Episcopi à certamine se honestè subduxere. Voluerunt tamen, ut antecedenti Decreto voces alibi narratæ adderentur, *Synodi Oecumenicæ & Universalis*, quippe illi tributæ à Pontifice in convocationis Diplomate. Atque ex hac vocum accessione facta Decreto jam edito contigit, ut impressa ipsius exemplaria alia iis epithetis clarescant, alia careant. Unus Fesulanus adeò illius fulgore tituli illectus erat, ut in altero generali cœtu, cum de Symbolo Fidei Decretum conformandum esset, contestatus sit, se religionem teneri, ne umquam Decretum approbaret eò debito ornamento denudatum; negaveritque rem, uti Polus postulabat, remittere sententiâ, in quam plerique Patrum iterum irent. De quo à primo Præside objurgatus: sed gravissima objurgatio ipsi fuit suamet pertinacia, ab omnibus destituta, hominis contentione defessis, planeque indignantibus, unius collegæ dissensu contemni commune judicium eorum, qui ut legitimi Judices universi Christiani generis considebant.

CAPUT VII.

Disputatio in Congressu decima octava & vigesima secunda Januarii, An à dogmatum, an ab emendationis tractatione inchoandum. Quid ibi statutum; & super ea re Pontificis sententia.

1. **H**Æc de qua dictum est, habita in confesso Idibus Januarii, quasi velitatio fuit præ graviore conflictu (*) subsecutis congressibus. Unus ex nodis difficillimis in elaborata diu Concilii textura semper fuit, ut sæpius observatum est, An inchoandum, imò an persistendum dogmatibus decidendis; an emendationis leges prius sancienda. Hoc postremum expetebatur à Cæsare, quippe identidem à Germania, & ab ipsis hæreticis postulatum: at si à Decretis Fidei inciperetur, eos damnationibus exulcerari, non cupitis sanctionibus mitigari putabat. Verùm Pontifici, quod jam sæpius insinuavimus, contraria semper & senserant & prædicaverant.

(*) 18. & 22. Januarii 1546.

2. Haud ipsis deerant validissimæ duplicis generis rationes. Aliæ ad populi captum; cujus prævilum judicium plurimi faciendum in deliberationibus Romani Pontificis, qui reverentiam Patris communis sustinere, & vicem Redemptoris gerere debet: Populus verò, utpote crassioris intelligentiæ, facilius capitur argumentis non tam ex imo solidisque, quàm ex extimo spectabilique petitis. Aliæ rationes minùs quidem erant ad speciem apertæ, sed quasi tenuia æris fila, & tenaces & idoneæ ad subtiliora ingenia constringenda. Primi generis erant: Hanc prioribus Conciliis observatam consuetudinem: Primum locum argumentis dignioribus deberi, qualis est Fides collata cum moralibus Virtutibus, ad quas spectat morum emendatio: Fidem salutis fundamentum esse, & à fundamento, non à tecto ædificium inchoandum. Secundæ classis erant: Dum ab hostibus urbs obsideretur, hostes prius profligandos, quam cives corripandos, ne eadem ipsa brachia verberarentur, quorum nervis est dimicandum: Prætereà, valde stultum videri, qui partes actoris agit, se reum sponte constituit, ac relictis interim perduellibus, eorum tamquam Judicium censuræ se submittere: Quodnam publicæ incolumitatis studium suadere, ut morbis levioribus curandis intenti, sinant grassari pestem cum immedicabili populorum pernicie?

Accedebat, hanc adeò efflagitatam emendationem tendere potissimum in Ritus ac Romanæ Curie Tribunalia: nec prudentis esse consilii, à Principe Regiam suam subdi correctioni subditorum. Cunctorum quidem sententiam explorandam; paucorum consilium petendum: ceterum illius esse, familiæ suæ leges ferre, & ne gens sibi subjecta illius gesta accusare consuecat, quem venerari debet; ac longè minùs eum dirigere, à quo est regenda. Esse homines plerumque acerbos chirurgos in alienis membris; parum ab his intelligi, minusque ipsis dolere vulneris acerbiter, Episcopos, alios rerum imperitia, alios imprudenti Religionis studio, alios etiam privata rei commodo, desiderio gratificandi Principi, in cujus ditione nati sunt, irâ atque invidiâ in supremam Principem, meditari se verissimam Aulæ Romanæ leges, quæ non tam corruptelas purgant, quàm imminuerent ejusdem potentiam, majestatem, ad eum confluentium frequentiam, & quidquid habet præstantissimi succi, quo quasi vitis mystica in Christianarum Ecclesiarum palmitibus vim & unitatem sustentat ac fovet. Quid porrò agendum Pontifici, ubi ea Tridenti statuerentur? Num ignavè cedendum, ac plus detrimenti inferendum Petri Solio, per Concilium à se adversus hæresim coactum, quàm ipsamet hæresis intulisset? An repugnandum, abrogandaque fides illi conventui, cujus in hæresim arma, non nisi publica veneratio futura erant? Numnè Duci cum suo exercitu decertandum, ubi cum hoste congregandum erat? turbæque Basileenses iterum excitandæ, eò certe in præsentia periculosiores, quò materia promptior erat ad incendium concipiendum hujusmodi favillarum injectu?

3. Neque hic discrimen hæsurum. Etenim, quemadmodum Clemens prudenter animadverterat, veritos forsitan Episcopos, ne Decreta de Romana Curia in irritum caderent, tentaturos prius judicariam potestatem sibi stabilire, Basileensem planè cœtum imitantes conaturosque statuere Concilii supra Pontificem excellentiam: quibus haud liceret Pontifici consentire, dignitate & conscientia reluctantis; quippe doctrinis perquam per-

perniciosis, quæ non modò Pontificalem Sedem de-
jicerent, sed universum Hierarchiæ ordinem per-
verterent, ac sub specioso libertatis colore, pacifici
Regis Ecclesiam in perennis discordiæ campum
converterent: dum Antistites, quibus nec à Ca-
pite plenè satisfieret, & in ipsum jurisdictionis arroga-
retur, ubi loco simul coirent, ita pariter in dies sin-
gulos animis inter se coalescerent, ut Capiti vellent
supereffe potestate, sed ab eodem se juncti volunta-
te, & à suis Diocæsis locis & curâ: nec ab ineun-
dis hisce frequentibus noxiisque congressibus arce-
rentur, ut usu venit subditis profani Principis, seu
metu seu robore dominantis. Adeoque perpetuum
futurum dissidium inter Christi Vicarium &
Episcopos: quin etiam inter sese: uti fert ingenium
magnum cœtum, inter homines indole,
natione, & utilitate discrepantes, nec à supremo
Principe coercitos, ac per eum æstum Comitiorum
quem Latini in proverbii metaphoram transtulere,
exprimendæ congregatæ multitudinis gratiâ, irre-
quieti Ecclesiam agitent, molientes in eâ perpetuam
legum novitatem, quæ à cunctis antiquitatem ac
venerationem, hoc est, gemitos cardines
convelleret. Ad tam gravia arcedenda pericula, par
esse, ut primo loco Synodo in doctrinis examinandis
distineretur; interim verò ab ipso Pontifice pro
dignitate ac prudentia leges esse sancendas Aulæ
Romanæ opportunas; quæ dum severiores à Con-
cilio sibi pertimisceret, facilè inclinaretur ad exci-
piendas à Pontifice, non per obsequium modò, sed
per grati animi sensum, mitiores: quæ pariter salu-
briores evaderent, cum verum sit Aristotelis effatum,
Quasdam Respublicas instar quorundam
corporum, si noxiis cunctis humoribus expurgen-
tur, non sanari, sed confici.

4. Hæ rationes Pontificem impulerant ad man-
data, quæ memoravimus, ut opus à Fidei articulis
exordium sumeret. Legati verò sentiebant, Pa-
trum sententiam ac voluntatem ab eo vel maximè
abhorre: aliorum quidem, quòd existimarent,
librum, qui præ ceteris hæreticos convinceret, illum
esse, in quo Christi lex legeretur, operum caracte-
ribus scripta in ipsis Catholicæ religionis custodibus:
aliorum verò, quòd adhererent Germanorum Re-
ligioni, studentium votis, quibus Ecclesiæ bonum
promovendum putabant, cum in curationibus po-
tissima habenda sit ratio partis ægrotantis: ac ferè
omnium, quòd optarent suis Infulis aliquid pote-
statis incrementum, quam à Romanis Tribunalibus
ac privilegiis abraham corrompamque querebantur.
Id in causa erat, cur Legati sperare amplius non au-
derent, absque dissidio Patres adduci posse, ut
utrumque simul argumentum tractaretur. Quare
consultus Pighinus, an ipsis jure liceret Patribus ad-
versari, ubi hi utriusque argumenti conjunctionem
exposcerent, negavit; quæ omnia (*) Farnesio ab
ipsis communicata sunt. Sed cum dies aliquot fuisset
dilata responsio, stultissimam hujus moræ causam
Suavis protexit; nimirum, Pontificem bello in Pro-
testantes intentum, parum de Concilio laborasse:
perinde quasi ab ultimo Decembris die, quo amplissima
Legatis mandata miserat, ab ipso Suavi memo-
rata, usque ad Idus Januariarum, quo die oportuit hu-
jusce responsionis literas fuisse obsignatas (quippe
quæ ad Legatos pervenire ante confectum vigesima
secundæ ejusdem mensis) ingens aliquid contigisset,
quo rerum conditionibus perturbatis, Pontificis
animus verti potuerit: quasi idem, tametsi parum
in Concilio spei fundasset, fuisset passurus, ut ex
prætermissione horum mandatorum, illius initia ali-

quid detrimenti caperent: quasi earum dubitatio,
num plena solutio paulò post non pervenisset, die
22. Januarii signata: ac denique, quasi opus sit, al-
tiores causas pervestigare, cur epistolæ de rebus
plurimis, iisque arduis Tridenti conscriptæ, quæ
Romæ in peculiari Purpuratorum confectio erant ex-
pendendæ, non nisi post tres hebdomadas respon-
sum fuerit. Qui ita scribens etiam ita sentiret, de
prima quidem Aulæ Principum elementa delibasset,
Præterquam quod minùs ea de re sollicitus Pontifex
erat: cum enim paulò antè certa super his jussu
præscripsisset Legatis, numquam in suspicionem ve-
nit, uti postea patuit, eos adversus quam jubeban-
tur consensuros, non expectatâ revocatione man-
dati. At plerumque contingit consilia turbari, quia
evenit quod minimè verisimile credebatur. Atque
ita planè tunc necesse fuit Legatis, in primo gene-
rali congressu eam quæstionem publicæ trutinæ sub-
ducere, quippe in Sessione proxima decernendam,
& reipsâ postmodum exercendam.

(*) 6. Januarii Anno 1546.

5. Cardinalis Tridentinus, qui Germaniæ suæ
utilitati prospiciebat, fusè disseruit, à disciplina re-
stitutione inchoandum. Contra verò Giennensis
verba fecit (ex quo liquet hallucinari Suavem, dum
primam sententiam generatim Cæsarianis tribuit,
& Aquensis Archiepiscopus; quippe ambo studiose
ne in patrias ipsorum terras hæretum labe irrepre-
ret, adeoque solliciti, ut hæ communi Ecclesiæ de-
creto confestim profligarentur: sed in morum legibus
sancendis procrastinationem amabant, quòd inter
frequentia suorum augetur, qui decreta promove-
rent, ipsorum nationibus accommodas. Cum
pariter Bituntinus consensit. Sed Thomas Campeg-
gius, Feltrienis Episcopus; vir ibi magnæ in Con-
cilio auctoritatis, (a) & quem ob experientiam
prudentiam ac doctrinam plerique secuti, Fidei
morumque negotium simul agitandum putavit.

(a) Vide aliqua Scribandi monumenta.

Alia quoque, sed minùs digna memoratu propo-
sita sunt; ac diutius protractâ disputatione, alius
deliberationi statutus conventus, interim de rerum
statu (b) Farnesio per Legatos admonito.

(b) Litera Legat. ad Farnesium, 19. Janu-
arii 1546.

6. In postera congregatione, intra quadriduum
habita, exposuit (c) Montanus: Videri sibi, in su-
periori congressu perpendisse Patres ad conjungendam
dogmatum emendationisque tractationem,
proinde eos rogare, an illi sententiæ adhererent,
quòd ipsius decretum in prima Sessione conficeretur.
Tridentinus, quæ ut prolata à se sententiam
tueretur, quæ inflammatus ad eam propugnandam
validissimis laudum sollibus Caputaquensis & Clo-
dientis Antistitum, disputationem singulari à se stu-
dio elaboratam legit, quæ omni conatu confirmare
nitebatur hoc argumentum: Reconciliandis nimirum
hæreticis, Ecclesiasticorum emendationem esse
unicè opportunam. Suavis, qui Acta non legit,
sed solum aliquot Legatorum literas ad Farnesium
scriptas, ignorat, quisnam is esset, qui memoratam
dissertationem protulerit; in iis enim literis omisso
nomine, solum nuncupatur Magnus & opulentus
Antistes.

(c) Totum habetur in aliis Literis 21. Janu-
arii, Congregationis die Legatorum ad Farnesium
Cardinalis.

7. Scriptionis eloquentia, & differentis aucto-
ritas, quæ supra quodcumque rationis pondus ad
permovendam multitudinem vires habent, partem

majorem Patrum ad se pettraxerant. Quare primus (*)
Legatus (non vero Cervinus, sicut narrat Suavis)
inspectis animi sensis in singulorum fronte, prius-
quam eadem audiret ex ore, exquisitæ prudentiæ
consilium improvisò cepit, non minùs opportunum
causæ, quam sibi decorum: aitque, Se Deo gratias
agere, qui afflaret Tridentino eam mentem, viro Ec-
clesiastico dignam, ut Christianæ gentis emendationem
à se metipsis inchoandam putaret: se paratum
offerre, uti qui gradu præibat, exemplo præiret: se
Ticinensi Tiaræ abdicaturum, splendorem suppelle-
tilis depositurum, aulæ frequentiam diminuturum:
eadem posse à reliquis præfari; ita paucos intra di-
es morum emendationem elucentem in Patribus u-
niversis, Christianorum Nationibus incitamento fu-
turam: at non idcirco declarationem Fidei differen-
dam; nec permittendum, ut plurimi tenebris obvo-
luti absque luce Concilii, cujus erat eorum mentes
illustrare, exitio proximi periclitarentur: Christi-
ani generis emendationem negotium esse magni mo-
liminis, ac temporis diuturni non indigere morum
correctione solam Aulam Romanam, adversus quam
altius exclamabatur; non quòd pluribus scateret vi-
tiis, sed quòd acrius observatis: abusus per omnes
hominum ordines serpere; vestem omnem egere
scopolâ, omnem campum rastro: par non esse, us-
que ad exitum operis tam prolixo, fideles incertos
protrahi de vera divini Magistri doctrina; multo-
que deferere inter Cocyti glareas, sicut Scripturæ
loquuntur, merfos, qui se per Jordanis aquas intrare
censebant.

(*) Litera Legat. ad Farnesium, 21. Jan. 1546.

8. Hæc Legati dicta, quasi per incantamentum, om-
nium vultus animosque mutarunt. Invaluerat ad
eam usque diem persuasio, ab hominibus Romanæ
Aulæ addictis nihil æquè formidari, ac leges quibus
ipsis reformarentur: Fidem & dogmata, speciosa
quædam esse vocabula, & fucum simulati studii re-
ligionis tuendæ. Sed ubi atres experti sunt in Le-
gatis tam promptos animos ad emendationem re-
ipsâ complectendam, stupore simul ac plausu rem
excepere: solum Tridentinum pudor incessit, cum
se cerneret ex omnium ductore, ac penè jam ante
pugnam triumphante, qualis ingressus fuerat, re-
pentè destitutum, ac peditem, & ex omnium accu-
rato censore ad censuram obliquè vocatum, tam-
quam emendationis indigum, ob Ecclesiasticorum
proventuum opulentiam, ac domesticus cultus ma-
gnificentiam. Animo itaque conturbato subdidit:
Sua dicta sinistram in partem esse detorta: suæ non
fuisse mentis quemquam perstringere: se satis nosse,
binos quandoque Episcopatus ab uno melius ad-
ministrari, quam solum unum ab alio: se verò Brixien-
sis abdicationem offerre, ubi Concilio ita videretur.

9. Cervinus Collegæ sensis inhærens, adjecit, Rem
agì à Patribus in conspectu Judicis, cui nequit impo-
ni: si suâ quisque utilitate posthabita, quæ Dei sunt
quæreret, id sanè totius humani generis reverenti-
am ipsis comparaturum: ad eam mercem coemend-
dam, verba esse stipulam, aurum facta. Ostendit
deinde necessitatem haud omittendi definitiones Fi-
dei, exemplo antecedentium Synodorum, eâ pariter
tempestate, quæ mundus corruptelis minimè
mundus. Ad eandem sententiam accedebant Polus
& Paceus Cardinales, qui adjecit, morum repara-
tionem haud coarctandam ad certam hominum clas-
sem, sed omnibus universè præscribendam. Quod

Histor. Concil. Trid. Pars I.

etiam Generalis Servorum Præfectus confirmavit,
prolatis hæreticorum testimoniis, adscribentium cor-
ruptos Ecclesiasticorum mores Religionis falsitati;
cum vitium necesse sit impietatis esse pedissequum:
unde nisi prius Religionis veritas statueretur,
qualicumque accessisset disciplinæ restitutio, num-
quam illos tamquam honestam comprobatos eor-
um vitam, quorum Fidem uti sacrilegam damna-
rent. Adeo igitur invaluit sententia, investigatio-
nem Fidei, disciplinæ sanctionibus non esse postha-
bendam, ut quidam dixerint; Ubi alterutra retar-
danda esset, quòd locus alteri tractandæ daretur, sa-
tius esse, à sola Fide exordium sumere.

10. Verum potissima ratio, quæ quasi necessari-
um persuasit utramque conjunctim proficere, illa
fuit, quòd in Decreto superioris Conventus Wor-
matiensis dicebatur: Ubi scilicet coactis Conciis,
quæ in proximum Ratisponæ indicta fuerant, spes
non affulgeret opportuni remedii in Concilio, pro-
utriusque rei indigentia, ut per Conventum Cæsa-
reum illi consuleretur. Quare neutrum prætermitti
licebat citra periculum, ne profani homines id ne-
gotii in se susciperent cum Ecclesiæ ignominia & cla-
de, atque hæreticorum triumpho. Alia levioris mo-
menti in eo Cœtu decreta sunt: sed antequam ea
referam, eventum hujus controversiæ absolvendum
puto; cum historiæ sit, rerum potius seriem, quam
temporum proficere.

11. Præsides, dum rem gestam Farnesio per literas
exponunt, hanc modò confictus diem appellarunt,
modò Sedi Apostolicæ gloriosissimam. Significaverunt
etiam, fuisse prius adhibita præfervida officia, qui-
bus augetur numerus faventium emendationi
priori loco agitandæ. Quare si verum fuit, à Legatis
è contrario partem alteram promotam, id justæ
defensionis causâ factum est; præterquam quod me-
liori causâ patrocinabantur. Oppositam sententiam
secutos non modò ingens mœror incessit; sed, uti
assolet in communi jactura, ingens inter se dissensio
contra singulos singulis exprobrantibus infelicem
rei exitum; Tridentinus verò angebatur, quòd ab
aliis imprudenter animatus, ab aliis inconstanter de-
sertus esset. Sed non minor victores quam victos
animi ægritudo pervasit, dum commendationis lo-
co, objurgationem à Pontifice reportarunt.

12. Mature planè delatum Romæ (*) responsum
iis quæ Legati significaverant, priusquam ad exitum
perventum esset; ac per illud, nullo habito ratio-
num appositum respectu, jubebantur à prioribus
mandatis nihil recedere: fieri non posse, uti duo
tam gravia argumenta simul procederent: & ubi
abitus fuerit angustior, digniori præeundum, cui ad
dexteram locus debetur, cujusmodi Fides est præ-
virtutibus quæ mores regunt: talem deprehendi
in superioribus Conciliis consuetudinem. Atque
ut ad novitatem proni erant hæretici, non minùs
proinde religiosam antiquitatis observantiam con-
venire Catholicis: eò certè id esse decentius in eo
negotio, quòd major instabat metus ex turbidis
quorundam ingeniis, quorum observanda sentia,
& detegenda consilia per unam & alteram Sessio-
nem, quæ in agitandis dogmatibus tutò & commo-
dè impenderentur. Quamobrem Præsides perpe-
ram urnæ arbitrio commississe, quod ex iussione
Pontificis exequi debuissent. Aucta deinde repre-
hensio, ubi de re tota Pontifex certior factus. Un-
de per æstum iracundiæ magis intentus administris

castigandis, quàm rerum conditionibus considerandis, injunxit Legatis, ut ad sua priora mandata perficienda regrederentur, tametsi Patrum decretum obstaret. Verùm deinde acie minùs obumbratâ animadvertens, id neque fieri posse, neque, si posset, expedire, iisdem significavit, cum ipsis non esset amplius integrum sequi absolutè optimum, quod optimum reliquum erat rerum statui solerter curarent.

(*) *Literæ Farnesii Card. & Maffei ad Legat. & ad Cervinum, 21. 26. & 27. Januar. 1546.*

13. Ad priora Pontificis mandata Præsides vehementer conturbati: non solum quòd intelligerent, se tamquam reos haberi ob ea gesta, ex quibus bene gesta Reipublicæ laudem sperabant: sed quòd juberentur dicta retractare, facta pervertere, existimationis jacturam facere, & quod fieri non poterat, plane conari. Accedebat invidia ac vituperatio, in quas resciverant incidisse se apud Aulam Romanam; quæ, ut omnium mos est, suum Principem ubique omnipotentem facillè rata, æquè immoderatè timet, audentque; ipsorum imprudentiæ & imbecillitati ducebat, huic flumini ejusmodi cursum atque impetum ab illis fuisse permissum, qui pro sperata in Ecclesiæ campis irrigatione salutari, inundationem minaretur, perennemque solitudinem incuteret ad aggeres extruendos, quibus contineretur. Pontifex verò postea de (*) reliquo Legatis indulgit, visusque est probari sibi rationes allatas, plurimum scilicet tribuendum hujusmodi virorum auctoritati, operi insistendum; & in quocumque eventu offensionem perturbationemque vitandam, ex retardatione orituram: sed iisdem severè interdixit, ne sine Synodum, in iis quæ ad reformandam Romanam Curiam pertinerent, quidquam agitare; cum eam per seipsum brevè compositorium affirmaret. Quamquam pedetentim postea Pontifices diminutâ ipsorum dissidentia, auctâque intelligentiâ, quantum id Ecclesiæ bono conferret, Concilio permiserunt, ut eas etiam quas sibi reservarant leges statueret, quæ proinde majori Orbis Christiani reverentiâ ac voluntate susceptæ sunt, partim ejusdem Pauli ætate, partim illius Successorum, qui Concilium instaurarunt, & absolverunt.

(*) *Literæ Farnesii ad Legat. 14. Febr.*

14. Nec Legati primâ Pontificis objurgatione percussis destititè causam suam strenuè tueri. Causati sunt, si Patribus solenniter edixissent firmam Pontificis voluntatem, ut solius Fidei negotium ageretur, exposituros se fuisse Pontificiam auctoritatem dedecori contumaciæ: etenim ab iis, quibus per privata colloquia rem ipsi significaverant, fuisse mentem suam patefactam, nolle se in ea re deludi, quemadmodum in Concilio Pisano ab Alexandro V. & in Constantiensi à Martino Quinto Patres delusi; Qui Pontifices, ajebant illi, Fidei dogmatibus confectis Synodum occluserunt, morum emendatione neglectâ. Buccinari cum suis affeclis à Bucero, in Concilio ipsorum doctrinas proscriptum, non item proscriptum, & Christianæ gentis vitia correptum iri. Esse insculptam hominum mentibus, atque etiam Antistitum, opinionem, moras omnes Concilii celebrationi interjectas, fuisse machinas constructas à Pontificibus, correctionis terrore agitatis. Cum igitur neque procrastinari liceret illius articuli propositionem, per quem aditus dabatur ad reliquos, neque sperari melioris conditionis decretum; quantum convenientius fuisse Pontificiorum Legatorum dignitati, eosdem apparere auctores potius quàm oppugnatores decreti, quod inevitabile prænoscebatur; Quàm decorum, quàm conducibile

futurum, palàm omnibus se fecisse, non quærâ Pontifice Fidei munimentum, quasi ac arcendos Patres, ne disciplinam pertingerent; sed ab eodem curari, ut res Christiana in utraque parte collapsa restitueretur? Sibi positum ob oculos à Pighino, cum indictra fuisset Synodus per Pontificium diploma, ut ipsa utramque rem ageret, ac tam incerta videtur diuturna Christianorum quies, nullum suppetere prætextum, quem liceret opponi efflagitantibus brevitatibus gratiâ, utriusque argumenti tractationem; tum verò fidente futuros animo Legatos ad resistendum Cæsari, ubi tentaret emendationem sacri Ordinis Cæsareis Comitibus committere, sublato jam negligentia titulo ex parte legitimi Legislatoris; vel ubi decisionem dogmatum obstare vellet, ademptâ illi causâ causandi, eam impedimento esse, ne majori indigentia consuleretur.

15. Ex eo præterea, quòd illi tam alacriter in eam sententiam devenissent, è multorum animis disjectas umbras, qui non rectè de Pontifice sentientes, constanter contendebant, omnem initio impendendam esse operam solis morum legibus faciendis, ut quod periculosus in tuto foret: adeoque Legatos, si omnino repugnassent, non utique eas leges exclusuros, sed ipsis fautores; nec se adigi ob susceptum consilium, ad ea in præsentia tractanda, quæ Pontifici suspecta erant futura. Aliud esse, argumentum emendationis universè non retardare; aliud, de his potius quam de illis agere; & ab hisce potius quàm ab aliis exordiri: posse initium duci à potioris partis refectione, quæ Dominus Dei est; nimirum Tempa, si eorum cultui consuleretur: inde gradum fieri ad Antistitum domos, ac Regularium, ac denique universi Ordinis Ecclesiastici: posse quoque in qualibet Sessione eas disciplinæ leges Fideique dogmata conjungi, quæ sibi mutuo responderent. Atque hoc posito, cum destinaretur inter prima dogmata discutendum, quod spectat ad originale peccatum, ac Justificationem; emendationis capita, quæ cum articulis hinc consonant, nihil ad Aulam Pontificiam, ac Romana Tribunalia pertinere; commodumque Pontifici ipsa dari, ad eas prius leges, quæ sibi visæ fuissent, suæ Curia præscribendas: in iis verò, quæ ad ipsam Pontificem, ejusque actiones spectarent, Legatos minimè permitturos, uti Synodus ultra procederet, quàm ad monita atque consilia: tribuendum aliquid eorum judicio, qui non ab auribus, sed articulis reguntur: tres simul Legatos in eadem sententiam conspirasse: convenisse pariter Pighinum; certumque sibi esse, Farnesium ipsum, si adfuisset, unâ secum consensurum.

16. Verumtamen (*) quòd Pontificis voluntati submissius obsequerentur, apud se statuisse, decretum copulandæ geminæ tractationis in alteram Sessionem differre, vel eamdem Sessionem protrahere; cautes apud Patres, velle se prius responsum Pontificis præstolari. Et quamvis postea per novas Farnesii Cardinalis literas (a) recreati cognovissent, non esse mentem Pontificis ut sententiam cum existimationis jactura revocarent, persistere tamen in curanda decreti prolatione, quò interim comprobatio formæ sibi à Pontifice præscriberetur; polliciti Patribus, nihil de re immutatum iri, & perinde ac si vulgatum fuisset, decretum vim habiturum. Quo nonnisi sex repugnantibus obtento, Romam scripserunt, jam inde constare, quantum auctoritatis ac fidei fuissent generatim adepti, postquam se à reformanda disciplina minimè abhor-

horrentes professi fuerant. Inter sex adversatos, vehementiores visi (b) Asturiensis atque Pacensis Antistites: hic eò impotentia actus, ut exclamarit, Patres à Legatis decipi. Quod quantum mitius à Montano correctum, tanto fortius Tridentinum ac Pacecum impulit, ut injuriam Præsulum graviore castigatione increparent. Hujusce denique rei eventus ostendit, non esse optimum administrum, qui magis quod dominus velit, sed qui magis quod domino proficit, exequitur.

(*) *Literæ Leg. ad Farnes. 1. Febr. 1546.*

(a) *20. Jan. & acceptæ 2. Febr. de quibus mentionem faciunt in responsis 4. Febr.*

(b) *Narratur in Literis Leg. ad Farn. 4. Febr. & fufius in Actis Massarelli.*

17. Statim ac innotuit Cæsari Tridentinum Decretum, ad Pacecum scripsit, ac (c) Dandino Nuntio coram affirmavit, Satius esse lentè procedere, nec per anathemata in furorem agere Protestantes. Adeoque Cæsar, ex accusatore, qualis diutius fuerat, adactus est ad agendum precatorem alienæ cunctationis. At contra, si ab initio de sola Fide agi decretum fuisset, altiori obstrepuisse voce, & acriora protulisset animi sensa, indecora Pontifici, præpedita per suos clientes operis effectione, eo nomine, quòd nationis Christianæ vulnera primo loco indigerent medicinâ morum in Ordine Ecclesiastico. Quo exemplo docemur, cum vis omnipotens nulli hominum, quantumvis præcellentium, insit, summi esse detrimenti consilium, summum emolumentum pervicaciter velle.

(a) *Literæ Dandini ad Leg. Trujecti. 4. Febr. 1546.*

CAPUT VIII.

Literæ in eodem Cætu Pontifici ac Principibus destinata; sed postea prætermittæ, & cur. Trium peculiarium confessorum statuta divisio. Consensio de recitando Fidei Symbolo in prima Sessione.

1. IN eadem congregatione decretum, uti Concilium Pontifici gratias ageret, ob collatam ad ipsum promovendum operam, eundemque rogaret, ut sibi patrocinari pergeret, præsertim confirmatâ inter Christianos concordia, prius titubante. Uti pariter ad alios Principes darentur literæ, adhibitis precibus, ut per suos Oratores Synodum cohonestarent, urgerentque suarum Provinciarum Episcopos ad eò maturandum. Sed in posteriori (*) congressu, expensis epistolarum formulis, quibus conficiendis admotus tunc fuerat Coriolanus Martiranus, S. Marci Episcopus, nondum firmiter electo qui Concilio à secretis esset, sententiæ variarunt. Non defuit, qui cum aliquorum risu proponeret, invitandum pariter Æthiopiæ Principem, vulgò *Pretejanem* nominant, Arabes, & Armenos. Joannes Michaël Saracenus, Archiepiscopus Materanus, qui à Legatorum primo, postea Pontifice Maximo, ad Purpuratorum ordinem evectus est, admonuit, comprobante confessorum, in epistola ad Pontificem non esse ab eo tam arctè petendum, quod in Martirani formula habebatur, ut Italicos Episcopos ad Concilium sollicitaret, sed cujuscumque regionis Antistites; pro eo quòd ad cunctos auctoritas Pontificia protenditur, de qua nimis angustè sentire videbatur illa tam coarctata petitio.

(*) *29. Januarii.*

2. Non ita consensum est Episcopo Stabienfi, qui volebat, hujusmodi literas vel à singulis, vel ab aliquo Episcoporum obsignatas mitti; sed contra reposuit, Montanus, Temperaret sibi ab invidenda *Histor. Concil. Trid. Pars I.*

Legatis debita ipsorum muneri prærogativa. Quæ in re fortasse tum ad Ephesinæ Synodi exempla respexit, in cujus literis sola Præsulum nomina subscripta visuntur: tum Constantiensis, in qua præsertim nonnisi eorum subscriptio legitur, qui præerant Nationibus, in quas, ut enarravimus, ea Synodus partita fuerat. Haud equidem dissimulaverim, observatum à me, in quibusdam Seripandi narrationibus affirmari, illum Antistitem acerbius in eo increpitum à Legato; sed ejus acerbiteratem haud fuisse collaudatam, cum ea petitio non tam arrogans censeretur, ut non repudianda solum esset, sed insuper castiganda.

3. Verum potissima discordiæ materies in eo fuit, quòd unusquisque postulabat, ut in literis ad suæ Nationis Principem aliquid peculiaris honorificentia apponeretur. Quin exorta contentio, Num in decreto, Gallia prius, an Romanorum Regem nominari oporteret: tum in Sessione priusne recitari literas ad hunc, an ad illum conscriptas. Nos verò evolventes monumenta, quæ apud Fachinetos servantur, è quorum familia Innocentius Nonus, dum esset Neocastrensis Antistes, interfuit postea Concilio, & plurima ex antea actis in eo legitime signata collegit; comperimus, in eo Cætu diutius ea de re disputatum, Gallis cautantibus, ipsorum Regem posse perfectè & absolutè Regem esse, primumque locum possidere præ ceteris, præter Imperatorem: at verò *Romanorum Regem* nihil amplius sonare, quam *Regem in spe*, non item in re præsentis. Ex adverso Germani disputabant, Regem Romanorum pari cum Imperatore auctoritate pollere; Jura beneficiaria & Clientelas largiri, Imperii Principis regalia, ut ipsi vocant, ab eo juxta ab Imperatore suscipere; hoc absente in Imperatorio Solio ipsum considerare; Edicta & jussiones edere, Comitia convocare, promulgare leges; excipi atque coli ab universo Imperio æquè planè ac Imperatorem. Id ex eo confirmabant, quòd Orator Maximiliani, tunc Romanorum Regis, dum adhuc viveret ejus parens Fredericus Tertius Imperator, in Sacello Pontificio supra Ludovici Gallia Regis Oratorem assistisse. Hisce dissensionibus effectum est, ut hæreret negotium, dareturque Legatis opportunitas removendi leniter hujusmodi invitationes, ubi compertum habuere, haud probari Pontifici, à Synodo sibi munus asciscii, quòd ad se tamquam caput & auctorem spectabat.

4. Primos hocce passus, è quibus vel rectè vel obliqua progressio illius togatorum exercitus pendebat, sollicitè Paulus observavit, summamque curam adhibebat, ne Concilium, more multitudinis recens congregatâ, prius in fastum abiret, mox in audaciam, ac denique in contumaciam; quam ille suspicabatur haud fortasse à Principibus, quantum oporteret reprimendam, & à Protestantibus omni ope fovendam. Equidem haud abstinendum mihi putaverim ab hujusmodi rerum narratione, tametsi satis intelligam, quibusdam imbecillæ mentis hominibus videri, à me per eam arma porrigi Suavi, qui gaudet hæc Pontificis consilia exaggerare, ac deinde damnare, quasi ambitiosa calliditatis plena, immoderatum imperium affectantis. Atqui exillimo, cuicumque hominum, cui livoris tabes rationis aciem non infecerit, satis esse, si repetat animo, quòd prius identidem observatum à nobis est, ambitionis artem non esse, sedulo tueri supremam potestatem in Romano Pontifice divinitus constitutam; & Ecclesiæ incolunitati necessariam. Quòd si liceat hujusmodi solertiam vitupe-

tuperare, quoniam ea est dominantia jucunda; vituperandus etiam erit, quicumque cibo vitam sustentat, quia cibaria gustatui voluptatem afferunt. Atque ob eandem rationem non nisi hebetioris mentis homines à Suavi se decipi patientur, ad verendum Præsidibus vitio id quod ceu virtus commendari solet in cuiusvis legitimi Principis ministris; eos nimirum Domini sui iura ac dignitatis excellentiam facta tecta custodisse. In quo sanè quantò exquisitiore laborarunt industria, tantò ampliorem laudem commeriti sunt; cum prudentia virtutum moralium Regina, & laudum omnium fons, nihil aliud sit, quam ars obtinendi ea quæ decent, per ea quæ licent. Qui verò prudentem à vafro non discernit: neque pariter militem fortem, qui decertat pro patria, fecernet ab audente grassatore, qui pro rapina decertat.

5. Inter has artes etiam illa connumeranda est, quæ Patres in ternos cœtus peculiare, in ædibus trium Legatorum habendos, aptè segregati fuere; quorum cœtum duobus, Paceus & Madruccius per delegatos à se viros interessent. Causa prætentata, cur id fuerit à Legatis propositum, & à Patribus in generali congressu (a) statutum, ea fuit, (b) quò tribus in locis celerius & uberius de rebus deliberaretur; liceretque singulis disputare citra confusionem, quam semper ingens deliberantium numerus parit, & cum ea libertate, quæ extra theatrum exercetur, loquentibus singulis suo arbitratu seu Latino seu patrio ac familiari sermone. Sed Legatorum mens tria præterea in eo spectabat commoda. Primum erat, Ratio longè facilius moderandæ multitudinis, in tres quasi rivulos attenuatæ, quam in ingentem fluvium intumescens. Alterum erat, per eam partitionem perfringi factiones & fœdera, quibus Patres irretiri possent cujuscumque vel auctoritate vel arte. Postremum, Quò vitaretur, ne quis ingenio turbulento, sed simul dicendi vehementiâ & eloquentiâ præditus, universum Conventum ad aliquid perniciosum derepentè impelleret.

(a) 22. Jan. 1546.

(b) *Literæ Leg. ad Farnesium*, 11. Febr. 1546.

6. Hi peculiare congressus secundo Februarii haberi cœpti sunt. In iis singulis relatum, à quibusdam Patribus peti, ut Fidei morumque sanctiones protraherentur, causantibus, multos Antistites Principesque Germaniæ propediem adventuros; Episcopum Pataviensem, Ferdinandi Regis Legatum, se jam in viam dedisse; ex Gallia expectari Oratorem brevè accessurum, unâ cum duodecim Episcopis, & compluribus Theologis; octo ex Hispania Præsules eò accersitos à Cæsare, qui Mendoza vice, lentâ quartanâ laborantis, Franciscum Toletanum eò destinabat Oratorem; ad futuros in dies plures Italos, & præcipuè ab Aula Romana, ubi Pontifex eos severè & generali jussu stimularat. Proinde satis rationi consentaneum videri, magnarum rerum deliberationem cum ea tam egregia ac tam propinqua virorum frequentia communicandam.

7. Quid à singulis Episcopis disertâ responsum, compertum mihi non est, nisi de cœtu habito apud Cervinum; cujus cœtus Acta Massarelli diligentia, qui Cervino à secretis erat, in commentarium relata. Ibi Aquensis Archiepiscopus, qui prius tam impensè petierat hujusmodi moram, ubi sibi sensit oblatam, à sententia recessit, opposuitque, Indecorum videri, si Sessio omni decreti vacua celebraretur. Et cum Gallo Hispanus consensit, qui fuit Fonseca, Stabienfis Antistes. Alii satius existimabant præstolari absentes. Petrus Bertanus ex Prædica-

torum Ordine Phanensis Episcopus, cujus doctrina ac virtutis præmium Purpura fuit, postquam Legatorum Princeps Coronam accepit, admonuit, ex antea actarum Synodorum more, in Sessione proxima publicè recitandum esse, ac recipiendum Fidei Symbolum, ab Ecclesia in sacrificio legi solitum. Seripandus (*) stupore perfrusus, quòd vellet Cervinus supersedere nunc illâ sanctione, quam paucis antè diebus tam sollicitè quæsierat, & tam alacriter obtinuerat, ignarus latentis causæ, sed gnarus, ab hujusmodi viro eam mutationem haud temerè factam, sententiæ Phanensis adhæsit, adducto ad eam confirmandam Toletanarum Synodorum exemplo, apud quas ritus fuit, ut memorati Symboli acceptio reliquas actiones antecederet. Improbantem id ipsum alii, ea potissimum de causa, quòd in Articulis Symboli, Catholici à Lutheranis haud discrepant. Alii contra eadem de causa id comprobant, propterea quòd in quacumque doctrina tradenda, à principiis ordiendum certissimis, maximeque receptis. Atque in hanc sententiam conveniunt reliqui duo privati congressus: quare id in generali Conventu (*) postmodum habito propositum, postquam Legati molliora accepere mandata à Pontifice de statuta conjunctione Fidei ac disciplinæ.

(*) *Monumenta Seripandi supra citata.*

(**) 3. Februarii.

8. Fuit res efficaciter promotâ, prius studiis privatim adhibitis erga singulos, dein in confesso, auctoritate ac rationibus Tridentini ac Giennensis, qui plurimum apud Cæsarianos valebant. Una siquidem inter artes à Legatis adhibitas ea fuit, ut initio duobus hisce Cardinalibus plenissimam facultatem darent sui animi sensa effundendi, quacumque vellent libertate dicendi; postea verò, ubi jam potuissent experimento doceri, se per eam agendi rationem cum promiscua turba misceri, & frequenter subire discrimen abeundi è congressibus exitu sibi parum honorifico; illis insinuarunt Legati, magis è gradus dignitate futurum, si prius ipsi secum consilia communicarent, eaque mutuo inter se composita, Conventibus postea communi studio exponerent, successus prosperi penè securi. Id consilium à duobus illis Purpuratis (quippe ipsorum honori consentaneum) libenter susceptum, in Legatorum pariter commodum cessit; tum quòd Madruccius & Paceus longè facilius in Præsidium sententiam traherentur rationibus, quas animo sedato remotis artibus placidè audiebant, & nondum contrario animo sensu Patribus, seu per privata colloquia, seu publicis in congressibus patefacto; tum quòd jam propensiores in eam partem, à qua sibi honor deferretur, magis etiam afficiebantur ad eandem sententiâ & operâ prosequendam: quemadmodum videre licet, in causis dubiis quemcumque patronum propius credere pro suo cliente jus stare. Hinc factum est, ut paucis reclamantibus convenerit de celebranda die postero Sessione; de recitando complectendoque ibi Fidei Symbolo; de indicenda futura ad quintam Feriam post quartam Quadragesimæ Dominicam diem, hoc est, octavâ Aprilis, dato absentibus oportuno spatio; de non promulgando decreto, quo mores cum doctrinâ copularentur; sed de illo postea observando in præstituta Sessione, perinde ac si solenniter promulgatum fuisset. Tantum est ad plurimorum intellectum concordiam, si concordia præcedat in ea animi facultate, quæ secundum naturam à mente regitur: sed frequenter ex hominum more intellectum regit.

CA.

CAPUT IX.

Tertia Sessio: & quæ sub idem tempus in Germania circa Religionem acciderint.

1. UT ea perficerentur die quarto Februarii, rem divinam ritu solenni celebravit Petrus Tagliavia, Archiepiscopus Panormitanus: Latine verba fecit Ambrosius Politus, Senensis, è Dominicana familia, qui antequam religiosam vitam susciperet, Jus Civile professus, primum Legatum discipulum habuerat; postea verò Minoritanus Episcopus, ac deinde Archiepiscopus Complutanus constitutus est: hic ex pietate erga celestissimam virginem civem suam, suumque Religiosum Ordinem, *Catbarini* (*) cognomen sibi adoptavit; idemque inter Scholasticos insignis plures ingenii laudatores habet, quam doctrinæ sectatores.

(*) *Sixtus Senensis ejus discipulus l. 4. Bibliotheca sancta, in voce, Ambros. Catbarinus.*

2. Postea duo Decreta sunt recitata. Dicebatur in altero: Cum agnoscerent Patres rerum ad quas accedebant ingens molimen, ad extirpandas hæreses, moresque reformandos, cumque futura ipsi non esset colluctatio adversus carnem & sanguinem, sed adversus spirituum nequitiam in caelestibus; omnes in primis cohortari, ut in Domino, & in potentia virtutis ejus corroborati assumerent scutum Fidei, galeam sibi salutis imponerent, & arriperent gladium Spiritus, quod est Verbum Dei. Statuebant deinde, Confessionem Fidei ante omnia præmittendam, veterum Patrum exemplo, qui sacratiora Concilia ab illa inchoare confueverant, eoque interdum unico adjumento ethnicos ad fidem traxerant, hæreticos convicerant, fideles confirmarunt: atque eâ gratia Symbolum, quo Romana Ecclesia utitur, recitandum esse.

Altero Decreto præscribebatur futuræ Sessioni dies octavus Aprilis, longius quidem distans, sed datâ operâ selectus, quòd per eam cunctationem accederet auctoritas dignitasque sanctionibus, quæ parabantur; cum esset compertum, multos jam iter inisse, ut Concilio interessent, & alios ad ineundum esse paratos. Interim non esse cessandum ab iis argumentis expendendis, quæ digna Synodi Constitutionibus viderentur.

3. Patribus de priori Decreto rogatis respondit primus Præsidium, ac postea reliqui omnes, *Placet & ita credimus*. Tres tantum Episcopi, ut aliquid adderetur petierunt oblatâ schedulâ, ne vocibus reclamantes offensionem parerent. Fuit unus ex his Fesulanus, qui in eo scripto affirmabat, sibi comprobari non posse vel illud vel aliud Decretum, absque debita Concilio inscriptione, *representantis Ecclesiam Universalem*. Duo reliqui fuerunt Episcopi, Caputaquensis & Pacensis, qui contestabantur, assentiri se quidem ut in præfati Decreto ea inscriptio ommitteretur; ita tamen, ut integrum esset Concilio eam addere, quocumque tempore visum foret. Idem duo de altero Decreto rogati, novas schedulas protulere, in quibus affirmabant, haud sibi videri silentio prætereundum quòd jam inter Patres convenerat, de copulanda dogmatum morumque tractatione. Fesulanus verò respondit: Quòd etiam ad secundum Decretum spectaret, se persistere in porrectæ jam schedulæ sententia, h. e. in magnifici tituli postulato. Usque adeo nonnulli abhorrent à deferenda sententia sibi semel probata, quasi à publica errati confessione, ut malint videri semper in hoc ipso non solum aberrantes, sed indociles.

4. Dum hæc Tridenti agebantur, negotium religionis in Germania iniquis erat. (*) Sub illius anni primordia Protestantes Francofurti coacti, conspiraverant ad extorquendam omnino licentiam conscientiæ, liberam cooptationem in Cæsaream Cameram Spirensis, & impunitatem Ecclesias diripiendi: eapropter statuerunt Tridentinæ Synodi everisionem moliri, fœdus Smalcaldicum in Cæsarem, ac defensionem Archiepiscopi Colonienfis Apostatæ adversus eundem simul & Pontificem. Eodem tempore Palatinus Septemvir, qui diu anceps nutaverat, præceps corruit, abjectâ Catholicâ Religionem, ac suis è terris expulsâ.

(*) *Belcarius l. 24. num. 19.*

5. Carolus, tamen (*) animadverso, Protestantes non mentis caligine sed animi pravitate peccare, adeoque non ad illuminandum, sed ad concremandum facibus opus esse; tamen & ut promissa servaret, & impotens exuendi spem illius pacificæ reconciliationis, ad quam & religionis & utilitatis studio votis omnibus ferebatur, colloquium prius indictum haberi iussit Ratisponæ ad exitum Januarii: & Præsides illi destinavit Mauritium Huttenum Episcopum Elstettensem, & Fredericum Fursterbergium; addiditque his postmodum Julium Flugium tunc Nauburgensem Antistitem, Protestantibus suspectum, quippe à sua Ecclesia illorum operâ depulsum. Disputatores ex Catholicis fuere Petrus Malvenda ex Dominicana familia, Everardus Billicus Carmelita, Joannes Hoffmeister Augustinianus, & Joannes Cochlaus: ex acatholicis Martinus Bucerus, Joannes Brentius, Georg. Major, Erardus Schneppius. Hoc colloquium diu Lutheranorum causâ dilatatum est, eorumque cavillationibus lentè productum fuit; ab iisdem post mensem tertium præcisum potius quam solutum, Ratisponâ invito Cæsare, & nondum expectato ejus responso profectis.

(*) *Belcar. loc. cit. & Spondan. an. 1546. Relatio Billici ab eo citata, & Cochlaus de Actis Lutberi, an. 1546.*

6. Nihilominus adhuc Suavis infectam rem vitio vertit (cum certè Pontifici non possit, non modò illius nihil participi, sed ei pro viribus adversato) Catholicorum technis, & simulationibus subdolis ipsius Cæsaris. Ex quo liquet, hunc hominem non Pontifici solum fuisse inimicum, sed cuicumque hæreticis non amico. Quò nunc defluxit studium illud obedientiæ erga profanos Principes, quòd ille tam magnifice præsert, ad aucupandam suæ Patriæ gratiam; quando per volumina publicè impressa, Germanorum Cæsaris perduellium patrocinium suscipit; præter laudes cohortationesque per suas privatas literas, quas Operis initio protulimus, Ugonottis Galliarum Regis perduellibus impensas? Spondanus Scriptorumque ab eo adducti adeantur, & in comperto erit, quàm mendax, quàm iniquus extiterit Suavis in hujusce rei narratione. At meo judicio nequit in eum produci testis luculentior ipso Suavi, à me toties in hujusmodi vitiis deprehenso, adeò ut concursus ejus narratio parum absit, ut fidem abrogare possit probatoris fidei scriptoribus.

CAPUT X.

Martini Lutberi mors, & de eo judicium.

1. Nobilitavit hoc idem tempus Martini Lutberi mors, quæ Islebii 18. Febr. accidit in Comitum Mansfeldiorum oppido, ubi natales habuerat.

rat. Varii ex Catholicis Scriptoribus varia recensent divinæ ultionis signa, seu certè cognita, seu per famam vulgata, quæ instar Poëtæ narrat quandoque quod convenit potius quàm quod evenit. Defecit anno climacterico. Quispiam, cui liberet argutiis ludere, diceret, cælestes orbes videri per hoc voluisse, se quoque aliquid benemereri in extinguendo monstro tam noxiè pestilenti.

Secundo ingenio præditus fuit, sed hujusmodi, ut plurimum acerbi, nihil umquam maturi protulerit: quippe ne unam quidem illius meditationem reperias, quæ legentis animum expleat, & quæ non magis imitetur gigantem abortivum, quàm foetum perfectum. Mens quidem illi robusta, sed vastatori aptior quàm ædificatori: atque ita spectamus Catholicam Religionem ab eo pluribus in Regnis everfam, sed ejusdem doctrinam angusta in regione fundatam. Copiosam rerum eruditionem obtinuit, sed quasi plurimæ suppellectilis congeriem, sive nummis æneis locuples ærarium, non quasi vestiarium nobilium aulæorum, sive unionum gemmarumque thesaurum. Et hac ipsâ eruditionis affluentia usus fuerat veluti quadam imbris ætivi procellâ, quæ tellurem usquequaque obruit, nusquam ad fecunditatem imbuit: nullum enim argumentum, variarum historiarum notitiâ, vel multorum auctorum lectione indignum, ab illo umquam illustratum. Fuit eloquens linguâ & calamo; sed instar turbinis pulverem attollentis ad oculos occæcandos, non placidi fontis pellucidam aquam effundentis ad recreandos; cum in tot ejus Operibus ne unam quidem periodum invenire liceat, quæ incultum & agreste quiddam non præ se ferat. Audacem se præbuit, non fortem, suetus rixas initio per impetum aggredi, postea per timorem prosequi, veritus ne despiciatui haberetur, neve sibi venia denegaretur. Nemo petulantior in conculcandis ipsis regnantium Sceptra, dummodo à se remotis, lutulento pede, per suas nimirum contumelias verius quàm satyras: nemo illo formidolosior, cum propè instabant pericula. Sæpè dolorem prætulit, quod usque eò progressus fuisset adversus Pontificem; sed pertinaciter adhuc pugnavit, quod jam præclausum à tergo pontem sibi crederet: atque eâ spuria fortitudine usus est, quam Aristoteles belluis tribuit, quæ acriter pugnant, cum ad sua spelæa paludisque receptum non habent. Sæpius obtulit silentium, si pariter adversarii tacuissent: in quo palam fecit, se ab honoris humani zelotypia, non à Divini studio moveri. Rem Christianam pervertit, sed magis aliorum jacturâ quàm suo lucro. Eum Principes sunt secuti; sed ut ipsi dicescerent, non ut illum ditarent: unde semper in egestate jacuit, eò miseriore, quò ipsius superbiam magis invisâ magisque ejusdem intemperantiæ intolerabilis. Multis principatibus privavit Ecclesiam: sed visum est id ipsum ex Divino consilio valuisse ad hanc mysticam vitem potius putandam, quàm obtruncandam; cum eadem ex causa & in Fide Catholica vegetiores, & in omni virtutum genera fecundiores evaserint palmites illi, qui viti conjuncti persistere: atque ex hoc ipso visum est non tam diminui, quàm perpurgari aurum, ut ejus probitas emicaret, collata cum sordibus segregatis; cum patuerit in atroci illa Christiani generis seditione, quænam esset pars fidelis, quæ sincera Respublica, & non rebellantium turba; hoc est, pars major, nobilior, doctior, moratior, sanctior. Perennis permanit in posterorum memoria; sed perennitate infamiam verius quàm gloriam: cum & numero frequentiores sint, & auctoritate præstantio-

res ii qui hominem ut hæresiarcham detestantur, quàm qui ut Prophetam venerantur.

2. A Suavi narratur, Tridentum ac Romam majori affecta fuisse gaudio ex abrupto Germanico Colloquio, obituque Lutheri, quàm in cœrore ex Palatini & Palatinatus hæresi: *Sed ea, quæ ad nostram usque ætatem evenere, palam fecisse, Martinum tantummodo administrum fuisse, causas verò altas potentiores atque abstrusiores.* Hoc postremum satis superque refellitur per ea quibus consimile sophisma diluimus in cæde Zuinglii à Suavi constat. Cetera dubitandum non est, Concilio ac Pontifici placuisse Colloqui cessationem. Merito quidem illi formidabant, ne qua ibi concordia cuderetur, sinceritati Fidei, & Ecclesiæ auctoritati perniciofa, per summum dedecus Concilii, cujus erat hujusmodi rebus legitime prospicere, quodque ad eas componendas tanto Ecclesiasticorum incommodo coaluerat, ipsâ Germaniâ efflagitante: adeoque lætabatur, spectantes Ecclesiam ab eo subtractam periculo, & ratione subtractam, ut invidia recideret in hæreticos, qui Colloquium præciderant, nihil in eo Pontificiis molientibus, unde simplici Germanorum multitudini turbatores concordiam viderentur. At fuisse Pontificios in spem magnam erectos morte Lutheri, neque verum conficitur ex monumentis, quæ videre est, neque simile vero ex rerum conditionibus, quas observare licet: nisi fortè Suavis imperitæ turbæ spe loqueretur; cujus sensa profere quasi unius Reipublicæ, uniusque Principum sensa, pudendum certè Suavi, satis gnaro, nulli esse posse Athenas aded doctas, ubi turba igne non sit; & ne Platonem quidem existimasse, illam sua commentitia civitate futuram fuisse prudentem. Enim verò homines facti conscii, & rerum civilium intelligentes, nullam super Lutheri cineribus spem molem extruere potuerunt.

3. Scripserat multos ante annos ad Pontificem Contarenus, ut suo loco narratur: Si non Lutherus modò, sed cuncti Doctores hæretici non, inquit, extincti, sed ad Fidem revocati fuissent, nihil id fuisse permoturum Principes ac populos ad hæresim deleendam; cui non ex opinionis errore, sed ex ingluvie rapinarum, ac licentiæ cupiditate inhærebant defixi. Id ipsum comprobant exempla in morte tot veterum hæresiarcharum, nuper in funere Joannis Hussi, ac postremò Ulrici Zuinglii. Eximen his extinctis, ipsorum hæreses non tam altera dices egerant quàm eo tempore Lutherana. Debantur itaque eo funere cordati Catholici, italis ac lætatur obsessa civitas ruinâ collabentis hostium machinæ; non quasi convulsa jam mœnia illius calidè resurgant, sed quòd cives metu liberentur stragis novæ, quam infesta moles minitabatur. Nos vero calamum ad Concilium convertamus.

CAPUT XI.

Quæ post tertiam Sessionem agitata. Quæ proposita ad sacrarum Literarum libros comprobandos. Ubi etiam expenditur, quousque Florentina Synodus perduraverit.

1. Molesta Legatis accidit ea quæcumque fuerit trium Episcoporum contradictio in Sessione præterita. Videbatur ipsis probi Senatoris officium esse, in privatis consultationibus sententiam libere dicere; at ubi oppositum majori sententiarum numero statutum fuisset, hoc ipsum post eâ tamquam propriam sententiam tueri in Conventionibus publicis, auctâ per eam concordiam præ-

sessionem & auctoritate Decretis, & reverentiâ Senatui. Quapropter in proximo congressu (*) singulos Montanus oravit, ut acquiescerent titulo satis amplo ac decoro, quo Synodus appellabatur, prout reverè erat, *Oecumenica & Generalis*: quæ huic addenda quidam putabant, ab antiquioribus Conciliis minimè fuisse usurpata: a Constantiensi verò inducta, quòd tunc certus Pontifex non extaret; qui universæ præsideret Ecclesiæ, adeoque nec ab eo Concilio dici; per quæcumque Synodum, universalem Ecclesiam repræsentari, sed nominatim per illam. Compertum esse in duobus legitimis Conciliis, Florentino ac Lateranensi, post Constantiense habitis, eam inscriptionem prætermisissam. Quæ rationes à contraria sententia (**) aliquos retraxere.

(*) 8. Febr. 1546.

(**) *Ex Facbenetorum monumentis.*

2. Legatus idem ad aliud argumentum, quod posteriori oppositionem exciverat, sermonem convertit, ad omittendum videlicet Decretum de conjunctione dogmatum ac disciplinæ: Nihil detrimenti passam sibi videri Synodum, si verbo tacuisset quod re perfecisset: Decretum illud sub ea forma sub qua vulgandum fuisset, exile ac jejunum à se temper existimatum, nec honorificum primæ tantum Concilii sanctioni solenni: Quidnam aliud in eo dici, nisi quiddam summatis indictum fuerat per Pontificium Diploma, quo celebrandæ Synodi causæ exponuntur? Sibi fuisse consilium illius ampliandi, adjectâ denuntiatione Episcopis absentibus, ut eò se conferrent, suamque causam dicerent, aliisque rebus usui futuris: sed ab consilio se dimotum summorum virorum auctoritate aliter sententium.

3. Porro Didacus Alaba, Astriensis Episcopus, acer ingenio, ac libertatis amans, subiecit: Non de certandi, sed addiscendi studio Legatum à se rogari; exponeret, quâ illâ auctoritate habuisset in animo, ut jam dixerat, Decretum consensu Patrum confirmatum immutare? Se quidem interfuisse cum potestate judicandi variis Hispaniæ tribunalibus, quibus Cæsaris Consilia præerant, nec umquam novisse, ab ullo rætidum sibi auctoritatem arrogatam imutandæ universi consensu sanctionis. Tunc Montanus temperata loquendi natione usus, quæ istum quo vis impetu graviolem incutit in hujusmodi præliis; ait: Cum tam humaniter id ab Episcopo quæreretur, se libenter illi facturum satis: Sibi videlicet fuisse in animo id agere, quod non solum Legatò, sed cuilibet etiam Episcoporum liceret; id autem esse, antequam Decretum promulgaretur; illius mutationem proponere, rei arbitrio Patrum suffragiis relicto. Quod autem spectabat ad auctoritatem, quam ibi Legati obtinebat; haud sibi rationem suppetere, per quam illi tam cursim satisfaceret, cum ea tam latè pateret, ut nequiret in pauca redigi. Hoc à se generatim dici posse; Effatum esse apud Canonum consultos, Legatis à Latere licere quiddam seu à voce communi, seu à peculiaribus Pontificis iussionibus eisdem non denegatur. His responsis quanto mitioribus, tanto efficacioribus ad reverentiam respondentem conciliandam, & inconsiderantiam in percontante demonstrandam, tacuit Antistes coronâ plaudente.

4. Deinde quò per res futuram Sessionem statuentem discuterentur, idem Legatus exposuit: Optimum sibi factu videri, ut primo loco recenserentur ac reciperentur libri Canonici sacrarum Literarum, quò certò constaret, quibus armis esset in hæreticos dimicandum, & in qua basi fundanda esset Fides Ca-

tholicorum; quorum aliqui super ea re miserè angebantur, cum cernerent in eodem libro à plurimis S. Spiritus digitum adorari, alios contrâ digitum impostoris execrari. Hoc statuto tria in peculiaribus Cœtibus proposita sunt. Primum, An omnia utriusque Testamenti volumina essent comprobanda. Alterum, An ea comprobatio per novum examen peragenda: Tertium à Bertano ac Seripando propositum, An expeditet sacros libros in duas classes parti: alteram eorum quæ ad promovendam populi pietatem pertinent, & illius ergò solum ab Ecclesia recepti tamquam boni, cujusmodi videbantur esse Proverbiorum & Sapientiæ libri, nondum ab Ecclesia probati tamquam Canonici, tametsi frequens eorum mentio haberetur apud sanctum Hieronymum & Augustinum, aliosque veteres auctores: alteram eorum, quibus etiam Fidei dogmata innuntiantur. Sed ea divisio, tametsi ab aliquo auctore (a) prius facta, & tunc à Seripando promotam per libellum eruditissimum (b) ea grati à conscriptum, quocumque libri Canonici ritè expenderentur, uti reverè firmam rationem non præfererat, ita nec suâ specie Patres allexit, vix naçta laudatorem: quare nihil ultra de illa disputabimus.

(a) *Vide Canum l. 2. de locis Theol. argumento 6. c. 10. & in ejus Solutione c. 11. ubi acriter arguit Cajetanum, quod in fine sui Commentarii de Libris historicis veteris Testamenti afferat & comprobet eam divisionem inter sacra volumina.*

(b) *Extat inter scripturas Seripandi.*

5. Ex tribus propositis quæstionibus, in prima fuerè citra discordiam, partem affirmantem secuti; pro qua Cervinus Cardinalis in peculiari prius, deinde in generali (c) cœtu differuit. Aliquot, ajebat ille, sacrarum libros non ab hæreticis solum, sed ab aliquo Catholicorum in dubium vocari: incomperum quidem esse, undenam ea dubitatio exorta fuerit, sed verisimile videri illam exhaustam ex hæreseos cloacis, sedulo studentis tamquam falla calumniari legitima testimonia, quibus falsitate: suam redargui sentit. Ad disertè comprobanda ea volumina quæ Canonica censerent, invitari Patres exemplo & Canone postremo Apostolorum, ac Trullano Concilio, in quo illorum pleraque recensentur, & Laodiceno, eadem planè connumerante, ac tertio Carthaginensi, quod libros Judithæ, Tobiæ & Apocalypsis inter Divinos agnoscit. Consimilem etiam syllabum fuisse confectum à SS. Athanasio & Gregorio Nazianzeno, à quarta Synodo Toletana, ab Innocentio ac Gelasio Romanis Pontificibus, ac denique à Concilio Florentino.

(c) 22. Febr.

6. In altera quæstione dissidebant inter se Præfides, & universum Conventum in duas partes æquo ferè diviserant. Montanus, cui Paceus ad hærebat, ejusque consilii verè auctor visus fuerat, cum de superiori capite disputavit, quodcumque novum examen recufabat. Contra verò Cervinus ac Polus, consentiente Tridentino, qui pariter in primi articuli disputatione suam hanc sententiam indicaverat, satius ducebant novam impendi operam discutiendis ac diluendis adversariorum objectis. Asserebant primi, Hanc esse consuetudinem ac firmitatem Ecclesiæ, veteres Conciliorum ac Patrum Sanctionis in litem minimè revocare. Redigebant in memoriam sapientissimum Gelasii ac Leonis summorum Pontificum documentum; Res semel decisas haud retractandas: hinc à Marciano religiosissimo

mo Imperatore per sua edicta cautum fuisse, ne amplius in disceptationem adducerentur: satis esse habitas in eo à prioribus Conciliis disputationes: hæreticorum cavillos abunde refelli à Fischerio Cardinali, à Cochlezo, à Pighio, ab Eckio, & ab aliis præstantissimis viris. Cuiam usui hoc novum examen? Num ut anceps appareret Concilium de auctoritate legitima earum scripturarum, quæ fundant intentionem Ecclesiæ in hæreticos; & nostræ Fidei principia constant? An ut Lutheranus liceret gloriari, suis argumentationibus suspectas falsitatis reddidisse Catholicis superiorum Conciliorum definitiones? Disputationem ad id solum institui, ut veritas indagetur: quicumque finis alicujus gratiâ quidquam adhibet, eumdem profiteri se adhuc sine carere.

7. Arguebant ex altera parte, adhibendum examen, non solum quò veritas comperiat, sed quò etiam confirmetur. Debere Patres non seipso tantummodo alere cælestis sapientiæ pabulo; sed esse Pastores, quin & Pastorum Pastores: proinde tui esse muneris, illos idoneos reddere, exhortari in doctrina sana, eosque qui contradicunt arguere. Injunctum Catholicis à postremo Lateranensi Concilio ut argumenta cuncta dissolvant objecta Fidei nostræ mysteriis; cum planè necesse sit, omnem hujusmodi argumentationem, quippe veritati oppositam, quoddam esse sophisma, adeoque dissolubile. Docuisse S. Thomam: Quemadmodum Theologi non est Christianæ Fidei principia comprobare; ita ipsi esse partes, eadem adversus omnes oppugnationes tueri. Id à summo illo Doctore perfectum in aurea Summa contra gentes, eique veterum Patrum exempla præfulsisse. Extare disceptationes S. Athanasii cum Ario, S. Hieronymi cum quodam Luciferrano de rebus jam per Concilia confirmatis: disceptationes quidem non verè habitas, sed confictas; at ejusmodi, quæ ostendant, haud disconveniens nec inutile visum sapientissimis illis Patribus susceptum à se patrocinium causæ Catholicæ, etiam post denuntiatum ab Ecclesia judicium. Testificari Concilium Africanum, Donatistas ad disputandum super doctrinis longè prius à Nicæno damnatis, fuisse à Catholicis invitatos; & S. Augustinum cum iis disceptationem in iisse. Cum Mecario Antiocheno Patriarcha, jam à sexta Synodo proscripto, decertasse Bonifacium jussu Benedicti Romani Pontificis, & S. Dominicum cum Albigenisibus hæreticis manifestariis. Post Decreta Nicæna quoties vocem *ὁμοῦσιον* in controversiam revocatam? Ne ab ipso quidem S. Leone, qui prohibuit in disputationem deduci; quæ Nicææ & Chalcedone à S. Spiritu stabilita fuerant; ingenii sui operam denegatam iis, qui hausto jam simplici definitionum lacte, solidiorem rationum cibum mandere cupiebant. Vel sanctissimos Apostolos Christianæ Fidei fundatores, & à Divino Spiritu plane veritatem edoctos, ubi de Veteris Legis obligatione decernendum fuit rem examini subdidisse. Existimationis plurimum Concilii Decretis accessurum, ubi universæ Nationes audierint, hæreticorum rationes ab ea expensas & confutatas. Alioquin eam, quam Patres appellarent venerationem antiquitatis, ab aliis vocitatum iri laboris fastidium, aut responsionis incertitiam.

8. Præpotuit hæc posterior pars, in privato confesso coram Cervino eam promovente. In primo (a) generali nihil perfectum, in altero (b) tanta fuit in sententiis diversitas, tanta in sermonibus confusio, ut opus fuerit jubere Promotorem, suam quemque ordinatim rogare sententiam, ac numerare.

(a) 12. Febr. (b) 15. Febr.

Re ad eam suffragationis formam redactâ, de cunctis sacre Scripturæ libris recipiendis concorditer convenere. In eo discordabant, an affigendum anathema cuicumque eos recusanti, quo audacia comprimeretur quorundam etiam Catholicorum adversantium, inter quos Cajetanus quoque connumeratus. Id contendeat Pæceus, quem Legati ac supra viginti ex Patribus sequebantur. Repudiabat Madruccius quatuordecim ei faventibus.

E sacris Literis ad Apostolicas Traditiones progressi sunt, ad ea videlicet documenta, ac mandata Christi Domini, ac Apostolorum, quæ non quidem in libris Canonicis scripta continentur, sed, ab illis voce communicata, suis alumnis in persuasione, ritumque communi fidelium persistere, atque in Patrum voluminibus, & Ecclesiæ historiis recensita comperiuntur. Statutum fuit in (*) cœtibus peculiaribus, ut primò ageretur de his recipiendis; deinde de corruptelis tum sacrarum Literarum, tum etiam Traditionum, tam in prioribus interpretandis, quam in utrisque populis edocendis. Fuit qui vellet, ut Ecclesiæ Institutiones abjicerentur; alii, Concilia & Decreta Romanorum Pontificum. Et sanè tot sententias, quot linguas tunc fuisse comperio. In hisce privatis congregationibus (**) bini Patres in singulis ex tribus designati, alter Theologus alter sacrorum Canonum peritus, qui Decreta perscriberent de Canonicorum voluminibus, ac Traditionum comprobatione. Hi fuere Salvator Alepius Archiepiscopus Turritanus, & supra memorati Archiepiscopi, Materanus & Armachanus; qui jam patet, an ad graviora censeretur idoneus quam ad equis cursoribus iter habendum, qualem illum Suavis expingit: & præter hos, Episcopi Pacensis, Bellocastrensis, & Feltriensis.

(*) 18. Febr. (**) 13. Febr.

Perfectæ sunt insuper Scripturæ, ac sacrorum Doctorem testimonia Traditionibus faventia. Admonuit opportunè (*) Claudius Jajus à Societate Jesu, Procurator, ut diximus, Augustani Cardinalis, duo esse genera Traditionum; alterum ad Fidem spectantium, alterum ad mores ac ritus: priores absque exceptione recipiendas videri; ex posterioribus eas dumtaxat, quæ in Ecclesiæ consuetudine hodie vigent. Quod Cervinus S. Basilii auctoritate confirmavit, docentis non nisi eas Traditiones amplectendâs, quæ ab Apostolis traditæ ad nostra usque tempora propagatæ fuissent.

(*) In peculiari cœtu coram Cervino 13. Feb. ex monumentis Massivelli.

9. Ea omnia in generalem (*) conventum relata, ubi haud modice diffensus est. Volebant siquidem alii, ut nominatim distinguerentur Traditiones recipiendæ: alii, inter quos Turritanus, è diverso volebant, ut generatim acciperentur, sed omniâ voce, *Apostolicarum*; nec rejici viderentur omnes reliquæ de ritibus, ab Apostolis non profectæ. Has postremas nequiquam recipiendas censebat Clodienus Antillites, quippe numero infinitas, ac nimium graves. At Felulanus & Asturiensis, in discordia à reliquis semper concordēs, conquesti sunt, cum jam convenissent de conjungenda Fidei ac disciplinæ tractatione, nunc solum alteri operam dari, non sine inconstantia nota, & cum temporis nihil agendo jactura. Quo Thomas Casellius, ex Ordine Dominicano Britonorientis Episcopus, commotus inquit, Mirum sibi videri, unum aut alterum hominem arrogasse sibi, ut Synodo univèrse perpetuò adversarentur; num fortè, ait, consensu pleniss-

plenissimo decretum non est: agendum post libros Canonicos de Traditionibus, ac deinde de abusibus utrimque ortis; Utri igitur æquius conqueri possent, Patrum Universitas de binis dissentientibus, an par dissentientium de communi omnium sententia?

10. Neque Polus Cardinalis, tametsi modestiæ singularis tenax, ac taciturnus, sibi temperare potuit, ne converso ad duos illos inquietos obtutu severo exclamaret: *Quicumque hoc in Patribus vel inconstantiam consilii, vel jacturam laboris appellat, nã ipse tenuem rerum intelligentiam præ se fert. Lutheri turbo, quo Ecclesiam convolvit, quonam è specu prorupit, nisi ab audacia oppugnandi tum legitimam auctoritatem, tum versionem sacrorum Voluminum, in quibus doctrinas suas fundat Ecclesia? Et quod attinet ad corruptelas, an non pleræque & gravissimæ Ordinis Ecclesiastici ad hæc duo capita rediguntur? Nimirum ad rationem concionandi ac docendi, quæ refertur ad sacras Literas; ad Confessionem, ad Dei cultum, ad observantiam Rituum, Legumque Ecclesiasticarum, quæ ad Traditiones spectant? His ritè confectis, sui profecto curriculum plusquam dimidium Synodus feliciter confecerit. Horum verborum pondus auctum gravitate dicentis, amborum confidentiam compressit, atque in pudorem convertit.*

11. Ac mihi quidem libet has humanas labe in eo sacrosancto Cœtu deprehensas sincerè proferre, cum viderim ab ipso Deo multò cædiore suo calamo exaratas, vel de iis quos elegerat populi sui Duces, suæque Ecclesiæ fundatores: una veritas alterius occultatione tuenda non est, cum ipsæ altera alteri numquam adversentur. Historia instar est pictæ imaginis, quæ tunc præstantior, cum expingitur non quod pulchrius, sed quod exemplari similis. Saltem ex his immoderatis æstibus alicujus Antistitum facile quisque deprehendet, quam nequiter mentiatur Suavis, dum ab eo Concilio libertatem omnem excludit, quò sibi suisque sociis eam arroget ad doctrinas ibi definitas rejiciendas, legesque ibi sancitas perstringendas.

Inter has minoris pretii altercationes, novum argumentum proposuit Clodienus, quod validissimum videbatur: *Juvatne, inquit, cæco nos impetu Traditiones comprobare, perinde ac sacras Literas recepimus, immixti Decreto quasi à Florentina Synodo confecto, quod nihil ad eam Synodum spectat, cum illi finem imposuerit postrema ipsius Sessio Anno 1439. Decretum verò obfignatum comperiatur 4. Februarii Anni 1441.?*

12. Sed observarunt Legati, & eorum primus, five suâ sponte, tive ad monitu Cervini respondit: (*) Falli eos, qui Florentinæ Synodi exitum Anno 1439. tribuebant: ibi quidem desinere Latinam versionem Bartholomæi Abraham Cretensis, quòd solum ad id usque temporis, hoc est, usque ad septimam Sessionem ibi Græci fuerint commorati, & Acta perscripserint, ex quibus modò laudatus interpretes desumpsit eam partem, quæ Conciliorum volumini fuit inserta. Reverà tres insuper annos persistisse Synodum illam Florentinæ, ac inde Romanam commigrasse; uti liquet ex constitutionibus, quæ visuntur non modò in Actis Synodi positæ, sed etiam ab Augustino Patrio Canonico Senensi, in Epitomen Baileensis Concilii à se conscriptam relatæ. Ibi extare duo Florentinæ Synodi Decreta, alterum Anno 1440. habitum, quo electio Pseudo-Pontificis Felicis Quinti irrita declaratur; alterum 26. Aprilis Anno 1442. de transferendo Florentiâ

Histor. Concil. Trid. Pars I,

Romam Concilio. Neque dari dubitationi locum, an Decretum, de quo agebatur, reverà esset Florentini Concilii; nam Cervinus suismet oculis usurpaverat ejus autographum in tabulario Arcis Eliæ inter Acta illius Concilii, chirographo Romani Pontificis & Cardinalium signatum, plumbeaque Bullâ munitum. Addebat ille: Cum videret Eugenius, Græcis abeuntibus adhuc persistere Concilium, velut oppositum illi propugnaculum, ab eo detentum. Ibi ex Patrum sententia ab eodem in Ecclesiæ sinu susceptos hæreticos, (**) Armenos nuncupatos, à quodam Jacobo Syro jam seductos, aliosque hæreticos Ægyptios, qui eundem auctorem agnoscentes, *Jacobitæ* speciatim nuncupantur. In quorum reconciliatione, ac Fidei doctrina ipsis tradita continetur memoratus sacrorum Voluminum catalogus. Fuisse pariter ibi agitatum de præstolandis etiam Oratoribus Æthiopiæ, qui dicebantur illius Concilii fama permoti ad ipsum adendum iter aggressi: sed à Pontifice, Romanorum precibus fatigato, Romam fuisse traductum Concilium, constituta in Laterano Sessione die decima quinta post reditum. Neque officere veritati omissa in exordio constitutionis verba solennia consueta, *sacro approbante Concilio*: illius enim constitutionis præmium meram esse ex accidente prolusionem; sed ubi doctrina traditur, consultò verba prius omissa disertè apponi.

(*) In prima parte Actorum sub Paulo III. servata in Arce S. Angeli: *Literæ Cervini ad Furnesium, 27. Febr. 1546. & Diarium Massivelli in Cœtu peculiari apud Cervinum, 13. Marti 1546.*

(**) Vide Baronium Anno 1535.

13. His consonat quod ætate nostra contigit: nam opera Horatii Justiniani, Sacerdotis è Romana Oratorii Congregatione, & Vaticanæ Bibliothecæ Custodis, ejusdemque postea supremi Præfecti, cum dignè fulsit in Purpura, quædam Florentinæ Synodi Acta in lucem prodire, in quibus hæc omnia perleguntur, Synodique Constitutiones usque ad Annum 1445. continentur, unâ cum accessu ad Concilium Æthiopum Legatorum, regressuque Syrorum, Chaldæorum ac Maronitarum ad Romanæ Sedis obedientiam. Sed hæc gestorum notitiâ, quo per ea tempora, de quibus loquimur, obscurior erat, eò certè illustriorem reddit eruditionem Legati. De his omnibus, itidemque de plurimis aliis rebus gestis, quas paulò antè narravimus, quæque in Actis visuntur, Suavis nihil mutit: si quoniam ea ignoraverit, nimis temerè historiam Concilii aggressus est; quemadmodum, ut superiori utamur similitudine, pictor, qui vellet certum hominem expingere; cujus vultum ignoraret: si quoniam de inoultia illa omiserit, ad occultandam Legatorum eruditionem, & exquisitam Synodi solertiam in rebus expendendis; nimis fraudulenter se gessit cum suis lectoribus, & in utrovis indignus fide convincitur.

14. Hoc tamen silentio probrosior est mendax ejusdem narratio, sollicitos fuisse Patres de libero Baruch, qui inter Scripturas sacras nec à Laodiceno Concilio; nec à Carthaginensi, nec à Romanis Pontificibus connumeratur; cujusque desideratur initium: unde *omissus fuisset; sed obstabat, inquit ille, quod in Ecclesia ex eo Lektionen recitentur; quæ ratio a seò valida visa est, ut Congregationem adduxerit ad asserendum, à veteribus fuisse habitum Jeremia partem, eique apponendum.* Nihil ex vero. Cervinus, cum advertisset librum illum ab aliquo etiam Catholicorum in dubium revocari, (a) ad-

CAPUT XII.

monuit, nihil obfistere syllabo factorum Voluminum à Synodo Florentina confecto, inter ea ibi connumeratum esse Baruch, tamen à plerisque antiquorum de ipso mentio non sit habita: illorum siquidem mentem fuisse, non hunc librum excludere, sed comprehendere in libro (b) Jeremiæ, cujus amanuensis fuerat Baruch; uti constat ex multis Patribus agnoscantibus Opus Baruch inter libros Canonicos, & adducentibus tamquam idem ac Jeremiæ Opus; atque hujusmodi sunt (c) Clemens Alexandrinus, Ambrosius, Basilus, Chrysostomus, Augustinus, & cum illis Sixtus Primus, Felix Quartus, ac Pelagius Primus Romani Pontifices; cum tamen asseverat Suavis, hunc librum à Romanis Pontificibus haud fuisse receptum. Ad hæc addi poterat, à SS. Cypriano & Cyrillo (d) eundem citatum sub nomine ipsius Baruch; præter eos Patres, qui nullo apposito Auctoris nomine Opus ipsum nominant atque interpretantur uti divinam Scripturam. Non igitur sola auctoritas, quæ provenit illi libro ex Ecclesiæ usu, recitantis desumptas ab eo Lectiones in sacrificio sanctioris Sabbati, ac Pentecostes, permovet sapientissimos viros, ut eum tamquam Canonicum per Fidei dogma pronuntiarent; sed auctoritas etiam antecedentis Concilii Oecumenici, & antiquissimorum simul ac sanctissimorum Doctorum, tam ex Græcis, quam ex Latinis, Romanorumque Pontificum. Ex his mendaciis, quorum hic aperte convincitur, merito mihi licet conjicere, æquè planè commentitia esse, quæ ille de multorum sententiis colorat, præsertim vero Lunelli Franciscanorum Præsidis, ac Marinari Carmelitarum: quarum rerum & in Actis & in literis Legatorum ad Farnesium Cardinalem, & in aliis copiosis monumentis, quæ apud me sunt, ne vestigium quibusdem comperio, prout absque dubio comperissem.

(a) Joannes Driedo l. 1. de Scripturis & Dogmat. Ecclesiasticis, in ultimo argumento capituli postremi.

(b) Jeremias cap. 36.

(c) Vide in Bellarmino l. 1. de Verbo Dei, c. 8.

(d) Lib. 2. in Judæos, cap. 5.

15. Dedit (*) postmodum Cervinus operam, ut sibi à Farnesio mitteretur ex Arcis Æliæ tabulario legitimum exemplar memoratæ Constitutionis à Concilio Florentino habitæ narratque, à beato Joanne de Capistrano, cum is diem obiit, fuisse relicta aliquot Pontificia Diplomata in quodam Minorum Observantium Cœnobio apud Samnites, & ab Archiepiscopo Surrentino, quo tempore Aprutina regebat Ecclesiam, missa Romam jussu Pontificis, atque ab ipso Cervino illud Diploma inter cetera traditum Custodi, ut in Arcis tabulario collocaretur. Farnesius verò confestim postulationi (***) satisfacit. Ita contingit difficillima quædam, primaque specie insuperabilia, antiquis legitimisque Traditionibus adversantia, larvas esse ex umbris tenebræ antiquitatis constatas. Non tamen, quod nobis claritas desit ad eas dissipandas, deesse debet firmitas ad repudiandas: cum vel ignaviæ vel superbiæ sit, veri amplitudinem inter angustias scientiæ nostræ circumscribere, & ex eo putare solvi non posse vim argumenti, contententis à veteri ac pacifica possessione depellere communem aliquam persuasionem, quod nobis illius diluendi ratio non occurrat.

(*) Litera ad Farnesium, 27. Febr. 1546.

(**) Litera Farnesii ad Legatos, 23. Martii.

1546.

Quid actum de sacrorum Librorum corruptelis.
1. Interea inter sex Patres delectos breviter convenit forma Decreti, de libris Canonicis ac Traditionibus recipiendis. Sed illa Patrum Judicio proposita statim impedit in oppositionem molestam, cunctisque Decretis communem, de Inscriptione, objectam à Fesulano; qui hinc postulabat eas voces, *representans Universalem Ecclesiam*, tamen antiquitus non usurpatis; hinc improbabat illas voces, *presidentibus Sedis Apostolicæ Legatis*, eo nomine, quod apud veteres non essent in usu. Sed Cervinus ore simul ac sermone pacato ostendit denuò, priores voces nec à Constantiensi Synodo pleurumque adhibitas, imò ne semel quidem eotempore, quo certus Pontifex sedit; sed tantummodò, cum ex certi Pontificis defectu, & ex Hispanorum absentia dubitari poterat, an ea Synodus Universalem Ecclesiam representaret. Quod spectabat ad posteriores voces, Aquensis Archiepiscopus incipiebat Fesulanum rejicere, cum Cervinus ab eo petiit, ut hujusmodi labori parceret; probavitque vetustiorum Synodorum generalium exemplo, quorum Acta perdurant, eam epigraphem fuisse appositam, non quidem cuilibet Decreto, sed ferè semper Sessionum initio. Excepta est ea contentio consensu Patrum æque admirantium tolerantiam Legati, & importunitatem Episcopi; qui nec propterea quievit; sed centies eandem litem intentavit, semper gliscente vituperatione perviciæ damnatus.

2. Cetera quæ sigillatim fuere apposita forme Decreti, mox asseremus, postquam ea quæ prius disputata sunt de corruptelis, narraverimus. Constitutus fuerat (*) privatorum Theologorum cœtus, qui coram Legatis expenderet quæ ad ipsorum doctrinam spectarent, eaque postea satis digesta referrentur ad Patrum congressus tam peculiare quædam generales. Et quidem inter Patres aderant complures eâ scientiâ præditi; at eorum præstantiores (prout accidit in omnibus disciplinis) erant privati homines, quippe per publicas curas minimè distracti ab assidua meditatione, sine qua sæpè quidem excellens prudentia, sed rarè excellens doctrina comparatur. In primo horum congressu (**) sanctum est id quò antea Patres inclinaverant; ut nimirum tam sacri Libri quam Traditiones reciperentur, præmissis non quidem publico examine Actis inserendo, sed privato, quò non in dubium adducerentur, sed ratio redderetur. Deinde uti Decreto insistens adjungendæ negotio Fidei morum emendationis, habitus fuit peculiaris Patrum & Consultorum dilectus ad observandas circa divina Volumina corruptelas, iisque opportunè consulendum. Hi fuere Filholius Archiepiscopus Aquensis, Marcus Vergerius Sinogallensis Episcopus, & Antistites supra nominati, Cavenis, Stabienis, Phanensis, Bituntinus, Asturiensis, Generalis Augustinianorum Præfatus Seripandus, Alfonso à Castro, & Ricardus Cenomanus Franciscani, atque Ambrosius Catharinus Dominicanus, Præscriptum insuper est, ut bis saltem in menses singulos privatim convenirent Theologi ac Doctores, invitatis etiam eò Patribus ut frequentes adessent, prout effectum est fructum inde sibi decerpuri, & animum illis addituri; eâ tamen lege, ut silerent, quò Theologis fieret coronæ accretio, non temporis libertatisque diminutio.

(*) 20. Febr. 1546.

(**) 20. Febr.

3. Hi ad cœtum postremum retulere corruptelas ab ipsis adnotatas, (*) & excogitata remedia; quæ prius ab Aquensi Archiepiscopo, ceu à dignioribus

breviter exposita; postea copiosius à Bituntino, quippe facundiore. Quatuor circa sacras Literas abusus præcipuè observati.

(*) 17. Martii.

Primus erat, Tanta versio varietas, quæ Divini Verbi veritas reddebatur incerta. Huic malovisum erat occurri posse unicâ ex cunctis versionibus tamquam legitima constituta; ea videlicet quæ maximam obtinebat auctoritatem ex Ecclesiæ usu communi, adeoque Vulgata nuncupabatur.

Alter fuit, Mendorum copia, quæ Biblia tam Latina quam Græcæ & Hebraica contaminaverant. His non aliter dicebatur prospici posse, quam si Pontifex ea denuò diligenter correctâ typis edenda curaret, eorumque exemplar singulis Episcoporum Sedibus traderet.

Tertio loco observarunt, Suo quemque arbitrato divinas Literas detorquerè. Ad hanc licentiam coercendam variæ leges propositæ, quibus cavebatur, ne Scriptura declararetur nisi ex antiqua Ecclesiæ ac Patrum sententia, & ne hujusmodi Opera vulgarentur absque Ecclesiasticorum Censuram permissu.

Postremus erat, Typographorum vitium, quæ sacra volumina imprimebant, desumpta ex corruptis exemplaribus, simulque pravas interpretationes adjiciébant. Huic vitio prospectum putarunt, si illis gravi multâ pecuniaria, aliisque ex arbitrio pœnis interdiceretur hujusmodi librorum impressio, nisi obtentâ ab Ordinariis facultate, auctorumque nomine libris apposito.

4. Hujusce generis multam improbarunt Episcopus Asturiensis, & Archiepiscopus Panormitanus causati, Ecclesiæ non licere laicis pecuniæ multam irrogare: proinde infligendas pœnas animis solum puniendis accommodatas, ut anathemata. Contra Bituntinus differuit; Plerosque ex delectis (*) Censoribus alia sentire, agnoscetes in Ecclesia universam illam potestatem, quæ Orbi Christiano rectè administrando opus est; & asserentes, ab experientia cunctos doceri, longè efficaciores esse, ad externa delicta prohibenda, pœnas bonæ corporis adimittentes, quàm solum animum afficientes; propterea quòd pœna inducta est tamquam frænum improborum: at verò ad probos coercendos, satis esse ipsam operis pravitate, legi contrariam, quamvis impunitam; & malos ideo malos, quòd corporis bona animi bonis anteferant.

(*) Acta Massarelli, ejusque Diarum Cætus peculiaris coram Cervino 23. Martii.

5. Admonuit Paceus, (*) considerandum inter noxia sacris Literis, morem eas vertendi in vulgaria Nationum idiomata, & ita versas ignaræ plebi communicandi. Cui urbanè quidem, sed ardentè Madruccius restitit, asserens Germaniam offensum iri; ubi acceperet, velle Patres populum sacris Oraculis privare, quæ ex Apostoli monito nunquam debent à fidelium ore recedere. Cumque Paceus objiceret, id fuisse in Hispania interdictum etiam Paulo Secundo comprobante; respondit Madruccius: Paulum II. & alium quemcumque Pontificum in judicanda lege conducibili, vel non conducibili, falli potuisse, non verò Paulum Apostolum in adducto jam documento. Ego, inquit, memoriâ retineo Dominicam precatorem, Fideique Symbolum Germanicè tradita, & communiter addiscuntur cum patri pietatis sensu & emolumento à Germaniæ populis: Utinam nunquam hoc advenissent literarum Græcarum Hebraicarumque Professores! nimirum bis nunc æruinis non divexaretur Ecclesia. Nullâ

Histor. Concil. Trid. Pars I.

decretâ re dimissus Conventus est. Verum Madruccii ratio haud plane satisfacit. Considerabant aliqui, plerisque temporibus & apud Christianos; & etiam apud Hebræos, sacras Literas haud fuisse idioma populari vulgatos: & positus hujusmodi rerum conditionibus id futurum haud mediocriter perniciosum. Expelli quidem non licere à vulgari sermone Religionis argumenta; id enim perinde fore, ac damnare viros prudentes, ac sanctimoniâ claros, qui ea usitato communi idiomate perscribere. Quinetiam, dum hæretici sua falsa dogmata sermone patrio evulgabant, oportere antidotum affundere iis fluentis, quibus fuerat diffusum venenum; non tamen idcirco permittendum eâ tempestate, ut per linguas populares in plebem effluerent saltem omnes Bibliorum partes: in earum quibusdam reperiri loca quàm specie plana, tam re profunda, quæ prima facie hæreticis favere viderentur; adeoque posse in hoc novarum hæresum strepitu imperitorum mentes ab illis perturbari: id autem in aliis libris de Religione differentibus minimè contingere; qui ob doctrinæ subtilitatem vulgi manibus haud terebantur, & ubi, si quis fortè nodus offenderetur, solutio præstò erat; quinetiam implicati subdole iisdem linguis, ab hæreticis nodi ad rudiores capiendos afferebantur, sed solutionibus adjunctis. Ceterum cibos, quamvis de se optimos, non esse cunctis corporibus salutare, validiores imbecillioribus præbitos sapissimè cruditate, sæpè mortem asferre.

(*) Ex Actis & Literis Cervini ad Farnesium, 17. Martii.

CAPUT XIII.

Adventus Francisci Toletani, Oratoris Cæsarei. Actio in Vergerium. Illatæ Musso molestia à pensionum creditoribus. Legatorum consilium de reformanda disciplina Pontifici datum.

1. Interea & splendor Concilio, & hinc animus Patribus addebatur. Accesserat Tridentum (*) paucis antè diebus Franciscus Toletanus Orator Cæsaris, eique primo ab urbe lapide obviam processerant Purpuratorum familia, ac plures Antistites. Habebat ille in mandatis: uti vel solus ipse loco Mendozæ, vel unâ cum collega, si confirmatâ valetudine is Concilio interesset, Oratoris munere fungeretur. Quatriduum ibi commoratus, (**) Patavium ad Mendozam invisendum se contulit, quem audierat animo commotum ob suffectum sibi Oratorem à se quidem postulatum, sed cum voto ac spe repulsæ. At cum opus esset Toletano arcanâ Cæsareæ mentis rerumque agendarum noticiâ, Mendozæ conceditâ, ad eam obsequii demissionem se flexit, impulsus Tridentini consilio; tamen ad id & sua sponte difficilis, & dehortante Paceo, qui negabat, præclaræ Toletanorum familiæ inclinationem hujusmodi convenire; seu quòd ita sentiret; seu quòd (sicut quidem affirmabant) inter ipsum & Mendozam parum intercederet amicitia, seu tandem quòd cuperet, ut à se, tamquam ab unico fonte, opus esset Toletano rerum cognitionem haurire.

(*) 15. Martii.

(**) Litera Cervini ad Farnesium, 20. Martii 1546. & Litera varia nuntiantes, missæ Tridento Romam, inter monumenta Ludovisiorum.

2. Cum Toletanus Legatos privatim invisit, professus est, conjunctionem cum Pontifice appeti summo perè à Cæsare: cujus rationibus eam conducibilem existimabat, cujusque mandatis consentaneam testificabatur, adeoque non alio se nomine

ajeat eò destinatum à Carolo, quàm quòd ipse veteri obsequio Pontifici devinctus esset. Exposuit deinde Cæsarem denuntiasse Protestantibus coactum esse & continuari ex sua voluntate Concilium.

3. Per id temporis duo contigere, quæ per Suavis narrationem distorta, dirigi postulant calamo veridici narratoris. Spectat alterum ad Petrum Paulum Vergerium Justinopolitanum Antistitem, à nobis abundè commemoratum. Quem refert Suavis, eum Romæ à Quæstore Fidei, apud ejus Ecclesiam degente, fuisse hæresis accusatus, fugereturque suorum populorum indignationem, imputantium ceu pœnam ad ejus impietatem puniendam, sterilitatem quæ agros ipsorum invaserat, se Tridentum contulisse, cum alius ipsi locus non occurreret, ubi cum dignitate moraretur, seque opportuniùs purgaret. Verùm cum ibi Legati à Synodi functionibus illum excluderent, & hortarentur, uti Romam ad suam causam dicendam adiret, profectum inde fuisse, suam Sedem repetiturum; sed obistente illi Nuntio, cui demandatum fuerat ut in hominem inquireret; sive indignatione, sive metu correptum, sive alia ex causa, post paucos menses Italia decessisse. Adeò accuratè suas habet narrationes Suavis. Jam alibi scripsimus, hæresim in sinu Vergerii coalescentem acutis Aleandri obtutibus traluxisse, qui Pontificem de ea certiore fecerat Anno 1539. postea Anno 1540. eumdem Vergerium interfuisse; tamquam à Francisco Rege missum, Wormatiensibus Comitibus, & colloquio: quòd cum Cæsareis, magisque Pontifici displiceret, cujus se occultum administrum palàm venditabat; hic Cæsari significavit, gravissimum sibi fore, si hominem à Germania removeret: à se quidem nihil diligentè prætermisissimum, quòd suam ad Sedem illum blande reduceret, oblato etiam pensionis levamento: ab inferenda vi se abstinere, ne Vergerium præcipitem ageret in apostatis infamiam, cum dedecore Pontificalis Characteris quam ferebat, ac dignitatis Sleidani fabula, de destinata à Pontifice Purpura illi à Wormatiensibus Comitibus redeunti; sed quòd postea in suspicionem venerit corruptæ in eo religionis, mutasse consilium. Subsecutis annis occulta Vergerii perfidia magis in dies est patefacta: unde hæresis postulatus fuit, & in jus Romam vocatus. Tunc ille ad Concilium tamquam ad asylum perrexit; speravitque, fretus Tridentini Cardinalis patrocinio, se dicturum in Synodo sententiam de ea religione, cujus reus agebatur. Inde exclusus, obtinuit tamen à Legatis commendatitias literas adeò efficaces, ut veniam impetraverit se Romæ non sistendi, commissa ejus causa Nuntio ac Patriarchæ Veneto, prout ipse postulaverat. Denique cum animadverteret Vergerius, delicto suo nullum excusationem obtendi posse, in Rhætiam inter hæreticos se recepit; unde in Religionem, in Concilium, & in Pontificem libros edidit, non insulso minus quàm audaces, eorum dumtaxat placituros palato adeò depravato, ut in eo fel, sicut olim manna, cujusvis delicatissimi saporis vicem obtineat. Ac de hoc homine ejusque rebus gestis abundè fuerat legere, præter alia, Vergerianas & Catholicas literas Mutii, ejusdem concivis.

4. Alterum quod suis phaleris Suavis concinnat, est, Episcopum Bituntinum Romam accitum fuisse, ad persolvendas impositas Ecclesiæ suæ pensiones; eumque ea de re conquestum, cum affirmaret, deductis pensionibus haud sibi quidquam reliquum fieri, præter quadringenta annua scuta; & tamen

opus esse ut minimum sexcentis, quibus se in Concilio sustentaret. Dein subjicit, super ea re graves exortas querimonias in congregatione s. Martii, damnantibus Episcopis, præsertim pauperibus, Romam acciri ad rem solvendam, intentatâ censura pœnâ, Præsulem in Synodo degentem; & affirmantibus, Apostolicæ Cameræ Auditorem mereri ex eo, ut Tridentum ipse citaretur: eosdem deinde ad delectandam pensionum consuetudinem progressos, Unde Legatos, ut tumultuantes sedarent, pollicitos fuisse, se strenuè acturos apud Pontificem, ut Bituntino subveniretur. Ita rem Suavis enarrat: verùm & in Actis illius congregationis, & in literis Legatorum, harum turbarum ne murmur quidem subauditur. Quod sanè injuriâ obstrepisset: perinde quasi vel qui Synodo intererat, liber eiset ab æris alieni solutione, & non deberent potius Christianæ disciplina restitutores præluere virtutum omnium exemplo, inter quas vel maximè necessaria iustitia est; vel ipsa Synodus irritas redderet præteritas obligationes, quibus Antistites jurejurando se jam obstrinxerant; adeoque haud amplius liceret eos, in jus vocari, ex tenore pactionis jurisque jurandi, ad Tribunal Generalis Pontificii Auditoris, qui Purpuratorum etiam Judex est. Verum quidem est, (a) Mussum Romam in jus vocatum, exposuisse per summam moderationem Legatis suæ rei familiaris angustias, eorumque patrocinium implorasse; ipsos verò hominis merita testificatos apud Pontificem. Qui cum de suo vellet, non de alieno liberalitatem exercere, (b) negavit quidem debiti solutionem ei relaxare, sed centum aureos urgentis incommodi subsidium est elargitus.

(a) *Literæ Legatorum ad Farnesium, 6. Martii 1546.*

(b) *Literæ Farnesii ad Legatos 23. Martii 1546.*

5. Sub idem tempus Legati, (c) post annum Tridenti exactum missionem inde petierunt: Cervinus quidem ac Polus modestiâ ducti; ac Montanus morbo vexatus, ob Alpini cæli rigorem, podagrâ chiragræque doloribus nexibusque conflictatus; quibus per eos planè dies ne Coetibus assisteret, fuerat præpeditus. Sed plenam humanitatis repulsam à Pontifice retulere, cum adjecta ipsorum operæ egregiè navatæ commendatione. Quippe intelligebat Pontifex, in arduis nodosisque negotiis pertractandis oportere eorumdem ministrorum operâ semper uti, nisi ubi vel non ascendendi tædium, in ipsis ministris rerum fastidium, ac tandem negligentiam pareret; vel in iis, quibuscum res illis est, rerum agendarum ratio, animorum alienationem ingeneret, unde opus sit novos instituere, non uti artifices habiliores, sed ut materiam sibi paratiorem habituros. Et quoniam Paulus cupiebat emendationem Romanæ Curie stabilire, ac palàm facere, eam prius à se fuisse perfectam, quàm à Concilio designatam; ad Legatos exemplar Diplomatis misit, multos ante annos ea de re confecti, ut suam ipsi sententiam fidenter super eo promerent.

(c) *Literæ Legatorum ad Farnesium, 17. Martii 1546.*

6. Legati eodem tempore Pontificem disertè jam monuerant, Episcopos (*) inhærere defixos uni rei, quam enixè pariter ac iuste cupiebant; ut videret integra sibi esset suarum Ecclesiarum administratio. Ad eam rem oportere in ipsorum potestate relinquere collationem sacerdotiorum, præsertim quibus adnectitur animarum cura, & causarum in primo iudicio cognitionem, ac jus in commissum sibi

sibi gregem, tot immunitatibus abrogatis. Si hoc fieret, videri sibi nihil pertimescendum, ne Synodus in seditiosam controversiam prolaberetur, de prærogativa inter se ac Romanum Pontificem; cum Antistites, & obsequium erga ipsum præ se ferrent, & satis intelligerent, ad hæreticos deprimendos haud sanum esse consilium, se abscisso capite ceu truncum reddere: eos ipsos qui petierant importunè Inscriptionem, quâ Synodus Universalem Ecclesiam præsentare diceretur, id planè non nisi de Synodo intellexisse, Pontificem uti supremum Principem complectente. Ceterum ipsis memorati Diplomatis tenor haud plenè rei sufficere visus est, ut fusiùs mox dicemus. Legatorum monita Paulus probavit; (*) eisque rescriptis, ea omnia meliorem in formam redigenda: Episcopos verò liberam Ecclesiarum administrationem consecuturos, modò nomine *liberæ* solutam à gubernatione Sedis Apostolicæ minimè intelligerent; & modò eam jurisdictionem postularent, quâ illis opus esset ad exercendum minoris, non supremi Præsidis munus, unde in monstrum mille capitibus varium Ecclesia degeneraret.

(*) *Literæ Legatorum, 7. Martii 1546.*

(**) *Literæ Farnesii ad Legatos, 23. Martii 1546.*

CAPUT XIV.

Disputatio & consensus de formando Decreto pro recipiendis sacris Libris ac Traditionibus.

1. Hæc de reformandis moribus agebantur. At de dogmatibus, hujusmodi à Legatis Decreti forma proposita est: (*) Recipiendas simul esse cum sacris Voluminibus eas Traditiones, quas Apostoli acceperant vel ab exteriori Christi voce, vel ab interiori Sancti Spiritus afflatu, & quæ ad eam usque ætatem fuerant propagatæ. Fuit qui opposuit; eam ita restrictam acceptionem obnoxiam fore ludibriis hæreticorum, qui jactarent, eas nobis solum Traditiones probari quæ placuissent, ceteris per voluntariam defuetudinem deletis: id quoque in Majorum exprobrationem casurum, qui aliquas excidere passi essent, quamquam à cælesti Legislatore sibi relictas. E contrario Scripandus existimabat, eam receptionem iusto ampliorem: quippe quæ Apostolicos etiam Canones complecteretur, in quorum postremo liber Ecclesiastici, qui ut canonicus ab illo Decreto agnoscebatur, connumeratus fuerat inter eos, qui à junioribus ad alendam pietatem legi possent; atque ita obliquè admittebatur ut conducibilis, non ut canonicus.

(*) *Cæsus Generalis de hac re habiti, 27. Martii & 1. 3. 5. & 7. April.*

2. Hæc tamen objecta majorem Patrum partem à sententia minimè dimoverunt. Considerabant siquidem contra primum objectum, Traditiones in eo Decreto connecti cum sacris Literis, eò quod utraque pariter fundamenta Fidei essent, adeoque divinitus inspiratæ. Inter eas contineri quasdam spectantes ad mores, & à Deo non ceu leges immutabiles Apostolis traditas, sed ut illis temporibus congruentes. Quod ipsum pariter innoverat ex Ecclesiæ Traditione, falli nesciæ ob Dei eam regentis tutelam, & ex humana etiam verisimilitudine, impotentis confingere, posito innumerabili testium numero quibus conflatur. Non igitur ex incuria, sed omnino cum ratione potuisse posteros omittere hujusmodi leges; proinde nec eas in præsentia cunctas ab Ecclesia restituendas. Scripandi dubitationi responsum: Postremum Apostolorum Canonem inter eos apertè recenserit, quos Gelasius apo-

cryphos appellat, propterea quod in eo inter divinas Scripturas reponantur Constitutiones Clementis, qui liber post ætatem Apostolorum conscriptus est. Idcirco Canonem illum, neglectâ comprobatione improbatum Concilii Trullani, exemplo Carthagenensis ac Florentini, à Tridentino repudiandum.

3. Habebatur in Decreto, Scripturas sacras ac Traditiones *æquali pietatis ac reverentiæ affectu* recipiendas. Hæc æquatio quibusdam, ac præsertim Bertano haud probabatur. Quamquam enim à Deo ambæ procederent, tamen cuicumque veritati commune est à primo vero proficisci; sed non ideò cuncta quæ vera sint, perinde atque sacre Literæ, veneranda esse: noluisse DEUM tantam imperitri Traditionibus firmitatem, cum aliqua defierint, adeoque nec tantam pariter venerationem. At Bituntinus: quem pars major Patrum secuti sunt, respondit, Quamcumque sanè veritatem à prima dimanare; non tamen quodcumque verum, Divinæ veritatis verbum esse; proinde neque singulis veris parem cultum habendum; at sanè tam Traditiones, quàm sacras Literas esse DEI verba, ac prima Fidei principia; sed solum secundariâ quâdam conditione inter se distincta, quòd illæ in codicibus scriptæ permanerint, hæc verò solum in cordibus: Haud illis inesse discrimen quod assumebatur; utramque veritatem esse immutabilem: sed è converso leges esse æquè mutabiles in utrisque, perinde ut apparet in Circumcisione, & in aliis ritibus Veteris Testamenti. Mirum tamen illud fuit, eumdem Bituntinum, cum pro se staret causæ probitas, vis rationis, & affectuum frequentia, discessisse in posteriori confessu à sententia feliciter à se propugnata, ac proposuisse, pro ut *æquali* apponeretur *simili*; quod neutiquam comprobatur.

4. Acerbius in hujusmodi æqualitatem invehens est Clodienfis. Etenim consideratis ab eo Traditionibus, non tamquam Divinitus inspiratis, sed tamquam legibus; cum earum pondus intolerabile sibi judicaret, prout supra enarratum, ad eas universè recipiendas devenitum est, exclamavit, Eam inter sacras Literas ac Traditiones æqualitatem impiam sibi videri. Id per horrorem admirationemque Patrum auditum; sed sedatè, donec ab omnibus prolata sententia: postea dictum detestati sunt Antistites, Pacensis ac Britinoriensis, atque ut puniretur, efflagitatum. Persistebat in sententia Clodienfis: unde primus Legatorum dixit, Videri sibi advocandos Theologos, qui audito prius Decreto, ac postea Episcopi rationibus, iudicium ferrent, an emendandum Decretum, an hunc puniendum judicarent. Is ad hujusmodi classicum cœpit quidem retrahere, sed non terga vertere. *Advocentur*, inquit, *Theologi: ego impietatis accusavi non integrum Decretum, sed aliquas dumtaxat ipsius voces; & impi nomine haud hæreticum intellexi, sed inhumanum, quatenus nimis ponderosum onus nobis imponat.* Denique cum se rationibus pressum animadverteret, omniumque vocibus objurgatum, ut qui inter postremos in dicenda sententia, arrogaret sibi cunctos tamquam impios arguere; id præstare potis fuit, (*) quod multi non præstant ex animi imbecillitate, quàm falsò firmitatem existimant. Et antequam indignatio in Patrum animos altius subiret, professus est angere se, ac pœnitere offensionis, per imprudentiam illatæ Patribus: obtulitque se reverenter consensurum Decreto, quod tanti Cæsus auctoritas comprobasset. Unde communi plausu venia illi data. Haud hic reticuerim, aliquo post tempore suspiciones graves in rebus Religionis de hoc (**)

Episcopo supervenisse; datumque Romæ negotium Angelo Massarello à secretis Concilii, tunc Bononiam translato, ut in ditione Veneta de Clodienſis causa inquireret. Sed fas est credere, inſontem fuisse compertum; propterea quod post aliquot annos Synodo sub Pio Quarto restituta non modò ille interfuit, sed à Legatis fructuosè (a) admotus arduis gravibusque negotiis, quibus admovendi non erant, nisi qui magno in pretio haberentur, non solum ob pietatem studiumque Religionis, sed ob consilium atque prudentiam.

(*) *Litera Legatorum ad Farnesium 5. Aprilis 1546.*

(**) *Vide Diarium Massarelli in Septembri Anno 1548. Et in Januario 1549.*

(a) *Vide lib. 17. cap. 8.*

5. In excipiendis Divinis libris, ut omittamus minoris momenti animadversiones, optabant aliqui, (b) ne *Psalmi* generatim *Psalmi Davidis* appellarentur, cum ex multorum sententia ille non omnium auctor fuerit Episcopus Feltrienſis, qui Decretum per ea verba conceperat, respondebat, Illa ex Florentino Concilio à se excepta: addebatque Bituntinus, Totius appellationem desumi à majoris partis ratione. Plerique tamen censuerunt, (c) *Psalterium Davidicum*, potius nuncupandum. Sancitum præterea, ne Acta Apostolorum post S. Pauli Epistolam, ut cogitatum erat, sed ante collocarentur.

(b) *In peculiari Cætu 23. Martii, coram Cervino, ut in monumentis Massarelli; Et quæ deliberanda erant post hunc Cætum, delata ad Generalem sunt, in libro monumentorum Seripandi.*

(c) *In Congregatione 1. Aprilis.*

6. Major altercatio fuit de puniendis anathemate sacrorum Librorum, Apostolicarumque Traditionum violatoribus, ut habebatur in Decreto, Obſtabat Seripandus, (d) illud anathema nec in Laodicæ, nec in Carthaginis, Florentiæque Conciliis, nec in Decretis Innocentii ac Gelasii reperi; at summum ex sententia Judicis infligendum anathema, & non ex patratò flatim crimine contrahendum: intentari quidem anathema in Decreto septimo Synodi à Gratiano relatæ; tamen ab eo (e) Canone haud pronuntiarì violatores peculiarium librorum, sed omnium Traditionum generatim, seu scripto seu non scripto haberentur. Et quamquam censerent aliqui, verba conflati Decreti non significare anathema contrahendum nisi post Judicis sententiam; objectum tamen est, contrariam opinionem in eo sacri Juris Pontificis Consultorum super eodem Canone septimo Synodi, esse communem, adversus Alexandrinum Cardinalem, quem vulgò Præpositum nominant. Quare visum est, nihil ea in re Decretum immutandum; cum articuli firmitudo, quo Fides universa sustinetur, omnem verborum gravitatem postulet.

(d) *In Congregatione citata 23. Martii, ut in Diario Massarelli.*

(e) *Can. Si quis omnem prima quæst. 7.*

7. Magis placuit postrema Seripandi observatio; nomen scilicet violatorum nimis latè petere ac vagari, perinde ac si incurreret in idem anathema quicumque præceptum quodlibet ex Apostolica Traditione ad nos delatum violasset. Et cum subjiceret Materanus eam vocem contineri pariter in septima Synodo, responsum est à Seripando, Recentiorum munus esse, quæ à veteribus ambigè dicta sunt, reddere explicatiora: consuetudines quandoque cum laude mutari, quantò laudabilius verba? Unde statutum denique, ut violatorum loco repone-

retur, *in eos qui sacros Libros non acciperent, Traditionesque scienter contemnerent.* Quemadmodum ex elementorum certamine naturæ artificis pulchritudine proveniunt, ita è conflictu mentium virtutis artificis præstantiora Decreta proficiſcuntur.

CAPUT XV.

Consultum Abusibus sacrarum Literarum; variaque de ipsarum versionibus consilia.

1. **D**um expendebatur Decretum de Scripturis ac Traditionibus divinis recipiendis, consilia de removendis abusibus neutiquam omittabantur. Communis erat sententia, Vulgatam editionem cunctis reliquis esse anteferendam. Sed in hoc postulabat Pacecus, (*) ceteras repudiandas, præsertim eas quæ ab hæreticis essent confectæ; quod etiam postea ad Septuaginta Interpretum versionem ampliavit. Contra Bertanus disputabat: Versionum varietatem semper apud fideles sanctis Patribus comprobandis usitatam. Quisnam auctor prohibere Septuaginta Interpretum translationem, quæ utimur in Psalmis quos decantat Ecclesia? Antiquitas cum fraus ac suspicio non adeò invaluerant, ne illas quidem quas hæretici ediderant, uti Theodocion Symmachus, & Aquila, fuisse rejectas. Proinde haud fas esse, eas nunc proſcribere; præsertim cum illarum auctores tamquam hæretici solenniter promulgati non sint, adeoque nec ipsorum nomina hæreticorum pœnis subiaceant. Versionem unicam uti legitimam agnosendam quidem esse, reliquas neque comprobandas, neque improbandas. Satis hoc esse ad obſtruenda hæreticorum ora, blaterantium; doctrinam Catholicorum legitimam esse non posse, cum libri, quibus seu fundamentis innitebantur, adulterinis versionibus conflarentur.

(*) *In Congregatione 1. & 3. Aprilis.*

2. Per eam occasionem dubitatum est, (*) An certum exemplar sacrarum Literarum, non modò Latinum, sed Hebraicum & Græcum constituendum, prout quibusdam placebat, quod Madruccius ad reliqua pariter idiomata deducendum putabat. Potior tamen pars censuit, satis esse id peragi in Latina versione, cujus sermo in regionibus, ubi Christiana Religio efflorescit, & quibus per eas sanctiones consulebatur, a cunctis percipitur non idiotis, & ad sacras Literas interpretandas non ineptis; adeoque posset tamquam certam regulam adhiberi, ad discernenda in ceteris linguis sincera exemplaria depravatis.

(*) *In Congregatione, 3. Aprilis.*

4. Supererat prospiciendum, quo pacto Vulgata editio mendis, quæ scriptorum vitio irreperant in plerosque codices, purgaretur. Sed habitatio est, (*) ne anſa præberetur hæreticis cavillari, perinde quasi dum reciperetur simul Vulgata, simul etiam declararent ipsius exemplaria tanquam corrupta, liber idem comprobaretur eadem opera, simulque improbaretur. Quare Decretum ita conformandum putarunt: *Curandum esse, ut in posterum Vulgata editio quàm emendatissimè imprimeretur.*

(*) *Monente Bellocastrenſi in Cætu peculiari coram Cervino 23. Martii, in monumentis Massarelli.*

3. Quo cautum esset ne pravæ sacrarum Literarum explanationes prodirent, gravissimæ irrogatæ sunt pœnæ quicumque eas explicanti aliter quàm Ecclesia Patresque sentirent. Sed prudenter Clodienſis admonuit, id non de quacumque diversi atè intelligendum, sed de ea quæ illis repugnaret; cum alio-

alioqui liceat è quovis Scripturæ loco novam sententiam elicere, ubi locus ille nec ab Ecclesiæ auctoritate, nec à Patrum concordia consensione certam jam interpretationem obtinuit. Quò hujusmodi incommodo prospiceretur, (*) auctor erat Giennensis, interdicendum omnibus, qui magisterium & laureæ tesseram non obtinuerint, sacrarum Literarum interpretationem: in qua sententia promovenda ardentè constanterque se gessit; sed non minus ardoris & constantiæ offendit in Tridentino sibi adversante, haud certè opportunum ratio fructuosum explicandi verbi Divini laborem ad hominum conditiones coarctandum, ad quas pietas ac doctrina minimè coarctatur. Videri sibi, nihil typis in eo genere edendum sine sacrorum Censuram approbatione: cum hoc admitti posse dignas homine Christiano contemplationes; perinde, ut quicumque homini Christiano scribitur cælestè Verbum ejusdemque meditatio, studium est quicumque Christiano animo consentaneum. Aderant utriusque sententiæ studiosi; sed posterior vicit; quippe & æquior, & acceptior Legatis, ægre ferentibus, à Paceco quæstiones proponi, quod suum ipsi munus existimabant; ut in præterito Cætu eum (**) admonuerant.

(*) *In Congregatione, 3. Aprilis.*

(**) *1. Aprilis.*

4. Eventu feliciori proposuit Madruccius, nullam Scripturæ interpretationem accipiendam, cujus auctor ignoretur. Objiciebant aliqui, Modò probaretur fructus, parum referre, à quarum arbore prodiiſſet agnoscere. Sed ex opposito perpensum est, auctorem non oculi, nisi metu pœnæ, vel infamiæ ex opere noxio subeundæ. Multis dapibus inesse venenum ad certam diem, quod non nisi inflicta lue pateſcit: qui suspicatur insidias, oblati ab incerto cibus haud quaquam vesci. Dum auctor suum nomen apponit, ipsummet quoddammodò prælibare quod propinat; adeoque caput suum obſectare vituperationis supplicio, ubi pestilens deprehendatur.

5. De Typographis decretum proximæ Synodi Lateranensis confirmatum est: & pœna ibi statuta, si quando absque Ordinarii facultate libros imprimerent. Non tamen desuerunt Patres, (*) qui curam hanc Ordinariis haud universè demandandam putabant; quorum multis doctrina deesset ad judicandum, multis animus ad resistendum. Ex altera parte nimis grave visum est, Scriptores adigere ad suos libros Romam mittendos, quò à viris à Pontifice designatis prælegerentur. Unde ab eo usque tempore de hoc munere Fidei Quæſitoribus communicando agitatum est. Nullius herbæ feracior est terreſtris Orbis, quàm corruptelæ; nulliusque herbæ copiosior messis sit, quàm corruptelæ, ab eo cujus est eam colligere; ob voluptatem, qua sibi quisque blanditur, dum aliena observat menda agiturque suæ communitatis censorem. Quapropter immensus corruptelarum catalogus à designatis Patribus (**) proferebatur; ac pro se quisque cupiebat, ut ab se observata prima Sessio emendaret. Sed cum totum perfici nequeat, sæpè contingit fieri nihil. Tanta rerum congeries tam angusto tempore digeri haud quaquam poterat; ac proinde integra in aliud tempus (***) seposita est: jam enim indictus Sessioni dies fores pullabat; nec par erat eam prorogare, auctà præsertim Synodo & Oratore Cæsareo, & accessu multorum Antistitum ex Hispania, Græcia, & Italia. Solum itaque additum est, quoniam vitanda esset prava consuetudo sacræ Scriptu-

ræ minus reverenter interpretandæ Singuli abusus auferri quidem possunt: omnes, plurimique non possunt: & dum mortales rigido unius interdicto coarctantur, corrupto mortalium ingenio permitendum, ut in alterius exercitatione laxetur. Hominum turba, quæ modò hunc, modò illum divisim considerat; adeoque singulos ceu medelæ capaces animadvertit, labitur in sophisma, ex ambiguitate sententiæ colligentis ac distribuentis: adeoque universos abusus gubernantium concordia assignat.

(*) *In Congregatione, 3. Aprilis.*

(**) *In Congregatione, 5. Aprilis.*

(***) *In Congregatione, 5. Aprilis.*

CAPUT XVI.

Congressus Ultimus Generalis. Toletanus excipitur. Sessio quarta: ejus exitus.

1. **P**ridie Sessioni indictæ iterum convocatus est generalis Convēntus, quo postrema imponeretur manus Decretis die postero sancienda. Præterea jussus est Synodi Promotor absentium contumaciam accusare; cum indignum videretur; quosdam adeò propinquos, ut pænè à Tridentinis fenestris prospectarentur, segnitè oscitanterque se gerere ad Pontificis indicentis imperium. Obſtitit vehementer Tridentinus, affirmans, Germanos saltem excipiendos, quos meritò excusabant Comitia Ratisponensia, quibus tunc aderant, Religionis causam & ipsius Concilii sustentantes. Adversus hæc responsum est, Tunc sanè non agi de ferenda in quemquam sententia, imò nec de ullo nominando: tantummodò Promotorem suo functionum munere generaliter in absentes; neque Concilium postea, nisi per summam æquitatem, maturamque deliberationem ad damnationis sententiam progressurum. Asturiensis excepit, non posse absentes legitime accusari tamquam contumaces, nisi denuò accerſerentur: etenim, cum Synodus constituto à Diplomate die aperta non fuerit, eos indictæ celebrationis lege non obſtringi. Sed ab Auditore Pighino, & Advocato Grassio responsum: Indictæ Synodi Diplomate non obſtringi solum ad illius initia celebranda, sed ad ejusdem actiones prosequendas: adeoque qui Synodi apertioni non adfuit, eundem adhuc novâ obligatione teneri ad illam postmodum adeundam; & quò amplius cunctabantur, eò graviorem noxam contrahere: nihil igitur præteritam inceptionis moram obſtare imposito per primum Diploma mandato interveniendi Synodo, donec aperta persisteret.

2. In hoc cætu decretus est tenor responſionis reddendæ Toletano Cæsaris Oratori, qui jam aderat. Is aliquot antè diebus Patavio regressus, Præsides iterum inviserat, eisque (*) grates egerat pro designato ab ipsis sibi loco in Sessioibus; qui erat peculiare sublellium supra cunctos Patres, quasi ex adverso Legatorum, cui adjectum erat scabellum, duorum hominum capax, in quo videlicet ipse cum futuro collega genua flectere, & inniti posset; de quo prius (**) cum Tridentino conventum fuerat. Nec destitit, dum eos inviseret, oblatam sui Principis, ac suo nomine amplissimam operam iterum polliceri. Deinde adjecit, Se permolestè audiſſe, Præsules aliquos ex Cæsaris ditione non exactâ interdum usos modestiâ in congressibus: subdiditque: Si Legatis probaretur, velle se cætibus interesse, quò illos in officio præſens contineret, cunctisque pateſceret, esse Cæsaris voluntatem, ut qui suæ ditionis aut clientelæ essent, exemplo reverentiæ erga Pon-

Pontificem Sedemque Apostolicam ceteris prælu-
cerent. Legati gratias humaniter agentes respon-
derunt, Reverà Patres, Cæsari subiectos, potuisse
nonnunquam se consideratius gerere; tamen non-
nisi laude dignos generatim existimandos esse, prop-
ter obedientiam quâ Legatis Pontificiis obsequaban-
tur: nihilominus si collibitum ipsi foret generali-
bus cœtibus adesse, sibi gratum futurum.

3. Placuit itaque Toletano, die 5. Aprilis publicè
primum intervenire confessui. Præstolabatur in
conclavibus Legatorum, donec advocaretur à cœ-
tu. Postquam illi retulerunt ad Patres Oratoris po-
stulatum, à tribus Episcopis eò deductus est. Ibi re-
citatæ Cæsareo mandato, & iis quæ ipse proposue-
rat, per honorificè responsum est; sed additum, Ne
displiceret, si quemadmodum ipse meditatè & scrip-
to suam Orationem exhibuerat, ita Patres idem age-
rent respondendo. Fuit in peculiaribus cœtibus
die sexta decreta responsio. (*) Unde in Conven-
tum diei septimæ iterum deductus Orator; fuitque
coram eo ac Patribus perlecta responsio, & com-
probata, quæ in Sessione crastina solemniter redde-
retur. Statutum quoque ibi fuit, ut futura post-
modum Sessio 17. Junii celebraretur, hoc est, quinta
feria post solennia Pentecostes.

(*) *Monumenta Massarelli.*

4. Postridie petiit à Legatis Orator, ut Decre-
tum de accusanda absentium contumacia omitte-
retur, ne fortè Cæsar id sibi offensionem verteret.
Hanc petitionem ipsi arbitrati sunt à Tridentini con-
siliis profectam, dubitantis, ne quid ob eam accusa-
tionem sui Germani turbarentur. Verumtamen
cupientes Præsides omnem ab alienandi Oratoris
causam, etsi justam, levem etiam amovere; re prius
quàm Templum adirent, cum ipso Tridentino &
Paceco, ac deinde cum pluribus Episcoporum ipsos
comitantium communicatâ, ex plurimorum senten-
tia, & Gallorum præcipuè, Massarello imperarunt,
ut in legendis Decretis illud præteriret. Ubi in sa-
cræ Edem convenère, solenne Sacrificium habuit
Archiepiscopus (*) Turritanus; Generalis Servo-
rum Præsides Latine peroravit. Tum consecrâ De-
creta paucis reclamantibus comprobata: nam cun-
cti absolute consenserunt, pauculis exceptis, quos
hic subijcimus. Episcopus Caputaquensis dixit,
Placere sibi Decretorum sententiam; obliquè sig-
nificans, titulum non placere: Fesulanus consue-
tam de Inscriptione schedulam protulit: Pacensis,
& Petrus Augustinus Oscensis, qui nuper accesser-
at, responderunt, Ea sibi probari, modò liberum
esset Concilio epigraphen addere, *representantis*
universalem Ecclesiam, ubi ipsi videretur. Clodi-
ensis non usus est voce consuetâ *Placet*, sed, *obediam*,
indicans quæ paucis antè diebus dixerat in congres-
su, cum improbatæ æqualem pietatem sacris Lite-
ris ac Traditionibus exhibendam: adversus quam
æqualitatem aliquid etiam significavit Victor Super-
rantius, Bergomensis Episcopi adjutor.

(*) *Suavis dicit Italicè*, di Torre; *deberet*
dicere, di Sassari; *cui Latinum nomen datum à ve-*
teri urbe Turri, jam diruta.

5. Plus murmuris excitavit (*) silentium Decre-
ti, de absentium contumacia accusanda, multis im-
provifum. Etenim inter Patres querulus susurrus
increbuit, quasi Legati arbitrato suo semel in con-
gregationibus statuta mutarent: quare à Promoto-
re de re admoniti. Nec tanè ipsis displicebat, per
eam opportunitatem quasi compelli ad promulgan-
dum Decretum, bonâ Cæsarianorum pace; & rem
illis renunciari jusserunt; sed Orator cum Paceco

ac Madruccio institère, ne legeretur Decretum.
Proinde Patribus publicè exposuerunt Præsides, vi-
ros summæ sapientiæ & auctoritatis, & præcipuè
Toletanum Cæsaris nomine, consilio ac precibus
sibi suavisisse post congressum, ut Decretum illud
omitterent, se verò ex Purpuratorum Madrucci ac
Paceci, multorumque Patrum sententia consensisse.
His auditis, tumultus simul cum suspitione deser-
buit; & à Patribus laudata est Decreti præmissio,
exceptis paucis, cupientibus ut saltem Italicorum
contumacia accusaretur: sed à plerisque animad-
versum, in communi causa Nationis discrimen ha-
bendum non esse. Postremò recitata sunt man-
datum Cæsareum legationis, Oratoris postulatio, &
Concilii responsio. Ea verò aperta commotio ex
umbra tam tenui, quæ velut argumentum haud per-
fectæ concordia tunc quidem displicuit, pergrata
postmodum evasit, ut perfecta libertatis comproba-
tio: quemadmodum paulò antè contigerat in nigro
calculo, apertè collato adversus electionem magni
cujusdam civis in suæ Reipublicæ Principem.

(*) *In Actis.*

CAPUT XVII.

Suavis labes in his recensendis. Responsio ad ejus ob-
jecta adversus editionis Vulgatæ Decretum. Quid
inter Legatos, ac Romæ ad banc rem delectos agi-
tatum.

1. **E**X tot casibus negotiisque memoriâ dignis, quæ
per legitima testimonia recensuimus, vix lex-
tam partem apud Suavem reperies, eamque mendis
plurimis depravatam. Exemplum proferam. Jussio
Pontificis, quâ Legatos vetabat disputationem de
Pontificia potestate permittere, & eorum ad hæc
responsio à nobis jam adducta, à Suavi profecta di-
cuntur ex eo, quòd Pontifex memorata Sessionis
Decreta perlegerit; tamen reverà multis antè die-
bus & jussio Tridentum pervenerit, & responsio
Tridentum remissa fuerit. Pro sua deinde libidine va-
riorum sententias Theologorum recenset, nullo
prorsus adducto ad id testimonio: at mihi affirmare
licet, magna ex parte ne umbram quidem illarum
sententiarum à me deprehensam in tanta Commen-
tatorum copia, quæ legi. Sed fabulatorum narra-
tiones hoc planè decet, parum historiæ, plurimum
figmenti. Aliquam fidem mereretur de iis quæ per
Germaniam Lutherani dixerat, cum verisimile sit,
suæ cuique factionis res exploratas esse: sed aliis
per me ostensum est, ingenii alieni gloriæ liberaliter
à Suavi donari id quod suo Marte procreaverat.
Ut res habeat, expendamus ea quæ ipse narrat
objecta vel Tridenti à Catholicis, in sententiis di-
cendis, vel in Germania ab hæreticis, in probris ad-
versus memorata Decreta jaciendis.

2. Oppugnant eorum præcipua Vulgatam inter-
pretationem. Dicit, ab Aloysio Cataneo, ex Prædi-
catorum Ordine, adductam fuisse sententiam Cajeta-
ni, cui videtur hic Suavis, homo nempe religiosus,
velle eam laudem restituere, quâ ipsum fraudaverat,
ubi ceu imbecillum adversarium contra Luthe-
rum induxit. Ea erat; Hebraicam locutionem in
Veteri Testamento, & Græcam in Novo intelligere,
idem esse, ac DEI verbâ falli nescia intelligere; at
intelligere locutionem Latinam, idem esse ac verba
interpretis intelligere, haud falsitatis immunia.

Quod attinet ad Cajetanum, qui eum ex editis
in sacras Literas Commentariis æstimat, perinde
sele habet, ac qui non ex pennis, sed ex pedibus
pa-

pavonis pulchritudinem æstimat: nempe accidit,
ut hominis præcella mens, in aliis quidem operibus
admirabilis, in his duce secuta, Hebraicæ magis
Grammaticæ quàm divinæ Sapientiæ gnarum, jacue-
rit ingloria. Quin in eos Cajetani Commentarios
commotus Gabriel Præteolus Episcopus Claromon-
tanus, ipsum inter hæreticos connumeravit; &
quemvis iusto severior fuerit ea censura in virum
adeò pium atque illustrem, certè illius interpreta-
tionibus nullus datus est nec ab hæreticis nec à Ca-
tholicis plausus. Suavianam argumentationem per
seipsam expendamus, quæ gigantis quidem speciem
præfert, sed ex eo gigantum genere, qui nubium
concurfu conflati, vividâ Solis luce diffantur. Sua-
vem percontabor.

3. Voluitne Deus, ut Divinæ Literæ norma sint
certissimæ veritatis paucissimis hominibus, imò ne-
mini, an Ecclesiæ universitati; Præ ceteris quidem
Suavi, suisque Lutheranis necesse est, eas universi-
tatis normam affirmare, quippe quamcumque re-
gulam externam præter sacras Literas recusantibus.
Jam verò si res ita est, coarctari non potuit Scriptu-
ra legitima ad duo idiomata, quorum conjuncta
cognitio, in ea præstantia, quæ ferendæ ritè senten-
tiæ latis esset, à nostræ salutis exordio ad hanc usque
diem constiterit in paucissimis, vel potius in nullo
mortalium. Dixi, *vel potius in nullo*: etenim in ve-
teri apud Hebræos ratione scribendi, prout commu-
nior fert sententia, puncta non aderant, quæ nostris
vocalibus literis citra ambiguitatem definitè respon-
dent; sed solæ literæ, quarum aliæ per certam mini-
meque ambiguum significationem solum consonan-
tes sunt; aliæ per disjunctionem variis respondent
vocalibus, simulque etiam alicui consonantium. (*)

Habent præterea quædam Hebraicæ consonantes
tantam inter se figuræ similitudinem, ut evi ari non
potuerit, quin scribarum imperitia & incuria per a-
liam ætatem ediderit exemplaria multis mendis cor-
rupta, sententiam vitiatis. Quapropter tam
clara tamque certa est Hebraici exemplaris interpre-
tatio homini illius linguæ perito, quàm foret Latini
codicis, absque certis definitisque notis, sed ambi-
guis dumtaxat, ac per disjunctionem vocales varia-
s, & quasdam etiam consonantes significantibus,
& præterea multis erratis depravati, linguam Lati-
nam callenti. Quin eò planè minùs, quòd reverà ma-
jor est intelligentia Latini sermonis in quocumque
mediocri Grammaticæ doctore, quàm Hebraici in
quovis illius penitus intelligente. Et si quid am-
plius quisquam venditat, ideò fidenter venditat,
quòd iudices idoneos haud formidet, qui suam ven-
ditationem damnent. Quod verò spectat ad Novum
Testamentum, (**) quod maxima saltem ex parte
Græcè conscriptum fuit, Græca exemplaria, quæ
nostræ ætate supersunt, mendorum non levium mul-
tis in locis revincuntur ex iis quæ afferunt sancti Pa-
tres, desumpta jam ab illis libris, dum magis incor-
rupti extabant adhuc in exemplaribus minùs remo-
tis, minusque discrepantibus à legitimis autogra-
phis. Quare nunc illa Græca exemplaria haud ido-
nei testes sunt ad redarguendam versionem tam diu-
turno tempore ab Ecclesia receptam. Denique quis
est in præsentia, qui sibi arroget & exquisitiorem il-
larum literarum intelligentiam, & acrius iudicium,
& emendatiorum codicum iis, quæ S. Hieronymus ob-
tinebat, qui, si non auctor, certè restitutor fuit no-
stræ Vulgatæ? Itaque si Vulgatam intelligere, idem
est ac intelligere non Dei verbum, sed hominis ab
errore non immunis; multò magis id eveniet in ea
Histor. Concil. Trid. Pars I.

interpretatione, quâ pro suo quisque ingenio, quan-
tum vis in Hebraica lingua versatus, Hebraicum co-
dicem explicabit. Præterea si hujusmodi rationi
pondus inesset, oporteret credere primo tantummo-
dò autographo sacrarum Literarum, quod à primis
auctoribus exaratum fuit, hoc est, à Prophetis, ab
Evangelii Scriptoribus, ab Apostolis. Nam qui le-
geret ab aliis exscripta, non legeret verbum Dei, sed
hominis, qui exscripsit, ac falli potest & fallere.
Quamobrem satis liquet, in hoc universo genere ad
Divinam providentiâ confugiendum esse; quæ cum
& sapientissima sit & potentissima, ubi finem sibi præ-
scripsit, quidquid ad eum obtinendum necesse erat
pariter præstitit. Ita videmus, cum à Deo tamquam
rerum naturalium gubernatore curandum esset, ut
homines certam obtinerent notitiam eorum quæ ad
civilia commercia opus forent, opportuna ad id ad-
jumenta ab ipso esse constituta; atque hinc effe-
ctum, ut suus cuique proprius character inesset, &
qui difficulter ab alio exactè simulari posset: ut pu-
blicorum monumentorum custodes, tametsi non ra-
rò pauperes & abjecti, rarò ad fraudem agendam
inducantur: ut bini testes rarò convenient ad men-
tiendum: quoniam totum id & necesse simul & sa-
tis erat illi generi vitæ ac regiminis, quod Deus in
hac Republica destinaverat.

(*) *Vide post alios Serrarium in prolegomenis*
Bibliorum in quæstionibus cap. 3.

(**) *Vide Serrarium citatum, in quæst. unica*
cap. 13.

4. Cum igitur ipse voluisset in Fide quamdam
firmitudinem non solum moralem, ut vocant, sed
absolutissimam, nulliusque falsi capacem; oportuit,
ut suâ providentiâ, naturæ ordinem superante,
quodcumque erroris periculum amoverit ab iis
rebus, quæ huic Fidei fundandæ opus erant, arce-
retque ab illa quodcumque prudentis dubitationis
initium. Et quoniam Fidei cardo verbum Divinum
est, quod per ipsam Dei linguam in omnium aures
absque interprete immittendum non erat; par
fuit, ut suos ipse Nuntios constitueret, qui in eo
evercendo munere falli non possent. Sed quando
nec his pariter licebat in aures omnium vocem
fundere, nec exemplar conscribere omnium oculis
exhibendum; opus fuit Divinæ providentiæ, eâ se-
quasi cautione obstringere, ne in hujusmodi Scrip-
turarum diffusionem menda permetteret, quæ per
accuratam collationem humanamque solertiam
tolli non possent, in iis saltem mysteriis, quæ
Deus voluerat ut innotescerent Ecclesiæ suæ, & ab
ea per firmissimam Fidem crederentur. Quò autem
id aptè curaret, evitaretque omnem sententiarum
ambiguitatem, & quamcumque aliam dubitatio-
nem, designandus fuit in terris manifestus Inter-
pres, qui deberet quidem in hoc eam impendere
diligentiam, quam patitur humana conditio, ne De-
us ad prodigiosas inspirationes compelleretur; sed
simul ita regeretur interioris, ut in hoc ipso præstan-
tando illis erroribus haud esset obnoxius, quibus
in aliis negotiis, adhibita quacumque studiosissimâ
indultriâ, subjaceret. Is autem interpretis ipsa est
Ecclesia, & ipsius Caput.

5. Necessarium quoque fuit, ut cum idiomata
mortalium variarent, ac de remotioribus ab usu
tenuis superstit notitia, cujusmodi ea sunt quibus
sacrosancta Volumina ut plurimum conscripta
fuerant, perpetuò certa quædam versio maneret in
sermone plurimis cognito, cunctis mendis purga-
ta, depravantibus id, quod Deus cultoribus suis
Hh certo

certo Fidei assensu credendum præcipere. Non est tamen necesse, hanc versionem omni liberam labe, Divina verba pervertente, unicam prorsus esse: hinc noluit Concilium cunctas reliquas à Vulgata distinctas improbare; idque prudenti consilio. Etenim antequam Vulgata perficeretur, cum adhuc apud perpaucos esset peritia utriusque linguæ autographa complectentis, oportuit eam expositionem, quâ tunc utebatur Ecclesia, intaminatam pariter esse, puramque corruptionibus memoratis, tamen si reliquo minùs correctam. Quare si etiam nunc ea perstaret, mereretur pariter nomen legitimæ versionis, quamvis alioqui minùs perfecta quam Vulgata. His positis, dijudicare, cuinam vel quibus inter varias interpretationes insit ea corruptionum vacuitas Divina Oracula depravantium, adeoque nomen legitimæ debeatur, munus pariter est illius Interpretis, Divinorum verborum erroribus immunis à Deo inter homines constituti. Jam verò Ecclesia primò quidem per usum diuturnum, seu docendo, seu concionando, adhibitâ translatione Vulgatâ, cœpit eam tacitè comprobare; postea, quoniam opus erat, ut in sententia ferenda de totorum capitibus adversus pertinaces hæreticos & cavillatores, omnis abstergeretur dubitatio de fundamentis futurarum decisionum, ut rectè loquitur Tridentinum Decretum, de quo nunc agimus, voluit freta ope divinitus promissâ Sancti Spiritus sibi adfuturi, legitimam & certam declarare Latinam aliquam sacrarum Literarum versionem; cum Latina locutio sola esset universè cognita cunctis hominibus Theologiæ peritis, adeoque idoneis ferendo de dogmatis Fidei iudicio: cumque id per humanam solertiam peragendum esset, existimavit Concilium, per eam sibi non licere tunc aliam ex interpretationibus comprobare, quam Vulgatam; quippe quæ ceteris auctoritate præstabat: & cum eadem à S. Gregorii ætate ad hæc usque tempora ab Ecclesia generatim fuisset usurpata, & unanimi consensu adhibita à præclarissimis ejusdem luminibus Isidoro, Beda, Remigio Alcuino, Fortunato, Rabbano, Anselmo, Bernardo, Haymone, Riccardo, Hugone Victorino, Petro Cluniacensi, Ruperto Abbate, aliisque innumeris Doctoribus; ad supremam Dei providentiam pertinebat, illam immunem erroribus in rebus Fidei morumque præstare, quò pariter immunem servaret Ecclesiam, illius usuram auctoritate. Animadvertit etiam Synodus, ubi hujusmodi ratio non sufficeret, frustrâ futuram omnem operam quæ de novo collocaretur, ad ejusdem dubitationis incommodum evitandum: positâ præfertim apud homines tam tenui atque incertâ notitiâ sermonis Hebraici, tum punctorum defectu, qui creditur in originariis exemplaribus fuisse, adeoque penuriâ notarum, per quas vitaretur crebra ambiguitas ac dubitatio, utrum hæc an illa vocalis esset apponenda; quæ vocales bases dictionum sunt, adeoque sententiarum: positâ item characterum Hebraicorum similitudine, quæ pariter origo est significationis accipitis, depravationisque in longissima exemplarium serie, aliorum ex aliis exscriptorum, uti jam ponderavimus.

6. Quod si Canon, *Ut Veterum*, distinctione nonâ præscribit, ut Hebraicus codex ad Vetus, Græcusque ad Novum Testamentum intelligendum adhibeatur, cui Canon, tamen non desumpto à S. Augustino, ut affirmat Gratianus, sed à S. Hieronymo in Epistola vigesima octava ad Lucilium Beticum; consentit tamen S. Augustinus lib. 2. de Doctrina Christiana cap. 14. & 15. & lib. 11. contra

Faustum cap. 2. idemque Hieronymus confirmat in Epistola ad Juniam, & Fretelam; quid tandem hoc refert; Prætereo, nondum eo tempore ab Hieronymo Latinam suam Expositionem fuisse digestam: adeoque postmodum in secundo Bibliorum prologo eundem haud ita locutum: quod aptè notat Glossa in laudato Canone, *Ut Veterum*. Sed certum est, confugiendum Hieronymo fuisse in elaboranda Latina versione, ad duos illos primævos codices: nunc verò in eam ætatem devenimus, quâ interpretatio, si ab Hieronymo non confecta, certe ab eo restituta, per multa sæcula ab Ecclesia recepta est, ac proinde sibi auctoritatem obtinuit à comprobata Divina. Sed ut etiam SS. illi Patres idem hodie scriberent, quid inde adversus Tridentini definitionem conficeretur? Num fortè inficiamur, in editione Vulgata multa esse ambigua, obscura multa, quibus lux affundatur à Bibliis primorum idiomatum? Nonne illorum ope Catholici inter interpretes passim utuntur? non id etiam proximè post Concilii Decretum egerunt, quin & adhuc perdurante Concilio? quod palàm facit, id non opponi sententiæ Patrum Tridentinorum. Aliud est, affirmare, versionem aliam esse legitimam, hoc est, neque datâ operâ corruptam in quacumque parte, quantumvis minima, & ad præcipuum rei sententiam non spectantem, neque unquam planè ex inconsiderantia ac archetypo difformem in iis quæ rem constituunt: aliud verò, affirmare, eidem inesse omnem claritatem, omnem vim, omnes alludendi concinnitates, quæ insunt archetypo. Primum de Vulgata Tridenti definitum est: alterum præstari per nullam translationem potest; cum singula idiomata suis propriis dicendi rationibus & excellant invicem & deficient: unde in multarum dilucida explicatione rerum, alterum alteri respondere non valet.

7. Hinc divinæ prudentiæ consilium fuit, qui simul verbo suo perennem vitam in Paginis servaret, simulque divinitus non impediret mutationem linguarum, quæ suapte naturâ, sicuti reliqua terrestria, variationi subjacent, non quidquid sacræ Literæ complectuntur, constituere tamquam dogma necessarium, ut innotescat Ecclesiæ suæ; cum ibi multa loca supersint vel maximè dubia, & alia non minus obscura, quæ probabile est, ita per omnem mortalium ætatem permanitura. Articuli quoque necessarii non certis individuisque vocibus à Deo restringuntur; sed hujusmodi conditionis sunt, ut vim & pretium habeant, non tam ex numero quam ex pondere, ut ita dicam, pecuniæ: quod numquam variat ex quacumque permutatione: & secundum quod solum ab interprete fidelis expositio requiritur: quod Marcus Tullius in vertendis Latinè duabus Orationibus contrariis Demosthenis & Æschini, a se præstitum gloriatur. Id ipsum effecerunt Septuaginta Interpretes in sacris Literis Græcè reddendis; (*) quod patet, si hæc cum Hebraicis conferantur, quod & ex prætoribus observatur. Quid plura? Quò nos doceremur, Divinum consilium in sua Fide sacris Oraculis statuenda, aliud quam hoc idem non fuisse, ipsi auctores Divinorum librorum, quos sancto Spiritu dictante scripserunt, non semper eadem facta dictaque commemorant cum iisdem prorsus conditionibus, certisque omnino verbis, quibuscumque evenere; sed interdum satis habuerunt cum præcipua rei summa concordare. Quod in causa est, ut viderentur nonnumquam Evangelii scriptores inter se discrepare in ejusdem rei gestæ narrationibus; quod SS. Patres ac recentes interpretes sæpè annotarunt. (**)

(*) Vide

(*) Vide Pagninum in *Isagoge* c. 9. 10. & 11. & Hieronymum ibi citatum.

(**) Vide de hac re optimè scribentem Sixtum Senensem, in sua *Bibliotheca Sancta*.

8. Quoniam itaque verbum nullum in illis libris exaratum fuit absque Dei afflatu, adeoque absque significatione alicujus peculiaris veritatis, & absque alicujus altioris magisterii documento; ad has veritates & mysteria detegenda, quorum certam distinctamque notitiam in Ecclesia non quaesivit, sed voluit ut in suo verbo lateret inexhausta vena, conferre plurimum valet linguarum intelligentia, quibus primò Divina verba consignata sunt. Nullam igitur vim habet popularis illa ratio, quam affert Suavis: Si editio Vulgata proba est & legitima, ergo reliquæ malæ sunt, & insipienter iis utimur. Mendosa enim verò collectio! Fac, historia vel quævis alia Latina scriptio magni momenti Italico sermone mediocriter exponatur; si ea Italica expositio fidelis sit, legitima dici poterit, adeoque idonea iis litibus dijudicandis, quæ à rebus præcipuis ac momentosis in ea contentis dependent; sed non ideo elaborari non poterit alia pariter Italica versio magis vivida, magis propria, magis dilucida vel in totum vel ex parte, quæ multa auctoris acumina explicet atque allusiones, in alia versione minimè declaratas.

9. Neque quidquam amplius eo, quod hinc dicimus, Decreti Tridentini verbis ex necessaria ipsorum vi Vulgatæ tribuitur. Atque in hanc sententiam illa sunt interpretati, ac declararunt præstantissimi Theologi, etiam ex iis qui Concilio intervenere, & à me mox afferentur; non quòd in animò mihi sit iudicem agere vel patronum hujus vel illius interpretationis, sed ut ostendam, quicumque impugnat arctiorem & absolutissimam conformationem expositionis Vulgatæ cum locutione Divina, impugnari ab eo peculiarem Theologorum classem, non Ecclesiam Catholicam universam, in qua interdictum non est cum altera classe sentire, minùs arctè Decretum interpretante, utpote nixa ipsius verbis, quæ simpliciter authenticam illam versionem appellant; simulque præcipiunt, ne illa in concionibus, neque in prælectionibus, aut in commentationibus rejiciatur. Quod sanè statuit, ipsi errores non inesse ad Fidem moresque pertinentes; ac præterea in eadem nec fraudem, nec apertam discrepantiam, nec minimam quidem à Divina scriptione, nec ullam secum ipsâ repugnantiam contineri; in quibus illa si deficeret, nec authentica esset, nec digna quæ ab Ecclesia reciperetur. Non minoris quoque temeritatis esset, quamcumque è reliquis interpretationibus Vulgatæ ex toto præferre: propterea quòd cum apertis verbis declararet Synodus, à se hanc ceteris anteponi, & inter omnes unicam à se suscipi tanquam legitimam; vel ipsa omnium optima est, vel imprudenter egit Ecclesia in rei tanti ponderis electione: quod affirmare impium foret.

10. Quod autem Vulgata translatio exemplari primævo per omnes leviores minutasque particulas conformetur, nec ab illo declinaverit, vel in certa arbore, vel in certa animante, pro aliis alias exponendo, pia est aliquorum sententia; quam quidem qui respuat, non damnatur ab Ecclesia. Etenim, uti dicebam, Decretum minùs arctè intellectum est ab auctoribus compluribus qui Synodo interfuerunt, vel cum iis qui interfuerunt collocuti. Satis nobis sit aliquot adducere; ac primò quidem doctissimum Andream Vegam, qui aderat eâ tempestate in Concilio, qui que, tamen inter Theologos Consiliarios, non verò inter Patres suffragium ferentes recensentur.

Histor. Concil. Trid. Pars I.

retur, fuit tamen magna cum opinione sapientiæ auditus. Suum ipse iudicium protulit per eam planè sententiam, quæ à nobis explicata est, & ab ipso Suavi refertur: idemque postea in suis libris (a) testatur Patres id voluisse, & hoc ipsum sibi fuisse à Cervino Legato significatum: quod eo adhuc vivente Vega typis vulgavit. Huic accesserunt Melchior Canus, Canariensis Antistes, (b) qui paucis post annis adfuit Concilio sub Julio Pontifice, & (c) Didacus Payva ab Andrada, qui sub Pio ibidem adfuit: & utriusque licuit sciscitari à compluribus, quænam fuisset Patrum mens Decretum illud conficientium. Nec minùs eruditissimus (d) Gibertus Genebrardus, qui per eadem vixit tempora, & proculdubio sermonem habuit cum auctoribus Decreti. Ac de hoc post multos sapienter disputarunt (e) Nicolaus Serrarius & (f) Jacobus Bonfrerius, uterque Societatis Jesu, quorum prior multos alios adducit, & oppositis testimoniis respondet. Eandem quoque præ se tulit opinionem scriptor alius religiosissimus, qui per ea tempora vixit, consuetudinemque habuit cum iis qui Concilio intervenere, Sixtus inquam Senensis in admirabili Opere, cui nomen fecit, *Bibliotheca Sancta*: ubi cuique licebit pernoscere quidquid attinet ad accusationem defensionemque Decreti Vulgatæ comprobantis, per summam opulentiam ac soliditatem eruditionis ab eo agitata. Hi profectò, quantum video, haud intendunt, licere ab ea legitima versione recedere, in rebus tamen nec ad Fidem nec ad mores spectantibus, efrænate & prolibidine in quolibet verbo & argumento; sed solum in iis locis, in quibus Catholici Doctores haud omnino concordant, nec ab Ecclesia est interdictum; ut rectè disputat quidam (g) recentior, quem paulò post nominabimus. Nec leve huic sententiæ momentum accedit ex epistola Legatorum ad Farnesium Cardinalem, quam mox proferam; ubi indicatur, hanc fuisse Decreti Conciliique sententiam.

(a) *De Justificatione*, l. 15. cap. 9.

(b) *Lib. 2. de Locis Theologicis*, cap. 13. concl. 1.

(c) *In defensione Vulgatæ* lib. 4.

(d) *In præfat. ad Carolum Nonum Regem Galliæ ante Opus Origenis*.

(e) *In prolegomenis Bibliicis* c. 19. quæstiuncula 11.

(f) *In prolegomenis in Pentateuchum* c. 5. sect. 3.

(g) *Michaël de Slizarda, de Forma inquirenda veræ Religionis*, num. 94. id comprobans ex usu scriptorum, proximè post Concilium ab Ecclesia permissorum.

11. Nec opus est, ad lumen illud propheticum seu quasi propheticum confugere, quod Suavis requirit in auctore Vulgatæ, tanquam hujusmodi comprobationis necessarium fundamentum, obvolvens silentio, hanc persuasionem duorum scriptorum, qui fuere Titelmannus & Canus, (a) ab reliquis haud fuisse receptam; sed eam ceu Catholicis communem contingens, ut quantum potest officiarum affundat verisimilitudini Orthodoxæ Catholicorum sententiæ. Ac primò quidem quis unquam dixit, Romanos Pontifices Prophetas aut quasi Prophetas esse, tamen in Fidei decisionibus nec fallere nec falli queant? Deinde in Romano Pontifice saltem agnoscimus Divinam quamdam opem, quâ præpeditur in eo libertas ad hoc delictum per voluntatem patrandum, ac periculum ne in hujusmodi errorem per incitiam prolabatur. Sed auctor Vulgatæ potuit esse obnoxius, per potentiam, quam Theologi antecedentem nuncupant, periculo in eas labe in-

Hh 2

cur

currendi; dein verò ex Divina planè gratia, quæ honesta omnis actio pendet, sed absque ulla antecedente promissione, nulloque præcipuo Dei afflatu, consequi potuit, ut suum opus hæc maculis caret. Quo posito, Ecclesia postea luminis cœlestis ductu tamquam bonum opus illud suscepit, quem admodum suscipere posset Italicam Tridentinæ Synodi versionem, quamquam auctor suâ sponte, & absque jam explicata Dei aspiratione illam conscripserit.

(a) *Lib. 2. de locis Theolog. c. 4. circa finem.*

12. Narrat Suavis, exteros obstupuisse, quo pacto conventus quinque Cardinalium, quadraginta octo Episcoporum, qui minorum urbium regebant Ecclesias, in Theologicis disciplinis haud excellentissimi, cum eorum plerique viri nobiles essent & Aulici, tantæ gravitatis dogmata definierit; & hoc potissimum dogma, quo decernitur ut authentica, quædam versio à suo exemplo discrepans. Mirum hominis ingenium! De Sessione præterita dicit, Cunctos obstupefactos, quoniam Concilium tantâ solennitate coalitum, eruperit tandem in recitationem Symboli Apostolorum: in hac Sessione idem Concilium, ab eo paulò antè magnificè amplificatum, quò ipsum deprimeret quando modica gerebat, ab eodem angustè contrahitur, quò dupliciter ipsum deprimat, quando grandia conficit. Ceterum quid eo stupore vecordius, quam mirari, quòd Synodus, cum vellet multa Fidei dogmata statuere adversus hæreses, nixas præcipuè in oppugnatione illius sacri Voluminis, quo mille annos communiter Ecclesia usa fuerat, tamquam primum ædificii lapidem jaceret ipsam prædicti Voluminis probationem? Quâ ratione deveniri tandem poterat ad explicandum Dei verbum in atticulis de quibus lis erat, nisi prius decisa fuisset controversia, quodnam reverà Dei verbum esset? In quocumque judicio nonne prius vocatur ad trutinam, num productæ tabulæ sint legitimæ?

13. Profectò petulantia livoris est, illius confusus viros deprimere. Conferantur cum eo conventus habiti in plerisque præteritis Conciliis, eorumque Acta cum iis, quæ tunc protulere Patres in Cœtibus Tridentinis, quæ præterquam in Tabulario Pontificio, separatim in Bibliothecis plurimorum illustrium familiarum asservantur: & quam in partem doctrina præponderet, intelligemus. Duo de quinquaginta tantummodò erant Episcopi; ita planè: sed Ecclesias tenues nequiquam administrabant, ut ille pro certo assumit: præterquam quòd quilibet è Purpuratis Patribus, si solum excipiamus, illustribus Ecclesiis præsidebat, eorumque plerique non uni, sed pluribus, pro temporis illius consuetudine. Sed quòd plurimum facit, erant illi præfules delectus virorum ex Italia, Sicilia, Sardinia, Gallia, Hispania, qui eò missi fuerant à summis Christianorum Principibus: erantque præter hos ex Dalmatia, Græcia, Suecia, & Scotia. Tres Legati eximii animi dotibus præfulgebant, & ex iis duò excellenti literaturâ spectabiles, illarum etiam linguarum, quibus commissa fuit ab antiquitate doctrina, & quarum imperitiæ Decreti consilium Suavis adscribit: Cervinus in primis, qui cum in se scientiam, prudentiam, virtutem ac Pontificis gratiam simul complecteretur, curru veluti auriga assidebat: consulebat singulis diebus super iis, quæ ad intelligentiam Græcæ linguæ spectabant, Guillelmum Sirletum, unum postea ex Purpuratis, tunc verò Bibliothecæ Vaticanæ Custodem, cujus præfectorum gerebat idem Legatus. Atque in ea Bibliotheca literarum volu-

men servatur, quæ de hujusmodi rebus ab utroque invicem scribebantur. Præter Legatos, Madruccium & Pacecum inter Primarios & conspicuos Hispaniæ ac Germaniæ viros habiti sunt. His addebantur tres Abbates, familia Cassinensis nomine, & quinque supremi Præsides Ordinum Mendicantium, omnes scientiâ illustres, ut Suavis plurimis in locis imprudens fatetur, in eorum recitandis sententiis, cum eos vel narrat vel fingit adversantes sanctionibus postea in Synodo constitutis. Quòd si velimus eorum rationem habere, quos illi representabant, num leve quiddam æstimabatur à Suavi, tunc præter alios interesse Concilio summos penè omnium Regularium familiarum præfectos, quæ ad eò conspicua Ecclesiæ pars habentur, ad denique præcipuum Theologiæ compendium, prout Legati ad Pontificem scripsere in literis à me laudatis? Si verum esset quòd profert Suavis, ab eo Conventu ne millesimam quidem partem Reipublicæ Christianæ representatam, certè quòd integra representaretur, oportuisset ut eò convenirent quinquaginta tria milia Episcoporum, iis qui aderant æqualium; & præterea supremi Præsides sex millium Ordinum, haud imparium Cassinensi, quinisque Mendicantibus; mille summorum Pontificum terni Legati, Oratores missi à ternis millibus Principum, Carolo V. Hungariæ, ac Lusitanæ Regibus minimè concedentium. Sed ommissis externis conditionibus, regrediamur ad ea illustranda, quæ majoris momenti sunt, virorum scilicet præstantiam, qui de Vulgatæ Decreto convenire Fungebantur munere Consultorum tunc in Concilio quadrageni planè Theologi, ex doctissimis cunctarum Christiani Orbis Provinciis; & quorum non pauci à nobis alibi collaudati sæculum illud suis Commentariis illustrarunt, satisque per se solos essent, citra omnem amplificationem, ad claritatem illi præteritorum longè maximam in Theologiæ laude afferendam.

14. Deerant quidem Germani; quòd Suavis miris modis exaggerat: sed quid mirum, si duces illi consilio non adsint, qui tunc in acie pugnare coguntur? Celebrabantur id temporis Comitæ, & paulò ante colloquium Ratisponæ. Ubinam in hujusmodi discriminè satius erat adesse Germanos doctrinæ præditos & religionis studiosos, ibine, an in Synodo? Nonne prius observavimus, ob eam rem noluisse Madruccium ac Toletanum, ut absentium contumacia accusaretur? At si corpore aberant, aderat certe studio. Cum iis pariter egregiis viris per litteras argumenta communicabantur, legebantur eorum commentarii, & si minùs ipsorum linguæ, calami certè Concilio serviebant. At quæ deinde temeritas est, tam confidenter affirmare, versionem à Concilio comprobata, ab autographo discordare? Ubinam gentium existit hoc autographum incorruptum? Num fortè innotescit Suavi, quòd per tot sæcula ignoravit Ecclesia? Et ubi innotesceret; hæc tam manifestæ discordiæ quo pacto ab eo deprehensæ fuere, quando illas non agnovit tantæ doctrinæ tantæque solertiæ vir sapientissimus Hieronymus, qui si non auctor illius, certè emendator fuit? ex hoc planè universæ antiquitati admirabilis, & cujus opera eo vivente invidentiæ cavillationibus subtiliter exagitata sunt; sed cum præstantiora in dies semper agnoscerentur, elapso aliquo post ejus mortem tempore, adepta sunt possessionem per mille annos communis probationis in Ecclesia universa, in qua viri eruditione præstantes numquam defuere. Non hæc disputo de sermonis perspicuitate, elegantia, nervo-

nervositate, quas dotes multi desiderant in Vulgata: solum affirmo, nihil deesse, quò minus nomen fidelis & authenticæ mereatur. Quin rectè nos admonuit Magnus Gregorius (*) *indignum*, inquit, *vehementer existimo, ut verba cœlestis Oraculi restringam sub regulis Donati.*

(*) *Epistola ad Leandrum in Expositione lib.*

Job. cap. 1.

Post hujus evulgationem Historiæ, de hoc argumento egregiè scripsit singularis intelligentiæ vir, non minùs literariæ amicitia, quam Religiosæ familiaritatis mihi conjunctus, Michaël Elizarda Societatis Jesu, in libro de Forma quærenda ac reperiendæ veræ Religionis. Hujus quidem libri ut admiratio concipiatur, opus non est ignoratione, cujus filiam Aristoteles admirationem agnoscit; quin potius sapientiâ. Ibi auctor haud gravatus commemorare simul & commendare ea de quibus hæc disseruimus, validis de suo ratiocinationibus confirmat. Sed præcipuè telum acutissimum tractat vivo mentis robore, ab Augustini ingenio elaboratum, (*) quòd est hujusmodi: Scripturæ locutiones, ob quas adversarij nos ad tribunal Græci Hebraicque sermonis vocant, aut perspicuæ sunt, aut obscuræ. Si perspicuæ, desipientia foret, sibi persuadere, tot homines præstantissimos, post tam accuratum examen, ac tam diuturno annorum curriculo fuisse hallucinatos: Sin obscuræ, atque obsecritate impenetrabili, hujusmodi admoto tam impensè studij conspicio, ac tam longo temporis (spatio ibi defixis obtutibus, quisnam unquam arrogaverit eas privata suâ doctrinâ ad perspicuitatem adducere? Quæ ratio haud sane prohibet quasi supervacaneum a hujusmodi labore in locis dubiis per commentationes amplius explicandis, ad ornamentum incrementumque disciplinarum, quæ intra fines probabilis opinionationis continentur, qualis est Theologia, seu Moralis, seu Scholastica, seu Mystica: sed eadem ratio inexpugnabilis planè est ad ostendendum, quemcumque cujusvis literati ingenii laborem frustra conaturum, ut in effatis ad hanc usque diem minimè claris, per suam expositionem certos redderet homines, ita planè autographis fuisse Spiritum sanctum locutum; adeò ut possit in ea Fidei assensus ab omni suspitione liber fundari, quo quis obstringatur ad mortem pro illius veritate sustinendam. Quare nobis unice id expectandum est ab eo interprete falsitatis inveni, quem Deus ad sua interpretanda verba constituit inter mortales, & cui ipse præstò est interiori ductu, illum ab omni tutum errore servante; quòd idem est ac dicere, ab Ecclesia id expectandum. Adde: cum Suavis ea recitasset, quæ Vega in congregationibus disputavit, nec ea unquam repudiata dixisset, adeoque tacitè factus esset, fideles à Decreto ad strictiorem interpretationem non obstringi; haud sanè illum potuisse citra manifestam calumniam, memoratis insimulationibus Decretum prægravare.

(*) *Epist. 8.*

15. Quinimò id quòd insinuat Suavis, fuisse illud Aulicorum inconsideratum consilium, adeò distat à vero; ut potius Aulici Romæ degentes, cum per illud breve tempus nondum omnem operam studiumque navassent tam amplo argumento perscendendo, mentemque variis opposuionibus, sæpius auditis seu lectis, adversus varios Vulgatæ versionis auditis occupatam gererent, nec Theologorum Tridentinorum rationes accepissent (*) hoc Decretum acriter initio damnaverint, objicientes multa Vulgatæ menda nec amanuensibus neque

Typographis adscribi posse: ac certè debuisse in Decreto denuntiari, eam esse recognoscendam & emendandam. Tantumque ea de re obmurnuratum est, ut deliberatum fuerit (a) de impressione illius Decreti tantisper retardanda, dum nonnullis adjectis reconcinnaretur: quòd tamen vociferabantur elevaturum esse existimatione Synodi, & ansam hæreticorum irrisionibus præbiturum. Hisce literis responsum est & à (b) Cervino privatim ad Maffejum & à Legatis communiter (c) ad Farnesium Cardinalem: nihil ab ipsis opponi quòd à Concilio non fuisset maturè perpensum, cum ibi adessent Theologi ex omnibus Nationibus selecti; qui tam exquisito examine res ponderabant, & præsertim ea quæ super libris Canonicis ac Traditionibus observaverant, talia essent, quæ vel Wirtembergæ proposita plausum ab hostibus extorquerent.

(*) *Literæ Farnesii ad Legat. 17. Aprilis 1546.*

(a) *Literæ Maffeji, à secret. Pontifici, ad Cervinum, 17. April. & aliæ arcaneæ administræ ejusdem Cervini, eodem die.*

(b) *4. April.*

(c) *26. April.*

Duas itaque de Vulgata opinionones fuisse: alteram, (a) quæ S. Hieronymo eam tribuebat; alteram, quæ id negabat: sed omnes consensisse, tutissimam versionem esse Vulgatam; quippe cui tam diuturno tempore, scribebant illi, numquam hæreses nota fuit inusta, tametsi in aliquo loco videatur ab Hebraica locutione, discrepare, humilique serpat stylo, nec extra barbarissimum aliquem, aut solacissimum. Cum enim satis liqueat, ab Hebræis atque hæreticis multa fuisse loca in sacris Paginis depravata, haud apparet, quòd tutius confugiendum sit, quàm ad observationem illius Ecclesiæ, quæ præterquam quòd Caput est Christianæ Reipublicæ, peculiari Dei privilegio ac beneficio semper persistit absque hæreses labe, cum perpetua & nunquam interrupta successionem Pontificum.

(a) *Prima opinio erat Soti; ut constat ex Diario Massarelli 28. Aprilis 1546.*

16. Addebant postea, Tridenti quoque animadversa fuisse Vulgatæ menda; se tamen noluisse idcirco illam universè pronuntiare mendosam: arbitratos & honorificentius & conducibilis esse, si reipsa remedium adhiberetur, exemplo ad exequendum Decretum, mendis purgato in lucem edito, & à Pontifice ac Synodo comprobato.

Hujusce rei rationes esse: Primò, quia alia res est exemplarium depravatio, alia codicis in seipso: hanc ad speciem, illam ad singula peculiariora pertinere; & in variis exemplaribus esse variam & inæqualem. Deinde, quia utcumque se res haberet, neque necessarium erat, neque conducibile, disertis verbis à Concilio affirmari, inesse quidquam labi, quamvis ex accidente, ac minimè in exemplis omnibus, & universa specie interpretationis Vulgatæ, ne argumentum porrigeretur cavillationibus, quas inde deducerent hæretici: quamquam enim reipsa inanes, plurimum tamen apud vulgus valebant, variisque technis ab adversariis adhibebantur: unde par non erat, quasi cotem ad eas exacuendas suppeditari. Aiebant postremò, cum satis animadversum esset illius Decreti pondus, ne unam quidem syllabam in eo fuisse præteritam;

quæ examine tam diligenti discussa non fuerit, ut compluribus nimis id religiosum videretur. Hæc Legatorum responsio vituperationem in commendationem apud plerosque Romæ convertit, & eandem apud alios saltem in epochen, seu sustentationem iudicii, ut idem Maffeus Cervino significavit, continuatis arcanioris amicitiae officiis. Ita sæpè reprehensio laudi servit, quò extra jactantiae periculum dari possit opera, ut eluceat meritum in eo, quod primâ specie noxa videbatur.

CAPUT XVIII.

Alia, quæ Suavis objicit adversus librorum Canoniorum ac Traditionum receptionem; & contra regulam Scripturæ interpretandæ ex sanctorum Patrum sententia.

1. Suorum Lutheranorum personam agens Suavis, cetera Sessionis illius Decreta sic oppugnat: *Mirum quiddam fuisse visum, auctoritatem Canoniam libris antea incertis & apocryphis tribui. Unum vellem protulisset librum, quem alias Ecclesia non probaverit, ac præsertim Oecumenica Synodus Florentina. Mirum igitur & audax facinus habendum est, si Concilium alterum alterius sanctiones confirmet?*

Eadem ostentatione stuporis admiratur, fuisse præscriptam & coarctatam rationem intelligendi Dei verbum: & suprâ refert, in confessibus occasionem aliter loquendi fuisse datam à Cajetani doctrina, quam docuit factoque pariter ipse comprobavit; hoc est, novos Scripturæ sensus repudiandos non esse, ubi cum illius locutione concordant, nec alieni sunt ab illis locis Scripturæ sacræ, ac Fidei doctrina, tametsi Patrum agmen in aliam sententiam consuât.

2. Equidem in primis affirmo, Cajetanum, quamvis à suis in hoc dicto licentiæ notâ reprehensum, numquam protulisse sensa Tridentino Decreto in hac parte adversantia. Secundò, Concilium neque præscripsisse, neque coarctasse novis legibus rationem intelligendi Dei verbum; sed declarasse illicitum & hæreticum, quod suapte naturâ erat hujusmodi, & prout semper habitum ac declaratum fuerat à Patribus, à Pontificibus, à Conciliis. Quod spectat ad primum; legatur inter alios doctissimus Canus (*) in aureo volumine Theologorum locorum; quamquam ipse quoque paulò audacior interdum reprehendi meruit, ubi Cajetanum tamquam parentem ac magistrum reveritus, eum tamen severissime castigat, ob illius assertionis audaciam, quam ille proponit initio suorum in Genesim Commentariorum. Et tamen, sicut indicabam, Cajetani dictum Concilii Decreto non obstat. Prohibet quidem Concilium, ne sacris Literis aptetur interpretatio repugnans unanimi SS. Patrum sententiæ, idque in rebus tum Fidei, tum morum: ac Cajetanus, ut rem Canus intelligat, de his minimè loquitur, neque unquam declarat, fas esse adversus communes SS. Patrum sententiæ obviam ire; sed fas esse, de promere Scripturæ expositionem prorsus novam, & ab omnibus eorum expositionibus diversam. Etenim quemadmodum ipsi discreparunt inter se in illius explicatione sententiæ, adeoque singulæ illorum explanationes per se ipsas dubitationi subjacent; ita, quantum conjicio, visum est Cajetano, posse cunctas simul dubitationi subjacere, & quamdam aliam esse veram, quæ ipsis haud in mentem venerit, secundum commemoratam distinctionem, quam Naclantus in Synodo prætulit. Neque quidquam amplius conficit Cajetani ra-

tio ibi adducta, & ab ipso Suavi relata: *Non enim, inquit Cajetanus, alligavit Deus expositionem Scripturarum sacrarum privorum Doctorum sensibus, sed Scripturæ ipsi integræ, sub Catholica Ecclesiæ censura: alioqui ipse nobis & posteris tolleretur exponendi Scripturam sacram, nisi transferendo, ut ajunt, de libro in quinternum.* Certum quidem est, eam spem non adimi; quin amplissimum patere campum ad ingenium exercendum in Scripturæ commendationibus; tamen si in Fidei morumque materia nefas sit, eas interpretationes deserere, quas universa Patrum cohors complexa est. Felix hujusce rei fulget exemplum in tot Catholicis scriptoribus, qui post Concilii Decretum divinas Literas interpretati, sui nominis gloriam non inventionem minùs quam eruditione compararunt.

(*) Lib. 7. c. 3. & 4.

3. Venio ad alterum caput, quod pluris interest; in quo demonstrandum suscepi, non solum à Concilio Decretum audacioris notæ non editum, sicut Suavis amplificat, sed nihil planè novi fuisse decretum. Mentis aciem ad veterem Ecclesiæ consuetudinem cursim convertamus. Nonne Synodus Ephesina opinionem Nestorii ut hæreticam Patrum auctoritate damnavit? Hæresim Helvidii S. Hieronymus? S. Basilii eadem auctoritate S. Spiritus divinitatem, uti Fidei dogma, Amphilochio comprobavit? Eadem Augustinus tamquam hæreticos modò Pelagianos, modò Donatistas rejecit? Eadem S. Leo palam fecit apud Leonem Augustum, Eutychemet à Fidei deerrasse? Idem fecere Agatho Pontifex Max. in sexta Synodo, Actjone quartâ, contra Monothelitas; & postremis temporibus Concilium Florentinum adversus Græcorum errores. Neque solum hoc tamquam urgenti argumento usi sunt in hæresi procribenda; sed etiam disertè affirmarunt, illud efficat esse, Ecce verba Ephesini Concilii: *Invecti sumus in Nestorii scelestam præsumptionem, quòd sacram Scripturam se primum & solum intelligere, & omnes eos ignorasse jactaret, quicumque ante se Magisterii munere præditi Divina eloquia tractavissent; & præterea universam Ecclesiam errasse, quæ ex illius sententia Doctores ignorantes sequebatur.* Majori perspicuitate idem explicavit S. Augustinus in libro secundo in Julianum, *Qui sanctos rejecit, fatetur se universam Christi Ecclesiam rejecere.* In eadem sententiam differunt S. Hieronymus, ac reliqui Patres, sed iis, ne longum faciam, omisissis, ita scribit decimaquinta Synodus Toletana: *Quidquid creditur contra SS. Patres, intelligitur aberrare à recta regula Fidei.*

4. Ac sanè præter auctoritatem ipsa ratio demonstrat, non posse hæreticum non esse quicumque in credendis dogmatibus adversatur sententiæ, tamquam certæ in sacris Literis agnitæ à Patrum concordia. In quam potissimum re infidelitatis vitium situm est; opinor, in affirmando Deum esse mendacem. Atque id fit, haud quidem semper affirmando Deum esse mendacem. Atque id fit, haud quidem semper affirmando falsa esse ejus verba: cum in hoc perpauci hæretici delirent; sed fieri solet, negando aliquid à Deo dictum fuisse, cum adeò validæ apparent causæ ad affirmandum atque credendum, id verè dictum à Deo fuisse, ut illas nequaquam Deus permittere potuerit, quin suammet veracitatem contaminaret, ubi illud affirmare non intendisset. Exemplum apponam. Non solum delinqueret in Regiam veracitatem Rex, qui falsum pronuntiaret; sed etiam qui permetteret confingentibus suas literas sigillum Regium, aut sineret à suis ministris ea suo nomine pronuntiari, quæ ipse pronun-

stris ea suo nomine pronuntiari, quæ ipse pronuntiare non cogitat: etenim in utroque eventu liceret subditis conqueri, se fuisse ab illo deceptos, cum is permisisset in eas rerum conditiones ipsos conjici, ut si literis illis dictisve fidem negarent, & contumaces haberentur, & in Regem injuriosi. Hi proinde, ubi post fidem illis habitam ea falsa comperissent, se deceptos arbitrarentur ab ea fiducia, quam in sinceritate & auctoritate Principis collocarant. Id pariter cadit in Deum, qui non solum permittit, sicut ille Princeps permetteret, sed adjuvat eam totam veri speciem, quæ homines inducit, ut credant Deum loqui, & hoc vel illo verborum tenore loqui. Quapropter Richardus Victorinus (*) fidentissime de Deo pronuntiasset: *Domine, si error est, à te ipso decepti sumus: nam ista in nobis tantis signis & prodigiis confirmata sunt, & talibus, quæ non nisi per te fieri possunt.* His præmissis, meum dictum ita clarè conficio: Quo pacto fraudationem hujusmodi à se nobis illatam excusaret Deus, si in rebus ad Fidem moresve pertinentibus ita fuisset locutus, ut cuncti sacri Doctores, adeò numero spectabiles, scientiæ præcellentes, studio accurati, eorum verborum sententiam à veritate alienam intellexissent? Quis hominum vulgaris ingenii nactus Scripturæ locum, significationem hujusmodi præ se ferentem, simulque cognoscens eandem significationem tamquam dogma fidei à cunctis Ecclesiæ Doctoribus comprobari, non se putabit illius ita credendæ obligatione teneri? Quòd si tunc illi dubitare fas esset, dubitabile pariter foret, quidnam significet, quidquid legitur in Divinis Oraculis.

(*) Lib. de Trinit. Cap. 2.

5. Itaque si Deus voluit eo loqui tenore, quo de quibusdam articulis Fidei firmitudo fundetur, oporteret, ne ille tenor potuerit universæ sanctorum Patrum sapientiæ fucum facere; & uti fideles pernoscant, id nullo modo fieri posse: alioquin ipsis meritò liceret ambigere de vero sensu cujusvis dicti sacrorum Voluminum, quantumvis perspicuum appareret: hoc autem adversaretur firmitati, quam exigit Fidei assensus, cui necesse non est ut singulos articulos semper Ecclesiæ declaratio antecedit: alioquin ad Fidei dogmata cognoscenda nullam haberet vim Divinæ Scripturæ lectio, sed Ecclesiæ dumtaxat definitio; & per aliquot sæcula, quibus paucula quædam Ecclesia definivit, licuisset de reliquis omnibus dubitare. At contra legimus, sanctos Patres etiam ante definitiones Ecclesiæ detestatos fuisse tamquam hæreticos eos, qui aliquem articulum refellebant, de communi sententia è Scripturæ verbis deductum; atque ea de causa Ecclesia postmodum in Conciliis eosdem execrata est, etiam impiorum nomine, & anathemate inflecto; quod sane iniquum fuisset, nisi per Fidem ad credendum articulum illum obstringerentur, antequam Ecclesia declarasset. Ea propter in rebus ad dogmata moresque spectantibus: atres omnes hallucinari non possunt, quin pariter hallucinetur Ecclesia, quæ tandem ex illis conflatur, & cum illis consentit. Hoc tamen intelligendum est, ut paulò ante notavimus, cum Patres illam Scripturæ sententiam tamquam certam affirmant: a verò, tametsi concordarent inter se de aliqua Scripturæ interpretatione, sed opinantium modo, jam exemplo suo docerent etiam alios opinari, adeoque pariter dubitare. Quare temeritatis certè notam meretur, qui absque novæ rationis pondere oppositam sententiam ceu meliorem sustineret, sed non idcirco hæreticus foret.

6. Jam verò nostrâ ratiocinatione rem probè confici, nimirum, voluisse Concilium non quidem novâ nos lege coarctare, sed solum docere, & nobis in memoriam revocare legem antiquiorem, quam in ea re nobis suapte naturâ nostra Fides imposuit, ex hisce verbis Concilii palam est: *Decrevit, ut nemò suâ prudentiâ innixus in rebus Fidei, & morum, ad ædificationem doctrinæ Christianæ pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit & tenet sancta Mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu & interpretatione Scripturarum sanctarum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat; etiamsi bujusmodi interpretationes nullo umquam tempore in lucem edenda forent. Qui contravenerint, per Ordinariorum declarentur, & pœnis à jure statutis puniantur.* Cum itaque eodem legis præscripto vetentur fideles sacram Scripturam interpretari seu contra sensum quem tenuit & tenet Ecclesia, seu contra communem Patrum consensum; cumque absque dubio optima legis pars nova prohibitio non sit, sed solum illius explicatio, quod ex natura Fidei Christianæ per se ipsum intrinsecus nefas est, conficitur, ejusdem pariter rationis fuisse partem alteram à Concilio existimatam. Sed quid opus pluribus? Dum hic Ordinariis injungitur, ut pœnis à jure statutis fontes puniant, liquidò significatur, id ipsum prius etiam à sacris Constitutionibus interdictum, pœnisque multatum; adeoque novam à Concilio legem minimè statui, sed addi stimulos ad veterem observandam.

7. Narrat postremò Suavis, observasse quosdam, in eo Decreto minùs quam videbatur obligationis inesse: atque eorum observationem ab eo comprobari manifestum est, quantum spectat ad Traditiones. Solum, ait ille, statutum erat, *Traditiones esse recipiendas, sed absque declaratione quænam illæ essent, & absque discerniculo proposito quo dignoscerentur; quandoquidem nullum ad eas recipiendas præceptum urgebat, sed solum vetitum erat, ne quis sciens volensque eas aspernaretur.* Unde legi minimè refragabatur is qui reverentè eas omnes rejiceret. Oblitusne ille fuerat, à Synodo pronuntiari, sacros Libros ac Traditiones à se suscipi pari pietatis ac reverentiæ affectu? Sicut igitur hoc posito nefas apparet, alteros quacumque ratione rejici, ita pariter & alteras. Porrò duplici modo possunt Traditiones non recipi: Vel eum quispiam à pravis animi affectionibus, voluptatibus, corporisque commodis ad id impellitur, itidem ac interdum fidelis alioquin & obsequens Principi subditus, illius legibus non obtemperat: Vel si quis illas floccifaciat, nec tales putet quibus ipse parere teneatur, perinde atque Principum leges à perduellibus conculcantur. Nolum Synodus, ut à nobis narratum est, anathema intorquere in quemcumque, leges Divinas sive scriptas sive non scriptas violantem, ne eos etiam completi videretur, qui ex imbecillitate in eo peccant, ac de cetero reverentur iudicio id quod opere transgrediuntur: sed solum contemptores, qui se ad eas servandas minimè obstringi profitentur, cujusmodi sunt hæretici; reliqui violatores minorum pœnarum flagello addicuntur, non tamen anathematis telo: Quod si hoc in Decreto Concilium custodiendas Traditiones singulatim non enumerat, imitatur in eo Decretum septimæ Synodi Oecumenicæ suprâ allatum, à quo penè verba etiam exscripta: id sanè neque tempus patiebatur, neque opportunitas pos-

stulabat. Duo per illam sanctionem intendit Synodus: Alterum, Palam facere, Fidei Catholicæ fundamenta non modò esse Divinas Literas, quod recentes hæretici pertinaciter contendebant; sed non minùs etiam Traditiones, à quibus denique dependet quidquid certi obtinemus de legitima ipsarum Scripturarum auctoritate. Alterum, Profiteri, Apostolicos ritus, ad hanc usque ætatem nobis per manus haud interruptè traditos, recipi ab Ecclesia, nec esse variando, ut audebant hæretici. Ei verò qui in hisce generalibus articulis dissentiebat, anathema infligi. Quænam autem essent hæ singulæ Traditiones, expendendum ac statuendum deinceps erat, prout rerum tractationes in habendis congregationibus exigebant; & in eo videbatur unusquisque Ecclesiæ iudicio se subijcere.

8. Addit Suavis: Ad repudiandas Traditiones, valuisse Romanæ Curie assecularum exemplum; quia Diaconissas initiari non sinunt, electionem Ministrorum populo non concedunt, quod certum est esse Apostolicam institutionem, supra octo sæcula continuatam: & quod pluris est, concessum laicis usum Calicis; qui usus observatus est (ejus verba recito) ab Ecclesia universa jam ante ducentos annos, & nunc ab omnibus nationibus Christianis præter Latinam: quod si hæc traditio non est, ratio non suppetit ostendi, quænam alia sit. Ingens nimirum inest homini audendi libido, quâ sibi persuadet, absque ullo examine à lectoribus fidem habendam esse dum audeat tam luculenta mendacia illis ingerere. Cedo quas Traditiones Decretum complectatur? Eas quæ quasi per manus tradita ad nos usque pervenerunt. Num hujusmodi erat seu sacrorum Ministrorum electio à populis habita, seu Diaconissarum ordinatio, seu Calicis usus laicis concessus? Ne à Suavi quidem id affirmatur, cum idem scribat, duo priora jam ante octingentos annos omissa fuisse, tertium verò ante ducentos. Quo pacto igitur hujusmodi exempla illi faveant, qui Traditiones in continenti observatione superstititer repudiaret? Sed insuper hinc in transcurso perpendamus ea, quæ per tantam animositatem audeo pro certis ponere. Et quando nec ipse, nec cum eo hæretici sui multum de Diaconissis laborant, ad alia duo restringam orationem, ob quorum mutationem Ecclesiam Catholicam damnant. Asseveranter dicit Suavis, Ministrorum electionem habitam à populo, fuisse Apostolorum institutione, & octingentos annos perstitisse. Equidem voluissim in memoriam illi redigere verba Pauli Apostoli ad Titum. (*) *Hujus rei gratiâ reliqui te Crete, ut ea quæ desunt corrigas, & constituas Presbyteros per civitates, sicut & ego disposui tibi:* ac libenter sciscitatus ab eo fuissim: Num primum Laodicæ Concilium celebratum fuerit post octo sæcula ab Ecclesia exorta, an quarto sæculo; nam unus inter illius Canones hæc habet: (***) *Turbis non esse permittendam eorum, qui sunt in sacerdotio constituti, electionem facere.* Eundem exorassim, ut me doceret, an pariter quarto sæculo floruerit Hieronymus. & de quanam ætate loquatur ille, ubi in Epistola 85. ad Evagrium ita scribit: *Alexandria à Marco Evangelista usque ad Heraclam & Dionysium Episcopos, Presbyteri semper unum ex se electum, in excelsiori gradu collocatum, Episcopum nominabant.* Sed cui libet antiquorum Patrum plurima testimonialustrare, adeat (***) Bellarminum in suis Controversiis.

(*) Cap. 1.

(**) Can. 13.

(***) Lib. 1. de Concil. c. 7.

9. Transeamus ad usum Calicis, laicis hominibus interdictum. Et quoniam à Suavi nobis opponitur ritus vel nunc ulitatus apud Græcos, quo potissimum rem urget, Græcos mihi proferat, qui vel in Synodo Florentina, vel priùs, Latinis umquam exprobraverint Communionem sub una tantum specie, tamquam erratum, quemadmodum eosdem Latinos insimulare ausi sunt ob cetera plura, quibus Latina & Græca Ecclesia inter se dissident. Hinc apparet, ne Græcorum quidem sententiâ hunc ritum fuisse creditum tamquam à Christo præscriptum, & in quo Ecclesiæ variare non liceat. At quis Suavi significaverat, indistinctam Calicis communionem adhibitam ab universa Ecclesia fuisse usque ad ducentos abhinc annos? Sanctus Thomas, trecentis annis Tridentinâ Synodo superior, nonne refert (a) ac laudat illarum Ecclesiarum consuetudinem, quæ Calicem cum laicis minimè communicabant? Alexander (b) Alensis, antiquior Aquinate, nonne id ipsum comprobatur insignis miraculi narratione? Nonne illius diurnæ consuetudinis in aliquibus Ecclesiis mentionem faciunt Concilium Constantiense in Sessione decimatertia, & Basileense in trigesima? S. Bernardus, qui ante Tridentinum supra quadringentos annos vixit, nonne idem ipse usurpabat, ut in illius Vita significat Guillelmus Abbas Bernardo æqualis, (c) ubi narrat, à quodam Monacho diglutiri vel post longum spatium non potuisse Panem Eucharisticum, quòd occultâ noxâ, cujus erat conscius, neglexisset, absolvi? Etenim, si pariter impertitus illi fuisset Calix, vel ipse eo hausto Christi Sanguinem ebibisset in expiata culpâ non obistente, unaque cum illo Divinum etiam comedisset Panem, cui diversa prodigiosa impedimenti ratio non obstat; vel si libere nequisset, novum evenisset miraculum, nullo pacto ab historico reticendum. Ad hæc, Osius Cardinalis (d) nonne veterimum hujusmodi usum in sua Polonia fuisse demonstrat, & de cujus initio nulla extet memoria? Bellarminus tot (e) historiarum monumentis ac testimoniis nonne aperte confirmat hujus ritus antiquitatem, vel octingentis abhinc annis usitati? nonne ostendit, hunc mortem semper existimatum fuisse penes Ecclesiæ arbitratum, & absque divino præcepto quod ipsam obstringeret? Atque ut unum ex Græcis addam, Petrus Arcudius in libro de Concordia (f) inter Occidentis & Orientis Ecclesiam, nonne pariter hujus vetustissimæ consuetudinis plurimas confirmationes adducit? Ante ducentos annos, hoc est, in Concilio Constantiensi id solum effectum fuerat, ut universa Latina Ecclesia morem eundem teneret, qui priùs pro varietate regionum ac temporum variaverat: id verò si Traditionibus adversaretur quæcunque nova lex ac novum vetitum Traditionibus repugnaret. At de hoc Articulo uberius & accuratius agendum erit ætate Pii Quarti, quâ oportuit, ut exquisitissimo studio, & impensissima deliberatione rem Synodus exagitaret. Quisquis mentem Suavis non probè calleret, suspicari quandoque nosset, eum in suis Lutheranis patrocinando prævaricatum; cum soleat magis nocere clienti aperta falsitas adductarum pro eo probationum, quàm prævalida vis intortarum in eum rationum.

(a) 3. part. quæst. 80. art. 12.

(b) 4. parte Summæ Theologicæ qu. 11. moral.

2. cas. 4. §. 3.

(c) Lib. 1. c. 11.

(d) In Dialogo de utraque specie.

(e) Lib. 4. de Eucharist. c. 24.

(f) Lib. 3. cap. 53.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER SEPTIMUS.

ARGUMENTUM.

PONTIFICIS sententia, qua Colonienſis Archiepiſcopus dponitur. Legatorum conſilium de reformanda per Pontificem diſciplina. Iterata ſæpius à Cæſarianis ſtudia ad retardandum dogmatum ſanctiōnem; ſed fruſtrâ. Diſputationes ad abuſus à prælectionibus concionibusque removendos; & altercatio de Regularium privilegiis. Audacior ea de re diſſertatio Epilcopi Feſulani; & Concilii in eum commotio. Sententiarum varietas de concionandi ac reſidendi neceſſitate impoſita. Diſceptatio de Originali peccato, ac præſertim de Virginis ab eo immunitate. Impietas ac falſitas Suavis in excellentiam & cultum Virginis. Decreta de articulo Originariæ culpæ, & quibus cautionibus habita. Aliæ ſanctiōnes de inducendis reſtituendisve prælectionibus ſacrarum Literarum in Religioſorum Aedes, in Templis, & in Academiis: de concionandi munere Epilcoporum, eorumque in Concionatores auctoritate. Quinta Sefſio celebrata. Sententiarum in ea diſſidium de propoſitis Decretis, ac præcipuè de accuſanda Præſulum abſentium contumacia. Diſſertur de emendatione, quam Suavis deſiderat in ſacri Juris Conſultis, in Theologis, in Concionatoribus.

CAPUT I.

Hermannus Colonienſis Archiepiſcopus à Pontifice in ordinem redactus. Et de hoc Suavis animadverſiones.

DUM Synodus per anathemata hæreſim in univerſum concutiebat, Pontifex per pœnas hæreticos infectabatur. Hermannus è nobili Wedenſium Comitum familia Colonienſis Archiepiſcopus, Lutheranorum fraude ſeductus, in ſuam Eccleſiam ac ditionem, ſacrilegam eorum tabem admiferat. Unde Cæſar jam deinde ab Anno 1543. in Spirenſibus Comitibus hominem tam ſtudioſis religioſisque monitis adeò corripuerat, (*) lacrymas ex ejus oculis, ex animo pœnitentiam expreſſerit. Adeoque ingreſſus extemplo ad Carolum Granvellanum, ipſum Carolum audivit affirmantem magno lætitiæ ſenſu, Etiamſi ſuis in Germaniam adventus quidquam aliud commodi non attuliſſet, ad id ſolum totius laborem itineris optimè impenſum iri. Sed quamquam tunc Hermannus opere præſtiterit, quod oculis ac linguâ protulerat; tamen, ut qui aggreſſoris poſtremi facilis erat præda, in errores priſtinos relapſus eſt; quare & à Cæſare, à quo jure clientelæ Septemviri pendent, in Belgium, & Romam à Pontifice in jus vocatus: nam uterque eorum cauſam hanc concorditer proſequebatur, ſicut alibi dictum eſt. Porro poſt conſumptam cum eo omnem tolerantis lenitatis operam, Pontifex poſtulantibus & Eccleſiaſticis & Academicis Colonienſibus, & Epilcopis præcipuis finitimis, quemadmodum Suavis fatetur, in Senatu die decimoſexto Aprilis (**) Hermannum latâ ſententiâ gradum movit.

(*) Scandoval. in Vita Caroli V. Anno 1543.

(**) In Actis Conſiſtor.

2. Hic tamen haud omittit Suavis, è re geſta pia commenta de more deducere. Conſiderat primò, poſt Pontificiam ſententiâ Cæſarem minimè deſtituiſſe illum pro Archiepiſcopo habere: aitque, *Hiſtor. Concil. Trid. Pars I.*

Quamquam id intimè Paulus ægrè ferret, ab eotamen impotentem remedii injuriam fuiſſe diſſimulatam, & cum reliquis ſibi à Carolo illatis annumeratam. Si res ita ſe haberet, cunctis Principibus commune eſt, ut eorum jacula interdum irrita decidant; & qui ab altero ceu perduelles è gradu dejecti ſunt, ab altero dignitatis priſtinæ titulis honeſtentur: cum effatum Poëtæ experimento comprobetur:

Sapè premente Deo, fert Deus alter opem.

Ipſe etiam Carolus, tametſi potentiffimus inter Principes, idem non ſemel perpeti neceſſe habuit, ab hominibus non modò Colonienſi paribus, ſed longè etiam inferioribus. Verùm deſinat inſultare Suavis. In ea cauſa Paulo ita non accidit: mox enim Hermannus Infulis exutus, ac Septemvirali dignitate, ſeniumque indecorum agens, inter paternos oppidi lares extinctus eſt. Quòd ſi per eos dies Cæſar conſuetis honorum titulis Hermannum appellavit, cur Suavis rei cauſam ſilentio ſupprimat? Narrare debuerat, deſtinato à Carolo in Proteſtantes bello, (*) vetitum ab eo per literas Colonienſem, ne tranſitum auxiliumve illis præberet, juſſumque Cæſarianis ducibus obtemperare; ad cujus obſequium mandati, quod tanto Religioni momento erat, inductum ab Cæſare fuiſſe honorificâ Archiepiſcopi inſcriptione: unde in ſpem venit, illius indignationis per hujusmodi obſequium emolliendæ. Imò adverſus quàm Suavis autumat: equidem ſentio, id intimè non admodum diſplicuiſſe Pontifici, quamquam pro dignitate prælatæ ſententiæ acriter extrinſecus improbaret. In comperto erat, Proteſtantes in Conventu Francofordienſi, à nobis antea memorato, inter cetera conſpiſſe ad Hermannum adverſus vires Cæſaris ſuſtinendum. Cum igitur illi unâ cum Pontifice bellum eſſet ſuſcipiendum in univerſam Proteſtantium ſanctiōnem, communem proſectorem ipſe promovebat, dum fœderatorum vires hoſti ſubtraheret; & per honorem tituli brevè duraturi, tametſi exemplo non commendabili, Hermannum

num adigebat ad obfistendum, non ad opitulandum hæreticis.

(*) *Belcar. lib. 24. num. 20.*

Affirmat deinde, eam sententiam alterius quoque incommodi causam fuisse; *Inde videlicet à Protestantibus argumentum desumptum ad suam opinionem confirmandam, quod non alia de causa conatum fuerit Concilium, quam ut ipsos in fraudem conjiceret. Etenim opponerent; Si adducta in controversiam Fidei doctrina in Concilio expendenda erat, quo pacto licebat Pontifici ante definitionem Synodi sententiam proferre, & per eam Archiepiscopum hæreses damnare? Ubinam didicit Suavis, Concilio semel coalito, non dico Romanum Pontificem, sed quempiam legitimum judicem præpediri, ne suam jurisdictionem exercent? Id ne incidit quidem vel in eorum mentem, qui præcellere Pontifici Concilium arbitrabantur. Nam si posito superiori Tribunali, inferioris auctoritas & actio impediretur, haud sanèliceret pariter Episcopis judicare, ac damnare sibi subiectos, dum Romanus Pontifex ad clavum sedet, neque clientes Dynastæ, dum supremus Princeps existit. Egregiam enim verò ratiocinationem! Equum erat, credo, Colonienfium adversus Pontificiam denuntiationem, in rebus Religionis res novas moliri, reclamante universo Ecclesiasticorum ordine, ac periclitante populorum salute; Romano verò Pontifici hominem damnatione reprimere nefas erat? Suavem percontor: Perdurante Concilio licebatne Episcopis, licebat Fidei Quæstionibus, non admonito Concilio, in hæreticos ferre sententiam? Id si negetur, Synodus per eos annos quamdiu aperta persistit, Christianum Orbem in alylum planè vertit ad omnem corruptæ disciplinæ doctrinæque effrænatam impunitatem: ubi enim ad Synodum scribere necesse foret, ab eaque decreta responsa in singulis Religionis causis præstolari; quis non intelligit, quàm longum, quàm difficile esset in impios animadvertere, eorumque impietatem coercere? Id verò consuetudini Conciliorum omnium præcedentium adversatur. Neque idcirco Oecumenicæ Synodi tamquam inutiles habitæ sunt; cum earum officium sit, per definitiones à se Divino afflatu editas certum reddere, & à discrimine falsitatis immune, id quod singuli Antistites humanæ intelligentiæ lumine, quod falli posset, antea judicassent. Est proinde in potestate Conciliorum, eas sententias, ut aliàs accidit, revocare: perinde atque superius Tribunal inferioris sententias interdum revocat; quæ tamen interim vim habent, & obligant, nisi quid obsit evidens injustitia. Quapropter mihi lubet in præsentia quasi certam fingere opinionem, Pontifici magis contrariam; eum scilicet subesse Concilio, nec posse per se solum de rebus Fidei absque falsi suspitione decernere: quæ opinio inter cetera absurda arduam imprimis & incommodam redderet in Ecclesia universa Fidei firmitatem super quacumque nova quæstione; & innumeros ex antiquis hæresum auctoribus absolveret, utpote qui à Conciliis Oecumenicis damnati non sunt, sed vel à solis Romanis Pontificibus, vel à Provincialibus Synodis, quas certum est per se ipsas falli posse. Sed hinc eam opinionem fac esse veram; nemo tamen ex ejus assertoribus negavit, ut observat Bellarminus, (*) posse Pontificem legitime hanc illamve sententiam interdiceret, seu hæreticam declarare, ejus sectatores plectere, & inde fideles omnes obstringi ad illi parendum; itidem debere turbidos obtemperare decretis ac jussionibus profani Principis, quamvis ob-*

noxii fraudibus, & quamvis aliquoties Comitibus generalibus subiecti. Quare ut maximè ab hujusmodi opinione deduci poterat, licuisse tunc Colonienfium ad Concilium id temporis apertum confugere, ibique suum crimen purgare. At si hoc petisset, fortasse facile impetrasset à Pontifice; qui uti Concilio stabilienda reliquit quàm plurima ad Pontificiam auctoritatem, ac præcipuè ad concessionum formam, Curiamque Romanam spectantia, ita multò liberius, quod in se erat, illius causæ judicium ei permisisset. Atqui res ita se habet: Protestantes eam Synodum execrationibus probisque repudiant; Nuntios Pontificios, qui ipsos invitant, contumelias infectantur, Colonienfium, promulgatò indicti Concilii diplomate cunctos Episcopos obstringente, non accedit, neminem mittit, nihil absentiam purgat, accessit in jus à Pontifice, nec excusationem affert, nec pro se quemquam legat, neque causam à Concilio cognoscendam postulat: Pontifex post tot annos stimulat querimoniis Cleri, Academia, finitimorum Antistitum, dejecit ab una ex præcipuis Christiani Orbis Ecclesiis Pastorem, qui gregem suam à Catholicorum semitis abducebat. Ex his omnibus Protestantes concludunt, per consecutionem à Suavi comprobam, Concilium non alterius rei causâ conatum, quàm ut ipsos in fraudem conjiceret. Fingamus Pontificem hanc litem Concilio dijudicandam commississe: num illa eò usque protrahenda erat, donec ipsum absolveretur; interea verò permittendum Colonienfium, ut gregem veneno pasceret? Haud sanè. An confestim ferenda sententia? At non considerabat Suavis, hinc speciosorem colorem obtenturos Protestantes ad recusandum Concilium, quasi judicem suspectum, quippe quod mentem suam de ipsorum doctrinis patefecisset, iisdem in Colonienfium damnatione damnatis? Satius ergo fuit, ne suspicio in Protestantibus auferretur, ab illius causæ judicio Synodum abstinere. Sæpè non minùs confert supremi Tribunalis auctoritati, ab eo, ne quid importunè agat, causam amovere, quàm ejusdem potestati quamlibet quæstionem profigandam subijcere: quemadmodum qui gladium obtinet peracutum, non quolibet usu eum exercent necesse est, si naviter exercere velit in prælio.

(*) *Lib. 4. de Rom. Pontifice cap. 2.*

CAPUT II.

Pontifex & Legati de morum legibus rursus agunt.

1. Ceterum an Concilium ad hæreticos decipiendos indictum fuisset, an ad efficaciter consulendum Christianæ Republicæ detrimentis, reliqua Pontificis acta demonstrabant. Narravimus, à Paulo concreditum fuisse Legatis tenorem diplomatis, quod ipse meditabatur ad Ecclesiam reformandam, & Episcopis gratificandum, eorumque judicium deposci. Hi verò instantibus curis obsessi, responsum super eo non nisi post celebratam Sessionem reddidere. Tunc verò significarunt; (*) Si quædam Patribus emolumenta ante Concilium, & dum se quisque tamquam peculiarem tantummodo Præfulem agnoscebat, fuissent concessa, illis utique satisfactura fuisset; tunc verò & vota & jura suametientibus tanti sublimitate Senatus, in quo ipsi confidebant, & ubi ipsorum singulis collegarum omnium dignitas ac potentia ex parte communicabatur, opus esse, ad eorum explendos animos, largiori manu diffundere id quod antea contracto pugno leviter aspergere satis fuisset: nihilominus pleros-

plerosque Patrum haud videri immodica supra quam par esset appetentes. Quare si quod ipsos deceret in curanda subditorum salute, obtinuissent, cui rei nec ex divinis, nec ex humanis rationibus deesse fas erat, votis expletis acquieturos. Et quoniam Pontifex sententiam Legatos rogaverat, præsertim de redigendis in ordinem *Datarum*, quam vocant, facultatibus; auctores ipsi erant, ut ea ab operibus, non à diplomatibus initium caperent: opera & prodesse magis Christiano generi, & minus obligare Pontificem; & posse per experientiam melius docere, quo pacto conducentia & duratura Diplomata conficienda. Contrà verò, si à Diplomatis sumeretur exordium, in obstacula nec opinata offendi posse, quæ ad retrocedendum cogent, materiamque populorum obrectationibus suppeditarent, quasi promulgata fuissent non ad abusus corrigendos, sed ad Christianos decipiendos. Præterea, si aperto Concilio id fieret, sed ipso inconsulto, argumentum id futurum vel diffidentia, vel contemptus; adeoque minimè sperandum, Episcopos alacri animorum sentu comprobaturus id quod sancitum fuisset, ipsorum comprobatione nequaquam prius quæsitâ.

(*) *Literæ Legat. ad Farnesium, 10. Aprilis 1546.*

2. Admonebant pariter, ut iis quæ Pontificio Senatu agebantur, melior forma præscriberetur: curandum proinde, ut Ecclesiæ, in quibus Episcoporum essent Cathedræ, habito pro eo ac par est examine distribuerentur; quæ verò concedebantur iis quos Principes nominabant, viris maturitate, gravitate ac doctrinâ præditis impertirentur, qui residere in illis possent ac vellent. Sed potissimum, ut multæ simul Ecclesiæ nulli concederentur, ne ex ordine quidem Purpuratorum, qui prælucere ceteris exemplo deberent. Episcoporum ordinem in residendi constantia præcipuè reformandum, quam omnes uti convenientem ac necessariam fatebantur: sed opponerant, difficillimum id sibi usu venire, dum suæ jurisdictionis exercitatio à triplici hominum genere præpediretur, à Regularium familiis, à profanis Principibus, atque à Sede Apostolica. Nimis durum esse, non solum rescire se suo spoliari, sed etiam adspicere; ac per ignaviam atque utilitatem more privati degere, ubi per auctoritatem ad reverentiam jure Præsidis imperandum foret.

3. Quod ergo ad Regulares attinebat, cum ibi (agebant Legati) illorum summi Præsides adessent, posse cum iis aliquid aptè componi. Quod spectabat ad Principes profanos, posse renovari, seu graviores congeri poenas sacrorum Canonum in sacra Jurisdictionis violatores: sed quod ad Apostolicam Sedem pertinet, à Pontificis æquitate medelam pendere. Querelas Episcoporum in eo genere oriri ex nimis pensionum oneribus, ex decimis frequenter imperatis, ex Ecclesiasticis ad sacros Ordines indignè promotis, & à se antea rejectis; ex immunitatibus quibus fruebantur Acolyti, Protonotarii, alique privilegiis affecti; ex absolutionibus atque inhibitionibus *Romanæ Penitentiarie*, ipsorum manus, ne flagitiosos compescerent, innectentibus; sed potissimum ex Sacerdotiis animorum procuracionem complectentibus quæ Aulicis conferebantur, ab ea procuracione longè degentibus, eique obeundæ sæpius ineptis, & hujusmodi munerum multiplicatione ditatis. Neque huic incommodo satis obviam iri alternatione in Diplomate designatâ, quâ concedebatur Episcopis, per alternos cum Pontifice menses Sacerdotia conferre, dum-

Histor. Concil. Trid. Pars I,

modo per eum mensem, quo illa ab Episcopo distribuenda vacabant, nullo die abfuerint ab Ecclesia. Cum enim hujusmodi alternatio multis exceptionibus limitaretur, & reliquis sex anni mensibus Sacerdotiorum collatio à Romano Pontifice habenda esset; haud assatim consulebatur huic negotio, nisi ordo collationum, quæ fori Pontificii erant, aptè componeretur: ibi statui, inviolatè oportere animorum curas hominibus doctrinâ ac probitate dignis demandari, qui ad munus per seipsos administrandum adigi possent; neque adeò præcellentes vel natalium fortunâ, vel munerum dignitate, ut nequirent Episcopi eos habere tamquam sibi subditos, quos sibi sive pares in existimatione, sive superiores agnoscerent.

4. Seminaria promovenda censebant, quippe sacre militiæ excolendæ palæstras egregias.

Mala exaggerabant, ex eo genere concessionum exorta, quas *expectativas* nuncupabant; quibus tunc erat locus, cum videlicet Sacerdotium primò vacaturum in certa quapiam Diocesi concedebatur alicui, cum facultate capeffendæ possessionis absque ullo Judicis mandato, ne concertandum cum Ordinariis esset, sibi jus collationis tribuentibus. Unde fiebat, à plerisque has impetrari concessionem, aliis de aliis incisiis, vel suam unoquoque existimante aliquo titulo reliquis præferendam, ac postea ad ineundam possessionem alicujus Sacerdotii conferendi, armorum vi concurrere, more bellorum. Suam postremo liberorem in ea conscribenda epistolam rationem excusabant, quod sibi viderentur fidelium ministrorum partes esse, cum apud alios de Principis rebus gestis sermonem habent, omnem operam studiosè adhibere excogitandis corroborandisque argumentis ad Principis facta propugnanda; at è diverso, apud Principem verba facturos, omne in illum studium profus exercere, quò sincere veritatis causam agant, eamque fideliter ipsi proponant.

5. Significabant denique, cum cæremoniæ, piæque exercitationes sanctioris Hebdomadæ ac Paschatis propius instarent, quindecim dierum spatio Patrum congressus intermittendos, seque ea ratione adductos indixisse futuram Sessionem die remotiori, quàm alioquin indicta fuisset; unde rogare Pontificem, intra Paschatis hebdomadam responsionem remitteret, quò ex luce per eam sibi communicata tutius cursum dirigerent ad habendas de abusibus quæstiones. Hisce communibus Legatorum literis (*) peculiarem epistolam suam Cervinus adnexit, ubi animadvertit, quemadmodum necesse fuerat cogi Synodum, quò ea pars Orbis Catholici quæ supererat, in Religione contineretur; ita pariter opus esse, accuratam morum ordinationem perfici, ut Episcopi ea contenti quamprimum illi finem imponerent; quod & universalis & peculiarium Ecclesiarum commoda postulabant.

(*) *13. Aprilis 1546 ad Farnesium.*

6. Libuit mihi hujus epistolæ summam recensere, quò libertatis historici officio fungerer; simulque palam fieret, agerentne Legati cum Pontifice ceu serviles assentatores, an ceu studiosi veritatis assertores: nec minùs etiam quò Ecclesia, quæ in præsentia cernitur collata cum ea quæ describitur antea cto sæculo, non ab iniquis obrectatoribus, nec ab addictis illi defensoribus, sed à viris ingenis, peritis atque veridicis, liqueat quantum emolumentum à Concilio acceperit, iis malis omnibus expurgata, quæ sapientes ac religiosi Vaticani Senatores observarunt; cum emolumentum seu

detrimentum recentium sanctionum alia mentione discerni nequeat, quam duorum extremorum collatione; ea verò sunt, rerum status præteritus, ac subsecutus.

Nec observare prætermittam, quemadmodum pessimum optimi corruptio esse solet, ita omnes Reipublicæ corruptelas ortum traxisse à gemina maximopere optata in Principibus dote, indulgentia & remuneratione. Quarum prior, dum plerumque derogat legi, videlicet normæ, quæ ad rectè gubernandum, optima censetur, disciplinam paulatim enervat; altera ex penuria paratorum, ut affolet, præmiorum: dum enim præterita merita remuneratur iis proventibus honoribusque, qui ad præsentia in Rempublicam officia rependenda servari debent, ipsa ministris magis necessariis, longeque opportunioribus spoliatur, perinde ac si Princeps stipendia agri sui, colonis destinata, ad suos Aulicos remunerandos distraheret. Hisce autem malis occurrere arduum erat absque ope Concilii, hoc est, absque comprobatione communi. Si namque Romanus Pontifex id per se solus confecisset, in omnium invidiam obrectationemque impigisset, ceu austerus atque illiberalis. Quod planè tunc patuit: cum enim in Senatu Vaticano 16. Aprilis noluisse Pontifex duas Ecclesias conferre, (*) in gratiam Galliarum Regis, duobus ab eo nominatis, ad alteram Ferrarienti Cardinali, ad alteram Borbonio, causatus, plures alias ab illis obtineri, & opus esse Episcopatum multiplicationi fines præscribere in viris etiam ita præcellis, tantique Regis gratia conspicuis; graviter conquesti sunt Galliarum ministri, vociferantes, coarctationem à Gallis inchoandam non esse: à qua certè querela minimè abstinuisset, quicumque primus idem pariter passus. Sed plausus magnanimæ repullæ (***) Tridenti datus querelam repressit, quippe damnatam communi Ecclesiæ iudicio, ceu rationi minimè consentaneam.

(*) *Literæ Maffei ad Cervinum, 16. April. 1546.*

(**) *Responsio Cervini ad Maffeam, 24. April. 1546.*

7. Nec Legati satis habuere, semel sua sensa Pontifici aperuisse, sed habito post quintum diem universali Cœtu ante sanctionem Hebdomadam, ad expendendos abusus, quibus per futuram Sessionem consulendum erat, ad conciones ac prælectiones spectantibus, significarunt Farnesio, Animadvertere se in Patribus concordem voluntatem simul etiam agendi de obstaculis Episcopos prohibentibus, ne suis in Ecclesiis residerent: proinde satis memores adagii, Pannum septies dimetiendum, & semel concidendum, per frequentes maturosque congressus inter se differuisse de rationibus Synodi continuandæ: sed duas tantum posse in deliberationem venire: alteram, Si post receptionem sacrarum Literarum ac Traditionum ageretur de Conciliis & Apostolicis Constitutionibus recipiendis: alteram, Si ad trutinam vocarentur peculiaris dogmata ad novas hæreses spectantia, initio ducto ab Originalis peccati dogmate, cui Redemptionis mysterium innititur; navataque deinde opera argumento *Justificationis*, huic malo medentis, & Sacramentorum, quæ ad eam acquirendam, confirmandam ac recuperandam sunt instrumenta.

8. Si prior iniretur via, per ardua quædam objici. Etenim aut proponeretur hæc receptio universè stabienda; & non modò eam futuram Patribus minùs gratam, sed minùs etiam opportunam, cum earum Constitutionum plures obsolevisent, nec possent absque gravi animorum motu restitui; plu-

res quoque inter se repugnarent. Aut examini sigillatim subicerentur; & id longissimi temporis opus, & infinitæ dissensionis fomitem futurum, dum amicis inter se confingendum esset iis telis, quæ ad hostes confingendos paraverant. Præterquam, quod ubi aliquorum Conciliorum sanctiones abrogarentur, offendi posset in aliqua turbulentiora ingenia, quæ contentionem suscitarent de excelsiori auctoritate inter Pontificem & Concilium: quam quæstionem Pontifex prudenter injunxerat, procul à Patribus arcendam, quò scilicet periculum evitaretur. Alteram viam, quæ ingressuri essent in dogmata, Cæsarianis fortasse non placituras: sed ea de re haud multum laborare Legatos, ubi Pontifex aliter non imperaret.

9. Hinc itaque videlicet, quantum discrepet à vero Suavis, dum hæc narrat, Legatos, cum intellexissent, in memorato confesso Patres à Cæsariis impulsos jam propendere ad solas morum leges, prætermittis dogmatibus, constituendas, datâ operâ distulisse rem publicæ deliberationis alæ tantisper committere, dum eam Pontifici significarent; ipsi verò per literas illis redditas 2. Maji Legatos iussisse, quamvis ea obstarent, pergere in utroque conjunctim argumento pertractando. Quæ narratio tot erroribus quæ verbis constat. Nam Legati, ut dictum est, neque quidquam in hisce literis significarunt de hujusmodi Patrum propensione à se animadversa; neque eas ad ostendendam Cæsarianorum voluntatem scripserunt, sed ad ineundam rectè rationem emendationis, de qua responsum memorata die secundâ Maji accepere. Equidem anceps sum, an id in Suavi penuria notitiæ, an affluentiam levolevitæ dicenda sit, quò ingenuum religiosumque Legatorum in Pontifice monendo studium obtegeret, nec minorem Pontificis prudentiam ac pietatem, in eorum, ut patebit, suscipiendo consilio.

Adjecerant iisdem literis, Cùm in articulo de peccato Originali, & in connexo de *Justificatione*, corruptelæ non essent, quæ illis peculiariter responderent; ubi ea dogmata discutienda susciperentur, futurum fuisse opportunum, Ecclesiæ correctionem profequi: & dum agerentur duo jam proposita capita prælectionum & concionum, videri cum iis conjungendam de munere Antistitum tractationem, ad quod utraque pertinent; ac pariter de residendi obligatione, quippe ad eas exercendas necessaria, adeoque de obicibus illam præpedientibus. Postremò iterum instabant, ut ante diem octavum post Pascha responsum acciperent.

10. Pontifex (*) promissam à Legatis emendationis formam avidè præstolabatur, ut qui existimaret, nullum pretiosius chariusque vectigal Principi conferri posse, quam quod ex nobilissima possessione provenit, hoc est, ex ratione intelligentiaque subditorum. Unde eâ formâ acceptè, Legatorum fidem gratiarum actione comprobavit. Et quoniam maturam deliberationem à Romanis Consultoribus res postulabat, ideirò Paulus, quò Legatis gratificaretur responsi celeritate, (***) per velocissimum cursorem illud intra biduum ad ipsos deferri curavit. Consilii Legatorum summa probatur quidem Pontifici, sed eos de tribus commonebat. Primum, cum hanc morum ac jurisdictionis reparationem potissimum intenderent Antistites, eâ cautione rem Præsides agerent, ut quodcumque periculum procul haberent, ne Patres eâ constitutâ dilaberentur, vel segniùs operam darent Fidei tractationi, in eo fortasse votis Principum obsecundantes; quandoquidem dogmatum Decreta videbantur Ecclesiæ con-

firmationi adeò necessaria, ut illorum præcipue gratiâ Concilium fuisset coactum. Secundum, ut dum removerentur obstacula libero jurisdictionis Episcoporum exercitio, ab Apostolica Sede ejusque Administris injecta, unâ pariter confuleretur iis impedimentis, quæ à profana potestate inferebantur; quò curatio foret integra, & pars quælibet intra fines officii contineretur. Tertium, ut quemadmodum Pontifex consenserat, ne illius partis emendatio, quæ propriè proximeque sui muneris erat, absque Synodi sententia decerneretur; ita similiter Synodus satius haberet, nihil in eo absque consensu Pontificis definire. Ita præjudicium ac gratia populorum minùs potenti faventium efficit, ut qui major est, boni consulat conditionum æqualitatem cum minori.

(*) *Literæ Farnesii ad Legat. 27. Aprilis 1546.*

(**) *Ejusdem Literæ, 24. Aprilis.*

CAPUT III.

Toletani studia ad decisiones Dogmatum impediendas: & variae super ea re in Cœtu generali sententiæ.

1. AT Cæsarianis longè diversa erant in animo. Toletanum prævalida mandata compellebant ad retardandas pro virili dogmatum sanctiones, (*) ne Germanos offenderent, præsertim inter Comitiam. Unde per speciem Præsides salutandi, ea de re sermonem inseruit, & quasi consilium suggereret, exquisitissimas rationes adduxit, quibus peculiare suum votum, tamquam id è Republica foret, ipsis persuaderet. Sed frustra: nam à Legatis responsum, Id perinde futurum, ac Synodum ad solos Catholicos, non ad hæreticos damnandos habere, dum illorum mores per emendationes improbarentur, horum verò errores anathematum essent immunes. Toletanus, animadverso argumenta sua sine ictu delabi, auctoritatis telum nudavit, denuntians, sibi à Cæsare junctum, ut rem omni conatu perficiendam curaret, idque se apud Patres solerter acturum; nec par esse, offensionis causam exhibere Principi tam excelsò, tamque de Religione benemerito. Hinc Præsides aptum auctoritatis contrariæ clypeum opponere; Consideraret, negotium amplius integrum non esse, cum ita post diligentem deliberationem à Concilio jam fuisset sancitum, & ipsi à Pontifice rem exequi disertè juberentur. Ad hoc repellendum reposuit Orator, Gnavi ministri partes esse, sui Principis cum ceteris Principibus concordiam conservare, neque confestim mandata conficere, ubi rerum perturbatio inde prænoscutur; sed Principem admonere, ejusque iterata iussa operiri.

(*) *Literæ Legatorum ad Farnesum, 4. Maji.*

2. At ne id quidem spondere Legati, quò foret in potestate Pontificis, hujus officii notitiam dissimulare, ubi consultius id putaret. Quin inter se alteram responsionem Oratori reddendam meditabantur; ab articulo videlicet de peccato Originali, in futura Sessione agitando, formidata turbamenta cieri non posse; cum in eo Lutherani à Catholicis non dissiderent, ut constabat ex antea colloquio, ubi nulla inter illos de eo certatio fuerat, sed incepta de Justificatione disputatio. Nihilominùs per expeditum tabellarium de re Pontificem certiores fecerunt, testati eadem sensa Cæsaris à Tridentini exposita fuisse Montano. Atque tunc illud planè contigit quod superiori tempestati diversæque causæ Suavis assignat; scilicet per aliquot dies fuisse Legatorum industriâ protractum examen duplicis cor-

ruptelæ propositæ, dum tabellarius Româ rediret, qui eos mentem Pontificis edoceret, jam conscii de novis Cæsarianorum conatibus.

3. Pontifex verò, ac destinati ad id Consiliarii (*) rescripserunt: Toletani postulatam à se per admirationem acceptam, quippe quòd existimationi Concilii obesset, & in hæreses antidotum impediret. Responderent proinde Legati cuilibet, Non posse à Cæsare rei consilio id postulari, sed perperam edocto, ignaroque malorum, quæ inde pullularent. Quapropter tractationem dogmatum prosequerentur, & ne in controversiam quidem sinerent id revocari. Hujusmodi iussio propensos ad eam exequendam Præsides nacta est; ut qui Romam scripserant, Ubi responsio cunctaretur, & oporteret interim novum argumentum proponere, articulum de peccato Originali se fidenter proposituros: sibi persuadere non posse, Cæsarianos contra omne jus fasque operam impensuros, ut res irrita caderet: sed ut ut contigisset, se potius Synodo dissolvendæ consensuros; atque idcirco facultatem sibi deponere ad eam suspendendam. Porro in eo consilio firmiores perstiterunt, quòd inaudierant Toletani disertationem de his rebus habitam cum Cavenfi Episcopo: nam ex una parte homini fidebat, ut pote suæ familiæ, ac Diocesis causâ Cæsaris potestati subiecto; ex altera, felicitis eventus spem in eo locaverat, ob Legatorum pariter in illo fidentiam, ceu in Pontificio ministro. Toletanus itaque Cavenfi significarat; Cùm universa Germania simul conspiraret, a qua nec Bavariæ Dux dissentiebat, opus esse Cæsari rebus suis prospicere in iis Comitibus, nisi permitteret Domum Austriacam pestum iri: rem per arma minimè processuram; hinc displicituram Carolo dogmatum quæstionem, ne discordiæ exulcerarentur: quod si Patres illam aggredi vellent, nullam Cæsari Concilii curam futuram; id enim argumento esset, sibi alios non confidere. Addebat Toletanus, Optari nihilominus Farnesii Cardinalis in Germaniam accessum: qui si Cæsari fecisset satis, parem vicissim ab eo gratificationem accepturus erat, unde Concilii res arbitrio Pontificis reponerentur.

(*) *Literæ Farnesii ad Legat. 30. Maji 1546.*

4. Hæc omnia, ut reipsâ patuit, ex arte prætentabantur, ut Pontifex ad suppeditanda prævalida auxilia traheretur metu concordie inter Catholicos ac Lutheranos, sibi perniciosæ; sed tunc satis fuit, ad præmonstrandum, Cæsareos objecturos obstacula, ne Synodus ad doctrinæ definitiones progrediretur; atque hujusce rei gratiâ, quò nimirum Patres in solis disciplinæ legibus statuendis distingerentur, eorumdem Patrum postulata in Sedem Apostolicam promoturos. Quare animati Præsides responsio Pontificis, quo jubebantur constanter agere, ab eaque ratione quam excogitarant abstinere, quòd videlicet de peccato Originali controversia cum hæreticis non esset, cum ea ratio nec re videretur solida, & ne specie quidem præter illum articulum valeret, negotium aggredi statuerunt. Et quamquam, ajebant illi, parum timerent, ne Præsules à suscepto jam consilio resilirent; tamen quicumque modo res caderet, iteratis literis suspendendæ Synodi facultatem petiere. Insuper Maffeo ita (*) Cervinus perscripsit: Si Pontifex citra Principum offensionem posset seu Concilio usque ad commodiora tempora superfedere, seu in interiori Italiam ipsum transferre, id optimum factum futurum; præsertim cum Aquensis Archiepiscopus affirmaret, expeti à Galliarum Rege, uti Synodus in

liberiores tutioresque sedem deportaretur: bello gerendo videri sibi anni tempus nimis adultum, & rerum conditiones parum idoneas; tamen per eam cautionem agendum, ne omitti belli culpa Pontifici tribueretur, quasi postea idcirco ea illi essent incommoda toleranda, quæ Protestantibus ob concordiam Cæsar indulgisset.

(*) 19. Maji 1546.

5. Fuerat insumpta opera in peculiaribus communibusque congressibus ad conficienda adversus corruptelas Decreta, pœnasque in Episcopos absentes à sua Sede statuendas: quod ab illis expetebatur enixè, quia per honestum nomen ipsorum negligentia corrigendæ, agebatur ut iis incommodis prospiceretur, quæ ipsi erant impedimento. Et Toletanus agrè ferens petitionis suæ repulsam à Legatis reportatam, ab eisdem per Cavensem Antistitem (*) efflagitabat, uti sibi temporis moram benignius indulgerent ad Cæsaris usque responsum, ad quem rem peractam scripserat; illud verò paucos intra dies sibi reddendum affirmabat. At ne in hoc quidem fidem suam obstrinxerit Legati, seu veriti, ne ea cunctatio per alias ex aliis causas protraheretur, ut assolet, adeoque semper pateret aditus novæ querelæ, quasi bidui spatium Oratori negatum fuisset; seu quod perciperent rem perficere, nondum auctoritate Cæsaris tam apertè adversante, quæ eò difficilius redderet Cœtui quod agendum erat, eoque justius Cæsarem impelleret ad suam offensionem conquerendam.

(*) *Literæ Legatorum ad Farnesium, 22. Maji 1546.*

6. At planè res ita accidit. Etenim Toletanus Legatis aperuit, sibi allatos à Granvellano per certum hominem nuntios, (*) quibus monebatur de acceptis ipsius à Cæsare literis; nihil tamen ad eas rescriptum, sed promissam intra triduum aut quadriduum responsum. Legati verò, sublatâ omnî expectationis morâ, generalem conventum indixere, ut ad dogmatis trutinam progredierentur; unum tamen diem cunctati sunt, quod posset Mendoza pariter interesse, jam Patavio regressus, tamen nondum febrî quartanâ liber, quæ die conventui antea præstituto illum ex consueta periodo invalura erat. Sed reipsâ neque Mendoza neque Toletanus adfuere, ne sua ora, quibus ora Cæsaris referebant, exponerent formidato dedecori dejecti litigatoris. Nec ex vano metus: quamquam enim Toletanus (**) nihil operæ prætermisisset, accivissetque suam domum decem Præsules urbium Cæsari subjectarum; tamen hebetiora evaserunt officia; cum exploratum esset, de postrema Cæsaris voluntate haud constare.

(*) *Literæ Cervini ad Farnesium, 22. Maji 1546.*

(**) *Literæ Legat. ad Farnesium, 28. Maji 1546.*

7. Quare coacto cœtu generali die 28. Maji, (a) Montanus, haud ignarus quibus studiis definitiones de rebus Fidei dissuaderentur, sermonem ejusmodi exorsus est, quo posset male affectos retinere, ne se adversarios illi profiterentur; quod facilius animadvertet fore, quàm si jam oppositionem iidem professi, ab ea postea essent revocandi. Sic itaque ille disseruit: Nemini fas esse carpere Concilium, quod id operis sedulo susciperet: quisquis enim negligit in hæresim obviam ire, in noxam ac pœnam incidit hæresi faventium. Statimque articulum de peccato Originario proposuit; de quo aliquid generaliter dictum fuerat in superiore communi con-

ventu, (b) fusiusque postea (c) in privatis cœtibus disputatum.

(a) *Ex Actis Massarelli.*

(b) *21. Maji.*

(c) *24. & 25. Maji.*

8. Ad hæc Giennensis dixit, Paratum se adesse ad differendum de argumento præcipuo paulò antè proposito, quod erat, de pœna nimirum Episcopis minimè residentibus infligenda, quodque reliquis omnibus ponderosius videbatur. Ceterum, ubi dogmata morumque leges copulanda essent, & de peccato Originario doctrina stabilienda, videri sibi ducendum initium à decisione celeberrimæ controversiæ de Virginis conceptu. Hac ratione voto Cæsaris consulebat: inquit siquidem à Patribus quæstione de articulo inter duas Catholicorum Scholas, easque doctrinâ polientes, strenuè agitato, qui in præservidum diuturnumque certamen abiturus erat, abintorquendis in Lutheranos anathematis distinerentur. Huic se Bertanus opposuit, cujus religiosus Ordo sententiam communi studio minùs acceptam tuetur; compositæque subjecit: Utrimque quæstionis hujusce sententiæ viros doctissimos sanctissimosque patrocinari: Ecclesiam eousque professam, rei veritatem nondum sibi innotuisse: neque locum neque tempus postulare, uti curam diesque consumerent in eo quod Fidei commodo haud conducebat: fatius esse, silentio controversiam obvolvi, quò parum utiles, exemploque fidelium minùs accommodatas altercationes sedarentur. Et cum Bertano Hispanorum plerique consentire.

9. Aliam alii viam inierunt, ne dogmata discuterentur. Fuit qui ceu infructuosam rejecit propositi à Legato articuli quæstionem, in quo meram esse de nomine controversiam cum Lutheranis affirmavit; propterea quòd illi post Baptismum dicerent manere quidem culpam Originariam, sed non imputari; cum Catholici contra negarent eam permanere: sed hoc uti minùs fundatum, perinde minùs probatum. Putabant alii, par non esse, ut Patrum animi nondum propriis absterfis sordibus, cælestis doctrinæ mysteria pertractarent. Sed his Montanus occurrit; Si Patres Concilii, quibus argumenta tam sacrosancta tractanda erant, vellent seipsos reformare, confestim id perfici posse; nemo quippe vetabatur cilicium lumbis admovere, capitique cinerem inspergere: quod si in animo haberent universum Antistitem ordinem emendare, opus esse præstolari alios, quorum ingens numerus iter meditabatur, ac multorum etiam Principum Delegates, quò leges communi consensione sancirent, adeoque communem pariter observationem consequerentur. Per hæc reflexebatur pariter oppositum aliorum consilium, requirentium majorem Patrum frequentiam, non ad auctoritatis, sed ad dignitatis incrementum: contra enim disputabatur; Cum indecorum esset Concilio tunc segniter otari, magis oportere multorum accessionem opperiri ad leges statuendas, quarum observantia in varia Principum ac Nationum obstacula posset offendere, quàm ad speculativas Fidei doctrinas, de quibus constabat jam communi judicio ex censuris omnium Academicarum, ex Edictis omnium Principum.

10. Stabienensis & Senogallienensis apertè protulere Cæsaris repugnantiam. Prior dixit: Si definitiones doctrinæ Patres aggredierentur invito Cæsare, id & detrimento causæ futurum, quæ in obices adeò firmos incurreret, & adversaturum suscepro consilio, quo statutum fuerat, habendam Cæsaris ratio-

rationem. Consideravit alter: Si dogmata decernerentur, dum Cæsar in Comitibus Religionis dissidia componere adnitebatur, ea quæ ad hoc ipsum sibi conducèrent, fortassis obturbatum iri.

Sed oppositam sententiam primo loco eloquenter propugnavit Aquisgranensis Archiepiscopus, nec minùs etiam Bertanus, ac Seripandus, quos plerique secuti; & ipse Fesulanus, consuetus oblectari Legatis, & paulò antè ipsorum voce castigatus, quod opportuniori loco referemus, huic sententiæ adhæsit: tamen ob clientelam in Cæsarem Cosmi Medicæ, suæ patriæ imperitantis, orationem suam temperavit quâdam obsequii admixtione erga Cæsaris voluntatem, per hæc verba: Persuaderi sibi ita Carolum in hæc sensa devenisse, ut, si aliter edoceret, aliter pariter esset judicaturus. Unde à Legatis apud (*) Pontificem laudatus.

(*) *In literis 28. Maji.*

11. In hac rerum serie deprehenditur, cujusmodi historicus sit Suavis, dum fingit, Pacecum cohortatum fuisse Patres, ne doctrinæ functiones aggredierentur, nisi post acceptum Pontificii in Germania Nuntii judicium: Legatos verò de consulendo Nuntio consensisse, agentes tamen, posse interea cum temporis lucro rerum capita Theologorum operâ expendi. Cujus narrationis quælibet pars è regione opponitur veritati; cum Pacecus numquam Patribus suaferit dogmatum retardationem, nisi obliquis, ut ostendimus, modis; eamque semper Legati rejecerint apud Toletanum non minùs liberè quàm apertè, prout Suavi legere licuisset luculentis characteribus exaratum in literarum volumine à se illustrato: quapropter haud sanè hinc mihi licet inurere homini notam decepti, sed deceptoris.

12. Decretum itaque fuit; post nec fervidam nec multorum altercationem; ut argumentum peccati Originarii agitaretur: relataque sunt capita super eo jam à Theologis expensa in ipsorum congregationibus; quas, ut alibi narravimus, multò antè institutas; in hoc tempore Suavis turpiter hallucinatus refert. Ea res è sententia Præsidentum peracta, non mediocri ipsos affectu gaudio, non solum ob victoriæ fructum, sed multò magis ob suarum virium experimentum ad alia consequenda: cum ingens potentia momentum sit, se reipsâ potentem agnoscere.

CAPUT IV.

De Concionibus ac Prælectionibus reformandis disputationes altercationesque; præsertim de Regularium Privilegiis. Audacior Fesulani Oratio, quidque ex ea contigerit.

1. Dicitur est, fuisse peculiariter agitata in superioribus cœtibus duplex argumentum de purgandis corruptelis ad sacrarum Literarum usum spectantibus; quod nondum habitæ Sessionis tempore satis digestum fuerat; hoc est, de Concionibus ac Prælectionibus: sed in scopulum haud insolitum res impegit; Unde frequenter usu venit, ut cupientes clamantesque morum correctionem singuli, quorum est illam statuere, ubi postea simul convenire, numquam inducant animum ad eam perficiendam: cum enim singuli emendationem generatim velint, in ea conclamanda cuncti conveniunt; at ubi ad ipsam re conficiendam acceditur, quæ necesse est in una certa specie sit, certisque restricta rationibus, inter se cuncti dissentiant, postulantibus singulis eam emendationis speciem, eosque modos, qui vel privatis cujusque commodis, vel peculiaribus animi sensus maxime quadrent: uno ver-

bo, hæc vox, *reformare*, ab unoquoque intelligitur, commune regimen ad suæ mentis ideam peculiarem conformare.

Id emicuit in cœtu habito 15. Aprilis, ubi sententiæ tam inter se variæ, tam oppositæ prolata, ut haud modicam in iis minutatim perlegendis molestiam passus, nolim eadem in ipsis recitandis meos lectores afficere. Quicumque verò affectus velamine mentis aciem non obtexerat, satis intelligebat, Præsides adesse Concilio, ceu corpori mixto adest forma, quæ oppositarum qualitatum impetu recluso, elementorum per se discordantium foedustuetur, atque ipsa inducit, ut in unam eandemque simul actionem conspirent. Hinc est, nullam coalescere hominum multitudinem aut probam aut improbam, quæ sibi aliquem, quacumque tandem ratione, non præficiat Principem. Satis mihi fuerit, memoratu digniora in eo cœtu dicta percurrere.

2. Pacecus significavit, videri sibi, Patres, quibus ea cura demandata, accuratius in recensendis abusus se gessisse, quàm feliciter in remediis excogitandis: quæ proponebantur, fuisse jam à Lateranensi Concilio sub Innocentio Tertio adhibita, sed in prospero fructu. Multos censere, quò Ecclesiastici sacris doctrinis imbuerentur, certum statuendum proventum, quem *Theologalem præbendam* appellant, hujusce rei procuracione Episcopis injectâ; at penè insperabilem existimari Decreti executionem, ubi ea executori delegato sit obfutura; & tamen hujusmodi proventus fundari non posse absque aliquo eorumdem Antistitem dispendio: opportunum præcunctis esse, rogare Pontificem, ut in quolibet Diocesi destinaret huic ministerio Sacerdotium primò vacaturum, quodcumque illud esset. Innumeras pariter fidelium offensiones oriri ex Quæstorum concionibus, præsertim ob *privilegia Cruciatæ*, ut vocant in Hispania; proinde lege cavendum, ne quis eo munere frangeretur, nisi habito examine ab Episcopo ad id comprobatus. Quam sententiam Antonius à Cruce Canariensis Antistes, aliique communiter collaudarunt.

3. Inter hæc sedata colloquia Fesulanus insurgens scriptum à se commentarium legit, ardore vehementiori ferventem; sed qui tepidus postea visus est præ altero ejusdem auctoris, mox à nobis commemorando. Ibi professus initio, uti perturbatorum mos est, à Religione se adigi ad ea expromenda, Episcopos confidenter hortatus est, ut sui muneris essent memores; quod si præstitissent, fore utique, ut mercenariis ad id non indigerent. Acerbè se angere, quòd liberum esset Regularibus, neque missis, neque vocatis, suis in Cœnobiis per Episcoporum Dioceses concionari. *Quod, exclamavit, quidnam est aliud ò Patres, nisi permittere, ut lupi non per ostium, sed aliunde ingressivile perturbent?* Dein eosdem per Deum ac Superos obsecrare non destitit ne id paterentur: si abnuerent, se pro sua virili parte causam sustentaturum, provocantem ad cælestem Tribunal, apud quòd contestabatur se infontem in eo esse, & super illos populorum crimen ac sanguinem abiturum.

4. Antequam ad Religiosorum Ordinum Præsides jus dicendi perveniret, non defuere, qui magis amore præteriti cuculli permoti, quàm præsentis tioræ, in eorum patrocinium linguam impendere. Ex his Thomas Caselius Dominicanus, Britinorien- sis Antistes, *Omnes, inquit, reminiscamur oportet, Romanum Pontificem universi Christiani gregis Episcopum esse, & unumquemque nostrum in partem sollicitudinis solum vocari, prout sacri Canonis lo-*
quuntur.

quantur. Perinde non minus intrat per ostium legitimum ovilis, quicumque in Diocesim aliquam à Pontifice mittitur, quam qui ab ejusdem Diocesis Episcopo peculiari mittatur. Ne conquervantur Antistites, si quod ipsorum vitio contigit, non iniuste Regularium usurpatione. Illi, si docendi, si concionandi munus expleverint, bi in solitaria sua quiete se planè continuissent divinis occupati laudibus, intentique placando sibi aliisque Deo per voluntaria corporis animique supplicia. Nostra socordia, ne dicam ignorantia, ab Apostolica Sede privilegia Regularibus impetravit: ipsi totum nostri ministerii pondus sustinent; nos proventibus, nos illius honoribus fruimur, & tamen conquerimur? Hic Casellii dictis, quæ penè ex Actis exscriptimus, Senatus communiter assensus est.

5. Ad hæc Præsidum primus adjecit, habitâ de iis quæ Pacecus perpenderat ratione: Tametsi in cunctis sanctionibus pars omnium difficillima esset executio, ejusque potissimum difficultatem in iis quæ tunc agebantur, satis intelligeret; tamen sperare se, vel per Antistitem in suis Ecclesiis præsentiam, vel per aliam rationem id effectum iri: interea satius esse, ei tunc negotio operam dari, quod præmanibus verfabatur. Deinde ad Fesulanum conversus hæc addidit: *Qui Divinum ad iudicium provocant ob gregem sibi concredidit, cum ab exteris abripitur, cur animo non reputant, à Regularibus illorum partes expleri ab ipsis neglectas? Si verò Pontifex familias aded de Ecclesia benemeritas privilegis exueret, ille continuò concionandi laborem desererent cum ingenti fidelium detrimento.* Postremò dixit, uti delecti Patres studerent Decreta conficere ex majoris partis sententia.

6. Expenis itaque de integro rebus in privatis congressibus, compositisque plurimorum animis ad media moderataque consilia ineunda, generalis alius cœtus decimo Maji coactus, quò illi articulo statuendo daretur initium. Ibi lecta sunt à Bituntino Decreta in privato cœtu digesta coram primo Legato, cui ille à secretis erat. Tum à Massarello relatum est id quod convenerat in aliis duobus coram Cervino, qui titulo *S. Crucis Cardinalis* vocitabatur, & coram Polo, quem à patria *Angliæ Cardinalem* appellabant. De hujusmodi usitatis appellationibus identidem mentionem habeo, utpote non parum opportunis ad temporum monumenta ac res gestas cognoscenda.

7. Decreti forma eo die proposita hæc continebat: Haud licere Regularibus habere conciones in aliis templis quam sui Ordinis, absque concessione non modò suorum Præsidum, sed etiam Episcoporum; neque in sui Ordinis templis absque facultate, scripto ab illius familiæ Præsidente singulis annis accepta, & ante inchoatas conciones ab Episcopo recognoscenda. Quod si cum offensione populi concionarentur, possent ab Episcopo in quocunque suæ Diocesis templo concionibus interdici, nullo privilegii robore obistente. Si denique hæreticam doctrinam proferrent, penes solum Episcopum esset eos plectere. Agitabatur postea de inducenda sacre Scripturæ prælectione in cunctas Academies, in Religiosorum cœtus, & etiam in Monachorum familias.

8. In eo generali Conventu supra modum tumultuati sunt Patres ex duplici causa. Primò, quò Madrucus retulit, accessisse ad se Dominicanum illum, qui à Rege Lusitaniæ eò missus fuerat, atque à se quæsitum, an putaret eam Synodum ad frugem, an totam ad speciem continuandam: datoque à Car-

dinali responso, Nullum à se conspici hujusce dotationis argumentum; illum adjecisse, Magno sibi ad eam argumento esse, quòd sui Regis literis per tot menses nondum ulla responsio redderetur, tametsi precibus iteratis id à Legatis efflagitasset; quòd Principem illum retracturum erat, ne ad Concilium sui Regni Antistites Oratoresque legaret. Quapropter Madrucus Patres hortabatur, ut timoras abrumperent, ac responsa maturarent.

9. Primo Legato sua per ea negligentia peti visa est; eoque acerbior evasit aculeus, quòd pridie vespere obviam habuerat Tridentinum, (*) dum uterque domo egrederetur, mixtisque inter se variis de rebus familiariter sermonibus, nihil de Lusitani querelis ab eo sibi significatum acceperat, perinde ac sibi videbatur, ex amicitia lege potius tunc insinuandis, quam postridie ad Concilium referendis. Is itaque aliquanto commotior dixit, Responsa in promptu futura, quòd non semel ipse Dominicano significaverat, ubi tabellarius, qui eas ferret, præsto esset: si verò id homini haud satis erat, licuisse quidem ad se regredi, qui ei aliunde satis fecisset. Postremis hæc verbis se vicissim perstrictum sensit Madrucus, perinde quasi indicarent, alienum sibi munus arrogasse in ea re ad Senatum referenda. Tum verò disputatio est excitata, quòdnam esset in ea re Præsidum jus atque officium, affirmante Tridentino, nequaquam à se assumptam auctoritatem quæstionis alicujus proponendæ, quò suffragia rogarentur, cum id Legatorum esset; sed egisse se, quòd Patrum cuilibet licere censuerat, exposito conventui negotio, ut ille deliberaret quid Concilio potissimum expediret. Idem confirmavit Henricus Lossius, Caputaquensis Episcopus, vir ejusmodi ingenii, quòd ipsi liberum, alii turbidum appellabant. Hic Præsidem est percontatus: *Quid tibi agendum, ubi aliquid in mentem venerit, quòd in rem videatur Concilio proponere?* Legatis id significandum, respondit alter: quòd si ab illis repudietur, idque rationi sibi absolum videatur, licebit tibi primo congressui referre. Inter hæc Asturiensis quoque obstrepuit, quòd literæ jam à Concilio destinatæ retardarentur. Responsum ad hoc, ipsum d. cipi, siquidem literæ destinatæ non responsa, sed invitationes continebant; defensas verò fuisse, ob difficultates jam Patribus cognitæ de Principum inter se prerogativis. Responsum ad Lusitaniæ Regem parata quidem esse; sed nondum Concilio probata, quòd nondum ea mittendi opportunitas adfuisset.

(*) *Litera Romæ Tridento missa 11. Maji apud Ludovicos.*

10. Quò verò Patres ab ea inutili contentione Montanus abduceret, sententiam Pacecum rogavit de Decretis in Synodo recitatis, & ex arbitratu privatorum cœtum digestis. Respondit, Summam emendationis sibi videri sitam in Episcoporum suis in Diocesis residentia, docendi & concionandi gratia: illud esse onus ipsis impositum: indulgentius ab aliquo pronuntiatum, eos ad concionandum jure Divino minimè adstringi; aliter Apostolum loqui, tum ubi ait, *Necessitas mihi incumbit, ut enim mihi est, si non evangelizavero*; tam etiam alibi, ubi profiteretur, *Apostolos missos ut Doctores & Pastores*: non quidem munus generatim concionandi, sed temporis præscriptionem ab humanis legibus pendere. Itaque de stabili in Diocesi Antistitem mora veteres Canones instaurandos, eamque denunciata proventuum jacturâ, aliisque opportunis remediis firmandam: & ubi tandem contumacia diuturnior foret, idos vel Episcopatu abdicandos. Se cum pri-

primùm Pampelonenses infulas accepisset, audivisset, illic ab octoginta jam annis illius urbis Antistitem numquam aspectum, quòd semper unus ex Purpuratis eam Sedem habuisset. Quòd ad docendum concionandumque spectabat, rogandum esse Pontificem, uti viris doctis Tiaras imponeret, qui ut idonei, perinde quoque ad hæc munia sunt proclives. Probari sibi, prout propositi Decreti tenor habebat, in cœnobiis, ubi commode posset, sacrarum Literarum prælectionem instituendam; Regulares verò, uti pariter Decretum sanciebant, si quid hæreticum concionibus immiscerent, ab Episcopis puniendos, quantumvis nescio quò Privilegium, à Franciscanis, ut audierat, dicitur obstaret.

11. Tunc primus Legatorum ait, Hæere se, & quid in tanta opinionum varietate statuendum nescire, nisi de integro suffragia paucis expressa proferrentur; Decreta verò, pro eo ac plerique sententia conformata, universo cœtui exponerentur, ipsius iudicio corrigenda & reconcinanda. At contra Pacecus admonuit, eâ ratione duo commoda præpediri: alterum, Ne unâ cum opinionibus rationes pariter cognoscerentur, quòd perinde erat, ac animata corpora intueri, non emuncta cadavera: alterum, quòd pendebat ab altero, Si Patres suam quisque per se sententiam plenè declararent, interdum fieri posse, ut aliorum alii auditâ sententiâ discederent à sua, quòd neutiquam evenisset, ubi nuda singulorum placita colligerentur ac referrentur. Verùm Montanus illi considerandum proposuit: Absque dubio quidquid brevitati daretur, aliquam in deliberando utilitatem ablaturum; tempus siquidem prudentium consiliorum parentem esse, & posteriori diem veluti prioris magistrâ accedere: sed potissimum inter reliqua commoda celeritatem existimari, in cuius gratiam cum lucro deperdita ea emolumenta putanda, quæ consilium diuturnius secum afferrent, nimium sanè Patres conqueri de Præsidi lentitudine, in argumentis earum rerum expediendis, de quibus agendum esset: nec ea tam parè perpendi tot in congressibus & publicis & privatis, ut singuli suas quisque rationes non exponerent, & alienas non audirent. Præ se tulit igitur, vel se progredi ad ea quæ in postero conventu agenda erant. Sed denuò Pacecus opposuit, dilationi quippe intentus, ne dogmata, ut ostensum est, proponerentur; Esse quosdam ex Patribus, qui nondum sua sensa de promiserant, ceu Cavensem, Bituntinum, aliosque fortasse proloqui cupientes. Quare utrique & cuicumque volenti potestas loquendi facta. Sed hi ambo nihil sibi adjiciendum suppetere responderunt, ut qui cæcibus privatis interfuissent, ibique abundè sententiam dixerint.

12. At verò Fesulanus esse sibi quòd proponeret indicavit, coepitque prolixam acerbamque orationem recitare. Tunc Pacecus animadvertens, se tumultus auctorem videri, cupiensque vel conventum molestiâ, vel seipsum eâ notâ liberare, petiit à Legatis, ut ab Episcopo quærerent, An de eodem dicturus esset argumento, de quo in præterito confessus disputarat. Negavit ille, & orationem profectus exposulavit, quòd per eam tarditatem, adeoque tenuem auctoritatem res in Concilio agitentur: eò Præsules convenisse magnis sumptibus: & gravibus incommodis, & tamen ipsorum sententias ne libertatem quidem obtinere, sed violenter privatos inter cœtus velut inter custodias coarctari: expergiscerent tandem Antistites; spectarent, quam iniquè secum ageretur, quam studiosè daretur opera ad minuendam sibi & auctoritatem inunctis le-

Hist. Concil. Trid. Pars I.

gibus, & rem familiarem impositis sumptibus: per nova semper privilegia subditos attolli, per novas decimas Episcopos deprimi: quid tandem ipsis reliquam fieri, nisi inane nomen Episcopi? quinam tollerandum, haberi conciones à Cœnobiis in ipsorum Diocesis, non petita ab Episcopis facultate, nullâ habitâ honoris declaratione Infularum dignitati; sed eâ ratione, quam propositum Decretum præscribat, ut nihil amplius juris relinqueretur Episcopis, præterquam ut chirographum signumque religiosorum Præsidi agnoscerent? Confectum esse Decretum plurimis vocibus consultò ambiguè; sed nihil sub ea implicatione tandem reperiri, quòd Antistitem jurisdictionem restauraret: ubi illud à Patribus comprobaretur, perinde fore, ac illos assentiri, ut ipsi deprimerentur, & Regulares audientiores evaderent ad confidentius spargendum, uti solebant, venenum inter ipsorum ovilia. Convocatos à Pontifice patres ad expurgandam Ecclesiam corruptelis; & tamen in hoc Decreto corruptelarum omnium sentinam contineri: à delectis censoribus fuisse inter graves corruptelas connumeratum, quòd verbum Dei à veris & ordinariis ministris, hoc est, Episcopis & Curionibus, per conciones ac documenta neutiquam exponeretur; hujusmodi tamen abusum non aboleri, sed confirmari à proposito Decreto. Nolle se diutius immorari in enarrandis scandalis, quæ istorum operâ populorum animi frequenter passi fuissent: hoc unum satis; ab ipsis cuncta Episcoporum munera occupata; solos è suggestis Evangelium explicare; solos è sacre Confessionis tribunalibus animos fidelium regere, susceque omnia pervertentes. Igitur hortari se collegas Episcopos, ut in Jesu Christi nomine, cujus vices in terris gerebant, seipsos in pristinam auctoritatem restituerent, ingentem illam rerum perturbationem amolirentur quæ unitatem Ecclesie contra jus fasque humanum atque divinum in partes discindebat. Dein ad Legatos conversus, duos priores admonuit, ipsos quoque meros Episcopos quondam fuisse, & tunc pariter Episcopos esse; proinde eosdem decere sacrosancti Ordinis dignitatem non imminuere, sed augere.

13. Hæc Fesulani concio à Massarello in suis peculiaribus Actis descripta, & à nobis hic ferè ad verbum expressa, patetacit, quam fideliter Suavis affirmet, Fesulanum in id solum sermonem habuisse, ut Patribus suaderet, par esse, sententias extensas, non coarctatas audiri (quòd à Paceco verius propugnatum est) atque ut majorem libertatem in Concilio postularer; & idcirco à Legatis eum verbis increpitum, ac poenarum minis castigatum. Nec à verò minus aberrat, ubi narrat, Clodiensem valetudinis gratiâ abutum simulasse, sed reverà propter altercationem cum Polo in Traditionum articulo, recessisse. Etenim Clodiensis haud obtentâ valetudine, sed perinde ac multi, facultatem (*) petiit divertendi ad suam propinquam Ecclesiam per eos sacratiores dies. Neque verò ipse de Traditionibus cum Polo decertavit: sed quòd imprudentiùs de illis verba fecisset, acriter non à solis Legatis modò, verum, etiam ab universo Concilio fuit objugatus, sicuti memoravimus. Equidem animadverto, hæc errata ex eo manare, quòd Suavis non nisi commemoratum volumen literarum Montani legerit, ubi hæc res gestæ perstrictim (**) Romam nuntiantur. Is igitur quâ dictis ambiguè hallucinatus, quâ non dicta per consuetam sibi confidentiam suffarciens, commentationes verius conficit; quam narrationes: saltem ubi narrat scripsisse Lega-

K k

106,

tos, abstinere se ab animadversione in Fesulanum, ne quam amaruleham disputationem excitarent. Declarasset ille, quanam fuisset hæc ab illis excitanda disputatione, quemadmodum explicat eorundem epistola, & nos pariter explicabimus, quod suspitionem omnem arceamus, quasi fuisset, de Pontificis potestate in Synodo dubitatum. Eam disputationem agebant Legati ex eo exoriri posse, quod à Pontifice nulla ipsi iurisdictio tradita fuerat, nisi cum Concilio communis; proinde videri, per seipso nihil posse. Atque ut hac in re cum Legatorum, tum Pontificis moderatio palam fiat, liber hic rescripta ad eos Pauli sensa referre. (***) *De Fesulani petulantia, vestra sententia Pontifici comprobatur, in presentia satis esse ad alia remedia non progredi, sed hominem verbis tantummodo castigandum, tum ob allatas à nobis rationes, tum ne loquendi libertas adimi Patribus censeatur.* Ita expedit quandoque Principi veram irreverentiam impunitam perferre, ne falsam injuriæ speciem aliis inferat.

(*) *Litteræ Legatorum ad Farnesium, 15. Aprilis 1546.*

(**) *Litteræ Legatorum ad Farnesium, 11. & 15. Maji.*

(***) *Litteræ Farnesii ad Legatos 24. Maji.*

14. Nos verò narrationis seriem repetamus. Montanus, qui per summam impatientiam Martellum audierat, hominis acrius perstringendi cupidus, illum percontatur, Num firmiter persistat in provocando ad Dei Tribunal, ut in superiori cœtu provocaverat. Ad hæc probè Fesulanus respondit; cum à Legatis fuisset privatim admonitus, perinde quasi hujusmodi provocatio, tibi pertinax foret, hæresim saperet; Se plurimas ipsis gratias profiteri, simulque declarare, se in eam sententiam haud locutum; & utcumque id esset, secundum eam significationem sua se dicta revocare, cum utique habuisset in animo eorum more loqui, qui coram Deo conscientiam suam exonerant ob res ab aliis gestas sibi non probatas. Eum rursus interrogavit Montanus; An existimaret, id quod etiam pronuntiaret, Episcopos Christi vicem in terris gerere. Ita planè, respondit, existimo, donec mihi oppositum non ostendatur. Hic verò Archiepiscopus Armacanus ad hujusce dicti defensionem adjecit, Possè Episcopos Christi vicarios in absolvendi munere, aliisque functionibus nuncupari; non tamen Vicarios generales, qualis est solus Romanus Pontifex: illos enim in partem sollicitudinis advocari. Plurima hinc & illinc dicta, quædam etiam Pacecum perstrinxere; à quo suspicabantur, Fesulanum de pacto ad ea concitatum.

15. At Polus gravi temperataque dicendi ratione intercessit, affirmans, multa quidem à Fesulano de munere Episcoporum probè adducta; sed per seditionem potius concitationem, quam per sedatam orationem, & more hominis, qui acerbius in alium invehatur, quam liberè sententiam dicat. Complura ejus effata sibi mutuo adversari; modò illum ad elevandam Concilii auctoritatem tendere, ab eo tamquam ab injusto ad Dei Tribunal provocando; simulque improbando, insigniri Decreta nomine Legatorum, à quibus Concilium potestatis suæ nervos excipiebant: modo eidem extollendo studere, contendendo antiqua Episcoporum jura illius potestate recuperare. Per eam pariter occasionem, dum in Regulares invehebatur, ut Episcopis auctoritas pristina redderetur; quo pacto eidem ipsi non occurrere, eadem operâ se conniti, ut Episcopis pariter administratos subtraheret? Utinam fuisset Deo collibitum; ut Episcopi suo munere per seipso de-

fungi possent! longe siquidem felicius floreret Ecclesia. Desisteret proinde ab hujusmodi declarationibus, non nisi ad inflammandas discordias, seditionesque suscitandas opportunitis. Hinc palam fit, quam veraciter Suavis autumet, Fesulanum eo die à Legatis per affectatam modestiam increpitum.

16. At hic exclamans Polo respondit: Tacere eum non posse, qui se spoliari agnosceret. At Montanus, quò verba præcideret; dixit, per infirmam secundi Legati valetudinem, qui per eos dies icteritiâ laborabat, haud licere conventum diutius protrahi. Unde non defuit, qui arguaretur diffusum in Cervino sel cohibuisse aliud sel, quod à Martello effundebatur.

17. Generalis iterum congressus 18. Maji habitus, in quo Montanus conqueitus est in primis, negligi quæ fuerant præscripta, & sibi quemque auctoritatem proponendi æquè arrogare, ac si pari cum Legatis esset auctoritate: quod nec ipsos perperille, nec ubi vellent, posse absque Pontificis indignitate, cujus personam referebant. Aberat à confesso eo die Madruccius, accitu Cæsaris jam in Germaniam profectus, quem alioqui suspicari poterant iis querimoniis peti. Sed ingens exorta contentio inter Montanum & Pacecum, quamquam ea postea de verbis potius quam de re his evaserit; quandoquidem nec nisi Legatis tribueret Pacecus potestatem proponendi, simulque rogandi & colligendi suffragia; nec Montanus licere cuicumque denegaret, dum suam sententiam expromebat, in medium proferre quid animo occurreret. Quin accidit, ut cum Asturiensis vellet Paceco suffragari, res in utriusque discordiam indignationemque devenerit.

18. Quod quidem hoc pacto contigit. Affirmabat Asturiensis ex Juris peritorum doctrina, præsertim Bartoli ac Baldi, cuique ex communitate licere quidquid ipse Reipublicæ conducibile arbitraretur, palam proponere; secus enim nullum dari locum exponendi quod ipsis Legatis adversari videretur. Contrà verò sententiam oppositam Montanus tuebatur, causatus veterum Senatûs consulta sancita fuisse, solis eam Consulibus Senatui proponentibus; sicut & plebis, ita proponentibus populo solis Tribunis; adeoque hinc patere, decreta semper confici eo qui præest proponente. Objectam verò rationem refellebat ille, quod neque adversus Legatos, neque adversus quempiam ex Purpuratis Patribus liceret quidquam Episcopis in Concilium referre: optimum esse discrimen, quod Pacecus attulerat in rebus proponendis, vel per occasionem suæ dicendæ sententiæ, vel ex auctoritate sententiæ Patrum exquirendæ. Cujus quidem discriminis rationi haud acquiescente Asturiensi, Pacecus & sui elatione gradus, & sui commendatione dicti pelletsus, ad Episcopum versus, *Satis, inquit, tibi sit tuam significasse sententiam, quæ, ut animadvertis, cœtui non probatur.* Quare post aliquam inter eos concertationem subjecit Asturiensis, Ab eo se oppugnari à quo propugnandus maximè fuisset: sed agere se Deo gratias, quod sibi tantum largitas erat, ut posset opinionem suam sine alterius patrocinio sustinere.

19. Acrius verò Legatus disleruit in præteritam Fesulani concionem, cujus exemplar petierat, ac Romam miserat. Illam scilicet redarguit tamquam plenam calumniis, contumeliis, seditionibus, schismatibus. Calumniis quidem, cum in Pontificem, quasi privilegia impertitum juri Divino repugnantiâ, omniumque corruptelarum sentinas; tum pariter in Legatos, quasi libertatem Concilio præpedientes, stuentesque suo jure Antistites spo-

liare:

liare: contumeliis, in eos Patres, qui Decretum constarant, quasi fallax & fraudulentum; multoque amplius in Regulares, dum eos cunctis probrorum criminumque sordibus onerabat: seditionibus, Episcopos oblique cohortando, ne sententias in Concilio dicerent, antequam obtinerent id quod ipsis debitum ille rebatur; & oblatâ universo Religiosorum Ordini ad tumultuandum occasione: denique schismatibus, quod inficiabatur, licere Pontifici Religiosis concedere, uti liberè concionarentur; aliaque hæresi finitima pronuntiabat. Voluisse Legatum ea omnia Patribus exponere, animadversione culpæ consentaneâ in opportunum tempus servatâ, cum eo die argumenta proposita expendenda superessent.

20. Paulò post Caselius per postremam Fesulani concionem, nescio quo in loco sibi visus appeti, in eo præsertim, quod ipse in cœtu postremum antecedente responderat, dicendi spatium postulavit; & ægrè acquiescebat Paceco, primòque Legatorum, admonitionibus, ea de re satis superque disputatum: urgebatque; Si jam illi patienter audierant hominem Synodo & ipsi Pontifici obloquentem, longè convenientius id indulgendum homini, qui suam dignitatem tueretur. Petenti Caselio prius Galeatus Floremundus Aquini Antistes, dein alii plurimi assensere, Fesulani concionem tamquam indignam ac turpem criminantes. Inter has obstrepentium voces Fesulanus obortis lacrymis contestatus est, haud suæ fuisse mentis, in Synodum vel Sedem Apostolicam quidquam obloqui; quòd si quæ ambigua verba exciderant, Patres obtestari, ut in saniolem significationem acciperent. At Ægidius Falcetta Captulanus Episcopus urgebat, Martelli verba in Sedem supremam fuisse perspicua, nec innoxie interpretationis capacia: illius nomen jam apud Lutheranos innotuisse, adeoque oportere, ut inflicta pariter pœnâ innotesceret. Tum verò suo malo sensit Martellus, audaciorem in Magistratus mordacitatem suscipi primò brevi plausu ardentis coronæ; sed paulò post communi vituperatione discerpi, læsique Magistratus arbitrio derelinqui. Hinc mœstitiâ ac rubore perfusus, nitebatur suæ mentis invocare testem in dictis, antea vitæ seriem in rebus gestis. Atque ut indignatio in alterius audaciam succensa facilè in commiserationem tepescit, ubi audacia sese abjicit, Floremundus ipse, ceterique cum eo affirmarunt, Episcopum ita resistentem veniam planè mereri. Legatus nec annuere voluit (quippe datis super ea re Romam literis, haud integrum ipsi erat) nec abnuere auctoritate suâ causam decidere: sed eâ communibus quibusdam verbis in incerto relicta, progressus est ad sententias de propositis Decretis rogandas. Quod, sicut accidit in mediis consiliis inter partes contrarias, visum est libertatis studiosis rigidum, studiosis modestiæ remissum; sed cum res nulli satis placuisset, nulli vehementer displicuit.

CAPUT V.

Adventus Ambrosii Pelargi, ab Archiepiscopo Trevirensi delegati. Sententiarum varietas de Scripturæ prælectione inter Monachos constituenda; deque ea ceteris prælectionibus antehabenda: ac de obligatione concionandi, quâ tenentur Episcopi.

I. In eo præterea confesso auditæ sententiæ de aliis jam propositis argumentis: ac primò quidem, An inter Ordines Monachorum oporteret institui in cœnobiis Latina sacrarum Literarum prælectio; & *Histor. Concil. Trid. Pars I.*

an ea reliquis anteferenda. Utrumque universè probabatur; sed primum cum exceptione, *dummodo eorum leges haud obstarent.* Ea tamen exceptio à Bertano rejecta, affirmante, nullam Monachorum legem posse hujusmodi Scholæ repugnare: exempli gratiâ, quamquam Carthusiani severi silentii lege teneantur, nihil tamen huic silentio, quantumvis Pythagorico, adversari, quòd à Magistro Divinæ Paginæ interpretationem audiant; perinde ac nequaquam eidem obstat, quòd à Concionatore Evangelii expositionem accipiant. Verùm inclinate die Cassinenses Abbates petiere, ne quid ad proximum usque conventum decerneretur, in quo sibi quoque dicendi opportunitas fieret.

2. Hic intra bidduum habitus; (*) ubi exceptus est Ambrosius Pelargus Dominicanus, Trevirensis Archiepiscopi Procurator & insigni doctrina Theologus. Concessum illi suam dicere sententiam tamquam consiliarium, non tamquam Judicem, ex Pontificio Diplomate; sederetque infra Claudium Jaium, Augustani Cardinalis Procuratorem, cui proximè post Episcopos sedes erat, & supra Abbates, summosque Præsides Ordinum Regularium. Audita postmodum cujusdam Abbatis Cassinensis opinio, mirificè commendantis, cunctis Monachis Divinæ Scripturæ prælectionem perpetuò injungendam, cui tam assidue tamque fructuose navant operam veteres illi sanctissimi Monachi: testificari le, nullam Monachis impositam legem huic repugnare; videri tamen sibi hæc verba Decreto addenda, *Omissis Scholasticorum cavillationibus*; istorum siquidem prælectiones sæpè discordias parere, adeoque à Monasteriis longè amovendas. Fuit qui existimaret, falso argumento veram ab eo consecutionem confectam. Etenim considerabat, si Scholasticorum prælectio semen discordiarum foret, æquè pariter arcendam ab ædibus Cœnobarum, ac proinde à cœnobiis universè depellendam, adversus quàm per tot sæcula consuerat Ecclesia: aliunde igitur rationem petendam, cur Divinæ Scripturæ studium magis, quàm Scholasticæ doctrinæ, Monachorum familias deceat, magisque inter eas floruerit: quia nimirum alterum meditationibus lectionibusque solum innitur, quibus maximè aptatur Monasteriorum solitudo; alterum haud gnaviter excolitur extra palestras disputationum atque congressuum; adeoque nusquam numeris omnibus absolvi potest intra solitudinem ac silentium.

(*) 20. Maji.

3. Quemadmodum verò Abbas ille eruditione quàm scientiâ instructior suas merces evexerat, & alienas abjecerat; ita Dominicus Sotus, à sui Ordinis summo Præsede delegatus, idque temporis in Scholasticis disciplinis nulli secundus, suæ facultatis excellentiam propugnavit: sed antea primo etiam Abbatis asserto sese opposuit; hortatusque est Patres, ne id oneris communiter Monachis imponerent; quippe qui diuturnis præcibus meditationibusque obligati, vel nimium gravarentur, vel à veteri institutione abducerentur, ubi sacrarum Literarum studium eisdem injunctum foret; quod Carthusianorum exemplo præcipuè confirmavit. Potius igitur labor hujusmodi Mendicantibus relinquere, quorum est & scholas & conciones habere. Postea acriter & copiosè peroravit, ne sacrarum Scripturarum exedris supremus locus destinaretur: Divina Oracula non posse penitus sine acumine Scholastico penetrari: hoc appellari cavillos aut ab eo qui ex ingenii hebetudine illud percipere non valeat, tenebrasque nominat eam lucem, à quâ

fentit oculorum imbecillitatem sibi perstringi; aut ab eo qui sinceram ab adulterina Scholastica non discernit, adeoque disciplinam universam dehonestat nomine partis minùs quidem propriæ, sed copiosioris, magisque sibi experimento compertæ: rem quo pretiosiore, eò frequentius adulterari. Eadem ratione posse pariter possideri inter externas divitias adamantem sapphiro, & aurum æri, quòd ea sæpiùs simulentur; atque inter animi opes, despiciendas universam sapientiam ac sanctimoniam, quòd sæpè earum specie factus & hypocritis lateant. Quid tandem esse Scholasticam, nisi eam disciplinam, quæ simul conjungit duo lumina homini à Deo indita, Naturæ videlicet ac Fidei; quorum alterum sæpè cum altero foederatum, numquam certè illi adversum se habet, & utroque sibi affulgente, quàm altissimè potest subit Divina mysteria, & prava Divini verbi interpretamenta dispellit? Hæreticos in Scholasticam odium capitale profiteri; ea quippe Sol quidam est, qui eorum spectra dissolvit: illi obtreccare, perinde esse, ac fœdus cum Protestantibus inire, & Ecclesiam validissimo armamentario spoliare. Ad hæc monuit, honore ceu lacte cunctas artes ali; & ubi à Theologis intelligeretur, prima decora tribui studio leviori meditandi suaviter sacras Literas, legendique ejus interpretes, adeoque pascendi potius ingenii, quàm emungendi, eos libenter deserturos fuisse laboriosissimas intentissimasque Scholasticæ contemplationes. Primaria in militia honestamenta, incitamenta pariter esse debere, adeoque summorum summeque conducibilium laborum præmia.

4. Soti dissertatio communem consensum obtinuit, quod ad emolumenta Scholasticæ pertinebat: at in reliquo alii alia opinati, cum plerisque videretur, Monachorum vita, temporis etiam opportunitatem concedere sacræ Scripturæ studio, quod precationi non erat impedimento, sed alimento. Cumque alii haud minùs censerent, Divinarum Literarum exedræ præcipuum locum ex argumenti dignitate tribuendum; arbitrabantur nihilominus, stimulos minimè defuturos, quæ majoris gloriæ ex ingenii præstantia, quæ ob præmia solidiora atque optabiliora, quàm sit tenuis sterilisque loci prærogativa, conatusque ad Scholasticam incitatus. At Montanus controversiæ finem dedit, monens, indecorum esse tam augusto confessui, in res adeò exiguas tempus infumere; quid Germaniam dicturam, ubi cognosceret, Oecumenicum Concilium, ad hæresis everisionem, & Christiani generis sanctitatem coactum, post longas disceptationes conclusisse, an in Monachorum ædibus esset sanctæ Scripturæ cathedra statuenda, eaque ceteris anteferenda. In estimatione famæ, post magnos apparatus, minus esse exilia opera quàm nulla.

5. In Conventu itaque diei 21. ad alia Decreta progressi, ac præsertim ad illud, quo Episcopi obstringebantur, ut per seipso conciones haberent. Ubi admonuit Pæceus, Archiepiscopos pariter ac Primates esse nominandos, ne ipsi causarentur postea, se in odiosis legibus communi Episcoporum nomine haud comprehendi: præterea appositam ibi particulam eradendam, quæ declarabatur, licere Episcopis etiam ex scripto id agere; tam enim disertam concessionem, nimis tenuem præ se ferre opinionem de ipsorum peritia. Utrumque placuit: sed non æquè id quod idem adjecit, de pœna in eo Decreto delenda, quæ irrogabatur Episcopis illi haud obtemperantibus, sed Deo vindici permittenda: etenim plerique voluerunt, ut ea retinerentur

verba, quæ nunc extant: *Si quis autem hoc adimplere contempserit, districtè subjuceat ultioni.* Quod, affirmavit Bèrtanus, usque ad abrogationem Sedis in contemptores extendi posse.

6. Censebat idem Pæceus, Curionibus in Paræcia degentibus concedendum, uti Regularibus concionandi facultatem suis in templis traderent. Cui ardentè obstitit Antistes quidam, de quo Massarelli Acta tam ambiguè loquuntur, ut affirmare non auisim, fueritne Dionysius Zannettinus Chironensis Episcopus, Franciscanus, an Benedictus de Nobilibus Ajacensis Episcopus, Dominicanus. Quicumque is tandem fuerit, affirmavit Massarellus, oppositam sententiam fuisse penè cunctis probatam in Cœtu privato coram Polo; hoc est, instaurandam Adriani Sexti Constitutionem, quæ omnes injussu Ordinarii concionari vetebantur. Hic verò vehementer incaluit in audaciam Regularium: siquidem usu venit, acerbissimè adversarios certæ aliqujus communitatis eos inter se esse, qui ejusdem olim membra extitere; cum æquè valeat vitæ conjunctio ad ingerendam seu contrariam seu propitiam animi affectionem. Pauci ex Patribus illi, plures Pæceco assensere: Britinoriensis verò non minori venementiâ rejecit rationes objectas Regularium privilegiis: Revolverent animo, quot Episcopi, & quot Parochi idonei ac propensi forent sanctissimo concionandi muneri: antea quidem facultatem ad id sibi compararent, & postea in deliberationem deterrerent, an Regularibus abroganda privilegia: esse certè prima decora Episcopis restituenda; sed pristina ac vera ipsorum decora fuisse, uti cum sacco proindumento, & cum baculo lecticæ loco incederent ad Evangelium prædicandum; non uti vestium pompam per opulentiam ostentarent, neque ut pinguescerent, seu potius per otii vecordiam intumescerent. Ut cumque se res haberet, Concilium non esse Privilegia Romanorum Pontificum abrogare.

7. Hæc sanè responsio ratio, quæ ultioni exaggrata propior quàm defensionem opportuna videbatur, adversarium ad nihilo temperatius repugnandum incendit. Unde paulatim altercationis æstus adeò esterbit, ut Caselius hæreticæ assertionis notam in alterum iniecerit. Et quamquam id fundamento careret, tamen Caselii opinionem in præcipua quæstione complures amplexati sunt. Et Fabius Mignanellus, Lucerenis Antistes, priùs in Germania Nuntius, à nobis sæpiùs laudatus, ac postea Cardinalis, observavit, Adriani Constitutionem universè non loqui, sed ad solam Germaniam coactari, & ne ibi quidem usu probatam. Atque ut hoc argumentum prosequamur, de integro eam protulit Zannettinus seu Nobilius, in congressu habito die 10. Junii, monuitque Patres, magnæ esse demeritiæ, in suam rem potestate non uti, cum ea jam obtinetur, & aliàs speranda non est: haud semper coactam Oecumenicam Synodum extare, vix singulas singulis sæculis celebrari. Repeterent itaque Episcopi antiqua sua jura dum possent, & dum inerat Pontifici ea reddendi voluntas.

8. Hujusmodi declamationes plurimos trahebant eo validissimo illicio, quod præ se ferunt consilia ad communem utilitatem adducta, ubi illius per se singuli participes fiunt: tunc enim utilitatis ratio cum honestate coalescit. Adeò ut qui Decretum in privatis cœtibus digesserant, commoti, ut fieri solet, desiderio vehementius vociferantes sedandi, Decretum reformaverint, demptâ quæ ibi Curionibus concedebatur potestate accersendi Regulares, ad conciones in suis Ecclesiis habendas citra Episco-

pi veniam, sine qua ne in ipsis quidem sui Ordinis templis liceret Regularibus concionari. Sed eam partem Decreti in cœtu 15. Junii propositi graviter improbavit Pæceus; Absurdum sibi videri, cum potissimè Regularium operâ uti necessarium foret, tunc eos possessione privilegiorum, & antiquis jurbus spoliari: vereri se, ne per ea, dum Ecclesiam adjuvandam curarent, eadem graviter læderent, præpeditâ obliquè Divini Verbi prædicatione, hoc est instrumento ad Religionem servandam pernecessario: proinde suam esse sententiam, Viennensis Concilii Constitutionem omnino retinendam in Clementina quæ incipit, *Dudum*, titulo *de Sepulturis*: nec sibi placere, uti Parochis juris possessio innixa Canonibus adimeretur.

9. Hæc dissertatio quatuordecim solum permovit ex quinquaginta, partim Episcopis, partim Archiepiscopis. Reliqui digestum Decretum tamquam optimum evehebant. Et planè postremâ jam comprobatione firmabatur, cum Seripandus, Augustiniani Ordinis summus Præses, Regularium causam egit efficaciore quàm Caselius ad persuadendum oratione, quia remissiore; ac per sedatum dicendi modum, quem minùs prudentes frigidum nuncupant, & tamen eo calore pollet, qui sit ad evincendas lites aptissimus, ubi adversarius non solum est dignitate major, sed potestate Judex. Ac primò quidem affirmavit, Se in ea causa quacumque animi affectione ita vacare, ut facilè constare poterat eorum Patrum testimonio, qui ad abusus colligendos fuerant destinati, in quorum cœtu ipse omnium minimus adlectus. Etenim collegas usque stimularat ad coercendos severis legibus perniciosos concionatores; & cum intelligeret, longè opportuniùs eos ab Episcopis, quàm à Religiosorum Præfectis puniri posse, semper auctor fuerat, eam virgam in Episcoporum manibus reponendam, ubi & fortior & formidabilior foret: non adeò sibi in votis esse sui peculiaris Ordinis commoda, quin longè præoptaret universalis Ecclesiæ emolumenta, cui Religiosorum cuncti Ordines militant, & è cujus felicitate cuncti Ordines Religiosi dependent. Sed hujus vero studio se permoveri, ut reverenter Patribus insinuaret, agi in eo Decreto de statuenda re multò majoris momenti quàm species præ se ferret. Considerandum esse, concionandi munus trecentos jam annos à Regularibus liberè exercitum: si malent Episcopi hoc integrum onus in se recipere, veteres Patres imitaturi, id profectò æquissimum fore: dum enim concionatur Episcopus, ceterorum est non loqui, sed auctore; non docere, sed discere perpendent tamen, quantum oneris hoc pacto subirent.

10. Non Episcoporum, ut iniquus aliquis censor opposuerat, sed humanæ naturæ vitio tribuendum, si tanto muneri pares illis haud inessent vires. Temporibus præteritis minorem extitisse fidelium numerum, eosque rudiores, & quibus quacumque sermonis mediocritas abundè fuisset: Ecclesiasticas functiones haud ita frequentes: Episcopos minùs occupatos in Ecclesiasticorum cura, quorum numerus in præsentia longè frequentior: uno verbo, aliam tunc fuisse regiminis, aliam vivendi rationem; & tamen paucos etiam Episcopos huic muneri satis fuisse: hos in hominum memoria vivere; ineptorum multitudinem in obscura oblivione jacere. At in præsentia opus esse in Episcopis scientiam Juris Canonici, ad judicandum, neque minus notitiæ rerum civilium, ad pertractanda negotia cum Principibus, cum Dynastis, cum subditis tam variæ conditionis, ejusque sæculi, quod omni solertiâ excul-

tum, delicatum, artisque plenum est: hujusmodi defectum dotium in Episcopo vel nullo modo, vel multò difficiliùs, quàm ineptitudinem ad concionandum, alterius operâ posse suppleri: & cum earum dotium ornamentis ægrè conjungi dicendi leporem, peritiam tutamque intelligentiam divinarum Literarum, sacræque doctrinæ; sine quibus Evangelii prædicationem non incremento, sed detrimento Religioni futuram; cum inde eò magis redderetur Præful obnoxius despiciatui, quàm privatus Concionator, quò quisque ingenio pronior est ad eum qui præest contemnendum, & quò fortius idem compellitur, ad alienandam à se multorum benevolentiam studio justitiæ ac pietatis; at verò Religiosi Oratoris ineptiam seu imbecillitatem & minùs ab invidentia animadverti, & minore in offensionem parere. Omnes Episcopos ad propositam ab Apostolo normam absolutè perfectos piè quidem exoptari posse, sed non prudenter sperari: pauculos singulis sæculis numerari; quin ideò numerari, quia pauculi.

11. Neque id electioni perperam habitæ impudendum. Si enim intento oculorum obtutu Orbis theatrum adspiceretur: si cum hominibus intima iniretur consuetudo, & citra latentem illam invidentiam, quæ nos urget, ut eos Magistratu digniores existimemus, qui ipsum non consequuntur; profectò palam fieret, quàm rari his omnibus ornamentis excellant: & tamen ex hominum, non ex Angelorum genere Episcopos seligendos. Sed fac singulos Episcopos singulos esse Chrysostronus in perorando; num auribus totius Dioceseos unius vox hominis satis foret? Minimè verò. Eandem porrò dicendi præstantiam in minoribus Parochis universè præsumere, cuiusmodi incidat in mentem? Levis haud esse negotii, vitæ probitatem in illis, assiduitatem in Ecclesiasticis muneribus exercendis, & in animarum procuracione solertiam unâ connecti. Studia tum ad cognoscendas, tum ad explicandas res præsertim Divinas, esse longè laboriosissima, nec facilè conjungi cum sollicitudine curandi patrimonia, familias, aliæque plurima, ad quæ humanæ vitæ status animum distrahit. Regulares, quippe liberos ab eorum cura quibus indiget vita, instructos domesticis præceptoribus, exercitationibusque assiduis, iter expeditum habere ad harum disciplinarum excellentiam consequendam: ac proinde tantò illas florentiores in Cœnobiorum quiete reperiri, quàm in externo urbium suarum negotio, quantò ampliùs florerent legum doctrina civilisque prudentia in arena publici confortii, quàm in umbra Religionis.

12. Jam verò si ponatur, Ecclesiam in concionibus operâ Regularium usuram; cujusnam æquitatis esse consilium, ut onus oneri adjiceretur, & ne in propriis quidem ipsorum templis liceret illis verbum promere, nisi Episcoporum arbitratu? Ubi se ita coarctatos sentirent, suisque benefactis hæc demum rependi, congelaturum profectò in ipsis omnem animi conatum ad studium ac laborem: nam Religiosos tandem homines esse, humanisque affectionibus obnoxios, & in cœnobio, tamquam in palæstra virtutum, exercitatione perfici, non tamquam in Senatu hominum sedere, qui numeris omnibus essent absoluti. Ubi Patres in eo decernendo persisterent, prætolarentur saltem ceteros Regularium Præsides, quorum multi ac præcipui aberant; cujusmodi erat Prædicatorum supremus Moderator, qui nondum accesserat, & duo ex Minorum Ordine, qui ad generalia Familiæ comitia Tridento discesserant. Se iis inconsultis consentire non posse in causa communi: quod si assentiretur, neque vocem sibi suppedituram.

turam, quâ se purgaret, neque frontem, quâ inter-veniret proximis Familiæ suæ comitiis. Si ne gleba quidem privato cuiquam admittitur ipso prius in causa non audito, multo magis sperandam, à Concilio antiquissimis privilegiis universos Regularium Ordines minimè spoliatum iri, nisi prius auditos accersitosque ad suam causam agendam.

13. Seripandi concio mirificè Patrum animos delinivit, cui preces Andreae Audentis, Præfeti Carmelitarum Generalis, accessere. Contrà verò preces Augustini Bonucci, Generalis Præfidis Servorum B. Virginis, novum illum dulcorem pænè corrupere, cum iis parum opportunè amarulenta quædam miscuisset: Haud se mirari, tam raros inveniri, qui privilegia Religiosorum tuerentur, quando paulò antè, ubi de Episcoporum mansione apud suas Sedes actum erat (quod postea narrabimus, rerum seriem potius quam temporum prosequentes secuti) majori patrocinatorum penuria res laboraverat. Quod irreverenter dictum, gravem indignationem ac tumultum excivit: sed ea perturbatio, Paceco & Oratoribus Cæsareis adnitentibus, brevè refedit.

14. Adjecit tunc Montanus, tempestatem sibi minùs opportunam videri, ad privilegia Concionatoribus Religiosis adimenda; dum Episcopi Concilio detenti, minùs quam umquam per seipos possent munus illud explere. Unde Aloysius Lippomanus, Episcopi Veronensis adjutor (qui postea in eadem consistens, non Purpurati Præfulis conditione, inter Concilii Præsides à subsecuto Pontifice constitutus est) aliique Episcopi institère, ut Decretum leniretur. Sed exacta jam dies rem in proximum conventum protraxit. Habitus hic est (*) pridie quam Sessio celebraretur; ac primò quidem multi ex Theologis Regularibus sic uti petierant, auditi. Omnium nomine Franciscus Pactius ex Ordine Minorum postulavit, ne quid de minuendis Religiosorum privilegiis statueretur, antequam ipsorum Præsides auditi fuissent, qui tunc generalibus comitiis assistebant, ac brevè erant accessuri. Dimissis Theologis, Montanus sententias rogavit. Absurdum plerique censebant, eos Theologos, quorum sudoribus ac vigiliis Synodus adversum hæresim tunc pugnabat, se loco præmii spoliatos cernere privilegiis, quibus per tot jam sæcula fruebantur. Verum tamen Patres in tres sententias partiti: Alii cum Paceco dilationem laudabant: multi existimabant, Decretum de Concionatoribus mutilum atque inutile futurum, nisi ea res sanciretur; sed assentiebant moderatione Regularibus faventi: alii denique ad cælum usque tollebant propositi Decreti formam; planeque admirabantur, esse aliquos qui tam benè contextum opus deformari vellent. Nulla ex tribus hisce classibus numerum obtinuit pro omnium suffragiorum medietate, adeoque stabiliendo Decreto necessarium. Legati in secundam sententiam propendebant, tum quòd & æquiore alterâ, & alterâ nervosiorē putabant; tum quòd unica videbatur ad eam componendam discordiam, citra ullum vel in præsentia vel in posterum perturbationis discrimen. Proposuit itaque Montanus quamdam reformati Decreti temperationem à se Collegisque excogitam, eamque in confesso recitari iussit.

(*) 16. Junii 1546.

15. Ea erat: Religiosis extra ipsorum templa minimè licere concionari absque Episcoporum facultate, quantumvis à Parocho ad id agendum in sua Ecclesia vocarentur: at verò propriis in templis

opus ipsis non esse aliorum, quam suorum Præsulum facultate; ita tamen, ut ea facultas ab Ordinario agnosceretur, à quo etiam benedictionem susciperent. Cum pacta ad ineundam in litibus concordiam huiusmodi sunt, ut inde litigatorum alteri accedat plurimum, alteri minimum detrahatur, facilis est utrimque consensus: atque ita planè tunc accidit. Etenim parum intererat Regularium, sibi haud licere absque Episcoporum facultate concionari in Parochorum Ecclesiis, quæ plerumque illustria theatra non sunt, nec ullam aliam ob rem optanda ab iis, qui sua intra Cœnobium in propriis templis, hominum frequentiam locique splendore longè nobilioribus, audirentur; adeoque intelligebant, se ab Episcopis invitandos potius quam arcendos, ut in Parochorum templis conciones haberent. Nec accipiendæ Præsulum benedictio, quo proprios etiam suggestus infunderent, ceu gravis ab illis haberi poterat, absque nota vanæ superbiæ, eorumdem instituto adversantis. Ex altera parte plurimum illis conducebat, peculiarem libertatem domi suæ indemnem servare, nec ubi vis locorum facultatem verba faciendi sibi eripi. At quò minor erat Regularium jactura, eò plus auctoritatis Episcopis accedebat. Augebatur in ipsis potestas in cuncta Paræciarum templa, novamque aliquam accessionem in ea assequebantur, quæ alioquin ab eorum jurisdictione fuerant immunita: quod adjectum auctoritati memoratæ interdiciendi ac puniendi, Episcoporum iura in ea re non mediocriter promovebat. Potior itaque pars temperamentum probavit, tametsi aliqui, ac præ ceteris Fesulanus, angerentur ob reformatum Decretum; aliique è diverso, inter quos Episcopi Aquinas & Calaritanus, verba magis faventia Regularibus flagitarent. Sed hac de re novum postea Decretum confectum Pio Quarto sedente; quod suo loco (*) narrabitur.

(*) Sess. 24. cap. 4.

16. Hæc fuit illius disputationis textura, à me in Actis, Legatorumque literis inspecta; quamquam Suavis telam alteram, araneorum more, de suo contextat. Variæ illi commissis propositionibus, varia responsa super ea re inter Legatos ad Pontificem; politicas Aulae Romanæ animadversiones, mandata de his Romæ ad Legatos missa, & multa quæ hi transegerint cum Italicis Episcopis Regularium gratiâ. Cujus contextæ telæ, in literis mutuis quæ Tridenti quæ Romæ scriptis ac rescriptis, atque in monumentis secretioribus minutioribusque, ne filum quidem quin opposita textura deprehenditur. Etenim per diploma, quod à me proferretur, concessit Pontifex facultatem abrogandi privilegia Regularium, pro Synodi arbitratu; Decretum verò secundum formam vel maximè illis incommodam, ut ostendimus, à plerisque in generali confesso fuerat comprobatum, & postea jam pænè manus illi admovetur, cum intercessit, non opera Legatorum, nec Præsulum Italicorum, Legatis gratificantium, sed auctoritas Giennensis, ejusque asseclorum, atque oratio Seripandi; contrà verò Martellus, aliique Italici Antistites acerbissimè sunt adversati.

17. Patefacit insuper Suavis, quasi obiectum atcanum, causam, cur Aula Romana Regularibus patrocinatorum: nimirum quòd illi ex multis antè sæculis per Congregationes, Clauiacensem ac Cisterciensem, & postmodum per Ordines Mendicantes, auctoritatem Pontificiam sustinuerant. Haud inficiat, multum inde promeruisse Regulares; & quemadmodum ipsi ea de re gloriantur, tamquam de opere incomparabilis utilitatis ad Religionem

con-

conservandam; ita neque dissimulant Romani Pontifices, velle se hanc eorum operam inter ceteras largiter remunerari: quod liquet ex diferto tenore innumerabilium Diplomatum, quibus & Ordines integri privilegiis exornati, & plurimi eorum peculiæ res alumni Superum cultu decorati cernuntur. Non tamen ea sola Religiosorum Ordinum merita, quibus Suavis adscribit, hæc ab Apostolica Sede beneficia obtinere; perinde quasi operis excellentiæ non debita, sed ob remunerantis commodum reddita. A quadragesimo hucusque annis observetur, an Regulares, qui tandem, si conferuntur cum universitate generis Christiani, vix modicam particulam conficiunt, decuplo numero supra reliquos ediderint Ecclesiæ & Theologos præstantiores, & viros sanctimoniâ illustriores. Superiora pariter sæcula repetantur; quinam disciplinas revocarunt in lucem, Caroli Magni ætate barbariè prius consepultas? Quorumnam calamis hæreses confutatae? quibus dominantes Arabum doctrinæ dejectæ, quæ Aristotelis armis, per ipsos in philosophiæ folio restitutis in JESUM CHRISTUM ferocissimè debacchabantur? Regiones, ubi tyrannidem exercet impietas, perlustrantur; quinam ibi Fidem & disseminavit & aluit per sudorem ac sanguinem? Minus jejunè Regulares laudasset Suavis, ubi ipsi collibisset magistrum suum imitari, à quo in suis dissertationibus, politicæ calliditatis lac exhausti, Nicolaum inquam, Macchiavellum, qui faciem Suavi præferre poterat, ut in Regularibus aliquid amplius agnosceret, quò de Fide Orthodoxa egregiè mererentur. Considerat illè, (*) Cum opus sit cuicumque Republicæ seu Religionis ad sui conservationem, ut identidem viros habeat, quibus ipsa ad pristinum statum revocetur, hac ratione postremis sæculis, nimis per licentiam depravatis, suffultam fuisse Christianam Religionem novarum familiarum SS. Dominici ac Francisci operâ salutari; qui & exercitatione virtutis, & JESU CHRISTI sedulâ imitatione Fidem in mortalium mentibus pænè extinctam mirificè suscitavit; eamque consecuti sunt famam cum in habendis concionibus, tum in confessionibus audiendis, ut eam sartam tectam servarint adversus exempla perniciosissima, quæ per flagitiosa illa tempora vel in magnæ notæ Ecclesiasticis visabantur. Ad eò æquior est in Regulares profanus quidam magister impiæ Politicæ, quam Sacerdos religiosæ disciplinæ professor. Sed hoc intererat, quòd alter effrons contemptor erat cuiusvis Religionis; alter præterea infensus hostis Catholicæ.

(*) Lib. 3. Dissert. in Livium cap. 1.

CAPUT VI.

Disputationes de Decreto super Episcoporum mansione apud suas Ecclesias; & de illius obstaculis.

1. IN cœtu 21. Maji, per occasionem Decreti propositi, quo adigerentur ad concionandum Episcopi, Pacecus, ut indicavimus, dixerat, id stabiliri non posse, nisi decerneretur simul de ipsorum suas apud Ecclesias mansione, ad hoc ipsum necessaria, ac de amovendis obstaculis eam rem præpedientibus. Sed tunc plerumque opinio fuit, id ab illo propositum quò Patres distraheret in perplexum veluti labyrinthum, à dogmatum tractatione: eaque propter modica loquentis ratio habita; prout cuilibet communitati mos est, cum in consilio privatum à consiliario proponi commodum creditur, ipsum negligere, animis non observantibus, an illud publico bono conducatur. At institit adhuc Pacecus eidem

sententiæ promovendæ, postquam cœtus 28. Maji decreverat dogmata pariter esse agenda: nec ab illius sententiâ longè aberant Præsides; quod patet ex ipsorum literis ea de re Romam scriptis. Iterum igitur id propositum in congressu generali 9. Junii, ibique Giennensis longâ oratione differuit de incommodis Ecclesiarum ex Pastorum absentia, ac de pœnæ gravitate, quâ coercendi essent, à tam perniciose se junctio: eam sibi videri pœnam consentaneam, ut iis qui per majorem anni partem abessent, salvâ conscientiam minimè liceret proventus absentiae respondentes sibi percipere; qui verò per triennium abesset, Episcopatu privaretur. Sed totius rei cardinem, ajebat ille, in executione verti: quoniam prius etiam constitutæ fuerant per Canones pœnæ huiusmodi noxæ; verum executorum socordia jam ex desuetudine esse antiquatas. Ad id nihil sibi opportunius in mentem venire, quam usum Synodorum Provincialium restituere, è quibus ingens semper emolumentum Ecclesiæ provenerat; sed labefactatâ jam Ecclesiastica disciplinâ, ne unam quidem integro sæculo in Hispania visam. Hic in varias opiniones Episcopi secessere. Alii censebant, antequam obligatio at multa renovarentur, memoratos obices esse tollendos: alii alias pœnas, aliosque earum executores deposcebant.

2. Materanus auctor erat, nihil Canonum præscriptis addendum: ibi non leves pœnas irrogari Episcopis non residentibus, ibique pariter tamquam residentes haberi nonnullos justis de causis absentes, quæ sunt, ut intersint Concilio, ut Pontifici obtemperent, utenti ipsorum operâ in legationibus, pacificationis gratiâ vel alterius publicæ utilitatis; huiusmodi rationes, temporariam absentiam ex veterum præscripto Canonum honestantes, non esse in præsentia à Concilio improbandas: harum autem legum executores sibi magis idoneum non videri alium, quam Romanum Pontificem, cujus Tribunalis causæ & nomina minorum Pontificum deferuntur; quidquid ab eo injungeretur, ab illis custodiendum: neque dum Episcoporum mansione consulebatur, par esse, Pontificem quoddammodò in jus vocare, ut pristina privilegia restitueret; quin potius rogandum, eumque procul dubiò gratificaturum. Idem Armacanus confirmavit: addiditque, Nisi Apostoli, quorum Episcopi successores sunt, sedes suas, & in iis conciones deseruissent difficultatibus adacti, haud in tanto detoris fastigio nunc Ecclesiasticos Ecclesiam reperturos fuisse.

3. Vigerius Senogalliensis hortatus est Patres, ut quò laxamentis iretur obviam, declararent, ex Jure Divino teneri Episcopos obligatione persistendi in sua Sede; quod post alios Cajetanus docuerat.

Placuit quibusdam hæc opinatio; sed à plerisque severior existimata: & Campeggius Feltriensis Antistes causas plurimas protulit quæ Præsulum absentiam excusarent; atque inter ceteras, munus aliquod, quo apud Romanum Pontificem defungantur; vel etiam Purpuræ Vaticanæ dignitatem, quippe quæ Purpuratum addicit ad dandam operam Ecclesiæ universali.

Adversabatur Campeggio Fesulanus, affirmans, placere sibi obligationem commorationis in Sede, sed quæ cunctos pari jure obstringeret; adeò ut per eam non magis esset consultum Fesulis quam Florentiæ. Unde risus subortus, dum in comperto fuit, ne Rodolfo quidem Cardinali hominem peperisse, quamvis & consanguineo & patrono. Exposuit deinde fufius necessitatem impedimenta prius amovendi, plurimis in eo consentientibus.

4. Tunc

4. Tunc Jacobus Cortesius Vasoneus Episcopus ita disputavit; Proculdubio antequam cœna statuerentur: in Episcopos haud residentes, ea quæ ipsis obfarent amovenda: verum quæ ipse expertus fuerat impedita in sua Ecclesia, non ab Apostolica Sede, nec ab ullo Ecclesiastico, sed à profana potestate fuisse injecta: ab ea quandoque Episcopum detineri, ne Concionatore hæreses evulgantem puniatur; ab eadem adigi, ut hæreses reum ad profanam Curiam remittat, gravi sumptu & incommodo.

5. Ex his ansam Bertanus arripuit ad graviter prolixèque perorandum. Sibi dicebat, semper fuisse persuasum, Episcopi mansionem in sua Diœcesi vel esse Juris Divini, vel illi connexam; ita ut ex absentia lethalis culpa contrahatur; neque quidquam legitime eam excusare, nisi bonum aliquod majoris momenti. Ei, qui non residet, nefas esse fructus percipere: nec probari sibi, Antistitem conscientiam ex eo gravari solum (ut aliquis proponebat) seu muneris exercitatione, seu ingressu in Ecclesiam interdicto; sed eas pœnas esse infligendas, quæ vel improbos permoveant: probis siquidem pœnâ opus non est. Videri tamen sibi, eam rem majoris esse temporis ac molis, utpote quæ universam Ecclesiasticam disciplinam reparationem complectebatur: oportere quidem, uti prius obices arcerentur; at quinam obices? Non qui ab Apostolica Sede, sed qui à profanis Soliis constantur. Si Romanus Pontifex inepto capiti Sacerdotium elargitur, si ab Episcopi jurisdictione Clericum corruptum subtrahit, nihil esse quod per conscientiam formidet Episcopus; cum ipsi reddenda Deo non sit eorum ratio, quæ auctoritate Superior gerat, nec malorum, quibus curandis legitima sibi potestas non inest: ut summum sui esse muneris, de iis admonere Pontificem ei postea relicta curâ, penes quem est potestas. Verum non itidem ipsi licere, in profana potestate malorum curam deponere, quæ ab illa proficiscuntur: etenim hæc interdum non alio jure, quam abusu munus Episcoporum perturbat. Quapropter nisi prius obtentum fuerit, ut à Principibus leges & consuetudines pravæ deleantur, frustra præcipi mansionem, frustra impedimenta leviora amoveri. Attentè Bertanus auditus, ejusque dicta in futuro cœtu consideranda Patres censuere, cum tempus ad decernendum non suppeteret, exactâ jam die.

6. Postridie itaque conventus de more habitus, in quo Francisco Bandino Senensi Archiepiscopo visum est, quidquid ad mansionis negotium pertineret, in Romani Pontificis arbitrio reponendum: ab ejus auctoritate pendere, ut & inflictis pœnis ad eam Præsules adigantur, & ut aucta eorum potestate alliciantur: quamcumque aliam legem in irritum casuram: potentissimam legem esse, efficacem illius voluntatem, qui summam obtinet potestatem.

Cum autem superiore cœtu Campeggius à residendi onere Purpuratos Patres subtraxisset; Hieronymus Bologna Syracusanus Episcopus eam sententiam refellere conatus est, ostendens præcipuum legis esse, ut universos complectatur; eâ solum ratione & tolerabilem & inviolabilem futuram: minores Antistites majorum licentia primùm ostendi, deinde officium negligere. At è contrario nihil magis promovendis rebus arduis conducere, quam pudorem, ne quis majorem privati commodi rationem habere velle videatur, quam is qui gradu præcellit. Quod ab universis comprobatur, & nervosâ concione ab Asturiensi confirmatum.

7. Gradus deinde factus ad ea quæ pridie Vigentius dixerat, hoc est, an Episcoporum mansio jure

Divino præciperetur. Quod à Joanne Salazario Antistite Lancianensi affirmatum, corroboravit Bituntinus argumento pro ea sententia validissimo: Nimirum, cum jussi à Deo fuerint Episcopi concionari ac pacere, jussos fuisse pariter residere, eò quod id ipsum ad illa exercenda necesse sit. Sentiebat tamen, simulque Episcopi Lucerensis. Asturiensis & alii, fas esse Romano Pontifici hanc legem relaxare, æquè ac vota, quorum pariter custodia Divino Jure præcipitur, sed gravi causâ ad id opus esse. Volebat insuper Asturiensis, ut nefas esse declararetur, Infulas Episcopi cum Vaticana Purpura copulari; simulque ut diceretur, mansionem ad bonum universalis Ecclesiæ pertinere, quò difficilius illius laxamentum indulgeretur.

8. His auditis sententiis, primus Legatorum dixit, Patrum prudentiam ac pietatem in plerisque ex rebus propositis à se laudari; non tamen commendandos sibi videri eos, qui vellent agere cum Pontifice, vel quasi more litigantium cum adversario, vel quasi more pacifcentium cum pari. Si Romano Pontifici proponerent obstacula, quæ ne residerent Episcopi retardabant, illa suâ ipsorum sponte sublaturum; non tamen quod ab aliis ad id obstringeretur. Quod dictatum fuerat de declarando mansionem esse Juris Divini; putare se, nihil in rem conferre: solum id agi, quò Pontificia dispensandi potestas coarctaretur: sed hoc perperam. Etenim, ajebat, *interfui annos plurimos signaturis*, (in his siquidem signaturis, ut vocant, tunc mos erat Pontificum dispensatione universè impertiri) *nec unquam animadverti, cuiquam Episcoporum hujusmodi privilegium concessum. Episcopi per se ipsos eam sibi libertatem arrogant. Certum sit apud nos, per mansurum in sua Diœcesi quemcumque Episcoporum, cui Pontifex absentiam non indulgeat, & nullâ opus erit amplius sanctione ad stabilendam ipsorum mansionem.* Adjecit ad hæc: Quod spectaret ad Cardinales, Pontificem de se prospecturum: de iis tamen haud parem reliquis rationem habendam videri; illos plerumque Episcopos non esse, sed solum quorundam Episcopatum administratores: & propter majorem quâ pollebant auctoritatem, multos ex Purpuratis longè melius suas Ecclesias regere absentes, quàm minores Episcopi præsentibus regerent.

9. Hæc Montanus. At Cervinus subjecit; Cardinem illius deliberationis in eo verti, an de mansionem Decretum in præsentia conficiendum, an præstolandam obstaculorum remotionem; quod temporis diuturnitatem postulabat, ut compertum erat extam multis gravibusque quæstionibus ad eam rem propositis. Patres itaque rogati sententiam, in id ut de ea re amplius deliberaretur consensere: ac rationibus quidem accessit uniuscujusque propensio; cum plerisque mortalium placeat, adeoque videatur, ei negotio tamquam maximè necessario, maximæque celeritatis indigenti consulendum, quod plurimum ipsis conducit.

CAPUT VII.

Patrum dissensio de affirmanda ceu magis pia opinione, de Virginis immunitate ab Originali peccato: & errata Suavis in ea re.

1. PRÆTER disputationes de disciplina, dogmatum Decreta de noxa Originaria diligenter expensa. Et sanè stimulative in primis Paceco ut quæstio de sanctissima Dei Parente definiretur, creditum est, de industria nodolum illud argumentum ab eo propositum, ut per propinquam Sessionem enoda-

enodari non posset: sed postea compertum est, id ex sincera in Virginem pietate ab eo profectum. Opportunè verò paulò antè (*) accesserant duo Theologi ejusdem Nationis, eò missi à Pontifice, Didacus Lainius, & Alfonso Salmeron; quorum priorem, antiqua nostræ Societatis monumenta tradunt, vehementi eloquio perorasse pro sententia cui Paceco favebat.

(*) *In Actis in Arce S. Angeli, ubi agitur de Congreg. habita 25. Maji 1546. in qua propositi articuli de peccato Originali; & numerantur bi duo Theologi.*

2. Lecto igitur in generali Congregatione 8. Junii Decreto de Originali culpa, prout digestum fuerat in privatis cœtibus, Paceco arbitratus tantæ rei decisionem brevî temporis angustiis restringi non posse, petiit ut universali positioni, quâ communis cunctis hominibus hujusmodi noxa declarabatur, hæc verba adjicerentur: *De beata Virgine sancta Synodus nihil definire intendit; quamvis piè credatur, ipsam absque peccato Originali conceptam fuisse.* In illius sententiam plerumque itum. At Episcopi, aliique ex Ordine Dominicano qui aderant, acriter intercessere; quos nonnulli secuti. Opponebant illi, Ubi altera opinio pia declararetur, alteram impiam declaratum iri: quod perinde foret, ac tacite quæstionem decidi. Idcirco suavis fuit, ut ea verba excogitarentur, quæ neutri opinionum officerent; sed utraque in eo statu persisteret, quem tunc apud Ecclesiam obtinebat. Hinc in Theologorum congressibus hujusmodi tenore Decretum confectum: *Declarat sancta Synodus, non esse suæ intentionis, comprehendere in hoc Decreto, ubi de peccato Originali agitur, beatam & immaculatam Virginem Mariam, Matrem Jesu Christi; de qua re nihil in præsentia intendit decernere; sed observandas esse Constitutiones felicitis recordationis Sixti Papæ IV.*

3. His tamen non acquievit Paceco. Causabatur ille, in cœtu superiore supra duas tertias partes in ea verba consensisse, *Quam piè creditur absque peccato Originali fuisse conceptam.* Hanc sententiæ pietatem negari non posse, quando non solum cuncti Regularium Ordines, uno excepto, cunctæque Academiæ huic opinioni adhærebant, ceu magis piæ; sed ipsa Ecclesia solemnè ritu Conceptæ Virginis diem celebraret. Legati diversa opinabantur: Montanus quidem immaculatam Virginis Conceptum probabat; Cervinus Massarellus refert contrarium sensisse; de Polo nihil mihi compertum est. Verumtamen id inter eos conveniebat, haud committendum, ut dissidii fomes inter partes Catholicas inardesceret; neque ut adhiberentur voces, quibus quidquam earum cuilibet detraheretur. Respondit proinde Cervinus; Si quid in cœtu præterito ea de re Patres pronuntiaverant, id neque Legatis rogantibus peractum, nec legitimo ad decernendum ritu: in antea cœtu conventu 28. Maji statutum fuisse, ut nihil in illa controversia decideretur, & pars utraque illibata persisteret. Si cui partium forma proposita quidquam officeret, eam posse mutari; sin minus, par non esse aliam formam induci, per quam obliquâ veluti viâ extorqueretur id, quod Synodus rectâ inconcessum volebat. Tunc proposuit Asturiensis, ut ea particula deleretur, quâ dicebatur, *Nihil in præsentia Synodus intendit decernere.* Quod, quantum arbitror, eò respiciebat, ut saltem declararetur, in universali affirmatione contracti à cunctis hominibus originalis peccati haud necessariò Beatam Virginem comprehendere. *Histor. Concil. Trid. Pars I.*

di, adeoque per deductam inde ab adversariis argumentationem nihilominus probabilem reddi ejus immunitatem.

4. Hoc dictum Bertanus aliique Dominicani plausu exceperunt, ut accidit graviora periclitantibus: at Paceco eique addictis molestem accidit. Itaque ex integro repetita suffragia, & conventus ultra morem productus. Eò demum res devenit, ut quamvis plerique conceptam sine labe Virginem existimarent, plerique tamen satius duxerint, nihil oppositæ sententiæ detrahendum esse. Quare Decreti verba ex Asturiensis dictis comprobata sunt, ægerrimè ferente Paceco.

5. Suavis hoc in loco & falsa narrat, & impia depromit. Res gesta sic ab eo narratur, perinde quasi tota Concilii controversia in eo verteretur, Ad admittenda esset diferta exceptio in Decreto, qua declararetur, de Beata Virgine Synodus minimè loqui. Id, nec amplius, à Franciscanis postulatum, id pariter à Dominicis impugnatum. Et tamen res è diverso contigit; nam Dominicani in id facile consenserunt; sed certatum est, An adhibenda essent in Decreto verba, quibus plus laudis ac præstantiæ Franciscanorum sententiæ accederet.

6. Alios tamen minus tolerabiles errores, de iis quæ ibi sunt gesta, substernit Suavis, veluti basim impietati suorum dictorum. Colorat ille venerationem Ecclesiæ gradatim assurgentem erga Dei Matrem, quasi ex errore vulgi decepti. Narrat, ad obstandum Nestorianæ hæresi, quæ negabat Christum naturalem esse Dei Filium, adeoque Mariam *Dei Matrem* appellandam negabat, inductas fuisse pictas tabulas, in quibus Virgo proponebatur Christum infantulum ulnis complexa, quò significaretur, illum vel pro ea ætatula adoratione colendum. Placet itaque Suavi, hinc profectam errandi occasionem; quippe quòd in illis picturis cultum Matri populis tribueret, & Filium quasi appendicem quamdam arbitraretur.

7. Enimverò enormius mendacium mihi numquam obstrepuit. Verum sanè est, post damnatam Nestorii hæresim, inductam fuisse (*) tam in Orientis quàm in Occidentis Ecclesias consuetudinem piæque studium appellandi frequenter plerisque vocibus Virginem augusto nomine *Dei Matrem*; adjectamque etiam illud esse solenni precationi, in ipsius honorem compositæ ex verbis Angeli eam salutantis, & Elisabethæ excipientis. Verum quoque est, exactuâ tunc in omnibus ardorem ac studium ejus venerandæ atque colendæ, in execrationem illius detestabilis hæreses, quæ Virginem à tanto excellentiæ fastigio dejicere conabatur: quemadmodum pariter novimus increvisse apud fideles aliarum seu divinarum seu sacrarum rerum reverentiam, veluti SS. Triadis, Eucharistiæ, Imaginum, ex oppugnationibus, quas identidem adversus ea hæretici moliti sunt. Ceterum de sanctitate Virginis, ejusque excellentia supra universum Calitum chorum, tanto cum honore locuti sunt Patres Græci Latinique vel ab ipsis Ecclesiæ primordiis, ac tam copiosè illorum testificationibus referta sunt volumina, cum Theologicis quæstiones, tum piæ dissertationes meditationesque complectentia, ut perinde sit, vulgi ruditati adscribere tantæ existimationis originem, ac planè sibi persuadere, in cunctis lectoribus vulgi ruditatem inscientiamque repertum iri. Ne sim longior in tam dilucido argumento, paucos adducam Nestorianam hæresim antecedentes. Inter Græcos S. Epiphanius longam in laudes Virginis Ora-

tionem contextit; de qua, more attoniti atque obstupelcentis, ex reverentia hæc inter ceteras laudes commemorat: *Gratia S. Virginis est immensa. Et mox: Solo Deo excepto, cunctis superior existit. Naturâ formosior est ipsis Cherubim, Seraphim, & omni exercitu Angelico, cui prædicandæ celestis ac terrena lingua minime sufficit, imò verò nec Angelorum. Etenim ipsi quidem byssum, laudem, honorem protulerunt; non tamen eo modo eloqui pro dignitate potuerunt. Et postea: Conspicio illam ab Angelis adorari. Et rursus: Virgo sublimior Angelis facta est, superior ipsis Cherubim & Seraphim.* Non igitur vulgi error fuit hic Mariæ cultus inter homines, sed imitatio illius venerationis, quâ illam tam præcellæ mentes colunt, quarum perspicacissima lumina picturæ ambiguitate non illuduntur.

(*) *Baron. Anno 441.*

8. Nolo concionem huc adducere, quæ nomen Athanasii præ se fert, Virginis laudibus planè contextam, cum reverà nec ejus opus, nec alterius ejusdem ætate scriptoris videatur. At sanctus Joannes Chrysostomus in sua Liturgia sic Ecclesiam bis loquentem inducit: *Sanctissima & intemerata, ac supra cunctos benedictæ Regina nostræ, Matris Domini ac semper Virginis Mariæ, cum omnibus Sanctis memoriam celebrando.* Ubi perspicuum est, omnibus cæli Civibus Virginem ab eo anteferri. Et prius quàm ad Latinos accedamus; S. Ephrem Syrus, cujus Opera ex (*) S. Hieronymo novimus legi solita publicè in Ecclesiis post Divinæ Scripturæ lectionem, duas Orationes conscripsit, alteram de Maria, alteram ad Mariam. In priori vocatur ab eo, *Regina omnium, spes desperantium, Domina nostra gloriosissima, sublimior Cælitibus, honoratior Cherubim, sanctior Seraphim, & incomparabiliter reliquis omnibus supremis exercitibus gloriosior, omnium Sanctorum Corona, ob immensum fulgorem atque splendorem inaccessa.* Ibi leguntur verba, quibus Ecclesia utitur, *Sub tuum præsidium confugimus sancta Dei Genitrix: & dein eadem Virgo salutatur vivorum pariter atque mulierum Regina & Patrona, Dei & hominum Mediatrix optima, Regina supernorum Civium, & Domina Angelorum.*

(*) *In libro de Scriptoribus Ecclesiasticis.*

In altera suavissimo quodam sensu eam agnoscit ceu præsidium unicum suum, omniumque fidelium. Ita de Virgine senserunt SS. Patres Græci & Orientales, antequam imagines, impietatis Nestorianæ causâ depictæ, fidelium prius oculos, deinde animos possent decipere. Audiamus quænam fuerit apud Latinos opinio de Virgine iisdem pariter vetustioribus sæculis.

9. S. Hieronymus in Præfatione super Sophonia, loquens de cunctis mulieribus quæ sanctimoniam claruerunt, dixit: *Quarum velut siderum igniculos clarum Mariæ lumen abscondit.* S. Ambrosius in libro de Institutione Virginum, Cap. 7. illam proponit tamquam cujusvis excelsissimæ virtutis exemplar; affirmatque, ab ea vel oculorum conspectu castimoniam donum in alios transfusum. Sed mihi libet paulisper insistere in luculentissimo simul & efficacissimo S. Augustini testimonio, utpote quod ad argumentum, de quo agimus, potissimè pertinet. Desudabat ille in oppugnanda Pelagianorum hæresi, homines ab Originali peccato eximentium, & multos etiam à noxis liberè contractis; eosdemque in quædam statum intaminatæ perfectionis, hujus vitæ tempore collocantium. Ubi demonstravit Augustinus, omnes quidem utriusque pecca-

torum generi subjacere; tamen si disputationis æstu ferveret, se planè hac limitatione temperavit: (*) *Exceptâ sanctâ Virgine Mariâ, de qua propter bonorem Domini nullam prorsus, cum de peccatis agitur, habere volo quæstionem: inde enim scimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere ac parere meruit enim, quem constat nullum habuisse peccatum. Hac ergo Virgine exceptâ, si omnes illos Sanctos, & cum hic viverent congregare possemus, & interrogare, & cetera quæ sequuntur.* Intendatur nunc animus, an tam sublimis existimatio de singulari Virginis sanctimonia ex vulgi simplicitate, ac teneritudine pietatis, atque ex ambigua imaginum figura post Nestorianos errores inducta ortum traxerit.

(*) *De Natura & Gratia, cap. 36.*

10. Sed quando imagines proferuntur; quid ad hæresim Nestorii, Jesum ostentare dignum adoratione etiamnum infantulum? Num fortè id inficiabatur Nestorius? nihil minus. Et quâ sanè specie inficiari poterat, cum adeò perspicuis notis Evangelium demonstraret, Christum Dominum infantem in præsepio adoratum fuisse & à Magis prodigiosâ stellâ deductis, & à Pastoribus Angelorum nuntio invitatis? Præterquam quod, si hujusce rei gratiâ hæc imagines pingebantur, cur non etiam in cunis jacens, seu per aliam quampiam figuram infantis expressus, sed in Matris brachiis? Quis Ecclesiæ consilium non advertat? Christum esse Deum negabat Nestorius, atque ita Virginem esse Dei Matrem pariter negabat, adeoque cultum omnem illi adimebat, qui ob tam incomparabilem excellentiam ipsi debebatur. Damnatus is fuit in Ephesino Concilio, inductusque mos pingendi Dei Parentis imagines adorandas cum infante Christo inter ulnas, quò significaretur, adorari Mariam tamquam illius Puellulæ Matrem, & per id eam esse Dei Parentem: ubi enim qualiscumque alterius filii parens esset, nullus adorationi titulus præferri poterat.

11. Per eadem ludibria deridet ipse quasi ex ignoratione populari subortam sententiam, quæ ab Originali peccato Virginem liberat. Non est hæc mihi consilium propriam mearum opinionum, sed communem Ecclesiæ causam tueri: quapropter nolo pluribus prosequi testimonia & argumenta, quæ tot Catholicorum Scholæ & Academiæ hæc de re congesse. Ea librorum copia pro hac sententia ab aliis edita est, quæ ad instruendam Bibliothecam abundè foret. Solum observo, à Suavi, seu fidelitatis seu eruditionis experte, perperam adduci Scoti dicta in hac quæstione; solum enim refert, hæc & non amplius ab eo dici: Potuisse nimirum à Deo effici, ut Maria Virgo vel numquam peccatum contraheret, vel unico solum momento, vel aliquo temporis spatio: Deo solum compertum esse, quid reipsâ factum sit: primum ex his esse probabile, ubi non obstet Ecclesia, vel Scripturarum auctoritas. Ceterum scire oportet de Scoti sententia (iis etiam prætermittis, quæ ex historia, ejusque vitæ scriptoribus habentur) ipsum in tertio Sententiarum libro dist. 3. quæst. 1. tam in scripto Oxonii prius dictato, quàm in eo quod postea dictavit Parisiis, non solum solvendis argumentis adversus immunitatem Virginis ab Originaria culpa dedisse operam, sed etiam studuisse præ validis argumentis hujusmodi sententiam confirmare. Præsertim verò, quod Aquinatem impulit, ad opprimendum, Non posse Virginem à Christo redemptam affirmari; nisi prius peccato fuisset mancipata; re-

tor sit Scotus affirmans; Quinimò non fuisse potius Christum perfectum Redemptorem, nisi aliquem perfectè, hoc est, ab omni pœna redemisset: & quoniam Dei gratiâ vel per momentum carere, gravissima pœna est, par fuisse, aliquem à Christo ita redimi, ut ne momento quidem temporis Deo esset invisus: unde, ut Christi merita ipsi tribuant nomen ac laudem perfectissimi reconciliatoris, excellentissimi sequestri, & absolutissimi benefici, oportuit, ut aliquem liberaret à culpa, odioque Divino, quocumque temporis momento, ac demum ab omni labe, quæ animum inficit ex Adami delicto: postremò retortum argumentum his verbis claudit: *Magis igitur indigni Maria redemptione, quàm quicumque alius; quia tantò magis indigni redemptione, quanto majus bonum sibi conferebatur post redemptionem. Cum igitur majus bonum sit innocentia perfectæ, quàm post lapsum culpa remissa; majus bonum sibi conferebatur præservando ipsam ab Originali, quàm si postea fuisset purgata.*

12. Audire vellem à Suavi, utrùm hujusmodi verba solum tendant ad rem ceu possibilem, an ad effectû rei veritatem ostendendam. Præterea illa exceptio, nisi cum Ecclesiæ & Scripturæ auctoritate pugnet, reperitur quidem in priori Oxoniensi scripto, quo tempore Scotus minori peritiâ præditus, adeoque formidolosior erat; sed non in Parisiensi, postquam potuit pleniori studio rem indagare. Et quamquam in 3. distinct. prius allata in neutro duorum scriptorum quidquam asseveranter concludat, solumque dicat, Potuisse Deum quolibet ex hisce modis se gerere, adeoque differat potius more ad affirmandum propendentis, quàm affirmantis; tamen in Oxoniensi commentario in distinct. 18. quæst. unicâ §. *Hoc visum*, fidentissimè hoc affirmat: siquidem ibi distinguit in cælo variam Sanctorum conditionem; aliorum qui olim inimicitiam cum Deo contraxerant ex patrato à se delicto; aliorum ex solo Originali; & alicujus, qui ex neutro illorum fuerit unquam invisus Deo, & talem ait fuisse B. Virginem. Haud tamen dissimulaverim Scotum, quemadmodum in Parisiensi scripto dist. 3. timorem abjecerat, quem præ se tulerat in Oxoniensi eadem dist. 3. ob auctoritatem Ecclesiæ, sacræque Scripturæ, quem tamen exuerat in eodem Oxoniensi scripto ad memoratam distinct. 18. ita è contrario cautorem redditum in eo asseverando ex rei convenientia, quod in Divino solum arbitrio situm erat, addidisse dubitantem particulam *forfitan* illi doctrinæ, quam de perpetua Beatæ Virginis innocentia in Oxoniensibus prælectionibus dist. 18. absolutè tradiderat.

13. Atque hæc de Scoto. Ad defensionem Concilii gradiamur, adversus quod inductis in suæ fabulæ scenam Germanis, Patrum Senatum objurgat atque deridet ob memoratam exceptionem, prorsus à ratione alienam, ac dubitationi subjicientem cuncta generalia sacrarum Literarum effata, incertumque reddentem in singulis Adami posteris Originale peccatum. Ex eo enim quòd Mater Dei fuerit, nullum ait haberi fundamentum, quo ea immunitas innitatur; cum S. Bernardus ad Canonicos Lugdunenses *Epist. 174.* scribat: Ubi hujusmodi argumentum valeret, fore ut oporteret etiam ab Originaria labe subducere patrem Dei Parentis, atque ita procedere per superiores totius stirpis generationes.

14. Ab hoc postremo ordiamur. Scire cuperem, quibusnam typis fuerit editus hic Bernardi liber, quo tantum ineptiarum continetur. Qui sanè potest Histor. Concil. Trid. Pars I.

terat eximius ille Doctor hoc affirmare, quin unâ perverteret tot singulares dotes, quas in Dei Matre veneratur, non modò supra ipsius proavos, inter quos aliqui scelesti numerantur, sed supra res omnes à Deo procreatas? Quo pacto non improbasset solemne festum Natæ Virginis, quod in eadem epistola comprobatur, & quo nullum ejus proavorum natalem diem honestamus? Alia omnia Bernardus. Volebant Lugdunenses Canonici propriâ auctoritate, Romanæ Ecclesiæ injussu, Conceptæ Virginis celebritatem inducere. Id meritò reprehendit Bernardus, eosque admonet, ut Apostolicæ Sedis judicium consulant, ac sequantur, cui se & illam & quamcumque aliam suarum opinionum subjicere contestatur. Quâ igitur fronte audet Suavis Bernardum adversus ejusdem Sedis Decreta producere? Jam verò quoniam illi Canonici sic rationabantur: Celebratur Natæ Virginis dies festus, ergo Conceptæ pariter est celebrandus; cum perspicuum sit, haud orituram fuisse B. Virginem, nisi conceptus præcessisset; ipsis respondet; Si quid argumentum illud probaret, eodem conficeretur, celebrandum esse diem natalem parentis, ejusdemque conceptum, adeoque avorum ac proavorum usque ad Adamum; nam absque illorum ortu & conceptu Maria in lucem edita non fuisset: nullam ergo vim inesse hujusmodi argumentationi, *Honorandus est conceptus, qui honorandum prævit partum; quoniam si ille non præcessisset, nec iste esset, qui honoratur:* cum in comperto sit, non temper conditionem sine qua res non evenisset, ejusdem esse præstantiæ, eandemque mereri venerationem, quæ ipsi rei debetur: alioqui pari esset habenda cultu nutrix ac rex; nisi enim nutrix regem aluisset, haud quaquam ille vixisset.

15. Ita ratiocinatur Bernardus. In reliquum, ubinam vel ipse, vel alius ex antiquis Patribus unquam attribuit, non inquam cunctis B. Virginis progenitoribus, sed Abrahamo (in quo affirmat adverteri esse solidius fundamentum quàm in Maria) ea ipsa privilegiorum miracula, quæ unanimes Virgini deferunt? Et tamen ea detulerunt non ex alio solidiore Scripturæ effato, nisi quòd ibi Dei Mater appellatur. Cur Suavis, & Suavianus novatores non irrident pariter Augustinum, qui in productò à nobis testimonio quemcumque Sanctorum peccato asseveranter subjicit, Mariam verò Virginem subdere numquam audet, contestatus, eâ se exceptione uti in honorem Christi? Et tamen Christi honor nihil ipsum permovit, ne subderet peccati dedecori cunctos Christi non proximos genitores. Fac intelligat eo loco Augustinus peccata dumtaxat voluntariè patrata; num fortè tam de his, quàm de Originali non comperiuntur in sacris Literis universaliter asserta? Nonne habetur in secundo Paralipomenon cap. 6. *Neque est homo qui non peccet;* & in cap. 3. S. Jacobi: *In multis offendimus omnes?* Sanctus idem Augustinus, tamen tanquam Fidei sumat dogma, constituens omnem hominem peccare, non idcirco vult eâ communi regulâ beatam Virginem includi. Quid ita? Num quia Scriptura nominatim eam eximat ex prædictis universalibus effatis? minime verò: sed solum, quòd ipsa meruit concipere & parere eum, quem constat nullum habuisse peccatum. Quo pacto non occurrat Augustino haud hebetis ingenii viro istorum ratio, nimirum multò magis id Abrahamo debuisset convenire, cujus è lumbis Christus prodierat, & cui Christus fuerat promissus? Quo pacto non animo pervolvit, si semel generales enuntiationes in

uno peculiari agnoscuntur incertæ, incertas in singulis reliquis evasuras?

16. Hæc si objecta S. Augustinus acciperet, Suavem, ut arbitror, doceret; Primò, nihil obstare veritati ac firmitudini universalis dicti aliquam exceptionem, quæ illi dicto adhibeatur in iis peculiaribus, qui nominatim exprimi solent, ubi eo dicto comprehendere animus est. Etenim cum eluceat in iis perspicua quædam ac prævalida ratio, ne ibi comprehendantur, satius fuit, locutores absolvere obligatione eos nominandi, quoties intendunt eosdem excludere, quod frequenter intendunt; quam ipsos disertè appellandi, cum volunt includere; quod rarò fit. Ita videmus in generalibus mandatis, concessionibus, aliisque hujusmodi expressionibus, haud contineri ex Juris Consultorum documento quasdam certas res, nisi nominentur. Cum itaque uni vel pluribus inest conspicuum quoddam discrimen, quo discernantur à reliquis omnibus in ea re de qua fit sermo, eò quòd illa comprehensa non censetur lege in universum prolata, nihil planè ipsius veritas contaminatur, nec in ceteris incerta redditur.

17. In promptu est exemplum in hac ipsa materia suppeditatum. Dicit Apostolus: *Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes vivificabuntur.* Et tamen certum est, hoc effectum exceptione aliquâ limitandum, & quidem hujusmodi, quæ priorè solùm partem, non posteriorem restringat; adeoque rationem utriusque omnino parem non esse: nam Heva in Christo *vivificabitur*, & tamen non est mortua in Adamo. Sed ea exceptio in hujusmodi rem cadit, tam apertè à reliquis omnibus differentem in hac causa, ut nullam valeat necessitatem inducere ad idem de ceteris affirmandum. Cum itaque satis nobis constet, omnes Adami posteros debitum contraxisse, ut infecti culpâ nascerentur, nec ex vi redemptionis esse illà purgandos absque Sacramenti efficacia, seu re, seu voto suscepti; cumque perspicuum sit, primo conceptus momento per neutrum ex his modis suscipi Sacramentum; necessariâ consecutione conficitur, omnes peccato infectos concipi. Quod tamen generatim affirmatum restringi possit in aliquo, ubi speciatim apparet peculiaris ratio, propter quam debuisset Deus privilegio illum donare modo quodam extraordinario infusæ sanctitudinis, ob præcedentia Christi merita, suæque gratiæ dono præverti, absque Sacramentorum opera, primo illo conceptus momento. Similiter cum jam nobis innotescat, ex Adami lapsu nostras facultates inferiores à ratione descivisse, furoremque concupiscentis facultatis effrenato impetu ferri ad fugacia oblectamenta; innotescit pariter, neminem diu valere illorum aggressionibus resistere. Et quamquam Divinâ ope nostra curetur infirmitas, ne diuturno tempore in graves noxas necessariò prolatur; non tamen robustos eadem efficit, ut à levioribus abstinemus: quod periclitatione quotidianâ docemur, pluribusque Scripturarum oraculis, & universali Christi monitù, nos omnes cohortantis ad petendum à Deo, ut *dimittat nobis debita nostra*; adeoque pro certo ponitur, debitores nos esse. Cumque per Scripturæ verba, ac per exempla id etiam intelligamus extendi ad præclarissimos Sanctorum; haud certè licet nobis ex quacumque sanctimonix præstantia legem hanc coarctare, quin eam reddamus ambiguum, adeoque suspectam falsitatis. Licet nihilominus eamdem limitare in certo ac peculiari capite, in quo emineat ratio planè singularis, ob quam debuerit

Deus purissimum à quovis nævo candorem ipsi elargiri, adeoque à pravis animi affectionibus inviolabilem.

18. Num id nobis de aliquo singulariter fas est credere? De quo nimirum? De unica illa Virgine, cui Christus totam hominis naturam referebat acceptam, hoc est de Matre, quæ Christo dedit ut esset, idque & voluntariè & ex animo propensissimo dedit. Christus verò ubi jam conceptus fuit, nullum ab homine reverà beneficium accepit, cum omnium esset Dominus, suoque arbitratu Divinâ potentiâ uteretur. At primo suæ generationis momento ingens accepit beneficium ab ea quæ ipsum concepit; eoque majus quàm ceteris filiis conferatur, quò præcelliore conditione conceptus fuit. Erat itaque peculiaris ratio, ut cum Christus ad eò futurus esset obnoxius Parenti suæ, Christi prævisa merita arcerent ab ea tam grave malum, cujusmodi est Dei offensio & inimicitia. Decebat & pietatem erga Matrem, & gratum animum erga de se benemeritam, ut Christus efficaciter cuperet talem in ea statum perpetuum, in quo, quocumque tempore inspecta, numquam appareret Filio abominanda. Verisimile igitur est, id Christum reipsâ expetiisse, cum in eo virtutes omnes omnibus numeris absolutissimæ excelluerint. Quod si expetiit, ejus votum ut à Patre prævisum est, sic ab eodem expletum. Hac fortasse ratione differeret S. Augustinus, ad tuendam immunitatem Virginis, quam ipse immunitatem in generalibus Scripturæ locutionibus admittit à peccatis vel cujusvis generis, prout multi opinantur, vel certè ab iis quæ voluntariè patrantur, pro quibus non minùs quàm pro Originario valet Suavis oppositio.

19. Quantæ autem admirationis esset, si S. Augustinus, ad eò in Divinis Literis versatus, numquam illa Evangelii verba alioqui notissima observasset, à Suavi obrusa ad hujusmodi titulum infringendum, per quæ Christus quibusdam beatum appellandis ventrem qui eum portaverat, & ubera quæ ille suxerat, respondit: *Quinimò beati, qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud.* At illa fortassis Augustinus observarat, ac memoriâ retinebat; sed perinde ac Suavis ejusque Lutherani nequaquam intelligebat. Quare arbitror, hæc objectantibus responsurum illum fuisse, exemplo matris terreni Principis, de qua verè prædicare licet esse illam sublimem atque felicem, non quòd Regem pepererit, sed quia Regis gratiam obtinet: eâ verò si careret, tametsi Regis mater, posset in miseris jacere, quod Agrippinæ contigit, aliisque compluribus. Verum tamen non hinc negatur, eò quòd illa Regem genuerit, non esse validum fundamentum, credendi ejus gratiam apud Principem reliquis omnibus supra modum antecellere. Ita sanè certum est, proximam causam, cur Beata Virgo poterat beata prædicari, quantum fas est homini in hac mortalitate viatori, fuisse conjunctionem cum Deo per charitatem; quâ jus beatitatis, cælestisque gloriæ nitebatur: sed verum pariter est, quòd ipsa Deum genuerit, in causa fuisse, cur meritò Deo libuerit eam illi gratiam elargi, quâ omnium exactissimè verbum Dei audiret & custodiret, ipsique Deo intimè archissimeque adhæreret.

20. Quod verò attinet ad hujusmodi immunitatem in Virginis proavos derivandam, idem Augustinus Suavem doceret allatâ distinctione causarum, quæ Philosophi appellant causas, alias *per se*, hoc est, quæ *suapte intentione*, ac *suapte naturâ efficiunt*; alias *per accidens*, quæ proprium causarum nome-

haud

haud merentur: ostenderetque secundi generis causam esse avum, si ad nepotem referatur. Etenim quidquid avus operatur, nihil per se & ex intentione naturæ confert ad generationem nepotis; sed sistit in filii effectione, à quo poterat nepos haud procreari: unde fortuitò contigit, ut ab avi operatione nepotis procreatio per filium procederet. Jam verò quòd ex accidente provenit, neque necessitudinem fundat, neque vinculum naturæ. Aliqua tamen inde oritur convenientia, ad utrumque fundamentum pro hominum instituto atque consuetudine, ex suo genere contentis in eo jure, quod *Gentium jus* nuncupamus, & de quo omnes homines conveniunt. Nulla siquidem reperitur Natio, nulla Respublica, quæ peculiare quoddam vinculum non agnoscat etiam cum progenitoribus non proximis, sicuti cum avo, & cum transversis consanguineis, qualis est frater: verum pro hujus necessitudinis vinculi ratione usque ad certum consanguinitatis gradum, & cum quadam mutua debitione præstandi hæc vel illa officia, spectant hæc necessitudines & vincula ad leges civiles peculiarium Rerum publicarum; & pro conditionum, temporum, ac regionum varietate variantur.

21. Porrò illud animadvertendum est, Jus Gentium, sicuti legum Romanarum scriptores adnotarunt, (*) fuisse ab ipsis Gentibus constitutum, *usu & humanis necessitatibus id exigentibus.* Unde fit, harum legum consuetudinumque vinculis Christum nihil obstrictum fuisse, utpote quacumque humanâ potestate majorem, ac talem qui nullius hominis indigens, ideoque immunis erat ab iis nexibus, quibus propter mutuam indigentiam colligantur ceteri homines, & ad ea Jura custodienda coguntur. At idem Christus ex sacrorum Doctorum sententia Naturæ legibus subdebatur, quæ Deum ipsum proximum Legislatorem agnoscunt, & ad quas citra controversiam pertinet quartum Decalogi præceptum, quo jubemur colere causas secundarias à quibus proximè generamur; quemadmodum tria superiora mandata primæ causæ, quæ itidem proxima est, cultum præcipiunt.

(*) § Jus autem Gentium, *Inst. de Jur. nat. Gent. & Civil.*

22. Hisce præmissis conficeret Augustinus, jure optimo SS. Patres, & Ecclesiam ipsam, ex eo quòd Scriptura narrat Mariam Christi Parentem fuisse, qui titulus longè superat Abrahami & cujusvis sanctissimi hominis dignitatem, arguisse in Virgine innocentix candorem, virtutis excellentiam, Divinæque gratiæ immensitatem, ultra mensuram omnem, Veteris Novique Testamenti homines quacumque sanctitate conspicuos supergressam; tametsi de illis egregiè res gestæ perscriptæ fuerint, quæ de Virgine non legantur. Quòd si Augustini ea esset ratiocinatio; ex iisdem positionibus Scotus, alique Scriptores, qui Scoto seu priorès seu posteriores, Dei Parentem in sui Conceptione Immaculatam affirmavere, Parisiensis Academia, Theologi Basileæ congregati, ac denique Synodus Tridentina, instructa jam tum præstantissimis Doctoribus, ut vidimus, colligeret hujuscemodi exceptionis probabile fundamentum; nihil tamen propterea inde in dubitationem revocatâ legis veritate in quibusvis aliis ex Adami semine procreatis.

23. Equidem, si viveret adhuc Suavis, admonitum ipsum vellem; licet qui summæ auctoritatis viros nonnumquam impugnat, notam temerarii non incurrat; qui tamen illos irridet, semper ipsum irrisionibus subjacere. Quâ ille confidentiâ ausus

est, nullâ tandem scientiâ scriptor eximius, nullaque ingenii sui præclarâ commentatione memorabilis, deridiculo habere, quasi inania capitula, cunctos Theologos Concilii, & tot Doctores, qui per tria sæcula veram aut probabilem hanc sententiam existimant? Quis fieri poterat, ut in mentem ipsi non caderet, etiam si Ecclesia Catholica Divini Præsidii præsentem opem non haberet, eam certè potiori humanæ sapientiæ parte constare; adeoque posse quidem tunc fieri ut in aliquo fallatur, adhuc tamen ut planè desperet, fieri non posse? Quicumque res tenues admiratur, imperitè sanè, sed reverenter se gerit: qui res maximas deridet, incitè simul ac petulanter agit.

CAPUT VIII.

Peccatum Originale à Patribus expensum.

1. ENimverò quantum admirationis potius quàm irrisionis mererentur Patres Concilio operam dantes, liquebit mox in argumento Originariæ noxæ, quod primæ Sessioni, ut narravimus, explicandum seponeretur. Expensum illud fuit & privatim in peculiaribus Theologorum, & publicè in generalibus Patrum congressibus: ubi disciplinas Theologicas haud profecti ibant in sententiam peritiorum Patrum in ea scientia; sicuti observat Plato, in humanis videlicet negotiis id fieri consuevisse, quòd illi placet, summus infimusvè sit, qui iis in rebus sapientissimus habetur. Studet quidem suadere Suavis, in Episcoporum conventibus; ob Patrum Theologiam callentium infrequentiam, fuisse rerum capita languidè delibata, adeoque indiligenter digesta. Nihil profectò veritati repugnantius. Capere conjecturam licebit ex modica quam referam parte subtilium & eruditarum animadversionum, quas pænè innumerabiles illi protulerunt: at equidem ne molestiam copiâ pariam, eas dumtaxat seligam, quæ viam aperiunt ad mentem Concilii melius introspectandam in definitionibus promulgatis. Nec immorabor in refellendis iis, quæ Suavis parum edoctus, multumque confidens, colorat de variis Theologorum sententiis; abundè sit ad infringendum fallum, veri narratio.

2. Examen in quinque capita distributum est: Primum, de Natura peccati Originale: Secundum, de Modo, quo in posteros propagatur: Tertium, de allatis ab eo detrimentis: Quartum, de ipsius remedio: Quintum, Quænam esset hujusmodi remedii efficacitas.

3. Cum igitur à primo ordirentur, (*) Pelargus, Trevirensis Antistitis Procurator, in privatis cœtibus pro certo sumperat, & in confesso vel apud hæreticos in colloquiis Wormatiæ habitis Anno 1540. Originale peccatum situm esse in privatione Justitiæ Originale, in qua fuerat Adamus à DEO constitutus. Contra id arguit Antonius à Crucè, Canariensis Antistes, hujusmodi privationem haud quidem ipsum peccatum esse, sed quamdam ipsius pœnam. Tum Angelus Paschalis Dominicanus, Motulanensis Episcopus, non sententiâ modò, sed verbis S. Thomæ productis ita differuit: Non aliunde melius declarari posse naturam Originale noxæ, sicut & cujusvis defectus, quàm à natura perfectionis oppositæ: prout, exempli gratia, ut intelligatur, quidnam sit cæcitas, opus est intelligas, quid sit videndi facultas: esse peccatum Originale vacuitatem quamdam oppositam illi perfectioni, quæ Adamum innocentem condecorabat, & *Justitiæ Originale* nuncupatur; oportere igitur ex illius no-

tione illius naturam explicari. Iustitia Originalis, aiebat ille, duas obtinebat partes; alteram, quæ præcipua erat, & quasi forma; alteram, quæ ad integritatem spectabat, & quasi materia. Prior erat humani arbitrii subiectio sub legitimo Domino, qui Deus est; posterior erat itidem subiectio interiorum facultatum ipsi arbitrio, quod legitimus illarum princeps est: desciscente hominis arbitrio per Adami peccatum à Deo, descivisse quoque facultates arbitrio subiectas: hæc posterior perturbatio, aliaque hominis damna in rebellantis arbitrii ultionem inflata, esse quasi Originariæ culpæ materiam; primam verò perturbationem, quæ non pœna, sed culpa fuit, esse formam, qua ipsius natura constituitur.

(*) *In Congreg. generali 21. Maji & sequentibus.*

4. His communiter assentiebantur, cum Balthasar Eredia Dominicanus, Bossanensis Episcopus, aliam S. Thomæ doctrinam in medium attulit: Tametsi omne peccatum universè consideratum, præcipue & tamquam per suam formam constituatur per destitutionem contrariæ sibi debite probitatis, & ex hac parte nequaquam illud effectus sit, sed defectus; tamen id quod huic perinde atque ceteris rerum privationibus subicitur, esse veram rem, vereque existentem. Ita pariter, quamquam morbus in vacuitate iustæ temperationis tamquam in sua forma situs sit; illi tamen subsistere tamquam materiam, humores corporis, quæ res, non rerum privationes sunt. Pariter igitur peccati Originalis naturam constari ex memorata debiti ordinis destitutione; sed quod illi substernitur, esse facultates animi, huiusmodi ordine carentes, ac potissimè concupiscendi vim, quam *concupiscentiam* vocant, hoc est propensionem animi ad fluxa bona: unde quandoque à Patribus *peccatum* eadem appellatur, eâ ratione quâ humores corporis depravati *morbus corporis* nuncupantur.

5. Quod spectat ad secundum Caput ex quinque connumeratis, Joannes Fonseca Stabienis Antistes censuit, hujusce noxæ propagationem in posterum, à quibus voluntariè commissâ non est, declarari facile posse Regis exemplo, qui oppidum ita concesserit alicui subdito, ut illud tam ipse ejusque posterius beneficiario jure possideant, dummodò à fide Principis non desciscat: ubi enim ille desciverit, oppidi possessione spoliatur universa ipsius progenies, nec idcirco huic conqueri licet pœnam sibi non iuste inflatam; cum potius deberet Principi grates agere, qui ob factam primo parenti liberalem donationem oppidi, posteros omnes illius hæreditariæ ditionis capaces reddiderat. Hujus beneficiarii dominatus similia fuisse decora Iustitiæ Originariæ, quæ Deus liberaliter Adamo contulit, eorumque spoliationem esse maculam originalem. Quo exemplo nonnullis visum est haud planis satisfieri propositæ declarationi; quippe quòd neutiquam declarabat, transmitti posse culpam genitoris in posteros, sed solum pœnam. Reverà tamen satis illud erat intentæ à Fonseca explicationi, per quam solum exponere contendebat, quo pacto Deus ob alterius noxam absque iniustitia multare nos posset. Quâ verò ratione huiusmodi noxa nostrum omnium culpa vocetur, alterius est quæstionis; idque appositè explicavit Paschalis, similitudinem à S. Thoma mutuatus. Quemadmodum enim nostra membra, quamvis libertatis ac rationis expertia, dicuntur ex eo delictum patrare, quòd ad operis illiciti deformitatem moventur ab imperante animi facul-

tate, quæ in eo peccat: non aliter infantes, quamquam nihil voluntariè de se commiserint, unde in eo statu tot bonis vacuo, & nec hominis fini, nec debite Deo subiectioni consentaneo nasci deberent; dicuntur tamen in Adamo peccasse, quatenus is, qui naturam humanam in sua fecunditate integrè continebat, suaque in electione bonum malumve illius naturæ statum, effecit per voluntarium delictum, ut universa sui generis posteritas cum ea macula eaque perversione nasceretur. Atque ad hoc clarius exprimendum, S. Thomam pariter adduxit; ubi adnotat, in Adamo ab ipsius peccati macula naturam contaminatam; contra verò in nobis à naturæ macula nos ipsos contaminari.

6. Fusius quàm alii locutus est Bertanus. Prius ille consideravit, inter recentes hæreticos in Originali peccato Zwinglium præcipue aberrasse. Quia in re Suavis non modò peccat, conatus hæresarcham excusare, & ad communem sententiam pertrahere adversus ea quæ nos alibi satis explicavimus, & quæ de seipso fatetur Zwinglius; sed etiam studet Tridentinos Theologos laude exornare minime ipsis expetibili, dum narrat, eorum quosdam, qui Zwinglii scripta perlegerant accuratius, id ipsum ceu verum agnovisse. Quod ne in mentem quidem eorum cuiquam venisse reperio.

7. Copiosè postea de tertio Capite Bertanus disseruit, quod allata per eam culpam detrimenta complectebatur. Apud Ecclesiam, aiebat, certum esse, Adamum, præter acceptas naturæ dotes, habuisse ex mera Dei liberalitate rectam animi habitudinem atque iustitiam; quam si custodivisset, immortalitatem in se suaque stirpe possidisset, & in ipsam cuncta eadem bona transmisisset. De ceteris prærogativis, cujusmodi foret scientia de stellarum motibus ac virtute, scriptores minime concordare, an illæ non minùs hæreditariæ futuræ fuissent. Deinde certum esse, Adamum peccasse violatâ Numinis obedientiâ, indeque se suamque familiam perdidisse; seu quòd vetitum pomum comederit, seu quidquam aliud pariter vetitum perpetravit, in delicti pœnam sibi suæque posteritati Divinam gratiam amisisse. Tum verò quartum articulum leviter attingit, dicitque, Ab ea pœna, quam Apostolus *mortem* appellat, hominem non nisi Baptismi efficacia liberari. Postremò duo hac in re cavenda præmonuit; alterum, Ne sinistra induceretur persuasio de Divina Iustitia, dum in infantibus culpam alienam punit: in quo, quantum arbitror, eorum rationem habuit, qui cum Gregorio Ariminensi hanc pœnam adversus S. Thomam extendunt ad subtractionem bonorum, non eorum modò quæ gratis impertiuntur, sed quæ naturæ debentur, atque adeò ad sensuum cruciatus. Alterum, Ne pœna eo usque attenuaretur, ut citra necessitatem Dei Filius ad nos ab ea redimendus advenisse videatur: eos fortasse denotans, qui arbitrantur, satis esse virium in corrupta natura ad universam legem observandam; & Ambrosium Catharinum, præsentem id temporis in Concilio, qui infantibus in limbo naturalem vitæ felicitatem assignat.

8. In alio cœtu de quarto Capite, nimirum de Remedio, sermo fuit. Quod omnes affirmarunt, confirmaruntque Scripturæ testimoniis, esse Baptismum. Verùm uti variæ diversique generis ejusdem effecti, ejusdemque sanationis causæ sunt; ita tamquam causæ nostræ recuperatæ sanitatis connumeratæ sunt præter Baptismum, merita & mors Christi, quæ vim ad sanandum ei lavacro imperrunt; additaque pariter tuit gratia, quâ sancti red-

dimur,

dimur, quæ non effectrix causa, sed ipsa forma sanitatis est. Syracusanus Antistes optabat, ut Fides causis reliquis adjiceretur; cum illam verba Christi confocient, ubi ei qui crediderit & baptizatus fuerit, salutem pollicetur. Idque à Seripando confirmatum est, usque adeò efficaciam interioris Fidei supra vim exterioris lavacri exaggerante, ut insuspicionem inciderit, parvi à se Baptismi virtutem æstimari: à qua suspicione in posteriori congressu se purgavit. Verumtamen plerisque non placuit, ut in Decreto Fides nominaretur; cum illa ad primigenium peccatum delendum universè non exigatur, quemadmodum aliæ memoratæ causæ, prout constat ex infantium Baptismo.

9. Hæc Baptismi vis ad delendam abrogandamque totam peccati maculam, adversus hæreticos recentes fuit ibi comprobata innumeris atque dilucidis Scripturæ Conciliorum ac Patrum dictis. Ostenditque egregiè Materanus, Lutheranos errorem, quòd post Baptismum remaneat quidem peccatum, sed quòd non imputetur, adversari communi Jurisperitorum doctrinæ. Etenim cum in memoratis testimoniis dicatur ipsum remitti, certum est Juris Doctorum iudicium, debitum remissione creditoris extingui. Id Motulanus corroboravit ex altera voce, *regenerationis*, in sacris Literis usitata: generatio namque viventium secum fert transitum è statu rei inanimis ad statum vitæ; ergo ad veritatem hujus vocis opus esse, ne in hominibus ablutis Baptismo status permaneat. Atque uti vitæ generationem sequuntur potentia viresque ad vitales actiones exercendas, incolendasque proprias horum viventium sedes; ita per Baptismatis regenerationem hominibus infundi vires ad actus vitæ, quæ supra naturam est, efficiendos, atque ad ascendendum suo tempore ad huiusmodi viventium sedem, quæ cælestis Regia est.

10. Quoniam autem Lutherani volunt, ipsam effrænam appetendi voluptates propensionem, quam *concupiscentiam* nominant, esse peccatum Originale, adeoque cum hæc in Adami posteris post susceptum Baptismum permaneat, etiam peccatum remanere; aggressi sunt Patres hanc doctrinam refellere, & præter alia Scripturæ dicta, è quibus deducitur generatim, post Baptismum nullam maculam superesse, duo certa testimonia producta sunt, ad evincendum, concupiscentiam non esse peccatum. Alterum ab Archiepiscopo Turritano, illud scilicet S. Pauli, ubi dicit, Veterem hominem crucifigi cum Christo, ut destruat corpus peccati, & ne ultra serviamus peccato; ac proinde nos hortatur, ne peccatum in nostro mortali corpore regnet, neque ejus concupiscentiis serviamus. Igitur, arguebat Turritanus, si remanet concupiscentia peccato destructo, qui dici potest, illam idem esse ac peccatum? Alterum ab Antistite Syracusano è S. Jacobi Epistola desumptum, ubi describens Apostolus generationem peccati, *Unusquisque*, inquit, *tentatur à concupiscentia sua abstractus, & illeceus. Deinde concupiscentia, cum conceperit, parit peccatum.* Hinc ille conticiebat, concupiscentiam ne tum quidem cum tentat & allicit, peccatum esse, sed postea illud parere: confirmavitque sententiam his Augustini verbis: *Quòd si illa concupiscentialis inobedientia, quæ adhuc in membris moribundis habitat, præter nostræ voluntatis legem quasi lege sua movetur; quantò magis absque culpa est in corpore non consentientis, si absque culpa est in corpore dormientis?* Canariensis quoque ita disputavit; Si homo fuisset procreatus in suæ naturæ statu absque

donis gratuitis, negandum non esse, quin è sui corporis temperamento fuissent oborti stimuli concupiscentiæ: cum ergò hæc natura sit, peccatum non esse; quod non natura, sed corruptio est. Adjecit Motulanus: Eum qui peccato tenetur, haud esse proximè expeditum ut cælum adeat: pueros sacro fonte susceptos esse proximè expeditos ut cælum adeant; eos igitur peccato minime teneri. Ubi ad opposita argumenta diluenda ventum est, observavit idem, quo loco S. Augustinus dicit, remitti concupiscentiam in Baptismate, non quòd ipsa non sit, sed quòd non imputetur; ab hæreticis depravatam fuisse Codicem Augustini, appositamque pro dictione *concupiscentiæ* dictionem *peccati*. Quod si quando Apostolus *concupiscentiam* appellat peccatum, palàm esse ex perspicuitate adductarum Scripturarum, id per figuram ab eo dici: quemadmodum non quodvis aliud, sed ipsum Christum peccatum nominat, sicut Eucharistia panis dicitur, sicut Adamus à Deo dictus est pulvis, sicuti cadavera eorum nuncupantur nomine, quorum ea cadavera prius fuerant corpora; uno verbo, sicuti effectus sæpè causa suæ nomen obtinet, præsertim verò materiæ ex qua constat, vel compositi, cujus ipse materia fuit.

11. Contra hanc communem Patrum sententiam Sanfelicius Cavenis Antistes, & Bonuccius Servorum B. Mariæ Præses, tametsi comprobarent extingui, & non obtegi dumtaxat in nobis post Baptisma id quod præcipue peccatum est, atque in eo Lutheranos damnarent; adhuc visum sunt admittere in ipsa sola per se concupiscentia aliquam rationem peccati, quod tamen post Baptisma non imputetur.

Bonuccium Joannes Baptista Campeggius Majoricensis Antistes acriter incusavit, quali & prius in concionibus, & postea in congressibus ad hæreticos propinquasset. At Bertanus amborum dictum explicavit, tamquam per laxiorem, minusque propriam significationem prolatum; quod Sanfelicius silentio, Bonuccius accuratè oratione comprobavit, in qua exponere conatus est, in qua re convenirent, in qua dissentirent Catholici & Lutherani de peccato Originali. Adjecit, se in superiori sua disputatione habuisse in animo non hæreticos excusare, sed Patres admonere, ut proscriptionis verba essent ejusmodi, quibus hi solum, non item Catholicorum opiniones calligarentur. Seripandus quoque arbitratur, in eorum concupiscentia, qui Baptismum susceperant, aliquam inesse rationem peccati, quatenus eadem animum ad peccandum inclinât: sed eo die communi existimationi acquievit; sibi quoque temperavit, ne propugnatiorem ageret illius sententiæ, quæ passim oppugnabatur, nisi benè digesto apparatu prius instructus, qui vel ad victoriam, vel ad honestam pugnam satis esset.

CAPUT IX.

Quæ Patres in propositi Decreti forma de peccato Originali observarunt: præsertim, an in renatis supersit aliquid odiosum Deo.

1. Decretum itaque ex Patrum consensu, de re summa convenientium, confirmatum, à selectis ad id viris, fuit generali congressu octavo die Junii propositum, ut ipsius tenor expendere. Dicebatur ibi, Adamum ob transgressionem amisisse sanctitatem, in qua fuerat *creatus*. Hæc postrema vox commutata in *constitutus*, Paceo monente, non esse citra controversiam, an Adamus interiore sanctitatem obtinuerit primo quo *creatus* fuit *momentum*.

mento: unde patet, quàm infirma deducatur à quibusdam probatio ad id affirmandum ex verbis Concilii, quæ nunc extant.

Habebatur eodem Decreto, totum Adamum ob culpam in deterius secundum corpus & animam fuisse mutatum, *nulla etiam animæ parte illæsa*. Hæc postrema verba deleta sunt, quòd videbantur sensus etiam comprehendi. Cùm autem diceretur ibi, id quod tunc legitur, per Baptismum non solum reatum Originalis peccati remitti, sed etiam tolli totum id quod veram & propriam rationem peccati habet, nihil in priorem partem reclamatum; at posterior visa est nonnullis supervacanea. Seripandus malebat dici, *omnem rationem peccati tolli*: Cavenis, *tollit omnia peccata*, sed ceteris Decretum ita probatum.

2. Gravior exorta disputatio de illa particula, per quam affirmabatur, in renatis nihil Deum odisse. Objecit Seripandus, Cùm *concupiscentia* sit origo peccati, non posse à Deo eam odio non haberi; adeoque universalem illam enuntiationem negantem esse falsam: in quo visus est Polus subsistere. Sed ex altero capite eruditè hic differuit; Quamquam ipsa peccati primigenii natura valdè lateret, effecta tamen, ac mala inde transfusa in humanum genus, tam in appetendi perversitate, quàm in obscuritate intelligendi, etiam Philosophiæ lumini fuisse perspicua: unde quod ad priorem spectat, Aristoteles, Monarchiæ & Polyarchiæ incommodis inter se collatis, inter Monarchiæ detrimenta connumerat, unius hominis appetentiam sæpè sui esse impotem ad abstinendum ab iis malis, ad quæ Natura propellit: de altera Socratem pronuntiasse, Se postquam diu fuisset philosophatus, aliud non didicisse, nisi se nihil scire. His incommodis consultum ab humana providentia per leges ac documenta; sed nullum illis latis efficac adnotum remedium, nisi per eam redemptionem, quam Filii Dei mors obtinuerat. Addidit: Reliquas Decreti partes sibi probari; tantummodò se dubitare in recensitis verbis, quibus dicitur, In renatis nihil superesse odiosum Deo. Etenim S. Paulus haud ita generatim hac in re loquitur, ut Decretum loquebatur; sed restrictius affirmat, in renatis, qui sunt in Christo, nihil esse odiosum Deo; adeoque de cunctis renatis id neutiquam ab eo dictum. A sanctis etiam viris quotidie eam petitionem iterandam esse, *demitte nobis debita nostra*: igitur in ipsis pariter inesse aliquid quod Deo non placeat.

3. Studuit hæc objecta Bertanus evertere: ac primò quidem consideravit, ab iis qui decretum confecerant, selectam consultò fuisse vocem *renati*, non autem *baptizati*; cùm fieri possit, aliquem post susceptum Baptisma persistere adhuc odiosum Deo, eò quòd Baptisma non susceperit parato ut oportebat animo; at non item, si renatus fuerit: unumquemque verè renasci qui in fonte Baptismatis sic cum Christo sepultus, prout habet Decretum. Ad propositam dein quæstionem progressus, defensionemque commemoratæ particule, dixit: Tametsi concupiscentia à cœlesti Regia excludatur, non idcirco à Deo suis in fervis terras incolentibus eam odio haberi: membrorum quoque imbecillitatem, ceterasque corporis miseras arceri ab eo domicilio perfectæ felicitatis; & tamen eas cum Dei Filio habitasse, in quo certum est, nihil Patris oculis odiosum fuisse. Bituntinus concedebat quidem, concupiscentiam non esse Deo invisam; sed restringendum putabat Decretum ad culpas etiam leviores, quibus renati quoque asperguntur.

4. Seripandus, quò suam sententiam simul sustineret, simul pertinaciæ notam vitaret, opinionem non suo, sed Poli nomine insignivit, & cum ea epigrapha accuratum commentarium elaboravit. Observabat, si Patres ponerent, nihil inesse in renatis odiosum Deo, colligendum hinc esse, nihil in iis relinqui ope Divinâ purgandum, nihil reprimendum, nihil contra quod pugnandum: quæ omnia divinum Oraculorum dictis adversabantur. Haud satis quadrare exemplum à corporis miseriis, quæ erant in Christo, petitum: eas idè cælum non ingredi, quia plenæ felicitati opponuntur; at non propterea digna esse, quæ à Deo habeantur odio; quippe quæ nihil peccato militant: appetitionem verò voluptatum, bellatricem dici posse, quæ victorias omnes peccato parit. Patere ex multis Augustini locis, ipsum Deo displicere: eandem esse malum illud, à quo liberari efflagitant etiam Sancti per precationem, quam nos omnes Christus edocuit, quamquam ab ea appetentia non nisi in perenni vita perfectè liberentur: ex Augustino concupiscentiam non esse naturæ proprietatem, quod multi rebantur, sed corruptionem perduellionemque naturæ: proinde videri sibi eas voces removendas, *In renatis nullam remanere iniquitatem, sed magnam tamen manere infirmitatem: quæ tamquam Deo displicens, per omnem vitam curanda sit, donec Deus ipse sanet omnes languores nostros, & redimat de corruptione vitam nostram*. Ad infringendam testimoniorum efficaciam, quibus *concupiscentia* peccatum in Scriptura nominatur, nihil valere aliorum nominum exempla interdum per metaphoram adhibitorum: in illis semper elucere peculiarem rationem, cur Scriptura per significationem propriam non loquatur, hic è diverlo; cùm Augustinus doceat præterea, concupiscentiam adversus spiritum decertare, novum argumentum haberi, ipsum propriè scribere.

5. His aliisque rationibus usus est Seripandus; quæ tamen Patribus nequaquam persuasere Decreti mutationem, cùm ex ipsius textura liquidò constaret, ibi significari odium illud, quod inimicitia vocatur, & quo dicimus hominem ab homine odio haberi: quod odium verè inesse Deo nequit in eum, qui adoptivus Dei Filius est renatus: non tamen hinc excludi ab illis omnem prorsus labeculam, quæ minus pulchri coram illo reddantur, & quàm aversetur in ipsis eo odio, quod *displicentia* nominatur; quæ labeculæ, aut leviores culpæ sunt à Polo ac Bituntino observatæ, aut earum fodina, quæ concupiscentia est: eaque propter utræque à naturali Dei Filio procul fuerunt, etiam inter hujusce vitæ miseras. Atque in eadem pariter significatione post longam disceptationem persistere in Decreto posteriora verba, quibus dicitur. Concupiscentiam haud non consentientibus; intelligendo per vocem *nocere*, æternum dampnum, cujusmodi est Divinæ gratiæ jactura; & nomine *consensus*, plenum ac deliberatum: tamen cunctis alioquin illa noceat aliquo pacto, ut quæ pulverem leviorum noxarum inspergat, quamquam omnes ipsis aliqua ratione consentiant, per imperfectam & quasi surreptitiam consensionem.

6. Equidem nequeo non admirari insulfos Sualis sales, dum ait, Germanos habuisse summam gratiam Synodo, quòd enuntiationem confessa fuerit: quam si negasset, cogeretur unusquisque eam denegare per Fidei firmitatem sensu reclamante, quo experimur, etiam post Baptisma susceptum in nobis concupiscentiam vigere. In primis Concilium non

non id affirmat definiendo, vel docendo; sed dum argumento Lutheranorum respondet, concedendo eam assumptionem evidentem, & negando pravam consecutionem, ab illis inde deductam, hoc est, Baptismo peccatum haud extingui. Secundò num latebat Suavem, Stoicos inter Ethnicos Philosophos, & Pelagianos inter hæreticos affirmasse, posse hominem in terra cunctis pravis affectionibus animum suum perpurpare; adeoque haud ineptum futurum fuisse, si hunc errorem damnaret, graviter à SS. Patribus impugnatum, quippe Scripturæ sacræ adversantem, ubi nos ea docet de correptione naturæ ab Adami peccato profecta?

Postremò deleta est Decreti periodus, quæ dicebatur, non improbari à Synodo novam illam positionem Scholasticis usitatam, agentibus, Manere post Baptismum partem *materiale*m Originalis peccati, non item *formalem*: seu quòd nollent Ecclesiæ auctoritatem intermiscere opinantium doctrinis; seu quòd, ubi definitiones concipi possent veterum Patrum vocabulis, ea nollent à Theologis recentibus mutuari: cùm venerationi conducatur non modò sententiarum, sed etiam vocum antiquitas; & cùm quandoque indumentum mutatio causa interdum sit, ne unus idemque pro eodem habeatur.

CAPUT X.

Decretum de rebus fidei in Cætu 16. Junii stabilitum, post die in Sessione firmandum.

1. Præter ea de quibus disputatum est, duo rerum capita ultimo congressui proposita sunt. Alterum, An absentium Antistitum contumacia accusanda esset: quod ibi comprobatum est. Sed Giennensis cum aliis multis, Germanos excipiendos contendebat: fuit etiam qui locorum distantiam excusavit, petiitque Toletani exceptionem. Alterum, de statuendo futuræ Sessionis die, cui vigesimus nonus Julii præstitutus est. Decreta Fidei, prout afferemus, composita sunt.

Post præmium quinque Canones confecti sunt, anathemate inflicto cuicumque definitiones hæc appolitas inficianti. *Si quis non confitetur, primum hominem Adam, cùm mandatum Dei in paradiso fuisset transgressus, statim sanctitatem, & iustitiam, in qua constitutus fuerat, amisisse, incurrisseque per offensam prævaricationis hujusmodi iram & indignationem Dei, atque idè mortem, quam antè illi comminatus fuerat Deus, & cum morte captivitatem sub ejus potestate, qui mortis deinde habuit imperium, hoc est, diaboli; totumque Adam per illam prævaricationis offensam secundum corpus & animam in deterius commutatum fuisse; anathema sit.*

2. *Si quis Adæ prævaricationem sibi soli, & non ejus propagini, asserit nocuisse, & acceptam à Deo sanctitatem & iustitiam, quam perdidit, sibi soli, & non nobis etiam eam perdidisse; aut inquinatum illum per inobedienciæ peccatum, mortem & penas corporis tantum in omne genus humanum transfudisse, non autem & peccatum, quod mors est animæ; anathema sit: cùm contradicat Apostolo dicenti: Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt.*

3. *Si quis hoc Adæ peccatum, quod origine unum est, & propagatione, non imitatione transfusum omnibus, inest unicuique proprium, vel per humanæ naturæ vires, vel per aliud remedium asserit tolli, quàm per meritum unius mediatoris Domini nostri Jesu Christi, qui nos Deo reconciliavit in sanguine suo, factus nobis iustitia, sanctificatio & redemptio; aut*

Histor. Concil. Triad. Pars I.

negat ipsum Christi Jesu meritum per Baptismi Sacramentum in forma Ecclesiæ ritè collatum, tam adultis quam parvulis applicari; anathema sit: quia non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri. Unde illa vox: Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi; & illa: Quicumque baptizati estis, Christum induistis.

4. *Si quis parvulos recentes ab uteris matrum baptizandos negat, etiam si fuerint à baptizatis parentibus orti: aut dicit in remissionem quidem peccatorum eos baptizari, sed nihil ex Adami trahere Originalis peccati, quod regenerationis lavacro necesse sit expiari ad vitam æternam consequendam; unde fit consequens, ut in eis forma Baptismatis in remissionem peccatorum non vera, sed falsa intelligatur; anathema sit: quoniam non aliter intelligendum est id quod dixit Apostolus: Per unum hominem peccatum intravit in mundum, & per peccatum mors; & ita in omnes homines mors pertransiit, in quo omnes peccaverunt: nisi quemadmodum Ecclesia Catholica ubique diffusa semper intellexit: propter hanc enim regulam Fidei ex traditione Apostolorum etiam parvuli, qui nihil peccatorum in semetipsis adhuc committere potuerunt, idè in remissionem peccatorum veraciter baptizantur, ut in eis regeneratione mundetur, quod generatione contraxerunt. Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto, non potest introire in Regnum Dei.*

5. *Si quis per Jesu Christi Domini nostri gratiam, quæ in Baptismo confertur, reatum Originalis peccati remitti negat, aut etiam asserit, non tolli totum id, quod veram & propriam peccati rationem habet, sed illud dicit tantum radi, aut non imputari; anathema sit, in renatis enim nihil odit Deus, quia nihil est damnationis iis qui verè sepulti sunt cum Christo per Baptisma in mortem; qui non secundum carnem ambulant, sed veterem hominem exuentes, & novum, qui secundum Deum creatus est, induentes; innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt, hæredes quidem Dei, coheredes autem Christi; ita ut nihil prorsus eos ab ingressu cæli removeatur. Maneve autem in baptizatis concupiscentiam vel fomitem, hæc sancta Synodus fatetur & sentit: quæ cum ad agonem relicta sit, nocere non consentientibus, sed viriliter per Christi Jesu gratiam repugnantibus non valet: quinimò, qui legitime certaverit, corozabitur. Hanc concupiscentiam, quam aliquando Apostolus peccatum appellat, sancta Synodus declarat Ecclesiam Catholicam numquam intellexisse peccatum appellari, quòd verè & propriè in renatis peccatum sit, sed quia ex peccato est, & ad peccatum inclinat. Si quis autem contrarium senserit, anathema sit.*

Declarat tamen hæc ipsa sancta Synodus, non esse suæ intentionis, comprehendere in hoc Decreto, ubi de peccato Originali agitur, Beatam & Immaculatam Virginem Mariam Dei genitricem: sed observandas esse Constitutiones felicis recordationis Xysti Papæ Quarti, sub penis in eis Constitutionibus contentis, quas innovat.

6. Patrum consilium fuit, in recensitis definitionibus se prorsus abstinere à supervacaneis articulis, ab illis nimirum, qui Catholicas inter Scholas in dubitatione versantur: nam utrilibet parti quis ad hæreat, nihil Scripturæ, antea actis Conciliis, perpetuisque Traditionibus contradicit: ac proinde ingeniorum libertati permitti possunt absque ullo divinorum Oraculorum despectu, & absque animarum detrimento. Idcirco semper obstitere Legati, ne quid de Conceptione Virginis sanciretur; hæc

M m

verò

verò admonuerunt, ne quid certi statuerent de natura ipsa Originalis culpæ, de qua Scholastici discordant: nec enim Synodus collecta fuerat ad decidendas opiniones, sed ad errores recidendos. Quapropter injuriâ Suavis, ubi per callidam acrimoniam Vigerii ac Seripandi rationes attulit, suadentium ut hujusmodi definitione de natura Originalis noxæ statueretur, hæc subdit: *Præsules enim existimabant, spinosiores esse Scholasticorum subtilitates, quàm ut eas ullo studio possent assequi; & verò ad experiendum non erat satis animi; atque impatientes non permisissent spatium tam operosæ disceptationi necessarium.* Perinde ac si alia complura capita in ea Sessione sancita, salebrosiora non fuerint, longiorisque temporis impendium non exegerint ad pervolvendos sacros Codices, Concilia, Patres, Scholasticos, ipsosque etiam hæreticos scriptores, quorum errata damnabantur; quam postulasset unius definitionis disputatio, ad quam comprobendam solo rationum examine, non item lectionis labore opus erat. Quicumque judex experitur, diuturniori studio indigere eas lites, quæ non tam ab unius articuli subtilitate, quàm ab actorum prolixitate dependent. Quin ceteris auctores fuere Præsules in Theologicis præstantiores, & inter alios Bituntinus; quemadmodum ipse quoque quamvis ex Ordine Franciscano, causæ publicæ quàm privatæ controversiæ studiosior, censuit nihil esse decernendum, quod suis taveret, de B. Virginis Conceptu. Et sanè quicumque sincero animo lustraret hinc eruditas lucubrationes, non à minoribus solum Theologis, sed ab ipsis Patribus accuratè susceptas in apparatu ac molimine harum sanctionum: illinc verò Suavis calumnias legeret, conquereretur enim verò, nullam exquisitam quidem industriam operis egregii satis esse ad arcendam insimulationem ignaviæ.

7. At quantæ porro levitatis est, in aciem deducere stramineos quosdam strategos, qui solius vulgi oculis strenui bellatores apparent, cujusmodi est id quod ait: *Non posse de re quapiam errores rejici, nisi prius ejusdem rei cognita veritate: Nullam enuntiationem esse falsam, nisi quia altera vera est: haud sciri posse falsitatem illius, nisi hujus veritas agnoscat.* Quorsum hæc omnia, nisi ut conficiatur, non potuisse hæreses de peccato Originali damnari, nisi veritas aliqua de ipsius natura prius innotuisset, adeoque ea saltem extima definitio, quam Aristoteles *nominis definitionem* nuncupat, ac tamquam præviam cunctis argumentationibus notitiam requirit? Sed perspicuum jam erat, quid secundum eum sensum esset primigenia culpa; conveniebatque id ipsum non inter Catholicos modò, sed etiam inter hæreticos. Ubi enim non omnes concordaremus in hujus vocis significatione, adeoque in aliquibus peccati Originarii proprietatibus per eam indicatis, haud sanè liceret nobis erroris accusare Lutheranos, nisi ad summum in loquendo, quasi discreparent à nobis in proferendo, non in sentiendo.

8. Nemo est qui nesciat, peccati Originalis nomine intelligi certum aliquid, quo propter patratam ab Adam culpam, Deo reddimur odiosi, ejusque tum gratiâ tum gloriâ indigni: sicuti eodem pacto certissima est definitio peccati, ut vocant, *personalis*, sive per actum insit homini, sive per habitum; cum alterum sit id quod nos invisos Deo reddit, cum ipsius legem violamus; alterum id, quod post legis violationem ejus causâ nos reddit

Divinum odium promerentes. Jam verò quo pacto, positâ tamquam indubitata hac rudi definitione, tamen de personali peccato, sive actuali sive habituali, ut Scholæ loquuntur, plurimæ sunt Theologorum opiniones, in quoniam sita sit eorum natura, seu physicè seu metaphysicè spectata; ita pariter contigit de Originali peccato; cum physica ratio consideratur, quæritur, An peccatum, quod per actum committitur, in actione solum interiori situm sit, an etiam in exteriori: an includat intrinsicè oppositi mali notitiam; an ea sit tantum exterior illi conditio ad peccandum necessaria. Cum verò metaphysicè dispicitur, An ipsum per operationem constituatur, an per debitæ probitatis privationem; num hæc sit privatio probitatis debitæ ipsi potentia, an ipsi actui ex suo genere, cui generi melior differentia deberetur. Nec diversæ minùs discrepant opiniones de natura peccati *personalis habitualis*. Hac planè ratione variant de Originali peccato. Quemadmodum autem necesse non est de prioribus controversiam decidere, quò retellatur, exempli gratia, error Manichæorum, affirmantium, malum esse substantiam quamdam, atque naturam; ita pariter opus non est enucleare, ac discernere, quænam sit ipsissima ratio noxæ Originariæ, ut certi simus, illam non esse id quod de ipsa docent lectæ dissentientes à sacris Literis, & ab Ecclesiæ Traditionibus. Quis verò nesciat, facilius esse falsas definitiones redarguere, quàm veras excudere; cum longè clariùs falsitas in alteris, quàm in alteris veritas elucescat? & Aristotelem, quò à notioribus ordiatur, solitum esse antiquorum definitiones evertere, antequam suas construat? Alioqui nemo, qui definit non noverit quidnam sit cælum, posset fidenter negare, ipsum esse signum depictum: atque hinc liceret innumeras conficere consecutiones ridiculas, quæ Suavem deridui exponerent, non æquius modò sed gravius apud quemlibet legentium, quàm ipsius cavillationes apud imperitam turbam Consilium deridendam traducunt. At Judices ad irrationem adversarii distrahere, artis Rhetoricæ techna est, ubi quis causæ diffidit. Quapropter satius habeo, pugnantibus inter se ipsis dictis hominem irrationis loco retundere.

Hinc ille Synodum vituperat ob omissam peccati Originalis definitionem: hinc Scholasticos carpi, qui modum explicare voluerint, quo propagetur; & non potius S. Augustini modestiam imitari, qui percontanti Juliano, per quàm rimam hujusmodi culpa potuisset ingredi in eos, qui à parentibus sacro Fonte ablutis orti fuerant, respondit; Frustrâ rimulam quæri, ubi patentissima porta conspicitur in sacris Libris: adeoque ab ea quæstione semper abstinuit. Itaque Suavi judice, ubi Catholici à solennibus definitionibus rerum abditarum incertarumque abstinent, imbecillitatis, ignaviæ, laborum intolerantiæ sunt arguendi: cum verò iidem in privatis ipsorum libris illas indagare student subtiliori commentatione, immodestè appellandi; adeoque se inter ceteros immodestè gesserunt sancti Thomas ac Bonaventura. Nec animadvertentibus lividus homo, hæc convitia non modò inter se pugnare, sed omnem æquitatem pervertere. Quoties damnantur hæretici, optimum consilium est, magis generalia, quippe magis indubitata complecti, quod à Synodo peractum est. Quoties in eosdem scriptis agitur, prudentis est, nullam ipsi ansam præbere transferendæ disputationis à re ipsa, quæ certa est, ad modum qui est incertus,

tus, quod S. Augustinus à Suavi productus sapienter fecit. At verò ubi vel ad merè philosophandum disputatur, vel ad tuendum, nostræ Fidei dogmata non esse hujusmodi ut explicari non possint, laudem certè merentur, qui probabiliore rationes afferunt, quibus vera esse monstrantur; atque id Scholastici præstiterunt. Hos universè reprehendere, perinde est, ac eos universè reprehendere, qui inter homines excellere in eo quod in hominibus excellit; hoc est, in subtilitate & excellentia rationis.

CAPUT XI.

Decreta ad Disciplinam spectantia, Sessioni quinta destinata.

1. **P**RÆTER Decreta Fidei, de iis etiam, quæ Disciplinam emendant, statutum est, in Sessione proxima confirmandis. Hæc divisa in duo capita fuere, sæpiùs à nobis narrata, ad Literas divinas spectantia; alterum de Prælectionibus, alterum de Concionibus. De prælectionibus hæc sancita:

Ne caelestis ille sacrorum Librorum thesaurus, quem Spiritus Sanctus summâ liberalitate hominibus tradidit, neglectus jaceat; statuit & decrevit, quod in illis Ecclesiis, in quibus præbenda, aut præstimonium, seu aliud quovis nomine nuncupatum stipendium pro Lectoribus sacrae Theologiæ deputatum reperitur, Episcopi, Archiepiscopi, Primates, & alii locorum Ordinarii, eos qui præbendam aut præstimonium, seu stipendium hujusmodi obtinent, ad ipsius sacrae Scripturae expositionem & interpretationem per se ipsos, si idonei fuerint, alioqui per idoneum substitutum ab ipsis Episcopis, Archiepiscopis, Prælatibus, & aliis locorum Ordinariis eligendum, etiam per subtractionem fructuum cogant & compellant. De cetero verò præbenda, præstimonium, aut stipendium hujusmodi, non nisi personis idoneis, & quæ per se ipsos id munus explicare possint, conferantur; & aliter facta provisio, nulla sit & invalida.

2. *In Ecclesiis autem Metropolitanis vel Cathedralibus, si civitas insignis vel populosa, ac etiam in Collegiatis existentibus in aliquo insigni oppido, etiam nullius Diocesis, si ibi Clerus numerosus fuerit, ubi nulla præbenda, aut præstimonium, seu stipendium hujusmodi deputatum reperitur; præbenda quomodocumque, præterquam ex causa resignationis, primò vacatura, cui aliud onus incompatibile adjunctum non sit, ad eum usum ipso facto perpetuè constituta & deputata intelligatur. Atque ad hanc rem diploma Pontificium protulere Legati, quo hujusmodi potestas Synodo tribuebatur, prout Patres ex iis quæ diximus expetierunt.*

3. Admonuit Paceus, aliam vacationis exceptionem Decreto apponendam, quam *regressus causam* vocabant. Etenim mos pluribus tunc erat, Sacerdotia in alios transferre, cum facultate eadem sibi resumendi, seu mors ejus in quem collata fuerant, seu alia ibi apposta causa intervenisset. Sed Cervinus objecit, Noluisset Legatos eam exceptionem in Decreto apponere, ne hujusmodi regressuum consuetudinem approbarent; utque in emendationis progressu aboleri ea posset; simulque argumentum Patribus præberetur, quàm prono animo Legati ferrentur ad eorum jurisdictionem redintegrandam, liberumque ipsius usum, quantum fas esset, ipsis relinquendum. Quæ verba præ gaudio lacrymas Patribus elicere.

4. Pergebat Decretum: *Et quatenus in ipsis Ecclesiis nulla, vel non sufficiens præbenda foret, Metropolitanus, vel Episcopus ipse, per assignationem fructuum.* *Hist. Concil. Trid. Pars I.*

Etiam alienius simplicis beneficii, ejusdem tamen debitis supportatis oneribus, vel per contributionem beneficiarum suæ Civitatis & Diocesis, vel aliis, prout commodius fieri poterit, de Capituli consilio (Consensu, uti antea positum erat, in consilium mutato) ita provideat, ut ipsa sacra Scriptura lectio habeatur; ita tamen, ut quæcumque alia lectiones, vel consuetudine, vel quavis alia ratione instituta, propter id minime prætermittantur.

Ecclesiæ verò, quarum annui proventus tenues fuerint, & ubi tam exigua est Cleri & populi multitudo, ut Theologia lectio in eis commodè haberi non possit, saltem magistrum habeant, ab Episcopo cum consilio Capituli eligendum, qui Clericos, aliosque Scholares pauperes Grammaticam gratis doceat; ut deinceps ad ipsa sacra Scriptura studia annuente Deo transire possint: ideoque illi magistro grammaticæ, vel alicuius simplicis beneficii fructus, quos tamdiu percipiat; quamdiu in docendo persistit, assignentur; dum tamen beneficium ipsum suo debito non fraudetur obsequio: vel ex Capitulari, vel Episcopali mensa condigna aliqua merces persolvatur: vel aliis Episcopus ipse aliquam rationem ineat suæ Ecclesiæ & Diocesi accommodam, ne pia hæc, utilis atque fructuosa provisio quovis piasito colore negligatur.

In Monasteriis quoque Monachorum, ubi commodè fieri queat, etiam lectio sacra Scriptura habeatur. Qua in re si Abbates negligentis fuerint, Episcopi locorum, in hoc ut Sedis Apostolicæ Delegati, eos ad id opportunis remediis compellant.

5. Hanc rationem tribuendi Episcopis perpetuam quamdam jurisdictionem, non homini, sed Infularum dignitati ad nexam, tamquam à Pontifice delegatis, exemplo quorundam antiquorum Canonum, amplexi sunt per eam opportunitatem: propterea quod ex una parte volebat Pontifex jurisdictionem Episcopis impertiri, quæ plerumque uti possent in homines ab illorum foro per Pontificia privilegia subductos, ex altera verò res odii plena, nec citra incommodum evasisset, hujusmodi privilegia vel ex toto vel ex parte abrogare. Proinde id initum temperamentum, quo jurisdictionem, perinde atque ordinaria foret, Episcopi obtinerent; simul etiam in iis, qui per privilegia exprimebantur, titulus ac veritas exemptionis intacta persisteret; concessa cunctis Episcopis facultate, de qua dictum est, generali ac perpetuâ, in certis quibusdam causis jurisdictionis exercendæ, tamquam speciatim à Sede Apostolica delegatis. Id autem efficit in primis, ut in hujusmodi causis ad Metropolitanum provocari non possit; sed solum ad delegantem, qui Romanus Pontifex est: & pariter ut ea potestas sit communis Vicario, sui muneris jure, & absque peculiari Episcopi, ut ajunt, sublegatione. Quis in quibusdam potestas ita delegatur Episcopis à Concilio, ut ipsi vetentur alium sui loco delegationi subrogare; quemadmodum ubi statuit, Episcopo licere per seipsum hunc certum jurisdictionis actum exercere, vel soli Episcopo licere id agere. Præterea servat titulum ex privilegio obtentum: quæ vel sola titulum retentio potest aliquando prudenter conducere subditorum quieti, qui non minùs vocibus quàm rebus quandoque commoventur. Ac venique in mentem revocat Episcopis, se in exercenda jurisdictione à suo Capite pendere. Reliquæ leges sic habebant.

6. *In Conventibus aliorum Regularium, in quibus studia commodè vigere possunt, sacra Scriptura lectio similiter habeatur; quæ lectio à Capitulis Gene-*

Generalibus vel Provincialibus assignetur digniori-
bus Magistris.

In Gymnasiis etiam publicis, ubi tam honorifica, & ceterorum omnium maximè necessaria lectio hætenus instituta non fuerit, religiosissimum Principum, ac Rerumpublicarum pietate & charitate ad Catholicæ Fidei defensionem & incrementum, sanæque doctrinæ conservationem & propagationem instituat; & ubi instituta foret, & negligetur, restituatur.

Ne sub specie pietatis impietatis disseminetur, statuit, neminem ad hujusmodi lectionis officium, tam publicè quàm privatim admittendum esse, qui prius ab Episcopo loci de vita, moribus & scientia examinatus & approbatus non fuerit: quod tamen de lectoribus in claustris Monachorum non intelligatur. Docentes ipsam sacram Scripturam, dum publicè in Scholis docuerint, & Scholares qui in ipsis Scholis student, privilegiis omnibus de perceptione fructuum, præbendarum, & beneficiorum suorum in absentia, à Jure communi concessis, plenè gaudeant & fruantur.

Alterum Legum caput has alias continebat: Quia Christiana Reipublica non minùs necessaria est prædicatio Evangelii, quam lectio; & hoc est præcipuum Episcoporum munus; statuit & decrevit, omnes Episcopos, Archiepiscopos, Primates; & omnes alios Ecclesiarum Prælatos teneri per seipso, si legitime impediti non fuerint, ad prædicandum sanctum JESU Christi Evangelium. Si verò contigerit Episcopos, & alios prædictos legitimo detineri impedimento, juxta formam generalis Concilii, viros idoneos assumere teneantur, ad hujusmodi prædicationis officium salubriter exequendum. Si quis autem hoc adimplere contempserit, districtè subiaceat ultioni.

Archipresbyteri, Plebani, & quicumque Parochiales, vel alias curam animarum habentes Ecclesias quocumque modo obtinent, per se, vel alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem Dominicis, & Festis solemnibus, plebes sibi commissas pro sua & earum capacitate pascant salutaribus verbis; docendo, quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annuntiandoque eis cum brevitate & facilitate sermonis, vitia quæ eos declinare, & virtutes quas sectari oporteat, ut penam æternam evadere, & cælestem gloriam consequi valeant. Id verò si quis eorum præstare negligat, etiam si ab Episcopi jurisdictione quavis ratione exemptum se esse prætenderet; etiam si Ecclesiæ quovis modo exemptæ dicerentur, aut alicui Monasterio, etiam extra Diocesim exstenti; forsan annexæ, vel unitæ, modò reipsa in Diocesi sint; provida Pastoralis Episcoporum sollicitudo non desit, ne illud impleatur: Parvuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. Itaque ubi ab Episcopo moniti, trium mensium spatio muneri suo defuerint, per censuras Ecclesiasticas, seu alias, ad ipsius Episcopi arbitrium cogantur; ita ut etiam, si sic expedire visum fuerit, ex beneficiorum fructibus alteri, qui id præstet, honesta aliqua merces persolvatur, donec principalis ipse respiciens officium suum impleat. Si quæ verò Parochiales Ecclesiæ reperiantur subjectæ Monasteriis in nulla Diocesi existentibus; si Abbates, & Regulares Prælati, in prædictis negligentes fuerint, à Metropolitanis, in quorum Provinciis Dioceses sitæ sunt, tamquam quoad hoc Sedis Apostolicæ delegatis compellantur: neque hujus Decreti executionem consuetudo, vel exemptio, aut appellatio, aut reclamatio, sive recursus, impedire valeat, quousque desuper à competenti iudice, qui summarè, & solâ facti veritate inspectâ procedat, cognitum & decisum fuerit.

Regulares cujuscumque Ordinis, nisi à suis Superioribus de vita, moribus, & scientia examinati & approbati fuerint, ac de eorum licentia, etiam in Ecclesiis suorum Ordinum, prædicare non possint: cum quæ licentia personaliter se coram Episcopis præsentare, & ab eis benedictionem petere teneantur, antequam prædicare incipiant.

In Ecclesiis verò, quæ suorum Ordinum non sunt, ultra licentiam suorum Superiorum, etiam Episcopi licentiam habere teneantur; sine qua in ipsis Ecclesiis non suorum Ordinum nullo modo prædicare possint; ipsam autem licentiam gratis Episcopi concedant. Si Prædicator errores aut scandala disseminaverit in populum, etiam si in Monasterio sui vel alterius Ordinis prædicet, Episcopus ei prædicationem interdicit. Quod si hæreses prædicaverit; contra eum secundum juris dispositionem aut loci consuetudinem procedat, etiam si Prædicator ipse generali vel speciali privilegio exemptum se esse prætenderit; quo casu Episcopus auctoritate Apostolicâ, & tamquam Sedis Apostolicæ delegatus procedat. Curvent autem Episcopi, ne quis Prædicator vel ex falsis informationibus, vel aliis calumniose vexetur, justamve de eis conquerendi occasionem habeat.

Ne aliquem vel eorum, qui cum sint nomine Regulares, extra claustra tamen & obedientiam Religionum suarum vivunt: vel Presbyterorum secularium, nisi ipsis noti sint, & moribus atque doctrinâ probati, etiam quorumlibet privilegiorum prætextu, in sua Civitate vel Diocesi prædicare permittant, donec ab ipsis Episcopis super ea re sancta Sedes Apostolica consulatur; à qua privilegium hujusmodi, nisi tacitâ veritate, & expresso mendacio ab indignis extorjuri verisimile non est.

Quæstores Eleemosynarii, qui etiam Quæstorii vulgò dicuntur, cujuscumque conditionis existant, nullo modo nec per se nec per alium prædicare præsumant; & contra facientes ab Episcopis & Ordinariis locorum, privilegiis quibuscumque non obstantibus, opportunis remediis omnino arceantur.

Hujus Decreti initium erat: Quæstores pravum hominum genus. Sed ea appendix delata; cum indecorum vitium sit, universam eorum hominum conditionem inculcare, qui artem de se non improbam profitentur; & quæcumque hominum communitas nescio quid venerationis præ se ferat, cujus gratiæ nulli prudentium aspernabilis.

CAPUT XII.

Alia ante Sessionem quintam acta de Vulgata editione, & Concilii libertate.

1. HÆc erant parata Sessioni Decreta. Interea Pontifex jusserat à delectis viris Romæ rationes expendi, quibus Legati Decretum de Vulgata editione sustinebant: & quamquam validæ viderentur, excitatasque prius obtrectationes comprimerent; tamen in re tanti ponderis aliquid dubitationis adhuc Romæ subsidit. (a) Quare Farnesius prius scripsit, in præterito congressu aliquantulum homines delectos hæsisse, adeoque in sequentem deliberationem negotium fuisse rejectum. Hac dein habitâ, significavit (b) idem Legatis, duos adhuc superesse scrupulos: Alterum, quod in Decreto appositum fuisset anathema: Alterum, quod errata quædam difficulter possent verti indiligentiæ scribarum aut typographorum, seu temporum vitio. Quæ cum ita essent, probari quidem, ut sacra Biblia ex ipsorum Decreto de novo quàm emendatissima typis ederentur, ad quod Pontifex omnem de se opem pollicebat.

cebatur; sed totum id minimè satis fore censeri. Etenim vel sola menda expurganda erant, quæ scriptio-
nis vitio & injuria temporis irreperant; & quæ ratione possent fideles adigi ad hujusmodi translationem excipiendam iis in locis, ubi ea originariam locutionem, Græcam & Hebraicam, minùs propriè in Latinam transfert? Vel eradenda quoque erant secundi generis menda; & res in immensum nodosumque laborem itura esset: idcirco Legatis injungi, ut quid expediret, ipsi excogitarent.

(a) *Litteræ Farnesii ad Legatos, 13. Maji.*

(b) *Litteræ Farnesii ad Legatos, 25. Maji, 1546.*

2. Rescripserunt, Consilium Pontificis à se commendari de sacris Voluminibus quamprimùm emendatissimè imprimendis, & eorum qui Concilio aderant operam atque industriam offerri. Adjecere, Ad causam Decreti sustinendam omnino illud omitti non posse, nisi cunctis Patribus invitatis, cunctisque Theologis dissentientibus: ac brevi eventurum, ut quantum essent vere Biblia, ignoraretur; tot eorum interpretationes fuisse jam typis impressas, totque in dies imprimi, varias inter se in plurimis rebus gravissimis, aptissimisque ad fovendas novæ hæreses, aliasque pariter excitandas: contra verò Vulgatam numquam hæresis fuisse suspectam, cujus rei pontificissimam in sacris Libris rationem habendam. Quod spectabat ad errores objectos, ex Hebraicis seu Græcis exemplaribus; quod illa erant emendatiora, eò magis comprobata ex iis agnosci versionem Vulgatam. Quod spectabat ad ea, quæ putabantur in Vulgata obicere, ineptè, barbarè ac perplexè dicta; nemini interdicitum, quin ea declararet, illustraretque seu per interpretationem, seu per adjectas notas, seu per novam expositionem. Quod si ii, quibus forma Decreti molestiam exhibebat, loco illa adnotassent sibi plurimùm displicentia, navaturas fuisse operam Præsides, ut ipsis satisfaceret: quod si minùs id succederet, alia via consulturos. Sic à Legatis responsum.

3. At cui stomachum non moveat maligna Suavis oppositio, quæ non modò rei veritati in enarrando, sed simul sui sensus explanationi in judicando repugnat, quò semper sibi constat in calumniis probrisque ingerendis? Quod ad rem attinet, inducit hæc datum Roma ad Legatos mandatum, ut eo negotio superfederent. Merum planè commentum. Quod spectat ad animi sui sensa; ubi narravit habitam Tridenti Vulgatæ comprobationem, ceu inconsideratam reprehendit ob tantæ rei gravitatem, objectorum arduitatem, Patrum & Consultorum infrequentiam. At qui nunc, Pontifice rem pedetentim ac per noxa consilia perpendente, aliquam certè à Suavi illius commendationem expectabamus, quasi corrigentis id quod Suavis ipse in Tridentinis Patribus exprobrarat; contra ille in hoc epiphonema prorumpit: *Hujusmodi erat libertas Concilii.* Eorum igitur Decretorum legitimus censor ac iudex Suavis fuit; Pontifex non fuit? Illi ea damnare; hæc ne recognoscere quidem licuit? Quidnam sonat Suavi libertas? num potestas conficiendi Decreta ab omni Pontificis directione soluta? An ille ignorat, hujusmodi potestate apud Catholicos non modò non corroborari, sed perfringi quodcumque Conciliorum Decretum? Potuisset atramento parcere in hoc veluti arcano retegendo, nimirum, non fuisse Tridentino Concilio hanc libertatem: Romanus Pontifex, universa Ecclesia, ipsum Concilium hoc profitentur. At si libertas significat rationem agendi nullâ vi coactam, obtemperandique suo legitimo Principi; quam hujusce libertatis viola-

tionem obtrudere potis erat Suavis exercitam à Pontifice in Concilio Tridenti celebrato, hoc est, in alterius Principis ditione, ab Ecclesiastico dominatu seposita, Germaniæ finitima, absque Pontificis militari præsidio, ac denique ejusmodi, ut Legatis in ampla potius honestaque custodia, quàm in libero domicilio degere videretur? Et sanè ex usitata ratione, quâ ibi Patres loquebantur, sententiasque dicebant; argui potius licet, haud libertatem quidem Synodo defuisse, sed licentiam abundasse. Quamquam autem hæc Pontificis auctoritas non adhibita armorum robore, sed jurisdictione pacificâ spontè ab Episcopis obsequenterque suscepta, Concilio vigorem æstimationemque addat potius quàm demat; tamen quò liqueat, hac ipsâ jurisdictione quàm suaviter Pontifex sit usus, rem gestam subjiciam, quam narrat eadem (*) epistola Farnesiana ad Legatos, de qua hæc sermo est. Indicaverant illi Pontifici, quid statuendum de prælectionibus concionibusque paraturum; & quæ id Romanæ trutinæ fuisset commissum, & varii varia super eo, uti solet, animadvertissent; ea omnia Pontifex Legatis communicavit: sed hac additâ declaratione, *Id agi non ut imperaret, sed admoneret, & quò complurium judicio perspecto possent quid optimum esset statuere.* Pressus rem urgebo, Quæro: Potuitne Suavis per cunctas nequitias suæ technas nancisci, imò comminisci unum dogma Tridenti stabilitum, non inquam imperante, sed instante ac perluadente Pontifice? Minimè verò. Igitur quidquid ibi Fide credendam sancitum est, ita liberè Concilium egit, ac si nullus existeret Pontifex: quare nihil hinc peti potest coloris, vel umbræ, quibus Tridentinæ sanctiones inficiantur. At quorumdam mentes, quæ terreni omnino sunt, terrenorum etiam naturam induunt oculorum, qui à summo rerum ad spectabilem candorè læduntur & obcæcantur.

(*) 25. Maji quam ipsi acceptam à se futentur in prædicta responsione, 4. Junii.

CAPUT XIII.

Sessione quinta.

1. Fuit itaque 17. Junii habita Sessio. Quatuor illi Cardinales interfuere; novem Archiepiscopi, quadraginta octo Episcopi, duo Monachorum Abbates, tres Mendicantium supremi Præsides, præter minores Theologos majori auctos frequentia: quod nomen iis dabatur, qui jus suffragii non obtinentes, generalibus cœtibus non aderant. Conveniant etiam Oratores Cæsarei, alique illustres viri. Solenne Sacrificium celebravit Alexander Piccolomineus, Pientinus Antistes; tum Marcus Laureus Dominicanus pro Concione dixit.

2. Decretum de Originali peccato confirmatum est, repugnante tamen Paceco, iisque Patribus, qui prius in congressu ampliorem exceptionem Conceptæ Virginis expetierant. Erant ex his, qui imponendum contrariæ parti silentium postulabant, vel in universum, ut Aquensis, vel ad publicas Conciones coarctatum, ut Calaguritanus & Canariensis. Censebant aliqui, pro eo ac fenserant in congregationibus, oportere ut opinio pro Immunitate absolute pia declararetur; alii, magis pia. Turritanus dixit, tenorem Decreti uni parti displicere, nec alteri satisfacere; hinc verendum, ne veteres turbæ suffocarentur, ad Sixti Constitutionem à Synodo laudatum exortæ. Aliunde quoque Decretum illud non placuit Caveni Episcopo, propter verba scilicet, quæ à renatis excludebant quidquid esset odio-

sum Deo, cujusmodi illi videbatur esse concupiscentia. Nec defuere, qui ad antiqua sensa redirent de Concilii titulo; Fesulanus videlicet, Pacensis, & Ofensis, per consuetam ipsis contestationem.

3. Deinde ad alterum de restituenda disciplina Decretum progressi, ferè omnes illi consenserunt. Sed Turritanus petiit, ceteris comprobantibus, ut publicè legeretur, ac postea infereretur inter Acta Concilii Pontificium diploma, quo contrariis privilegiis derogabatur. Suadebat insuper, ut adderetur, non licere Regularibus ullo in templo concionem habere invito Episcopo; quam sententiam Complexi Aquinas, Bellunensis, ac Fesulanus: hic etiam porrecto libello denunciavit, haud sibi probari Decretum, nisi omnis pacendi gregis cura integrè libereque Episcopis restitueretur; idque toties quoties opus foret, se contestari. Sed è contrario fuit, qui Decretum improbare, ubi Regulares vetabantur in Paræciis concionari solo Parochorum permisso, cum Episcopus rogatus nollet ipsis facultatem concedere. Caramontanus postulavit, ut in confirmandis studentium privilegiis, per quæ liceret ipsis, causâ studiorum absentibus; Sacerdotiorum proventibus frui, exciperentur ii quibus animarum cura incumberet. Verùm hæ omnes sententiæ è consensu paucorum exortæ, sine fructu emarcuere.

4. Reliquum erar, ut ex Turritani postulato, cui Cœtus consenserat, diploma Pontificis recitaretur, atque ita peractum. (*) Ad Legatos illud datum fuerat; quin ad exemplar ab illis Romam missum, fuerat conformatum, pauculis tantum verbis mutatis, quæ Concilii solius auctoritatem in dubium vocabant; adeoque fomes esse certaminis poterant. Quod tamen Fesulano satis non fuit, ut videbimus: cujus ingenium cujusdam fœni simile erat, quod ignem per seipsum concipit. Ponebatur in diplomate, quamquam Synodus fuisset legitime convocata, & ipsi plenâ Legatorum Pontificiorum potestate præsiderent; tamen quò major esset eorum firmitudo, quæ adversus jus commune, sanctionesve Apostolicas statuerentur, De traducendis Sacerdotii primò vacaturi fructibus ad sacrarum Literarum Magistros, De Regularibus, De Concionatoribus, De Rectoribus Paræciarum, aliisque per privilegia immunibus, ac de Quæstoribus elemosynarum, expetiisse consensum auctoritatemque Pontificis. Idcirco id amplè ab ipso comprobari confirmarique, quidquid in hujusmodi rebus à Concilio decerneretur. Diploma communi silentio exceptum est, sicut (**) in postremo Cœtu, & cum gratiarum actione commendatum, excepto Fesulano, qui dixit: *Fiat absque præjudicio universalis auctoritatis bujus sanctæ Synodi.*

(*) Datum 7. Junii Anno 1546.

(**) *Litteræ Legatorum ad Farnesium, 18. Junii 1546.*

5. Post hæc Promotor Concilii Sevarolus institit, ut absentium contumacia accusaretur, agereturque in eos per edicta Tridentini templi valvis affigenda. Sed in eo non mediocriter dissensum. Duplex erat sententiarum classis, quibus plures adhæserant: altera Legatorum, id agendum arbitrantium in quemcumque haud legitime præpeditum: altera Giennensis, postulantis, ut exciperentur Germani; quam exceptionem nonnulli ad eos ampliarunt, quorum habendam rationem Cæsariani proximo in conventu petierant: alii contra ad eos restrinxerunt, qui Comitibus aderant, solum dum ea celebrarentur. Sed præter duas hæc acceptiores senten-

tias, Phanensis optabat, eorum dumtaxat qui Romæ debebant contumaciam accusandam. Alii adjecte, interdicendum Patribus, ne Tridento discederent, nisi causam discessus cognoscente & comprobante Senatu: alii alia opinati.

Postremò cuncti consensere, ut futura Sessio indiceretur die 29. Julii; ceterique ritus de more peracti.

6. Huic narrationi geminam falsitatem, eamque inexcusabilem Suavis pro suo more intermiscet. Narrat enim, Tridentum advenisse Galliæ Regis Oratorem Petrum Danesium, atque in ea Sessione à Massarello Regias literas fidei conciliatrices perlectas, & ab Regis Oratore facundam ad Patres habitam orationem. At reverà tres, non unus fuerunt Oratores, (*) quos postea nominabimus. Quin Danesius horum erat postremus; &, quod plaris refert, memoratæ Sessionis die nondum Tridentum pervenerant. Oratio verò non in Sessione solenni, sed in confessu generali, octavo Julii habita est. Hæc falsa sæpius affusa, quæ nihil conferunt ad Suavis causam promovendam, valdè conferunt ad hominis auctoritatem elevandam. Qui commodo suo mentitur, ostendit suam utilitatem plaris à se fieri, quàm veritatem: qui gratis citra commodum sapè mentitur, ostendit sibi nullo esse in pretio veritatem.

(*) *Constat ex Actis ac Diariis Massarelli, multisque Legatorum Literis.*

C A P U T XIV.

Objecta à Suavi emendationis Legibus in Sessione latitis: ubi agitur de Juris Canonici Consultis; deque potestate quam Pontifici tribuant: De Scholasticis; de que utilitate per ipsos, ac præsertim per S. Thomam collata: De Concionatoribus; deque in eos accusationibus, ob nimium gloriam & utilitatis studium.

I. Prosequitur deinde Suavis suorum Teutonum, seu veriùs suarum cogitationum commenta de reliquis in Sessione statutis. Sed quæ de dogmatum Fidei definitionibus attulit, jam supra lustravimus, & quod opus fuit discussimus. Quod spectat ad morum correctionem, ait: *In expectatione fuisse; ut prospiceretur Scholasticis, & sacrarum Legum Doctoribus: his quidem, quippe tributibus Romano Pontifici Divinas proprietates, adeoque ipsum Deum vocantibus, ac falli nesciam ejusdem auctoritatem, idemque Dei ac Pontificis Tribunal constituentibus.* Gradus hîc figendus, antequam ad Scholasticorum criminationes pergamus. Quis umquam è Canonum peritis Romano Pontifici tribuit id quod verè Dei proprium est, adeoque alii communicari non potest? Attribuunt ii quidem prærogativas quasdam, quæ solum duobus illis insunt; Deo nimirum tamquam primo fonti; Pontifici tamquam irriguæ materiæ, & pro eo ac dici solet, per modum participis. Num hæc blasphemia est? Hac ratione propriæ aliquæ Dei prærogativæ in profanis quoque Principibus agnoscuntur. Exemplo sit: Potestas obstringendi per legem, etiam in conscientia foro, cunctos certi cujuspiam Regni homines, in eo quod spectat ad felicitatem civilem cujusdam est auctoritatis, quæ non inest nisi tum Deo, quippe rerum omnium Naturæ Domino; tum ejusdem Regni Principi, quippe memoratæ Divinæ potestatis participi. Quin eadem ratione nulla omnino inter creatas res versatur adeò bonorum inops, quæ aliquam excellentiam non obtineat, sibi tantum ac Deo, nec alii præterea communem. Ita neque

Sol

Sol creatorum corporum potentissimus, neque Angeli procreatorum rerum præstantissimi, valent per se solos refrigerare atque humectare, quemadmodum valet aqua; sed ea vis extra aquam unice in Deo est: & in hac significatione quædam Dei proprietates est aquæ communis.

2. Imprudenter sanè loquitur, qui Pontificem quemdam Deum appellat: idque Romæ neutiquam permittitur. At quem lateat, quonam sensu id aliqui ex Canonum consultis dixerint? Non quo sensu Ethnici terrenos Principes Deos nominarunt, cæli numina cum iis componentes; sed quo Deus ipse hominibus dixerat, *Vos Dii estis.* Quod dictum productum ac iteratum fuit à Christo adversus Judæorum calumnias.

Tum verò, si auctoritas ab erroribus innoxia intelligitur in Fidei morumque decisionibus, ea sanè Romano Pontifici tribuitur non à solis Canonum peritis, sed à Theologis graviori pleniorique concordia: hujus, quem Suavis ab usum nuncupat, emendatio ab aliquo Smalcaldico, non à Tridentino Concilio expectari poterat. In aliis rebus, quæ vel ad rem gestam, vel ad Jus humanum pertinent, quinam sunt inter Canonum Interpretes, negantes errori Pontificem subjacere? Quis eorum concessas à Pontifice facultates frequenter irritas non agnoscat *subreptionis & obreptionis* vitio, ut ipsi loquantur; adeoque reipsâ errorem in mente Pontificis non admittat? Nonne ipsi pariter repudiant sententiam, quam in una è suis Constitutionibus professus est Joannes XXII. dominium ab usu non discernens in iis quæ usu consumuntur; eoque pacto nonne in articulo Juris humani Pontificem deerrasse pronuntiant?

3. Demum ex vero asseri potest unum esse Dei, Romanique Pontificis Tribunal in terris: perinde ac si quis diceret, Neapoli unum atque idem esse Proregis Regisque Tribunal; non quasi Rex Proregi non præsit, nequeat illius jussiones revocare, eundemque punire; sed quia in ea urbe Rex aliud Tribunal non erexit supra illud, in quo Regia jurisdictio per Proregem administratur. Ita cum Deus noluerit per se proximè potestatem Jûdicii apud mortales exercere, oportuit supremum Magistratum humanum constitui, à quo Dei nomine illa exerceretur; adeoque necesse fuit, ut illius supremi Magistratus Tribunal idem esset ac Dei Tribunal in terris. Hoc tamen non efficit, ne Deus tamquam manu Regiâ, & citra formam judicii, suâ inter homines jurisdictione fungatur modo quodam sublimiori: neque id umquam Scholæ sacrarum Canonum inficiantur.

4. Pergit Suavis, opus fuisse uti Scholasticis confuleretur; quoniam Christianæ doctrinæ fundamentum in Aristotelis Philosophia collocarunt, & sacris Literis prætermisissis, & cunctis in dubium revocatis; usque adeò, ut etiam in quæstionem adduxerint, an Deus sit; idque in utramque partem disputarint. Protectò vel Suavis quosdam minoris notæ peculiare Scholasticos arguit, vel omnes universè criminatur. Si vitium aliquorum acculat, remissioni debuerat, in omnibus disciplinis, ac potissimum in nobilissimis, adeoque maximè arduis, tolerandos esse professorum plerosque vitii laborantes: plurimam concedi, ut in illis ingenia exerceant, quò doctrinæ præstantia in paucis efflorescat. Quot medici ægroto consulant? Quot chirurgi artus enervant? Quot gubernatores sunt causa naufragii? Quot architecti ædes brevî ruituras construunt? Quid igitur agendum censeas? Nulli datum Reipublicæ

est, ut in sua quisque arte præcellat: vel ipsa Natura, quacumque humana solertia major, vitiosos partus, abortus, monstra præpedire non valet. Unicum superest remedium, ut videlicet eos artifices adhibeas, quos communis exilimatio comprobabat. Id usu venit Scholasticæ Theologiæ. Disciplinarum omnium præstantissima simulque difficillima ea est: ejus possessionem sibi multi arrogant, pauci obtinent: hos constanter admiratur hominum consensus; alii processu temporis quâ neglecti, quâ ignoti jacent, quâ etiam derisi.

5. At quoniam, quæ Suavis opponit, omnium Scholasticorum morem universè, impetunt, ea breviter ponderemus. Ubinam Scholastici doctrinæ fundamenta locant in Aristotele, & non in Divinis Oraculis? Nonne illius dicta communiter impugnant de mundi æternitate, de Divina in agendo necessitate, de negata ab eo creandi potentia, ac de aliis gravissimis capitibus, in quibus hallucinatur ex humanæ pupulæ infirmitate, ad lucem Divinam cæcutientis? S. Thomas Scholasticorum Princeps, nonne toties docet, sacræ scientiæ fundamenta naturales rationes non esse, sed Dei revelantis effata? Esse quidem Theologi, oppositas argumentationes à Philosophia desumptas dissolvere, cum adversus veritatem nulla possit germana demonstratio militare, adeoque neque ullus insolubilis syllogismus; non autem philosophicas comprobationes adducere? Quin si quis hoc audeat, næ ille periculo, inquit, exponet Religionem Christianam à Ethnicorum ludibrio, qui hujusmodi probationum imbecillitate compertâ, sibi persuadent nostræ Fidei fundamenta nutare. At verò Philosophiæ lumen triplici de causa maximè Theologiæ servit. Primò, quia aliarum sectarum errores impugnat, qui per ipsum revincuntur: Deinde, quia sophismata diluit Christianæ Fidei objecta, quasi absurda mysteria complectentis: Tertio, quia aliarum cognitionum opulentiam comparat, quæ tamquam consecutiones deducuntur, & ex Fidei dogmatis, & ex Naturæ notionibus simul conjunctis. Ad hæc tria commoda illis mirificè usus est laudatus S. Thomas, præsertim in Summa contra Gentes. Quòd si ad hæc emolumenta consequenda sibi suisque ceu ducem selegit Aristotelem, tam putidè, tam iniquè deluditur à Suavi, ut in eo potius incomparabilis ille Doctor de Ecclesia optimè meritis habendus sit. Etenim par est animadvertere, postquam Deus Fidem constituit per homines debiles ac vulgares, sed ab eo sapientiâ ac virtute divinitus corroboratos, quò in eo opere Auctoris Divinitas clariùs eluceret; post ea inquam tempora voluisse, ut doctrinæ præstantia in Ecclesia sua tamquam in sede perpetua consideret: idcirco per cunctas ætates viri scientiâ præclarissimi, iidem sacri Doctores fuere. Jam verò contigit, ut sub duodecimum circiter salutis nostræ sæculum Arabum secta magnam sibi doctrinæ laudem adeptam fuerit, qui Batiæ præcipuè imperitantes, Cordubam in Athenas panè converterant: atque per Aveirois solertiam Aristotelis Philosophia caput erexerat, quæ diutiùs saltem in Occidentis Provinciis vel sopita vel sepulta jacuerat. Eam verò & ordinatè & subtiliter explicantes, peripateticis rationibus resellebant irridebantque nostræ Fidei mysteria, quasi falsitatis convicta, eorumque assecras quasi credulos ex inscientia.

6. His in Ecclesiam aggressionibus opposuit Divina Providentia S. Thomam, qui optimè gnarus, in quacumque regione dominari eam religionem,

quæ

sum Deo, cujusmodi illi videbatur esse *concupiscentia*. Nec defuere, qui ad antiqua sensa redirent de Concilii titulo; Fesulanus videlicet, Pacensis, & Oscensis, per consuetam ipsis contestationem.

3. Deinde ad alterum de restituenda disciplina Decretum progressi, ferè omnes illi consenserunt. Sed Turritanus petiit, ceteris comprobantibus, ut publicè legeretur, ac postea infereretur inter Acta Concilii Pontificum diploma, quo contrariis privilegiis derogabatur. Suadebat insuper, ut adderetur, non licere Regularibus ullo in templo concionem habere invito Episcopo; quam sententiam Complexi Aquinas, Bellunensis, ac Fesulanus: hic etiam porrecto libello denunciavit, haud sibi probari Decretum; nisi omnis pascendi gregis cura integre libereque Episcopis restitueretur; idque toties quoties opus foret, se contestari. Sed è contrario fuit, qui Decretum improbare, ubi Regulares vetabantur in Paræciis concionari solo Parochorum permisso, cum Episcopus rogatus nollet ipsis facultatem concedere. Caramontanus postulavit, ut in confirmandis studentium privilegiis, per quæ liceret ipsis, causâ studiorum absentibus; Sacerdotiorum proventibus frui, exciperentur ii quibus animarum cura incumberet. Verùm hæc omnes sententiæ è consensu paucorum exortæ, sine fructu emarcuere.

4. Reliquum erar, ut ex Turritani postulato, cui Cœtus consenserat, diploma Pontificis recitaretur, atque ita peractum. (*) Ad Legatos illud datum fuerat; quin ad exemplar ab illis Romam missum, fuerat conformatum, pauculis tantum verbis mutatis, quæ Concilii solius auctoritatem in dubium vocabant; adeoque fomes esse certaminis poterant. Quod tamen Fesulano satis non fuit, ut videbimus: cujus ingenium cujusdam scœni simile erat, quod ignem per seipsum concipit. Ponebatur in diplomate, quamquam Synodus fuisset legitime convocata, & ipsi plenâ Legatorum Pontificiorum potestate præsiderent; tamen quò major esset eorum firmitudo, quæ adversus jus commune, sanctiones Apostolicas statuerentur, De traducendis Sacerdoti primò vacaturi fructibus ad sacrarum Literarum Magistros, De Regularibus, alisque per privilegia immunibus, ac de Quæstoribus elemosynarum, expetiisse consensum auctoritatemque Pontificis. Idcirco id amplè ab ipso comprobari confirmarique, quidquid in hujusmodi rebus à Concilio decerneretur. Diploma communi silentio exceptum est, sicut (**) in postremo Cœtu, & cum gratiarum actione commendatum, excepto Fesulano, qui dixit: *Fiat absque præjudicio universalis auctoritatis bujus sanctæ Synodi.*

(*) Datum 7. Junii Anno 1546.

(**) *Literæ Legatorum ad Farnesum, 18. Junii 1546.*

5. Post hæc Promotor Concilii Sevarolus institit, ut absentium contumacia accusaretur, agereturque in eos per edicta Tridentini templi valvis affigenda. Sed in eo non mediocriter diffusum. Duplex erat sententiarum classis, quibus plures adhæserant: altera Legatorum, id agendum arbitrantium in quemcumque haud legitime præpeditum: altera Giennenensis, postulantis, ut exciperentur Germani; quam exceptionem nonnulli ad eos ampliarunt, quorum habendam rationem Cæsariani proximo in conventu petierant: alii contra ad eos restrinxerunt, qui Comitibus aderant, solum dum ea celebrarentur. Sed præter duas hæc acceptiores senten-

tias, Phanensis optabat, eorum dumtaxat qui Romæ debebant contumaciam accusandam. Alii adjectere, interdicendum Patribus, ne Tridento discederent, nisi causam discessus cognoscente & comprobante Senatu: alii alia opinati.

Postremò cuncti consensere, ut futura Sessio indiceretur die 29. Julii; ceterique ritus de more peracti.

6. Huic narrationi geminam falsitatem, eamque inexcusabilem Suavis pro suo more intermicet. Narrat enim, Tridentum advenisse Gallia Regis Oratorem Petrum Danesium, atque in ea Sessione à Massarello Regias literas fidei conciliatrices perlectas, & ab Regis Oratore facundam ad Patres habitam orationem. At reverà tres, non unus fuerunt Oratores, (*) quos postea nominabimus. Quin Danesius horum erat postremus; &, quod plures refert, memoratâ Sessionis die nondum Tridentum pervenerant. Oratio verò non in Sessione solenni, sed in confesso generali, octavo Julii habita est. Hæc falsa sæpius affusa, quæ nihil conferunt ad Suavis causam promovendam, valdè conferunt ad hominis auctoritatem elevandam. Qui commodo suo mentitur, ostendit suam utilitatem pluri se fieri, quàm veritatem: qui gratis citra commodum sæpè mentitur, ostendit sibi nullo esse in pretio veritatem.

(*) *Constat ex Actis ac Diariis Massarelli, multisque Legatorum Literis.*

C A P U T XIV.

Objecta à Suavi emendationis Legibus in Sessione latitis: ubi agitur de Juris Canonici Consultis; deque potestate quam Pontifici tribuant: De Scholasticis; de que utilitate per ipsos, ac præsertim per S. Thomam collata: De Concionatoribus; deque in eos accusationibus, ob nimium gloria & utilitatis studium.

1. Prosequitur deinde Suavis suorum Teutonum, seu veriùs suarum cogitationum commenta de reliquis in Sessione statutis. Sed quæ de dogmatum Fidei definitionibus attulit, jam supra illustravimus, & quod opus fuit discussimus. Quod spectat ad morum correctionem, ait: *In expectatione fuisse; ut prospiceretur Scholasticis, & sacrarum Legum Doctoribus: his quidem, quippe tribuentibus Romano Pontifici Divinas proprietates, adeoque ipsum Deum vocantibus, ac falli nesciam ejusdem auctoritatem, idemque Dei ac Pontificis Tribunal constituentibus.* Gradus hinc figendus, antequam ad Scholasticorum criminationes pergamus. Quis umquam è Canonum peritis Romano Pontifici tribuit id quod verè Dei proprium est, adeoque alii communicari non potest? Attribuunt ii quidem prærogativas quasdam, quæ solum duobus illis insunt; Deo nimirum tamquam primo fonti; Pontifici tamquam irriguæ materiæ, & pro eo ac dici solet, per modum participis. Num hæc blasphemia est? Hac ratione propria aliqua Dei prærogativa in profanis quoque Principibus agnoscuntur. Exemplo sit: Potestas obstringendi per legem, etiam in conscientia foro, cunctos certi cujuspiam Regni homines, in eo quod spectat ad felicitatem civilem cujusdam est auctoritatis, quæ non inest nisi tum Deo, quippe rerum omnium Naturæ Domino; tum ejusdem Regni Principi, quippe memoratâ Divinæ potestatis participi. Quin eadem ratione nulla omnino inter creatas res versatur adeò bonorum inops, quæ aliquam excellentiam non obtineat, sibi tantum ac Deo, nec alii præterea communem. Ita neque

Sol

Sol creatorum corporum potentissimus, neque Angeli procreatarum rerum præstantissimi, valent per se solos refrigerare atque humectare, quemadmodum valet aqua; sed ea vis extra aquam unice in Deo est: & in hac significatione quædam Dei proprietates est aquæ communis.

2. Imprudenter sanè loquitur, qui Pontificem quemdam Deum appellat: idque Romæ neutiquam permittitur. At quem lateat, quonam sensu id aliqui ex Canonum consultis dixerint? Non quo sensu Ethnici terrenos Principes Deos nominarunt, cæli numina cum iis componentes; sed quo Deus ipse hominibus dixerat, *Vos Dii estis.* Quod dictum productum ac iteratum fuit à Christo adversus Judæorum calumnias.

Tum verò, si auctoritas ab erroribus innoxia intelligitur in Fidei morumque decisionibus, ea sanè Romano Pontifici tribuitur non à solis Canonum peritis, sed à Theologis graviori pleniorique concordia: hujus, quem Suavis ab usum nuncupat, emendatio ab aliquo Smalcaldico, non à Tridentino Concilio expectari poterat. In aliis rebus, quæ vel ad rem gestam, vel ad Jus humanum pertinent, quinam sunt inter Canonum Interpretes, negantes errori Pontificem subjacere? Quis eorum concessas à Pontifice facultates frequenter irritas non agnoscat *subreptionis & obreptionis* vitio, ut ipsi loquuntur; adeoque reipsâ errorem in mente Pontificis non admittat? Nonne ipsi pariter repudiant sententiam, quam in una è suis Constitutionibus professus est Joannes XXII. dominium ab usu non discernens in iis quæ usu consumuntur; eoque pacto nonne in articulo Juris humani Pontificem deerrasse pronuntiant?

3. Demum ex vero asseri potest unum esse Dei, Romanique Pontificis Tribunal in terris: perinde ac si quis diceret, Neapoli unum atque idem esse Proregis Regisque Tribunal; non quasi Rex Proregi non præsit, nequeat illius jussiones revocare, eundemque punire; sed quia in ea urbe Rex aliud Tribunal non erexit supra illud, in quo Regia jurisdictione per Proregem administratur. Ita cum Deus noluerit, per se proximè potestatem Jüdicis apud mortales exercere, oportuit supremum Magistratum humanum constitui, à quo Dei nomine illa exerceretur; adeoque necesse fuit, ut illius supremi Magistratus Tribunal idem esset ac Dei Tribunal in terris. Hoc tamen non efficit, ne Deus tamquam manu Regiæ, & citra formam judicii, suâ inter homines jurisdictione fungatur modo quodam sublimiori: neque id umquam Scholæ sacrarum Canonum inficiantur.

4. Pergit Suavis, opus fuisse uti Scholasticis confuleretur; quoniam Christianæ doctrinæ fundamentum in Aristotelis Philosophia collocarunt, & sacris Literis prætermisissis, & cunctis in dubium revocatis; usque adeò, ut etiam in quæstionem adduxerint, an Deus sit; idque in utramque partem disputarint. Protectò vel Suavis quosdam minoris notæ peculiare Scholasticos arguit, vel omnes universè criminatur. Si vitium aliquorum acculat, remissici debuerat, in omnibus disciplinis, ac potissimum in nobilissimis, adeoque maximè arduis, tolerandos esse professorum plerosque vitii laborantes: plurimæ concedi, ut in illis ingenia exerceant, quò doctrinæ præstantia in paucis efflorescat. Quot medici ægrotos conficiunt? Quot chirurgi artus enervant? Quot gubernatores sunt causa naufragii? Quot architecti ædes brevè ruituras construunt? Quid igitur agendum censeas? Nulli datum Reipublicæ

est, ut in sua quisque arte præcellat: vel ipsa Natura, quacumque humana solertia major, vitiosos partus, abortus, monstra præpedire non valet. Unicum superest remedium, ut videlicet eos artifices adhibeas, quos communis existimatio comprobant. Id usu venit Scholasticæ Theologiæ. Disciplinarum omnium præstantissima simulque difficillima ea est: ejus possessionem sibi multi arrogant, pauci obtinent: hos constanter admiratur hominum consensus; alii processu temporis quæ neglecti, quæ ignoti jacent, quæ etiam derisi.

5. At quoniam, quæ Suavis opponit, omnium Scholasticorum morem universè, impetunt, ea breviter ponderemus. Ubinam Scholastici doctrinæ fundamenta locant in Aristotele, & non in Divinis Oraculis? Nonne illius dicta communiter impugnant de mundi æternitate, de Divina in agendo necessitate, de negata ab eo creandi potentia, ac de aliis gravissimis capitibus, in quibus hallucinatur ex humanæ pupulæ infirmitate, ad lucem Divinam cæcutientis? S. Thomas Scholasticorum Princeps, nonne toties docet, sacræ scientiæ fundamenta naturales rationes non esse, sed Dei revelantis effata? Esse quidem Theologi, oppositas argumentationes à Philosophia desumptas dissolvere, cum adversus veritatem nulla possit germana demonstratio militare, adeoque neque ullus insolubilis syllogismus; non autem philosophicas comprobationes adducere? Quin si quis hoc audeat, nã ille periculo, inquit, exponet Religionem Christianam. Ethnicorum ludibrio, qui hujusmodi probationum imbecillitate compertâ, sibi persuadent nostræ Fidei fundamenta nutare. At verò Philosophiæ lumen triplici de causa maximè Theologiæ servit. Primò, quia aliarum sectarum errores impugnat, qui per ipsum revincuntur: Deinde, quia sophismata diluit Christianæ Fidei objecta, quasi absurda mysteria complectentis: Tertio, quia aliarum cognitionum opulentiam comparat, quæ tamquam consecutiones deducuntur, & ex Fidei dogmatis, & ex Naturæ notionibus simul conjunctis. Ad hæc tria commoda illis mirifice usus est laudatus S. Thomas, præsertim in Summa contra Gentes. Quòd si ad hæc emolumenta consequenda sibi suisque ceu ducem selegit Aristotelem, tam putidè, tam iniquè deluditur à Suavi, ut in eo potius incomparabilis ille Doctor de Ecclesia optimè meritis habendus sit. Etenim par est animadvertere, postquam Deus Fidem constituit per homines debiles ac vulgares, sed ab eo sapientiâ ac virtute divinitus corroboratos, quò in eo opere Auctoris Divinitas clariùs eluceret; post ea inquam tempora voluisse, ut doctrinæ præstantia in Ecclesia sua tamquam in sede perpetua consideret: idcirco per cunctas ætates viri scientiæ præclarissimi, iidem sacri Doctores fuere. Jam verò contigit, ut sub duodecimum circiter salutis nostræ sæculum Arabum secta magnam sibi doctrinæ laudem adeptam fuerit, qui Baticæ præcipue imperitantes, Cordubam in Athenas panè converterant: atque per Aveirois solertiam Aristotelis Philosophia caput erexerat, quæ diutiùs saltem in Occidentis Provinciis vel sopita vel sepulta jacuerat. Eam verò & ordinatè & subtiliter explicantes, peripateticis rationibus resellebant irridebantque nostræ Fidei mysteria, quasi falsitatis convicta, eorumque alleclas quasi credulos ex inscientia.

6. His in Ecclesiam aggressionibus opposuit Divina Providentia S. Thomam, qui optimè gnarus, in quacumque regione dominari eam religionem,

quæ

quæ à viris sapientiâ supra ceteros conspicuis traditur, nullamque inter humanas doctrinas nactus, seu majori habitam in honore, seu dignam ut haberetur, quam Aristotelica; in eam impensissimo studio operam dedit, atque illius Philosophi libros longè luculentius explicavit, quàm quicumque Arabum aut Græcorum. Quapropter magnâ illius Philosophiæ notitiâ, nec minori exultatione sibi comparatâ, vividi ingenii vi atque acumine eiusdem Aristotelis principis solutionem deduxit argumentorum, quæ non ab aliis modò, sed ab ipso Aristotele excusa fuerant rectæ Fidei dogmatis reluctantiâ. Absentibus postea in ejus vestigia plurimis Scholasticorum, effectum, ut quemadmodum prius peripateticorum doctrina Christianâ infesta credebatur, adeò cum ea fœdus coierit, ut recentes hæreticorum antelignani de ciscere à Vaticano nequi verint, quin simul desciverint à Lyceo, fidemque suarum commentationum elevaverint ex contemptu maximi Philosophorum, & fortasse inter ingenia, quæ Natura protulerit, præstantissimi. Id enim verò est, quod Suavi ejusque Lutherani in Scholasticis dolet, quod scilicet horum operâ ipsorum temeritati non modò Fidei, sed Philosophiæ lumen adverteatur; nec Romæ solum auctoritatis, sed Stagiræ.

7. Quid autem postea Suavis audeat increpare Scholasticos, quòd omnia in dubitationem adducant? Quisnam omnia in dubium revocat, nisi ipse, & cum eo novitatis molitores, qui Romani Pontificis & Conciliorum auctoritatem negant, legitimam Canonorum voluminum fidem, comprobata ipsorum versionis veracitatem; atque ita omnem certè credendi normam auimentes, Fidem pro libidine sibi construunt, eamque per momenta demutant? Contrâ Scholastici coherent inter se, sibi que omnino constant in tuendis tum veteris Catholicæ Fidei effatis, tum inviolabili veritate Tribunalis ea declarantis. Non in dubium vocant, an Deus sit, quod stultè Suavis autumat: vocant tamen in disputationem, prout necesse est vocare eas omnes enuntiationes, quæ nec per se ipsas, nec ex conjunctione subjectæ & affirmatæ rei evidentiam obtinent, qualem exempli causâ obtinet hæc: *Omne totum est majus sua parte.* Quin sanè operæ pretium est de rebus etiam hujusmodi disputare; non quòd probentur, sed quòd illarum perspicuitas appareat, & argumenta opposita dissolvantur. Itaque Aristoteles in Metaphysicis disceptare coactus est, ad confestimandam veritatem principii, omnium quæ nostræ menti affulgeant, evidentiâ, cuiusmodi est: *Non potest idem simul esse, & non esse:* quod ab aliquo ex veteribus philosophantibus negabatur. Ac in Physicis eidem necesse fuit, ut diutius insisteret in rei veritate demonstranda, quæ sensibus vel maxime patet; corpora videlicet loco moveri, quòd Zenonis sophismata, & quidem perdifficilia enuclearet.

8. Præterea certum quandoque est, quænam quæstionis pars veritati consonet; sed quænam ex adductis rationibus efficaciter illam comprobet, certum non est. Experimento comperimus, dari posse quadratum certo cuidam circulo æquale; sed hujusce rei demonstratio ingeniorum omnium conatibus adhuc incompta. Horum igitur problematum disceptatio non quidem ad amovendam rei dubitationem, sed ad comparandam legitimam probationem utilis est. Mens, nostra, nisi hac exercitatione excolatur, quippe lusciosa & pigra, sæpè dictum cum dicti ratione confundit, & illius secunda decipitur, dum huic, quamvis imbecil-

læ, præfidit; ac postmodum alterâ ceu debili patefactâ, de altero incipit dubitare. Quare per summam utilitatem Scholastici ac S. Thomas hujusmodi quæstiones in primis accuratissimè pertractant; & illam potissimè, quæ Religionis universæ basis est; *An Deus sit:* quæ tamen, utpote ex ipsa rei natura suâ sponte certissima, possit supervacanea videri; tamen ob nostræ phantasiæ crassitudinem, supra terrestria agrè assurgentis, nostrarumque depravationem appetentiarum, refugentium vindicem eorum facinorum, à quibus abstinere detrectant, tantoperè fortasse necessaria est, quantoperè à Suavi deridetur; atque utinam ipsi præcipuè necessaria non fuerit.

9. Pergit dicere, oportuisse ab usum auferri concionandi de rebus vanis, aliisque omnibus, præter Christum. Bene est: oportuisset pariter ab usum auferri, Divini Numinis per tot delicta quotidie lædendi: & in promptu erat Decretum edi, ut pro se quisque ex absolutissimâ virtutis normali genere, quâ ratione perpetua confecta fuisset Christiana generis emendatio. An Suavis ignorabat, legis solertiam haud in eo sitam, ut illa imperet quæ per se honesta sunt (si namque res ita foret, posset quilibet, quantumvis imbecillæ mentis homo, Legislatorem optimum agere) sed in eo sitam, ut adjumenta quædam præscribat parum facilia, quæ ad honesta deducant? Lex severissimi carminis promulgetur, ne quid præter Christum quisquam in Concione prædicet; quid inde? Concionator, quicumque sit ille vanissimus, ejus sibi observationem arrogabit, & se omnia quæcumque loquitur, eò referre profitebitur: oblectationem dicet attentioni conducere, attentionem persuasioni: vel ea excusatio leniter accipitur, & lex iudicatur; vel verè rejicitur, & tum gravis terror incutitur, ut concionandi ministerium planè reddatur intolerabile. Modus ad fructuosè conciones habendas, is omnino fuit, quem adhibuit Synodus: ut nimirum in Concionatoribus probitas ac doctrina ritè explorarentur; & ubi hi deerrassent, Præsulis etiam externi virgæ subjacerent. Non nisi Christum prædicare, & tamen auditores allicere, optimum enim verò esset: sed quod optimum, semper rarum.

10. Sunt quibus ad hoc agendum ars deest, cum ea, quantum arbitror, sit ratio concionandi maxime ingeniosa, & supra modum ardua: in aliis vis illa pietatis, ac virtus ad hos conatus desideratur. Quidnam igitur optabilius? Interdicere Concionem cuicumque, qui tam sublimem pietatis ac magisterii gradum nondum teneat, adeoque ad perpauca munus illud coarctare; an illud cuicumque permittere, qui mediocriter eo perfunctus sit? Hæc interrogatio illi par est, quâ quis quæreret, an sint excludendi à militia cuncti milites, qui imperterritum haud gerant animum, adeoque nonnumquam terga vertant: à Tribunalibus cuncti Jurisconsulti, qui egregie docti non sint, sed quandoque perperam judicent. Ut paucis dicam, à qualibet arte artifices omnes, qui aliquid in ea peccant. In multis bonorum generibus, rerum copia, quamvis imperfectarum, Republicæ conducibilior est, quàm paucitas cum excellentia. Majoris est emolumenti, ut in quolibet oppido, aut quovis in templo populi Conciones excipiant de Deo, de cælesti felicitate, de suppliciis æternis, audiant evectam laudibus pietatem, execrationibus abjecta vitia, tametsi his interserantur inania quædam ornata, & quæ sicut

rentiarum & eruditionis pompâ, quàm si nonnisi Pauli & Chryostomi perorarent, sed adeò pauci, ut animi populorum inter solas rerum profanarum nugas omnino silvescerent; adeoque à paucissimis vel rarissimè semen aliquod exciperetur, quod in cælestium cogitationum florem erumperet.

11. Censuram suam ita concludit Suavis: *Confulendum fuisse manifesta Concionatorum mercaturæ, sub eleemosynæ nomine.* Equidem si privatæ utilitatis, non æquitatis publicæ studio scriberem, huic sententiæ haud refragarer, quippe quæ singularem præ se ferre laudem videtur legis inviolabilis, quâ in eo genere Religiosa in qua recenseor Familia tenetur: sed ut ingenuè loquamur; nobis quidem facile est ab hujusmodi petenda stipe abstinere, quibus noster Ordo necessaria suppeditat, absque illo sanguinis pretio, quod solvitur per ruborem, ab exteris ea mendicando: eadem verò nobis pariter Christianorum largitio subministrat. At reliqui Concionatores, iis quorum indigent destituti, quoniam pacto ministerium exercere possunt, ita grave per corporis animique laborem dicentibus, ita conducibile audientibus, nisi per ipsum liceret, quæ sibi pro suo gradu sunt usui, comparare? Qui autem illius comparandi modus innocentior, quàm

stipendium capere piâ Magistratuum moderatione constitutum; vel etiam sibi semel ab auditoribus eleemosynam petere, voluntariè conferendam? Ceterum Quæstoribus, quibus eleemosynæ corrogandæ munus est, satis novit Suavis, à Synodo per hæc Decreta Concionem interdiciam. Postremo scire cuperem ab iis, quibus Suavis vita comperta fuit, num ipse sacris studiis operam impenderit procul à quacumque mercede; an potius ita copiosam acceperit, vel etiam in patria degens, ut quinta ipsius pars abundè Concionatoribus foret, qui laboriosam exigunt vitam, paucorum dierum quiete agrè fruentes. Non id affero ad incusandam hominis avaritiam; cum illi fama non eorum vitiorum notam inusserit, quæ cum corpore relinquuntur in terris, sed quæ cum anima deferuntur in tartara. Solum profero, quòd insimulationis iniquitas patefiat, cum ipse ab aliis exigat, quod in se præstare non poterat. Quin etiam si præstari posset, optandum id potius, quàm præscribendum. Cogitemus oportet, hominem spiritu ac terrâ concretum: adeoque sicuti humanam velle substantiam ab omni terreo defœcare, haud sanè est eam perpurigare, sed extinguere, ita pariter ab eodem terreo velle humanam virtutem sæpius abstergere, non est eam perficere, sed conficere.

HISTORIÆ CONCILII TRIDENTINI LIBER OCTAVUS.

ARGUMENTUM.

FOEDUS compositum inter Pontificem ac Cæsarem in Protestantes. *Adventus Gallicorum Oratorum Tridentum, ac difficultas de loco ipsis destinando Eorum publica accessio, & oratio. Varii congressus de argumento justificationis. Episcopi ex bello territi; eorumque transferendi vel dimittendi Concilii postulatio à Pontifice rejecta. Gravis rixa inter Cavensem & Chironiensem Antistes. Exercitus Pontificii, ac Farnesii Cardinalis, in Germaniam profectio Sessio prorogata. Publica inter Montanum & Madruccium altercatio. Rursus de Synodi translatione agitatur; & ob id Cæsaris in Cervinum indignatio. Difficultas retinendi Præsules Tridenti. Quæ à Cæsarianis proposita. Disputationes de variis justificationis capitibus, & multa Suavis errata. Decretum ea de re confectum. Varia observata ex facto de mente Concilii, spectantia ad nunnulas Scholasticorum controversias. Quæ inter Pontificem & Legatos agitata de translatione; & cur hi tantoperè illum expeterent. Farnesii veditus in Italiam. Ipsius consilium Tridenti de supersedendo, à Cæsarianis Ministris approbatum; sed non à Cæsare. Votum Caroli prorogandi de justificatione Decreti; & cur. Dies Sessioni, reclamantibus Cæsarianis, indictus. Quæ de Episcoporum in suis sedibus mansionem Decreto proposita, & de amovendis obstaculis. Expensa Suavis dicta de Sacerdotiis, & de Regularium immunitatibus. Sessio concorditer habita de justificationis Decreto; sed per magnam sententiarum varietatem in emendationis Legibus. Redarguta Suavianæ in ea Decreta animadversiones Grammaticæ, Theologicæ, Historicæ, Politicæ.*

CAPUTI.

Nova rerum capita Tridenti perpensi capta. Indictum Romæ bellum in Protestantes.

TENOR Decretorum, & ratio progrediendi in argumento justificationis, & Episcoporum in suis Ecclesiis mansionis, atque in ejus obstaculis removendis, tum Pontifici, tum delectis ab eo viris Romæ placuerunt (a) Interea Legati responso non expectato solite aggressi sunt opus futuræ Sessioni destinatum; eoque libentius

huic rei laborem impendebant, (b) quòd ipsis videbantur à justificationis articulo cetera dogmata pendere, & ex Decreto mansionis, ejusque obices auferendi, reliquæ morum leges: quare duobus hisce Capitibus constitutis, (c) sperabant & difficultatibus & Concilio finem brevi imponendum; qui vehementer exoptabatur, ob loci conditionem & valetudini noxiam, & intutam libertati. Atque ex altera parte spem omnem abiecerant fore unquam, ut Cæsar translationi acquiesceret: cum comperitum esset, quamquam ille captum consilium

progradiendi in articulis Fidei tulisset ægerrimè ; tamen ab ejus Administis toleranter devoratum , ne ansam animorum motibus præberent. Romæ verò pari sollicitudine Theologorum adhibebatur doctrina ad dogmata perpendenda, Consultorumque prudentia in emendationis negotio. Quinque præcipuè erant Theologi, Franciscus Romeus, Generalis Prædicatorum Magister, qui duobus aliis sui Ordinis utebatur; Bartholomæus Spina, sacri Palatii Magister; Albertus à Cattaro, etiam Dominicanus, qui exiguæ ætatis spatio haud exiguum nomen sibi comparaverat; Joannes Jacobus Barba Augustinianus, Pontificio Sacratio Præfectus, jam tum Aprutinis Infulis donatus, (d) & Dominicus nescio quis ejusdem Ordinis Theologiæ Magister.

(a) *Literæ Farnesii ad Legatos, 30. Junii 1546.*

(b) *Totum extat in Epistola Legatorum ad Farnesium, 26. Junii.*

(c) *Literæ Legatorum ad Farnesium, 26. Junii 1546.*

(d) *26. Maji 1546. ut in Actis Confistor.*

2. Verùm aliis armis sub eos dies bellum hæreticis parabatur. Tridentinus in Germaniam, ut narravimus, accersitus à Cæsare, ad Pontificem postea illius jussu perrexerit, fœdus inter utrumque confaturus ad hæreticos subigendos. Idque tandem 22. Junii in generali Purpuratorum Cœtu eorum Pontifice sancitum, ubi (*) Augustinus Cardinalis Trivultius pactionis capita recitavit; quæ erant hujusmodi.

(*) *Extant omnia in Actis Confistor.*

Cùm tot annos Germania divexaretur ab hæresi, cum summa rei tum sacræ tum profanæ jactura, nec extra cladis extremæ discrimen; cùmque innumeris rationibus illius tranquillitas fuisset quaesita, sed absque fructu; tandem hujusce rei gratiâ Tridenti Synodum coactam: at denuntiasse jam Lutheranos atque Smalcaldicos, nolle se illi subjacere. Quapropter, ut opera memoratâ Synodo celebrandâ navaretur ad Dei gloriam, & Christianæ Reipublicæ utilitatem, ac potissimum ipsius Germaniæ, Pontifici ac Cæsari visum esse, ut ambo in hisce pactis mutuò convenirent.

3. Cæsarem, opitulante Pontifice, bellum mente Junio suscepturum in Protestantibus Smalcaldicos, ceterosque hæreticos; atque omni vi conaturum, ut ad veram veteremque Religionem, absolutamque Sedis Apostolicæ obedientiam eos compellat; ipsi tamen interea licere idem ipsum mitioribus rationibus experiri. Sed quoniam hæc fœderis capita non nisi exeunte Junio firmata, ut dictum est; ad eorum calcem adjectum erat, eundem tunc verentem Junium intelligi; conditionemque supra recensitam ex eo fuisse positam, quòd ejus exemplar multò antè à Cæsare Romam perscriptum fuerat.

Haud fas esse Cæsari cum iis hæreticis in concordiam accedere, quæ illius fœderis summæ repugnet; aut quidquam in Religionis negotio illis concedere, absque diserto Pontificis, seu Pontificii Legati consensu.

Intra mensem è fœderis die, deponenda esse à Pontifice Venetiis centum aureorum millia, quæ unâ cum aliis totidem Augustæ jam numeratis, à Pontificii Ministris expendere in usum belli; quo quacumque de causa cessante, integrum esse Pontifici ea sibi resumere.

Obstrungi Pontificem ad mittenda, alendaque stipendio suo per sex menses, nisi prius bellum con-

ficeretur, ad expeditionis subsidium, duodecim pedum millia, & quingentos Equites, cum Apostolico Legato, qui eas copias duceret regeretque eo temporis spatio, præter ordinarios Centuriones ac Duces.

Ut Pontifex Cæsari concederet ad hanc expeditionem, modo aliàs usitato, dimidiam partem proventuum unius anni ex Hispanicis Ecclesiis: facultatem pariter impertiretur, vendendi quingentorum millium scutorum pretio beneficiaria opida ab Hispaniæ Monasteriis possessa, quæ in hoc bellum, nec alium in usum expenderebantur; ita tamen, ut Carolus iisdem Monasteriis damnum compensaret æqualifructu, vel ex prædiis, vel ex aliis redditibus decerpendo, eo sibi accepto lucro, quo bona jurisdictione prædita iis præcellunt, ex quibus solus fructus excipitur. At cum ea concessio esset inusitata, per eas cautiones moderationesque haberetur, quæ Pontifici viderentur, & per ejusdem curatores perficeretur. Hoc tamen extremum caput comperio Vaticano Senatui minimè comprobatum; qui debeat etiam leges fœderis jurejurando firmare, quod mox narrabitur: sed decretum est, ut quapiam aliâ ratione utilitati Cæsaris consulere-

ut bello durante, ac præterea sex eo absoluto proximis mensibus ambo Principes mutuâ sibi ope præstò essent, adversus eos qui alterutri ad hoc bellum obturbandum molestiam inferrent. Quam pactionem falsò narrat Suavis sancitam peculiari arcanoque scripto, quò Regem Galliæ, quem indicabat, celaretur; cum reverà fuerit in pleno Cardinalium Cœtu perfecta, & in Actis Senatus inter ceteras adscripta.

Fas esset cuilibet Catholico Principi venire in partem fœderis, cum ea oneris honorisque conditione, quam cujusque dignitas postulat.

Ut denique pacta sacri Collegii consensione probarentur. His postea subscribere Pontifex, & pro Cæsare Madruccius, ac Joannes Vega ipsius Orator; & ad ea referenda designatus est in Senatu (a) Legatus expeditionis Farnesius Cardinalis, (a) 25. Junii.

Dein 4. Julii, die Dominico Sacrum coram Pontifice celebratum in templo Capitolino, S. Mariæ in Ara Cæli dicto, quod in peculiari tutela & Cæsaris & populi Romani est: ibique Paulus crucem solenni ritu tradidit Legato, ejusque fratrem Octavium Farnesium supremum exercitus Pontificii Ducem constituit, vexillo solenniter consecrato. Et uterque abeuntium specie iter coeperunt, ac Legatus comitante Cardinalium Collegio usque ad Portam Flaminiam perrexit; tametsi re ipsâ Româ non decesserit, nisi post multos, dies, (b) de recentium hominum more, quo solennitas operis & opus ipsum conjungi non solent.

(b) 13. Jul. Romæ debebat, ut patet ex ejus Epist. ad Legat. scripta.

Certiores de re peracta Legatos Tridenti reddidit Farnesius, & copiosius (c) Maffæus, qui Pontifici à Secretis erat. Considerabant hi, tametsi plurimum discriminis esset in bello, nihil tamen in pace superfuisse spei de concilianda Germania; nisi gladius distringeretur, febri heclicâ moriendum: Concilium verò armorum vi confirmatum, forti brachio animoque constanti rem peracturum; cum ipsius Tribunal armatos quasi apparitores prævalidum exercitum haberet, & suarum quasi executorem sanctionum Carolum Quintum.

(c) *Literis 23. Junii.*

CAPUT II.

Congressus Tridenti de Justificatione, ac Episcoporum mansione apud suas Sedes.

1. Hæc Româ ad Concilii Præsides perscripta; qui neque mentis, neque corporis laboribus in eo promovendo parcebant. Suavis narrationem exorditur eorum, quæ post quintam Sessionem ibi sunt agita, tot mendis refertam, perinde ac si studuisset à vero secedere. Dicit habitum fuisse Cœtum 18 Junii proximè post Sessionem: sed reapse primus Cœtus (*) 21. Junii coactus.

(*) *Quæ narrabantur de rebus in Concilio dictis aut gestis, usque ad translationem, extant præter alia monumenta in secunda parte Actorum Pauli Tertii; in quæ sunt in summa Patrum sententiæ, ac minorum Theologorum, dicta in Cælibus publicis & privatis.*

Ibi Legatorum jussu lectum à Massarello scriptum de Justificatione discutienda. Verùm nihil ex scripto recitatum; sed Cervinus, cùm primus Collega ex morbo non adesset, ea de re in congressu locutus.

Cæsarianos Præsules alienum animum ab ea tractatione præ se gessisse; causatos, Madruccii missionem à Cæsare Romam factâ, indicari aliquid grandioris molis, quod chartæ committendum non esset: sed cùm alii oppositum sentirent, dixisse Legatos, Prævia rerum examina, earum sanctiones non esse; adeoque non nisi conducibile videri, temporis compendium facere. Et tamen hæc omnia merum somnium, in quo somnio ne partes quidem per se veræ; cùm ibi disputatum amplius non fuerit, an dogmatum definitio continuanda.

In subsecuta Congregatione, proposito à Legatis mansionis articulo, Vasonensem dixisse, ea de re nihil agi posse, nisi sublatis privilegiis, aliisque obstaculis, Episcoporum administrationi à Romana Curia objectis; ac proinde Legatos adactos, ut sine- rent de his etiam agi. Nihil à vero non discrepat. Legati non in secundo, sed in priori congressu de hoc locuti: neque nudum mansionis negotium proposuere; sed agebant, cùm ad eam Patres se paratos ostenderent, oportere potius mentem adjicere ad obices amovendos; adeoque notarent singuli, quæ in sua quisque Ecclesia experiretur; quamquam in difficultates res offensura esset, non quâ parte à Romano Pontifice; sed quâ à profanis Principibus penderet. Ac tam longe abfuit Vasonenis ab ea sententia, quam ab eo prolata Suavis affirmat, ut potius in superioribus Cœtibus, quod narravimus, affirmarit, experimento è se compertum, obstacula non certè ab Apostolica sede, sed à profana potestate proficisci.

2. Sed ad veram rei narrationem accedamus: Cervinus in hanc sententiam differuit: Justificationis articulum, de quo tunc agendum erat, obscurior em easurum, quàm jam sancitum de peccato Originali: etenim, cùm de hoc veteres Scholastici copiosè disputassent, de illo perpauca egisse. Plurimum tamen ei lucis affusum à Catholicis scriptoribus, qui à vigesimo jam anno Lutheranorum errores redarguerant. Adjecit Polus. Caput hoc superiori apte conjungi, ut cognitâ per illud bonorum jacturâ in primo Adamo factâ, inde intelligentur per hoc bona in secundo Adamo recuperata. Quòd res erat implicatior, eò frequentioribus precibus opus esse ad Divinum lumen impetrandum: se Patres cohortari, ut libros vel adversariorum perlegerent, non animo

Histor. Concil. Trid. Pars I.

invento, sed æquè in utrumque parato: neque dicent, Lutherus hoc scripsit, igitur falsum; cùm hæreticorum sit industria, falio fidem quarere veris admixtis: nisi hac animi æquabilitate illegerentur, sed pronis ad cuncta refellenda votis, veritas eam quærendo amitteretur: cujus rei exemplum conspici in Alberto Pighio, qui in articulo de Originaria noxa, dum universam Lutheranorum doctrinam rejicere conabatur, propè in Pelagianorum errorem lapsus est.

3. His porrò Pacecus addidit; Ad Justificationem expendendam non modò antiquorum Scholasticorum deesse subsidia, sed etiam veterum Conciliorum: Tridentinum id primùm eniti. Proinde videri sibi aliam hinc rationem ineundam, quàm in dogmate jam firmato: eam optimam fore, si Theologi per privatos congressus rem enuclearent inter se, donec omnia capita ritè censerentur expensa; quæ postea ita digesta, conjunctim ad Patrum Cœtum proferrentur; quo perspecto omnium inter se connexu, posset de cunctis pariter ferri judicium simul, ac Decretum confici majori cum luce, minorique temporis impendio: alii interim, quibus negotium erat datum, quæ fuerant observata ad mansionem spectantia, simul colligerent. Præter hæc dolere se dixit ex animo, ubi tam ardua negotia amplio- rem Patrum frequentiam flagitabant, non modò eos desiderari, quorum contumacia incusabatur; sed esse Patres, qui quotidie Tridento discederent. Et quamquam ille abirent, Sessionis die postea reverfuri, minime se aestimare ipsorum interventum in ea cæremonia, in qua voculam placet, proferrent. Quin mirum sibi videri, quo pacto nonnulli sententiam suam dicerent de iis, quæ prius accuratè non perpenderant. Proinde mandandum, ne quis inde absque facultate recederet; quam ad decem seu quindecim dies concedere Legatis liceret, ad longius tempus, non nisi Synodus daret.

4. Ad ea respondit Cervinus, Legatos ne brevissimum quidem abeundi tempus ulli indulgisse, cùm id Veronenis Antistitis Adjutori negassent, octo dierum absentiam postulanti, quo solenni Corporis Christi supplicationi in sua Ecclesia propinqua inter- esset; ac Episcopos hanc veniam sibi ipsi arrogare: unde cogitarent Patres, quid statuendum. Visum est, servandam eam rationem quam Præsides proposuerant, ac nulli abire fas esse, sicuti Pacecus admonuerat.

5. Habito non semel minorum Theologorum congressu coram Legatis, Patribus eò sponte adeuntibus, uti mos erat; rursus generalis Cœtus (*) convocatus, in quo Montanus, ex morbo jam confirmatus, dixit, auditis Theologorum placitis, posse rem in tria Capita dividi.

(*) *Ultimo Junii.*

Primum, quo pacto Jesu Christi merita ad eos applicentur, qui ipsius Fidem amplectantur, & quam illi postea gratiam mereantur.

Secundum, quid agendum homini Christiano ad Divinam in se gratiam custodiendam.

Tertium, quid illi agendum, qui acceptam à Deo gratiam postmodum amisit: & an vires ad eam recuperandam obtineat, & quo modo: & in quo hæc gratiæ recuperatio primæ susceptioni sit similis aut dissimilis.

In hanc divisionem assensum ab omnibus, excepto Pelago Trevirensis Procuratore, cui non satis ea videretur; sed agendum quoque de libero arbitrio: nam ut adultis gratia infunderetur, de

quo tunc sermo erat, cum de infantibus in superiore Sessione plenè dictum fuisset, consensus noster exigebatur, qui ex arbitrii libertate provenit.

6. Propositum insuper est, An post inferiorum Theologorum examen construenda esset à delectis viris forma Decreti ad Patres referenda, à quibus dispiceretur; an potius res ipsa jam à Theologis digesta, exponenda, nec nisi consultis antea Patribus conformandum Decretum. Hoc posterius magis placuit, tum quod indecorum videretur dictari sententiam, antequam quid sentirent Iudices proferrent, tum, quòd facilius est tela texturam exordiri, quàm jam contextam relarcire. Quare, quòd seriùs minorique mutationis indigentia perficeretur designatio, eò deinde præstantius confectum opus evaderet. Ad hæc consultum, an de singulis seorsim capitibus ferenda sententia, an simul de omnibus. Re ad Legatos rejecta, hi seorsim agendum de singulis censuere: quamvis enim id laboriosius, exquisitius tamen futurum. Etenim ut in corporibus, itidem in disputationibus, quò res magis dividitur, eò magis in lucem trahitur quòd altius latitabat.

Tanti habeo equidem haud prætermittere, hæc etiam minutiora in deliberationem adducta: quoniam historia non est oblectamentum vitæ, sed palæstra, & cujusvis artis palæstra; non tam pinacotheca quædam est, speciosis ad voluptatem operibus exornata, quàm officina opportunis ad laborem instrumentis referta: cum præterea mentis oculis ad spectabiles sint tenues rerum causæ? quàm grandia causarum effecta.

7. Nondum ad eam usque diem quisquam ex Episcopis obstaculorum syllabum detulerat, quibus vetabantur suas apud sedes manere: unde Montanus eos monuit, ut moram abrumperent. Turritanus proposuit, satius esse, certos patres deputari, qui à singulis liberius illa colligerent: & Vigerius auctor erat, eos pro Nationum numero seligendos. At Montanus, veritus ne id occasionem præberet ad peculiaris Patrum conventicula, & ad agendum per Nationum, non per Capitum sententias, adversus quàm fuerat constitutum, respondit: Legatos nolle Synodum individuam in partes discindi. Si Nationis unius Antistites ipsis simul proponerent incommoda, quæ suis in Regionibus experti fuerant, se libenter aures duros: paratos etiam esse fidem suam silentio obstringere, ut ne Pontifici quidem ullius nomen aperirent. Quæ verba, ut ex liberali moderatione prolata, ita cunctis, & Hispanis præsertim, plaudentibus excepta: cum id imperantibus accidat quòd Planetis, inter quos qui potentia præcellit, uti Sol cum eam exercet immoderatè, molestissimus; cum eam temperat, gratissimus evadit.

CAPUT III.

Galicorum Oratorum adventus. Deliberatio de statuendo ipsis loco. Difficultates inter eos, & Regis Romanorum Legatos ex æmulatione subortæ. Ikorum accessus, & Oratio in generali Congressu.

1. **P**ER eos dies (*) advenerant tres Gallia Regis Oratores, Claudius Durfeus, Jacobus Lignerius, & Petrus Danesius, magni omnes apud Gallos nominis, cum ob munera quibus fungebantur, tum ob virtutes quibus ea promeriti. In memorato igitur Cœtu (**) relatum ad Patres de iis excipiendis, designandoque ipsis loco. Paceus, vir quippe cordatus, Regis in Concilium pietatem pluribus commendavit, Legatosque hortatus est, ut in

consueto ritu mandati Regis excipiendi, benevolentia significatione, actionemque gratiarum quàm officiosissimè præ se ferrent: dubitari non posse, tum ad Sessiones, tum ad Congregationes eos admittendos, suâ prudentia ac doctrinâ iisdem adjumenta collaturos. Quòd spectabat ad locum, sibi tunc minime videri opus esse illum statuere, arbitrant, cum Cæsareis Oratoribus æmulationem haud futuram, nec ullos præterea Regios Oratores adesse Concilio: proinde rem hanc ad condiciones magis cogentes, magisque exagitata consilia reservandam. Quòd si demum statuendum id esset, aliud sibi dicendum non suppetere, nisi priorum Conciliorum Sedisque Apostolicæ ritum servandum de quo ingenuè tunc se fateri, non satis edoctum. Placuit ferè cunctis, uti res aut in Legatorum prudentia proponeretur, aut ex sententia Giennensis, in quam propendebant Præsides, ageretur.

(*) 26. Jun. (**) 30. Jun.

2. Fuit tamen, qui controversiam cum Rege Romanorum, quam alibi insinuavimus, importunè suscitavit: ac præcipuè Materanus, qui illius Oratores in Concilio Lateranensi Gallicis antehabitos dixit. Ad hoc respondit Armacanus, Maximilianum id temporis Regem Romanorum vocatum fuisse, quippe nondum Cæsareâ coronâ redimitum, at de cetero jam ab eo possessa jura omnia imperatoria; verum in præsentia Ferdinando merum in se titulum ad futuram Imperii successionem. Feltrienis affirmavit, Ex veterum exemplis posse duos Imperatores existere; & à se audiri Ferdinandum privilegia concedere: ac præcipua Cæsaris munia exercere. At Bituntinus objecit, Se nec legisse unquam, nec audivisse, Carolum ac Ferdinandum duos esse Imperatores; ac planè mirari, quòd res discordia in controversiam traheretur. Tunc Fabius Mignanellus Lucerenis Antistes, veritus ne quid turbarum ciceretur ex tam lubricæ disceptationis progressu, illam abscindere conatus, dixit: Ea de re non in Concilio disputandum, sed illam Legatorum prudentia committendam. Quòd communiter comprobatur, plerisque in reliquum causæ Gallici Regis faventibus. In se igitur Legati rem susceperunt; & quòd facilius perficeretur, Patres publicè monuerunt, in Synodi primordiis per sanctionem fuisse cautum, ne cuiquam ex ulla cæremoniarum officiorumque functione quidquam juris vel accederet vel decederet.

3. At Gallici Oratores (*) re compertâ vehementer commoti, & suspitionibus agitati: ac primò quidem per Agdensem Episcopum denuntiaverunt, exinde verò coram, eum privatim Legatos inviserent, velle se, quando res in controversiam venerat, ut sibi inter Principum Oratores locus destinaretur, alioquin abituros. Studuerunt Legati eos delinire, blandè componentes, ut potiori loco haberent communem plausum, quàm duorum triumve hæsitacionem in amplissimo confesso, ex tot tamque variis ingeniis animorumque affectionibus confato, & ubi sua cuique erat dicendi libertas: Oratores Ferdinandi ad nullam unquam Synodi functionem advenisse, postquam Caroli Oratores accesserant, qui utriusque fratris nomine interesse possent; adeoque opus non esse, litem intendere nihil de possessione certanti. Non tamen idcirco Galli conquiescere visi sunt, spatio ad deliberandum postulato. Præsides verò; præsertim Cervinus, ad suspitionem pronior, suspicati, Gallos Oratores, nactus Concilii statum aliter quàm proficiscentes sibi persuaserant, reditum cupere, colo-

coloremque conquirere: at ubi quòd ipsi proposuerant, Gallis haud probaretur, nihil amplius occurrebat iisdem futurum satis. Etenim haud fieri posse videbatur, ut res cum Ferdinandi Oratoribus planè componeretur, ob Principum, multoque magis administratorum tenacitatem, in hujusmodi prærogativæ argumentis numquam flexibilem. Ac longè minùs ea lis Concilii sententiâ dijudicari poterat, quippe quòd nec de eo scripta lex suppetebat, nec certa semperque constans consuetudo, & etiam si satis juris adductum fuisset ad ferendam sententiam, spes non erat partes obsecuturas. Arbitrabantur itaque Legati, unicè rem componi posse, si & hinc Ferdinandi Oratores abstinerent à congressibus: prout ipsis honorifice liceret, quandoquidem, cum post Cæsarianorum adventum numquam iis interfuisent, nullum per absentiam indicium concessi loci præ se ferrent; & hinc Galli satis haberent, fructus victoriae citra certamen obtinere. Atque ex Austriacorum parte res haud difficilis animadversa, cum Ferdinandi Oratores adhuc silerent, & Cæsarei submissâ voce significarent suorum animorum sensa in hujusmodi æmulatione frigentia; sed magis contenderent, Sedem prope se Gallis haud deberi, ob nescio quam Cæsaris in Concilio prærogativam; quam tamen petitionem intelligebant Legati haud tanti futuram Cæsari, ut ea obfirmatè vellet, cum alioqui tam alienus à dissolutione Concilii videretur: siquidem Principes, quantò constantius eminentiam sibi tuerent, tantò facilius propinquitatem aliis indulgent: ea verò singularis prærogativa neque recentibus exemplis nitebatur, neque spes aderat ut per ea tempora obtineretur.

(*) *Litera Legator, ad Farnesum, 1. & 2. Jul. 1546.*

4. Postremò, ut usu venit iis æmulis, qui concordia summam utrinque expetentes, in aliquam honestam officiorum speciem conveniunt; satis fuit post Cæsareos locum obtinere, (*) absque eo, quòd de aliis Oratoribus non accedentibus quidquam sanciretur: cum excitata à Cæsarianis controversia effecerit, ut Galli sibi viderentur litis victoriam consecuti, eaque contenti quiescerent, neque Cæsarei recusarent proximos sibi Gallos habere, quemadmodum in cunctis aliis functionibus, Aulisque Principum habebant.

(*) *In Cœtu generali, 8. Julii.*

Quin in solenni Gallorum accessu singularis urbanitatis gratia voluit adesse Mendoza, abesse solitus quòd quartanâ laboraret. Apertis januis excepti Legati, magnâ populi frequentia, qui de more novitatis illecebrâ excitus honorem auxit.

5. Postea Danesius luculentam Orationem habuit. Commemoravit initio Gallorum Regum in Religionem Christianam Romanamque Ecclesiam merita; sed narrantis potius quàm amplificantis more, adeoque gratius juxta ac efficacius. Revocavit in memoriam, à Magno Gregorio suis in literis attributum fuisse Childeberto Regi *Catholici* cognomen: huic titulo Gallia Reges abundè satisfecisse, quippe qui inter ceteros Christianos Reges præclarè se gesserant in studio Fidei universalis ac veteris sustinendæ: Gallia Regnum millenorum annorum spatio nullâ contaminatum hæresi in Fide perstitisse: ut in corporibus naturalibus, perinde in civilibus diurnam morborum immunitatem puri integrique sanguinis esse argumentum. Cum Reges Gallia probè nossent, Romanam Ecclesiam, in qua Princeps Apostolorum sederat, semper Christianis Gen-

tibus præfuisse, & tamquam Caput à cunctis Christianorum Episcopis concorditer ac reverenter agnitam; ipsos pariter eandem in illa dignitatem agnoscentes, suarum largitione ditionum prævalidam ditionibus reddidisse, suorumque capitum periculo periculis subduxisse. Quapropter mirum non esse, si Romani vicissim Pontifices Gallorum Regestamquam suos filios Primigenas agnoscentes, sæpius à Canonum nexibus eos absolverint, privilegiis munierint, oneribus relevarint, uno verbo, in Ecclesiam quasi peculiarem in civitatem receperint. Majorum pietati Regem tunc imperantem inhæsisse: qui post insignem victoriam in Insabria reportatam, ut accepit, Leonem X. Bononiam secum collocutum perrexisse, ipse ad eum salutandum processit, & cum illo amicitiam obstrinxit, quam postea cum Adriano, cum Clemente, & cum Paulo III. tunc vivente conservavit.

6. Sex supra viginti annis, quibus ipse regnaverat, agitatum tam turbidis procellis Ecclesiam, ut nemini propemodum exploratum esset, quidnam sibi de Religione credendum; à Francisco Rege, per eam sapientiam ac Religionis studium, quæ ab Apostolis suisque Majoribus doctus fuerat, interdictum, ne privatus quisquam suam interponeret auctoritatem in controversiis Religionis, cum ad id Ecclesiæ Decreta præstolaretur. Et quamquam animum gereret, quàm ad clementiam proclivem, tam à supplicis ac cædibus abhorrentem: tamen vim sibi ad induendam severitatem adhibuisse, quòd prius foret: atque Edictorum terrore, & executorum rigore id strenuè adeò procurasse, ut dum ea procella tot Provincias Nationesque vel absorberat, vel perverterat, posset ille tunc offerre Concilio adeò florentem Christiani Orbis partem intaminatam, planeque tranquillam. Decernerent itaque patres, quòd ipsis expedire potissimum videretur Religionis incolumitati, concordiaque Reipublicæ Christianæ; adeò ut Turcæ, Judæi, & utrisque deteriores quædam belluæ sub hominum specie, quæ Epicurum sectata conabantur ex hominum animis unâ cum Religione humanitatem evellere, in posterum Christi populo insultare, non possent. Cum Rex pariter animadverteret, quantum Christianorum quieti rectæque administrationi prodesset, ut uni supremo communique omnium Principi Petri successoris fideles obsequium exhiberent, quò Militantis Ecclesiæ eadem ac Triumphantis viva esset effigies, peculiari providentiâ usum fuisse, ut ne in ea quidem parte suo in Regno haberetur divisio; unde neglectis ingentis utilitatis illecebris, quæ à quibusdam proponebantur, spretisque finitimorum exemplis, nullo planè in pretio ipsorum amicitiam habuisse; ut in eo suarum ditionum quietem negligere visus fuerit: sed ab ipso justum bellum paci minùs honorificæ antehabuit. Ubi verò compertum fuerat, à Paulo III. destinari Tridenti Concilium ad hujusmodi incendium restinguendum, eoque præmissos ad rem digerendam Antistites aliquot, paucos quidem numero, sed probitate ac sapientiâ præclaros; a se quoque curarum communium particeps aliquos Regni sui Episcopos eò missos, qui laborum socii tanto operi vires impenderent. Postremò, cum ejus Majestati delatum esset, seriò rem agi, habitasque jam esse Sessiones aliquos, & nonnulla Decreta sancita; ne quid Rex officio suo deesset in re adeò necessaria, omniumque bonorum votis expetita, libenter ipsum interventurum fuis-

se tam sapienti, tam sacrosancto Conventui, cuique credendum erat Divinum Spiritum adfuturum: sed cum per Regni curas id sibi non liceret, eo suos Oratores ac Procuratores delegasse cum hujusmodi mandatis:

7. Tametsi Regi exploratum erat, Patres per seiplos sedulo perfecturos quidquid ab eo sanctissimo Senatu Christianorum Nationes expectabant; tamen quò animi sui sensa clarius exprimeret, illos in primis ab ipso rogari, ut quid esset credendum statuerent, hoc pacto concordiam Ecclesiæ restituerent. Etenim lis nulla acerbius animos discindit, Resque publicas labefactat, quàm dissidia de Religione; nec verendum, ne ulla Christiani hominis mens sanctionibus oblectaretur, quas ibi Patres Sancto afflati Spiritu edidissent.

8. Deinde cum plerique censerent, cuncta Ecclesiæ damna ortum trahere ex Ecclesiasticorum hominum corruptione, qui à via regia virtutis, veterum vestigiis trita, deerraverant; studerent ad pristinam disciplinam eos revocare, efficerentque, ut ille Ordo in se quidem exemplar sanctimoniam, sed aliquorum sordibus, tunc deformatus atque despectus, splendorem pristinum, ac primævam venerationem recuperaret. Restauratâ in his probitate cunctis ad imitationem prælucente, simulque auctoritate, transtundendam pariter morum correctionem in reliquam Christianam Gentis partem, quæ Sacerdotes sequitur tamquam duces. Hinc futurum, ut quidquid à Concilio præctare statutum fuerat in ea parte, quæ Clerus dicta est, quasi peculiaris Dei pars, ad cunctos postea Christianos diffunderetur. Ea verò omnia quæ à Patribus Tridentinis seu de doctrina seu de moribus decreta essent, curaturum Regem, ut in Gallia universa opera perficeretur. In id Regem Christianissimum potentiam suam nervos omnes intenturum, gladii quoque vim aciemque experturum, quem à Deo sibi porrectum, sicut ait Apostolus, *ad malorum vindictam, bonorum verò laudem tenebat.*

9. Postremò eos rogare, quoniam Romani Pontifices Galliæ Reges amplissimis privilegiis fuerant remunerati, quibus jam usque ab ætate Ludovici Pii pacificè potiebantur, ne consentirent quidquam eorum imminui; neque minus servari Gallicarum Ecclesiarum, quæ sub Regia essent tutela, veteres immunitates ac prærogativas. Id si præstitissent, Regem Regnumque eo id repensurum obsequio ac studio, ut Patres officiorum quibus functi essent numquam poeniteret.

10. Legatorum primus respondit: Res à Christianissimis Regibus præclare gestas pro Religione, atque Sede Apostolica, quamvis per se celeberrimas numquam tamen absque novo sensu voluptatis commemorari: id verò tunc peculiariter expertos Patres in earum commemoratione, quas opportunè adeò concinneque Gallicus Orator exposuerat. Regium legationis mandatum suscipi prout de jure (sic namque etiam Cæsareum acceptum fuerat) ipsos verò Oratores excipi quo par erat benevolentiam studio. Gratias Regi reverenter persolvere, quòd tam pio tamque parato esset animo, ac præsertim, quòd viros adeò eximios delegerit, qui suâ vice ibi fungerentur: sacrum illum Cœtum sedulo curaturum, cum ut Gallicana privilegia integra persisterent, quatenus Reipublicæ Christianæ bono congruerent, quòd noverat Religiosissimo illi Principi maximè cordi esse, tum ut quacumque aliâ ratione Regi gratificarentur: unde suâ tam proni in Concilium & Ecclesiam voluntate in dies magis ac magis ipse gaude-

ret. Hæc adeò honorifica, adeoque benevolenti Regis significatio ingenti planè lætitiâ Conventum perfudit. Etenim quamvis nossent, arborem post flores feliciter editos, non semper fructus abundè reddere; noverant etiam, nullam fructuum ab ea spem esse, nisi florum ubertas præcedat.

CAPUT IV.

Minorum Theologorum ac Patrum varia de Justificatione opinione.

1. Multis ante hæc diebus generalis Congressus, die 21. Junii habitus, articulum de Justificatione à minoribus Theologis expendendum curaverat, ut de hisce sex Capitibus suam sententiam dicerent:

Quid sit Justificatio, tum quod ad nominis significationem, tum quod ad ipsam rei naturam spectat; & quid intelligatur, cum dicitur, *hominem justificari.*

Quanam sint Justificationis causæ: nimirum, quid Deus efficiat, quidve ex parte hominis ad id requiratur.

Quo pacto intelligendum Apostoli dictum, *hominem justificari per fidem.*

Quid ad Justificationem pertineant opera, quæ ipsam antecedunt & subsequuntur: & quid ad eandem pertineant Sacramenta.

Quid antecedit, comitetur, ac subsequatur Justificationem.

Sancienda dogmata quanam auctoritate niterentur, seu Divinarum Scripturarum, seu Conciliorum, seu Petrum, seu Apostolicarum Traditionum.

2. Primum itaque Caput aggressi, (*) consenserunt omnes de nominis significatione; Justificationem scilicet esse transitum ab statu inimici, ad statum amici, filiique Dei adoptivi. De rei natura dixere, Causam ipsius formalem esse charitatem, seu gratiam animæ infusam: solus Laurentius Mazochius, ex Ordine Servorum B. Virginis, secutus est opinionem, quæ Magistro Sententiarum tribuitur, jam à Scholis deserta: affirmatque, Divinam gratiam non esse rem nobis intimam, sed extimam S. Spiritus nobis assistentis præsentiam.

(*) 28. Junii.

Idem pariter, unâ cum Gregorio Senensi Dominicanò, & Gregorio Perfecto Patavino, ex Eremitarum S. Augustini Familia, & quodam alio ejusdem Ordinis, censuit de secundo Capite, liberum arbitrium fungi munere causæ solum recipientis, non item agentis in opere Justificationis: quæ sententia minus Catholica habita est. Unde Legati (*) Romam scripserunt, cunctos Theologos, tribus quatuorve exceptis, Catholicè planè locutos.

(*) *Literæ Legator. ad Farnesium, 1. Jul. 1546.*

3. Neque solum in hoc à communi sententia hi recesserunt. Reliqui omnes concordabant in eo, quòd tertio loco proponebatur, dici hominem justificari per Fidem, non tamquam per integram ac proximam causam, sed tamquam per primam præparationem, primamque radicem necessariam ad omnes actiones proximè utiles ad consequendam justitiam: operationes alias vel solum remotè adjuvare, vel ad sola bona temporaria, non ad æterna: justum postea hominem reddi, etiam tamquam per causam integram atque proximam, per ipsam Fidem, non tamen solam; sed si sermo sit de causa efficiente, hominem effici justum per Fidem, prout conjunctam cum Pœnitentia & Baptismate; sin

de causa formali, prout ipsa Fides à Charitate sanctitatisque gratia informatur. Id inquam inter cunctos reliquos conveniebat. Sed quatuor quos nominavimus, & cum eis Joannes Utinensis Dominicanus, affirmarunt, hominem reddi justum per Fidem, quatenus ipse fidentissimè credit à se per Jesu Christi merita peccatorum veniam obtineri.

4. Præter hæc, ad quartam quæstionem plerique Theologorum responderunt: Opera Justificationem præparantia ipsam justitiam promereri, per eam meriti rationem, quòd *congruum* appellatur. At operibus post acceptam justitiam peractis, adeoque Divinam gratiam informatis, redditisque ob merita Christi potentioribus, cujus vivum membrum effectus est is qui ea peragit, omnes concedebant rationem meriti condigni ad conservandam augendamque eandem gratiam, æternamque felicitatem consequendam. At quatuor paulò antea nominati videbantur meriti vim admodum attenuare, atque in eo hæreticorum opinione haud multum abesse.

5. Antequam procederetur, (*) quæstio à Patribus tres in status partita, nimirum, Infidelis adulti, qui primò respicit, & justitiam accipit: Hominis qui acceptam justitiam in se servat: & Hominis, qui jam lapsus illam recuperat. Atque variorum hæreticorum errores ad hocce status pertinentes recitati: adeoque non illi dumtaxat viginti quinque ex uno Luthero desumpti, quos Suavis recenset; sed ad primum statum decem, novem ad secundum, quatuor ad tertium decerpti, non à Lutheranis modò, sed à Pelagianis, à Zuinglianis, & ab aliis hæreticis. Quos errores non afferro, quia lectoris molestiam par non esset operæ pretium.

(*) *In Cætu generali 30. Junii.*

6. Primum itaque status in examen adductus. De quo quærebatur: Quidnam de se infidelis enitatur, cum ad Fidem, ac deinde ad gratiam accedit. In hoc examen præter peculiare Theologorum congressus, octo generales Cœtus impenti, quòd Patrum omnium audirentur sententiæ. In primo (*) suas ex scripto protulere sententiæ Paceus, & novem Archiepiscopi. Enimverò novo semper stupore perfundor, cum Suavem comperio tam asseveranter Patrum sententiæ enarrantem; ut quamquam ipse adeò frequenter hominem in eo peccantem deprehenderim, semper tamen reibar ad habendam illi fidem, antequam ad explorandam narrationis falsitatem accedam, per legitima quæ penes me sunt earum rerum monumenta. Omisissis itaque prolixis narrationibus, quæ non alio emolumento, nisi affectatæ notitiæ ostentatione lectori molestiam exhiberent, eam solum referam partem illarum disputationum, quæ mihi memoratu digna videtur, sive ad explicanda Decreta inde profecta, sive ad exprimenda alicujus Præsulis sensa peculiariter observata, sive ad commendandum cujuspiam egregium opinionamentum; nimirum ad lectores tam de rebus quàm de hominibus, quòd historiæ munus est, exactius erudiendos.

(*) 5. Julii.

7. Solus in eo confesso Senensis Archiepiscopus cuncta Christo, nihil nobis attribuit, totam justitiæ acceptionem Fidei adscripsit, reliquis præparationibus nihil; quæ sententiæ Patribus malè audierunt. Contrà verò Materanus libenter auditus: disertè enucleavit, quo pacto opera Justificationi ac saluticonducentia à Divina gratia simul pendent, simul etiam nostra sint. Perpetuum hujusce

rei exemplar agnovit in Zacchæo, qui præveniente Dei gratiâ illustratus, & eam acceptavit, & percipit Christum videre; sed non poterat ob staturam pusillam, cujusmodi erat statura hominis in humilitate naturæ, & in culpæ profunda javentis: novæ gratiæ adjutus ope, votoque compulsus ascendit arborem, quâ erectæ mentis celsitas indicatur, Dei bonitatem ac misericordiam, Christi que merita contemplantis. Ibi verò benevolis oculis respectus à Christo, descendere jussus est, quòd in illius domo, hoc est in ejusdem anima, vellet manere. Is novam gratiam agnoscens, ac per suum liberum arbitrium vocationi promissioque Divino consentiens, absque ulla repugnantia aut hæsitacione domi suæ illum excepit: ejusque compertâ clementiâ, confirmatusque gratiâ, quæ jam ipsum prævenerat adjuveratque, Christum sequitur; ac per eandem gratiam dolore tractus, antea vitæ crimina detestatur, & eleemosynas elargitur; quæ opera ad charitatem pertinent: ac postmodum injustè ablata restituit, suam noxam confessus illis verbis: *Et si quem defraudavi, &c.* quòd poenitentiam opus est.

8. Luculenter in hac Evangelica figura Materanus ostendit delineatam integram seriem eorum quæ cujusvis hominis conversio ad Deum complectitur. In progressu verò multa produxit sacrorum Codicum testimonia, quibus liquet, minime ad salutem sufficere solam Fidem; sed præter eam exigi alios nostræ libertatis conatus, & Baptismatis Sacramentum. Deinde usus qua pollebat Jurisperitia, ejus doctrinis explicavit effata multorum Conciliorum, affirmantium Justificationem esse gratiæ opus; unde Lutherani conficiebant, eam nostri liberi arbitrii opus non esse: attulit autem legem, quæ incipit, *Servi electione*, tit. *de Legati & Fideicom.* & alteram, cujus est initium, *In re communi*, tit. *de Servit. Urban. præd.* quæ pronuntiant, Id quòd non est tantummodò meum, sed mihi cum alio commune, meum absolutè dici posse. Sententiam confirmavit auctoritate Cælestini Pontificis in celebri Epistola ad Episcopos Galliæ, & Augustini in Psalmum 145. Eadem postea declaravit delegati Judicis exemplo, qui nihil propriæ jurisdictionis obtinet, ut habetur lege prima in paragrapho ultimo tituli, *De officio ejus, cui mandata est jurisdictio*, cum ea tota in delegantem sita sit, at in delegato merum exercitium; ex quo tamen exercitio laus ac meritum illi provenit. Similiter, a se ab ille, tametsi gratia, quæ facultas honestè agendi est, tota Dei sit; ejus tamen usum obtinet homo, unde potest meritum commendationemque sibi comparare.

9. Atque ut in eo allatas à Christo similitudines usurparer, illam proposuit de vite ac palmitis, in cujus explicatione Christus dixerat, Agricolam esse Patrem, se Vitem, nos Palmites: & tamen, animadvertent Materanus, eodem in loco fructum referri ad ipsum palmitem tamquam ad causam, non ad solam vitam: *Qui manet, inquit Christus, in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.* Id experimento comprobavit, observans, si uvæ nigre palmes vite uvæ candidæ inferatur, uvam inde prognatam esse nigram; adeoque qualitatem certumque uvæ genus à palmitis desumi. Objectari à multis, Quidquid honesti operis humani libertati tribueretur, esse Divinæ gloriæ detractorem: sed falsò. Docemur enim à S. Basilio in Summa rerum Moralium cap. quarto, quemadmodum ab eo, qui Divina præcepta negligit, honorem detrahi Deo;

Deo; ita ab eo qui eadem custodit, Deum honorari: quod Christi verbis apud Joannem comprobavit: *Ego te glorificavi, opus consummavi*; quippe quod Patris erat gloria, opus à Filio, Patris ope perfectum. Et apud S. Matthæum nobis injungit, ut lux nostra in hominum conspectu ita refulgeat, ut videant opera nostra bona, & glorificent Patrem nostrum.

10. Nec minùs eruditè in alio Conventu (*) Senogalliensis progressum explanavit ab infidelitate ad Fidem, atque à Fide ad gratiam; ostenditque, Fidem esse januam, per quam ad Justificationem aditur: non tamen satis esse ad metam perfringendam, quòd veram januam ingrediamur; sed opus esse, ut stadium indefinenter percurratur, quod est Divinorum mandatorum via. Eucleavit pariter, quo pacto nihil aliud in eo ex nobis est, nisi quòd pacto nihil aliud in eo ex nobis est, nisi quòd vel obstacula non injiciamus, vel præveniendi Dei auxilio non resistamus.

(*) 6. Julii.

11. Ex adverso minùs rectè differuit Cavensis, qui profusâ oratione omnia ipsi Fidei arrogabat: arbitratus, eâ positâ illicò Justificationem subsequi, cujus individua essent comites Spes & Charitas, sed non causa, & quasi prodromæ. Hæc sententia Patrum aures offendit, ac pluribus rejecta est ab Episcopis Feltriensi, Minoricensi, ac Vasonensi; & inter omnes fustissimè à Motulano: hic enim non suam modò confirmavit, sed tredecim adversæ opinionis argumenta dissolvit: quæ postmodum à Stabienfi hæresis notata.

12. In eo postea Conventu, in quem Galli Oratores admissi, idem argumentum expensum. Ubi duas planè horas verba fecit Bertanus. Duo ille potissimum observavit: Alterum, Dici hominem justificari per Fidem, non autem à Fide: etenim nostra justitia non est ipsa Fides, sed eam per Fidem consequimur. Alterum, ubi Propheta dixit, (*) *Quasi pannus menstruatus universæ justitiæ nostræ*, ipsum minimè locutum de nostris operibus, perinde quasi cuncta essent contaminata & criminosa, quod sentiunt Lutherani; sed deploravit illius populi nequitiam, apud quem quodcumque honestum opus inspergebatur quam plurimis nozarum maculis ipsum deturpantibus: itidem ac inquinatur pannus, in quo minimæ quædam particulæ mundæ sint, sed undique plurimæ ac maximæ sordibus foedè inquinatæ. Hanc autem esse illius dicti reverà sententiam, ex adjectis verbis satis liquere: *Cecidimus quasi folium universi, & iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos: non est, qui invocet nomen tuum.*

(*) *Isaias cap. 64.*

13. Agathensis & Lancianensis dixerunt, Hominem agendo ad suam Justificationem coniti, quoniam vocationi potis est consentire ac dissentire. Et quantum ex eorum dissertationibus elicere mihi videor, tam ipsi quam alii pro eodem sumebant *active ac liberè* coniti. His adjecere, Negari ab Apostolo Justificationem haberi ex iis operibus, quæ Fidem antecedunt, & ab ea non pendent; quemadmodum non pendebant observationes cæremoniarum legalium, in quibus Hebræi plurimum confidebant, quos ibi Paulus alloquitur.

14. Bituntinus ita disputavit: Duo intervenire cum impius justitiam accipit; liberationem ab injustitiæ statu, & justitiæ adeptionem: illam huic antecedere; intelligens, ut arbitror, eam, quam

anteessionem Naturæ Scholæ nominant, perinde ac Solis adventus suæ lucis effusionem antecedit. Is itaque fortasse censuit per hujusmodi, quam dicunt Naturæ anteessionem, priùs nobis condonari peccatum per Divinam extrinsecus remissionem, tum verò, sed eorum temporis momento, cessante in nobis peccati obice, gratiam infundi, quæ Dei filii constituimur. Hinc ipse ajebat, antecedentem hujusmodi Justificationem ex eo haberi, quòd nobis imputetur Christi Justitia, qui veniam nobis impetrat: at subsequentem obtinet per Justitiam interius nobis infusam, non autem per Christi justitiam nobis extrinsecus imputatam, quod Lutherani contendebant. Etenim nisi Adamus peccasset, ejus posterius infusæ Justitiæ fuissent hæredes: cum igitur plus adjuvandum valeat Christi meritum, quam Adami delictum ad nocendum; par esse, ut per gratiam nobis à Christo impetratam, infusam justitiam recipiamus. Exin ostendit, peccatores à Deo vocari, sed non cogi: di ex eo patere, quod non omnes vocati vocationi consentiunt. Unde advertendum est, nec Bituntinum, nec alios per verbum *cogi* intellexisse, hominem adversus quam vellet operari; sicut accidit homini, exempli gratiâ, cujus pugnus per externam vim in ipsis frontem compellitur; sed operari ex injecta necessitate, & non ex libertate nostri arbitrii, ad utramlibet partem parati atque expediti. Adidit, per primum consensum in vocationem nos tendere in Fidem, quæ Fides Justificationi prævia, non est habitus infusus, sed ipse credendi actus; siquidem, ajebat ille (quod multi Scholasticorum opinantur) habitum Fidei non nisi unâ cum habitu Spei & Charitatis nobis infundi ipso Justificationis momento. Adscribit tamen Justificationem Fidei, non ceu causam proximam totius Justificationis, sed ceu totius Justificationis initio. Denegari ab Apostolo hujusmodi pretium operibus, intelligente opera externa, de quibus plurimum gloriabantur Judæi, quos ipse erudiebat. Exemplo sit; Abrahamum neutiquam justificatum per actionem externam, quæ *filium immolandum* obtulerat, neque per similes actiones; sed per actus interiores Fidei, seu per alios etiam aliarum virtutum, qui tenderent in honestatem à Fide propositam. Jam verò, cum polleret in Bituntino eloquentiæ nervis instructa eruditio, quæ per eam conjunctionem, quasi magnes chalybe præcinctus atque armatus, vires multis partibus incredibiliter adaugere ad pertrahendam sibi auditorum commendationem, si non æquè communem consensum, communem certe concordemque coronæ plausum reportavit.

15. At non æquè accidit grata Julii Contareni, Bellunenensis Antistitis oratio, cuncta Fidei ac JESU Christi meritis adscribens, & nihil operibus: cum hæc solum Fidei ac Justitiæ signa putaret, in quibus nulla vis inesset ad consequendam conservandamque Justitiam. Quemadmodum, ajebat ille, ubicumque Sol est, lux itidem est; adeoque solaris lucis aspectus alicubi, indicio nobis est fructuum, quos ibidem Sol procreat; tamen si fructuum procreatio non à luce tamquam à causa proveniat, sed ab aliis qualitatibus, Solis virtute procreatis, lucemque comitantibus. In supremi Judicii commemoratione mentionem operum à Christo fieri, non quia gloriam promereantur, sed quia Fidem probent; adeoque perinde esse à Christo dici, *Sitivi, & dedistis mihi bibere*; ac dici, *Ex hujusmodi opere patuit Fides vestra*. Quidquid nostrorum operum efficacitati conceditur, JESU Christi

San-

Sanguinis efficacitati detrahi. Hujusmodi sermo uti Patribus odiosus obstrepuit, ita in quibusdam memoriam refricavit veterum accusationum, quas Gaspar Cardinalis Contareni Julii patruus subiebat, quòd similia opinatus censeretur.

16. Prorsus aliter sensit Bernardus Disz, Calaguritanus Antistes. Negavit enim ab infideli viam sibi sterni per ullum opus ad promerendam vocationem, sed hanc merum esse donum liberaliter à Deo impertitum. Ajebat, positâ vocatione, liberum esse vocato vel obtemperare, vel obistere. Idem, dicebat, obtemperare si velit, credit, sperat, se convertit ad Deum, quem agnoscit propitium cuicumque ad ipsum confugienti; detestatur peccata, obfirmat animum ad Divinam legem observandam; ac Baptismum suscipit, in quo gratiam obtinet à Deo, quæ infusâ, redditur justus. Duas itaque res à Deo in nobis perfici sine nobis; hoc est, nullâ nostri arbitrii efficientiâ eas adjuvante, vocationem ad frugem, & Justitiæ illapsam: penes nosra libertatem esse utrumque suscipere, sed per opem Divinam: vocationem excipi, si ipsi obtemperemus; Justitiam verò, si ipsam velimus à Deo recipere, eam nobis offerente, atque ad infundendam parato. In utriusque hujusce doni usum nos unâ cum Deo agere, adeoque quodcumque nostrum opus honestum, totum esse nostrum, idemque Dei totum esse: Dei quidem, quippe agentis potissimi; nostrum, quippe causæ secundariæ. At idèò dici hominem per Fidem justificari, quòd hæc ex humilitate nativa nos attollit, motusque quosdam supra conditionem naturæ nobis imprimit, efficitque ut à Deo respiciamur ceu iter Justitiæ jam ingressi.

17. In sententiam è regione oppositam Cavensis ac Bellunenensis visus est ferri Canariensis. Affirmavit quidem cum aliis, opera in statu naturæ, ac per generalem Dei opem peracta, nihil continere meriti seu condigni seu congrui ad gratiam impetrandam; sed existimavit, Deum quandoque ex sua beneficentia moveri ab illis operibus ad eam concedendam: quod Pelagianam sententiam sapere nonnullis visum; (*) quamquam etiam ex sua misericordia eos vocet interdum Deus, quibus nulla ex naturæ operibus accesserit commendatio, sicut apparet in Paulo.

(*) *Acta Massarelli.*

18. Ingens omnes inceserat cura explicandi effectum Apostoli, Hominem justificari per Fidem: quod erat unicum erroris Lutherani perfugium. Idcirco Claudius Jajus è Societate JESU, Cardinalis Augustani Procurator, observavit, hoc ab Apostolo affirmari ad id quod proposuerat demonstrandum; nimirum, Justificationem effici gratis; propterea quod sola Fides, inter ea quæ ad Justitiam conducunt, donum est merè gratuitum; reliqua per Fidem à nobis impetrari: adeoque per ipsam Fidem nobis tribui non quòd justus simus, sed quòd justus esse possimus: ceterum de se Fidem haud sufficere, ut liquet ex Augustini dicto ad Bonifacium, expendentis quod in secundo capite S. Johannis habetur *Multi crediderunt in nomine ejus; ipse autem JESUS non credebatur semetipsum eis, eò quòd ipse nosset omnes*: Fidem igitur posse persistere absque probis operibus, atque in eo statu ad Christum sibi trahendum minimè sufficere.

19. Tunc sanè patuit, quemadmodum pro luminum varietate, quæ uni eidemque corpori admoventur, umbra ab illo projecta variatur, ita pro varia luce, quæ in hominum mentes incurrit, variam ab eodem imaginem conformari. Seripandus

Histor. Concil. Trid. Pars I.

duas agnovit Justificationes: Alteram, quæ homo ex impio efficitur pius; atque ad hanc dixit opera non conferre: siquidem ante seu Justificationem, seu quodcumque aliud peculiare beneficium, quò ad illam nobis via pareatur, nihil ex parte hominis exigitur: ideoque dici ab Apostolo, hominem gratis justificari. Requirit profectò ad hanc Justificationem præteritarum nozarum poenitentiam; non tamen poenitentia merito Justitiam concedi: hoc enim Pelagianum. Alteram Justificationem in eo sitam esse, quòd homo rectè progreditur Divinorum mandatorum viâ; atque ad id per dona S. Spiritus nobis conferri potestatem, ac postea præceptorum operum effectorem: & hoc pacto dici opera esse ad Justitiam necessaria. Hæc de primo Capite dictæ sententiæ memoriâ digniores, ferè omnes & variæ & concordēs: quod uberi voluptate disputationes condit, cum id ipsum & repetendi nimitatem, & contendendi austeritatem amoveat.

CAPUT V.

Patrum terror ex bello coortus. Consilia de Concilio seu dimittendo, seu transferendo; sed Pontifici non probata.

1. Propositum à Montano in Cætu generali 13. Julii, ut de duobus aliis Justificationis Capitibus conjunctim differeretur; quandoquidem impensa jam cura in primo discutiendo ad duos proxima magnam lucem afferret, & præstitutus Sessionis dies festinam rerum digestionem postularet. Tum admoniti patres, ut in futuro Conventu quatuor designarent, qui Decretum de articulo jam perpenso conficerent: atque arcanis suffragiis ad id lecti (*) Armacanus Archiepiscopus, & Acacensis, Bituntinus, & Bellocastrensis Episcopi.

(*) *In Cætu dies 15.*

2. Verum in eodem Conventu, ubi hæc electio habita, cum rogarentur Patres de duobus articulis sententiam, eamque Paceus pluresque Archiepiscopi tulissent; rogatus etiam suo loco Jacobus Caucus, Corfurensis Archiepiscopus, respondit: Se haud paratum ad eam rem advenisse; arbitratur, potius agendum de profectioe Tridento, ubi tanto cum discrimine versabantur propter imminens bellum, hostiumque propinquitatem: quod in se erat, nolle iterum in crucem agi. In eadem fermè verba Senensis prorupit, simulque periculum amplificavit ex fama virium Wirtembergensis, qui cum ingenti exercitu capitâ jam prope Oenipontem Clusâ, (*) progredi nitebatur. Materanus se quidem discriminis conscium, non verò ab eo perterritum esse ostendit; paratumque se dixit ad eandem quam Legati aleam subeundam, mortemque, si opus foret, cum ipsis oppetendam. Nec Legatis vel inopina, vel ingrata hæc discriminis secessionisque meditata strepuere: siquidem ad primum Cæsareorum armorum sonitum & antequam de sædere Cæsaris cum Pontifice comperit esset, Farnesio scripserunt: (*) Neque decoram, neque tutam ipsis esse eam mansionem, adeò propinquam militum copiis, hostibusque vi armorum instructis ac furore percitis: Tridenti nequam vires suppetere ad propulsandum copiarum impetum, ex variis locis minitantium, præsertim Lutheranæ Rætorum factionis; hos audacissime rem aggressuros, quòd noscerent Tridenti, Veronæ, Vicentiæ plurimos ejusdem sectæ versari: ab ipso etiam amico milite cavendum ob annonæ potissimum caritatem, quæ manus extimulat argenteo

Oo

vacuas,

vacuas, ferro munitas: Militum, juxta ac locustarum examina, quæcumque transeant, cuncta vastare: atque ut res esset, fieri non posse, ut Ecclesiasticorum imbellium conventus eâ sollicitudine agitato, animum adjiceret ad assidua intentaque studia, quæ seu dogmatum subtilitas, seu legum arduitas postulabat. Hæc animorum sensa fuisse jam à Legatis Toletano patefacta, de quibus Cæsarem admoneret: cum satis ipsi non intelligerent, quo pacto Carolus meditaretur Sacerdotum Concilium detinere inter militum copias ejusdem Concilii causâ inter se decertantium.

3. Præmonuerant idcirco Farnesium, ut ad primum belli fragorem, cum Tridenti nonnisi Præsules peculiariter additi Carolo perstituti essent, per diplomata Pontificis consuleretur, ne iis Patribus liceret quidquam auctoritate suâ statuere, Legatis ceterisque Episcopis absentibus. His publicis privatas literas addidit: Eâ se ratione scribere, non solum quod verè ita sentiret; sed non minus etiam, quod liceret Pontifici ipsorum Epistolam Cæsarianis communicare, ac per eam simul palam facere necessitatem in sedem tutiorem intra Italiam deportandi Concilii: quod aliis etiam de causis in rem fore videbatur. Hæc Legatorum sollicitudo Pontifici haud quaquam placuit; qui nec Cæsarem offensum vellet, dum scædus cum illo componebat, nec Synodum dissolutam, dum ad eam confirmandam bellum moliebatur. Quapropter eos jusserat illinc nullo pacto discedere. Farnesius verò (*) familiariter Cervino significavit, à Paulo plus animi in ipsis desideratum; proinde ostentandam potiùs constantiâ accessiorem ex armorum apparatu, quippe quæ ad contumaces Concilio subjiciendos parata essent: præcipuè verò perinde esse, militi diffidere Pontificis stipendia facienti, ejusque ducibus obtemperanti, ac fidem virtutemvè ductorum elevare. Aculeum verò temperavit, addendo, credidisse Pontificem commotos Legatos non vili periculi formidine, sed ingenuo translationis studio: eam nihilominus quam honestè tunc expeti, tam importunè tractari. Per hæc literas jussi pariter Legati incepta prosequi.

(*) 3. Julii 1546.

4. Id falsitatis geminæ Suavem redarguit: Altera est, dum narrat, pronum id temporis fuisse Pontificem ad Synodum aliò transferendam, ex Præsulum sententia bello prætenso; sep à Cæsare rei consilio prævalidis officiis abductum. Etenim memorata responsio Pontificis ad Legatos pervenit, antequam planè innotesceret Cæsari fœderis stipulatio. Altera, ubi affirmat, Legatos jussu Pontificis procraftinatos, consultoque tergiversatos. Et tamen in omnibus Actis, in ipsorum literis, in cunctis Pontificiis jussionibus, nihil apertius deprehenditur, quam ipsius sollicitudo ad opus promovendum; in quod & publicum bonum, & privata securitas coalescebant.

5. Inculcata à Paulo Tridenti mansio molesta fanè Legatis acciderat. Et Cervinus (*) Maffeo eâ quâ solebat familiaritate significaverat, se quidem obtemperaturos, ut qui non metus impulsu, sed suausu libertatis ea scripserant: suggereret tamen ille considerandum Pontifici, quænam Cæsaris armati partes imposterum futuræ essent; nimirum Concilio leges dare, essetne de dogmatibus disputandum necne, quæve ratione de ea ipsa re agendum: nec posse repullam reddi; ut actum fuerat, cum Cæsar per Nuntium sua vota patefecerat. Verum tamen ne ob hæc quidem Paulus à proposito de-

stiterat; neque postea (*) comprobavit, ut propter copiarum transitum Sessio retardaretur, quo Legati proposuerant, objectâ Patrum in eo tumultu commotione. Quapropter significandum ipsis curaverat, neutiquam oportere exemplum illud prorogationis inducere, quin potiùs armorum fervore ad promovendum Concilium incalescerent: præsertim verò, quod præscripto Sessioni die jam exercitus trajacisset. Tridenti tamen adeò trepidatum fuerat, ut Episcopi fugam meditarentur: (***) quod ægerrimè tulit Mendoza. Certior de his factus Farnesius Cardinalis in Castro S. Joannis, oppido Bononiensis ditionis, quò cum copiis pervenerat, scripsit ad Legatos adjecto aculeo: Excusari nimirum à se eorum hominum formidinem, quippe Togatorum. Sed nulla commotio animi magis detrectat imperium non alienæ modò, sed propriæ voluntatis, quam metus.

(*) *Literæ Card. S. Floræ ad Leg. 23. Julii anno 1546.*

(**) *Diarium Massarelli, 15. Julii.*

CAPUT VI.

Gravis rixa inter Cavensem & Chironensem Antistites.

1. Jam verò nec mitior Togati, nec sacra Episcopii professio satis fuere, ne furor loco formidinis succenderetur in Cœtu diei 17. (*) Cavensis Antistites, memor quam communiter oblocuti fuerant Patres in suam præteritam dissertationem, non tamen ipsam revocare, ut par erat, sed ampliùs confirmare studuerat more hominum, qui ut falsa opinantis nomen effugiant, etiam pertinacis notam postea contrahunt: ac plura sanctorum Patrum volumina secum attulerat, à quibus idem tradi, quod in se fuerat reprehensum, arbitrabatur. Dimisso Conventu, antequam Patres è conclavi confessus abirent, Dionysius Zannettinus, Græcus ex Ordine Minorum Observantiæ, Chironensis Episcopus, cum Britinoriensem ac Reatinum privatim alloqueretur, dixit, In futuro Cœtu rejecturum se quidquid Cavensis affirmaverat, nec posse ab eo suam vel inscientiam vel proterviâ excusari. Tum Cavensis, qui Zannettini de se sermonem confusus subaulculaverat, propiùs accedens, percontatus hominem est, quid de se submurmuraret. Tum alter, fortasse ratur, quæ dixerat ab altero integrè audita, sibi quæ de illo protuleat imprudenter, haud suspicatus à Cavensi ea percipi, Græcorum more animosè respondit: *Enim verò mi Præsul, tuam tibi vel inscientiam vel proterviâ excusare non licet.* Tum verò Cavensis, ut mos est iracundiâ percitis, exarsit in ultionem longè perniciosiorem ultori ipsâ injuriâ, quam ultum ibat. Nam in Chironensis barbam injectâ manu, multos ex ea pilos evulsit, & confestim abscellit. Pluribus eò confluentibus, Chironensis non aliud indignantis indicium prodidit, quam iterare elatâ voce quæ dixerat, seque etiam ad ea comprobanda paratum confirmare. Præsides ac Patres deformi spectaculo incredibiliter perturbati: Toletanus verò improvisâ facinoris indignitate commotus exclamavit, Non satis esse Cavensi hæreticè loqui, nisi etiam Catholicos Antistites injuriosè lacesseret; proinde videri sibi pœnâ multandum, reliquis exemplo futurâ. Responderunt Legati, Graviter etiam Chironensem peccasse, qui alterum irritarat; se verò de correctione pro eo ac opus foret, cogituros.

2. Cum

(*) *Quidquid accidit, habetur in 2. parte Actorum sub Paulo III. jam citata, & in Actibus Massarelli.*

2. Cum id manè contigisset, accitis iterum post meridiem Patribus, dixit Montanus, eos convocatos, non quò de nostra Justificatione, (*) sed de nostra infirmitate differerent ob Cavensis delictum; indicans, Oratores haud opportunè illi causæ interfuturos, Tum Mendoza, quò fortasse Collegæ dicta in antemeridiano Cœtu corrigeret, ait se convenisse, non quidem causæ illius quæstioni adfuturos, sed reum commendaturos, non certè indignum clementia, quippe & in noxam improvisam incogitantè actum, & ab altero graviter lacessitum. His dictis, unâ cum reliquis Oratoribus abscellit, simulque veniam petiit Venetias paucis diebus nomine Cæsaris adeundi. (***) Id itineris suscipiebat, eum eo Senatu conquesturus, quò sollicitus de apparatu bellico in Protestantè, suspicatusque, sub Religionis specie consilium universæ subjiciendæ Germaniæ delitescere, Pontificem à tœdere dehortatus fuerat, Legatosque ab hostibus missos blandè ac benevolè exceperat.

(*) *In Actis ac Diario Massarelli, 17. Julii; & in Actis Arcis S. Angeli.*

(**) *Vide Diarium Massarelli, 18. Julii.*

3. Montanus ad confessum dixit; Delictum cunctis esse compertum: proinde nolle se illud vel minuere vel augere: ferrent Patres sententiam; ex ea Præsides processuros. Adiecit Cervinus; Facinus jam evulgatum; adeoque ad turpis exempli remedium pœnam pariter evulgandam. Paceus inspectum à se aliisque compluribus factum negavit: hinc censere, rem legitimo ritu inquirendam; interim verò Cavensem seu domi suæ, seu honesto in loco retinendum. In eam sententiam plures ivere: sed Oseensis consideravit, graviorem in Sanfelicio fuisse præbitam à se causam, quam illatam ipsi injuriâ: semel atque iterum ab illo pravam doctrinam affirmatam adversus communem Patrum sententiam: proinde utrumque crimen ad Tribunal Pontificis deferendum. Cui alii consentire, arbitrati, non inesse Concilio ad eam rem facultatem, sive ex ipso genere causæ, non spectantis ad eas, quæ in diplomate convocationis exponerentur, sive ex hominis prærogativa, qui à Pontifice cum potestate missus fuerat.

Calaguritanus Patres monuit, caverent, ne reo pœnam irrogarent, quæ in ipsius commodum reverà cederet. Si domi suæ contineretur, quid aliud esset, nisi otium illi concedi, dum ceteri desudarent. Sin alicujus Patris in ædibus custodiretur, perinde foret, ac eum hospitio lautius excipi, non carceri durius mancipari. Si leviora delicta antea non impunè abiissent, nequaquam hæc tam gravis noxa nunc Synodum dedecorasset: quod si eadem leniter puniretur, utique longè graviores expectandas.

4. Nec tamen deerant, qui hominem miserabantur; ac in primis Martiranus, S. Marci Episcopus: hic adductis excusationibus addidit, Magnam esse diminutionem criminis ipsam criminis confessionem; & dum Cavensis ad omnem sententiæ severitatem adeò paratum animum præ se gerebat, haud levem ex eo clementiam demereri. His consentiebant Loffredus, Vigerius, ac supra ceteros Mussus, qui non destitit uberrimo eloquentiæ suæ melle Patrum animos inspergere, quo ipsos erga fontem mitigaret. Inter primos Tridentum accesserat Mussus, non tam ut Synodum ingrederetur, quam ut formaret: postea in eo Christianæ Reipu-

Hist. Concil. Trid. Pars I.

blicæ theatro quasi siparium submoverat, solenni ad eam aperiendam habitâ Oratione: deinde verò gravissimis semper deliberationibus adhibitis, tanti corporis non membrum, qualecumque, sed penè dextera censebatur; adeò ut illius ac Sarraceni Materani Archiepiscopi amplissimas compererim commendationes, apud Pontificem habitas à Legatis. Hinc sibi videbatur Mussus eam meritis auctoritatem, quâ fretus, non modò rationibus persuaderet, sed etiam precibus impetraret. Eapropter se dixit reo veniam à Patribus implorare: per eam remunerationem sibi repensum iri quidquid laboris impenderat in primo lapide illius Concilii jaciendo, quidquid operæ, quidquid animi corporisque insumpserat in eodem promovendo: paria, quin potiùs auctiora inesse Cavensis merita, qui Pontificis administrator eò missus, diuturnâ ac laboriosâ procuratione domicilium paraverat & instruxerat illi venerando Senatui: par non esse, ut opus sacrosanctum, unde sibi felicitatem Ecclesia pollicebatur, præcipuo illius officii infelix evaderet. Ubi vellet crimen vindicare, mutarent hominem: Mussus ipsum adesse, qui caput suum luendæ pœnæ libentiùs objectaret. Tum Sanfelicii ingenium, nobilitatem, solertiam, probitatem extollere; qui certè plurimis aliis muneribus præclare gestis virtutem suam commendarat, cum in gravissimis Magistratibus, tum potissimè in Bononia Urbis Prolegati nomine administrandis; sed numquam ullo alio delicto vitam antea actam fœdaverat: quin verè ne illud quidem in ipsius vita patratum dici posse, hoc est, in hominis vita quæ compos rationis est; cum iracundia sit brevis insania, brevique rationis interitus.

5. Sententiis auditis, Legati aliquantulum invicem submissâ voce collocuti, dixerunt: Ex plurimorum indicio ritè habendam de crimine quæstionem; interim verò ipsum reum non domi suæ, nec apud quempiam ex Patribus, ob causas à Calaguritano adductas, nec in publica custodia, ob gradus dignitatem, sed apud Franciscanos Observantes in Cœnobio S. Bernardini detinendum. Quod autem ob Chironensem ab eo publicè violatum esset anathemate irretitus, monuere, ab omnibus ejus consuetudinem esse evitandam.

6. Quæstio habita à Massarello, qui Concilio à Secretis erat, testibus partibusque ad examen accitis. Chironensis & injuria condonavit, & flexis genibus supplicis in generali Conventu Cavensis pœnam à Patribus est (a) deprecatus.

(a) 28. Jul.

Interea Pontifex rem edoctus intimè doluit, jussitque Præsides severè se gerere. (b) Itaque Synodi sententiâ Sanfelicius Tridento & Concilio ejectus in exilium perpetuum, justusque adire Pontificem, penes quem erat anathematis expiandi potestas, ut ab eo exolveretur. Sed hic rigorem (c) lenitate temperaturus, facultatem Legatis impertiit ibidem hominis privatim absolvendi, (d) remittendique pro ipsorum arbitrato ad suam Sedem, Jacobo Jacobello, Bellocastrensi Episcopo, communi comprobatione suscepto ad res Concilii procurandas. (e) Profectus inde Sanfelicius diu neglectus vixit, & per aliquod etiam temporis vexatus, ut patebit; quousque post multos annos, quatuorque Pontifices, restaurato Concilio, ad pristinum in eo munus evocatus; amplissimæ gratiæ dono duxit, quòd in primum gradum tunc rediret, cum in fastigio collocandus fuisset. Demum decre-

decrepitâ jam ætate ad mediocrem Venustum Episcopatum (f) promotus: id verò mercedis loco tot ab eo exantlatis diu laboribus accepit. Usque adeò suæ quisque officit existimationi, dum illi immoderatiùs studet.

(b) *Literæ S. Floræ ad Legat. 23. Jul. 1546.*

(c) *Ejusdem literæ ad Legatos, 26. Aug.*

(d) *Absolutus est 3. Sep. in Diario Massarelli, Actisque Arcis S. Angeli.*

(e) *Literæ S. Floræ. 1. Sept. 1546.*

(f) *Vide Ughellium de Episcopatu Cavenfi, an. 1520.*

CAPUT VII.

Copiarum, & Legati trajectio. Sessio prorogata. Poli morbus, adeoque dimissa Legatio. Montanum inter ac Madruccium dissidia.

1. **A**T quò rerum seriem resumamus, 13. Julij Tridentinus cum insigni nobilium virorum comitatu obviam Farnesio Legato processit Roveretum usque, oppidum haud longè positum, ubi Farnesium tertiana febris invaserat. Interea ad Maffarellum pagum, duobus (a) Tridento passuum millibus distantem, & lustratæ Pontificiæ copiæ, & trajectæ (b) Ibi opiparo convivio à Madruccio excepti Purpurati omnes, Octavius Farnesius, supremus militum ductor, Joannes Baptista Sabellus, summus equitum magister, Alexander Vitellius, Præfectus peditum, Julius Urfinus, Fredericus Sabellus, & Sfortia Pontificis nepos, tribuni militum, alique præterea supra sexcentos, seu manipulorum duces, seu nobilitate clari, qui omnes mentæ assiderunt. Prandium insuper militare universis copiis distributum, quæ duodecim peditum millia, & octingentos Italicos equites complectebantur; præter quingentos voluntarios milites, qui seu studio Religionis, seu gloriæ desiderio gratis confluerant. Mox eodem die instructis ordinibus exercitus prope Tridentina mœnia iter fecit, & quinto procullapide ad Lavisum pagum confedit.

(a) *Quæ sequuntur, extant in Actis Massarelli, & in 2. parte Actorum in Arce S. Angeli.*

(b) *26. Julii, ut in Diario Massarelli.*

2. Substitit morbi causâ Farnesius Rovereti, quò illius invisendi gratiâ Cardinales omnes Tridento se contulerant: & inter eos Cervinus, vetus Farnesii familiaris, voluit commorari ibi ad curandam amici valetudinem, ratus, in eo grati animi officium unâ cum publico bono conjungi. Polus ante mensam ex infirma valetudine Patavium (a) abierat; cui communicabantur ibidem à Collegis graviora negotia, ac præsertim digestum Decretum de Justificatione; (b) ejusque sententia libenter excipiebatur: cum tamen is minimè convalesceret, (c) Legatione solutus est, Romamque revocatus. Hinc Montanus non primus modò, sed unicus Concilio præfuit, cui non modicam incusserant solitudinem inopinatâ Pontificis sensa, recentibus literis sibi perscripta, quibus Sessionis prorogationem improbat. Idcirco in Coetudici 28. adeoque pridie præstitutæ Sessionis, nondum plenè habitâ suffragatione de Decreto dogmatis, multoque minùs enucleato Episcoporum in suis Ecclesiis mansionis negotio, Legatus ipsos Patres priùs testes appellavit indefessi laboris operi assidue impensi, vel per illud triduum, quo supremus militum ductor, ac Pontificis copiæ sunt exceptæ. Adjecit; Quamquam argumenti difficultas & amplitudo obsticissent, ne omnino per id temporis abolveretur, & quæ Sessioni paranda erant perficerentur; tamen posse illam haberi omisâ rituum

pompâ, cujusmodi erant solenne Sacrum & Concilio, convocatisque postridiè manè Patribus, quo tandem deliberarent de præparatis Decretis, quæ tria capitâ jam proposita, & per privatos publicosque conventus expensa complectebantur. Duplici ex causa ad id se pronum ostendit: Primò, quòd per literas excepisset, Pontificem à prorogatione plurimum abhorre: deinde, quòd Roma pariter à viris probatissimis significaretur, designatam Decretorum formam planissimè ibi probari; unde eò securiùs eam stabilendam esse.

(a) *28. Junii, ut in Actis Massarelli.*

(b) *Apparet ex Literis Poli ad Legatos, 5. & 18. Octobris an. 1546. inter monumenta Cervinorum.*

(c) *27. Oct. 1546. ex Actis in Arce S. Angeli.*

3. At contra Pacecus ait: Libenter se in Legati sententiam itutum, ubi per conscientiam liceret: sed plura summoperè obstare; potissimum verò, quòd multa quæ definienda essent, nondum omnino Patrum trutinâ in conventibus expensa fuerant; nec posse unico matutino coetu pro dignitate perpendi. Satiùs itaque videri, si Sessio ad propinquum certum diem differretur. Hanc sententiam communiter ferè amplexi Patres. Asturiensis ac Pacensis addidere: Quando statutum fuerat, conjunctim de Fide ac moribus progrediendum, haud se intelligere, quinam Sessio celebrari posset, ubi de moribus vix leviter actum fuerat.

4. His Montanus reposuit; Ex animi sui consilio manum statim postea impositum iri morum restitutioni, ne Synodi promissis derogaretur: cum tamen animadverteret, atrum vota communiter ad prorogationem inclinari, se neutiquam obsticurum. Solum itaque superesse, certone an incerto die Sessio habenda. Incertum sibi probari: nam si certus præfigeretur, vel propinquum eligerent, & res, præsertim ad emendationem spectantes, nondum adeò discussæ forent, ut discrimen vitarent ne fortè ad aliam prolationem cogentur, auctoritatis constantiæque jacturâ: vel remotiorem statuerent, & interea Patres armorum metu jam nimium commotos inde dilapsuros, indecorâ Concilio Patrum infrequentiam relicta, non sine periculo nunquam amplius eos recuperandi. Conducibilis sibi videri, in arbitrio Patrum reponere, ut qua liberet die Sessionem indicerent, capturi consilium & ab rerum incertibus, & ab armorum in Germaniæ statu.

Sed his pariter Pacecus obsticuit: Semper ad id usque temporis certum diem Sessionibus præscriptum: consuetudinis mutatione gravitatem haud præ se ferri; præcipue verò, ubi peculiaris esset ratio illius retinendæ. Etenim potius quòd est incertum quandonam futurum sit, concipi ab hominibus quasi incertum an sit futurum: concipi quidem certè ceu remotum, adeoque ante mentis oculos eam tenuem rei speciem observari, quam remotiora prætendunt. Quamobrem, si ad incertum diem Sessio indiceretur, id planè quòd evitabatur effectum iri, Episcopos videlicet dilapsuros.

5. Idem sensere Aquensis & Turritanus, qui ad timidiore pœnis severissimis coercendos Synodum cohortabatur. At Corcyrensis in iis quæ paulò antè significaverat obfirmatus, iteravit, (*) Sibi opportunius videri de discessu vel translatione consilium habere, ne dum ipsi de Justitia, quâ renascitur impius, agitent, incautè ab impiis opprimerentur.

(*) *In Catu 17. die habito.*

Pacecus satis gnarus quàm id permolestum Cæsari foret, sibi temperare non potuit, quin Præsidentem

lem objurgaret, cur de re, quàm a Præsidente non rogabatur, sententiam diceret: unde aliqua inter eos exorta altercatio.

6. Post hæc dicturus ex ordine Materanus, Corcyrensis sententiam pluribus comprobavit: Perinde esse ibidem persistere, ac Deum tentare, & universam Ecclesiam palmari dedecori exponere. Perspicuum sibi esse, licere Patribus inde secedere: tanti siquidem discriminis metu absentes absque dubio excusari ne accederent; præsentibus igitur, ne persistere: alioqui peioris fore conditionis obsequentes, quàm contumaces. Percipi à se non posse, quo pacto contingeret, aliquos ibi esse, qui Concilium id temporis Tridenti vellent, cujus Concilii auctoritas in Patrum frequentia potissimum sita est; eam verò indes minui. Dubium sibi non esse, quin Cæsar, si rem pernosset, primus omnium translationem aliò comprobaret, ubi honestius utiliusque confiderent.

7. Eò impatientiùs Materani verba Pacecus audierat, quoad persuadendū efficaciora metuebat, & quò etiam additiorem Carolifensis hominem fore, cum Familiæ tum Ecclesiæ suæ causâ, putabat. Ubi verò Cæsarem ipsum quasi haud contraria cupientem appellari ab eo sensit, vim sibi amplius adhibere non valuit, quin severiùs in Materanum exclamaret: *De propositis rebus loquere, & de Cæsare, quòd ignovis, omitte.* Tum ad Præsidentem conversus, significavit, illius esse, Patres continere, ne extra rem propositam evagarentur.

Suum quisque imperium negligi libenter sinit in eo, quòd ægro animo imperat. Montanus itaque, cui querelæ Sarraceni minimè displicebant, quique haud gravatè tulisset, si ab Episcoporum impetu grata quædam violentia Legatis ac Pontifici sic inferretur ad aliò deportandum Concilium, ut Cæsare de ipsis jure conqueri non liceret; inquit tunc cum Paceco litem, quasi adversantem priori inter eos controversiæ, de singulorum ad dicendum extra rem propositam libertate. Respondit itaque, Sui non esse consilii, Episcopos impedire, ne quid sentiant liberè promerent; neque pariter à Paceco impediendos: Sarracenum minus reverenter de Cæsare haud locutum, ut proinde corrigendus videretur; quòd is attigerat, alienum à re proposita omnino non esse: & ubi ratio haberetur communis Patrum incolumitatis, par etiam fuisse, ut externo cuiuspiam aures præberent. Ex adverso usque adeò Pacecus excanduit, & cum ipso Hispanorum nonnulli, ac præcipue Stabienfis, ut pænè in tumultuationem res abierit: eâ agrè à Legato compressâ, rogatâ ordine Patrum sententiæ. Plerique cum Paceco convenere de certo Sessioni die indicendo; sed inter se feligendo discrepabant in eo.

8. Denique Legatus dixit; Cum jam ferior esset hora, & adeò varjarent sententiæ, nihil posse eo die confici; sed re Collegis communicatâ, in alio coetu postea deliberandum quid expediret: non tamen cuiquam denegandam formidandi libertatem; cum hujusmodi animorum motus ne ipsis quidem mancipiis prohiberi consueverint: quin potius agendas gratias cuicumque monenti, quæ ad communem salutem spectarent. Sibi non esse in animo Concilium dimittere: cohortari se potius Patres ad laborum tolerantiam, constantiamque adversus discrimina: sed cum humanæ leges neminem ad ea compellant, quæ supra modum ardua existimantur; haud pariter æquum sibi videri, pœnam in eos statui, quibus inter angustias deesset animus ad persistendum paratus.

Objecit Pacecus; Nisi certus præscriberetur dies, Concilium dissolutum iri Cæsare invito, qui nolebat Synodum nec interceptè continuari, nec aliò transferri. *Quòd, inquit, ex certa notitia confirmo, non ex opinione, ut Materanus.* Tum Legatus, periculum ait dissolvendi Concilii non impendere ex incerto Sessionis die, sed ex armorum circumstreptentium terrore.

9. Post multa dimissus conventus: sed intra biduum denuò (*) coactus, acerbius certamen habuit. Nam recitato perpensoque Justificationis Decreto, quòd Bituntinus paraverat, indixit Præses, ut futuro conventui unusquisque ad ferendam sententiam paratus adesset de quibusdam articulis in eo contentis: cumque jam Patres dimissurus esset, Pacecus obsticuit, affirmans indicendam esse in diem certum Sessionem; enumerata siquidem à nonnullis suffragia superioris congressus illi sententiæ plura favere. Contra Montanus; Oppositam sententiam uno vel altero suffragio dumtaxat ab eò superari; atque in tam exigua numeri inæqualitate habendam aliunde rationem ponderis, quòd accedebat ex Legati suffragio: præsertim ubi res ad agendum spectaret, in quo peculiarem potestatem ræfides obtinebant. Hic novo se aculeo punctum sensit: acecus; injuriæ quippe sibi ducebat, sententiam quam tuebatur, parvi ponderis haberi, ex conditione favorum: negabatque, inesse jurisdictionem Legatis ea per se statuendi quæ Patrum judicio commisissent.

(*) *30. Julii.*

10. Ambo vicissim incaluerant, sed intra fines urbanitatis; cum Madruccius, postquam postremo loco Legatus dixerat, intercessit. Eique planè idem contigit, quòd illis qui studentes aliorum litem dirimere, ipsi præcipue liti succedunt. *Perborvesco, inquit, cum inter vos summos Patres aliquid iracundius obstrepit: proinde vos rogo, uti leatius, magis quidem Christianè colloquamini. Me quoque hominem esse non latet, & laceffitum quandoque eâ promerere, quæ me postmodum dixisse peniteat.* Quibus verbis quasi divinare visus est, quòd mox planè futurum erat.

Hicce monitis commotus Montanus, perinde quasi alienæ correctionis indigus notaretur, ubi communis ipse omnium censor ac norma esse deberet, *Equidem, respondit, nullius verbi mihi conscius sum, quòd minus pie, minus Christianè protulerim. Sed jam animadverto, me non tam aliis præesse, quàm magistro subesse. Quòd si blandiorem loquendi rationem à me quisquam exigat, eandem pariter ipse mecum adhibeat.*

Neque minùs eâ responsione perstrictum se Madruccius sensit, qui se obliquè carpi arbitrabatur, quasi plus æquo sibi arrogaret auctoritatis, quòd in sua urbe Synodus celebraretur; de quo aliquid fuisse submurmuratum resciverat. Quapropter fuse copioseque verba à se dicta purgare institit, à quavis sinistra voluntate ræsidis vellicandi; Illa se locutum non eo sensu, ut patratum aliquid exprobraret; sed quò longiùs arceretur, quòd ex nimio disputationis æstu suboriri potuerat, si quid per illum excidisset, quòd pœnitentiæ postea causam præberet: id verò sapiùs ab eo iteratum. Exin suas ibi res gestas ostendere nisus est, & in Synodum communiter obsequii plenas, & ex animo profectas, cuicumque singularim gratificandi.

11. Ad hæc Montanus: *Quemadmodum, ait; libenter patiebatur à quocumque minoris notæ*

homine se privatim corrigi, ita se velle Præsidis dignitatem publicè sustinere: minimè verò se magistris subdi, quales se gerebant erga ipsum Pacecus ac Madruccius: illis se tanquam dominis, sed non in eo loco, obsequium fateri. Dum admonebatur, ne quid excideret, cuius postea poeniteret, minarum speciem ab iis monitis præ se ferri: cum igitur ab omnibus communis dicendi libertas in Cœtu optaretur, eâ se quoque uti velle; adeoque disertè pronuntiare, nullum sibi Tridentini minis timorem incuti. Immeritò à se alios majorem eomitatem exigere, ut qui eam abundè præstitisset: etenim cum Præsibus superior sepositusque à ceteris locus deberetur; duos tamen prope se admissos, ut secum & cum suis Collegis non sederent modò, sed præsiderent; proinde se ab illis petere, ut intra suos quisque fines se contineret.

Eo verborum sonitu mirum in modum exarsit Pacecus: Putare se infit, eam sibi, quippe tamquam Purpurato, sedem deberi; sed absque dubio deberi sibi libertatem loquendi, cuius possessionem tueri statutum apud se esse.

Quò diutius procedebat certamen, eo ferventiùs æstuabat, non absque Senatoriæ dignitatis dedecore, cum opus tandem fuerit, ut concursu minorum Patrum vociferatio majorum rixam veriùs quàm disputationem abrumperet. Siquidem non modò complures per Christi viscera eos obsecraverunt, ut commoti animi sentia sacrosanctæ Synodi gloriæ immolarent; sed Petrus Tagliavia, Archiepiscopus Panormitanus, provolutus in genua, conjunctis manibus, obortisque lacrymis idem supplicavit; qui ob illud etiam singulare virtutis specimen meruit, ut à Montano, postea Romanam Sedem tenente, purpurâ ornaretur.

12. Sedato itaque certamine, Massarellus, qui à Secretis Concilii erat, suffragationem superiori conventu habitam retulit; in qua viginti septem incertum, vigintinovem certum diem Sessionis volebant. Præsides & ob animi commotionem, & ob explicata liberiùs sentia nimis in controversiam progressus, adjecit rationibus, aliàs adductis ad suam sententiam propugnandam, tamen minori affectuum numero suffultam: Cum ii vigintinovem inter se discordarent de eodem certo die stabiliendo, sicut dictum est, eos certè in unam eandemque sententiam omnino firmandam non coire; sed in varias dividi, quarum singulis pauciora favebant suffragia, quàm quæ sententiam de incerto die complectebantur: atque utcumque res esset, Cervinum expectandum brevi reversurum, & cum eo deliberandum. Ita dimisso Cœtu, antequam Patres abirent, voluit Pacecus per Christianæ prudentiæ specimen abstergere si quid Legati animum offenderat dicto, & Patrum aures exemplo: rogavitque Montanum, ut sua verba æqui bonique confuleret, sibi que, si quidquam eum læsisset, condonaret. Cui alter solâ capitis inclinatione respondit. Giennensis virtutem Madruccius est imitatus; cui pariter caput levi flexu Legatis inclinavit, nullo adjecto verbo. Tum verò Madruccius, Germani Principis actus spiritu, & hujusmodi supercilii prorsus impatiens, *Mea*, subjecit, *dicta quocumque libuerit modo accipito: nam meâ nihil refert; ego quippe nobilis tandem sum.* Hic tamen linguæ lapsus exultationem aliquam utique meretur: nulla enim injuria animum altiùs ferit, quàm ubi despicitur ab elatiori adversarii fronteis, qui ex urbanitate se illi submittit. At ignorabat ipse, post paucos annos futurum, ut eundem in Solio a-

doraret, ejusque pedes deoscularetur, cui tunc oblique ignobilitatem exprobrabat. Quæ sanè exprobratio nimis acerba contingit: quippe quæ tamen ad interiorem labem, vel à nostra culpa profectam, haud spectat, adeoque apud sapientes viros exultationi nihil deroget; tamen nostram quamdam maculam ostentat; imaginariam quidem, sed quæ nos apud opinionem vulgi contempnendos reddit, quæque in universam progeniem diffunditur, neque deleri potest tanto temporis spatio, quanto nobis vita deletur. Tum verò ictus hujusmodi acerbitas augetur, cum contumelia nec omnino falsa est, adeoque aspernabilis; nec omnino vera, adeoque tolerabilis. Quod in Montano planè accidebat, cui & hinc nobilitas affundebatur à patrii splendore, non Purpurati modò, sed inter Purpuratos suâ virtute conspicui; & hinc adeò recens ea nobilitas accesserat; ut cognomen unâ cum origine traxerit à S. Sabini monte, vulgari oppidulo Tusciæ, gentili cognomento *Gioccorum* relicto.

Quapropter improvise probro intimè exulceratus, respondit: *Si tu es nobilis, haud equidem ignobilis sum: sed illo pergum, ubi nobiles mihi imponere non possunt.* Ita inflammata iracundiâ abiit: variis pro ingeniorum varietate excitatis studiis, in aliis formidandi, in aliis iocufandi, in aliis excusandi, in aliis prælagiendi, in cunctis dijudicandi.

C A P U T . VIII.

Iterum agitur de translatione Concilii; & Cesaris repugnantia.

1. Hic eventus, in Legatorum animis altiùs fixit sedis mutandæ consilium; cum ibi non minus ab exteriori hostium discrimine, quàm ab interiore Domini auctoritate perturbarentur. Quare Cervinus, qui, utpote extra certamen, purgationis mentis compos erat, minusque suspecti consilii, utpote auctore non læso profecti, re, quam meditabatur, (a) cum Farnesio prius communicatâ, adjecit animum ad Cæsaris voluntatem per ipsum Madruccium expugnandam. In eo usus est operâ Bertani, Madruccii tam gratiosi, ut is duos ante mentes, cum Capuana Sedes vacasset, postea Cardinali à Sermoneta concessa, impetraverit à Legatis (b) Bertani commendationem apud Pontificem ad eam impetrandam: simul etiam mille scutorum annuam pensionem obtulerit, suis Ecclesiis seu Tridentinæ seu Brixinensi imponendam; ac præterea nihil unquam se repetiturum aut compensationis aut præmii tot sumptuum, totque incommodorum, quæ verè Concilii causâ tolerabat, etiam si suum integrum patrimonium in id infundendum fuisset. Curavit itaque Cervinus edocendum Bertanum quàm inconsultè Madruccius litem, quæ suâ nihil intererat, suscepisset, inultis Legatorum Principi gravibus notis, & purum Christiani in disputatione, & ignobilis in familia. Hinc nimis justam porrigi causam Pontificiamovendæ Synodi ab hominis ditione, qui dignitatem Præsidium adeò conculcabat, cardinum videlicet, in quibus publicorum Cœtum recta administratio vertebatur; ubi verò hæc deportandi aliò Concilii causâ Cæsari adduceretur, illum Madruccio merito succensurum, eamque translationem, à qua plurimum abhorrebat, illius culpæ cum indignatione versurum. Proposuit proinde, (c) Satius fore, si pacatè, & quæ Christianos deceat inter se concordiam agerent, atque

una secum suam pariter operam Madruccius conjungeret ad Cæsarem cohortandum. Eam Sedem experimento cognosci Concilio minimè opportunam, non solum ob inopiam soli tot hominibus a-lendis imparis, & ob cæli asperitatem plerisque noxiam; sed recenter ob strepitus ac pericula militaria atque ob hæresis luem incolas corrumpentem; inter quos rustici ne in suum quidem Pastorem ac Principem infolescere formidabant. Inde fieri non nosse, ut ibi diutius violenter detinerentur Episcopi: adeoque si amplius translationi obliteretur, perinde futurum, ac cuncta præcipitanter in dissolutionem agere: eam Synodum hæctica laborare lethali, nec nisi per aëris mutationem sanabili. Ubi apud Germanos Pontificiæ urbes suspicionem præ se ferrent, posse deduci Synodum Senas, aut Lucam, Civitates liberas, & Carolo addictas. Ex qua loci propositi occasione haud præteribo, cum id fuisset Pontifici significatum, Senas nequam (d) illi placuisse; ea quippe urbs videbatur non minus Tridento esse in Cæsaris clientela. Contra verò gnarum, posse Protestantes Ferrariæ minus fidere ob clientelam Pontificis, Lucam comprobasse. At Lucenses rem subodoratos, per nobilem Civem (e) suum Episcopum Ajacensem insinuassee Legatis, sibi in eo non licere obsequi Concilio, libertatis discrimine, locique sterilitate prætentis.

(a) *In Epistola Cervini ad Maffejum, 3. Augusti.*

(b) *Vide Diarium Massarelli, 24. Augusti.*

(c) *Habentur hæ rationes in Diario Massarelli, 13. Augusti.*

(d) *Literæ Card. S. Floræ ad Legatos, 13. Augusti in Volumine Archivii Vaticani, cui titulus est: Literæ variorum Cardinalium & Episcoporum.*

(e) *Legatorum Literæ ad Sfortiam, 28 Augusti.*

2. At inceptam narrationem prosequamur. Sensit Tridentinus se imprudentis iræ suasu prolapsus, & de Cæsaris gratia sollicitus, Cervini Consilium arripuit; ad quod opere perficiendum Bertanus ipse delectus, (f) qui non Synodi, sed Legatorum, Madruccii ac Paceci nomine hac de re cum Carolo transigeret. Is verò confestim profectus. Sub idem tempus Legati, quò altiùs rationes suas animo Pontificis imprimerent, (g) Achillem de Grassis, Synodi advocatum, Romam miserunt, familiarem S. Floræ Cardinalis, qui absente Farnesio primi nepotis munia apud Paulum obibat. Verùm Bertanus sub itineris initium prope Brissenium obviam habuit virum, qui Madruccio à Secretis erat, ab Aula Cæsaris redeuntem; ac nuntiantem: Cum ex Oratorum literis cognovisset Cæsarem transferendæ Synodi consilia, vehementer commotum in minas prorupisse; ubi hoc fieret, absque mora se cum Lutheranis concordaturum suisque prospecturum emolumentis. Proinde persuasit ille Bertano, ne progredieretur ad ea postulanda, quæ non nisi sulphur flammæ adjectura erant. Biduo itaque postquam discesserat, Tridentum Bertanus repetiit. Id causæ fuit, ut à Legatis ac Farnesio revocatus ex itinere fuerit Grassis, ac denuò Romam (a) missus, acceptum de Cæsaris voluntate nuntium allaturus, sed Concilii translationi simul institutus. Pariter à Tridentino Romam allegatus Bertanus, (b) qui apud Pontificem res ab eo gestas purgaret, unaque insinaret, ad fovendam Germanicorum armorum alacritatem plurimum conferre, si unum adhuc vel duos menses Tri-

denti Concilium retineretur. Quo simul Madruccius rebatur obiectum iri futuræ migrationis turbas, ab imprudentia sua profectas.

(f) *Vide Diarium Massarelli, 2. Augusti, 1546.*

(g) *2. Aug. ut in Epistola Cervini ad S. Floram, & in altera ad Maffejum, 3. Augusti 1546.*

(a) *Iterum profectus est 6. Aug. ut in Diario Massarelli, & in Literis Legator. ad Pontificem, 6. Augusti.*

(b) *Literæ Cervini ad Maffejum, 10. Augusti 1546.*

3. Antequam hi Nuntii Romam attingerent, Pontifex edoctus à Montemorio, ad ipsum à Legatis missus, sive ob memorati dissidii narrationem, sive, quod ex temporis interpositi brevitate verifimilius mihi est, ob superiores Legatorum rationes, præsertim verò, quia fieri non posset, ut Episcopi inter pericula, vel certè inter errores armorum per vim detinerentur; ad Synodi translationem animum flexit: misitque ea de re (a) ad Præsides diploma, sed adjectâ conditione: Ubi plerique atrum ita vellent, ac proscerent Legatis pariter injunxit, ut si id eveniret, Lucam proponerent; quippe sitam extra Pontificiam ditionem, & Cæsaris studiosam, adeoque hujusmodi, ut nullam meritò suspicionem præferret. Imperabat simul, ut cuncta priùs Cæsari communicarentur: atque hac de causa literas Verallo Nuntio scripsit, quas Legatis deferendas curavit, ut illi à se lectas ad Nuntium mitterent: sed ad calcem epistolæ ad eos scriptæ adjici jussit: Ubi periculum ex mora cerneretur, ipsi, qui in arena versabantur, prudentiæ suæ ductu rem gerent, retentis apud se literis Verallo Nuntio destinatis. Optare se quidem, ut antequam locus mutaretur, Justificationis saltem Decretum stabili- rent, & alterum de Episcoporum in sua Sede mansionis obstaculis; ne otiosa Tridenti Synodus dici posset: verumtamen in eo quoque Legati non tam quod optabatur, quàm quod effici poterat, prosequerentur. At Farnesius nondum Tridento profectus, cum hæc Pontificis mandata pervenire, ea Cæsarianis exposuit; qui quasi tormenti ictum ille exceperunt: tantâque ardoris vehementiâ sunt ob- luctati, ut mortam tandem usque ad nova jussa Pontificis impetrarint: cui Cervinus pluribus adductis rationibus suadere studuit, ne à proposito consilio dimoveretur; ita Sedis Apostolicæ dignitatem, ita libertatem Concilii, ita Episcoporum securitatem, ita dissolutionis periculum, ita columen legitime auctoritatis postulare. Si Germanica expeditio prospere cederet, spesque affulgeret, populos qui desciverant Concilium suscepturos, posse tunc Patres & deceter, & cum fructu, & sine periculo Tridentum regredi.

(a) *Literæ S. Floræ ad Legat. 3. & 4. Augusti 1546. inter Commentarios Cervinorum.*

4. Cum ita se res haberet, Præsides in generali Cœtu suffragationem parabant, an Patribus translatio probaretur: (*) & ubi placuisset; quænam sedes aptissima censeretur: quò, si mandata Pontifex iteraret, ad abitionem præsto forent. Sed Conventus immani priùs pluvia, mox Farnesii jam profecti literis retardatus; quibus Legatos hortabatur, ut tantisper rem protraherent, dum Pontificis responsa perferrentur. Et fortassis ad eam circum- spectionem impulit Farnesium Cæsaris voluntas, sibi patefacta ab Hieronymo de Correggio, quem ad Aulam Cæsaream miserat biduo antequam (*) altercatio inter Purpuratos Tridenti contigisset, quò & plurima ad exercitum expeditionemque spe-

spectantia cum Cæsare componeret, & aliquid eisdem insinuaret de translatione, tametsi nondum imperata à Pontifice, sicuti postmodum per subsecutas literas actum; ostenderetque, quantum laboris ac difficultatis sustinissent Præsides in retinendis. Patribus, ne ad armorum Ducis Wirtembergici motus diffunderent. Postea verò exorta ea rixa, Farnesius injunxerat per literas Hieronymo, ut novum hoc Tridentinæ mansionis obstaculum proponeret; curaretque Madrucium saltem Tridento per aliam speciem amoveri, ut ibi majori cum libertate ac Legati degerent. At Cæsar, quod spectabat ad primum, repulsam ipsam quasi beneficium venditare voluerat; respondit enim: Tametsi à plerisque Concilii cessatio vel translatio ceu sibi conducibilis ostentaretur; quòd per eam liberum esset cum Protestantibus convenire: cum tamen ipse non aliò spectaret, quàm ad Divinum obsequium, ac prosperum rei successum, optare se, ne quid novi seu facti seu verbo ageretur. Quod autem ad Madrucium attinebat, dixit, Par esse, ut per eos dies ibi maneret, quòd simul ageret cum Farnesio de progressu commodis Concilii, ac loci securitati consulere; postea deliberatum iri de illius mansionis aut discessu. Hæc itaque tam disertæ Cæsareæ voluntatis explicatio Farnesium permovit ad retinendos Legatos, ne absque certo Pontificis jussu progredierentur.

(*) *Diarium Massarelli, 12. Aug. ex Literis Legator. eodem die ad S. Floram.*

(**) *Missus est 27. Julii 1546. & ejus mandata, sicut & responsio, est in Bibliotheca Ducis Urbinate.*

5. Cœtum igitur destinatum ad 11. mensis diem retardarunt. Eodem die literæ Veralli Nuntii (a) perlatæ, eadem significantes, quæ die postero Orator Mendoza confirmavit; (b) voluntatem Cæsaris à proposita translatione usque adedè abhorrire, ut minaciter fulminaret in quoscumque de ea mutire ausos: ac potissimum in Cervinum, quem præcipuum hujus consilii auctorem existimabat; iis convitiis contumeliisque eum perstringens, cujusmodi nunquam alias à modesto Caroli ore excidisse ferebatur. Quamquam deinde, cum Farnesius cum eo questus est de hujusmodi comminationibus, quæ Cæsaris nomine in Episcopos ac Præsides jactæ fuerant, negavit ille (c) id suo jussu peractum, ut narabimus. Neque aliud actum id temporis comperi ex legitimis monumentis, nisi Cæsarem, audito Cervini Consilio abeundi, etiamsi Pontifex aliò Synodam deduci noller, veritum ne complures illum Episcopi sequerentur, tantam præ se tulisse perturbationem animi, quantam Nuntius in eodem nunquam animadverterat. Ceterum ajebat, Ubi ex obfirmatâ voluntate Pontificis Synodus transferretur, se in illum rejecturum quidquid inde malorum erumperet; sed in præsentia monere, Pontificiam dignitatem in ea re potissimum agi: ubi verò ex se Episcopi sua sponte secederent, contestationem se interpositurum, & eos qui suæ ditionis essent, levius habiturum.

(a) *Vide Literas citatas ad Sfortiam.*

(b) *Vide Diarium, 12. Aug.*

(c) *Literæ Veralli ad Legatos, ultimo Julii 1546. Ejusdem ad Sfortiam, 3. 6. & 8. Augusti & ad Legatos, 6. Augusti, 1546.*

6. Legati igitur tam amarum ferculum deglutientes, oris saltidio dissimulato; sed animo non deterriti, & inhærentes proposito transferendæ Sy-

nodi ubi Pontifex, ut optabant, in eo persisteret, die 13. Cœtum habuere; (d) ibique Montanus cohortatus est Patres, ne abscederent, neque formidarent, (*) quandoquidem fausti nuntii de Cæsaris armis pervenerant. Atque in eam sententiam pluribus disseruit Martiranus, Episcopus S. Marci: nec quisquam, nisi Caprulanus obstitit, cui statim sermo præcisus.

(d) *Literæ Legat. ad Sfortiam, 13. Aug. 1546.*

(*) *Vide Diarium 13. Augusti.*

7. Non tamen ausi Legati Pontificem aperte cohortari ad rem tantæ contentionis aggrediendam, (*) quam ipsi tacitis animis & optabant & comprobabant; sed tantummodò petiere, ut ipsos Tridento amoveret, suffectis aliis, nec suspectis Cæsari, nec invisis: sic enim ex eventu ea quæ ipsi gesserant, purgatum iri: non nisi per translationem consuli posse Concilio ne dissolveretur: compertum id esse Cæsarianis: & tamen culpam ac ipsi regeri in Legatos, perinde quasi hi ad impediendum vires haberent, & ut haberent, quasi haud iniquum esset, in tanto discrimine deteriore reddere conditionem Episcoporum, qui obsequentes convenerant, quàm eorum qui contumaces restiterant.

(*) *Literæ 11. Augusti.*

8. Nec observare, hic præteream, quàm obnoxia mutationi si gratia Principum, quàm casuum series admirabilis: Cervini caput; hic quasi signum, in quod Cæsar formidabilis iræ suæ tela intorquebat, paucos post annos eodem regnante Cæsare, suorum ope ad ministrorum coronatum præfulsit.

CAPUT IX.

Catharini laus: & sententia de Justificationis articulo.

1. **E**Xamen itaque propositi dogmatis prosecuti sunt: cui tum Patres tum minores Theologi strenuè insudaverant. Inter hos singulariter commendatum comperio Catharinum. (*) Etenim sparso per generalem conventum rumore, Episcopum quemdam in Athesi submersum, concordii voce conclamatum, illi Sedi Catharinum sufficiens; quòd & vir tam eximius, & æquè invisus hæreticis, ac Catholicis charus esset. Et quamquam rumor de alterius interitu ceu falsus evanuerit, vox tamen Patrum de alterius dignitate veritatem obtinuit: nam Legati, qui viros de Concilio benemerentes Pontifici sæpius commendabant, communia tunc Patrum vota comprobationemque Paulo significarunt. Is verò paulò post (**) Minorensem Episcopum Catharinum creavit, simulque ad Aliphonam Sedem Pighinum evexit, retento Romanæ Rotæ Duodecimviratu.

(*) *Literæ Legatorum ad Sfortiam 15. Augusti 1546.*

(**) *In Senatu 22. Aug. ut in Actis Consistor.*

2. Jam verò ut eruditius dicta in disputationibus de doctrina prosequamur; de quinto articulo ex illis lex, ad primum statum spectantibus, nimirum, Quinam actus primam justitiæ acceptionem antecedant, qui comitentur, quive subsequantur, paucas memoriâ dignas sententias comperimus, præter eas quas in prioribus quatuor dictas memoravimus. Quod ad sextum attinet, testimonia complectentem, quibus dogma firmandum; à variis varia atque innumera producta sunt. Cum igitur ad secundum simul tertiumque status trutinam deventum esset, hoc est, Quinam sit status hominis justus, quive peccatoris est justitia delapsi, de tertio Eligius Theodinus,

nus, Soranus Episcopus, laudavit (a) S. Thomæ sententiam, Peccatorem è peccato emergentem non semper quantum amiserat gratiæ, tantumdem recuperare; sed pro majori minorive poenitentia suæ mensura modò minus adipisci, modò profus tantumdem, modò etiam amplius.

(*) *In Congregatione, 19. Julii.*

3. Fusam & eruditam disputationem habuit Joannes Fonseca, Stabienis Antistes. Homini justo, ajebat ille; opus plerumque non esse peculiari Dei ope ad observanda præcepta; sed eam generalem illi sufficere, quæ nulli justo subtrahitur solum repetiri quamdam peculiarem opem, ubi fit obviam præcepti solito major arduitas. Tum quadripartitam operum distinctionem posuit. Primò Quatenus ea ex solo libero arbitrio procedunt, atque ita considerata, negavit ullam obtinere meriti rationem ad obtinendam salutem. Secundò, quatenus à gratia præveniente gignantur; & iis sic acceptis, solam meriti congrui vim attribuit. Tertio modo eadem considerabat, prout à libero arbitrio simul & gratia sanctificante profecta; & hoc pacto affirmavit non solum congrui, sed condigni meriti rationem obtinere in quadam laxiore significatione: denique tamquam originem trahentia à S. Spiritu, qui habitat & operatur in nobis; & secundum hanc rationem ea esse merita propriè condigna; quæ ad gratiam augendam, quæ ad gloriam consequendam: siquidem his affixa præcedit Divina promissio, à qua dignitatem accipiunt. Ad hæc comprobanda Pauli testimonia adduxit, ubi dicit: (b) *Non auditores legis justus sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur*: & alibi: (c) *Reposita est corona mihi justitiæ*: & Joannis verba: (d) *Procedent qui bona fecerunt in resurrectionem vitam*: & dicta Matthæi: (e) *Nisi abundaverit justitia vestra plusquam Scriburum & Phariæorum*: & alibi, ubi Christus Judex causam afferens, cur electos ad cælum advocet, ipsis ait: (f) *Esurivi, & dedistis mihi manducare, &c.* Protulit etiam Symbolum S. Athanasii: *Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam*: & secundum Concilium Arausicanum: (g) *Debetur merces de bonis operibus*: ac demum Parisiensis Academiæ censuram in Erasmi interpretationem, qua illa Matthæi verba interpretatur: (h) *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata.*

(b) *In 2. ad Rom.*

(c) *In 2. ad Timotheum cap. 4.*

(d) *Cap. 5.*

(e) *Cap. 5.*

(f) *Cap. 25.*

(g) *Canon. 18.*

(h) *Cap. 19.*

4. Adjecit, cum ad primam, tum ad secundam justitiæ susceptionem exigi Fidem, sed non eandem. Priori quidem susceptioni actu Fidei opus esse, quia sine actu non infunditur habitus, & sine habitu Fidei nunquam homo justus evadit: posteriorem, actu Fidei non indigere, cum insit ejus habitus, quippe qui à peccatore non deperditur. Quod, ut opinor, ille censuit de actu explicito nervosque, quem interdum quidem, sed non semper exercere jubemur; & qui præcipuè requiritur ut ad Fidem convertamur, ejusque habitum impetremus. In reliquum inficiari non poterat, aliquam Fidei exercitationem necessariam nobis esse, ut secundo modo justitiam consequamur.

5. Hoc ipsum confirmavit Jacobellus, Bellocastrensis Episcopus: monuit enim, per eosdem gradus ad primam atque ad secundam Justificationem

Histor. Concil. Trid. Pars I.

ascendi, eosque cum S. Thoma connumeravit: nimirum per actum Fidei, liberum arbitrium excitantis; inde per timorem servilem, per spem, per timorem filio convenientem, per poenitentiam, & per Sacramentum seu re seu voto susceptum. Bellunen- sis Concilii auctoritati subjecit id quod alia vice dixerat de Fidei efficacia, explicavitque dictum, non de Fide mortua & informi, sed de viva, & quam Charitas informaret.

Isidorus Clarius à Brixia, Cassinensis Abbas, notavit, (i) in sacris Literis justitiam tribui Fidei, & salutem operibus ex dicto S. Pauli ad Romanos: (k) *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Fides namque justitiæ causa est; honesta opera cum justitia patrata, sunt causa salutis. Et quantum licet mihi conjicere ex longa dissertatione ibi à Seripando recitata, (l) multum pariter Fidei tribuente, non eam Fidem hi Patres intellexerunt; quæ satis est Christiano nomini profitendo, sed vividam Fidem de Christi redemptione; ex qua Fide confestim exurgeret fiducia, quæ ipse est, ex ea Psaltæ sententia: *Ecce Deus Salvator meus, fiducia-liter agam, & non timebo*: & Apostoli Dicto: *In quo habemus fiduciam & accessum in confidentia per Fidem ejus*. Et dicebat ille, scriptum esse ab Apostolo, hanc vivam fiduciam, seu spem, non confundere: etenim quemadmodum à sulphure ignis emicat, ita per eam, in nobis charitatem extemplo succendi, quæ præceptorum observationem ac salutem secum trahit. Hoc pacto Seripandus philosophatus. Existimem itaque, eos putasse aliquem gradum, & aliquam excellentiam Fidei, esse meritum causamque nunquam fallentem totius Justificationis.

(i) *In Cætu generali, 22. Julii.*

(k) *Cap. 10.*

(l) *In Cætu, 13. Julii.*

6. Joannes Calvus, Minorum Observantium summus Præses, distinctionem à Musso propositam secutus, affirmavit; antequam gratia infunderetur, peccatum remitti juxta ac Seripandus etiam opinabatur; quod confirmavit Canone incipiente. *Non potest. tit. de penit.* distinct. primâ, ubi dicitur: *Non potest quis gratiam doni celestis accipere, nisi prius purgatus fuerit ab omni sorte peccati per poenitentia confessionem, aut per donum Baptismi salutis*; quæcumque sit illius testimonii auctoritas. Post remissionem peccati, ajebat Calvus infundi gratiam, ac tandem hominem renovari: haud tamen intellecta temporis antecessione, sed causæ ac rationis.

7. In conventu diei 24. exemplum Canonum, quod viri ad id destinati confecerant, relatum. Cuncti, præter quinque, habitus nomen gratiæ concesserunt. Cuncti consentere eam esse rem nobis intrinsecus inhærentem, non meram S. Spiritus nobis extrinsecus assistentis præsentiam, nec meram Christi justitiam tantummodò nobis imputatam: eam verò aut charitatem esse, aut non se junctam à charitate, pro variis Scholasticorum sententiis. Unde satis constat, nullum posse argumentum deduci à Concilii auctoritate, quod hanc vel illam partem confirmet sic, ut nonnulli arbitrantur. Ubi affirmabatur, tentationes absque gratia superari non posse, plures addendum putarunt, *omnes tentationes*; ne statueretur, nulli tentationi vincendæ satis esse naturam. Omnes pariter convenere, posse liberum arbitrium consentire, dissentire, ac Divinæ vocationi resistere.

8. Ubi damnabatur, quicumque affirmaret, justificationem certæ Fidei firmitate credere suam præsentem justificationem, censuerunt universalem particulam adjiciendam, hoc est, *omnes justificados* ita credere, ut Lutherani docebant. Id enim si quis pro quibusdam peculiaribus rerum conditionibus affirmare vellet, ad eas audiendas rationes locum dari. Hanc postmodum opinionem (*) propugnavit sui Scoti fautor Bonaventura Pius, supremus Franciscanorum Calceatorum Moderator: arguens, si aliter esset, vim quoque Sacramentorum incertam fore. At contra Pæceus adduxit postremum Canonem tit. *de purgat. Canonic.* ubi Innocentius III. Romanus Pontifex scribit: Si Vescionis Archiepiscopus vellet jurejurando affirmare patrata à se delicta per pœnitentiam sibi fuisse remissa, hujusmodi jusjurandum valde temerarium fore, dicente Jobo: *Cap. 9. Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea.*

(*) *In Cætu generali, 13. Augusti.*

9. In poltera congregatione concorditer censuerunt, damnandam esse certam de qua diximus fidem habitæ gratiæ: quam gratiam Lutherani cum Fide Christiana indissolubili nexu conjunctam affirmabant. De reliquo volebant aliqui, hanc Fidei firmitatem haberi posse in aliqua peculiari rerum conditione, & hanc esse Scoti sententiam. Alii, quæcumque foret conditio, eam negabant, præterquam ubi peculiari DEI revelantis verbo inderetur. Præcipuè verò Leccavela Naxiensis Archiepiscopus id fasè confirmavit, confutatâ prius potissimâ adversariorum ratione: Esse quidem nos certos de Sacramentorum efficacia, sed incertos de conditionibus excipientis: adduxitque postea pro se varia sacrarum Literarum testimonia: dici ab Apostolo, *Nihil sibi conscium esse; verumtamen non in hoc justificationem esse:* legi in Proverbiis: *Cap. 20. Quis potest dicere: Mundum est cor meum, purus sum ab omni peccato:* & in Psalmis: *Delicta quis intelligit?*

10. Univerſa Decreti forma plerisque displicebat, & quia obscura, & quia rationibus nimis referata, & alias etiam ob causas: unde recedendam putaverunt. Et quidem comperio, datum fuisse Decreti reformandi negotium præcipuè (*) Seripando, tametsi postea multis in locis eo invito fuerit immutatum. Quod ad rem ipsam spectabat, primaria opinionum controversia vertebatur in eo: An damnanda esset ea tantum fidei firmitudo de accepta gratia, quam singulis fidelibus Lutherani tribuebant; an enucleatius perſcrutandum, possit necne ea ulli concedi; postea verò conficiendum Decretum. Priorem in partem inclinabant Legati, & festinationis cupidi, & intenti ne ulli ex Catholicis opinionibus officeretur. Partem oppositam Pæceus fulciebat affirmans, esse dogma non contemnendum ponderis adversus insurgentes errores. Et cum in eo Hispanienses ac Neapolitani Pæceco faverent, creditum est, hujusmodi arte illum studuisse decisiones dogmatum protrahere, quò plus temporis suppeteret Cæsari ad ineundam concordiam cum Lutheranis, nondum damnationis ictu exulceratis. Sed prior sententia suffragiorum numero vicit. Nihilominus dixerunt Legati, conaturos se, ut utriusque partium fieret satis; jussis Theologis operam studiumque ut par erat impendere quæſtioni quæſitisque (**) vocibus, quæ in hoc plenè damnarent quemcumque hæreticorum errorem, nullumque à Scriptoribus Catholicis læderent. Cùm egregia sit eorum qui præſunt Cœtibus, prudentia, non solum Decreta conficere ex amplioris partis volunta-

te, sed eo verborum tenore, cui cunctorum voluntas annuat: omnis quippe inter partes repugnantia, corruptionis origo est.

(*) *Monumenta Seripandi, & Diarium Maffarelli.*

(**) *Vide Epistolam Legatorum ad Sfortiam, 18. Augusti.*

CAPUT X.

Mandata Pontificis de translationis negotio. Difficultas in retinendis Tridenti Patribus. Casarianorum postulata.

1. Interea Romam adierant (*) Bertanus, & Aurelius qui Madruccio à Secretis erat: ille, ut Legatorum nomine Pontifici suaderet necessitatem Synodi transferendæ; simul etiam ut omnem animi rubiginem in Tridentinum à Pontifice abstergeret: hic, ut mentem Cæsaris de Concilio significaret simulque exponeret minaces nuncios, quos ipse Caroli nomine ad Cervinum attulerat; quorum tenorem si nactus fuero, lectoribus alicubi referam. Aurelio, quod ad primum caput spectabat, graviter respondit Pontifex. Cæsarem per eam inexpugnabilem adversari Concilio non suâ sponte, sed eorum suâ, qui affectatum ejus obsequii studium ostentabant: illos verò, qui inter Legatos ac Cæsarem offensionem semina jecissent, haud impune abituros. Progressus deinde ad minas in Cervinum intortas, flammis potius quam spiritu verba conflavit: Nihil nisi suo jussu actum à Cervino: sed ut etiam quid peccasset, à se, non ab alio puniendum. Compertum jam sibi, quisnam id sulphuris in Cæsaris animum injecisset, & quam prava de causa. Exit vocem extulit adeò plenam indignationis in Tridentinum, ut Aurelius iterum adire Pontificem minime ausus fuerit. Verum cum Bertanus omnem operam adhibuisset Tridentino purgando, mitigandoque exacerbato Pontificis animo, pollicitus diversâ imposterum ratione Madruccium acturum; hoc retulit moderatum responsum: Ex operibus se de homine judicaturum.

(*) *Apparet ex scripto Maffei ad Cervinum, 21. Augusti 1546. & ex literis administri Cervini, 18. 21. 25. & 28. Augusti, & 1. Septembris.*

2. Porro studuit Bertanus ostendere necessitatem translationis, tametsi Cæsar obſisteret; non tam ob acerbas offensiones inter urbis dominum, & primum Concilii Præsidentem, quam ob ineluctabilem Patrum repugnantiam diutius commorandi inter incommoda ac pericula Tridentina. Quare Pontifex factam ipsis antea potestatem deducendæ Synodi per literas iteravit, modo major Episcoporum pars ita cenſeret. At postridiè quam miserat tabellarium, certior factus ex postulationis acerrimæ, qua Cæsar ea de re & apud Nuntium voce, & apud Mendozam literis conquestus fuerat, revocatis mandatis, ad Præsides scripsit: (*) Persistere se quidem in proposito; sed quò suavius illud perficeret, caveretque ne Cæsar vel ad concordiam cum Lutheranis, vel ad peculiarem Nationis Synodum impelleretur, velle ut duos adhuc menses Episcopi Tridenti degerent, dum Farnesius Legatus cum Cæsare ageret: cujus Confessarius Nuntio significaverat, itidem ac Orator Mendoza Legatis Tridentini, & Vega Pontifici, satis esse Carolo, si res ad medium Octobris retardaretur; & interim Synodus dogmatum sanctionibus superfederet. Legatos itaque certiores reddidit Pontifex, se injunxisse Farnesio, ut rem cum Cæsare exploratè stabiliret; illi verò nihil interim novi molirentur;

rentur; sed discutiendis rebus darent operam, certiusque Patrum voluntatem explorarent, quò integrum esset Pontifici, in tempore rem exequi: adeoque oportere, ut Episcopos jam inde profectos revocarent, & abeundi cupidos retinerent.

(*) *Literæ Sfortiæ ad Legat. 18. Aug. 1546. & Maffei ad Cervinum, 16. 18. 20. & 25. Aug.*

3. Ancipites erant Legati, intelligeretne Pontifex, Patrum voluntatem certius explorandam per rogata in publicis conventibus suffragia, quod ipsi præoptabant, & unicam fore cautionis rationem arbitrabantur; sed cum prænoscerent, Cæsarianos huic suffragationi accerrimè obſtaturus, dilucida Pontifici jussa postulabant; quem plenè rem per literas docuere. Quod ad Episcoporum vel discessum impediendum vel reditum curandum spectabat, proposuerunt, præterquam quod id re consequi per arduum foret, opportunius videri, si permitteretur, ut experientia ipsa Cæsari cunctisque mortalibus translationis necessitatem palàm faceret. At Pontifex nec primum admisit, quò omnem offensionem Cæsarianorum evitaret, dum ad concorditer cum iis agendum cunctabatur; nec alterum revocavit, quò nollet patefactam translationis necessitatem, sibi dissolutionis periculo constituram. Quapropter Legatos jussit cohortari Patres, & ad moram compellere: cunctos tamen certiores redderent, consilium non esse Pontificis, eos ibi diutius invitos detineri; sed eam cunctationem expeti, quò res quam maximè posset in Religionis commodum crederet, & ne suscepti labores sumptusque deperderentur.

4. Præsides itaque certos etiam (a) nuntios ad Episcopos per finitima loca dispersos miserunt, qui ad reditum invitarent: quamobrem nonnulli reversi. Sed paulò post ex Farnesianis literis compertum est, (b) à Cæsare clausis auribus translationem respui. Ajebat, Id si fieret, perditum iri quidquid ipse conatus fuerat in multis Lutheranorum adducendis, ut se Concilio subderent. Ubi etiam in pulverem redigerentur armorum vi Saxo & Landgravius, eorum urbes, aliorumque plurium Germanorum Principum ac Dynastarum, permanſuras hæreticis confertas, quibus satis faciendum supererat. Ipsos Catholicos eo intempestivo motu perspecto in suspensionem prolapsuros, cum ea Synodus tot Comitiorum suffragio Tridentum convenerit: Germanorum ingenia, vel maximè suspiciosa, existimatura id actum haud fide sincerâ, sed simulatione conditâ. Sibi animi satis esse ad continendos Tridenti suæ ditionis Episcopos, modò potestas à Pontifice fieret eorum Proventus apud se retinendi: proinde sibi persuadere non posse, cur idem cum reliquis agere Pontifici non liceret. Haud se volente Madruccium imperiosius egisse, nec se mandante Patres Legatosque minaciter objurgatos; quod prius etiam Romæ significatum fuerat; (a) idque sibi displicere: sed posse imposterum adhiberi remedium; causâ publicâ minimè præcipitatâ. Et quamquam his rationibus valida Legatos opposuisset responsa, tamen irrita defluebant. Etenim Cæsar; tam pio molimini intentis animis, haud sibi persuadere poterat cœu absolutè conducibile, quod rei sibi propositæ non conduceret. Quamobrem scripsit ad Legatos Farnesius, ut moram aliquam interponerent; & Augustanus Cardinalis cum iisdem acerbè conquestus est, (b) quod cum propè adesset opportunitas componendæ Germaniæ, & hæreticos ad obsequium Concilii adducendi, festinarent per eam levem præcipitemque mutationem cuncta pervertere.

Histor. Concil. Trid. Pars

(a) *Literæ Legatorum ad Sfortiam 1. Sept. 1546.*

(b) *Literæ Farnesii ad Pontificem Ingolſtadio, 30. Augusti, & alia Veralli Nuntii ad Legatos, eadem die.*

(a) *Literæ Sfortiæ ad Cervinum, 4. Octob. 1546.*

(b) *Ejus Literæ ad Legatos, 31. Aug. 1546.*

5. Tum Legati, ne collatam prius operam perderent, (c) cepere consilium conficiendi Decreti de justificatione, simulque de Episcoporum in suis Sedibus mansione, ut postea Sessio haberetur præscripto die ad Octobris dimidium; quo tempore belli eventus clariùs ostenderet; quonam loco futura Sessio indicenda. Etenim Patres Pontifici (d) denuntiaverant, Præoptare se suis Sedibus deturbari, quàm diutius Tridenti subsistere cum periculo, ne confecto mox prælio, à Lutheranis abducerentur captivi. Atque ut res cederet; Legati liberè constanterque professi sunt, se jam impares esse ad operam ibi diutius navandam, ob causas sæpius iteratas; præsertim verò, ut ajebant, ob conscientiam morsus. At Pontifex interea tergiversari, Legatosque admonere, cum Episcopis ita præsto essent, ut in dies liceret capi consilium aliò Synodi deponendæ.

(c) *Literæ Legatorum ad Sfortiam 10. Sept. 1546.*

(d) *Literæ Legatorum ad Farnesium 10. Sept.*

6. Nova tamen de loco difficultas insurgebat. Etenim Franciscus Galliarum Rex (e) nulli urbium assensurus erat, quæ penderet à Cæsare; & Avenionem sibi probari indicaverat, spe datâ, eò Lutheranos adductum iri: sed ea spes firmior haud censebatur, quàm quæ de iisdem fiebat à Cæsare, ubi Concilium Tridenti perduraret: mos quippe hominum, ac potissimè Principum est, in agendis negotiis rerum futurarum conditionem pro arbitrato sibi fingere; simulque pro certo sumere, iis omnia ex voto prosperè casura, qui in præsentia ipsorum votis obsequantur.

(e) *Literæ Maffei ad Cervinum 19. Sept. 1546.*

CAPUT XI.

Expenditur Seripandi opinio de justificatione affirmantis, præter infusam justitiam ac merita Christi, opus esse homini, Christi justitiam imputari, ut apud Dei Tribunal illi salus adjudicetur.

1. EA demigratione consilia, Legatorum sedulitatem, ut assolet, nihil minuerant in expendendis dogmatum argumentis: cum optimè intelligerent, ad rem benè gerendam, æquè ac ad fabricam naviter extruendam, opus esse sibi quodammodo persuadere, ibidem ubi degitur semper commorandum. At mihi quidem, narrationem hujusce temporis apud Suavem legenti, licet citra omnem amplificationem affirmare, videri mihi alterius cupispiam Concilii historiam legere; usque adeò rerum conditiones ab eo asseveranter enarratæ distant ab iis, quæ tunc Tridentino contingere. Ut à patentiore ac solidioribus ordiar, ne minima quidem ab eo sit mentio de exorto inter Montanum, Pæceum & Madruccium jurgio, in cunctis hujus Concilii monumentis luculenter descripto; adeò ut planè ignoret quæ inde postea consecuta & agitata fuerint de Synodo transferenda: hinc est, quod hujusmodi notitiâ destitutus, semper hic errabundo gradiatur vestigio, & commentitia effutiat.

2. Dicit præterea, 25. Augusti vulgatum Tridenti Jubilæum, atque ad ejus functiones obeundas,

Coetus publicos quindecim dierum spatio intermissos: Sed neque Jubilæum eo die promulgatum est, cum prima ad ipsum consequendum supplicatio (*) 19. Augusti habita fuerit; nec umquam eo mense quindecim continentes dies absque generali Conventu præterierint.

(*) *In Diario Massarelli in Actis.*

Affirmat, A Legatis de industria Decreti absolutionem protractam, injectis disputationibus inter adversantium classium Theologos, ne ad celebrandam Sessionem deveniretur; & quoniam ad agendum per eam simulationem, ineptum videbatur apertum ingenium primi Legati, eam curam à Cervino in se receptam, quippe animi magis oblecti. Prætermitto mordacitatem in hujusmodi virum, cujus integritas vel ab hæreticis legitur commendata; & nequitiam hominis, quæ per violentiam livoris contendit è gloria vituperationem elicere, agnoscens ceu causam tam egregiæ administrationis, quæ Cervinus suum munus explevit, non doctrinam, non solertiam, non patientiam, non animi intentionem, sed calliditatem & fraudem. Hæc omnia prætereo. Detur illi id quod minus etiam est probabile conjectare, ubi hoc magis sit vituperabile: at concedi nullo pacto poterit, ut res gestas enarret adversus quam gestæ sint, prout audacter hic agit. Si fortuito Suavis ea scripsit, monumentis minimè perulstratis, nimis temerarius; si perlectis, multò nequior habendus est: nam ex cunctis congregationum Actis, cunctisque literis Legatorum ad Sfortiam Cardinalem, (*) ad Nuntium in Gallia, & ad alios illustres viros, nihii evidentius constat, quam illorum sollicita festinatio hujusce Decreti conficiendi, convocandæque Sessionis; & eorumdem querelam in Cæsarianos, quòd datà operâ novas moras interjicerent; ut qui animadvertent, hujusmodi Decreto perfecto viam sibi obstrui, ne umquam cum Lutheranis Religionis concordiam componerent, nisi doctrinæ suæ palinodiam isti canerent. Quin adnotatum à Massarello comperio, (*) semel à se detectam quorundam Episcoporum conspirationem, ne Decretum confirmaretur, quod Legati sollicitabant.

(*) *Litera Cervini, 10. Octobris.*

(**) *26. Septembris.*

3. Jam verò quoniam Justificationis dogma tætera quodammodo erat, quæ Catholici ab hæreticis discernebantur, & radix, unde veluti quidam rami reliqua seu vera seu falsa dogmata pullulabant, cujusque gratiæ, utpote rei gravissimæ, Cæsariani cunctationem promovebant, eamque cohonestabant; incredibile planè est, quam accuratè, quam subtiliter, quam assidue quævis vocula perpenla ac discussa fuerit in congressibus prius Theologorum qui consilium, ac deinde Patrum qui sententiam proferebant. Unde si ea omnia hic recenserem, peculiare sanè volumen ex ipsis conflatum huic historiæ adjicerem. Juvat tamen consuetà mihi viâ pergere, quæ neque quidquam memoriâ dignum prætergrediar, attingendæ metæ impatienter cupidus; neque quidquam minus memorabile prosequar, ostentandæ notitiæ intemperanter avidus. Atqui in iis solis quæ adducam, tantum intererit inter me ac Suavem, ut de eodem Concilio, iisdemque temporibus nos ambos scribere, vix credibile futurum sit. Sed hæc inter nos discrepantia, mira non accidit cuiquam consideranti, illum ex commento livoris, me ex vero prototypo pingere, ac ne minimam quidem narratiunculam proferre, quam non proficere legitimis monumentis comprobare.

4. Nec inutile, opinor, nec ingratum erit, cognoscere opiniones Seripandi: qui postquam hæc insignia Decreta ad eorum normam concinnaverat, post plurimam disputationem ad eam illa permutata comperit, ut pro suis non agnosceret. Suprà narravimus, à Seripando hujusmodi Fidem astrui, cui esset justificatio tribuenda, non modò tamquam illius principio, sed tamquam causæ certissimæ, afirmante, per talem Fidem in Redemptorem ejusdem Redemptoris merita nobis applicari: tum Cajetanum ad eam sententiam fulciendam advocabat. Duplicem postea justitiam statuebat. Partem quidem nobis intimam, quam pariter bifariam dividebat: ex his ajebat alteram ab initio efficere, ut à statu peccatorum gradum faciamus ad statum filiorum Dei; (*) & hanc existimabat ille nobis donari cum gratia per Sacramentum infusa, seu id re seu voto suscipiatur: partem alteram esse, quæ dicitur homo justè vivere; & hanc collocabat in actibus virtutum ab eadem gratia productis. Secundam justitiam extra nos sitam volebat; nempe justitiam ac merita Redemptoris, quæ ex Divina commiseratione nobis imputentur quasi nostra; non quidem integra, sed secundum eum gradum, & ad ea efficienda, quæ Deo placuissent.

(*) *In sententia quam dixit 13. Julii, & in suis monumentis.*

5. Primam justitiam, secundum utramque partem, absque altera imperfectam ajebat; nec satis esse ut per eam æterna gaudia consequamur; tum quia ceu pannus menstruata nostris quotidianis labibus foedatur, tum quia, quantum attinet ad infusam gratiam, nulla creatæ dotis qualitas perfectè dignos Divinâ visione nos efficit: & quantum ad opera, *Non sunt condigna*, ut ait Apostolus, *possessionis hujus temporis ad futuram gloriam, quæ verlabitur in nobis*. Hinc ille deducebat, quo pacto verum esset illud effectum, Justificationem esse per Fidem, non per opera. Dicebat enim: Si sermo sit de prima Justificatione, quæ transitus quidam est ex inimicorum conditione ad filiorum Dei statum; eam operum præmium nequaquam esse, sed puram Redemptoris misericordiam, à Fide nobis impetratam; non autem per pœnitentiæ meritum tributam, tamen hæc pœnitentiæ exigatur: siquidem pœnitentiæ Justificationem antecedens, cum sit opus ab inimico Dei profectum, quidquam promereri non valet; ea verò pœnitentiæ, quæ subsequitur, jam reperit deletum peccatum, adeoque æternum supplicium remissum. Si Justificatio consideretur secundum alteram significationem, prout ea hominis justæ vitæ est, verè ad ipsam opera exigunt; ac proinde dixisse Apostolum, in Christo Jesu valere *Fidem quæ per dilectionem operatur*: tamen hujusmodi justitiam solis operibus non tribui, sed simul Fidei, quatenus opera, quantumvis necessaria, haud satis forent, nisi per Fidem applicaretur Christi Justitia, quæ quod nobis desit, expletur. Cum autem Catharinus multa tunc errata Lutherorum collegisset, quibus ea sententia consonare videbatur; professus est Seripandus, errata illa se detestari: nihil cum ipsis opinionem suam consentire: sed par non esse, ex horrore totius Lutheranæ doctrinæ, damnare simul sententiam, quam pro eo ac ipse rebatur, spectatissimi Lutherorum oppugnatores propugnabant, cujusmodi erant Cajetanus, Piphilus, Flugius, & Gropperus.

6. Hanc dissertationem locupletavit Seripandus doctrinâ plurimâ, è sacris Literis Patribusque excerptâ: quod vel per se solùm satis esset ad reclarandam

guendam Suavis levitatem, cum scribit, numquam deventum esse ad rei cardinem, nimirum ad perverstigandum, An prius homo Justificationem excipiat, ac postea justè operetur; an post opera justa ipsa Justificatio succedat. Prætereà, an id Synodus non definit? dum hinc docet, Justitiam gratis nobis donari, propterea quod nihil eorum quæ prius egimus, illam promeretur; adeoque perfectam justitiam excludit ab operibus, habitum infusæ gratiæ, quæ justus homo redditur, antecedentibus: & dum hinc statuit, ante Justificationem exigi quosdam actus honestos ex parte nostra; adeoque admittit, posse ac debere aliquid honesti ab homine agi ope gratiæ prævenientis ante infusam justitiam?

7. Peraccuratum igitur studium huic articulo, operaque diligentissima impensa, An qui ad Dei Tribunal se sistit cum justitia infusa, & cum meritis vi illius comparatis, satis virium obtineat ad salutem consequendam; an præter hæc necesse sit, ut illi Christi justitia imputetur. Equidem quàm plurima inspexi (*) autographa sententiarum, quas in ea quæstione illi Theologi protulerunt. Quinque demtaxat Seripandum secuti: hi fuerunt tres ex eadem S. Augustini Familia, Antonius Solitius Hispanus Doctor, & Laurentius Mazochius ex ordine Servorum B. Mariæ. Præter eos Vincentius Legionensis Carmelita, contrariam quidem cum plerisque opinionem habuit de iis justis hominibus, qui post Christi mortem obiere; sed cum illis quinque consensus de justis antea demortuis, hoc est, eo tempore, quo satis illis non erat gratia interior ad cælum adeundum, sed oportebat eos novâ ex Christi cruciatibus ope juvari.

(*) *Extant in Bibliotheca Barberinorum.*

8. Multi cum Richardo Cenomano ex minoribus Observantibus considerabant duo causarum genera; alias, quæ gignunt effectum ipsæ postea non indigentem ut conserventur, qualis est filius à patre jam genitus: alias, quarum effectata non minus à causa pendent dum conservantur, quàm dum generantur; quo pacto radius à Sole dependet. Hac posteriore ratione nos à Deo pendere, tum spectatâ natura, quæ nos extrahit è nihilo, tum spectatâ gratiâ, quæ nos regenerat, & extrahit è peccato, quod alterum & deterius nihilum est. Hoc posito, duas in nobis Justitias non inesse, alteram intrinsicam, eò quod Christi meritis imputentur: sed interiore nobis justitiam & à Christi meritis effici, & ab ipsis quovis temporis momento pendere, & nisi eorum vi conservaretur, illicò defecturam. Atque ita nobis Divinum tribunal adeuntibus, esse confidendum Christi Justitiæ, non quidem ceu justitiæ quæ vacuitatem nostræ justitiæ interioris suppleat; sed tamquam causæ efficienti, ac neutiquam pendenti à nostra interiori inhærente justitia, quæ causa formalis est quæ justus sumus. Et quatenus existimarent quidam, justitiam ipsam, actionesque ab ea genitas, si absolute ipsarum natura spectetur, jus nobis ad æternam felicitatem haud impertiri, eamque posse à Deo denegari homini illis dotibus prædito, affirmarunt tamen, id negari non posse posito jam respectu, quo ipsa gratia actusque ab ea profecti connectuntur cum acceptatione ac promissione Divinâ nobis exhibita ob merita Redemptoris, per quam Deus promissit, habiturum se pro amico filioque adoptivo hominem hujusmodi donis ornatum. Cum igitur Fides sit, quæ per firmissimam veritatem, iustitiamque ipsius naturam certos nos reddit hujusce promissionis acceptationisque Divinæ, ob Christi merita nobis concessæ;

idcirco dicebant aliqui, In nostra justitia præter gratiam & opera, Fidem etiam involvi qua posita & inimum & efficacissimum jus nobis inest, ut tamquam justus accipiamur, & à Deo gloria sempiterna donemur.

9. Concedebant omnes, gratiam redemptis per Jesu Christi merita impertitam, & hujusce rei causa debere nos illis plenè confidere; nostram verò justitiam, Christi Justitiam esse appellandam. Omnes quoque præter eos quos diximus, consentiebant, utcumque res habeat, sive gratia infusa, quæ nobis per Christum donatur, suapte natura obtineat ut sit adoptiva Dei filiatio, ac forma justificans; sive id habeat ob distinctum respectum, quo ipsa respiciat Divinam acceptationem, ex Redemptoris promerito nobis præbitam; ab ipsa certè nobis perfectè applicari Christi merita: adeoque non esse in nobis duas justitias, quas Seripandus volebat, alteram imperfectam nobisque inhærentem, alteram perfectam & exteriorem; sed potiùs eam, quæ intus inest, esse communicationem quamdam, possessionem atque effectum exterioris. Quemadmodum quamvis esse nostræ naturæ, sit esse Dei, sicut loquitur S. Dionysius, quem secutus est Ægidius Romanus illius Scholæ Princeps unde prodiit Seripandus; non idcirco hoc esse nostræ naturæ duplex est, alterum nobis intimum & impotens nos à nihilo formaliter, ut loquuntur Scholæ, discernere; alterum exterius, & in Deo situm, quod nobis formaliter communicet id quo nostrum esse interius caret: sed esse nostrum interius, est quædam communicatio esse Divini, per quemdam eminentiam illud continentis ac procreantis. Inter eos qui studium stylumque huic disputationi adhibuere, Jacobus Lanius excelluit, qui ad refellendam opinionem Seripandi, commentarium verius quam sententiæ summam scripsit, in quo universum de Justificatione negotium simul perpendit; tantoque in pretio fuit, ut verbatim in Acta legitima relatus sit.

10. Atque ut hic mihi liceat tam celebri in sapientissimo confesso quæstioni aliquid, quod ipse sentiam, interponere in gratiam partis Concilio magis probatæ; & ne in hoc ipso Suavem imiter sua sententiæ auctorum nominibus personata prominentem, ita disputo: Si essent duæ justitiæ inter se diversæ, quarum altera nobis intima, per se non sufficeret ad extrahendum hominem à statu peccatoris, eam sanè propriè justitiam appellari non posse: qua planè ratione forma, minimè potens id in quo inest calidum reddere, calor nuncupari non posset. Quinam poterat illa nos dealbare quasi nix, etsi prius rubri quasi vermiculus fuisset, ut loquuntur Scripturæ, cum pro certo habeamus, nostrum ruborem semper nobis inhære, ubi nullus superveniat candor, quo ille deletur? Quo pacto sacra Cantica verè concernerent ea quæ legitimus de pulchritudine animæ Deo gratæ; ac de cælestis Sponsi amore, ob hujusmodi decorem; ubi semper verum esset, nos, spectatis omnibus quæ nobis insunt, foedos ac deformes esse; tamen velle adhuc Deus nos excipere ceu mundos ac formosos, in gratiam Redemptoris, simulque dum ita nos habet, eas nobis dotes impertiri vellet, quæ tamen ipsæ per se neque dignitatem neque pulchritudinem nobis afferrent, sed in pristina indignitate ac foeditate hominum peccatorum nos relinquerent?

11. Quod verò spectat ad quotidianas vitæ labe-culas, quibus infusa nobis justitia contaminatur: hæc quidem, ut observavit S. Thomas, animæ justæ pulchritudinem, quæ supra naturam est, haud quamquam

quam deturpant, sed æquiparantur pulveri, quo vultus decorus inspergitur; unde neque lineamenta neque colores corrumpuntur, sed minus nitidus ille redditur, minusque gratus spectantibus, donec detergatur. Ceterum hujusmodi labecula nec in horas singulas justos omnes inficiunt, præsertim pueros; neque cum adsunt, merentur suapte naturâ Divinam averfationem, aliamve pœnam præter temporariam: quam pœnam recipiunt, etiam si Christi iustitia ipsis imputetur. Adeoque ex Christi iustitia non evadimus melioris conditionis compotes coram Deo, quàm ex vi illorum donorum intimè inhærentium, quæ ab illa & per illam nobis communicantur.

12. Ad res Tridentinas redeamus. In memorata disputatione duo mihi admirationem pariunt: Alterum, quàm acri studio, accuratisque lucubrationibus hic articulus perpenfus fuerit. Ad id Seripandi auctoritas reliquos stimulavit; qui nimis ægrè ferebat, suum hujusmodi inventum deserere, quasi filium quem undique oppugnatum videret. Liqueat tamen ex multis ejus defensionibus, scripto deinceps editis, ipsum per novas interpretationes exceptionesque, more militis veterani ab adversariis pressis, retrocedere quidem, sed fronte semper adversâ. Alterum quod admiror est, Suavem, qui minutissimam diversarum sententiarum narrationem ostentat super hoc Justificationis capite, de tam publica, tam fervida, tam proluxa disceptatione, profundo obvolvî silentio. Sed veræ narrationis inopiam compensat, confictis plurimis quæ non evenere.

CAPUT XII.

Disputatio, quænam certa fiducia haberi possit in hac vita de suscepta gratia.

1. Non tamen inter confictas ab eo narrationes habenda sunt, quæ narrat exagitata de certa per Fidem susceptæ gratiæ scientia, quæ possit hac in vita obtineri. Jam ostendimus in Cœtu 17. Augusti habito, cunctos adversus Lutherum pernegasse, ab hujusmodi certa fiducia Redemptoris merita nobis admoveri, justosque nos reddi. Negabant pariter, eam esse homini justo necessariam; quod affirmat Colonienfis quidam libellus, Bucerii afflatu conceptus. Pius tamen, Franciscanorum summus Moderator, affirmabat, auctore, ut ipse rebatur, Scoto, eam fiduciam in quibusdam conditionibus haberi posse. Alii hoc tamquam falsum constanter repudiabant: unde volebant Legati ad aliarum doctrinam examen progredi; at Pacecus, & cum eo complures, sicuti memoravimus, insistere, ut res subtiliori examini subiceretur.

2. Et initio quidem in minorum Theologorum congressibus plerique cum Pio concordare distulerunt. Sed veritas imitatur flumina, quæ in progressu semper auferunt: & ita sententia sub initium minus accepta, evasit denique & Concilio magis probata, & post Concilium universè suscepta. In eo præcipuè illa nitebatur, quod unusquisque Christianorum, ubi ætatem rationis compotem attingit, noxam saltem Originalem à se contractam agnoscit: quo posito, nullus ipsi patet aditus ad certò pernosendum, eam sibi fuisse remissam, nisi divinitus hoc ipsum Deus revelet. Id ex eo probatur, quod hujusmodi certa cognitio ex naturæ lumine haberi evidenter nequit, ut patet; nec ex manifestis sacrarum Literarum effatis, cum in ipsis nusquam affirmetur; quemquam nostrum nunc Divinâ gratiâ præditum esse: nec ex Conciliorum, &

Ecclesiæ definitionibus, quippe quæ de nullo viventium id definivit. Superesset itaque unicus modus; per eam videlicet certam cognitionem, quæ deducitur ex duabus positionibus, quarum alteram Deus disertè revelaret, altera naturæ lumine evidenter pateret; exempli causâ, Mihi certum est, me in Adamo peccasse, quia id mihi de cunctis hominibus revelat Fides; & constat naturæ lumine, me hominem esse: sed ne hac quidem ratione certam hanc nostræ iustitiæ notitiam possumus obtinere; Fides enim tria Justificationis genera nos docet.

3. Alia fit per Sacramentum, dicente Christo de Baptismate: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit*: & de Pœnitentia: *Quorum remiseritis peccata, remittentur eis*. Sed cum ad Baptismi efficacitatem necessaria sit intentio ministri, quæ interior animi actus est; nulli hominum præter ipsum tanta illius actus evidentia inesse potest, quanta fatis sit, ut id juratus affirmet.

Alia per martyrium, ex illo Christi dicto: *Qui me confessus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo*. At martyrium non nisi morte perficitur; igitur qui vivit, certus esse non potest gratiæ sibi ex vi martyrii collatæ.

Tertium genus, quod per Fidem etiam scimus, est ex amore Dei super omnia, & perfectò dolore, quem contritionem perfectam nominant, secundum ea effata: *Ego diligentes me diligo: convertimini ad me, & ego convertar ad vos*. At in primis, quisnam certò noverit, à se super omnia Deum diligi: se ex illius amore super omnia mala peccatum detestari? Præterea quidam, ut hic amor ac detestatio extra Sacramentum efficaciter operentur, exigunt complures conditiones, ac præcipuè quamdam certam actus intentionem, de qua nemini evidenter contestare potest.

4. Hic Suavis, dum utriusque partis rationes recenset, conatur de more sic eas proponere, ut illæ præfulgeant, quæ favent sententiæ hanc certam notitiam affirmanti, non modò in quibusdam peculiaribus conditionibus, sed communiter in omnibus iustis; quæ sententia sic universè explicata proculdubio Catholica non est: contrarias verò rationes occultat. Quare argumenta à me prolata, & quæ in suis scriptis sententiis adducebantur à Richardo Cenomano, Bartholomæo Miranda, & ab aliis, tacitus prætermittit. Simili silentio itidem obruit sanctorum Patrum testimonia: quia de ipsis ait; Cum eorum effata in utramque partem inclinarent, satis fuisse compertum, eos ex accidente locutos, nunc ut religiosioribus animos adderent, nunc ut demerent audentioribus. At paulisper sistamus.

5. Fas quidem esse potest, ad timidiore animandos, pronuntiare, homini dubitandum non esse de suarum remissione culparum, post adhibitam à se, quæ opus erat, diligentiam; haud inquam dubitandum eâ dubitatione, quæ animum torqueat, operationemque præpediat: ex quo si quis etiam argumentum fortasse deduceret majoris fiduciæ, quàm ipsa res postulet, parum tandem oriretur incommodi: nefas tamen omnino esset docere, hac in dubitatione perpetuò vitam agendam, ubi è contrario verum esset, semel imò semper ea de re per Fidem nos certos reddi; hinc enim ansa præberetur persuasioni Fidem lædenti, adeoque inter criminata utique nocentissimæ. Et tamen Patres hanc incertam rei notitiam universè ponunt. Duos ex innumeris hic producam, S. Augustin. Homil. 35. hæc

hæc habet: *Quamdiu vivimus hæc, de nobis ipsis judicare non possumus; non dico quid cras erimus, sed quid hodie simus*. Plenius S. Gregorius (*) in responsione ad Gregoriam Augustæ Cubiculariam, cupientem, ut per ipsum divinitus admonitum, suas sibi condonatas à Deo noxas cognosceret, ita respondet: *Rem & difficilem & inutilem postulasti: difficilem quidem, quia ego indignus sum, cui revelatio fieri debeat: inutilem verò, quia secuta de peccatis tuis fieri non debes, nisi cum iam in die vitæ tuæ ultimo plangere eadem peccatâ minime valebis: quæ dies quousque veniat, semper suspecta, semper trepida metuere debes, atque ea quotidianis fletibus lavare*.

(*) *Epistola 22. lib. 6.*

6. Suavis per inductas à se expositæ opinionis assertiones dicit: Quoties in Evangelio legitur remissa à Christo peccata, toties pariter legi, ab eodem dictum: *Confide, quia sunt tibi remissa peccata, vel aliquid hujusmodi*. Igitur, arguit ille, ex eo quod hæc certa cognitio concedatur, nulla superbiæ præbetur occasio, ut præterea ad eam amoliendam incertus vivere unusquisque debeat, ut adversarii conficiebant. Bellè profectò! Ac primò quidem neutiquam affirmatur, inde argumentum superbiæ nobis per se porrigi: id namque pro portione contingeret in quibusvis à Deo collatis in nos beneficiis; adeoque per hujusmodi rationem colligeretur, eorum omnium ignorance nobis opus esse: sed affirmatur, per eam fidei firmitudinem nos desides evasuros ac languidos ad honesta pœnitentiæ opera exercendos, quæ nobis adjumento sunt, tum quod futuras noxas evitemus, tum quod nostra merita promoveamus. Præterea num Christo potestas deerat, simul elargiendi solatia hujusce securitatis iis quibuscum ipse præsens agere dignatus est, simulque hujusce dulcoris condiendi tam valido gratiæ præmunientis antidoto, ut is nec arrogantiam nec desidiâ corrumperetur. Sed divinæ providentiæ pro his rerum conditionibus haud congruum fuit, hæc privilegia in hominum communatam profundere: alioquin ea, quæ Christus in Magdalenam, in pium Latronem, & alios hujusmodi divinitus tribuit, fuissent universo humano generi communicanda.

7. Pergit arguere: Nos à sacris Literis compelli ad agendas Deo grates ob acceptam veniam: *futurum autem ineptissimum, planeque arrogantem auditurum hominem, qui de eo grates persolvat, quod datum sibi necne fuerit ignorat*. Si per eam vocem, *ignorat*, significatur, magnum argumentum ei non suppetere, ut id pro vero habeatur, conceditur assertio; sed rei propositæ non quadrat. Sin autem significatur, non obtineri ab eo notitiam, quæ falli non possit, in qua significatione aptè quadraret; falsa est & risu excipienda. Quid? An fortè gratias Principi non debeam agere, ubi illius administer beneficii ab eo in me collati me admonuerit? & tamen administer ille mentiri poterat; sed non idcirco meâ gratiarum actio *ineptissima erit, nec ego arrogans auditurus*. Paterfamilias nonne quotidie Deo grates agit, quod ille suos liberos incolumes servet, ac rem familiarem sospitet? Et nihilominus quàm ille extra omnem erroris aleam certò scit, eo temporis momento liberos vivere, nec impetu repentiniæ mortis extinctos esse; & rem familiarem manere sospitem, nec alluvione aliquâ, aliove inopinò intortunio esse deperditam? Cum vel acceptæ dignitatis, vel reportatæ victoriæ nuntius cuiquam affertur, an non laudabile, consuetumque pietatis specimen is exhibeat, si extemplo Deo gratias fateatur, tametsi certus omnino de nuntii veracitate non

sit, & interdum contingat eum deprehendi mendacem? Quæ fieri poterat, ut odium in Concilium exastuans adeò Suavem perfringeret, hominem alioquin ingenio præditum, ut hæc tam manifestò vera non senserit? Quinam in mentem non incidere, cum hæc mortalium vita non serenum evidentiæ cælum, sed caliginosam opinionis vallem imitaretur, iuductum fuisse vocabulum in Scholas, *Certitudinis moralis*, hoc est cognitionis haud quidem reverà omnino certæ, sed hujusmodi, quæ, cum humanis in rebus certior haberi nequeat, respectu rationis moralis, hoc est morum, nobis sufficiat ad prudenter agendum, perinde ac si esset omnino & absolutissimè certa? Quicumque verò aliter ageret, næ ille ineptissimus planeque arrogans dicendus esset.

8. Ad eam notitiæ firmitatem fulciendam varia congerit Suavis sacrarum Voluminum effata, variasque responsiones ad testimonia ex adverso producta; perperam oblitus, quàm illis dilucidè responsum, quàm hæc strenuè impugnata fuerint, non à Polemicis inquam scriptoribus, ac præcipuè à (*) Bellarmino, sed ab iis qui tunc in Concilio de illis scripserunt; inter quos disputatio Richardi Cenomani, quæcumque objecta fuerant, eruditâ perspicuitate dissolvit. Nec mihi lubet hæc longius versari in doctrinis adeò notis repetendis: quædam tantummodò Suavis menda factò adversantia indicabo.

(*) *Lib. 3. de Justificatione cap. 9.*

Semper ille ad elevandam Scholasticorum auctoritatem intentus, quod telorum aciem obtunderet, factionem suam fortiùs petentium, refert, ab adversariis conclamatum, Haud laborandum quid Scholastici sentiant, ut qui philosophicis utantur rationibus ad ferendum de Mysteriis Divinis iudicium, sed imbecillis. Quo pacto id conclamare illi poterant, cum Suavis ipse affirmarit, Carmelitas ibi eam sententiam secutos ob auctoritatem Joannis Baconis in illorum schola Principis? Quo pacto, si idem egerat Generalis Franciscanorum Minister ad Scotum tuendum? Quinam, si Catharinus ad suam opinionem comprobendam producebat Alexandrum Alensem, (*) & complures alios Scholasticis?

(*) *In responsione ad Apologiam Soti.*

9. Sed aliud Suavis mendacium risu planè excipiendum, ubi explicat quonam sensu Decretum interpretati sint, & quo pacto pars utraque illi consenserit. Forma Decreti erat: Nemini posse eam inesse certam fiduciam de suscepta gratia, per eam fidei firmitatem, cui falsum tubesse non possit. Refert Suavis, assensum illi fuisse Catharinum, ejusque opinionis asseclas, eò quod, qui gratiam obtinet, potest eam amittere; adeoque illi fidei potest subesse falsitas, cum possit contingere, ut ea enuntiatio quæ nunc fide creditur, evadat falsa. Quid hoc rei est, ut homo eruditus, cujusmodi Suavis erat, & qui lectam à se Catharini Apologiam ostentat, in tam puerilès ineptias prolapsus fuerit? Igitur articulo Symboli, per quem credimus Christum ad iudicandos vivos & mortuos venturum, potest subesse falsum; quia cum Christus reipsâ ad iudicium veniet, tunc non amplius verè dicetur ipsum venturum. Igitur articulo quo antiqui Patres, ac Beatissima Virgo credebant Messiam oriturum, poterat subesse falsum; quia jam tempus advenit, cum id amplius verum non erat, & cum ipsa Virgo Fide credidit, natum esse Messiam. Ergo iis, quæ affirmavit quicumque è Canonicis Scriptoribus, exem-

pli gratiâ S. Paulus de se ipso, ac de conditionibus illius ætatis, potest subesse falsitas, quia nunc nihil eorum amplius verum est. Quis adolescens libros Aristotelis de interpretatione leviter doctus, nesciat, cum assertio certo tempori adnectitur, non posse ex vera in falsam mutari? quoniam si referatur ad illud idem tempus, verum esse nequit, rem ab ea significatam simul fuisse & non fuisse: quod si enuntiatio referretur ad aliud tempus, jam non esset eadem enuntiatio, quippe quæ rem aliam affirmaret. Nemini itaque venit in mentem significatio tam inepta. Æquiores sanè mereretur excusationem Suavis, si falsus fuisset, minus à se perceptam subtiliorem interpretationem illius Decreti, allatam à Catharino, utpote sententiæ suæ minimè repugnantis: neque enim ab aliis doctissimis viris fuit intellecta, & ab ipso obscurius indicata. Quod illi cardo constitit, plerisque existimantibus, ipsius opinionem Synodi damnatione comprehensam. Equidem conabor exponere, quâ licebit claritate, ea quæ quantum arbitror Catharinus partim dixit, partim dicere intendit.

10. Geminam ille Fidem distinguebat; alteram Catholicam, hoc est Universalem, & articulos ab Ecclesia firmatos complectentem: & rebus ab hac Fide creditis dicebat non posse falsum subesse; non quod res illæ suapte naturâ veritatem necessariam traherent, cum ex ipsis quædam potuissent aliter contingere, qualis fuit perditio Judæ, Petri negatio, & alia innumerabiles: nec solum quia fieri non possit ut res quam Deus effatur, posito Divino effatu falsitati subiaceat, cum & hæc ratio, & immunitas falsitatis, communis sit rebus omnibus, quæ per actus Fidei infusæ credi possunt: sed ob peculiarem rationem; nimirum quia signa à Deo exhibita promissionis suæ, quâ se certò ad futurum Ecclesiæ promissit, hujusmodi sunt, ut suam omnipotentem vim in hæc signa neutiquam potuerit impendere, si hæc promissio verè à se facta non esset, adeoque si posset Ecclesia decipi. Quapropter necessaria planè est minimeque contingens hujus assertionis veritas: *Ubi Ecclesia, tam conspicuis signis à Deo legitime comprobata, quidpiam Fide credendum proponit, illud verum est.*

11. Alterum verò Fidei genus esse posse censebat Catharinus, non pendens à sola Ecclesiæ propositione, sed profectæ vel à Deo privatim revelante, vel ex universali Ecclesiæ pronuntiato, simulque ex peculiari quadam veritate, aliunde cognita à certo quodam homine. Exemplum sit: Docet Ecclesia, hominem quemcumque Baptismo lustratum Originariâ noxâ liberum esse: ego experimento certò scio, hunc infantem à me Baptismo lustratum; hinc ad fide credendum adducor, hunc infantem à peccato liberum esse, accommodatâ illi peculiariter generali Ecclesiæ definitione; tametsi illa de hoc illo infansculo singularim explicet. Hæc porrò fides non est Catholica, nimirum cunctis fidelibus communis, quorum plurimi nesciunt, hunc infantem fuisse sacro Fonte susceptum; neque de eo ullum profert Ecclesia testimonium. Ac proinde, quamquam mihi ex evidentia morali, quam habeo suscepti ab illo Baptismatis liceat ipsum comprehendere sub universali Dei revelantis dicto, ac velle per fidem credere, eum culpâ expiatum; tamen hoc ipsum naturâ suâ falsitati obnoxium est: quandoquidem contingere potuisset, liquorem illum, quo infantulus abluitur, quamvis aqua videretur, verè tamen succum esse aliunde expressum, Baptismatinequaquam idoneum: quod si ita foret, cum

Dei revelantis assertio hunc infantem haud complecteretur, habitus fidei nullam vim impenderet in illum actum falsæ persuasionis, quem elicio. Idem assererat Catharinus evenire in iis quæ privatim revelantur. Etenim cum Angelus tenebrarum in Angelum lucis se interdum transfiguret, accidere potest, ut ea species, quæ ad actum fidei quempiam impellat, mendax sit; adeoque huic generi fidei subesse falsitas possit: non quòd actus idem à fide infusa proveniens possit umquam falli, neque quòd res per eum credita falsa umquam esse possit, ubi Deus ipsam revelaverit; sed quia posito omni eo quo mihi persuadeo esse rem illam à Deo revelatam, possit adhuc contingere minimè veram esse: quod articulis Fidei Catholicæ accidere numquam potest.

12. Ita sanè videtur Catharinus opinatus: ideoque ipse cum suis fautoribus volebat, ut exciperetur in Decreto privata revelatio, sicut quidam volebant, & sicuti demum excepta est, (*) ubi damnatur certa prædestinationis notio. Cum enim res privatim revelata fundet pariter fidem peculiarem, non verò Catholicam & Universalem; si eventus hic exciperetur, palam fiebat, ab ea assertionem comprehendere de reliquo quodcumque Divinæ fidei genus, adeoque Catharini sententiam proferri. Enimverò tametsi hanc opinionem falsam putem, parumque tutam ob opposita testimonia ex Scriptura, ex Patribus, ex illustrioribus Scholasticorum antiquioribus, cunctisque recentioribus desumpta; haud tamen arbitror mentem fuisse Concilii, aperte illam damnare, nisi quatenus per veram consecutionem, sed à Catharino negatam, fortasse damnatur.

(*) *Seff. 6. cap. 12.*

13. Dueor ad id prævalidis conjecturis. Ab ea ordiari, quæ tempore postrema. Si ea opinio fuisset proscripta, haud sanè fuisset Catharino permissum, ut eodem persistente Concilio, iisdem Legatis, iisdem Episcopis inspectantibus, ab eo typis edita defenderetur. Præterea in congressu tum 17. Augusti, tum 17. Decembris habito, sancitum fuit, hunc articulum, prout inter Catholicos disputabatur, prætermittendum: & hac de re in secundo cœtu convenere triginta tres ex Patribus, sexdecim tantummodò contradicentibus, & sex ambigentibus. Quare verisimile non est, conspirasse paulò post in eam damnandam sententiam, cui eidem in Concilio favorant plures præclari Theologi & inter Consiliarios & inter Judices. Tertio, hæc ipsa sanctio pro certa habita est in quodam Theologorum Præsulorum cœtu coram Cervino 8. Januarii, & ad eam conficiendam quædam verborum forma proposita; Patres verò usque ad diem posteram cogitandi spatium petiere; atque ita peractum: quocirca in Conventu ex iisdem constato die 9. Januarii Decretum confirmatum. Cumque jam de re ipsa convenissent, solum dubitatum est, an addendum esset nomen *Catholica* illi fidei, quam universè damnabant in homine de propria Justificatione: at Cervinus monuit, stabiliendum hoc Decretum, ut confirmaretur censura Parisiensis Academiæ de Lutheri doctrina; à Luthero autem non affirmari eam fidem esse Catholicam & Universalem, cum inter homines alii non innotescat, quid aliud in sinu recondat; unde per illius adjectionem vocis, errorem minimè proferri ab ea Academia in Luthero notatum. Hinc factum est, ut loco *Catholica*, memorata verba proponerentur, *certitudine fidei, cui non potest subesse falsum*; quæ ab omnibus & concorditer & alacriter accepta. Jam verò quinam id fieri potuisset, si hujusmodi verborum sententia inten-

intenderet alteram ex duabus opinionibus damnare, cui tot Patres tam ardentè patrocinati fuerant, & de qua pridie illius diei pro certo habitum est nihil esse definiendum? Denique in ipsa Sessione, Justificationis Decreto Patribus exposito, Vigerius Senogallienis Antistes per schedulam significavit, placere sibi Decretum, dummodò in hoc articulo soli hæretici proscriberentur, cunctæque Catholicorum sententiæ illibatae persisterent. Quæ conditio à viro tam erudito apposita nequaquam fuisset, ubi jam exploratum haberet, ex mente Synodi Catharini opinionem damnari; sed tunc Decretum ipsum absolutè vel repudiasset, vel comprobasset: atqui cum hinc quid intenderet Synodus, satis sciret; hinc verba sibi viderentur ambigua, & aliò facile detorquenda ab hominibus facti ignaris, quòd planè accidit, eâ contestatione usus est.

14. Suavis vehementer hinc oblatrat in Concilium, quod iis verbis Decreta conceperit, ut ipsius sententia eos ipsos latuerit qui interfuerit, ut liquet ex altercationibus illicò excitatis inter Sotum & Catharinum de hujusmodi Decreti sententia. Sed is egregiè hallucinatur, confundens Decreti sententiam cum consecutionibus ex Decreto deductis. Sententia apud eos qui Concilio aderant, planè patebat; nimirum de propria Justificatione fidem haberi non posse adeò certam, ut falsitati non sit obnoxia. Hinc Sotus arguebat, nullam de illa infusam fidem haberi posse, cum cuicumque infusæ fidei eadem certi ratio insit. Etenim, differebat ille, si respiciatur vel ipsius actus fidei, vel Divini verbi immunitas à falsitate; quæcumque fides infusa hanc immunitatem obtinet: sin exigatur amplius, ut res credita suapte naturâ falso non sit obnoxia; id certè ne ipsa quidem Fides universalis, & Catholica postulat, cum plura etiam contingentia credat.

15. Hæc argumentatio Soto, ac deinde aliis evidens videbatur: unde Bellarminus ait, Per illud Decretum Catharini sententiam haud quidem hæreticam esse, sed erroneam; hoc est, per dilucidam consecutionem Concilio repugnantem. E diverso Catharinus negabat hujusmodi consecutionem, ponebatque peculiari quodam modo adeò certas esse res creditas in articulis Catholicæ Fidei, ut nulli dubitationi seu falsitati subiaceant, dum nos certissimos reddunt, eos articulos à Deo fuisse revelatos: hanc autem certi rationem à Lutheranis etiam poni in sua privata fide; cum illi duplicem fidem haud distinguant, nec Ecclesiam aliquam ad spectabilem agnoscant, nec aliam fidem nisi privatam. Adeò certam notitiam fatebatur Catharinus inesse homini non posse de sua Justificatione. Adversus hæc nihil confici, ut arbitrabatur Sotus, ex antecedentibus illius Decreti verbis; quæ dicunt, *Quilibet, dum se ipsum, suamque propriam infirmitatem & indispositionem respicit, de sua gratia dubitare ac timere potest.* Etenim per hujusmodi verba solum significari, licere cuiquam dubitare, consideranti fallacias, quibus fucari possunt rationes & argumenta nobis persuadentia, universalem Ecclesiæ definitionem illi peculiari rei accommodari; adeoque Christianum hominem non adigi ad martyrium subeundum, quò veritatem illam tueatur: idque satis esse Concilii proposito, hæc affirmantis ad disertè improbandam Lutheranorum doctrinam, postulantiem in quovis homine justo hujusmodi certæ fidei firmitatem de suscepta justitia. Minimè tamen inde concludi, non licere pariter, positis jam legitimis rei credendæ argumentis, illi rei no-

Histor. Concil. Trid. Pars

minatim accommodare id quid Ecclesia universè definit, & conari actu fidei infusæ conficere, qui toties progignetur, quoties quod proponitur reipsa verum erit. Quapropter Concilium per verba studiosè ambigua haud fallax fuit, quemadmodum Suavis deblaterat: sed ambiguitas in eo est, quòd alii per suas consecutiones intendunt inde conficere. Quid in se ipso luce clarius? Quid pariter in philosophantium ingenii obscurarum incertarumque consecutionum luce sæcundius?

CAPUT XIII.

Varia Suavis errata. Decreta composita de Justificatione. Animadversiones in prima sex eorum capita: Ubi de peccato Originali, de Libertate, de Gratia & Charitatis habitus discrimine, ac de actu Charitatis necessario ad Justitiam, etiam in Sacramento accipiendam.

1. DE Prædestinationis gratiæque efficacis articulo varia Suavis certamina hinc comminiscitur. Et quamquam ea quæ memorat, satis ostenderent, meæ meique Ordinis opinioni potiorè Synodi partem adhæsisse; tamen libet mihi sincerè fateri, horum eventum ne tenue quidem vestigium à me deprehensum. Sed qui rem pro sua narrat libidine, sæpè non modò quòd falsum est affirmat, sed quòd fieri nequit; eademque opera & incertam suam depromit, & mendacii redarguitur. Duos hominis lapsus referam, alterum ex eruditionis, alterum ex intelligentiæ inopia. Quòd spectat ad primum, narrat Catharinum, quòd difficultates in Prædestinationis mysterio componeret, quamdam mediam sententiam excogitasse, quâ opinabatur, aliquos (exempli causâ, Beatissimam Virginem & Apostolos) electos à Deo fuisse ad æternam felicitatem, haud habitâ ratione de futuris ipsorum meritis à Deo prævisis: adeoque his, ajebat ille, liberum non fuisse in æternas pœnas incurrere; ac de iis veras esse S. Pauli ac S. Joannis enuntiationes, totum opus de electis voluntati Divinæ tributum; ceteris collatam gratiam, majorem aliis minorem, sed per quam æquè possent seu benè seu pravè agere usque ad mortem: ex iis verò alios salutem consequi, perire alios, pro ipsorum arbitrio; & hisce omnibus, affirmabat, Divinas exhortationes admonitionesque accommodari.

2. Mirum est, cur Suavis excogitatum à Catharino eam sententiam dicat, cujus doctrinam ante ducentos annos Guillelmus Occamus Scoti discipulus (*) tradiderat, & Gabriel Biel, studiosus Occami affecta, paulò ante Concilium composarat, insignis uterque Scholasticus. Dixi, *doctrinam sententiæ*, quòd ab illis unicâ solum voce Catharinus discrepavit, nomen Prædestinationum adscribens solis prioribus, qui ex horum auctorum opinatu electi sunt absque meritorum respectu, & absque potestate damnationis subeundæ; non autem cui-cumque salutem adepti.

(*) *In primo dist. 41. q. 1.*

Labitur deinde Suavis ex doctrinæ defectu, cum explicat, quo pacto propugnatores gratiæ, quæ sit efficax per se ante prævisum à DEO creatæ libertatis usum, declararent libertatem, damnarentque Lutheranorum articulum, dicentium, cuncta fieri à nobis ex necessitate absoluta, & quo modo celebrem distinctionem adhiberent, affirmantem in nobis necessitatem in sensu composito, sed eam in sensu diviso negantem. Refert Suavis adductum ab illis exemplum hominis se loco moventis; qui non potest

potest quiescere in sensu composito, h. e. cum simul movetur; sed potest in sensu diviso, hoc est, alio tempore. Per quam distinctionem dicit Patrum animos caligine effusos, eamque ne ab ipsis quidem assertoribus satis intellectam: etenim motus ita rei mobili accidit, ut ab ea separari possit; unde qui nunc movetur, potest alio tempore quiescere: sed actus Divinæ voluntatis sunt immutabiles; adeoque eum, qui hodie à Deo destinatur ad immortalē gloriam, non posse cras non esse destinatum.

3. Malignam profectò alienæ doctrinæ nutricem agit Suavis, qui Scholasticos perosus, eorumque subtilitates, cum eas pertractat, scedè mutilat ac deformat. Scholastici, sive unius sive alterius Scholæ, non dicunt (saltem si paucos excipias, minimeque probatos) illum qui movetur, eò tunc habere libertatem ad motum, quòd possit alio tempore quiescere; cum id lapidibus etiam commune sit, quos tamen unusquisque fatetur necessariò moveri: & ex altera parte Deus liber est, quamvis nolle uno tempore nequeat, quòd alio tempore voluit. Libertas est quædam facultas æquè potens idem eodem tempore vel agere, vel non agere: atque ita is qui se movet, dicitur se liberè movere, quoniam in sensu diviso, videlicet in se ipso consideratus, & non conjunctim cum motu, est æquè potens ut velit se conjungere, vel non conjungere, & utreipsa se conjungat, vel non conjungat cum motu. At lapis dicitur moveri ex necessitate, quia si consideratur etiam in seipso, & non conjunctim cum motu, pondus aliæque conditiones adimunt illi potentiam æquè paratam ad utrumque. Quâ deinde ratione hæc solidissima distinctio adhibeatur ad humanam libertatem indemnem servandam, positâ Divinæ gratiæ efficacitate, variant expositiones pro sententiarum varietate: nec ego moram hîc traham in iis connumerandis, quæ in tot voluminum millibus perleguntur.

4. Sed à fictis ad facta. Legati repudiata communiter primâ Canonum formâ, datoque negotio alterius rescindendæ, de qua dicemus, oportunius fore censuerunt, brevitatibus & charitatis gratiâ, non omnia per Canones & anathemata sancire: hoc enim pacto falsum dumtaxat, quòd est infinitum, proscripserunt; verum non explicassent, quòd unum est, & quo uno ritè firmato, cuncta opposita falsa infirmantur. Curarunt itaque rem partientiam, tum in Decreta, quæ Doctrinam Catholicam exponerent, tum in Canones, qui hæreticorum errores damnarent. Horum exempla singula singulis Patribus tradita, & Romam etiam missa. Verùm tot illa notis onerata sunt, ut necesse fuerit ea tertio confici, & ita confecta multis in locis postea re concinnari. In hujusmodi reformandis exemplis hæc erat ratio: (*) Ubi plerique Patrum convenissent de aliqua mutatione, ea omnino perficiebatur: si quidpiam aliquis commutandum postulasset, quòd magni esset momenti, per omnium manus delatum, ex plurimorum sententia statuebatur; sin autem parvi momenti, defectorum Patrum iudicio, adjectis nonnullorum Theologorum consiliis, mittebatur.

(*) *Literæ Legatorum ad Sfortiam, 13. Oct. 1546.*

5. In proœmio habetur: *Cum hoc tempore exorta quadam sit de Justificatione doctrina, Synodum exponere intendisse veram sanamque doctrinam ipsius Justificationis, quam Christus JESUS docuit, Apostoli tradiderunt, & Catholica Ecclesia Spiritu Sancto suggerente semper retinuit; districtius inbibendo,*

ne deinceps audeat quispiam aliter credere, prædicare, ac docere. Ex quibus verbis, aliisque efficacibus ad capitulum fines adjectis liquet, Synodum voluisse, ut non tam minus quæ Decreta quam quæ Canones continent, per Fidem crederentur.

6. Primum Decretum pronuntiat: *Omnes homines in prævaricatione Adæ innocentiam perdidisse, factos immundos, & naturâ filios iræ; quemadmodum in Decreto peccati Originalis expositum fuerat: id autem consultò fuit adjectum, neiterum de sanctissima Virgine disputatio suscitaretur: Eosdem servos esse, ac sub potestate diaboli ac mortis, ut non modò gentes per vim naturæ, sed ne Judæi quidem per ipsam etiam literam legis Moysi, inde liberari aut surgere possent.* Dicebat prius exemplar, *per legem*; postea reformatam est, uti nunc habetur, *per literam legis.* Refert Suavis, id actum in gratiam Franciscanorum, deridetque eam vocem quasi parum consentaneam; ea verò consultissimè adjecta fuit. Sciendum quippe est, propositum cum aliis hujusmodi Decreto 5. Novembris, Pacecum ac Stabiensem auctores fuisse, *ut legi adderetur, nudæ, vel, solæ, ne decerneretur legem inutilem esse ad salutem, observationesque legales (quatenus præstitas tamquam experimentes Fidem in Redemptorem, quem ipsæ præsignificabant) æternam felicitatem haud promereri.* Quapropter ea fuit habita vocum mutatio, non Franciscanorum gratiâ, quòd narrat Suavis; sed quo intacta relinqueretur communis opinio adversus Magistrum Sententiarum, (*) negantem Sacramentis Moisaicis vim justificandi, hoc est, vim conferendæ gratiæ, justum hominem reddentis, etiam si ea tamquam honesta opera ex Fide & Charitate exercerentur; cum tamen Apostolus doceat, (***) *factores legis esse justificandos.* Quare post ultam consultationem adjecta fuit illa vox, *per literam*, quo solum damnaretur quòd damnabat S. Paulus in Epistola ad Romanos; qui tantum modò intendit ibi Judæorum arrogantiam arguere, superbientium in Ethnicos; quòd ipsi legis literam pernoscent, & quæ per eam præscribebantur observarent. Atque ut huic Decreto primus Canon concineret, eo interdictum est, *Ne quis dixerit, hominem suis operibus, quæ vel per humanam naturam, vel per legis doctrinam fiant, absque divina per JESUM CHRISTUM gratia posse justificari.*

(*) *In 4. dist. 1.*

(**) *In 2. ad Romam.*

7. Pergit Decretum: *In eis liberum arbitrium minime extinctum esse, viribus licet attenuatum & inclinatum.* Dicebatur antea, humanum arbitrium esse vulneratum: optabant aliqui ut hoc deleretur; alii ut adderetur ad rem explicandam, *subtrahitis donis gratuitis*: nam in reliquum, ajebant illi, naturalem volendi nolendive libertatem æquè ac antea inesse homini: quòd si nomine libertatis intelligeretur ea, per quam antea homo liber à peccato fuerat; hanc non esse modò vulneratam, sed extinctam. Verum tamen priori parti à delectis Patribus responsum, docuisse Magistrum Sententiarum, hominem vulneratum esse in dotibus naturæ debitis, & naturam superantibus spoliatum; & S. Augustinum (*) inter Originariæ noxæ detrimenta connumerasse difficultatem honestè agendi. Alteram etiam partem falsam esse, quoniam homo suo libero arbitrio aliquid simul agit cum Deo, cum per ipsius gratiam à peccato resurgit. Postea pro voce, *vulneratum*, repositæ sunt eæ quas retulimus,

attenuatum & inclinatum, quæque hodie leguntur, & æquè cunctis Scholasticorum sententiis aptari possunt: quarum sententiarum altera hanc attenuationem inclinationemque contrahit ad solam donorum gratuitorum jacturam; altera verò eam ampliat ad aliquam in deterius mutationem illius status, qui naturâ suâ homini convenisset.

(*) *Lib. 3. de Liber. arbitr. cap. 18.*

8. Capite secundo habetur: *Missum à DEO Christum JESUM Filium suum ad homines, ut & Judæos qui sub lege erant redimeret, & gentes quæ non sectabantur justitiam, iustitiam apprehenderent, atque omnes adoptionem filiorum Dei reciperent in sanguine ipsius.*

Tertio Cap. addebatur: *Et si Christus pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis ejus beneficium recipere; sed eos dumtaxat, quibus meritum ejus passionis communicatur: nam sicut homines, nisi ex semine Adæ propagati nascerentur, non nascerentur injusti; ita, nisi in Christo renascerentur, nunquam justificarentur.*

Quarto ex Pauli verbis insinuat Justificationis descriptio: *Ut sit translatio ab eo statu, in quo homo nascitur filius primi Adæ, in statum gratiæ, & adoptionis per secundum Adam JESUM CHRISTUM; & hanc translationem, post Evangelium promulgatum, sine lavacro regenerationis, aut ejus voto, fieri non posse.*

Quinto, *ipsius Justificationis exordium in adultis à Deo per Christum JESUM prævincente gratia sumendum esse, hoc est, ab ejus vocatione, quâ nullis eorum existentibus meritis vocantur: dum per ejus exercitantem atque adjuvantem gratiam ad convertendum se ad suam ipsorum justificationem, eidem gratiæ liberè assentiendo & cooperando disponantur: ita ut tangente Deo cor hominis per Spiritum Sancti illuminationem, neque homo ipse nihil omnino agat inspirationem ipsam recipiens, quippe qui illam & abjicere potest: neque tamen sine gratia Dei, se movere ad justitiam coram illo liberâ sua voluntate possit.*

Petebat summus Franciscanorum Moderator, ut particulæ ultimam præcedenti adjiceretur; *Cum in sua potestate sit eam non recipere.* Sed aptius ita concinnatum: *Quippe qui illam & abjicere potest.* Etenim nostræ potestatis non est illam recipere necne; cum ipsam Deus in nobis sine nobis operetur: atque in nostra est potestate eam dissentiendo abjicere, vel consentiendo acceptare.

9. Huic Decreto quartus Canon respondebat, intincto anathemate dicenti, *Liberum hominis arbitrium, à Deo motum & excitatum, haud posse dissentire, si velit.* Hic scire oportet, prius in hoc Canone, qui tertio loco ponebatur, non *liberum arbitrium*, sed *hominem* simpliciter nominari: unde Aquensis in sua scripta sententia, & Didacus Lainius in suis Notis postulabant, (*) ut id ad communem vocationem coarctaretur; cum alia supra ordinariam impertiri possit, cui homo non possit resistere: quòd pariter confirmavit Christophorus Patavinus, Generalis Augustinianorum Procurator, dicens: Sic existimasse S. Augustinum de ea, quâ Paulus Apostolus vocatus est, tametsi de ceteris communibus oppositum censeat. Patribus tamen ea vox non placuit; sed pro voce *hominem*, apposuerunt, *liberum hominis arbitrium.* Et prudenter quidem: nam in eventum proposito extraordinariæ vocationis, necessitatemque afferentis, libertas arbitrii haud remaneret secundum propriam communemque illius significationem: ac proinde Pa-

Hist. Concil. Trid. Pars I.

tres cautè locuti, evitatâ quæstione, an id quòd proponebatur, evenire posset in homine: cum satis esset, id in libero hominis arbitrio fieri non posse.

(*) *In scripturis Seripandi, & apud Barberinos.*

10. In sexto Capite definitur: *Homines disponi ad ipsam justitiam, dum excitati Divina gratia, & adjuti, Fidem ex auditu concipientes, liberè moventur in Deum, credentes vera esse, quæ divinitus revelata & promissa sunt; atque illud in primis, à Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quæ est in Christo JESU: & dum peccatores se esse intelligentes, à Divina Justitiæ timore, quo utiliter concitantur, ad considerandam Dei misericordiam se convertendo in spem eriguntur, fidentes, Deum propter Christum sibi propitium fore.*

11. Hæc particula fuit acriter variis in Cœtibus oppugnata, & ad diem usque Sessioni proximam ab Armacano; qui sibi perluaferat, primam infidelis justificationem, usû rationis potiti, à spe, non à timore suum ortum ducere. Sed postquam ipse in postremo generali Conventu fusè doctèque peroravit ad suam sententiam confirmandam, postridie in Cœtu Patrum Theologorum contraria opinio antehabita. Etenim Justificatio trahit originem ex eo, quòd agnoscat homo, ob peccatum se illius indigere; primumque quòd efficit peccati cognitio, pœnæ metus esse solet: qui metus in se, validior animi affectio est, quàm spes: priusquàm permoveretur animus ab imminentis mali periculo; postea verò se convertit ad illud bonum sperandum, per quòd potest ab eo malo liberè evadere.

12. Subditur eodem Capite, homines ejusmodi timore fiduciaque excitatos, *Deum tamquam omnis justitiæ fontem diligere incipere; ac propterea moveri adversus peccata per odium aliquod & detestationem, b. e. per eam pœnitentiam, quam ante Baptismum agi oportet.* Consultò postrema verba sunt apposita, quòd discrimen haberetur inter hujusmodi pœnitentiam, & illam quæ in peccatore post Baptismum exigitur, & de qua agitur Canone decimo quarto; & quæ spectat ad Pœnitentiæ Sacramentum.

13. Quòd attinet ad id quòd dicitur de dilectione Dei, advertendum est, per tenorem Decreti prius delineati nullam fieri dilectionis mentionem; sed Salvatorem Alepium Archiepiscopum Turritanum, Claudium Jaium Societatis Jesu, Lipomanum Veronensis Adjutorem, & Pium Franciscanorum Præsidem, admonuisse, ut aliquis Charitatis actus infereretur: cumque id ad omnium Patrum iudicium relatum fuerat cum aliis præciduis notis, ut indicavimus, vigintitres ex ipsis disertè illud comprobasse, adeoque insertum Decreto: sed postea aliis haud probatum; verum à Theologis strenuè propugnatum, & per hæc verba retentum: *Non est sermo eo loco de habitu Charitatis: sed cum in particula, quæ loquitur de pœnitentia, nulla fiat mentio amoris, visum est cum Fide & Spe jungere aliquem dilectionis actum; quia si pœnitentia tota esset ex timore, sine amore justitiæ, & dolor esset propter pœnam tantum, & non propter Dei offensam, infructuosa esset.* Et in Actis legitimis, servatis in Eliæ arce S. Angeli, ubi sit mentio de quodam Cœtu Patrum Theologorum, hæc leguntur: *Pariter propositum fuisse, an peccatorum detestatio in præparatione spem præcedat: & post rem exactissimè expensam, conclusum fuisse: Quantumvis aliqua peccatorum detestatio spem præcedat, tamen illam*

Q9 2

de-

detestationem, quæ ad justificationem disponit (de qua in sexto Decreti capite dicitur) quoniam non potest fieri sine aliqua spe ac dilectione, postea sequi. Hujusmodi fuit illa inconsideratio, cui Suavis tanquam partus abortivos assignat ea Synodi Decreta: quod longè quidem facilius de Titiani tabulis perluadere potuisset; cum extra omnem comparationem minus studii deprehendatur in dispositione ibi colorum, quam hic atramenti. Sed progrediamur.

CAPUT XIV.

Quæ decem reliquis Capitibus de Justificatione continentur; variæque animadversiones, ad ea intelligenda inde decerptæ.

1. Dicitur in septimo: *Hanc dispositionem, seu præparationem, Justificatio ipsa consequitur: quæ non est sola peccatorum remissio, sed et sanctificatio, et renovatio interioris hominis per voluntariam susceptionem gratiæ: unde homo ex injusto fit justus, et ex inimico amicus, ut sit heres secundum spem vitæ æternæ.*

Enumerat deinde causas justificationis; finalem quidem esse gloriam DEI et Christi, ac vitam æternam; efficientem, Deum; meritoriam, Christum, qui sua sanctissima Passione in ligno Crucis nobis justificationem meruit, et pro nobis DEO Patri satisfecit; instrumentalem, Sacramentum Baptismi, quod est Sacramentum Fidei, sine qua nulli unquam contigit justificatio: denique unicam formalem causam, Justitiam Dei; non quia ipse justus est, sed quia nos justos facit; quæ videlicet ab eo donatur, et non modo reputatur, sed vere justis nominatur et sumus, justitiam in nobis recipientes, unusquisque suam, secundum mensuram, quam Spiritus Sanctus partitur singulis prout vult, et secundum propriam cujusque dispositionem et cooperationem. Quamquam enim nemo possit esse justus, nisi cui merita Passionis Domini nostri JESU Christi communicantur; id tamen in hac impii justificatione fieri, dum ejusdem sanctissima Passionis merito per Spiritum sanctum Charitas Dei diffunditur in cordibus eorum, qui justificantur, atque ipsis inhaeret. Unde in ipsa justificatione cum remissione peccatorum, hæc omnia simul infusa accipit homo per JESUM Christum, cui in feritur, Fidem, Spem, et Charitatem. Nam Fides, nisi ad eam spes accedat et Charitas, neque unitè perfectè cum Christo, neque corporis ejus vivum membrum efficit: et hanc Fidem esse, quæ per Charitatem operatur, et hanc petere Catechumenos ab Ecclesia, dum petunt Fidem, vitam æternam præstantem.

2. Hoc in Decreto mihi prius observandum occurrit, fuisse ibi Lutheri errores damnatos, qui negabat internam formam Justitiæ, veramque peccatorum deletionem: quin volebat, hominem, tamen numquam justus evadet, reputari talem, eò quod exterior Christi Justitia ipsi imputetur: simul etiam illi refelli memoratam Seripandi sententiam, qui existimarat, externam Christi Justitiam includi in forma quâ homo justus fit. Observandum præterea est, cum Scholasticis aliqui putarent, hominem reddi justum per gratiam à Charitate distinctam, alii per ipsam Charitatem, præter quam non inest alia gratia, quæ justum faciat, adhibitam datâ operâ fuisse à Patribus vocem, nunc Gratia, nunc Charitatis, et interdum etiam utramque velut in Canone undecimo; ut se abstinere ab ea declaratione, quæ, an una eademque res illæ forent.

3. Quibusdam pariter animadvertentibus, Charitatem superiori capite memoratam, recenseri sub illius initium inter ea quæ præparant animum ad justitiam suscipiendam, postea verò tamquam ipsius justitiæ formam poni; responderunt Decreti formatores, In primo loco sermonem esse de quodam actu Charitatis, cum inest aliqua dilectio in homine, non quidem obtinente, sed ex optante justitiam; at in secundo significari habitum Charitatis. Denique observare par est, mentem Concilii fuisse, statuere speciatim habitum intusum justitiæ, & non generatim meram internam justitiam, nihil definiendo, eane sit actus; an habitus, uti placuit Gabriel Vasquez. Quod exploratum mihi fit: quoniam quibusdam postulantibus, ut expressius declararetur, fieri justitiam per habitum intusum, delecti Patres ad id responderunt, Id satis explicari per vocem inhaeret, quæ stabilitatem significat, & habitibus non actibus congruit.

4. In octavo Capite docemur: *Nos per Fidem idèd dici justificari, quia Fides est humana salutis initium, fundamentum, et radix omnis justificationis: gratis autem justificari idèd dici, quia nihil eorum quæ justificationem præcedunt, sive Fides, sive opera, ipsam justificationis gratiam promeretur.* Adverto hic, non haberi sermonem de merito congruo, sed de condigno: etenim petentibus quibusdam Patrum, ut & verba, quæ prius in capite septimo ponebantur, eraderentur, quasi officientia operibus vi Fidei peractis; responsum est, Ne ipsa quidem ita mereri justitiam ut ipsis omnino debeatur. Ex quo liquet, ibi esse locutam Synodum de merito perfecto, & cui præmium non modo congruat, sed debeatur; quod meritum non est meritum congruum, sed tantummodo condignum. Quin cum subtilissimè fuisset expensum dictum apostoli, *Homines gratis justificari à Deo*; proponebant aliqui, ut id explicaretur à Decreto affirmante, Fidem esse gratuitum Dei donum. Verum id plerisque haud probatum; propterea quod posita quoque Fide in peccatore, verum est, à Deo gratis eum reddi justum. Placebat aliis, ut particula adjiceretur, *absque operibus*: sed hæc à pluribus repudiata, animadvertentibus, præter Fidem esse quædam opera utilia ac necessaria ad habendam Justitiam. Unde in quodam in Cœtu Theologorum Cervinus verba proposuit, quæ nunc extant, & à plerisque recepta, contestantibus tamen summis Moderatoribus Ordinis S. Francisci, & S. Augustini, per ea minimè intelligi, ut meritum recipiendæ justitiæ congruum, Fidei, actibusque ab ea pendentibus, denegaretur.

5. Sequitur Caput nonum, de fiducia remissionis propriarum noxarum: de quo plura jam scripsimus.

Decimum ait: *Justificatos, per observationem mandatorum Dei et Ecclesiæ, in ipsa justitia, cooperante Fide, bonis operibus crescere, atque magis justificari.*

Undecimum autem: *Neminem, quantumvis justificatum, liberum se esse ab observatione mandatorum putare debere; neminem temerari, illa, et Patribus sub anathemate prohibita voce uti, Dei præcepta homini justificato ad observandum esse impossibilia: nam Deus impossibilia non jubet; sed jubendo monet et facere quod possit, et petere quod non possit, et adjuvat ut possit.*

Hæc assertio est Augustini in Cap. 48. libro de Natura & Gratia, exceptis verbis potremis, et ad.

adjuvat ut possit; quæ ex aliis ejusdem Doctoris locis collecta, cum in prima Decretorum forma, ubi de hoc Canone quinto in ordine agebatur, non fuissent posita, consulto hic adjecta sunt; ut palam fieret, illum potestatis defectum ad præcepta adimplenda, haud esse in nobis, nisi Divinam opem implorare nostro vitio negligamus. Et quoniam hæretici huic hominis justitiæ ad universam legem observandam, & huic veræ justitiæ, quam homo potis est obtinere, opponebant sacræ Scripturæ dicta, affirmantia, Justum etiam quotidie labi; eique opus esse ut suorum debitorum remissionem deposcat; respondet Concilium his quæ tacite objectabantur; per hæc verba: *Licet enim in hac mortali vita quantumvis sancti et justi in levibus saltem et quotidiana peccata quandoque cadant, non propterea desinant esse justi. Quo fit, ut justii ipsi ed magis se obligatos ad ambulandum in via justitiæ sentire debeant. Deus namque sua gratia semel justificatos non deserit, nisi ab eis prius deseratur.*

6. Qua in re Lectores admonitos volo, hinc Synodum, dum ait, A Deo nos non desereri, nisi prius ipse deseratur à nobis, non intendisse solum significare, non prius nos desereri à Deo, ablato gratiæ habitu; fractoque amicitiae contractæ vinculo, prout hunc locum scriptor aliquis interpretatur: sed etiam declarare voluit, à Deo, non nisi prius à nobis offenso, nos desereri, Divinis auxiliis subtractis. Hanc fuisse Concilii mentem ex eo patet, quod prima horum Decretorum designatio aliis constabat verbis, quibus palam fiebat, hinc agi de gratia actiosa, hoc est, de Divino auxilio; non de habitu gratiæ, id est, de forma justum hominem per seipsam reddente: cum in Decreto subiceretur, ab hujusmodi gratia sæpè effici, ne Deus deseratur, & quandoque præstari, ut homo ad Deum regrediat, postquam ipsum deseruit: quæ verba non nisi de gratia actiosa, nimirum de Divino auxilio intelligi poterant, & solius brevitate causa reliqua sunt ommissa.

7. Damnantur deinde, qui sibi in sola Fide blandiuntur: et qui dicunt, justum in omni bono opere saltem venialiter peccare, aut penas æternas mereri: atque etiam qui statuunt in omnibus operibus justos peccare, si cum hoc, ut in primis glorificetur Deus, mercedem quoque intuentur æternam.

In duodecimo dicitur: *Prædestinationem, nisi ex speciali Dei revelatione, sciri non posse.*

Capite decimotertio præcipitur, *Ut de perseverantia munere nemo sibi certi aliquid absolutâ certitudine polliceatur; tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocare et reponere omnes debent: Deus enim, nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicuti cepit opus bonum, ita perficiet, operans velle, et perficere.* Ceterum monentur omnes, *ut cum timore et tremore salutem suam operentur.*

8. In decimoquarto docemur, *Eos qui ab accepta justificationis gratia per peccatum exciderunt, rursus justificari posse per Penitentiam Sacramentum, quod Christus instituit, cum dixit: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt.* Hac post Baptismum penitentia contineri etiam peccatorum sacramentalem Confessionem, saltem in voto, et suo tempore faciendam, et Sacerdotalem Absolutionem, itemque Satisfactionem, non quidem propena æterna, quæ vel Sacramento, vel Sacramenti voto unâ cum culpa remittitur; sed pro temporali, quæ non tota semper, ut in Baptismo fit, di-

mittitur illis, qui gratiæ quam acceperant ingrati, Spiritum sanctum contristaverunt.

In decimoquinto definitur: *Non modò infidelitate sed etiam alio quocumque mortali peccato, quamvis non amittatur Fides, acceptam justificationis gratiam amitti.* Volebant aliqui, uti magis propriè nominaretur *apostasias*, non *infidelitas*. Sed vox illa adhibita est, ut errori Lutheri opponeretur per eadem verba, quibus ille usus est.

9. Summa decimifexii est: *Justificatis hominibus, sive acceptam gratiam perpetuò conservarint, sive amissam recuperantibus, atque idèd benè operantibus usque in finem, et in Deo sperantibus, proponendam esse vitam æternam, et tamquam gratiam filii Dei per Christum misericorditer promissam, et tamquam mercedem ex ipsius Dei promissione bonis ipsorum operibus et meritis fideliter reddendam. Christum tamquam Caput in membra, et tamquam vitis in palmites, in ipsos justificatos jugiter virtutem infundere; quæ virtus bona eorum opera semper antecedit, et comitatur et subsequitur, et sine qua nullo pacto grata et meritoria esse possent: adeoque nihil ipsis justificatis amplius accessit, quò minus plenè Divinæ legi satisfecisse, et vitam æternam, si tamen in gratia decesserint, verè promeruisse censeantur. Eam quæ justitia nostra dicitur, quia per eam nobis inhaerentem justificamur, illam eandem Deo esse, quia à Deo nobis infunditur per Christi meritum: licet bonis operibus in sacris Literis tantum tribuatur, tamen abesse debere in Christiano homine, ut in seipso vel confidat, vel gloriatur, et non in Domino; cujus tanta est erga homines bonitas, ut eorum velit esse merita, quæ sunt ipsius dona.*

10. Hæc omnia Decreta confirmantur, imo contextuntur verbis Scripturæ SS. Patrum ac præsertim Augustini. Deinde ita concluditur: *Post hæc Catholicam de Justificatione doctrinam, quam nisi quisque fideliter firmiterque receperit, justificari non poterit, placuit sanctæ Synodo hos Canones subjungere; ut omnes sciant, non solum quid tenere, et sequi, sed etiam quid vitare et fugere debeant.*

Hi Canones lumina Decretorum respondent; adeoque non est operæ pretium ea hic apponere. Solum suggeram, præter illa quæ dehincuntur per Decreta, prohiberi Canone sexto, ne quis cum Luthero dicat: *Non esse in potestate hominis, vias suas malas facere; sed mala opera, ita ut bona, Deum operari, non permissivè solum, sed etiam propriè, et per se; adeò, ut sit proprium ejus opus non minus proditio Judæ, quam vocatio Pauli.*

11. Erant qui contra hujus Canonis formam objectabant: A DEO non solum permitti peccatum, sed tanquam à prima rerum omnium causa, peccatis actiones per veram efficientiam adjuvari. Verum neglecta oppositio. Cujus rei causam arbitror, quòd Canon dilertè loquitur non de causa physica, sed morali, cui scilicet opus imputetur: intendit enim hæreticos damnare, affirmantes, Quemadmodum homo nequit honestè agere, nisi excitatus atque impulsus à Deo; ita nec esse in hominis potestate malè agere, sed oportere ut à Deo similiter impellatur ad id agendum; proinde tam bonum quàm malum, arguebant illi, æquè DEI opus esse. Præter hoc habetur Canone 23. *Neminem posse in tota vita peccata omnia, etiam venialia, vitare, nisi ex speciali Dei privilegio, quemadmodum de Beata Virgine tenet Ecclesia.* Equidem haud me purgandum hic putem, quod lector

res meos harum arduitate doctrinarum fatigaverim: tum quia opus excusatione non esset cuiquam scriptori, quod ea exponeret, quæ ad suum præcipuum argumentum pertinent; tum quia si cælestis fulgoris aspectus pupulas minus perspicaces perstringit ac lædit, quid prohibet aliò se flectere, atque interim sinere, ut per eum aquilæ suam aciem reereent atque confirmant?

CAPUT XV.

Translatio Synodi inter Pontificem & Legatos agitata; & cur ab his tam fervidè quaesita.

1. Inter hæc subtiles nodosque Theologicas disputationes, Legati nihil ardoris, nihil studii remittebant, quo loci mutationem urgerent. Mihi latuit aliquam diu potissima causa, cur illi adeò translationem percuperent: nec sine quadam admiratione Cervinum spectabam, adeò in ea promovenda sedulum atque constantem, ut ne atroces quidem minæ, Cæsaris nomine intentatæ, satis fuerint ad hominem permovendum, non inquam ne eam voluntatem retineret, sed necertè profiteretur. Hujusmodi minæ in monumentis, quæ prius illustravi, distinctè non habentur; solum indicatur ab Hispano quodam Cardinali, fuisse Cæsarem excusatum, (a) quasi ea res humanitati Caroli haud conveniret, culpamque rejectam in eum qui nuntiaverat; seu quòd illa commentus esset, seu quòd ea renuntiaret, quæ Cæsar ad exhalandam animi iracundiam privatim protulerat, non ut suo nomine denuntiarentur. Quæ consonant cum eo quod paulò antè narravimus, à Cæsare significatum Farnesio Legato.

(a) *Ex amica Epistola ad Cervinum, 9. Octobris inter monumenta Cervinorum.*

2. Adrianus, illius ætatis historicus, (b) scribit, minitatum fuisse Cæsarem Cervino, si absque Pontificis diplomate ac voluntate translationem promoveret, illum suo jussu in Athesum projectum iri. At Suavis, dum tacito nomine hanc Adriani narrationem refert, brevitate gratiâ adjectam ab eo conditionem præterit, ut quæ ipsius gustatui sapidam denuntiationis acrimoniam corruppebat: sed magis facti veritas eam corrupisset; non solum ex ea quam Suavis cum veritate generatim exercet inimicitia; sed quia veritas in præsentia causa plurimum minuit de illecebrosa acerbitate, quæ multò magis Suavem, quam obstructas noxiis humoribus feminas delectat. Vera itaque denuntiatio, Cervino Cæsaris nomine delata ab Aurelio, qui Madruccio à Secretis erat, ita se habuit, sicuti postea videre mihi contigit in autographo Epistolæ à Cervino ad Pontificem scriptæ: (c) Si ipse Pontificis injussu Concilium solvisset, subornatis ad id Episcopis, prout Cæsar eum moliri in audierat, futurum fuisse, ut ipsum facti pœniteret: nam ubi Pontifex illum impunem relinqueret, ab ipso Cæsare punitum iri, nec usquam gentium tutum fore. Huic nuntio respondit Cervinus, se non modò extra omnem objectam culpam; verum etiam optimè meritum, quòd Synodi dissolutioni semper obstitisset, quam insimulabatur temerè machinari: ubi tamen quid peccasset, nulli se in terris subjacere, à quo legitime puniri posset, nisi Romano Pontifici. Quod si nihilominus vellet Cæsar sibi vim inferre; cum ille potentissimus Princeps, ipse verò imbecillus esset sacrilegus, facili id negotio perfecturum: se tamen Magistrum sui voce doceri, ne terreatur ab his qui occidunt corpus, & post hæc non habent amplius

quod faciant. Proinde ubi vitâ spoliaretur à Cæsare, amissurum se tandem quod ex necessitate sibi relinquendum erat: decem annorum seu jacturam seu lucrum, tenue quiddam esse; daturum se operam, uti semper paratum ad id animum gereret: Cæsarem pariter brevi decessurum è vivis, eoque deventurum, ubi æqua omnibus esset conditio, ac rerum à singulis gestarum ratio redderetur uni Judici, qui personarum acceptor non est, & reddit unicuique secundum opera sua. Idcirco neque ab hoc metu, nec ab alia ratione se retardandum, quò minus, dum viveret, officio suo fideliter fungeretur. Hac religiosâ constantiâ respondit Cervinus homini minas Cæsaris denuncianti; tamen si fortasse haud parem postea fortitudinem præ se tulerit, in postulanda memoratis literis à Pontifice legationis dimissione: nisi tamen id prudentiæ potius quam timoris consilium habendum est, quò expeditiorem suo Principi viam aperiret ad ipsum revocandum; ubi, quantumvis commendabilem ad eam usque diem administrum expertus esset, in posterum existimasset inopportunitatem ad publicam illius moliminis utilitatem.

(b) *Anno 1546.*

(c) *5. Augusti 1546. cujus autographum est apud Carolum de Vecchiis, qui à Secretis est Congregationi Concilii.*

Hac igitur positâ tam acri Cæsaris indignatione, nulla mihi occurrebat vel proprii incommodi ratio, quâ possit in Cervino perfringi tam formidabilis iræ terror; vel publici emolumenti causa, quæ illi persuaderet, ut præpotentem Principem tam acerbè læderet. Comperi tandem, eam in Cervino impatientiam ortam è quodam Reipublicæ studio; quod par non erat ita clarè significari per literas Paulo communicandas. Hujus decrepitam ætatem considerabant Legati, (*) tam crebris tunc morbis laborantis, ut non brevi solum, sed in momenta obiturus videretur. Arbitrabantur, si persistente Concilio ejus mors accidisset, Ecclesiam schismatis discrimen subituram. Etenim etsi diplomate cautum ab eo fuerat, ut in eo etiam eventu penes Vaticanum Senatam foret electio Romani Pontificis, quæ per consuetam quietem ac libertatem haberetur, sicuti alibi diximus; tamen Concilium in alterius Domini ditione situm, & faventibus negotio fortasse profanis Principibus, dubitandum erat, ne litem intentaret, refelleretque quasi irritam eam sanctionem, suo juri adversam, præsertim ad illud temporis relatam, quo, nullo in Cathedra Petri sedente, obtinebat Concilium absolutam, nullique subjectam jurisdictionem nec amplius adnectebatur Capiti, quod in ipsum potestatem exerceret, ipsiusque potestatem moderaretur. Quapropter Maffæus, qui Pontifex à Secretis erat, (**) Cervino scripsit, Ubi Synodus statuisset, jus illud electionis ad Vaticanos Patres pertinere, etiamsi ea existente Concilio habenda esset, non modò continuandæ Synodi difficultates sublaturum iri, sed etiam ipsos Pontifices haud ita difficiles in posterum futuros in hujusmodi conventibus ad restitutionem Ecclesiasticæ disciplinæ cogendis. Verum hujusmodi Decretum & arduum erat à Patribus obtineri, & indecorum intutumque tentari; perinde ac si Romanus Pontifex ambigeret de sua auctoritate, adeoque doceret etiam Episcopos de eadem addubitare. Hinc Legati, ac præcipuè Cervinus, rei Christianæ studio flagrantissimus, omnem movebant lapidem, ut tantæ cladi cautum esset, Synodo vel eò tradu-

ctâ, ubi à vi, adeoque ab auctoritate Principum externorum esset libera, & Romæ Vaticanis Patribus obsequentior: vel tantisper suspensâ, dum rerum conditio mutaretur, novusque Pontifex firmioris valetudinis succederet; vel eadem per paucas Sessiones brevi absolūtâ.

(*) *In liter. citatis.*

3. Haud hic alienum reor animadvertere: quemadmodum nulla umquam veritas veritati alteri adversatur, ita ex opposito Adrianum ac Suavem, ambos Pontificis Patribus invidiosos, hunc ex privato in Romanos Pontifices odio, illum ex sui Principis cum Paulo Tertio similitate, sibi invicem in ipsa obrectatione repugnare. Etenim Suavis, quod paulò ante notavimus, narrat, sinceram Montani indolem ineptam fuisse iis simulationibus, quas Cervinus in se obeundas susceperat, ut per callidas disputationes Concilio moras injiceret. Mendacissima enim verò narratio, sicut à nobis patefactum est. Adrianus ex adverso affirmat, Montanum callidè à Cæsaris odio in translationis negotio se subtraxisse, rei procuratore in Cervinum rejectâ: quod pariter adeò discrepat à verò, ut non modò Montanus suam illi operam impenderit apertissimè per cunctas literas, tractationesque ea de re habitas; sed solus ipse cum Cæsarianis Cardinalibus jurgium susceperit ea de causa, quod Paceus Materanum de translatione dicentem prohibere conderet.

4. Concordabant Legatorum ac Pontificis vota procul arcendi ab Ecclesia discrimina imminencia ex Concilio, Germanorum manu penè constricto: sed moderatius se gerebat Pontifex; seu quòd ipse melius mala prænosceret ex immatura cessione eruptione, seu ex communi mortalium usu, numquam credendi annorum morborumque monitis, propinquam ipsorum mortem denuntiantium. Quare consensum Cæsaris hic expetebat: quem ut sequeretur, Romæ cum Cæsarianis ministris egerat; qui libellum rationibus refertum objecerant, & Pontifex alterum, ut eas dilueret, ipsis reddiderat, in hanc sententiam, (*) unde licebit lectori objectas à Cæsarianis causas conjicere.

(*) *Hujus libelli, multò ante Mendozæ traditi, fuit missum exemplar ad Verallum, post obitum Mendozæ, ex occasione scribendi ad eum alias rationes in Epistola proluxa, postea citanda, 5. Februar. 1547.*

5. Experienciâ compertum esse, Tridentum haud opportunam Concilio stationem: dignitatem siquidem Conciliorum frequentiam potissimum sustineri, & tamen palam fieri, eam obtineri non posse in ea urbe, quippe in domicilio adeò Patribus invisio, ut eò pauci convenirent, & hi pauci ibi ægrè retineri possent. Nec in eo disceptandum, num rationi consentanea necne eorum esset averfatio; satis esse, id experienciâ comprobari, cum detrimento majestatis quæ Synodo Oecumenicæ debebatur; tamen & cohortationes & jussa Pontifex, penes quem etiam ad id erat potestas, adhibuisset: quin etiam per vim, ne ipsi quidem Pontifici decoram, Patres compulsi ab aliis, fuissent id ipsum graviter conquesti.

Frustrâ obtendi, selectam eam sedem ad Germaniæ commoditatem, adeoque minimè commutandam: in comperto enim esse, non solum à Protestantibus eam recusari, sed ex Germanicis Episcopis ne unum quidem ibi visum, quin ex eorum Procuratoribus paucissimos: Synodum verò tam Catholicis quam hæreticis in majori semper futuram presio, ubi frequentior esset.

Nec obstare, Comitiorum Decretis non alium extra Germaniam locum probari; etenim Comitiorum non erat has leges præscribere: Romanos verò Pontifices semper illis obstitisse. Præterea Cæsarem etiam, quod in se erat, ipsis abundè gratificatum; quippe qui jam obtinuerat, ut decem & octo menses Synodus Tridenti celebraretur, Germaniâ interim officio suo minimè perfuncta. Hæc erat libelli summa. Verum ubi Cæsar his rationibus haud dimoveretur, volebat quidem Pontifex translationis auctor esse, sed ad eam à majori suffragiorum numero Concilium trahi: & exquiserat à Legatis jam inde à decimoquinto Septembris (a) quidnam ipsi de suffragiis præfagirent, & de negotio sentirent.

(a) *Litera Sfortiæ ad Legatos.*

6. Illi, quod spectabat ad præfagium, schedam ad Pontificem misere, (b) ubi significarunt quid de singulis Patrum sententiis conjicerent: ut postea apertius rescribere, (c) Plurimorum capitum suffragia translationi futura, Nationum verò plerasque repugnaturas: in his esse Hispanos, Lusitanos, quorum aliqui appropinquabant, Gothum, Britannos, Germanorum Procuratores, & forsitan etiam Gallos. Hos autem omnes in medium adducturos id quod communiter docent Jurisconsulti super Caput primum, in titulo, *De his quæ fiunt à majori parte Capituli*: nimirum, minorem partem anteferendam, ubi ea majori pietate potiorique ratione nitatur, adeoque in præsentia videri persistendum potius Tridenti, ut votis communibus, reique Christianæ commodis fieret satis, quam fugiendum ob privata incommoda atque discrimina: quæ discrimina mitigata jam erant, recuperato & communito à Cæsarianis arduo ac propinquo (*) Clusæ transitu.

(b) *20. Septembris ad Sfortiam.*

(c) *21. Novembris 1546.*

(*) *Recuperationis Nuntium pervenit 7. Sep. ut in Diario.*

7. Quod spectabat ad ipsorum sententiam; Pendere se animi, reputantes, aptiora ad rem tempora effluxisse, quæ prius aderant, cum de translatione aliàs actum. Tunc animorum commotionem exortam ex Patrum consternatione, qui Pontificem quasi ex necessitate ad communem sententiam pertrahere videbantur: at ipsum nunc rei actor in visum iri: Cæsarem prius id toleraturum, quippe & magis indigentem subsidiis Pontificis, & minus in repugnantia palam facta progressum: præterquam quòd tunc etiam causæ favere recentis offensiones inter Purpuratos Cæsareos, primūque Legatum, quæ titulum honestiorem præferabant liberioris Sedis exquirendæ. Dilapsis proinde his opportunis conditionibus, sibi haud tutum videri, quin translatio eruptura esset in schisma; cum præsertim sibi publicarum rerum conditiones non adeò essent exploratæ, quarum exploratiùs conscium Pontificem longè melius posse decernere. In ea rerum obscuritate opinari se, satius esse ab armorum eventu paucos intra dies consilium præstolari; interim verò in promptu habere cum Fidei tum disciplinæ Decreta; quò, quandocumque incideret opportunitas, Sessionem maturarent, quando pernecessarium videbatur ut ea translationem præcederet. Ex alia parte affirmabant, sibi esse compertum, Cæsarianos moliri definitionum retardationem; perinde quasi opus tanti ponderis neque conditioni temporum opportunum, neque Patrum infrequen-

ita consentaneum censeretur. Quapropter, ajebunt Legati, se Pontificem rogatum velle, ut & observationes de Fidei sanctionibus, & leges de morum emendationibus pro sua parte sollicitaret.

8. Quicumque hæc Pontificiorum Cæsareorum, que vota observaverit, adhibitosque ab utraque partium conatus ad suum propositum promovendum; in aliquam fortasse sinistram opinionem incurret; quasi saltem altera suam utilitatem Ecclesiæ commodis antehaberet, utraque verò non ex ingenuitate Christiana, sed ex politica calliditate rem gereret. Meminerit quisquis ita secum reputat, quod spectat ad primum caput, insolens non esse, duos viros quantumvis recti appetentes, inter se concertare, ubi finis, quem uterque intendit, probus est, sibi que eorum quilibet persuadet, bonum quod ipse promovet, anteponendum bono quod promovetur ab altero: quod tunc plane contigit, cum Cæsar conciliandæ Germaniæ, & Pontifex arcendo schismatis periculo, remittendis ad suas Sedes Episcopis, atque integris Christiani Orbis Provinciis per sancita jam dogmata corroborandis, operam impendebant. Porrò unusquisque consuevit bonum illud habere pro maximo, cujus peculiaris procuratio ad se spectat. Atque id naturæ fortasse providentiæ effectum est, ut pro sua quisque virili parte studeat illi bono, quod ipse per se moliri possit. Cujus rei aliquod exemplum nobis in sacris Libris protulit Deus, ubi hujusmodi certamina vel inter beatos Angelos enarrat, ne ostensionem nobis foret, si ea inter justos homines conspiciamus. Quod attinet ad alterum caput: animadvertat lector, inter artem ac fraudem plurimum interesse: illa inest homini, quatenus homo belluis melior; hæc inest homini, quatenus homo belluis deterior est.

9. Pontifex, acceptâ Legatorum sententiâ, tunc quidem statuit uti progredierentur ad res agitas absolvendas (a) Sessionemque celebrarent; quâ habitâ, Concilium transferretur: idque Legatis significavit per tabellarium, ad Farnesium in Germaniam missum. Hi verò omni studio rem urgere nitebantur, & obstacula Cæsarianorum amoliri: (b) qui ne viderentur ex eximio suarum rerum studio consilii oppositi auctores esse, ad suam opinionem pertraxerant Vigerium Senogallensem Episcopum, qui primus inter Episcopos sententiam dicebat. Nec ille neglexit ante Patrum oculos ponere, Decretum tam ardui oppugnatique argumenti, ampliori Patrum frequentia opus habere; quâ si caruisset, & auctoritate & fructu pariter cariturum, sed iis qui proscriberentur, indignationis irrisionisque ansam porreclurum. Legati è converso, & cum eis potior pars, respondebant, Veram Conciliorum auctoritatem à frequentia nequaquam pendere, cum Synodi numerosissimæ quandoque aberrassent, ubi haud legitime sunt celebratæ; sed sitam in promissa S. Spiritus assistentis ope: quod verò spectabat ad humanam operam ac solertiam, quæ hujusmodi functionibus debentur, adesse ibi eam copiam, cumque præclarissimorum Capitum delectum, ut Cæsus ille, humanis etiam spectatis conditionibus, non posset cuicumque futuræ ætati venerationi non esse.

(a) *Ex literis Legatorum ad Farnesium, 26. Septembris 1546.*

(b) *Ex literis Legatorum ad Sfortiam, 2. & 6. Octobris, & Actis.*

10. Legati postmodum, ubi senserunt, nimis sibi protrahi optatam lucem ab armorum eventu, (c) pro certo rati, Concilium ibi per hiemem haud permanurum, missâ Romam dissertatione Pontificem hortabantur, ut ipse peractâ Sessione Synodum suspenderet, Romamque interim Patres advocaret, atque ex eorum consensu, quod reliquum erat de reformanda disciplina sanciret.

(c) *Literæ ad Sfortiam, 9. Octobris.*

Id consilii à Cervino profectum: qui ut ipsum corroboraret, peculiarem ad Pontificem epistolam dedit, (a) ubi ostendebat, illud & Ecclesiæ conducibile, & Apostolicæ Sedi cautum fore, Cæsarisque postulatis minimè adversaturum. Conducere quidem Ecclesiæ: Etenim cum ardentissimè sese opponerent Cæsariani, ne Decretum de Justificatione promulgaretur; cumque jam Synodus statuisset, conjunctim in rebus fidei ac morum procedendum, de his nihil quidquam tunc à Concilio stabiliri poterat. Quare expetissimam simul & aptissimam rationem videri, id Romæ peragi ex eorumdem Tridentinorum Patrum sententia ac voluntate. Cautum fore Apostolicæ Sedi: nam relicta Tridenti nomina tenus, sed re ipsâ Romam deportatâ Synodo, facile semper fore, ubi opus esset, illam retumere, & in tutiori sede collocare. Denique postulatis Cæsareis id non adversaturum, quòd ille simul obtineret ut dogmatum sanctio protraheretur, ne Synodus locum mutaret, & communibus votis per reformata disciplinæ leges consuleretur: quod omnes præteritas Caroli petitiones complecteretur.

(a) *9. Octobris 1546.*

11. Verum post diuturnam deliberationem haud probatum consilium, nisi Patrum plerique illud Tridenti per se ipsos suscepissent. Nulla siquidem apparebat ratio; nisi longè quæsitâ, virisque cordatis haud satis probanda, (b) cur si ex Episcoporum consensu emendationis leges Romæ confici poterant, eorumdem suffragio Tridenti confici non possent: quod etiam rem discrimini subijciebat, ne ad id Romam adire Hispani Gallique reculerent. Quapropter Romanorum Consultorum cæsus incusavit potius Legatos, quòd per tot menses nondum emendationis consilia maturassent, ut eodem tempore tum Patribus tum reliquis omnibus satisfaceret, utroque Decreto in Synodo promulgato; ac deinde honestius agi posset de Concilio, quidquid Pontifici videretur. At accusatio haud ex merito: etenim numquam ipsi desisterant rogare Pontificem, ut disertè præscriberet, quid variis ea de re Patrum petitionibus indulgendum; nec tamen umquam, si ve ob argumenti difficultatem, si ve ob consuetam maximis Aulicis cunctationem, hanc inde lucem impetrarant: adeoque prolatio in rebus Tridenti decernendis haud ipsorum desideria vertenda erat, sed necessitati, quod ad rem, & prudentiæ, quod ad occulendam causam spectabat. Ipsi verò ex altera parte verebantur Romæ arbitrio rem committere, (c) animadvertentes, perinde ea fore, ac auctoritatem Synodo impertiri Synodi suspendendæ: quæ auctoritas, itidem ac auctoritas ejus convocandi ac solvendi, à Romano solum Pontifice exercenda erat: insuper nihil quidquam de eo legitime decerni licebat extra Sessionem, ad quam celebrandam nondum satis digestæ res erant, nec enodatae difficultates. Verumtamen quò voluntari Pontificis obsecrarent, duplicem semitam meditabantur: alteram, si Cæsarianos eò compellerent metu translationis,

magis

magis ipsis quam suspensio invisæ, & ex iteratis Italicorum Episcoporum postulationibus formidata; in quo suam exhibebat operam Madrucus apud Mendozam ac Pacecum: alteram, si vehementer urgerent promulgationem gravissimi de Justificatione Decreti: cui vel repugnaturi erant Cæsariani, vel assensuri. Si repugnarent, exclamatorios Præsides nolle se morari amplius in Concilio quasi depicto, dum S. Petri patrimonium inutiliter infumebant: & Christianam gregem suis Pastoribus diu privabant: ita hoc honesto nomine Patres ad super sedendum Synodo inclinatum iri. Ubi assentirentur, satis tunc fore, si sinerent Episcopos Italiæ, propinquæ hiemis horrore, multoque magis armorum strepitu perterritos, translationem aut intermissionem Synodi efflagitare, plurium favorem consecuturam, futuramque pariter honestam, quippe necessariam ut impendens dissolvendæ Synodi discrimen evitaretur.

(a) *Literæ Maffei ad Cervinum, 26. Octob.*

(b) *Literæ Legatorum ad Sfortiam 25. Oct.*

12. Quò prior iniretur via, sollicitus à Tridentino Mendoza, (a) pronom ad suspensionem animi, ac spem etiam Cæsarei consensus præ se tulit. Eum confirmare studuerunt Legati incerto quem diximus metu, ex eo scilicet, quòd nequiret Pontifex diutius Episcoporum postulationes retundere, loci mutationem efflagitantium; qui ubi eam non impetrarent, existimantes ab ipsa necessitate satis exultationis sibi prætendi, Tridento discederent. Huic timori alius adjectus timor haud minoris momenti: videlicet, si diu Concilium protraheretur, ærarium Pontificum haud satis eodem tempore futurum gravissimis illius sumptibus, ac Germanici belli voragini; quare sex ex pactione mensibus elapsis, coactum iri Pontificem ne amplius auxilia suppeditaret.

(a) *Literæ Legatorum ad Sfortiam, ultimo Octobris.*

13. Verum hæc spes de Caroli consensu confestim infuscari cœpta: (a) etenim rescitum celeriter est, adventare Oratorem ac Episcopum, missos à Lusitanæ Rege, Cæsari conjunctissimo, qui Concilii translationi cessationique resisterent. Ad hoc Mendoza significavit Legatis, (b) se Oratorem à Cæsare destinatum apud Pontificem; cui Joannes Mendoza, supremus Sacelli Cæsarei Præfectus, interim institutus erat, ne locus Synodi mutaretur, atque uti continuarentur bello suppetiæ: cum utrumque opus esset ad Religionis discordias componendas; simulque purgaturus Cæsarem opinione de ipso perperam conceptâ, quasi decreta Fidei oblique retardaret. Prosequerentur proinde opus, nullam à Cæsare moram injectum iri: suadere se tamen, ut ad majorem conciliandam auctoritatem illustriores Academicæ ejusmodi erant Parisiensis ac Lovaniensis, prius sententias rogarentur.

(a) *Literæ Legatorum ad Sfortiam 6. Novembris.*

(b) *Literæ Legatorum ad Sfortiam 10. Novembris.*

14. Legati, agnitâ Oratoris arte, per quam, sicut ipsi scripserant, simul calcariibus incitabantur, simul reductis habenis inhibebantur; responderunt: Quod ad translationem attinebat, se in Pontificis prudentia rem collocare: sed ingenuè fateri, semper illius auctores se fuisse vel ab ipsis belli primordiis, tamquam unici adjumenti, ne Synodus dissolveretur: multò minùs ad se spectare responsa de subsidiis continuandis: posse tantummodò affirmare, haud à se

Hist. Concil. Trid. Pars I.

tantum aquæ Romæ perspicere, quæ duobus simul tam amplis canalibus opplendis satis esset. Ad postremum dicebant: Numquam sibi in animum induxisse, tam generosum Principem acturum quidem quem oblique, sed sua sensa liberè deprompturum; tametsi Episcopi Cæsareæ ditionis, per usurpatam ab ipsis agendi rationem, aliquem huic suspicioni aditum præbuisent. Memoratas Academias consulere, neque consuetum, neque decorum esse Apostolicæ Sedi; nec posse sibi probari, cum præsertim ex earum censuris Lutherum editis, de ipsarum sententia satis constaret. Et quando Pontifex ac Cæsar tot inter se vinculis colligabantur, adeoque non modò necessaria, sed vis satis erat tot malis Christianam Rempublicam divexantibus, utriusque concordia, mutuaque benevolentia; satius esse, si negotia familiaris tractarentur, & tum ipsi, tum ipsorum administri amicus conjunctiusque inter se agerent. Quòd si Decreti mora in rem Cæsaris foret, nihil sibi videri aptius, quam sex menses superfedere Concilio: nolle Patres per tot incommoda ibi degere, tamquam in scena personas agerent, ad spectabiles quidem, sed silentes. Ut huic rei Pontifex assentiretur, suam se operam amplè polliceri.

Orator obstructos reliquos omnes tramites conspiciat, id quod afferebatur, admisit; suamque operam vicissim spondit ad assensum Cæsaris obtinendum, pro communi hominum consuetudine, industriæ suæ largiter ad eam rem pollicendo, cujus rei frustratio inexpugnabili alterius arbitrio semper imputari potest.

CAPUT XVI.

Farnesii reditus. Ejus de Concilii suspensione Tridenti tractatio, Cæsarianis, sed non Cæsari probata.

1. **S**ub idem tempus arma Catholicorum feliciter processerant, Florentini Principis adjuta subsidii, (*) à quo Toletanus, Tridento ad id Florentiam missus; centum quinquaginta scutorum millia acceperat, promissâ vicissim oppidi Plumbini concessione, atque ejusdem Oratoribus sede in Sacello Cæsareo supra Ferrariensis aliorumque Ducum Oratores: unde factum est, ne illi postmodum accederent. Expugnaverat Octavius Farnesius suis copiis Donavertam, arcem prævalidam, præter alia loca quæ majoris quàm minoris momenti. Ea propter Galliæ Rex, seu Cæsaris victoriis sollicitus, seu cupiens solitudinem de se injicere Cæsari, ut proinde Galli benevolentiam is magno pretio compararet, passus est Petrum Strozium clientem suum castra Protestantium adire.

(*) *Adrianus lib. 5.*

2. Ingraveſcebat interim hiemis rigor. Quamobrem Farnesius Legatus, varios ibi morbos mitioribus anni mensibus perpeſſus, adeoque ab asperioribus sibi metuens, à Pontifice reditum impetravit. Aliam Suavis causam hujus reditus adducit: Indignatum videlicet Pontificem, quòd Cæsar noluisse ante Legatum in exercitu Crucem præferri, adeoque bellum illud ceu Religionis bellum declarari. Atqui nec in privatissimis monumentis id comperio, nec apud historicos, præter Adrianum, tam jejune de his rebus edoctum, tam parum partis Pontificiæ studiosum ut pluribus in locis ostendimus. Contra verò non solum constat, Octavium Farnesium cum Pontificio milite in ope Carolo ferenda perstitisse; sed ex arcanis monumentis perspectum habeo, (*) & Legatum multò antè hanc ab-

Rr

quidi

eundifacultatem à Pontifice quæsiisse, à quo in Cæsaris gratiam est retardata, donec eo anno expeditionis exitus haberetur; & postea, cum rigescente anno eam concessit, fuisse Legatum inde profectum, gratificandi Carolo cupientissimum. Quod ipsum primò Tridenti patefecit(**) quò 14 Nov. pervenit. Ibi nihil habuit antiquius, quàm à Pontificis Cæsareisq; ministris mutuas diffidentiae nebulas dispellere: quas, scribebat ille Pontifici, sibi videri nec optimam, quam in Cæsare deprehenderat, voluntati convenire, neque conjunctioni, quam idem cum Pontifice profitebatur. Quæ verba neque sunt animi indignationem foventis in Cæsarem, neque eam in Pontificis animo suspicantis. Postea conventu habito à Farnesio, duobus Legatis, Tridentino, ac Mendoza, tria sunt exagitata.

(*) *Literæ Maffèji ad Cervinum 14. & 22. Octobris 1546.*

(**) *Habentur omnia in Epistola Farnesii ad Pontificem, Tridento missam 16. Novembr.*

3. An rei Christianæ, an isque Catholicis magis expediret promulgatio Decreti de Justificatione, quod in promptu erat, an illius ad aliquot menses prorogatio.

Ubi pars posterior eligeretur: An esset Synodo proponendus articulus de Episcoporum mansione in suis Ecclesiis; an illi per diploma prospiciendum, quod, pro eo ac par erat, Episcopis satisfaceret, ut pro dignitate & auctoritate residerent.

Quòd si in hoc quoque posteriori parti adhærent: Quidnam de Concilio statuendum, ad cujus translationem numquam potuerat Cæsaris animus inclinari.

4. De cunctis tribus Capitibus convenire. Quod spectabat ad primum: Quando Concilium coactum fuerat Germaniæ causâ, ubi nemo tunc seu Catholicus, seu Lutheranus, ex Germanis aderat: hoc Decretum, quod omnium quæ tunc erant controuersiarum radicem petebat, non posse in huiusmodi rerum conditionibus plene prodesse: cum bellum fuisset susceptum, ut Lutherani ad obsequendum Concilio impellerentur, fatius fore si interim res integra persisteret, bellicque exitus quodammodo Concilii esset initium; alioqui præpeditum iri emolumentum illud, quod tanti sanguinis ac discriminis pretio parabatur. Incommoda quidem hac ex parte animadverti, quæ spectata mortalium famâ, quippe oblatraturâ quod Decretum, quasi in illius Conventus alvo tot menses gestatum, tandem non ederetur in lucem; quàm multò magis spectatâ animarum salute, quæ à pravis Confessariis & Concionatoribus in præsentia decæptæ periclitabantur: verùm hæc incommoda non videri contrariis prævalere. Quod enim spectaret ad famam; quemcumque rectæ mentis hominem rationibus jam adductis manus daturum: ceterum salutem publicam prodi ab eo magistratu, qui suas deliberationes seu vulgi demerentia, seu improborum livori subicit: animarum verò incolunitati consuli posse, si negotium daretur Episcopis ac Regularium Moderatoribus, ut interim curarent eam doctrinam & coniectionibus inculcandam, & re ipsâ exercendam, quæ post diuturnum examen agnita quidem fuerat pro vera, quamquam nondum solemniter promulgata.

5. In secundo Capite consenserunt omnes, ex una parte non esse faciendum Decretum de morum correctione, dum sanctiones dogmatum protrahebantur, ex altera par non esse, anam præbere calumniæ, perinde quali dogmatis opus retardetur correctionis metu: proinde oportere à Pontifi-

ce præscribi morum leges per diploma, in Concilio recitandum & comprobandum.

6. De tertio: Cum Cæsar suspensionem recuset, & suspensio ad incertum tempus videretur suspensionem injectura pluribus, quasi tacitæ dimissionis; optimum factu videri, si per sex menses suspenderetur Synodus: idque magis decorum censeretur, quàm eandem retineri claudam & elinguem. Eo pacto relevatum sumptibus Pontificem, bello suspectitas continuaturum; Episcopos pauperes, infirmos, ac defatigatos respiraturos: Ecclesias suorum Pastorum aspectu fruituras: & apud cunctos homines in comperto futurum, Pontificem ac Cæsarem bonâ fide agere, suspensâ Synodo, ubi id publico bono conducere; eademque apertâ, ubi id opere preteritum foret.

7. Hæc inter illos convenerant, ut integrum esset, & interea perficerentur, quæ opus essent ad Sessionem celebrandam, ubi ejus celebratio expediret. Etenim quamquam à Pontifice disertè potestas facta fuisset Legatis intermittendi Concilii, non modò (a) ad arbitrium, sed ad certum tempus ut cum Cæsare concorditer sese gererent; tamen reposcentibus Cæsarianis Cæsaris consensum, voluerant ipsi pariter in Pontifice mutandi consilii libertatem; eaque de causa traditam sibi potestatem occultare.

(a) *Literæ Sfortiæ, 20. Octobris, de quibus fit mentio in Epistola Legatorum ad ipsum, 22. Nov.*

8. Visum est Legatis haud parum profecisse, quòd Cæsarianos adegerant ad amovendum velamen, suumque dilationis desiderium declarandum, & gratiæ loco suspensionem petendam. Suaserunt ergo Pontifici (a) uti, statim ac Cæsar assentiretur, per diploma suspensionem statueret, veris in eo causis expositis; ab ipsis tamen non prius expromendum, quàm certi essent, plerisque Patrum consensuros: sed agebant, per illud sublatum iri necessitatem celebrandæ Sessionis, prout celebrari oporteret, si Decretum nomine Concilii faciendum fuisset: Pontificem etiam initurum pacificam auctoritatis possessionem huiusmodi actus exercendi: atque ex his cuicumque schismati satis prospectum iri. Et quoniam intentis animis toti erant in subducenda ab eo discrimine Ecclesia, si Sedes vacaret, sicuti narravimus; suadebant præterea Pontifici, ut, captatâ ex emendatione morum opportunitate, diploma ederet ad confirmandam sanctionem Julii Secundi in electos per simoniam; in quò simul decerneret, electionem à Purpuratorum Senatu habendam, tametsi Concilium extaret: se verò duros operam, ut huiusmodi diploma una cum altero a Patribus comprobaretur. Mox novo initio consilio existimarunt, ubi super sedendum esset Concilio, sed illâ cautione id temporis opus non habere. Postea re totâ iterum perpensâ, Romam (b) scripserunt: Si Pontifici propositum consilium probaretur, omnino oportere ut illud ipse per diploma præscriberet: cum enim Patres adeò se progressos ad dogma faciendum intelligerent, proniores præ se gerebant animos ad absolvendam Synodum quàm ad suspendendam; ac proinde haud ampliùs huiusmodi consilium libenter suscepturos. Addebant, prælagire se, Cæsarem suspensioni numquam assensurum: indicantes in id consilii se potius devenisse, tum ut Farnesio obsecundarent, cupienti aliquem ex opera sua concordiae fructum decerpere; tum ne obduratos ad omne Cæsarianorum postulatum sese ostenderent, quàm quòd prosperum exitum sperarent.

(a) *Li.*

concordiæ fructum decerpere; tum ne obduratos ad omne Cæsarianorum postulatum sese ostenderent, quàm quòd prosperum exitum sperarent.

(b) *Ad Sfortiam 19. Novembris.*

9. Propositum consilium Romano Cœtui visum est quædam potius rerum indigesta implicatio, quàm opus rite contextum. (c) Præcipue verò Moronus Cardinalis, per ingenuam loquendi libertatem, Collegisque magis animo quàm linguâ comprobata, assignavit consilii debilitatem nimiam Farnesii propensione ad Cæsari gratificandum. Morono Ardinghellus Cardinalis ardentè obstitit, & res abiit in certamen: quod antequam Cœtus dimitteretur, silentio, pro eo ac par erat, compositum. At Pontifex quietis cupidus, quòd à Legatis proponebatur amplexus est, diploma pollicitus, quo honestis Patrum postulationibus satisfaceret; ac Legatos admonuit, ut interim sedulo Decretum digererent, quò maturius, ubi Cæsar conventa respueret, ejus sanctio in promptu esset.

(c) *Epistola familiaris ad Cervinum, Româ missa 27. Novembris 1546.*

10. Jam verò Suavis harum tractationum prorsus ignarus, paratque Pontificis animi Cæsari morem gerere in protrahenda mora, dummodò nec à suis Diocæsis abessent inutiliter Episcopi, nec iidem in quodam exilio potius, quàm in Concilio per graves sumptus ac pericula Sedis Apostolicæ detinerentur: ignarus inquam horum omnium, non alio ex fonte, quàm ex maligni animi affectu notitias haurit, confidenterque affirmat, Paulum omnino jussisse promulgari Decretum; quia cum id Cæsari displiceret, ex hoc ipso sibi conducibile existimabat, quippe utriusque contraria spectantibus. Aliud quoque ineptè subdit; nimirum fuisse veritum Paulum, ne quid Lutherani turbarent, ut qui cogerentur à Cæsare adire Concilium. Perinde quasi & ipse & ipsius decessores non id semper quæsiissent per tot officia, tot nuntios, tot invitamenta; quæ indigniora videri possent, nisi charitas studiumque Religionis dignitatem, Christi Vicario propriam, illis inspersissent: & quali uberrima auxilia Cæsari nuper à Pontifice suppeditata huc non spectarent.

11. Interea Tridento discesserat uterque Cæsaris Orator, Mendoza (d) Venetias, Toletanus Florentiam ac Neapolim, ad varia sui Principis negotia transigenda; demandatâ ipsorum ibi procuratore Madruccio ac Paceco, qui tres præterea Hispanos Jurisperitos consulere, si quando illorum peritiam res exegisset. Quare hi duo Purpurati delatum à Carolo responsum Legatis reddidere. Illius summa hæcerat: (e) Cupere adhuc Cæsarem, uti Decreti promulgatio procrastinaretur ex causis aliis adductis: ac præterea, quia aliquod illius exemplum in Germaniam missum, ibique typis editum, haud plenè satisfecerat, proinde consultius adhuc reficiendum videri: simul etiam suspensionem à se recusari, felices siquidem armorum eventus spem faciebant, fore ut universa Germania Concilio se submitteret; hoc certè haud effectum iri, ubi suspensum cerneretur, credereturque Concilium specioso nomine personatum, quod nunc in scenam se proderet, nunc inde subduceret.

(d) *Literæ Legatorum ad Farnesium, 7. Decembris.*

(e) *Literæ Legatorum ad Farnesium, 20. Decembris.*

12. Tunc Præsides, cum intelligerent fieri non posse, ut jam indicatum schismatis discrimen seu per translationem seu per suspensionem effugerent, nollentque Synodi dissolutionem, quippe indecoram, & offensioni publicæ obnoxiam; animum omnes converterunt ad Synodum sollicitè absolvendam. Unde Madruccio ac Paceco responderunt, se rei propositæ consensisse, non quòd eam expedire Sedi Apostolicæ arbitrarentur, sed quòd par erat salvâ conscientia voluntati Cæsaris obsecundare. Quando jam id Cæsari non placebat, navaturos se operam, ut & Decretum & Synodus perficerentur; quod magis proderat Christianæ Reipublicæ: cui universæ, & non soli Germaniæ, jam magna ex parte mortali tabe corruptæ, prospiciendum erat. Nisi Decretum promulgaretur, Patres ampliùs detineri non posse, qui tam impatientem promulgationis cupiditatem, tam aversum à Tridento animum præ se ferebant, ut eorum utriusque conperitum erat. Quantum ipsi rei maturandæ studuissent, eosdem posse testari perpetuum accuratamque solertiam, septem ipsos menses impensam. Quòd si adulterinum aliquod exemplar typis in Germania impressum haud omnino placuerat, eò magis oportere dignitatem Synodi reparare; partu legitimo in lucem edito.

13. Hoc ipsum promoturi, eodem die retulerunt in generalem consilium, ut animum adicerent ad alterum Decretum de Episcoporum in suis sedibus mansione perticiendum; quod magno exceptum plausu: & non solum Galli modestè significarunt, se prono animo ferri ad Decreti absolutionem, quippe Galliæ optatissimi, sed Caucasus Corcyrensis Archiepiscopus tam acriter in eos qui retardabant invehens est, ut Legati, ne crederetur à se Corcyrensis verba profecta, ejus acrimoniam increpauerint, ex illius sapientis effato, Multa laudata puniri.

CAPUT XVII.

Dies Sessioni indictus. Decretum de Episcoporum in suis Ecclesiis mansione propositum. Suavis rationes de Sacerdotibus & immunitatibus expensæ.

1. Natalitiis feriis ineuntibus, novem dies ad rem propositam considerandam Patribus concessi. (*) Dein collectis suffragiis, duæ tertiæ partes consentire, uti statueretur Sessioni Octavus post Epiphaniam dies, sexdecim tantummodò repugnantibus, hoc est, cunctis Hispanis, aliisque nonnullis, Sedes suas in ditione Cæsaris obtinentibus; quibus accessere Marcus Vigerius, Senogalliensis Episcopus, & Richardus Parus Anglus, Wigorniensis Antistes. Tum acri studio de morum ordinatione, ac potissimum de Episcoporum mansione agitatum. Per eam occasionem Suavis ab alto rem exorsus, primam graduum Ecclesiasticorum originem, & subsequetas deinceps varias consuetudines recenset. Cum autem is multa dicat, & nihil probet, qui verò hac de re scripserunt ex professo, innumeri penè sint; haud equidem pariat ad longum diviticulum trahi ab hac mendaciorum audacia: adeoque evitatis historiarum nimis prolixis tricis, ex iis quæ Suavis observavit nonnulla percurram.

(*) *Literæ Legat. ad Farnesium, 29. Decembris 1546.*

2. Dicit, In Ecclesia primæva gradus Ecclesiasticos fuisse meros labores, haud præmia. Ita planè: atque ita in præsentia rem se habere vellet Suavis, & cum eo cuncti hostes Ecclesiæ vellent. Sed

grates Divino Numini agendæ, quod ea tempora præterierint. Id tunc ex insectationibus, quibus Ethnicum Christianos debacchabantur, & ex communi odio in nostram Religionem proficisceretur; unde illius Ministri in magna rerum omnium penuria, præterquam ærumnarum ac discriminum, versabantur. Non desunt hodie in Ecclesia Catholica inflammata studia cum eisdem ærumnis hæc ipsa munia obeundi. Testantur id Britannia, Turcarum ditio, & immensæ novi Orbis Regiones; in cuius barbarie & incommoda duriora, & acerbiora sunt funera, quam olim apud Romanos idololatrias. Dixi, nunc haud deesse in Ecclesia Catholica huiusmodi ardentia studia; propterea quod studiosi reformatæ Ecclesiæ novatores, tot evecti laudibus à Suavi, haud certè conspiciuntur ad huiusmodi calicem hauriendum accurrere. Sed iterum affirmo, agendas Deo gratias, quod ea tempora jam desierent. Infidelium insectationes, juxta Sanctorum seminaria ac impiorum flagitia sunt; simulque efficiunt, ut multorum sanctimonia, tentationi succumbens, in impietatem degeneret: quare semper Ecclesia suis precibus à Deo petit, ut illas arceret. Ceterà non modò in veteri Testamento sacra ministeria honorum ac proventuum copia cumulata sunt; sed post Christi adventum, vel in Ecclesiæ, ut sic loquar, infantia, & cum fidelium numerus nondum excreverat, hi tamen sacris Ministris tam amplè, tam splendide & opes & honores largiebantur, ut magnus ille superbusque Romanus tunc dixerit: (*) *Facite me vestrum Pontificem, & Christianus sum.*

(*) *S. Hieron. Epist. 61. & Baron. an. 367. n. 10.*

3. Pergit detestari Suavis, tamquam intolerabilem corruptelam, Sacerdotiorum distinctionem, in ea quibus mansio affixa est, & in ea unde licet abesse. Nihil planè miror: qui finem odit, ea præsertim odit, quæ ad finem conducunt. Enimverò inter ea quæ sacri Ordinis, Regiæque Ecclesiasticae splendorem sustentant, efficacissima est eorum Sacerdotiorum copia, quæ mansionem non exigunt. Et quod à suis primordiis eorum tum institutio tum utilitas clariùs agnoscat, oportet in memoriam redigere, ubi quod necessarium homini est non suppetit, de commodo cogitari non posse: eaque propter docere Philosophum, (*) prius excogitatas artes vitæ necessitati servientes; postea verò conversa fuisse ingenia ad eas reperiendas, quæ vitæ felicitati conferrent. Cum autem id quo in Ecclesiasticis ministeriis necessarii indigent fideles, est ut Sacramentorum administratores, doctrinæ magistros, templorum cultores obtineant; quousque ea desissent, gravissimus foret abusus in alia redditus Ecclesiæ distrahere. Hic equidem Suavem percontatus fuisset; parcusne hæc in præsentia habeantur, quam præteritis sæculis, adeò ab ipso commendatis. Proculdubio non æquè tunc & cunctis urbibus Episcopi, & cunctis oppidis Curiones, & cunctis urbium vicis Parochi præsertim erant atque in præsentia. Quantò minor tunc habebatur numerus Templorum Divinis laudibus assidue resonantium, & Religiosorum ubique concionantium, confessiones fidelium excipientium, Sacris operantium, Psalmodias jugi frequentia celebrantium? Ut proinde, potius par fuerit huic ceu ingenti fluvio, pietatis aggeres obstruere, & Ordinum Regularium numerum coercere. At verò postquam tam amplè consultum est peculiarium locorum indigentia, num fortè operæpretium non erat, prospicere pariter communi cuidam Aulæ ac Regiæ universali, quæ posset alere, præmiisque allicere ingentem virorum multitudi-

nem; scientiâ; nobilitate, meritis præcellentium, qui huic Reipublicæ deservirent, Deoque in hoc vitæ genere se manciparent? Profectò nulla est vel perniciosior, vel insanabilior in hominum communitate penuria, quam remunerationum inopia, cum has erogare non licet, quin Respublica depauperetur. Quod si æquè præmia ac supplicia in promptu forent, majoris negotii non esset efficere, ut virtutes egregiæ germinarent, quam ut vitiorum stirpes evellerentur. Hoc posito, unicum in Ecclesiastica Hierarchia ærarium ad hæc alimenta & ad hæc præmia ex iis Sacerdotiis conflatur, mansionis vinculo solutis: horum igitur affluentia, Ecclesiæ opuletur ad enutriendam virtutem.

(*) *Lib. 1. Metaphys.*

4. Ita planè futurum, respondebitur, si pro ratione meriti fieret distributio præmiorum. At equidem repono; hic non agi, laudandine, an vituperandi sint distributores, qui alii pro aliis ætatibus sunt, nunc probi, nunc mediocres, nunc etiam improbi, juxta ac in quavis Republica; in qua tamen præmiorum institutio nunquam noxia credita est ex distributione perperam habita. Hoc vitium, utique ab humana conditione magis minusve insuperabile, quotidie Romæ à Concionatoribus è suggestu, à Theologis in libris editis vituperatur. At interrogo, An, quamvis post optimè institutas leges adhuc in distributione peccetur, expediat Ecclesiæ, huiusmodi præmiorum ærarium apud se habere an potius quod vellet Suavis, eo carere? Quis ambigat de responso? Si illud habeatur, continget sanè aliquos indignos hinc ditescere, aliquibus dignis parè consili: sin verò tollatur, eveniet, neminem dignum quidquam consecuturum; nullam fore communem patriam, communem Regiam nullam: cui libet necesse fore, ut si velit Ecclesiæ patrimonio ali, in oppidis degat, quæ peccata confitentes audiendo, quæ Psalmos decantando, remotus à frequentia, hoc est, a præstantissima mortalium schola, quæ ingenia, & doctrina, & prudentia mirificè excoluntur: & quod pessimum foret, defuturum Ecclesiasticum Principatum, quo Ecclesia, unitas, disciplina ac decus sustententur, quemadmodum sæpiùs à nobis ostentum.

5. Neque quisquam inficiabitur, ab Aula Romana, tametsi suis aspersa labeculis, ali atque educari plurimam segetem virorum eruditorum, præsertim sacrae Literaturæ, cumque in multis aliorum Principum Aulis plerumque stipendio conducantur, qui ad speciem ac pompam adsint; Pontificia in suis exigit ac remuneratur eas dotes, quæ naturam rationis compotem propriè condecorant, quæ Christianam Religionem exornant, quæ Republicam in terris felicem reddunt, ejusque civibus viam parant ad felicitatem in cælo. Adde, hanc ipsam immodicam Ecclesiastici proventus largitionem, uni Capiti quandoque collatam cum aliqua justitiæ distribuentis jactura, in plurimorum commoda converti: nam conjuncta simul & conscientia & existimationis calcaria; divites Præfules extimulant ad magnifica pietatis opera, quibus summus honor exhibetur Deo, levamen pauperibus, laborantibus alimonia, Ecclesiasticæ Regiæ ornamentum: adeò ut huiusmodi opera Romæ his duobus sæculis extracta, abundè forent ad excitandam venerationem simul & admirationem in postram Religionem omnium Mahumetanorum Ethnicorumque Principum. Et tamen ne longo quidem intervallo id usurpatum cernitur ab aulicis, cujusvis alterius Aulæ gratiâ ditescerentibus: id verò

verò quoddam Reipublicæ bonum est, existens vel ex immoderata distributione Sacerdotiorum, mansionem minimè deposcentium.

6. Nempe libet pernoscere, num recta sit Suavis animadversio? Cunctos Principes Dynastasque Catholicos sententiam rogemus. Fac, Pontifex legem promulget, omnibus Sacerdotiis mansionem adnexam: & palam fiet, an quisquam Principum legem illam comprobet: an existimet unusquisque, rectæ Regnorum administrationi opus esse, ut plurima ex iis Sacerdotiis, ad quæ obtinenda ipsi Principes capita designant, conferri possint homini ibi non degenti, sed in Reipublicæ ministeriis deludanti. Neque in hoc de Principibus nobis quærendum: tunc potius justè conqueremur, cum à Reipublicæ negotiis excluderent Ecclesiasticos, qui plerumque prioriores erunt quam profani ad pia & religiosa consilia. Quamquam autem qui huiusmodi Sacerdotiis fruuntur, mansionis lege non teneantur; ipsis tamen haud leve imponitur onus, quod Suavis deridet, quia fortassis illud excusserat, recitandi scilicet quotidianas præces per sesquihoram, intentatâ lethalis noxæ poenâ, & proventuum in conscientia foro jacturâ; ac præterea injunctâ vitæ cælibis necessitate: quod adeò confert ut animus ad cælestia recolenda seriò adjiciatur, ut inhæreat studiorum labori, ut nobilium familiarum splendor retineatur; id autem oneris gravissimum accidit, cum & animus, & honor, & progenies illius inquinetur, qui difficillimum hujusce continentia consilium non observat. Studia Germaniæ, Sacerdotum matrimonia assidue effragitantis, satis testantur, an sublata etiam mansione, gravissima adhuc pensio Sacerdotiis imposita relinquatur.

7. Refert insuper Suavis, Curionibus quoque indulgeri ne resideant, per eam adjumenti vim, quæ cuncta Romæ obtinentur; quibus verbis pecuniam significat. At certum est, pecuniosiores esse Episcopos, quam subjectos Curiones, adeoque patientiorem ea de causa huiusmodi relaxationum Officinam Episcopis esse debere, & tamen licuit Montano fidenter affirmare, ne unam quidem ætate suâ ab ipsis impetratam; nec fuit in Concilio, qui posset hominem falsi redarguere. Quare si per nimiam indulgentiam cum iis actum erat, qui minora Sacerdotia obtinebant, non certè omnipotentis auri vis illud effecerat, sed hominum propensio comparandæ sibi alienæ benevolentia per concessionem, ubi securum inde incommodum tenue videtur: animo non advertenti perinde fore, multa lapillorum millia ab urbis mœnibus eruere, ac ea tandem diruere. Verum, utcumque tam noxia indulgentia tunc irrepserit, quanam ille ratione jactitet, Ecclesiam à Concilio in deterius actam? Curionum quisi in præsentia auri pondera Romam convehat, experiaturque, an valeat absentia facultatem impetrare, nisi gravissimam, maximeque perspicuam causam adduxerit. Profectò vix unum è centenis nanciscemur, qui huiusmodi concessionem non inquam perpetuam, sed ne temporariam quidem ac perbreve obtineat.

8. Quod autem ad controversiam decidendam spectat, an Episcoporum suas apud Sedes mansio jure Divino præciperetur, de quo multa Suavis per satyram intermiscet: cum idem alibi fateatur, post impensum ex integro studio sedato animo, atque ab omni perturbationis nebula defæcato, nihil solidi repertum, quo ea sententia niteretur; opus non est, ut in purgandis Legatis illi contradicentibus immoremur: aliàs de eâ copiosè differendum erit.

9. Per occasionem enarrandi, quo pacto, ut Episcoporum in suis Ecclesiis mansio stabiliretur, impeterint veterem sibi jurisdictionem restituendam, sublatis immunitatibus ab ipsorum potestate, per Apostolicam Sedem cuicumque concessis; hic iterum evagatur Suavis ad mirabilem quandam chronologiam variorum in Ecclesia regiminum. Primum, per Aristocratiam dicit fuisse Dioceses administratas à communi Presbyterorum consensu: ab his verò, quò discordia facilius evitarentur, sponte monarchicam administrationem inductam, cunctis Episcopis concorditer se subdentibus: Episcopos pariter minorum urbium, majorum Episcopo se subjecisse, earum præsertim urbium, in quibus Cæsaris Præfecti debebant.

10. Miror equidem hominis frontem, instar oculi pronuntiantis tot effata tam gravia, nullâ probatione productâ, & ne uno quidem verbo respondentis apertissimis demonstrationibus oppositis, quæ apud tot egregios sacrarum controversiarum scriptores in ipsum vociferantur. Nolo tamen à me semita deflectere ad quæstiones tam amplas, tamque agitas: satis mihi sit, hac unâ consecutione Suavem urgere; Regininis igitur Monarchici necessitas usque adeò per ipsam periclitationem se prodidit, ut in singulis Diocesium convenerit Presbyterorum communitas, de sponte abroganda à se possessa jurisdictione, eaque in Episcopis collocanda; tum Episcopi in quavis Provincia consenserint in eadem Primatibus conferenda; durissimâ difficultate devorata, quam experiuntur singuli in seipsis auctoritate spoliandis, & alterius imperio subjicendis. Quod si id Presbyteri erga Episcopos & Episcopi erga Primates libenter egere, tametsi & illorum inter se, & horum pariter inter se continua commercia cœtusque facilius ex propinquitate intercederent; censendumne sit, Primates, quippe inter se magis sejunctos, minusque idoneos conventibus frequentandis, huiusmodi necessitate non compelli, ut se uni Principi submitterent, qui universale regimen Ecclesiæ ad Monarchiam revocaret? Quod cum ita sit, argumentationem à me alias usurpatam refumo, & quemcumque mortalium percontor: Liceatne nobis in animum inducere, à Corporata Dei sapientia huiusmodi regimen in Ecclesia constitutum, quod diuturnum non esset, & ubique terrarum de communi consensu brevè mutandum; an potius quod optimum foret, & quod deberet ac posset perpetuò permanere? Sanè quicumque huic rationi reluctatur, nã ille rationis est expertus.

11. Commemorat post hæc Suavis immunitates ab Episcopi jurisdictione, quas Regularium Ordines à Romano Pontifice impetrarunt; illarumque causam assignat Pontificum eas largientium studio tuenda supremæ suæ auctoritatis per eorum solertiam, qui huiusmodi privilegiis perfruuntur. Esto: In primis hoc posito, necesse erat ut supremæ hujus auctoritatis pacificâ possessione Romani Pontifices jam potirentur; alioquin immunitates ab illis concessæ nec apud Episcopos, nec apud Principes ullo fuissent in pretio. Id si admittatur, spectabat ad Ecclesiastici Principis prudentiam, eam auctoritatis eminentiam sartamtectam servare; pro eo ac debet quicumque optimus Princeps suæ legitimæ jurisdictionis satagere. Porro tam justam auctoritatis suæ tutelam curarunt Summi Pontifices non armorum vi, arciumque præsidio, sed industriâ sanctissimorum Cœtuum, & fluxa omnia despicientium, atque oculos hominum ad se trahentium admirabilitate vitæ, mortalem conditionem transgressæ: ut

proinde nemini suspicari liceret, eos unquam consenturos fuisse patrociniō tyrannicæ minimeque legitime auctoritatis.

12. Sed præter hanc aliæ quoque validissimæ causæ hujusmodi immunitatibus favebant. Quædam ex his Pontifices impulit ad peculiare immunitates, quas huic vel illi Monasterio indulgere ante Alexandri Tertii ætatem, & quæ inceptæ videntur in Cassinatibus, Gregorii Magni, & Primi Lateranensis Concilii temporibus. Ea verò fuit Abbatum virtus, & egregia opera, ab illis ad Dei gloriam, hominumque salutem suscepta. Etenim ad magna molimina, & in remotis à supremo Principe regionibus opus est auctoritate nec finitâ, nec ulli subjectâ, cujusmodi Romani suis Imperatoribus concedere consueverunt. Hæc tamen causâ, prout variant hominum opinamenta, haud plenè S. Bernardo probata, subverito, hanc Monachorum appetentiam se a sui Episcopi jure subducendi, ex occulta superbæ lue oriri posse.

Alia causa universales exemptiones integris Ordinibus concedendas persuasit: hujusmodi ab Alexandro Tertio Cisterciensibus concessæ sunt; & ab Innocentio Tertio in Concilio Lateranensi, & ab Honorio Tertio, prædicatorum ac Minorum Ordinibus. Ea verò fuit, quòd hæc familiæ sub una eademque vitæ disciplina, ejusdemque Præsidis moderatione, per cunctas terrarum Orbis plagas dispergendæ erant: adeoque à vario Episcoporum judicio arbitrioque regi non poterant; sed solum à Moderatoribus supremo ipsorum Præsidi ritè subjectis: itidem ac nequeunt plures formæ, nullo inter se ordine colligatæ, uni corpori dominari. Nec alio pacto laudati Ordines sustentandæ Lateranensi Basilicæ collabenti, hoc est Ecclesiæ Catholicæ, opportuni fuissent: vaticinium protectò, quod re opportunitas est, vel ipso Nicolao Machiavello, sicut alibi monuimus, færente. Et tanè parum vel nihil actum est id temporis in Concilio de abrogandis Regularium immunitatibus; sed potius majori minorve tribuenda esset Episcopis auctoritas, Regulares in quibusdam conditionibus puniendi. Actum quidem est, an alii privati Ecclesiastici, eorumque Collegia, seu Capitula, ut vocant, sub Episcoporum potestatem redigenda; quæ omnia sicut postea videbimus, composita. Gravis quidem, sed communis est hominum error, à proprio ipsorum amore profectus, per quem sibi quisque persuadet, æquum esse recuperare id, quo ipse vel ipsius majores semel potiti sunt, perinde quasi pro hujusmodi jure spoliandus & ipse non esset: cum certum sit, quidquid vel ille obtinet, vel ipsius majores possedere, aliquâ vetustissima tempestate nec penes eum, nec penes suos illud fuisse, sed penes alios, qui rem illam amiserant.

CAPUT XVIII.

Congressus ac disceptationes de Concilii titulo, ac de Episcoporum in suis Sedibus mansione.

I. Mandata Legati acceperant à Paulo, (*) ut in primis curarent, ne in Decreto obligationis residendi, Cardinales disertis verbis nominarentur; censebat quippe, leges pœnasque supremis Principibus Senatoribus non nisi ab ipso Principe statuendas: nec eas ille distulit, sed paucis post habitam Sessionem diebus per se edidit, sicuti nostris Lectoribus infra liquebit. Secundo loco, uti quaestionem declinarent, An Episcoporum mansio in suis Ecclesiis Divini juris esset: siquidem ad rem præsentem, ubi non de obligatione ambigebatur, sed quærebatur

de pœna infligenda, necessaria nequaquam erat ea quaestio; quæ, utpote inter partium studia nimis jactata, poterat contentiones morasque implicare; & ubi decerneretur, eam obligationem ad jus Divinum pertinere, an solum præbere turbulentis ingeniis, in dubium revocandi, num rata essent laxamenta, quamquam ad tempus concessa, rationique consentanea, quæ interdum Romani Pontifices indulgenda censerent.

(*) *Literæ Farnesii ad Legatos, 30. Junii, 1546.*

2. Quapropter Legati proposito memoratæ mansionis Decreto, (*) cum de his duobus Capitibus non ab Hispanis modò, sed ab aliis compluribus fieri mentionem senserunt, conati sunt ea declinare. Et quod ad posterius attinebat, Montanus rationem aliàs à se adductam repetiit: Numquam videlicet à Pontifice mansionem in suis Sedibus Episcopis relaxari; adeoque cum per inflictas à Patribus pœnas ad eam adigerentur, supervacaneum esse, in illius disputationis tricas se conicere, quæ non nisi ad decurtandas Pontifici manus valebat, ne quid in eo genere indulgeret. Quod verò spectabat ad Purpuratos, affirmavit, & se & collegam ad residendum paratos esse, idemque sibi de reliquis Cardinalibus persuaderi; sed pro ea, quæ illius gradus ratio habebatur, haud certè permitti ut quasi rei nominarentur: posse tamen adhiberi vocum generalium formulas tam amplas, quæ Senatorium illum Ordinem pariter complecterentur. At pergentibus quibusdam instare, interdicendum, (***) ne pluribus Ecclesiis unus & idem præesset, quemadmodum Cardinalibus concedebatur, unde necesse erat, ut is ab altera saltem abesset; Primus Legatorum adiecit, Non posse unâ eademque operâ rebus omnibus prospici: de eodem argumento in posterum agendum esse; & ubi lex proposita opportuna censeretur, eam à Pontifice sancitum iri: quod re effectum est; & jam Cardinales promptum ad id animum præ se gerebant, & Farnesius, ut à (***) se caperetur initium, proponebat. Sed quò palàm facerent Legati, morbum haud Româ profectum, addidere, Plures alicui Ecclesias concedi ex peculiaribus causis, Dei gloriam spectantibus; veluti Madraccio, qui post susceptas Tridentinas Insulas, Brixiensibus Canonice sedulo efflagitantibus, & Romæ re maturè deliberatâ, alteri simul Ecclesiæ admotus est, ut bono publico consuleretur.

(*) *Præsertim in Cælibus generalibus, 3. & 4. Januarii 1547.*

(**) *In Cætu generali, 8. Januarii 1547.*

(***) *Epistola Maffei ad Cervinum, 13. Jan. & Cervini ad Maffejum, 26. Jun. Anno 1547.*

3. Quaestio quoque in medium revocata (*) de Concilii titulo, uti scilicet inscriberetur, *Universalem Ecclesiam representans*; quasi dogmatici Decreti gravitas id exposceret. Ad quod confirmandum, observatum est, in volumine Rituum Ecclesiasticorum, typis impresso, & auctoritate Leonis Decimi per diploma comprobato, libro primo capite *De Concilio*, haberi: Cum Romanus Pontifex adest Concilio, confici Decreta Pontificis nomine, quibus adjicitur, *Sacro Concilio approbante*; at verò cum Pontifex abest, confici nomine Concilii, adjectâ epigraphæ memoratâ. Ad hæc iterarunt Legati rationes sæpius adductas: & quod spectabat ad Rituum volumen, falsum esse, quod tamquam ibi usitatum affirmabatur, prout ipsi allatis exemplis ostenderunt: neque librum illum ullius esse auctoritatis; & in Pontificio diplomate solum privilegium

typographo concessum contineri, quo ceteris libri editio interdiceretur. Præsidum autem ad singula capita responsio, multorum quidem ora compressit, sed paucorum animos sedavit.

(*) *In Congregatione 12. Decemb.*

4. Ad amovenda mansionis Episcoporum obstacula, hoc est, ad immunitates revocandas, amplum diploma à Pontifice Legati accepere, (*) quo sibi facultas data præscribendi quæ consentaneâ viderentur, ubi plerique Patrum ita sentirent. Verùm cum rei tractationem & nimis latè patentem, & parum adhuc maturam animadverterent, nec posset unico veluti passu concoqui, satius habuere, in ea Sessione aliquando jejunius præ aliquorum fame procedere. Et post longas disputationes hæc Decreta composita.

(*) *6. Jan. 1547.*

Synodus, ad restituendam collapsam admodum Ecclesiasticam disciplinam, ad pravatosque in Clero & populo Christiano mores emendandos, accingere se volens. ab his qui majoribus Ecclesiis præsunt, initium censuit esse sumendum: integritas enim præsentium, salus est subditorum. Confidens itaque per Domini ac Dei nostri misericordiam, providamque ipsius Dei in terris Vicarii solertiam, omnino futurum, ut ad Ecclesiarum regimen, onus quippe Angelicis humeris formidandum, qui maxime digni fuerint, quorumque prior vita, ac omnis ætas, à puerilibus exordiis usque ad perfectiores annos per disciplinam stipendia Ecclesiasticæ laudabiliter acta, testimonium præbeat, secundum venerabiles beatorum Patrum sanctiones assumantur: omnes Patriarchalibus, Primatialibus, Metropolitanis, & Cathedralibus Ecclesiis quibuscumque, quovis nomine ac titulo, præfectos monet, ac monitos esse vult, ut attendentes sibi, & universo gregi, in quo Spiritus S. posuit eos regere Eccles. Dei, quam ac quisivit sanguine suo, vigilent, sicut Apostolus præcipit, in omnibus laborent, & ministerium suum impleant; impleve autem illud se nequaquam posse sciunt, si greges sibi commissos mercenariorum more deserant, atque ovium suarum (quarum sanguis de eorum est manibus à supremo Judice requirendus) custodia minime incumbunt: cum certissimum sit, non admitti pastoris excusationem, si lupus oves comedit, & pastor nescit. Ac nihilominus quia nonnulli (quod vehementer dolendum est) hoc tempore reperiuntur, qui propriæ etiam salutis immemores, terrenaque calescunt, ac divina humanis præferentes, in diversis Civiis vagantur, aut in negotiorum temporalium sollicitudine, ovili devicti; atque ovium sibi commissarum curâ neglectâ, se detinent occupatos; placuit sacrosanctæ Synodo, antiquos Canones, qui temporum atque hominum injuriâ penè in desuetudinem abiierunt, adversus non residentes promulgatos innovare; quemadmodum virtute præsentis decreti innovat; ac ulterius pro firmiori eorumdem residentium in hunc, qui sequitur, modum statuere, ac sancire. Si quis à Patriarchali, Primatiali, Metropolitana, seu Cathedrali Ecclesia sibi quocumque titulo, causâ, nomine seu jure commissus, quacumque ille dignitate, gradu & præ eminentiâ præfulgeat, legitimo impedimento, seu justis & rationalibus causis cessantibus, sex mensibus continuis extra suam Diocesim morando absuerit, quartæ partis fructuum unius anni, fabricæ Ecclesiæ, & pauperibus loci per superiorem Ecclesiasticum applicandum, penam ipso jure incurrat. Quod si per alios sex menses in hujusmodi absentia perseveraverit, aliam quartam partem fructuum, similiter applicandam, eo ipso amittat. Crescente verò contumaciâ, ut superio-

ri sacrorum Canonum censura subjiciatur, Metropolitanus Suffraganeos Episcopos absentes, Metropolitanum verò absentem Suffraganeus Episcopus antiquior residens, penâ interdicii ingressus Ecclesiæ eo ipso incurrendâ infra tres menses per literas seu Nuntium Romano Pontifici renuntiare teneatur; qui in ipsos absentes, prout cujusque major aut minor contumacia exegerit, suæ supremæ Sedis auctoritate animadvertere, & Ecclesiis ipsis de Pastoribus utilioribus providere poterit, sicut in Domino noverit salubriter expedire.

5. *Episcopis inferiores, quævis beneficia Eccles. personalem residentiam de jure sive consuetudine exigentia, in titulum sive commendam obtinentes, ab eorum regimine, & Divini cultus augmento, locorum & personarum qualitate pensatâ, expediens videbitur, opportunis juris remediis residere cogantur: nullique privilegia seu indulta perpetua de non residendo, aut de fructibus in absentia percipiendis suffragentur; Indulgentiis verò, & dispensationibus temporalibus, ex veris & rationalibus causis tantum concessis, & coram Ordinario legitime probandis, in suo robore permanerunt. Quibus casibus nihilominus officium sit Episcoporum, tamquam in hac parte à Sede Apostolica delegatorum, providere, ut per deputatorem idoneorum Vicariorum, & congruè portionis fructuum assignationem, cura animarum nullatenus negligatur: nemini, quoad hoc, privilegio, seu exemptione quacumque suffragante.*

6. *Ecclesiarum Prælati ad corrigendum subditorum excessus prudenter ac diligenter intendant & nemo secularis Clericus, cujusvis personalis vel Regularis extra Monasterium degens, etiam sui Ordinis privilegii prætextu tutus censeatur, quò minus, si deliquerit, ab Ordinario loci, tamquam super hoc à Sede Apostolica delegato, secundum Canonice sanctiones visitari, puniri, & corrigi valeat.*

7. *Capitula Cathedralium, & aliarum majorem Ecclesiarum, illorumque personæ, nullis exempti nibus, consuetudinibus, sententiis, juramentis, concordis, quæ tantum suos obligent auctores, non etiam successores, tueri se possunt, quò minus à suis Episcopis, & aliis majoribus Prælatibus, per seipsos solos, vel illis, quibus sibi videbitur, adjunctis, juxta Canonicas sanctiones, toties quoties opus fuerit, visitari, corrigi, & emendari, etiam auctoritate Apostolicâ possint & valeant.*

Nulli Episcopo liceat, cujusvis privilegii prætextu, Pontificalia in alterius Diocesi exercere, nisi de Ordinarii loci expressâ licentia; & in personas eidem Ordinario subjectas tantum. Si secus factum fuerit, Episcopus ab exercitio Pontificalium, & sic ordinati ab executione Ordinum sint ipso jure suspensi.

8. *Incredibile planè est, quantum in hisce Decretis Patrum sententiæ variaverint. Etenim præter illa tria capita præcipua, quæ jam retulimus, aliqui ex Hispanis unâ cum Paceco volebant, (*) uti cura cogendi Episcopus ad residendum, demandaretur Concilii Provincialibus, unoquoque biennio celebrandis. Alii cum Lippomano Veronensis adjutore dicebant, Hæc Concilia meritò prætermittenda, quòd plerumque ex profanorum Principum arbitrio habebantur, & quandoque eorum gratiâ, ut Romano Pontifici opponerentur; quod per exempla à trecentis postremis annis in comperto erat: & quamvis antiquioribus sæculis rectius, & ingenti cum fructu præcessissent, plurimas tamen hæreses inde subortas.*

(*) *In Cælibus generalibus, 3. & 8. Jan.*

9. Erant qui graviores pœnas poscerent in absentes Episcopos, quàm per antiquos Canones irrogabantur. Erant qui cuperent, ut disertis verbis declararetur, ne à Regibus quidem Episcopos solvi posse obligatione residendi, quòd suis in Consiliis: ipsos detinerent: verùm id aliis non probatum, ne Principes læderentur. Alicui displicebat ea limitatio, quâ legitima obstacula excipiebantur: at alii ceu necessariam agnoscebant; nam alioqui nec observari lex potuisset, & dictis Canonum adversaretur. Petebatur à nonnullis, Uti Regulares citra omnem exceptionem, quando extra Cœnobia deliquissent, ab Episcopis plecti possent. Denique alii alia incrementa jurisdictionis Episcopis tribuenda rebantur. Sed moderatioribus intelligebant, magnas rerum vel in melius mutationes, omnes multum subire periculi ac violentiæ; nec à Natura artis magistra fuisse medicamentum procreata, quæ morbis ingentibus subitari curatione mederentur.

10. Inter hanc opinionum varietatem sperabant Legati, plerisque, ubi ad rem ventum esset, media consilia suscepturos; sed cùm in postremo Cœtu generali suæ quemque sententiæ tenacem cernebant, Patres rogarunt, ne saltem in celebranda Sessione discordiam, ostentarent obstrepenti verborum contentione; sed eam obtegerent in lucè publicam quàm placidissimam suffragiorum significatione. Porro Sessionem destinato die 13. Januarii habuerunt. In ea intervenere quatuor Cardinales, decem Archiepiscopi, & quadraginta quinque Episcopi (*) sed nemo ex Regiis Oratoribus: Casariani aberant, sicut dictum est; Galli negarunt se adfuturos, causati, nocte se offensionem Cæsaris, cui displicere hujusmodi Decretorum promulgationem ajebant; & hujus rei argumento esse illius Oratorum absentiam; Mendozam videlicet facilè Venetiis regredi potuisse. Suspicio Romæ fuit, id potiùs in Protestantium gratiam effectum, quibuscum arcanum fœdus à Francisco Rege agitari musitabatur: unde Oratores Galli, ut hanc fortasse inculpationem infringere, polliciti sunt, ubi Paceus scripto profiteretur (quod ille recusavit) se Cæsaris nomine adfuturum, ipsos quoque non defuturos. Sacris solemnibus operatus est Andreas Cornelius Spalatensis Archiepiscopus, & Thomas Stella Dominicanus, Salpentinus Episcopus, concionatus.

(*) In Actis.

11. Decretum de Justificatione primo loco propositum, & admirabili concordia confirmatum. Quidam dumtaxat datis schedulis toties recantatum titulum Synodi postularunt: sed inter eos Patensis Antistes, adductis in suo libello ad eam rem plurimis rationibus, ibidem unâ professus est, execrari se quamcumque Synodum schismaticam, ac Romano Pontifici minùs obsequentem, simulque agnoscere in ea Synodo repræsentationem hujusmodi ex vi Pontificis auctoritatis, quæ & Synodum convocavit, & ipsi præerat. De formula Decreti contestatus est. Vigerius Senogallienensis Antistes, eam videri sibi nimis parcè loqui de Fide ac Divina misericordia: quod verò spectabat ad negandam certam susceptæ gratiæ notitiam, comprobari sibi Decretum, dummodò hæreticorum opiniones solum rejicerentur, sicuti Synodus constituerat. E contrario Balthasar Eredia Dominicanus, Episcopus Bossensis; petiit, ut verba certam illam notitiam damnantia, in Canone decimoquarto collocarentur, adeoque anathema eam notitiam tuentibus infligerent. Ceteri per summam venerationem ac lætitiâ Decretum integrum comprobant.

12. Verùm par huic concordia exorta discordia de memoratis disciplina Decretis. De quibus tum variis tum oppositis schedulis adeò certatum est, ut nihil tunc certi stabilire licuerit, easque Legati seposuerint recognoscendas, ut in generali Cœtu ex majoris partis consensu res decerneretur: quod post longam disputationem effectum in Cœtu 25. Februarii, in quo illa sancita, plerisque Patrum assentientibus, quemadmodum exponemus.

13. Dein futuræ Sessioni dies præstitutus 3. Martii. Mox accusata Patrum absentium contumacia, datumque negotium, ut in eos pœnæ denuntiarentur, exceptis Patribus qui legitime impedirentur; quales esse Germanos, de plurium sententia exploratum habebatur. Id verò demandatum Antonio Filolio Aquensi Archiepiscopo, Didaco Abala Episcopo Asturiensi, & Joanni Baptistæ Cicalæ Albergeni Antistiti & Apostolica Camera Auditori: cui, itidem ac multis aliis, profuit, egregias animi vires in illis magni ponderis rebus gerendis patefecisse Montano ad consequenda primaria decora, eum eorum distributio penes illum fuit. Postremò Patres omnes vetiti, ante Sessionem Tridento secedere.

Potest sanè Concilium de præcellissimo suorum operum eo die gloriari; quo scilicet primum Ecclesiæ novæ Divini Spiritus afflata luce, hominem plenè docuit suæ processum originis, suæque conditionem naturæ: non quatenus mortalis hic nascitur, quæ explicatio, summa est physicorum doctrinæ; nec quatenus inter majores suos aliquem Principem antiquiorum industria jam extinctum recenset, quod repertum exquisitissimum est: sed quatenus alia longè abstrusior longeque splendidior ipsius generatio jus illi tribuit ad beatam immortalitatem; eique agnoscendum proponit, ceu Parentum suum, supremum quemdam Principem, semper viventem, semper regnantem.

C A P U T XIX.

Quæ Suavis alieno nomine bisce Decretis opponat.

1. **S**uavis, quò se levius edoctum detegit eorum quæ ibi contigerunt in his consuecendis Decretis, eò exactius se conscium venditat eorum, quæ de illis jam promulgatis homines opinati sunt: imitatus in eo Bonarrotum, qui voluit, ut simulacrum à se confectum, ab breve saltem tempus veteris alicujus sculptoris opus crederetur; sed cum hoc discrimine, quòd ille suæ artis miracula alteri assignavit, Suavis sui livoris abortus alteri appingit. Dicit, Episcopos in Aula Romana degentes, jam diu sollicitos de futuro suas apud Sedes mansionis Decreto, post ipsum editum tranquillo fuisse animo, pro certo habentes, nihil amplius inde effectum iri supra antea acta Pontificum Decreta, Quanam istos sollicitudo prius agitabat, quæ per eum eventum in tranquillitatem abiret? Num prius forte verebantur, ne Deus obliquis publicè tabulis, suam omnem potentiam vadem faceret ad Episcopos in ipsorum Ecclesiis vincendos, aut ad eosdem per immixtas Angelorum legiones ibidem carceri mancipandos? Quidnam aliud à Concilio pertimescerent, præter leges, pœnas, pœnarumque exactores; quod totum in Decreto continebatur? Antiqui Canones diu quidem valere; postea, æquè ac cuncta humana, debilitati. Non tamen quòd vetus paries corruerit frustra novus erigitur, tamen processu temporis idem collapsurus, novæ iterum restorationis indigeret.

2. Am-

2. Amplificat deinde deploratam à minoribus Aulicis miseriam, qui coacti degere apud inferiores Ecclesias, Romæ impetratas, post diuturnos labores ærumnosam relegationem pro præmio reciperent. Sed hinc palam fit, obsequiis præstantioribus auctiora præmia deberi, cujusmodi sunt Sacerdotia mansionis immunita, quæ Suavis adeò detestatur.

3. Ab Romanorum affectibus, ad Germanorum censuras progreditur. Ac primò quidem refert, Fidei Decreta fuisse vilia de rebus subtilissimis & obscurissimis, cum in eo versarentur: *An quod primum objicitur voluntati, operetur in ea, an ipsa in illo, an utrumque simul & agat & patiatur.* Næ iste vel quantum despiciebat, tantum ignorabat philosophiam; vel studebat, perinde ac si qui cum cæcæ ratione colligantur, noctem in meridie diffundere. Quis umquam, qui vestigium in Lycæo semel impresserit, ignoret, ab eo, quod cuique objicitur, operationem inchoari in facultate ad appetendum nata, per objectæ rei notitiam, excitatis ibi quibusdam motibus inefficacibus, & non deliberantis consilii, quos, si secundum physicam rationem loquamur, animus ipse simul efficit ac patitur; quo pacto quælibet res vivens se habet in suis motibus vitalibus, qui omnes & ab ipsa procedunt, & in ea resident, quippe in materia subjecta: sed eorumdem motuum ab anima procedentium absque deliberatione rationis, eadem anima solum est causa patiens, secundum moralem considerationem; quoniam ipsi non imputantur, perinde ac si ab ea non essent profecti, quippe quæ à re objecta ad eos excitandos compellitur. Quis pariter nesciat, post hos motus, haud liberè editos atque inefficaces, sequi voluntatem efficacem ac deliberatam, quæ est in arbitrii potestate: adeoque ab eo, tamquam à causa effectrice, progigni etiam secundum moralem considerationem, eidemque laudi aut vituperationi verti ex communi hominum sensu. Quibusnam tenebrosissimis mysteriis eas pellucas definitiones studet Suavis inficere! Quàm ineptæ similitudines ab eccentricis & epicyclis petiæ: quas hic non recenseo, ne meos erga lectores putidum imiter morem, in Galateo, hoc est, in Italico Joannes Casæ de Urbanorum moribus tractatu, reprehensum, hominis inurbani, qui admotâ alterius naribus herbâ fœtida odiosè urget: *Olfacta jodes tetrum odorem.*

4. Enumerat postea distinctiùs ea quæ Grammatici, Theologi, Historiæ Ecclesiasticæ periti, ac Politici opposuere. Satiùs quidem illi fuisset à Grammaticis castigacionibus se abstinere: nec enim pudendum erat, parum se cùm Latinam tum Italicam linguam callere, quod ipsius Opera patefaciant, & ex parte ejus Vitæ scriptor, an encomiastas, non distimulat; cùm ipse hujusce peritiæ loco, nobiliori esset præditus literatura: at pudendum sanè est, illius, quam ignorabat, sibi judicium arrogare; in eo quippe ridiculi in scena comica Pædagogici partes agit, auderque lætæ Grammaticæ insimulare viros omni doctrinæ genere excoltissimos, qui tunc Romam ac Tridentum convenerant; in quarum urbium altera Decreta formabantur, in utraque expoliebantur.

5. Narrat, Grammaticos irrississe eam Capituli quinti formulam, in qua, ubi sermo est de voluntate, quæ Divinæ inspirationi homo consensit, dicitur: *Ita ut neque homo ipse nihil omnino agat:* id verò, quia ea formula duas negationes continet, quæ ob interjectam particulam *omnino*, nequeunt, in unam affirmationem resolvi. Certè, si res ita se

Hist. Concil. Trid. Pars I.

habet, ipse quoque in Grammaticam peccavi, cùm eam Italicè ita reddidi: *Tal che ne l'buomo rimanga à fatto senza far nulla.*

6. Enimverò ab eo quæserim: Verùmne sit Dialecticorum effatum, Cuilibet dicto alterum contradictum opponi posse. Ubi ille in mei gratiam id concefferit, rogarem, ut me doceret, quodnam contradictum opponatur huic dicto, quod volebat Synodus in Luthero damnare, *Homo Divinam inspirationem recipiens, nihil omnino agit;* nisi illud, quo utitur Decretum ex omnibus Dialecticorum legibus; illud inquam, quod particulam negantem Lutheranae affirmationi præponit. Deinde videamus, an hujusce rei exempla suppetant apud scriptorem aliquem, à Grammaticis minimè aspernandum. An fortè hujusmodi Marcus Tullius? Ita quidem putaverim. Hic verò in Dialogo de claris Oratoribus hanc usurpat loquendi formulam: *Neque Sulpitio, neque Cotta dicere possumus, neque cuiquam bono Oratori; rem ullam ex illis quinque partibus planè atque omnino defuisse.* En tibi duas negationes, alteram *neque*, alteram *defuisse*, & pariter *omnino*, imò etiam illi additum *planè*.

7. At quoniam Suavis, ut in Philosophia spernit Aristotelem, perinde posset ad eos accedere, qui Ciceronem in Grammatica criminantur; nolo mihi auctoritas satis sit, nisi rationem in promptu habeant: neque mihi indecorum existimavero ea de arte differere, de qua Philosophorum Princeps haud se duxit indignum duos libros (a) conscribere; & (b) maximum inter Patres, accuratum libellum condere. Quam vim obtinet vox illa *omnino*, & vox *planè* prope negationem? Eam sanè vim obtinet, quam ostendemus. Quod minimum est, prout Jurisperiti observant, habetur pro nihilo in communi hominum sermone; ut proinde qui minimum habet, nihil habere dicatur; qui minimum agit, dicatur nihil agere. Nec hujusmodi enuntiationes ceu mendaces, falsæve damnantur. At cùm adjicitur ea particula *omnino*, declaratur negationem adjunctam per latiore significationem minimè accipiendam, quasi ejus veritas minutius aliquid rei negatæ secum admittat; sed per significationem propriam ac pressam, quæ omnem qualemcumque gradum atque atomum ipsius excludat. Unde, tametsi id quod in sua justificatione agit homo, nihil dici posset, præ eo, quod in illa Deus efficit, quâ ratione dixit Psaltes: *Et ego tamquam nihilum ante te;* haud tamen dici potest, esse *nihil omnino*: quemadmodum homo non est reverà *nihil omnino* coram Deo. Num alicui volupe sit, eo, quò Suavi plenius gratificemur, eam negantem enuntiationem in affirmantem resolvamus; quod ille fieri non posse objectabat? Resolutam accipe: *Homo inspirationem recipiens, rem aliquam saltem minimam efficit.* Parique verborum ambitu memoratum. Tullii dictum ad æqualem affirmationem ita redigi potest: Quicumque bonus Orator, obtinuit in aliquo saltem minimo gradu quamlibet ex illis quinque partibus recentitis.

(a) *Petri bermenias.*

(b) *S. Augustini.*

8. Jam verò ad Theologorum censuras pergamus. Opponebant hi, si Suavi credimus, Positâ definitione, quòd homo possit inspirationi Divinæ dissentire, haud amplius Ecclesiæ licere usum publicæ veterisque precatationis, *Ad te nostras etiam rebelles compelle propitiis voluntates.* At ego istos interrogassem, Num dives ille Evangelicus, qui fecit cœnam magnam, & accepta prius invitatis

Ss

repu-

repulsa, servum jussit per vicos & plateas cæcos & claudos quærere, & adjecit: *Compelle eos intrare: num hic, inquam, per ea verba præceperit servo, ut vim illis inferret, adeo ut nullo pacto dissentire illis integrum esset, suasque res peragere, quantumvis obstinatè id pervellent.* Profectò nec ille servus adeo pollere viribus dicitur, ut ad id tot homines cogeret; nec, quantumvis polieret, id eniti poterat extra metum pœnæ à Magistratu sibi infligendæ. Vox ergo illa, *compelle*, importabat, *eos invites, exhortare, ita impellas, ut veipsa veniant, quamquam nec per se quidquam babeant, quo mereantur ad cœnam ingredi, nec oculis per se uti valeant ad cognoscendam, nec pedibus ad ineundam viam.* In hanc sententiam usurpat Ecclesia verbum *compelle*. Etenim cum accedere ad Deum, quædam sit actio voluntaria; cui dubium sit, vocem *compelle* non posse intelligi secundum propriam significationem, quâ invita ac violenta actio significatur? cum homo, sicut acutè Augustinus observat, cetera omnia possit agere nolens, præterquam velle.

9. Addit, eos animadvertisse, haud amplius nobis licere cum Paulo dicere: *Ab homine non proficisci id quod vasa iræ à vasis Divinæ misericordiæ separant; cum id quod separat, sit illud nonnihil omnino, hoc est, ex parte bonitatis.* At illi, si Theologi erant, quo pacto non observarunt, ante illud *nonnihil omnino*, adesse aliud quod separat? Ut rem vel minus eruditus explicem, quibus Suavis studet arundines pilorum loco venditare, utar Evangelii similitudine paulò antè prolata. Illi claudi atque cæci ad cœnam accedentes, procul dubio *nonnihil omnino* egerunt; etenim ipsi ingressi sunt, & non aliorum manibus sublatis: verum tamen id quod eos ab aliis invitationis secrevit, non fuit illud *nonnihil omnino* ab ipsis præstitum, sed efficacior ille modus invitationis à Domino imperatus, & adhibitus à servo erga illos. Ita se res habet, de qua agimus. Quis est qui fecerit invitatos ad Dei mensam accedentes, ab iis qui eam respiciunt? Augustinus comonstrat: nimirum est ipse Deus, cum hominem vocat *quomodo scit ei congruere, ut vocantem non respiciat*: quod per alias voces dicitur, *ut ipse efficiat illud nonnihil omnino*. Et hoc idem affirmatur ab alio Augustini asserto, quo utitur Concilium: *Vult esse merita nostræ, quæ sunt ipsius dona; nam illud ipsum non omnino nihil, Dei beneficium est.* Nec sanè sanctus Paulus, à Suavi nuper objectus, exclusum voluit illud *non omnino nihil*; quandoquidem eadem Epistolâ adeo sollicitè cohortatus est ethnicos ad Fidem converteri, ne superbirent, neque ita se gererent, ut quemadmodum Deus Hebræos deseruerat, ita pariter novam hanc sibi adoptatam familiam desereret; tot illius Epistolæ capitibus impensis, ut ipsos ad honesta opera impelleret: & quando etiam alibi (*) Corinthios monet, *Ne Dei gratiam in vacuum recipiant.* Quæ cohortationes ac monita fuissent inepta, nisi si etiam ad quos habebantur, possent conari illud *non omnino nihil*.

(*) *Epist. 2. cap. 6.*

10. Ex his patet insuper imbecillitas alterius objecti, quod refert Suavis, adversus id quod habetur capite septimo; hoc est, *Unicuique dari justitiæ mensuram secundum Dei beneficium, & propriam cujuscumque recipientis dispositionem*; perinde quasi pars altera vera esse non possit, nisi talia sit altera: & non intelligebant isti, vel, quò verius loquar, iste posterioris partis veritatem potius cum prioris

veritate connecti. Etenim ipsa major minorve hominis præparatio, Dei gratia est, quæ ex ipsius misericordia ac liberali voluntate distribuitur. In quam sententiam Augustinus locutus dixit: (*) *Ipsa vita æterna etiam gratia nuncupatur, non ob aliud, nisi quia gratis datur; nec ideo, quia meritis non datur, sed quia data sunt & ipsa merita, quibus datur.*

(*) *Epist. 105.*

11. Nec minus languet alia cavillatio, quòd hinc definiert Synodus, posse quemlibet hominem justum Divina præcepta servare; & antea è contrario in secundæ Sessionis Decreto fuerit cunctos fideles cohortata, ut expiatis per confessionem peccatis, sumptoque Eucharistiæ Sacramento, Divina præcepta servarent, quantum quisque possit: quæ limitatio fuisse, inquit, impia, si possunt absolute servare. Num Suavis duas hæc voces minimè distinguebat, *absolute*, ac *perfectè*? Poterat unusquisque præcepta absolute servare, eadem servare perfectè non poterat, videlicet citra omnem teporem, omnemque lapsum in veniales noxas; quod ne justique præstare possunt, sicuti Synodus in eodem capite declarat. Ac sanè aliud est dicere, *quantum quisque possit*, aliud esse dicere, *quæ, seu quoties quisque possit*: quo pacto dici oporteret, quando vel aliqua ex præceptis, vel aliquoties ea servari non possent.

12. Gradum deinde facit Suavis ad Historiæ læcræ peritos, eorumque castigationes ita colorat: A cunctis simul Conciliis tot articulos haud fuisse decretos, quot in hac unica Sessione sunt definiti. In primis, haud animadverterant isti, in qualibet disciplina pauca quidem esse principia, consecutiones verò plurimas; cum unum quodque principium secundum veluti semen sit innumerabilium deductionum: principia eorum quæ hinc agebantur, hoc est, gratiæ necessitatem, ac arbitrii libertatem, fuisse à veteribus Conciliis stabilita, ceu ab Arausiano, Valentino, ac Milevitano, & provincialibus iis quidem, sed ab Ecclesia & Apostolica Sede comprobatis: atque eadem principia partim iterum confirmari, partim explicari per ipsorum legitimas consecutiones à Tridentino in ea Sessione, paucis additis articulis, qui non implicite saltem fuerint definiti per Synodos superiores. Præterea tot decisionum causa Luthero ejusque familiæ tribuenda, qui tot hæreses protulere; paria siquidem venenis phar-maca conficiantur oportet.

13. At quantæ desipientiæ ac vecordiæ est ludibrium illud, Bonam hujusce rei partem Aristocelli referendam; qui nisi studuisset causarum genera solerter distinguere, multa nobis Fidei dogmata defutura? Cur non idem verius affirmaretur de antiquioribus Conciliis, cujusmodi fuerunt Ephesinum, Chalcedonense, & subsequuta, in quibus tam subtiliter actum, quo pacto inter se discernentur hæc voces *substantia, personæ, seu hypostases*; quod à doctis illis Patribus effici ne utiquam potuisset, nisi è Græcæ sapientiæ fontibus Philosophiam hausissent? Lustrentur Orationes celeberrimæ S. Gregorii Nazianzeni adversus hæreses, de impenetrabili Trinitatis mysterio, quæ Orationes Theologi cognomentum in Ecclesia sunt illi promeritæ; & facile quisque deprehendet, quàm ille sapienter inter Oracula Palæstinæ, documenta Stagiræ Athenarumque miscuerit. Quemadmodum, nisi Grammatica formas universales ad exprimendos mentis conceptus nobis suppeditaret, nesciremus profectò de rebus sacrosanctis loqui; ita nisi Aristoteles, aut Philosophia notitias universales præberet,

ret, cunctis rebus communes, haud certè possemus, adjuncta nobis Decreti revelantis luce, ipsas usurpare ad ea quæ naturam superant explicanda. Theologicis doctrinis eo pacto Philosophia prodest, quo auxiliares milites exercitibus; nimirum ut ferviant, non imperent.

14. Subsequuntur habitæ à Politicis objurgationes; Quòd Canone vicelimo declaretur, justum etiam obligari ad explenda Dei Ecclesiæque præcepta; at profanæ potestatis præcepta reticeantur. Ubi suam piam commendationem inducit Suavis, affirmans, id fieri Ecclesiasticorum arte, persuadere studentium, obsequium in profanis Principibus exhibendum, ut tantummodò pœna temporaria vitetur; at obedientiam ipsis Ecclesiasticis exhibitam, esse viam unicam, quâ ad cœlum ascenditur. Vellem equidem, ut ille protulisset hujus doctrinæ, vel etiam deterioris auctores. Hi sunt in primis recentes hæretici Trinitarii, (a) Anabaptistæ, ac Lutherus ipse, qui cunctis terrenis Principibus auctoritatem abrogant obligandi quocumque modo fideles. Contrà verò hujusmodi potestas saltem ad legitimam pœnarum usum admittitur à cunctis Catholicis, tamquam Fidei dogma: & ad obligandum in conscientia foro affirmatur à Theologis (b) Romæ magis addictis, & magis probatis: opinio verò contraria nec excipitur ceu à censuris libera, neque nunc tradi permetteretur. Verumtamen quoniam eam habuerunt Joannes Gerson, Cancellarius Parisiensis, & Jacobus Almainus, Parisiensis quoque Theologus; & in eam inclinarunt aliqui ex Jurisperitis, ceu Ludovicus Romanus, & Philippus Decius, scriptores Pontificiæ auctoritatis infensi, Synodus, Catholicorum sententias haud assueta subscribere, nihil censuit de ea definiendum; neque profani Principes id postularunt. Huc accedebat, tamen tutior sit doctrina, posse à profanis Principibus per suas leges subditorum conscientiam obstringi; adhuc tamen superesse aliam inter Doctores magis ancipitem controversiam, An horum leges reipsa hanc obligationem afferant; cum id multi negent, quippe existimantes, eam obligationem à Legislatoribus haud intendi, sed solum eos velle metu pœnarum subditos coerceri. Ad quam interpretationem hujusmodi scriptores impellit universalis regula: Sanctiones odiosas esse arctius intelligendas, ac benignius accipiendas. In hac itaque controversia, cujus utramque partem docti viri propugnabant, & in qua non de potestate, sed de voluntate certabatur, par non erat, ut quidquam Synodus constitueret.

(a) *Vide Præteolum, Anno 1520. & Bellarm. lib. 3. de Laicis cap. 2.*

(b) *Vide Suarium de Leg. lib. 3. cap. 22.*

15. Post hæc pluribus Suavis invehitur in Decretum de reparanda disciplina, ac mansione Episcoporum suas apud Ecclesias, tamquam in vanum ac infructuosum. Ego verò absque moroso disputationum tædio brevi defensione utar, quam me docuit Alexandri medicus; qui calumniæ, quòd ægroto Principi venenum in poculo dedisset, respondit, *Tua salus erit mihi pro defensione.* Intendatur animus in Ecclesiæ incrementa post illud Decretum, & post alia deinceps in eare à Concilio confecta, spectatâ Episcoporum præstantiâ, & assiduitate mansionis in suis Sedibus: atque hinc arguatur, inutilisne fuerit hic Patrum labor, an maxime fructuosus.

16. Suis censuris alieno nomine personatis aliàs adjicit Suavis, quibus noluit suum nomen fraudare: *Hisior. Concil. Trid. Pars I.*

& quætionem proponit, statim exortam inter Sotum & Catharinum, inde arguens, ne ipsis quidem earum sanctionum auctoribus satis exploratam fuisse ipsarum sententiam. Hac de re jam supra egimus, nec parè: juvat tamen universale quoddam documentum apponere, non tam ad hujusmodi sophismata diluenda, quàm ad declarandum, cujusmodi Concilii definitionibus in re quacumque fides firma debeat. Cum verba Concilii clarè patent, articulus plenè fide credendus est, vetamurque vel minimum dubitare. Cum verò in una parte, ac peculiari significatione ambigua sunt; sed tamen in altera saltem parte, & in significatione generica clara sunt; cujusmodi vidimus ea esse, de quarum interpretatione Sotus & Catharinus quætionem inierant; tunc ex parte quâ clarescunt, articulum constituunt, Divinâ Fide plenè credendum: at quâ parte ambigua sunt, articulum per se quidem Fidei dogma conficiunt; (quicumque enim scit, quænam exactè fuerit Synodi voluntas ac intentio, debet absque ulla dubitatione credere, ac Fide Divinâ, illam etiam partem ambigüe significatam) non tamen secundum eandem partem est Fidei dogma respectu omnium, nisi sub hac conditione, *ubi Synodus rem ita intellexerit.* Quisquis autem certâ hujusmodi notitiâ caret, illi sanè haud satis proponitur articulus tamquam Fidei dogma.

17. Interrogat ad hanc rem Suavis: Concilii nomen quidnam sonat? Tum varia responsa comminiscitur; & singula cavillis carpit. Stulta profectò interrogatio! Sonat idem, quod intelligimus nomine *Senatus*, & vulgò nomine *Rota, Parliamenti, Dieta*: cum inquiritur, quid illorum Decreta ac sententiæ sibi velint; hoc est, intelligimus tantam illius communitatis partem, quanta satis sit Decretis legitime faciendis. Et ubi tanta pars non convenit in unam eandemque seu specie seu genere significationem, tunc reipsa definitio promulgata vim non habet; non solum ex accidente, & quia subditi pendent illius incerti, sed ex ipsa rei natura ac veritate: adeoque nulla posset assensio Fidei ex vi exterioris illius Decreti exerceri. Illud enim reverà Decretum non esset, cum in ulla re pronuntianda minimè concordaverint ii, qui potestatem ad decernendum necessariam constituunt. Atque eadem natura congruit sententiis ab aliquo Judicium cœtu prolatis, legibusque ab aliquo Senatu conditis. Evenire quidem potest, Senatuum constari ex pluribus idiotis civibus, qui non plenè quandoque percipiant vim alicujus legis, ipsorum nomine promulgatæ; sicut fortasse contingebat Romanorum plebiscitis: non tamen ideo ea actio irrita est; quoniam cives minimè docti velle solent legem latam secundum eam sententiam, quam habent vel delecti ad id homines, vel plerique suorum civium peritiores, seu pauci seu plurimi ii sint. Atque eodem facto, si quis Patrum in Concilio subtilius aliquid ex Theologicis haud intimè penetraret, verisimile pariter esset, eum voluisse in eo sequi doctrinam mentemque eorum qui ad Decreta digerenda selecti sunt, vel ceterorum Patronum doctrinâ præstantium.

18. Concludit censuram suam Suavis argumentatione, quâ ad aliam rem usus est Catharinus, ad suam videlicet confirmandam sententiam de certa susceptæ gratiæ agnitione. Ac per eam argumentationem arbitratur se palam facere, duo inter se sibi adversantia à Concilio definita. Ratiocinationis robor in hac enuntiatione situm est: *Pugnant inter se, ab homine justitiæ voluntariè suscipi; & ab eodem*

dem ignorari, an illa sibi fuerit colata. Hanc etiam rationem congestam à Catharino fuisse, quâ numerum, prout mos est, auget, fieretque verisimilior, noluisse Concilium ipsius opinionem damnare, mirum sanè non est. Id enim non modò causarum patronis, sed disciplinarum magistris usitatum est, existimantibus, sub ferrea lorica, bombycino etiam thorace munimentum pectori adjungi: non tamen ita illum adhibent, ut ostendant sibi esse proferro bombycem. At quam exultationem mereatur Suavis, dum in aciem deducit, ceu suos Achilles, eas argumentationes, quæ reverà Thræones dixeris? Longè alia profectò sunt, affirmare, In Baptismo & Confessionis Sacramento justitiam ab homine non accipi, qui eam suscipere minimè velit: & affirmare, Idcirco illum esse certum de justitia reverà suscepta; ad quod opus est certâ notitiâ de Mini-

stri voluntate, aliisque necessariis conditionibus. Numquid in cunctis donationibus id non liquet? Quippe neque pariter donationes inter homines ratae habentur, nisi accedente donatarii acceptione: proinde hujusmodi argumentatio conficeret, à quocumque imperito rustico, cui quidquam donaretur, ut ea donatio firma persisteret, habendam esse notitiâ constantiam, Fidei parem, quâ certus fieret, eam actionem nullâ vitiari labe, sed esse plenè legitimam. Enimverò scitè Aristoteles animorum affectus (*) descripsit, cum ait, eos esse, quibus judicia inficiuntur: mens enim, alioqui perspicax, qualis Suaviana, in rebus adeò diuicidibus haud hallucinata fuisset, nisi fumo exandescens rabie animi obvoluta.

(*) *Lib. 2. Rhetor.*

S Y L L A B U S

Errorum Historiæ Suavis, de veritate facti; qui errores certissimis testimoniis evidenter hoc Opere convincuntur.

1. **A**it, corrogationem ex Indulgentiis ad ædificationem Basilicæ S. Petri, à Leone X. in supplementum exhaustæ prodigentiæ quæsitam: cum tamen ante illum Julius II. ob gravissimas jacturas exinanitus pecuniâ, ad id voluntarium subsidium Fidelium ei ædificationi curandæ recurrerit. *Lib. 1. cap. 1.*

2. A Leone X. fuisse sororî Magdalenæ concessam eam pecuniam, quæ inde in Saxonia & vicino tractu colligeretur. Felix Contelorius, harum rerum peritissimus, falsum id revincit ex Vaticanis tabulis. *Lib. 1. cap. 3.*

3. Hæresim Lutheranam fuisse ex eo natam, quòd lucra Indulgentiarum divendita fuissent. Lutherus ipse & Sleidanus id revincunt, qui numquam hujusmodi causam inter alias ab iisdem adductas numerant. *Lib. 1. cap. 3. & 14.*

4. Ad majorem ex Indulgentiis pecuniam colligendam, fuisse illarum promulgandarum officium non Augustinianis: uti mos erat, commissum, sed Dominicanis. Nullus ejusmodi mos fuerat; nam Julius hoc munus antea Franciscanis imposuerat, & Leo X. unâ cum Archiepiscopo Moguntino eorundem Franciscanorum Guardianum, uti vocant, in pluribus Germaniæ locis ad easdem promulgandas delegerat. Moguntinus verò delegit Joannem Terzelium Dominicanum, qui cum laude apud Equites Theutonicos eodem munere functus erat. *Lib. 1. cap. 3.*

5. Indulgentias fuisse à Leone X. in omnibus Catholicis regionibus evulgatas. Non in omnibus, sed in certis quibusdam regionibus hæ ab eo promulgatæ. *Ibid.*

6. Indulgentias promulgatas fuisse Anno 1517. quo Lutherana hæresis orta. At literæ Apostolicæ de iis exaratae sunt Anno 1514. & sub initium anni 1515. & evulgatae Anno 1516. *Ibid.*

7. In Saxoniæ tractu, ad emolumenta Indulgentiarum accipienda, fuisse designatum Commissarium Episcopum Arcimbolum, adhuc retinentem mercatoris Genuensis mores. Arcimbolus id temporis nec Episcopus erat, nec Genuensis, nec mercator, sed Patritius Mediolanensis: nec ille Saxoniæ pecuniæ querendæ impositus. *Ibid.*

8. Lutherum primo in Quæstorum abusus, & postea, re diligentius inspectâ, in Indulgentias generatim investum. Atqui Lutherus primario Indulgentias oppugnavit in iis thesibus, quas in primo adversus Ecclesiam motu edidit. *Lib. 1. cap. 4.*

9. Romanos objecisse Lutheri testimonia petita ex iis, quæ Ecclesia tradit de Purgatorio, Pœnitentiâ, peccatorumque remissione; unde de iisdem ortam disceptationem: Et tamen plurimi de his errores iisdem in thesibus habebantur. *Ibid.*

10. Cardinalem Cajetanum jussu allicere promissis præmiis Lutherum ad obedientiam. Id nec ex misso ad Cajetanum diplomate apparet; nec à Lutheri, dum congressus simul cum Cajetano habitus narrat, indicatur. *Lib. 1. cap. 9.*

11. Cajetanum & Lutherum fuisse bis unâ congressos. Ex utriusque literis patet, ter eos simul colloquutos. *Ibid.*

12. Lutherum fuisse asperis verbis à Cajetano è conspectu submotum. Lutherus in sua narratione non modò de hoc non queritur, sed altè commendat humanitatem, quâ à Cajetano acceptus habitusque. *Ibid.*

13. A Lutheri datas literas ad Legatum, postquam ab ipso provocarat, & Augustâ discesserat. Ex iisdem literis & ex memorata narratione liquet, à Lutheri nondum Augustam id temporis relictam, nec appellationem à Cardinali interpositam. *Lib. 1. cap. 10.*

14. Lutherum diplomate per Cajetanum promulgato impulsu ad rursus provocandum. Verum hoc diploma promulgatum 13. Decembris Linzii, & Lutherus jam Wormatiæ 28. Novembris, provocaverat. *Lib. 1. cap. 12.*

15. Hæresim Zwinglianam fuisse ortam ex adventu Tigurim cujusdam F. Samsonis, Indulgentias promulgantis, adeoque ex avaritia Pontificis, pecuniam aucupantis. Zwingliana tamen hæresis ante Samsonis adventum orta fuerat; neque primum, uti Lutherana, versata in Indulgentiis oppugnandis, sed in aliis gravioribus & diversissimis capitibus. *Lib. 1. cap. 19.*

16. Ad Wormatiensem Conventum fuisse relatum de morte Lutheri inferenda, tametsi Cæsaris fides

fides obstaret. Nulla hujus rei mentio est in literis Aleandri, qui & novit & perscripsit ad Pontificem minima quæque ad hujusmodi negotium pertinentia. *Lib. 1. cap. 28.*

17. Sententias Cardinalium de morum reformatione ab Adriano agitata, esse recitatas in quibusdam adversariis Episcopi Fabrianensis. Fabrianum est oppidum Episcopatu carens, & Franciscus Cheregatus, quem sæpè Episcopum Fabrianensem vocat, fuit Episcopus Apruntinus. *Lib. 2. cap. 4.*

18. Leges in Germania de Ecclesiastica disciplina promulgatas, fuisse septem ac triginta; cum fuerint trigintaquinque. *Lib. 2. cap. 11.*

19. Carolum Quintum in literis ad Clementem VII. datis, significasse, se quò Pontifici studeret, honestis Germaniæ precibus aures obstruxisse. Additque, parum cauto consilio inductum fuisse Cæsarem ad tantum arcanum evulgandum, quò dederit occasionem hominibus credendi, reverentiam erga Pontificem esse artem politicam, Religionis titulo contectam. Sed vox illa, *bonestis*, uti nec illa alia, *necessariis*, quam idem Polanus alibi recitat, haud precibus Germaniæ à Cæsare adiciuntur; quin semel additur, *importunis*. Cæsaris nequaquam scribit se adductum voluntate gratificandi Clementi, sed observantiâ erga Sedem Apostolicam. Neque apparet, quale sit arcanum ejusmodi, quod tantæ omnibus offensionis fuit, cum Cæsar ibi Conventum Spirensis nominet Conciliabulum, ac abominetur Lutherum ut impium & insanum. *Lib. 2. cap. 16. 13.*

20. Clementem, anno antequam Cæsari se adjungeret, hominibus imposuisse, simulata pacis cupiditate, patique cum Carolo & Sfortia amicitia. Pontifex ab initio utriusque parti eodem tenore respondit, uti & omnes literæ, & omnia ejus ævi monumenta testantur. *Lib. 2. cap. 16.*

21. Zwinglium & Lutherum absque ulla inter se communicatione, & in diversa regione positos, omnino consensisse in sententiis eudendis usque ad annum 1525. quo solum de Eucharistia disenserint. Sed quamvis hi in multis consenserint, tamen Zwinglius à Lutheri dissensit, & ante annum 1525. & in primario capite, de culpa Originali. *Lib. 3. cap. 1.*

22. Cæsarem Bononiæ à Pontifice coronatum, quòd hic existimaret minimè decere, ut Romæ spectarentur, qui biennio antè eam diripuerant. At Pontifex ad Germanicum Nuntium perscripsit, si Cæsar Italicam pacem cogitaret, sibi gratius fore ab eo Roma petitum veteris moris servandis, tum incommodi vitandi gratiâ. Sin Cæsar bellum profecti vellet, se neglectis incommodis Bononiam accessurum. *Lib. 3. cap. 2.*

23. Pontificem hic Cæsari Concilii convocationem dissuasisse ceu infructuosam pariter ac perniciosam. Atqui Pontifex eodem anno post congressum Bononiensem ad Cæsarem scripsit, sese contentaneè ad ea quæ de isto negotio Bononiæ coram egerant, & pro Cæsari satis perspecto suo in commune bonum studio, moram isti rei non interpositurum. *Ibid.*

24. Vanam, parumque religiosam Orationem ab Archiepiscopo Rossanensi ad Augustanum Conventum habitam in pervigilio festi Corporis Christi. Reverà hæc alia fuit, multumque distat ab ea quam Suavis fingit, uti patet comparanti. *Lib. 3. cap. 3.*

25. Lutheranos levibus in rebus Augustano in Conventu consensisse cum Catholicis. Consensere in rebus gravissimis. *Lib. 3. cap. 4.*

26. Pontificem parum aut nihil propensum in Concilium, non consensisse ut illud convocaretur, nisi in urbe Pontificia, providentem fore, ut nunquam Germani eam loci conditionem subirent, prout ipsa contigit. Contrà Pontifex Mantuam obtulit, urbem Germanis admodum gratam. *Lib. 3. cap. 5.*

27. Multam diffidentiam inter Pontificem ac Cæsarem circa res Concilii versatam. Inter ea tamen rerum capita, quæ Pontifex ad Cæsarem per Episcopum Derthonensem misit, hoc erat secundum: Ut Cæsar Concilio interesset, eoque discedente Synodus soluta centeretur. *Ibid.*

28. Pontificem duriorum se in sectarios, & irationem in Cæsarem præbuisse, quòd hic Augustæ aliquid indulgentiæ illis se daturum significasset. Clemens autem hoc maximè cupiebat, ut sectarii quocumque tolerabili modo revocarentur, ut patet ex recitata ipsius ad Cæsarem epistola. *Lib. 3. cap. 7.*

29. Pontificem promissionem non servasse factam Cæsari, se cum aliis Principibus foedus non initurum; quòd foedus cum Gallis ad Mediolanum occupandum sanxisset. Contrarium tradit non modò Guicciardinus, sed Petrus Superantius Orator Venetus, in exquisita earum rerum narratione. *Lib. 3. cap. 12.*

30. Conventionem nuptiarum neptis, à Pontifice cum Rege Francisco initam, originem duxisse ex ultimis tumultibus, occasione præcipuè Concilii inter Pontificem & Cæsarem exortis. Et tamen hæ nuptiæ ante quadriennium primum, & mox biennio antequam fierent, nullo adhuc inter Pontificem & Cæsarem similitatis vestigio exorto, tractatæ fuerant, & coram ab ipsis, & per Aleandrum Nuntium, Cæsare annuente. Ac postremò Cæsar ipse Bononiæ Pontificem ad eas extimulavit, effecitque ut eadem accelerarentur. *Lib. 3. cap. 14.*

31. Clementem harum nuptiarum cupiditate se in Galliam deportasse. Certum est ex omnibus monumentis, nihil eo itinere à Pontifice quaesitum præter Ecclesiæ commoda, quæ simul Cæsari conducebant. *Ibid.*

32. Sexto post latam à Clemente VII. in Henricum VIII. sententiam die, fuisse hujus responsum Romam allatum. Biduo post allatum fuit. *Lib. 3. cap. 15.*

33. Cæsarem auditis iis quæ Nuntius Rangonius super Concilio proposuerat, questum cum Pontifice, quòd aliter quàm Bononiæ conventum fuerat, ageretur cum Protestantibus, atque ita ut ipsi se delusos arbitrarentur. Has literas fuisse 8. Junii in Senatu lectas. Atque hoc loco recitat Cardinalium sententias, multa immiscens mendacia. Porrò è contrario, ab eo tempore quo Cæsar & Pontifex Bononiæ simul congressi, ab utroque ex composito tradita fuere mandata, duobus Administris in Germaniam Legatis, qui simul conjuncte egerunt ex formula à Pontifice & Cæsare simul composita. In Actis autem Senatus nulla harum literarum mentio fit. Proinde veritas rei, & veræ Cardinalium sententiæ de hac referuntur. *Lib. 3. cap. 16.*

34. Paulum III. hoc nomen in inauguratione accepisse, cum in electione Honorius V. dici voluisset. Ex Actis Comitiorum & Senatus, ac eo

Ephemeride liquet, nullum aliud ab eo nomen quàm Pauli optatum. *Ibid.*

35. Cardinales à Paulo fuisse in Senatu designatos ad mores restituendos 12. Novemb. Fuere designati die 13. *Lib. 3. cap. 7.*

36. Cardinales à Paulo disciplinæ restituendæ præfectos fuisse tres. Fuere quinque, ac præterea Episcopi tres. *Lib. 3. cap. 17.*

37. Congressum Vergeri cum Lutero Ecclesiæ ignominiam, Lutero autem gloriam peperisse. Contrarium patet ex *lib. 3. cap. 18.*

38. Cæsarem in Senatu Romæ locutum die 28. Aprilis; hic tamen fuit dies ab ejus Roma discessu decimus. *Lib. 3. cap. 19.*

39. Fuisse sex Cardinales ac tres Episcopos designatos, qui agerent de convocandi Concilii ratione. Cardinales fuere septem, itemque unus Episcopus designati. *Ibid.*

40. Pontifici haud Concilium displicuisse id temporis, quo Gallus arnois Italiam conturbabat, speciosam inde occasionem arripienti Concilii milite muniendi. Polanus ipse post paucas paginas refert, Concilium Mantuæ non habitum, quod Mantuanus Dux vim militum hac de causa cum stipendiis promunimento vellet; Pontifex autem armatam Synodum nollet. *Ibid.*

41. Vel mediocris ingenii hominibus visam importunam Concilii indictionem, exorto inter Cæsarem & Gallum bello. At cuncti inculcarunt, Concilium habendum, quamvis omnia obstarent, alioquin Germaniam perituram. *Lib. 4. cap. 1.*

42. Difficultatem quæ intervenit convocacioni Concilii Mantuam, natam ex certamine inter Pontificem & Ducem, utrius eorum auspiciis militaturi essent præsidarii, quibus urbis & agri Mantuani, durante Concilio, defensio commendanda erat. Cujus tamen rei nec vola nec vestigium cernitur in literis mutuis Principum amborum: sed in iis exprimitur causa istius difficultatis longè diversa. *Ibid.*

43. Pontificem permisisse, ut exemplar legum super Aula Romana destinationum, in Germaniam perferretur, ut æmulis ostenderet, Romæ rem ferri agi, sed doluisse, illud impressum. Atqui Paulus III. mandatis, quæ Ministris ibi tractaturis dedit, hoc præcepit primùm, ne quidquam ab iis scripto proponeretur; fore enim, ut quæ scripto data essent, mox typis per hæreticos vulgata circumferrentur; captatis indidem occasionibus incusandæ ac mordaciter perstringendæ Curia Romanæ, prout sub aliis Pontificibus usu venerat. Quam etiam ob causam vetabat induci ab iis mentionem vitiorum, quibus Roma laborabat. *Lib. 4. cap. 5.*

44. Pontificem dum Nicæam se contulit, voluisse non tam Christiani Orbis paci conciliandæ, quàm Mediolanensi dominatui in suam familiam invehendo studere, oblato tributo utrique Regi. De hac re ne ullum quidem verbum extat in iis monumentis, quibus arcana Pauli pro Farnesia familia tractationes sub commodiori etiam tempore narrantur. Constat autem contrarium, videlicet, Paulum conatum suadere Cæsari, ut boni publici causâ ditionem illam seu Regi Francisco cederet, seu Aurelianensi Duci concederet. *Lib. 4. cap. 6.*

45. Postulatâ ab utroque Principe Concilii prorogatione, Pontificem statim non tam ut illis quàm ut sibi satisfaceret, assensisse. Contrâ liquet ex Tepoli Legati Veneti narratione, inter propositas

pacis conditiones hanc fuisse, ut Gallia Rex Concilii celebrationi adhereret; sed Regem id abnuisse in gratiam Cæsaris, annuisse tamen in gratiam Pontificis. *Ibid.*

46. Pontificem humanis allatis tantùm rationibus Cæsari dissuasisse, ne approbaret pactiones in Conventu Francofordiensi ad hæreticos propositas. Pontifex semper objecit honoris Divini causam uti validissimam, ostendens se habere pro certo, eam à Cæsare ob nullas umquam humanas rationes neglectum iri. *Lib. 4. cap. 8.*

47. Episcopum Montis Politiani fuisse in Germaniam à Pontifice missum causâ Conventus Francofordiensi. Mons Politianus id temporis Episcopali dignitate carebat. Et missus eò fuit Joannes Riccius, Aulicus Cardinalis Farnesii, vulgo à patria dictus Mons Politianus. *Lib. 4. cap. 9.*

48. Concilium post ejusdem Riccii discessum fuisse prorogatum. Constat Concilium in Senatu prorogatum 30. Junii, & Joannem Riccium 20. Augusti missum. *Ibid.*

49. Cæsarem haud professum, assentireturne an dissentiret colloquio Norimbergæ destinato. Extat in pluribus monumentis, Cæsarem dissensisse. *Ibid.*

50. Legatum Farnesium à Cæsare discessisse ob indictum ab eò super Religionis rebus conventum & colloquium. Re tamen vera institit ipse apud Pontificem, ut revocaretur, ne ob præsentiam isthæ suam particeps esse videretur consiliorum Cæsaris, Franciscum Regem in tractatione pacis cunctatione artificiosâ suspendentis. *Lib. 4. cap. 10.*

51. Episcopum Mutinensem, Pontificium apud Ferdinandum Nuntium, publicè in Wormatiensi colloquio Pontificis nomine promississe Concilii convocacionem in urbem Vicentiâ opportuniorem. Hoc solum dixit, Concilium, à Pontifice coactum iri, quandocumque Cæsari & Germaniæ placuisset. *Lib. 4. c. 12.*

52. Nuntium præterea dixisse, à Pontifice Cæsari permissum hujusmodi colloquium, uti præludium rerum in Synodo decernendarum. Nuntius numquam significavit hujusmodi colloquium permissum à Pontifice, qui, uti in mandatis declaraverat illud semper repudiaverat & detestatus fuerat: neque is potuit dicere, esse colloquium Concilii præludium; in eo enim & orationi & sibi repugnasset; namque uterque testatus fuerat, de rebus omnibus vel in Concilio statutum iri, vel concordiam aliâ ratione ineundam. *Ibid.*

53. Vergerium ad hoc colloquium accessisse Pontificis quidem operâ, sed specie Gallici Administris, ut causæ opportuniùs faveret. Antequam hoc accideret, Cardinalis Aleander ad Pontificem perscripserat, Vergerium obloqui & minari Sedi Apostolicæ, & cum Lutheranis amicitiam fovete. Quare Pontifex significandum Imperatori curavit, ut illi suaderet reditum in suam Ecclesiam, aut certe illum excluderet à conscientia tractationum istarum. *Ibid.*

54. Wormatiensem conventum arte Pontificiorum fuisse protractum, & irritum redditum. Nuntius Moronus cunctis ferè, quæ ad Farnesium mittebat, literis queritur, eam moram injectam actu Lutheranorum, præstolantium Cæsaris discessum, quò Religionis libertas illis maneret. *Ibid.*

55. Contarenum Legatum in Ratisponensi conventu apud Cæsarem se excusasse de facultate sibi à Pon-

Pontifice minimè concessa ad Fidei res statuendas; hanc enim facultatem à Pontifice inseparabilem esse: verùm si in rebus Fidei Lutherani cum Romana Ecclesia sensissent; se daturum operam, ut in reliquis Germaniæ satisfaceret. Hoc postremum omnino adversatur primo capiti mandatorum quæ acceperat. *Lib. 4. c. 13.*

56. In conventu Ratisponensi nihil magnum peragi potuisse, Pontificiis Administris in partem tractationis venientibus. Suavis ipse refert, Contarenum adeò concordia conciliandæ se impendisse, ut Romæ multorum obreftationem incurreret. *Ibid.*

57. Rebus in Conventu Ratisponensi actis, Pontificem permotum non modò ad concedendum, sed etiam omni ope procurandum Concilium. Pontifex ante hunc Conventum per tot Legatos, per tot Nuntios, tot precibus sumptibusque Concilium procuraverat, ut ne leviter quidem de ejus voluntate subdubitari possit. *Ibid.*

58. Contarenum ob legationem, non satis ex voto Pontificis gestam, ab eodem minùs honorificè exceptum. Pontifex antequam Luca Contareni purgationem audiret, eum humanissimè accepit, & Bononiensi legatione remuneratus est. *Lib. 4. cap. 15.*

59. Concilii Legatos Româ discessisse 26. Augusti, Legati non fuere designati, nisi 16. Octobris. *Lib. 5. cap. 1.*

60. Viseum Cardinalem fuisse à Pontifice in Germaniam Legatum, tametsi Cæsari non admodum gratum. Cæsari nullo pacto Viseus ingratus erat, sed ejus Legatio alias ob causas minùs grata. *Ibid.*

61. Præceptum Legatis à Pontifice, ne quid publicè solenniterque agerent, nisi acceptis Româ mandatis, quæ suo tempore mittenda. At mandata ipsis in præsentia data. *Lib. 5. cap. 4.*

62. A Pontifice missos ad Concilium viros sibi supra alios fideles; sic nominat Italos, Aula Romanæ, ut ipse affirmat, magis addictos. Pontifex promissuè omnes cujuscumque Nationis homines eò sollicitavit. *Ibid.*

63. A Pontifice jussos hujusmodi viros fideliores lentius ad Concilium ire. Hi citò ad Concilium pervenere. *Ibid.*

64. Legatos abnuisse, publicè in primario templo audire Oratores Cæsareos, ne in tanta Patrum infrequentia Concilium inchoaretur. Sed alia ab illis ratio hujus ad Cardinalem Farnesium perscripta est. *Ibid.*

65. Sub anni finem mandatum à Cæsare Granvellano, ut conventum Norimbergensem peteret, relicto Tridenti Mendoza. Hi post anni finem eò pervenere. *Ibid.*

66. Concilium à Pontifice dissolutum, antequam Cæsar Italiam attingeret. Id accidit post habitum Buketi in Insubria congressum. *Ibid.*

67. A Duce Albano, qui pro Cæsare cum Henrico Octavo Angliæ Rege schismatico sese junxerat, fuisse ad Farnesium perscriptum, Pontificem consensisse, ut Cæsar in Pannonia uteretur auxiliis Protestantium, qui Henrico pejores erant; namque ab hoc sola Pontifici obedientia, ab illis plura Fidei dogmata denegabantur. Dux Albanus hoc solum objecit, Franciscum Gallia Regem fuisse ad Provinciarum Catholicarum cladem conjunctum Othomanno, qui in Fidei rebus Anglo deterior erat. *Ibid.*

68. Pontificis diploma ad Cæsarem de Edicto Spirensi fuisse datum 25. Augusti: cum tamen datum fuerit 24. Augusti. *Lib. 5. cap. 6.*

69. Pontificem conquestum cum Cæsare, quòd imperitos ad judicium de Religionis rebus ferendum admitteret. Pontifex questus fuit, non imperitos, sed laicos admissos. *Ibid.*

70. Pacificationem inter Cæsarem & Gallum fuisse sancitam 24. Septembris: cum sancita fuerit 17. Septembris. *Lib. 5. cap. 7.*

71. A Pontifice fuisse Concilii suspensionem sublatam per diploma promulgatum 24. Novembris. Id contigit 19. ejusdem mensis. *Ibid.*

72. Cæsarem & Gallum in pactionibus conspirasse, ad Concilium & emendationem Aula Romanæ procurandam, unde omnes turbæ. Inter pactiones hæc non legitur. *Ibid.*

73. Pontificem perspexisse angustias temporis, Episcopis distantibus ad Concilium adeundum statuti; sed voluisse ut Concilium inchoaretur per paucos Italos, Aulicosque sibi addictos, cum initio tractanda esset agendi ratio, ex qua reliqua pendebat. At in prima Sessione, à Pontifice usque ad 13. Decembris, retardata, quò plures exteri Patres interessent, numerati fuere plures Episcopi & Theologi aliis Principibus quàm Pontifici obnoxii. *Ibid.*

74. Pontificem cupientem Cæsari conciliari, mandasse Nuntio, ut id apud Cæsarem efficeret, oblatis adversus Othomannum & Protestantes subsidiis; atque hoc feliciter à Nuntio peractum. Hoc prorsus aliter se habuit, uti constat. *Lib. 5. cap. 8.*

75. Pontificem, quò se opponeret omnibus incommodis quæ Cæsar subiratus adversus ipsum in Wormatiensi Conventu præciperet aut permetteret, statuisse ad hunc legare Cardinalem Farnesium, qui Wormatiâ transiens, quæ illic essent in rem opportuna præciperet amicis, & ex proximo rebus consuleret. Id aliter contigit, ut liquet. *Lib. 5. cap. 8.*

76. Pontificem interea misisse ad Ferdinandum cum potestate Nuntii Fabium Mignanellum Grosseti Episcopum. Mignanellus hoc tempore hoc Episcopatu non fungebatur. *Ibid.*

77. Farnesium quasdam certas ob causas Legatum fuisse. Alia ejus legationis causa probatur. *Lib. 5. cap. 8. Et 12.*

78. Cum diplomati Legatis dato adjectum fuisset, ut res agerentur in Concilio cum Patrum consensu, hanc conditionem fuisse expunctam, in gratiam Legatorum, qui Pontifici exceperunt, noxiam videri talem ex Episcoporum arbitrio dependentiam. Verùm id aliâ ratione contigit, prout apparet ex loco citato.

79. Diploma de Concilio aperiendo fuisse allatum Tridentum ante adventum Farnesii, & ab ipso Farnesio dum transfret, eò allatam fuisse confirmationem. Id Romæ post ejus discessum statutum fuit. *Lib. 5. cap. 11.*

80. Farnesium celeriter Wormatiâ recessisse, quo concepta de ipso à Protestantibus suspicio evanesceret. Atqui Cæsar hoc unum spectabat, ut Protestantes terreret eâ consiliorum bellicorum specie, quæ per Legatum cum Pontifice videbatur agitare. *Lib. 5. cap. 13.*

81. Far-

81. Farnesium Cæsari suasisse, ut Parmæ ac Placentiæ translationi ad gentem Farnesiam consentiret, allatis rationibus, quibus liquebat, Cæsarem in Mediolanensi dominatu permanere debere. Hoc uti falsum aperte revincitur. *Ibid.*

82. Vectigal pro Parma & Placentia à Paulo III. impositum novo Duci, octo millibus scutorum constituisse. Constitit novem millibus ducatorum, uti vocant, Camera, *Ibid.*

83. Consilium de aperienda Synodo 13. Decembris, die fuisse in Senatu unâ cum Cardinalibus Decretum, & postea 30. Octobris ad Legatos perscriptum. Hoc consilium de Concilio eâ die aperiendo captum fuit die 6. Novembris, & postridie Legatis significatum. *Lib. 5. cap. 17.*

84. Allato diplomate 11. Decembris de Synodo inchoanda, fuisse indictum populo jejunium eodem die, qui hanc solemnitate antecederet. Sed præterquam quod suâ sponte haud verisimile id esse ostenditur, Massarellus in Ephemeride contrarium refert. *Ibid.*

85. In Congregatione generali, habita pridie quam Concilium aperiretur, fuisse ab Episcopo Asturiensi postulatum, ut diploma legationis recitaretur; sed Cardinalem Cervinum veritum, nefas facultates Legatis concessæ, si vulgarentur, circumferberentur, dicendo tantum effecisse, ut postulatio rejiceretur. Hic non Asturiensis, sed Giennensis fuit; neque ut eâdem die, sed illâ, quâ Concilium aperiendum esset, diploma recitaretur: nec postulatio rejecta, sed cum exceptione admissa est. *Ibid.*

86. Die 13. Decembris fuisse Legatorum justu prolixam cohortationis formulam perlectam, ac deinde Pontificia diplomata promulgata cum Cæsaris tabulis: ac demum, Patribus in genua proclutis, à Cardinali Montano primo Legato solemnem precationem pronuntiatam. Montanus ante omnia, non post, protulit verba precationis. Cohortationis formula in secunda Sessione lecta est, & in prima Sessione quædam brevior, non per alios exposita, sed ex ipsius Montani ore est excepta. *Ibid.*

87. Eâdem die fuisse diploma de aperiendo Concilio auditum. In Sessione dumtaxat subsequenti auditum fuit. *Ibid.*

88. A Legatis malè responsum illi, qui Oratoris Mendozæ Venetiis ægotantis nomine procuratorium libellum rursus publicè exposuerat. Contrarium ex actis patet. *Ibid.*

89. Tunc fuisse ea ex Matthæi Evangelio verba lecta, *Si frater tuus peccaverit in te, vade, & corripe eum inter te & ipsum solum.* Lecta sunt ea D. Lucæ verba, quibus electio duorum & septuaginta discipulorum narratur. *Ibid.*

90. Episcopum Bituntinum multa peccasse in Oratione, in auspiciis Concilio ab ipso habita. Id quod ex Oratione ipsa falsum evincitur. *Lib. 5. cap. 18.*

91. Pontificem significasse Legatis, haud par esse, ut literæ communi nomine alii scriberentur, sed satis esse, illas quas vel Pontifex, vel Legati nomine proprio darent. Pontifex è contrario exposuit illis distinctè rationem, quâ has literas communis censebat inscribendas ac signandas. *Lib. 6. cap. 1.*

92. A Legatis rogatum Pontificem, ut, quò Transmontanis obstaretur, plures Italos Episcopos

sibi fideles & obediens mitteret. Hoc unum rogarunt, ut mitteret Episcopos alicujus existimationis, nec affectibus obnoxios. *Ibid.*

93. Legatos à Pontifice sciscitatos, num ex Nationum, an ex Patrum numero suffragia essent numeranda; ac insinuasse, priorum suffragiorum nuncupationem omnino repudiandam, utpote per quam inutilis esset Itolorum Episcoporum multitudo. Ne minimum quidem vestigium hujus rei in Legatorum literis extat. *Lib. 6. cap. 4.*

94. De hoc fuisse Româ responsum ex voto Legatorum. Nullum de hoc responso verbum habetur inter alia rescripta sunt. *Ibid.*

95. Solum Gallos omnes restitisse Decreto secundæ Sessionis, ob omissam inscriptionem, *Repræsentans Ecclesiam universalem.* Hispani & Itali obstitere, & solus ex Gallis Archiepiscopus Aquensis. *Lib. 6. cap. 5.*

96. Viros nobiles decem ei Sessioni interfuisse. Fuere decem ac septem. *Ibid.*

97. Interfuisse eidem viginti Theologos. Interfuisse triginta & quinque. *Ibid.*

98. Cardinalem Giennensem post acceptum de purpura sibi impertita nuntium, publicis functionibus abstinuisse, ob Pileolum rubrum nondum Româ allatum. Pileolus multo antè allatus erat, sed non ab ipso acceptus, quòd Cæsaris consensum præstolaretur. *Lib. 6. cap. 6.*

99. Colloquium Ratisponense fuisse solum arte Catholicorum, & Cæsaris simulatione. Solutum fuit operâ dumtaxat Lutheranorum. *Lib. 6. cap. 9.*

100. Patres dubitasse de libro Baruch, cum inter sacros libros nec à Conciliis nec à Pontificibus Romanis numeraretur; sed quia ex eo quædam in Ecclesia legebantur, affirmasse, librum hujusmodi apud veteres habitum tamquam partem prophetiæ Jeremiæ. Contrarium omnino contigit, uti fusè videre est. *Lib. 6. cap. 11.*

101. Vergerium, quem ut innocentem describit, à Fide defecisse ob Pontificiorum asperitatem. Vergerii hæresis multo antè compluribus cœperat innocentere: & actum est cum ipso suavissimè quòd ad frugem rediret, sed ex vano. *Lib. 6. cap. 13.*

102. In Congregatione 5. Martii habita, Episcopos, præsertim inopes, exposulasse cum tumultu ob Bituntinum Romam accitum ad pensionem solvendam, & Legatos, ad tumultum sedandum, pollicitos se opem ipsi à Pontifice petiuros. Nullum verbum de hujusmodi tumultu in ejus Congregationis Actis extat. Res verò uti se habuit, narratur. *Ibid.*

103. Indistinctam Calicis communionem servatam in tota Ecclesia ducentis annis ante Tridentinam Synodum. Contrarius ejus usus ante quadringentos annos confirmatur. *Lib. 6. cap. 18.*

104. Cæsarem numquam destituisse agere cum Hermanno de Weda tamquam Archiepiscopo, quamvis per Pontificem abdicato: atque ab hoc, remedii impote, dissimulatam injuriam. Hermannus & Archiepiscopi & Septemvirali dignitate motus fuit, atque in paterno Comitatu per dedecus obiit. *Lib. 7. cap. 1.*

105. Episcopos, seu Patres Concilii, Cæsareorum studiis permotos propendisse ad solam emendationis negotium conticiendam, prætermittens dogmatum tractationem; atque idèd hoc à Legatis consulto delatum, donec Pontifex moneretur; &

ab hoc responsum, ut junctim utrumque ageretur, quamvis alia esset Patrum inclinatio. In Legatorum literis nullum verbum fit de hujusmodi Patrum propensione; neque hæc literæ scriptæ fuere ad voluntatem Cæsareorum significandam, sed ad rationem emendationis decernendam. *Lib. 7. cap. 2.*

106. Cardinalem Pacecum suasisse, ne tractatio dogmatum iniretur ante cognitam sententiam Nuntii Pontificii, in Germania agentis; & Legatos consensisse, dummodò interim Theologi res discutere pergerent. Numquam Pacecus dilationem tractationis dogmatum suavit, nisi ex obliquo, cum eam dilationem semper liberè Legati apud Toletanum Hispanicum Oratorem rejecissent. *Lib. 7. cap. 7.*

107. Fesulanum in suo de emendatione suffragio hoc solum egisse, ut sententiæ non per compendium, sed fusè audirentur, ac majorem Concilii libertatem petiisse, ideoque verbis castigatum à Legatis, qui & pœnas minati. Sed de his ne unicum quidem verbum extat in Massarelli Ephemeride, ubi Fesulani suffragium brevius recitatur. *Lib. 7. cap. 4.*

108. Episcopum Clodiensem Concilio discessisse obtentâ morbi causâ, quòd cum Cardinali Polo in capite de Traditionibus contendisset. Clodiensis nullum morbum causatus, petiit cum aliis Episcopis facultatem adeundi suam Ecclesiam, quæ non proculaberat, ad sanctioris hebdomadæ dies ibi celebrandos; neque de Traditionibus cum Polo contendit, sed ob suam in dicendo imprudentiam ab universo Cœtu reprehensus fuit. *Ibid.*

109. Inter Pontificem & Legatos plura ultrò citroque fuisse scripta & rescripta de Regularium rebus: atque pro ipsorum causa multum cum Episcopis Italis actum. Nihil de hoc apparet in ejus temporis monumentis secretioribus & minutioribus, sed contrarium liquet. *Lib. 7. cap. 5.*

110. Controversiam de Deipara super Originali labe in eo solum fuisse versatam: adjicienda necne Decreto esset explicita exceptio, quâ declararetur, nullum de Virgine haberi sermone; atque hoc solum fuisse à Franciscanis postulatum, Dominicanis repugnantibus. Dominicani facilè huic consenserunt. Sed quæstio in eo fuit, num Franciscanorum opinio cum laude, & aliqua meliori formula esset commemoranda. *Lib. 7. cap. 7.*

111. Religiosum Deiparæ cultum paulatim invaluisse, quasi deceptione vulgi post Nestorianam hæresim. De Deiparæ sanctimonia ejusque supra Sanctorum chorum præstantia, altissimè vel ab ipsis Ecclesiæ cunabulis Patres tum Græci tum Latini loquuntur. *Ibid.*

112. Zwinglium non errasse super Originali peccato, atque hoc testatos plures Tridentinos Theologos, qui accuratius Zwinglium legerant. Inter recentiores sectarios nemo magis quam Zwinglius hac in re aberravit. Neque traditur, ne unum quidem ex iis Theologis vel per suspensionem contrâ sensisse. *Lib. 7. cap. 8.*

113. Episcopos ob tenuem eorum scientiam timuisse eam disputationem de peccati Originarii natura seu quidditate, quam vocant, aggredi. Contrâ Præsides ipsi monuere, ne eam rem decernerent, de qua Scholastici tantum inter se discrepabant; cum Concilium coactum esset ad errores damnandos, non ad statuendum de opinionibus. *Lib. 7. cap. 10.*

Histor. Concil. Trid. Pars I.

114. Româ allatum mandatum ad Legatos, ut de Vulgata editione approbanda supersederent. Hoc mandatum est fictitium. *Lib. 7. cap. 12.*

115. Tridentum accessisse Petrum Danesium à Gallo legatum: in Sessione quinta lectas regiæ fidei literas: ab Oratore Gallo coram Patribus facundè peroratum. Gallici Oratores fuere tres, non unus; atque inter Oratores Danesius postremus fuit: imò ad eam diem quâ prædicta Sessio habita est, Tridentum haud attigerant. Et Oratio habita fuit 8. Julii in generali Congregatione. *Lib. 7. cap. 13.*

116. Inter pacta, quibus Pontifex & Cæsar foedus in Protestantes iniere, conditionem illam fuisse, quâ mutuum sibi auxilium spondebant, si quis ex ipsis à quocumque offenderetur ad foedus impediendum; eamque conditionem in peculiari & arcana tabula expressam, ne Gallo id offensionis esset. Hæc conditio recitata fuit in publico Cardinalium conventu, & cum aliis pactis in Acta Senatus relata. *Lib. 8. cap. 1.*

117. Die 17. Junii statim post Sessionem quintam fuisse habitam Congregationem. Prima post Sessionem Congregatio habita est 21. die ejusdem mensis. *Lib. 8. cap. 2.*

118. Ibi fuisse lectum libellum de materia justificationis tractanda. Sine ullo libello Cervinus legatus, absente per morbum Montano, de eo locutus fuit. *Ibid.*

119. Patres Cæsarianos illi tractationi repugnasse: & commemorat rationes à Legatis temperamenti loco allatas. Hæc omnia falsa; numquam enim disputatum est, utrum dogmatum tractatio continuanda. *Ibid.*

120. Cum Legati proponerent caput de mansione Episcoporum in suis Sedibus, in sequentibus Conventibus Episcopum Vasonensem dixisse, illud caput haud posse componi, nisi tollerentur alia obstacula per Ecclesiam Romanam Episcopali functioni objecta, ideoque Præsides etiam tractationem de his admittere coactos. Contrarium accidit; nam Legati in primo, non in secundo congressu dixerunt, antequam caput de mansione proponeretur, cogitandum de tollendis obstaculis, adeoque ab unoquoque esse ex scripto promenda ea quæ sua in Ecclesia experiebatur; & Episcopus Vasonenensis affirmavit impedimenta quæ ipse experiebatur, non à Sede Apostolica, sed à Laicis Principibus oriri. *Ibid.*

121. Pontificem obtentu Protestantium armatorum inclinasse id temporis ad translationem ex Legatorum sententia; sed summo studio per Cæsarem ab eo consilio abductum. Hæc omnia falsa revincuntur. *Lib. 8. cap. 5.*

122. Legatos Pontificis jussu per moram & dissimulationem egisse. In literis quibus Pontifex sua ad Legatos jussa præscribebat, nihil frequentius mandatur, quam ut sollicitè res expedirent tam publicæ causæ, quam privatæ securitatis gratiâ. *Ibid.*

123. Tridenti fuisse Jubilæum promulgatum die 25. Augusti atque ejus celebrandi causâ, fuisse spatium quindecim dierum Congregationes generales intermissas. Nec Jubilæi promulgatio eâ die contigit, cum 19. Augusti prima ob Jubilæum Supplicatio habita fuisset, nec eomense Congregationes intermissæ quindecim dierum spatium. *Ibid.*

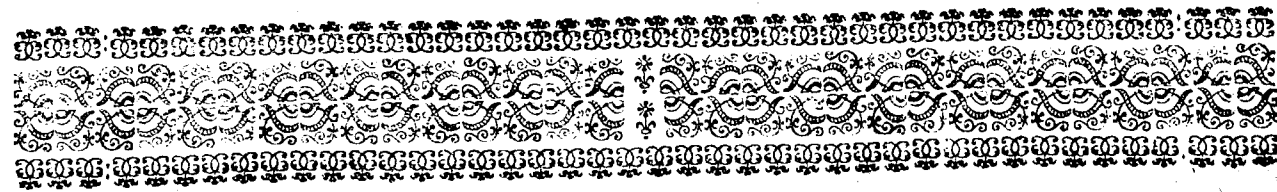
124. Super sinceritate Fidei quæ in hac vita possit haberi, an homo sit in gratia, fuisse inelamatum, haud esse habendam Scholasticorum rationem, quippe qui rationes ex Philosophia petitas secuti, haud valerent de Divinis mysteriis judicare. Contrà idem Suavis refert, Carmelitas adhæsisse suæ sententiæ ob auctoritatem Joannis Bachonis, eorum scholæ principis, atque ita reliquos Scholasticos erga suos ipsorum Doctores egisse. *Lib. 8. cap. 12.*

125. Catharinum fuisse ejusdem de Prædestinatione sententiæ auctorem. Hæc sententia reipsa ducentos ante annos tradita est à Guillelmo Occamo, Scoti discipulo; & à Gabriele Biel, qui propior Synodi temporis fuit, comprobata, *Lib. 8. cap. 13.*

126. In gratiam Franciscanorum fuisse Decreto de Justificatione adjectum verbum non satis accommodatè. Hoc verbum prudentissimè additum fuit, & non in gratiam Franciscanorum. *Ibid.*

127. Cardinalem Farnesium abeundi veniam à Cæsare petiisse, quòd non permiserit in castris Crucem ab eo præferri, atque ita illud bellum tamquam ad Religionem attinens declarari. Contrà Farnesius multò antè à Pontifice postularat discedendi facultatem, quæ in gratiam Cæsaris dilata, concessa fuit sub anni jam asperiore tempestate. *Lib. 8. cap. 16.*

128. Pontificem voluisse, ut Decretum de suspensione omnino promulgaretur, quippe veritum turbamenta Lutheranorum, quòd cogendi essent à Cæsare Concilium adire. Contrà Pontifex & Legati impensis tot studiis, tot Nuntiis missis, totque invitationibus, nihil umquam aliud curarant, quàm ut Protestantes ad Concilium accederent, & Pontifex hanc ob causam tam validas vires Cæsari præstiterat, ut eos scilicet ad Concilium petendum adigeret. *Ibid.*

INDEX

RERUM NOTABILIUM

Quæ his octo Libris continentur.

A

Abbates Cassinenses quod jus suffragii, & quem locum obtinuerint in Concilio, sedente Paulo III. l. 6. c. 2. n. 3. & 4. Unius ex ipsis opinio, ut inter Monachos Scripturæ lectio induceretur. l. 7. c. 5. n. 2.

Abbatibus Claravallensibus. Vide Abbates Cassinates.

Achilles Grassius Bononiensis, Concilii advocatus, l. 6. c. 2. n. 1. Romam venit translationis causâ, l. 8. c. 8. n. 3.

Adrianus VI. ejus dotes, & vivendi rationes, quibus ad Pontificatum ascendit, l. 2. c. 2. n. 2. & seq. Error Guicciardini de illius electione, ibid. n. 7. ejus adventus Romam, & obstacula quæ nactus est ad Aulam ordinandam, l. 2. c. 3. per tot. Disciplinæ emendatio inchoata à negotio Indulgentiarum, & errata Suavis, l. 2. c. 4. n. 1. & seq. Missio Francisci Cheregati ad Conventum Norimbergensem, & diploma ad hunc Conventum in universum de rebus Lutheri, l. 2. c. 6. n. 9. & c. 7. n. 2. Variæ auctoris considerationes de mandatis Nuntiorum traditis, c. 7. n. 4. & seq. Mors Adriani, l. 2. c. 9. n. 1.

Albertus ex Marchionibus Brandeburgi, Cardinalis Moguntinus, delegatur ad promulgandas Indulgentias in variis Germaniæ locis, l. 1. c. 3. n. 7. & 8. Quæ ipsi Lutherus imputavit, ibidem. Epistola & Theses illi à Luthero missæ super eodem argumento, l. 1. c. 4. n. 3. Combustio librorum Lutheri Moguntinæ, & illius æsecliarum minæ, l. 1. c. 23. n. 10. & c. 25. n. 2. Septemviri metus hinc ortus in Comitibus Wormatiensibus, l. 1. c. 25. n. 5. ejus obitus cum gravi Pontificis & Tridentinorum Legatorum dolore, l. 5. c. 15. n. 4.

Alexander Cardinalis Farnesius Hispaniam Legatus adit, & quæ egerit de rebus publicis, l. 4. c. 9. n. 4. & seq. Nova ejusdem legatio ad duos Reges, pacis ac Religionis causâ, l. 4. c. 10. per totum. Reditus Romam, & profectio Genuam ad Carolum V. l. 4. c. 11. n. 4. & l. 5. c. 2. n. 3. Alia legatio pacis causâ, & Suavis mendacia, l. 5. c. 5. n. 1. & l. 2. c. 8. n. 6. 7. & 8. & c. 12. n. 4. Transitus Tridento, ejusque consilia de Synodo aperienda, l. 5. c. 11. n. 4. Difficultates super ea re in Cæsare offensæ, ac falsæ suspiciones, l. 5. c. 11. n. 4. c. 12. n. 1. & 2. c. 13. n. 1. Reditus Romam, & nova Suavis in hoc mendacia, l. 5. c. 13. n. 4. & seq. Legatio in Germaniam ob bellum in Protestantes, l. 8. c. 1. n. 3. & 4. Ejus morbus prope Tridentum, l. 8. c. 7. n. 1. & 2. Tractatus cum Præsidiis, & cum Cæsare de suspensione, sed sine fructu, l. 8. c. 16. n. 2. & seq.

Alfonso Dux Ferrariæ creditur à Clemente VII. auctor calumniæ contra se de rebus Concilii, l. 3. c. 6. n. 4.

Alfonso Salmeron Societatis Jesu intervenit omnibus tribus convocationibus Concilii Tridentini, l. 7. c. 7. n. 1.

Alfonso Sorilla, qui Oratori Mendozæ à Secretis erat, producit mandatum Cæsaris Tridenti, ejus Domino absente; & falsa dicta Suavis, l. 5. c. 17. n. 7. Querelæ Patrum de destinato responso, l. 5. c. 2. n. 10.

Ambrosius Catharinus. Vide Ambrosius Politus.

Ambrosius Pelargus Dominicanus, Procurator Archiepiscopi Trevirensis, quem locum & quam facultatem in Synodo habuerit Paulo III. Pontifex l. 7. c. 5. n. 2.

Ambrosius Politus, cui Catharinus nomen fuit, postea Episcopus Minoritanus, Latine concionatur in Sessione tertia Concilii l. 6. c. 9. n. 1. Ejus opinio de certa notitia, quæ possit in hac vita haberi gratiæ susceptæ; & falsa Suavis dicta, l. 8. c. 12. n. 9. & seq. Errata Suavis de sententia ab eo allata in articulo de Prædestinatione, & de intentione requisita ad efficaciam Sacramenti, l. 8. c. 13. n. 1. & 2.

Anabaptistæ, eorum origo, clades accepta in Germania, l. 2. c. 12. n. 2. ipsorum progressus, & nova clades in Westphalia, l. 3. c. 16. n. 5.

Andalottus, Caroli V. minister, Romam venit acturus de Concilio, ac de fœdere adversus Protestantes, l. 5. c. 13. n. 5. & 6. quid egerit cum Pontifice, l. 5. c. 14. n. 1. usque ad 6.

Andreas Audens, Generalis Moderator Carmelitarum, laborat pro libertate Regularium in concionando, l. 7. c. 5. n. 13.

Andreas Caroloftadius, Archidiaconus Wittembergensis, negat Christi præsentiam in Sacramento, l. 1. c. 13. n. 3. Adit cum Luthero Lipsiam, cum Eckio disceptaturus, l. 1. c. 15. n. 1. & seq. Renovat veterem hæresim in sacras imagines, l. 2. c. 8. n. 18.

Andreas Auria, Archithalassus Caroli V. congregi cum Ænobarbo recusat, l. 4. c. 5. n. 1.

Andreas Vega, Theologus in Concilio Tridentino quid de Vulgata sentiret, l. 6. c. 16. n. 10.

Angelus Massarellus destinatur Concilii Trid. Secretarius à Paulo III. Pontifice, l. 6. c. 1. n. 6. recitat cohortationem ad Episcopos, Præsidium nomine, l. 6. c. 5. n. 1.

Angelus Pasqualis, Episcopus Motulanensis, differit admodum eruditè de peccato Originali, l. 7. c. 8. n. 3.

Anglia se jungit ab Ecclesia Romana, & quæ Suavis differit de hoc, expenduntur, l. 3. c. 15. n. 4. & seq.

Anna Bolena. Vide Henricum VIII.

Annata, ut vocant, quas Pontifices capiunt, quo pacto fuerint impositæ, l. 2. c. 8. n. 3. 4. & 5.

Antonius Filolius, Archiepiscopus Aquensis, remanet Tridenti post discessum ceterorum Gallorum, l. 5. c. 16. n. 7.
Antonius Gabriellus Romanus ire Tridentum Concilii Advocatus recusat, l. 6. c. 1. n. 2.
Antonius Perenottus, Episcopus Atrabatenfis, ipsius condiciones, l. 4. c. 11. n. 9. Adest pro Cæsare in conventu Norimbergensi, l. 5. c. 4. n. 5. & 16. Intransitu accedit Tridentum, ibique publice verba facit, ibid. n. 5. 10. 11. & 12.
Antonius de Monte Purpur ornatur à Julio II. in præmium exercitii fortiter iudicii, l. 1. c. 1. n. 3. & l. 5. c. 8. n. 3.
Archiepiscopi. Vide Episcopi.
Augusta. Vide Confessio Augustana, Conventus.
Augustinus Bonucci, summus Præses Servorum Beatæ Virginis, defendit Regularium privilegia, Præsules acerbe perstringens, l. 2. c. 5. n. 13.
Aula Romana quid sit, l. 3. c. 10. n. 10. an timeret convocationem Concilii, sicut ait Suavis, in Appar. c. 10. n. 11. quid diceret de causa Lutheri, l. 1. 12. n. 3. An ejus correctio sit opportunus modus ad hæreticos conciliandos, l. 2. c. 6. n. 8. Vide Roma, & Emendatio.

B

Baltasar Castillioneus in Hispania Nuntius reddit Cæsari duo Clementis diplomata, l. 2. c. 13. n. 9. inflat apud eundem pro liberatione Pontificis, l. 2. c. 14. n. 12.
Bernardus Clesius, Cardinalis Tridentinus, ejusque condiciones, l. 4. c. 1. n. 3.
Braccius Martellus, Episcopus Fesulanus, auctor longarum controversiarum ob inducendum Synodo titulum, l. 6. c. 2. n. 8. & 9. Iterum eandem rem urget, & ut tollatur particula, Proponentibus Sedis Apostolicæ Legatis, l. 6. c. 9. n. 3. & c. 12. n. 1. Seditiosæ ejus disputationes contra Regularium libertatem in concionando, & quid inde secutum, l. 7. c. 4. n. 3. 4. & 5. Votum ipsius de mansione Episcoporum in suis Ecclesiis, l. 6. c. 7. n. 3.
Bucerus. Vide Martinus.

C

Cæsar Ferramusca missus à Carolo V. ad Clementem VII. post primò expugnatam Romam, l. 2. c. 14. n. 4.
Cajetanus. Vide Marcellus, Thomas.
Chalcedo. Vide Concilium.
Camilus Olivus, à Secretis Cardinali Mantuano, primo Legato Concilii, in Appar. c. 4. n. 3. Suspicionem de eo in rebus Religionis, ibid. n. 4. Retinet sua cuncta munera ex Præsidentum voluntate post obitum Domini sui, in Appar. c. 4. n. 3.
Canonici. Vide Capitula.
Canonum periti quas prerogativas tribuant Pontifici; & Suavis malignitas in eos, l. 7. c. 14. n. 1. 2. & 3.
Capitula Cathedralium, aliarumque primarium Ecclesiarum subiciuntur ex parte Antistitum auctoritati, l. 8. c. 18. n. 7.
Cardinalis Accoltus Vide Petrus.
Cardinalis Aleander—Hieronymus.
Cardinalis Anconitanus—Petrus Accoltus.
Cardinalis Ardinghelli—Nicolaus.
Cardinalis Augustanus—Otho Truxesius.
Cardinalis Bertanus—Petrus.

Cardinalis Campeggius—Laurentius.
Cardinalis Capiteferreus—Hieronymus.
Cardinalis Carpenis—Rudolfus.
Cardinalis Cervinus—Marcellus.
Cardinalis Clesius—Bernardus.
Cardinalis Columna—Pompejus.
Cardinalis Contarenus—Caspar.
Cardinalis Crescentius—Marcellus.
Cardinalis Dandinus—Hieronymus.
Cardinalis Eboracensis—Thomas Volsæus.
Cardinalis Farnesius—Alexander.
Cardinalis Filonardus—Ennius.
Cardinalis Fischerius—Joannes.
Cardinalis Cajetanus—Thomas de Vio.
Cardinalis Giennensis—Petrus Pacecus.
Cardinalis Granveillanus—Antonius Perenottus.
Cardinalis Grimanus—Marinus.
Cardinalis Jacobatus—Christophorus.
Cardinalis Madruccius—Christophorus.
Cardinalis Mignanellus—Fabius.
Cardinalis Moguntinus—Albertus.
Cardinalis de Monte—Antonius, Joannes Maria, Innocentius.
Cardinalis Moronus—Joannes.
Cardinalis Parisius—Petrus Paulus.
Cardinalis Perenottus—Antonius.
Cardinalis Poggius—Reginaldus.
Cardinalis Quignonus—Franciscus.
Cardinalis Rostenis—Joannes Fischerius.
Cardinalis Sanctæ Floræ—Guido Ascanius Sfortia.
Cardinalis Seripandus—Hieronymus.
Cardinalis Scombergius—Nicolaus.
Cardinalis Sfortia—Guido Ascanius.
Cardinalis Sfondratus—Joannes Franciscus.
Cardinalis de Silva—Michael.
Cardinalis Simonetta—Jacobus.
Cardinalis Tornonus—Franciscus.
Cardinalis Tridentinus—Bernardus Clesius.
Cardinalis Truxesius—Otho.
Cardinalis de Vio—Thomas.
Cardinalis Vilsæus—Michael de Silva.
Cardinalis Volsæus—Thomas.
Carolus Dux Aurelianensis, secundo loco genitus Francisci Primi, destinatur nuptiis seu filia, seu neptis Caroli V. l. 5. c. 4. n. 29. & 30. moritur ex contagione, cum periculo novæ inimicitia inter duos illos Principes, ibid. & c. 15. n. 5.
Carolus Guillelmus Cæurius Gubernator Caroli V. quid senserit de causa Lutheri, l. 1. c. 24. n. 3. 5. & 6. Tumultus ejus causâ exciti in Hispania, l. 2. c. 1. n. 3. Nolens adjuvat ad Pontificatum Adrianum VI. l. 2. c. 2. n. 3. & 4.
Carolus Militius, cubicularius Leonis X. mittitur ad Saxoniam Septemvirum cum Rosæ aurea, & ut de Lutheri causa agat, l. 1. c. 13. n. 4. Difficultates offensæ in eo Principe, ibid. n. 5. Rationes minimè convenientes conciliandi Lutheri, ibid. n. 8. & c. 14. n. 1. Quinque capita scripta ab illo exhibita tamquam illarum turbatarum radices, & quæ habuerit responsa, l. 1. c. 14. n. 2. & 3. Reprehensus ab eo Tetzelius, ibid. n. 1. Ejus in convivii intemperantia, & in loquendo inconsideratio, l. 1. c. 18. n. 1. Nova ipsius studia ad conciliandum Lutherum, sed sine fructu, ibid. n. 3.
Carolus Hispaniæ Rex eligitur Imperator, & prima ejus studia pro Fide Romana, l. 1. c. 22. n. 2. Dubitatio contra ipsum ab hæreticis concepta, l. 1. cap. 24. n. 12. Quid obtinuerit à conventu Wormatiensi de rebus publicis, l. 1. c. 28. n. 4. Dili-

Diligentiæ adhibita pro conversione Lutheri, & Edictum in eum evulgatum, l. 1. c. 27. n. 4. 5. & 7. & c. 28. n. 4. 5. & 6. Ejus in Hispaniam profectio, & quæ præceperit, ut Germania inferior ipsius Edictum, & Pontificium diploma exequeretur, l. 2. c. 1. n. 3. & 4. Literæ vehementes ad fratrem ob illius Edicti transgressionem, & alia Religionis capita, l. 2. c. 10. n. 28. & 29. Gravissimæ dissensiones inter ipsum, & Clementem VII. Vide Clemens. Congressus ab eo imperati inter Catholicos & Lutheranos. Vide Protestantes. Ejus inauguratio Bononiæ, l. 3. c. 2. n. 2. Conventum Augustæ convocatum adit, l. 3. c. 3. n. 1. in ea urbe Supplicationi in Festo corporis Domini intervenit, ibid. n. 2. Necessitas Concilii ab eo significata Pontifici, l. 3. c. 5. n. 2. & c. 7. per totum. Adit Conventum Ratisponensem, qui prius inductus fuerat Spiræ, l. 3. c. 6. n. 2. & c. 9. n. 1. Difficultates offensæ intra & extra Germaniam de auxiliis in Turcam, ac de electione Ferdinandi in Regem Romanorum, l. 3. c. 9. n. 2. & 3. Induciæ Religionis agitata, ac firmata cum Protestantibus usque ad convocationem Concilii, & varia quæ Conventus, ac Pontificii opposuere, ibid. n. 4. & seq. quæ de his Suavis differit, l. 3. c. 10. per totum. Novus cum Pontifice congressus Bononiæ, & susceptum de indicenda Synodo consilium, l. 3. c. 12. per totum. Victoria ex Africa reportata, ejusque Romam accessus, l. 3. c. 18. n. 5. & c. 19. n. 1. Quid ibi cum Paulo III. egerit, quo Synodus induceretur, ibid. n. 2. 3. & 4. Prolixa oratio ab eo in Senatu habita, quâ Pontificem laudat, & queritur de Gallia Rege, & quid acciderit cum hujus Oratoribus, ibid. n. 8. & 9. Induciæ cum eo Rege sancitæ, & amicam inter eos colloquium, l. 4. c. 5. n. 2. & c. 6. n. 3. Ejus sententia de concordia Francofurti habita, l. 4. c. 9. n. 2. & 3. Transitus per Galliam ad subigendos Gandavenses, & pacis tractatio cum eo Rege, l. 4. c. 10. n. 1. Conventus, & colloquium ab eo Spiræ destinata: quæ Farnesius Legatus objecerit, ibid. n. 10. & seq. Ejus interventus novo Conventui Ratisponensi, l. 4. c. 13. n. 5. Liber pro Religionis concordia, quem Legato legendum, & inde conventui proponendum curat, l. 4. c. 14. n. 4. & 5. Vide Conventus Ratisponensis. Varia, quæ de Religionis rebus cum Legato agit, l. 4. c. 15. n. 1. 2. 3. 4. & 5. Iter ipsius in Italiam, & colloquium cum Pontifice Lucæ, ibid. n. 14. & c. 16. n. 1. 2. 3. & 4. Infortunium expeditionis Algeritanæ, l. 4. c. 16. n. 10. Querelæ ob Pontificis indifferentiam, l. 5. c. 1. n. 2. & 3. Colloquium cum illo Buxeti, l. 5. c. 2. n. 3. & 5. Illius difficultas ne foedus cum Cæsare in Gallum jungat, l. 5. c. 4. n. 26. 27. 28. & 29. Ejus foedus cum Anglo, & incommoda inde accepta, ibid. n. 23. 25. & 30. Diploma Pauli III. ipsi scriptum contra Decretum Spirense, l. 3. c. 5. per totum, & c. 7. n. 1. Pax confecta cum Rege Gallia, c. 7. n. 4. & 5. Ejus repugnantia translationi Synodi, l. 8. c. 8. n. 3. 5. & 6. c. 10. n. 4. c. 15. n. 4. & 5. Colloquium Ratisponæ habitum ad gratificandum Protestantibus, sed frustra, l. 6. c. 9. n. 5. & 6. Foedus contra Protestantem initum cum Pontifice, l. 8. c. 1. n. 2. & seq. Ejus desiderium ut prorogaretur Decretum Justificationis, & cur ei non fuerit satisfactum, l. 8. c. 16. n. 11. & seq.
Carlostadius. Vide Andreas.

Catharina Austriaca Regina Angliæ. Vide Henricus VIII.
Christiana Respublica in quo statu ante Lutheri hæresim fuerit, l. 1. c. 1. n. 1. Quid significet hoc nomen, l. 3. c. 10. n. 3.
Christophorus Jacobatus Cardinalis Legatus pro pace & Concilio ad Carolum V. l. 4. c. 6. n. 1.
Christophorus Madruccius, Episcopus ac Princeps Tridentinus, obtinet à Paulo III. Purpuram, l. 5. c. 1. n. 7. Existimat Concilium à morum emendatione inchoandum, l. 6. c. 7. n. 5. 6. & 7. Studet suadere, ut sacra Scriptura in vulgaria idioma vertatur, l. 6. c. 12. n. 5. Altercatio inter eum & Montanum, & se purgat apud Pontificem, l. 7. c. 4. n. 8. & 9. & l. 8. c. 7. n. 10. & seq. c. 8. n. 3. Accitit à Cæsare in Germaniam, & inde Romam mittitur ad componendum foedus in hæreticos, l. 7. c. 4. n. 17. l. 8. c. 1. n. 2. Excipit exercitum Pontificis, & Legatum Farnesium, Tridento transeuntes, l. 8. c. 7. n. 1. Pollicetur Cæsarem cohortari, ut translationi Concilii assentiatur, & nititur cum Mendoza, ne suspensioni repugnet, l. 8. c. 8. n. 1. & c. 15. n. 12.
Clerici quâ ratione subiciantur Præsulibus, l. 8. c. 18. n. 6. & 7. Ecclesia an antiquitus esset unicus Episcopatus, in quem totum jurisdictionem haberent singuli Episcopi, sicut affirmat Suavis, l. 6. c. 3. per totum. Ejus corruptelæ ante Concilium Tridentinum, unde ortæ fuerint, l. 7. c. 2. n. 5.
Claudius Dursæus Orator Gallicus in Concilio sub Paulo III. l. 8. c. 3. n. 1.
Claudius à Guilca Gallus Episcopus Agdensis, ac postea Miripicensis, abijt, sed redijt postea Tridentum Regis jussu, l. 5. c. 16. n. 7.
Claudius Jajus, Procurator Cardinalis Augustani, quem locum habuit in Concilio, l. 7. c. 5. n. 2. Ejus expositio dicti S. Pauli, hominem justificari per Fidem, l. 8. c. 4. n. 18.
Clemens VII. ejus electio, l. 1. c. 9. n. 2. & 3. quæ sententia habuit de convocatione Synodi, & falsa Suavis dicta, l. 2. c. 10. n. 1. usque ad 8. Missio cujusdam Legati ad Norimbergensem Conventum, & dolor Pontificis ob susceptum ibi consilium de rebus ad Religionem spectantibus, ibidem n. 8. & seq. Vide Laurentius Campeggius. Diffidentia gravissimæ inter ipsum ad Cæsarem ob res Mediolanenses; & Cæsaris provocatio ad Concilium Oecumenicum, l. 2. c. 13. per totum. Bellum inter ipsos, & prima Romæ expugnatio, l. 2. c. 14. n. 2. Varia pactiones inita ad breve tempus, ibidem & n. 3. & 5. Ipse capitur, & Romæ diripitur; ibidem n. 6. & seq. In urbem veterem se recipit, ibique postulatio ad Henrico VIII. delatâ pro expetito divortio, l. 2. c. 15. n. 1. 11. 12. 13. & 14. Nova Campeggii legatio ad id, ibid. n. 15. Eam causam ad se advocat, l. 2. c. 17. per totum. Societas ejus cum Cæsare, l. 2. c. 16. per totum. Ipsorum congressus Bononiæ, & Suavis malignitas, l. 3. c. 2. per totum. Ejusdem Suavis errata de iis, quæ ab illis tractata sunt de convocatione Concilii, l. 3. c. 5. & c. 7. per totum. Studia Clementis, ut Ferdinandus Romanorum Rex eligeretur, l. 3. c. 9. n. 2. Suppetiæ missæ ad Cæsarem pro bello in Turcas, l. 3. c. 10. n. 7. Studia Regum Gallia & Angliæ, ut illum à Cæsare sejungerent, l. 3. c. 11. n. 3. Novus cum illo congressus Bononiæ, & adhibita officia Principibus Christianis, ut Concilium celebraretur, l. 3. c. 12. & 13. per totum. Accessus

Massiliam, ibique colloquium cum Rege Galliae, & tractatus de causa Protestantium, & de divor-
tio Anglicano, l. 3. c. 14. per totum. Quæ de eo
itinere Ferdinando Regi & Cardinalibus commu-
nicavit, l. 3. c. 16. n. 3. Sententia lata in Hen-
ricum VIII. l. 3. c. 15. per totum. Quæ denuò
de Concilio cogitaverit, l. 3. c. 16. n. 4. 5. 6. &
7. Ejus mors & elogium, ibid. n. 8. & 9.
Cochlæus scribit Acta cujusdam Augustani Con-
ventus, cui ipse interfuit, l. 3. c. 3. n. 1.
Colloquium Ratisponense, ejusque exitus à Suavi
malignè relatus, l. 6. c. 9. n. 5. & 6.
Colloquium Wormatiense habitum à Protestanti-
bus, l. 4. c. 11. n. 1. Sollicitudo in eo Pontificio-
rum, ibid. n. 7. & 8. Prohibitio Cæsaris ne per
peculiaria suffragia res agatur, ibid. n. 9.
Consilia Moroni, ut periculis occurratur, ibidem
n. 10. Duratio & interruptio colloquii, & falsa
Suavis dicta, ibid. n. 12. & 13.
Comes ab Arco. Vide Sigismundus.
Comes Mirandulus. Vide Joannes Thomas.
Conceptio B. Virginis an esset immunis ab Originali
peccato, cur non fuerit à Concilio decretum,
l. 7. c. 3. n. 8. Varietas opinionum in decernen-
da tamquam magis pia sententia affirmante, &
multi errores Suavis, l. 7. c. 7. per totum. Non-
nulla à Patribus objecta de forma Decreti super
hac controversia in eadem Sessione, l. 7. c. 13.
n. 2.
Conciliabulum Pisis coactum à Ludovico XII. Gal-
liæ Rege, l. 1. c. 1. n. 2. Ejus translatio Medio-
lanum, & quo pacto ibi odiosum fuerit; Conci-
lium Romæ illi oppositum à Julio II. ibid. c. 3. n.
4. Solutio Conciliabuli, & quonam exitu, ibid.
Conciliabulum Spiræ indictum à Lutheranis, & im-
peditum à Pontifice, ac Cæsare, l. 2. c. 10. n.
28. & c. 13. n. 12.
Concilium Apostolorum an fuerit celebratum à cun-
ctis fidelibus, qui Hierosolymæ degebant, in
Appar. c. 1. n. 3. & 4. Vide Apostoli.
Concilium Chalcedonense convocatum à sancto
Leone Magno, l. 6. c. 4. n. 3. Interventus in eo
Martiani Cæsaris, & quo pacto præfuderit, ibid.
n. 5.
Concilium Florentinum quousque duraverit, l. 6.
c. 11. n. 11. 12. & 13.
Concilium indictum Mantuæ à Paulo III. l. 3. c. 19.
n. 10. Missio Legatorum ac Nuntiorum ad va-
rios Principes, variosque Præsules Christiano-
rum, qui ritu publico eam indictionem accipiunt,
ibid. & l. 4. c. 1. n. 1. 2. 3. Difficultates objectæ,
ne Mantuæ id haberetur, & Suavis errata, l. 4.
c. 3. per totum. Ejusdem prorogatio, l. 4. c. 4.
n. 1.
Concilium Nicænum à quonam convocatum sit, &
quo nomine appellatum, in Appar. c. 12. n. 6. 7.
& 8. Errores ibi Suavis, ibid. n. 2. & seq. Mira-
culum quod accidit in illius Decretis subscriben-
dis, ibid. n. 7. Episcopi qui ex Regionibus Roma-
no Imperio non subiectis eò convenere, ibid. n.
9. & 10. Illic adfuit Constantinus Imperator, &
in quo gradu, l. 6. c. 4. n. 4.
Concilium Vicentiæ indictum à Paulo III. l. 4. c. 5.
n. 2. Eò missi aliquot Episcopi ad res opportune
parandas, l. 4. c. 6. n. 1. Adventus trium Lega-
torum, qui iussi sunt inchoationem prorogare,
ibid. n. 2. Nova dilationis necessitas, & Suavis
mendacium, ibid. n. 7. & seq. Prorogatio Con-
cilio ad opportunita tempora, l. 4. c. 9. n. 9. &
seq.

Concilium Tridentinum quàm sit historiâ dignum,
in Appar. c. 1. n. 4. Narratio, quam de eo ha-
bet Suavis. Vide Petrus Suavis. Cur ejus acta
non sunt evulgata, in Appar. c. 5. n. 6. An au-
ctor hujus Historiæ mereatur fidem, eò quòd sit
addictus Ecclesiæ Romanæ, in Appar. c. 6. n. 1.
& seq. An hoc Concilium eluserit spes piorum
hominum de restitutione Ecclesiæ, in Appar. c.
7. per totum. Quid egerit respectu Lutheri, ejus-
que asseclaram, ibid. n. 4. & 5. An reformave-
rit ordinem Ecclesiasticum, & in hoc Suavis ca-
lumniam, in Appar. c. 8. n. 1. & 2. An defraudati
ab eo fuerint Episcopi in auctoritate pristina sibi
recuperanda, in Appar. c. 9. n. 1. & seq. An ejus
convocationem timuerint Romani Pontifices, in
Appar. c. 10. n. 2. & seq. Diversi fines Catholi-
corum, & Lutheranorum in eo convocando, l.
3. c. 5. n. 1. & 2. Concilium Tridentinum indi-
ctum à Paulo III. l. 4. c. 17. n. 9. Missio eò Le-
gati, l. 5. c. 1. n. 7. Eorum adventus, & aliquot
Episcoporum, & falsa Suavis dicta, l. 5. c. 4. n.
1. 2. 3. & 4. Adventus huc Cæsaris Oratorum.
Vide Antonius, & Nicolaus Perenottus. Disces-
sus multorum Patrum, & illius suspensio, l. 5. c.
4. n. 19. & 20. Nova convocatio, & nova Le-
gatorum missio, l. 5. c. 7. n. 6. & c. 8. n. 1. Vid.
Legati. Liter interæ eos & Pontificem de Con-
cilio aperiendo, l. 5. c. 10. per totum. & c. 11.
n. 1. Dilatio aperiendi, & cur, c. 11. n. 2. &
seq. & c. 11. per totum. Quid hæc dilatio effece-
rit, & varia, quæ Tridenti accidere, l. 5. c. 13.
n. 2. 3. & 4. Sentia Principum, Pontificis, & Le-
gatorum de Concilio, l. 5. c. 14. n. 6. usque ad
14. Consilium initum, ut aperiretur tertio De-
cembris, l. 5. c. 15. n. 5. c. 16. n. 5. Difficultas
ibi retinendi Gallos Episcopos, c. 16. n. 6. & 7.
Inauguratio Concilii, ejusque ceremoniæ, &
multa Suavis in hoc errata, l. 5. c. 17. per totum.
Electio Magistratum, l. 6. c. 1. n. 2. 3. 4. 5. & 6.
Varia agitata in Conventibus ante primam Sessio-
nem, ibid. n. 8. & 9. Postulatio Gallorum, ut
expectarentur ipsorum Præsules, & Oratores,
ibid. n. 10. & 11. Utrum suffragia essent nume-
randa Capitum, an Nationum numero. Vide
Decisiones. Diuturna controversia, alline præ-
ter Episcopos ad jus suffragii admittendi, l. 6. c.
2. n. 1. usque ad 8. De titulo Synodi, ibid. n. 8.
& 9. Vide Titulus Concilii. De Legatorum au-
thoritate, ibid. n. 10. De immunitate à decimis
Episcoporum, aliorumque ibi degentium, ibid.
n. 11. Secunda Sessio, & Suavis errata, l. 6. c. 5.
per totum. Difficultas Romæ, & Tridenti, in-
choandumne esset ab emendatione morum, an à
dogmatibus, l. 6. c. 7. per totum. Literæ à Con-
cilio destinatae ad varios Principes, & cur omisse,
l. 6. c. 8. n. 1. 2. & 3. Divisio stabilita in tres
Cœtus peculiare, ibid. n. 5. Cunctatio expeti-
ta à nonnullis Patribus, ne rerum agendarum
materia sanciretur, ibid. n. 6. Decretum dereci-
tande Fidei Symbolo in Sessione futura, ibid. n.
7. & 8. Quid per eam actum sit, & varia inter
Episcopos & Præsides agitata, l. 6. c. 9. n. 1. 2.
& 3. & c. 11. n. 1. 2. & 3. Variorum Oratorum
adventus. Vide Oratores. Dotes præcipuæ eo-
rum, qui Concilio interfuere, l. 6. c. 17. n. 13.
Sessio quarta, l. 6. c. 6. n. 4. & 5. Rationes inite
ad rem prosequendam, l. 7. c. 2. n. 7. & seq.
Quanta esset Patrum libertas, & Suavis impro-
bitas, l. 7. c. 12. n. 3. Vide Libertas. Terror
Episcoporum propter bellum, l. 8. c. 5. n. 2. & 3.
Agitur

Agitur de solvendo seu transferendo Concilio,
idque Pontifici non probatur, & per magnam
indignationem à Cæsare auditur, ibid. n. 2. &
seq. c. 7. n. 5. usque ad 9 & c. 8. per totum. No-
va Pontificis iussa, & quæ hac de re à Legatis
agita, l. 8. c. 10. n. 1. 2. 3. & 5. & c. 15. per to-
tum. Difficultas retinendi Patres Tridenti, &
quæ à Cæsarianis proposita, ibid. n. 3. & seq.
Horum in translationem assensus, qui Cæsari
non probatur, l. 8. c. 16. n. 6. & seq. sessio sexta
celebrata, l. 8. c. 18. n. 10. & seq.
Concilia num ipsas hæreses extinxerint, contra
quas fuerunt coacta, in Appar. c. 7. n. 3. An in
iis jus habeant dicendi omnes fideles, ibid. c. 17.
n. 3. & 4. Quid significet nomen Oecumenicum
ipsis inditum, ibid. c. 13. n. 1. Quibusnam ex
illis hoc nomen ab Ecclesia datum fuerit, & er-
rores in hoc Suavis, ibid. n. 1. & seq. Expen-
duntur, quæ Suavis affirmat, nimirum præse-
disse primis Oecumenicis Conciliis Cæsares, eo-
rumque Magistratus, ac de usu distinguendi Cœ-
tus à Sessionibus, & deferendo suffragio per
Nationum, an per capitum numerum, l. 6. c. 4.
n. 1. & seq.
Concilia, & Constitutiones Apostolicæ an essent
excipiendæ, à Patribus Tridentinis, l. 7. c. 1. n.
7. & 8.
Confessio Augustana, ejusque origo, l. 3. c. 3. n.
11. & 12.
Congregationes Pauli III. de reformanda Aula, &
Ecclesia Romana, l. 3. c. 17. n. 3. & l. 4. c. 5. n.
3. 4. & 5. De universali Ecclesiasticorum emen-
datione, l. 4. c. 5. n. 6. & seq. De rebus ad Con-
cilium spectantibus, l. 6. c. 7. n. 4.
Congregationes distinctæ à solemnibus Sessionibus,
unde originem duxerint in Conciliis, l. 6. c. 4. n.
7. & 8.
Congregationes peculiare præter generales cur in-
ductæ à Patribus Tridentinis, l. 6. c. 8. n. 5.
Divisio Patrum in tres congregationes peculia-
res, & cur, ibid.
Congregationes generales de abusu Concionum, &
prælectionum, l. 7. c. 2. n. 7.
Congregatio generalis de Justificatione, l. 8. c. 2.
n. 5. & c. 4. n. 1. & seq. Ratio corrigendi
Decreta in Congregationibus, l. 8. c. 13. n. 4.
Concionatores à Suavi accusati vanitas, & avaritia,
Conciones. Decreta sancita ad eas reformandas, l.
7. c. 4. n. 2. & seq. & c. 11. n. 7. & seq.
Constantinus Imperator, in quo gradu interfuerit
in Concilio Nicæno, l. 6. c. 4. n. 4. An suâ au-
thoritate illud Concilium convocarit, sicuti Sua-
vis affirmat, in Appar. c. 12. n. 2. 3. & 6.
Constitutiones Apostolicæ. Vide Concilia.
Contaremus. Vide Caspar, & Julius.
Conventus Haganoæ, inde Spiram translatus, l. 4.
c. 11. n. 5.
Conventus Augustanus habitus à Maximiliano Cæ-
sare, l. 1. c. 6. n. 4.
Conventus Augustæ habitus à Carolo V. Anno 1530.
l. 3. c. 3. n. 1. Vide Protestantes.
Conventus Colonienfis, ubi eligitur Ferdinandus
Romanorum Rex, l. 3. c. 5. n. 10.
Conventus Norimbergensis Anno 1522. Ubi ad
Concilium Tridentinum invitantur Germani, l. 5.
c. 4. n. 16. & 17.
Conventus Ratisponensis habitus à Carolo V. ad
bellum in Turcas, & ut Ferdinandus agnosceret
Romanorum Rex, l. 3. c. 9. n. 2. & 3. Ob-

stacula offensa à Cæsare in Protestantibus, ibid.
n. 2. & 3. Inducia Religionis concessa usque ad
novum Concilium, repugnante conventu, ibid.
n. 4. usque ad 11. Consilium susceptum de pro-
curando Concilio apud Pontificem, ibid. n. 10.
& 11.
Conventus Ratisponensis habitus Anno 1541. l. 4.
c. 13. n. 1. Recitantur ibi quæ Cæsar proposuit,
ibid. n. 7. Curæ Cæsaris, & cœtus delectus ab eo
ad componendas Religionis discordias, l. 4. c.
14. n. 1. 2. 3. & 5. & c. 15. n. 1. 2. 3. 4. & 5.
Concordia inter Catholicos, & Lutheranos de
quibusdam articulis initio colloquii, c. 15. n. 5.
Eorum discussio de mysterio Eucharistiæ, ibid. n.
6. & 7. Officia Cæsaris cum Protestantibus, ne
concordia abrumperetur, ibid. n. 11. Propensio
Theologorum Lutheranorum ad concordiam, &
cur renuant, ibid. n. 12. Decretum Conventus
promulgatum à Cæsare, & congressus solutio, l.
4. c. 15. n. 11. 12. & 13.
Conventus Spiræ inductus Anno 1524. sed non ha-
bitus, l. 2. c. 19. n. 16. & 20.
Conventus Spirensis habitus à Carolo V. Anno 1529.
l. 2. c. 18. n. 1. Adfuit ibi Zwingliani, & Lu-
therani, & Suavis calumnia in Catholicos, ibid.
Decretum favens Catholicis cum Pontificis vo-
luptate, ibid. n. 2. & 3. Constatio idecirco habi-
ta à quibusdam civitatibus, ac Principibus hære-
ticis, ibid. n. 4. Severum Cæsaris responsum ad
illorum Oratores, ibid. n. 7. & 8. Fœdus Smalcal-
dicum inde ortum, & origo Protestantium, ibid.
n. 6.
Conventus Spirensis indictus à Carolo V. sed postea
stabilitus Ratisponæ, l. 3. c. 6. n. 2.
Conventus Spirensis translatus Haganoam ob pe-
stem, & Colloquium Ratisponense in eo Decre-
tum, l. 4. c. 11. n. 5.
Conventus Spirensis Anno 1544. & ejus Decretum
Religioni perniciosum, l. 5. c. 5. n. 3. Dolor ex
eo Pontificis, & omnium Catholicorum, ibid. n. 5.
Conventus Wormatiensis Anno 1521. ubi à Carolo
V. proponitur Lutheri causa, & quid actum, l.
1. c. 24. n. 1.
Conventus Wormatiensis Anno 1545. l. 5. c. 8. n.
7. & 8. Promissum hinc habitum à Cæsare de con-
troverfiis Religionis, & contestationes paratæ à
Pontificis, l. 5. c. 10. n. 2. & 5. De bello in
Protestantes agitur, l. 5. c. 13. n. 5. & 6. Decre-
tum Cæsareum quo pacto in Concilio acceptum,
l. 5. c. 15. n. 1.
Cornelius Mussus ex Minoribus Episcopus Bitunti-
nus ante omnes Episcopos venit ad Concilium sub
Paulo III. l. 5. c. 8. n. 9. Oratio ab eo habita in
Concilio inchoatione, & quæ Suavis objectat, l.
5. c. 18. n. 2. & seq. Molestiæ à creditoribus illi
exhibitæ ob pensiones, & Suavis mendacia, l. 6.
c. 14. n. 3. Ejus sententia de Traditionibus reci-
piendis, ibid. Argumentum ab eo allatum, ut
ostenderet esse Juris divini, quòd Episcopi resi-
derent, l. 7. c. 6. n. 7. Sententia quam profert
cum plausu, de Justificatione, l. 8. c. 4. n. 14.
Vehementer orat, ut parcatur Sanfelicio Epi-
scopo Cavensi, l. 8. c. 6. n. 4.
Colmo Mediceo Duci Florentiæ imputatur Perusino-
rum tumultus sub Paulo II. l. 4. c. 10. n. 7. Sub-
sidia ab eo suppeditata Cæsari in bello contra
Protestantes, & remuneratio, quam ex eo acci-
pit, l. 8. c. 6. n. 1.

Dandinus. Vide Hieronymus.
Danesius seu Danes. Vide Petrus.
Dataria (quam vocant) quam esset arduum ut reformaretur, l. 2. c. 5. n. 2. Consilia Legatorum Tridentinorum de ea reformanda, l. 7. c. 2. n. 1.
Decima concessa à Paulo III. Regi Galliarum, l. 4. c. 4. n. 3. Hæc condonantur Episcopis commorantibus in Concilio, l. 6. c. 1. n. 11.
Decisiones an essent habendæ in Concilio, Nationum, an capitum suffragiis, & in hoc Suavis mendacia, l. 6. c. 1. n. 7. & c. 4. n. 9. & 10.
Decreta quo modo corrigebantur in Cœtibus, cum essent mutanda, l. 8. c. 13. n. 4. Vide Decisiones.
Diaconissa, earumque ordinatio quousque in Ecclesia duraverit, l. 6. c. 18. n. 8.
Didacus Alaba Episcopus Asturiensis discordat à Paceo Cardinali, l. 7. c. 4. n. 18. Consilia ab eo proposita de Decreto Conceptionis B. Virginis, l. 7. c. 7. n. 3. & 4.
Didacus Lainez Theologus Societ. Jesu dissertationem scribit de Justificatione, l. 8. c. 11. n. 9.
Didacus Mendoza Cæsaris Orator apud Rempublicam Venetam, & postea in Concilio Tridentino, l. 5. c. 4. n. 5. Hinc brevi revertitur Venetias, & querela ob hoc Pontificis cum Cæsare, l. 6. n. 19. Reversio ejusdem ad Concilium, & primæ cum Legatis functiones, l. 5. c. 8. n. 9. Quid sentiat de eo Conventu, l. 5. c. 14. n. 8. Mandata quæ per Secretarium profert morbi causâ & in hisce rebus errata Suavis, l. 5. c. 17. n. 7. & c. 9. n. 1. Tractat de suspensione cum Madrucio, & Legatis, l. 8. c. 15. n. 12. & seq. Varia ejusdem itinera ad Venetos, & cura ab eo demandata quibusdam Cardinalibus in Concilio, l. 5. c. 17. n. 7. l. 7. c. 3. n. 6. l. 8. c. 6. n. 2. c. 16. n. 11.
Dionysius Laurerius, summus Servorum B. Virginis Præfectus, mittitur Nuntius ad Jacobum Scotiæ Regem ob Concilii convocationem, l. 4. c. 1. n. 1.
Dionysius Zannettinus Episcopus Chironensis gravi afficitur injuriâ in Concilio ab Episcopi Cavensis, l. 8. c. 6. n. 1. & seq.
Diploma Leonis X. contra sententias Lutheri, l. 1. c. 20. per totum. Opposita quæ Suavis refert, l. 1. c. 21. per totum. Promulgatio illius diplomatis in Germania, l. 1. c. 22. n. 1. Cur Wittembergæ nihil effecerit, ibidem n. 2. Aliud diploma quo Lutherus ut hæreticus absolutè damnatur, l. 1. c. 25. n. 1.
Diploma Leonis X. quo Indulgentiæ comprobantur.
Diploma ejusdem, quo datur titulus, Ecclesiæ Defensor, Henrico VIII. Angliæ Regi, l. 2. c. 1. n. 4.
Diplomata varia Pauli III. ad indicendum, prorogandumque Concilium Mantuæ, l. 3. c. 19. n. 10. Ad aliam indicationem, prorogationemque ejusdem Vicentiæ, l. 4. c. 5. n. 2. c. 6. n. 2. & c. 9. n. 10. Ad Regem Angliæ Regno privandum, l. 4. c. 7. n. 3. Ad novas indicationes ac prorogationes Concilii Tridentini, l. 4. c. 17. n. 9. c. 5. n. 2. & l. 5. c. 7. n. 6. Adversus sanctionem Caroli V. in Hispania, l. 5. c. 5. n. 1. De electione Pontificis Romani Romæ habenda; de accessu Tridentum per Procuratores, l. 5. c. 10. n. 3, c.

4. & c. 11. n. 2. Ad reformandam Romanam Curiam, l. 6. c. 13. n. 6.
Disciplina Ecclesiastica. Vide Emendatio.
Dogmata cur à Pontifice initio Concilii destinata, l. 6. c. 7. n. 1. 2. & 3. Sententiæ Patrum Tridentinorum de illorum examine, & Suavis mendacia, l. 7. c. 2. n. 7. & seq. Quæ Orator Toletanus agit cum Legatis, ut eorum decisionem impediret, l. 7. c. 3. n. 1. & 2. Mandata opposita à Pontifice. Constantia Legatorum in eo argumento prosequendo, ibid. & n. 4. Variæ opiniones super eo in Cœtu generali, & Decretum ut inchoetur examen à peccato Originali, l. 7. c. 7. n. 2. usque ad 6.
Dominicus Sotus Dominicanus intervenit Concilio sui Vicarii Generalis loco, & ad quam suffragii rationem fuerit admissus, l. 6. c. 2. n. 5. Ejus sententia, ne inducatur inter Monachos Scripturæ prælectio, & ne hæc Cathedræ Theologicæ præferatur, l. 7. c. 5. n. 3.
Dux Albanus Governator Mediolani studet persuadere Paulo III. ut cum Cæsare arma conjungat in Galliarum Regem, & in hoc Suavis malignitas, l. 5. c. 4. n. 27. 28. & 29.
Dux Brunsvicensis. Vide Henricus.
Dux Ferraria. Vide Alphonfus.
Dux Florentiæ. Vide Cosmus.
Dux Mantuæ. Vide Fredericus.
Dur Aurelianensis. Vide Carolus.

E

Ecclesiastici quo pacto à Concilio Tridentino reformati, in Appar. c. 8. n. 1. & 2. Eorum restitutio digesta à Paulo III. l. 4. c. 5. n. 3. & seq. Errores Suavis de electione ministrorum Ecclesiasticorum antiquitus à populo habita, l. 6. c. 18. n. 8.
Ecclesiastici Germani à Legato Campeggio reformati, l. 2. c. 11. n. 3.
Eckius, Vide Joannes.
Edictum Cæsareum promulgatum in Lutherum, l. 1. c. 28. n. 7. Vim amittit in Germania post Cæsaris protectionem, l. 2. c. 1. n. 6. & 7.
Elizalda, Vide Michael.
Ennius Filonardus, Nuntius Pontificius apud Rempublicam Helvetiorum, creatur Cardinalis à Paulo III. l. 2. c. 12. n. 5.
Episcopi: an frustrata fuerit eorum spes à Concilio Tridentino recuperandæ pristinae auctoritatis, in Appar. c. 9. n. 1. & seq. An singulis Episcopi antiquitus jurisdictionem obtinuerint in Ecclesiâ universalem, l. 6. c. 3. n. 3. & seq. Variæ sententiæ de obligatione Episcoporum ad concionandum, l. 7. c. 5. n. 5. & seq. Remedia statuta à Concilio, ut Episcopi residerent. Vide Resistentia. Et quo pacto Præsides eos reformandos censuerint, & quid in eo actum sit, l. 7. c. 2. n. 2. & c. 10. n. 3. 4. & 5.
Episcopi qui Tridentino Concilio interfuere. Eorum terror, ac fuga ob propinquos Protestantem tempore Pauli III. l. 8. c. 5. n. 2. & 5. & c. 19. n. 3. 4. & 5.
Episcopi à Concilio absentes sub Paulo III. Decretum formatum, sed non lectum adversus eos, & murmur Patrum ea de causa in quarta sessione, l. 6. c. 16. n. 1. 4. & 5. Execrationes allatæ pro Episcopis Germaniæ, & aliis à Giennenti, & Oratore Toletano, & variæ super eo sententiæ, l. 7.

RERUM NOTABILIUM.

l. 7. c. 10. n. 1. c. 13. n. 5. Consilium susceptum de protectione multorum Episcoporum à Concilio, l. 8. c. 2. n. 3. & 4. Accusantur absentes in Sessione quarta, l. 8. c. 18. n. 13.
Episcopi Germani facultatem habent à Paulo III. ut per procuratores interfint Concilio, sed ea in opus non deducitur, l. 5. c. 15. n. 5. & l. 6. c. 17. n. 14.
Episcopi Gallici, qui ad Synodum venere, in prima convocatione proponunt se abituros ex Regis voluntate, & eos retinendi difficultas, l. 5. c. 16. n. 6. & 7. Instant ut expectentur Oratores, & alii Episcopi Gallici, l. 6. c. 1. n. 10. & 11.
Episcopi Italici. Eos à Paulo III. Legati Concilii effragitant. Et Suavis malignitas, l. 6. c. 1. n. 7.
Episcopi Hispanienses præsentem Concilio sub Paulo III. Obstant protectioni Gallorum Tridento, l. 5. c. 16. n. 6. Censent omittendam controversiam de Conceptione Beatæ Virginis, l. 7. c. 3. n. 8.
Erasmus Roterodamus, ejusque conditiones, l. 1. c. 13. n. 4. Ejus, affectuumque ipsius inimicitia cum Scholasticis, ibid. & n. 5. & 6. Testimonium ab eo dictum pro Lutero, ibidem n. 7. Obstacula injecta diplomati in ipsum, ibidem n. 8. & 9. Literæ obsequii plenæ, quas ad Pontificem scribit; ibid. n. 9. Ejus obitus, & quæ conditione, ibid. n. 7.

F

Fabius Mignanelus Nuntius Pontificius apud Regem Romanorum, l. 5. c. 8. n. 7.
Fagnanus, Vide Prosper.
Fredericus Septemvir Saxoniam, quam pietatem præ se tulerit ante hæresim, l. 1. c. 13. n. 2. Agit cum Cajetano de causa Lutheri, l. 1. c. 7. n. 3. & c. 11. n. 3. & 9. Non excipit propriâ manu rosam auream à Pontifice illi missam, l. 1. c. 13. n. 5. Unde moveretur ad Lutheri defensionem, ibidem n. 6. & 7. & l. 2. c. 2. n. 8. Quo pacto respondeat Academiæ Wittembergensi de exequendo diplomate Pontificis in Lutherum, l. 1. c. 22. n. 2. Illi enixè favet in Conventu Wormatiensi, l. 1. c. 25. n. 6. Proponit ut eò advocetur antequam damnetur, l. 1. c. 26. n. 3. Reculat Imperium, curatque ut Regi Hispania deferatur, ibid. Permittit ut Wittembergæ tollatur sacrificii usus, l. 2. c. 8. n. 17. Diplomata ipsi missa à Pontifice, & quo pacto se purgat, ibid. n. 19. & 20.
Fredericus Dux Mantuæ difficilem se præbet in excipiendo in ea urbe Concilio, l. 4. c. 3. n. 1. 2. 3. & 4. Idcirco mittit Ablatinum ad Pontificem: & errata Suavis, ibid. n. 5. & 6.
Fredericus Palatinus Septemviri frater, Lutheri sequax, præsidet Conventui Ratisponensi, l. 4. c. 14. n. 2.
Ferdinandus Hispaniæ Rex reconciliatur cum Carolo nepote suo, l. 2. c. 2. n. 3.
Ferdinandus Hungariæ Rex agit ut agnoscat Rex Romanorum, l. 3. c. 9. n. 2. & 3. Id tacitè consequitur in Conventu Ratisponensi, ibid. n. 12. Assentitur huic rei Septemvir Saxoniam in Conventu quodam Spirensi, l. 5. c. 5. n. 4. Ipsi studio in Catholicam Religionem, l. 3. c. 9. n. 5. Conqueritur de Pauli III. indifferentia, & de fœdere Regis Galliarum Turca, l. 4. c. 4. n. 3.
Histor. Concil. Trid. Pars I.

Colloquia cum Verallo Nuntio de his rebus, & de loco Concilii, l. 4. c. 16. n. 11. 13. & 14. Quæ egerit cum Farnesio Cardinali de inchoando Concilio, l. 5. c. 12. n. 2.
Ferranusca. Vide Cæsar.
Fides publica à Carolo V. data Lutero accedenti ut ageret cum Cajetano, l. 1. c. 9. n. 2. Alia fides eidem concessa, ut Wormatiam accederet, l. 1. c. 26. n. 5.
Fides publicæ hæreticis concessa, quo pacto coarctata fuerint in Concilio Constantiensi, l. 2. c. 15. n. 8.
Filonardus. Vide Ennius.
Flaminus. Vide Marcus Antonius.
Fœdus Smalcaldicum, ejusque origo, l. 2. c. 18. n. 6.
Fœdera varia cum Protestantibus. Vide sub nominibus Principum.
Fonseca. Vide Joannes.
Franciscani contendunt, ut in Concilio declaretur in unitas B. Virginis à peccato Originali, & Suavis mendacium, l. 7. c. 7. n. 3.
Franciscus Bandinus Archiepiscopus Senensis censet negotium residentiarum in Pontifice reponendum, l. 7. c. 6. n. 6.
Franciscus Cheregattus Vicentinus, ejusque conditiones, l. 2. c. 6. n. 9. Mittitur Nuntius ad Conventum Norimbergensem. ibid. Mandata quæ habuit, ac præferunt de Lutheri causa, l. 2. c. 7. n. 14. & seq. Quid effecerit, l. 2. c. 8. n. 1. usque ad 14. Ejus discessus, & literæ illi scriptæ nomine Ducis Saxoniarum, ibid. n. 15. & 20.
Franciscus Oliverius Orator Regis Galliarum in Conventu Haganoæ, l. 4. c. 11. n. 7. Ejus oratio, quæ displicet Germanis in Conventu Spirensi, l. 4. c. 17. n. 7.
Franciscus Primus Galliarum Rex fœdus jungit cum Clemente VII. & variis eventus belli inter ipsum, & Cæsarem, l. 2. c. 13. n. 2. 4. 5. & 6. Ejus ad Pontificem literæ de convocanda Synodo, l. 3. c. 5. n. 16. Repellit Synodum cum iis conditionibus, quas Carolus V. potierat, l. 3. c. 7. n. 1. Societas ab eo agitata cum Protestantibus, l. 3. c. 6. n. 1. & c. 18. n. 15. Studet alienare Clementem à Cæsare, l. 3. c. 11. n. 3. Congressus cum Clemente Massiliæ, l. 3. c. 14. n. 1. Varia inter eos agitata de causa Henrici VIII. ibid. n. 3. c. 14. n. 9. & c. 15. n. 1. Adhibita diligentiarum cum Lutheranis, ut accipiant convocationem Synodi in aliqua ex Italiæ Urbibus, l. 3. c. 16. n. 4. Habet in animo audire novatores de Religione disputantes, & quo pacto mentem mutaverit, l. 3. c. 18. n. 17. Fœdus inter ipsum & Hariadenum Oenobarbum adversus Cæsaris in Italiæ ditiones, l. 3. c. 19. n. 1. Damna quæ hinc ipse patitur, l. 5. c. 4. n. 29. Progressus ejus armorum in Belgio, l. 4. c. 4. n. 6. Breves induciæ inter ipsum & Cæsarem, l. 4. c. 5. n. 2. Illarum protractio ob officia Pauli III. & inter eos colloquia, l. 4. c. 6. n. 3. & 4. Offert Lugdunum pro Sede Concilii, l. 4. c. 9. n. 9. Se offensum putat à Carolo V. ob interfectos nonnullos ejus nuntios, l. 4. c. 18. n. 2. Idcirco retinet in custodia Archiepiscopum Valentinum, ibid. n. 3. & 9. Sermonem habet cum Nuntio Ardinghelo de hoc, & de pace cum Cæsare, l. 4. c. 16. n. 4. usque ad 9. Movet arma Cæsari in Belgio, & in agro Pedemontano, l. 5. c. 1. n. 1. Mutat. Can-
 Uu cel-

cellarium Alanonem ad Conventum Spirensem, l. 4. c. 17. n. 7. Destinatus alios Legatos ad alterum in ea Urbe conventum, sed hi non admittuntur à Cæsare, l. 5. c. 5. n. 2. Quid ibi contra ipsam declaratum fuerit, ibid. n. 4. Expellit è suis Rēgnis hæresim Lutheranam, l. 5. c. 4. n. 22. Pax confecta inter eum & Cæsarem Crespinum, l. 5. c. 7. n. 4. & 5.

Franciscus Quignonius supremus Minorum Moderator mittitur à Carolo V. ad Clementem VII. post primam Romæ expugnationem, l. 2. c. 14. n. 4. Dat operam ut Pontifex jam captus liberetur, & subscribit pacis capitibus ex parte Cæsaris, ibid. n. 13. Promovetur ad Purpuram, ibidem.

Franciscus Seledus Vicentinus, Episcopus Vasonenfis, mittitur à Clemente VII. ad Carolum V. ut societatem cum eo jungat post Romam direptam, l. 2. c. 16. n. 5.

Franciscus Sfortia Dux Mediolani conspirat in Cæsarem, l. 2. c. 13. n. 4. Detegitur conspiratio, & coniecitur in custodiam, ibid. n. 5. Ejus mors absque heredibus, adeoque Mediolani Ducatus ad Cæsarem devolvitur, l. 3. c. 19. n. 1.

Franciscus Toletanus Orator Cæsareus in Concilio Tridentino sub Paulo III. l. 6. c. 13. n. 1. Excipitur in Cœtu generali, l. 6. c. 16. n. 2. & 3. Contendit à Legatis, ut omittatur Decretum super absentium contumacia, ibid. n. 4. Studia ejus apud Legatos, & Episcopum Cavensem, ut dogmatum sanctio impediatur, l. 7. c. 3. n. 1. 2. 2. 5. & 6. Discedit Florentiam & Neapolim, curā in Concilio demandatā duobus Cardinalibus Cæsarianis, l. 8. c. 16. n. 11.

Franciscus Turonensis Cardinalis, Archiepiscopus Lugdunensis, quo pacto retrahat Franciscum Regem à colloquio cum Calvinistis, l. 3. c. 18. n. 17.

Franspergius. Vide Georgius.

G

Gallia: damna quæ patitur ob foedus Francisci Primi cum Turca, l. 5. c. 4. n. 29.

Gambara. Vide Ubertus.

Gaspard Cardinalis Contarenus destinatur ad Spirensem Conventum, sed sine eventu, l. 4. c. 11. n. 3. Accedit ad Conventum Ratisponensem, & quibus cum mandatis, l. 4. c. 13. n. 1. 2. 3. & 4. Colloquitur ibi cum Cæsare de Pace, ibid. n. 5. Agit voce ac scripto pro Religione & Pontificia auctoritate, & de Synodi convocatione, ibid. n. 5. & seq. l. 4. c. 15. n. 1. usque ad 10. Adit Mediolanum cum Carolo V. ibid. n. 14. Querelæ in ipsum Protestantium, & Aulæ Romanæ: eum Polus Cardinalis solatur, & blandè accipit Pontifex Lucæ, ibid. Denuo ad Cæsarem destinatur, sed ante profectionem obit, l. 5. c. 1. n. 4.

Gattinara. Vide Mercurius.

Georgius Austriacus, Patruus Nothus Caroli V. & Archiepiscopus Valentinus, Lugduni detinetur in custodia jussu Regis Galliarum, l. 4. c. 16. n. 3. Cura adhibita à Cæsarianis Romæ, ut liberaretur, & quo pacto id perfectum, ibid. & n. 9.

Georgius Franspergius Lutheranus ducit Cæsaris copias ad Romam expugnandam, l. 2. c. 14. n. 16. Ob improvisam paralysem Ferrariæ subsistit, ibid. n. 8.

Georgius, Marchio Brandeburgicus, Lutheranorum studiosissimus, scribit admodum reverenter Pontifici, l. 3. c. 18. n. 4. Ejus propensio ut Synodus cogatur, l. 4. c. 1. n. 3.

Georgius Saxoniarum. Vide Joannes Eckius.

Gervius. Vide Philippus.

Ghinuccius. Vide Hieronymus.

Gibertus. Vide Joannes Matthæus.

Glapon. Vide Joannes.

Granvellanus. Vide Antonius, & Nicolaus Peronnotus.

Gratia. Vide Justificatio.

Gropperus. Vide Joannes.

Guido Ascanius Sfortia Cardinalis Sanctæ floræ exercet partes primi nepotis, loco Farnesii Cardinalis, l. 8. c. 8. n. 3.

Guido Fabrus, Orator Gallicus in Concilio sub Pio, habetur pro manifesto Ugonotto in Apparatu, c. 4. n. 7.

H

Hæretici an magis quam infideles insectationibus vexandi, l. 3. c. 10. n. 6. & 7. Suavis considerationes, an hi permittendi, an puniendi, ibid. n. 8. & 9. Vide Protestantes, & Ugonotti.

Helvetiorum Tribus Catholicæ duplici clade Tribus hæreticas affligunt: fallitas, & impietas Suavis, l. 3. c. 8. per totum. Legatos ad Concilium mittunt in postrema convocatione. Vide Oratores in 2. tom.

Henricus Dux Brunsvicensis Dux foederis Catholicis in Protestantes, l. 4. c. 8. n. 8.

Henricus VIII. Angliæ Rex offert Leoni X. librum à se confectum in errores Lutheri; & contumeliosum Lutheri responsum, l. 2. c. 1. n. 7. & 10. Titulus quem obtinet à Pontifice, hoc est, Fidei Defensor, ibid. n. 9. Amor impudicus erga Annam Bolenam, & propositum ejus sibi desponsanda, l. 2. c. 15. n. 8. & 9. Quæ adducit, ut ostentat irritum conjugium cum Catharina Aragonia, & Oratores ea de causa missi ad Pontificem, ibid. n. 1. usque ad 15. Cœtus dekinati ad eam rem agitandam à Clemente, & missio in Angliam Legati Campeggii, ibid. n. 12. & seq. Causa à Clemente ad se revocatur; suspicio, & indignatio Henrici, l. 2. c. 17. n. 1. usque ad 7. Pollicitationes ab illo habitæ hæreticis Germaniæ ad ipsos juvandos adversus convocationem Synodi, l. 3. c. 6. n. 1. Adhibita ab eo studia, ut à Cæsare Pontificem dejungeret, & ut ipsius causa in Anglia cognosceretur, sed frustra, l. 3. c. 11. n. 3. & c. 14. n. 5. Quodcumque novum conjugium illi à Pontifice interdicitur, ibid. c. 14. n. 5. & 6. Occultæ, & postea solennes nuptiæ ipsius cum Anna Bolenna, & Pontificis opposita sententia, sed aliquamdiu suspensa, ibid. n. 7. & 8. Contemptus quem in Sedem Romanam ostendit, l. 3. c. 15. n. 1. Promulgatio sententiæ Romæ habitæ. Mors Catharinæ, & Angliæ schisma, l. 3. c. 15. per totum. Oratores ab eo missi ad Protestantes, ut cum illis foedus ineat, l. 3. c. 8. n. 15. Frater Annæ Bolennæ capite plectitur, l. 3. c. 9. n. 10. Res impiè gestæ ab eo ex odio in Ecclesiam, & censuræ ac interdicta Pontificis in illum, l. 4. c. 7. per totum. Foedus ejus cum Cæsare in Galliarum Regem, l. 5. c. 4. n. 24. & 25.

Hen-

Henricus Lessredus, Episcopus Caputaquensis, controversiam movet Legatis de libertate proponendi, l. 7. c. 4. n. 9.

Hercules Severolus Promotor Concilii Tridentini sub Paulo III. l. 5. c. 17. n. 9.

Hermannus Wendenfis Archiepiscopus Coloniensis deprehenditur hæreticus, l. 5. c. 14. n. 2. & 3. Abdicatur Archiepiscopatu in Senatu Vaticano, & Suavis dicta super hoc expensa, l. 7. c. 1. n. 2. & 3.

Hieronymus Aleander Nuntius ad Carolum V. pro causa Lutheri, l. 1. c. 23. n. 2. Ejus condiciones, ejusque seletia in eo negotio, ibid. & n. 3. & c. 25. n. 1. 2. 3. 4. & 5. Quæ illi affectæ Lutheri opposuerunt, l. 1. c. 23. n. 4. & c. 25. n. 5. & 6. Curat Edictum in illum, & quem in Cæsare animam nactus sit, l. 1. c. 24. n. 1. & 2. Incommoda, ac vitæ discrimina, ibid. n. 12. Perorat tres horas in Conventu Wormatiensi, & quo exitu, l. 1. c. 25. n. 7. & seq. & c. 26. n. 1. Recusat cum Lutheranis disputare, & cur. ibid. Injuriam ab illis illatæ, ibid. n. 2. Ejus querelæ, & contestatio, quod Lutherus ad Comitium vocatur datâ fide publicâ, ibid. n. 3. 4. & 5. Dicitur contra Lutherum Edictum, & subscribendum curat à Cæsare, l. 1. c. 28. n. 4. & 5. Conquiritur cum Cæsare, quod Edictum in Germania languescat, l. 2. c. 1. n. 6. Mittitur Nuntius à Clemente VII. ad Conventum Spirensem, l. 3. c. 6. n. 2. Reddit Cæsari Pontificiam Epistolam, ibid. n. 3. & 4.

Colloquia cum eo habita de conjugio Ducis Aurelianensis, qui postea fuit Henricus II. cum Catharina, neptē ex Patruale Pontificis, ibid. n. 5. & 6. Simul cum Cæsareis ad Conventum Ratisponensem, & quam animorum mutationem per vias comperit in Germania, l. 3. c. 9. n. 1. Diligentia adhibita ad obturbandas inducias Religionis, quas Carolus cum Protestantibus agitabat, l. 3. c. 9. n. 7. & 8. Creatur Cardinalis, & Legatus Concilio Vicentiæ indicto, l. 4. c. 6. n. 2. Nova ejusdem Legatio in Germaniam de discordiis Religionis, l. 4. c. 8. n. 1. Parum acceptus Ferdinando Regi: postulat à Pontifice ne à suscepto negotio removeatur, ibid. n. 2. & 3. Quæ opponit foederi inito cum Protestantibus Francofurti, l. 3. c. 8. n. 11. & 12. Revocatur Romam ob Legationem Vicentiam, l. 4. c. 8. n. 8.

Hieronymus Bononiensis Episcopus Syracusanus ostendit Cardinales obstringendus esse ad residendum, eique omnes Patres consentiunt, l. 7. c. 6. n. 6.

Hieronymus Capiteferreus Episcopus Nicænus, & alio tempore Cardinalis, mittitur Nuntius in Lusitaniam, ad indicendam Synodum, l. 4. c. 1. n. 1.

Hieronymus à Correggio mittitur Nuntius significandi doloris causâ Francisco Primo, l. 5. c. 15. n. 5. Mittitur à Farnesio Cardinali ad Cæsarem ad varia negotia, l. 8. c. 8. n. 5.

Hieronymus Dandinus à Secretis Paulo III. mittitur in Galliam Nuntius ad conficiendas inducias inter Gallum & Cæsarem, l. 4. c. 16. n. 3. Eodem redit Nuntius, gratulaturus pacem initam, l. 5. c. 6. n. 6. Mittitur ad Carolum V. obres Concilii, l. 5. c. 15. n. 2.

Hieronymus Chinuccius Episcopus Afulanus, Nuntius ad Henricum VIII. ob Lutheri causam, l. 2. c. 1. n. 7.

Hieronymus ab Oleastro venit in Concilium missus à Joanne Lusitanæ Rege, l. 6. c. 1. n. 12.

Hieronymus Rosarius Cubicularius Clementis VII. mittitur ab eo ad Conventum Norimbergensem, l. 2. c. 10. n. 8.

Hieronymus Seripandus, summus Augustinianorum Præses, Tridenti componit discordiam inter Patres de Concilii titulo, l. 6. c. 6. n. 3. Obstat ne recipiantur Traditiones, & ne anathemate puniantur illarum violatores perinde ac sacrorum librorum, l. 6. c. 14. n. 1. 2. 6. & 7. Prolixæ ejus sententiæ de facultate Regularium concionandi, l. 7. c. 5. n. 9. 10. 11. & 12. Difficultates quas objicit tum voce, tum scripto sanctioni de peccato Originali, l. 7. c. 9. n. 2. & 4. Varia disputat in argumento Justificationis, l. 8. c. 4. n. 19. & c. 11. n. 4. & seq.

Hieronymus Verallus Auditor Rotæ Romanæ, Episcopus Casertinus, ex Nuntio apud Venetos mittitur in Germaniam Nuntius, l. 4. c. 16. n. 9. Agit cum Romanorum Rege de indifferentia Pauli III. inter Principes. De proximo Conventu Spirensi, ac de loco stabiliendo Oecumenicæ Synodo, ibid. n. 11. & seq.

Hippolitus Medicus Cardinalis: ejus Legatio in Germania cum supplicis in Turcam, l. 3. c. 10. n. 3. A Cæsare offensam patitur, l. 3. c. 11. n. 1. & 2.

Huttenus. Vide Uricus,

I

Jacobus Caucas, Archiepiscopus Coreyrensis, proponit translationem Synodi ob bellum, & à Cardinali Paceco reprehenditur, l. 8. c. 5. n. 2. & c. 7. n. 5.

Jacobus Cortesius Episcopus Vasonenfis affirmat, obstacula quæ à profana potestate, l. 7. c. 6. n. 4. Mendacium in hoc Suavis, l. 8. c. 2. n. 2.

Jacobus Lignerius Orator Galliarum Regis in prima Synodi convocatione, l. 8. c. 3. n. 1.

Jacobus Naclantus Dominicanus, Episcopus Clodiensis, suam sententiam de traditionibus retrahit, l. 6. c. 14. n. 4. Sulpiciones de illo habitæ in rebus Fidei, ibid. Prolectio illius ad tuam Ecclesiam sacratoribus diebus, & in hoc error Suavis, l. 7. c. 4. n. 14.

Jacobus Sadoletus adit Galliam Legatus ad pacificationem inter duos Principes, l. 5. c. 1. n. 4. & c. 2. n. 1. Persuadet Paulo III. ut ad Colloquium Caroli V. veniat, l. 5. c. 2. n. 4.

Jacobus Simonetta Episcopus Pefauricensis, Auditor Rotæ Romanæ succinitur Paulo Capifucco in causa Henrici VIII. l. 3. c. 15. n. 2. Mittitur Præses Concilii Vicentini, jam Cardinalis, l. 4. c. 6. n. 2.

Jesuitæ. Vide Societas.

Immunitates. Earum origo, & quæ Suavis de his disputat, l. 8. c. 17. n. 9. & seq. Decreta Concilii de Immunitatibus quorundam Clericorum ab Episcopis, l. 8. c. 18. n. 6. & 7.

Imperatores an præfiderint in primis Ecclesiæ Conciliis, l. 6. c. 4. n. 1. usque ad 6.

Indulgentiæ à Julio II. promulgatæ, & à Leone X. iis, qui eleëmollinas conferent extruendo templo S. Petri, l. 1. c. 1. n. 9. c. 2. n. 6. & 7. & c. 3. n. 1. Querelæ Germanorum apud Maximilianum Cæsarem ob suspensionem veterum Indulgentiarum, l. 1. c. 2. n. 7. Duo hujusmodi con-

- cessionibus opposita, & ad ea responsiones, ibid. n. 8. & 9.** Necessitas vendendi incertum lucrum, quod ab Indulgentiis colligitur, l. 1. c. 3. n. 4. An ex hoc orta sit hæresis Lutheri, ibid. n. 3. Errores Suavis de personis, de locis, de tempore ad hanc promulgationem spectantibus, ibid. n. 6. & seq. Errata ejusdem de origine, & processu Indulgentiarum, l. 2. c. 5. n. 1. & seq. Quæ fingit expensa à Cajetano super illis, l. 2. c. 3. n. 1. & 2.
- Joannes Maria Montanus Episcopus Prænestinus, Cardinalis Legatus Concilii Tridentini, l. 5. c. 8. n. 1.** Malignitas Suavis de hac electione, ibid. n. 2. Veniam petit abeundi, sed non obtinet, l. 6. c. 13. n. 5. Graviter altercatur cum Madrucio, l. 7. c. 4. n. 8. & 9. & l. 8. c. 3. n. 10. & seq. Loquitur Conventui de obligatione residendi, l. 7. c. 6. n. 8. Remanet solus ipse Præses in Concilio, & quid sentiat de Sessione proroganda, l. 8. c. 7. n. 2. Ejus in eo discordia cum Paceco, & in agendo de translatione, ibid. n. 7. 8. & 9.
- Joannes Matthæus Gibertus Episcopus Veronensis** adjungitur Comes Legationis in Angliam Cardinali Polo, l. 4. c. 4. n. 5. Agit cum Rege Galliarum Hærdini de pace cum Cæsare, ibid. n. 8 & 9. Destinatur Colloquio Wormatiensi, sed absque effectu, & cur, l. 4. c. 11. n. 9.
- Joannes Michaël Saracenus Archiepiscopus Materanus, quæ remedia opportuna censeat, ut Episcopi resideant, l. 7. c. 6. n. 2.** Profert valde doctam sententiam super argumento Justificationis, l. 8. c. 4. n. 7. 8. & 9. Laudatur à Legatis apud Pontificem: l. 8. c. 6. n. 4. Reprehenditur à Giennensi, quod translationi Synodi adhæreat, l. 8. c. 7. n. 6. & 7.
- Joannes Petrus Caraffa Episcopus Theatinus, vocatur Romam ab Adriano VI. ad Aulam Romanam reformandam, l. 2. c. 4. n. 1.** Ejus consilia de universali morum emendatione relata à Suavi, l. 4. c. 5. n. 4.
- Joannes Franciscus Sfondratus, Archiepiscopus Amalfitanus & postea Cardinalis, Nuntius adit Carolum V. gratulaturus pacem cum Gallo, l. 5. c. 7. n. 6.** Ejus Legatio ad eundem pro Angliæ reconciliatione, l. 9. c. 18. n. 5.
- Joannes Thomas Comes Mirandulanus mittitur à Clemente VII. ad Conventum Spirensensem, l. 2. c. 18. n. 1.**
- Joannes Thomas Sanfelicius Episcopus Cavenis mittitur à Paulo III. Tridentum titulo Internuntii, & alios prævertitur, ut domicilium Concilio paret, l. 5. c. 4. n. 1. & c. 8. n. 3.** Suam sententiam, quæ non placet, de Justificatione profert, l. 8. c. 4. n. 11. Gravis rixa ob eam rem orta inter eum, & Chironensem, & quo exitu, l. 8. c. 6. n. 1. & seq.
- Joannes Bellajus Episcopus Parisiensis mittitur Romam à Galliarum Rege pro causa Henrici VIII. l. 3. c. 15. n. 1.**
- Joannes Bugenagius Pomeranus Sacerdotes consecrat ex auctoritate Lutheri, & Academiæ Wittenbergensis, l. 3. c. 18. n. 7.**
- Joannes Cochleus vocatur ad congressum inter Catholicos & Lutheranos, in Conventu Augustano, l. 3. c. 4. n. 4.** Vide Cochleus.
- Joannes Eckius Minister Archiepiscopi Trevirensis interrogat Lutherum in Conventu Wormatiensi, l. 1. c. 26. n. 8.**
- Joannes Eckius Vicecancellarius Ingolstadiensis** notas quasdam scribit in falsa Lutheri scripta, l. 1. c. 6. n. 2. Eum provocat ad solemnem disputationem, quæ Lipsiæ futura decernitur, l. 1. c. 14. n. 8. Obstacula injecta ab Episcopo Munspersensi, & Fides publica data à Georgio Saxo-nico, ibid. n. 9. Primus articulus ab eo electus in disputatione cum Carolo studio, & hujus debilitas ea in re, ibid. n. 3. & seq. Certamen inter Eckium & Lutherum de Romani Pontificis Primatu, & de aliis capitibus, & quo exitu, l. 1. c. 16. per totum. Ejus adventus Romam ob eam causam, l. 1. c. 20. n. 1. Ejusdem reditus in Germaniam cum diplomate in Lutherum; quod ille in multis locis exequitur, ibid. n. 2. & c. 11. n. 1. Differit cum Melanchthone in colloquio Wormatiensi, l. 4. c. 12. n. 12. Designatur unus ex Theologis pro parte Catholica in Conventu Ratisponensi, l. 4. c. 14. n. 2. Se opponit cuidam libro conventui proponendo, ibid. n. 4. Aliquot in eum confutationes scribit, l. 4. c. 15. n. 13.
- Joannes Fernandus Manriqueus, Marchio Agviliarius, Orator Cæsaris Romæ, destinatur Colloquio Granvellano ad Concilium Tridentinum, l. 5. c. 4. n. 5.**
- Joannes Fischerus Episcopus Rocestriensis creatur Cardinalis à Paulo III. l. 3. c. 17. n. 4.**
- Joannes Fonseca Episcopus Stabiensis differit valde eruditè de propagatione peccati Originalis, l. 7. c. 8. n. 3.** Prolixa ejus dissertatio de quibusdam Justificationis articulis, l. 8. c. 9. n. 31. & 4.
- Joannes Glapion Franciscanus, Caroli V. Confessarius, promovet Edictum Cæsareum in Lutherum, l. 1. c. 24. n. 3. & 4.**
- Joannes Gropperus Archidiaconus Colonien-sis intervenit unus ex Theologis partis Catholicæ in Conventu Ratisponensi, l. 4. c. 14. n. 2.** Librum scribit, qui à Carolo V. illi conventui proponitur, ibid. n. 4. & 5.
- Joannes Mediceus Legatus exercitus Pontificii, Ravennæ capitur à Gallis, l. 1. c. 1. n. 2.** Pontifex creatur. Vide Leo X.
- Joannes à Monte Politiano mittitur in Hispaniam à Paulo III. ob negotia Religionis, & quædam ad Romam spectantia, l. 4. c. 8. n. 14.** Falsa dicta Suavis de eo, & de ejus mandatis, ibid. n. 15. & c. 9. n. 1. Novum illius iter ad eam Aulam componendas discordias inter Ducem Octavium Farnesium, & Margaritam Aultriacam ejus conjugem, l. 4. c. 10. n. 8.
- Joannes Moronus Episcopus Mutinensis, Pauli III. Nuntius apud Regem Romanorum, l. 4. c. 1. n. 4.** Mandata ad illum missa pro Conventu Spirensi, l. 4. c. 11. n. 4. Ejus consilia ut Romæ Collegium Germanicum fundetur, l. 4. c. 14. n. 13. Inde revocatur, & denuo mittitur ad alium Conventum Spirensensem, l. 4. c. 16. n. 9. Mandata quæ secum fert pro reformando Clero Germanico, & reliquis Christianis, & pro scedere Catholico, atque Concilio, l. 4. c. 17. n. 1. 2. 3. 4. 5. & 6. Libenter auditur in Conventu, ibid. n. 8. Creatur Cardinalis, & Legatus Synodi in prima convocatione, l. 5. c. 1. n. 7. Mittitur à Cæsare pro pace cum Francisco Rege, l. 5. c. 5. n. 5.
- Joannes Poggius, Collector Apostolicus in Hispania, indicit illic convocationem Concilii, l. 4. c. 1. n. 2.**
- Joannes Lusitanæ Rex destinatur tres Dominicanos Concilio sub Paulo III. l. 6. c. 2. n. 12.**
- Joannes Sleidanus, ejusque liber de Concilio Tridentino, in Appar. c. 4. n. 1.** Quantum se ostendat in eo hæreticorum studiosum, ibid. Notitiæ, quas traxit ex Jacobo Sturmio. ibid. Convincitur mendacii à multis Scriptoribus. ibid. n. 2.
- Joannes Septemvir Saxoniarum, Frederici successor, larvam obsequii erga Cæsaris & Imperii auctoritatem abjicit, l. 2. c. 18. n. 4.** Quod consilium inierit, ut interfit Supplicationi in festo Corporis Domini Augustæ, & falsa doctrina hinc deducta à Suavi, l. 3. c. 3. n. 3. 4. 5. & 6. Recusat audire Nuntium Vorstium in suis ditionibus, l. 4. c. 1. n. 8. Colloquium cum illo Smalcaldæ, & quo exitu, l. 4. c. 2. n. 1. & 7. Agnoscit Ferdinandum pro Romanorum Rege, & quid inde sub conditione recipiat, l. 5. c. 5. n. 4.
- Joannes Stupitius, Vicarius Generalis Ordinis Eremitarum in Germania, impellit Lutherum ad impugnandas Indulgentias, l. 1. c. 9. n. 16.** Parum se fidelem præbet Cajetano, ibid. Ejus fuga Augustæ, l. 1. c. 10. n. 3.
- Joannes Tetzelius Dominicanus destinatur Indulgentiis promulgandis in Germania, l. 1. c. 3. n. 8.** Incuratur in eo munere obeundo, l. 1. c. 14. n. 2. Reprehenditur à Miltitio, & ex mœrore moritur, ibid. n. 1.
- Joannes Scepusius, quo pacto titulum Regis Hungariæ sibi acceperit, l. 4. c. 1. n. 4.** Adjuvatur à Pontifice in bello contra Turcas, & confirmatur Episcopi ab eo præpositi Ecclesiis Hungariæ, l. 4. c. 8. n. 6.
- Joannes Vessalius, Episcopus Londensis, mittitur à Carolo V. ad componendas inducias Religionis cum Protestantibus, l. 4. c. 8. n. 10.** Sepurgat ob incommoda ab illis induciis orta Catholicis, ibid. n. 13.
- Julius Contarenus Episcopus Bellunensis sententiam admodum ingratam affert de Justificatione, l. 8. c. 4. n. 15.**
- Julius Mediceus Cardinalis mittitur Legatus ad exercitum in Insubria, l. 2. c. 1. n. 2.** Venit Romam post obitum Leonis X. & quid egerit in Pontificiis Comitibus, l. 2. c. 2. n. 1. & 2. Purgat calumnias sibi illatas apud Adrianum, l. 2. c. 9. n. 2. Pontifex creatur. Vide Clemens VII.
- Julius II. congregat Concilium in Laterano adversus Pisanum, l. 1. n. 3. & 4.** Inchoatio ab eo facta novæ Basilicæ S. Petri, l. 1. c. 2. n. 6. Promulgat Indulgentias ad colligendam pecuniam pro ædificatione Basilicæ, ibid. n. 7. Ejus obitus, & conditiones, l. 1. c. 1. n. 5. Quæ Suavis opponit, ibid. n. 6. & seq.
- Justificatio: Varii congressus in Concilio super ea, l. 8. c. 1. n. 1. c. 2. n. 2. usque ad 7. c. 4. per totum. c. 9. n. 2. & seq. c. 11. n. 3.** Controversia, quo pacto impetretur Christi justitia homini ad salutem necessaria, l. 8. c. 11. n. 4. & seq. Quæ Fidei firmitas haberi possit in hac vita de suscepta gratia, & errata Suavis, l. 8. c. 12. per totum. Ejusdem errores in articulo Prædestinationis & gratiæ, l. 8. c. 13. n. 1. 2. & 3. Decreta sancita de Justificatione, & variæ auctoris observationes, l. 8. c. 13. & c. 14. per totum, & c. 18. n. 11. Quæ in ea opponat Suavis, l. 8. c. 19. n. 3. & seq.
- L Ainez. Vide Didacus. & Landgravius. Vide Philippus. Laurentius. Vide Dionysius. Laurentius Campeggius Cardinalis, ejusque conditiones, l. 2. c. 10. n. 8.** Mittitur Legatus ad Conventum Norimbergensem, & mandata, quæ accipit de libello Centum Gravaminum, & de executione Edicti in Lutheranos, ibid. n. 9. Difficultates, in quas offendit tam in Transitu Augustæ, quàm in Conventu, n. 11. usque ad 13. & l. 3. c. 18. n. 11. Decreta Conventus ipsi scripto communicata, & quid ille respondeat, l. 2. c. 12. n. 14. usque ad 22. Reformat Clerum Germanicum Ratisponæ. Errores & calumniæ Suavis, l. 2. c. 11. per totum. Legatio ejus in Angliam ob divortium petitum ab Henrico VIII. & error Guicciardini de traditis illi mandatis, l. 2. c. 15. n. 15. usque ad 18. Postulat à Pontifice, ut ad se eam causam avocet, l. 2. c. 17. n. 2. Se confert in Germaniam, ejusque Oratio, quam habet in Augustano Conventu, l. 3. c. 3. n. 1. & 10. Ejus legatio ad Concilium Vicentinum, l. 4. c. 6. n. 2.
- Legati ad Principes Christianos, ut Concilium Mantuæ convocaretur, l. 3. c. 19. n. 10.**
- Legati designati pro Concilio Vicentino, & mandata illis tradita, l. 4. c. 6. n. 2.**
- Legati Tridentum missi pro prima convocatione, l. 5. c. 1. n. 7. c. 4. n. 1. & 2.**
- Legati denuo venientes ad Concilium sublata suspensione, l. 5. c. 8. n. 1. 3. & 9.** Malignitas Suavis de quadam Indulgentia ab ipsis promulgata, ac de quibusdam literis Pontificis ab illis secreto postulatis, l. 5. c. 9. n. 2. Varia cum Pontifice agunt de aperienda Synodo, l. 5. c. 10. n. 5. & seq. & c. 11. n. 7. Vide Concilium. Mandata ipsis à Pontifice missa, l. 5. c. 16. n. 2. 3. & 4. Nova eorum à Pontifice postulata, l. 6. c. 1. n. 1. usque ad 7. Controversia inter Patres de ipsorum auctoritate, l. 6. c. 1. n. 10. & c. 12. n. 1. Petita ab illis discedendi facultas, sed non impetrata, l. 6. c. 13. n. 5. Literæ, ac Nuntius missus ad Pontificem, ut vel solvatur, vel transferatur Synodus propter bellum, l. 8. c. 5. n. 2. & 3. l. 8. c. 8. n. 3. Facultas transferenda Synodi ipsis data, l. 8. c. 8. n. 4. Cur ad eam acriter postulandam commoti, & varia, quæ cum Cæsarianis, ac Pontifice hac de re, ac de suspensione egerunt, ibid. n. 5. & seq. c. 15. per totum. & c. 16. n. 6. usque ad 11.
- Legati ad Principes missi ad alia negotia. Vide sub nominibus Cardinalium, ac Pontificum Romanorum.**
- Leo X. ejus electio, l. 1. c. 2. n. 1.** Quibus studiis animum adjecerit, ibid. n. 2. & 3. Ejus animi liberalitas, ac pietas, ibid. n. 4. & 5. c. 18. n. 3. Ejus integritas in sacerdotiis impertiendis, & beneficiis elargiendis, l. 1. c. 3. n. 1. Fœdus Christianorum Principum, quod promovet in l. 1. c. 7. n. 2. Indulgentia ab eo concessa tributibus aliquam elemosynam novæ Basilicæ S. Petri, l. 1. c. 2. n. 6. An dederit sorori suæ Magdalenæ quædam ex his proventibus, & si id ita fecisset, eam habeat turpitudinem, quam Suavis figurat, l. 1. c. 3. n. 2. & 3. Declaratio ab eo habita de Indulgentiis, l. 1. c. 12. n. 1. Studet subducere Lutherum patrocinio Septemviri Saxoniarum,

zonæ, l. 1. c. 13. n. 1. & 4. promulgat in illum diploma, curatque ut in opus cedat, l. 1. c. 20. n. 3. & 4. & c. 22. n. 1. An defuerit suo muneri, nimisque festinè eam causam egerit, l. 1. c. 6. n. 5. & 6. Dolet suum diploma in Germania vim non habere ob Cæsaris discessum, l. 2. c. 1. n. 6. Gaudio perfunditur ob acceptum ab Henrico VIII. librum à se confectum adversus Lutherum, ibid. n. 8. Ejus mors, l. 2. c. 2. n. 1.

Libertas Conciliorum quidnam sit, l. 7. c. 12. n. 3.

Libri Canonici quos acceptat Synodus Tridentina, & quæ Suavis opponat, l. 6. c. 18. n. 1.

Lignerius. Vide Jacobus.

Luca destinatur Sedes Concilio à Paulo III. si habenda sit translatio, sed Senatus ille se excusat, l. 8. c. 8. n. 3. & 4.

Ludovicus XII. Rex Galliarum Pisis Conciliabulum convocat, l. 1. c. 1. n. 2.

Lutherani in quibus articulis dissentiant à Catholicis, l. 3. c. 10. n. 5. Student impedire Edictum Cæsareum in Lutherum, l. 1. c. 25. n. 5. & 6. & c. 27. n. 7. Renovant consuetos tumultus post abitum Cæsaris à Germania, l. 2. c. 1. n. 6. Vide Protestantes.

Lutherus. Vide Martinus.

M

Madrucius. Vide Christophorus.

Mantua. Vide Concilium.

Marcus Antonius de Dominis, Archiepiscopus Spalatenensis, post desertam Fidem Catholicam dedicat Jacobo Angliæ Regi Historiam Concilii Tridentini scriptam à Petro Suavi, in Appar. c. 2. n. 1. Ejus sententia de hominis salute, ibid. c. 3. n. 1. Ejus mors in vinculis, ejusdemque corporis combustio, ibid.

Marcus Antonius Flaminius, celeberrimus Scriptor Latinus, recusat adire Tridentum, ut Concilio sit à secretis, & Suavis mendacium, l. 6. c. 2. n. 4. & 5.

Marcellus Cervinus Episcopus Nicastrensis it Comes Alexandri Cardinalis Farnesii Legatus in Belgium, l. 4. c. 10. n. 1. Per viam ornatur Purpura, ibid. Obstat Granvellano, ne Convencus & Colloquium Spiræ habeatur, ibid. n. 11. Redit Legatus ad Cæsarem, l. 4. c. 11. n. 3. Transit per Aulam Galliarum Regis, ibid. n. 6. & 7. Mittitur obviam Carolo V. accedenti Genuâ Buxetum, l. 5. c. 2. n. 4. Adit Præses Concilium, l. 5. c. 8. n. 1. & 3. Ibi differit de comprobandis omnibus sacris libris utriusque Testamenti, l. 6. c. 11. n. 5. Agit cum Madruccio de Synodo transferenda, l. 8. c. 8. n. 1. & 2. Scribit ad Pontificem de restituenda disciplina, l. 7. c. 2. n. 5. Illi minatur Cæsarem, quod translationem molietur, l. 8. c. 8. n. 6. Quænam essent illius minæ, & quid ille responderit, ibid. c. 18. n. 1. & 2. Pontificem hortatur, ut suspensionem præcipiat, l. 8. c. 15. n. 10.

Marcellus Crescentius, insignis Jurisperitus creatur Cardinalis à Paulo III. l. 5. c. 1. n. 7.

Marcellus Cajetanus adhibetur ab Adriano VI. in Aula reformanda, l. 2. c. 4. n. 1.

Marcio Agvillarius. Vide Joannes Fernandez.

Marcio Brandeburgicus. Vide Georgius.

Marcio Vasti creditur interficiendos curasse duos nuntios Galliarum Regis, & quo pacto se purget, l. 4. c. 16. n. 2.

Marcus Vigerius Episcopus Senogallienensis profert valdè doctum suffragium de Justificatione, l. 8. c. 4. n. 10.

Margarita Navarra Regina hortatur fratrem suum Franciscum Regem, ut novatores disputantes audiat, l. 3. c. 18. n. 17.

Maria, Henrici VIII. filia, Walliæ Princeps, tamquam proxima Regni heres, l. 2. c. 15. n. 1.

Maria vidua relicta Ludovici Hungariæ Regis, dum administrat Belgium, videtur Lutheranis patrocinari, l. 4. c. 8. n. 12.

Maria Virgo Christi Mater qua fuerit in Veneratione ab initio Ecclesiæ; & impietas in hoc Suavis, l. 7. c. 7. n. 5. usque ad 11. Vide Conceptio.

Martinus Caracciolus, ejusque conditiones, l. 1. c. 23. n. 1. Destinatur Nuntius ad Cæsarem ob Lutheri causam, ibid.

Martinus Cardinalis Grimanus hortatur Carolum V. ad pacem in Senatu Buxeti, l. 5. c. 2. n. 5. Mittitur ad id Legatus in Galliam, l. 5. c. 5. n. 5.

Martinus Bucerus eligitur unus ex Theologis Protestantibus in Conventu Ratisponensi, l. 4. c. 14. n. 2. Eleemosynam petit à Contareno Cardinali, & cur non obtineat, ibid. n. 11.

Martinus Lutherus, & ejus conditiones, l. 1. c. 4. n. 2. Se opponit virtuti Indulgentiarum, & 97. Theles super eo argumento per epistolam mittit ad Septemvirum Moguntinum, ibid. n. 3. & seq. Disseminat eas Theles per universam Germaniam, & concionem habet de his in templo Wittembergensi, l. 1. c. 5. per totum. Quæ ipsius doctrinæ in multis locis opponuntur, l. 1. c. 6. n. 1. usque ad 5. Accitur in Judicium Romæ intra duos menses, ibidem, n. 7. Quid egerit ne Romam accederet, l. 1. c. 7. n. 1. & 2.

Nova paradoxa, quæ Heidelbergæ proponit, ibid. n. 4. & 5. Unde fuerit impulsus ad eas opiniones tradendas, & aliquot inter eas adeo incredibiles, & cur assecras nactus sit, l. 1. c. 8. n. 1. usque ad 14. Obstacula objecta ne progrediretur, ibid. n. 14. & 15. Ejus causa committitur in Germania Cajetano Cardinali, & quid inter eos actum, l. 1. c. 9. per totum. Ab eo oblata rejicit Cajetanus, l. 1. c. 10. n. 1. usque ad 5. Ejus discessus, ac provocatio, & quæ in ea causa Cajetanus egit, expenduntur, ibid. n. 5. & seq. Quæ egit Lutherus: ut Septemvirum Saxoniarum ad se traheret, & quo exitu, l. 1. c. 11. n. 3. & seq. Ejus ad futurum Concilium provocatio, & tria Suavis errata, l. 1. c. 12. n. 1. 5. 6. & 7. Ejus cum Miltitio colloquia, l. 1. c. 14. n. 1. 2. 3. & 4. Epistola, quam illius impulsu scribit ad Pontificem, ibidem n. 5. & 6. Negat suam causam, sicuti promiserat, committere Septemvirio Trevirensi, & quæ excusatione, ibid. n. 7. & 8. Idcirco venit Lipsiam cum Carolo studio, l. 1. c. 15. n. 1. Certamen inter ipsum & Eckium de Primatu Romani Pontificis, & de quibusdam aliis articulis, & quo exitu, l. 1. c. 16. per totum. Literæ ejus missæ ad Pontificem, quibus in Romam, Eckium, & Cajetanum oblatrat, l. 1. c. 18. n. 1. 2. & 3. Novas tradit opiniones, l. 1. c. 20. n. 1. Diploma Pontificis in eum promulgatum, ibid. n. 3. & 4. Vide Diploma. Artes, quas adhibet ad animum Caroli V. sibi conciliandum, l. 1. c. 22. n. 2. Ejus Opera combusta jussu Cæsaris in variis Germaniarum locis, ibid. c. 23. n. 10. Combustio vicissim diplomatis Pontifici, librorum Canonum, anarumque Scripturarum

rarum ab eo facta Wittembergæ, & ab ejus assecris in variis locis, ibid. n. 3. & seq. Num discordia inter Lutherum ac Pontificem esset de quibusdam Capitibus, quæ essent in rem Pontificis, prout aliqui pro certo assumunt, l. 1. c. 25. n. 9. usque ad 12. Quinam Lutheri adhaerent, qui obstiterint, l. 1. c. 24. n. 7. & seq. Vocatur ad Convencum Wormatiensem datâ fide publicâ à Cæsare, l. 1. c. 26. n. 5. 6. & 7. Accedit, his intervenit Convencui; interrogatur, & quid respondeat, ibidem n. 8. & c. 27. n. 2. & 3. Privatim admonetur à Trevirensi, sed sine fructu ibid. n. 6. 7. & 8. Ejus inde profectio, & Friburgi Cæsaris administrum dimittit, l. 1. c. 28. n. 1. Per viam voluntariè rapitur, & variorum de eo opinionum, ibid. n. 2. & 3. Edictum Cæsaris in eum promulgatum, & error Guicciardini, l. 1. c. 28. n. 7. & l. 2. c. 2. n. 8. Redit Wittembergam, & cur, l. 2. c. 8. n. 16. 17. & 18. Discordia inter ipsum, & Zwinglium de Eucharistia, eorumque Marsburgi congressus, l. 2. c. 12. n. 1. l. 3. c. 1. n. 2. Novi progressus ejus errorum per Christianas provincias, & cura Pontificum Adriani & Clementis, ut eos reprimerent, ibid. n. 4. & 5. Quæ cum Vergerio Nuntio Wittembergæ locutus sit, l. 3. c. 18. n. 8. 9. & 10. Magna ejus pauperies, l. 14. c. 4. n. 11. Ejus mors, & elogium, l. 6. c. 10. per totum.

Maximilianus Cæsar exponit Augustanis Comitibus Lutheri res novas; & efficaces literas de hoc ad Pontificem scribit, l. 1. c. 6. n. 1. Obit gravissimo Religionis incommodo, l. 1. c. 12. n. 10.

Matthias Heltus Vicecancellarius Caroli V. mittitur ab eo Smalcaldam, ut Lutheranos ad Concilium inducat, l. 4. c. 1. n. 8. Quid ab illis responsum sit, l. 4. c. 2. n. 2. & seq. Agit de fœdere Catholico in illos, l. 4. c. 8. n. 8.

Melanchthon dicitur Lutheri professionem brevius ac minus invidiosè ut eam Cæsari deferat, l. 3. c. 3. n. 10. & 12. Multa cum Catholicis consentit in congressu, l. 3. c. 4. n. 1. Eligitur unus e Lutheranis Theologis in Conventu Ratisponensi, l. 4. c. 14. n. 2. Disputat cum Eckio de peccato Originali in Colloquio Wormatiensi, l. 4. c. 12. n. 12.

Mendicantes. Vide Regulares.

Mendoza. Vide Didacus.

Mercurius Gattinara, magnus Cancellarius Caroli V. & postea Cardinalis, quid senserit de causa Lutheri, l. 1. c. 24. n. 3.

Michael de Silva Lusitanus, appellatus Cardinalis Vissæus, mittitur Legatus ad Cæsarem ob pacem cum Rege Galliarum, sed sine fructu; & falsa Suavis dicta, l. 5. c. 1. n. 4. & 6. & c. 2. n. 1.

Michael Elizarda Societatis Jesu scripsit egregium librum de modo rependiendæ veræ Religionis, ubi translationem Scripturæ vulgatam benè tuetur, l. 6. c. 17. n. 14.

Mignanelus. Vide Fabius.

Mediolanum devolvitur ad Carolum V. mortuo Francisco Sfortia absque liberis, l. 3. c. 19. n. 1. Instat Paulus III. apud Cæsarem, ut eam ditio-nem Gallis concedat, & damna, quæ ex repulsa sequitur, l. 5. c. 4. n. 29. & 30. l. 4. c. 6. n. 5. & 6.

Miltitius. Vide Carolus.

Moguntia. Vide Albertus, & Concilium.

Moncada. Vide Ugo.

Moncero. Vide Thomas.

Mons Politianus. Vide Joannes, Morus. Vide Thomas.

N

Nacantus. Vide Jacobus.

Nicolaus Ardinghellus à Secretis Principum Paulo III. deinde Cardinalis, mittitur ab eo in Galliam pro pace universali, pro Synodo cogenda, & pro alijs rebus, l. 4. c. 10. n. 4. & seq.

Nicolaus Perenottus, Granvellæ Dominus, quodnam haberet Religionis Catholice studium, l. 3. c. 9. n. 5. Adit Wormatiense Colloquium, & quæ illic verba fecerit, l. 4. c. 12. n. 1. & 2. Urget Pontificem, ut Legatum ad Comitata Ratisponensia mittat, cui destinatur Præses, ibid. n. 10. & l. 4. c. 14. n. 2. Lucâ venit Romam cum Pontifice, l. 4. c. 16. n. 3. Mittitur ad Convencum Norimbergensem, & per transitum adit Tridentum tamquam Cæsareus Orator, l. 5. c. 4. n. 5. Proficiscitur Norimbergam, ibid. n. 16. Loquitur iterum in Germania cum Farnesio Cardinali de inchoanda Synodo, l. 5. c. 12. n. 1. Ægrè fert Gallorum Tridento discessum, l. 5. c. 15. n. 6.

Nicolaus Scombergus Dominicanus, Archiepiscopus Capuanus, creatur Cardinalis à Paulo III. ejusque conditiones, l. 3. c. 17. n. 4.

Norimbergæ. Vide Convencus, & Pax.

O

Otavius Farnesius accipit uxorem Margaritam filiam notham Caroli V. l. 4. c. 10. n. 8. Supremus Dux constituitur in exercitu Pontificio ad bellum in Protestantes, ejusque progressus, l. 8. c. 1. n. 4. & c. 16. n. 1.

Oecolampadius minister hæreticus Basileæ, & ejus mors, l. 3. c. 8. n. 1.

Oecumenicum. Error Suavis de origine hujus vocis Oecumenicum, in Appar. c. 12. n. 8. An Suavis verum dicat de nomine Oecumenicum attributo Conciliis post divisionem Imperii celebratis, in Appar. c. 13. per totum. Vide Concilium Nicænum.

Olaus Magnus Archiepiscopus Uptalensis in Suecia mittitur à Paulo III. ad Concilium Tridentinum, & malignitas in hoc Suavis, l. 6. c. 5. n. 6.

Oleaster. Vide Hieronymus.

Oliverius. Vide Franciscus.

Olivus. Vide Camillus.

Oratores Caroli V. missi ad Concilium in prima convocatione. Vide Antonius, & Nicolaus Perenottus.

Oratores Caroli V. in prima aperi-tione Concilii. Vide Didacus Mendoza, & Franciscus Toletanus.

Oratores Caroli V. Romæ. Vide Didacus Mendoza, Ferdinandus Manriqueus, & Joannes Vega.

Oratores Henrici VIII. ad Clementem VII. optati ab eo divortii causâ, l. 2. c. 15. n. 11. 12. 13. & 14. & l. 3. c. 14. n. 9.

Oratores Ferdinandi Romanorum Regis ad Concilium ætate Pauli III. l. 5. c. 10. n. 1. Eorum postulatio, ut inchoaretur Synodus, & Legatorum responsio, l. 5. c. 13. n. 3.

Oratores Galli in prima Concilii convocatione, l. 8. c. 3. n. 1. Obstaculum sublatum de ipsorum loco, ibid. n. 2. 3. & 4. Solemnis oratio in generali

rali Coetu, & primi Legati responsio, *ibid.* n. 5. & seq. Repulsa ab ipsis data adeundi Sessionem sextam, & cur, l. 8. c. 18. n. 10.
Otho Truxesius cubicularius Pauli III. indicit Norimbergæ ac in Polonia Concilium Tridenti destinatum, l. 5. c. 4. n. 19. Creatur Cardinalis, l. 3. c. 17. n. 5.

P

Paceus. Vide Petrus.

Parma in feudum data Petro Aloysio Farnesio, l. 5. c. 15. n. 14. & seq.
Paulus Capiluccus, Decanus Romanæ Rotæ, constituitur iudex in causa conjugali Henrici VIII. l. 2. c. 17. n. 5.

Paulus III. ejusque electio, l. 3. c. 16. n. 9. Statuit Concilium convocare, & difficultates offendit, l. 3. c. 17. n. 1. 2. 3. & 4. Varios instituit Coetus ad Aulam Romanam, universamque Ecclesiam reformandam, *ibid.* n. 3. l. 4. c. 5. n. 3. & seq. Cardinales creat, *ibid.* n. 4. & 5. Mittit Nuntios ac Legatos ad varios Principes, agitque Romæ cum Carolo V. de cogenda Mantuæ Synodo, l. 3. c. 18. n. 1. 2. 3. & c. 19. n. 5. 6. 7. & 10. l. 4. c. 1. 2. & 3. & c. 3. per totum. c. 4. n. 1. & 2. Medius inter Principes persistit, Cæsare id agrè ferente, l. 3. c. 19. n. 7. l. 5. c. 2. n. 1. Init cum Cæsare & cum Venetis fœdus in Turcas, l. 4. c. 5. n. 1. Indicit Concilium Vicentiæ, mittit Legatos, & quibuscum mandatis, l. 4. c. 5. n. 4. c. 6. n. 1. & 2. Pacem curat inter Principes, l. 4. c. 6. n. 1. Ad id Nicæam se confert & Suavis calumniæ, *ibid.* n. 2. 3. & seq. Quid sentiat de concordia Francofurti habita, l. 4. c. 8. n. 14. & c. 9. n. 1. & 2. Concilium prorogat ad certum tempus, & cur, l. 4. c. 9. n. 9. & seq. Aufert suspensionem, & Legatos mittit Tridentum, l. 4. c. 15. n. 1. l. 5. c. 1. n. 7. & 8. Cardinales creat, & rationem eligendi successoris declarat, l. 5. c. 1. n. 7. & 8. Suos ministros mittit ad Colloquium Wormatiense, l. 4. c. 11. n. 5. 7. & 8. Aliqua inter ipsum & Cæsarem orta dissensio, & Lucam ad Colloquium veniunt, l. 4. c. 10. n. 7. 8. & 9. c. 15. n. 14. c. 16. n. 1. & 2. Mittit in Galliam Ardinghellum & Dandinum, & Moronum ad Conventum Spirensem, l. 4. c. 16. n. 3. 4. & 9. Ejus studia ut pacem inter Coronas componat, & novus ejus cum Cæsare congressus Buxeti, l. 5. c. 1. n. 4. & 5. c. 2. n. 2. 3. & 5. c. 5. n. 1. & 5. Mendacium Suavis aliorumque Scriptorum, de fine intento per hoc Colloquium, & expenditur variorum illius temporis auctoritas, l. 5. c. 3. n. 1. & seq. Susceptum à Pontifice Consilium Synodi suspendenda, & diploma super hoc promulgatum, l. 5. c. 4. n. 19. & 20. Agrè fert Decretum Spirense, & diploma idcirco ad Cæsarem scriptum, l. 5. c. 5. n. 5. c. 16. per totum. c. 7. n. 1. 2. & 3. Pacem gratulatur Carolo & Francisco inter se initam, & aufert Synodi suspensionem, l. 5. c. 7. n. 6. c. 8. n. 14. & seq. & c. 9. n. 4. & seq. Prohibet ne per Procuratores Episcopi Tridentum adeant, l. 5. c. 10. n. 4. & c. 11. n. 2. Varia tractat cum Cæsare de Concilio, ut fœdus concludat in Protestantibus, l. 5. c. 14. n. 1. & c. 15. n. 2. c. 3. n. 1. usque ad 8. l. 8. c. 1. n. 2. & seq. Mittit in possessionem Parmæ ac Placentiæ Patrum Aloysium Farnesium, l. 5. c. 14. n. 14. & seq. Quæ lensa habeat in Synodi inchoa-

tionem, l. 6. c. 8. n. 4. Cardinales creat, & diploma edit ad eos reformandos, l. 5. c. 16. n. 1.
Pax Norimbergensis, ejusque origo, l. 3. c. 9. n. 12. Quæ de ea Suavis disputat expenduntur, l. 3. c. 10. per totum.
Peccatum originale: varii tractatus de eo Patrum Tridentinorum, ac præsertim de remedio illius, & de concupiscentia, quæ remanet in baptizatis, l. 7. c. 3. n. 7. & 12. & c. 8. per totum. Dubitatio orta an in renatis remaneat aliquid odiosum Deo, l. 7. c. 9. per totum.
Perusini à Paulo III. desciscunt, l. 4. c. 10. n. 7.
Petrus Accoltus, dictus Cardinalis Anconitanus, dicitur diploma in Lutherum, l. 1. c. 20. n. 3.
Petrus Aloysius Farnesius accipit in feudum Parmam & Placentiam, l. 5. c. 13. n. 7. & c. 14. n. 14. & seq.
Petrus Bertanus, Episcopus Phanensis, obstat ne definiatur in Concilio Immaculata Conceptio Beatæ Virginis, l. 6. c. 3. n. 8. Differit de reſidentia, de peccato Originali, & de Justificatione, l. 7. c. 6. n. 5. & l. 8. c. 4. n. 12. Urget variis modis & itineribus translationem Synodi, l. 8. c. 8. n. 1. 2. & 3. & c. 10. n. 1. & 2.
Petrus Danelius Orator Galliarum Regis in Concilio sub Paulo III. l. 8. c. 3. n. 1. Recitat consuetam orationem in Conventu generali, *ibidem* n. 5. & seq.
Petrus Paceus Episcopus Giennensis creatur Cardinalis dum adest Concilio, l. 5. c. 16. n. 1. l. 6. c. 6. n. 1. Ejus sententia & consilium de versione Scripturæ per vulgaria idiomata, de Conceptione B. Virginis, de reformandis concionibus, prælectionibus, de Episcoporum mansionibus, aliisque rebus, l. 6. c. c. 12. n. 5. l. 7. c. 3. n. 8. c. 4. n. 2. 10. 11. c. 7. n. 12. & 3. l. 8. c. 2. n. 3. c. 3. n. 1. Varia opponit translationi Synodi, l. 8. c. 7. n. 5. & seq.
Petrus Suavis an ullam mereatur fidem in historia sua Concilii Tridentini, in Appar. c. 2. n. 1. Quo pacto in eo se prodat malignum, *ibid.* n. 2. & 3. An saltem in hoc se exulare possit apud hæreticos, *ibid.* c. 3. n. 1. Unde rerum notitias haulerit, *ibid.* c. 4. per totum. Errata in rebus gestis, quorum convincitur legitimis monumentis, *ibid.* c. 6. n. 6. Vide deinceps per totum Opus.
Petrus Strozzius miles Regis Galliarum in castra Protestantium transit, & cur, l. 8. c. 16. n. 1.
Petrus Tagliavia Archiepiscopus Panormitanus se interponit in rixa Cardinalium Montani & Madruci in Synodo, l. 8. c. 7. n. 11.
Petrus Toletanus Prorex Neapolitanus imponit illius Regni Episcopis, ut per Procuratores à se electos adsint Concilio, & obstacula à Pontifice objecta, l. 5. c. 10. n. 3. & c. 11. n. 2.
Petrus Vorstius Belga, Episcopus Aquensis, mittitur Nuntius ad Regem Romanorum, aliosque Germaniarum Principes in prima Concilii convocatione, l. 4. c. 1. n. 1. usque ad 7. Agit cum Protestantibus Smalcaldæ, *ibid.* n. 8. c. 2. n. 1. & 7.
Petrus Paulus Parisius Cardinalis, Legatus Concilii Tridentini in prima indictione, l. 5. c. 1. n. 7. Vocatur à Pontifice Bononiam, & inde mittitur Genuam ad Cæsarem, l. 5. c. 2. n. 4.
Petrus Paulus Vergerius Nuntius apud Romanorum Regem variæ agit cum illo, aliisque Germaniarum Principibus de convocatione Concilii, l. 3. c. 18. n. 1. 4. & 5. Transit Berlinum, & transiens Wittembergâ ex accidente cum Luthero loquitur, *ibid.* n. 6. usque ad 10. Responsum con-

contumeliosum accipit à Lutheranis Smalcaldæ, *ibid.* n. 11. usque ad 14. Redit Romam, & inde ad Cæsarem mittitur Neapolim, l. 3. c. 19. n. 1. Intervent Colloquio Wormatiensi tamquam à Rege Galliarum missus, & in hoc falsitas Suavis, l. 4. c. 12. n. 11. Recedit à Religione Catholica, l. 6. c. 13. n. 3.
Philippus Landgravius recipit in se concordiam inter Lutherum & Zwinglium, l. 2. c. 18. n. 1. Statuit inter eos colloquium Marpurgi, l. 3. c. 1. n. 1. Aggreditur Ducatum Wirtembergensem, l. 3. c. 16. n. 6.
Prælectiones: De iis reformandis agitur in Concilio, l. 7. c. 4. n. 2. & seq. Decreta & considerationes de illis, l. 7. c. 11. n. 1. usque ad 7.
Pighinus. Vide Sebastianus.
Pimpinellus. Vide Vincentius.
Pisa. Vide Conciliabulum.
Placentia datur in feudum Petro Aloysio Farnesio, l. 5. c. 14. n. 14. & seq.
Politica vera in quo à falsa distinguatur, l. 5. c. 16. n. 3. & 4.
Pompejus Cardinalis Columna: Gravissimæ offensiones inter eum, & Clementem VII. l. 2. c. 4. n. 1. 2. & 3. Cum eo concordat, ejusque liberationem curat post direptam Romam, *ibid.* n. 13.
Pontifices Romani, num suæ auctoritatis diminutionem sibi à Concilio timuerint, & an hæc ipsis aucta fuerit, in Appar. c. 10. n. 2. & seq. Quo pacto supremam in tota Ecclesia auctoritatem obtinuerint, & an expediat eos hac supremâ auctoritate privare, *ibid.* n. 15. 16. & 17. Utilitas ex ipsorum regimine: & necessitas ut sustineantur collationibus totius Christianæ Reipublicæ, *ibid.* n. 18. usque ad 24. Student reprimere Turcarum progressus, l. 3. c. 10. n. 7. Tituli quos illis tribuant Canonum periti, l. 7. c. 14. n. 1. 2. & 3.
Potestas Ecclesiastica, Vide Ecclesiastici, Pontifices, Episcopi.
Prædestinatio, Vide Justificatio.
Primatus Romani Pontificis. Vide Pontifices.
Procuratores exclusi à Jure suffragii in Synodo per diploma Pauli III. l. 5. c. 10. n. 4. c. 11. n. 2.
Procuratores Septemviri Moguntini in prima convocatione Concilii perturbantur ob diploma eorum facultati detrahens, l. 5. c. 13. n. 3.
Procuratores Episcoporum Germaniarum quo pacto concessum ipsis fuerit Jus suffragii in prima Synodi convocatione, l. 6. c. 2. n. 6. & 7.
Prosper Fagnanus in suis Commentariis Decretalium egregiè diserit de origine & æquitate Annatarum, ut vocant, quas Pontifex exigit, l. 2. c. 8. n. 5.
Protestantes, & eorum origo, l. 2. c. 18. n. 6. Nolunt interesse supplicationi Corporis Domini cum Cæsare Augustæ, l. 3. c. 3. n. 2. Deferunt Cæsari professionem ipsorum fidei in conventu illic habito, & quid in ea correxerint Catholici, *ibid.* n. 10. & 13. Duo congressus inter has partes. Concordia inter eas in quibusdam præcipuis articulis, & irrita Cæsaris diligentia pro integra concordia, l. 3. c. 4. n. 1. usque ad 6. & c. 5. n. 4. Difficultas Lutheranorum in acceptando Decreto, & novum Edictum Caroli V. l. 3. c. 4. n. 7. & 8. Concordia inter eos Smalcaldæ; agunt cum Regibus Galliarum & Angliæ, ac statuunt non obtemperare Decreto, l. 3. c. 6. n. 1. & c. 18. n. 16. Responsa cavillis & contumeliis plena, quæ *Histor. Concil. Trid. Pars*

Nuntiis Pontificis reddunt de convocatione Concilii, l. 3. c. 13. n. 5. & seq. & c. 14. n. 11. usque ad 14. l. 5. c. 4. n. 17. Progressus Lutherianæ sectæ in Germania, & quod ineunt consilium, ut obsistant fœderi Catholico in ipsos, l. 4. c. 8. n. 7. & 8. Eorum postulata Eysinachi de iis, quæ agebantur super induciis Religionis, & quid ita-bilitum sit Francofurti, l. 4. c. 8. n. 4. 5. 9. & 10. Eo iterum confluunt, & cur, l. 6. c. 9. n. 4. Quid egerint in Colloquio Ratisponensi, *ibid.* n. 5. & 6. Fœdus in eos sancitum à Pontifice & Cæsare, & memorabilis clades illis illata, l. 8. c. 16. n. 1.

Q

Quæstiones Romæ destinati ad promulgandas Indulgentias in Germania, l. 1. c. 3. n. 6. & seq.
Quignonus. Vide Franciscus.

R

Rapbaël Urbinas invitatur Romam à Leone X. ut Architectum agat in fabrica Basilicæ sancti Petri, l. 1. c. 3. n. 2.
Rangonus. Vide Ugo.
Reformatio. Reformati Ecclesiastici in Concilio Tridentino, & quo pacto, in Appar. c. 8. n. 1. & 2. An Pontifices timuerint ne Aula Romana reformaretur, *ibid.* c. 10. n. 1. & seq. Difficultas in quam offendit Adrianus VI. in Aula reformanda, l. 2. c. 3. & seq. & c. 4. per totum. Ecclesiastici Germaniarum reformati à Campeggio Cardinali, l. 2. c. 11. n. 3. Reformari cœpta est Aula, & Ecclesia Romana peculiaris, & universalis à Paulo III. l. 3. c. 17. n. 3. l. 4. c. 5. n. 3. & seq. Inter eos, & Legatos Tridentinos agitur de reformanda disciplina, l. 6. c. 13. n. 6. & l. 7. c. 2. per totum. An deberet Concilium inchoari à reformandis moribus, an à dogmatibus, l. 6. c. 7. per totum. Quid senserint Episcopi de moribus reformandis, l. 7. c. 4. n. 1.
Reginaldus Fererius Orator Regis Galliarum in Concilio, est in Religione suspectus, in Appar. c. 4. n. 7.
Reginaldus Polus Cardinalis Anglicanus, ejusque conditiones, l. 4. c. 4. n. 4. & 5. Mittitur à Paulo III. in Angliam ob Religionis negotia, *ibid.* Negatur accessus à Rege Galliarum Hestini. Moratur in ejus Regno, & cur, *ibid.* n. 6. & 7. Ejus vita insidiatur Henricus VIII. *ibid.* c. 7. n. 1. Bis constituitur Præses Synodi, l. 5. c. 1. n. 7. & c. 8. n. 1. Vocatur à Pontifice Bononiam, l. 4. c. 4. n. 19. Cur statim Tridentum non adiit, l. 5. c. 8. n. 3. Obsistit ibi Decreto de peccato Originali, l. 7. c. 9. n. 2. Se confert Patavium morbi causa, & solutus legatione Romam redit, l. 8. c. 7. n. 2.
Regulares: quo pacto habeant Jus suffragii in Concilio eorum Abbates, seu Præsides Generales, l. 6. c. 2. n. 1. 2. 3. & 4. Ut ipsi reformentur Præsides auctores sunt, l. 7. c. 2. n. 3. Decretum de facultate ipsorum ad concionandum expensum, & firmatum; & quæ Suavis blaterat de ipsorum immunitatibus, l. 7. c. 4. n. 3. usque ad 13. c. 5. n. 6. & seq. c. 11. n. 8. l. 8. c. 17. n. 11. & seq.
Religio quid sit, in Appar. c. 1. n. 1. 2. & 3.
Religio quam docent Romani Pontifices, quomodo à ceteris distinguatur, l. 1. c. 25. n. 13.
Residentia Episcoporum, & minorum Curionum. Variæ disputationes in Synodo sub Paulo III. de ipsius impedimentis, & quæstio ibi orta an illa sit *juris*

Juris Divini, l. 7. c. 6. n. 1. & seq. l. 8. c. 1. n. 1. c. 2. n. 7. c. 17. n. 1. c. 18. n. 1. 2. 3. & 12. c. 19. n. 1. 2. & 15.
Richardus Griffeclau, Archiepiscopus Trevirensis, conatur persuadere privatim Luthero, ut se retractet, & quo exitu, l. 1. c. 27. n. 6. 7. & 8. Mittit Procuratorem suum Tridentum & Bononiam, l. 7. c. 6. n. 2.
Rodolphus Pius Carpenfis, Episcopus Faventinus, & Nuntius in Gallia indicit ibi Concilium nomine Pauli III. l. 4. c. 1. n. 1. Eodem redit jam Cardinalis, acturus de Synodo, & de pace, l. 4. c. 6. n. 1. Remanet Romæ Legatus absente Pontifice, l. 5. c. 2. n. 3.
Robertus Vaucopus, seu Venantius, Archiepiscopus Armacanus in Hibernia mittitur à Paulo III. ad Concilium Tridentinum, & Suavis malignitas, & de ipsius missione, l. 6. c. 5. n. 6.
Roma virtutis Regia, & malignitas hæreticorum in ipsam, l. 1. c. 25. n. 13. 14. & 15. Splendor in ejus templis quantum proficit, ibid. n. 19. Necessitas, ut in ea dignitates ac proventus distribuantur, ibid. n. 20. An quæ Christiani illi conferunt, ad eam saginandam colligantur, ibid. n. 22.
Rorarius. Vide Hieronymus.
Roterodamus. Vide Erasmus.

S

Sacerdotia. Suavis dissertatio de eorum origine & conditionibus, l. 8. c. 17. n. 2. usque ad 9.
Sacerdotia simplicia. Animadversiones Suavis expendantur, quo pacto sint inducta, l. 8. c. 17. n. 3. 4. 5. & 6.
Salmeron. Vide Alphonfus.
Sanfelicius. Vide Joannes Thomas.
Saracenus. Vide Joannes Michael.
Scholastici quantum boni Ecclesiæ contulerint, adversus quæ scribit Suavis, l. 7. c. 14. n. 4. usque ad 9.
Scedus. Vide Franciscus.
Scriptura sacra quo pacto comprobetur à Synodo Tridentina, l. 6. c. 11. n. 4. usque ad 8. l. 6. c. 14. n. 4. 5. 6. & 7. Mendacium Suavis de difficultate objecta libro Baruch. ibid. n. 14. Susceptum consilium acceptandi Scripturas ac Traditiones absque publico examine, l. 6. c. 12. n. 2. Observationes, sanctionesque habitæ de corruptelis Scripturæ, ibid. n. 3. & 4. Cur Scriptura vulgari lingua vertenda non sit, ibidem n. 5. Quæ opponit Suavis contra normam interpretandi Scripturam secundum Patrum sententiam, l. 6. c. 18. n. 1. usque ad 7. Decretum inducenda prælectionis sacræ Scripturæ in cunctas Academias in Regularium Cœnobia, & in familias monasticas, l. 7. c. 4. n. 7. Sententiarum varietas de hoc, & an Scripturæ prælectio sit ceteris anteponenda, l. 7. c. 5. n. 1. usque ad 5. c. 11. n. 1. usque ad 7.
Scriptura vulgata. Vide Vulgata.
Sebastianus Pighinus, Auditor Rotæ Romanæ, in Hispania Nuntius, venit ad Concilium, Paulo III. Pontifice, l. 5. c. 17. n. 9. Munera ipsi à Præsidibus commissa, l. 6. c. 1. n. 8. Promovetur ad Ecclesiam Aliphonam, l. 8. c. 9. n. 1. Deinde ad alias Ecclesias. Vide in Tom. 2.
Septemvir Moguntinus. Vide Albertus.
Septemvir Saxoniarum. Vide Fredericus & Joannes.
Seminaria: ad ea instituenda hortantur Legati Tri-

dentini Paulum III. idque decernitur in Concilio sub Pio, l. 7. c. 2. n. 4.
Sessio. Vide Concilium.
Severolus. Vide Hercules.
Sigismundus Comes ab Arco constituitur Custos Concilii Tridentini, l. 6. c. 1. n. 9.
Societas Jesu paci Ugonottorum contraria, ex affirmatione Suavis, in Appar. c. 2. n. 3. Consilium Fundatoris in imponendo illi nomine, & in vestium usu, l. 4. c. 11. n. 9.
Solimannus Turcarum Imperator secedit à Germania, l. 3. c. 11. n. 1. Ab ejus classe expugnatur Tunetum Duce Ænobarbo, l. 3. c. 16. n. 6. Ejusdem classis transit per mare Tyrrenum, l. 5. c. 14. n. 21.
Sotus. Vide Dominicus.
Suavis. Vide Petrus.
Suspensio. Vide Concilium.

T

Theologi in Concilio Tridentino. Suavis malignitas de præstantia ipsorum doctrinæ, l. 6. c. 12. n. 2.
Terentius Alciatus Societatis Jesu Historiam Concilii Tridentini scribendam suscipit, & difficultates in quas offendit, in Appar. c. 5. n. 6.
Tepolus Orator Venetus Nicææ ob pacem inter duos Reges plenissimam narrationem scribit de rebus ibi actis, l. 4. c. 6. n. 6. & 8.
Tetzelius. Vide Joannes.
Titulus Concilii Tridentini, repræsentans Ecclesiam universalem, expetitus ab aliquibus Patrum in prima convocatione, l. 6. c. 2. n. 8. & 9. c. 6. n. 2. & 3. c. 12. n. 1. l. 8. c. 18. n. 3. & 11.
Thomas Aquinas quod mundo beneficium contulerit ex eo, quod Christianam doctrinam in Aristotelis Philosophia fundaverit, l. 7. c. 14. n. 5. usque ad 9.
Thomas Campeggius, Episcopus Feltriensis mittitur à Paulo III. Nuntius ad Wormatiense Colloquium, & quid ibi egerit, l. 4. c. 11. n. 9. & seq. & c. 12. n. 3. 4. 5. & 6. Inter primos adit Concilium, l. 5. c. 8. n. 9. Dat Patribus consilium, ut simul de morum emendatione & dogmatibus agant, l. 6. c. 7. n. 5.
Thomas Caselius Dominicanus, Episcopus Britonorientis, & postea Cavenfis, defendit Regularium libertatem in concionando, & super eo multis cum Episcopis altercatur, l. 7. c. 4. n. 4. & 20. & c. 26. n. 6. & 7.
Thomas Moncerus dux Anabaptistarum in Saxonia flammis tradit unâ cum plurimis ejus affectis, l. 2. c. 12. n. 2.
Thomas Morus, & Joannes Fischerus Cardinalis Rossensis, capite truncati in odium Catholicæ Religionis, l. 4. c. 7. n. 1.
Thomas de Vie Cardinalis Cajetanus adit Cæsarem Legatus ob foedus in Turcam, l. 1. c. 7. n. 2. Illic committitur ipsi causæ Lutheri, & tria cum eo colloquia, l. 1. c. 9. per totum. Scribit in ipsum Septemviro Saxoniarum, & quo exitu, l. 1. c. 14. n. 1. 2. & 9. Promulgat Pontificis diploma de Indulgentiis, l. 1. c. 12. n. 8. 9. & 10. Roma Nuntiat quàm oporteat declarare tamquam hæreticam Lutheri doctrinam, l. 1. c. 20. n. 1. Errata Suavis in his eventis, l. 1. c. 9. n. 4. c. 12. n. 2. 6. & 7. Commentarii Cajetani de sacris Literis cujusmodi sint, l. 6. c. 17. n. 2. Quo pactoq
 intel-

intelligatur ejus dictum, licere interpretari Scripturam aliter quàm sentiant Patres, l. 5. c. 12. n. 2. Ejus opinio de virtute Indulgentiarum, & quid ei tribuat Suavis, l. 2. c. 4. n. 4. & seq.
Thomas Volsæus Cardinalis quid egerit de divortio Henrici VIII. & ejus vitæ miserabilis exitus, l. 2. c. 15. n. 2. usque ad 8. & c. 17. n. 5. & 6.
Traditiones: modi propositi illas comprobandi, l. 6. c. 11. n. 8. usque ad 11. Susceptum consilium eas comprobandi absque publico examine, l. 6. c. 12. n. 2. Earum acceptatio, & quæ Suavis opponat, l. 6. c. 14. & 18. per totum.
Translationes Scripturæ: variæ in Concilio sententiæ de ipsis comprobandis, l. 6. c. 15. n. 1. & 2. Vide Vulgata.
Tridentum Urbs Cæsarea, delecta Sedes Oecumenicæ Synodi à Paulo III. l. 4. c. 17. n. 8. & 9.
Truxesius. Vide Otho.

V

Vavoda. Vide Joannes.
Ubaldinus Ubaldini Nuntius Clementis VII. in Gallia & Anglia ad componendas Concilii conditiones, l. 3. c. 13. n. 1.
Ubertus Gambara Episcopus Tortonenfis Nuntius Clementis VII. ad Cæsarem, cum eo agit de Synodo convocanda, l. 3. c. 5. n. 5.
Veneri societatem jungunt cum Paulo III. adversus Turcam, l. 4. c. 5. n. 1. Concedunt Pontifici Vicentiam ad cogendum ibi Concilium, l. 4. c. 5. n. 2. l. 4. c. 6. n. 1.
Verallus. Vide Hieronymus.
Vergerius. Vide Petrus Paulus.
Ugo Boncompagnus Bononiensis mittitur ad Concilium à Paulo III. cum munere Abbreviatoris, ut dicunt, l. 6. c. 1. n. 3.
Ugo Moncada Dux Caroli V. concurrat ad primam Romæ expugnationem, & quid egerit cum Pontifice, l. 2. c. 14. n. 2. Creatur Prorex Neapoli-

W

Wormatia. Vide Colloquium, & Conventus.

Z

Zanettinus. Vide Dionysius.
Zwinglius. Vide Ulricus.

F I N I S.

